UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Sulpici[i] Severi Presbyteri Opera Omnia

Sulpicius <Severus>

Amstelodami, 1665

urn:nbn:de:hbz:466:1-11490

Visual Library

N. II. 32.
Th. 4964

Ex legato Celmi Principis Ferdinandi
Episcopi Paderb: et Monasterr:
Anno 1683.

Collegii Soc. Jesu Paderb.

AMSTELODAMI, Apud Elzevirios.
LUGD: BAT: et ROTEROD: Apud Hackios. } A°. 1665.

ILLUSTRISSIMIS EMINENTISSIMÆ

ACADEMIÆ LUGDUNENSIS BATAVÆ

CURATORIBUS,

D. AMELIO à BOUCKHORST,
DOMINO DE WIMMENUM, EX ORDINE EQUESTRI IN DELEGATOS PRÆPOTENTIUM HOLLANDIÆ ORDINUM ADSCRIPTO, EJUSDEMQUE COLLEGII PRÆSIDI, RHENOLANDIÆ AGGERUMQUE EJUS PRÆFECTO AC COMITI, &c.

D. GERHARDO SCHAEP,
EQUITI, DOMINO DE CORTENHOEVE, LEGATIONIBUS AD REGES SEPTENTRIONIS GLORIOSE PERFUNCTO, SUMMISQUE IN REPUBLICA AMSTELODAMENSI DIGNITATIBUS FUNGENTI.

D. JOHANNI à THIELT,
REIPUBLICÆ HARLEMENSIS CONSULI, RHENOLANDIÆ CHOMARCHO, &c.

FLO-

FLORENTISSIMÆ REIPUBL.

LUGDUNENSIS

CONSULIBUS,

D. CORNELIO VAN BUYTEVEST.
D. WILHELMO PAETS, JC.
D. ARNOLDO WITTENS, JC.
D. RIPPERDO VAN GROENENDIJCK, JC.

Ampliss. Consultiss. VIRIS,
D. PETRO à BURGERSDIJK, JC.
D. JOACH. à WEVELINCHOVEN, JC.
REIP. LUGD. SYND. ET SECRET. ACADEMIÆ CURATORUM.

HÆC

SULPICII SEVERI

V. CL.

OPERA OMNIA

L. M. Q.

S. F.

GEORGIUS HORNIUS.

ILLU-

ILLUSTRISSIMI
ET EMINENTISSIMI
DOMINI,

CUM SULPICII SEVERI *quæ extant omnia denuo in usum juventutis à Typographo excuderentur, Commentariis nostris jam ante multos annos illustrata vestroque nomini inscripta*, Illustres & Magnifici Domini, *tertiam hanc Editionem, ut priores duas, non aliis quam vobis consecrandam duxi. Ea enim eleganti ßimi Sacrarum Historiarum scriptoris apud eruditos est æstimatio atque authoritas, ut digniſſimum judicarint ex quo juvenilis ætas, cum latinæ linguæ summa, id est Sallustiana puritate, rerum simul sacris literis traditarum notitiam hauriret: unde cum alii libri rarius recudantur, hunc intra annos non adeo multos tertia editione in lucem mittendum Typographus censuit.*

Quanquam vero Commentaria ex optimis atque lectissimis magno à nobis labore contexta scriptoribus, in eam excreverint molem, ut pro libelli exiguitate incrementum exegerint nullum: non pauca tamen hinc inde ut fieri solet posterioribus curis, mutata vel addita sunt. Ea enim ratio est sacrarum historiarum, ut nunquam quod mediteris, nunquam quod invenias desit, præsertim hoc seculo tam curioso, ut de quibus nemo unquam dubitavit ea examinare & tenuitate ingenii sui vexare ausint. Quorum quidem respondere si quis velit argutiis, neque ipsi unquam defutura est copia neque illis, quæ denuo pro pertinacia conquirant, abundantia.

Sed visum non fuit in hoc opere & hac ultima editione controversiis recentioribus, nisi in quantum jam olim factum erat, locum dare, cum illud alii jam copiose

pioſe argumentum præoccuparint & talia ſatius ſit in Commentario ad uſum juventutis parato præterire ac premere quam multis exaggerare. Præcipua cura fuit rerum prout ab ipſo autore traduntur rationem habere & tempora, loca, perſonas ac quicquid præterea ad rem facere videbatur, illuſtrare. In VITA MARTINI *&* OPUSCULIS *minori opus fuit labore, quod illa non eadem fide tradita ſint, ſed ſive* SULPICII *credulitas ſive à quibus illa accepit, aliorum fraudulentia, multis fabuloſis commentis occaſionem præbuerit, quemadmodum jam olim ſuo loco oſtendimus. Hanc tertium recenſam & recuſam* SULPICII *editionem vobis Illuſtres & Magnifici Academiæ Lugduno-Batavæ Curatoribus & hujus urbis Conſulibus inſcribendam propterea duxi, quod cum in prioribus nomina ve-*

stra legerentur, etiam huic præfigenda duxerim honoris & observantiæ debitæ argumentum, quemadmodum olim sacramenta Cæsaribus in annos renovabantur.

Deus Omnipotens diutissime vos, Illustres, Magnifici, Prudentissimi Domini, Academiæ, Reipublicæ, civitati, incolumes florentesque conservet. Lugdun. Batav. XV. *Aprilis.* CIↃ IↃ C LXV.

PRÆ-

PRÆFATIO
AD
LECTOREM.

VT nihil in hac rerum universitate majus homine, excellentiusque creatum est: ita imprimis in eo summa felicitas ponitur si ille erectus excelsusque animus, rerum maximarum cognitione imbutus, propius origini suæ, immortalitati, admoveatur. Habet se ille, ut hedera, quam vero nomine terrestrem vocant: serpit suæque incubat matri, terræ, nisi quadam suavi violentia, tanquam degener prodigusque, ad altiora erigatur. Ubi semel adsuevit terrena calcare ac despicere, seipso major, demum vivere, demum de caducis his triumphare incipit. Quod maximi omnium ætatum viri ita suo ad posteritatem exemplo imitati sunt, ut ipsorum superstes fama nihil nobis præter æmulandi studium, & qua non datur eo assurgere, tacitam admirationem relinquat. Nemo non magna illa orbis lumina, quæ vindicato à contemtu fastuque seculi hujus animo suo, ad dignum se fastigium assurrexerunt, absque aliqua veneratione sibi proponit. Quantum aliis in vana situm imagine fuit; tantum illi relictis post se, quibus peritura placerent, in solido virtutis eruditionisque studio profecerunt, securi de aliorum judiciis, & quæ plerumque sequuntur, calumniis, qui cum optima præstare vel nollent ob ignaviam vel ob imperitiam non possent, prava & deformi assuetudine, ne nihil agere viderentur, excelsa criminari quam assequi maluerunt.

Quo quidem ipso, vili profecto & indigno homine ausu, aliud assecuti nihil sunt, quam quod sui apud præsentes fœdam reliquerunt memoriam: seculorum vero sequentium confirmata multis annis judicia censuraque subire coguntur. Quod imprimis vel corrigi potest semel admis-

ſum, vel evitari impoſterum, ſi animus mature imbuatur, tum aliarum quæ hominem decent, ſcientiarum ſplendore, tum antiquitatis omnis non ſuperficiaria & rudi, ſed perfecta & digna immortalitate noſtra memoria. Ut quemadmodum, ubi ſolutus corpore animus, ad ſui ſimilem orbem evolaverit, nullis ſeculorum circumſcribitur terminis; ita quamdiu ſpatiis exiguis coarctatur, retroſpiciat in priorum temporum ætates, & tot illuſtrium mentium acta, velut in illuſtri poſita ſpeculo, ipſe judex ſpectatorque ſingulorum, ſibi proponat. Qua major voluptas quæ mortalibus contingere queat, dici non poteſt; & illa multis immerſa contentionibus, ſuo omnibus chara æſtimio, ſola privilegium hoc invidendum meruit, ut cum ſciri ab omnibus & mereatur, & ambiatur, nemini moleſta, omnibus utilis & expetenda, merito habeatur. De Hiſtoria loquor, cujus amabile nomen, ſicut privata erectiorum animorum ſtudia ſuaviſſimo labore fatigat, ita locum quoque in publicis literaturæ nobilioris theatris ab omni ævo meruit. Hiſtoria illa eſt vitæ humanæ magiſtra, qua animus noſter per tot annorum varios mirabileſque caſus circumductus, tandem ad ſe reductus, ſeipſum noſcere exactius incipit ac contemplari. De cujus laudibus in præſentiarum dicere animus non eſt, cum illa Regum Principumque aſſecla, ſeipſam ſuo pretio, nullis contradicentium fatigata ſtudiis, commendet. Cujus tam ſe longe extendit imperium, ut late per terras pariter mariaque, per pacis bellique tempora, per publicos privatoſque caſus, per quidquid hoc univerſum ambit, latiſſime dominetur: ſumma hæc laus cenſenda eſt, ſi res ſuo ſpectetur pretio.

Hiſtoriam vocamus rerum ante nos geſtarum memoriam. Quod amplitudini commendandæ præcipuum argumentum eſt. Nihil quippe ab ejus ambitu excipitur, cum ipſum numen, puriſſimæ angelorum mentes, Cœlum terraque, cuncta animantia, & in iis dominator homo,

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

mo, Historiæ corpus constituant. Quidquid mente comprehendi potest, pars ejus est. Æternitatem, ipsa perpetuæ obnoxia temporum vicissitudini, includit. Nam & prima sua initia à Dei Opt. Max. opificio, & hujus quod est, productione facit, ac quibus modis suprema succedentibus ætatibus majestas, cuncta variis gubernaverit eventibus, prudentissime colligit. De quo quidem nemo, cui perspecta rerum notitia, dubitat; adeo Historiæ indubitata amplitudo & semper fuit & haberi debet. In tam multiplici argumento, cum nullum majus confusione periculum sit, operam omni ætate viri eximii dederunt, ut vastum illud Historiæ corpus in suas partes dispescerent, ne vel res clarissimæ, absque ordine & delectu, confusioni traderentur, vel omissis, quæ ad perfectionem ejus omnino faciunt, mutila mancaque essent. Non jam repeto quæ singulorum mens in hoc studio fuerit, quas curas adhibuerint diversi, nec authoritates sectari placet, cum Princeps scientia rationem, non vanæ pompæ & meretricium fucum amet. Illud initio, tanquam totius vasti corporis partitio, nunc scire satis erit, quot rerum momenta faciesque sunt, tot historiæ partes rectissimè censeri. Nemo ignorat cunctarum rerum, prout in hominis notitiam cadunt, affectiones has esse, ut vel vera, vel probabilia, vel falsa de iis tradantur. Nihil est quod non sub aliquam ex his partem, sua natura, cadat. Ita quicquid in Historiarum ingenti Oceano legentibus memorantibusque occurrit, vel verum vel probabile vel falsum est. Multum omnino interest ne hæc inter se confundantur. Non enim nobilis ille animus, cujus imprimus cultui hæc scientia inservit, perinde habere debet, quæ de rebus præteritis traduntur. Quinimo cum sola veritas immortalitatis capax sit, secernenda sunt illa quæ ambigua sunt, quæque falsa, ab exploratis & confessis. Ipsa quidem in se historia sui semper similis est, semper vera, sed cum non secus ac cuncta humana labem ab imperfectione tradentium trahat;

hat, hinc fit, ut quædam immixta habeat, vel non omnino explorata, vel plane falsa. Nævi illi sunt in pulcherrimo corpore, sed ita immixti cæteris virtutibus, ut quæ nostra imbecillitas est, nunquam omnino separari queant. Adeo ut nullam necesse foret historiam habere, si ab omni errore immunem optaremus. Veram voco, cujus res adeo exploratæ & confirmatæ sunt, ut nemo, cui sana mens, contradicere queat. Quam partem nisi admitteremus, nulla plane rerum præteritarum notitia, nullus usus esset. Atque in eo genere primum merito locum sacrarum scripturarum historia sibi deposcit. Non enim profana Apionis Grammatici, vel Juliani Apostatæ vox obstare debet. Habeant illi sibi, cum meritissimis pœnis, impietatem suam, qui ipsum Mosen, ipsum Deum, sanctissimos vates ejus, falsitatis arguere ore profano, tetra audacia, non erubuerunt. Quorum quidem calumniis sicut abunde olim satisfactum fuit, à Josepho Antiquitatum sacrarum scriptore Cyrillo & aliis, ita hodie ne responsum quidem merentur apud eos qui Christi nomen profitentur. De hujus exactissima veritate si quis impie dubitet, is sanctissimam Numinis majestatem, plusquam immani facinore violat, ac indignus est quem consortium humanum toleret. Veriſſimam igitur primo historiam in sacris scripturis & ab omni contradictione liberam habemus: sed cum Deo visum fuerit non omnium gentiũ res posteritati mandare, ac unius fere populi origines successusque tradant sacri scriptores, ad alterum ordinem procedendum est, eorum qui res exteras persecuti sunt. Quorum scripta sicut non immunia sunt ab errore; ita vera incertis falsisque miscent. Inter omnes & antiquitate & gravitate Herodotus eminet, eumque longo ordine secuti Græcorum Latinorumque celeberrimi quique scriptores, quorum cura laborque in eo imprimis occupabatur, ut continuam pulcherrimarum rerum seriem posteritati consecrarent. In illis, ut pleraque omnia pro veris amplectenda sunt; ita omnibus par authoritas haudquaquam

est.

est. Vera haud dubie sunt quæ de bello Xerxis contra Græcos, de mirabili præliorum vicissitudine, de mirandis casibus Halicarnasseus ille Herodotus tradit. Ita de Græcorum Romanorumque rebus in universum nemo dubitat, quæ tanto consensu, tanta scriptorum conspiratione, traduntur. Nam quod illos attinet, qui prava quadam libidine, cunctam antiquitatem in dubium vocant, & nihil vel parum veri Historicos tradidisse dicunt, ipsi humanitati & virtuti vim apprime ingentem faciunt. Non enim eo temeritatis veniendum, ut quia constat quædam ex incerto, multa ex falso tradidisse rerum scriptores, ideo nullam illis adhibendam fidem asseramus. Idque secundum est de quo agere constituimus. Multa in Historiis incerta sunt, de quibus dubitari merito potest; itane ut traduntur contigerint, an secus, cum vel ipse dissensus authorum rem in ambiguo relinquat, vel confessio propria testetur, dubitatum de illis etiam tum fuisse, cum contingerent. Clara hujus trepidationis vestigia passim occurrunt, ac ne in multis immoremur, recentissime Gustavus Magnus exemplum præbuit. Liberator Germaniæ, invictus Heros, quem nullus hostis perterruit vivum, post fata, omnes scriptorum curas industriamque fatigat. Nemo quippe hactenus repertus est, qui explorata indubiaque de ejus glorioso excessu tradiderit, cum tam diversa cuncti Scriptores, etiam qui fatali interfuerunt prælio, de ultimis ejus tradant, ut nihil imposterum certi posteritas expectare debeat. Hæc ac similia ita in Historiis legenda sunt, ut incerta esse cogitemus, de quibus nec operose litigandum sit, nec assensus in ullam partem flectendus. Ac ausim asseverare pleraque omnia quæ in exactiori rerum, maximè præliorum descriptione occurrunt, ad hanc incertiorum classem referenda, cum in illis ut plurimum dissensus inter ipsos scriptores sit. Raro quippe ipsi qui hæc tradunt, rebus testes præsentes interfuere; sed illa ab aliis, ut fit, tradita, hauserunt. Quod sicut multum veritati detrahit,

ita

ita illam scribentium pugnam, illa divortia sententiarum concitat. Restant illa quæ plane falsa in Historiis occurrunt, ac neminem ambigere sinunt, quin nec pro veris, ac ne incertis quidem, haberi debeant. Nemo, arbitror, facile sibi persuaderi patietur quod Herodotus tradit, exercitui Xerxis non tota ad potum suffeciſſe flumina, non capiendis navibus maria, perfossus & navigatus Athos ac quæ similia incredulitatis portenta in eo antiquitas observavit. Quem ob hæc & talia Plutarchus mendaciorum patrem nominavit, rigidiori censura, & quam præstantissimus vir ob ingentia merita, ob levia quædam, haud merebatur.

Sicut vero cunctarum rerum consideratio vel in nuda contemplatione vel simul in usu versatur; ita Historiam in Theoricam & Practicam partiri æquum est. Multum in eo situm est, æstimare unumquodque ex fine suo ac natura; nec confundere illa quæ ingenio ac mente, cum illis quæ manu & opere geruntur. Quod cum Phormio non observaret, risum Annibali, de officio Imperatoris, ipse homo umbratilis differens, merito præbuit. Non enim perinde est nosse naturam cujuslibet rei, & eam ad usum commoditatemque adhibere; cum hæc pars in uno esse queat, qui altera caret & rara hominum felicitas sit

Μύθων τε ῥητὴρ ἔμμεναι πρηκτῆρά τ' ἔργων.

quod de Achille maximus Poëtarum tradit. Id demum egregium est in antiquitatis notitia, separare illa ab his, & nunc de rerum natura differentes, nunc de modo agendi audire. Nihil in omni rerum gestarum universitate occurrit quin ad has partes revocari queat. Cum Hannibal incautos ruentesque ad Thrasymenum Romanos, suis artibus, Punica calliditate debellat, milite cibo potuque repleto, delectis locorum angustiis, die frigida & nebulosa, egregium utique Imperatori artificium victoriæ consequendæ reliquit. Hoc in actione ac opere consistit; ideoque ad illam partem à prudenti lectore revocandum est. Eodem

pertinent

pertinent omnia ſtrategemata, quorum congeriem Jul. Frontinus Polyænus & alii nobis reliquerunt.

Levia hæc videri poſſunt, quæ tamen in univerſalis hiſtoriæ ſtudio uſum magnum habent, diſtinguere, vera, probabilia, falſa, theorica, practica. Longe majus eſt quod jam ſequitur, eſſe alia quæ civilem, alia quæ ſacram Rempublicam ſpectent: unde alia partitio Hiſtoriare naſcitur in Politicam & Eccleſiaſticam. Quarum illa civilem, hæc ſacram gubernationem, illa totam Remp. hæc Eccl. ſpectat. Ita in omnis ævi ſcriptoribus duo hæc accurate ſecernenda ſunt, ſiquidem confuſionem evitare velimus. Ac Hiſtoriæ quidem ſacræ, ſicut potior pars ſunt; ita primum merito locum ſibi depoſcunt. Hujus notitia nemo carere poteſt, qui vitam pie prudenterque inſtituere vult. Religio enim ita innexa implicataque civili adminiſtrationi eſt, ut cum ea ſtet cadatque Reſpublica. Quod tot ætatum experimenta oſtendunt, ut exempla producere in vanum ſit. Unius Arii perfidia turbatus olim Oriens & Occidens, magni Conſtantini progenies in mutua bella cladeſque gentium præcipitata. Ac qui propiora cupit, Germaniam cum Galliis intueatur, ubi tot exercituum albentia per præliares campos oſſa, tot urbium magna cadavera, ſupra omnium ſeculorum fidem oſtendunt, nihil Religione ad excitandas gentium iras bellaque concitanda violentius eſſe. Ut nemo feliciter in republ. nemo in Eccl. verſari queat, cui non hæc pars Eccleſiaſticæ Hiſtoriæ cognita. Quam partem, ſed non totam, ſuperiori ſeculo imprimis Magdeburgenſes quos vocant centuriatores, & ex Pontificiis Cardinalis Baronius, cum ſtudio, ſed diſpari affectu ac ſucceſſu excoluerunt. Quorum vaſta volumina, quicquid à Chriſto nato in Eccleſia geſtum, exhibent. Atque utinam magnus ille Caſaubonus examini Annalium ſupervixiſſet, ut purgatam ab erroribus & corruptione Hiſtoriam ſacram legeremus. Plus enim ut recte notatum à quodam, Annales Baronii, quam Controver-

troversiæ Bellarmini nocuerunt. Hæc in omni Historiæ studio spectanda sunt, ac qui vera à falsis & incertis, Theorica à Practicis, sacra à profanis accurate distinxerit, is demum Historici omnes numeros ex merito absolvet.

Restat ut alia quædam addamus quæ haud minorem usum habent in enavigando illo omnium ætatum & memoriarum vastissimo mari: Idque imprimis sunt vicissitudines rerum, quibus quasi periodis quibusdam se cuncta quæ ante nos fuerunt & secutura sunt, circumegere. Cuncta in humanis inconstantia esse, non tantum precepta sapientum, sed & experientia, cui inprimis contradicere nefas est, luculentissime comprobant. Sicut enim omnia origines suas, ita etiam occasus habent: Luna quæ modo nova est, post aliquot dies cornua protendet & totum orbem implebit, donec ad priorem statum revertatur, & Sol qui jam fere medium cœli tenet, ad decursum suum festinat. Rigorem hyemis paulatim novum ver sequitur. Illud iterum aurea æstas, maturiorque autumnus excipiet. Apud homines nasci denasci communis quædam & inevitabilis necessitas est. Adeo quod in singulis obtinet creaturarum, omnibus commune est, & non minus Respub. quam singuli homines nascuntur & occidunt. Hinc in tractandis Historiis imprimis animadvertendæ sunt fatales quædam periodi & termini, intra quos Imperia, regna, provinciæ, civitates, circumaguntur. Qui demum solidus, ac erecto homine dignus ex lectione Historiarum fructus est. Non enim in minutiis quibusdam hærendum est, quæ quidem delectare, non vero docere possunt. Illud egregium est, nosse tempora ac terminos, origines, incrementa, decrementa, occasus Rerumpublicarum. Ex qua consideratione pulcherrima notitia oritur, & quæ animum matura prudentia implet. Sicut enim nullum Imperium in immensum crevit, ita nec ultra ætatem suam duravit. Nihil splendidius Assyriorum & Babyloniæ rebus. Illæ tamen intra Indum Oxum aliaque flumina hæserunt. Hic fatalis

Imperii

Imperii illius terminus, ultra quem nemo Regum impune arma sua traduxit. Luit illam temeritatem Semiramis, cum à Scaurobate cis Indum magna clade rejiceretur. Cyrus ambitione sua, cum Oxum Scythici Persicique Imperii limitem sollicitaret, capite pensavit. Isque limes tot seculorum decursu immobilis mansit, & Patrum nostrorum ævo Ismaelem Sophum cum arma Transoxianis intulisset, accepta clade modestiæ admonuit. Sic Romani Imperii limites magna flumina Danubius, Rhenus, & ad Orientem Euphrates ac Tigris fuerunt, intra quæ ingens illa moles constricta hæsit. Nunquam prospere cessit ulteriora tentare, & tot Imperatorum clades, tot exercituum internecio, argumentum ingens præbuerunt, ad extremos terminos suos deductum Imperium. Nec terris magis quam annis illa definiuntur, observatumque à curiosis inquisitoribus, annum millesimum, summum fere ac fatalem rebuspublicis esse. Tum ubi attingunt, à ruina sua haud procul abesse cognoscuntur. Sed præcipuum Argumentum quo casus ortusque Imperiorum in Historiis deprehenduntur, cognomina eorum qui imperarunt, censeri debent, quæ non nisi explorata tota eorum vita deprehenduntur. Hinc Antoninos Pios, Carolos Audaces, Fridericos Victoriosos, Henricos Magnos, Ludovicos Justos, Albertos Achilleos, & quos omnes commemorare longum foret, inclytos virtute, pietate, fortitudine Principes passim in Historiis deprehendimus. Ex quorum vel solo cognomine stabilito tot ætatum & populi doctiorumque consensu judicari potest, quæ virtutes sectandæ Principi, quæ fugienda vitia. Nam Nerones, Caligulæ, Tiberii, Diocletiani, Juliani & quæ alia sunt nomina plena improbitatis, jam dudum Christianis consignata sunt Annalibus & consensu abolita. Et hic præcipuus est Historiarum usus.

Restat Historia particularis quæ unius ætatis vel gentis res complectitur, qualem in Herodoto, Thucydide, Xeno-

phonte, Livio ac fere tota antiquitate habemus. Pauci enim Historiam universalem scripsere, si Diodorum Siculum, Justinum Trogi abbreviatorem ac postea P. Orosium excipias. Cæteri omnes in una gente vel ætate occupantur, ideoq; non totum Historiæ ambitum exhauriunt, sed in parte aliqua ejus occupantur. Ac hæ quidem in veteres & novas recte distiguuntur. Vetus Historia particularis illa est quæ res quatuor ut vocantur Monarchiarũ exponit, Babylonicæ, Persicæ, Græcæ & Romanæ: quibus nobilissima veteris historiæ pars continetur, ac quicquid illustre antiquus ille orbis habuit, cujus nunc tantum cineres bustaque veneramur. Quid magnificentius Babyloniæ rebus? Quid Persarum splendidius? Jam Græcorum res utriusque Imperii magnitudinem longissime superant, hos vero Romani post se relinquunt. Novam voco quæ Imperiorum, qualia hodie sint, gesta exponit. Quæ ut nobis propior est, ita amplitudine sua veterem longissime superat. Non enim quatuor solum Monarchias hodie numeramus, sed plurimas in omnibus orbis partibus. Imperium Turcicum nobilissimas Asiæ Europæ & Africæ partes complectitur. Persæ intra Eufratem & Indum vastissimis regnis dominantur. Ampliores Tartarorum res, qui ferocissimas Scytharum gentes immani sceptro premunt. Jam Sinensis Imperii Majestas omnem admirationem superat, ac Græcis pariter & Romanis ambiguam palmam facit. Nihil de Hispanico Imperio dicam, quod per universum orbem ante aliquot adhuc annos immani sparsum potentia superbo hoc Symbolo utebatur: *ubique oritur & occidit.* Nihil de regno Gallico, Imperio Germanico, Russico & aliis, quæ nobis propiora magisque cognita sunt. Quanta vero hæc censenda est voluptas, per omnes ætatum gentiumque res curiosa sedulitate vagari? Nullam relinquere gentem intactam, cujus non varii casus, mirabiles successus, incrementa, decrementa, in numerato sint. Non ad otiosam aliquam delectationem, quæ puerorum est, sed ad solidam

pruden-

prudentiam qui demum fructus labore dignus censetur. Præsertim cum tot jam instructi subsidiis simus, quæ ante paucos annos, nulla secula habuerunt: Quanta enim in rebus orientalibus caligo fuit, antequam sidus illud Batauiæ, Thomas Erpenius, Arabicam literaturam orbi nostro inferret? Ignota jacebant Asiatica Imperia post fatalem Saracenorum dominationem. Qui ex vastissimis Arabiæ desertis, innumera multitudine sua progressi, turbinis in morem, totam fere Asiam pervaserunt condito Imperio, quod per Europam, Africam & Asiam nulli quotquot unquam fuerunt, terrarum spatiis cessit: intra cujus limites & Gades & Indus essent. Maximi Imperatores Orientis adeo nobis erant ignoti ut ne nomina quidem eodum sciremus, donec ille Saracenicæ Historiæ thesaurus prodiret. Timurus, quem vulgo Tamerlanem vocant, ante secula fere tria, totum orientem terrore suo & victricibus armis perdomuit. Cujus res nemo absque ingenti stupore legere potest. Quæ hactenus adeo nobis ignorata, ut præter fabulas, & quæ in confiniis Europæ gesta, vix quicquam de illis certi constiterit. Donec veram ejus Historiam ab Achmede Arabsha Arabice scriptam, non tantum orienti exhiberet, verum etiam ut occidenti intelligeretur operam daret Vir. Cl. Jac. Golius. Academiæ hujus uunc Rector Magnificus. Accedunt navigationes Hispanorum & Batavorum in utramque Indiam, quibus illius exteri orbis res indies nobis exactius innotescunt. Ut jam nihil fere ad absolutissimam Historiam nobis, præter legendi utendique voluntatem deesse possit. Quam omnes illi ad nobilissimum hoc studium adferent qui supra vulgus assurgere, & cum æstimio ac utilitate publicis negotiis præesse aliquando cupiunt. Nemo in Repub. nemo in Eccl. magnus erit, qui suam tantum ætatem novit. Adferenda sunt pectora imbuta tum aliis artibus ac facultatibus, tum hac imprimis, quæ omnium temporum ac gentium res, suas facit. Cui non Oriens, non occidens, sed totus orbis digna ma-

teria est. Cui non vetus, non nova tantum, sed utraque sufficit. Illa Theologum formabit, illa Jurisconsultum & Medicum absolvet. Philosophus nemo erit, nisi Historicus. Si quem sacra delectant, habet in quo industriam ingeniumque suum occupet. Exhaurienda Ecclesiarum monumenta; quicquid in veteri Ecclesia, quicquid in hodierna contigit memorabile, penetrandum est. In ea successionem resque priscorum Pontificum lustrabimus, & illa templi Hierosolymitani arcana, cunctis olim, præterquam sacerdotibus inaccessa, penetrabimus. Occurrent longa Serie Aarones ejusque ad excidium templi usque successores

Jadduam sacro indutum pallio & Alexandri iras majestate sacerdotali frangentem mirabimur. Tum fœda Pontificum scelera & contentiones patebunt, ac unde illa in populo Judaico sacrorum corruptio, pestilentesq; sacerdotum sectæ emanarint. Quid magnificentius quam Jesu Christi salvatoris nostri & Apostolorum ejus res nosse, non ex fabuloso Xaverio, qui immani sacrilegio, Persis Indisque imposuit, non ex ridiculo Abdia Babylonio, sed cordatis Ecclesiasticæ Historiæ scriptoribus, Eusebio, Socrate, Sozomeno, Theodorito, & qui eos postea secuti sunt. Imprimis vero juventuti legendus ille quem nostris jam tertium Commentariis insigniter illustratum orbi Christiano denuo repræsentamus, Severus Sulpitius. Hic mirabiles Euangelii successus intueri licebit, ac quæ veteris Ecclesiæ fides fuerit, tum certamina, persecutiones, sectasque & ex illis omnibus tandem emergentem Romani Pontificis sacram Tyrannidem. Quæ qui ignorat, & se existimat Theologi nomen tueri posse, næ is omnium doctiorum opinione, plurimum fallitur.

Eadem illis necessitas incumbit, qui Justitiæ candidati sunt. Quorum præcipuus labor cum in Republ. versari debeat, unde potius exempla prudentiæ civilis, quam à tot Imperatoribus & legibus petant, quorum arcanas artes, & quicquid vel bene vel fœde patrarunt, sola Histo-

ria

ria detegit. Nunquam cum dignitate in Curia, in Senatu, in legationibus versabitur nisi qui cum antiquis illis Senatoribus ac Rerumpubl. ministris in Historia versatur. Ibi Curios & Catones, ibi Epaminondas magistros inveniunt. Ibi quid prudentia potuerit, quid temeritas, quantum in Republ. vitiis & adulatione peccatum sit, quantum securitate & ambitu quæque alia turbamenta vulgi, patebit Fœdissimas Tiberii artes & immanem ac atrocem simulationem, summus scriptorum Tacitus, incomparabili vir judicio, pandit. Quo ut nemo omnium adveram prudentiam plus præceptorum suppeditavit; ita imprimis ille terendus est, non solus tamen. Addendi qui circulum illum universalis Historiæ absolvant. Omnium Imperiorum perpetua quædam series est, adeo connexa, ut nisi singula teneas, pleraque nescias.

Belli pacisque artes non alio modo rectius addiscuntur, quam ab illis qui à tot retro seculis in illis excelluerunt. Si quis castra sequitur, en Alexandros, Annibales, Pompeios, Cæsares, tot belli fulmina, qui integras Historias suis victoriis hostiumque cladibus implent.

Quorum vestigiis insistens, quantum ingenio, labore, potero, id unice agam, ut Historiarum studium excitetur, cujus ubi semel exarserit in animis lectorum cupido ac desiderium, non ullis opus erit admonitionibus; ipsa ejus pulchritudo honestissimas mentes uret, ac non unum Themistoclem Miltiadis gloria insomnem inquietumq; reddet. Ita rem suo merito æstimantes studium Historiarum dignum censent quod publice in Academiis tradatur ut juventus ex earum cognitione excelsissima quæque affectet. Ut quantum vitæ hujus brevitas nos angustis spatiis coarctat tantum eam per plurium seculorum ætatem prorogemus & cum antiquis illis Heroibus, qui vel in Ecclesia, vel Republica, æternam nominis sui ob ingentia merita, famam reliquerunt, suavissime versemur. Ita & in prosperis & in adversis, à quibus consilium petamus, habebimus,

ac quamvis hic ad Oceanum & Rheni ostia positi, non remotissimum Orientem, non quicquid in altero orbe geritur ignorabimus. Tot Rerumpublicarum casus qui seculum nostrum infestant, in Historiis vel pares vel majores occurrent. Quicquid illustre, magnificum, dirum, crudele patratum, quicquid rudiores tanquam rem insolitam mirantur, contendere cum antiquis jucundum erit & non jam ex vana opinione, sed vera de illis judicabimus. Quæ præcipua humanæ scientiæ pars est, & quam ex lectione rerum ante nos gestarum, viri præcipuæ apud nos dignationis, tanto cum patriæ honestamento, tanta in Reip. utilitate hactenus perceperunt. Quorum vestigiis insistere & ad omnem virtutem eniti, præcipuus omnibus qui veram perennemque laudem affectant scopus esse debet ac intentio.

AUTHO-

AUTHORUM ALIQUOT TESTIMONIA, QUI SULPICII SEVERI MEMINERUNT.

Hieron. in Comment. Ezech. 36.

ET *nuper Severus noster in Dialogo cui Gallo nomen imposuit.*

Paulinus Epist. 1. ad Sulp. Severum:

Tu, frater dilectissime, ad Dominum miraculo majore conversus es, quia ætate florentior, laudibus abundantior, oneribus patrimonii levior, substantia facultatum non egentior & in ipso adhuc mundi theatro, id est, fori celebritate diversans, & facundi nominis palmam tenens, repentino impetu discussisti servile peccati jugum, & lethalia carnis & sanguinis vincula rupisti. Neque te divitiæ de matrimonio familiæ consularis adgesta: neque post conjugium peccandi licentia & cælebs juventus ab angusto salutis introitu & arduo itinere virtutis in mollem illam & spacioſam multorum viam revocare potuerunt. ITEM: *Christum secutus nec minoris domesticis opibus ingenii facultatis laudem ab hominibus non accipiens, & inanis gloriæ sublimiter negligens, piscatorum prædicationes Tullianis omnibus & tuis litteris prætulisti.*

Idem Epistola v. ad eundem:

Neque sat habeas occasionibus cunctis revisere, nisi & pueros tuos mittas: nec solum de famulis, sed & de filiis sanctis, quorum benedicta in Domino prole lætaris, eligas tabellarios, quorum oculis nos videas & ore contingas, speciosi nobis pedes illorum tanquam euangelizantium bona. Nunciant enim nobis & afferunt ea quæ ad pacem sunt de te, cum præferunt opera Domini, quæ aut operaris in verbo Dei, aut scribis in spiritu verbi.

Idem Epistola eadem:

Te vero victa lege membrorum & exteriore corrupto puram conspersionem parare & sine fermento azymum Christo confici, eloquia tua tam facunda quam casta testantur. Neque enim tibi donatum fuisset enarrare Martinum, nisi dignum os tuum sacris laudibus mundo corde fecisses. Benedictus igitur tu DOMINO, *qui tanti sacerdotis & manifestissimi confessoris historiam tam digno sermone, quam justo affectu percensuisti: beatus & ille pro meritis, qui dignum fide & vita sua meruit historicum, qui & ad divinam gloriam suis meritis, & ad humanam memoriam tuis litteris consecratur.*

Gennadius in Catalogo virorum illustrium:

Severus Presbyter, cognomento Sulpicius, Aquitanicæ Provinciæ, vir genere & litteris nobilis, & paupertatis atque humilitatis amore conspicuus: charus etiam sanctorum virorum Martini Turonensis Episcopi, & Paulini Nolani, scripsit non contemnenda opuscula. Nam Epistolas ad amorem Dei & contemptum mundi exhortatorias scripsit sorori suæ multas, quæ & notæ sunt. Scripsit & ad supradictum Nolanum duas, & ad alios alias. Sed quia in aliquibus etiam familiaris necessitas inserta est, non digeruntur. Composuit & Chronica. Scripsit & ad multorum profectum vitam B. Martini Monachi & Episcopi signis & prodigiis & virtutibus illustris viri, & Collationem Posthumiani & Galli, se mediante & judice, de conversatione Monachorum Orientalium & ipsius Martini, habitam in specie dialogi, duabus incisionibus comprehendit: in quarum priore refert suo tempore apud Alexandrinam Synodum Episcoporum decretum, Originem & cautius à sapientibus pro bono legendum, & à minus capacibus pro malo repudiandum. Hic in senectute sua à Pelagianis deceptus, & agnoscens loquacitatis culpam, silentium usque ad mortem tenuit, ut peccatum, quod loquendo contraxerat, tacendo penitus emendaret.

Gui-

Guibertus Abbas Gemblacensis:

Sulpicius Severus, ut patet ex gestis, quæ in Monasterio Majori positus legi, recepto intra cœli secreta B. Martino, cellam patris per quinquennium, hereditate videl. paterna obtinuit, quem, quamvis admodum renitentem, Bituricensis clerus inde extrahens, Archiepiscopum sibi sublimavit. Quod autem à Pelagianis seductus in aliquo à regula orthodoxæ fidei exorbitaverit, nusquam omnino, nisi in solo Gennadio legi, qui nescio utrum hoc alicubi & ipse legerit, an ex sola fama, quæ facta infectaque loquitur, didicerit. Illud tamen fideliter credo, hunc ejus errorem gloriam sanctitatis ejus non obscurasse; cum autor idem, qui refert, deceptum testetur & correctum.

Ex Epistola CCV. S. Augustini de laudibus S. Hieronymi:

Quod ut iterum clarius veritatis lumen pateat, pluribus testibus, quam uno, censui quid supradictus noster Severus, vir doctrina & sapientia pollens cum tribus aliis in ipso die & hora obitus Hieronymi in Turonensi civitate viderit, meæ addere visioni: de quo mihi quidem solummodo ipsemet pridie ad me veniens fuit testis.

Gregorius Turonensis:

Hunc Severum citat Historiarum libro primo, capite septimo.

Victor Giselinus Medicus Brugensis:

Collegit vitam hujus Sulpicii, quam Plantinus vulgavit, in qua faceram hanc historiam, vel si Chronicon appellare quis malit, his verbis commendat:

Quo opusculo, non sane magno, aliud an ullo unquam seculo Reipubl. Christianæ utilius ac præstabilius editum sit, iis, quorum illud est judicium, judicandum relinquo. De elegantia vero præstare ausim & affirmare me posse confido, nulli idem omnium scriptorum Ecclesiasticorum quicquam concedere; alia vero omnia, quæ in eodem genere versantur, tanto intervallo omnimodis superare, ut ne sint quidem ad hoc comparanda. Magnum est quod

dico & fortasse plurimis incredibile. Sed ejusmodi tamen, quod non tam dicenti mihi, quam testificanti pro me veritati creditum iri confidam, si quibus operæ pretium erit Orosium, Florum, Eutropium, aliosque epitomatum autores cum hoc nostro omnibus partibus contendere. Eam vero palmam sola, ut mihi videtur, C. Sallustii, rerum Romanarum autoris florentissimi, imitatione consecutus est. In quo cum multa virtutis locum obtinere videret, quæ tamen sub imitationem vix caderent, abruptum dico sermonis genus, quod audientem lectorem transvolat, nec, dum repetatur, exspectat: sive, ut loquitur Seneca, amputat sententias, & verba, ante expectatum cadentia; eas virtutes, utpote Sallustio suas, integras reliquit: à verbis item antiquis ex Catonis, ut volebat Augustus, Originibus excerptis, consulto se abstinuit. At concinnam illam brevitatem, lectissimis ac significantibus verbis temperatam, suo instituto cumprimis accommodam, tanta arte expressit, ut propemodum quis dicat non imitatum eum, sed æmulatum. Neque enim satis habuit eodem, quo ille, modo orationem ducere, secare, circumscribere, colligare, ac denique à re una ad aliam transire; nisi & principiis iisdem libros suos ordiretur, ita tamen, ut quæ ille, teste Fabio, nihil voluit ad historiam pertinere, hic paullo propius ad rem accommodarit. Quæ omnia in sacra saltem historia præclare elucere, vel primo oculorum injectu facile quivis animadvertit. Confecta est enim, ut dixi, in primo ætatis flore, cum flagrans eloquentiæ studium severa Turonensis contubernii disciplina nondum restinxisset. Ejus operis semel tantum meminit Paullinus Epist. IX. qua, rogatus si quas de regnorum sive annorum non congruente calculo hiantis historiæ caussas observasset; se respondet eadem de re Rufinum consuluisse, & si quid opis attulerit, facturum certiorem.

Sigonius Comment. in librum primum Hist. Sacræ:

B. Severus Sulpicius, Bituricensis Episcopus, homo ut sanctus sic disertus imprimis & eruditus.

Idem:

Hortor omnes qui se aut sacris aut profanis studiis dediderunt adoles-

adoleſcentes, ut Severum hunc eo animo legant, ut plurimum ſe non tam in prudentiæ, quam in religionis & innocentiæ ſtudio profecturos eſſe confidant. addo etiam Latinæ eloquentiæ, quam ille tanta induſtria coluit, ut Salluſtianam dictionem nobis magna ex parte expreſſerit.

Scaliger in Prolegomenis ad libros de emend. temporum:

Sulpicium Severum nemo hactenus Aquitanum fuiſſe dubitavit: ſed patria ignoratur, cum tamen ipſe Nitiobrigem ſeſe manifeſto prodat, cum Servationem Tungrorum, Phœbadium autem ſuum Epiſcopum fuiſſe ſcribit. Phœbadius autem erat Nitiobrigum Epiſcopus. Iſte Sulpitius Eccleſiaſticorum puriſſimus ſcriptor, poſt tranſitum Martini, recepit ſeſe Eluſionem, quo tempore ad eum ſcribebat Paulinus.

Idem paulo poſt:

Mei Nitiobriges pro Sulpicio Supplicium dicunt, quomodo & Bituriges ſuum illum vocant, quem eundem cum hoc faciunt perperam, cum inter tranſitum Martini, cujus noſter Sulpitius diſcipulus fuit, & ordinationem Sulpicii Epiſcopi Bituricenſis ſub Guntchramno rege, intercedant plus minus anni centum nonaginta.

VITA

VITA
SULPICI SEVERI
CL. GERHARDO JOHANNE VOSSIO AUTHORE.

HIeronymi, ac Rufini æqualis fuit SEVERUS SULPICIUS Nitiobrix: ubi *Sulpicius* esse cognomen, clare ait Gennadius, & id nomen postponit Gregorius Turonensis lib. I. de Miraculis S. Martini cap. I. & lib. X. Hist. Franc. cap. XXXI. Obstare interim videtur, quod *Sulpicium Severum* se vocet in inscriptione Epistolæ ad Aurelium Diaconum, item ad Bassulam Socrum. Sed sæpe prænomen postponi comprobat Franciscus Sylvius Progymnasmatum Centuria II. cap XLI. De patria cognoscimus partim ex Dialogo I. cap. XX. ubi se Aquitanum agnoscit, atque idem Gennadio proditum: partim ex lib. II. Histor. Sacræ, ubi Phœbadium suum vocat Episcopum: eum vero Aginni (quod in Nitiobrigibus) Episcopum fuisse clare ait Hieronymus in Scriptoribus Ecclesiasticis. Male vero Carolus Sigonius, Petrus Galesinius, & Victor Giselinus, Sulpitium hunc cum Sulpitio, Episcopo Bituricense, confundunt: ut rectè notatum Josepho Scaligero in Prolegom. libr. de Emendatione Temporum, item Baronio ad an. CCCCXXXI. & P. Fabro in opusculis postumis, Schediasmate de Dionysio Areopegita; ubi Severum hunc ait fuisse Monachum Primuliacensem. Sanè nunc vixit Primuliaci, nunc Elusone, ut cognoscere est Paulini Epist. VI, XI, XII. Sed & Tolosæ habitasse videmus ex Epistola ejus ad Socrum Bassulam. Sed Monachum fuisse non lego apud veteres, verum Presbyterum, de quo nobis auctor Gennadius. Qui Episcopum fuisse ajunt, falli plane existimandi. *Vir* fuit *doctrinâ, & sapientiâ pollens*, ut eum Augustinus vocat Epist. CCV. *Vir genere & literis nobilis* dicitur à Gennadio, & Honorio. *Vir summus* appellatur ab Idacio, penè initio Chronici. Inter alia duos composuit libros

libros de sacra Historia; quos à mundi initio exorsus, perduxit usque ad consulatum Stiliconis, & Aureliani: hoc est, annum quadringentesimum. Scripsit & vitam B. Martini, quo familiariter usus fuit: uti & B. Paullino; qui quanti Severum fecerit, satis laudes luculentæ in ejus Epistolis ostendunt. Adhæc tres ejus Epistolæ exstant: una est adversus æmulos B. Martini; altera agit de obitu & apparitione ejus: tertia refert quomodo B. Martinus ex hac vita mortali transierit ad immortalem. Item exstant Dialogi tres, quorum primus narrat virtutes & miracula Monachorum Orientalium; duo posteriores exponunt virtutes B. Martini, libro primo præteritas. Pro Sulpicii libellis de B. Martino Apologiam scripsit Guibertus Martinus, Abbas Gemblacensis, qui MS^us exstat Gemblaci, & Lovanii ad S. Martinum. In Dialogis, quibus Posthumianus, & Gallus loquuntur, sequitur Sulpicius errorem millenariorum: ut & monet Hieronymus in Ezech. cap. XXXVI. Unde apud Gelasium quoque legas in Concil. Rom. LXX. Episcop. *Opuscula Posthumiani, & Galli, apocrypha.* Dictione utitur tersa, & eleganti, adeo ut *Ecclesiasticorum purissimus scriptor* vocetur à Josepho Scaligero opere de Emendat. Temp. Sallustii imprimis æmulus est. Unde *Christianum Sallustium* vocat Barthius adversar. lib. XLIX. cap. IV. Et alia quædam de Severo suppeditabunt Gennadius ac Honorius, in scriptoribus Ecclesiasticis, Ado in Chronicis, item Baronius Tom. V. Annal. ad ann. CCCC XXXI. In eo tamen à Baronio dissentio, quod Gennadium parum cautè vocat Severi æqualem: cum Gennadius post Severum floruerit annis plus minus LXX. Nam dicavit librum suum de fide, (ut ipse ait) Gelasio Papæ, qui demum Episcopus Romanus factus est anno CCCCXCII. Valde autem Sulpicii Sanctimoniam commendat, quod in Romano martyrologio ejus memoria celebretur ad IV. Cal. Februarias.

INDEX

INDEX
MATERIARVM PRÆCIPUARUM
QUÆ
In SACRA HISTORIA SULPICII continentur.

LIBRO PRIMO.

PRæfatio Authoris. 1
Adam. 5
Noë. 13
Abraham. 24
Iſaac. 37
Iacob. 40
Ioſeph. 49
Moyſes Dux Iſraëlitarum. 62
Hiſtoria Iob. 65
Paſchæ inſtitutio. 69.70
Reip. inſtitutio. 83
Leges Dei. 85
Tabernaculum & Arca. 99
Sacrificia, Feſti dies & Sacerdotes. 102
Narratio expeditionis. 103
Ioſue Dux Iſraëlitarum. 111
Reſp. ad Iudices tranſlata. 118
Gothoniel Iudex. 119
Adon Iudex. 120
Semigar Iudex. ibid.
Barac, & Debora Iudices. 121
Gedeon Iudex. 123
Abimelec Iudex. 129
Thola Iudex. 130
Iair Iudex. ibid.
Iephta Iudex. 131
Eſebon Iudex. 133
Allon Iudex. ibid.
Abdon Iudex. ibid
Samſon Iudex. 134
Heli Pontifex, Iudex. 143
Samuel Iudex. 151
Reſp. ad Reges tranſlata, Saul Rex. 153
David Rex contra Isbaal Regem. 169
David Rex ſolus. 173
Salomon Rex. 183
Diviſio Regni Iſraëlitar. in Iudam & Iſraël. Roboam Rex Iudæ. 189. 190.
Hieroboam Rex Iſraël. 192
Abia Rex Iudæ. 194
Aſa Rex Iudæ. ibid.
Nadab Rex Iſraël. 196
Baaſa Rex Iſrael. ibid.
Ela Rex Iſraël. 197
Amri Rex Iſraël. ibid.
Ioſophat Rex Iudæ. 199
Achab Res Iſraël. ibid.
Helias Propheta. 200
Ochozias Res Iſraël. 208
Ioram Rex Iſraël. 209
Ioram Rex Iudæ. ibid.
Ochozias Rex Iudæ. ibid.
Helizeus Propheta. 210
Iehu Rex Iſraël. 212
Athalia Regina Iudæ. ibid.
Ioas Rex Iudæ. ibid.
Ioachas Rex Iſraël. 215
Ioas Rex Iſraël, & Amaſias Rex Iudæ. ibid.
Ioram, ſive Hieroboam, Rex Iſrael. 217
Zacharias Rex Iſrael. ibid.
Ozias Rex Iudæ. 218
Ioathas Rex Iudæ. 219
Ninivitarum pœnitentia. 220
Sella Rex Iſraël. 223
Manehem Rex Iſraël. 224
Phaceia Rex Iſrael. ibid.
Phacee Rex Iſraël. ibid.
Oſee Rex Iſraël. ibid.
Tranſlatio Iſrael in Aſſyriam. 225

Achaz.

Achaz Rex Iudæ. 228
Ezechias Rex Iudæ. 229
Manasses Rex Iudæ. 236
Amon Rex Iudæ. 237
Iosias Rex Iudæ. 238
Ioachez Rex Iudæ. 241
Eliacim, sive Ioacim, Rex Iudæ. 242, 243
Nabucdonosor Rex Babyloniæ. 247
Ioachim, sive Iechonias, Rex Iudæ. 244, 245
Sedecias Rex Iudæ. 243

LIBRO SECUNDO.

CAptivitas Iudæorum in Babylonia annorum LXX. 251
Daniel Regi Nabucdonosori charus. ibid.
Iudicium Susannæ per Danielem. 254
Somnium Nabucdonosoris de Regnis futuris expositum à Daniele. 255
Ezechielis Prophetia. 262
Reliquiæ Iudæorum in Iudæa dispersæ. 263
Suatua aurea Nabucdonosoris Regis à Daniele neglecta. 264
Nabucdonosoris insania, & sanitas 266
Evilmerodac Rex Babylonior. 268
Balthasar Rex Babyloniorum. 269
Darius Rex Medorum, & Babyloniorum 271
Daniel leonibus objectus à Rege Dario. 274
Visiones Danielis de regnis futuris, Christo, & Antichristo. 275
Cyrus Rex Persarum, Medorum, & Babyloniorum. 276
Idolum Beli deletum à Daniele Babylone. 277
Reædificatio templi impedita. 297
Cambyses Rex Persarum. 282
Darius Hydaspis F. Rex Persarum. 284
Xerxes Rex Persarum. 285
Artaxerxes Longimanus Rex Persarum. ibid.
Darius Ochus Rex Persarum. Restitutio templi absoluta. 286
Artaxerxes Mnemon Rex Persarum. Restitutio legis. 288
Restitutio Hierusalem. 289
Historia Hester Iudææ mulieris in Perside. 293
Historia Iudith mulieris Iudææ in Iudæa. 301
Iudæi sub Regibus Macedoniæ. Alexander Magnus Rex Macedoniæ & Persarum. 311
Arridæus Rex Macedoniæ. 313
Iudæi sub Ptolemæis Ægypti Regibus, deinde sub Regibus Syriæ. 314
Seleucus Philopater Rex Syriæ. Seditio Iudæorum. 316
Antiochus Epiphanes Rex Syriæ. 318
Servitus Iudæorum sub Antiocho Epiphane Rege Syriæ. 319
Enumerat omnes Reges Syriæ usque ad Epiphanem.. 320
Redit ad servitutem Iudæorum sub Antiocho Epiphane. 322
Restitutio Iudæorum. Assamonæorum Principatus. 323
Matthatias Assamonæus Princeps Iudæorum. ibid.
Iudas Maccab. Princeps Iudæor. 325
Antiochus Eupator Rex Syriæ. 330
Demetrius Soter Rex Syriæ. 331, 332
Ionathas Princeps Iudæor. Pontif. 333.
Alexander Rex Syriæ. 334
Demetrius Nicator Rex Syriæ. 335
Simon Princeps Iudæor. & Pont. 340
Ioannes Hyrcanus Pontif. & Princeps Iudæorum. ibid.
Aristobulus Rex primus Iudæor. 341
Salome Alexandra Regina Iudæorum. 342
Hyrcanus Rex Iudæorum. 343
Aristobulus II. *Rex Iudæor.* ibid.
Herodes Rex Iudæorum. 345, 346
Iesus Christus Dei F nascitur. 347
Nero Imp. & persecutio ejus. 350
Iudæorum Rebellio. 355

Vespa-

Vespasianus Imp. & excidium Hierosolymorum. 358
Domitiani persecutio. 362
Trajani persecutio, Iudæorum rebellio, & extremum urbis excidium. 363
Hadriani persecutio. ibid.
Aurelii persecutio. 365
Decii, & Valeriani persecutiones. 367
Diocletiani persecutio. ibid.
Pax sub Constantino Maximo. 369
Crucis inventio. 372
Hæresis Arriana, & Concilium Nicænum Catholicum contra eam. 375
Concilium Sardicense Catholicum contra Arrianos. 380
Concil. Sirmiense Arrianum. 382
Concilium Arelatense, & Bitterense, Arrianum. 388
Concilium Mediolanense, Arrianum. ibid.
Concil. Ariminense Arrianum. 399
Concilium Seleucience Catholicum contra Arrianos. 403
Redit ad Concilium Ariminense Arrianum. 406
Concilium Biterrense, & alia Catholica contra Ariminense. 414
Hæresis, sive Schisma Luciferianorum. 415
Hæresis Priscillianistarum. 417
Concilium Cæsar-Augustanum contra Priscillianistas. 420
Concilium Burdigalense adversus Priscillianistas. 426

SUL-

[1]SULPICI SEVERI SACRÆ HISTORIÆ LIBER PRIMUS.

CAPUT I.

RES à mundi exordio sacris literis editas, breviter 1
constringere, & cum distinctione temporum, usque [2] ad nostram memoriam, carptim dicere aggressus sum: multis id à me studiose [3] efflagitantibus, qui divina, compendiosa lectione cognoscere pro- 2
perabant. Quorum ego voluntatem secutus, non peperci labori meo, quin ea, quæ per multis voluminibus perscripta continebantur, duobus libellis concluderem: ita brevitati studens, ut pene nihil gestis subduxerim. Visum autem mihi 3
est non absurdum, cum usque ad Christi crucem, Apostolorumque actus, per sacram historiam cucurrissem, [4] etiam post-

1 SULP. SEV. SACRAE HIST.] Ita libri omnes quos vidi. Est tamen qui appellet, *Sulp. Severi Chronicon.* Gennadius quoque hanc historiam significat, cum ait, *composuit & chronica.* id est, τὰ χρονικά. Author is qui disput. Athanasii cum Ario in Latinum convertit: *Sed si illud recolat quod in Chronica sua b. m. Sulpitius Severus posuit dicens, duo Arii tanquam duo serpentes ex uno ore sibilabant, &c.* Porro autem præcedentium nominum prius prænomen esse videtur, & posterius nomen proprium. Sic enim certe dicitur Sulpicius Severus, ut Septimius Tertullianus, Aurelius Prudentius, Decimus Ausonius, Sulpicius Pius, Aurelius Augustinus. Quanquam in Gennadio, *Severus cognomento Sulpicius.* Drusius. SACRAE HISTORIAE.] Duplex Historia, sacra & profana; sacra res à mundi exordio sacris literis editas complectitur. Differt à profana causa efficiente tum principali quæ est Deus, tum ministeriali quæ est Prophetarum, Apostolorum, Euangelistarum & Ecclesiasticorum virorum. Objectum quoque diversum. Sacra complectitur res ad Ecclesiam spectantes: profana ad Rempublicam. Sola historia sacra indubitatæ est veritatis. Profana in multis falsa, incerta, inconstans.

2 *Ad nostram memoriam.*] Infra II. *Omne tempus in Stiliconem Consulem direxi.* Ergo ad annum fere cccc. Coss. Fl. Stilicone, & Fl. Aureliano, Imperatore Honorio. *Idem.*

3 *Efflagitantibus.*] Flagitantibus. *Editio Colon.*

4 *Etiam post-gesta convertere.*] *Connectere.* Giselin. Magnus Salmasius primus omnium veram Methodum ostendit,

postgesta convertere, excidium Hierosolymæ, [1] vexationesque populi Christiani, & mox [2] pacis tempora, ac rursum [3] Ecclesiarum intestinis periculis turbata omnia, locuturus. [4] Cæterum illud [4] non pigebit fateri, me, sicubi ratio exegit, ad

dit, quomodo Historia Ecclesiastica scribenda sit. Ita autem ille: Tota Antiquitas Ecclesiastica, in Personas ac Res dividitur. De Personis agitur sub titulo generali, *de Ordine Ecclesiastico*, sub quo continentur, ab Apostolica institutione duo tantum, Presbyterialis sive Episcopalis, & Diaconalis. Postea Ecclesiastica institutione, divisus est ordo Episcopalis & Presbyterialis, & duo ex uno facti. Deinde & Episcopalis ordo, ejusdem Ecclesiæ decreto, in duos alios ordines divisus est, Archiepiscoporum sive Metropolitanorum, & Patriarcharum sive Exarchorum Diœceseon. Minores etiam ab Ecclesia ordines aliquot proditi sunt, ignoti Apostolis, ut Subdiaconorum, Exorcistarum, Lectorum, Ostiariorum, Acoluthorum, Sacrarii Custodum, Copiatarum & Fossariorum, Monachorum etiam, Virginum, Pœnitentium. De his omnibus in primo volumine *de Ecclesiastico Ordine*. Secundum de rebus erit. Olim eadem Presbyterorum & Episcoporum munia; ut Sacramenta administrare, pœnitentiam dare .i. veniam pœnitentiæ agendæ, Chrisma conficere, ordinare, confirmare benedicer, & similia. Post divisionem autem Episcopalis & Presbyterialis Ordinis, ut illud discrimen certius constaret, quædam ex his Episcopo soli agenda sunt attributa, reliqua Presbytero relicta. Pertractandum quoque erit, quando usus Ecclesiæ hæc invexerit, aut Episcopi ipsi propria ambitione usurparint. Hæc ille.

1 *Vexationesque populi Christiani.*] De persecutionibus decem cruentissimis loquitur, quibus Romani Imperatores, Christianum nomen delere aggressi sunt. Utitur vocabulo in speciem molliori. Quanquam ex consuetudine illorum, qui castigatissime Augustæo ævo loquti sunt. Sicuti Cicero dicit, se *vexationes Virginum Vestalium perhorrescere*, 1 v. Catil. *Horn.*

2 *Pacis tempora.*] Quæ cœperunt Constantini Imperio, qui primus Christianismum in pleniſſimam libertatem vindicavit. Quanquam & ante eum, quoties à persecutione externa quies, *pax* dicta fuerit, Tertulliano, Cypriano, & quod ad institutum nostrum facit, Sulpicio. Cujus sunt libro 11. hæc: *Antonio Pio imperante, pax Ecclesiis fuit.* Et de Constantini ætate: *Exinde tranquillis rebus pace perfruimur.*

3 *Ecclesiarum intestinis periculis turbata omnia.*] Arianam & Priscillianam, hæreses, innuit, quæ ingenti motu Ecclesias, & ipsum Imperium, concusserunt. Nam cæteræ, quarum Catalogum Epiphanius texit, multæ frequentesque, ante Arium & Priscillianum, intra unam alteramque Provinciam se continuerunt, & paucos ex Episcopis sectatores habuerunt, nedum ut se Orthodoxis opponere, & eos, cum Republica, opprimere auderent. *Horn.*

4 *Non pigebit fateri.*] Sulpicio animus fuit, continua temporum serie, sacras historias contexere. Ex autem non nisi ad transmigrationem Babylonicam, scripturis continuantur. Inde annales deficiunt. Hinc magni hiatus, cum nulli extent commentarii, qui tempora captivitatis explanent. Post reparatam à Nehemia urbem, multa usque ad Seleucum Syriæ R. desiderantur. Expleta Maccabæorum narratione, quæ Johanne Hyrcano Rege concluditur, cætera usque ad Christum à Bibliis absunt, & à Josepho mutuanda. Neque vero Euangelia, nisi trium fere annorum historiam tradiderunt. Quare Sulpicius fatetur se usum esse Historicis gentilium, in dispensandis temporibus, per Reges Persicos,

ad distinguenda tempora continuandamque seriem, usum esse historicis ethnicis, atque ex his, quæ ad supplementum cognitionis deerant, usurpasse, ut & imperitos docerem, & literatos convincerem. Veruntamen ea, quæ de sacris vo- 5
luminibus breviata digessimus, non ita legentibus auctor accesserim, ut prætermissis illis, unde hæc derivata sunt, appetantur: nisi cum illa quis familiariter noverit, hic recognoscat, quæ ibi legerit. Etenim *universa divinarum rerum* 6
mysteria, non nisi[1] *ex ipsis fontibus hauriri queunt.* Nunc initium narrandi faciam.

II. [2] *Mundus* à *Domino* constitutus est, abhinc annos jam 1
pene

Persicos, Syriacos & Romanos. *Sigon.* Idque factum ab ipso circa Monarchiam Persicam. Nam superiora immiscere, nec opus, ob continuam seriem, & si necesse, qui tuto poterat? Cum vetus *Strab.* querela sit, ὅτι παλαιὰ τῶν Περσικῶν, εἰδὲ τῶν Μηδικῶν, ἢ Συριακῶν, εἰς πίστιν ἀφικνεῖτο μεχάλλω. Extabat quidem ævo ejus *Ctesias Gnidius*, qui vetustissima illa tradidit, sed admixtis fabulis, ut Plutarchus, & multi eum criminantur. Quod vel ex Epitome ejus, quam Photio debemus, apparet. Profana igitur Historia verior, à Persicis rebus incipit. Superiora περιττὰ sunt, καὶ τερατώδη, καὶ πίστιν οὐκ ἔχοντα, ut recte in Theseo Plut. censet. Quod de plerisque, non omnibus accipiendum. *Horn.* A fabularum inquinamento, illa antiquissima, Vir Maximus, Diodorus Siculus vindicavit, cujus libri, magnam partem amissi, *omnem vetustatis memoriam, Assyriorum, Chaldæorum, Phœnicum, & aliarum nationum, complectebantur.* Quarum rerum cognitio magnam sacrorum Bibliorum Originibus facem allucebat. De quibus omnibus, nihil nobis præter desiderium, supereſt. *Scal.*

1 *Ex ipsis fontibus.*] Sigonius authorem nostrum, de Hebraicis fontibus, loqui putat. *Significat*, inquit, *in ipsis Hebraicæ Historiæ verbis, secretius aliquid contineri, diversum ab eo, quod literis nuncietur.* Sed aberrat à mente authoris. Qui Lectorem, non ad Hebraïcos fontes, ipsi, ut ex crassissimis erroribus apparet, incognitos; sed vel ad LXX. Interpretum Græcam, vel quæ ex ea expressa, in Occidente obtinuit, Latinam versionem, remittit. Nam quia ex illis rivulos suos deduxerat, hinc fontem ostendit. Et notum est ex priscis patribus, versionem LXX. Interpretum, ob opinionem illam, de inspiratione Sancti numinis, qua acti seniores fuerint, authenticam tum temporis habitam, suspecto partim ob Judæos, partim ob imperitiam, Hebr. textu. *Horn.*

2 *Mundus à Domino constitutus est, abhinc annos pene sex millia.*] Et hinc orta antiquissima gentium idololatria, ad temporis, velut omnium primi, optimi & maximi rerum auctoris, cultum prolapsa. Cum enim intelligerent idem mundi esse initium quod temporis, sive in principio temporis mundum esse constitutum, tempus, & significantia tempus, Solem imprimis & Lunam, ut numina, & humanarum rerum conditores, veneratæ sunt. Κρόνος enim, quem Saturnum Romani vocant, non aliam quam temporis habet significationem. Et quæcunque de eo veteres fabulantur, ad tempus, & primum quidem ac felicissimum illud, quale inter ipsa rerum exordia humano generi illuxit,

pene sex millia, [1] sicut processu voluminis istius digeremus.
2 Quanquam *inter se* [2] *parum consentiant, qui rationem temporum*
3 *investigatam ediderunt. Quod cum vel Dei nutu* [3] *vel vitio vetustatis eveniat,*

referuntur. Imo vocabula illa θεὸς, *Deus*, ζεὺς, & Germanorum *Teut*, revera nihil aliud significant quam *tempus*, facta ex Scytharum, à quibus haud dubie Græci & Romani orti, *teit*, vel *t' seit*, quod ipsum etiam tempus notat. Eandem idololatriæ primam originem etiam notat Plato. Cum enim viderent homines, Solem, Lunam, Astra, Cœlum ipsum, currendo semper circumvolvi, & ex ea circumvolutione tempus numerari ac distingui, Deos esse arbitrati sunt, seu, ut Plato ait in Cratylo, ἀπὸ ταύτης τῆς φύσεως τοῦ θεῖν θεοὺς αὐτοὺς, hoc est, *ab hac ipsa tali currendi natura Deos appellavere*. Cæterum an Platonica illa etymologia, ei, quam nos jam dedimus, antehabenda sit, judicent eruditi. *Boxhornius.*

1 *Sicut processu voluminis digeremus.*] Ea ratio sic se habet: A mundi exordio ad diluvium, cIↃ cIↃ ccxlii. Ad nativitatem Abrami cIↃlxx. Ad migragrationem in Chananæam lxv. Ad egressum ex Ægypto ccccxxx. Ad mortem Josuæ lxvii. Ad mortem Samsonis cccxIx. Ad exstructionem Templi cii. Ad captivitatem Babylonicam ccccxxiv. Ad instaurationem Templi & Urbis ccIx. Ad Christi passionem cccxlviii. Ad Stiliconem Cons. ccclxxvii. Quæ omnia magnis erroribus scatent. Patres sacram historiam in sex ætates distribuerunt, secuti ordinem creationis, ab Adamo ad Noë, ad Abraham, ad Davidem, ad transmigrationem, ad Christum, ad finem mundi. *August.* de Genesi. Varro apud Censorinum tria discrimina temporum esse tradit. Primum, propter ignorantiam, ab hominum principio ad Cataclysmum, ἄδηλον. Secundum, à Cataclysmo ad Olympiadem primam, propter fabulas, μυθικόν. Tertium, à prima Olympiade ad nos, ἱστορικόν, quia res eo gestæ, veris historiis continentur. *Horn.*

2 *Parum consentiant.*] Maxima dissensio est inter Græcos & Hebræos. Nam ab exordio mundi ad diluvium, Græci computant annos cIↃ cIↃ ccxlii. Ebræi cIↃ IↃc lvi. Augustinus cum hanc discrepantiam cerneret, haud confiteri erubuit xv. c. d. se hujus rei rationem nescire. Discepratur etiam de anni tempore, quo mundus conditus. Scaliger, eumque secutus Calvisius, magnis rationibus asserit, autumno conditum. Et designat diem xxvi. Octob. Alterius opinionis Græci fuerunt, qui xxv. Mart. vocant ἡμέραν πρωτόκτιστον, & ea mundum conditum, Christum natum, ac crucifixum volunt. Cæterum hæc tam intricata sunt, ut mirum non sit Chronologos adeo in diversas sententias abire. *Horn.*

3 *Vel vitio vetustatis.*] Hujus varietatis aliæ in aliis causæ sunt, sed in prima ac secunda ætate, Hebræorum Græcorumque dissensio, præcipuam differentiam peperit. *Sigon.* Præcipua portentosæ diversitatis causa est, lxx. Interpretum corruptio. *Altera*, quod quidam veterum, annos Hebræorum supputarunt, Lunares. *Tertia*, quod Judæi, odio Christianorum, plus satis sibi indulserint, ut ex Danielis hebdomadibus liquet. *Quarta*, ipsa Scripturæ loca satis obscura, & in Interpretationum varietatem, nisi quis probe, multoque usu instructus accesserit, prona ac lubrica. *Quinta*, Chronica à diversis olim, modo negligentius, modo cum præjudicio, conscripta. Sunt & aliæ multæ; ut Synecdochæ, confinia duorum regnorum confundentes: hysterologiæ, mutationes termini regnorum, varietates nominum, ac denique, quod primo dicendum fuerat, librorum menda, quæ in notis, quibus temporum

veniat, calumnia carere debebit. [1]Mundo autem condito [2]homo 4
factus est: [3]viro *Adam,* * mulieri *Eva* nomen fuit. Sed † consti- 5
tuti

porum quantitas designatur, facillime fiunt: & nusquam non sunt obvia. *V. Gisilinus.* Sed non ferenda est Petavii audacia, qui totam Scripturæ Chronologiam incertam facit, eo argumento; quod sciri nequeat, an qui recensentur anni, integri omnes sint & præcisi, an vero Scriptura rotundum consectata numerum, aliquos omiserit. Quo nihil ineptius est, cum Scriptura passim minores numeros præcise exprimat, sæpe menses addat. *Horn.*

1 *Mundo autem condito.*] Ex nihilo, ut docet Moses, ex Chao autem, ut gentium sapientes fabulantur. Chaos autem iis dicitur rudis ac indigesta illa moles, quæ rerum omnium semina continebat, quidam quasi earum thesaurus, & gazophylacium. Unde & Chao est nomen. De quo alibi dicendum erit. Ad *Chaos* haud dubie respexêre veteres illi Christiani, quorum meminit Basilius in Exameron, qui Hebræorum בראשית, *in principio*, non verterunt ἐν ἀρχῇ, quomodo recte alii, sed ἐν κεφαλαίῳ, id est, *in capite.* Exponebant autem hoc ἀθρόως, hoc est, simul, ut simul omnia condita dicerent. Est autem id nihil aliud, quam Chaos. *Boxhorn.*

2 *Homo factus est.*] Extra Paradisum Genes. 11,15. Et ut Judæorum traditio habet, in monte Moria. *Jonathan* & *Salmanticenses.* Indi ad Gangem, ubi arx Halabassa. *Latius* in India Vera. Sacra, id est, sola vera Historia, ex costa Adami sumptam & factam Evam dicit. Alia alii. Creatus est die veneris sexto mensis primi, qui Nisan erat. *Abul Pharag.* Ajunt illi primum hominem fuisse androgynum, marem pariter & fœminam. Plato certe in Symposio docet, principio humani generis exstitisse & tertiam hominis speciem, non virum, aut mulierem, sed quæ ἀνδρόγυνος appellatur, & ex mare ac fœmina simul constaret, cui brachia quatuor, & totidem pedes, ut & reliqua membra essent. Neque Plato tantum ita sensit, sed & pagani prope omnes, etiam ante Platonem. Janus *bifrons*, Jupiter *& mas & fœmina* describitur, Orpheo, Cecrops διφυὴς dictus, (qui omnes non alium significant, quam primum humani generis propagatorem; quod pluribus alibi docendum) vetustissimam hanc de primo homine opinionem esse ostendunt. Unde vero illa? Ex male intellecto ab ipsis etiam Judæis, à quibus haud dubie hæc habuere pagani, Mose, præsertim his ejus verbis, quæ exstant Genes. 1,27. *Marem & fœminam creavit eos.* At illa verba nihil aliud volunt, quam utriusque sexus hominem, non unum, sed duos, Deum fecisse. Sed nugari malunt Judæorum magistri. Manasse Ben-Israël instar omnium sit. Is in Conciliatore hæc ita exponit; *Non est bonum hominem unicum esse, id est, solum corpore ex utroque sexu coalito differre à cæteris animantibus. Unde & postea adjutorium coram eo statuit; hoc est, à fronte, adeo ut corpus illud, quod ante humeris adglutinatum hærebat, deinceps in ejus conspectu esset.* Hæc inepta sunt. Addit & alia, sed quæ eodem redeunt, hoc est, non minus inepta. Videntur in hunc errorem duxisse Rabbinos & illa Adami male intellecta verba; *Hæc est caro de carne mea.* Cur monstrum maluerunt, quam simpliciter, ut debebant, hæc interpretari? Eva ab eodem, à quo Adam, sed ex Adami costa facta, est. Ejusdem auctoris adspectu & conjux Adami fuit & soror, &, costam si videas, filia. *Boxhorn.*

3 *Viro Adamo.*] Dictus ab אדמה, terra. Ἄδαμος Hesychio & Procopio παρθενικὴ γῆ, Josepho παρθένος καὶ ἀληθινή. Ergo Adam πυρρὸς, ἐπειδήπερ ἀπὸ τῆς πυρρᾶς τῆς φυραθείσης ἐγενήθη. *Josephus.* Nonnulli Judæorum A-

tuti[1] in Paradiso,[2] cum interdictam sibi arborem degustassent, in

strologi ante Adamum vixisse quendam Janbasor, Tzareth, Roani, & Janbasor fuisse præceptorem Adami tradiderunt. *Cosdroa* sermone primo apud Joh. Isaac Levitam in Epistolam R. Mosis Maimonidis de Astrologia. Et huc spectat tota illa Præadamitarum fabula, ante paucos annos à Peyrerio quodam in lucem protrusa, mox communi Christianorum consensu cum authore suo explosa ac damnata.

* *Mulieri Eva.*] Etymon est à תוה vixit. Chrysostomus: Εὔα, ζωή. *Drus.*

† *Constituti.*] Hunc felicem statum gentiles sub aurei seculi nomine describunt. De quo *Dicæarchus* Peripateticus apud Porphyrium & Varronem; *Calanus* Indus apud Strabonem xv. *Grot.*

1 *In Paradiso.*] Quæ in Hebræo hic vox est גן, id est, *hortus*, redditur *Paradisus* à Græcis & Latinis interpretibus. *Pardes horti* aut *Pomarii* significatione in Veteris Fœderis libris legi notum est. Ecclesiastic. cap. II. lib. II. Esdræ cap. II. & Cantic. cap. IV. *Paradisus* vox haud dubie Persica est. Veteres ambigere nos non sinunt. Jul. Pollux lib. II. Onomast. docet *paradisum*, proprie Græcam vocem non esse, quanquam à Græcis receptam, sed Persicam, & ex consuetudine Persica fluxisse in usum Græcorum. Xenophon & Philostratus disertim testantur, à Persis hortos amœnissimos, fontibus irriguos, & nemoribus consitos, quibus leones, ursos pantherasque claudere barbaris, id est, Persis, mos est, *paradisos* appellari. Huc etiam respiciunt, Gothorum *harti* & *garti*, Hungarorum *Pharastit*, Francorum & Germanorum *Forest*, *Varade*, hodie Belgis usitatum, *Varande*. Quæ nil aliud quam *Fardus* Persicum notant, quippe ab eadem origine. De quo alibi ex professo. *Boxhornius.* Verum nomen EDEN est, ab amœnitate; unde totus ille tractus dictus, II. Reg. XIX. 12. Ezech. XXVII, 23. & hodie oppidum Maronitarum in monte Libano, quod Ptol. & Stephan. παράδεισον vocant. Atque hic ἡδονὴ, *Adonidis* horti, & Campus Elysius, apud Poëtas. *Horn.* Situs, ad utramque Euphratis ripam, magis tamen Orientalem, in ea parte Babyloniæ, quæ *Auranitis* dicitur Ptolemæo, cum dicendum esset *Audanitis*. Sed litera R in P detorta. Illa regio est totius orbis amœnissima & feracissima, teste Curtio & Plinio. Qualis *Babylonia Eden* describitur, Esa. LI, 3. Ezech. XXVIII, 23. & XXXI, 16. *Pischon* est Naharmalca sive βασίλειος, accolis Pasitigris, vel potius Pisotigtis, *Gichon* Naharsares, vel juxta alios, Naharmalca, sive βασίλειος. *Chiddekel* Tigris, quem accolæ vera voce *Diglito* vocabant, quod nomen Arabes retinuerunt. *Phrat*, omnium confessione Euphrates, dictus פרת הוא, per excellentiam, unde Græci suum Euphrates, fecerunt. *Iunius*, *Grotius*, *Scaliger*. Cæterum error inde ortus, quod Chavilam ibi pro Indiæ regione acceperunt. Atqui duplex: & una ad sinum Persicum, ubi hodie Basora. Vel paulo supra eam, ubi hodieque regio *Chelfa* est, inter Mesopotamiam & Persiam. Populus *Chelfalini*. Et hi dicunt, se in Eden habitare, ubi Paradisus fuerit, & vere dicunt. Nam XII. cIↃ. pass. à Ninive, ad Tigrim, est insula Eden, ambitu x cIↃ. pass. Idque adhuc nomen retinet. Olim muro cincta fuit, ut ex ruinis patet. *Horn.*

2 *Cum interdictam sibi arborem degustassent.*] Lapsum gentilibus notum fuisse, & fabula de Promotheo & Pandora innui volunt. Promethei furtum esse arboris vetitæ degustationem, Pandoram, illa mala quæ secuta sunt. De quo Hesiod. περὶ ἡμερ. καὶ ἔργ. *Hornius.* *Arborem*, id est, *fructum arboris*. Hanc arborem vulgus malum fuisse putat, deceptus ambiguo *pomi* vocabulo, quod latius patet & ficum quoque comprehendit.

[1]in noſtram, [2]velut exules, terram ejecti ſunt. Deinde ex his 6

Cain

hendit. Veteres non conſentiunt. Plerique *ficum*, alii *citrum*, vel *vitem*, vel *frumentum* fuiſſe volunt, quorum loca Druſius affert. Alii dicunt triticum fuiſſe, alii uvas, plures autem ficum. *Abul Pharag.* Sed res incertiſſima eſt. Poëtæ ex hac lapſus hiſtoria, ſerpentem ſuum, malorum aureorum cuſtodem, depromſerunt. Et in antiquiſſimis Græcorum myſteriis, acclamatum Εὖα, ſimulque monſtratus ſerpens, teſte Heſychio, Clemente in Protreptico, Plut. in Alexandro. *Grotius.* Lapſos eſſe XXVII. die Martii, quæ Veneris, hora IX. vult Eutychius Patriarcha Alexandrinus MSS. apud Seldenum. Prima die, id eſt, ſeptima creationis id contigiſſe aliqui ex pſal. XLIX. 12. 20. probare conantur, ubi אדם non γηϊκῶς pro quovis homine, ſed pro ipſo Adamo primo accipiunt. *Horn.*

1 *In noſtram terram ejecti ſunt.*] Sentit & loquitur Sulpicius ex ſententia eorum, qui, inter veteres, paradiſum, primorum parentum, & expulſis iis, defunctorum hominum, ſi quidem recte vitam egiſſent, ſedem, extra noſtrum orbem ſitam, credidere. Inde apud veteres Chriſtianos *Paradiſus & Elyſii campi*, aut *Fortunatorum*, ſive *beatorum inſulæ*, eadem. Proclus ad Heſiodum, qui *fortunatarum inſularum*, μακάρων νήσων, meminit, paradiſum innui, ſibi videri dicit. Opinio illa haud dubie ex eo nata, quod in novi Fœderis libris, Beatorum poſt hanc vitam ſedes, *Paradiſus* dicatur. Nempe à terreſtri *Paradiſo* ſumpta comparatione. Quomodo & in Magicis præceptis Zoroaſtræorum dicitur; ζήτησον τὸ παράδεισον, *Quære Paradiſum.* Quod myſtice à Chaldæis dici docet Pſellus, & virtuti, in qua beatitudo hominis ſumma eſt, ſtudendum eſſe, interpretatur. Acceſſit, quod male intellexerint ea Moſis verba, quibus ex Paradiſo ejectos primos parentes tradit, quaſi vellet, nempe, tunc demum in noſtrum orbem eos eſſe expulſos. Quod eſt abſurdum. Qui ex Italia in Africam relegatur, locum mutat non orbem. Qui ex Paradiſo ejicitur, eo ipſo in alium orbem non venit, neque eo fit, ut Paradiſus non ſit pars orbis terrarum. Unde autem illa Paradiſi mutatio ex verbis Dei ad Adamum, ſtatim poſt peccatum, patet: *Maledicta eſto terra propter te, cum dolore comedita proventum ejus omnibus diebus vitæ tuæ; eaque ſpinam & carduum proferto tibi.* Sententia in totum terrarum orbem ob peccatum hominis lata eſt, ut & in ea puniretur ille, qui peccaverat. Neque pœna Adamo indicta; *In ſudore vultus tui veſcitor cibo*; exſeri poterat, niſi terra ita damnata, illa maxime, in qua ſitus erat Paradiſus. Sic factum eſt, ut hic locus quidem manſerit, ſed perierint primæ illæ amœnitates ac ſponte hactenus enatæ delitiæ & opes, quas homini ſuppeditaverat. Poſt ſententiam ergo illam ſtatim periit ac concidit prima illa & jucundiſſima facies Paradiſi, & quæ ad arborem vitæ ferebat via, plane homini clauſa, hoc eſt, inacceſſa facta eſt. *Boxhorn.* Paradiſus igne impervio obſeptus. Eſt in Babylonia campus interdiu flagrans. Plin. II, 109. & ibidem tractus naphthæ plenus. Apud eundem & Curtium, & Strabonem, Plut. in Alexandro. Illi igitur ignes innuunt Paradiſum combuſtum, ut Sodoma. *Grotius.*

2 *Velut exules.*] Atque heic deſinit ſeculum aureum gentilium, & argenteum incipit. Ita enim felicem illum ſtatum vocarunt, cum tamen vix unius diei fuerit. *Horn.* Illud autem exilium tale erat, ut eo proprietas rerum mundanarum, ante lapſum collata, non amitteretur. Qualem Saturni ævo fuiſſe ſcribunt veteres, & cujus poſtea in Saturnalibus veſtigium manſit. Juſtinian. lib. XLIII. *Erant omnia communia, & indiviſa omnibus, velut unum cunctis patrimonium eſſet.* Ac talis uſus univerſalis juris, erat tum vice proprietatis.

7 [1]*Cain* atque *Abel* naſcuntur. Sed Cain impius, [2]fratrem interemit. [3]Filium *Enoch* habuit, [4]à quo primum civitas condita eſt,
8 auctoris nomine vocitata. Ex hoc *Irad*, atque ex hoc *Maviael*

Nam quod quis ſic arripuerat, id ei alter niſi per injuriam eripere non potuit. Similitudine hoc intelligi poteſt ea, quam Cicero de Finibus III. habet: *Theatrum cum commune ſit, recte tamen dici poteſt, ejus eſſe eum locum, quem quiſque occuparit.* Neque is ſtatus durare non potuit, ſi aut in magna ſimplicitate perſtitiſſent homines, aut vixiſſent inter ſe mutua quadam eximia charitate. *Grotius.* Tradunt autem Talmudici, ſex præcepta Adamo tradita, quæ ſunt: DEUM *colunto. Jura mortalibus dicunto. Sanguinem non fundunto. Idola non colunto. Nec rapinas exercento. Inceſtus vitanto.* De quibus infra in Noacho. *Cunæus.* Expulit eos Deus ex horto Eden in terram, hora nona dei Veneris, cum creati eſſent hora prima ejuſdem diei. *Abul Phar.*

1 *Cain atque Abel naſcuntur.*] Cain & Abel diverſis ſeſe ſtudiis dediſſe dicuntur, alter agricola, alter paſtor. Ad eos igitur haud dubie referenda origo omnium earum rerum, quæ ad explendas hominum neceſſitates requiruntur. Cogita enim quaſcunque voles, aut paſtor eas aut agricola abunde ſuppeditat. *Boxhornius.* Ab hoc tempore privata rerum dominia cœperunt. Hinc Abeli pecora & compaſcua ſua: Caino agri & ſua ſata. Inde permutationes, emtiones, venditiones, & præter pondera ac menſuras, agris & compaſcuis termini ſeu limites acceſſere. Et de Caino ajunt, ὅρους γῆς πρῶτος ἔθετο, *terminos agris primus poſuit.* Seldenus Mar. Clauſ. lib. I. c. IV. Quod vero Suidas ſcribit, Abelem fuiſſe παρθένον, cœlibem, id non alio fundamento nititur, quam quia ἄτεκνος in Scripturis eſt. Certe non admodum juvenis fuiſſe videtur, cum eum frater vita ſpoliaret. *Horn.* Triginta annis poſt ejectionem ex paradiſo peperit Eva Cainum & Climiam, Abelem & Libudam genitos. *Abul Pharag.*

2 *Fratrem interemit.*] Apud Damaſcum ut volunt. Καὶ τὸν νεκρὸν αὐτοῦ ποιήσας ἀφανῆ, λήσειν ὑπελάμβανεν. *Joſephus.* Latinus, Samaritanus, Syrus, Hieroſolymitanus, Jonathan, foras productum, & in agro occiſum innuunt, & hic poſterior etiam colloquium refert. Ex hac cæde orta eſt illa ſeceſſio filiorum Dei & hominum: id eſt, Sethitarum & Kainitarum, de qua mira Aben-Batrich Arabs Mſſ. apud Seldenum tradit: *Sethi familiam montem in quo Adam ſepultus; Kaini vallem, in qua Abel occiſus, occupaſſe, tam infenſis odiis, ut Sethiani per* SANGUINEM ABELIS *juravent, non ſe in vallem ad Kainitas deſcenſuros.* Inter Kainitas autem omnis generis ſcelera invaluerunt, ut Poëtæ ſub ferreo ſeculo innuunt. *Horn.*

3 *Filium Enoch.*] Ex ſorore eademque uxore ſua, quæ Save ſeu Azaa Epiphanio; Chryſoſtomo Ripha. *Grot.* Atque hic eſt Græcorum *Inachus.* Inachus in Græcia Regum antiquiſſimus. Idem primam urbium, Argos ſtruxit. Retinuerunt igitur verum nomen Enochi, ſed urbis, pro ingenio ſuo, mutarunt. *Horn.*

4 *A quo primum civitas condita.*] Atqui non à filio, ſed patre Caino, urbs ſtructa, ut Moſes habet. Hæc urbs ſita fuit in regione Nod. Illa ad Orientem Paradiſi. Ergo in Trans-Tigridanis regionibus, non vero in Syria ad montem Libanum, ut author Hiſtoriæ Scholaſticæ, Nauclerus, & alii volunt. Neque etiam in Arabia deſerta, ut Joſepho viſum. Haud dubie vero & aliæ tum urbes conditæ, (Pſeudo-Philo ſeptem meminit) quarum in ſacris Scripturis nulla præterea mentio, à profanis una adhuc, *Ioppe*, nominatur, ante diluvium

viael nascitur. Hic [1] *Mathusalam* filium habuit, isque [2] *Lamech* 9
genuit, à quo juvenis quidam [3] occisus traditur, [4] nec tamen nomen refertur occisi: quod quidem [5] futuro mysterio fuisse præmissum à prudentibus æstimatur.

III. Igitur [6] Adam, post necem filii minoris, [7] *Seth* filium 1
pro-

diluvium condita, ut Plinius, Mela, Solinus tradunt. *Horn.*

1 *Mathusalam.*] Hebr. Mathusael, ne cum Mathusala ex Sethi posteritate confundatur. *Drus.*

2 *Lamech.*] Moses Gerundensis ait, hunc Lamechum fuisse virum sapientem, qui docuerit maximum natu artem pastoritiam, & proximum ab eo musicam, tertium vero artem poliendi ferrum & æs. *Idem.* Certum est artem metallicam jam ante diluvium in familia Lamechi floruisse. Sunt qui ipsam quoque Chymiam Adamo cognitam atque etiam exercitam fuisse velint. Unde curiosa quæstio: in quo vase Adam Lapidem Philosophorum elaborarit nondum repertis vitris? & respondent, in fictilibus. *Horn.*

3 *Occisus traditur.*] Νεανίσκον adolescentulus. Sic Hier. & LXX. Verba sunt, *Occidi virum & juvenem*, id est, virum juvenem. Nam unum duntaxat occisum fuisse, præter Severum nostrum Theodoretus & Augustinus prodiderunt. Alii duos occisos volunt: sunt etiam qui referunt, *non occidi virum.* Quidam, *occidam*, id est, occidere possem si vellem, tantum in me roboris. Qui vertunt (Oncelos in his est) *non occidi virum, &c.* verba Mosis legunt cum interrogatione, *occidi virum?* quasi dicat, minime. Multi fabulantur occisum fuisse ab eo Cainum, & deinde alium juvenem, ductorem ejus. Hunc Tubal-Cain fuisse conjiciunt. Fabula refertur à Salomone Jario Ebræo, & in Fasciculo temporum, & apud Rabanum Strabumque & alios. Locus autem est Gen. 4, 27. Quem sic ex Ebræo non male convertas, *occidi virum pro vulnere meo, & juvenem pro livore meo.* ילד puer, adolescens, juvenis, à nascendi conditione. Sæpius ætatis est. Aliquando natum denotat, ut quidem sumitur ea vox in illo Plauti, *natus nemo in ædibus.* Drus.

4 *Nec tamen nomen refertur occisi.*] In textu sacro. Cæterum interpretes nonnulli eum nominant Thubal-Cain, ut diximus. Quod non videtur mihi verisimile, cum dicat puerum vel juvenem, vel, si mavis, adolescentulum. Dixisset enim certe natum meum, aut filium meum. Nam unus ex filiis ipsius erat. Jam quod de Caino comminiscuntur, æque vanum videtur. Siquidem Caino nota apposita fuit, ne, si quis in eum incidisset, occideretur, Genes. IV, 15. *posuitque Dominus in Cain signum, &c.* Idem.

5 *Futuro mysterio.*] Quod fuit, ut peccatum Lamech, id est, omnium hominum, effusione sanguinis Christi lueretur. *Sigon.* Alii: ut Cain septima, ita Adami peccatum LXXXII. generatione per Christum, lueretur. *Hieronymus.* Quæ mysteria nulla specie veri ex Scripturis deducta, meræ ineptiæ sunt, & περιττισμοί.

6 *Adam post necem filii minoris.*] Tarich Musulmannicum, nescio cujus præterea filii Adami, عبد الحارث Abdolcharitz meminit. Quem Meccam vel Medinam, ad cæteras Muhammedis nugas, mittamus. *Horn.* Luxit Adam Habelem centum annos. *Abul Ph.*

7 *Seth filium procreavit.*] Præter hunc, & alios duos, qui præterea in sacris memorantur, putatur genuisse filios triginta. Qua in sententia fuit B. Augustinus, ut patet ex libris de civit. Dei. Sed Methodius centum filios edidisse tradit. Mirum unde habeat. Filias quo-

procreavit, [1] cum jam triceſimum & ducenteſimum annum
2 ætatis impleſſet. Vixit autem [2] annos Ɔccccxxx. [3] Seth vero
3 *Enos*, [4] Enos *Cainan*, Cainan *Malaleel*, Malaleel *Jared*, Jared
[5] *Enoh* genuit: qui ob juſtitiam *tranſlatus à Deo traditur. Hu-

jus

que abſque dubio multas procreavit. Samuel Solem in Iohaſin. fol. 134, p. 2. *Poſtquam genuiſſet Seth, genuit filios & filias, ſecundum opinionem gentium* (Chriſtianorumque) *ſexaginta.* Philo in libro Antiquitatum, *Initio mundi Adam genuit tres filios & unam filiam. Vixitque poſtquam genuit Seth annos* DCC. *& genuit filios* 12. *& filias* 8. Druſius. Seth fertur primus ſcribendi autor fuiſſe ejuſque ſobolem ſeceſſiſſe in montem Hermon, cultui Dei deditos, neutiquam ad mulierem accedentes, unde vocati ſunt *Bani Elohim* filii Dei. *Abul Pharag.*

1 *Cum jam triceſimum & ducenteſimum.*] Conſentit Joſephus. Ebræi codices habent, *triceſimum & centeſimum.* Sed paullo poſt, ubi Adam dicitur viviſſe poſt genitum Seth, annos ſeptingentos, iidem referunt octingentos. Ita conveniunt in numero annorum, quibus vixit Adam. Vide Gen. 3, 2. *Idem.* Quo autem anni genere tum uſi ſint homines, certo non conſtat. Credibile eſt, adhibuiſſe CCCLX. dierum, quos identidem intercalaribus augerent. *Calviſius.*

2 *Annos* Ɔccccxxx.] Præter teſtimonia hujus longævitatis, quæ apud Ioſephum extant, etiam Varro ex hiſtoriis notavit, antiquos ad mille annos vixitaſſe: ſed male ipſe pro annis accepit menſes, in quo nihil eſſet mirandum. Vide Lactantium Inſtit. lib. II. 13. *Grotius.* Volunt autem Adamum ſepultum Hebrone in ſpelunca, quæ poſtmodum Abrahamo emta: alii Hieroſolymis eo loco ubi crucifixus Dominus, ita ut crux per cranium ejus & oſſa in rupem penetrarit: Chryſoſtomus ex aliorum opinione, inter quos Athanaſius, hoc refert. Epiphanius in eo loco cranium Adami repertum narrat. Fabulæ origo inde. Adam nomen collectivum eſt. In eo igitur loco fuerunt crania Adam, τὸ ἀνθρώπων. Hinc dictus locus, Κρανίου τόπος. *Heinſius.*

3 *Seth vero Enos.*] Hujus ævo Idololatria cœpit. Tertull. l. *de Idololatria.* Quod ex loco Geneſ. 4, 26. probant: ubi dicitur: אז הוחל לקראבשם יהוה. Id eſt, *tunc cœptum eſt profanari invocando nomen Domini.* Et ita capiendum locum, ex Chaldæis, Arabibus, Latinis, *Seldenus Proleg.* de Dis Syris probat. Nomina autem Idolorum ante diluvium, ſatis portentoſa, recenſet Alcoranus, *Azoara* LXXXI. Quæ ſunt Wadda, Suloaha, Jagocak & Nacera. Alii locum *Gen.* 4, 26. capiunt de vero & ſolenni cultu Dei. *Druſ.* Enocho largitus Deus eſt ſcientiam originis rerum (Phyſices) & curſus ſiderum. *Abul Pharag.*

4 *Enos Cainan.*] Hujus Cainanis ſepulchrum Alexandro Magno oſtenſum fuiſſe, *Zaccuth* in Iuchaſin tradit. Multa de eo Judæi fabulantur; ut quod in India ſepultus fuerit, & ſuper totum mundum regnarit. Eundem prædixiſſe futurum diluvium; eamque Prophetiam in lapideis tabulis, ſcriptura Ebraica, ſcripſiſſe. De quibus fabulis citant Epiſtolam Alexandri Magni ad Ariſtotelem ſcriptam, quæ extat in Hiſtoria Ebraica lib. II. cap. II. *Druſ.* Tarich Regum Perſiæ, & Alcoranus, hunc Enochum Edris vocat ادريس & Muhammed eum in quarta ſphæra cœli, Solis, à ſe repertum ſcribit. Judæi eum in Angelum quendam *Mitatron* transformant, quem Ionathan in Targum vocat סַפְרָא רַבָּא ſcribam magnum, quaſi Cœlitum ſecretarius eſſet. *Schickardus.*

5 *Enoch.*] Mentio hujus in epiſtola Iudæ Apoſtoli, verſ. 14. *Prophetavit autem de his ſeptimus ab Adam Enoch, dicens*

jus filius [1] *Mathusala* dictus est, qui [2] *Lamech* genuit: ex quo 4
[3] *Noe* natus, justitia egregius, & præ cæteris mortalibus,
Domino carus acceptusque. Qua tempestate, cum jam hu- 5
manum genus [4] abundaret, * Angeli, quibus cœlum sedes erat,
specio-

dicens, ecce venit. Duplex Enochi liber olim circumlatus. Unus aprocryphus plane & fabulosus, teste *Augustino* l. xv. c. d. c. 21. Alter is fuisse censetur, quem Iudas citat; & quem Iudæi approbantes olim legebant. Verum Iudas nullius libri ab Enocho scripti, sed tantum Prophetiæ meminit. Vide *Drusii Hanochum.* Abasini & Copti in Ægypto librum in suis Bibliothecis habent quem vocant Mazapha Einok & quem Peiresk. in Galliam deferri curavit, ut in vita ejus Gassendus testatur. Hunc fabulæ Græcorum Ἀννακὸν indigitarunt. De quo talia narrantur: ἦν τις Ἀννακὸς, ὃς ἔζησεν ὑπὲρ τὰ τριακόσια ἔτη. Ἐδόθη δὲ χρησμὸς, ὅτι τούτου τελευτήσαντος πάντες διαφθαρήσονται· οἱ δὲ φρύγες ἀκούσαντες ἐθρήνησαν σφόδρα ἀφ' οὗ ἡ παροιμία· τὰ ἐπὶ Ἀννακοῦ κλαύσειν. Quod hic Annacus vixisse traditur supra trecentos annos, & prior diluvio fuisse, hoc etiam Enocho convenit, quem Scriptura narrat trecentos sexaginta quinque annos habuisse, cum de medio sublatus est, & inter homines desiit comparere, eo modo, quo Deo placitum est. *Salmas.* Enochum volunt fuisse Hermetem Trismegestum primum. Tres enim Hermetes faciunt. De quo vide *Abul Pharag.*

* *Translatus.*] Samaritanus: *Accepit eum Angulus ejus.* Onkelos: *Non occidit eum Deus*; id est, non passus est mori. Jonathan: *Sublatus fuit, & adscendit in cœlum ex mandato coram Domino.* Arabs ad Hebræos: *Translatus est in paradisum.* Josephus: ἀνεχώρησε πρὸς τὸν θεόν. *Grot.*

1 *Mathusala.*] Obiit ante diluvium septem dies, ut Samuel Solem in Johasin tradit. Salmanticensis, *Annus diluvii erat* 1656. *eo implevit Mathusala justus annos suos, & mortuus est paullo ante diluvium.* Et mox, *Deus expectavit adhuc septem dies, quibus durabat luctus Mathusalæ: post adduxit super eos aquas diluvii.* Quæ habentur & in Bresith rabba sectione Noach ad locum: *Et fuit post septem dies*, his verbis concepta: *docet, hic locus Deum suspendisse septem dies luctus ipsius Mathusale justi, ut facerent pœnitentiam, & non fecerunt.* Drus. Ex vitiosa LXX. computatione sequitur, eum XIV. annis supervixisse diluvio. Quod solum sufficit ad illorum numeros confutandos. *Horn.*

2 *Lamech.*] Sepultus fuit anno mundi 1555. ut est apud Salmanticensem. Quod aliis examinandum relinquo. Nam in eodem, *Mathusale sepeliit filium suum quinquennio ante diluvium.* Quæ si vera, sepultus fuit ann. mundi 1650. *Drus.*

3 *Noë.*] Hic est Poëtarum Deucalion, & Saturnus & Ogyges. Quod ex sequenti diluvio, & terrarum distributione, clarius patebit. Abydeno apud Eusebium IX. προπ. *Sisithrus*, id est, ut vox ostendit, Saturnus, dicitur. Persis *Adam Assani*, secundus Adam. *Horn.*

4 *Abundaret.*] Atqui non numero tantum incolarum orbis impletus fuit; sed etiam urbibus, regnis ac Provinciis excultus. Nec nobis orbem antediluvianum incultiorem fingere debemus, quam post diluvium fuit. Oppida, urbes, pagi, palatia, gulæ auriumque oblectamenta, tum artes ac studia, excelsissime floruerunt. Denique qualis post diluvium per cIↃ IↃc. annos, orbis fuit, talem & ante diluvium, tanto temporis spatio, fuisse, existimandum est. Sed an America quoque ante diluvium habitata? Ita *Opmeerius* in Chronologia, & *Lescarbotus* volunt, ille argumento fabulæ Atlanticæ apud Platonem:

[1]speciosarum forma virginum capti, illicitas cupiditates appetierunt: ac naturæ suæ originisque degeneres, [2] relictis superioribus, quorum incolæ erant, [3] matrimoniis se mortalibus
6 miscuerunt. Hi paulatim mores noxios conserentes, humanam corrupere progeniem, ex quorum coïtu [4] Gigantes editi

nem: hic quod vel ibi creatus Adam, vel ea Noachi patria fuerit. Uterque nugas agit. Nam quamvis in immensum, non adeo tamen homines excreverant, ut etiam in novum illum orbem, toto Oceano remotum, se penetrarent. Imo ne omnes quidem nostri continentis regiones tam habitatæ; ac *Speedio*, Britanniam tum cultam fuisse dicenti, assensum præbere nondum possumus. Græcorum quoque Inachia, Pelasgica, Attica, Ægyptiorum atque Sinensium Dynastiæ priores, quæ in hoc tempus incidunt, fabulæ sunt. *Horn.*

* *Angeli.*] Hujus sententiæ fuerunt ex Ebræis Josephus & Philo: ex Græcis, Justinus, Tatianus, Proclus, Athenagoras: ex Latinis, Tertullianus, Lactantius, hic noster. *Drusius.* Duo ex his memorantur in *Medras Ruth* & in *Habdala R. Aquibæ*: Aza & Azael. Tertius Machahaël est in libro *Johasin.* Apud Originem v. contra Celsum, ex libro Henoch recensentur horum Angelorum LX. vel LXX. Sed ibi Gigantes cum Angelis confundit. *Idem.*

1 *Speciosarum forma virginum capti.*] Tradunt Rabbini Angelos liberis operam dare. Pircte Eliezer: *Angeli delapsi è cœlo viderunt filias Cain, quæ illo tempore nudæ incedebant, oculos stibio pingentes, more meretricum.* In Medrasoth R. Hanina: *Viderunt filii Dei Aza & Azael, qui duo Angeli fuerunt, filias hominum.* Drusius. Et alibi apud Rabbinos: *Duo Angeli Aza & Azael concupiverunt filias terræ.*

2 *Relictis superioribus.*] Deturbatos Rabbini dicunt. Causa in *Medras Ruth.* quod Dominum suum accusarunt. In *Habdala R. Aquibæ*, quod secreta Domini sui patefecerunt.

3 *Matrimoniis se mortalibus miscuerunt.*] Nominatur in libro Johasin Mahasael, sive Machasael ex filiis Dei, qui sub diluvii tempus rem habuerit cum uxore Chami, unde natus sit Sihon. Et relatum in libro pervetusto *Hazohar*, dictos Angelos quos filios Dei autor libri vocat, consuetudine usos Naamæ sororis Thubal-Cain, ex ea genuisse dæmones, quos Shedim appellant, & spiritus malos, qui nunc in mundo. *Drus.* Vera sententia est, connubio tum permixtos Cainitas & Sethitas, quorum illi impii, hii pii. Atque sic generalis quædam ἀπροσωπία contigit. *Horn.*

4 *Gigantes.*] Hi sexaginta fuisse perhibentur. Nam scriptum ibidem: *hi sunt potentes*, & alibi, *sexaginta potentes circum eam.* Quot in terra, totidem erant in cœlo. Videndus Manahem in Genesin. Jonathan gigantes etiam angelos fuisse opinatur, qui è cadendo Nephilim dicti sint, quod videlicet è cœlo deciderint. Verba ejus habentur Gen. 6, 4. ad locum, *& gigantes erant in terra.* quem sic interpretatur, referente Manahemo, *Sambazai & Azael ceciderunt è cœlis, & erant in terra in diebus illis.* Vocantur à Mose Nephilim, ut alii existimant, à cadendo, ut ego, ab irruendo. Naphal enim & irruere significat. Etymo huic firmando est interpretamentum Aquilæ Pontici, ἐπιπίπτοντες, irruentes, quod male Hieron. exponit, *cadentes.* Alibi gigantes vocantur Emim, à terrendo; ut Gibbarim, à robore, & Enacim, à torque, ut quidam volunt, quasi torquatos dicas: item Raphaim & Zomzommim. Quod postremum linguæ Ammoniticæ est. *Drusius.* Ac haud dubie, plerique Dii, ex hac Gigantum prosapia, à Græcis petiti sunt. Nam

Thubal-

[1] editi esse dicuntur, cum diversæ inter se naturæ permixtio, monstra gigneret. Quibus rebus offensus Deus, maximeque 7
[2] malitia hominum, quæ ultra modum processerat, delere penitus humanum genus decreverat.

IV. Sed *Noe*, virum justum, vita innocens, destinatæ 1
exemit sententiæ. Idem admonitus à Domino, diluvium 2
terris imminere, [3] arcam [4] immensæ magnitudinis * ex lignis con-

Thubal-Cain Vulcanus est, *Jubal* Apollo. Sic & cum cæteris se res habet, quanquam nomina multum deflexerint. Et hoc Moses vult, cum dicit: *eos ab omni ævo celeberrimos viros fuisse.* Atq; horum ævum Hesychio γίγαντια dicitur, si vera ibi lectio, Ἠλικία. Quod si Λυκία, ut Samuel Petitus vult, tum juxta eum, sedes Gigantum Lycia fuerit, sicut & in Bohemia, & Suedia ac Norwagia, tractus quidam à Gigantum incolatu, nomen acceperunt. *Horn.* Huc pertinent segreges isti dominatus, quorum Plato meminit III. de Legibus. Postquam enim exui æqualitas, & pro modestia, ambitio, vis incedebat, provenere dominationes. *Tacitus* III. Annal.

1 *Editi esse dicuntur.*] Sic quoque Josephus, & eum secutus Ambrosius. Hæc opinio jam olim communi consensu doctorum explosa est: qui tradunt gigantes procreatos fuisse ex generis nostri ejusdemque naturæ parentibus. Augustinus in quæst. super Genesin: *De gigantibus, id est, nimium grandibus atque fortibus, puto non esse mirandum quod ex hominibus nasci potuerint, quia & post diluvium quidam tales fuisse reperiuntur, non solum virorum, sed etiam fœminarum.* Fidem dictis adstruit ætas posterior, quæ gigantes dedit etiam ex mediocris staturæ hominibus. *Drus.*

2 *Malitia hominum.*] Hic fuit primus Σκυθισμὸς, ut Epiphanii voce utamur. Transierant enim homines in ferarum ingenia. *Senec.* IV. Nat. Quæst. 30. Huc pertinent omnia quæ Græci de impietate hominum, tempore Deucalionis, & causa deletorum Gigantum tradunt, de qua re elegans locus apud *Lucianum de Dea Syria.* Hic observanda est regula Abul Pharagii, quæ ita habet: Dico, quicquid narrationum de rebus ante diluvium affertur, quod Prophetico sermoni non innititur, meram esse conjecturam atque opinationem, cum nemo sit qui eas memoriæ prodiderit.

3 *Arcam.*] תבה navigii genus absque remis & velis, arcæ in modum constructum tectumque. LXX. κιβωτὸν vocant: Josephus λάρνακα: Chaldæi תיבותא, unde θήβωτε in Clemente Stromat. lib. v. Hujusmodi navigia vel ex ligno fiebant, ut arca Noë, vel ex papyro, ut scirpea illa rates, quæ Mosen infantulum vexit. Hanc LXX. interpretes θήβαν appellant, haud obscuro vestigio vocabuli Ebraici. *Drus.* Id antiquissimum navium constrararum nomen, ex similitudine ad quam factæ erant. Sic de Danaë navigante Simonides, λάρνακι ἐν δαιδαλέᾳ. Historiam diluvii descripserunt plurimi gentilium, Berosus, Abydenus, Nicolaus Damascenus, & alii, citati Josepho, Eusebio, Cyrillo. *Grotius.* Anno CIↃ IↃC II. quidam civis Hornanus Petrus Johannis Livorn aliquot naves ad similitudinem arcæ Noachicæ exstruxit. Compertum fuit eas ad mercaturam faciendam aptissimas, sed bello inutiles. *Richter.*

4 *Immensæ magnitudinis.*] Longitudinis trecentorum cubitorum, latitudinis quinquaginta, altitudinis vero triginta. Fortè Sulpicius in eorum fuit opinione qui Noachum Gigantem existima-

contexuit, [1] ac bitumine illitam, impenetrabilem aquis reddidit: qua ille [2] cum uxore ac filiis tribus, & [3] totidem nuribus, est clausus. Volucrum etiam paria, itidemque diversi
4 generis bestiarum, eodem claustro recepta. [4] Reliqua omnia diluvio

stimarunt, adeoque cubitum ejus maximum. *Horn.* Origenes ex traditione Judæorum ait, Mosen intelligere cubitum geometricum. Hanc opinionem approbat Augustinus de Civit. Dei lib. 15. cap. 27. Quam & ego probarem, nisi scirem Mosem ubique se accommodare ad captum vulgi. Quocirca non est credibile eum nunc locutum esse de cubito geometrico, cujus mensura eruditis tantum nota erat. Neque caussa est cur eo confugiamus, cum simplicitur numerus horum cubitorum, ut à Mose positus est, sufficiat ad omnes animantium species capiendas, & eorum in annum alimoniam, & spatium etiam reliquum supersit, ut docte Buteo rationibus geometricis & mathematicis ostendit. Idem cubitos intelligit vulgares sive communes, quales erant hominum illius ævi. A quo non longe abit Gerundensis, qui Mosen loqui censet de cubito ipsius Noë. *Sed tamen*, inquit, *cum ejusdem magnitudinis essent homines illius temporis, & multa essent animalia, arcam capere sine miraculo omnia non potuisse.* Drus. De arcæ forma Alcuinus in Genesin; *ut videtur*, inquit, *habuit quatuor angulos ex imo assurgentes, & eisdem paulatim usque ad summum in angustum attractis, in spatium unius cubiti fuit collecta.* Sed videndus Buteo, qui omnium exactissime de arca commentatus est.

* *Ex lignis.*] Ex lignis *gopher*, id est, lævigatis, ut nostra translatio habet; aut quadratis, ut LXX. quod Græce dicitur ἐκ ξύλων τετραγώνων, quæ insolubilia sunt. Gopher putatur esse cedri species, cariem non sentiens. Sed hæc omnia incerta sunt. Præstat ἐπέχειν, quam temere aliquid affirmare. Vox Ebræa non reperitur alibi. R. Levi scribit esse lignum quod longo tempore durat. R. Abraham Hispanus, *nomen est ligni levissimi.* Eadem scribit R. David. *Drusius.*

1 *Ac bitumine illitam.*] Haud dubie arca in Babylonia, vel vicinis locis structa, ubi bituminis magna copia, quo etiam ad struendam turrim usi sunt. Josephus in aliam Provinciam, procul ab impiis, secessisse Noachum vult, & ibidem arcam struxisse. Quod non videtur, cum impiorum opera tam vastam molem struxisse oportuerit. *Horn.*

2 *Cum uxore.*] Quam Berosus Annii *Tyteam* vocat, & *Vestam*, sive *Estam.*

3 *Totidem nuribus.*] Quarum nomina apud eundem hypobolimæum *Pandora*, *Noela* & *Noegla.* Sed Pandora Græcum nomen, atque Deucalionis mater. Alii *Sibyllas*, quæ Chaldæis Sambethæ, pro his habent. Erythræa lib. III. profitetur, se Noachi nurum esse:

Τᾶς μὲ ἐγὼ νύμφη, ἀφ' ἁμᾶς δ' ὠτᾶς ἐτέχθην.

Eadem libro 1. in diluvio & arca cum Noach se fuisse dicit. Sed subtesta horum carminum fides, non minus quam scriptorum Mercurii Trismegisti, & vel ex parte supposititia, vel admodum interpolata sunt. Id quod à patribus factum putant, convincendis Ethnicis. Apud Eusebium sane, IV. de vita Constantini, Sibylla Erythræa se Apollinis sacerdotem, sexto post diluvium seculo, fuisse refert. Atque hic desinit tempus Varronis ἀόριστον, quod Rabbini *inane* vocarunt, ob exiguam rerum eo gestarum notitiam. *Horn.* Dicitur etiam cum illis in arca fuisse capulum patris nostri Adam. *Abul Pharag.*

4 *Reliqua omnia diluvio absumpta.*] Etiam altissimi montes. Est autem altissimus mons totius orbis cogniti Pico in Teneriffa,

diluvio absumpta. Igitur Noë, cum jam imbrem destitisse, ac quieto in salo arcam circumferri intelligeret, [1] ratus id quod erat, aquas decedere, [2] corvum, primum explorandæ rei

Tenerifa, teste Roberto Hues & aliis. Ut frustra Thessaliæ & Athamaniæ juga exceperint Græci, Solino teste, & absurdius Ægyptum suam Ægyptii. *Diod.* Memoria hujus cladis, tum in Græcia, tum, quod mireris, in Barbara America superfuit. Peruani tradunt, totum genus manum diluvio exstinctum. Septem tantum Incas, in specu Pacaritambo, evasisse, & ab iis instauratum genus humanum. Ut causa nulla sit, cur hoc de particulari illarum regionum diluvio accipiat Acosta, cujus in rebus Peruanis ignorantiam, non semel Inca Garcilasso castigat. Quanquam & particularia ejusmodi passim diluvia. Quale illud; in quo homines in montibus, speluncis, scaphis & arboribus evasisse dicunt, teste Zarata, Gomara, Lerio. Et inundatio Cimbricæ Chersonesi, facta Aristotelis ævo. Quod vero insulas demum & flumina ex diluvio nata volunt, falsum est; fuerunt enim à creatione. *Horn.* Unus omnino Græcis cognitus fuit Cataclysmus, quem male in duplicem Phoronei & Deucalionis distinxeruut. Eum adumbrarunt ex Sacra Scriptura. Omnia pariant, causa, res ipsa, & rerum circumstantiæ. Habes hominum malitiam, arcam, montem, in quo substitit. Nonnulli etiam emissarum avium meminere. Tempora sola non conveniunt, quia Phoroneus & Deucalion æquales Mosi traduntur. Græci inaudiverant de Noachi Cataclysmo & eum Phoroneo, vel Deucalioni suo adscripserunt, quia majorem hominum antiquitatem non noverant. Sed auctores omnes Christiani, ut eos Cataclysmos Græcos componerent cum Noacio, τοπικοὺς fuisse defendunt, ut veritati eorum nihil detraherent. *Salmas.* Græci Christiani credunt plures quam octo personas, intra arcam fuisse salvatas, nimirum filias Noachi & generos. Constantinus Manass.

Τῷ Νῶε ἢ συνέπλεον υἱοὶ καὶ θυγατέρες,
Γυνὴ, γυναῖκες τῶν υἱῶν, νυμφίοι θυγατέρων.

Sed *Petrus* 1. Epist. III, 20. octo tantum meminit. Tarich Musulmannicum, à Kainan, magno Rege totius mundi, præter Mahalelelem, aliam deducit lineam per quendam *Kajomarthis*, usque ad Reges Persicos, quasi ea pœnas universalis diluvii extra arcam effugerit. Et crassius nugantur Judæi, dum Ogum Gigantem quendam credunt, vel proceritate sua, vel quod ob ferventes aquas arcæ inequitaret, evasisse. *Nicolaus* quoque *Damascenus* dicit; in monte Baris multos profugos, præter eum qui arca vectus, servatos. *Schickardus.* Frustra excipitur Paradisus ab hac inundatione, ne scilicet Enoch submersus putetur. Unde vel supra aquas altissimo loco positum eminuisse, vel aquas supra & circum eum constitisse, ut Exod. XIV. 22. volunt. Dudum enim perierat neque in monte sed planitie Babylonica situs fuit. Aliqui Cedros Libani excipiunt. Sed & hoc falsum. Quod vero montes quidam nubibus altiores, nihil impedit quominus submersi sint. Quia non eadem ubique nubium altitudo. Et in diluvio omnes aquarum fontes & abyssi tam in terra quam aëre laxati. Crassus error illius qui nuper diluvium vix Syriæ aut Mesopotamiæ fines excessisse scripsit. *H.*

1 *Ratus id quod erat, aquas decedere.*] Arca monti Armeniæ impacta hæsit. Inde mensura quindecim cubitorum, quibus altissimos montes undæ superarunt, sumta est. Quia nimirum arca vestigium retinuit, quota sui parte undis immersa fuerit. *Calvis.*

2 *Corvum.*] Die XVII. Aug. feria prima. *Idem.*

1 *Eeque*

rei gratia,[1] eoque non revertente ([2]ut ego conjicio,[3] cadaveribus detento) [4]emisit columbam. Quæ cum consistendi locum non reperisset, reversa est. [5] Rursum remissa, [6] folium olivæ retulit, manifestum indicium, nudari cacumina arborum. Tertio demum emissa, non rediit: unde animadversum aquas destitisse.

V. Ita [7] Noë arcam egressus est. Id gestum à mundi exordio,

1 *Eoque non revertente.*] Causam reddit *Drusius* in Proverbiis sacris, adagio: *Corvus nuncius*, & Misc. Cent. 1. cap. 3.

2 *Ut ego conjicio.*] Conjectura hæc sumpta est à natura animantis, quæ cadaveribus vescitur. Intelligit autem cadavera submersorum. *Drusius.*

3 *Cadaveribus detento.*] Augustinus: *Quæritur, utrum corvus mortuus fuerit, an aliquo modo vivere potuerit? Si enim fuit terra ubi requiesceret, similiter columbæ requiem invenisset. Unde conjicitur quod cadaveri potuit corvus insidere, quod naturaliter refugit columba.* Idem Alcuinus, Isidorus, Lyra tradunt.

4 *Columbam.*] Emissa est XXIV. Aug. feria prima. *Calvis.*

5 *Rursum remißa.*] Sigonius, Giselinus, Drusius: *rursum emissa.* Retinendam putem vulgatam lectionem. Nam non insolitum Sulpicio, ita loqui. Sic paulo post: *rursum reversus.* Horn. Factum hoc ultimo Augusti feria prima. *Calvis.*

6 *Folium olivæ.*] Augustinus de Doctrina Christiana l. 2. cap. 16. *Oleæ ramusculo, quem rediens ad arcam columba pertulit, significatur pax perpetua. Nam novimus & olei lenem attactum non facile alieno humore corrumpi, & arborem ipsam frondere perenniter.* Et Prudentius:

Nuncia diluvii jam decrescentis ad arcam
Ore columba refert ramum viridantis olivæ:
Corvus enim ingluvie per fœda cadavera captus
Hæserat, illa data revehit nova gaudia pacis. Drusius.

7 *Noë arcam egressus est.*] In Armenia. Loco nomen ἀποβατήριον. Epiphanius montes hos medios inter Armeniam & Cardyos facit. Ipsum montem in quo arca subsistit, *Lubar* vocat. Hæc ex antiqua traditione petita sunt, quam Josephus antiquitatibus suis inseruit. *Fertur*, inquit, *navigii hujus pars quædam, adhuc in Armenia, apud montem Cordyæorum supereße, & quosdam inde bitumen abrasum, deportasse.* Nicolaus Damascenus nomen montis aliud tradit: *Est*, inquit, *supra ipsam Minyadæ magnus mons in Armenia, nomine* Baris, *in quo multos diluvii tempore servatos ferunt; ac quendam arca tectum in hujus vertice hæsisse, ac reliquias lignorum longo tempore durasse.* Quem locum Drusius illustrans: *Baris*, inquit, *Hesychio* ὄλοον *est, unde monti nomen, fortasse quem &* Imbarum *&* Nibarum *&* Lubarum *dici, vir quidam doctus annotavit.* Montes quos Epiphanius Cardyæos vocat; Curtio *Gordyæi*; Stephano *Gordochi*, Xenophonti & Diodoro *Carduchi.* In Targum *Kardu*, eliso more Aramæorum ר. *Drus. ad. Gen.* Gens hodieque *Kurdi*, qui & *Chaldæi* dicuntur. Apud Pottam, oppidum Armeniæ, est mons altus, in quo dicitur arca requievisse. Dicunt neminem eo adscendere potuisse, præter unum Sanctum Jokemo, qui eo adscenderit. Armenii montem illum vocant *Asse Masis*, vel *Messis Saur.* Turcis Agri dagh. *Purchas.* Multi præterea antiquorum, ut Theophilus Antiochenus lib. III. Epiphanius contra Nazaræos, Isidorus XIV. Orig. 1. eandem sive fabulam, sive historiam habent. Sed quicquid ejus fuit,

ordio, post annos (ut ego comperio) [1] II.cc.duos & quadra- [2]
ginta. Ac primum Noë [2] aram Domino statuit, hostiasque [3]
[3] ex volucribus immolavit. Mox à Domino cum filiis bene- [4]
dicitur: [4] præceptumque accepit, [5] *ne sanguine vesceretur, aut san-*

fuit, Califa Omar abstulit, ac pro tabulato templi à se structi adhibuit. *Benjamin* in מסעות. Est autem mons ille Ararat, sive Agri, omnium altissimus, & ingentibus undique rupibus horrendum in modum cinctus, ac propterea inaccessus. *Olearius.* Unde mihi non videtur probabile in eo monte subsediſſe arcam, quia ille ad exscensionem animalium & hominum incommodus. Sed putarim in monte non nimis alto & præcipiti, & in quem adscensus atque descensus proclivior, substitisse. Quod vero Romæ in Laterano pars trabis ex arca Noæ ostenditur, id non minus fabulosum quam in Corsica exiguum quid terræ reperiri ex qua formatus Adam, vel halitum Josephi ligna cædentis vitro exceptum; aut lapidem in quo Jacob dormivit Londini, aut domum Mariæ Nazaretha per Angelos ex Slavonia Lorettum delatam. Aniles omnia fabulæ. *Horn.* Substitit arca in monte Kordorum qui Giuda appellatur. *Abul Pharag.*

1 II. cc. XLII.] Sic Græci. Josephus II. IↃ CXL. Hebræis CIↃ IↃ CIVIII. Nam à condito mundo ad diluvium sunt anni exacti; CIↃ IↃ CLVI. cum diebus XLVI. Cœpit autem diluvium cum præteriissent ex anno CIↃ IↃ CLVII, mensis unus & dies sedecim. Egressus est ex arca XII. Decemb. feria prima, anni CIↃ IↃ CLVII. adhuc currentis. *Calvis.*

2 *Aram Domino statuit.*] *Misna Talmudica* titulo Zebachim, seu de sacrificiis cap. XIV. *Antequam tabernaculum constructum est, altarium seu excelsorum usus licitus fuit. Atque sacro ad ea fungebantur munere primogeniti.* Addunt antiqui, etiam urbem à Noacho in Araratæis sive Gordæis montibus, nomine بعاذبن structam; cujus tum Nubiensis, tum Elmacinus, præter alios, meminere. Rabbini hanc aram in monte Moria exstructam volunt. *Salmant.* Quo nihil ineptius. Nam ubi egressus, ibi altare struxit. Res clara. *Horn.* Hic incipit secunda hominum ætas, quam Augustinus secundo dici creationis comparat. *Sigon.* Secundâ ætas mundi à diluvio ad Abrahamum, complectitur generationes decem, annos CCXCII. *Beda.*

3 *Ex volucribus.*] Imo ex omnibus mundis animantibus. *Gen.* VIII. Ante diluvium incruenta tantum sacrificia fuisse, & lacte frugibusque litatum, volunt Porphyrius, Pausanias, Plato, Empedocles. At Thalmudistæ omnino illis primis temporibus, antequam carnibus homines vescerentur, holocausta in usu fuisse putant, unde nihil ad homines perveniret, & per quæ Deus vitæ ac necis Dominus agnosceretur. *Grot.*

4 *Præceptumque accepit.*] Gen. IX. Talmudici septem præcepta filiis Noachi data esse narrant, quibus carere vita hominum nequibat. Quare vis eorum tam late ad omnes pertinuit, ut qui ea nescirent, hos interficere in bello, & ex hominum communione tollere jussi sunt Israëlitæ. Sex priora etiam Adamum accepisse volunt. Septimum Noacho additum fuit: *Membrum vivi animalis ne comedunto.* Cunæus. Volunt autem Patres quidam, ut Basilius & Origenes, esum carnium demum post tempora diluvii cœpisse, cum hactenus frugibus homines victitassent. *Horn.*

5 *Ne sanguine vesceretur.*] Moses Ægyptius in *More Nebuchim* tradit, Zabios, qui Chaldæi, aversari sanguinem. *Magi tamen*, inquit, *eum edebant, cum aut dæmonibus conjungerentur, aut ex illis futura prædicerent.* Ideo tam severe ejus esum Lex prohibuit, tanquam Idololatriæ speciem. Ac notus mos, per hau-

[1]*sanguinem hominis effunderet:* quia mundi primordia,[2]mandati
5 istius liber Cain maculaverat. Igitur vacuo tum [3] seculo, ex
filiis Noë *Sem* fuit.[4] Tres enim habuit,[5] *Sem*, **Cham*, †*Japhet*.
Sed

stum sanguinis, secretissima fœdera ac conjurationes firmandi, ac Troglodytarum, Scytharum aliorumque sanguinolentia nota. Quæ fœda & immania sunt. *Horn.* Ante diluvium jus quidem homini in animalia fuit, ut lacte, lana, & mortuorum suo fato exuviis uteretur, non ut in cibum ea verteret: quod jus antiquissimum etiam quædam gentes, post diluvium servarunt, teste Hieronymo II. adverss. Jovinianum, & Porphyrio. Carnem autem cum sanguine comedere, est comedere botulos cruore distentos, ut *Tertull.* in Apolog. loquitur, & si quæ his similia. Sic Mosen intellexere Apostoli Actor. xv. ℣. 9. qui addunt πνικτὸν. *Grot.*

1 *Sanguinem hominis effunderet.*] Non tantum homicidia condemnantur hoc loco, tanquam à judicibus punienda: sed & jus talionis naturale indicatur, quod obtinuit antequam judices constituti essent. Nam cum jam ante diluvium, Gigantum ætate, promiscua invaluisset cædium licentia, post diluvium, ne mos idem invalesceret, Deus quod natura non iniquum esse dictabat, & ipse permisit, ut insons esset qui homicidam occidisset, quod postea summas ob causas, ad judices solos, restrictum est. *Idem.*

2 *Mandati istius liber.*] Quo ad legislationem & punitionem; non etiam insitam naturæ legem. Nam lex nulla, quæ cædem prohiberet, tum extabat. *Druss.* Talmudici tamen tradunt, hanc inter sex leges Adamo datas, unam fuisse; *Sanguinem ne fundunto.* Horn.

3 *Seculo.*] Id est orbe. Vox Ecclesiastica, quam expresserunt ex עולם. *Idem.*

4 *Tres.*] Opinio quorundam est, maximum natu fuisse Japheth, minimum autem Cham, & inter hos medium Sem: qui tamen Gen. v, 32. & x, 1. primo loco recensetur. Respondent hoc fieri propter dignitatem eorum qui ab ipso descenderunt. Hæc opinio firmatur tribus locis Scripturæ. Primus est Genes. x, 21. qui tamen aliquid ambiguitatis habet. Quippe tam potest reddi, *fratre Japheth majore*: quam *fratre Japheth majoris*, id est maximi natu. Alter est Genes. IX, 24. *& cognovit quæ sibi fecisset filius minor*, sive minimus natu. Nam loquitur de Cham. Sed potius ut sermo sit de Chanaan; in quem maledictio stricta. Sequitur enim, *ecce maledictus Chanaan.* Tertius est Gen. XI, 10. *Sem erat centum annorum quando genuit Arphaxad, biennio post diluvium.* Ecce, ait, Sem biennio post diluvium egisse annum 100. Noë autem cœpit gignere anno ætatis 500. Igitur non Sem maximus natu, sed Japheth. Nam Cham minimus erat, ut diximus. *Druss.* In *Sanhedrim* cap. VIII. Sem major fuit Chamo anno uno; & Cham major Japheto anno uno. *Gerundensis* putat, Cham ultimum fuisse filiorum Noæ. Musulmanicum Tarich quartum Noachi filium facit كنعان Kenaan sive Canaam. Unde apparet Orientales verba Genes. IX, v. 24, 25. aliter accipere ac nos. *Schik.* Berosus Annianus quartum facit Tuisconem; & alios XXX. Titanas, à matre Titaa dictos, addit. λῆρος λήρων. *Horn.* Ac manifestum est, Jovem, Neptunum, Plutonem à tribus his petitos. In Oriente *Jupiter*, in Occidente *Pluto*, secus mare *Neptunus* regnarunt. *Euhemerus* apud Lactantium. Noach distribuit terram habitabilem inter filios suos, deditque Hamo regionem Nigrorum, Semo regionem Fuscorum, & Japheto Rubrorum. *Abul Pharagius.*

5 *Sem.*] Græce Σήμ; quod obvium in Athenæo, lib. III. & est ibi nomen Auctoris cujusdam. *Druss.* Melchisedekum fuisse falsum, de quo paulo post.

Sed Cham, quod [1]sopitum [2]vino patrem riserat, [3]maledictum 6
à patre meruit. Hujus filius, [4] *Chus* nomine **Nembrod* †gigan-
tem

post. *Horn.* Hunc primogenitum faciunt, præter dictos, Augustinus, Cajetanus Vatablus. Contra alii, primo loco poni, ob prærogativam. Quemadmodum Isaacus Ismaëli, Jacobus Esauo præponatur. *Horn.*

* *Cham.*] Vel Ham. Nam est Heth in scriptura Ebraica. Hieronymus, *Septuaginta pro Ham, χὰμ scribunt, exprimentes duplicem aspirationem litteræ Heth per χ: à quo & Ægyptus usque hodie Ægyptiorum lingua Ham dicitur.* Drus. Hic est Jupiter *Ammon*, in Libya cultus, & regio Καμισωὴ. apud Strabonem & Suidam. *Horn.*

† *Japhet.*] Græcis Japetus. Nam literam ℶ alii ut π, alii ut φ pronunciant. *Hieron.* ad Dan. Sic ex Josepho fecerunt Ἰάφητον. *Drus.* Ex Japheth *Jupiter* factum, sicut ex Cham *Ammon*. Latini cum originem non viderent, suum Juvantem Patrem orbi obtruserunt. *Horn.*

1 *Sopitum.*] Hoc non habetur diserte in textu sacro. Tamen ex iis, quæ ibi habentur, Doctores colligunt, eum derisisse patrem. Quidam existimant non ipsum risisse, sed filium ejus Chanaan. Qua de re traditio fuit apud veteres, cujus meminit doctissimus Theodoretus in Genesin. R. Salomo: *Sunt ex doctoribus nostris qui dicunt Chanaan primum vidisse, patrique suo indicasse.* Abenezra, *Cham vidit, nec texit patrem. Quod cum audisset Chanaan, fecit aliquid quod in historia reticetur. Nam de illo capiendum: Quæ fecisset ibi, &c.* Drus.

2 *Vino.*] Non assentior iis qui ex hoc loco colligunt vitis primum repertorem fuisse Noam. Quin fabulam esse reor quam hoc loco in Chronico suo refert Joh. Nauclerus, videlicet Ircum quendam, cum eum in Coricum Ciliciæ montem emisisset, inventas labruscas gustasse, ex eoque ebrium factum, reliqua animantia cornibus petiisse. Quo animadverso, Noam conjectantem quod erat, vino vim aliquam singularem inesse, labruscam sanguine leonis, porci, agni, simiæque inseruisse, ex eoque vitem enatam: unde postea vinum expressserit, quo gustato inebriatus sit, ut Scriptura testatur. *Drus.* Ignoravit Noë vini usum, & cum neque alium bibentem vidisset, neque ipse expertus esset, incaute ab ipso læsus est. Inebriatus enim est, non quod vinosus esset, sed quod inexpertus mensuræ assumendæ. *Basilius.* Sed & hoc falsum. Fuit enim vini usus & viticultura jam ante diluvium, quippe agriculturæ pars. Et ex ebriosa antediluvianorum vita idem patet. Nemo enim dixerit eos, instar Muhammedanorum, fuisse invinios aquæ potores, aut zythum coxisse, vel instar Brasilianorum ex radicibus liquorem inebriantem expressisse, cum totus Oriens præstantissimis vitibus abundaret. Noach igitur vineam plantavit, non primus reperit, inebriatus est non ignorantia vini, sed nimio usu sicut Lot. Nec ejusmodi peccatis etiam sanctissimi caruerunt. Ex hac opinione factum est, ut multi existimarent, Noachum esse *Janum* vel οἰνότροον, ita dictum quod vini repertor. Sed probabilius est, Janum esse ipsum Ionem Græcorum, id est, *Javanem*, qui Græcæ ac Latinæ gentis auctor est. *Horn.*

3 *Maledictum.*] In filio Chanaam. Quidam censent ipsum filio maledixisse quod pater ante à Deo benedictus fuisset. Sic enim certe legimus, *Gen.* IX, 1. benedixit Noacho & filiis ejus. *Drus.*

4 *Chus.*] Unde Κίσσιοι Æschylo apud Strabonem, regio Κοσσέα Stephano. Suntque ex posteris Chusi, quorum regio Susiana, hodie Cusistan, cujus metropolis Achvaz, quod est pluralis Arabum à خوز, pro quo ipsi dixerunt هوز & in plurali اهواز. *Arabes.* Chaldæis Cuth, unde Cuthæi Samaritani. Targum Jonathani Chus

7 tem genuit: à quo [1]Babylon civitas conſtructa traditur. [2]Pleraque etiam oppida, ea tempeſtate, condita memorantur, quæ nominatim perſequi animus non fuit.

1 VI. Sed cum multiplicaretur humanum genus, *diverſaque loca atq; inſulas mortales haberent, † una tantum omnes lingua

in Arabia ponit, quæ regio hodie Irac Arabiæ dicitur, ubi Baſra & Cufa. Eſt & Ægypti Urbs قوس vel قوص, in Thebaïda, vel Saïda, ad Orientalem ripam Nili, hodie totius regionis, poſt Cahiram, maxima. *Horn.*

* *Nembrod.*] Τὸν Νεβρὼδ Gen. x. ψſ. 8. in LXX. licet in fonte ſit Nimrod, quod antiquitus legebant Nemrod, vel Namrod: unde in Joſepho Ναβρώδ. *Druſ.* Indubie hic eſt Græcorum Ninus, quanquam tempora aliquantum differant. Docet id Juſtinus, cum dicit: *Ante Nini tempora fines Imperii tueri magis quam proferre mos erat. Primus is intulit bella finitimis.* Cognomen ejus Belus, de quo Curtius V. Euſeb. Chron. Auguſtin. Marcell. & alii.

† *Gigantem.*] Opinio orta ex LXX. Quod enim Gen. x. ſcribitur; *Ipſe cœpit eſſe potens in terra*, reddiderunt illi: ἔτος ἤρξατο εἶναι γίγας. *Galeſin.* Gigantem appellat quoque Ambroſius & Auguſtinus. Opinio manavit ex Geneſ. x, 8. ἤρξατο εἶναι γίγας ἐπὶ τῆς γῆς: ubi γίγας non ſignificat gigantem, ſed vertendum, *cœpit eſſe potens in terra.* Lexicon Heſychii: γίγας, δυνάστης, ἰσχυρός. Aliter paullo Chryſoſtomus, γίγας, τυτέστι τύραννος. Minus hoc ſe probat mihi. *Druſ.* Fuit primus poſt diluvium Tyrannus, τολμητὴς ὢν καὶ χείρ ἄγαν. *Joſeph.* Unde & *venator* dictus. *Auguſt.* IV. C. D. VI. Inferre bella finitimis, ac populos ſibi non moleſtos, ſola regni cupiditate conterere, quid aliud quam grande latrocinium nominandum eſt? Ab eo Imperii Babylonici initium Chaldæi duxerunt, ut ex Porphyrio Simplicius oſtendit. *Horn.*

1 *Babylon.*] Auguſtinus, *Babylon interpretatur confuſio. Unde colligitur gigantem illum Nembrod, fuiſſe illius conditorem.* Quidam Babylonis conditorem Ninum faciunt, quem cum Nemrodo confundunt. Sed repugnant tempora. Vixit enim certe Ninus diu poſt Nemrodum. Forte conditam à Nemrodo, Ninus poſtea reparavit. Oroſius lib. 2. c. 7. *Babyloniam à Nembrod gigante fundatam, à Nino vel Semiramide reparatam multi prodidere.* Moſis verba, unde id colligunt, habentur Gen. x, 10. *Fuitque principium regni ejus Babel, Arech, &c.* id eſt, urbes regni ſive imperii ejus præcipuæ. Loquitur autem de Nemrodo. A turri, ut credo, civitas appellata, aut ſimul nomen acceperunt à confuſione linguarum. Babel, quaſi Balbel, id eſt, σύγχυσις confuſio בלל to confundo. *Druſ.* Videtur hæc vox ſervata ex lingua primæva, unde in variis linguis βαβάλιον, balbus, balbil. Græcorum fabulas, qui Babylonis ſtructuram Semiramidi adſcribunt, bene refutat ex Beroſo Joſephus contra Appionem, ex Philone Byblio & Dorotheo Sidonio, Julius Firmicus *Grot.* Quia à multis Regibus aucta, teſte Herodoto I. ideo à pluribus condita dicitur. *Berneccerus.*

2 *Pleraque oppida.*] Ex quibus Arach, Accad, Chalanne. ארך eſt Ἀρακκὼ Ptol. urbs Suſianæ à qua videntur Arabes hodieque *Irakam* appellare, & unde magna Perſiæ & Arabiæ pars denominatur. Irakam enim diſpeſcunt in Aghemicam ſive Perſicam & Arabicam. *Gol.* Magnus Salmaſius ארך & Iracam pro diverſis habet ob diverſam ſcripturam. Nam Arabica Irac ſcribitur عراق quod eſſet Hebr. ערק. Arec vero Moſis

lingua utebantur. [1] Donec se in unum, dispergenda per to- [2]
tum orbem multitudo, [2] contraxit. His [3] more humani ingenii [3]
consilium fuit, insigni aliquo opere, famam quærere, priusquam

sis dicitur ארך, quod Arabice esset ارك. Ab Arecca dicti *Areccæi campi* apud Tibullum. Quod idem in Solinum notavit.

* *Diversaque loca atque insulas.*] Verissime dictum, & qui homines usque nunc, in sola Armenia hæsisse putant, erroris convincuntur. Recte Epiphanius: *Primam hominum habitationem in montibus Armeniæ fuisse*, nondum scil. evanescente metu aquarum. Crescente numero, paulatim ad plana & amœniora digressi sunt. Legitur etiam ante structam turrim, per contiguas regiones, longe lateque dispersos fuisse, quæ sententia Sulpicii nostri est. Hæc prima orbis, post diluvium, divisio. Et in hac, Assyria, Babylonia, Syria, Cananæa, habitatæ sunt. Quod exinde patet, quia cum diversâ origine essent, ex Semo & Chamo, omnes tamen primitivam linguam Hebræam retinuerunt. Non ergo inter turris conditores fuerunt: sed illæ gentes, quarum linguæ in totum ab Ebræa aliæ sunt, ut Ægyptii & omnes Japhetæi. *Horn.*

† *Una tantum omnes lingua.*] Gen. XI. Quæ communi consensu Ebræa fuit. *Joseph. Euseb. Cyril.* Theodoret. *Syram*, Philo *Chaldæam* volunt. Alii ut *Phil. Cluver.* primævam linguam jam nullibi exstare: sed revocatum iri in vita æterna. Primæva lingua nullibi pura extat, sed reliquiæ ejus sunt in omnibus linguis. Nomina autem propria Adami, Evæ, &c. Moses Hebraico sermone expressit. *Grot.* Persarum Magi in orbis restauratione, credebant unam quoque linguam restitutum iri. *Plut. l. de Osir. & Isid.* Fabulas gentilium, de Phrygia lingua, apud *Herod.* II. & deliria Goropii ac Scriekii de lingua Celtica, nihil moramur. Nec Hebræa, nec Syra, nec Chaldæa lingua, proprie loquendo, sunt illæ Noachica lingua, vel primitiva; sed ejus Dialecti. *Horn.*

1 *Donec se in unum.*] Structam ab omnibus turrim vult. Sed hæc male cum præcedentibus cohærent. Nam si jam ante diversa loca atque Insulas tenerent, quid eos denuo in unum locum coëgit. *Idem.*

2 *Contraxit.*] In Senaar, שנער Haitho Armenius dicit esse montem Chaldææ: quod falsum. *Horn.* Σεναὰρ τῆ βαβυλωνίας Historico Milesio apud Josephum, Eusebium in Chron. & l. ϖεφπ. unde ϒ in γ mutato *Singara*, mons Ptol. oppidum Plinio; & *Singaritana* regio Sexto Rufo. *Grotius.* Profecti dicuntur מקדם; id est ab oriente versus occidentem. Ergo ex Perside in Babyloniam venerunt. Ut frustra se Drusius torqueat: Quomodo ex Oriente profecti sint, cum Armenia Occidentalior sit Babylone? Nam non ex Armenia venerunt, sed ex Transtigridanis regionibus. *Horn.* Οἱ Νώχου παῖδες ϖεφτοι ϰατελθόντες ἀπὸ τῶν ὀρων εἰς τὰ πεδία, τὴν ϭὺν τούτοις οἴκησιν ἐποιήσαντο, ϰαὶ τὰς ἄλλας σφόδρα δεδιότες ἀφ' ὧν ϰαταϰλυσμὸν τὰ πεδία, τῇ ὀκνηρῶς ἔχουσι ϖρὸς τὴν ἀπὸ τῶν ὑψηλῶν ϖόπων ϰατάβασιν, ἔπειϭαν θερμούσαις μιμνῄϭαις αὐτῶν χρυσοῦ. Καὶ τὸ μὲν πεδίον εἰς ὃ ϖεφτον αὐτὰς ϰατώϰιϭαν, ϰαλεῖ Σιναάρ. Josephus. Idem Epiphanius tradit, non ausos initio præ metu in plana ex montibus descendere. Plato post diluvium tria vivendi genera putat constituta. Primum in ipsis montium cacuminibus eorum qui aquas formidabant. Secundum in ipsis montium radicibus. Tertium in campis. *Strabo* XIII.

3 *More humani ingenii.*] Josephus causas hujus ambitiosi consilii edisserit,

 fuisse

4 quam à se invicem deducerentur. Ita [1] turrim facere aggressi, quæ cœlo accederet, nutu Dei, ut officia operantium præpedirentur, [2] inassueto sermonis genere, [3] multa diverso, [4] neque ulli invicem intellecto linguarum ritu, loquebantur.
5 Quo promptius dispersi sunt, cum alter alterum, velut [5] alie-
6 nigenam, facile relinquebat. Sed [6] filiis Noë ita [7] divisus orbis

fuisse ὕβριν τοῦ θεοῦ, quam auxerit ambitiosissimus Nimrod.

1 *Turrim.*] Et urbem. Gen. XI. v. 4. *Hieronymus* in l. locorum. Urbs in campestribus per quadrum sita, circuitu sexaginta quatuor cIↃ pass. *Herodotus.* Crassitudo erat tanta ut proceritatem obscuraret. *Joseph.* Tota Historia describitur ab Abydeno apud Euseb. IX. προπ. 14. & Cyrillum I. contra Julian. Turris hæc, IV. cIↃ. pass. ambitu, postea in arcem conversa fuit, vel templum Beli, ut ex Strabone XVI. apparet. Rudera ejus hodieque superesse dicunt, circuitu mille pass. & altitudine æquare turrim Pauli Londinensem. Lateres longitudine complectuntur tres quadrantes ulnæ Anglicæ, crassitie quadrantem unum. Folia palmarum & junci inter laterum commissuras sunt. *Joh. Carthwright* apud Purchasium. Ex hac turris structura, Græci suam Γιγαντομαχίαν derivarunt, de qua Homerus Ὀδυσσ. λ. Ovid. I. Met. *Georgius.* Abul Pharagius turrim procellosis ventis dejectam ejusque ruina oppressum Nimrodum periisse scribit.

2 *Inassueto sermonis genere.*] *Cyrillus* lib. I. contra Julianum, & Abydenus apud Euseb. IX. προπ. 14. aliam adhuc causam addunt; quod turris ventorum vi disjecta fuerit. *Grot.* Linguæ tum complures ortæ; sed non præcise LXXII. quot familiæ. Quia Cananæi omnes una usi. *Junius.* Postea ex migrationibus dialecti ortæ sunt, & ipsæ primigeniæ linguæ, novis vocabulis auctæ. *Salmasius.* Quomodo hæc confusio linguarum facta sit, vide apud *Rivetum*, & alios Interpretes; & de numero linguarum varias sententias in opere Grammat. Voss.

3 *Multa diverso.*] Unde homines Homero μέροπες, voce ex sacra historia derivata. Eustathius: Οἱ μὲν τοι τῆς ἡμετέρας θείας αὐλῆς, (ita Christianos vocat) μέροπας τοὺς ἀνθρώπους ἐπικληθῆναι φασὶν, ἀπὸ τοῦ μερισμοῦ τῆς ὀπὸς, ὃν ἔπαθον μετὰ τὴν τῆς χαλάννης πύργον διαμερισθέντες ἁπανταχοῦ γῆς. Χαλάνη cujus meminit, est בלנה, LXIX χαλάννη. *Heinsius.*

4 *Neque ulli invicem intellecto.*] Hanc auctoris opinionem *Pareus* sequitur. Sensus est: tot fuisse linguas diversas, quot homines. Refutationem hujus opinionis vide apud Rivetum.

5 *Alienigenam.*] Non linguarum modo, sed & morum & Religionis secuta confusio. Hinc factum quod quibusdam fœda barbaries placet, coluntque per avia dispersi, horridas situ & ingenio plagas. Alii mitiorem vitam sectantur. Quod his rectum videtur, illis absurdum est. Cappadoces absque Rege vivere non possunt. *Justin.* & *Strabo.* Aliis in libertate summa felicitas. Latinus Græco Barbarus est, & Scytha; hi Arabibus. *Horn.*

6 *Filiis Noë.*] Quod Lescarbotus comminiscitur, Noachum, alio post arcam fabricato navigio, à freto Gaditano, in Novam Franciam, vel à promontorio viridi, in Brasiliam navigasse, & ad veterem in America patriam; ne quidem ab insania excusari potest. Nam Anniani Berosi commentum tolerabilius, circumvectum littora Maris Mediterranei, & singulis partes suas assignasse. *Horn.*

7 *Divisus orbis.*] Casu hoc accidit, non

bis fuit, ut [1] Sem intra Orientem, [2] Japheth Occidentem,
[3] Cham mediis contineretur. Ita [4] usque Abram ducta succes- 7
sio, nihil sane [5] insigne aut memorabile in se habuit.

VII. *Abram*

non deliberato consilio. Nam cum alius alium non intelligeret, qui potuissent de orbis divisione inter se deliberare? Ita Josephus: *Quo quemque sors & Deus tulit, eam terram cum suis occupavit.* Drus. Sed vetus traditio habet, Noachum κτ᾽ θεῖον χρησμὸν, divisisse terras posteris, & eam divisionem testamento firmasse, ac Semo tradidisse. Ita diserte legitur apud Eusebium & Cedrenum. *Seld.* Centrum autem hujus divisiónis Euphrates fuit, ubi tres orbis partes in Noachica divisione, coeunt. Ac initio quidem vicinas Babyloniæ regiones occuparunt, tum ob amœnitatem, tum quod nondum adeo excrevissent. Postea aucti numero, rigidissimas etiam plagas, multitudine sua, inundarunt. Initio singulæ Provinciæ, singula regna fuerunt. Justinus: *Intra suam cuique patriam regna finiebantur.* Postea successerunt illæ & nominum & terminorum mutationes. *Horn.*

1 *Sem intra Orientem.*] Judæi eum in Cananæa; Syri in Syria ponunt. Vide *Masium* in Josuam. Unde Arabes hodieque Damascum, & universam Syriam سام nominant, vel à situ, respectu Jemenæ; vel à Semo. *Golius.* Sedes Semitarum fuerunt trans Euphratem, Orientem versus. *Asiam usque ad Indicum Oceanum incoluerunt, ab Euphrate initio facto.* Joseph. Unde Pater omnium filiorum עבר dicitur, id est, trans-Euphratensium. Non enim sumi debet pro Ebero: sed בני עבר dicuntur, ut בני קדם. Et ab his tribus tripartita orbis divisio orta, sed sub aliis quam Europæ, Asiæ, Africæ, nominibus, quæ Homeri adhuc ævo ignorata, ut Strabo docet lib. XI. *Horn.*

2 *Japheth Occidentem.*] Potius Septentrionem. Nam tradunt Japheto cessisse omnia quæ ad Septentrionem sunt, initio ducto à Media, usque ad Hesperium Oceanum. Termini ejus apud Josephum: In Asia Taurus & Amanus montes, usque ad Tanaim. In Europa Gades. Tenuit igitur totam Europam, cum magna Asiæ parte. Imo universam Scythiam. *Horn.* Unde Græci fabuloso Promotheo Japetidæ, Scythiæ Imperium attribuunt. Scythia igitur omnium primo habitata. Nulla fere Europæ gens, nec Asiæ, quin à Septentrione promanaverit. Ex Scythia Græci sunt; & hinc tanta linguæ Scythicæ, Germanicæ, Persicæ, Græcæ, convenientia est. *Salmas.*

3 *Cham mediis.*] Inter Orientem & Occidentem. Chamæ filii Syriam & regionem Amano Libanoque montibus hærentem obtinuerunt, & quicquid inde Oceano adjacet. *Joseph.* Unde Ægyptus terra Cham vocatur. Psal. LXXVII, 15. CV. 23, 27. CVI. 22. & adhuc Hieronymi ævo ita dicebatur. In *Tradit.* ad Genes. χημία *Plut.* de Isidor. & Osir. *Chemnis* urbs Thebaidis atque Insula, apud Herodotum in Euterpe. Hodieque *Chemi* à Coptis appellatur, teste Kirchero. *Ammonia* regio, gens *Ammonii*, ab Ægyptiis orti. Omnes autem hi populi Chamum pro Deo coluerunt. Lucanus IX.

Quamvis Æthiopum populis Arabumque beatis
Gentibus, atque Indis unus sit Jupiter Ammon. Horn.

4 *Usque Abram.*] Usque ad Abram. *Edit. Parisiens.* אבום Pater excelsus, ab Astronomiæ studio. Ejus vita describitur à Philone Byblio, Artapano, Eupolemo, Demetrio apud *Eusebium*, à Beroso apud *Josephum.* Educatus autem fuit in fide Zabæorum, ac stellas coluit. *Rambam* More Nev. III, 29. *Philo.*

5 *Insigne aut memorabile.*] Quod in sacris referatur. Existimant Serugi &

1 VII. *Abram* autem patre [1] *Thara* natus est, post diluvium
2 [2] anno millesimo & septuagesimo. Abram uxor [3] *Sara* dicta est, primaque eis in regione [4] Chaldæorum, [5] habitatio fuit. Inde

Tharæ ævo, Idololatriam invaluisse. *Epiphanius* Panario. Id *Saidus Batricides* quoque tradit, dicens *tum homines liberos suos Dæmoniis immolare cœpisse.* Selden. Cæterum Kainan secundus, qui inseritur in LXX. versione, & apud Lucam plane ὑστερόλιμος est. *Spanhem.* Nulla est hujus Kainanis mentio in lege Hebraica neque in ea quæ in manibus Samaritanorum est: at in Euangelio Lucæ memoratur. *Abul Pharag.* Circa hæc tempora desinunt duo primi millenarii mundi, qui in dicto domus Eliæ, nominantur INANE, quod mundus minus frequens & excultus fuisset. *Buchol-cer.* Migrationes contigerunt frequentes. Pelegi posteri, quos Pelasgos nominarunt, in Græciam venerunt. *Grot.*

1 THARA.] Quem statuarium fuisse tradunt Rabbini.

2 *Anno millesimo septuagesimo.*] Imo, juxta Græcos anno CIↃ LXXII. Omisit duos annos Semi, quos vixit post diluvium, antequam Arphaxad procrearet. *Druf.* Epiphanius anno CIↃ XL. Nicephorus CIↃ LXXXII. Ebræi longissime dissentientes à Græcis, anno CC XCII. Augustinus addit XVII. C. D. 2 Regem Sicyoniorum tum fuisse Europen, Assyriorum Ninum, idque ante Urbem conditam annis CIↃ CCC. ut Orosio placet. *Galesin.* Abram natus fuit anno LXX. Tharæ, Gen. XII, 4. fuitque fratrum suorum primogenitus. Sed quomodo Stephanus Act. VII. cum Mose conciliandus? Ex quo colligi putant Abramum anno Tharæ CXXX. natum. Quia dicit; *Postquam Thara mortuus esset, transtulit Deus Abraham in terram hanc.* Sed nec Stephanus dicit, Abrahamum ipso emortuali Tharæ anno egressum, & nulla inter ipsum & Mosen in hoc pugna. Duplex enim Abrami migratio. Una Ure Charras, ex Chaldæa in Mesopotamiam. Ibi mortuus Thare, diu post migrationem Abrahæ. Altera Charris in Chananæam, de qua Stephanus loquitur. Alii memoria lapsum Stephanum, vel à librariis corruptam orationem putant. Quod statuendum non est, cum commoda explicatione juvari queat. *Horn.*

3 SARA.] Secutus est LXX. qui Σάρρα scribunt, non Σαρεὶ, שרה, *Domina.* Hanc traditio Judæorum eandem cum *Iescha* facit, quæ fuit filia Haranis, fratris Abrahæ. *Salmanticenses.* Plerique Hebræi, Tharæ filiam ex altera uxore. Quæ conjugia licita fuisse volunt, uti apud Athenienses, *Nepos in Cimone*, & Phœnices, *Achilles Tatius* libro I. fuerunt. Vide Genes. XX. 12. *Grotius.* Alii fratris filiam faciunt, ut Josephus.

4 *Chaldæorum.*] Dicti non ab Arphachsad, ut *Josephus* vult; nec à Chased filio Nachor, sed sectæ nomen fuit, quæ in gentem excrevit postea. *Marcell.* Arabes peculiariter الخالدين vocant qui stellas venerabantur & colebant; vocati etiam fuerunt الصابة والحرانيون *Sabæ* & *Haranii*, quoniam primarium templum suum in Haran sive Carris, habuêre. Chaldaicæ autem gentis reliquias vocant الاكراد Curdos, qui nec re, nec nomine diversi sunt à Gordiæis & Chaldæis. *Golius.* Dogmata horum Sabæorum & deliria recenset Rambam More Nev. III. 29. Gens ipsa late dispersa, in extremam Turciam ac Indiam venit.

5 *Habitatio.*] Urbs vel regio juxta LXX. dicitur. Ur ab ignis cultu. Eusebio *Camarina*, à כמרים, qui Chaldæi philosophi. Nomen loco huic *Ur* mansit, usque ad Ammiani ævum, quem vide lib. XXV. Sed Judæi Ur Chaldæorum pro Igne

Inde [1]apud Charras, una cum patre diversatus est. Qua tempestate, [2]admonitus à Domino, domum, [3]patriam ac patrem relinquens, assumpto [4]*Lot* fratris filio, in terram [5]Chananæorum profectus, [6]in loco cui * Sichem nomen est, consedit. Mox 3 4

Igne accipiunt, & de vivicomburio Haranis, mira narrant. *Horn.* Tarich Regum Persiæ, tradit, Chaldæos Abrahamum in Ur, sive Orfa, comburere voluisse, quod Deum suum adoraret. Idem prolixius Rambam ex monumentis & Annalibus Zabæorum, in *More Nebuchim* III. Et de ignis cultu apud Assyrios ac Persas, *Seldenus* De Dis Syris. Unde *Zoroastres*, *Zarates*, *Zaradust*, dictus est. *Salmas.* Atque hic Deus Nachor & Tharæ, Genes. XXX. & Jos. XXIV. ℣. 1. Cæterum eædem fere in Alcorano atque Talmud de Abrahamo narrationes: ut quod primo Idolorum cultor fuerit. Deinde jam quadragenarius, agnito ex astris creatore, sculptiles istos Deastros diffregerit, eaque de causa Patrem suum, professione statuarium, graviter offenderit. Deinde à Chaldæis in ignem conjectum, & mirabiliter liberatum, templum Meccæ fundasse. Et huic Patriarchæ simillimus videri voluit, qua faciem, Muhammedes; nempe gravis aspectu, colore vividus, capite grandiori, promissa barba, subcana, oculis alacribus, facie subfusca, toto denique vultu ad majestatem & humanitatem compositio. *Schickard.* Abram Chaldæus. Chaldæa igitur lingua usus. Ebræam à Chananæis didicit. *Scal. Vossius*, *Grotius*, *Seldenus.*

1 *Apud Charras.*] Urbs à Charane, non structa sed dicta. Ad eam M. Crasso Imperatore, cæsus est Romanus exercitus à Parthis. *Histor. Roman.* Hunc locum hodieque honorant Saraceni, quod ab Abrahamo fuerit habitatus. *Benjam.*

2 *Admonitus.*] Hæc secunda migratio. *Rambam* à Chaldæis expulsum Abramum vult. Alii à Semo evacuatum fuisse statuerunt, quos jam olim Paphnutius apud Cassianum initio collat. 3. refutavit.

3 *Patrem.*] Sigon. *fratrem.* Nam pater obierat. vel *Patrem*, id est, domum paternam. Aut *patrem*, ibi sepultum. *Drus.* Falsum est patrem tum temporis jam obiisse, ut ex annorum collatione constat. Qui aliter statuunt, totam temporum & veritatis rationem conturbant. Scriptura utitur ἀναλήψει, & quæ ad Thare pertinent, uno tractu commemorat. *Horn.*

4 *Lot fratris filio.*] Haran, qui Ure Chaldæorum decesserat, relicto filio Lot. Erat ergo Lot frater Saræ uxoris Abraham. *Menochius.*

5 *Chananæorum.*] Quæ Græcis Phœnicia, vel à colore puniceo, cujus ipsi inventores, ut *Eusebius* in Chronico docet. De quo maximus Salmasius, in stupendo Exercitationum Plinianarum opere. Vel à palma, quæ φοινίκη, & Phœnicum insigne. Quod numismata à Purchasio producta probant. Alii hanc regionem כנען dici putant apud Ezechielem. Scaliger ipsi Chanaano, qui χνᾶ Sanchuniathoni, Philoni Byblio apud Euseb. 1. ἀναπ. 10. & Stephano, cognomentum fuisse putat פיניחם, sive Phœnix, & hinc nomen. Arias Montanus à פנק, ob amœnitatem & elegantiam. Itinera Abrami ex Mesopotamia in Cananæam non recensentur. Sed probabile Damascum transiviisse. Tum quia Eliezer inde oriundus. Tum quia Abrahamo Damasci regnasse, *Nicol. Damasc.* dicitur, apud Josephum I. 8. & Justinum XXXVI. Quanquam vicinitate nominum potuerint errare, capientes Aram pro Abram. *Horn.*

6 *In loco.*] Id est, urbe, ut Gen. XII. 6. ubi Gerundensis: *usque ad urbem Sichem.* Drus. Inter Chananæos autem, abdi-

5 Mox annonæ inopia[1] Ægyptum conceſſit. Ac [2] rurſum rever-
6 ſus Lot, [3] præ multitudine familiæ à patruo digreſſus, ut la-
xioribus [4] vacuæ tum regionis ſpatiis uterentur, [5] in Sodomis
7 conſedit. Id oppidum [6] infame incolis, † viris in viros
irruen-

cata Chaldaica lingua, Phœniciam eos, quæ poſtmodum Hebræa dicta. ſuſcepiſſe, conſtans doctorum opinio eſt. *Scal.*

* *Sichem.*] Hæc eſt Sicima, quam poſterior ætas Scythopolim appellavit. Nomen habuit à Sichem filio Hemor, qui Dinam Jacobi filiam ſtupravit. Nota figura, quam anticipationem, alii prolepſin vocant. Ea utuntur frequenter ſacri ſcriptores. Quanquam ſunt qui potius filium Hemor, ab urbe ejuſdem nominis, appllatum cenſent. Quod mihi non videtur. *Druſius.*

1 *Ægyptum conceſſit.*] Frequens locutio apud Tacitum & alios. מצרים in Sacris. Cedreno Μέστρα, menſis, Μεσιρὶ, Urbs مصر vicina Cahiræ, apud Elmacinum, Haithonem, & alios. *Horn.* Maſius obſervat Ægyptios in antiquis monumentis vocari *Ægoptos*, vulgo *Cophti* vel *Copti*, & ipſi regionem ſuam vocant *Chibth* teſte Ortelio. In Talmud Ægyptus eſt נפתי, aliis כפתי, & per trajectionem כתפי. In Serie Regum Ægypti, quam Druſius ex Chronico quodam Arabico deſcripſit, ſecundus Rex Ægypti dicitur *Cabtim*, unde denominati ſunt Cophtii. Illum ſub quo Abram in Ægypto fuit, Totin vocat. *Horn.* ابو القبط Pater Coptitarum dictus Miſraim. Inde nomen. Coptus etiam urbs, & Coptites Nomus, fere in extremo Ægypti tractu, quem poſt Alex. M. Ægyptii incoluerunt, hodieque incolunt. *Golius.* Ioſephus ex Beroſo oſtendit, Abramum Ægyptiis numerorum & ſiderum ſcientiam tradidiſſe. Inſtituit enim Sacerdotes Heliopolitanos. Alexander Polyhiſtor apud Euſebium IX. προπ. c4. & x, 2. Quidam volunt tum Regem Ægypti fuiſſe Oſirin, Reginam Iſidem, de quibus *Plut.* & *Diod. Sicul.* Elegans Ægypti deſcriptio eſt apud Guilh. Tyrium xix, 24.

2 *Rurſum reverſus.*] Sigonio & Druſio placet *reverſis.*

3 *Præ multitudine familiæ.*] Contendentibus utriuſque paſtoribus de finibus agri paſcui. *Geneſ.* XIII. *Joſeph.* lib. I. 16. *Dicæarchus* apud Porphyrium IV. de Abſtinentia, ubi vitam vetuſtiſſimorum paſtorum deſcribit: ἤδη γὰρ ἀξιόλογα κτήματα ἦν ὑπάρχοντα. Οἱ μὲν ἐπὶ τὸ παρελέσθαι φιλοτιμίαν ἐποιοῦντο, ἀθροζόμενοί τε καὶ παρακαλοῦντες ἀλλήλους, οἱ δὲ ἐπὶ τὸ διαφυλάξαι.

4 *Vacuæ tum regionis.*] Id eſt, *minus habitatæ.* Nam talis Chananæa Abrami ævo. Unde Patriarchæ pro lubitu agros occuparunt. Paulo ante: *Vacuo tum ſeculo.* Et tales hodieque regiones Americæ ſunt. In tota Nova Anglia non tantum hominum, quantum Londini. *Horn.* Vacua fiunt occupantis. Major dividat: minor eligat: lex vetus. *Grot.* Anſibarii apud Tacitum; *Sicut cœlum Diis, ita terras generi mortalium datas, quæque ſint vacuæ, publicas eſſe.*

5 *In Sodomis.*] Agro pariter & urbe. *Druſ.* Regio illa, omnium totius orbis tum pulcherrima, ſicut Paradiſus Domini, id eſt, Babylonia & Ægyptus. *Horn.* Ejuſmodi Tempe quatuor hodie in Aſia recenſentur; *Kibo Bauvan*, id eſt, rivus Bauvanitarum. Hæc tribus in tractu pulcherrimo degit. *Sogd Samarcandæ* in trans-Oxiana. *Goutha Dameſc*, viridarium Damaſci. Fluvius Obullæ, cui adjacet Baſra, *Golius.* Urbs illa circuitu IX. cIↃ paſſ. fuit, Strabo XVI. Armunis Rex Canaan condidit duas urbes Sodomam & Amuram nominibus duorum filiorum ſuorum: Zoar autem nomine matris eorum. *Abul Pharag.*

6 *Infame incolis.*] Adeo, ut *mores Sodomitani*

irruentibus, atque ob id invisum Domino fuisse traditur.

VIII. Ea tempestate, [1] Reges vicinarum gentium, in armis erant: cum antea [2] nullum inter mortales certamen fuisset. Sed adversum hos, qui bello vicina tentabant, Reges [3] Sodomorum, [4] Gomorrhæorum, [5] vicinarumque regionum, in prælium erumpunt: primoq; impetu fusi, victoriam concessere. Tum à victoribus * Sodoma direpta, prædæ hostibus 1 2 3

domitani in Proverbium abierint. Vide Adagia *Drusii*.

† *Viris in viros.*] Hoc crimen exinde *Sodomia* dicitur, de quo Marianus miles: *Nihil tale novere Germani, & sanctius vivitur ad Oceanum.* Quintil. Decl. III. *Horn.*

1 *Reges.*] Gen. XIV. Hoc antiquissimum regimen in terris. *Justin.* Fuerunt autem illi, *Amraphel*, juxta aliquos Nimrod, Rex Senaar, id est, Babyloniæ, vel Singaris. *Chedorlaomer* Rex Elamitarum, sive Persarum. *Arioch* rex Ellasar; Ponti, ut Aquila, vult, vel Elisari, in Arabia Ptolemæo nominati. *Thidal* Rex Goiim, id est, convenarum, Symmacho πυμφυλίας, alii Galilææ. *Grot.* R. Salomo ex Genesi magna (liber est eo nomine, qui Ebraice vocatur Bresith rabba) *Goiim locus est ejus nominis, ubi convenerunt ex plurimis locis & nationibus, & regem crearunt quendam Thadal nomine.* Manahemus Ricinensis: *Rex gentium constitutus fuit super diversos populos, qui eum sibi ducem elegerunt.* Abenezra: *nomen est provinciæ ut Elam, aut significat regem aliarum gentium, præter eas quas ibi memoravit.* Gen. XIV, 9. גוים. Sym. σκυθῶν, & in scholio πυμφυλίας, Pamphiliæ. An omnium gentium? Nam φύλη aliquando gens. *Drusius. Diodorus* Persas, *Josephus* Assyrios fuisse prodidit. Eum vide lib. I, cap. 9. ubi causam belli multis exequitur. *Gal.*

2 *Nullum inter mortales certamen.*] Idem habetur in Thanhuma, qui & Ilmedenu, fol. 7. col. 2. *Hactenus non fuerat bellum in mundo.* Aliter Josephus Orig. libro I. capite 10. A Josepho stat ipsa veritas. Nam hoc potius alterum bellum fuit, natum ex defectione harum gentium, quæ servierunt Chedorlaomor Elamitarum regi annos duodecim, ut habetur Gen. XIV. ℣. 4. Aut sensus est, *nullum certamen, quod quidem in sacris litteris memoretur.* Nam credibile plura ante certamina fuisse. Nemrod enim absque certamine regnum sibi parare qui potuit? Sic Lamech primus bigamus fuit. Nam ante illum nemo simul duas uxores habuisse legitur. *Drus.* Et hoc contra quam testamento Noachus præceperat, *Ne quis fratris fines invaderet, nec injuria alter alterum afficeret, quoniam inde bella ac discordiæ orirentur.* Atque circa hæc tempora incipit σκυθισμὸς secundus, ac tristis illa naturæ Lex; In omnibus fere gentibus quodammodo vox naturæ ista personuit, ut subjugari victoribus mallent, quam bellica vastatione deleri. *Aug.* XVIII. C. D 2. Sulpicius putat hoc primum fuisse bellum inter mortales. Cui ego non facile assenserim. Nam si Cain fratrem occidit, quis putet in ejus posteritate ante diluvium, in tanta vitiorum licentia, nullum fuisse bellum? *Estius.*

3 *Sodomorum.*] Vulgata. Græci τὰ Σόδομα dicebant: ut τὰ Ἱεροσόλυμα. Hoc nomen aliquando late sumitur pro tota regione Pentapolitana. Hieronymus, *Gomorrha una de quinque civitatibus Sodomorum, quæ cum reliquis divina ultione subversa est.* Drusius.

4 *Gomorrhæorum.*] Vulgata, & Orosius lib. I. 6.

5 *Vicinarumque regionum.*] Adamæ, Zeboim,

4 bus fuit, ductusque [1] Lot in captivitatem. [2] Quod cum Abram comperisset, propere armatis [3] servis suis, [4] numero trecentis decem & octo, reges victoria feroces, exutos præda armis-
5 que, in fugam compulit. Tum [5] à Melchisedec [6] sacerdote benedictus est, eidemque decimas prædæ dedit. [7] Reliqua his, quibus erepta erant, reddidit.

1 IX. Per idem tempus Abræ Dominus locutus est, multiplicandumque semen ejus, [8] sicut arenas maris, stellasque cœli,

Zeboim, Segor. Regiones appellat urbium singularum territoria. *Drus.*

* *Sodoma direpta.*] Sic paulo post: *Sodoma divinis ignibus conflagravit.*

1 *Lot in captivitatem.*] Vel in prælio captus, vel inermis in urbe inventus. *Menochius.*

2 *Quod cum Abram comperisset.*] Rabbini hoc ipsi indicatum volunt à Gigante Ogo, qui diluvium evaserit, unde & הפליט, evasor, dicatur. Quæ ineptissima sunt.

3 *Servis suis.*] Vernis sive vernaculis. quibus se junxerunt federati, Aner, Escol, Mamre, Gen. xiv. Multi autem tum patres familias erant αὐτόνομοι. Qualis fuit Abraham. Qui βασιλεύσας dicitur *Nicol. Damasc.* Rex vocatur Justino xxxvi. unctus Dei Ps. cv. 15. Quidam ירק ita interpretantur, ut sensus sit, ministros Abrahami ab ipso plene instructos, de armorum suorum justitia. *Grotius.*

4 *Numero trecentis decem & octo.*] Hinc lux Prudentii hisce versibus,

Nos esse large vernularum divites
Si quid trecenti bis novenis additis
Possint, figura noverimus mystica.

Figura mystica est Thau littera, crucis figuram habens, cum supra scriptis duabus primis litteris nominis Ἰησοῦς,

ΙΗ

hoc modo Τ. Hæ litteræ simul efficiunt 318. *Drusius.*

5 *A Melchisedec.*] Quem fuisse Semum volunt, *Hieronymus, Gerundensis, Primasius, Jonathan, Jerosolymitanus,* alii. Contra est *Procopius Gasæus* in Genes. xiv. & alii multi, quæ sententia firmatur ex Epist ad Ebræos vii, 3. Nec probabile est Semum habitasse inter Chananæos. Quanquam R. Salomo velit Chananæos fuisse ex posteris Sem; in quo valde fallitur. *Drus. Melchisedeciani* Spiritum Sanctum, *Didymus* & *Origenes* Angelum, *Cunæus* non-hominem, id est, Messiam fuisse volunt. Quæ omnia falsa, & à Constantino l'Empereur fuse refutata. Fuit unus ex regulis Chananæorum, qui pie inter illos & sancte vixit. *Suidas* oriundum vult à Side filio Regis Libyæ, cujus parentes Epiphanius Heraclam patrem, Astharoth vero, seu Asteriam, matrem appellat. Georgius Abul-Pharagius Melchisedecum facit Semi filium qui Hierosolymam extruxerit.

6 *Sacerdote.*] Erat & Rex. Virgilius iii. Æn.

Rex Anius, Rex idem hominum, Phœbique Sacerdos.

Ubi Servius: *Majorum erat hæc consuetudo, ut Rex etiam esset Sacerdos vel Pontifex.* Hinc domus in qua Pontifex habitabat, regia dicebatur. *Idem* ad viii. Æneid.

7 *Reliqua.*] Præter victum, & partem federatorum. Talis priscorum Heroum animus, Catonis Majoris, Pauli Æmylii, Mummii, & aliorum. At nunc aliud sæculum; & cuncta in prædam bellantibus cedunt. *Horn.*

8 *Sicut arenas maris, stellasque cœli.*] Significat innumerabilem hominum copiam. Qua comparatione crebro utuntur antiqui. Stellæ quanquam à Ptole-

cœli, spopondit: peregrinumque ejus semen prædictum futurum, ac posteros in [1]hostili solo, [2]per quadringentos annos, laturos servitium; postea libertati restituendos. Tum ei, atque uxori ejus, adjectione unius literæ, nomen immutatum. Ita nunc [3] ex Abram *Abraam*, [4]ex Sarai *Sara* dicitur. Cujus quidem rei, [5] non inane mysterium, non est hujus operis 2 3 4

Ptolemæo numerentur tantum CIↃXXII. tamen innumerabiles sunt minores, tubis Opticis Galilæi, ac Metii detectæ. Catullus:

Aut quot sidera multa, cum tacet nox.

Id quod viam lacteam vocant, cumulus est infinitarum stellarum, quæ fabulum igneum & micans referunt. Totum denique firmamentum contiguis stellulis refertum est, ex quarum coalitione majores interdum ac novæ emergunt; unde omnes fere novæ in via lactea primum apparuerunt. *Horn.*

1 *Hostili solo.*] Potius, *in peregrino solo.* Nam intelligit Chananæam & Ægyptum. Chananæi autem eo tempore non hostes ipsorum erant, sed hospites. *Drusius.* Sic olim sumebatur vocabulum *hostis*, pro peregrino.

2 *Per quadringentos annos.*] Tempus istud incipit à nato Isahaco, qui anno ætatis sexagesimo genuit Jacobum. Jacob autem, cum Ægyptum intraret, agebat annum centesimum & trigesimum. His adde annos ducentos decem, quibus fuerunt in Ægypto; en numerum, quem hic Severus ponit, & qui habetur, Genes. 15, 13. *Drusius.* Epiphanius in Ancorato, supputat annos ccccxxx. initio facto à promissione prima Abrahæ facta. Eos autem cccc. annos non integros in ærumnis & in Ægypto egerunt, sed in Chananæa, Mesopotamia, Ægypto. Quanquam interdum Ægypti, ubi diutissime & miserrime egerunt, Moses meminerit. *Mersennus.* Genebrardus totos hos cccc. annos vult completos in Ægypto. sed errat. Nam initium numerandi fit ab hoc tempore. *Estius.* cccc. anni referuntur ad *peregrinum erit*, & *affligent.* Tirinus.

3 *Ex Abram* ABRAAM.] Id est, Pater multarum gentium. In vulgatis editionibus *Abraham.* Pro quo Drusius reposuit Abram, secutus primo LXX. Deinde quia in Abraham est adjectio duarum litterarum, non unius. Correctionem hanc firmat Hieronymus. Vide quoque Justinum disputatione cum Tryphone Judæo. *Drus.* Prudentius:

Adjecta cujus nomen auxit syllaba,
Abram parenti dictus, Abraham Deo.

4 *Ex Sarai* SARA.] Prius erat ex Sarai Sara: ubi non adjecta littera, sed ablata. In Ebræis codicibus littera cum littera commutatur, videlicet Jod in שָׂרָי cum He quod in שָׂרָה. Sed noster absque dubio Græcos secutus est, in quorum libris Gen. 17, 15. Σαρὰ ἡ γυνή σου οὐ κληθήσε τὸ ὄνομα αὐτῆς Σάρα, Σάῤῥα ἔσῃ τὸ ὄνομα αὐτῆς. *Sara uxor tua non vocabitur nomen ejus Sara, Sarra erit nomen ejus.* Drusius. *Beda:* Non Sarai sed Saram; id est, non principem meam, sed principem; non domus suæ tantum, sed omnium recte credentium fœminarum. Idem fere. *Hieronymus.*

5 *Non inane mysterium.*] Inane mysterium dicit, quod caret ratione. Ea peti debet è scriptura Ebraica. Quanquam sunt qui alterum ῥῶ adjectum existimant in Σάῤῥα, ad significandum annum Abrahæ centesimum, quo filium genuit ex Sara uxore vetula, nempe nonagenaria. Sed, ut dixi, nullum est ῥ in Ebraismo. Quocirca alia ratio quærenda est. Hieronymus quæstion. in Genesin, *Errant qui putant primum Sara per unum R. scriptum fuisse, & postea ei alterum R. additum,*

5 peris exponere. Eodem tempore Abraæ [1] lex circumcisionis
6 imposita est. Erat ei autem, [2] ex ancilla [3] filius Ismaël. Et cum ipse esset annorum [4] centum, uxor autem ejus nonaginta, [5] futurum eis filium Isaac, [6] dominus pollicetur, qui cum duobus angelis ad eum venerat.

Inde

ditum, & quia R. apud Græcos centenarius numerus est, multas super hoc nomine suspicantur ineptias: cum utique, utcunque volunt ei vocabulum commutatum, non Græcam, sed Ebræam debent habere rationem: Ebræum enim est. Nemo autem in altera lingua quempiam vocans, etymologiam vocabuli sumit ex altera. Sarai igitur primum vocata est per Sin, Res, Iod. Sublato igitur Iod, id est, I elemento. addita est He littera, quæ per a legitur & vocata est Sara. Caussa autem ita nominis immutati hæc est, quod antea dicebatur princeps mea, *unius tantum domus materfamilias: postea vero dicitur absolute* princeps, *id est,* ἀρχουσα. *Sequitur enim, dabo tibi ex ea filium, & benedicam ei, eritque in gentes, & reges populorum erunt ex ea. Signanterque in Ebræo habetur,* non vocabis nomen ejus Sarai, *id est, non dices ei, princeps mea es: omnium quippe gentium futura jam princeps est. Quidam pessime suspicantur ante eam* lepram *fuisse vocitatam, & postea principem: cum lepra Saraath dicatur, quæ in nostra quidem lingua videntur habere aliquam similitudinem, in Ebræo autem penitus diversa sunt. Scribitur enim per Sadic, Res, Ain & Thau: quod multum à superioribus litteris quibus Sara scribitur, descrepare manifestum est.* Videndus & Albinus quæstionibus in Genesin. *Druf.* Estius mysterium hoc ediserit, sed frigidis innixus allegoriis.

1 *Lex circumcisionis.*] Rationem ejus reddit Rambam III. *More Neb.* 49. Summa huc redit: circumcisionem institutam, ad corrigendam libidinem; & ut fideles haberent unum quoddam signum, quod illos conjungat, ne quis alius, qui non est ex illis, dicere possit, se esse ex illis. Ibidem refert, cur in infantia? cur octavo die circuncisi? Hunc ritum omnes Abrahamidæ retinuerunt, Ismaëlitæ, Idumæi, Ammonitæ, Moabitæ, Arabes, & Ægyptii quoque. *Philo* l. de Circumcis. *Joseph.* XIII. Antiq. 10. *Herodotus* in Clio.

2 *Ex ancilla.*] Hagar, quam volunt Abrahamo ab Ægypti regina datam. Chronicon Regum Arabiæ: *Regnavitque ejus loco Nachoria, quæ ancillam suam Hagar dedit Saræ.* Chrysostomus à Pharaone donatam dicit. Augustinus: *Nullo modo inurendum est Abrahæ crimen ob concubinam Agar: quippe qua usus est ad generandam prolem, non ad explendam libidinem, non insultans, sed potius obediens conjugi.* XVI. C. D. 25.

3 *Filius Ismaël.*] ab Ismaële Arabes acceperunt circumcisionem. Qui quod Ismaël XIII. ætatis anno circuncisus, cuncti quoque tredecennes circuncidebantur, teste *Origene* apud Euseb. VI. Θεοπ. 9.

4 *Centum.*] Nonaginta novem. Genes. XVII. ℣. 24. & mox pro *nonaginta* novem. Nam tunc promissio facta est. Quamobrem cum hæc scriberet Sulpicius, aut memoria lapsus fuit, aut in mente habuit dicereque voluit, futurum eis filium, cum ipse esset annorum centum, & uxor ejus nonaginta. Anno enim post promissio completa fuit. *Druf.*

5 *Futurum ei filium Isaac.*] Gen. XVIII. ℣. 10. Quatuor homines in Veteri Testamento, nominibus suis, antequam nascerentur, vocati sunt, Ismaël Isaac, Salomon & Josias. *Hieronymus.*

6 *Dominus pollicetur.*] Sulpicius est in eorum opinione, qui ipsum Dei filium, in forma naturæ humanæ, quam assumturus erat, Abramo apparuisse volunt. Quomodo autem Angeli corpora assumant,

X.[1] Inde Sodomam missi angeli, Lot in porta sedentem re- 1
perierunt. Quos cum ille, homines existimans, hospitio re- 2
ceptos, cœnatosque domi haberet: [2] juventus improba ex
oppido novos hospites ad stuprum flagitabant. Lot pro ho- 3
spitibus filias offerens, non acquiescentibus, quibus illicita
potius desiderio erant, ipse ad stuprum trahebatur. Quem 4
angeli propere ab injuria vindicantes, luminibus impudi-
corum [3] cæcitatem offuderunt. Tum Lot ab hospitibus edo- 5
ctus, perdendum opidum, propere cum uxore [4] & filiabus est
egressus. Interdictum tamen eis est, [5] ne retrorsum conspi- 6
cerent. Sed [6] mulier parum dicto audiens (humano malo, 7
quo ægrius vetitis abstinetur) reflexit oculos, statimque [7] in
molem

mant, disputant Scholastici, subtilius quam verius. Vide *Tertullianum* lib. de Carne Christi.

1 *Inde Sodomam missi Angeli.*] Duo: quorum unus Sodomam delevit, alter Lotum eduxit cum uxore ac filiabus. Tertius enim legatione sua functus evanuerat. Dicunt autem Ebræi, unum angelum non obire duas legationes. Quod verum an falsum sit, aliis discutiendum relinquo. *Drus.* Lyra & Tostatus dicunt, Hebræos tradere, hos tres fuisse, Michaëlem, Grabrielem & Raphaëlem; quorum primus Dei personam gesserit; duo reliqui Sodomam everterint, & Loth eduxerint.

2 *Juventus improba.*] Tam senes quam juvenes. Numerantur autem quatuor peccata in Scripturis, quæ in cœlum clamant, Homicidium, Oppressio viduarum, Mercedis debitæ negatio, & peccata Sodomitica. *Buchol.*

3 *Cæcitatem.*] Ἀορασίαν, ut si *avidentiam* dicas, inquit Augustinus, *quæst.* XLIII. *Drusius.* Scotomate, quale habes II. Reg. VI, 18. *Grotius.*

4 *Et filiabus.*] Non elocatis, sed quæ virgines in ejus lare. *Idem.*

5 *Ne retrorsum.*] Eodem spectat de Orpheo fabula. Annibal quoque à spectro vetitus respicere. Cic. I. Divin. In dictis Pythagoricis: Ἀποδημῶν τῆς οἰκίας μὴ ἀποστρέφω. *Idem.*

6 *Mulier.*] Uxor Loti, quæ erat ex filiabus Sodomæ. *Targum Jerosolymitanum.* Quod non videtur probabile.

7 *In molem conversa traditur.*] Gen. XIX. vers. 26. *& fuit statua salis.* Græce est στήλη ἁλός. Ebraice autem נְצִיב, unde *Nisibis*, quæ & *Nesebis* & *Nasebis*. Sic interpretatur hoc nomen Philo Byblius, ut est apud Stephanum de urbibus. Statuam autem alii cumulum, alii columnam vocant. *Distat à mari Sodomeno duabus leucis: constatque adhuc cumulus ille*, ait Benjamin in Itinerario, *qui à gregibus aliquando lambendo immunitus; denuo ad pristinam crescit molem.* Thargum Jerosolymitanum: *Quia uxor Lot erat ex filiabus Sodomæ, respexit post se, ut videret quid tandem eventurum esset domui patris sui: & ecce ipsa stetit* (id est, mansit) *columna salis, duratura usque ad tempus illud quo revivisscent mortui.* Drusius. Hanc suo etiam tempore superfuisse testatur *Josephus*, semper mansuram *Hierosolymitanus.* Vide Burchardum, & alios, qui ibi fuere. Cyprian.

——— *Et simul illic*
In fragilem mutata salem stetit ipsa sepulchrum,
Ipsa imago sibi formam sine corpore servans.

Uxor Loth in Salem conversa, magno admo-

8 molem conversa traditur. At [1]Sodoma [2]divinis ignibus con-
9 flagravit. Lot autem filiæ, existimantes [3] humanum genus interiisse, concubitum [4]inebrietati patris appetiverunt: unde [5]*Moab* & *Ammon* nati sunt.

1 XI. Per idem tempus fere, cum Abraam esset etiam centum

admonuit Sacramento, neminem in via liberationis suæ, præterita desiderare debere. *Augustinus.* Prudentius:

Nemo memor Sodomæ, quæ mundi forma cremandi est
Ut semel è muris gressum promoverit, ore
Post tergum verso respectet funera rerum.

Et *Tertullianis*, Carmine de Sodoma:

Ipsaque in agro sibi formam sine corpore servans,
Durat adhuc, nunquam pluviis nec diruta ventis.
Quin etiam si quis mutilaverit advena formam,
Protinus ex sese suggestu vulnera complet.
Dicitur & vivens alio jam corpore sexus,
Munificos solito dispungere sanguine menses.

Huic simile est exemplum quod Aventinus VII. Annal. Boj. circa A. Ch. CIↃ CCCXLVIII. in Carinthia factum refert, ubi villicæ mulgentes una cum vaccis extinctæ, diriguerunt, & corpora earum à spiritu terreno in salarias statuas redacta. Et magis portentosum quod paulo ante circa A. CIↃ CCCXX. Baschirdorum in Tartaria ad lacum Kithai supra Russiam accidisse fertur, ubi homines pariter ac armenta, quin etiam ipsa plaustra in lapides conversa sunt, & hodieque ibi conspiciuntur. Hujus rei possunt quidem etiam causæ naturales esse, sicut in fontibus quibusdam omnia lapidescere videmus, sed malim miraculo rem adscribere. *Horn.*

1 *Sodoma.*] Sub qua comprehenduntur Gomorrha, Adama, Zeboim, & Segor. *Galesin.* Sed de Segor res incerta: quia ei parcitum ad preces Loti. Deinde non recensetur Deut. XIX, 33. Tum Zoar Josepho, Zoara Ptolemæo, in Arabia locatur. Salmanticensis tradit anno uno habitatam fuisse post Sodomam, *Grotius. Drusius.*

2 *Divinis ignibus.*] Quibus admixta erant sulphur & sal, Deut. XXIX. vers. 25. Quare sal? An ad sterilitatem terræ conciliandum? videtur. Sulphur autem ignem, qui natura levis est, & sursum fertur, gravitate sua, in terram deprimebat. *Drus.* Et huc *Tacitus* respicit V. Histor. & Strabo. Contigisse hanc conflagrationem putat Orosius an. ante U.C. CIↃ CLX. *Galesin.* Philo scribit in hodiernum conspici monumentum cladis illius inenarrabilis, cinerem, fumum, sulphur & perpetuam loci sterilitatem. Meminerunt plurimi veterum.

3 *Humanum genus.*] Filiæ Loth non fœdæ libidinis amore, præsertim fumantibus adhuc Sodomis, sed perversa generis sui conservandi cupiditate, abominando crimine se polluerunt. *Bucholcer.* Licitum id arbitratæ sunt, quod ab Arabibus vicinis quotidie fieri intelligebant; ut Strabo docet. *Grot.* Sed fœdum hoc facinus, haudquaquam, quod Chrysostomus facit, excusandum est.

4 *Inebriati.*] *Origenes:* Ebrietas eum decepit, quem Sodoma non decepit.

5 *Moab.*] Unde genus ducunt Moabitæ. Dictus Moab, ut vulgo existimant, quia è patre natus, quod est מאב Meab; nisi verior interpretatio, *Moab, aqua patris.* Mo enim in lingua Ægyptiorum aquam significat: quæ vox usurpatur quandoque in re venerea, ut ubi legimus, *ab aqua aliena abstine.* Quo pertinet & illud, *Aqua furtiva dulcior.* Drus. Sed quod de *Mo* Ægyptiorum dicitur, nullius momenti est. Ratio frigida. Nec credibile, Lotum peregrino usurum nomine. *Horn.* Hinc nomen habet *Characmoba* Arabiæ apud Stephanum.

CX

[1] centum annorum, [2] *Isaac* filius natus est. Tum [3] ancillam, [2] de qua Abraam filium susceperat, Sara expulit: quæ [4] habitasse in deserto, [5] una cum filio, & præsidio Domini defensa tradi-

ex quo corrigenda Ptolemæi lectio. خرق موأب laceratio Moab, quod ibi cæsi Moabitæ. *Grotius.*

Ammon.] In Ebræo est *Ben-Ammi*, qui pater filiorum Ammon. Ab his Ammonitæ distinguuntur. *Drus.*

1 *Centum annorum.*] Si in ea sententia fuit, ut existimarit Isaacum natum eo anno, quo promissio facta est Abrahamo, fallitur. Nam promissio facta est cum annum ageret nonagesimum nonum, ut diximus. Isaac autem natus fuit cum esset annorum centum. Græca editio nihil juvat Sulpicium, quem ita sensisse colligo ex particula *etiam*. Idem.

2 *Isaac filius natus.*] Cum ablactaretur, convivium habitum, cui interesse potuerunt Sem, Arphaxad, Thare, Sala & Eber, qui tum superstites fuerunt. *Bucholc.*

3 *Ancillam.*] Hagar. Græca Scholia dicunt montem Sina Arabum lingua *Agar* vocari. Hinc *Agareni*. Ps. LXXXIII. vers. 2. Prisci Arabes Hagarenos vocant אלמגרין Elmagherin. Unde μαγαείζειν apud Cedrenum; & μαγαεσμὸς est Μαομεθισμὸς. Huc pertinet quod Apostolus dicit ad Gal. IV, 30. *Scalig.* هجر Hagar, Arabiæ Urbs, quam Alferganus in Clim. II. locat. Forte ab Hagar, matre sua Arabes desumserunt nomen. Ejus nominis etiam pagus extat prope Medinam. Egra vel Agra Ptol. Stephano, Plinio. Ἀγραῖον ἔθνος Ἀγραῖον Straboni & Stephano. Templum Meccanum exstructum ab Ismaële videtur, siquidem ad sacelli portam puteus est, ubi consedisse Hagar cum infante volunt: unde زمزم Zemzem vocant. *Golius.*

4 *Habitasse in deserto.*] Pharanio, quod Ægyptum respicit. Atque hinc *Sarraceni* dicti, id est habitatores deserti. Nam *Sarra* Arabice desertum est, & *Sakan* habitare. Sozomenus l. VI. c. 38. à Sara deducit, quasi servile nomen Hagarenorum dedignati fuissent; sed contra mentem Arabum. Nam ipsi originem suam à Sara non deducunt. Maxime probabile, ita à vivendi genere, quod λιστικὸι & νομαδικὸι essent, dictos. Hoc enim سرق notat *Scalig.* & *Fullerus.* Sed doctissimus Pocockus nuper ostendit Saracenos à situ appellatos quasi Orientales: hoc enim est شرق. Græcis Σκηνῖται dicuntur, à tentoriis in quibus habitant. *Hieron.* in Esaiam. *Sozom.* l. c. *Ammian.* lib. XXIII. Circumcisionem retinuerunt, sed in annum XIII. rejectam, quia Ismaël tot annorum circumcisus. Joseph. I, 12, 13. Origen. apud Euseb. VI. ἐκθ. II. Epiphan. contra Ebionitas. Arabes sunt genuini vel adscititii. Genuini العرب العاربة qui à Jarab filio Cachtani descendunt. Hic est qui dicitur اذو اليمن Pater Arabiæ felicis. Adscititii والعرب المستعربة sunt qui ab Ismaël, & aliunde quam à Jarab. *Golius.*

5 *Una cum filio.*] Ismaële. Unde Ismaëlitæ, Genes. XXXVII. vers. 25. ubi Onkelus, Pseudo Uzielides, & Targum Hierosol. habet סרקיין Saraceni. *Selden. Ismaëla* apud Stephanum, parva Arabiæ regio. Mirum est quod habet *Bereschit Rabba*, apud Alexandrum M. Asia potitum, Ismaëlitas sive Arabas litem adversus Israëlitas instituisse de prærogativa primogeniti; atque advocatum respondisse: *Domine mi Rex, nonne fas est cuique pro libitu suo cum liberis suis agere?* Rege annuente, *at scriptum est*, inquit, Gen. XXV, vers. 5. *Et dedit Abraham to-*

3 traditur. Non multum post, Dominus Abraæ fidem [1] ten-
4 tans, immolandum sibi à patre filium [2] Isaac poscit. Quem
ille non cunctatus offerre, [3] cum aræ [4] puerum [5] superpo-
suisset, [6] gladiumque educeret, vox missa de cœlo est, pue-
5 ro ut parceret: victimæ aries præsto fuit. Consummatoque
sacrificio, Abraæ Dominus locutus est, promittens, ea
quæ jam spoponderat.

1 XII. At [7] Sara, cum septimum & vicesimum supra cente-
simum annum ageret, decessit: corpus cura viri [8] sepultum
in

tam substantiam suam Isaaco. Seld. de Success.

1 *Tentans.*] Hæc ultima Abrahami tentatio. Quarum decem recensentur. *Grot. Mersennus.*

2 *Isaac immolandum.*] Hanc historiam etiam gentiles noverant; sed personas, finem, remque ipsam, depravarunt. *Personas*; dum pro Abrahamo *Saturnum* vel Israël, pro Isaaco quendam Ἰεοὺδ vel Μουνογενῆ, pro Sara *Anobretam* ponunt. *Finem*; dum dicunt ad hostes regni averruncandos factum hoc sacrificium. *Rem*; dum Ἰεοὺδ, regio ornatum habitu, constructam super aram, immolatum fingunt. Integram Porphyrii narrationem ea de re Eusub. l. 1. προπ. c. 9. refert. *Horn.* Arabes Muhammedani lapidem quendam colunt, cui Abrahamum alligasse camelum suum volunt, cum Isaacum sacrificare vellet. *Euthymius Zygabenus* in Panoplia & in Catechesi Saracenorum. *Maximus Tyrius* serm. XXXVIII. *Selden.* Alcoranus in vicino Meccanis monte Arafet immolandum fuisse refert. Nugæ. Fuit mons Moria, ὀπτασίας Aquilæ, visionis Latino. Ubi & Abelem sacrificasse tradunt Ebræi, sed falso. Nam in Transtigridanis regionibus id factum. *Horn.* Rabbini tradunt Sammaëlem, qui Satanas, voluisse impedire Abrahamum, ne ligaret Isaacum; & Isaacum ne obediret patri. Alii dicunt: *venit Sammaël ad Abraham, & dixit ei; annon ô senex perdidisti mentem tuam? annon insanus es?* Rambam More Nev. II, 20.

3 *Cum aræ.*] Quæ in monte Moria, sicut jam ante dictum. Ita Rabbini constanter. Addunt, ibidem Adamum, Cainum, ac postea, Noachum quoque sacrificasse. Quæ falsa sunt, ut ex sacra Geographia ostendi potest. *Horn.*

4 *Puerum.*] De ætate ejus variant. Rabbini quidam X, XII. ut Aben Esra, alii XXXVII. ut Salmanticensis, Josephus XXV. annorum fuisse volunt. נער etiam de grandævis dicitur: ut de Josepho cum jam XXX. annorum, de Josua, cum LX. esset. *Rambam.* Probabile est XV. annorum fuisse. *Merc.*

5 *Superposuisset.*] Ligatum, ut mos antiquissimus. Servius ad illud Virgilii: *& vincula rupi.*

6 *Gladiumque educeret.*] Sic fere pictores, qui Abrahamum cum acinace stricto pingunt. In Ebræo est מאכלת quod vulgarem cultrum, vel quo ad sacrificia usi, secespitam notat. Muhammedani fingunt, gladio Isaaci collum dissecari non potuisse. Cæterum Patres affectus Abrahami filium mactaturi, graphice nobis depingunt, maxime Gregorius Nyssenus. *Horn.*

7 *Sara decessit.*] Tribus annis ante nuptias Rebeccæ. Author libri: *Altercatio Synagogæ & Ecclesiæ.*

8 *Sepultum.*] De origine & jure sepulturæ, vide Grotium II, 19. de Jure pacis & belli. Prudentius:

Quidnam sibi saxa cavata,
Quid pulchra volunt monumenta?
Nisi quod res creditur illis
Non mortua sed data somno.

1 *In*

[1] in Hebron, [2] Chananæorum oppido. Etenim illic Abraam 2
commorabatur. Tum Abraam, Isaac, filium juvenilis æta- 3
tis videns, siquidem tum [3] quadragesimum annum ætatis
agebat, [4] servo suo imperavit, uxorem ei quæreret: ex ea tamen
[5] tribu atque terra, de qua ipse [6] oriundus videbatur: modo ut
inven-

1 *In Hebron.*] Mortua est in opido Arbe, quod à Græcis πόλις Ἀρβὸκ vocatur, & alio nomine Hebron sive Chebron dicitur: sepulta vero in spelunca Machphela, quam Abraham emerat ab Ephrone Hetthæo. Historia refertur Gen. XXIII. Hæc Urbs Metropolis erat Judææ, condita septem annis ante urbem Ægypti, quæ *Tanis* nuncupatur. Dicitur & *Cariath-arbe*: à viro quodam Arbe dicto, non à quatuor patriarchis ibi sepultis, ut Hier. opinatur. Distat ab Ægypto, teste Gerundensi, itinere septem dierum. *Drusius.* Hæc urbs nomen ter mutavit. Primo dicta fuit *Mambre.* Quanquam fortassis Mambre suburbium ejus. Ut ita Mambre & Hebron distinguantur, sicut Antiochia & Daphne. Alterum nomen est *Ciriath-Arba*, à conditore Arba. Nam Gigantem fuisse, Josua XIV, 15. docet. Scrupulum tamen injicit, quod Gen. XXXV. vers. 27. dicatur Ciriath הערבע. Nam si Arba nomen proprium, cur articulus additur? Atque ob eam causam, multi τετράπολιν dictam putant, & quatuor paria, quæ ibi sepulta, & unde nomen, conquisiverunt: ut *Adam* & *Evam*, *Abraham*, & *Saram*, *Isaac* & *Rebeccam*, *Jacob* & *Leam*; vel quatuor Patriarchas, *Adam*, *Abraham*, *Isaac*, *Jacob*; vel quod fuerit οἰκητήριον γιγάντων quatuor, *Achimian*, *Sisai*, *Talmai*, & patris eorum *Arbæ*. De quibus opinionibus videri potest Hieronymus, Salomo Trecensis, & alii. *Drusius ad Genes.* Hæc urbs septem annis ante Tzoan Ægypti condita, Num. XIII, vers. 23. id est, ante Tanes. Tanes autem quando condita, non ignotum fuit Israëlitis in Ægypto degentibus. Jerosolymitanus per eam Pithom intelligit. Non bene. Cur enim Moses hoc non dicit? Nomen Hebron recentissimum est, &, ut videtur, Josuæ ævo natum. Moses tamen ejus Num. XIII, ℣s. 22. meminit. Unde multi adjectum à Prophetis volunt, sicut & Dan Gen. XIV, ℣s. 14. *Horn.*

2 *Chananæorum oppido.*] Genes. XXIII. ℣s. 1. *ipsa est Chebron in terra Chanaan.* Moses Gerundensis ait esse vicinam Chananææ. Utrumque simul verum esse potest. Nam anguste sumptum hoc nomen usurpatur de una è septem gentibus, cum late acceptum omnes septem comprehendat. *Drus.*

3 *Quadragesimum annum.*] Scriptum hoc diserte Gen. XXV. vers. 20. Duxit ergo uxorem tertio anno à matris obitu, quæ decesserat anno ætatis ipsius 37. Apud Josephum lib. I. cap. 16. περὶ τεσσαράκοντα. Sed περὶ redundat, ut alibi sæpe, & aliquando in hac historia (ad.) *Drusius.*

4 *Servo suo.*] Eliezero Damasceno. Quem Damasci conditorem faciunt Arabes. Dicunt tamen hic antea consedisse هون, Ebræis עין & locum vocasse Aram. *Joseph. Golius.* LXX. משק pro nomine proprio ejus, qui pater, aut progenitor Eliezeri fuerat, accepere. Nec aliter Julianus apud Cyrillum. Contra Latinus, Aquila, Theodotion, *procuratorem* intelligunt. *Grot.*

5 *Tribu.*] In Græco Codice φυλὴ legitur, quod secutus est Sulpicius. In Ebræo: *ex cognatione mea.* Φυλὴ etiam pro natione ponitur Esth. XIII, vers. 4. Quia nimirum Orientales, tribuum exactissimam rationem habent.

6 *Oriundus.*] E Mesopotamia, ubi commoratus fuerat, & fratrem reliquerat,

inventam puellam in regionem Chananæorum deduceret, nec putaret eum cauſſa conjugis [1] in ſolum patrium reditu-
4 rum. Atque ut ea ſtrenue mandata exſequeretur, [2] contacto
5 domini femine, ſacramentum dedit. Ita ſervus profectus [3] in Meſopotamiam, [4] ad oppidum Nachor, Abraami fratris, devenit: ſucceſſitque in domum [5] Bathuëlis Syri, Nachore
6 patre geniti. Hujus filiam [6] Rebeccam, ſpecioſam virginem conſpi-

rat, patre ibidem ſepulto. Et bene dicit *videbatur*, quia revera oriundus erat è terra Chaldæorum. *Druſ.*

1 *In ſolum patrium.*] Carras, in patriam Abrahami, quæ ei patria erat commorationis, non ortus. Sic Chriſtus tres patrias habuit: Bethlehem, in qua natus; Nazareth, in qua educatus; & Capharnaum, ubi aliquot annos verſatus fuerat. *Idem.*

2 *Contactlo domini femine, ſacramentum dedit.*] Hic mos antiquus. *Joſeph.* Sic Gen. XLVI, ℣. 29. Quaſi dicerent; ſi fallo, enſe tuo peream. Nam ad femur, locus enſis. Aben Eſra homagii ſignum fuiſſe dicit. *Grot.* Ebræi veteres jurabant manu ſub femore atque genitali parte poſita, quod inde poſteritas eſſet futura, atque ideo velut res ſacra haberetur. Vel, ut *R. Salamo* ſentit, quod illic eſſet ſignum federis circumciſio: vel quod hoc indicio ſignificata poteſtas ſuperioris, & promptus inferioris obſequendi animus, ut *Aben Eſra* autumat, dicitque hunc morem adhuc obſervari in India. *Munſt.* Auguſtinus XVI. Civ. Dei 33. morem hunc ad ſemen Abrahæ, hoc eſt, Jeſum Chriſtum, refert. Idem *Hieronymus*, & alii.

3 *In Meſopotamiam.*] Regio hæc interammis, inter Euphratem & Tygrim jacet, quam proinde Arabes الجزيرة id eſt, inſulam vocant. In Scriptura dicitur ארם נהרים. Interdum ambitu ſuo etiam Chaldæam complectitur. Et ſic clarus eſt locus Act. VII, verſ. 2. In Juchaſin vocatur מלכות חרן regnum Haran. Haran autem vixit & obiit Ure Chaldæorum. Itaque cur potius dicatur regnum Haran, quam Thare, vel Nahor, ſicut Carræ nuncupantur civitas Nahor, fateor me ignorare. *Druſ.* v. præterit. Ratio clara. Quia metropolis ejus חרן, Carræ. Hinc regno nomen. *Horn.*

4 *Ad oppidum Nachor.*] Carras, ubi Nachor cum fratre habitaverat. Sed cur non potius dicitur, *oppidum Tharæ*? An quia Nahor ibi ſedem fixam habebat? Gerundenſis notat hunc Nachorem, patre in Chaldæam concedente, manſiſſe in Haran, hoceſt, Carris, ubi etiam natus creditur, vel è Cutha inde tranſlatus, quæ inde aberat itinere ſex dierum. *Druſ.*

5 *Batuëlis Syri.*] Qui filius Nachoris. Atque hæc antiquiſſima Syriæ mentio, id eſt, Aramiæ. Quæ tum temporis, non alibi quam in Meſopotamia fuit, trans Euphratem. Et ibi limes inter Semi & Chami poſteros. Utrique, hoc reſpectu, עברים, Hebræi dicti. Ergo Syris Chananæi, Chananæis Syri erant Hebræi, nec illiud gentis, ſed oppoſiti ſitus, regioniſque nomen. Sicut Arabes omnem Tranſoxianam vocant Marraralnahhr, id eſt, quæ trans fluvium. *Horn.*

6 *Rebeccam.*] Ex Græco Ῥεβέκκα, quod hodie legunt *Ribca*. Sonat autem σιαγόνιον, id eſt, ſaginarium, locum in quo vituli ſaginantur. Sic uxor quædam Davidis nominatur *Egla*, id eſt, vitula. Cujuſmodi nomina mulierum ſunt Rachel, *ovis*, Sebia, *caprea* (unde Tabitha in actis Apoſtolorum. Nam Syri S. Sade cum Teth permutant) Iaala, *ibex* rupicapra: aut, ut Davidi Camio placet, *hircus ſylveſtris*. Druſ.

1 *Popo-*

conſpicatus, [1]popoſcit, atque ad dominum adduxit. Poſt id, 7
Abraam accepit [2] uxorem, [3] Ceturam nomine, quæ in Para-
lipomenis [4] concubina dicitur: ſuſcepitque ex ea [5] filios. Sed 8
Iſaac, Sara [6] edito, [7] ſubſtantiam tradidit: his autem, quos
ex concubinis ſuſceperat, [8] dona diſtribuit. Atque ita [9] ab 9
Iſaac ſeparati ſunt. [10] Abraam diem functus eſt, impletis an- 10
nis

1 *Popoſcit.*] Plenum eſſet, *popoſcit in matrimonio*: ut infra *eamque ſibi in matrimonio à patre poſtulans.* Idem.

2 *Uxorem.*] Pactis quidem dotalibus factis, ſed ancillam tamen. Ideo uxor vocatur, & tamen liberi ejus tantum donaria accipiunt. Quale apud Germanos matrimonium impar, ad *Morgangabicam.* Grotius.

3 *Ceturam.*] Hanc R. David eandem eſſe putat cum Hagar, ſed nullo argumento. Probabile eſt vel Chananæam fuiſſe, vel, quod potius videtur, ex famulitio Saræ, atque ex Chaldæa adductam. *Horn.* Ridicule Abul Pharagius Keturam filiam Regis Turcarum facit.

4 *Concubina dicitur.*] I. Chron. xxxii, 1. Concubina apud Hebræos eſt ancilla, aut vilis alia, ad concubitum data ſine ſcriptura, ſine arrhis, ſine ritibus. Qualis erat Abrahami cum Cethura, cujus liberi perinde, ut Iſmaël, dona, id eſt, legata quædam accipiebant, hæreditatem autem non creverunt. Tale eſt matrimonium ad *Morgangabicam*, à quo non longe abeunt ſecundæ nuptiæ apud Brabantos. *Grot.*

5 *Filios.*] Sex. Gen. xxv, 2. quorum nomina ſunt, *Zamran, Iecſan, Madan, Madian, Iesboc, Sue.*

6 *Edito.*] Hoc participium tam de fœminis quam de maribus dicitur. Tacitus: *Ubi Agrippina noviſſimo partu Iuliam ediderat.* Cicero: *editus Iove ſatus.* Plerique ſcribunt *æditus* cum diphthongo, nempe quia prima in hoc verbo, quando extra ſeu foras dare ſignificat, longa eſt. Quod etiam fecerunt in ſæculum. Quanquam à ſequendo dictum concedant. Sæpius occurit, *edere in lucem.* Cicero: *Qui naſcitur in lucem edi dicitur.* Druſius.

7 *Subſtantiam.*] Bona, facultates. Subſtantia Græce οὐσία, ὕπαρξις. Quintilianus: *ut plus ſubſtantiæ filio relinquerem.* Lexicon Græco-Latinum vetus, οὐσία, *patrimonium, ſubſtantia, res familiaris*: ὕπαρξις, *ſubſtantia, opes.* Druſ.

8 *Dona diſtribuit.*] Quæ Rabbini quidam, de artibus Magicis, magno Abrahami dehoneſtamento, accipiunt. Ex quibus *R. Salomo.* Unde in contentione illa Iſraëlitarum coram Alexandro M. cum Iſmaëlitæ diviſionem urgerent, reſponſum ab advocato: *filiis concubinarum dedit dona.* Sic lis finita eſt. *Horn.*

9 *Ab Iſaac ſeparati ſunt.*] Iſaacum hæredem ex aſſe reliquit Abrahamus: filiis concubinarum muneribus ditatis, & in Orientem ablegatis. Nam liberi ex concubina conditionis ſervilis, aut extraneæ, ſeu gentilis, à ſucceſſione plane apud Ebræos excluduntur. *Selden.* Occupaverunt autem Keturæi Troglodyticam regionem, & quicquid Arabiæ felicis ad mare rubrum pertinebat. Ophres ſub Hercule exercitum in Lybiam duxiſſe & ibi Africam urbem regionemque condidiſſe dicitur. *Alex. Polyhiſt. Joſeph.* 1. 16. Euſeb. IX. Θεοπ. 4. Leoni Afro Iſricus dicitur. Exercitus Herculei meminit etiam Salluſtius in Jugurth. Certum eſt pleroſque in Arabia Felice conſediſſe; & ab iis multi Arabiæ populi originem ſuam deducunt, veluti Omanæi, Adenenſes, Tebaleni, & alii. Arabes ab *Herodoto* in Euterpe Æthiopum nomine, à *Strabone* Troglodytarum cenſentur; & circumciſionem, argumentum originis, retinuerunt. *Horn.*

10 *Abraam diem functus eſt.*] Diem obiit cum compleviſſet annos CLXXV. Dicunt

nis centum & quinque & ſeptuaginta: corpus ſepulchro Saræ uxoris appoſitum.

1 XIII. At Rebecca diu ſterilis, aſſiduis mariti ad Dominum precibus, à die matrimonii, [1]viceſimo fere anno, [2]geminos edidit: qui in matris alvo [3] exſultaſſe ſæpius traduntur, dictum-

Ebræi Abrahamum cœpiſſe anno ætatis tertio, compleviſſe autem ſcientiam ſuam anno XLVIII. cum vidiſſet diviſionem linguarum. Nam eo anno Abrahami diviſio facta eſt. Dicunt etiam, *Anno quinquageſimo ſecundo cœpit inquirere in legem: anno autem ſeptuageſimo venit in fœdus inter ſegmenta, & rediit in Haran: anno vero ſeptuageſimo quinto dictum ei eſt: Exi è terra tua, &c.* Salmanticenſis, *erat modeſtus, minimeque invidus, ſpiritu depreſſo, animoque humili & munificus admodum. Beatus ipſe & beati filii ejus poſt eum.* Druſ. Cæterum à Noacho ad Abrahamum, vita & ætas hominum, immane quantum decrevit. Nam Peleg. primus fuit qui annum ccc. non attigit. Solus Noah Iɔ cccc. Solus Sem Iɔ c. Reliquorum Patrum nullus Iɔ. Vixit Abraham cum Noha an. LVII, cum Sem, Salah & Eber CLXXV, cum Peleg XLVIII. Nahor XCIX, Thara CXXXV, Arphaxad CXLVIII, Regu LXXVIII, Serug CI, Iſaac LXXV, Jacob XV. Poſt Abrahæ mortem vixerunt Sem annis XXXV, Eber LXIV. *Bucholcer.* Tradunt Hebræi apud Toſtatum, eodem die defunctum Abraham, quo Eſavus primogenituram ſuam lenticula vendidit. Unde Judæi die cujuſdam emortuali, in illa domo, lenticulas in cibum parant. Encomium Abrahami breve apud Joſeph. ἀνὴρ πᾶσαν ἀρετὴν ἄκρος, καὶ τῆς περὶ αὐτὸν σπουδῆς ἀξίως ὑπὸ τοῦ θεοῦ τετιμημένος.

1 *Viceſimo fere anno.*] Iſaac quadragenarius duxit uxorem, Gen. XXV, verſ. 20. Sexagenarius ex ea ſuſcepit geminos. *ibid.* Abundat igitur adverbium *fere.* Sunt qui poſt annum à die matrimonii vigeſimum, Rebeccam peperiſſe ſcribunt, in queis Lyra & Sigonius. Verba Lyræ, *fuit cum Rebecca uxore ſua viginti annis antequam pareret.* Sigonii, *Poſt vigeſimum annum Rebecca, precibus Iſaac ad Deum, geminos peperit.* Notatum in Johaſin ex Siphri (liber eſt ejus nominis) niſi fallor, Rebeccam cum Iſaaco nuberet, egiſſe annum decimum quartum. Unde ſequitur, cum geminos ederet, fuiſſe annorum XXXIV. Sed hac in re autores variant. *Druſius.*

2 *Geminos edidit.*] Id accidit anno Abrahami centeſimo ſeptuageſimo, videlicet quinque annis ante mortem ipſius: aut, ut Cajetanus putat, decem & quinque. *Idem.*

3 *Exſultaſſe ſæpius.*] Ἐσκίρτων exponitur, *exſultabant ſæpius.* Locus eſt Gen. XXV. ℣ſ. 22. In editione Romana eſt, *exultabant.* Quo verbo uſus eſt Ambroſius in libro de Iſaac, cap. IV. & interpres vulgatus Pſalm. CXIII. Auguſtinus prætulit, *geſtiebant.* Hieron. in Tradit. Ebraicis, *& movebantur filii ejus in ea. Pro motione LXX. interpretes poſuerunt* ἐσκίρτων, *id eſt, ludebant ſive calcitrabant, quod Aquila tranſtulit, conſtringebantur, Symmachus vero* διέπλεον, *id eſt, in ſimilitudinem navis in ſuperficie ferebantur.* Pro *conſtringebantur*, in fragmentis à me collectis invenio, *confringebantur*, quod genuinum eſſe puto. Nam רצץ quaſſo, concutio, & eſt apud Græcos verbum διαπάλλω, quod eodem modo exponitur. Cui affine quod apud Scholiaſten ex Symmacho διαπάλαιον, colluctabantur. Unde in fragmentis meis:

ויתרצצו Sym. διαπάλαιον.

Lexicon Græc. Latinum vetus, σκιρτῶ, *exulto.* Sic Luc. I. ἐσκίρτησεν, ἐναγαλλιάσει τὸ βρέφος, *exultavit lætitia fœtus.* Nos ex Ebræo olim vertimus, *collide-*

dictumque [1] responso domini est: *duos in his populos prænunciari, & majorem minoris* [2] *subdendum esse principio.* Sed prius 2
editus, [3] asper setis, [4] *Esau* vocatus: minori [5] *Jacob* nomen fuit.

lidebant sese. Drus. Simile quid narrat Apollodorus Bibliothecæ II. Ἀκρίσιος καὶ Προῖτος. οὗτοι καὶ κατὰ γαστρὸς μὲν ἔτι ὄντες ἐστασίαζον πρὸς ἀλλήλους. *Grotius.* Pro διέπλεον in Symmacho, legendum διεπάλαιον, colluctabantur, ut Athletæ solent. *Horn.*

1 *Responso Domini.*] Per os Heberi, qui tum adhuc vixisse putatur. *Maimonides, Salomon*, alii.

2 *Subdendum principio.*] Cur adjecit, *principio?* nam si adverbialiter accepit, falsum est quod hic dicit. Non enim principio subditus fuit major minori, sed tunc primum cum David Idumæos tributarios fecisset. Forte *principio* posuit pro principatu, ut dicat majorem futurum aliquando sub minoris dominio. Sic principium sumitur, Psalm. CIX, 2. *tecum principium in die virtutis.* Nam in Græco est ἀρχή. Lexicon vetus, ἀρχὴ, imperium, magistratus, magisterium, præsidiatus, principium. *Drus.*

3 *Asper setis.*] Ἀπὸ κεφαλῆς ἐπὶ τοὺς πόδας, δασὺ περισσῶς ὦν. *Joseph.* Δάσυς ὡσεὶ δορὰ est in edit. LXX. Lexicon vetus, δασὺς, *hirsutus, pilosus.* Hieronymus, *totus in morem pellis hispidus.* Veritas Ebraica, *sicut pallium villosum.* Siquidem אדרת pallium, quod δορὰ interpretantur, vocis affinitate decepti. Nam pellis אדרת dicitur. Porro seta est pilus crassior rigidiorque aut erectus, qualem sues habent. *Drus.* Hoc signum fortis animi. *Aristoteles.*

4 *Esau.*] Dictus ita παρὰ τὸ עשה, facio, perficio. Nam perfectior erat quam pueri solent, utpote pilis instructus. R. Salomo, *Omnes vocabant eum Esau, eo quod esset factus & absolutus pilis suis, ut qui multos annos habent.* Aben-Ezra, *Qui videbant, vocabant eum Esau, id sonat opus per se, sive factus per se. Erat autem partus iste mirabilis, quia omnis homo prodit in lucem cum secunda, quæ ipsum tegit: & ecce duæ istæ secundæ fractæ sunt momento uno.* Drus. Philoni Byblio Οὐσωὸς apud Euseb. I. προπ. 10.

5 *Jacob.*] Παρὰ τὸ עקב calcem teneo seu prehendo, non supplanto. Nam supplantat proprie qui pede supposito aliquem in terram dejicit, quod Græci dicunt ὑποσκελίζειν. Utrunque significat decipio. Quo significatu & πτερνίζω usurpatur. Sed πτερνίζω etiam supplanto. Huc respexit Esau frater Gen. XVII, vers. 38. cum ait, *recte vocatum est nomen ejus Jacob: decepit enim jam me secundo.* Ebraice est עקב quod à propria significatione contumeliose detorquet ad translatam. Non enim certe à decipiendo sic appellatus est, sed ab eo quod calcaneum ejus manu apprehenderit. Res clara ex textu Mosis. Quocirca miror eos qui Iacob supplantatorem interpretantur. Nam πτερνιστὴς non tam supplantator, quam qui calce ferit aut contingit aliquem. Sed quia etiam supplantatorem denotat, veteres plerique omnes, veræ etymologiæ ignari, ita olim exposuerunt. Irenæus lib. IV. c. 38. adversus hæreses. Origenes Hom. XII. in Genesin, & Hom. II. in Exodum. Hieronymus in Nom. Trad. Hebr. & epist. ad Ebræos: Augustinus, serm. XL. de verbis Domini: Arnobius in Psal. LII. & alii. Sunt interpretes, viri docti, qui nomen Iacob compositum esse putant ex Iad nomine, manum significante, & ex verbo Acab calcem prehendo: sed, meo judicio, falluntur. Nam Iod in principio adhibetur ad conficienda nomina propria. Quale est in Isaac, & in Tetragrammato, quod vocant Iod, He, Vau, He, & in Israël. *Drus.*

3 fuit. Ea tempestate gravis annonæ inopia [1] terras incesserat.
4 Qua necessitate Isaac [2] in Geraris [3] ad regem Abimelech cessit, admonitus à Domino, ne in Ægyptum descenderet: eidemque universæ illius terræ possessio promittitur, ibique benedicitur, multiplicatusque pecore atque omni substantia, agente invidia, ab incolis [4] pellitur: pulsus [5] apud Pu-
5 teum juramenti consedit. Igitur annis gravior, [6] luminibus obductis, cum Esau filium benedicere pararet, consilio Rebeccæ matris, Jacob se benedicendum pro fratre obtulit.
6 Ita Jacob [7] adorandus principibus & gentibus, fratri præponitur.

1 *Terras.*] Chananæam. Sed quod Drusius inquit: *Solam Chananæam*, incertum est, cum plures in vicinia regiones, eadem inopia, laborasse potuerint.

2 *In Geraris.*] Sigonius corrigit, *in Gerara.* Quomodo locutus est interpres noster Gen. xxvi. vers. 1. Idem tamen xx, 1. *peregrinatus est Abraham in Geraris.* Scire licet veteres promiscue usos præpositione. Cicero in primo de Oratore, *ut se abjiceret in herba.* Cæsar de bello Gallico, l. vi. *aut se in Menapiis abderet.* Terentius Eunucho, *deinde illum in lecto illæ collocant.* Hæc omnia pugnant contra canones Grammaticorum. *Drus.*

3 *Ad Regem Abimelech.*] Ad Abimelech regem Palæstinorum, sive Philisthæorum, quem Græci vocant βασιλέα φυλιστιείμ, qui & rex Gararæ dicitur. Hos Palæstinos iidem Græci appellant etiam Ἀλλοφύλους: quorum rex communi nomine Abimelech dicebatur, si credendum Davidi Camio ad Psal. xxxiv, 1. ita scribenti, *Abimelech nomen fuit olim commune regibus Palæstinorum, ut Agag Amalecitarum.* Vide sis Basilium Hom. lix. in Psalmos: Hieronymum Ezech. xxix. Procopium in Genesin, Glossam Græcam. *Drus.* Orientalium Regum mos, splendida nomina assumere. Qualia sunt Abimelech, Melchisedec. Pleni Arabum libri, & Historiæ Califarum ac Sultanorum Ægypti. *Horn.*

4 *Pellitur.*] Ostraciſmus. Vide Aristot. iii. Polit. 3. Josephus Abimelechum simultatis & invidiæ accusat in hoc facto Idem Scriptura facit.

5 *Apud puteum juramenti.*] כאר שבע. Ubi Latinus legit שׂ siniſtrum, Græci dextrum, ut hodie Hebræi quoque Codices. Hinc Φρέαρ ὅρκου. *Grot. Bersabea* fedus putei dici potest: sic autem hactenus à comprovincialibus vocatur. Dicitur autem & puteus septimus, Arabice *Bethgebrim*, quod interpretatur domus Gabrielis. Guilhelm. Tyrius lib. xiv. cap. 22. Hoc nomen fluvio impositum ab Abrahamo, à jurando, vel à septem agnis, vel à saturitate. Hoc ultimum magnam quæstionem patitur. Nam omnes Codices Ebræi constanter habent Shin cum dextro puncto. Quod saturitatem significare non potest. Hieronymus ultimæ opinionis author est, & texus suadet legendum שבעה, utcunque nunc aliter habeatur. Nam quæ Etymologia est, vocari puteum, *juramentum*, quod aqua in eo inventa sit? Saturitas vocari recte potest, juramentum non potest. *Drus.*

6 *Luminibus obductis.*] Gen. xxv. Joseph. 1, 18. Significat caliginem & hebetem visum; vel, si placet, cœcutientiam. Nam præ senio cœcutiebat. *Drus.*

7 *Adorandus Principibus.*] לאמים. Regna Chaldæus. Ἄρχοντες lxx. Regna Arabiæ & Syriæ orta ex Agare, Cethura, Labano. *Grot.*

1 *Ex*

tur. Queis rebus Esau accensus, fratri necem moliebatur. 7
Quo metu Jacob, hortante matre, in Mesopotamiam con- 8
fugit: admonitus à patre, ut [1] ex domo Laban, fratris Re-
beccæ, uxorem acciperet. *Tanta illis cura fuit, cum in alienis* 9
terris consisterent, genus tamen intra familiam suam ducere.

XIV. Ita Jacob profectus in Mesopotamiam, per sopo- 1
rem Dominum vidisse traditur: atque ob id [2] locum somnii
sacratum habens, [3] lapidem ex eo sumpsit: vovitque, si *rebus*
prosperis revertisset, [4] *titulum sibi* [5] *domus Domini futurum*; *deci-*
masque omnium quæ acquisita sibi forent, Domino daturum. Inde 2
se ad *Laban* fratrem matris contulit: quem ille sororis filium
agnitum in hospitium benigne recepit. Erant Laban duæ 3
filiæ, [6] *Lia* & *Rachel.* Sed [7] Lia [8] oculis deformior, * Rachel 4
pulchra

1 *Ex domo Laban.*] Gen. XXVIII. Joseph. I, 19. Ex familia Laban, qui erat filius Bathuël, nepos Nachor fratris Abrahæ, & frater Rebeccæ matris Esau & Jacobi. Quod autem Genes. XXIX, 5. vocatur *filius Nachor*, eo in loco filius nepotem denotat, ut alibi sæpe. Nam juxta proverbium Ebræorum, *Filii filiorum tanquam filii sunt.* Notior enim erat Nachor, inquit Gerundensis: ideoque pro Bathuele nominatur, qui minus notus erat. *Drus.* Liber Zohar perhibet, Labanem omnium Orientalium in Magia celeberrimum fuisse: sed liber ille Cabbalisticus, plenus monstrorum est, & minimæ fidei. *Mersennus.*

2 *Locum somnii.*] In hoc loco putant quidam templum postea extructum fuisse: sed falluntur, meo judicio. Nam templum extructum fuit in area Ornan Jebusæi, in monte Moria. Locus autem hic, qui prius Luza dicebatur, vicus erat in duodecimo ab Ælia, id est, Jerosolyma, lapide, ut Eusebius autor est. *Drus.* Causam cur sub dio cubuerit, Josephus in simultatem, quæ Jacobo cum Chananæis, conjicit.

3 *Lapidem.*] Oleo delibutum, ut moris. Ex oriente Græci habuerunt. *Clemens* VII. Strom. *Apul.* I. Flor. *Arnob.* I. *Felix* in Octavio.

4 *Titulum.*] Cippum, statuam, stelen. Tradunt Historiæ Saracenorum, Chalifam, Omarem, ad hunc lapidem delubrum exstruxisse. *Elmacinus.*

5 *Domus Domini.*] Unde loco nomen, בתאל. Σημαίνει ὁ τόπος θείαν ἕδραν καὶ τὸν ἐλαίων γλωτίαν. *Joseph.* Locus annis abhinc Ic cc LXXXIV. dictus fuit בית עון domus iniquitatis, cum Jeroboam ibi vitulum aureum erexisset. *Buchole.* Hinc βαιτύλια apud Phœnicas. *Philo Byblius* in Eusebio.

6 *Lia & Rachel.*] Seder Olam dicit geminas fuisse. eodemque anno ætatis XXII. in matrimonium acceptas.

7 *Lia.*] Vel, Lea. Λεῖα, Lea vel Lia, ut Δαρεῖος, Dareus, vel Darius. Sic Augiæ stabulum, quod & Augeæ dicitur. Critici Ebræorum, cum apices adderent, scripserunt לאה id est, Λᾶαι, *Lea. Videtur ita dicta*, inquit Mercerus, *quod esset debilis, nec bene habita, quasi lassa ex debilitate constitutionis. Unde nihil mirum si oculos quoque debiles habuit.* Drusius.

8 *Oculis deformior.*] Deformes oculos Liæ molles sive teneros, Moses dicit. Hieronymus lippos. Græci ἀσθενεῖς, id est, debiles, infirmos. Ex tribus

pulchra fuisse traditur. Cujus specie Jacob captus, amore virginis conflagrabat: eamque sibi in matrimonio à patre
5 postulans, septem annorum servitio se mancipavit. Sed impleto tempore, Lia ei [1] supponitur: ac rursum septem in
6 servitio subditur, atque ei [2] Rachel traditur. Sed hanc diu
7 sterilem, Liam fœcundam fuisse accepimus. Filiorum quos ex Lia Jacob habuit, hæc sunt nomina; [3] *Ruben*, [4] *Simeon*, [5] *Levi*, [6] *Judas*, [7] *Issuschar*, [8] *Zabulon*, [9] *Dina*. Ex [10] an-
8 cilla vero Liæ, [11] *Gad* & † *Aser*. Ex ancilla Rachel, ¶ *Dan* & *Nephtha-*

Chaldaicis editionibus una, videlicet Onceli, habet *pulchros*: altera quæ Jerosolymitana vocatur, *molles*: tertia vocem usurpat, quam Justus Nathanus in Lexico suo Thalmudico, exponit de iis, qui sinum oculorum rotundum habent. Hic tamen aliud significare videtur. *Drusius*. Chaldæi oculorum mollitiem pulchritudinis nomine exprimunt: tanquam Lia oculis duntaxat pulchrior fuerit, reliquo corpore non item. *Galesius*.

* *Rachel*.] Scribi posset *Rahel*, sed in antiquis tantum *Rachel*: ideo nihil innovandum. Sonat autem *ovis femina*. Quanquam in LXX- ἄμνος, & in Hieron. *agnus*. Jes. LVIII. vers. 7.

1 *Supponitur*.] Σωσελθὼν δ' ἐκεῖνος ὑπὸ μέθης καὶ σκότους. *Josephus*.

2 *Rachel traditur*.] Non post alios septem annos, ut putavit Josephus; sed post VII. dies nuptiarum prioris uxoris; ut verba Labanis Gen. XXIX. explicat Hieronymus, Eucherius & alii. *Galesius*. Cæterum Polygamia Patrum non trahenda in exemplum, quæ apud eos in usu fuit prava seculi istius consuetudine. *Buchole*.

3 *Ruben*.] Ῥοῦβηλον ὀνομάζει, τὸν ἰδὼν, διὰ ὅπερ κατ' ἔλεον αὐτῇ ὁ θεὸς ἠξίωσε· τοῦτο γὰρ σημαίνει τὸ ὄνομα. *Josephus*.

4 *Simeon*.] Ἀποσημαίνει τὸ ὄνομα, τὸ ἐπήκοον αὐτῇ τὸν θεὸν γεγενέσθαι. *Idem*.

5 *Levi*.] Κοινωνίας οἷον βεβαιότης. *Idem*.

6 *Judas*.] Ἰούδας, εὐχαριστίαν τοῦτο δηλοῖ. *Idem*.

7 *Issaschar*.] Ἰσσάχαρις, σημαίνων τὸν ἐκ μισθοῦ γεγόνοτα. *Idem*.

8 *Zabulon*.] Ζαβουλὼν ἰσχυρογνωμόνων ἐννοίᾳ τῇ πρὸς αὐτόν. *Idem*.

9 *Dina*.] דינה, Δείνα, vel Δεῖνα. Nam libri variant. Hieronymus: *Hæc transfertur in causam, quam significantius Græci δίκλω vocant. Furgii enim in Siciomis caussa extitit*. Drusius.

10 *Ex ancilla Liæ*.] Zelpha. Ministram fuisse ingenuam, & hanc & alteram, tradit Josephus. Verba ejus sunt: δοῦλαι δὲ ἐδόθησαν, ὑποστεγνίαι ἦσαν αὐτῆς. Et sic sumitur vox Hebræa Exod. 11, 5. Fabulosum Testamentum Patriarcharum, genealogiam harum ancillarum deducit à Rethæo fratre Deboræ, & sorores fuisse vult.

11 *Gad*.] Josephus τυχαῖον interpretatur, id est, fortuitum. Potius fortunam denotat, hoc est, τύχῳ. In libro nominum *Gad*, *fortuna*. Dicebat enim Lia, בגד, quod scribunt בגד, & legunt באגד, *venit fortuna*. Targum Jerosolymitanum, *fortuna bona*. Jonathan, *sydus bonum*, quod idem cum ἀγαθῇ τύχῃ. Nos diceremus, *affulsit benignius astrum & fortunæ influentis donum*. Sic fere Judæi, Græci & Latini veteres, cum apices abessent, legerunt, בגד, ἐν τύχῃ, in fortuna. id est εὐτυχῶς, fortunate, feliciter. Quod postremum invenies in Hieronymo. Apud Theo-

[1] *Nephthalim* nati sunt. At Rachel, desperato jam partu, [2] *Joseph* edidit.

XV. Tum Jacob redire ad patrem cupiens, cum ei Laban socer [3] partem pecorum mercedem servitii dedisset, ob quæ parum sibi eum æquum gener Jacob ratus, dolum ab eo suspectans, clam profectus est, vicesimo primo fere anno, quam advenerat. Rachel, viro insçio, [4] patris idola [5] furto abs- 2 tulit. 1

Theodoretum in Genesin quæstion. 86. *Εὐτύχημα, bona fortuna usa sum.* Drusius. Plerique volunt intelligi מזל טוב, Jovis stellam, quem כוכב צדק, stellam justitiæ nominant. *Munst.* in trigesimum cap. Genes. Gad autem, vox Arabica, bonum seu beneficium notat. Bagad igitur idem est, quod *faustum felixque* genito sit. *Seldenus.* Γάδας τυχαῖον ἂν ὑπὸ Ἑλλήνων καλέσαιεν. *Josephus.* Vide *Seld.* de Dîs Syris 1, 1.

† *Aser.*] In hoc nomine significatio est beatitudinis. Vide Gen. 30, 13. male igitur in antiquis codicibus edit. LXX. Ἀσὴρ ὃ ἐστι πλοῦτος. Nam divitiæ Oser dicuntur, quod scribunt עשר, prima Ain. *Drus.* Ἀσὴρ, μακαριστής. *Jos.*

¶ *Dan.*] A judicando, unde & Daniel. Josephus: Δάν, δικαίωσις. Rachel enim dixit: Dananni, *judicavit me Deus.*

1 *Nephthalim.*] In libris melioribus est Νεφθαλεὶ vel Νεφθαλί. Nam, ut Ausonius inquit:

Vocibus in Græcis nunquam ultima conspicitur m. Drus.

Νεφθαλείμ, ὑμηχάνησις οἷον ἁλμὰ τὸ ἀνάπεγνεῶς ἕως τῶν ὑπερνίων τοῦ ἀδελφοῦ. *Joseph.*

2 *Joseph edidit.*] Cum finiti essent anni XIV. quibus Jacob servierat. Natus est Joseph anno Jacobi XCI. *Salmanticenses* in Johasin. Nomen ex futuro, Joseph, id est, addet. Nam dicebat; *addet mihi Dominus alterum.* Drus. Ἐπίθησις ἕως θήκλω προσωμοίωσε υἱὸς δηλοῖ. *Joseph.*

3 *Partem pecorum.*] Græci τὰ ἐπίσημα, quibus signum vel nota impressa erat. Chaldæi בכיריא pecudes primores vel primi temporis, ut vertit Hieronymus. Alii, *compactas.* E contrario τὰ ἄσημα cedebant Labano, quas alii seriores pecudes, alii aliter interpretantur. *Drus.*

4 *Patris idola.*] Joseph. 1, 19. Gen. XXXI. Dicunt Hebræi Theraphim fieri consuevisse, accipiendo caput pueri Idolis sacrificati, quod caput sale & aromatibus conditum; & super linguam ejus lamina aurea Dæmonis nomine insignita ponebatur. Sicque consulentibus responsa dabat. *Mersennus.* Erant imagines ad certum stellarum positum factæ, cum stellarum figuris, ex veteri Syrorum & Arabum superstitione. Quas Jacob postea defodit; & unam *Gedalia* ait, multo post tempore erutam cultamque à Samaritanis. Scriptor Persa Hama Alzel, translatus à R. Chomer, vult Labanem non fuisse Idololatram, nec Teraphim Idola, eo argumento, quia conjugia cum Idololatris, quales Chananæi, vetita. At Laban, quanquam admixtis superstitionibus, retinebat tamen cultum summi Dei, & eo longe tetriores Chananæi. *Grot.* De Theraphim vide Seld. de Dîs Syris, 1, 2.

5 *Furto abstulit.*] Ut patrem ab idololatria revocaret. *Theodoretus.* Ne per ea cognosceret qua via Jacob fugisset. *Abenezra.* Ob pretium materiæ unde facta erant, vel quod illa marito deberi putaret. *Alii.* Utcunque sit, hoc factum Rachaëlis excusari non potest. Qui furtum committit, quocunque prætextu hoc faciat, peccat in legem illam, *Non furaberis.* Drus.

1 *Laban*

3 tulit. Qua injuria [1] Laban generum persecutus, [2] non re-
pertis idolis, [3] pace facta, regressus est: multum obtestatus
4 generum, ne uxores filiabus suis superinduceret. Inde di-
gressus Jacob, vidisse Angelos & [4] castra domini, traditur.
5 Sed cum [5] præter regionem Edom, quam Esau frater inco-
lebat, iter destinaret, missis prius legatis & muneribus,
6 suspectum sibi fratrem exploravit. Tum ille [6] obviam fratri
pro-

1 *Laban generum persecutus.*] Nec nisi post XIII. diem discessus fugientem attigit. Nam cum Jacob abiret, tridui itinere abfuit. Donec Carras reverteretur, alii tres dies elapsi sunt. Restant septem, quibus ad montem Gelaad pervenit. Difficiles autem per Mesopotamiam viæ sunt, ut Josephus notat. *Horn.*

2 *Non inventis idolis.*] Quæ Rachel, callida mulier, abscondit subter stramenta Cameli, & sedit super illa. *Moses.*

3 *Pace facta.*] Cujus signum יגר סהדותא acervus testimonii. LXX. βουνός. Tale monimentum Xenophonti IV. ἀναβ. κολωνός. *Grot.* Jacob נלעד, Galaad nominavit. Γαλάδης λέγεται ὁ βουνός. ἀφ' οὗ νῦν γαλαδήνην καλοῦσιν τὴν γῆν. *Joseph.* Mons Galaad ingens, & in complura nomina divisus. Apud Damascum Libano conjungitur. Tum Hermon, inde Seir dicitur. Ab Arnone ad urbem Cedar Galaad est. *Hier. Per.*

4 *Castra Domini.*] Angelos, ut ex Ebræis & Chaldæis patet. Locus מחנים dictus, id est, castra. Id Græci παρεμβολαί. *Drus.* Ex Duali מחנים quidam colligunt duos angelorum exercitus apparuisse. Sed hoc incertum. Postquam Jacobum comitatus fuerat custos Mesopotamiæ Angelus, cum suis usque ad confinia, nunc custos Chananææ ei apparet cum suis turmis. Angelum autem Chananææ fuisse Michaëlem, Diodorus Tarsensis existimavit. *Mersen.* Quæ temere & sine fundamento dicuntur. Hæc apparitio non in somnio facta, ut *Cajetanus* & *Pererius* putant, sed visibilis fuit. Hebræi notant Iacobum agnovisse eosdem angelos esse qui scalas adscenderint descenderintque.

5 *Præter regionem Edom.*] Sic infra: *Præter terram Philistim.* Joseph. II, I. Ἡ σαῦς τῆς σχεβρωνίας πόλεως ἀχωρήσας τῷ ἀδελφῷ, ἐν σαείρᾳ διετᾶτο, καὶ τῆς Ἰδουμαίας ἦρχεν, οὕτω καλέσας τὴν χώραν ἀπ' αὐτοῦ. Ibidem exponit quomodo ob lenticulam Adomus à collusoribus per ludibrium dictus fuerit. Ab eo Idumæi, non à Nabatæis, ut Strabo vult lib. VI. Et hinc *Erythræum*, vel *Rubrum mare*, ab *Erythra*, seu *Erythro* Rege, ut *Agatharchides*, Boxii Persæ narrationem secutus, tradit, apud *Photium.* Quod nomen etiam Persico Sinui tributum, ut ex Strabone & aliis patet, sive potius totum mare Australe, quod & Indicum, Rubrum dicebatur, cujus partes Sinus Persicus & Arabicus. Fuse de Erythræo mari, Esavo, Edomo *Fuller.* IV. Miscell. XX. Cæterum Rabbini per *Edom* Romam intelligunt, unde Papam vocant *Monachum Idumæum.* Iosephus cognomentum huic regioni Seir fuisse vult, ἀπὸ τῆς τριχώσεως Esavi. In quo aberrat. Nam Sehir ex posteris Chivæi fuit, ut colligitur ex Genes. XXXVI. ubi Tzibhon filius Sehiris ℣. 20. vocatur Chivæus vers. 2. Ab hoc Sehir regio Choræorum dicta Sehira, vel mons Sehir. Gen. XIV. vers. 6. XXXVI. vers. 8. & alibi. *Horn.*

6 *Obviam fratri processit.*] Notant Rabbini Esavum ficta benevolentia in eo congressu usum, & pauca superbe locutum. Quæ cum textu sacro pugnant. *Mersenn.*

1 *Domi-*

processit: nec tamen Jacob se ultra fratri credidit. Sed pri- 7
die, quam inter se fratres convenirent, [1] Dominus [2] humana specie assumpta, [3] colluctatus cum Jacob refertur. Et cum 8
adversus Dominum [4] prævaluisset, tamen non esse mortalem, non ignoravit: benedici sibi ab eo flagitabat. Tum à 9
Deo illi immutatum nomen est, ut ex Jacob [5] *Israël* diceretur. Sed cum ille vicissim [6] à Domino nomen Domini 10
quæreret: *Non esse quærendum*, [7] *quia admirabile esset*, respon-
sum

1 *Dominus.*] Jesus Christus. Non Angelus creatus, ut Pererius contendit. Nam eum & Moses, huncque secutus Sulpicius refutant.

2 *Humana specie.*] Vidit Dominum non in somnio, ut Rabbi *Levi* vult, sed suis oculis, vigilans videnseque. *Mercer.* Locus פְּנוּאֵל dictus, id est, πρόσωπον θεοῦ, Facies Dei. Strabo. XVI.

3 *Colluctatus.*] LXX. ἐπάλαιεν. Aquila & Symmachus: συνέλιξε. Hebraic. יאבק, quod proprie palæstritarum in arena est. *Mersenn.* Ex hac luctâ nonnulli collegerunt, Diabolum in forma Esaui contra Jacobum pugnasse, ut Procopius testatur. Eum Dæmonem Esavi, Hebræi *Sammaëlem* vocant. Quæ absurda & impia sunt. *Willet.* R. Levi Ben Gersom hanc luctam in somnio factam vult, alii tantum spiritualem fuisse contendunt. Sed vera sententia, fuisse spiritualem pariter ac corporalem, non in somnio sed à vigilante factam. *Mercer.*

4 *Prævaluisset.*] Angelus fingebat se non posse superare. *Abul.* Quod falsum. Quia Christus fuit, ideo Iacobi vires adeo auxit, ut nollet vincere cum posset.

5 *Israël.*] Compositio nominis ex Sara, de principatu contendit, & El Deus. Eo respexit Prophetes Hoseas, cum ait: *De principatu contendit cum Deo, & prævaluit.* Nugantur Patres cum Israël exponunt, *vir videns Deum*: aut *rectus Dei.* Nam ut *is* significat virum, & *Jasar* rectum, tamen in hoc nomine Iod formatnomen proprium, quale in Iacob, in Isaac & similibus. *Drusius.* Hoc nomen non incognitum Trogo fuit. Nec tamen novi nominis impositione abolitum prius fuit; sed liberum relictum, Iacob an Israël diceretur. *Pererius.* Israël nomen familiæ & gentis fuit, Iacob privatum. Et hoc futuræ Majestatis signum. Nam Reges Orientis, ex more, duo nomina, privatum & Regium, habent. *Horn.*

6 *A Domino nomen Domini.*] Nomen loco pronominis. Nos diceremus, *à Domino nomen ipsius quæreret.* Talia sunt, *pluit Dominus à Domino*; *dixit Moses socero Mosis*; *dixit Dominus, adscende ad Dominum.* Drusius.

7 *Quia admirabile esset.*] Hæc parenthesi circumcludenda. Non enim habentur in codicibus Ebræorum, nec etiam in Græcis emendatioribus. Nihil dico, si non absunt in Hispanico & Romano. Olim etiam aberant in Exaplo, ut Græca scholia notant. Sumpta vel transscripta videntur ex Jesa. 9, 6. aut magis ex Jud. 13, 18. Cæterum exemplaria, unde hæc hausit Sulpicius, non per omnia consentiunt. Nam in Aldino & Basileensi, ὅ ἐστι θαυμαστόν. Vidi etiam ubi scriptum esset, καὶ τοῦτο ἐστι θαυμαστόν, & hoc est mirabile. *Drus.* Caussa cur non dixerit nomen, non est quod Angeli certa nomina non habeant, ut Jarchi vult, sed ad compescendam Jacobi curiositatem. *Calvin.*

1 *Lati-*

11 ſum eſt. Ex colluctatione autem, [1] latitudo femoris Jacob [2] obtorpuit.

1 XVI. Igitur Iſraël [3] declinans fratris domum, promovit agmen [4] in Salem Sicimorum oppidum: atque ibi loco [5] pretio

1 *Latitudo femoris.*] Joſephus I, 19. γενομένου διὰ τὴν μάχην ἀλγήματος αὐτῷ περὶ τὸ νεῦρο τὸ πλατύ, αὐτός τε ἀπέχει τῆς τοῦτο βρώσεως, καὶ δι' ἐκεῖνο οὐδ' ἡμῖν ἐδώδιμον. Quod acetabulum ſeu palam appellat Scriptura, id Joſephus latum nervum, Sulpicius latitudinem femoris appellat. *Galeſin.* Latum os coxæ, quod ex contactu angeli loco ſuo motum claudicandi occaſionem præbuit. Latitudo femoris, τὸ πλάτος τοῦ μηροῦ. Sic Oncelos & Jonathan. Apud Ioſephum eſt τὸ νεῦρο τὸ πλατύ. Qui latum nervum videtur dixiſſe τὸ νεῦρον τὸ συνέχον τὴν κοτύλην πρὸς τὸν μηρόν. A Græcis ἴσχιον appellatur, id eſt, coxa vel coxendix.

2 *Obtorpuit.*] Latini *emarcuit.* LXX. ἐνάρκησε. Hebraicum verbum valet, *luxatus eſt*, ſeu loco motus. *Galeſin.* Hic victus benedicitur, victor claudicationem & benedictionem aufert ex prælio. *Rupertus Tuitienſis.* Notat Toſtatus, die ſequenti Iacob ſanatum fuiſſe, ut ſine claudicatione Eſavo obviam iret. Conſentit Junius. Quia Gen. XXXIII, 18. dicitur Jacobum veniſſe שלם, id eſt, ſalvum, Sichemam. Verior opinio Merceri, tota vita claudicaſſe. Hinc mos, illa parte abſtinendi, invaluit.

3 *Declinans fratris domum.*] An ergo *mendacium officioſum* Jacobo adſcribendum? ſane aliud Eſavo promiſit, & aliud feciſſe Auctor refert. Sciendum, promiſſionem fuiſſe conditionatam: *Si Deo videatur* & niſi impedimentum interveniat. *Lyra. Jun.*

4 *In Salem Sicimorum oppidum.*] Sic Græci εἰς σαλὴμ πόλιν Σικίμων. Hieronymus quoque, *in Salem urbem Sicimorum.* Sicima nomen eſt urbis. Quomodo igitur Salem Sicimorum urbs? Nam Salem eadem cum Sicima. ſi modo Salem eſt nomen urbis hoc in loco, de quo dubitari video. Nam poteſt eſſe nomen appellativum, ut dicat Jacobum ſalvum & incolumem perveniſſe ad urbem Sichem, εἰς Σίκιμον, χαναναίων δ' ἐστιν ἡ πόλις, inquit, Joſephus. Hanc ſententiam expreſſerunt interpretes Chaldæi Oncelos & Ionathan, quam & R. Salomo approbare videtur. Priorem ſequuntur fere Chriſtiani. Unde legimus apud Euſebium, *Salem civitas Sicimorum, quæ eſt Sichem.* Scribunt eadem Hieronymus Ep. CXXVI. Primaſius epiſt. ad Ebræos. Eucherius in Gen. Sicimorum oppidum eſt Sichem. Eam poſterior ætas Neapolin dixit. Hieronymus de locis ex Actis Apoſtolorum, *Sichem civitas Jacob, nunc Neapolis dicta, juxta ſepulchrum Joſeph, quæ à filio Hemor ſui Regis, vocabulum ſumpſit.* In Euangelio Iohannis vocatur Sichar, *ubi nunc Eccleſia fabricata eſt*, inquit Hieronymus, *in latere montis Garizin.* Locus eſt Ioh. IV, 5. Ioſephus auctor, Alexandri Macedonis tempore Samaritas metropolim habuiſſe Sicimam, πόλιν κειμένην πρὸς τῷ Γαριζὶν ὄρει, καὶ κατοικουμένην ὑπὸ τῶν ἀποστάτων τῶν Ἰουδαίων ἔθνους. Maſius in Ioſuam, *Ruinæ Sichem nunc* Iſthac *vocantur. Nam Neapolis non eodem ſolo ſubſtructa nunc viſitur.* Druſius. Salem *Hebræis nonnullis.* Silo, Ioſepho, Ieroſolyma, Hieronymo urbs Melchiſedeci, aliis locus ubi Iohannes baptizavit. Ioh. III, 23. Sed hæc omnia falſa & incerta. שלם hoc loco notat *ſalvus*, incolumis. *Jun. Willet.*

5 *Pretio accepto.*] Nempe agnorum centum, ἑκατὸν ἀμνῶν, ut vertunt LXX. Hieronymuſque explicat & Onkelus Chaldæus. At Hebræi de certo nummorum genere intelligunt, neque aliter Lucas

tio accepto, [1] tabernaculum ſtatuit ſibi. Huic oppido [2] E- 2
mor, Chemoreus [3] Princeps, præerat. Hujus filius [4] Sic-
hem, [5] Dinam filiam Jacob ex Lia genitam, [6] ſtupro ſub-
didit. Quo comperto, Simeon, & Levi, Dinæ [7] fratres, 3
omnes in oppido ſexus virilis, [8] dolo peremerunt, ac im-
pigre ſororis ulti ſunt injuriam. Oppidum à filiis Jacob di- 4
reptum, prædaque omnis eſt abducta. Id factum [9] ægre ad- 5
modum

Lucas Act. VII. *Galeſin.* Agni apud Hebræos nomen fuerunt pecuniæ agnum valentis, & ob id agni habentis figuram. Sic bos apud Græcos; & pecunia à pecu; & opes olim oves, ut opilio pro ovilio. *Grotius.* Loca pretio emere uſitatum illis qui colonias ducunt. Sic Dido apud Iuſtinum lib. XVIII. *emto loco qui corio bovis tegi poſſet.*

1 *Tabernaculum ſtatuit.*] Qui mos Orientalium. Unde regiones tales *Diar* vocant. Hinc Meſopotamiæ partes *Diarrebia, Diarbeer, &c.* Horn.

2 *Emor Chemoreus.*] Gen. XXXIV. Ioſeph. 1, 19. Locus corruptus. Suſpicor legendum, *Hemor, Chorræus Princeps,* vel certe *Hemor, Hevæus.* Sed χορραῖος vocatur, Gen. XXXIV, 2. in editione quam Aldus impreſſit, & poſt eum Baſilienſes typographi. Forte alterutrum horum nominum ſupereſt à gloſſemate. Nihil adfirmo: tamen fieri poteſt ut Severus initio ſcripſerit, *Hemor Princeps.* Sane Hemor dicimus & Chemor, ut Horeb & Choreb. Ab Hemor Ioſephus declinavit Hemorus. Sic Chemorus. Quod ex eo notatum (ita conjicio) in margine, ut fit, inde poſtea in contextum irrepſit, depravatum in Chemoreus. Iudicent qui has res intelligunt. *Druſius.*

3 *Princeps.*] Ioſepho βασιλεύς. Sic voces Melek, Amir, Sultan, in Oriente ſumuntur. *Horn.*

4 *Sichem.*] Minus recte, alii *Sychem* ex Græco συχέμ: quod & σιχέμ ſcribunt unde Σίκιμα civitas ab hoc Sichem appellata, ſi credimus Euſebio, cujus hac de re verba clara ſunt in libro locorum: *Sed & filius Hemor appellabatur Sichem, à quo & locus nomen accepit.* Alii putant Sichem ab urbe ſua nominatum. Gerundenſis, *Sichem filius Hemor, de nomine urbis ſuæ vocatus fuit.* Prius verius videtur. *Druſius.*

5 *Dinam.*] Quæ tum decennis Alex. Polyhiſt. apud Euſeb. XI. ὡσεπ. Potius XIV. vel XV. annorum, ut ex collatione temporum oſtendunt *Perer. Mercerus.* παρῆλθεν εἰς τὴν πόλιν, ὀψομένη τὴν κόσμον τῶν ἐπιχωρίων γυναικῶν. *Joſeph.*

6 *Stupro ſubdidit.*] Rabbini hoc malum Iacobo immiſſum putant, quod in occurſu Eſavi fratris, Dinam occultarit, ne eam in uxorem peteret.

7 *Fratres.*] Ὁμομήτριοι τῆς κόρης, uterini, *Joſepho.* Non tamen ſoli, ſed aſſumptis paſtoribus ac aliis ex vicinia latronibus. Erant autem tum circiter XX. annos nati. *Mercerus.*

8 *Dolo peremerunt.*] Is expreſſus eſt Gen. XXXIV. Ioſephus ſcribit Sichemitas diem feſtum & ſolennem celebraſſe, totoſque fuiſſe in voluptatibus & conviviis. Ideoque facile fuiſſe interficere ſomno vinoque ſepultos. *Galeſin.* Quid cum Dina factum ſit, variæ Hebræorum opiniones. Quidam dicunt eam Iobi uxorem fuiſſe. Alii manſiſſe viduam. Alii, deſcendiſſe in Ægyptum, & oſſa ejus in Chananæam tranſlata. Quæ verior opinio. *Idem.*

9 *Ægre admodum.*] Horridum facinus, & haudquaquam excuſandum. Geneſ. XLIX, 6, 7. Vide Interpretes. Piſiſtratus filiis ſuis ſæviſſima meditantibus in raptores ſororis: Quid, *ait,* faciemus hoſtibus, ſi hæc amatoribus faciemus?

1 *Bethleem*

6 modum tulisse Jacob traditur. Mox à Domino monitus,
7 [1] Betlehem petiit, ibique altare Domino statuit. Inde [2] in
8 parte turris [3] Gader, tabernaculum fixit. [4] Rachel ex par-
9 tu obiit, puer [5] *Benjamin* vocatus est. Isaac decessit annos
10 natus [6] centum & octoginta. At Esau potens divitiis erat,
[7] uxoribus sibi etiam è Chananæorum gente assumptis: cujus
[8] progeniem in hoc tam præciso opere inserendam non putavi. Si quis studiosior erit, [9] ad origines revertatur.

XVII. Post

1 *Bethleem petiit.*] Gen. xxxv. Ioseph. 1, 19. Sequentia ostendunt, legendum *Bethel.* Nam ibi altare Domino statuit, non in Bethleem. *Drus.*

2 *In parte turris.*] Sensus est, in tractu illo ubi turris Gader erat. Male Victor, *in parte aliqua turris:* & frustra Sigonius Severum hic reprehendit, quem non intellexit. Græca versio, ἐπέκεινα τοῦ πύργου γαδὲρ, id est, trans aut ultra turrim. *Idem.*

3 *Gader.*] Vel Ader. Ea vox gregem sonat: unde apud Hieronymum, *trans turrim gregis.* Eusebius de locis Ebraicis, *Gader turris: ubi, habitante Jacob, Ruben patris violavit torum: quæ absque g littera, in Ebræo Ader scribitur.* Drusius. Hæc turris structa fuit in præsidium pastorum & gregum. *Hieron.*

4 *Rachel.*] Obiit A. M. II. ccc. VI. Vixit in domo paterna xxxv. in conjugio XXIII. omnino XLV. *Salianus.* Sepulchrum ejus circa Bethlehem, à qua jactu sagittæ distat. *Burchardus.* Vix mille passus. *Rambam.*

5 *Benjamin.*] Βενιαμὴν ἐκάλεσε διὰ τὴν ἐπ' αὐτῷ γενομένην ὀδύνην τῇ μητρί. *Joseph.* Id sonat *filius dexteræ.* Ita pater eum vocavit, ut apparet, boni ominis caussa, cum prius à matre Benoni appellatus fuisset, quod Græce interpretantur, υἱὸς ὀδύνης μου, id est, filius doloris mei. Compositum ex nomine Ben filius & Iamin dextera. Quidam *filius austri.* Nam auster dextera vocatur, id est, ימין, quia qui respicit orientem, austrum habet ad dexteram. Sed quare *filius austri?* An quia natus in terra Chanaan, quæ australis est respectu Mesopotamiæ; unde profectus fuerat, & ubi reliquos filios genuerat? *Drusius.* Aut potius Syriaco sermone, cujus multum adhuc retinebat Iacobus, *filius dierum*, id est, senectutis? Convenit id optime cum eo quod infra est XLIV. *Grotius.*

6 *Centum & octoginta.*] Iosephus 1, 19. Huic annorum numero quinque præterea adjicit. Quo auctore incertum. *Galesin.* Isaac vixit cum Serug annos XIV. cum Thara avo suo xxxv. cum Abraham LXXV. cum Sara XXXVII. cum Ismaële CXXIII. cum Iacob filio suo CXX. cum Arphaxad XLVIII. cum Salah LXXVIII. cum Sem CX. cum Eber CXXXIX. cum Iuda nepote suo XXXI. cum Ioseph XXIX. *Bucholc.* Rebeccæ obitus nulla mentio. Quia scriptura minus frequenter ejus sexus acta recenset, nisi obiter. *Mercer.*

7 *Uxoribus.*] Ada & Aholibama. Ada est eadem cum Basemath, Aholibama eadem cum Iudith. Vide *Jun. Mercer.*

8 *Progeniem.*] Genes. XXXVI. Catalogus Regum non ab Esavo [illegible], sed gentis alterius. *Maimonides.* De posteris Esavi & Idumææ divisione *Joseph.* II, 1.

9 *Ad origines.*] Genesin intelligit. Supra fontes dixit, eodem sensu. Vide Gen. XXXVI. Ioseph. II, 1. Res Esavi descripserunt, Philo Byblius sub nomine Οὐσωοῦ apud Euseb. I. προπ. 10. Græci & Latini sub nomine Erythri, & Idumæorum ac Phœnicum. Gens circumcisionem retinuit. *Herodot.* Euterp. *Aristoph.* Avibus. *Justin.* Dial. cum Tryphone. *Epiphanius.*

1 *Ali-*

XVII. Post excessum patris, Jacob in solo eo, in quo 1
Isaac vixerat, commorabatur. Filii ejus [1] aliquantum ab eo, 2
[2] pascui gratia, cum gregibus secesserant: Joseph tamen, ac
Benjamin parvus, domi resederant. [3] Carus admodum Jo- 3
seph patri, [4] obque id invisus fratribus: simul, quia [5] frequen-
tibus ejus somniis majorem eum omnibus futurum portendi
videbatur. Igitur ad inspiciendos greges, revisendosque 4
fratres [6] à patre missus, opportunus injuriæ fuit. Namque 5
viso fratre, [7] consilium necis ejus ceperunt. Sed [8] obsistente 6
Ruben, cui à tanto facinore abhorrebat animus, [9] in lacum
demissus: mox suadente Juda, deducti ad mitius consi-
lium, [10] negotiatoribus eum, qui tum Ægyptum petebant,
vendi-

1 *Aliquantum ab eo.*] In Sichem, & inde in Dothan.

2 *Pascui gratia.*] Hæc Orientalium pastorum vita. Et ab illa, Scytharum semper vaga & instabilis natio, mores suos traxit. *Horn.*

3 *Carus.*] Gen. XXXVII. Ioseph. II, 3. Tum quia è Rachele, charissima uxorum; tum quia pater senex eum genuerat. Quales præcipue amantur. *Philo* l. de Abrah. Plures amoris hujus caussas recenset Corn. à Lapide, & alii. Fuit tum annorum XVII.

4 *Obque id invisus fratribus.*] Moses aliam causam addit, quod scelera fratrum ad patrem detulerit. Qualia illa fuerint, variæ opiniones Interpretum sunt.

5 *Frequentibus ejus somniis.*] Duo tantum commemorantur apud Mosen. Quæ innuebant, majorem omnibus futurum. Plerumque somnia divina duplicantur. Vide Interpr.

6 *A patre missus.*] Muhammedes in *Surata* Iosephi, tradit; Iacobum à filiis persuasum, ut Iosephum in agrum mitteret. Sed quid non illi nebuloni licuit fingere? Missus fuit è valle Hebron, quæ trium Patriarcharum sedes. *A Lapide.* Hoc iter fuit initium magnorum tum malorum, tum bonorum: utrumque præter expectationem. *Philo.*

7 *Consilium necis.*] Ut in advenientem canes immitterent. *Rabbini.* Ut occisum in foveam conjicerent. *Mercerus.* Excusatio in promptu; occisum à fera, qualibus ea regio abundat. I. Reg. XIII. II. Reg. II. 42.

8 *Obsistente Ruben.*] Orationem ejus vide apud *Josephum.* Iosephi vero ad fratres deprecationem, cujus ipsi Gen. XLII. meminerunt, pathetice describit *S. Ephrem*, lib. de laudibus Ioseph. Rubenum hoc facto meruisse putant, ut ex tribu ejus Propheta Hosea oriretur, & civitatem refugii haberet. *Mercer.*

9 *In lacum demissus.*] Alcoranus: *in fundum cisternæ.* Παραλαβὼν Ῥούβηλος τὸ μειράκιον, καὶ καλωδίου ἐκδήσας, ἠρέμα καθίμησεν εἰς τὴν λάκκον, καὶ γὰρ ἱκανῶς ἄνυδρος ἦν. *Joseph.* Videtur puteus fuisse ἄνυδρος Ier. II, 13. Lutosus tamen Ier. XXXVIII. *R. Salomo* serpentum & scorpionum latibulum facit. Sed tum miraculo servatum Iosephum agnovissent, ut in Daniele factum. *Rambam.*

10 *Negotiatoribus.*] Ἰδὼν Ἄραβας τοῦ Ἰσμαηλιτῶν γένους. Mercatoribus Ismaëlitis è Galaad venientibus. Hi à Ionatha interprete Chaldæo vocantur *Arabes*, & à Ierosolymitano *Saraceni*, & infra in textu Mosis, *Madianitæ.* Forte

[1] vendiderunt, atque [2] ab his [3] Potifari, [4] præpoſito [5] Pharaonis, traditus eſt.

XVIII. Per

inter eos erant Madianitæ: aut Madianitæ generali vocabulo ita nominantur. Quorundam opinio eſt, Ioſephum ab Iſmaëlitis, qui eum emerant à fratribus, venditum poſtea fuiſſe Madianitis, à quibus deinde Eunucho Pharaonis traditus fuerit. Nihil temere ſtatuendum. *Druſ.* Erat ergo σιωοδία, Caravana, ſive Cafila, ex variis Arabum populis. Ita enim in Oriente, per deſerta illa & infeſta Aſiæ & Africæ loca, proficiſcuntur mercatores. Alcoranus à viatoribus, cum aquarentur, in ciſterna repertum dicit. Igitur fratres Joſephi venditionis abſolvit. Sourata *Joſephi.*

1 *Vendiderunt.*] Viginti argenteis. Tradunt autem Ebræi, quotieſcunque mentio fit argenteorum in lege, obolos intelligi debere: quibus ego aſſentior potius quam Jonathæ, vertenti hoc loco, *viginti obolis argenteis.* Nam pretium hoc nimis vile fuiſſet. Siquidem viginti oboli efficiunt duntaxat unum ſiclum, ut habetur, Leyit. XVII, 25. *Druſ.* Ergo ſummam R. Bechai nimium extenuat, Joſephus nimium auget. Quædam verſiones, Auguſtini ævo, legebant venditum triginta argenteis, alludentes ad Chriſti venditionem. Sed hoc cum textu pugnat. Alcoranus: *Vendiderunt eum vili pretio. Philo:* Invidia domum Jacobi perturbavit, concitatis filiis contra unum fratrem, qui ſperare videbatur principatum inter domeſticos, &c. *Gregorius Magnus* VI, 12. Joſeph ideo à fratribus venditus, ne adoraretur: ſed ideo eſt adoratus quia venditus. Cæterum ob hoc plagium, Hadriani Imp. ævo, decem Rabbinos in quos per μετεμψυχωσιν, animæ decem fratrum Joſephi migrarint, capite plexos tradunt Judæi in lib. *Zohar.* Facta eſt hæc Joſephi venditio, 12. vel 13. annis ante obitum Iſaaci. *Chronologi.*

2 *Ab his.*] Negotiatoribus Madanæis Gen. XXXVII. verſ. 36. qui ſupra Madianitæ dicti. Sunt qui Madanæos inter & Madianitas diſtinguant. Et fieri poteſt ut in communem ſocietatem coiverint tres hi populi, Madianitæ, Madanæi & Iſmaelitæ, ſimulque Joſephum & emerint & vendiderint. Atque hæc & vera & communis Interpretum ſententia eſt. *Mercer. Druſ.*

3 *Potifari.*] Gen. XXXIX. Joſeph. 11, 3. Malim Potiphari. Nam P. Latino carebant olim Ebræi. Aquilâ & Symmachus: φωτιφάρ. Hieronymus: Phutiphari. Prius LXX. habebant πετεφρῆ, ut & Joſephus, vel πεντεφρῆ. Sic etiam Demetrius apud Euſeb. IX. ωεοπ. *Druſ.*

4 *Præpoſito.*] LXX. σπάδονι, id eſt, ſpadoni vel eunucho. Sic etiam Ebræi. E Chaldæorum paraphraſtis duo reddunt, *principi:* unus, videlicet autor Jeroſolymitanæ, *dominatori*, vel *dynaſtæ:* quod in idem ferme recedit. Hic Pothiphar princeps erat ſatellitum, vel magis carnificum ſive ſpiculatorum Pharaonis, quos Hieronymus in milites transfert, dum ab eo magiſter militum vocatur. Quanquam in LXX. ἀρχιμαγειρῳ: quod Auguſtinus, quæſt. 127. & Ambroſius in libro de Joſeph, cap. 4. reddunt, *præpoſito coquorum.* Druſ. Videtur potius fuiſſe carcerum & captivorum præfectus Geneſ. c. XL. verſ. 3. atque etiam præfectus prætorio Pharaonis. *Junius. Mercer.*

5 *Pharaonis.*] Hoc commune nomen Regum Ægypti, ut teſtantur *Manetho* apud Euſebium in Chronico, *Ambroſ.* in Ep. ad Rom. cap. IX. *Hieron.* Eſa. XXX. *Joſephus* dicit Regem ſignificaſſe, & duraſſe à Minoë, qui Abrahamum præceſſit, uſque ad tempora Salomonis. *Druſ.* Imo Ezechielis, quem vide XXXII. Sic omnis Rex Parganæ dicitur, Achſeid, & omnis Rex Perſiæ Coſrai. *Elmacinus.* Aretas commune nomen Principum Agarenorum, Arabiæ Petrææ. *Scal.* Arſaces Parthorum. *Juſtin.* Alias *Apis*, Rex.

XVIII. [1] Per idem tempus Judas, Jacob filius, [2] Suam 1
Chananæam [3] in matrimonium assumpsit. Ex qua tres filios 2
sustulit, Her, Onam, Selam. Sed [4] Her, [5] Thamar connubio 3
sociatur. [6] Quo mortuo, [7] Onan fratris uxorem accepit. Qui, 4
quia [8] spermata in terram effunderet, extinctus à Domino 5
refertur. Tum Thamar [9] meretricio habitu assumpto, [10] socero 6
mista,

Rex. Hesych. Ἄπις, βασιλεύς, ὡς Αἰγύπτιοι. Nisi tamen id proprium sit Regis alicujus nomen. Hunc Pharaonem Amosin Orosius vocat. Quid autem vox *Pharao*, Ægyptiis significarit, nobis ignotum est. Vestigia ejus extant in mense φαρμεθ, & φαρών. *Perer.*

1 *Per idem tempus.*] Genes. xxxviii. Contigit hoc partim ante, partim post venditionem Josephi. Ex collatione temporum patet, Judam ejusque filios admodum juvenes nupsisse. *Villet.*

2 *Suam Chananæam.*] LXX. Σαυά. Unde non dubito quin Sulpicius initio scripserit, *Savam.* in Ebræo est שמע quod Græci convertunt in שמרת Sane viri nomen esse Sua, & non mulieris, patet ex 1. Paral. 11. vers. 3. *Drus.* Chaldæus dicit Suam non fuisse Chananæum gente, sed mercatorem. Quia vox כנעני ita accipitur interdum, in Prov. xxxi. vers. 24. Sed hoc est in re clara tenebras offundere. *Mercer.*

3 *In matrimonium assumpsit.*] Alibi dicit, *in matrimonio accepit.*

4 *Her.*] Sic emendandum ex editione Parisiensi, Er vel Her. Græci ἤρ. Ebræi ער. *Drus.* Hujus nominis author fuit Judas. Cæteros duos mater ita appellavit. Nonquod primogenito nomen dare, patris: sed res, pro lubitu parentum, indifferens erat; & modo pater, modo mater ὀνομάζεται. Contra apud Xanthios, νόμῳ δὲ μὴ πάλαι ἦν, ἀλλ' ἀπὸ πηλεὼς χρηματίζειν, id est, ὀνομάζεσθαι *Plutarchus.*

5 *Thamar.*] Erat filia Sacerdotis illorum locorum, &, ut quidam volunt, Melchisedeki. *Rabb.* Sed hoc falsum. *Mercer.* Chananæa fuit. *Luther.* Quæ Idololatriam deseruit. *Philo.*

6 *Quo mortuo.*] Occidit eum Deus, ob abominandam vitam. Commisit idem scelus, quod Onan frater. *Perer.*

7 *Onan fratris uxorem accepit.*] Jure propinquitatis, quod *Ibbum* vocant: quo tenebatur frater propinquus uxorem defuncti fratris in matrimonium assumere, quo ex ea semen excitaret. Fratris autem nomine intelligo fratrem חבר לו. Qui si deerat, ibatur ad proximum agnatum. Poterat tamen is qui uxorem & liberos habebat, nuptias recusare. *Drus.* Rationem juris leviratus reddit Rambam III. More Neb. 49. ubi dicit fuisse consuetudinem antiquam, quæ viguerit ante datam legem. Nec videtur Judas primus invexisse hunc morem, ut Rabbini volunt, sed à majoribus acceptum usurpavit. Philo etiam Chananæis hunc morem fuisse vult.

8 *Spermata.*] Peccatum hoc ab Hebræis comparatur homicidio. Vide *Cornel. à Lapide.*

9 *Meretricio habitu assumpto.*] Chrysippus in Isagoge bonorum & malorum: ἄξιόν τε ἔξω πόλεως καὶ ἀποστασίου ἀπεκδύσει ἐπείρας ἐξεμεθῆναι ἑαυτὰς τοῖς βουλομένοις. *Latinus:* Assumpsit theristrum. Quod Suidas explicat, velum æstivum, quo in calidis regionibus, defendendo æstui, uruntur. Assumserat autem personam prostibuli, ita ut obvelata facie, agnosci non posset. Sunt qui faciem fuco & pigmentis texisse volunt. Quos recte Aben Esra rejicit.

10 *Socero mista est.*] *Cicero* 1. Div. Corpus cum matre miscere. Judas peccavit

7 mista est, exque eo geminos edidit. In partu autem illo [1]mirabile fuit, quod cum prodeunti puero, ad dignoscendum, qui prius nasceretur, obstetrix manum ejus [2]cocco illigasset,
8 reductus in alvum matris puer, [3]postero die editus est. Nomen infantibus [4] Fares & [5] Zara inditum.

1 XIX. At *Joseph*, cum benigne à [6] curatore regio, qui eum precio acceperat, haberetur, [7]domumque ejus & familiam procuraret, decorus ipse insigni specie, uxoris domini
2 [8] oculos in se converterat. Cumque amore ipsius deperiret, [9] appetitum sæpius, * nec acquiescentem sibi, † falso scelere infa-

fornicatione simplici: Thamar etiam adulterio & incestu. *A Lapide.* Neque ulla ratione excusari potest, quod R. Simeon facit.

1 *Mirabile fuit.*] Hoc Deo ita dirigente factum, docet Chrysostomus. Quia nimirum volebat Messiam ex Fares primigenito nasci.

2 *Cocco.*] Διὰ φοίνικος. Hoc enim שני hoc loco notat; non tam materiem duplicatam, quam colorem. *Jun.*

3 *Postero die.*] Fides historiæ poscit, ut legamus contra codicum omnium fidem, *posterior editus est.* In fonte habetur, *postea egressus est frater.* Id Græci transtulerunt μετὰ τοῦτο. Non ergo postero die editus est, sed eodem quo alter, nempe paullo post. Neque recte Sigonius annotat pro *postero die*, in Græcis esse *statim*, id est εὐθύς, cum hoc ibi dicatur de Phares, & non de Zare, qui posterior exivit. *Drus.*

4 *Fares.*] Aquilæ: Διακοπή. Phares ab eo quod divisérit membranulam secundinarum divisionis nomen accepit. *Hieron.* Gemelli enim ejusdem sexus, iisdem secundinis involvuntur. *Fernelius*, & alii Medici.

5 *Zara.*] Hieronymus in Tradit. *Hoc nomen interpretatur oriens. Sive igitur quia primus apparuit, sive quia multi justi ex eo nati sunt, ut in libro Paralipomenon continetur, Zara, id est, oriens appellatus est.* Alii à filo coccineo, quo manus ejus revincta erat, sic appellatum arbitrantur. Nicolaus de Lyra, *ex fulgentia coccini ad manum ejus ligati. Zara enim refulgentiam sonat.* Drus.

6 *Curatore regio.*] Genes. xxxix. סריס. Græci ἀρχιμάγειρον. Josephus & lxx. ἀρχιμάγειρον. Hieron. *Magister Exercitus.* Alii alia. *Drus.* Fuit aliquis ex exoletis Ægyptii Regis, quales deinde ad diversas dignitates promoveri solebant. II. Reg. VIII. vers. 6. I. Sam. VIII. vers. 15. Ier. XXXIV. vers. 19. *Grot.* Hebræi tradunt hunc emisse Josephum, ob pulchritudinem, in turpe ministerium; ideoque Deo vindice virilia ei exaruisse, ut fieret eunuchus. Ideo & creatum Heliopoleos Sacerdotem. *Hieron. Rupert.* Sed hæc traditio inanis. *A Lapide. Drus.*

7 *Domumque ejus & familiam procuraret.*] Tales Latini appellant servos atrienses, quibus commissa cura familiæ ac totius domus. Græci ἐπιτρόπους. Qua voce usi sunt Ionathan & Ierosolymitanus. Est autem ἐπίτροπος idem quod οἰκονόμος *Drus.* Serviit Joseph. Potifari circiter x. annos antequam in carcerem conjiceretur. *Perer.*

8 *Oculos in se converterat.*] Discant juvenes cavere oculos fœminarum: adamantur etiam ii qui nolunt amari. *Ambrosius.*

9 *Appetitum sæpius.*] Per singulos dies. *Moses.* Publico festo instante, cujus celebritatem fœminas quoque frequentare mos erat, fingit morbum apud maritum,

infamat: ac viro queritur, [1] ſtuprum ſibi intentatum. Ita Jo- 3
ſeph [2] in carcerem eſt conjectus. Erant in eadem cuſtodia 4
[3] miniſtri regis duo, qui cum ſomnia ſua ad Joſeph retuliſſent,
[4] futura ex ſomnio conjectans, [5] unum eorum pœnas capite
luiturum, [6] alium abſolvendum pronunciavit. [7] Atque ita ac- 5
cidit.

maritum, captans ſolitudinem, & ad Ioſephum ſollicitandum opportunitatem. Quem nacta, ſupplex blanditiis talibus eum adoritur, &c. *Joſeph.* 11, 3.

* *Nec acquieſcentem ſibi.*] Vide orationem Ioſephi quam ad impudicam habuit, apud *Joſeph.* 11, 3. Ioſeph ſpeculum caſtitatis. *Ambroſius.* lib. de Joſeph.

† *Falſo ſcelere.*] Simile Bellerophonti intentavit Sthenebœa, ut & Aſtydamæa Peleo. *Grot.*

1 *Stuprum ſibi intentatum.*] Stuprum intentare conatum ſignificat. Plus ergo eſt quam appellare aliquem de ſtupro, & minus quam ſtuprum cuipiam inferre. *Druſ.* Alcoranus mira fingit, de querela mutua Ioſephi & impudicæ mulieris coram Potiphare, ac omnia pervertit. Vide *Ioſephum.*

2 *In carcerem.*] Gen. XL. Ioſeph. 11, 3. Regium, qui erat in domo Potipharis, in quem & regii miniſtri, quoties peccaſſent, includebantur. Unde apparet rectius exiſtimare eos, qui hunc Potipharem ſcribunt præfuiſſe non coquis aut laniis, ſed regiis ſatellitibus ſpiculatoribuſque: quippe penes quem jus regii carceris eſſet. Vide Gen. XL. verſ. 3. *Druſ.* Ioſeph in carcere tanta virtutis ſpecimina dedit, ut etiam facinoroſis eſſet miraculo. Iamque ille locus non tam erat carcer, quam diſciplinæ meditatorium. *Philo. Ioſephus* ergaſtulum fuiſſe vult, in quo captivis duriſſimi labores exantlandi. David Pſalmo CIV. compedum & ferri meminit. *Libens pro caſtitate ſubibat hoc carceris mortiſque martyrium.* Ambroſ.

3 *Miniſtri Regis duo.*] Gen. XL. Erat autem magna regii Pincernæ dignitas. *Hieronymus* in tradit. Ebraic. Nec vile putemus miniſterium, cum apud Reges barbaros, uſque hodie, magnæ dignitatis ſit, Regi poculum porrexiſſe. A Moſe vocantur סריסים Eunuchi. Tales enim plerumque Orientalium aulas obeunt. Quænam offenſa ipſorum fuerit, non conſtat. Rabbini fingunt, Pharaonem in poculo ſuo reperiſſe muſcam, in pane ſcrupulum. Alii: eos vitiaſſe filiam Pharaonis. Probabilius, conſpiraſſe contra Pharaonem. *Mercerus.*

4 *Futura ex ſomnio conjectans.*] Quæritur an hoc ſit licitum? Et ſciendum ſomnia duorum generum eſſe, Interna & Externa. Interna vel ex phantaſia oriuntur, vel ex complexione & conſtitutione corporis. Ex hac ultima ſpecie medicus divinare poteſt, & ægroto aliquid certi prædicere. Externa vel ad corpus pertinent, vel ad ſpiritum. Ad corpus pertinent quæ σημαντικὰ Græci vocant, ex ſympathia quadam, quæ inter corpus noſtrum & aſtra, originem ducentia. Ad ſpiritum ſpectant, quæ ex cauſſa ſpirituali: ſuntque duplicis generis. Nam alia divina, & alia diabolica. Divina à Deo proficiſcuntur, diabolica ab ipſo cacodæmone. Ex his quæ divina dixi & σημαντικὰ, conjicere licet futura: ex aliis non item, ut nec ex primi generis internis. *Druſ.* Factum hoc exacto anno primo captivitatis Joſephi.

5 *Unum eorum pœnas capite.*] Piſtorem. Αὐτὸν ἀναςαυρωθέντα, βορὸν ἔσεσθαι τοῖς πετηνοῖς ἥδεν ἀμύνῃ ἑαυτὸν δυνάμενον. *Joſeph.* Simile augurium eſt apud Homerum Ὄδυσ. β.

6 *Alium.*] Pincernam.

7 *Atque ita accidit.*] Ad præſcriptam enim in ſomniis diem, Rex natalitium epulum celebrans, præpoſitum piſto-

cidit. Igitur [1] post biennium, [2] somnium [3] regi objectum est. 6 Quod cum à [4] prudentibus Ægyptiorum [5] non posset absolvi, [6] minister regis ille carcere exemptus, regem admonet, *Jo-* 7 *seph esse mirum somniorum interpretem.* Ita Joseph solvitur, interpretatusque est regi somnium: septem annis proximis maximam [7] frugum ubertatem futuram, consequentibus inopiam.

rum in crucem egit: pincernam vinculis exsolutum ministerio pristino restituit. *Joseph.*

1 *Post biennium.*] Josephus biennii tempus in miseria carceris exegit, nihil interim ab ingrato pincerna adjutus. *Joseph.*

2 *Somnium.*] Duplex, septem vaccarum, & septem spicarum. Quod autem Josephus dicit, Pharaoni quoque ἔξήγησιν in somnio oblatam, atque insuper excidisse, id de suo addidit. Nihil hujus in scriptura. Nec in somniis ejusmodi futurorum prænunciis, interpretamentum quoque somniamus. *Horn.*

3 *Regi.*] Eludit hac voce Sulpic. curiosam Rabbinorum observationem. Quæ est, Pharaonem non ante appellari Regem, quam Josepho ad dignitatem evecto, cujus prudentia factum sit, ut Regio titulo dignus haberetur. Dynastias Regum Ægypti, Manetho Sacerdos Ægyptius, tribus Tomis descripsit: quorum fragmenta apud Iosephum & Africanum extant. Sed eorum Epocha longe exuperat conditum mundum. Hinc alii tabulas illas omnino rejiciunt, ut Ubbo Emmius: alii plures Dynastias, diversis locis, simul regnasse volunt. Scaliger periodum postulatitiam temporis πολιτικῆς iis attribuit. Quod Petavius sine causa cavillatur. *Horn.*

4 *Prudentibus Ægyptiorum.*] Sacerdotibus & Prophetis. Ita enim ipsorum Philosophi dicebantur. Tractabant inprimis Geometriam, Astronomiam, & Astrologiam, teste *Laërtio* l. 1. Hujus sectæ conditor Hermes Trismegistus fuit, dictus Theuth, Thot, Τάαυτος, variante Scriptura. *Sanchuniatho*, & *Philo Byblius* apud Eusebium 1. πρεπ. 6. *Plato* Phædro & Philebo. Hunc Theuth hominem fuisse antiquissimum & instructissimum omni genere doctrinæ, adeo ut ei ob multarum artium scientiam, Trismegisti cognomen impositum sit, qui scripserit libros multos ad cognitionem divinarum rerum pertinentes, censet *Lactantius* 1, 6. Vide & Jamblichum 1. de Myster. Ægypt. 1. Sanchuniato refert Saturni scribam fuisse. Saturnus autem Ægyptiis Cham est. De libris ψόδεπιγραφοις Mercurii hujus, vide *Casaubonum* Exercitatione 1.

5 *Non posset absolvi.*] Pro eo habendum ac si dixisset, solvi declaratione aut interpretatione. Absolvere somnium ita dixit, ut Plautus *absolvere navem*, & Varro *promissum*, & Tacitus *fidem.* Drusius. Mos diu Ægypti Regum fuit somnia Magis proponere. Tacitus Histor. IV. de Ptolemæo: *Ptolemæus omine & miraculo excitus, sacerdotibus Ægyptiorum, quibus mos talia intelligere, nocturnos visus aperit.*

6 *Minister Regis.*] Pincerna.

7 *Frugum ubertatem.*] Fertilitas Ægypti & sterilitas ex Nilo pendet. *Duodecim cubitis si Nilus exundet, famem sentit Ægyptus, si tredecim, etiamnum esurit. Quatuordecim cubiti hilaritatem afferunt: quindecim securitatem: sedecim delicias. Maximum incrementum ad hoc ævi, fuit cubitorum octodecim.* Plin. V. 9. Haud dubie Nilus septem prioribus annis fuit cubitorum circiter XVI. posterioribus non supra XII. *Perer.*

1 Quo

piam. [1] Quo metu, rex perculsus; videns divinum in Joseph 8
spiritum, [2] rei eum annonariæ præfecit, [3] æquato secum imperio. Tum Joseph, abundantibus per totam Ægyptum frumentis, magnam copiam congessit: [4] multiplicatisque horreis, [5] adversus futuram famem consuluerat. Ea tempestate, 10
[6] spes atque salus Ægypti, in illo sita erat. Per idem tempus vero duos [7] ex Aseneth filios [8] genuit, [9] Manassem & Effrem.

1 *Quo metu Rex perculsus.*] Mirum unde hoc hauserit. Nam in fonte non habetur. Metu quidem perculsus fuit cum vidisset somnium, sed hoc accidit antequam Josephus illud interpretatus fuisset. *Drus.*

2 *Rei eum annonariæ.*] Magnus igitur Ægypti Σιτάρχης & Ædilis fuit. Atque hinc colligunt Ruffinus, Julius Firmicus, Pierius, Baronius, Iosephum sub nomine Serapidis ac Osiridis ab Ægyptiis cultum fuisse. Idque patet, tum ex nomine *Serapis*, quod Bovem notat; tum ex nomine *Arsaph*, quo, teste Plutarcho, Osiris vocabatur, levi commutatione ex *Joseph.* facta: tum ex Hieroglyphicis, quibus Osiridem designabant, puta figura bovis seu vituli, notis Lunæ & Solis insigniti: item juvenis imberbis cum modio & calatho in capite. Quæ in Iosephum, ejusque boves & spicas, & ætatem, & Astrologiæ peritiam, ad amussim quadrant. Subscribunt Clemens Alexandrinus, Augustinus, A Lapide, & Bonfrerius. *Tirinus.*

3 *Æquato secum imperio.*] Si solium & primatum excipias. Gen. XII, 40. Hinc datus ipsi currus secundus, & acclamatum אברך, Ægyptia voce, & Hebræis inexplicabili. Erat παιανισμὸς quidam. Ingens igitur ejus potestas; ut Psalmus CV, 22. testatur; ubi לאסר tam ad *institutionem*, quam *castigationem* referri potest. Proculdubio veri Dei cultum Ægyptiis tradidit. Nam circumcisionem permulta secula retinuerunt, *Herodotus* in Euterpe, à Iosepho acceptam. *Baal Aruch.*

4 *Multiplicatisque horreis.*] Quæ Pyramides videntur Nazianzeno, ex nominis conjectura. Πυρὸς triticum; & illæ Pyramides ab incolis adhuc granaria Pharaonis appellantur: si credimus Pierio XXXIX. Hieroglyph. Sed obstat angustia temporis, quo minus intra septennium stupendæ pyramidum moles, excitari potuerint. Vide Plinium XXXVI, 12. Strabon. XII. Benjamin in מסעות. *Circa Mitzraim* (ea Ægypti metropolis) *Josephi horrea multa.*

5 *Adversus futuram famem.*] Meminit hujus famis Iustinus Historicus lib. XXXVI. ex Trogo Pompejo. Accidit autem, putante Orosio lib. I. cap. 8. anno ante urbem conditam CIↃ XLVIII. *Drus.*

6 *Spes ac salus Ægypti.*] Ac vicinarum quoq; regionum. Unde & צפנה פענח, id est, *Salvatorem mundi* dictum putant. Ita Latinus. Alii fere omnes vertunt κρυπτῶν εὑρέτην. Cur Ægypti Princeps dicatur צפנת, id est, Dominus noster, narrationem quæ huc respicit, vide apud Guilh. Tyrium XIX, 20.

7 *Ex Aseneth.*] Filia Potipharis. Quem herum Iosephi fuisse volunt *Hieronymus*, *Rupertus*, *Abulensis.* Sed verius est diversum fuisse. Nam hic Sacerdos, כהן, ille Princeps militiæ. Hic Heliopoli, ille Memphi degebat. Et in Hebræo sunt nomina, saltem ex parte diversa. *Augustin. Chrysost. Lyra. Pererius.* Alii. Nec probabile Josephum filiam impudicæ illius & crudelis fœminæ ducturum. *Merc.*

8 *Genuit.*] Antequam orta fames. Gen. XLI, 50.

9 *Manassem.*] Vel Manassen cum *n* in

11 [1]Effrem. Ipse autem, cum summam à rege potestatem ac-
12 cepit, erat [2] annorum xxx. Nam à fratribus, [3] septemdecim
annos natus, venundatus est.

1 XX. Interea rebus in Ægypto adversus famem bene
compositis, [4]orbem terræ [5]gravis frumenti inopia quatiebat.
2 Qua necessitate compulsus [6] Jacob, filios in Ægyptum misit,
3 Benjamin tantum secum domi retento. Igitur rerum po-
tentem, penesquem annonę arbitrium erat, fratres adeunt, &
4 [7] more regio adorant. Quibus ille visis, callide [8] agnitionem
dissi-

fine, à recto Manasse. Sed Græci dicunt Manasses: unde Manassem cum *m* in fine. Id significat *oblivionem inducens*. Dictus ita παρὰ τὸ נשה, obliviscor, quod in participio secundæ conjugationis, menasse, oblivisci faciens. Nam Deus Josepho in Ægypto versanti, dolorum omnium, ipsiusque adeo patriæ domus oblivionem attulerat. *Drusius*. Hoc nomen & in Africam per Pœnos venit. *Appianus* IV. Civilium. Singulari providentia factum est, quod cum Memphis, regia Ægypti, Hebrone vix XL. milliaribus distaret, non tamen parentem de suo statu certiorem fecerit. *Mercer*.

1 *Ephrem.*] Antiquum est pro Ephraim. Qualia sunt Mesrem Ægyptus, apud Josephum: Mozanem, bilances, apud Epiphanium. Appellatio à fœcunditate. Nam Deus eum auxerat & fœcundaverat in terra miseriæ ipsius, hoc est, in Ægypto. *Drusius*. Ephraim ergo à פרה, fructificavit. *Hieron*.

2 *Annorum* XXX.] Gen. XLI. Hæc observatio multum juvat Chronologiam Sacram. Exinde enim colligitur Iosephum natum anno Iacobi XCI. XIV. anno exilii ejus in Mesopotamia. *Pererius*. *A Lapide*.

3 *Septemdecim.*] Δέκα καὶ ἑπτά. Gen. XXXVII, 1. Quanquam in vulgata nostra Latina *sedecim* tantum. *Drus*. Quod ita excusari potest, si dicatur, Iosephum expleto anno XVI. ingressum XVII. *Philo*. Erat circiter XVII. annor. *A Lapide*.

4 *Orbem terræ.*] An ergo universalis fames? Non videtur. Non enim suffecissent horrea Ægypti. *Abulens*. Ergo orbem terræ, id est, magnam ejus partem; ut Æthiopiam, Lybiam, Arabiam, & Chananæam, vicinas Ægypto regiones. *Rabbini*.

5 *Gravis frumenti inopia.*] Jugem & intolerabilem famem appellat Orosius lib. I. cap. 8. qui eam accidisse tradit anno ante urbem conditam CXLVIII. aut circiter, usus hac in re autoritate Trogi Historici, cujus abbreviator Iustinus, Iosephi mentionem facit per hæc verba, *Minimus inter fratres Joseph fuit, &c.* Orosius addit fuisse hanc famem magnam sub rege Ægyptiorum Diospolit. cui nomen erat Amosis: quo tempore Baleus Assyrios, Argivos Apis regebat *Drusius*.

6 *Jacob, filios.*] Cum cognovisset quod exteris illud forum pateret. *Ioseph*.

7 *More regio adorant.*] Impletur somnium Joseph, de quo Gen. XXXVII. Itemque cum paulo post rursum se servos Iosephi vocant. *Estius*. *Procopius*. Orientalium est, reges superstitiose venerari. Maro IV. Georg.

Præterea Regem non sic Ægyptus & ingens
Lydia, nec populi Parthorum, aut Medus Hydaspes
Observant. ———

8 *Agnitionem dissimulans.*] Facile Iosepho fuit fratres agnoscere, eodem cultu quo olim agentes. At ipsis difficillimum,

dissimulans, hostiliter eos venisse, & subdole [1] loca explora-
re [2] arguebat. [3] Angebatur autem, quod Benjamin fratrem 5
non videbat. Res ergo in id deducta, ut præsentiam ejus 6
pollicerentur: nimirum ut ex eo quæreretur, an isti explo-
randi causa Ægyptum intrassent. Ad promissi autem fidem, 7
[4] Simeon obses traditur: ipsis [5] frumentum gratis datum.
Rursum igitur revertentes, [6] Benjamin, ut convenerat, de- 8
duxerunt. [7] Tum se [8] cognoscendum Joseph fratribus præ- 9
buit, [9] non sine pudore male merentium. Ita eos oneratos 10
fru-

mum, imo impossibile, Iosephum agnoscere. Vide *Ioseph.* Quidam Rabbini putant, nomina peregrinorum Iosepho exhibita; & exinde ipsi fratres innotuisse.

1 *Loca.*] Loca regionis minus firma: aut occulta & abdita. Nam interpretes variant. In Ebræo est ad verbum, *nuditatem terræ.* Sane Hieron. hoc enarrat, *loca terræ immunita.* Aquila vero & Symmach. τὰ κρυπτὰ τῆς γῆς. Hinc colligitur suspectos Ægyptiis Chananæos fuisse. Quæ etiam caussa est, cur Iosephus ipse, in Ægyptum venundatus, non Chananææ, sed terræ Hebræorum, declinandæ invidiæ ergo, meminerit. *Horn.*

2 *Arguebat.*] Non subdole, jocose, mendacio confricto, sed tentans ac probans eos. *Thomas Aquinas.* διεπείραζεν. *Ioseph.*

3 *Angebatur.*] Ἐδεδείη γὰρ μὴ κἀκεῖνον ὁμοίως, ὡς εἰς αὐτὸν ἐτόλμησαν εἶεν ἀποσκευασμένοι τοῦ γένους. *Ioseph.* Cæterum ex colloquio Iosephi cum fratribus patet, plane aliam Ægyptiorum atque Hebræorum linguam fuisse. Idque etiam ex Glossariis Copticis, & totius linguæ genio patet. *Salmas.*

4 *Simeon obses traditur.*] Tollens Simeon & ligans illis præsentibus. *Moses.* Non ergo fratres Simeonem elegerunt obsidem, sed eum Ioseph cepit. Vel quod immitis natura, & primus illorum qui conspiraverant in necem suam, *Philo*; vel quod, post Rubenem, natu maximus. *Aben-Esra.*

5 *Frumentum gratis datum.*] Sine pecunia, quæ soluta quidem, sed ipsis insciis, in saccum cujusque reposita; quam & in diversorio repererunt, saccis apertis. *Moses.* Quinam autem fuerit, qui primus saccum aperuit, incertum. Quidam Levi, alii Ruben fuisse conjiciunt. Nec tota Iacobi familia ex illo frumento Ægyptio vivere potuit, quæ circiter ccc. personarum. Sed radicibus & aliis, ob necessitatem, in victum usi sunt. *Calvin.*

6 *Benjamin.*] Gen. XLIII. Ingens autem Iosephi in Benjaminem affectus, qui frater ipsius unicus ὁμογάστριος. *Iun. Mercerus.*

7 *Tum.*] Inserendum totum cap. XLIV. Genes. Vide Iosephum.

8 *Cognoscendum.*] Gen. XLV. Rabbini putant eum ostendisse ipsis circuncisionem suam. Sed sola venditionis commemoratio suffecit. *Mercer.* *Ego sum Ioseph.* Hæc vox inopina, quasi fulmen perculit Fratres, eosque attonitos, elingues, & quasi amentes reddidit. A formidabili ejus potentia, sceleri suo non nisi mortem meritam expectabant. *Rup.*

9 *Non sine pudore.*] Ac metu. Unde factum, ut obmutescerent. Quod silentium processit, non ex gaudio inventi fratris, ut Lutherus vult; sed ex mala conscientia. *Villet.*

frumento, [1]multisque donatos, domum remisit: præmonens, [2] quinque adhuc annos famem futuram: cum patre atque omni progenie ac familia ad se commigrarent.

1 XXI. Igitur [3]Jacob in Ægyptum descendit, Ægyptiis admodum lætantibus, gaudente rege, benigne à filio susce-
2 ptus. Id gestum anno ætatis Jacob, centesimo & trigesimo:
3 à diluvio autem, anno [4]cIↃ CCC & LX. Cæterum ab eo tempore, quo Abraham in terra Chananæorum consedit, in id quod Jacob Ægyptum ingressus est, referuntur anni [5] CCXV.
4 Igitur Jacob [6]septimo & decimo anno, quam Ægypto advenerat,

1 *Multisque donatos.*] Præter alia, singulis binas stolas dedit, id est, vestimenta nova & splendida. Sua enim in luctu dilaceraverant. Hebraïce est שלמה חלפות, *mutatorias vestes.* Idem.

2 *Quinque adhuc annos.*] Hinc patet hæc gesta esse, Iacobumque in Ægyptum descendisse, anno secundo sterilitatis, cum esset annorum CXXX. Ioseph XXXIX. Hæc est basis & nodus Chronologiæ hujus ætatis. Unde sæpe repetenda. *A Lapide.*

3 *Iacob in Ægyptum descendit, &c.*] Gen. XLVI. Ioseph. II. 4. Non absque gravi metu hoc iter Iacobus suscepit. *Primo*; ne posteri ejus Idololatria inficerentur. Tum enim ea maxime in Ægypto invaluerat. Augustin. XXIII. C. D. 4. *Deinde*, ne illecti amœnitate regionis, Chananææ, quam Deus promiserat, obliviscerentur. *Menoch. A Lapide.* Sedes Israëlitarum fuit regio גשן: *Gosen.* LXX. eam in Arabia ponunt. Quia nimirum Nilus olim Asiæ & Africæ terminus. *Mela.* Hieronymus pro Thebaide accipit. Quod falsum. Sita fuit Nilum inter & Mare Rubrum, in confiniis Chananææ, non longe ab On sive Heliopoli, ubi Ioseph degebat. *Iun. Mercer.* Ejus pars fuit Rameses; ubi postea urbs ejusdem nominis ab Israëlitis structa. *Cajetan. Mercer. Hieron.* Separatim degebant ob diversa Ægyptiorum instituta. *Quia detestantur Ægyptii omnes Pastores ovium.* Pastores enim vitam pecori adimebant, quod grande nefas apud Ægyptios. Ex hac diversitate vitæ inter pastores, qui Hycsos dicebantur, & Ægyptios alios, gravissima olim bella inter eos exstitisse, Manetho apud Iosephum testatur. *Grot.*

4 cIↃ CCC LX.] Hebræis IↃ LXXXII. Ita restituit olim Victor Giselinus. Prius erat M. CCC. & LX. Sigonius ad Giselini numerum annos decem addit, ut sint M. CCC. & LXX. Quid hic sequendum? Videtur Giselini emendatio vera esse. Nam Sigonii vitium continet ex falsa opinione, quam habuit de natali Jacob, natum esse anno ætatis Isaac LXX. cum natus fuerit anno ejusdem LX. *Druf.*

5 CC.XV.] Etiam hic erravit Sigonius emendans CCXXV. Error iste ex eodem fonte manavit quo superior. Nam Jacob natus est cum Isahac annum ætatis ageret sexagesimum. Quod sic doceo. Duxit uxorem anno ætatis quadragesimo. Rebecca viginti annos continuos sterilis fuit. Exinde peperit geminos. Cæterum Abraham ingressus est terram Chanaan anno ætatis 74. Anno autem centesimo genuit Isahacum. Superant anni viginti quinque. Quibus si addas annos Isahaci LXX. & Jacobi CXXX. non sunt anni CCXXV. ut vult Sigonius; sed CCXV. tantum. *Druf.*

6 *Septimo & decimo.*] Gen. XLVII. Sigonius emendat, *septimo decimo*, extrita copulante, quam insertam putat ab iis,

nerat, urgente morbo, Joseph filium [1]obtestatur, corpus [2]sepulchro suo redderet. Tum Joseph patri benedicendos filios suos obtulit: quibus benedictis, cum tamen benedictionis merito, [3]majori minorem præposuisset, filios [4]omnes benedictione lustravit. Decessit autem annos natus [5]CXLVII. [6] Funus [6]magnifice curatum: corpus in sepulchro majorum [7] Joseph condidit. Fratres, post patris obitum, pro conscien- [8] tia

ab iis, qui notas Sulpicianas, hoc est, ea quæ Sulpicius per notas numerorum scripserat, explicuerunt. *Drus.*

1 *Obtestatur.*] Fictum ergo fuit ilud mandatum Jacobi de non ulciscenda injuria à fratribus accepta, de quo cap. 1. Gen. Nam Jacob ignarus erat Josephum à fratribus venditum: venditum quidem intellexerat, sed à quo, ignorabat. *Rambam.*

2 *Sepulchro suo.*] Majorum suorum, quod in terra Chanaan in spelunca, quæ in agro Ephron Hetthæi, sive in spelunca quæ in agro Machphela, è regione Mamre, quam emerat Abraham ab Ephrone Hetthæo. Gen. XLIX. ℣. 29, 30. *Drus.* Voluit in Chananæam deportari, ut testaretur eam terram posteris suis promissam; & ne illi in Ægypto sibi manendum putarent. Addunt aliqui; ut cum Christo resurgere posset. *Lyra.* Et ab omnibus Catholicis creditur, inter alios qui cum Christo in die Paschæ resurrexerunt, etiam Jacob fuisse. *Abulens.* Idem Joseph sibi fieri voluit; & verosimile est etiam reliquos duodecim Patriarchas Hebrone sepultos. Vel in Sichimis, ut *Hieron.* vult. Et hoc insinuatur Act. VII. ℣. 16. *Tirinus.*

3 *Majori minorem.*] Gen. cap. XLVIII. Ephraim Manassæ. Primo, quia ex Ephraim nascituri erant Reges Israël. *Eusib.* Deinde; quia hæc tribus gloria & numero Manasseam superavit. Tertio: quia ex Ephraim nasciturus erat Joseph, typus Christi. *Hieronim.*

4 *Omnes.*] Exceptis Simeone & Levi, ob cædem Sichemitarum. Unde & Moses Deut. XXXIII. Simeonem omisit. Cæterum hæc cygnæa cantio Jacobi à variis ingeniis detorta fuit in Testamentum fabulosum, cujus *Origenes* meminit Tomo II. in Iohan. & *Athanas.* in Synopsi. Ejusdem farinæ est Testamentum XII. Patriarcharum, cujus idem Origenes I. tom. XV. in Jos. mentionem facit. De quo vide Seld. I. de Succes. XXIV. ubi refert ex Græco versum esse, & ab Ebræorum genio satis alienum.

5 CXLVII.] Vixit Jacob cum Abraham annos XV. Isaac CXX. Sem I. Eber LXXIX obiit à diluvio Ioc. *Bucholc.*

6 *Magnifice curatum.*] Gen XLIX. Aromatibus, balsamo, myrrha, cassia, quæ cadaver à putrefactione servant, illique suavem odorem conciliant, conditum. *Mumiæ sepulcrorum ad condienda defunctorum corpora, ex myrrha & aloë fiebant.* Heinsius. Et hac arte cadavera multis seculis integra servantur, ut ex Mumiis patet. Modum tradunt *Herodot.* III. *Diodor.* I. Qui insuper notat, Ægyptios sepulchrorum magnificentiæ summum studium impendisse. *Mela* I. 9. Ægyptii mortuos arte medicatos intra penetralia collocant. Volunt Rabbini feretrum à filiis Iacobi (exceptis Levi & Ioseph, in quorum loco successerint Ephraim & Manasse) eo ordine gestatum, quo postea per desertum castra posuerint; ita ut Iuda, Issachar, Zabulon ab Oriente: Ruben, Simeon, Gad à meridie: Ephraim, Manasse, Benjamin ab Occidente: Dan, Aser, Napthali ab Aquilone incederent. Sed hæc incerta sunt. *Mercerus.*

1 *Decessit*

9 tia paventes, benigne habuit. [1] Decessit autem Ioseph ipse,
ætatis anno [2] decimo & centesimo.

1 XXII. Hebræi igitur qui in Ægyptum devenerant, [3] incre-
dibile memoratu est, quam [4] cito [5] numero aucti sint, multipli-
2 cataque progenie [6] Ægyptum repleverint. Sed [7] defuncto re-
ge, qui eos ob meritum Joseph benigne fovebat, [8] succeden-
3 tium regum imperio deprimebantur. Nam & [9] opus durum
ædifi-

1 *Decessit Ioseph ipse.*] Cujus ossa Israëlitæ, Ægypto egressi, secum in Chananæam detulerunt. Miræ fabulæ Iudæorum, quod cum ossa ejus reperire non possent, ovis locuta, iis monumentum ostenderit. Et magis ridiculus author *Histor. Scholast.* Cum Nilus sepulchrum Iosephi inundasset, Mosen injecta auri lamina, cui nomen Iehova inscriptum, id detexisse. Natantem enim laminam eo loco ubi ossa reposita, constitisse. *Perer. Villet.*

2 *Decimo & centesimo.*] Ioseph in Ægypto regnavit annis LXXX. annis XIII. serviit. Ergo anni gloriæ sexies superarunt annos miseriæ ipsius. Mors Ioseph est medium inter natalem Iacob, & mortem Iosuæ. Utrimque CCI. *Bucholc.* Decessit Ioseph regnantibus Assyriorum Rege XII. Mamito, XII. Sicyoniorum Plemmæo, & Argis adhuc manente Argo. *August.* C. D. XVIII. ℣. 7.

3 *Incredibile memoratu.*] Augustinus miraculo auctos vult. Rabbini partu gemino vel trino singulis vicibus. *Pellican.* Potuit ita fieri. LXX. intra XXX. annos, singulo partu, producunt 2100. Tertiam tantum partem horum sume, & conjugia 300. habes. Hi intra totidem annos generant 9000. Tertia pars facit 1500. conjugia. Intra XXX. annos 45000. Tertia pars dat 7400. conjugia. Hinc 222000. intra CL. annos. Et sic porro. Annis CCX. habebis 27600000. *Simlerus. Temporarius. Perer.* Ejus incrementi & alia exempla sunt. Intra CCL. annos à diluvio adeo excrevit genus humanum ut in exercitu Nini contra Bactrianos fuerint 700000. ped. 200000. eq. *Diod. Sicul.* ex Ctesia.

4 *Cito.*] Spatio CCX. annorum. Quem numerum innui putant verbo ירד, descendite. ר CC. ו VI. ד IV. valet. Hinc CCX. *Drus.*

5 *Numero.*] Qui non minor fuit quam 3000000. *Perer.*

6 *Ægyptum repleverint.*] Imo terram Gosen. Nam semper distinctim ab Ægyptiis habitarunt. Et capax illa regio tantæ multitudinis. *Horn.*

7 *Defuncto Rege.*] Hic in Historia Mephres nominatur, cujus anno nono Ioseph decessit, cum vixisset decem supra centum. Ex quo liquet ipsum cum imperio præfuisse Ægypto annos LXXX. Nam cum summam à rege potestatem accepit, annorum erat XXX. Interea in Ægypto fuerunt, ut proditum à nonnullis, reges quinque. Sed Eusebius quatuor tantum recenset. Hi sunt, Amosis, Chebron, Amenophis, & Mephres. *Drus.*

8 *Succedentium Regum.*] Quorum Catalogum vide apud Eusebium & alios. Novus autem Pharao, qui afflixit Israëlitas, putatur fuisse non ex Ægypto, sed Assyrius. Id quod Cajetanus probat ex Isai. LII, 4. Sed alius ejus loci sensus. Vincentius Mephrem, alii Rameſsem, alii Armesesmianum fuisse volunt. Abulensis Amenophim, qui in XVIII. Dynastia Politanorum fuit septimus. Hujus anno XVIII. Mosen natum Eusebius vult.

9 *Opus durum.*] Et segne admodum, si non fallunt nos Ebræi, apud quos in proverbium abiit, *Pithom & Rameſſes.* de opere

[1]ædificandarum civitatum eis impositum: & quia jam multitudo abundans metuebatur, ne quandoque [2]libertatem armis vindicarent,[3]parvulos recens editos, aquis mergere, edicto regio cogebantur. Nec dissimulare cruentum imperium licebat. Qua tempestate,[4]filia Pharaonis, [5]infantem [6]in flumine

de opere segni ac tardo supra modum. *Drus.* Cœpit hæc persecutio paulo ante nativitatem Mosis, & duravit xc. plus minus annis. *A Lapide.*

1 *Ædificandarum civitatum.*] Quantos labores exantlarint, vide apud Philonem 1. de vita Mosis. Flumen in multas fossas diducere sunt jussi, & mœnia ædificare, & aggeres exstruere, quibus inundationes fluminis arcerentur. Πυραμίδας ἢ ἀνοικοδομοῦντες ἐξέτεινον ἡμῶν τὸ γένος. *Joseph.* lib. 11. c. 5. Et ut magis exosi redderentur, diverso ab Ægyptiis habitu incedebant. *Eusebius* ex Eupolemo. Urbes ab ipsis structæ Pithom & Rameses, id est, juxta Targum Ierosolymitanum, Tanis & Pelusium. Rameses fuit in terra Gosen. Postea Heroum urbs dicta. *Abul.* & pagus Arsenoitarum. Denique Thebæ vel Thebais. *Alii.* LXX. addunt Heliopolin quoque tum exstructam. Moris autem Ægyptiis Regibus, uti servitio peregrino in exstruendis urbibus & templis. Ita Sesostris, sumtuosa templa exstruxit, & iis inscripsit: ὡς ἐδεῖς ἐσχύει εἰς αὐτὰ μεμόχθηκε. *Horn.*

2 *Libertatem armis.*] Tres caussæ afflictionis Israëlitarum. Primo metuebant ne ingruente bello, hostibus se conjungerent. Deinde odium conceptum ex diversitate Religionis. Tandem vaticinium quoddam, nasciturum ex Hebræis, qui imperium Ægypti everteret. *Joseph.* Triplex est metus à peregrinis, ubi multum increscit eorum multitudo, ne conspiratione indigenas opprimant, ne hostibus se adjungant, ne vi exitum quærant. *Grotius.*

3 *Parvulos.*] Mares. Hoc edictum valde minuit numerum Ebræorum in Ægypto, qui alioquin in majus potuissent excrescere. Nam ex solo Ioseph nasci potuerunt eo spatio temporis, & quidem absque ullo miraculo 25000000. bellatorum, ut quidem Temporarius demonstrat. *Drusius.* Augustinus: O prodiga furoris audacia! Necdum natis pœna mandatur, & ante principium vitæ periculum concitatur. Cohibe nefarie homo insaniam tuam: servet ordinem feritas tua: nascantur ante quos punias.

4 *Filia Pharaonis.*] Exod. 11. Thermuth sive Thermuthin Iosephus, Merin Artapanus apud Eusebium appellat. Addit Philo eam unicam fuisse Pharaonis hæredem, & sine prole ulla, licet diu nupta fuisset.

5 *Infantem.*] Filium Amrami, quem ex Iochabed uxore genuerat. Hic Amram patrem habuit Caath, Devi filium, Iacobi nepotem. Fuit autem septimus à patriarcha Abrahamo. Quod significat Salmanticensis in libro Iohasin per hæc verba: *Moses doctor noster (super eum pax) fuit septimus sanctorum patrum, itidem ut sabbathum.* Hoc vult dicere, ut sabbathum septimum dierum est, ita Moses septimus patrum, id est, patriarcharum. Idem ibidem: *Natus est anno trigesimo septimo post obitum Levi, hoc est, anno mundi conditi* 1368. *die quarto septimi mensis Adar, tertia hora dici, ut scriptum reliquit R. Abraham filius Hija Hispanus.* Drus.

6 *In flumine.*] In Nilo, qui peculiariter יאור, id est, rivus appellatur. *Drusius.* נחל מצרים & שיחור idem sunt. שיחור nigrum significat. Hinc Nilus Græcis μέλας dictus, teste *Eustathio*: quod aquæ ejus turbidæ. Hinc Σῆρις ὕδωρ Αἰθίοπων κινλήσκεται. Dionysius

mine repertum, [1] nutriendum pro filio [2] curavit: [3] nomen puero [4] *Moïses* dedit. Moïses hic, [5] cum viriles annos ageret, con-

sius ὠδεινγ. Vide Fuller. II. Miscell. VIII. & *Selden.* I. de Dis Syris, IV. Cæterum Moses expositus fuit in fiscella scirpea. *Strabo* in Narratione de Auge & Telepho, *Simonides* de Danaë & Perseo λάρνακα vocat. Erat ex papyro. Lucanus IV.

Conseritur bibula Memphitis cymba papyro. Grotius.

Μηχανῶν] πλέγμα βίβλινον, καὶ χρίσαντες ἀσφάλτῳ, ἐνθέσθαι τὸ παιδίον. Καὶ τὸ μὲν ὁ ποταμὸς ὠθήσας ἐλαβὼν, ἔφερε. *Ioseph.* Quæ ultima cum Mose pugnant. Ex quo manifestum, ad ripam inter juncos, repositum infantem, ne à flumine abriperetur. *Perer.*

1 *Nutriendum pro filio.*] Matri eum tradit nutriendum, quam per sororem Mariam, quæ ad flumen stabat, ad se vocaverat. *Drus.* Augustinus: *Manus filiæ Pharaonis, servant paternæ sævitiæ vindicem.* Educatus autem inter Hebræos fuit, usque dum adolevisset. Ex quo patet, Mosen non ignorasse, se esse Hebræum. Et in Epistola ad Hebræos XI. dicitur, quod Moses contemserit adoptionem illam, malens publice haberi Hebræus & contemtibilis, quam filius Reginæ. *Estius.* Philo dicit, Thermutin cum improlis esset, gravidam se finxisse, & genuisse Mosen, quasi Moses non adscititius, sed naturalis ejus filius esset. Idem videtur innuere Apostolus Hebr. XI, vers. 25. Cum ait, Mosen grandiorem factum, negasse se esse filium filiæ Pharaonis. Ergo ante habebatur genuinus ejus filius. Cur ergo Pharaoni mortuo, non Moses, sed alius successit? Forte quia matris fraus, & Mosis adoptio detecta fuit. *A Lapide.* Narrat quoque Josephus, quod Pharao Mosi infanti Diadema in caput imposuerit; Moses vero illud detraxerit in terram, & pedibus conculcarit. Hinc vitæ periculum, instinctu Ægyptiorum sacerdotum incurrisse, sed à Thermuti servatum.

2 *Curavit.*] Institutus quoque fuit ἐν πάσῃ σοφίᾳ Αἰγυπτίων. *Stephanus* Actor. VII. Sapientia autem Ægyptiorum maximam partem versabatur in Hieroglyphicis & Mathematicis disciplinis. Artapanus apud Euseb. 9. ωεπ. tradit, inter alia, etiam literas Ægyptios à Mose didicisse. Quod non videtur. Nam cum Moses eruditionem suam ab Ægyptiis acceperit, probabile est eos etiam litteras habuisse. *Willet.*

3 *Nomen puero.*] Errat Galesinus qui hoc nomen puero in circumcisione à parentibus impositum vult. Nam circumcisus fuit die octava. Nomen autem hoc inditum ei à filia Pharaonis, cum ex aqua extraheretur. *Drus.*

4 *Moïses.*] Vel *Moses.* Utraque reperitur in codicibus Græcis & Latinis. Appellatio à מָשָׁה extraxit, eduxit: non ex μῶ aqua, & ὕσης servatus, ut vult Josephus. In circumcisione nominatus fuisse traditur Joacim. Habuit præterea nomen aliud, videlicet Melchi. Quod notavit Clemens Alexandrinus. Unde habeat incertum. Antiquitates Philonis habent Melchil: *vocavit*, inquit, (loquitur de filia Pharaonis) *nomen ejus Moses: mater autem tum vocavit Melchil.* Aliter Clemens, qui scribit hoc nomen ei datum, postquam in cœlum receptus esset. Ab Ægyptiis, teste Abenezra, vocabatur Monios. *Drus.* Apud Eusebium XIII. ωεπ. I. legimus: ὡς λόγῳ δραιῶν, ὡς ὑδοχῶν διεπέξεν. Sic enim corrigit Scaliger, pro ὑλοχῶν. Mosen aqua extractum intelligit.

5 *Cum viriles annos ageret.*] Agebat tum annum ætatis quadragesimum. Liquet ex narratione Stephani Act. VII, 23. *Drus.* Quid ante id tempus egerit, Scriptura non refert. Josephus bello Æthiopico Imperatorem fuisse narrat, & obsessa

[1]conspicatus [2]Hebræum [3]ab Ægyptio [4]pulsari, permotus dolore, [5]fratrem [6]ab injuria vindicans, Ægyptium [7]calce perculsum [8]interemit. [9]Mox supplicium [10]è facto metuens, [11]in terram 7
Madian

obsessa Saba, Regis filiam, cui nomen Tharbis, amore ejus captam, duxisse. Quicquid de hoc bello sit, quod Theodoretus & alii fabulosum vocant; non dubium est, Mosen multa de se, humilitatis studio, præteriisse. Nec enim his XL annis, quibus in aula vixit quasi princeps, deses aut otiosus fuit. *A Lapide.*

1 *Conspicatus.*] Addit *Philo*, Mosen sæpius visisse Israëlitas suos laborantes, eosque consolatum ac præfectos lenitatis admonuisse. Hinc suspectum purpuratis & Regi, velut res novas moliretur.

2 *Hebræum.*] Maritum Salomith filiæ Dabri. *Salomo.* Quod tamen temere affirmatur. Nam non habet autoritatem de Scriptura. *Drus.*

3 *Ab Ægyptio.*] Hunc putant fuisse ex præfectis regiis, qui operas Judæorum exigebant, moraque cessantium castigabant. *Drus.* Addunt Iudæi, hunc Ægyptium adulterium commisisse cum uxore hujus Hebræi, ideoque orta rixa eum percussisse.

4 *Pulsari.*] Stephanus Act. VII. percussionis vice ἀδικίας meminit. Ἐδάν τινα ἀδικεῖσθαι. Certum est injuriam gravem fuisse, ita ut percussor mereretur plecti morte. Alias enim Moses non habuisset potestatem, nec jus nec voluntatem eum occidendi. *A Lapide.*

5 *Fratrem.*] Agnatum aut popularem. Ita in Oriente vox אח sumitur.

6 *Ab injuria vindicans.*] Atque hoc aliquo modo excusat factum Mosis. Fuit enim justa defensio, qua Hebræum injuste invasum defendere tenebatur ex charitate. *Qui enim socium non defendit ab injuria cum potest, tam est in vitio quam ille qui facit.* Ambr. Nam tum non erat Judex qui posset injuriam avertere; & injuria erat præsens, nec moram temporis patiebatur. *Toletus.* Multi tamen veterum, quos inter aliquando Augustinus, Mosen nimii zeli & præcipitantiæ accusarunt. Occumenius in Epist. Judæ tradit Diabolum de corpore Mosis, tanquam sepultura indigno, ea imprimis ratione litigasse, quod Ægyptium injuste occidisset.

7 *Calce perculsum.*] Hebræi, etiam prisci, teste Clem. Alex. 1. Strom. excusant Mosen, eo quod Ægyptium occiderit non gladio, sed pronunciando in eum nomen τετραγράμματον Jehova. Quomodo Petrus solo verbo occidit Ananiam & Sapphiram. Sed hoc est commentum. Quod dicit *calce percussum*, in Textu est ויך *& percussit*, quocunque tandem modo. *Horn.*

8 *Interemit.*] Interemtum arena obruit. Quo jure occidit Ægyptium? Nullo *inquit* Augustin. contra Faustum. Sed postea re melius perpensa, jure *inquit* divino, & potestate jam tum collata à Deo. Et satis constabat id Mosi, sed incertum an externa & sensibili revelatione, an vero sola inspiratione seu suggestione interna. Stephanus Actor. VII. disertim: ἐνόμιζε δὲ συνιέναι τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ ὅτι ὁ θεὸς διὰ χειρὸς αὐτοῦ δίδωσιν αὐτοῖς σωτηρίαν. *Tirinus.*

9 *Mox.*] Id accidit die altero, Exod. II, 13. Duos autem Ebræos inter se contendentes audaces Iudæi dicunt fuisse Dathan & Abirom. Ita Jonathan & R. Salomo. *Drus.*

10 *E facto.*] Id est, post factum, ut cum dicimus *ex illo tempore*, significamus, post illud tempus: vel certe propter factum. Nam *E* quoque propter significat, ut in epistola Cecilii ad Plinium, *balneum ex epistolis meis.* Notavit Linacer. *Drus.*

11 *In terram Madian.*] Exod. II, 25. *& sedit in terra Madian.* Terram pro regione posuit: nam est nomen regionis.

Quan-

Madian profugit: & [1] apud Jethro [2] sacerdotem regionis illius [3] diversatus, filiam ejus [4] Sephoram in matrimonium accepit, exque ea duos filios, [5] Gersom & * Eliezer, sustulit.

XXIII. Hoc

Quanquam Iosephus urbem esse scribat in littore maris rubri sitam. Eusebius in Locis duas urbes memorat ejus nominis. Prior, *inquit*, est trans Arabiam ad meridiem in deserto Saracenorum, contra orientem maris rubri: unde vocantur Madianæi & Madianæa regio. Alia est juxta Arnonem & Areopolim, cujus nunc ruinæ tantummodo demonstrantur. In hac Mosem exulasse scribit Hieronymus in locis Actor. Apostol. *Drus.* Median sive Midian in maris rubri littore, Gr. xxix. in Higiaza, quæ in Alcorano dicitur Medinat Kanmi Xaib. Xaib enim illis idem qui Iethro. *Golius.*

1 *Apud Iethro.*] Raguel, non Iethro legitur, Exod. ii. vers. 17. quod Græci scribunt ῥαγουήλ. Libri Latini variant. Nam in aliis Raguel, & in aliis Iethro. Quæ duo nomina Lyra confundit: etiam scholion quod in editione Romana, ῥαγουήλ, ἰοθόρ. Nam Iothor idem cum Iethro. Critici Ebræorum legunt Iether. Aliis Ietro pater erat, & Raguel avus. Quod autem in loco citato, *ad Raguel patrem suum*, id interpretantur ad Raguel avum suum. Sic Abenezra, R. Levi & alii. Nam pater Iethro dicebatur & Hobab. Sic dico, Raguel pater Iethronis erat, & Jethro socer Mosis, cujus filiam Sepphoram in matrimonium acceperat. Ut pater pro avo, ita filius ponitur pro nepote. Sic mater est avia, quandoque & filia neptis. *Drusius.* Demetrius apud Eusebium 9. ϖϱπ. tradit, quod Abraham ex Cetura genuerit Ieclan, ex quo natus sit Adam (potius Dadan, ut patet ex Gen. xxv, 3.) à quo Raguel pater Iethro, cujus filiam Moses accepit.

2 *Sacerdotem.*] Τὸν ἱερέα. lxx. Iosephus. Hieronymus. Quod roborat Abenezra his verbis: *Omnis sacerdos est minister Dei aut idolorum. Iste autem erat Iethro minister Dei, quemadmodum adhuc declarabo.* Quidam, *principem regionis illius*, in queis Oncelos paraphrastes Chaldæus. Sic Photiphar, qui à veteribus vocatur *sacerdos Onii*, ab aliis dicitur *Princeps Onii*, id est, præfectus aut gubernator. Eadem vox in Ebræo. *Drus.* Artapanus apud Euseb. 9. ϖϱπ. dicit eum fuisse Regem Arabiæ. Quod absurdum. Quis credat filias Regis oves pascere? Deinde alii pastores non ausi fuissent eas tam male tractare. *Simlerus.* Probabile est, & Principem civitatis suæ & Sacerdotem fuisse, sicut Melchizedek. An autem veri Dei Sacerdos, cujus notitiam ab Abrahamo accipere potuit, ambigitur. Certum est Midianitas tum temporis idololatras fuisse. *Cyrillus* & *Abulens.* putant eum coluisse unum Deum altissimum, sed cum Idolis gentilium.

3 *Diversatus.*] Ibi quoque Genesin scripsisse putatur, ad consolationem Hebræorum qui in Ægypto opprimebantur. *Perer.* Sed Theodoret. Beda, Tostatus, à quibus non dissentit Euseb. 7. ϖϱπ. si verba ejus accurate expendantur, totum Pentateuchum in deserto, post exitum ex Ægypto, scriptum volunt.

4 *Sephoram.*] צפורה. Quam author Hist. Scholast. facit eandem cum filia Regis Æthiopiæ Tharbi, quam eum duxisse Josephus tradidit. Sed hæc aperte cum scriptura pugnant. Tzippora fuit filia Iethronis. Eadem vocatur כושית, Αἰθιόπισσα; non quod Midianitæ à Cusho oriundi; sed quod in eorum regione habitarent. Æthiopia enim duplex: Occidentalis in Africa, supra Ægyptum: Orientalis in Arabia. *Jun. Perer.*

5 *Gersom.*] Appellatio à גרש expello. Nam quia pulsus erat Ægypto, ideo sic filium nominavit. Dicebat enim

ἐπ

XXIII. [1]Hoc tractu temporum [2]*Job* [3]fuit, [4]legem natu- 1
ræ, & agnitionem Dei, & omnem justitiam complexus,
[5]prædives opibus: atque eo illustrior, quod his neque inte-
gris corruptus, neque amissis depravatus est. Nam cum per 2
diabolum exutus bonis, filiis etiam esset orbatus, ad extre-
mum diris ulceribus affectus, non potuit vinci, ut præ doloris
impatientia aliqua in parte peccaret. Mercedem denique 3
divini

ὅτι πάροικος εἰμὶ ἐν γῇ ἀλλοτρίᾳ. *Drus.* גר est peregrinum, שם illic. Unde גרשם. Quia peregrinus in Midianitide. Hi filii Mosi nati sunt paulo ante reditum ejus in Ægyptum, qui contigit anno ætatis ejus LXXX. Nam ex cap. IV. Exod. 20. colligitur adhuc parvulos tum fuisse. *A Lapide.*

* *Eliezer.*] Ἐλιέζερ. Nomen hoc Moses dedit alteri filio, quod Deus patrius ei subvenisset, eumque à Pharaonis gladio liberasset. Verba clara sunt, Exod. XVIII. vers. 4. *quia Deus patris mei auxilio mihi fuit & liberavit me, &c.* Drus. Nomen hujus non occurrit Exodi II. sed 18. ℣. 4. unde illud transcripserunt LXX. Latinus, & Sulpicius. *Horn.*

1 *Hoc tractu temporum.*] *Philo* Jacobi tempore vixisse Jobum putat, & Dinam uxorem duxisse. *Hieronymus* Mosis; cui Elihu Balaam videtur. *Gregorius* Judicum. Alii Davidis. Alii denique ipsum ex sapientibus Babylonis fuisse autumant, teste *Rambam.* Communis opinio est, vixisse eo tempore quo Israëlitæ in Ægypto serviebant. Quia Moses librum ejus scripsit, ut Rabbini & Origenes tradunt. Contigit agentibus in deserto Hebræis. Regio est Arabia. ubi Hus, id est, Αὐσανῖτις. Gen. 10. ℣. 23. ubi Theman, Gen. 36. ℣. 11. ubi Suha sive Saccæa, Gen. 25. ℣. 2. ostendunt id etiam crebræ Arabum voces. *Grot.*

2 *Job.*] איוב. Non ergo fuit Jobab Rex Edom, Gen. 26. ℣. 33. ut LXX, & Tostatus volunt. Nam Job fuit in regione Utz; hic autem habitavit Bozræ in confiniis Idumææ & Moab. *R. Salomo* Chananæum fuisse vult, ex Num. 14. ℣. 9. *Cajetanus* Arabem. *Hieron. Iyræ* ex posteris Nachor. *Chrysostom. August. Theodoret. Mercer. Perer.* ex posteris Edom. Gen. 4. ℣. 21. Alii ex posteris Abraham Keturæis. Quia Bildad Schuchites, ex Schuach Keturæ. Quia sedes ipsorum in Oriente. Gen. 25, ℣. 6. ubi & Job.

3 *Fuit.*] Quidam dicunt, Jobum nunquam fuisse, sed Historiam illius nihil aliud esse quam Parabolam. Sive autem fuerit, sive non, &c. *Rambam* III. More Neb. 22. Res vere gesta est, ut apparet Ezech. 14. ℣. 14. Jacobi 5. 21. sed poëtice tractata. *Grot.*

4 *Legem naturæ.*] Quia nondum lex scripta erat. Legem igitur naturæ vocat non illam tantum quæ mentibus hominum impressa est, de qua *Paulus* ad Rom. cap. I. 20. II. 14. 15. & *Cicero* in Orat. pro Milone, Justinianus I. Instit. tit. II. Verum etiam quæ ante Mosen viva voce à Deo tradita & continuæ Patriarcharum successione propagata est, qualia erant septem illa præcepta, quæ Rabbini dicunt Noacho post diluvium data fuisse. De quibus supra. *Horn.*

5 *Prædives opibus.*] Habebat enim ovium septem millia, camelorum tria millia: juga boum quingenta. & asinas totidem, copiosissimumque servitium. Denique Orientalium omnium maximus erat, hoc est, clarissimus & locupletissimus. *Drus.*

divini teſtimonii conſecutus, ſanitati redditus, omnia quæ amiſerat [1] in duplum recepit.

1 XXIV. At Hebræi multiplicato ſervitutis malo preſſi, [2] querelis in cœlum converſi, ſpem auxilii à Deo expecta-
2 bant. Tum Moiſi [3] paſcenti oves, repente [4] rubus ardere viſa:
3 flammis tamen quod erat mirabilius, [5] innoxiis. Qua novitate
obſtupefactus, [6] rubo propius acceſſit, ſtatimque ad eum
4 iſtiuſmodi fere verbis Deus locutus eſt: *Dominum ſe eſſe*
[7] Abraham, Iſaac & Jacob: quorum progeniem, Ægyptiorum do-
5 *minatione depreſſam, ereptam malis cupiat. Iter ergo ſuſciperet* [8] *ad*
regem Ægypti, ducemque ſe populi in libertatem reſtituendi præſta-
6 *ret.* Cunctantem [9] poteſtate confirmat, virtutem ei ſignorum faciendorum impertiens.

1 XXV. [10] Ita Moiſes in Ægyptum profectus, ſignis prius apud

1 *In duplum recepit.*] Tam dives evaſit ut habuerit quatuordecim ovium millia: camelorum ſex millia: mille boum juga, ac totidem aſinas. Job. XLII. *Idem.*

2 *Querelis in cœlum converſi.*] Tunc enim invocare Deum plerique cœperunt. Num. 20. 16. relictis Ægypti Idolis. Ezech. 20. ℣. 8.

3 *Paſcenti oves.*] Exod. III. Apud montem Sina & Horeb. Τῷ δ' ἐστιν ὑψηλότερον τοῦτο ὄρων, ὡς νομεὺς ἄφλοτον, ἀγαθὸς φυομένης πόας. *Joſeph.* Contigit hoc XL. anno exilii Midianitici.

4 *Rubus ardere viſa.*] Vero & materiali igne per Angelum producto ex vicino aëre. A rubis vero frequentibus, ipſe mons dictus fuit Sinai, quod Hebraice rubum ſignificat. *Tirinus.*

5 *Innoxiis.*] Deus enim vim ignis naturalem non abſtulit, ſed ſuſpendit. Sicut factum, cum tres ſocii Danielis in fornacem igneam conjicerentur. Deus igitur hic conſervavit ignis ſubſtantiam; ſed actionem & uſtionem ejus impedivit, ſubducendo concurſum & influxum ſuum, ne ageret in rubum, vel virentia folia ejus nimium afflaret aut deſiccaret. Deo enim cum igne nolente concurrere, ne infernus quidem totus vel ſtupam aduſſerit. *A Lapide.*

6 *Rubo propius acceſſit.*] Pro *ad rubum.* Sic Livius: *accedere mœnibus.* Supra: *Turrim quæ cœlo accederet.* Druſ.

7 *Abraham, Iſaac & Jacob.*] Hæc formula ſacra apud gentiles in Magicis carminibus adhibita, & tres Patriarchæ pro Diis habiti. *Origenes* IV. adverſus Celſum.

8 *Ad Regem Ægypti.*] Buſiridem, ut nonnulli volunt. Quem Diod. Sicul. tradit Thebas Hecatompylas ſtruxiſſe. Strabo XII. negat unquam talem Buſiridem fuiſſe. Philaſtrius hunc Regem Thamuz vocat. Id certo conſtat, alium ab eo fuiſſe, cujus metu Moſes in Medianem fugit. Exod. II, 23. *Pellican. Junius.*

9 *Poteſtate.*] Ἐξουσίᾳ, quæ authoritatem divinam una cum dono miraculorum complectitur. Sic Matth. 28. ℣. 18.

10 *Ita Moiſes in Ægyptum profectus.*] Exod. IV. Quando duplicantur lateres, venit Moſes. *Capnio.*

1 *Regem*

apud suos editis, assumpto fratre Aaron, [1]Regem adiit: *missum se à Deo* prodit, *verbisque se Dei dicere populum Hebræum uti dimitteret.* At ille, negans se [2] dominum nosse, parere imperio abnuebat. Cumque Moises in testimonium mandatorum Dei, ex [3] virga [4] draconem feciisset, mox [5] aquas omnes in sanguinem convertisset, totamque terram ranis oppleisset: [6] facientibus similia [7] Chaldæis, [8] magicas esse artes, quæcumque

1 *Regem adiit.*] Exod. 5. Regia tum temporis erat Tzoan sive Tanis, unde Taniticum ostium Nili nomen habet. Ibi miracula per Mosen facta. Psalm. 77. *Joseph.* Posteaquam commemorasset operam suam pro Ægyptiis contra Æthiopas navatam, laboresque exhaustos, &c. *Artapanus* apud Euseb. IX. Præp. refert, quatuor miracula Mosi adeunti Pharaonem, contigisse. *Primo*, ignem è terra erupisse, cum voce quæ diceret, brevi ab ipso liberandos esse Hebræos & in patriam antiquam reducendos. *Secundo*, Mosen à Pharaone carceri inclusum fuisse, sed inde noctu, custodibus mortuis, januisque confractis, exivisse ad ipsum Regem. *Tertio*, ipsum Regem, pronunciato in aurem ejus nomine tetragrammato à Mose, mutum factum, moxque sanatum esse. *Quarto*, Sacerdotes Pharaonis omnes ad idem nomen spasmo exspirasse. Sed hæc Judæorum commenta sunt.

2 *Dominum.*] Qui tum nomen suum יהוה revelavit. Exod. 6. De quo vide Rambam I. More Neb. LXI, LXII. Fuller. II. Miscell. VI. & IV, XIII.

3 *Virga.*] Exod. 7. Vocatur virga Mosis, Exod. 4. 17. & Aharonis VII, 19. & Dei. Vide Nicolaum Lyram ad locum: *Tolle virgam tuam.*

4 *Draconem feciisset.*] Hoc quia Aharon fecit jussu Mosis, Exod. 7. vers. 9. ideo Moses feciisse non male dicitur. *Drusius.*

5 *Aquas omnes.*] Sunt qui censent aliquam aquam integram remansisse, quæ postea conversa sit in sanguinem à Chaldæis: alii aliter hac de re opinantur. *Drus.* Etiam in terra Gosen aquæ cruentatæ; sed Ægyptiis tantum. *Abul.* Nam Hebræis erant dulces & potabiles. *Joseph.*

6 *Facientibus similia.*] De hoc facto Magorum videndi sunt D. Augustinus quæst. 21. & in tertio de Trinitate, capite 7, 8. & in libro sententiarum 2, 4. Thomas 2, 2. quæst. 17. art. 2. in corol. quæst. & super Matthæum, cap. 24. Lippomanus in Catena patrum, & alii. Fuerunt autem hæc miracula spuria. *Nam quisquis credit aliquid posse fieri, aut aliquam creaturam mutari aut transmutari in aliam speciem vel similitudinem, nisi ab ipso creatore, proculdubio infidelis est & pagano deterior.* Concil. Aransic.

7 *Chaldæis.*] Id est, Ægyptiorum Magis. *Maximus* Episcopus in sermone de Epiphania: *Hodie Salvator à Chaldæis est adoratus.* Juvenalis: *cum grege Chaldæo.* Interpres vetus: *cum Magis aut Mathematicis.* Cato de re rustica: *haruspicem, augurem, hariolum, Chaldæum ne quem habeat*, id est, astrologum, aut Mathematicum. Est ergo non gentis hoc loco, sed artis vocabulum. *Drus.* Principes horum fuerunt Jannes & Jambres. II. Tim. 3. 8. de quorum sepulcro mira & fabulosa narrat Palladius in vita Beati Macarii. Meminerunt etiam eorum gentiles, ut *Numenius* Pythagoricus apud Eusebium IX. Præp. Apulejus Apol. Plinius Jamnen & Jotapen vocat. De Magis & eorum operibus, vide Maimonidem III. More Neb. XXXVII.

8 *Magicas esse artes.*] Vetus hæc Ægyptiorum

que per Moisen fierent, potius quam Dei virtutem, pro-
4 nunciabat. Donec superductis [1] ciniphibus terra oppleta
5 est, Chaldæis fatentibus majestate divina ista fieri. Tum rex malo coactus, advocato ad se Moise & Aaron, dat populo discedendi potestatem, modo ut superductam cladem
6 averterent. Sed ubi clades exempta est, impotens sui animus, in se reversus, exire, ut convenerat Israëlitas non pa-
7 tiebatur. Ad extremum [2] decem plagis corporis & regni sui contusus & evictus est.

1 XXVI. Sed prius quam Ægypto populus est egressus, manda-

ptiorum & Græcorum calumnia. Qui Mosen inter præcipuos Magos collocant. Plin. xxx. Justin. xxxvi. Apul. Apol. Strabo xvi. Plinii verba sunt: *Est & alia Magices factio à Mose etiamnum & Jochebel Judæis pendens. Fuit autem Iochebel ipsius Moysis mater.* Locus corruptus. Lege Jochebed ex Sacris. Apulejus Mosen & Jannem, tanquam celeberrimos Magos, conjungit.

1 *Ciniphibus.*] Ciniphes, genus insecti alati acriter pungentis: ut est apud Isidorum lib. xii. Originum: item Papiam, nisi quod perperam apud eum *scinipes*, pro *scnipes*, tertia vocali inserta. Hesychius: Κνὶψ, ζῶον πλησὸν, ὅμοιον κώνωπι. Ac similiter Dioscoridi libri primi capite cxii. dicuntur θηρία κωνωποδῆ. Hebraice כינים est Exod. 8. 17, 18. & Psal. 105. 13. Ultrobique lxx. σκνῖπες, Latinus vulgatus *ciniphes*. Κνῖπας etiam Aristophanes in Avibus appellat. Plinius nunc *muliones arborarios*, nunc *culices muliones*, imo & ἀστωλῶς *culices* appellat: quod & Columella facit. In hoc tam vili insecto claudicavit magnorum vis: ut dicere cogerentur, hunc esse *digitum Dei*, hoc est, manum, sive potentiam divinam. *Vossius.* Vetus author: *Tertia vexatio habuit scinifices* (putarim leg. scinifes.) *musculas scilicet parvissimas ac sævissimas: quæ mediis sæpe æstibus per loca squalida se coadunando ac vibrando densatæ nonnullo volatu allabi solent, capillisque hominum ac pecudum setis, cum urente morsu interseri.* Philo Judæus: Ζῶον εἰ καὶ βραχύπτερον, ἀλλὰ ὅμως δηγαλεώπτερον. ὃ γὰρ μόνον λυμαίνεται τὴν ἐπιφάνειαν κνησμοὺς ἐμποιοῦν ἀηδεῖς καὶ βλαβηρωδάτους, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ ἐν τοῖς βιάζεται μυκλήρων καὶ ὠτῶν σίνη ἢ καὶ κόρας ὀφθαλμῶν εἰσπετόμενον, εἰ μὴ φυλάξαιτο τις.

2 *Decem plagis.*] Has decem plagas metro comprehensas invenies apud Johannem Sarisberiensem in Polycratico 8, 12. *Prima rubens unda, ranarum plaga secunda.* Quarum symbolum apud Ebræos, רצף ערש באחב, i.e. Plaga I. דם, sanguis, in quem aquæ omnes conversæ. Quidam *omnes* exponunt *pleræque*, ut in illo, *Omnes gentes habent præputium.* II. צפרדעים, ranæ. III. כנים, ciniphes. IV. ערב, mixtio insectorum. V. דבר, pestilentia, pecorum interitus. VI. שחין, ulcus, pustula. VII. ברד, grando, mixta horrendis aliis meteoris. VIII. ארבה locustarum omne genus. IX. חשך, tenebræ palpabiles & triduanæ. X. בכרות, primogenita. In precibus Ebræorum laudatur Rabbi quidam Juda, ut autor hujus symboli. Videndus Orosius lib. 1. cap. 12. & lib. 7. cap. 18. ubi has decem plagas comparat cum decem vexationibus Christianorum, quas persecutiones vulgo vocant. *Druf.*

1 *Rudis*

mandatis Domini instruitur, [1]rudis adhuc temporum, [2]mensem illum, qui tunc erat, [3]primum omnium mensium esse cognosceret. [4] Sacrificium autem diei illius [5] in solemnitatem 2 conse-

1 *Rudis adhuc temporum.*] Non ita se res habet. Ante enim quam ex Ægypto emigrarent, annum inchoabant ab eo mense, qui cum Septembri mense fere convenit. Hic vero mensis, de quo agit auctor, prope cadit in Martium nostrum. *Galesin.* Videndus ad hunc locum Josephus. Item Lyra, & alii. Quanquam Paulus Episcopus Burgensis pro hac sententia Sulpicii disputet ad XII. Exod.

2 *Mensem illum qui tunc erat.*] Exod. XII. Qui partim Aprili nostro, partim Martio respondet, quem Nisan vocant vocabulo Syriaco an Persico? dicitur etiam mensis novorum, Græce νέων, hoc est, novarum frugum. Stephanus Gobarus apud Photium, ἐν τῷ μηνὶ τῶν νέων, οἷον Ἀβεβλίῳ, ὃν οἱ Ἑβδομήκοντα νεσὰν καλοῦσι. Macarius Ægyptius eum appellat mensem florum, Hom. 47. ἐν τῷ μηνὶ τῶν ἀνθῶν ἐξάγει αὐτοὺς ἐξ Αἰγύπτου: in mense florum educit eos ex Ægypto. Mensis novorum incipiente veris exordio meminit Hieron. in comment. Hag. 2. *Drus.*

3 *Primum omnium mensium.*] Athenienses inchoabant annum à Solstitio æstivo, Asiani ab æquinoctio autumnali, Arabes & Damasceni ab æquinoctio verno, ut & Romani ante Numam Pompilium. *Simplicius* in Phys. Aristot. & alii. Mensis October apud omnes Orientales est primus. *Hieron.* in Ezech. Cœpit ergo hic distingui annus vulgaris sive communis à sacro. Vulgaris incipiebat à Tisri sive Septembri, serviebatque jubileo. Lev. 25. vers. 9, 10. ut & contractibus & negotiis civilibus. Joseph. 1. Ant. 10. Sacer vero à Nisan, id est, Martio. Scriptura autem semper utitur anno sacro, ut patet Zach. 7. v. 1. Esth. 3. vers. 7. *A Lapide.* Nomina autem mensium erant 1. Nisan. 2. Isar. 3. Sivan. 4. Tammuz. 5. Ab. 6. Elul. 7. Thisri. 8. Marcheswan. 9. Casleu. 10. Thebeth. 11. Sebath. 12. Adar. Quæ nomina demum post captivitatem cœperunt, & Chaldaica sunt. Ante illud tempus aliis usi, ut *Abib*, qui primus, Exod. mensis 13. *Ziv* secundus, *Bul* undecimus, 1. Reg. 6. *Ethanim*, septimus, 1. Reg. 8. *Sa.* Judæi autem usi anno Lunari post egressum ex Ægypto, qui cum diebus 354. explicetur, & octo insuper horis, factum ut tertio quoque anno, ex tribus illis diei trientibus, unus accederet dies. Sed Judæi illum diem insuper habuerunt, & μίαν ἡμέραν ἐπάρδαξον fecerunt. *Epiphan.* Hæresi 51. Distribuebantur autem isti 354. dies, in menses 12. qui non semper alternis erant cavi dierum 29. & pleni dierum 30. sed aliquando continuabantur pleni. *Maimonides* l. זמנים, Tractatu קדוש תחדש, cap. 1. Quanquam autem Judæorum menses essent Lunares, anni tamen ad Solis motum referebantur. Itaque ut paria facerent rationes Lunæ, intercalatione opus. Intercalabatur autem mensis Adar. Maimonides. *Petit.* Ecl. Chron. l. 1. 2.

4 *Sacrificium.*] Sic Josephus 11. 5. ἐκέλευσε Μωϋσεῖ θῦσαι τῷ θεῷ λαῷ θυσίαν ἑτοίμως ἔχειν. In scriptura vocatur קרבן & זבח Exod. 12. vers. 26. Quæ nomina sunt generalia, & non probant, Agnum Paschalem fuisse sacrificium proprie dictum ἱλαστικὸν; sed improprie dictum & εὐχαριστικὸν. *Alting.* Multa inter Judæos fuerunt eadem & sacrificia & Sacramenta, velut agnus Paschalis, & hirci illi anniversarii duo. *Danæus.*

5 *In solennitatem consequentium seculorum.*] Usque ad tempus Messiæ, in quo finem accipiebant omnes cæremoniæ legis. Græce est, Exod. 12. vers. 14. εἰς πάσας τὰς γενεὰς ὑμῶν νόμιμον

consequentium seculorum ita esse celebrandum, *ut* [1] *quartadecima die mensis*, [2] *agnus* [3] *immaculatus*, [4] *anniculus*, [5] *victima cædere-*

αἰώνιον ἑορτάσατε αὐτήν; & apud interpretem nostrum, *celebrabitis eam in generationibus vestris cultu sempiterno.* Drusius.

1 *Quartadecima die mensis.*] Judæi ante Christi tempora nunquam celebrarunt Pascha ante æquinoctium vernum, sed semper post æquinoctium; scitumque illorum est, τὴν τοῦ πάσχα καὶ τῶν Ἀζύμων ἑορτὴν δεῖν πάντως μετ' ἰσημερίαν ἄγεσθαι. Æquinoctium autem vernum tertio Nonas Aprileis statuebant Judæi, usque ad Augusti tempora. Itaque quotiescunque sextus decimus Dies Nisan, aut infra, cadebat in diem tertium Nonas Aprileis, eo anno intercalabatur mensis Adar. Quare ter in Octaëteride intercalabatur. Est autem instituenda Octaëteris ab eo anno quo Judæos Moses ex Ægypto eduxit. Is erat annus ab orbe condito II. cccc. LIII. *Petit.* Ecl. 1. 4. Cautum lege Synedrii fuit, ut traditur ab Hebræis in *Seder Olam*, ne Pascha celebraretur die Septimanæ secundo, quarto & sexto, si in eos incidisset. Itaque si dies quintadecima mensis incurrebat in sextum diem septimanæ, Pascha differebatur in posterum diem, qui erat Sabbathum: quemadmodum factum esse aiunt eo anno quo Christus est passus. Ille autem, ut multi opinantur Interpretes, à lege Dei nolens recedere, celebravit illud feria quinta vespere. Judæi vero morem novum secuti, aut traditionem patrum, feria sexta vespere. *Sigon.* 3. Rep. Hebr. 9.

2 *Agnus.*] שה, pecus, tam ovina quam caprina, id est, tam hædus quam agnus. *Lyra. Tostat. Perer.* Idque tantum permissum in primo Paschate, confuso adhuc populi statu: postea non nisi agno usi sunt. *Jun.* Ægyptii, Zabii & maxima pars Idololatrarum, animalium mactationem semper abominati sunt. Ut ergo memoria erronearum istarum opinionum ex animis hominum deleretur, præcepit Deus, ut tres bestiarum species in sacrificiis suis offerrent, *Arietes, Hircos, Boves.* Hoc fine præcepit etiam mactare agnum in die Paschatis, &c. *Rambam* 3. More Neb. 46. Idque in summum contemtum Ægyptiorum. *Tacitus* 5. Hist. *Cæso ariete velut in contumeliam Ammonis. Bos quoque immolatur quem Ægyptii Apim colunt.* Manethon de Mose quem & Osarphiphum vocat: ὁ δὲ πρῶτον μὲν αὐτοῖς νόμον ἔθετό μητε τῷ ἐν Αἰγύπτῳ θεμιστευομένων ζώων ἀπέχεσθαι μηδενὸς. Atque hinc illa inter Ægyptios & Judæos odia, qualia Juvenalis tempore inter Copton & Tentyram. שה autem tam de caprugno quam de ovillo genere partum significat. Itaque una voce Latina reddi nequit. 70. laxius nomen sumpsere, πρόβατον. *Grotius.*

3 *Immaculatus.*] חימם. Absque macula, non coloris, sed deformitatis: ut claudus, scabiosus, vel alterius vitii ac morbi. Hoc de qualibet victima dicitur Levit. 22. *Menochius.* חמים τέλειον 70. Alii ἄμωμον. Eodem sensu Lucianus ἐντελῆ θυσίαν dixit. Ægyptii non admittebant ὅσα δίδυμα, ἢ κατάσπιλα, ἢ ἑτερόχροα, ἢ παραλλάσσοντα τῇ μορφῇ. *Grot.*

4 *Anniculus.*] Ut annum unum ætatis non excedat. Nam quantumvis minor poterat immolari, modo octavum à nativitate diem attigisset. Levit. 22, ℣. 27.

5 *Victima cæderetur.*] Paulo ante *sacrificium* vocavit. Clarum est ex Mose, Sacerdotes non immolasse hos agnos paschales in templo, ut sensit Claudius Sainctes, Abulensis, Serarius; sed quemque patremfamilias pro familia sua, domi suæ agnum immolasse. Philo 3. de vita Mosis. *Joseph.* Et licet postea instituti sint sacerdotes Aaronici, ac unus certus locus, Hierosolyma, Paschatis celebrandi

cæderetur, [1] *ejusdem sanguine postes illinirentur.* [2] *Carnem penitus* 3
exedendam, [3] *os autem non conterendum.* [4] *Septem diebus fermento abstinerent,* [5] *azymus uterentur, ritumque hunc posteris traderent.* Ita populus [6] egressus * dives suis copiis,& † Ægypti 4
spoliis

lebrandi designatus, tamen patres familias in antiquo suo jure & ritu immolandi permanserunt, eaque ex parte priscum jus sacerdotii, quod primogenitis vel patribus familias competebat, retinuerunt. Id confirmatur ex eo, quod plures erant familiæ; & consequenter plures agni paschales quam Levitæ. Nam sub Cestio agni paschales numerati sunt 256500. *Joseph.* 7. ἁλωσ. 17. *A Lapide. Tirinus. Alii.* Ritus autem immolationis hic erat: Primo jugulabatur agnus. Secundo, sanguine ejus aspergebantur postes & superliminare. Tertio, detracta pelle intestina vel exempta ex agno, & mox reposita, ut vult *Abulens.* vel relicta in ipso agno, ut *Cajetan.* lavabantur, ut possent in agno torreri. Omnia enim tosta comedenda erant præter fel, & illa feces continentia, quæ abjiciebantur. Quarto, integer agnus, non dissectus, ne os aliquod læderetur, cum capite & pedibus torrebatur. *Interpretes.*

1 *Ejusdem sanguine postes illinirentur.*] Etiam ὑπέρθυρον, limen superum. Sanguis vase exceptus. Et tum fasciculo vel hyssopi vel rorismarini (variant enim Interpretes in explicanda voce אזוב, quæ tamen Paulo ad Hebr. 9. vers. 19. ὕσσωπον vocatur) illinebatur. Idque in contumeliam Ægyptiorum, qui arietem pro Deo colebant. Hieronym. in Esai. 66. innuere videtur sanguinem in formam crucis illitum. Sed hoc temere affirmatur. Ægyptii memores illius diei, Sole intrante æquinoctio vernali, quo tempore Judaicum pascha celebrabatur, minio velut alexeterio greges & arbores illinere, clamantes: *Quia in tempore hoc ignis vastavit omnia.* Idque ex depravata traditione, de Ebræorum superliminaribus manavit. *Epiphan.* Hæres. 18. Nazaræorum.

3 *Carnem penitus exedendam.*] עָרֵל מְרוֹרִים Cum lactucis agrestibus. *Latin.* Cum herbis quibuslibet amarulentis. *Chald. Lyra. Pagnin.* 70. vertunt πικρίδες. Jussit Deus has lactucas amaras cum agno adhiberi, ut per eas recordarentur Hebræi, inquit Theodoretus; amarissimæ in Ægypto servitutis. Unde Ambrosius legit *cum amaritudine.* Quasi præceptum esset Hebræis ut agnum ederent cum amaritudine quadam animi. Si quid residuum, id comburebatur. Idque etiam gentibus usurpatum fuit in sacris *propter viam* factis. Macrob. 11. Saturn. 2. *Sacrificium apud veteres fuit, quod vocabatur propter viam. In eo mos erat, ut si quid ex epulis superfuisset, igne consumeretur.* Apparet hinc, Pascha naturam habere ὁλοκαυτώσεως, cujus lex est, ne quid maneat reliquum. Lev. 7. 15. De aliis victimis comburitur si quid supereſt non comesum, die tertia. Levit. 7. vers. 17. *Grotius.*

3 *Os autem non conterendum.*] Omnes fere ritus edendi Paschæ, innuebant magnam festinationem. Et hinc calceati, stantes, cum baculis in manibus, edebant. Quidam ex his ritibus tantum illam noctem primam spectabant: alii perpetui erant. Velut, de non confringendis ossibus. Vide *Bezam* ad Matt. 26. vers. 20.

4 *Septem diebus.*] Quia tot dies inter egressum ex Ægypto, & submersionem Pharaonis fuerunt. Intermedio tempore nondum plene extra jactum teli erant; & liberatio imperfecta adhuc. *Junius.*

5 *Azymis uterentur.*] Id est, infermentatis panibus, quos ἄζυμους Græci vocant, κατὰ τὰ ἄζυμα. *Drus.*

6 *Egressus.*] Miras fabulas Ægyptii de hoc exitu Israëlitarum comminenti sunt, ut ex Manethone, Apione, & aliis ostendit Josephus, ac doctissime omnia refutat duobus contra Apionem libris.

ſpoliis cumulatior: cujus numerus, [1] ex quinque & ſeptuaginta Hebræis, qui primum Ægyptum deſcenderant, [2] ad millia virorum ſexcenta pervenerant: ab eo autem, [3] quo primum Abraham terram Chananæorum acceſſerat, anno trige-

Illa autem paſtorum quos Hycſos vocant, ex Ægypto in Phœniciam migratio; non eſt alia ab exitu Iſraëlitarum, quamvis tempora apud Euſebium, qui Ægyptiorum traditiones ſecutus eſt, diſcrepent. Nam Iſraëlitæ, ut paſtores, in Ægyptum venerunt. Tum Amoſis Dioſpolitarum Satrapa, Moſen refert. *Horn.* Ioſephus: ἐξίεσαν κλαιόντων καὶ μετανοούντων, ὅτι χρήσαιντο χαλεπῶς αὐτοῖς, τῶν Αἰγυπτίων. Moſes: ויתזק מצרים על העם למהר. *Urgebant Ægyptii populum*, timore ſcilicet ex tanta ſuorum ſtrage perculſi. Et hinc calumniæ ac fabulæ gentilium fluxere, ob ſcabiem & pruriginem pulſos. *Tacit.* 5. Hiſt. *Juſtinus* 36. *Joſephus* contra Appion.

* *Dives ſuis copiis.*] Manetho: πανοικησίᾳ μετὰ τῶν κτήσεων. Apud Ioſeph. 1. contra App. Opes eorum non aliæ quam pecudes.

† *Ægypti ſpoliis cumulatior.*] Ioſeph. Δωροῖς τε τοὺς Ἑβραίους ἐτίμων, οἱ μὲν ὑπὲρ τοῦ τάχιον ἐξελθεῖν, οἱ δὲ καὶ κατὰ γειτονιακὴν πρὸς αὐτοὺς συνήθειαν. Moſes וינצלו את מצרים, *& ſpoliarunt Ægyptios.* Spolium juſſu Dei admiſſum, juſtum & ſanctum eſt. Deus enim jubens tibi aliquem ſpoliare, hoc ipſo tibi jus & dominium in ejus bona largitur. *Auguſtin. Thomas. Abulenſ.* Deinde merces erat quam debebant. *Ægyptii enim populi erant debitores, non ſolum rerum, ſed & vitæ ſuæ, propter Patriarchæ Joſephi præcedentem benignitatem.* Irenæus. *Repoſcunt Ægyptii de Hebræis vaſa aurea & argentea. Contra Hebræi allegant ſibi mercedes reſtitui oportere illius operariæ ſervitutis.* Tertull. 2. adv. Marcionem. Qui tanquam ex antiqua traditione refert Ægyptios, miſſis ad Moſen in deſertum legatis, bona ſua repetiiſſe: Hebræos contra mercedem, Subducta ratione, mercedem debitam longe majorem fuiſſe repertam.

1 *Ex quinque & ſeptuaginta.*] Secutus eſt Græcos, qui ad numerum, qui in codicibus Ebræis, quinque adhuc addiderunt. Alibi tamen 70. tantum habent, Quod ſuſpicionem de mendo non minuit, ſed auget potius, cum ſint qui πέντε factum putent ex πάντες, levicula immutatione. Sane eadem vox redundat in Joſepho, ubi Iſahacum deceſſiſſe ait natum annos centum octoginta quinque. *Druſius.* Præter Jacobum fuerunt 66. Eo annumerato 67. Si Joſephum cum duobus filiis addas 70. Ergo uxores Jacobi in hoc Catalogo non annumerantur, ſed ii tantum qui ab ipſo geniti. Joſephum eſſe includendum, ex illis verbis patet: *Sed Joſeph. erat in Ægypto.* 70. quos Lucas Act. 7. verſ. 14. eumque Syrus ſequitur, numerant 75. Variæ ſunt opiniones, unde hæc diſcrepantia orta. Sed omnibus examinatis, nulla eſt quæ ſatisfaciat, præterquam Bezæ & Calvini. Quorum hic ab audacula manu Lucæ verba juxta verſionem 70. corrigendi prurigine detorta corrupta putat. Alter vocem πάντες, in πέντε detortam exiſtimat.

2 *Ad millia virorum ſexcenta.*] 70. εἰς ἑξακοσίας χιλιάδας, quod ab Hieronymo verſum, *ſexcenta fere millia.* Druſ. Ex ſolo Ephraimo in Ægypto 4112323729. filios procreari potuiſſe *Calviſ.* Iſagog. 36. demonſtrat. Vide etiam *Auguſtin.* Quæſt. 43. *Temporarium* 2. Chronol. & quæ ſupra notat. Et hinc error Manethonis confutatur, qui apud Joſephum 1. contra App. tradit, egreſſos Iſraëlitas, οὐκ ἐλάττους μυριάδων ὄντας εἴκοσι καὶ τεσσάρων.

3 *Quo primum Abraham terram Chananæorum*

[1] trigesimo & quadringentesimo, [2] à diluvio autem, mille quingentis quinque & septuaginta. Igitur [3] propere egressis, columna nubis interdiu, noctu [4] columna ignis præferebatur.

nanæorum accesserat.] Imo quo primum egressus est Ure Chaldæorum. Egressus autem est anno ætatis 70. Venit in Chananæam quinquennio post, hoc est anno ætatis 75. Nam quinque annis hæsit in itinere, videlicet apud Carras, oppidum Syriæ interamnis. Quinto & vigesimo anno post natus ei fuit Isahac, à quo tempore computari debent anni quadraginta, de quibus alibi. *Drus.* Accuratissimum autem Sulpicius principium, supputandi annos 430. in Abrahami adventu in Chananæam, constituit, secutus *Josephum* & *Epiphanium.* Nam sive citius sive serius eam inchoes, numeri vacillant; nec ulla ratione Chronologia sacra expediri possunt. *Villet.*

1 *Trigesimo & quadringentesimo.*] Hic numerus habetur Exod. 12. vers. 40. apud *Epiphan.* in Ancorato: & in quadam pervetusta editione Actor. 7. sicut Sulpicius accurate initium 430. constituit: sic & finem. Terminat enim eos ipso populi exitu, secutus Mosen. Ita *Euseb. Augustin.* & alii. Paulus Gal. 3. 17. usque ad Legem in Sina latam extendit. Contra magnus Epiphanii error, qui numerum hunc terminat eo demum tempore quo terram promissionis intrarant. *Perer.*

2 *A diluvio mille quingentis quinque & septuaginta.*] Juxta numeros Sulpicii, cui à diluvio ad ortum Abrahæ sunt anni cIↃ LXX. Hebræi IↃccxcvII. supputant. Egressi filii Israël 25. Martii, eodem mense & die Hebdomadis quo olim ante annos II IↃ XLIII. mundus creatus: & quo post annos cIↃ cccc-XLVII. incarnatus est Christus: & quo post 34. annos resurrexit: & quo putatur in fine mundi venturus ad judicium extremum, nempe 25. Martii die Dominica. *Tirinus.* Quæ inanes conjecturæ sunt. *Scaliger.* Anno orbis conditi bis millesimo quadringentesimo quinquagesimo tertio, Periodi Iulianæ ter millesimo ducentesimo decimo septimo, Israëlitæ ex Ægypto migrarunt, idque colligitur ex charactere feriæ Neomeniæ mensis Paschalis, quæ fuit quinta. Contra *Petavius* disputat. Vide Petit. 1. Ecl. 20. & alios Chronol.

3 *Propere egressis.*] Admixta Israëlitis fuit ingens Ægyptiorum & aliarum gentium multitudo Exod. 12. vers. 37. ubi vocantur ערב. Causa fuit non tam Tyrannis vel sterilitas Ægypti; quam prodigia illa: quibus moti, cum internecionem totius gentis suæ metuerent, se Israëlitis adjunxerunt. Nec mirum Ægyptios suos exire cum Hebræis permisisse. Nam tot plagis, & ultima omnium gravissima, contusi, vel non curabant, vel non advertebant eorum egressum. *Jun. Perer.* Utcunque autem magna festinatio egredientium fuerit, dicit tamen Moses eos חמשים egressos. Quod Theodotion vertit πεμπταίζοντες. Aquila καθωπλισμένοι. Verus sensus est, egressos composito ad pompam, velut nuptialem, agmine, ביד רמה, manu sublata, non ut fugitivos: sed animo celso, alacri, & triumphali; quasi hostibus insultantes. *Full.* lib. v, cap. 11. Idque sic factum. Moses jam ante præmonuerat populum, ut essent parati ad ἀνάβασιν. Igitur ex toto Ægypto, sub diem XIV. congregati sunt apud urbem Ramesses; ibique εἰς φρατριὰς distributi sunt. Noctu missi à Rege nuncii, ut egrederentur. Signo dato, sub auroram, ordinata acie, omnes profecti sunt. In Ramesses ergo omnes Hebræi XV. die pervenerunt, ibique aliquot horas substiterunt. Unde primam stationem *Hieronymus* ibi ponit. Eadem die in Succoth pervenerunt. *A Lapide.*

4 *Columna.*] Nempe ut viam demonstraret.

6 tur. Sed cum ob interjectum [1] sinum Rubri maris, [2] præter terram Philistim via [3] duceret, ne postea Hebræis [4] eremum aspernantibus, redeundi in Ægyptum, continentibus terris, noto itinere, facultas panderetur, nutu Dei aversi, [5] in Rubrum

straret. Scire licet in deserto Arabiæ nulla vestigia hominum apparere, unde nec viæ ullæ. Ideo gnomone utuntur, qui per illa loca iter faciunt, perinde ut qui in mari navigant. *Drus.* Tanta autem crassitie erat & altitudine, ut interdiu & noctu per omnia castra conspici posset. Exod. 40. 38. Nec duæ diversæ columnæ erant. Sed eadem quæ per diem nubes videbatur, noctu ignem referebat. Igitur ea & contra æstum Solis & rigorem, ac tenebras noctis, utebantur. Solent enim in calidissimis illis desertis, noctes frigidiores interdum incidere. Quod etiam sub ipso æquatore fieri solet. *Horn.*

1 *Sinum rubri maris.*] Accurate, & ex veterum Geographorum sententia loquitur. Rubrum mare est quicquid Arabiam & Persiam alluit. Ejus igitur duo sinus sunt, Arabicus & Persicus: Sinum illum exiguus Asiam inter Africam Isthmus claudit. Vide *Strabonem.*

2 *Præter terram Philistim.*] LXX. ἀλλόφυλοι, פלשתים. Hinc Græcis παλαιστίνη. Origo gentis hujus refertur ad Casluchæos Gen. 10. ℣. 14. ad Caphthoræos Deut. 11. ℣. 22. Jerem. 47. ℣. 4. Amos 9. ℣. 7. Caphthoræi Ægypto in Chananæam transgressi, littoralem ejus tractum occuparunt à Chatzerima Gazam usque, expulsis & deletis Hevæis Deut. 11. ℣. 23. Caphthoræi inde in Cyprum trajecerunt. Quæ Jer. 47. ℣. 4. exertim vocatur אי כפתור. & facile ex nomine apparet Cyprum ex Capthor factum. Illi qui in Chananæa relicti sunt (unde שארית Jeremiæ dicuntur) in nomen Palæstinorum coaluerunt, divisi in quinque Respublicas, Gazam, Asendod, Eskelon, Gath, Hekron. Jos. 13. ℣. 3. Inter Chananæos degentes videntur linguam Chananæam, cum ab origine sua Ægyptia uterentur, suscepisse. Quæ tamen mixta fuisse videtur. Unde Deus populo suo interdixit, ne loquerentur lingua Asdod. *Horn.*

3 *Via duceret.*] Et ea quidem proxima, Chananæam inter & Ægyptum: decem, ut *Aben-Eszra* dicit, dierum; vel, quod propius vero, trium. *Philo.* Per quam crebro magni exercitus ab Ægypti, Assyriæ, Macedoniæ, Christianis Saracenisque Regibus ducti sunt. *Horn.* τὴν δὲ πορείαν ἐποιοῦντο κατὰ λητοῦς πόλιν ἔρημον οὖσαν ἐν τοῖς τότε. *Joseph.*

4 *Eremum aspernantibus.*] Moses aliam causam affert, asperrima bella, quæ cum Palæstinis, gente bellicosa & formidabili, habenda erant. Exod. 13, 17. Idem Josephus. Unde *Sigonius*: Sulpicius parum apte vertit, *Hebræis eremum aspernantibus.* Non enim si ad Philistim accessissent, eremum intraturi erant, sed bellum suscepturi. Quare pro *eremum*, *bellum* erat dicendum. Hæc ille. Sed Sulpicii mens clara. Supponit enim Deum per desertum traducere Israëlitas voluisse. Nec aliter, etiam per Isthmum migrantes, poterant. Nam ut Strabo docet XVI. Ἡ ἀπὸ Γάζης χώρα λυπρὰ πᾶσα καὶ ἀμμώδης· ἔτι δὲ μᾶλλον ἐφεξῆς τοιαύτην ὑπερκειμένη ἔχουσα τὴν Σιρβωνίδα λίμνην παράλληλον πρὸς τῇ ταλάττῃ. Igitur populum existimat, tœdio viæ per desertum, *cum redeundi in Ægyptum continentibus terris, noto itinere, facultas esset*, cœptam ἀνάβασιν facile omissurum fuisse. *Horn.*

5 *In Rubrum mare illati sunt.*] Gen. XIV. *Josephus*: συντόμως ποιούμενοι τὴν ἄφοδον εἰς βεελσεφῶντα χωρίον τριταῖα παραγίνονται τῆς ἐρυθρᾶς θαλάσσης. Ethano, quæ fuit altera post Succotham statio, dextram & rubrum mare

brum mare illati ſunt, caſtraque ibi cunctantes conſtitue-
runt. Quod ubi [1] regi [2] nunciatum eſt, Hebræum populum 7
[3] viæ errore in objectum mare deveniſſe, nullum ei eſſe
exitum obſiſtente elemento, furens animi, quo angebatur,
tot hominum millia regno ſuo & poteſtati decedere, [4] exer-
citum propere educit. Jamque eminus arma ſignaque & 8
protentæ patentibus late campis acies viſebantur: cum He-
bræis [5] metu trepidis, & cœlum aſpectantibus, [6] Moiſes
à Deo monitus, percuſſum [7] virga mare [8] diſcidit. Ita po- 9
pulo,

mare verſus converſi, Pihachirothæ caſtra poſuerunt, cui Sinus Arabicus, & Baalzephon imminet, prærupta arx vel ſacellum. Vide *Adrichonium*, *Buntingum*, & alios Chorographos Terræ Sanctæ. בעל צפון. Rabbini fabulantur Idolum fuiſſe à Magis Pharaonis fabricatum, vim magicam habens Iſraëlitas à profectione inſtituta avertendi. Addit Rabbi *Salomo*, fuiſſe canem æneum, qui latratu prodebat fugientes Hebræos, qualem in Hiſpania Numantiæ fuiſſe teſtatur Abulenſis. Fuit oppidum, ut ex Num. 33. ℣ſ. 7. 1.Chron.4.33. patet. *Seld.*

1 *Regi.*] Quem *Euſebius* Cenchren; *Manetho* Themoſin; *Chæremon* Amenophim; Lyſimachus & Tacitus Bocchorin vocant. Sed certi nihil, ob opinionum varietatem, de nomine ejus conſtitui poteſt. *Perer.*

2 *Nunciatum eſt.*] Vel ab exploratoribus, vel fugitivis Ægyptiis, qui ſimul Ægypto egreſſi. *Simler.* Joſephus aliter: παρ' ἕκαστον ἀναπυνθανόμενοι ᾗ χωρήσειαν ἐπέσπευδον τὴν δίωξιν. Vult Ægyptios demum in via certiores de ſtatu Iſraëlitarum factos. Quod cum Moſe pugnat. *Horn.*

3 *Viæ errore in objectum mare.*] Ita viſum vulgo. Nam quis unquam ex Ægypto ea via in Chananæam contendit? Unde Pharao dixit נבוכים, *perplexi ſunt, implicati ſunt.* Hinc mare importuoſum. Inde præſidia Ægyptiorum, Migdol, Baalzephon; undique rupes & impervia loca. *Idem.*

4 *Exercitum propere educit.*] Ἐξακόσια γὰρ αὐτοῖς ἅρματα εἵπετο σὺν ἱππεῦσι πεντάκις μυρίοις, καὶ ὁπλητῶν μυριάδες ἦσαν εἴκοσι. *Joſeph.* 11, 6. Sed pedites nulli interfuerunt, ut ex Moſe patet. Meminit enim equitum tantum & curruum, ac qui de iis pugnabant. Quorum præfecti שלישים LXX. τριστάται. Quaſi *Triarios* dicas. Quia in quovis curru novem, ut *Cajetano* videtur, terni ad ſingula trium laterum. *Alii*: in quolibet curru tres fuiſſe, aurigam, & duos propugnatores.

5 *Metu trepidis.*] Μήτε φυγῆς εὐπορίαν ὁρῶντες, ὁπλῶν τε σπανίζοντες. Adeo ut turpiſſimæ deditionis conſilia agitarent. *Joſeph.*

6 *Moiſes.*] Orationem ejus, qua trepidos ſolatus eſt, tumultuantes mitigavit, vide apud *Joſephum.*

7 *Virga.*] Moſes: ברוח קדים עזה. LXX. ἐν ἀνέμῳ νότῳ βιαίῳ. Hos Philo ſequitur. Sed Moſes aperte קדים. Quod ventum Orientalem notat. Et ita Chaldæus. ſed non hæc Orientalis venti vis fuit, ut divideret aquas. Fundum diviſarum aquarum exſiccavit. Flavit autem hic ventus uſque ad ingreſſum Hebræorum, qui factus eſt poſt mediam noctem. *Interpret.*

8 *Diſcidit.*] *Origines*: Propria unicuique in mari aperta eſt via. Sic & Hebræi tradunt, mare diviſum eſſe in XII. partes,

pulo, [1] cedentibus in latera aquis, velut in continenti, [2] iter
10 pervium fuit. Nec cunctatus Rex Ægyptius, cedentes
insequi, mare qua patebat ingressus: mox coëuntibus aquis,
11 [3] cum omni exercitu deletus est. Tunc Moises incolumi-
tate

partes, ita ut pari gressu per illud incederent XII. tribus. Ex Psal. 136. ℣. 13. Sed probabilius omnes tribus una via transgressas mare, *Tostatus. Cajetan. Lyra. Perer.*

1 *Cedentibus in latera aquis.*] Gentiles hunc transgressum miraculosum omnibus modis obscurare conati sunt. Ideoque eum reciprocationi maris adscripserunt Memphitæ, apud *Euseb.* IX. ὡσπ. Ipse insuper Josephus dubitat, an divisio hæc naturalis fuerit, an vero miraculosa. *Nam & Alexandri Magni ductu*, inquit, *mare Pamphilium cessit, cum Deus ejus opera ad destruendum Persarum Imperium, uti decrevisset.* Sed hæc frustra opponuntur incomparabili huic miraculo. Siquidem fabulosum illud est quod de Alex. M. dicunt. Qui. ut Strabo XIV. testatur, maris Pamphylii littora, observato æstu, temerario quidem, sed felici ausu, immissis umbilico tenus militibus, oblique legit & superavit. Idem XVI. prodit inter Tyrum & Ptolemaidem, & apud Casium tales aquarum motus accidere. Curtius V. paucis: *Mari novum iter in Pamphyliam aperuerat.* Tale nimirum, quale Strabo prodidit. Adulatores fuerunt, quicunque de Alex. M. tale quid tradidere. Facile illi fuit æstum & littora observare. Nihil tale in Rubro mari esse potuit. *Horn.*

2 *Iter pervium fuit.*] Assentior Sigonio legenti, *sed ingressos.* Drus. Μωϋσῆς ὡσῶτ & ἐνέβαινεν αὐτῇ. *Joseph.* Judæi tradunt tribum Juda, cæteris trepidantibus, ejusque ducem Aminadab, primum ingressum esse mare: ideoque tribum Juda deinceps primatum cum regno obtinuisse. Et huc alludi *Cant.* VI. 11. *Hos.* XI, 12. Ubi tamen *Hieron.* hanc traditionem fabulam vocat. Cæterum fundus maris rubri herbidus est, oleæ laurique ferax. Plin. XIII, 25. Putantque Deum miraculo effecisse, ut idem alveus subito germinaret & vernaret instar amœnissimi campi. *Sanchez. A Lapide.* Transgressi sunt per medium mare, & in adversum littus Arabicum evaserunt. Psal. 135. ℣. 13. *Joseph.* Non vero in idem Ægypti littus, semicirculo in mari facto, ut Hebræi, Tostatus, Burgensis, Grotius, volunt, eo imprimis argumento, quod impossibile fuerit tantam multitudinem, spacio quatuor horarum, mare pertransire. Et certum est tot millia hominum & animalium, tam brevi tempore, sine miraculo, transire non potuisse. *A Lapide.* Transitum hunc non ignoravere Ethnici. Herodotus I. *Phœnices, ut ipsi commemorant, quondam mare Rubrum accolebant. Illinc transgressi maritima Syriæ incolunt.* Dionys. Alex.

——— *Phœnicum nomine dicti*
Gentis Erythrææ soboles. ———

Festus Avienus:

——— *salso quicquid pulsatur ab æstu*
Phœnicum regio est. Hi rubro à gurgite quondam
Mutavêre domos. ———

Ægyptiorum fabulas de hoc exitu, vide apud *Joseph.* contra Appion. Manethon aliud, aliud Lysimachus tradit. Et hic author fabulæ de lepra. Quem Tacitus & Justinus amplexi sunt.

3 *Cum omni exercitu deletus est.*] Justinus XXXVI. *Ægyptii domum redire tempestatibus compulsi sunt.* Orosius lib. I. cap. 12. *Extant etiam nunc certissima horum monumenta gestorum. Nam tractus curruum atque rotarum orbitæ, non solum in littore, sed etiam in profundo, quousque visus admittitur, pervidentur.* Drusius. Josephus: ὁμοῦ δὲ τε ἅπ' ἀρχῆς ἡγεμόνι, καὶ βασιλεῖ σὺν πάσῃ στρατιᾷ πολυμόχθου ἀσφαλῶς, καὶ κεφαυνοὶ, &c. Periit ipse Pharao sed ultimus, ut spectato

tate suorum, [1] exitio hostium, [2] virtuteque exultans, canticum Domino cecinit, [3] idemque omnis turba virilis ac muliebris sexus fecit.

XXVII. Sed [4] ingressus [5] eremum, [6] cum jam per triduum 1

ctato prius suorum interitu, gravius cruciaretur. *Rabbini. Abulens.* Ab hac mirabili clade mare Erythræum Arabibus dicitur بحر قلزم ab oppido القلزم quod est Latit. gr. XXVIII. min. XXX. in littore Ægypti opposito Elanæ, seu promontorio Pharan. Locus inde dictus, quod prope submersus credatur Pharao. قلزم enim est deglutire, absorbere. Unde Turcis mare Rubrum dicitur فرعون دعري Pharaonis mare. Hodie pro Colzuma est سويس Sues. *Golius.*

1 *Exitio hostium.*] Et tales semper manserunt. Φαίνονται μάλιστα πρὸς ἡμᾶς, δυσμενῶς διατεθέντες, κοινὴ μὲν ἅπαντες Αἰγύπτιοι, φοινίκων δὲ Τύριοι. Et tamen miraculi instar, per tot secula nullum ex Ægypti Regibus bellum Israëlitis intulisse, cum à Palæstinis, Arabibus, Syris, Assyriis, perpetuo vexarentur. *Horn.*

2 *Virtuteque.*] Quod scriptum est Mosen *exultasse incolumitate suorum, exitio hostium & virtute*, prope ridiculum est. Nam si virtutem referas ad Hebræos, absurdum est, cum nihil fortitudinis adhibuerint: si ad hostes, multo magis, cum omnes veluti pecora submersi sint. Quare puto desiderari vocem *Dei*, ut sit *virtuteque Dei*. Nam in toto Cantico nihil aliud celebratur, quam virtus & fortitudo Dei. *Sigon.* Quid si emendes. *exitio hostium interituque exultans.* Josephus: Μωϋσῆς ᾠδὴν εἰς τὸν θεὸν ἐγκώμιόν τε ἑξαμέτρῳ τόνῳ συντίθεσιν.

3 *Idemque omnis turba.*] Recte Sulpicius modum exprimit, quo hunc Pæana Israëlitæ decantarunt. Is talis fuit. Populus in viros ac fœminas bipartito divisus. Unius agminis Moses, alterius Mirjam dux. Præcinentem Mosen viri, Mirjam fœminæ sequebantur. Nec opus, idem ab utrisque verbatim carmen repeti: sed eandem victoriam omnes celebrabant. Ita *Calvin. Simler.* & alii Interpr. Neque opus miraculum aliquod fingere, ut author libri *de Mirabil. Sacræ Script.* apud Augustinum facit.

4 *Ingressus.*] *Ingressos* non *ingressus*, legendum. *Sigon.*

5 *Eremum.*] Arabes desertum illud appellant מדבר התעיה, *desertum oberrationis*; existimantes Israëlitas ibi oberrasse & viam ignorasse. *Maimon.* III. More Neb. I. Cæterum, si Hebræi medium mare, à littore Ægypti ad littus oppositum Arabiæ transgressi; qui factum ut iterum in deserto Ethan, ex quo mare ingressi, appellerent? Num desertum illud ab uno in alterum littus extensum? Non videtur. Sed sic se res habet. Israëlitæ non recta ab Occidente Orientem versus mare transgressi sunt; uti vulgo in mappis depinguntur: sed itinere in Septentrionem paululum flexo. Ita ut desertum Etham, quod juxta littus se extendebat, etiam trans mare Erythræum attingerent. Desertum illud fuit Ethan & Sur, ἔρημος πρὸς τροφὴν ἄπορος, σπανίζουσα τε καὶ ὕδατος εἰς τὸ ἔσχατον. *Josephus.* Apud quem plura videre potes, quam miser & desolatus ille tractus fuerit.

6 *Cum jam per triduum iter agerent.*] In deserto Ethan. Res ita se habet. Submerso exercitu Pharaonis Hebræi spolia & arma ad littus ejecta, sublegerunt, quibus postea in bello Amalekitico usi. Vix autem avelli inde potuerunt, ut ex Hebræo ויסע patet. *Simler.*

1 Οἱ

duum iter agerent, aquæ penuria urgebat, repertaque [1] ob
2 amaritudinem usui non erat. Ac tum primum impotentis
3 populi contumacia apparuit. Jamque in Moisen ferebatur,
[1] cum edoctus à Deo, [2] lignum aquis intulit, [3] cujus hæc vis
fuit, ut dulcem saporem fluentis redderet. Exin promotum agmen, [4] apud Elim, [5] duodecim fontibus aquarum
& septuaginta [6] arborum palmarum repertis, consedit.
4 [7] Rursum populus famem conquerens, [8] Moisen increpabat, Ægypti servitium, cum saturitate ventris, desiderans.
5 Tum [9] grex coturnicum * superne missus, castra opplevit,
Postero

1 *Ob amaritudinem.*] Unde locus מרה dictus. Qui videtur is esse, quem Plin. vi, 29. *fontes amaros* appellat.

2 *Lignum aquis intulit.*] Josephus autor, fuisse frustum ligni casu ibi repertum, quod medium per ejus longitudinem scissum in aquam immisit Moses, qui etiam jusserit robustissimum quemque certatim puteum exhaurire, dicens, majore parte evacuata, reliquum potabile fore. *Orig. Juda.* lib. 3. cap. 1. In Historia Ecclesiastica relatum, de sententia quorundam Ebræorum, lignum hoc fuisse gustu amarissimum. Autor libri qui Mechiltha vocatur fol. 18. col. 2. *R. Josue dicit esse lignum salicis: R. Eliezer Modeita lignum oleæ, quo nihil amarius: R. Josua filius Corcha lignum Harduphne sive Hardiphne.* Ionathan *arborem amaram Ardiphnet.* A quo non dissentit Ierosolymitanus. His adde quod in Medras Mechilta loco superius allegato, col. 3. *R. Nathan dicit esse lignum cedri. Sunt qui dicant esse radicem ficus, & radicem malogranati.* Drusius. Iosephus male dicit, arripuisse Moisen frustum ligni forte ibi jacens. Nam ut recte autor, *à Deo edoctus fuit.*

3 *Cujus hæc vis fuit.*] Idem *Glossa* ordinaria, ex Augustino. Vide Vallesium, cap. xv. Phil. Sacræ.

4 *Apud Elim.*] Situs locus in Arabia Petræa.

5 *Duodecim fontibus.*] Ex quibus rivus ille qui urbem Petram irrigat, oritur. Herodoto à frigore Κόες appellatur. Hoc enim Hebræis קר est.

6 *Arborum palmarum.*] Φοινικοφύτων. *Joseph. Hæ arbores,* inquit Sulpicius in dialogis, *tantum in eremo, licet raro habentur.* Strabo lib. xvi. *Posidio continuum esse palmetum quoddam aquis abundans, & in magno honore haberi, propterea quod circumstans regio æstuosa sit & arida & umbrarum expers. Ibi, ut ait Artemidorus, mirum in modum sunt feraces palmæ.* Drus.

7 *Rursum populus famam conquerens.*] Exod. xvi. Hoc accidit non in Elim, sed cum inde profecti, venissent in desertum Sin, positum inter Elim & Sinai. Eo pervenerunt decimoquinto die mensis secundi, ex quo Ægyptum reliquerant. Porro noster videtur Iosephum secutus, qui eodem modo hanc historiam narrat. *Drus.* Factum hoc cum jam farina quam ex Ægypto attulerant, deficeret. Ille enim xxx. dies duravit. *Joseph.*

8 *Moisen.*] Qui jam summus simul Propheta, Sacerdos & Princeps populi Israëlitici. Levit. 8. Deut. 18. *Philo.* de vita Mosis. *Seld.*

9 *Grex coturnicum.*] Πλῆθος ὀρτύγων. *Iosephus.* Hoc est, magna vis aut multitudo coturnicum. Locus est lib. 3. cap. 1. *Nec ita multo post magna vis coturnicum, quod genus præ cæteris Arabicus sinus alit, superato interjacente mari longo volatu fessarum, qui alioquin etiam non*

est

Postero autem die animadvertunt, qui [1] extra castra pro- 6
cesserant, [2] parvis quibusdam siliquis oppletum solum:
[3] quarum species in modum coriandri seminis, [4] glaciali al-
bedine erat, ut crebro hybernis mensibus, superductis
[5] pruinis tegi terram videmus. Tum per Moisen populus 7
admonetur, [6] *panem hunc eis* [7] *munere missum Dei*: *unumquen-*
que

est sublimis, in Ebræos defertur. Diodorus lib. I. de incolis Rhinocoruræ: Ταῦτα δὲ ὠφελῆ τὸ αἰγιαλὸν ἐπὶ πόλλας σταδίους ἰσθμὸς, ὃς ἡήρας τὸ ὀρτύγων ἐποιοῦντο (φέρον) γὰρ ἅτοι κατ' ἀγέλας μείζους ὂν τὸ πελάγους) ἐς ἠρώδιος ἤθροιζον πολὺ πλῆθος ἱκανὸν εἰς ἀφθονίαν ἐωθῖς. Plinius lib. X. cap. 23. *Aura vehi volunt* (coturnices migrantes) *propter pondus corporum viresque parvas. Aquilone ergo maxime volant, ortygometra duce.* Vide Aristotelem in historia animalium lib. VIII. cap. 12. *Drusius.* R. Salomo & Kimchi contenti sunt dicere *avem pinguem.* At Ionathan phasianos interpretatur. Tales autem aves quales hic describuntur nullas visi ad Arabicum sinum notat Iosephus in signum miraculi. *Grot.*

* *Superne missus.*] Agente illas vento. Psal. 77. ℣. 26, 27, 28. Nec tamen absque magno miraculo id factum. *Simler.*

1 *Extra castra.*] Non ergo in castra decidit. Rationes reddere conantur *Tostatus* & *Rupertus.* Sed Num. XI. ℣. 9. dicitur cecidisse עלהמחנה. Nec colligi extra castra ingenti ambitu diffusa potuisset ante calorem solis ingravescentem. *Villet.*

2 *Parvis quibusdam siliquis.*] Manna tegebatur duplici rore, ut communiter tenent Ebræi. Hunc rorem siliquas appellat. Nam siliqua folliculus est seu integumentum, quo vestiuntur legumina. λόβος, κωρυκὶς, θήκη, id est, theca. *Drus. Iosiph.* μελίκι γὰρ ἐν τῷ γλυκύτητα καὶ τῷ ἡδονῷ ἐμφερές. ὅμοιον δὲ τῇ τῶν δρωμάτων βδέλλη.

3 *Quarum species in modum coriandri seminis.*] Semen coriandri nigrum est. Non ergo colore referebat hoc semen. sed figura (nam figuram habebat rotundam) item quantitate, ut dictum est. Sapor autem erat, qualis placentarum ex melle, sive crustuli melliti. R. Salomo: *Semen coriandri rotundum est, non album. Man autem erat album: neque assimilatur semini coriandri, nisi quatenus rotundum est.* Nicolaus de Lyra: *Quale semen coriandri, quantum ad quantitatem & figuram, non quantum ad colorem: unde subditur album* (Exod. 16. ℣. 31.) *semen autem coriandri nigrum est.* Aliter alii, & in his R. Levi. Ὡς σπέρμα κολιάνδρα. Unde suspicor Sulpicium in ea opinione fuisse ut existimarit hoc semen album fuisse. *Drusius.* ὅμοιον τὸ μέγεθος τῷ κολιάνδρα σπέρματι. *Iosiph.*

4 *Glaciali albedine erat.*] Λεύκην ὡσεὶ πάγος ἐπὶ τῆς γῆς. Ex XVI. ℣. 14. pro quo in Scholio πάχνη, pruina. *Drus.*

5 *Pruinis.*] Ros erat manna. *Nyssen. Philo. Iosiph.* Alii putant rorem simul descendisse cum manna, cui velut thecæ, inclusum erat. Itaque evanescente ad radios solis rore, manna remanebat. *Chaldæus. Lyra. Cajetan. Vatabl.*

6 *Panem hunc.*] Vocatur panis, quia in refectione locum panis supplebat. *Estius.*

7 *Munere missum Dei.*] *Iosiph.* Ἔστι δὲ καὶ νῦν ἔτι, πᾶσι σπεῖρον ὁ τόπος. Arabes quoque Manna habent. Colligitur etiam in monte Libano. *Galen.* III. de Alimentis: & Calabria. *Mathiolus* in Dioscor. Sed longe diversum ab ordinario & naturali hoc cœle-

ste

que in id paratis vasculis, [1] *tantum usurpare debere, quantum in diem unum,* [2] *pro numero, singulis satis esset:* [3] *sexto tamen die,*
8 *quia* [4] *sabbatho colligi non liceret, duplum præsumerent.* Verùm populus, ut semper parum dicto audiens, more humani ingenii, non refrenavit cupiditatem, ex reconditis in poste-
9 rum quoque diem consulens. Sed reposita, fœtore diro [5] in vermes effervescebant, cum die sexto in sabbatum reservata
10 integra permanerent. Hoc Hebræi [6] per XL. annos cibo sunt usi: cujus sapor melli proximus, [7] nomen Manna
11 traditur. In testimonium autem divini muneris, reservasse Moises [8] gomor plenum * in vase aureo dicitur.

XXVIII. In-

ste fuit. Hoc singulis diebus, si Sabbathum excipias, pluit. Alterum nonnisi verno tempore nascitur. Plures differentias vide apud *Villetum* & alios. Quoad substantiam videtur fuisse ejusdem speciei, sed accidentibus longe præcellebat. *Valesius. Lemnius. Conimbric.* Vide Tirinum.

1 *Tantum usurpare debere.*] *Ex æquo assaronis mensuram colligebant, nec licebat plus colligere. Hoc eo factum ne infirmioribus deesset, dum robustiores per avaritiam plus satis colligunt.* Josephus.

2 *Pro numero.*] Gomor in sing. capita.

3 *Sexto tamen die.*] Pridie Sabbathi. Atque hinc proverbium: Qui colligit vespera Sabbathi, vescetur in Sabbatho. Vide Prov. *Drusii.*

4 *Sabbatho.*] Quod hoc demum tempore institutum fuisse plurimi veterum & recentium tradunt. Vide *Gomarum* de Origine Sabbathi, *Rivetum* & alios. De origine hujus diei mira finxere Ægyptii, eosque secuti Græci. Vide *Joseph.* contra Appion. *Justin.* XXXVI. Septimum diem more gentis Sabbathum appellatum, in omne ævum jejunio sacravit; quoniam illa dies famem illis erroremque finierat.

5 *In vermes effervescebant.*] Quod miraculo non caruit. Neque enim erat mannæ natura, ut servari non posset ultra unum diem. Nam quod colligebant feria sexta, erat illis usui Sabbatho. Menoch. Ὄνησις οὐδεμία ἦν διεφθαρμένου ὑπό τε σκωλήκων καὶ πικρίας. οὕτω θεῖον ἦν τὸ βρῶμα καὶ παράδοξον. *Joseph.*

6 *Per* XL. *annos.*] Exod. 16. ℣. 35. Deficiebat primum cum Jordanem transiissent, post celebratum Pascha in Galgalis. Tunc enim cœperunt vesci frugibus terræ Chanaan, Jos. 5. 12. Hujus cibi ea natura erat, ut qui eum haberet, alium non desideraret, inquit Josephus. *Drus.* Ne miracula illa eludi possent, sigillatim profectiones expositæ, ut alii ista loca videntes intelligant quanti miraculi negotium fuerit, quod per XL. integros annos homines ibi subsistere potuerint. *Rambam* III. More Neb. L.

7 *Nomen manna traditur.*] Nam cum illud primum videret, dicebant Manhu. Id valet antiqua declaratione, *quid hoc est?* Sed è recentioribus alii donum sive munus interpretantur, id est, *mana:* alii deducunt à verbo *menna* præparo, quasi panem à Deo præparatum dicas. *Drus.* מן pro מה est Ægyptiacum, ut notat Hiskuni. Ex eo sermone multa adhuc retinebant Hebræi. Sic & Græci interpretantur, & Onkelos & Jonathan. Josephus itidem, addens κατὰ τὴν ἡμετέραν διάλεκτον. *Grotius.*

8 *Gomor plenum.*] Gomor Ebraice עמר genus

XXVIII. [1] Inde progressus populus, cum [2] aquæ penu- 1
ria tentaretur, [3] ægre ab exitio ducis temperabat. Tum 2
Moises, mandante Domino, apud locum [4] cui Oreb no-
men est, [5] virga petram pecutiens, large [6] aquæ copiam fe-
cit. Sed [7] ubi Raphidin perventum, [8] Amalechitæ populum 3
incur-

genus mensuræ decimam partem Ephæ capiens, quod & *Issaron* dicitur: unde ἰσσαρὼν Josephi, pro quo Rufinus assarium edidit. Glossarium Philonis, *Gomor mensura est Atticorum chœnicum trium.* Hieronymus, *Gomor tres chœnicas Atticas continet:* Josephus autor τρεῖς ἡμικοτύλους tres semicotylas continere. *Drus.* Hebræi hujus mensuræ rationem eam putant, ut ova XLIII. continere posset. *Galesin.* Manna hoc fuit asservatum, non in arca ubi tantum duæ tabulæ legis. 1. Reg. 8. ℣. 11. sed in limine Sanctuarii. *Jun.* Vel potius in ipso sanctuario. Heb. 9. ℣. 4. ubi & virga Aaronis. *Simler.*

* *In vase aureo.*] Στάμνον χρυσῆν appellant Græci LXX. quos hic noster secutus est, adstipulante Apostolo in Epistola ad Ebræos. Errant ergo qui vas testaceum aut fictile fuisse putant, inter quos R. Salomo & Jonathan, is cujus extat in Mosen portentosa paraphrasis. Aben Ezra fictile vel æreum fuisse scribit, ut alii vitreum. *Drus. Galesin.*

1 *Inde progressus populus.*] Exod. 17. Ex deserto Sin in Raphidim venerunt, locum παυλάπασι ἄνυδρον. *Josephus.* Raphidim XI. mansio fuit, juxta montem Sinai. Dicta etiam fuit Massa, id est, *tentatio*, ob tumultum populi Intercesserunt inter eam & Sin duæ aliæ, Daphca & Alus.

2 *Aquæ penuria.*] Rabbini putant Manna in cibum ac potum sufficisse, adeoque sitim affectatam & petulantem fuisse. Sed errant. Quidam arbitrantur multos aquam secum Elimis deportasse. Sed & hi absque fundamento hoc asserunt. De siti in desertis vide Gen. 21. *Leonem Africanum* 1, 27.

3 *Ægre ab exitio ducis.*] Mosis. Qui in hoc tumultu lapidationis periculum incurrit. Josephus historiam hanc ad desertum Sin refert. Sulpicius intermedio itinere, inter Sin & Raphidim accidisse vult. Male uterque, cum verba Mosis clara sint, in Raphidim factum.

4 *Cui Oreb nomen est.*] Scribendum Horeb vel Choreb. Græcis χώρηβ. *Drus.* Horeb est Sinai. Erat ergo petra in deserto Sinai, vicinior tamen Raphidim, quam monti Sinai. *Menoch.* Totus ille montosus tractus dicebatur Horeb: ubi & Sinai. *Jun.* Occidentalior pars erat Horeb, Orientalis Sinai. *Simler.*

5 *Virga petram percutiens.*] Hæc non est eadem historia cum illa quæ describitur Numer. 20. ut *Procopius* vult; sed diversa, & loco, & tempore, & aliis circumstantiis. *Osiander.*

6 *Aquæ copiam fecit.*] Gentiles finxerunt, asini ductu repertam aquam. Et hinc fabula illa fluxit Judæos asinum coluisse. *Tacitus* 5. Hist. Τιμῶσι τὸν ὄνον ἀναφαίνοντα πηγὴν αὐτοῖς ὑδρεύεσθαι. *Plut.* 4. συμπ. Hæc aquæ scaturigo non unius diei beneficium fuit, sed ea in desertis illis postea quoque usi sunt. *Beza.* Hodieque perdurat. *Cosmographi. Abulens.*

7 *Ubi Raphidin perventum.*] Imo antea, cum aquam ex petra excuterat Moses, in Raphidim erant. Vide Sigonium. Eusebius de locis, *Raphidim locus in deserto juxta montem Horeb.* Forte petra Horeb hinc nomen habuit, ut petra intelligatur quæ in monte Horeb. *Drusius.*

8 *Amalechitæ.*] Dicti ab Amalek filio Eliphaz, nepote Esaui. Genes. 36. ℣. 12. Ergo origine Idumæi fuerunt, non Ismaëlitæ & Saraceni, ut Glossa ordinaria vult. Degebant autem non in

4 [1] incursionibus [2] vastabant. [3] Moises, suis [4] in prælium eductis, [5] cum Jesum bellantibus præfecisset, assumpto Aaron & [6] Ur, spectator pugnæ futurus, simul precandi Dominum
5 gratia, [7] montem conscendit. Sed cum dubio eventu acies concurrissent, [8] Moisi precibus victor Jesus, [9] hostes in noctem cecidit.

1 XXIX. [10] Per idem tempus, * Jethro Moisi socer, cum filia

Idumæa, sed alia Arabiæ parte. *Tostat.* In deserto, trans Petram urbem, euntibus Ailan. *Hieron.* in Locis Hebr. Τῷ γηδολίτῃ καὶ τῷ Πέτραν κατοικοῦντες, μαχιμώταις. *Joseph.* 3. 2.

1 *Incursionibus.*] Vide Deut. cap. 15. ℣. 18.

2 *Vastabant.*] *Sigon.* vexabant. Idem Drusio placet. Incitasse autem missis legatis, vicinas quoque gentes ad bellum, *Josephus* tradit.

3 *Moises suis.*] Quam submisit Magnus Vossius explicationem nominis Moses heic inserere visum. Ita ille: Moses, nempe quia ex aquis extractus: à משה, *trahere, extrahere.* Quod in Scripturis liquet. Clemens tamen Alexandrinus in primo Στρωμαῖ. ait Μωϋσῆς esse ex eo quod ὕδωρ μῶϋ ὀνομάζουσιν Αἰγύπτιοι. De quo & illustris locus est apud Hipparchum περὶ τῶν δώδεκα ζῳδίων, ubi differens, cur signo, quod proximum est ab Ariete, Tauro sit nomen datum, de Nilo addit ista: Πρὸς τῷ ἑαυτῷ φωνῷ τὸ ὕδωρ μῶς οἱ Αἰγύπτιοι, ὡς δηλοῖκον ὑδάτων, καλέσαν. Μῶς γὰρ παρ' αὐτοῖς τὸ ὕδωρ σημαίνει. Sane hodieque nobis *Mosa* fluvii nomen: non quidem ab Ægyptiis, sed, ut puto, ab communi origine linguæ deperditæ.

4 *In prælium.*] Arma Israelitæ nulla ex Ægypto attulerunt, sed iis submerso Pharaonis exercitu, cum ad littus ejicerenrur, potiti sunt. Josephus lib. 2. cap. 7.

5 *Cum Jesum bellantibus præfecisset.*] Jesum vocat post Græcos interpretes, qui ab Ebræis Josua dicitur. Sic Josua filius Josedec ab iisdem Græcis Jesus nuncupatur. Unde perspicuum, Jesus & Josua unum idemque nomen esse. *Drusius.* Vide Joseph. 3. 2. Fuit vir ἀνδρειότατος, καὶ νοῆσαι ἱκανώτατος.

6 *Ur.*] Τῆς ἀδελφῆς Μαριάμης ἀνήρ. *Joseph. Procop.* Sed Scriptura magis innuit Mariam virginem fuisse quam nuptam. *A Lapide.*

7 *Montem conscendit.*] Collis erat non mons quem Moses גבעה dicit, Græci autem βουνὸν reddunt. *Drus.*

8 *Moisi precibus.*] Pro Moysis. Sic *Achilli* pro Achillis. Et *Themistocli*, *Aristoteli*, *Ariobarzani*, apud Ciceronem & alios sunt. *Victorius.*

9 *Hostes in noctem occidit.*] Fabulantur Judæi, Amalekitas incantationibus suis voluisse volare, & irruere in castra Hebræorum; sed prostratos à Josua ostenso nomine tetragrammato. *Jos.* tradit plane incruentam Hebræis fuisse hanc victoriam, nemine ex ipsis desiderato. Idem prolixius exponit quam eximia illa victoria fuerit.

10 *Per idem tempus.*] Ex. 18. Incertum quando Jethro venerit ad Mosem. Quidam ante datam legem, alii post venisse tradunt. Priorem sententiam tuetur ex Ebræis R. Saadia, ex nostris Nicolaus de Lyra, ad quem te adire velim. *Cum enim*, inquit, *mons Sinai non longe abesset à terra Madian, ut patet ex cap. 3. Exodi, non est credibile aut verosimile, socerum audita magnificentia generi, per annum tardasse venire ad ipsum.* Posteriorem defendit Aben Ezra scribens eum venisse primum anno secundo post latam legem. Quod probat primum ex verbis quæ habentur

filia Sepphora, quæ Moisi nupta, proficiscente in Ægyptum viro, [1] domi resederat, liberisque ejus, [2] cognitis rebus quæ per Moisen gerebantur, [3] ad eum venit. [4] Hujus 2
consilio Moises [5] ordines populi distribuit; [6] tribunos centurionesque & [7] decuriones præficiens, [8] necessarium disciplinæ

bentur Exod. 17. ℣s. 12. *Obtulit ergo Jethro socer Mosi holocausta & hostias.* Deinde quia non legimus Mosen extruxisse novum altare. Postremo quia scriptum, Exod. cap. 17. ℣s. 16. *nota facio præcepta Dei & leges ejus.* Drusius.

* *Jethro Mosi socer.*] Alibi est, *ex filiis Hobab soceri Mosis.* Dicebatur & Jether, sive ut antiqui legebant Jothor. Inde factum Jethro, addita littera ex nomine Tetragrammato, quæ honoris ergo accessit, cum jam proselytus factus esset, ait R. Salomo: qui etiam tradit eum septem nomina habuisse, Raguel, Iether, Iethro, Hobab, Heber, Cinæus, Phutiel. *Drusius.* Verior opinio est Iethro & Hobab fuisse unum & eundem. Sed Reguel pater Iethronis fuit, avus Zipporæ. *Jun.* Illius autem sacerdotium aliqua ex parte vitiatum fuit. *Calvinus.*

1 *Domi resederat.*] Imo domum remissa fuit ex itinere. Notum hoc ex historia, quam si diligentius & cum majore cura legisset Sulpicius, hæc & alia quædam paulo aliter scripsisset. *Drusius. Epiphanius* Hæres. 77. tradit Mosen, ex quo prophetare cœpit, uxorem non cognovisse. Neque enim aliter potuisse, Deo esse tam familiarem & conjunctum.

2 *Cognitis rebus.*] Quidam arbitrantur Mosen ex deserto misisse uxorem suam Zipporam ad Jethronem. *Calvin.* Alii misisse legatos. *Simler.* Sed probabilius communi fama permotum, præsertim cum Midian ad littus maris rubri sita esset.

3 *Ad eum venit.*] Non post latam legem in Sinai, ut volunt *Tostatus, Cajetanus.* Sed cum adhuc in Choreb castrametarentur, nondum in Sinai lata lege. *Villet.*

4 *Hujus consilio.*] Aristocratica fuit sub Moyse, Josue, Senioribus & Judicibus. *Sigonius.* Vide *Josephum* lib. 3. 3. Ταῦτα Ῥαγουήλου παραινήσαντος, Μοϋσῆς ἀσμένως προσήκατο τὴν συμβουλίαν, &c.

5 *Ordines populi distribuit.*] Hi magistratus erant singularum urbium, qui minores caussas populi tractabant. Suberant autem principibus tribuum, quos Græci φυλάρχους vocant. His omnibus præerat Rex, sive Dux, sive Judex. Vide Carolum Sigonium de Repub. Ebræorum lib. 7. cap. 1. & deinceps. Cæterum in castris Israëlitarum, cum hi ordines distribuerentur, tribuni erant 600. centuriones 6000. semicenturiones 12000. decani sive decuriones 60000. R. Salomo. *Drus.* In horum locum successere judices urbani. Synedrium autem in ipsius Moisis locum. Num. 11. vers. 14, 15, 16. *Grot.*

6 *Tribunos centurionesque.*] Χιλιάρχους καὶ ἑκατοντάρχους. Omisit semicenturiones, quos nonnulli quinquagenarios appellant, ut Gr. πεντεκοντάρχους. *Drus.*

7 *Decuriones.*] Hos interpres Latinus decanos appellat, & Græcus δεκαδάρχους. Nomen acceperunt à numero eorum quibus præerant: præcipuus autem horum usus fuit in bello. Sed & in urbe jus reddebant, & caussas leviores decidebant. Lexic. Græco-Latin. vetus, δέκαρχος, *decanus.* δεκαρχὴς, *decurio.* δεκάπρωτος, *decem primus:* & Latino-Græc. *decuriones,* δεκάπρωτοι. *Drusius.*

8 *Necessarium disciplinæ ritum posteris tradidit.*] Voluit Deus Mosen, virum alioqui sapientissimum, ab alienigena

3 næ ritum posteris tradidit. [1] Jethro in patriam regressus.
1 XXX. [2] Exin [3] ad Sinam [4] montem perventum. Ibi
2 Moises à Domino monetur, [5] populus ut sanctificaretur,
3 auditurus Dei voces: idque sollicite curatum. Sed ubi
[6] Deus monti institit, validis [7] tubarum clangoribus aër
quatiebatur, crassæque nubes crebris cum fulminibus advolvebantur.

& gentili instrui, ut ostenderet neminem in omnibus sapere. *A Lapide.*

1 *Iethro in patriam regressus.*] Ab eo veri Dei notitiam ex parte acceperunt Æthiopes. Nam Iethro proselytus factus abiit in terram suam, quod Ebræi putant intelligendum esse per τὸ לגייר, id est, ut proselytos faceret homines suæ gentis. *Munst.* Regressus est autem, non ante datam legem: sed substitit per aliquot menses, ut videret consiliorum suorum successum. *Pellican.* & alii.

2 *Exin.*] Exod. 19. Joseph. 3, 4. Venerunt in Sina die tertio, mensis tertii, anni primi exitus ab Ægypto. Discesserunt vero ex Sina anno secundo, mense secundo, die vigesimo. Num. 10. vers. 11. Hæserunt ergo in Sina annum integrum exceptis 13. diebus. Omnia ergo à cap. 19. Exodi usque ad cap. 10. Num. in Sina gesta sunt. *Hieronym. A Lapide.*

3 *Ad Sinam.*] Montem Synan occupat. *Justin.* ex Trogo de Mose. Σιννᾶν vocat *Strabo* 16. *Appion* Mosen, εἰς τὸ μεταξὺ τῆς Αἰγύπτου καὶ τῆς Ἀραβίας ὄρος, ὃ καλεῖται Σιναῖον ἀναβάντα φησὶν ἡμέρας τεσσαράκοντα κρυφθῆναι. *Grot.*

4 *Montem.*] Culpatur hoc loco Sulpicius quod montem Sinam dixerit, cum Sina, ut ajunt, non montis nomen sit, sed deserti in quo mons ille fuit, qui propterea mons Sinai dicatur, id est, deserti Sinai. Quod Græce manifestius esset, τὸ ὄρος τοῦ Σινᾶ, non τὸ Σινᾶ. Hanc sententiam tuentur Hieronymus, ab Oleastro, & Carolus Sigonius. Sed ei repugnat primum Josephus, Orig. lib. 3. cap. 4. deinde editio Græca τοῦ οβ, in qua Exod. 19. τὸ ὄρος τὸ Σινᾶ legitur, & εἰς τὴν ἔρημον τοῦ Σινᾶ. Postremo Apostolus in Epist. ad Galat. 4. 25. Σινᾶ ὄρος ἔστιν ἐν τῇ Ἀραβίᾳ, *Sina mons est in Arabia.* Hinc apparet nomen montis esse Sina, non deserti. Forte desertum Sinai, in quo mons ille. De Sina monte Sulpicius noster dial. 1. cap. 2. ubi sic Posthumianus ex oriente reversus, *Rubrum mare vidi, jugum Sinæ montis ascendi: cujus summum cacumen, cœlo pene contiguum, nequaquam adiri potest.* Drus. *Josephus:* Σιναῖον ὑψηλότατον τῶν ἐκεῖ ὄρων καὶ διὰ τὴν ὑπερβολὴν τοῦ μεγέθους, καὶ τῶν κρημνῶν τὸ ἀπότυμον ἀνθρώποις, οὐ μόνον οὐκ ἀναβατὸν, ἀλλ' οὐδὲ ὡραθῆναι μὴ δίχα πόνου τῆς ὄψεως δυνάμενον. Castra autem nec ad Orientem, ut *Lyra*, nec ad Austrum, ut *Tostatus* vult; sed in circuitu montis posita. *Burgensis.*

5 *Populus ut sanctificaretur.*] Ἁγνεύοντες τήν τε ἄλλην ἁγνείαν, καὶ ἀπὸ συνουσίας τῶν γυναικῶν ἡμέρας τρεῖς. *Joseph.* Sanctificatio hæc in lotionibus & secubatione imprimis consistebat. 1. Sam. 21. ℣. 5. 1. Cor. 7. ℣. 5. Chæremon Stoicus de Ægyptiorum Sacerd. ἀπείχοντο καὶ ὁμιλίας γυναικείας. Vide & *Serv.* in Eclog. III. & *Porphyr.* περὶ ἀποχ. II.

6 *Deus monti institit.*] Ἐν στύλῳ νεφέλης LXX. Sic & Chaldæus. Quod falsum. Nam nubes hæc alia erat à columna nubis; major nempe & densior. *Lippomanus.*

7 *Turbarum clangoribus, &c.*] Τοῦ λοιποῦ παντὸς ἐν αἰθρίᾳ τυγχάνοντος, ἀνεμοίτε

vebantur. Sed [1] Moiſes & Aaron in montis cacumine Do- 4
minum propter, populus circa ima montis conſtitit. Ita 5
[2] lex lata multiplex & copioſa, [3] Dei verbis, [4] & ſæpe repe-
tita: cujus ſi quis erit curioſior, fontem ipſum adeat, nos
[5] eam breviter perſtringimus. *Non erunt*, inquit, *tibi Dei* 6
alieni [6] *præter me. Non facies tibi* [7] *idolum.* [8] *Non ſumes nomen* 7
Dei 8

ἀνεμοίτε σφοδροὶ λάβρον κινοῦντες ὑετὸν κατήγιζον, ἀστραπαί τε ἦσαν φοβεραὶ τοῖς ὁρῶσιν. καὶ κεραυνοί. *Joſeph.* Septem erant terribilia in Sina, cum ibi daretur lex. Totus mons tremebat. Igne & fumo ardebat. Horrenda tonitrua & fulgura. Caligo denſiſſima. Pluvia & procella. Sonus buccinæ. Vox horribilis. *A Lapide.*

1 *Moiſes & Aaron in montis cacumine.*] Falſum hoc. Cum decalogus traderetur, Moſes infra cacumen montis, haud longe à populo erat. Exod. 24. 19. Nec Aaron, ſed ſolus Moſes, aſcendit, in montis cacumen. Exod. 24. ℣ſ. 14. Ergo Moſes & Aaron fere ad medium montis, non procul à populo, conſiſtentes; unde exaudiri poſſent à conſiſtentibus infra. *Toſtatus.*

2 *Lex lata.*] Per Angelum Act. 7. 38. cui alii minores angeli aderant. *Toſtat. Grot.* Quam opinionem Villetus refutat. Fuit ipſe יהוה, Chriſtus μεσίτης, Novi & Veteris Teſtamenti. Unde νόμος dicitur διαταγεὶς δι' ἀγγέλων, ἐν χειρὶ μεσίτου. Gal. 3. 19. ubi Chryſoſtomus intelligit Chriſtum, cui Angeli, tanquam miniſtri & ſtipatores aderant.

3 *Dei verbis.*] Leges ſuas Moſen à Deo IAΩ hauſiſſe tradit *Diod. Sicul.* 1. Bibl. *Longinus* 1. de ſublimi dicendi genere. Ridicule *Alex.* Polyhiſtor apud Suidam, Moſi mulierem fuiſſe refert, à qua Lex Hebræorum perſcripta. Græci legiſlatores ſi cum Moſe comparentur, infimæ vetuſtatis ſunt & heri aut nudiuſtertius nati videntur, ut *Joſephus* contra Appionem oſtendit. Ante Moſis tempeſtatem ſcripta jura non agnovit orbis. *Cunæus.*

4 *Sæpe repetita.*] Semel Deut. 5. ℣ſ. 6. paucis mutatis. Mutatio omnis in verbis eſt, non in ſenſu. *Druſ.*

5 *Eam breviter perſtringimus.*] Illuſtris hæc Decalogi Sulpiciana diviſio. Nam & dividit quæ dividenda, & conjungit quæ conjungenda ſunt. Sic tota antiquitas. Clemens II. Conſtitut. 36. & 1. 2. *Tertull.* adv. Iud. cap. 11. Contra Marc. 11. 17. *Origen.* Homil. VIII. in Exod. *Nazianzenus, Athanaſ. Ambroſ.* Solus *Auguſtinus* præceptum de imaginibus comprehendit ſub primo, *de Dîs alienis*, leviſſimis ductus rationibus.

6 *Præter me.*] Exod. xx. Deuter. v. Πλὴν ἐμοῦ. Sic etiam Oncelos. In Ebræo eſt על פני, quod Hieron. vertit *coram me.* & Lyra explicat, *nullo unquam loco aut tempore.* Id hauſit ex R. Salomone. *Coram me*, quamdiu ego ero, ut *coram ſole*, quamdiu erit ſol, id eſt, in æternum. *Druſ.*

7 *Idolum.*] Εἴδωλον, hoc eſt, ſimulacrum numen aliquod repræſentans, ſive ſculptile fuerit, ſive conflatile, non refert. Quanquam in fonte tantum ſculptile, id eſt, γλυπτόν. Id movit credo Senes, ut latiorem vocem εἰδώλου uſurparint: quos Sulpicius, ut ſolet, ſecutus eſt. *Druſ.* Diſcrimen inter imaginem & Idolum nullum eſt. Unde vocabula εἰκὼν, εἴδωλον, *imago, idolum, ſimulacrum*, promiſcuo ſignificatu accipiuntur. Sic *Gloſſarium*: imago εἰκὼν, εἴδωλον, & Heſychius, εἴδωλον, ὁμοίωμα, εἰκών. Sic voces פסל, תמונה, תכניה, דמות, צלם. *Spanhem.*

8 *Non ſumes nomen Dei tui.*] Non jura bis per Deum tuum. Aben Ezra, *Si quis juraverit per caput regis, nec ratum habuerit juramentum ſuum, id ei capitale*

9 *Dei tui in vanum.* [1] *Sabbatho nullum opus facies.* [2] *Honorifica pa-*
10 *trem tuum, & matrem tuam.* [3] *Non occides. Non mœchaberis.*
11 *Non furtum facies. Non falsum testimonium dices adversus proxi-*
12 *mum tuum.* [4] *Non concupisces quicquam proximi tui.*
13
14

1 XXXI. His à Deo dictis, cum [5] tubæ circumstreperent,
[6] lampades inardescerent, montem fumus obtegeret, popu-
lus [7] præ timore inhorruit, [8] verba Dei non sustinens: po-
poscitque à Moise, ut ipsi tantum loqueretur Dominus,
2 atque ita audita ad populum referret. [9] Edicta autem Dei ad
Moisen

est. Hic mos obtinet hodieque in Ægypto. Quod si dederit pondo auri, non liberatur, quia sprevit regem palam. Si sic fit regi, qui est caro & sanguis, cujus initium vanitas, finis vanitas, & regnum quoque vanitas: quid fiet Deo, qui millies millesies rege major est?

1 *Sabbatho nullum opus facies.*] De hac rigida quiete Sabbathi Judaici, vide Dionem Cassium, Senecam apud Augustinum, Juvenalem, Rutilium & alios. Varia autem de origine Sabbathi comminiscuntur gentiles. Alii in honorem Saturni institutum volunt, ut Diod. Tarsensis refert; *Plutarchus* IV. συμπ. in honorem Bacchi qui Sabbos dictus; *Appion* à Sabbo, quod βουβῶνος ἄλγος Ægyptiis.

2 *Honorifica.*] Anselmus Matt. XV. ad locum, *Honora patrem & matrem, Honor iste non tantum in salutationibus & officiis deferendis, quantum in eleëmosynis & munerum collatione sentitur.* Quæ descripsit ex Commentariis Hieronymi ad eundem locum. Vide, si placet. idem Hieron. in epist. ad Gerontiam, *honor vel pro eleëmosyna, vel pro munere accipitur; ut est illud*, presbyteri duplici honore digni habeantur: *& in euangelio Dominus disserit mandatum legis*, honora patrem & matrem, *non in verborum sono, qui inopiam parentum cassa potest adulatione frustrare, sed in victus necessariis administrandis debere intelligi.* Drus. Ajunt Hebræi vel pistrino laborare debere filium ut subveniat parentibus. *Grot.*

3 *Non occides. Non mœchaberis. Non furtum facies.*] Secutus est ordinem quem libri antiqui præferunt οὐ φονεύσεις, οὐ μοιχεύσεις, οὐ κλέψεις. Nam in aliis est, etiam in editione Romana, οὐ μοιχεύσεις, non mœchaberis: ὠ κλέψεις non furtum facies: οὐ φονεύσεις, non occides. *Drus.*

4 *Non concupisces.*] Senes post illud, *non concupisces domum ejus*, addunt ex Deuteronomio, οὔτε τὸν ἄγρον αὐτοῦ, neque agrum ejus. Hoc primum: deinde post *asinum ejus*, addunt de suo, οὔτε παντὸς κτήνους αὐτοῦ, neque ullum pecus ejus. *Drus.*

5 *Tubæ circumstreperent.*] Unius tantum mentio fit Exod. 20. 18. Tuba, quæ ante Decalogi promulgationem Hebræos ad Legem audiendam evocaverat, cum lex promulgaretur, siluit: ea re peracta, rursum clangere cœpit. *A Lapid.*

6 *Lampades.*] לפידים, id est, fulgura micantia vel coruscationes. Ex nuperis interpretibus alius faces, alius fulgetra edidit. Camii λέξεις, לפיד *lignum ardens: item fulgur.* Quidam, *lumina & ignes terribiliter ardentes.* Drus.

7 *Præ timore inhorruit.*] LXX. φοβηθέντες. Hebræi quidam per aliquot passuum millia populum retro cessisse existimant. Id quod finita legis promulgatione factum. *Cajetan.*

8 *Verba Dei non sustinens.*] Atque hæc causa postulati, *ut Moisi tantum loqueretur Dominus.* Tostat.

9 *Edicta.*] Exod. 21. Judicialia, quæ Moses

Moïsen istiusmodi sunt: [1] *Hebræus* [2] *puer* [3] *pecunia emptus:* [4] *sex annis serviet,* [5] *posthæc liber erit: Sponte autem permanenti in servitute,* [6] *auris forabitur.* [7] *Qui hominem occiderit, * capite pœnas luet.* 3

Moses משפטים, interpres Hieron. *judicia*, id est, κεφάλαια vocant. LXX. δικαιώματα, id est, jura. Moneo tamen hac voce reddi ab iisdem interpretibus statua, quæ ab Ebræis חקים vocantur, & à Hieron. cæremoniæ. Sigonius, ritus sacros, totamque adeo cæremonialem legem. Hic agitur de iis quæ ad civilem politiam & forenses controversias pertinent. *Drus.*

1 *Hebræus.*] Testibus omnibus Rabbinis, Origene, Augustino, & aliis, Ebræi fuerunt populus oriundus ex Chanaane. Nam Chananæi à Chaldæis dicti fuerunt Hebræi, quod trajecissent Jordanem. Et hæc causa cur Abrahamus quoque, postquam in eam regionem concessit, Hebræus vocetur. Nec putandum ab hoc Abrahami transitu primum cœpisse nominari Hebræos, ipsum Abrahamum, ejusque posteros cum ex Historia Josephi constet, nationem Hebræam jam tum notissimam fuisse Ægyptiis, quod utique fieri non potuisset, si in sola Jacobi familia fuissent Hebræi. Chananæi ergo fuerunt Hebræi, & Hebraice locuti. *Erpenius.* Contra quam sententiam disputant Fuller. & Rivetus, quos vide. Sane, quia Chananæam Ægyptii ארץ עברים vocavere, quique ex ea veniebant, Hebræos, opinio Erpenii admodum probabilis est. *Horn.*

2 *Puer.*] Id est, *servus.* Ita vox נער sumitur. Sic *Terent.* Andr. *Etiam puerum inde abiens convenit Chremis.* Cicero: *Eo die pueri tui mihi à te litteras reddiderunt.*

3 *Pecunia emtus.*] Quem quis ab alio emerit, non qui seipsum præ paupertate vendiderit. Nam talis serviebat ad Jubilæum, Levit. 25. ℣. 39. Quidam hunc locum accipiunt de servo qui vendebatur à judicibus propter furtum suum, seu eo quod furtum fecerat, de quo Exod. cap. 22. ℣. 3. *Drus.*

4 *Sex annis serviet.*] Videlicet quot reliqui adhuc fuerint usque ad annum septimum. Nam si duo tantum supererant, tum annis duobus duntaxat serviebat. Sane in ipso anno remissionis liber erat, etiamsi anno præcedente primum emptus fuisset. *Idem.*

5 *Posthæc liber erit.*] In principio anni septimi, quem Sabbatharium nonnulli vocant. *Drus.* Hoc privilegium proprium Judæis fuit, quia pater eorum Jacob sex annis pro gregibus Laban servivit, septimo liber egressus est. *Rupertus.* Potius ex Sabbathi religione mos ortus. Nam & dierum, & annorum illa periodus erat. *Villet.*

6 *Auris forabitur.*] Subula, Exod. 21. ℣. 6. Deut. 15. ℣. 17. Unde, *aures perforasti mihi*, Psal. 40. ℣. 7. Ebræor. 10. ℣. 5. Cui auris hoc modo forata erat, serviebat domino in seculum, id est, usque ad Jubilæum vel usque ad mortem heri. *Drus.* Perforatio auris magna ignominia. Hinc ad libertatis studium ingenerandum, illo ritu Deus uti præcepit. Ut si non horrerent servitutem, horrerent saltem ignominiam publicam. *Cajetan.* Significatur etiam perpetua sub domino obedientia. *Theodoret.* Tale mancipium usque ad annum Jubilæum serviebat. Et hoc per עולם denotatur. Liberari etiam talis servus poterat instrumento manumissionis, aut redemptione. Liberabatur & morte Domini, quamvis Dominus filium reliquisset. *Grot.*

7 *Qui hominem occiderit.*] Sigonius opinatur Sulpicium scripsisse, *qui prudens hominem occiderit.* Nam apud antiquissimum scilicet interpretem esse, *qui percusserit hominem volens occiderit.* Sed sciendum nihil tale in Ebræo haberi, ac ne quidem in textu Græco interpretum LXX. quos in hac historia præcipue sequitur Sulpicius. Sequentia tamen Sigo-

4 *luet.* [1] *Qui imprudens,* [2] *rite exul erit.* [3] *Qui patrem matremve*
5 *pulsaverit, conviciumque eis dixerit,* [4] *capitali supplicio afficitor.*

Si

nii opinionem firmant, & omnino tale quid intelligendum esse ipsa res clamat. *Drus.*

* *Capite pœnas luet.*] Quæ pœna statim post diluvium sancita. Vide supra. Sic apud Athenienses, Romanos, aliasque gentes homicidium capitale fuit. Cæterum lex & mos & æquitas exceptiones legi addidere; si vulneratus, aliquo tempore melius se habuerit, ut credi possit magis medicorum aut sua negligentia mortuus, quam ex vulnere; aut si in turba facta sit cædes, nec sciatur certus author. In hoc enim minuitur pœna. *Grot.* Mors à Domo Judicii infligitur tantum in rebus magnis, ut puta, ob hæresin, Idololatriam, incestum, adulterium, homicidium, Sabbathi violationem. *Maimon.* III. More Neb. XLI.

1 *Qui imprudens.*] Paulus libro quinto sententiarum, titulo ad legem Corneliam de sicariis: *Distinctionem casus & voluntatis in homicidio servari rescripto Hadriani confirmatur.* Verba rescripti: *Et qui hominem occidit, absolvi solet, scilicet etsi non occidendi animo id admisit: & qui non occidit, sed voluit occidere, pro homicida damnatur, &c.* Idem ibidem: *Qui hominem occidit, aliquando absolvitur, & qui non occidit ut homicida damnatur. Consilium enim uniuscujusque non factum puniendum est. Ideoque qui cum vellet occidere, casu aliquo perpetrare non potuit, ut homicida punitur: & is qui casu telo hominem ferierit, absolvitur.* Gregorianus: *Ea quæ ex improviso casu potius quam fraude accidunt, fato plerumque non noxæ imputantur.* Drus.

2 *Rite exul erit.*] Κατὰ θεσμὸν. Ad urbes exilio destinatas confugiet, aut ad aram. Nam in deserto nullæ urbes erant, Jos. 20. 3. Proinde locus perfugii cum in deserto versarentur, erat altare, ut multi putant: aut castra Levitarum, ut R. Salomo arbitratur. Post constituta sunt asyla, de quibus Num. 35, Deut. 19. Jos. 20. Ratio, ut eo confugere possent, qui procul à magistratu aberant, donec de caussa cognosceretur, ne à vindice opprimerentur. Altera, ut ibi cognita caussa usque ad mortem summi sacerdotis tuto habitarent. *Drus.*

3 *Qui patrem matremve pulsaverit, convitiumque iis dixerit.*] Duæ sunt leges. Una, *Qui parentes pulsaverit*, id est, percussserit, verberaverit. Altera, *Qui convitium iis dixerit.* Utriusque pœna capitalis erat, quanquam diversa. Nam percussor strangulabatur, convitiator lapidabatur. Proditum non esse reum percussionis, nisi quis livorem fecerit *R. Salomo.* Jam vero qui percutit parentes, post obitum eorum, liber est. Secus fit ubi quis maledixerit eis. Nam etiam qui post mortem eorum id faciebat, lapidabatur. Dicunt præterea, Filius non debet pulsare parentes improbos, licet pœnam capitalem propterea non subeat. Quod si parentes eum incitaverint ad cultum deorum falsorum, tum licet maledicere eis. Jonathan hic habet, *occidetur suffocatione sudarii*, quæ fit per sudarium. Quod genus supplicii חנק appellant. Fiebat autem hunc in modum. Imponunt reum fimo usque ad genua, cujus collum duæ mappæ utrinque constringebant donec animam efflaret. *Drusius.*

4 *Capitali supplicio.*] Hebræi quatuor habebant, suffocationem, combustionem, suspensionem & lapidationem. Levissimum fuit suffocatio, gravissimum lapidatio Suffocatio חנק dicitur, & fiebat per sudarium, quod utrimque trahebatur, usque dum reus animam efflaret. Combustio fiebat plumbo in os immisso, quod comburebat intestina. Forcipe aperiebant os. Dicitur שרפה. His suppliciis affecti cum sepelirentur, sepultum una fuit in suffocatione sudarium, in lapidatione lapis, in suspensione lignum crucis. *Drusius.* Atrocissimo crimini Parricidii pœnam

conve-

Si quis [1] *Hebræum ſubreptum vendiderit, morti dabitur. Si quis* 6
[2] *ſervum proprium, ſervamve percuſſerit, exque eo ictu obierit,* 7
reus judicio ſiet. Si quis [3] *partum non deformatum mulieri excuſ-* 8
ſerit, neci dabitur. Si quis ſervo oculum aut dentem extorſerit, 9
[4] *ſervus vindicta liberabitur. Taurus ſi hominem occiderit, lapida-* 10
bitur. Si Dominus ſciens beſtiæ vitium non conſuluerit, & ipſe la- 11
pidabitur: aut precio ſe redimat, in quantum accuſator popoſcerit.
[5] *Si ſervum taurus occiderit, in triginta drachmis pecunia Domino* 12
numerabitur. Si quis defoſſum lacum non cooperuerit, pecuſque in 13
lacum

convenientem præfinivit Lex Pompeja, à Pompejo Magno promulgata, quæ extat *l.* 1. *D. ad legem Pompejam.*

1 *Hebræum ſubreptum vendiderit.*] Plagium eſt capitale, ſive plagiarius ſubreptum alienaverit, ſive non. Mortem ubi ſine additamento dicitur, intellige ſtrangulationem: ubi additur, *Sanguis ejus ſuper ipſo* lapidationem. *Grotius.* Ulpianus lib. 8. de officio proconſulis, tit ad Legem Fabiam, *Lege Fabia tenetur qui civem Romanum, eundemque qui in Italia liberatus ſit, celaverit, vinxerit, vinctumque habuerit, vendiderit, emerit, quive in eam rem ſocius fuerit.*

2 *Servum proprium.*] Jure Romano ſi Dominus ſervum dolo occiderit, punitur ut homicida ſervi, non liberi hominis, & ex lege Cornelia, non ex plebiſcito. *Druſ. Servum proprium.*] Ex conſtitutione Divi Pii Antonini ſervum proprium occidens non minus puniri jubetur, quam qui alienum occidit. § 2. *Inſtit. d. his qui ſunt ſui vel al. jur.* Et in lege Cornelia non habetur differentia, cujus conditionis hominem occiderit, ſervum vel liberum. *l.* 1. §. 1. *ad L. Corn. d. ſicar.* Imo eadem conſtitutione Pii Antonini major quoque aſperitas Dominorum coërcetur; ſervum enim durius habitum bonis conditionibus in alium transferre cogebatur Dominus. *l.* 2. *D. d. his qui ſunt ſui vel alien. jur.* Chriſten.

3 *Partum non deformatum.*] Aut delenda negatio, aut alia quædam addenda, ut ſit, *Si quis partum non deformatum mulieri excuſſerit, multabitur:* (in quantum maritus popoſcerit, aut judices conſtituerint) *ſi deformatum, neci dabitur.* Nam in mente habuit locum ex editione Græca, Exod. 21. 22. *Druſ.* Deformatus partus eſt qui nondum formam aut effigiem hominis accepit. Pſalm. cxxxix. ἀκατέργας, *imperfectus.* Suidæ ἐξεικονισμένος, μεμορφωμένος. Sic & Græcorum leges, & lxx. diſtinguunt, inter partum deformatum & non deformatum. Contra, Veteribus Chriſtianis, *etiam conceptum utero, dum adhuc ſanguis in hominem deliberatur, perdere*, homicidium erat. Vide *Tertull.* Apolog. de Virgin. velandis.

4 *Servus vindicta liberabitur.*] Per vindictam intelligit Virgulam, quam lictor juſſu magiſtratus capiti ſervi manumittendi imponebat. Plauto dicitur *Feſtuca* in Milite glorioſo. κάρφος Plutarcho *de ſera Num. vind.* Nomen Vindictæ accepiſſe dicitur à Vindice Vitelliorum ſervo, qui cum nobilium adoleſcentum conjurationem de Tarquiniis reducendis detexiſſet, primus hoc modo manumiſſus traditur. *Livius lib.* 2. Quo pertinent verſus Claudiani in IV. Conſulatu Honorii.

——— *deductum Vindice morem*
Lex celebrat, ſervuſque jugo laxatus herili
Ducitur. Chriſten.

5 *Si ſervum taurus occiderit.*] Jure Romano damnum à quadrupede datum vocatur pauperies, daturque actio noxalis

14 *lacum ceciderit, precium pecudis domino dabit. Si* [1] *taurus alte-*
rius taurum occiderit, pecus venundabitur, preciumque Domini
15 *partientur, peremptum etiam dividunt. Quod si dominus vitium*
16 *tauri sciens, non consuluerit, taurum dabit. Si quis* [2] *vitulum*
17 *subripuerit,* [3] *quinque restituet. Si ovem subripuerit, quadrupli*
18 *pœna erit. Si viva* [4] *penes abactorem pecora reperientur,* [5] *dupla*
19 *restituet.* [6] *Nocturnum furem occidi licet,* [7] *diurnum non licet.*
Si

xalis contra Dominum, ut vel damni æstimationem præster vel animal noxæ dedat, id est, vivum tradat. *l.* 1. *D. si quadr. pauper. fec. dic.*

1 *Taurus alterius taurum.*] Τὸν τοῦ-ρον δ' πλησίου bene interpretatur, *taurum alterius.* Minus bene Benzita homo Ebræus, *taurum sive bovem socium. Nam bos non habet socium,* inquit, Aben-Ezra, *nisi forte ipsum Ben-zita.* Drus. Quod si bos ovem aut vitulum occidisset, tum non erat æquum bovem dividi pro ove aut vitulo, qui minoris est pretii quam bos. Unde tunc judices mulctam decernebant pro damno illato. Quod autem de bove dicitur, idem à pari, de ariete, equo, & quovis animali intellige. *Lyra. Tostat.*

2 *Vitulum.*] LXX. μόσχον, quæ vox hoc loco tantum vel bovem denotat. In Hebræo est שור עגל Vitulus autem dicitur. Quæ confundenda non sunt. *Drusius.*

3 *Quinque restituet, si ovem subripuerit, quadrupli.*] Ratio est, quod ut plurimum oves perpetuo sunt in agris, ubi res non tam bene custodiri possunt, sicut ea quæ habentur in medio civitatis. Restitutio furti boum uno aucta est, quia furtum illorum est facilius. Oves etenim pascuntur gregatim, & facile à pastore custodiri possunt, ac vix nisi noctu, surripi. Boves vero pascuntur hinc inde dispersi, & non tam facile custodiri possunt. *Maimonides.* Causa etiam est, quia majus damnum accipit qui bovem amittit, cessante interim agricultura. Vide Aben-Esram. *Thomas:* Jubet Deus ut fur quinque boves pro uno reddat, quia bos quinque habet utilitates, ovis quatuor tantum. Ille immolatur, pascit, arat, dat lac, corium. Hæc cætera habet, sed non arat. *Justinus.* de Scythis: Nullum scelus apud eos furto gravius. Quippe sine tecto munimentoque pecora habentibus, quid salvum, si furari liceret?

4 *Penes abactorem.*] *Ulpianus:* Qui pecora de pascuis, vel ex armentis subtrahit, & quodammodo deprædatur. Scribit Claudius: Quantitas discernit furem ab abigeo. Qui enim unam suem surripuerit, ut fur coërcebitur: qui gregem ut abigeus. *Paulus* lib. 5. sentent. Abactores sunt qui unum equum, duas equas, totidemque boves, capras decem, aut porcos quinque abegerint.

5 *Dupla restituet.*] Quia potest haberi præsumtio quod vellet restituere, cum nec occiderit illud nec vendiderit. *Lyra.*

6 *Nocturnum furem occidi licet.*] Congruit lex vetus Solonis, quam Demosthenes adversus Timocratem commemorat; & inde sumta Lex XII. Tabul. & Platonis scitum IX. de Leg. Ratio Legis: Quia noctu discerni nequit is qui venit, fur sit, an sicarius. Deinde quia adversus nocturnum furem præsumtio est defendisse se telo. Quod si testes adfuerint, ex quibus constet non fuisse eum qui furem occidit adductum in vitæ periculum, jam præsumtio ista cessabit, & is qui occidit, homicidii tenebitur. Vid. *Grotius.* II. de Jure Belli ac Pacis 1.

7 *Diurnum non licet.*] Nisi se telo defendat. Lex XII. Tabul. tam diu quam noctu

Si cujus pecora alterius ſata depaverint, dominus pecoris [1] *everſa reſtituet.* [2] *Si depoſitum perierit, is penes quem depoſitum fuit,* [3] *jurabit* [4] *nihil ſe dolo egiſſe.* [5] *Fur inventus* [6] *duplum dabit.* [7] *Commendatum* 20 21 22

noctu exegit, ut is qui furem deprehendiſſet, cum clamore id teſtificaretur, ut ex Cajo diſcimus, nimirum ut ſi fieri poſſet, concurſus eo fieret magiſtratuum aut vicinorum, ad auxilium & teſtimonium. *Grot.* Si poſt ortum ſolem deprehendebatur in furto, non licebat eum occidere. Qui occidebat, incurrebat pœnam homicidii. Fur autem hoc modo deprehenſus, ſi habebat unde redderet, reddebat: ſi non habebat, vendebatur pro ſuo furto. Deprehenſo furto penes eum bovis, aſini, ovis, aut capræ viventis, duplum reddebat. *Druſius.*

1 *Everſa reſtituet.*] Damnum ſarciet de optima parte agri ſui aut vineæ ſuæ. Quod hic dictum de agro & vinea, debet extendi latius, ut etiam de horto & oliveto, &c. intelligatur. Cæterum Ebraica veritas habet: *Si quis depaſci fecerit agrum aut vineam, &c.* Qua lege non tenetur niſi qui pecus ſuum immiſerit in aliena. *Druſius.*

2 *Si depoſitum perierit.*] Depoſitum Græci vocant παρακαθήκην, quod quis apud alium depoſuit, cuſtodiendumque commiſit ſive pecunia fuerit, aut veſtes, aliaque ſupellectilia. *Druſ.* Triplex circa depoſitum eſt caſus & lex. Primo; ſi depoſitarius per fraudem rem depoſitam interverterit, reddet duplum. Secundo; ſi per ejus negligentiam res depoſita ſublata ſit furto, reddit ſimplum, rem ipſam aut pretium ejus. Tertio; ſi ſine ejus negligentia, cenſebitur innocens, nihilque reſtituet. *Interpr.*

3 *Jurabit.*] In codicibus Ebræis nulla mentio jurisjurandi, ſubintelligitur tamen ex verbis illis, *applicabitur ad Deos. Nam*, ut ait R. Salomo, *applicatio nihil aliud eſt quam juramentum.* Cui firmando R. Abraham ita ſcribens, *in verbis illis*, applicabitur ad Deos, *continetur juramentum, quod fiebat coram judicibus.* Iusjurandum autem fiebat coram Dîs. hoc eſt, Judicibus aut Magiſtratu. Deos enim vocant τὺς θεὺς κριτὰς, ut notatum à Theodoreto. LXX. male ἐνώπιον Θεοῦ. *Druſius.* Philo: ὅρκος μαρτυρία θεοῦ περὶ πραγμάτων ἀμφισβητουμένων. Ægyptiis jusjurandum μεγίστη πρὸς ἀνθρώπους πίστις. *Diod. Sicul.*

4 *Nihil ſe dolo egiſſe.*] Nicolaus de Lyra, *Cuſtos depoſiti liber erit per juramentum ſuum, quod non commiſit fraudem in illo depoſito.* Hier. ex Ebræo hoc refert: *jurabit quod non extenderit manum in rem proximi ſui, ad perpetrandam fraudem.* Druſ. *Nihil ſe dolo egiſſe.*] Congruit cum eo Ius civile, quo Depoſitarius dicitur tantum de dolo teneri. Sibi enim imputet, qui amico minus diligenti rem cuſtodiendam tradidit. §. *præterea* 3. *Inſt. d. obl. quæ re contr.* Latam tamen culpam præſtat enim, ſi ſupina ejus negligentia res perierit. *l.* 1. *C. Depoſiti.* Duplum vero præſtare tenetur, ſi rem tempore incendii vel naufragii depoſitam inficietur, & poſtea convictus fuerit rem accepiſſe. *l.* 1. §. 1. *D. eod. tit.*

5 *Fur inventus.*] Ἐὰν εὑρεθῇ ὁ κλέψας. Loquitur autem de jure depoſiti. *Druſius.*

6 *Duplum dabit.*] Ἀποτίσει τὸ διπλοῦν. Nempe depoſitarius, ſi dolus adfuerit: depoſitor ſi inique actionem intenderit. Nam de mero caſu teneri depoſitarium, iniquum eſt. *Grotius.*

7 *Commendatum pecus.*] Id eſt, de poſitum. Quid enim aliud eſt commendare, inquit Papinianus, quam deponere? *l. Lucius Titius* 24. *D. depoſiti.* Chriſten. Maimonides: Qui cuſtodit gratis, liber eſt ab omni damno, & ſi quod damnum accidat, id Domino rei adſcribitur. Sed cui Dominus mercedem dat, & qui omnem ex re cuſtodita utilitatem habet, is refundere cogitur damna quæ accidunt.

23 *mendatum pecus* [1] *à bestia interceptum, non restituetur. Si quis*
virginem [2] *nondum desponsatam* [3] *corrupuerit, dotabit puellam,*
24 *& ita eam uxorem accipiet.* [4] *Si pater puellæ nuptias recusaverit,*
25 [5] *dotem* [6] *raptor dabit. Si quis* [7] *se pecudi miscuerit, morti dabitur.*

Sacri-

accidunt. Cum vero uterque & dominus & mercenarius de utilitate participant, tum ex æquo etiam uterque damnum patitur. Damnum quod accidit ex negligentia custodis, ut quod furto est ablatum vel amissum, repetitur à custode; quia ideo accidit quod non, ut decet, custodiverit. Damna vero quæ præcaveri non possunt, ut est fractum, captum, mortuum, illa Domino imputantur.

1 *A bestia interceptum.*] Non à *bestia*, sed *ab hoste* legendum. Quod Græca versio confirmat, quæ habet *αἰχμάλωτον*. *Sigon.* Ἐὰν δὲ θηριάλωτον γένηται, ἄξει αὐτὸν ἐπὶ τὴν θήριαν καὶ οὐκ ἀπότισε, id est, interprete Sulpicio, *si à bestia interceptum fuerit.* Pro עד, quod legerunt LXX. hodie legunt עד, hac sententia, *adducet illud testimonium, raptum non rependet.* Iurisprudentes ita de hac re censent. Quod raptum à fele, vulpe, aut mustela, redditur: secus fit, si raptum fuerit à lupo, leone, urso, serpente. Hæc R. Salomo, Quæ adduxi propter Sigonium, qui legendum hic opinatur ab hoste interceptum. Quæ diversa lex est, habetur autem ℣s. 10. Ἐὰν δέ τις δῷ τῷ πλησίῳ περιζύγιον ἢ μόσχον ἢ πρόβατον ἢ πᾶν κτῆνος φυλάξαι, συντριβῇ ἢ τελευτήσῃ ἢ αἰχμάλωτον γένηται, &c. id est, ab hostibus captum. Quod Ebræi בשבה dicunt. *Drus.*

2 *Nondum desponsatam.*] Editio Coloniensis, *non desponsatam.* Græce *ἀμνήστευτον*. Sed in Hieron. *necdum desponsatam.* Nam quæ desponsata pro uxore habetur, & ita vocatur passim. Abenezra, *desponsata licet non subierit jugum viri, tamen vocatur uxor.* Drus.

3 *Corruperit.*] Vitiaverit verbis seductam. Talis מפתה dicebatur. In סמג 137, 4. *Qui verbis seduxerit virginem ita ut ultro consentiat, vocatur* מפתה, id est, *seductor.* In fonte habetur: *Qui lactaverit virginem non desponsatam, & concubuerit cum ea.* Ipsa puella hoc modo corrupta dicebatur מפותה seducta. Unde in libro citato: *Quæcunque in urbe aliqua corrupta fuerit, habetur pro seducta, nisi testibus probaverit se vi oppressam fuisse.* Vi oppressa vocabatur אנוסה, quod per vim vitiata esset. Hanc ducere cogebatur qui vitiaverat, Deut. 22. ℣s. 29. Quod si parens aut ipsa in nuptias consentire nolebat, tum raptor solvebat 50. siclos argenteos, tantundem videlicet, quantum seductor. *Drus.*

4 *Si pater puellæ nuptias recusaverit.*] Etiam ipsa puella nuptias recusare poterat. Sed & seductor, si nolebat convenire in nuptias, non cogebatur nisi ad mulctam solvendam. *Drus.*

5 *Dotem.*] Danda puellæ vitiatæ tanta dos, quantam ipsa à patre accepisset. Ditioribus major dos erat assignanda quam pauperibus. Lex Deut. 22. ℣s. 29. de alio casu loquitur, nimirum si injuria & vis illata esset puellæ. Tum enim 50. Sicli, non puellæ, sed patri pendere cogebatur stuprator atque insuper vitiatam ducere, sine ulla repudii spe. *Abul.* Ibi ergo de stupro & vi, hic de simplici fornicatione agitur. *A Lapide.*

6 *Raptor.*] Corruptor, seductor. Abusus est voce Latina. Nam raptor proprie qui rapit virginem. Rapit autem qui vim adhibet. Hic à JCtis Ebræis אונס vocatur. *Drus.*

7 *Se pecudi miscuerit, morti dabitur.*] Etiam ipsa pecus. *Rambam.* Bestia, cum qua homo aliquis rem habuit, interficiebatur, ut Dominus bestiæ ea cura & diligentia eam custodiat, qua reliquos suos domesticos, neque facile eam ex oculis suis elabi sinat. Est autem actio illa

[1] *Sacrificans idolis, pereat. Viduam & orphanum non premendos.* 26
Pauperem debitorem [2] *non perurgendum.* [3] *Nec usuram poscendam.* 27
[4] *Vestimentum pauperis* [5] *pro pignore non accipiendum.* [6] *Principem* 28
populi 29

illa contra naturam, ubi fœda tantum voluptas respicitur, & detestabilis ac insatiabilis libido. Male autem *Procopius*, & Interlinearis *Glossa*, hanc legem, metaphorico sensu, de homine bruto & barbaro: mortem de æterna morte accipiunt. Quæ cum natura & genio Legum Forensium pugnant. Cæterum hoc abominabile peccatum est fructus & consequens Idololatriæ, ut Paulus ad Rom. 1. docet. Id quod in Sodomitis & Chananæis apparuit. Lev. 17. ℣. 24. *Simler.*

1 *Sacrificans Idolis pereat.*] Sacrificamus Idolis non tantum offerendo victimas, verum etiam si templa vel aras iis erigamus, & festa instituamus. *Simlerus.* Immolans, adolens, offerens, libans. Quæ omnia contineri verbo זבח sacrificio testatur ex Salomone Trecense Nicolaus de Lyra. Idem eximit ab hac pœna eum qui verrit, ornat, aquam spargit, amplectitur, deosculatur. Scribit autem Abenezra hanc legem pertinere peculiariter ad proselytum & advenam, qui ea conditione manebat inter Israëlitas, ne diis, quibus consueverat, immolaret. Idem Hiskuni annotat. *Drus.* Nec tamen omnes Idololatriæ species hac pœna mortis mulctantur, sed tantum magis principales; ut qui preces suas ad Idolum dirigit, qui in nomine ejus prophetat, qui liberos suos traducit per ignem, augur, Pytho, incantator. Sic cives urbis ad Idololatriam impulsæ, more hæreticorum interficiuntur; non vero morte pœnæ. Unde facultates ipsorum comburendæ sunt, neque hæredibus relinquendæ, sicut reliquorum qui in domo judicii interficiuntur. *Maimonides.*

2 *Non perurgendum.*] Οὐκ ἔσῃ αὐτὸν κατεπείγων, id est, non urgebis solutionem. ita ut nihil de jure tuo remittas. Ambrosius videtur legisse κατεπίσχων. Nam vertit, *Non suffocabis eum.* Drusius.

3 *Nec usuram poscendam.*] Hoc præceptum non creditorem tantum, sed & scribam, & fidejussores, & testes contractus obligat. Usura autem נשך dicitur; quia ut morsus serpentis ab initio exiguo in immensum procedit. *Grot.* Et devorat totam hominis substantiam. *R. Salomo* apud Lyram. Tales usuræ an & quatenus illicitæ, videantur Interpretes; & *Salmasius* de mutuo & Usuris. Quicquid de hac re sentire libeat, sufficere nobis debet lex à Deo Hebræis data, quæ vetat Hebræos Hebræis pecuniam dare fœnori. Est enim hujus legis materia si non necessaria, certe honesta moraliter, unde & aliis maxime moralibus annumeratur Psal. 15. Ezech. 18. Quæ autem hujus generis sunt, Christianos quoque obligant. *Grotius.* Hebræis usura interdicta fuit, non omni, & ab omnibus, etiam gentilibus, ut *R. Salomo* existimat, sed tantum ab Hebræis sive fratribus suis. Licitum ergo ipsis capere usuras ab exteris; nec tamen omnibus, sed tantum Chananæis, qui singulariter à Deo devoti. Unde Ambrosius: *Cui jure inferuntur arma, huic legitimæ judicantur usuræ.* Et, *ubi jus belli, ibi jus usuræ.*

4 *Vestimentum pauperis.*] Nocturnum, in quo dormire solet. Ita enim capiendum locum, non veste qua per diem quis utitur, ostendit Tostatus. Ergo de paupere loquitur, qui non habet nisi unam vestem. *Hugo* de S. Victor.

5 *Pro pignore non accipiendum.*] Non tam vetat accipere, quam jubet reddere ante solis occasum. *Drus.*

6 *Principem populi.*] Actorum 23. vers. 4, 5. Ἄρχοντα λαοῦ σου; sive jam sit Rex, sive magistratus inferior. Qualia in Oriente multa nomina sunt, quæ se latissime extendunt. Velut apud Hebræos בעל, apud Arabes صاحب. *Horn.*

1 *Non*

30 *populi* [1] *non increpandum.* [2] *Primogenita omnia domino offerenda.*
31 [3] *Carnem à fera captam non edendam.* [4] *Coitiones in testimonium*
32
33 *falsum, aut in quacunque malitia, non esse faciendas.* [5] *inimici*
pecus errans non præteribis, sed reduces. [6] *Si animal Inimici succu-*
34 *buisse oneri inveneris, erigere debebis.* [7] *Innocentem & justum non*
35
36 *occides. Non justificabis impium pro muneribus.* [8] *Munera non ac-*
37 *cipienda.* [9] *Advenam benigne habendum. Sex diebus opus faciendum:*

1 *Non increpandum.*] Οὐκ ἐρεῖς κακῶς. Quod potius est, *non maledices.* Utrumque Græci exprimunt verbo λοιδορεῖν. Nam & increpare significat & maledicere convitiarique & probris afficere aut insectari. *Drus.*

2 *Primogenita omnia.*] Tam hominum quam pecudum: quorum illa redimebantur quinque siclis post trigesimum diem, hæc manebant apud matrem septem dies, die autem octavo dabantur Deo, hoc est sacerdoti Dei ministro. Nicolaus de Lyra, *Primogenita hominum redimebantur quinque siclis argenti. Dicit autem hic R. Salomo quod quilibet sielus valet quinque solidos; tamen non dicit cujus monetæ, & ideo melius videtur dicendum quod valor determinatus est nobis incertus, quia sicut frequenter dictum est, monetæ & pondera auri & argenti multum variantur secundum tempora & varias regiones.* Drusius. Ne Hebræi ex nimia saturitate in superbiam & apostasiam laberentur, præcepit Deus primitias frugum singulis annis offerrent. Primogenitum Asini decollari præcepit, quod hoc permoveat ad redimendum illud. Sicut dicitur: præceptum redemptionis præcedit præceptum decollationis. *Maimon.*

3 *Carnem à fera captam.*] Θηριάλωτον, *à fera captam*, id est, raptam. Nam capio interdum idem quod rapio. Codex Ebræus habet, *in agro raptam.* Sed *in Oncelo*, à fera decerptam: & *in Hieron.* à bestiis prægustatam. *Caro ista canibus projicienda erat.* Drus.

4 *Coitiones.*] Οὐ συναλλάξῃς vertit, *non facies coitiones:* quod alii reddunt *non consenties*; & alii, *non dispones pactum*, id est, συνθήσῃς. Nam συνθήκη pactum. Συναλλάττειν proprie, *simul pono calculum in urnam*, in eandem sententiam descendo, assentior. Ebraice est, *non pones manum cum improbo.* Id explicant, ne auxilium ei præstes, vel ne in societatem cum eo coëas. *Drus.* Falsorum testium judicium est ut fiat eis, sicut ipsi cogitaverunt facere aliis: si cogitaverunt occidere, occidantur; si percutere, percutiantur; si damnum inferre in pecunia, tantundem in pecunia amittant. *Ramb.*

5 *Inimici pecus.*] Bovem aut asinum, aut aliud quodvis jumentum, sive domesticum animal. *Lyra.* Et quicquid proximi tui. *Lippomanus.* Præcipitur ergo amor inimici, qualem & Christus exigit in Novo Testamento. De re inventa Domino restituenda, vide Grotium 11. de Jure Belli ac Pacis x.

6 *Si animal inimici, &c.*] Ὑποζύγιον vertit *animal*, proprie animal sive jumentum subjuge. Sed senes peculiariter ad asinum restringunt hoc loco & Exod. 20. ℣. 10. item Gen. 36. ℣. 24. Sic Matth. 21. ὑὸν ὑποζυγίου, filium asinæ. *Drus.*

7 *Innocentem & justum.*] Ἀθῷον καὶ δίκαιον. Videntur synonyma esse, sed non sunt. Nam innocens, qui sine culpa est, licet damnatus sit à judicibus. Justus vero qui culpam habet, licet à Judicibus absolutus sit. *Idem.*

8 *Munera non accipienda.*] Jure civili dolus judicis, qui largitione, odio vel gratia depravatus iniquam sententiam dicit, severe vindicatur; famæ nimirum dispendio, & vera litis æstimatione. *l. ult. c. de pœna judic. qui male judicat.* Christen.

9 *Advenam benigne habendum.*] Et tamen

dum: Sabbatho requiescendum. [1] *Fructus septimi anni non metendos, sed pauperibus & egenis relinquendos.* 38

XXXII. Hæc fere Moises ad populum verba Dei retulit, [2]altariumque [3]ex duodecim lapidibus, sub monte constituit. [4]Ac rursum montem, in quo Dominus consistebat, conscendit: adhibito secum Aaron, Nadab, & Abiud, [5]majori- 1 2

tamen vel ejus obliti sunt Judæi, vel gravis illa gentilium calumnia. Tacitus v. Hist. *Adversus omnes alios hostile odium. Separati epulis, discreti cubilibus projectissima ad libidinem gens, alienarum concubitu abstinent. Inter se nihil illicitum.*

1 *Fructus septimi anni.*] Hoc præceptum datum fuit, ut terra ita deserta tanto uberiores fructus proferat; & in gratiam servorum & pauperum. *Maimonides.* Hoc est, unum ex illis præceptis, quæ extra territorium Israëliticum observare nolunt Judæi, tametsi ex superinductis majorum institutis, in Ægypto, Idumæa, Terra Moab & Senaar, tum ob frequentiam in eis Israëlitarum, tum ob viciniam, observari solerent. *Seldenus.* Hic annus vocatur Sabbathicus, quo nec sementem facere, nec metere, nec vindemiare licebat. Vide *Calvis.* & alios Chronolog. Inchoabatur non à mense Nisan seu Martio nostro, unde exordium sumebat annus sacer: sed à mense Tisri seu Septembri nostro, à quo civilem annum suum, more Ægyptiorum & aliarum gentium, Judæi inchoabant; uti & annum suum Jubilæum, qui mense septimo, die decima, cum festo expiationis, ex præscripto Dei inchoabatur, Levit. 25. ℣. 9. Ita Burgensis, Cajetan. Scal. Torniellius, Perer. contra Abulensem. Sed erant & alia septimi Sabbathici anni privilegia. Servi omnes Hebræi, liberi reddebantur. Debita egenis remissa. *Tirinus.* Pauperes autem eo anno metebant id quod ex granis deciduis sexti anni succreverat, & quicquid olerum ac herbarum per se terra profert. Levit. 25. ℣. 5. Gentiles hoc salubre institutum ut & alia, criminati sunt. Tacitus Histor. v. *Septimum quoque annum ignaviæ datum.* Horn.

2 *Altariumque.*] Exod. 24. Altarium ita dicitur ut exemplarium, ut lupanarium in jure civili. Usurpat eandem vocem dial. 2. segm. 2. ut & Paulinus, Hieronymus, Hilarius. Prudentius etiam altar dixit. Altar, altare, altarium: cochlear, cochleare, cochlearium: laquear, laqueare, laquearium. *Drus.*

3 *Ex duodecim lapidibus.*] Hiscuni: *Duodecim lapides statuit in altari, ut testaretur omnes eos consensisse in fœdere. Simile quid fecit Elias in monte Carmeli. Et accepit duodecim lapides, juxta numerum filiorum Israël.* Drusius. Ita & Abulensis & Cajetanus, licet Masius in Josuam, & alii, contrarium sentiant. Clarum ex textu est, præter altarium hoc, etiam duodecim columnas, monumentum legis latæ, erectas. *Jun. Vatabl.*

4 *Ac rursum montem in quo Dominus conscendit.*] Hebræi putant has Historias in Exod. 32. 33. & 34. transpositas esse, traditasque Judiciales & ceremoniales Leges ante Moralem. *Lyra.* Verior opinio est, quam & author noster sequitur, tria illa capita non esse transposita; sed tantum duos primos vers. cap. 34. qui jungendi sunt versiculo nono. Ita ut Moses primo descenderit, & promulgarit leges: deinde cum Aarone, Nadabe, Abihu adscenderit. *Tostat. Jun.*

5 *Majoribusque natu septuaginta.*] Qui nec iidem cum illis qui una cum Mose Rempublicam postea administrarunt Num. 11. nec quos suasu Jethronis Moses

joribusque natu septuaginta. Sed hi [1] non volentes Dominum intueri, [2] locum tamen in quo Dominus stabat, viderunt: [3] cujus mirabilis forma, [4] & claritudo eximia refertur. Moises autem accersitus à Domino, [5] interiorem nubem, quæ circum Dominum steterat, ingressus, [6] quadraginta diebus, totidemque noctibus, ibi fuisse traditur. Quo tempore super ædificando tabernaculo [7] atque arca, rituque sacrificandi, edoctus

ses instituit; sed electi sunt hac occasione ex senioribus populi. Unde & אצילי, vocantur, id est, *selecti*. Tostatus & alii.

1 *Non volentes.*] Credo Sulpicium illa de suo addidisse, *Non volentes Dominum intueri*. Legendum est, *non valentes*, id est, cum non possent intueri Deum. *Sigon.* Quod vehementer probo. Sic paulo post: *ut eum intueri populus non valeret.* Et in vita Martini: *ultra accedere non valentes.* Drus. Erat autem communis illorum temporum opinio, talia visa non contingere nisi jam jam morituris. Vide Jud. 13. ℣. 22.

2 *Locum tamen.*] Exod. 24. 10. in ed. Græca, καὶ εἶδον τὸν τόπον ὃ ἑστηκὲ ὁ θεὸς ὁ Ἰσραήλ. Sed in originali lingua, *& viderunt Deum Israël*, id est, gloriam Dei, ut quidem Chaldæi explicant. *Drusius.*

3 *Cujus mirabilis forma.*] Καὶ τὸ ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ ὡσεὶ ἔργον πλίνθου σαπφείρου καὶ ὥσπερ εἶδος στερεώματος τοῦ οὐρανοῦ τῇ καθαριότητι. Exod. 24. ℣. 10. mox ℣. 17. *Aspectus autem gloriæ Domini erat sicut ignis vorans super cacumine montis, in oculis filiorum Israël.* Drusius. *R. Abraham* putat hanc visionem fuisse imaginariam & Propheticam. *Lyra* & *Cajetanus* sub specie hominis visum Deum. Sed ex textu patet nullam Dei formam visam: sed tantum basin in qua stabat. *Tostat. Calvin.*

4 *Et claritudo.*] Quæ sapphirum retulit.

5 *Interiorem nubem.*] Texit eum Deus nube tanquam ministrum suum, ut exponit Maimonides. Solent enim in Synagoga operiri והתונים, qui Epiphanio Ἀξανῖται, quibus respondent in Ecclesia Diaconi, ferentes ærarium. Nubes hic significat imbecillitatem intellectus nostri circa divina. *Grotius.* Moses in nube, Christus in gloria apparuit. *Ferus.*

6 *Quadraginta diebus.*] Exod. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. Hi 40. dies non complectuntur 6. dies quorum antehac facta mentio, quibus Moses in Monte fuit cum Josua. *Septimo autem die vocatus est ad colloquium Dei.* Beda. Priores sex dies non jejunavit, sed ut Josua, Manna edit, & aquam de monte profluentem bibit. *Tostat.* Sed quare 40. dies jejunarit, variæ opiniones. *Ambros.* Tot dierum jejunio Domini in Euangelium patescit gressus. Sed *non est quærenda ratio numeri, quia divini miraculi opus fuit.* Cajetanus. Sufficit dictum *Cypriani:* Quoties aliquid à Deo obtinere conati sunt, jejuniis incubuere & lacrymis.

7 *Atque arca.*] Arca erat lignum cum operculo aureo, quod propitiatorium dicebatur, in cujus finibus consurgebant duo Cherubin, & in lateribus annuli quibus arca, immissis vectibus, portari posset. In arca duæ legis tabulæ reponebantur. *Sigon.* Virga Aaronis & Manna juxtim posita. Exod. 16. 34. Num. 17. ℣. 10. ut & Deut. 2. Chronic. 34. 14. Fabrica fuit ex lignis Sittim. Quæ ξύλα ἀσηπτὰ LXX. Σήπτα Symmach. Dioscoridi Σήπινον δένδρον. ut notavit ad Cebetem Salmasius. Cherubim fuerunt Angeli μορφοί,

edoctus verbis Dei est. Quæ ego, quia prolixa admodum videbantur, inserenda huic tam præciso operi non putavi. 6

XXXIII. Sed immorante diutius Moise, quippe qui XL. dies apud Dominum duceret, populus [1]desperato ejus reditu, Aaron [2] compulit [3]simulachra facere. Tunc [4]ex metallis conflatis [5] vituli caput extitit. Cui cum populus, Domini 1 2

Qui sterilitatis & fœcunditatis præsides, idque in Josephi memoriam. Confer Ezech. 1. ℣. 10. & 10. ℣. 14. Quod illo loco est שׁ ר est, hoc est, כרוב, Hæc præcipua forma: sed videtur ei vultus fuisse hominis, alæ aquilinæ, leonis jubæ, quæ sunt quatuor פנים, φάζεις Ezechieli. *Grotius.* Eadem fere R. Abraham & Aben Ezra. Sed quia dicuntur Cherubim erecti stetisse in pedes 2 Chron. 3. ℣. 13. videntur potius humanam figuram habuisse. *Ribera. Villet.*

1 *Desperato ejus reditu.*] Exod. c. 32. *R. Salomo* arbitratur populum existimasse Mosen mortuum, & à Diabolo in aëre ipsis monstratum funus ejus. Sed & hoc fabulosum. Proculdubio variæ inter ipsos opiniones fuerunt, & plerique in mortem ejus, conjecturis suis, conspirarunt. *Horn.* Idem putat Mosen prædixisse Israëlitis se intra 40. dies reversurum. Ipsos autem rationem dierum conturbasse, initio facto ab ea die qua ascenderit. Hinc 39. die reditum ejus desperasse. Sed hæc absona sunt: nec intra unum diem omnis hæc Idololatria & defectio fieri potuit. Probabilius, cœptam conjurationem circa 35. diem *Tostat. Lyra.*

2 *Compulit.*] Addunt Rabbini & Hurem coram eo suffocatum à tumultuantibus. *R. Salomo.* Sed id haud probabile præteriturum fuisse Mosen, si in causa Dei occubuisset. Ergo & ipse consensit: Sed solius Aaronis, tanquam præcipui mentio fit. *Tostat*

3 *Simulachra facere.*] Tota hæc Historiæ pars abest à Josepho, verito, credo, Romanos offendere, qui & serpentem pro Æsculapio coluere, & Apidis cultum in Ægypto probabant ac tutabantur. *Grot.* R. Salomo existimat ab Ægyptiis populum ad Idololatriam fuisse incitatum: sicut & Num. 11. 4. factum. Idque fieri potuit. Sed tamen Israëlitæ prono studio in eam incubuerunt; unde & Israëlitis exertim objicitur à *Stephano* Actor. 7. ℣. 43. & Paulo 1. Cor. 10. ℣. 7. *Tostat. Jun.*

4 *Ex metallis conflatis.*] Postulavit Aaron inaures sive clenodia; ut eorum amore ipsos ab Idololatria avocaret. *Augustinus.* Intelligitur illis difficilia præcipere voluisse, ut isto modo ab illa intentione revocaret. Sic *Tostat. Lyra.* Sed peccatum ejus nullo modo excusari potest, vel extenuari. Quod Bernardus, Ambrosius, Theodoretus, & alii faciunt, allegantes coactionem.

5 *Vituli caput extitit.*] Hoc Idolum secundum Ægypti superstitionem conflatum fuit. Ejus fabricatorem Alcoranus Azora 20. & Georg. Nubiens. parte v. Clim. 11. nominat Alsamari, & id de nomine proprio explicarunt Maronitæ. Sed Seldenus putat epitheton Aaronis esse السامرق *id est*, custos seu præfectus. Alcoranus quoque existimat Vitulum fuisse vivum. Fuit ad similitudinem Apis conflatum, ut sentiunt *Lactantius*, de Vera Sapientia c. 10. *Hieron.* ad cap. 4. Hos. Sed Seldenus vitulum nec Apim, nec Mnevim fuisse vult, sed potius bovem deauratum, in Osiridis ἀφανισμῷ & ἐυρέσει ostendi solitum. Multæ autem Rabbinorum, de hoc vitulo fabulæ sunt. Ut, pondus ejus fuisse CXXV. talenta. Ex pulvere ejus, poto à Iudæis, culpæ reis natas esse rubras & aurei coloris barbas. De aureo

3 [1] Domini immemor, [2] hostias obtulisset, [3] vinoque se &
ventri dedisset, despectans hæc justo dolore Deus, impro-
4 bum populum, nisi à Moise fuisset exoratus, delesset. Sed
regressus Moises, cum [4] duas ex lapide tabulas, [5] manu Do-
mini scriptas, detulisset, populumque luxui & sacrilegio
deditum deprehendisset, [6] tabulas confregit: indignam esse
5 gentem existimans, cui lex Domini traderetur. Multis ta-
men

vitulo, vide Seld. 1. de Dis Syr. 4. & incomparabilem Vossium de Idololatria. Quia Moses vitulum aureum combussisse & cineres Israëlitis potandos dedisse legitur, hinc ciniflones eum Catalogo illorum quibus Chrysopolia nota fuerit, inserunt. *Horn.*

1 *Domini immemor.*] Qui omni Idolo iis nuper interdixerat. Alias, communis interpretum sententia est, in honorem veri Dei hunc vitulum fuisse erectum; cum putarent feliciores fore si sub externa imagine ipsum colerent.

2 *Hostias obtulisset.*] R. Salomo & Burgensis existimant vitulum hunc conflatum, fuisse vivum & ambulasse. Ejus miraculi stupore defixum Aaronem, altare excitasse Idolo. Sed hæc Judaica fabula quam Psalm. 106. ℣. 20. minime probat. Clarum ex textu fit, Aaronem non tantum rogatum, sed & impulsum, sub mortis comminatione, aram struxisse. *Tostatus.*

3 *Vinoque se & ventri dedisset.*] Perperam explicat *& sedit populus bibere.* Nam certe vinum non bibebant, quod in deserto nullum erat. Addit Scriptura, & *surrexerunt ludere.* Drus. Erat autem παιδιαισία, qualem actam Ægyptiis in Apidis honorem Suidas docet. Mensis remotis saltabant. Quod scriptura *ludere* vocat. *Grotius.*

4 *Duas ex lapide tabulas.*] Quas Judæi ex sapphyro fuisse confectas credunt. *Lyra.* Nec minus stultum quod dicunt, quia ex lapide, ergo unam tantum fuisse tabulam, quæ tamen duas interdum referret. Ex uno lapide fuerunt, sed duæ. Creatas à Deo in hunc legis promulgandæ usum, Tostatus probabiliter statuit. Quia nimirum Exod. 32. ℣. 16. vocantur מעשת אלהים.

5 *Manu Domini scriptas.*] Non per Angelum, ut Tostatus vult; sed ipsius Domini manu, ut recte author. Hanc scripturam fuisse inter opera creationis. tradunt Rabbini. *Rambam:* An non æque vel magis admiranda censenda est Scriptura litterarum in Tabulis, quam existentia stellarum in firmamento? Quemadmodum ergo has non per instrumentum aliquod in cœlo collocavit, sed per primam suam voluntatem: sic quoque scriptura illa scripta fuit per primam ipsius voluntatem, sine aliquo instrumento. Nosti quod in hunc sensum in Mischna legitur: decem res creatæ sunt inter vesperas, &c. Et ex eorum numero quoque est Scriptura Tabularum. Ex quo colligimus, extra controversiam apud omnes semper fuisse, Scripturam Tabularum esse sicut reliqua opera creationis. 1. More Nebuch. LXVI. Scriptæ autem fuerunt משני עבריהם מזה ומזה. Unde Lyra, Tostatus, Gallasius & alii colligunt fuisse ὀπισογράφους. Et sane hæc explicatio videtur convenientissima. Nec obstat vox משני. Loquitur enim non de una, sed duabus tabulis. *R. Salomo* putat scripturam fuisse transparentem, & utrique parti communem. Quod improbabile; cum non constet lapidem transparentem fuisse.

6 *Tabulas confregit.*] Quidam hoc indignationi & præcipitantiæ Mosis adscribunt. R. Salomo fabulam addit, scripturam tabularum evanuisse: & hinc,

tanquam

men [1] increpitis, [2] Levitas ad se aggregavit, eisdemque præcepit, ut districtis gladiis [3] populum cæderent. Quo impetu 6
[4] xx tria millia virorum perempta traduntur. Tum Moises 7
[5] Tabernaculum extra castra constituit: quod quotiens fuisset ingressus, [6] columna nubis astare pro foribus visebatur, coramque ad Moisen Dominus loquebatur. Poscente autem 8
Moise,

tanquam inutiles, à Mose abjectas. Una causa est quam author profert: *indignam esse gentem existimans, cui lex Domini traderetur.* Quia ex Sapphiro, fragmina sublevit & divendidit. Unde & ingentes accreverunt opes. Sic Rabbini apud Lyram. Quæ impia commenta sunt. *Tostat.*

1 *Increpitis.*] Suspicor initio scriptum fuisse à Sulpicio. *multis tamen increpitos Levitas. Is cum deprehendisset Judæos gentilium connubiis permistos, multis increpitos, renunciare hujusmodi matrimoniis jubet.* Plenum esset, *multis verbis.* Sed quæri potest cur increpuerit Levitas, quos extra culpam fuisse, in hoc quidem peccato, multi putant, in queis R. Salomo. An quia populo permiserunt adorare vitulum? nam impedire debuissent quovis modo. Quidam censent ex Levitis aliquos culpæ affines fuisse. Id colligunt ex verbis illis, Exod. 31. ℣. 29. *consecravistis manus vestras hodie Domino, quisque in filio suo & in fratre suo.* Tum etiam, qui Aharon vitulum ipsum fudisse legitur. Nam quid mirum si Levitæ peccarint, cum etiam Aharon, princeps eorum, non absque peccato fuisse deprehendatur? Sed hac de re alii aliter: fruatur quisque judicio suo. *Drus.* Sed non opus hac correctione. Ad populum enim refertur illud: *multis prius increpitis.*

2 *Levitas.*] Quos in universum ab hujus peccati contagio eximunt R. Salomo & Tostatus. Sed certum est ex textu, multos Levitarum cum Idololatris cæsos Ex. 32. ℣. 29. adeoque, non omnes innocentes fuisse, sed exemplum Aaronis secutos. *Lyra. Jun.*

3 *Populum.*] Non omnes absque discrimine, sed noxios. Quos agnitos Aben Esra vult, ex inflatis ventribus, cum aquas pulvere aspersas potassent. Sed hoc incertum & fabulosum. Verior Calvini sententia: *Minime Levitas latuisse, quinam primi essent perversi consilii duces.*

4 xxiii. *millia.*] In libris Ebræorum, *tria millia* tantum. Sed & in Græcis εἰς τρισχιλίους ἄνδρας. Latina exemplaria mire variant. Quædam habent, *quasi triginta millia*: alia, *quasi viginti tria millia*: alia *quasi tria millia*, videlicet Biblia regia, & novem manuscripta præter Rabbanum. *Drus.* Quidam putant in Ebræo textu tantum numerari præcipuos cæsorum. R. Salomo iii cIↄ. à Levitis cæsa vult: cæteros aliis modis periisse. Sed hæc gratis dicuntur. Latini Codices corrupti sunt. *Villet.*

5 *Tabernaculum extra castra.*] Haud dubie Sulpicius fuit in eorum opinione. qui per tabernaculum Exod. 33. sacrum illud quod Deus fieri præceperat, intelligunt. Sic Rupertus, Calvin. & alii. Cui opinioni repugnat, tum tempus: quia sacrum tabernaculum nondum erat, Exod. 35. tum locus quippe in mediis castris, non extra situm. Ergo peculiare tabernaculum intelligitur, quod pro cultu Dei ad tempus excitatum. *Tostatus.* Et quidem extra castra, ut scirent Deum ab ipsis ab alienatum. *Simler.* Fuit remotum à castris, non duodecim tantum cubitos, ut R. Salomo, sed mille, ut *Junius*, vel bis mille, ut *Villetus* vult.

6 *Columna nubis.*] Tostatus duas nubes fuisse vult, unam quæ castris, adversus tempestates tegumento esset. Alteram specie columnæ, quæ proficiscenti-

Moiſe, ut Dominum [1] in majeſtate propria videret: reſponſum, [2] *Formam Dei mortalibus oculis perſpici non poſſe*, [3] poſteriora tamen ejus videre conceſſum: [4] Tabulæque, quas Moi-
9 ſes prius confregerat, refectæ. Sed in hoc colloquio Dei, XL. diebus diverſatus apud Dominum Moiſes traditur.
10 Cumque de monte deſcenderet, tabulas præferens, [5] tanta clari-

bus viam indicaret. Idque ex Num. 14. ℣ſ. 14. probat; ubi tamen non diverſæ nubes, ſed diverſa unius commoda deſcribuntur.

1 *In majeſtate propria.*] *Oſtende mihi faciem tuam*, id eſt, δόξαν, ut quidam Græci. Sed in Ebræo eſt, *Fac mihi notam viam tuam:* quod Rabbini de proprietatibus divinis interpretantur, quas מרות vocant, ſed locus oſtendit agi hic de modo quo Deus cuncta gubernat, quem imitari volebat Moſes. *Grot.* Quod Ebræus dicit, *oſtende mihi gloriam tuam*, id Græc. extulit ἐμφάνισόν μοι σεαυτὸν, *Oſtende mihi te ipſum.* Libri tamen variant. Nam in aliis, δεῖξόν μοι τὴν σεαυτοῦ δόξαν. & apud S. Auguſtinum, *oſtende mihi gloriam tuam.* Locus eſt Exod. 33. ℣ſ. 18. Hanc gloriam Sulpicius majeſtatem propriam appellat. Infra *facies* vocatur, à noſtro *forma*, quam ajunt ſignificare veritatem eſſentiæ ipſius, quam nemo unquam aſſequi potuit. *Druſ.*

2 *Formam Dei mortalibus oculis perſpici non poſſe.*] Quia immenſa & incomprehenſibilis Confer Jud. 6. ℣ſ. 23. & 13. ℣ſ. 22. *Pauſanias.* Phocide; τὸ ἔπος οὖν ἀληθεύειν ἔοικε τοῦ Ὁμήρου, σὺν οὐδενὶ αἰσίῳ τοὺς θεοὺς τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων ἐναργῶς ὁρᾷσθαι, *Callimachus:*

Κρόνιοι δ' ὧδε λέγονται νόμοι
Ὅ(κε τιν' ἀθανάτων, ὅκα μὴ θεὸς αὐτὸς ἕλῃ)
Ἀθρήσῃ, μισθῷ τοῦτον ἰδεῖν μεγάλῳ,

3 *Poſteriora tamen ejus.*] Perſuaſum id gentibus cunctis. Homerus Ἰλ. Γ.

Ἴχνια γὰρ μετόπισθε ποδῶν ἠθὲ κνημείων
Θεῖ ἔγνων ἀπίοντος.

Servius ad illud 10. Æneid. pone ſequens. *Hoc quidam ideo dictum tradunt, quod adverſa videri nolunt.* Unde *Ecloga* 8. Ne reſpexeris. In Fuldenſi Codice ad 2. Æn. *Abſceſſu plerunque numina demonſtrantur fuiſſe, cum ſubito apparere deſierint.* Certum eſt exhibitam oculis Moſis aliquam viſionem. *Calv.* Et veroſimillimum, Deum humana effigie ſe ſpectandum ipſi exhibuiſſe. *Oſiander.*

4 *Tabulæque refectæ.*] Exod. 34. R. Salomo ex illis verbis פסללך commentum ſuum de tabulis Sapphirinis repetit; & Moſen, cæſo in tabulas Sapphiro, ex fragminibus ditiſſimum evaſiſſe nugatur. *Lyra.*

5 *Tanta claritudine facies ejus renidebat.*] LXX. ὅτι δεδόξασται ἡ ὄψις τοῦ χρώματος τοῦ προσώπου αὐτοῦ. Quia vox קרן unde קרן cornu, radiare etiam ſignificat. Favet huic Græcæ interpretationi Paulus 2. Cor. 3. ℣ſ. 8. ubi δόξαν προσώπου, nominat. Nihil tamen eſt quod vetet credere, radios illos ſurrexiſſe in cornuum ſpeciem, indeque factum ut Mnevos, qui apud Ægyptios cum cornubus colebatur, ipſi Aben Eſdræ ad Caput 2. Exod. non alius credatur à Moſe, ſicut & Juſtinus Martyr, aut quiſquis eſt author admonitionis ad Græcos, ubi in Diodoro Siculo μνεύην poſuit Moſen. Nimirum Moſes alter erat Joſephus, populi paſtor. Joſephus autem bovis figura ac nomine ſignificatus. Videtur autem Deus, cum in Moſe hoc præſtitit, reſpexiſſe ad vituli cultum.

claritudine facies ejus renidebat, ut intueri eum populus non valeret. Sed cum mandata Dei relaturus esset, vultum 11
[1] velamento obtexit, atque ita ad populum verbis Domini
[2] locutus est. Hoc in loco, [3] tabernaculi [4] interiorumque ejus 12
ædificatio refertur. Quo consummato, nubes superne deci- 13
dit, atque ita tabernaculum obumbravit, ut ipsum [5] Moisen
aditu excluderet. Hæc fere duobus libris [6] Genesi atque 14
[7] Exodo, continentur.

XXXIV. Exin

cultum. Quasi diceret: vultis aliquid προσώπιον? Habete, & experimini an facere possitis. Apud Macrobium 1. Saturn. 21. *Apud Heliopolin taurum Soli consecratum quem Noton cognominant.* Lege Mnevin. *Grot.* Ex Latina versione, Christiani cornua Mosi affinxerunt, quæ Alkoranus, cætera nugarum feracissimus, ignorat, & Judæis pictores nostri ludibrium propterea debent. *Schickard.* Ridiculam cujusdam Rabbini opinionem, qui ob 40. dierum jejunium, ossa faciei Mosis, velut acuta cornua prominuisse existimat, *Tostatus* refert. Cæterum de facie Mosis lucente vide *Bartholin.* lib. 1. de luce Animal. cap. 12.

1 *Velamento obtexit.*] Καλύμματι. Velamen erat, quod Ebræi מחסה vocant. Interpres Jerosolymitanus Sudara nuncupat: unde forte sudarii vox: quanquam significatio diversa. Hoc velamento usus est cum ad populum verba faceret, propter splendorem vultus ejus, quem ferre non valebant: idemque abstulit, quando cum Deo loquebatur. Exod. 34. in extremo. *Drus.* Sunt qui putent hos radios tota vita Mosi adhæsisse, ac quoties populo loqueretur, faciem velasse. *Abulens.* Sic Ambrosius *Quamdiu Moses vixit, & alloquebatur populum, velamen habuit in facie.* Sed hanc opinionem alii rejiciunt, & ad tempus tantum duravisse volunt. *Villet.*

2 *Locutus est.*] Exod. à cap. 35. ad 40.

3 *Tabernaculi.*] Quod vocatur Tabernaculum conventus, vel potius tentorium, id est, Ohel. Nam tabernaculum משכן dicitur. Sed interpretes ista confundunt. Senes vocant τὴν σκηνὴν τῶν μαρτυρίων, tabernaculum testimonii. (אהל העדות vocatur Num. 17. ℣. 8.) Eduth cum Moed confundentes. *Drus.* Tabernaculum opus fuit ex lignis, mobile, instar templi, cujus ingressus erat ab Oriente. Locus autem Orationis qui Sancta Sanctorum dicebatur, ab Occidente, & ante Sancta Sanctorum erat velum, & ara thymiamatis. In atrio altare holocausti & labrum. In Sancto Sanctorum arca fœderis, quæ velo obducebatur. *Sigon.*

4 *Interiorumque ejus.*] Quæ sunt arca, mensa, candelabrum, altare thymiamatis, altare holocausti, labrum æneum, atrium tabernaculi, pontificalia ornamenta & alia à Deo mandata. *Drusius.*

5 *Mosen aditu excluderet.*] Nubes obumbrans tabernaculum, Mosen ab aditu excludebat: stans supra tabernaculum, eundem admittebat. Quoties vero recedebat, simul Israëlitæ castra movebant, dum ea consisteret. Nam ducem viæ nubem habebant interdiu, noctu vero præcedebat eos columna ignis. *Idem.*

6 *Genesi.*] Qui Ebræis *Bresith*, à prima voce. *Genesis* vocatur, quod mundi genesin & originem contineat. Sunt etiam qui librum recti Genesin interpretentur, ut sit, *recti*, pro rectorum sive justorum. Nam rectum in metaphora idem quod justum est. *Idem.*

7 *Exodo.*] Qui Ebræis *Smoth* & Veelle Smoth, id est, *& hæc sunt nomina.* Nam ita incipit apud eos, *Idem.*

1 XXXIV. Exin [1] Leviticus liber sequitur, in quo [2] litandi
præcepta traduntur, mandata etiam latæ superius legis ad-
2 duntur, [3] plena omnia sacerdotalibus institutis. Quæ si quis
3 cognoscere volet, perfectius inde capiet. Nos enim suscepti operis modum custodientes, solam historiam persequimur.

1 XXXV. Igitur [4] *Levi* tribu in sacerdotium segregata, re-
2 liquæ tribus [5] dinumeratæ, repertaque hominum [6] Ioc & III cIo. Cum ergo populus mannæ cibo, ut supra retulimus uteretur, tot tantisque beneficiis Dei, ut semper, ingratus, [7] viles, quibus in Ægypto assueverat, dapes desidе-
3 rabat. Tum Dominus immensam copiam coturnicum castris

1 *Leviticus.*] Hic liber ab Ebr. *Vaicra* nuncupatur, & liber sacerdotum, id est, ספר כהנים. Leviticus autem ideo à Græcis dicitur, quia Levitarum, quibus sacra ministeria tradita erant, officia complectitur. *Drus.* In hoc libro Deus Mosen docuit rationem sacrificiorum, quæ fuerunt oblationes, Holocaustum, Pacifica, sacrificium pro peccatis scienter & non scienter admissis, simulque qua lege & ritu unumquodque sacrificium esset faciendum. *Sigon.*

2 *Litandi.*] Id est, sacrificandi. *Idolis litaverunt : idola eis ritu gentium suarum, quibus litaverat, constituit. Vaccam auream, in Bethel, alteram apud Dan constituit, quibus populus litaret.* In his locis omnibus *litare* posuit pro sacrificare, cum proprie sit sacrificio facto Deum placare. *Drus.*

3 *Plena omnia sacerdotalibus institutis.*] Rabbini dicunt Salomonem sciviſse causas omnium præceptorum, excepto illo de vacca rufa. *Rambam.* Quem rationes harum legum reddentem, in More Nebochim vide.

4 *Levi tribus in sacerdotium.*] Num. 1. & seqq. Soli Aharonitæ sacerdotio fungebantur. Aharonitas voco posteros Aharonis, qui ex ipso genus ducebant: quibus reliqui Levitæ in templo ministrabant. Hi peculiariter Levitæ vocantur, ut alii sacerdotes, licet ambo eundem autorem generis haberent. Siquidem Aharon quoque ex filiis Levi erat. Aut sacerdotii vocabulo etiam Levitarum munus comprehendit. Sane Samuelem sacerdotem appellat, cum Levita tantum esset. *Drus.* Translato in Aharonem sacerdotio summo, Moses Princeps populi & summus Propheta ac legislator mansit; & summam quoque in rebus ad sacerdotium spectantibus, prærogativam retinuit. Quæ causa est cur Rabbini tradant, per cunctos annos quos in deserto transegere Israëlitæ, Mosen summi sacerdotii seu Pontificatus munus tenuisse. *Semoth Rabba*, Parasch. 37. Tum temporis anteriorum seculorum sacerdotium, hoc est, primogenitorum jus sacrum desiit. Vide Seldenum de succession. in Pontif. Ebræorum.

5 *Dinumeratæ.*] Id est, in tabulas publicas retulerunt eorum origines. LXX. ἐπηξονθοων voce Attica. *Grot.*

6 Ioc & III cIo.] Omisit minorem numerum. Nam in editione Græca, ἑξακοσίαι χιλιάδες καὶ τελχίλιοι καὶ πεντακόσιοι καὶ πεντήκοντα: & in Latina, *sexcenta tria millia quingenti quinquaginta.* Sic etiam codices Ebræi. *Drusius.*

7 *Viles quibus in Ægypto assueverat, dapes.*]

ſtris intulit: quas cum avide diriperent, primoribus [1] labiis admotis carnibus, interibant. Magnaque eo die clades in [4] caſtris fuit, adeo ut xx & III virorum millia periiſſe tradantur. Ita populus eo, quem deſiderabat, cibo punitus eſt. [5]

XXXVI. Inde promotum agmen, & [2] in Faran ventum [1] eſt: edoctuſque à Domino Moiſes, vicinam eſſe terram, cujus poſſeſſionem eis promiſerat Dominus. [3] Exploratori- [2] bus in eam miſſis, renunciatur, [4] *felicem omni copia eſſe regionem: ſed* [5] *gentes validas, & * munita ingentibus muris oppida.* Quod ubi [3]

populo

pes.] Cucumeres, pepones, porri, cæpe, allia. Num. 11. Joſep. 3. 12. Hujus ſeditionis authores fuerunt vulgus promiſcuum, quos Græci ἐπιμικτους vocant: qui ſimul ex Ægypto egreſſi vel ſe in via adjunxerant Judæis. *Grot.* Factum hoc non anno XI. ſed ſecundo poſt exitum. Nam contigit mox ab egreſſu ex Sina. Inde autem egreſſi anno ſecundo, menſe ſecundo. Rurſum hoc murmur contigit ob Manna. Manna autem cœpit dari anno primo. Ergo paulo poſt illud, puta anno ſecundo, murmur hoc contigit, cum ex continuo eſu eſſe illud faſtidire inciperent. *A Lapide.*

1 *Labiis admotis carnibus interibant.*] Id eſt, carnibus coturnicum, quibus minime aſſuerant: unde fortaſſe morbi, quos deinde mors conſecuta, Deo ita volente punire inordinatam eorum appetentiam. Quanquam dubitari poteſt ſintne mortui ex cibo illo inſolito, an vero Deus alia plaga eos affecerit, propter inordinatum appetitum carnium, præ quibus dulciſſimum Manna contemnebant. *Druſius.* Verſæ enim ſunt εἰς χολέραν, ut LXX. εἰς ἀπεψίαν, & Symmachus vertunt. *Tertullian.* Uſque ad choloram ortygometras cruditando. Et hinc loco nomen קברות התאוה Καβρώθαθα Joſepho, ὅ ἐστι ἐπιθυμίας μνημεῖα, ſepulcra concupiſcentiæ. *Horn.*

2 *In Faran ventum.*] Ex Haſeroth, quæ XIV. ſtatio, ventum in Faran, deſertum vaſtiſſimum, in quo deinceps ſequutæ fuere manſiones uſque ad XXXIII. *A Lapide.* Atque ex hac commemoratione Moſis in deſerta Arabia, gentiles fabulam ſuam de Libero exornavere, quem itidem in Arabia educatum volunt, & quidem in monte Niſa, qui per μετάθεσιν literarum Sina eſt. *Voſſius.*

3 *Exploratoribus.*] Num. 13. Duodecim pro numero tribuum, in queis Joſua & Chaleb. Reliquorum nomina invenies, Num. 13. Hi ab Ebræis מרגלים vocantur, erantque primores tribuum ſuarum. *Druſ.* De exploratoribus vide Grot. 3. de Jure Pacis ac Belli 4.

4 *Felicem omni copia regionem.*] Quod vel ex palmite abſciſſo cum uva ſua colligere erat. Qui ingens fuit, adeo ut ponderis cauſa neceſſe fuerit à duobus deferri. Sic Philo exiſtimat, imo arbitratur his pondere defeſſis, bajulos ſucceſſiſſe alios atque alios. *Libro* de vita Moſis. Sed metuo ne καθ' ὑπερβολὴν iſta dixerit Philo. Vel ſi ſic alios aliis ſuccedere opus erat, id credo fuerit non tam ob pondus uvæ, quam ob vectis moleſtiam & longitudinem viæ. *Voſſ.*

5 *Gentes validas.*] Quales erant Amorræi & Enacimi generis gigantes. De Amorræis Amos propheta, *robuſtus eſt ut robora.* Druſius. Filii Enac, Græcis Inachidæ. Eos enim antiquiſſimis temporibus ab oriente in Græciam veniſſe conſtat. *Grot.* Et hinc fabulæ illæ Græcorum, de Gigantibus, & pugna eorum: de Libero, Hercule, & aliis Heroibus, qui non alii fuerunt quam Moſes, &

populo compertum, magna mentes omnium formido incesserat: eoque mali ventum, ut spreto Moisi imperio, ducem sibi constituere pararent, [1] cujus ductu in Ægyptum
4 reverterentur. [2] Tunc Jesus & [3] Chaleb, qui inter exploratores terræ fuerant, [4] conscissis vestibus [5] flentes, populum obtestantur, *ne exploratoribus credant, formidolosa referentibus: se quoque una cum his fuisse, nihil metuendum in solo illo reperisse: promissis illos Dei confidere oportere,* [6] *hostes prædæ potius*
5 *quam exitio fore.* Sed gens indomita, sanis consiliis male renitens,

Josua, ut Magnus Vossius prolixe ostendit in opere de *Idololatria.*

* *Munita ingentibus muris oppida.*] Quas per hyperbolen dicebant muratas fuisse in cœlum. Haud dubie munitissima per Chananæam oppida. Joseph. Πόλεις καρτερὰς τείχεσι, καὶ περιβόλων ὀχυρότητι. Facile autem hæc in immensum ab exploratoribus aucta, apud timidos diuturna servitute, Hebræos prævaluerunt. *Horn.*

1 *Cujus ductu in Ægyptum reverterentur.*] Bernhardus: *Filii Israël corde redierunt in Ægyptum, quia corpore reverti prohibebantur.* Josephus: Δι' ἐννοίας ἔχοντες καταλεύσαντες τόν τε Μωϋσῆν καὶ τὸν Ἀαρὼν, ἐπὶ τὴν Αἰγύπτον ὑποστρέφειν. Mira ipsorum stoliditas. Redire enim ipsis impossibile per desertum illud. *Abul.*

2 *Tum Jesus.*] Qui & Josua, sive Jehosua, prius Hosea nominabatur. Josua & Jehosua, & Jonathan, & Jehonathan. Sic Joseph, & Jehoseph. Dicitur & Hose, unde in editione Græca Ause, quod aspirandum ut sit Hause. Patrem habuit Nun, qui corrupte Nave vocatur in eadem editione, Nun, Naun, Nave, V cum N permutata. *Drus.* Non ergo Jesus & Josua diversa nomina, ut volunt Galatinus, Pagninus, Jansenius, & alii, sed unum plane ac idem. Et ab eo Gentiles Jovem & Minervam Soterem, Deam salutem, Minervam Sospitam, & similes Deos deduxere. *A Lapide.*

3 *Chaleb.*] Ex tribu Juda, filius Iephonne Ios. 14. Num. 13. Hesron 1. Paralip. 2. Sed alius videtur. Aut Hesron, id est, חצרון, ejus avus fuit. Quippe nepotes etiam filii vocantur. Cenisæus Ios. 14. ℣. 7. perperam Caleb in libris Latinis. *Drus.* Caleb fidus Mosis socius. Moses gentilium Liber. Ei canem socium dederunt. Origo fabulæ ex vocabuli כלב ὁμωνυμίᾳ. Cujus generis multa exempla. Sic dixere Cyrum canis ubera suxisse, quia ejus nutrix dicebatur Σπακὼ, quod Medis canis. Romulus à lupa altus, quia nutrix lupa, id est, meretrix. Liberi igitur socius canis, quia *Caleb* significat canem. *Vossius.*

4 *Conscissis vestibus.*] In luctu vestes conscindere, lacerare comas, atque immundo pulvere perfundere apud varias gentes in usu. Virgil. XII.

—— *Id scissa veste Latinus*
Canitiem immundo perfusam pulvere turbans.

Justinus 14. *Scissa veste, & crinibus sparsis in exilium abit.* Sueton. in Cæsare: *Pro concione fidem militum flens, & veste à pectore descissa, imploravit.*

5 *Flentes.*] Hoc ex ingenio, non ex fonte sacro promsit. *Drus.*

6 *Hostes prædæ potius.*] Expressit verba quæ habentur Num 14. ℣. 9. *quia panis noster sunt.* Drus. Tradunt Ebræi sub hoc tempus in Chanaan mortuum esse Iobum, cujus precibus, dum viveret, placatus Deus, pepercerit Chananæis. Domus autem & sepulcrum ejus fuit in Trachonitide. *Hieron. Abul. Vossius.*

* *In perniciem eorum.*] Prætulerim, *in perni-*

tens, in *perniciem eorum ferebatur. Queis rebus commotus 6
Dominus, [1] partem populi hostibus cædendam objecit.

XXXVII. [2] Exploratoribus interfectis ad vulgi formidi- 1
nem, secuta est eorum [3] contumacia, qui se [4] Dathan & Abi-
ron ducibus, adversum Moisen & [5] Aaron erigere conati sunt.
Sed eos [6] vivos hiatu suo terra absorbuit. *Nec multo post, to- 2
tius 3

perniciem suam. Drus. Imo in perniciem Josuæ & Chalebi, nec non Mosis & Aaronis.

1 *Partem populi hostibus cædendam objecit.*] Pervenerant jam Hebræi in Rethma & Cades, nec quicquam inter ipsos & Chananæam, præter Idumææ montes. Per eos cum præ impatientia, nimii & & desperationis & audaciæ, penetrarent, à Chananæis, & Amelekitis cæsi & deturbati sunt. Nec fugæ & cladis modus, donec Hormam pervenissent. Num. 14. ℣s. 44. 45.

2 *Exploratoribus interfectis.*] Qui seditionis authores, decem numero.

3 *Contumacia.*] Num. 16. Hujus seditionis causa fuit clades à Chananæis accepta. Tanta autem & tam immanis fuit, ut Josephus scribat, στάσις οὖν αὐτοὺς, οἵαν οὐκ εἴσμεν, οὔτε παρ' ἕλλησιν, οὔτε παρὰ βαρβάροις γενομένην, κατέλαβεν. IV. I. Apud quem originem hujus tumultus & progressum vide cap. II, III.

4 *Dathan & Abiron ducibus.*] Num. 16. Dux præcipuus erat Core, qui putatur pontificatum ambiisse. Dathan autem & Abirom offensi erant propter jus primogenituræ, ut vulgo creditum, quod ademptum illis, datum erat filiis Joseph. His se socium jungebat quidam On, filius Pheleth, de filiis Ruben. Ἀβειρὼν cum *n* in fine: sed scribendum Ἀβειρὼμ, ex libris Ebræis, id est, Abirom, cum *m* in extremo. *Drusius.* Rubenitæ concoquere non poterant, Rubeni, ut Jacobi primogenito, ablatum jus sacerdotii. *Grot.*

5 *Aaron.*] Hic est gentilium Horus, Osiridis & Isidis filius. *Sanford.* Quod non omnino probat Vossius. Cui tamen altera ejus conjectura apprime placet, Μαίραν gentilium, cujus Nonnus in Dionys. meminit, esse Mariam, Liberi, hoc est Mosis, sororem.

6 *Vivos hiatu suo terra absorbuit.*] Numer. XVI. Ducenti & quinquaginta viri igne absumti, corpore integro. Et hinc Hebræi morem derivarunt, ut ubi pœna ignis est in lege, plumbum fervens damnato in os funderent, quo intus ustus periret. *Grot.* Parvuli etiam, licet innoxii, absorpti sunt. Excipe tamen filios Core, de quibus dicitur cap. 26. 10. *Et factum est grande miraculum, ut pereunte Core, filii non perirent.* Quia patris rebellioni non consenserant. Unde miraculo factum, ut tabernaculo absorpto, penduli in aëre hærerent, quoad terra sub pedibus eorum rursum coiret & hiatum concluderet. Unde cap. 26. 58. familia Core, quasi superstes, inter Levitas numeratur, atque hi filii Core postea sancti habiti sunt inter Levitas, Psalmosque plures vel composuerunt, vel decantarunt, qui etiamnum eorum nomine inscribuntur, ut patet Psalm. 41. 43. 84. 86. & 1. Chron. 24. *A Lapide.* Illi autem qui absorpti, descenderunt vivi in infernum, שאלה. Quod Abulensis de sepulcro accipit. De loco damnatorum Epiphanius, Hieronymus, Beda. Ambrosius Epist. 82. *Immugiens terra in medio plebis scinditur, aperitur in profundum sinus, abripiuntur noxii, & ita ab omnibus mundi hujus ablegantur elementis, ut nec aërem haustu, nec cœlum visu, nec mare tactu, nec terram contaminarent sepulcro.* An autem vivi pervenerint in infernum, ambigitur. Script. ita loqui videtur: ירדו חיים. Quod tamen de actu inchoato, non perfecto,

tius populi in Moisen & Aaron orta seditio est, adeo ut tabernaculum ([1]quod erat nefas, nisi sacerdotibus, introire) [2]ir-
4 rumperent. Tum vero [3] catervatim in eos grassata mors est: momentoque omnes interissent, nisi Moisi precibus placatus Dominus, cladem avertisset. Numerus tamen peremptorum, septingenti & XIV millia fuit.

1 XXXVIII. [4]Nec multo post, [5]ob aquæ penuriam, ut jam
2 sæpius, populi exorta seditio est. Tunc Moises à Domino monitus, ut petram virga feriret, familiari sibi experimento (siquidem

intelligi potest. *A Lapide.* Putarim, quemadmodum Deus vitæ æternæ exemplaria viva extare voluit, Enochum & Eliam: sic & pœnarum infernalium in his quos absorpsit terra. *Horn.*

* *Nec multo post.*] Num. 16.

1 *Quod erat nefas nisi Sacerdotibus introire.*] Tabernaculum tres partes habebat, quarum intima vocabatur Sanctum sanctorum, quod solus Pontifex ingrediebatur semel in anno. Media Sanctum dicebatur. Extrema erat atrium quod fas erat ingredi omnibus Iudæis. Hoc ætas posterior distinxit in duas partes, quarum una dicebatur atrium virorum, alterum atrium fœminarum, quod in eo solæ fœminæ apparerent. *Drus.*

2 *Irrumperent.*] Expressit verba illa editionis LXX. καὶ ὥρμησαν ἐπὶ τὸν σκήνωμα τοῦ μαρτυρίου. Hic Ebræus habet וַיִּנְהֲרוּ, *& respexerunt, ad tabernaculum conventus.* Sed Hieronymus ad Mosen & Aharonem retulit, interpretans, *fugerunt ad tabernaculum fœderis.* Drus.

3 *Catervatim in eos grassata mors est.*] Hæc plaga fuit ignis. An corpora horum fuerint per ignem plane consumta, & in cinerem redacta, ut vult *Abulens.* an vero tantum ambusta, non liquet. Neutrum enim exprimitur in textu.

4 *Nec multo post.*] Factum hoc in Cades, post obitum Mirjam sororis Mosis. Num. 20. Desertum vocatur צִן. Quod est aliud à Sin סִן, in quo Manna pluere cœpit, ut ex diversa nominis scriptione patet. Hæc fuit VIII. illa XXXIII. statio. Cades & Faran authori Phesichthæ idem sunt. Potius vicina loca erant. Cades ab Oncelo Recan vocatur. *Drus.* ad Num. Hæc autem contigerunt anno XI. ab exitu. Nam Moses tantum describit gesta trium annorum in deserto, videlicet duorum primorum, ab Exod. 22. hucusque, & XI. sive ultimi, ab hoc capite & deinceps. Reliquos XXXVII. annos intermedios silentio obvolvit, forte quod nihil memorabile in iis contigerit. *Abulensis.* Cades autem hæc non est eadem cum Cadesbarne ut Abul. Masius, Drusius volunt, quæ XV. statio: & in australi limite Chananæorum: sed alia, in finibus Idumææ, non procul à mari rubro. Nam ab Asion Gaber venerunt Hebræi in Cades, inde in montem Hor. Hier. *Cades est urbs in deserto, juxta civitatem Arabiæ, quæ dicta est Petra.* Aben Esra: *Cades nomen urbis, Cadesbarne nomen deserti.*

5 *Ob aquæ penuriam.*] Num. 20. Diligenter loca itineris ex Ægypto describuntur, ne quis forte existeret, qui ea loca aut frugifera, aut aquosa fuisse diceret, ac sic miraculorum vim eluderet. *Grot.* Hebræi, & nominatim R. Salomo tradunt, propter Mirjam datum fuisse à Deo Judæis puteum aquæ, qui eos præcederet, ubicunque consisterent: propter Mosen Manna: propter Aaronem columnam nubis. Hinc iis mortuis ea defeciisse, & Hebræos impugnatos fuisse ab Arad, cum videret subtractum esse Hebræis puteum. Sed hæ sunt fabu-

læ.

(siquidem id jam ante feciſſet) [1] ſemel atque iterum petram percuſſit, atque ita [2] aqua effluxit. In quo quidem [3] notatus à Domino Moiſes refertur, quod per diffidentiam non niſi iterato ictu aquam eduxerit. Denique [4] ob hoc peccatum, promiſſam ſibi terram non ingreſſus eſt, ſicut inferius oſtendam. 3 4

XXXIX. Igitur Moiſes ex eo loco promovens, cum [5] præter Edom [6] agmen educere pararet, miſſis [7] ad regem legatis, 1

læ. Certum enim eſt nec columnam, nec manna defeciſſe in morte Aaronis vel Moſis, ſed diu poſt, cum Hebræi jam ingreſſi eſſent Chananæam. *A Lapide.*

1 *Semel atque iterum.*] Paulo poſt: *In quo notatus à Domino Moſes refertur, quod per diffidentiam non niſi iterato ictu aquam eduxerit.* Alia eſt hæc petra, & percuſſio, ab illa Exod. 17. Illa enim in Raphidim, juxta Sinai, anno ſecundo; hæc in Cades, anno XL. contigit. *Eſtius.*

2 *Aqua effluxit.*] Quæ ab hoc eventu dicta מריבה, id eſt, jurgii aut contradictionis. *Moſes.*

3 *Notatus à domino.*] Ob ἀπιστίαν, Quam non tantum dubitatione interna, ſed etiam aliquo ſigno externo, prodiderat. Ἀπιστία hæc conſiſtit, eo quod petram, quaſi ambiguus de ſucceſſu, bis percutit. Deinde, quod aliam, quam Dominus deſignarat, petram. Denique quod non petræ loquitur, ut juſſus, ſed populo. In ſumma, dubitavit an Deus populo toties rebelli aquam dare vellet. *Auguſtin. Rupert. Cajetan.* Alii.

4 *Ob hoc peccatum, promiſſam ſibi terram.*] Grave igitur peccatum hoc Moſis, nec cum Auguſtino XVI. contra Fauſtum 16. extenuandum. Moſes autem promiſſam terram ingreſſus eſt, ſed non illam quæ trans Jordanem, ſita, & decem tribubus promiſſa fuit, cujus termini circumſcribuntur Num. XXXIV. *Abulenſ.* Peccatum autem hoc ei commune fuit cum *Aharon*, qui etiam propterea eandem pœnam ſuſtinuit. *Druſius.*

5 *Præter Edom.*] Id eſt, Idumæam. Supra, *præter terram Philiſtim.* Sic Livius, *præter Caraliten amnem agmen ductum.* Sic, *præter mœnia ipſa fluere.* Druſius. Idumæi, à mari Erytheo profecti in regionem Tyri ac vicinam. Solin. cap. XXII. Et hinc ortum nomen Φοινίκων. Idem enim eſt Φοίνικες ac ἐρυθραῖοι. Nam φοῖνιξ idem ac ἐρυθρός. Ergo Tyrii ab Idumæis, & originem, & nomen traxere. *Voſſius.* Μετὰ πάσης τῆς φαλαγγος, ἐπὶ τὴν τῆς Ἰδουμαίας ὄρους ἦλθε. Joſeph. 4. 4.

6 *Agmen educere pararet.*] Modus movendi caſtra hic erat: Vexilla in caſtris Iſraëlitarum quatuor erant, Judæ, Rubenis, Ephraimi & Dani. In vexillo Judæ erat leo, Rubenis homo, Ephraimi bos, Dani Aquila. Cæteræ tribus ad hæc vexilla referebantur. Quum videbant nubem adſcendentem ſacerdotes tubis & clavis ibant, & proficiſcebantur caſtra Judæ initio, & ſic deinceps. Ibant enim more caſtrametationis eorum. Levitæ & plauſtra in medio. Gerſonitæ & Meraritæ proficiſcebantur inter vexillum Judæ & Ruben, Chaatitæ, & cum iis Aron, inter vexillum Ruben & Ephraim. *Druſ.* ad Num.

7 *Ad Regem.*] Reges Idumæi tum temporis alienigenæ, & Tyranni fuerunt. Unde & ipſorum ſtirpes, & patria, indicantur. *Rambam.* Quod huic nomen fuerit, nullibi refertur. Id conſtat, cum primo Reges, deinde Duces Idumææ præeſſent, hunc primum eſſe Regem qui in ſcriptura, poſt Duces memoretur. *Horn.*

legatis, [1] transeundi copiam popoſcit, [2] ob jus ſanguinis
2 bello abſtinendum ratus. Etenim gens illa Eſau progenies
3 erat. Sed rex ſupplices aſpernatus, [3] tranſitum negavit, pa-
4 ratus armis contendere. Tum Moiſes [4] in Or montem [5] iter
convertit, vetita via abſtinens, ne quam inter conſangui-
5 neos cauſam belli præberet. In eo quoque curſu [6] regem
gentis

1 *Tranſeundi copiam.*] Hoc eſt, quod ὁδὸν τῆς ἀγορᾶς αἰτεῖν Græci dicunt: & ita hic Ioſephus. Vide *Grot.* de Jure Pacis ac Belli II, 2. Poterant autem tranſire כרך המלך, LXX. ὁδῷ βασιλικῇ, *via Regia.* Illa dicitur, non quam Rex Idumæorum præſcripturus erat, ut vult Aben Eſra: ſed via publica, quam & militarem appellant. *Druſius.* ad Num.

2 *Ob jus ſanguinis.*] In graviſſima neceſſitate reviviſcit jus illud priſtinum rebus utendi, tanquam ſi communes manſiſſent: quia in omnibus legibus humanis, ac proinde & in lege Domini, ſumma illa neceſſitas videtur exorta. Exemplum habemus in Moſis hiſtoria, qui cum tranſitum petiiſſet ab Idumæo & Emoræo innoxium, nec impetraſſet, juſtum eo nomine bellum intulit Emoræo. *Grot.*

3 *Tranſitum negavit.*] Ex Deuteronomio contrarium verum videtur. Sed reſpondet tranſiiſſe Iſraëlitas per fines terræ Edom, non per mediam terram ipſorum. Alii dicunt, cum præter illam regionem exercitus duceretur, Idumæos cibaria aliaque neceſſaria contuliſſe ac Iſraëlitis vendidiſſe. Quo reſtringunt verba illa Deut. II. ℣. 29. *ſicut fecerunt filii Eſau qui habitant in Seir.* Vide quoque Deut. II. 6. *Druſius.*

4 *In Or montem.*] Pro Or ſcribe Hor, cum aſpiratione, mendum quale ſuperius in Ur, quod Hur emendavimus. Hor, id eſt, הר qui & הר Har interdum. Scio montem ita dici appellative, ſed & proprium nomen montis eſt, ut Taurus, quæ vox in lingua Syra montem denotat. Dicunt enim certe טורא & טורה: unde Taurus. *Druſ.* Ibi Aaron expiravit. Deut. 10. ℣. 6. Dicitur eum in Moſera expiraſſe ac ſepultum. Quia nimirum Hor & Moſera idem locus fuit: ſed mons ipſe vocabatur Hor, locus vero adjacens in quo caſtrametabantur Judæi, dicebatur Moſera. *Tirinus.* Ioſeph. montem in Arabia, apud Petram urbem collocat. *R. Salomo* fabulatur, Moſen, Aaron & Eleazarum in monte Hor inveniſſe ſpeluncam & lectum paratum & lampadem ardentem, uti ſolet mortuis aptari; indeque cognoviſſe Moſen, illum locum à Deo eſſe paratum pro dormitione Aaronis. Exutum ergo veſtibus incubuiſſe lecto, & clauſis oculis, ſuſceptum à Domino in pace. Omiſit Sulpicius narrationem de igneis ſerpentibus, & ei oppoſito æneo Hinc gentiles in Liberi ſacris, qui Moſes, caput cinxerunt ſerpentibus. Euripides Bacchis: Στεφάνωσόν τε δρακόντων σεφάνοις. Ut oſtenderent nunc quoque Liberi myſtis ſerpentes non nocere. *Voſſius.*

5 *Iter convertit.*] Ita ut reflexo curſu circumiverit Idumæam ad latus Orientale; ac neceſſario partem aliquam Idumææ tranſire debuerit, ut veniret in Moab & Ammon, & inde in Chanaan. *Menochius.*

6 *Regem gentis Chananæorum.*] Perperam interpretatus eſt Moſen, in quo, הכנעני מלך ערד, quod reddunt *Chananæus rex Arad*, Num. cap. 21. ℣. 1. Græci codices variant. Nam editio Baſileenſis ea quæ in octavo folium complicat, ὁ χαναναῖ; βασιλεὺς Ἀραδ. Romana vero ὁ χαναναῖος, &c. Arad nomen eſt opidi. Hujus rex potuit eſſe ex una aliqua gentium terræ Chanaan. Nam hoc nomen, quando late ſumitur, com-

gentis Chananæorum delevit. [1]Seon quoque [2] regem Amor- 6
ræorum perculit, omniumque [3] eorum opidis potitus est.
[4]Basan etiam [5] & Balac reges devicit, & castra * super Jor- 7
danem,

comprehendit sex reliquas gentes, quæ terram promissam incolebant. Ideo Chananæus dicitur; cui roborando articulus qui præcedit. Nam in Ebræo הכנעני. Delevit ergo, non regem gentis Chananæorum, sed Chananæum seu è gente Chananæorum regem Arad: quem portentosi Judæi Amalecum nominant. *Drusius.* Erat autem Arad in austro. Diserte textus: *Chananæus Rex Arad, habitans in meridie.* Incertum autem, utrum idem Rex fuerit, an alius qui ei postea successit, quem Iosua cum reliquis interfecit. *Idem* in Num. R. Salomo fabulatur, ideo Aradum bello petiisse Hebræos, quod videret iis, post obitum Mirjam, aquas subtractas.

1 *Seon.*] Duplex hoc nomen: & unus vetustior ille est, qui fines Imperii usque ad fluvium Arnonem extendit. *Grot.*

2 *Regem Amorræorum.*] Num. 21. 22. Qui Rex Hesbon. Deut. 11. vers. 27. Amorrhæos autem Critici Ebræorum nunc legunt Emorræos. *Drus.* Hebræi eos pro Magis habent. Unde quicquid Magica arte fit, illud *viam Amorrhæorum* vocant. *Rambam.*

3 *Eorum opidis.*] Quæ recensentur Num. xxxii. & alibi. Inter ea fuit Hesbon, quam Sihon Moabitis extorserat, cum tota ad Araonem usque regione. Et hoc dominii, ex jure gentium, bello translati, titulo, Israëlitæ tractum illum possedêre, cum alias vetitum ipsis esset pugnare contra Moabitas. Et tamen Rex Moab, post ccc. annos eas urbes repetiit. *A Lapide.* Hæc oppida Rubenitis, Gaditis & Manassitis, concessa sunt. Unde Samaritani ab eo tempore quo eas cœperunt incolere, quod factum anno IIcIↃ cccc xcvi. caput æræ suorum annorum Sabbaticorum instituerunt. *Petitus.*

4 *Basan etiam.*] Videtur in ea sententia fuisse, ut putarit, Basan esse nomen regis. Quod si est, fallitur. Nam est nomen regionis, cujus rex Og nominatur. Num. 21. ℣. 33. *occurrit eis Og rex Basan.* Forte sensus, *devicit regem Basan*, id est, terræ Basan. Nihil affirmo. *Drus.* Rex Basan, id est, Galadenæ & Gaulonitidis. *Josephus.* Ogum autem Rabbini volunt ex posteris illius fuisse, qui diluvium evaserit. Cadmus quoque Og vocatus, quod nomen Græci duplicantes, Ωγυγον inde fecerunt. *Salmas.* Basan gigantum terra dicebatur. Deut. cap. 13. ℣. 13. Continebat lx. civitates munitas. Ibid. ℣. 4,5. Præerat vero Rex Og. Is est qui à Græcis dicitur Τυφῶν vel Τυφοεύς. Quæ voces à Τύφω, *accendo, uro.* Nempe Og, & Typho, significatione conveniunt. Nam & עוג est *ussit, ustulavit.* Vir pererauditus putabat, etiam fere illius lecti, de quo apud Mosen legimus, memoriam apud gentiles durasse. Sed hoc falsum. Porro Rabbini non minus fabulosa referunt de Ogo quam Poëtæ de Tiphoëo. Quippe Rabbini ajunt lectum illum Mosi memoratum, qui in Ramoth ostendi solet, nihil aliud fuisse quam cunas Og: postea eum tanta cœpisse incrementa, ut pes solus cubitorum esset cxx. Itaque uti adventare Israëlitas cognosceret, vastissimum montem imposuisse capiti, & animo ut universum exercitum Josuæ obtereret. Sed montem à formicis exesum, humeris Ogi incubuisse. Et quia sic quoque in Israëlitas injicere valuisset, fecisse Deum, ut dentes ejus ad cubitos decem extra os excrescerent. Ita montem, ob dentium obstaculum, excuti nequivisse. Deinde cæsum à Mose: & compertum tibiam ejus tam longam fuisse, ut cum cervus forte fuga se in eam prorupisset, venatori dimidia die fuerit insequendus, antequam capi posset. *Lyra, Abulensis, Vossius* de Idol.

5 *Et Balac.*] Nusquam hoc lectum: & tamen credibile est victum Balacum,

cum

8 danem, haud longe ab Hiericho molitus est. Tunc [1] adversus Madianitas certatum: victique & subacti sunt.
9 [2] Moises mortuus est, [3] cum XL. in deserto annos populo præfuisset.
1 XL. Cæterum Hebræi ob hanc causam [4] tanto tempore in

cum legatur pugnasse in Israëlitas. Jos. cap. 24. ℣s. 19. Erat autem Rex Moabitarum. *Drus.* Et hic inserenda Historia Bileami, celeberrimi Magi, cui asina locuta. Sicut & agnus locutus Bocchore in Ægypto regnante, apud Eusebium. Bos locutus apud Livium sæpe. Meminere & Plinius: Polybius, Plutarchus. Sciendum, Hebræis non licitum fuisse federa inire cum Moabitis & Ammonitis, nec bellum, nisi ad id coactis. Deut. 23. ℣s. 6. & 11. 19. Iud. 11. ℣s. 16. 11. Sam. 10.

* *Super Jordanem.*] Cap. 20. Num. *victo Og castrametati sunt in campis Moab, ubi trans Jordanem Hiericho sita est.* Interim 24. millia Israëlitarum occisa jussu Dei à suis sunt, quia cum mulieribus Moabiticis fornicati fuerant. Festos etiam dies rursum præcepit & nominavit: cap. 28. & 29. Numer. *Sigon.* Μωϋσῆς ἐκκλησίαν, ἐπὶ τῷ Ἰορδάνῃ συναγαγὼν, ὅπου νῦν πόλις ἐστὶν Ἀβιλή. *Joseph.*

1 *Adversus Madianitas certatum.*] Numer. 21. Ioseph. 4. ℣s. 7. Madianitæ enim erant federati Moabitarum. Et venerant suppetias laturi Moabitis, quos percussit Hadad filius Badad. *Drus.*

2 *Moses mortuus est.*] Cujus vitam descripserunt gentiles apud Euseb. 9. προπ. 26. 27. 28. Clem. Alex. 1. & 5. Στρομ. Iustin 36. Diod 1. Ptolemon, Appion, Ptolemæus Mendesius, Hellanicus, Philochorus, Castor, Thullus, Alexander, Polyhistor, ex quibus quosdam etiam Iulianus 1. contra Cyrillum recenset. Strabo 16. Plin. 30. 1. Tacitus 5. Hist. Dionys. Longinus 1. de sublimi dicendi genere. Chalcidius, & alii. Atque hic est gentilium Liber. Uterque bimater, & forma præcellens. Liber creditus in Arabia natus, quia Moses inde in Ægyptum concessit. Nisa Libero inclyta, quæ trajectis litteris Sina. Exilium utrique, & transitus maris rubri tribuitur. Quæ & alia reconditæ antiquitatis monumenta, incomparabilis, non infinita tantum eruditione, sed & humanitate, Vossius, 1. de Idol. 30. pandit. Iosephus: νέφους αἰφνίδιον ὑπὲρ αὐτοῦ στάντος, ἀφανίζει κατ' τινος φάραγγος. Scripsisse autem se mortuum, ne à Deo raptum putarent. Quod falsum.

3 *Cum XL. in deserto annos.*] Deut. 34. Iosephus 4. 8. In terra Moab, cum mortem sibi imminere videret, repetita prius lege, quæ Deuteronomio continetur, & benedictis tribubus, montem Nebo conscendit, ac terram promissam contemplatus, expiravit. *Sigon. Hilarius* & *Hieron.* in 9. Amosi putat Mosen ascendisse in cœlum, ut Enoch & Eliam. Alii; mortuum quidem, sed statim resurrexisse. *R. Samuel.* vel in transfiguratione Christi. *Hieron.* in Matth. cap. 17. Ab exitu & lata lege ab baptismum Christi transierunt 1547. anni. Totidem à morte Mosis ad Excidium Hierosolymorum. *Bucholc.* Ἐτελεύτησε τῷ ὑστάτῳ μηνὶ τοῦ ἔτους, ὑπὸ μὲν Μακεδόνων, δύστρου καλουμένου, ἀδάρου δὲ ὑφ' ἡμῶν, νουμηνίᾳ. *Joseph.* Vixit 120. annos. Natus die 7. mensis 12. & eadem die mortuus. *Seder. Olan. Masius.* Meridie. *Salmanticensis.* Vide Petit. 1. Ecl. Chron. 10. 19. Seld. de Success. in Pont. 1. 1.

4 *Tanto tempore in eremo fuisse traduntur.*] Migrationes Israëlitarum in deserto, diabolus in Mexicanis imitatus est, ut Acosta ostendit.

1 Nemo

in eremo fuisse traduntur, donec omnes, qui verbis Dei non crediderant, interirent. Excepto enim Jesu & Chaleb, 2
[1] nemo ultra XX. annos natus, Ægypto profectus, Jordanem transiit. Ipse Moises, ut terram promissam videret 3
tantum, nec contingeret, peccato ejus adscribitur: quod eo tempore, quo saxum ferire & aquam producere præceptus est, post tot virtutum suarum experimenta, dubitaverit. Decessit autem anno ætatis vigesimo & centesimo. 4
[2] De sepulchri loco parum compertum.

XLI. Moise mortuo, summa rerum [3] penes JESUM Nave 1
filium erat. Etenim illum sibi Moises [4] successorem constituerat, virum [5] virtutibus suis simillimum. Principio au- 2
tem suscepti imperii, dimissis per castra nunciis, populum certiorem facit, [6] frumentum uti pararent: triduoque proximo

1 *Nemo ultra* XX. *annos natus.*] Omnes memorati, id est, qui erant XX. annorum & supra, murmurarunt: ideoque omnes in deserto obierunt. *Abul.* Excipe Levitas, mulieres, pueros, Iosuam & Caleb.

2 *De sepulchri loco parum compertum.*] Sepelivit seipsum. *Rabbini.* Sepultus à Iosua. *Ephrem* Syrus ab angelis. *Epiphan.* Hæres. 9. *Oecumen. Abul.* sepultus est in valle terræ Moab, contra Phegor. Said. Batricides وفي هورون في الجبل Sepultus est in monte Hur. *Epist.* Iudæ. Sepulcrum ejus tam admirandum, ut nullus hominum dignus fuerit unquam illud conspicere. *Philo.* & ne Iudæi illo ad Idololatriam abuterentur. *Chrysost. Theodoret. Procop.* Et hæc causa certaminis inter Michaëlem & Diabolum, cujus meminit *Judas* in Epist. Diabolus enim sepulcrum patere volebat.

3 *Penes Jesum.*] Iosuæ 1. Iosephi 5. 1. Hic fuit primus Dux Israëlitarum, qui cum exercitu Iordane trajecto, Chananæam subegit & distribuit. Atque hoc est argumentum libri Iosuæ. Ducum hæc præcipua authoritas fuit, ut judiciorum, consiliorum & bellorum principatum tenerent. Fuit autem non hæreditarium munus, sed studiis populi delatum. *Sigon.* Summus, post Aaronem, Sacerdos, fuit Eleazar. Vide *Seld.* de succes. in Pontif. 1. 1. Iosuam Annales veterum Cuthæorum gigantem quinque ulnas altum faciunt, ut annotavit R. Samuel Schullam, in appendice Juchasin. *Schick.*

4 *Successorem.*] Deut. 31. Non ex asse, id est, in omnes dignitates: sed in Ducatum. Cætera multum inferior Mose fuit. Sic qui Muhammedi successerunt, Chalifæ dicebantur, sive vicarii, per modestiam. *Horn.* Iustinus 36. *Post Mosen filius ejus Arvas* (Codices quidam Mss. Arruans, pro Aaron) *Sacerdos sacris Ægyptiis, mox Rex creatur.* Quem errorem, cum cæteris, gentili condonamus.

5 *Virtutibus suis.*] Puto legendum: *Virum virtutibus sui simillimum.* Sigon.

6 *Frumentum.*] Hoc ex ingenio suo addit. Textus: *cibaria.* Sigon. Quod de Manna intelligi non potest, quia illud servari in crastinum nequibat, multo minus in tertium diem. Proinde accipiendum de aliis cibis, quorum tunc copia

proximo iter pronunciat. Sed [1] Jordanis flumen validissimum, transitum prohibebat: quia neque navium copia pro tempore erat, neque vadari fluvius poterat, qui tum [2] pleno alveo ferebatur. Igitur arcam præferri à sacerdotibus, eosdemque adverso flumine consistere jubet. Quo facto, [3] incisus Jordanis traditur. Ita per siccum [4] copiæ traductæ. Erat in his locis oppidum nomine [5] Hiericho, muris validissimis munitum, neque expugnationi, [6] neque obsidioni, [7] facilis. Sed Jesus Domino fretus, non armis aut viribus urbem aggressus, [8] ferri arcam Dei circa muros jubet:

copia esse poterat Israëlitis in terra frugifera. Neque tamen Manna defecit, donec transiissent Jordanem. Itaque cum Manna etiam aliis cibis usi. Sicut & Deut. 2. dicitur: Idumæos & Moabitas vendidisse filiis Israël cibaria. *Festus.* צדה *R. Salomo* etiam arma significari putat hoc nomine, quæ necessaria ad expeditionem. *Camus:* quemvis cibum, excepto pane. LXX. ἐπισιτισμόν.

1 *Jordanis.*] Josuæ 3. qui Ebræis Jarden à Jonatha vocatur Jordena; unde Jordanis, id est, Ἰορδάνης, qui & Jordanus, id est, Ἰόρδανος. Oritur ex radicibus montis Libani, aut, ut alii volunt, è spelunca Phaneas, quod scribunt פני ום. Forte spelunca Phaneas in radicibus erat illius montis, & in tribu Dan, quod sonat Jordan, quasi descendens ex Dan. Alii dicunt nomen habere à duobus suis fontibus Jor & Dan. *Drus.* Pausaniæ in Eliacis Ἀρδάνου dicitur. Falsam esse opinionem, à duobus fontibus, Jor & Dan, fluvium hunc & oriri & nominari, quod Hieronymus & Suidas volunt, multis ostendi posset. Philo, Josephus, nihil hujus. Neque Rabbini, pro quibus audiatur Menahem de Racanati in c. 1. Genes. Joseph ex uno fonte: Δοκεῖ μὲ Ἰορδάνης πηγὴ τὸ πανειον. φέρεϑ ὑπὸ γῆν εἰς τοῦτο κρυπτὸς ὁ ῥοῦς καὶ ἀναβλύσας φιαλῆς. Vide eum 3. ἀλωῶ. 18. Plin. 5. 15. *Horn.*

2 *Pleno alveo ferebatur.*] Sicut Nilus & Tigris, ita etiam Jordanes exundare solet. Gen. 13. ℣. 10. Ecclesiast. 24. ℣. 36. & hic quidem mense Martio, ob nives, quæ sub id tempus è vicinis montibus liquatæ defluunt. *Tirinus.* Omisit Historiam Rachabæ Jos. 2.

3 *Incisus Jordanis.*] Aquæ Jordanis steterunt à Bethabara, usque ad urbem Adam, quæ est à latere Sarthan. Immotus ergo stetit, fere à mari mortuo usque ad mare Galilææ, hoc est, per XX. circiter milliaria. *Tirinus.*

4 *Copiæ traductæ.*] Castra in Galgalis posita, ubi circumcisi qui in deserto nati. Jos. 4.

5 *Hiericho.*] Jos. 6. De situ hujus urbis Strabo 16. Josephus 5. ἀλωῶ. 4. Sita fuit in fortunatissimo tractu, ab Hierosol. c1. ab Jordane LX. stadiis. R. Salomo scribit Jordanem ab urbe distare itinere unius diei. Iter unius diei continet quatuor parasangas: parasanga decem millia. *Elias.* Appellatio ab odore, יריחו, quem arbor balsami vicina emittit. Plinius. Vel certe à Luna, quæ ibi primum conspicitur. *Drus.*

6 *Neque obsidioni.*] Difficilis fuisse videtur ad expugnationem: at vero ad obsidionem non item. Quid enim est operosum eos obsidere qui clausi sunt, ut exire non audeant; igitur hoc ex ingenio suo potius quam ex Scriptura prompsit Sulpicius. *Sigon.*

7 *Facilis.*] Sic in Herdesiano lib. Quod recte mutavit Galesin. Nisi quid aliud latet. *Giselin.*

8 *Ferri arcam Dei.*] Quod Cathathitarum

jubet: Sacerdotesque præire arcam, & [1] tuba canere. Sed cum 9
arca [2] septies circumlata esset, [3] muri ac turres conciderunt,
[4] direptum oppidum atque incensum. [5] Tum Jesus Dominum 10
traditur **. Inde [6] adversus Haë ductus exercitus: loca- 11
tisque à tergo urbis insidiis, Jesus [7] metum simulans, terga
hosti dedit. Quo viso, qui in oppido erant, patentibus por- 12
tis cedentibus instare. Ita hi qui in insidiis fuerant, vacuam
urbem cepere: [8] cæsique omnes, absque ullius effugio: Rex
captus, * summoque supplicio affectus.

XLII. Quod

rum erat. Ter quaterve id feciſſe legun-
tur Sacerdotes. Ut cum Jordanum
tranſirent, Jericho circumirent; cum
reducerent eam in locum ſuum, cæſo
Abſolomo: cum è domo Davidis eam
in Sanctum Sanctorum, ſub Salomone,
inferrent. *R. David.* Portabatur au-
tem à quatuor: duobus ad ſingulum
latus, facie contra faciem, & poſterio-
ra eorum erant foris, לחוץ. *Druſius.*
in Joſ.

1 *Tuba.*] Buccinis ſeptem arietinis,
quarum in Jubilæo uſus erat. Quot tu-
bæ tot Sacerdotes, qui arcam præibant.
Druſ.

2 *Septies.*] Numerus ſeptenarius my-
ſticus eſt, cujus arcanum norunt optime
intelligentes, ait R. David. Sic ſeptem
altaria, ſeptem juvenci, &c. Excellit, in
diebus, in menſibus, in annis, in homi-
nibus. Vide Auguſt. XI. C. D. 31. Hie-
ron Amos 5. Septima vice totus exerci-
tus ἀλαλαξμὸν, ſive barritum edidit.

3 *Muri ac turres.*] Pars murorum.
Nam in muro erat domus Rachabæ, quæ
una cecidiſſet, ſi totus murus corruiſſet.
Ideo credibile eſt tantum eam partem
muri cecidiſſe, quæ caſtra Iſraëlitarum
ſpectabat. Non tantum collapſus fuit
murus, ſed etiam abſorptus ex parte.
Pars enim ſuperior extabat. *R. David.*
Fides penes ipſum eſto.

4 *Direptum oppidum atque incenſum.*]
Falſum hoc. Nam Joſuæ præceperat ne
quicquam attingerent. *Sigon.* Excuſari
tamen poteſt, quia opes metallicæ ex æ-
dibus in theſaurum Domini collatæ.
Quod ſine direptione fieri non poterat.
Cæli omnes incolæ, excepta Rahabæ fa-
milia. Quam & uxorem duxiſſe Joſuam
Rabbini nugantur. *Horn.* Urbs ipſa in
perpetuum devota, ne unquam reædifi-
caretur. Ut hac ratione miraculum illud
in perpetua memoria maneret. Nam
quicunque viſurus erat materiam illam
in terram alte demerſam, facile videbat
non eſſe hanc formam ædificii alicujus
deſtructi, ſed miraculoſe collapſi. *Ram-
bam* 3. More Neb. c. III. Reg. 16.

5 *Tum Jeſus Dominum traditur *.*]
Lacunam hanc ita ex Joſ. 6. explere co-
natus eſt Galeſin. *Tum Jeſus Dominum
traditur allocutus, iis male precando, qui
Hiericon oppidum, ope divina diſturbatam,
inſtaurare aggrederentur.* Giſelinus. Græ-
ca ſunt Καὶ ὤρκισεν Ἰησοῦς ἐν τῇ ἡμέ-
ρᾳ ἐκείνῃ ἐναντίον Κυρίου λέγων, ἐπι-
καταράτου.

6 *Adverſus Haë.*] Giſelinus, Sigonius,
ac Druſius habent, *adverſus Geth.* Cor-
rigo, inquit Druſ. *adverſus Gæ.* Nam eſt
Γαὶ in codicibus Græcis. Secuti ſumus
editionem Elzevirianam, & Latinam
Hieronymi, quam proculdubio & Sul-
picius. Ioſepho Αἴνα. Omittit author
ſacrilegium Achani, de quo Ioſuæ 7.

7 *Metum ſimulans.*] Vide Grotium 3.
de Iure Pacis ac Belli 1.

8 *Cæſique omnes abſque ullius effugio.*]
Etiam infantes & fœminæ. Deus in bel-
lis Hebræorum, etiam poſt pacem ob-
latam & repudiatam, parci vult fœminis
& infantibus: extra paucas gentes ſpe-
ciali jure exceptas, adverſum quas quod

1 XLII. Quod ubi [1] vicinarum gentium regibus compertum est, in bellum conspirant, Hebræos armis depellere.
2 Verum [2] Gabaonitæ, gens valida, [3] ex urbe opulenta, ultro se Hebræis dederunt, jussa facturos pollicentes: [4] receptique in fidem, [5] ut ligna & aquam conveherent, im-
3 peratum. Sed [6] regibus proximarum urbium, deditio eo-
4 rum, iras conciverat. Itaque admotis copiis, oppidum
5 eorum, Gabaon nomine, obsidione circumsistunt. Igitur oppidani, arctis rebus suis, nuncios ad Jesum mittunt,
6 obsessis uti succurreret. Ita ille maturato itinere, inopinanti-

erat bellum, non erat hominum sed Dei, atque ita appellabatur. *Grotius.*

* *Summoque supplicio affectus.*] Innuit supplicium crucis aut patibuli, quod Ebræis עץ lignum aut arbor dicitur. Græci hic legunt ἐπὶ ξύλου διδύμου, in ligno gemino. Non duo ligna in cruce quæ se invicem intersecant, ut fila in stamine & subtegmine. Unde hodieque crux à Iudæis appellatur שחי וערב stamen & subtegmen. *Drus.* Iosephus hoc, ut alia multa, invidiæ declinandæ ergo, ut gratiora essent auribus Vespasiani & Romanorum, præterit. Cætera ad pompam detorquet. Unde plurima habet quæ discrepant à Scriptura, & ei contraria sunt. Ut quod ait, Hebræos servasse parvulos, fœminas & servos urbis. Hai. Quod manifeste falsum. *A Lapide.*

1 *Vicinarum gentium regibus.*] Ios. 9. Non solum Chananæi, sed & Palæstini, ac Phœnices. Addunt Rabbini etiam Assyrios; & apud eos circumfertur Epistola confœderatorum horum, qua Iosuæ bellum denuntiant. R. Salomo Schullam in appendice Iuchasin. Vocantur hi Reges uno nomine vel Chananæi vel Amorrhæi ut Ios. 10, 5. Quia nimirum, ob πρωτείαν, pro omnibus ponuntur, nomine latius accepto. *Drus.*

2 *Gabaonitæ*] Ioseph. 10. Κατοικοῦντες ἔγγιστα τοῖς Ἱεροσολύμοις. Κεφηρίτας δὲ καὶ Καθιερημίτας γείτονας ὄντας αὐτοῖς, ἐπὶ συμμαχίαν ἐκάλουν. *Joseph.* Errat autem in eo quod dicit legatos dixisse ad Josuam: missos se à Gabaonitis & vicinis urbibus. Dixerunt utique se ex longinquis oris. Nec Gabaa, tam propinqua, præsertim urbs celebris, ignota Iosuæ. *Horn.*

3 *Ex urbe opulenta.*] Quæ fuit ὡσεὶ μία τῶν Μητροπόλεων. LXX. Ut una civitatum regiarum. *Complut.* & *Latin.*

4 *Receptique in fidem.*] Quam mendacio extorserunt. Quo tamen opus non erat. Neque enim dedentibus se, etiam Chananæis, vitæ gratia denegata esset, sed fedus tantum sociale. *Grotius.* Poterant quidem Israëlitæ datam fidem Gabaonitis non servare, quia errore decepti fuerant, nec in pacem cum tam vicinis populis consenserant: nihilominus vel juramenti religione, vel jussu Dei, recte fidem datam non violant. *August. Lyra. Abul.*

5 *Ut ligna & aquam conveherent.*] Primo quidem toti populo. Unde Iosephus δημοσίους vocat. Successu temporis, maxime sub Davide & Salomone, soli tabernaculo & templo servierunt: vocati sunt נתינים quasi Levitis *donati.* Susceperunt ergo circumcisionem & Iudaismum: ac per omnem regionem, urbibus suis relictis, distributi sunt, velut Helotæ. *Hieron. Lyra. Abul.*

6 *Regibus proximarum urbium.*] Iosuæ cap. 10. Hæ fuerunt Ierusalem, Hebron, Iarmuth, Lachis, Eglon. Præcipuus inter hos Adonizedek fuit, & cui inter cæteros

nantibus supervenit, cæsaque ad internecionem multa hostium millia. Cum dies cædentes deficeret, noxque victis futura præsidio videretur, merito fidei, dux Hebræus, [1] noctem avertit, dies perseveravit: ita nullum hostibus effugium fuit. Quinque reges capti, interfecti sunt. Eodem impetu [2] vicinæ quoque urbes imperio adjectæ, regesque earum peremptι. Verum quia omnia hæc in ordinem persequi non fuit consilium, dum brevitati studemus, id modo annotandum curavimus, [3] xx. & novem regna imperio Hebræorum subjecta: quorum terra [4] per undecim tribus viritim

7 8 9

teros aliqua major potestas. *Arias Montanus.* Vocabantur autem illis temporibus omnes Reges Ierosolymæ, vel Melchizedek, vel Adonizedek. Unde conjicitur urbem illam primo צדק fuisse dictam: deinde שלם. *Masius.*

1 *Noctem avertit, dies perseveravit.*] Ad Hebr. 9. Hoc portentum contigit 27. die mensis Iiar, qui respondet nostro partim Aprili, partim Majo. *Serarius.* Circa meridiem *Lyra*, vel potius vesperam. *Cajetan. Abulens.* Stetit die uno naturali, seu horis 24. quibus si addas 12. horas, quibus Sol cucurrerat, dies ille fuit 30. horarum. *R. Eliezer. Justin.* Contra Tryphon. Verisimilius, stetisse tantum 12. horas. Unde Ecclesiastici 46. ℣. 5. *Una dies facta est quasi duo.* Stetit autem Luna quoque & omnia astra, ac quæ ab hoc motu dependent, æstus maris, & tempus. *Conimbricenses.* Quidam Hebræi existimant, Solem revera non stetisse; sed visum stare, ob brevitatem temporis, quo hostes devicti. Alii: cursum duntaxat tardiorem fuisse. Quæ falsa sunt.

2 *Vicinæ quoque urbes.*] Maceda, Libna, Lachis, Eglon, Hebron, Dabir. Ios. 11. & 12.

3 *xx. & novem regna.*] Legendum est, xxxi. Error ex notis ortus. *Sigonius.* Secutus est (videtur certe) lectionem quæ in editione Romana Ios. 12. ℣. 24. εἰκοσιεννέα viginti novem, cum alibi sit, puta in editione Veneta & Basileensi, ut etiam in Ebræo, τριάκοντα καὶ εἷς. Quam lectionem veram esse, fide codicum Ebræorum, qui nihil hic variant, non dubitamus asserere. *Drus.*

4 *Per undecim tribus.*] Sulpicius 12. in totum putavit esse tribus, atque in undecim terram divisam, exempto propter sacerdotium Levi, oblitus scriptum esse cap. 14. *Levitæ nihil acceperunt terræ: sed in eorum locum successerunt filii Joseph in duas divisi tribus. Manasse & Ephraim.* Sic ergo tribus 13. Rectius ergo dixisset 12. *Sigonius.* Hoc gentis Chananææ horribile excidium, tanto terrore perculit Palæstinos & Phœnices, ut arreptis navibus, multa simul millia, fugam in Ægyptum, Africam, Insulas, terrasque Occidentis, arriperent. Cujus memorabilis rei meminit *Procopius* 2. de Bello Vandalico. *Eusebius* in Chron. Græcis. *Sallustius* in Iugurtha, ex libris Punicis Hiempsalis. Procopius etiam columnæ Urbis Tingitanæ meminit, cui inscriptum: *Nos Mauruſii sumus, qui fugimus à facie Josuæ filii Nun, prædonis.* Quæ verba Phœnicum lingua hæc fuisse Seldenus conjicit אנו כורחים מפני יהשוע איש חרוף בן נון Arabes hodieque Barbaros Africæ, pro Philistæis, eo fuga delatis habent. *Golius.* Sed quod Aben Esra in Obadiam, etiam Allemannos ab his profugis Chananæis ortos vult, mera fabula est. In Africa Pœni dicti sunt, quasi Phœni. *Hieronymus.* Et totam eam oram

10 ritim distributa est. Levitis enim in sacerdotium assumptis, [1] nulla portio data, quo liberius servirent Deo.

1 XLIII. Equidem hoc exemplum non tacitus præterierim, legendumque [2] ministris Ecclesiarum libenter ingesserim. 2 Etenim præcepti hujus non solum immemores, sed etiam ignari mihi videntur: tanta [3] hoc tempore animos 3 eorum habendi cupido, veluti tabes, incessit. Inhiant possessionibus, prædia excolunt, auro incubant, emunt, 4 venduntque, quæstui per omnia student. At si qui melioris propositi videntur, neque possidentes, neque negociantes, quod est multo turpius, sedentes munera expectant, atque omne vitæ decus mercede corruptum habent, dum 5 quasi venalem præferunt sanctitatem. Sed longius quam volui egressus sum, dum me temporum nostrorum piget, tædetque. Ad incœptum redeo.

1 XLIV. Igitur, ut supra dixi, [4] diviso per tribus captivo

usque ad Herculis colummnas suis coloniis inundarunt. Quarum tum ac postea, caput Carthago fuit, vero nomine chædreanech, חצרי ענק, ἔπαυλις Ἄναχ, quod ab Anakæis structa atque habitata esset. De qua fuga pluribus *Scaliger.* de Emend. Temp. *Vossius* 1. Gramm. 9. *Seldenus* de Dis Syris. Ex Africa, successu temporis, & navigandi studio, in ipsam Americam penetrarunt, & eam vel primi vel maxime coluerunt. Id quod de Hispaniola, Cuba, Jucatana & vicinis regionibus, multis argumentis in opere de Origine gentium Americanarum, nondum excuso, ostendimus. *Horn.*

1 *Nulla portio data.*] Deut. 18. Jos. 13. Sed in alienis sortibus urbes habitavere. Ideo Levitæ eis tribubus attributi sunt, in quibus consedere. Quare illud: *quo liberius servirent Deo*, videtur Sulpicius ex ingenio suo, non ex divina promsisse Scriptura. *Sigonius.* Etiam sors, κλῆρος. Unde Clerici nomen apud Christianos, quia hæreditatem Domini adepti sunt. *Drus.* Consecratæ tum omnes urbes sunt. Quarum consecrationem Judæi tres numerant: duæ contigerunt, una sub Josua, altera Esræ temporibus. Tertiam sub adventum Messiæ expectant. *Cunæus.*

2 *Ministris Ecclesiarum.*] Hinc perspicimus ministrorum nomen, quo nunc utuntur, non esse recens, aut hisce temporibus primum excogitatum. Nam Sulpicius vixit ante annos mille ducentos. *Drus.*

3 *Hoc tempore.*] Carpit clericos sui temporis ob avaritiam insatiabilem. Ut mirum esse videatur, quam cito veteris mores Ecclesiæ lapsi sint in deterius. *Sig.*

4 *Diviso per tribus captivo solo.*] Ita igitur Chananæa in terram Israël mutata, regiò optima frugumque feracissima, cujus amplitudo continebat τριακοσίας μυριάδας ἀρουρῶν, ut Hecatæus Abderites apud Josephum tradit. Primo in tribus divisa. Deinde, singularum tribuum familiis, certus cuique modus agri assignatus, ac Lege Agraria vetitum, ne quis venditione aut ullo contractu, plenum dominium fundi sui trans-

vo solo, [1] pace summa Hebræi perfruebantur, finitimis bel-
lo territis, tot victoriis nobiles armis nemine audente
tentare. Eodem tractu [2] Jesus [3] mortuus est, anno ætatis 2
[4] decimo & centesimo. De imperii autem ejus tempore 3
parum definio. Frequens tamen opinio est [5] XX. & VII. 4
annis eum Hebræis præfuisse. Quod si ita est, à mun- 5
di exordio in excessum ejus anni sunt * CIↃ IↃ CCCLXXX.
& IIII.

XLV. Jesu

transferret in alium. Nam & iis, qui egestate compulsi agrum vendidissent, redimendi quovis tempore jus; & ni redemtus esset, restitui in jubilæo debebatur.

1 *Pace summa Hebræi fruebantur.*] Quorum omnis vita opere manuario & rustico exercebatur, mercaturæ incuriosi. *Joseph.* 1. contra App. Ἡμεῖς οὔτε χῶραν οἰκοῦμεν παράλιον, οὔτε ἐμπορίαις χαίρομεν, οὐδὲ ταῖς διὰ τούτων πρὸς ἄλλους ἐπιμιξίαις, ἀλλ' εἰσὶν μὲν ἡμῶν αἱ πόλεις μακρὰν ἀπὸ θαλάσσης ἀνῳκισμέναι, χῶραν δ' ἀγαθὴν νεμόμενοι, ταύτην ἐκπονοῦμεν. Quæ caussa, cur vel nihil, vel tam falsa de iis Græci Romanique prodiderint. *Horn.*

2 *Jesus.*] Sicut Moses est gentilium Liber: ita Iosua Hercules Phœnicius. Quem Phœnices ob stupendas victorias, ita nominarunt. Nam uterque cum gigantibus prælia commisisse dicitur in Arabia & Syria. Nec ætas Herculis & Iosuæ discrepat. *Eusebius* in Chronicis. Tantum ne intelligatur Thebanus ille, sed alter Orientis, quem Ægyptium vocare possumus, quia in Ægypto natus: Indicum, hoc est, Arabicum, quia hic res tantas gessit: tum Tyrium sive Phœnicium, quia res ab eo gestas Tyrii Herculi suo transscripsere. Eum autem non aptiori nomine dixeris quam Cananæum, à devicta terra Canaan: vel Ægyptio-Cananæum. Vide magnum Vossium 1. de Idololatria 26.

3 *Mortuus est.*] Sepultus fuit ad partem Septentrionalem montis נעש. Fingunt autem Judæi hunc montem contremuisse ac commotum fuisse, cum Israëlitæ non satis Josuæ mortem lugerent; atque ex illo motu nomen accepisse. Civitas ibidem eodem nomine: quæ & חמכרה חרם *similitudo Solis* dicitur. Quia enim in prælio Sol substiterat, ideo sepulcro Iosuæ Solis imaginem impositam, volunt Judæorum plerique, civitatemque à Solis imagine denominatam, quod ibi istud sepulcrum, Solis imagine ornatum, conspiceretur. *Const. l'Empereur.*

4 *Decimo & centesimo.*] Natus est A. M. II CIↃ CCCC IV. post mortem Josephi XCII. Mose fuit junior XXVII. Calebo senior XV. annis. *Chronol.*

5 XX. & VII. *annis.*] Ita & Augustin. XVIII. C. D. III. & Euseb. Serarius duodecim Chronologorum sententias recenset, ex quibus duæ sunt probabiliores. Prior dat Josuæ Ducatui XVII. vel XVIII. annos, posterior XXVII. Conciliari possunt ita. Josue præfuit annos XVIII. Sed liber ejus extenditur usque ad mortem Eleazari, qui fortasse anno XXVII. ab inchoato principatu Josuæ. *A Lapide.* XVII. annos præfuisse Josuam fuse docet Salianus, Torniellus, & alii, contra Iosephum, qui dat illi annos XXV. Eusebium, qui XXVII. Masium, qui XXVI. Cajetanum, qui X. Mensis vero & dies mortis Iosuæ, memoratur in XXVI. Nisan. Liberorum ejus nulla mentio fit. Unde *Seder Olam* cœlebs videtur mansisse, ut propiorem veri Iesu imaginem referret. *Ignatius* Epist. ad Philadel. *Hieronymus*

1 XLV. Jesu mortuo, [1] populus sine duce agebat. Sed
2 cum adversus Chananæos bellandum esset, [2] dux belli Ju-
3 DAS assumptus est. Hujus ductu [3] res prospere gestæ, domi
militiæque summum ocium: populus, aut subactis aut per
4 deditionem acceptis gentibus, imperitabat. Inde, ut sem-
per fieri [4] secundis rebus solet, morum disciplinæque im-
memor, [5] matrimonia ex victis assumere, paulatimque ex-
ternos mores trahere, ac mox, profano ritu, [6] idolis sacrifi-
5 care occœpit. Adeo cuncta cum externis societas perni-
6 ciosa est. Quæ Deus longe ante prospiciens, salubri He-
bræos responso instruxerat, devictas gentes ut internecioni
darent.

ronymus 1. contra Iovianum. *Chrysostomus* Sermone de Martyribus.

* cIↃ IↃ ccc LXXX & IIII.] Pro cIↃ. repono III. quod ante me Giselinus annotavit. Sigonius autem pro IIII. admonet scribendum III. ut dicat, *anni sunt ter mille octingenti octoginta & tres.* Salmanticensis, *mortuus est anno mundi bis millesimo quingentesimo decimo sexto.* Drusius.

1 *Populus sine duce.*] Quidam tamen non tantum Eleazaro in pontificatu, sed & Josuæ in Ducatu successisse Phinees scribunt. Sic excerpta ex Eusebio & Africano: *Post obitum Hiesu filii Nave, præfuit populo Phinees Sacerdos annos* XXIII. Ita & Saidus Batricides, Patriarcha Alexandrinus & Nicephorus Patriarcha. Sed præfecturam hujusmodi in eo nullibi agnoscunt Hebræi. *Seld.* Non statim post mortem Iosuæ Iudices creati, sed interregnum extitit. Quod est tempus illud, quod vocat Josephus Aristocratiam. *Sigonius.* Senes tum rempub. administrabant, in quorum numero Chaleb, qui præcipuus erat, prout habetur in capite, *Sacerdos magnus & Naziræus.* Phinees quoque iis accensetur, qui erat ex semine Ithamar, usque ad Eli sacerdotem. Vide librum Iohasin. *Drus.*

2 *Dux belli* Judas *assumtus est.*] Iud. 1. Malim *Juda.* Nam de tribu sermo. *Drusius.* Comitia in Silo coacta sunt, teste *Procopio*, ubi arca fœderis. Jud. 18. Ibi consulitur Deus per Phinees Sacerdotem, ut vult *Joseph.* seu per Urim & Thummim. Is tribui Judæ τὴν ἡγεμονείαν in bello Chananæo tribuit. Tribus Iuda tribum Simeonis, quia permixtæ sedibus, assumit. Non ergo per Iudam unus quisquam intelligitur, ut Sulpicius velle videtur, sed tota tribus, & Ducatus non alius, quam quod prima adscenderit contra Chananæos. *Interpr.*

3 *Res prospere gestæ.*] Nam Chananæo, Pherezæo, Jebusæo subactis, Hierosolymam captam incenderunt, & Gazam, Ascalonem, Accaronem Palæstinis eripuerunt. Jud. 1. Joseph. 5. 2.

4 *Secundis rebus.*] Μετὰ ταῦτα πρὸς μὲν τοὺς πολεμίους, μαλακῶς εἶχον, τῆς ἡγῆς, καὶ τῶν ταύτης ἔργων ἐπεμελοῦντο. *Joseph.*

5 *Matrimonia ex victis assumere.*] Deus jusserat ut septem gentes exstirparent Deut. 20. 16. 18. Non hoc fuit crudelitas ac Tyrannis, sed justum æquumque, ne Israëlitæ seducerentur. *Rambam* 1. More Neb. 54. Hujus mandati neglectu, cœperunt paulatim externos mores induere, Idolis sacrificare, ut graviter author noster in sequentibus edisserit, & Josephus narrat.

6 *Idolis sacrificare.*] Jud. 2. quæ vocantur בעלים ועשתרות Jud. 2. ℣. 23. Per Baalim significantur omnes dii mares, per Astaroth Deæ fœminæ. De omni-

darent. Sed plebs cupida dominandi, imperare victis cum pernicie malebat. Igitur cum, relicto Deo, idola colerent, destituti divino auxilio, [1] à rege Mesopotamiæ evicti, & subacti, [2] VII. annis [3] captivitatem pependerunt: denec [4] GOTHONIEL duce in libertatem restituti, [5] per quinquaginta annos rerum potiti sunt. 7 8

XLVI. Rursumque corrupti longæ pacis malo, idolis litaverunt. Moxque aderat pœna peccantibus. [6] Ab Eglo enim 1 2 3

omnibus hisce Idolis & Diis, vide Seld. de DIs Syris, Vossium in admirando opere de Idololatria.

1 *A Rege Mesopotamiæ.*] Jud. 3. vocatur Chusan Risathaim, cujus magna haud dubie potentia; quia ingens ille inter Eufratem & Tigrim tractus, אדם נהרים, Mesopotamia, sive interamnis Syria. Ac facile apparet nullam tum temporis Monarchiam Babylonicam sive Assyriam fuisse, quia tanta Regis Mesopotamiæ in vicinia, potentia. Hunc autem χώρας τῶν Ἀσσυρίων βασιλέα vocat Josephus & Procopius, non tantum Assyriæ & Mesopotamiæ, sed & totius Syriæ Regem fuisse vult. Male. Nunquam enim Assyria sub Mesopotamia comprehenditur, cum trans Tigrim fuerit. *Horn.*

2 VII. *annis.*] Corrige VIII. Nam Jud. 3. 8. ἔτη ὀκτώ. *Drus.*

3 *Captivitatem pependerunt.*] Sic infra: *aliquandiu Salomoni servitutem pependerat.*

4 *Gothoniel duce.*] Hic primus שפטים, sive Iudicum fuit. Iosuam pari potestate secuti sunt, qui Prætores dici dictatoresque poterant, etsi in sacris Annalibus Iudices appellantur, ratione haud multum diversa. Flavius Monarchas vocavit. Quod nomen etiam Syllæ, Cinnæ, Marioque & aliis Dictatoribus Romanis, Græci dedere. Hos judices in magnis motibus necessitas creavit; & compertum est, in bello illis feliciter rem semper processisse. Fuit etiam cum iidem rebus civilibus intenti agerent, causasque audirent, sed graviores. Raro enim pro tribunali sedebant. Iussus modo, imperiumque, & summa rei ad eos pertinuit. Præter Iudices & postmodum Reges, Synedria quoque fuerunt, imprimis magnum concilium Sanhedrin, in quod asscripti assessores LXX. erant. *Cunæus.* Hebræis, Tyriis, Carthaginiensibus שופטים dicebantur, κατ' ἐξοχὴν summi Magistratus, quos Græci hic κριτὰς, Iosephus in Tyriorum rebus δικαστὰς vocat, Latini in Punica historia, servato Punico vocabulo, Suffetes, αὐτοκράτορες ἡγεμόνες Iosepho. Videtur autem his temporibus omissa per incuriam creatio Synedriorum LXXII. quemadmodum & ante Iosaphati tempora. 2. Paralip. 19. ℣. 5. Itaque ubi tales extra ordinem viros Deus non excivit, erat dissolutum Reipubl. corpus, nec quicquam in commune agebatur. Tribus singulæ suas res suo periculo ac commodo agebant; nisi si quæ ex usu temporum fœdus inter se fecerant. Talis fuit Græciæ status Concilio Achaico, Romanorum artibus dissoluto, & Galliæ ante Cæsaris tempora: Germaniæ vero & Britanniæ multo etiam serius. *Grotius.*

5 *Per quinquaginta annos.*] Quadraginta est Iud. 3. ℣. 11. & apud Ioseph. Nec interpretes dissentiunt. Salmanticensis, *judicavit Israëlem 40. annis.* R. Iose autor Seder Olam, *Othoniël filius Cenaz. 40. annis.* Sunt qui putant à Sulpicio adjectos decem annos, quo sic complecteretur totum tempus, quod à monte Iosuæ effluxerat. Consule Sigonium. *Drus.*

6 *Ab Eglo enim.*] Iudic. 3. Hæc altera

enim rege Moabitarum devicti, duodeviginti annis servierunt, donec [1] instinctu Dei, [2] ADON, regem hostium [3] dolo interemit, contractoque tumultuario exercitu libertatem [4] armis vindicavit. Idem [4] per LXXX. annos in pace Hebræis præfuit.

1 XLVII. Huic [5] SEMIGAR successit: hicque [6] adversus, Allophylos [7] congressus, * secundum eventu prælium fecit. Rursum-

altera Hebræorum servitus.

1 *Instinctu Dei.*] Et hac ratione excusatur Regicidium ejus. Deus enim eum suscitaverat, ut dicitur Iud. 3. 15. Dei jussus efficit ne in exemplum hoc trahi possit, ubi talis Dei jussus non est. Non magis quam quod Abraham de filio jussus est facere, & quod Israëlitæ res Ægyptiorum abstulere. Brutus qui Cæsarem occidit, paris videtur fuisse animi; sed ei ut divinum imperium, ita & successus defuit. *Grot.*

2 *Adon.*] Corruptum ex Aod, id est, Ἀὼδ, quod hodie in editione Romana. Sed & in Hieronymo. Veritas Scripturæ Ahod, videlicet in Ebræo אהוד, quod nunc legunt Ehud. Alibi est Aoth, & in Polycratico Ajoth, lib. 8. cap. 20. Salmanticensis: *Anno mundi* 2573. *cœpit Ahod, qui judicavit Israëlem* 80. *annis. Hi anni finiunt in anno mundi* 2653. Drusius. Iosepho, Ἰγδής. Et vero nomen hoc & origine & significatione convenit cum Iuda; ideoque à quibusdam Aod exponitur confitens & laudans, ab *Origen.* Homil. 4. Laus.

3 *Dolo interemit.*] Secreti colloquii copia postulata, ipsum manu sinistra, qua æque utebatur ac dextra, peremit: deinde cæsis Moabitarum x. millibus, populum in libertatem vindicavit. Vide *Josephum* lib. 5. 5. Qui dicit: πλήξας δ' αὐτὸν ὁ Ἰγδὴς εἰς τὴν καρδίαν. Quod falsum. Nam Scriptura exertim, in ventre cæsum. *Horn.* Aod hostem potius interemit, quam populi rectorem Tyrannum. *Thomas.*

4 *Per* LXXX. *annos.*] Usque ad LXXX. annum à morte Othonielis, quo mortuus est Aod successor ejus. Quare in his LXXX. annis includentur XVIII. anni servitutis Moabiticæ. Quis enim credat Aod LXXX. annis præfuisse Israëli, totidemque annis nullum in Israële fuisse bellum? *Eusebius.* Alii.

5 Semigar *successit.*] Samgar filius Anath. Iud. 3. ℣. 31. In editione Rom. σαμεγάρ, & apud Iosephum σαυάγαρ, putarim scribendum σαμάγαρ. Legitur & Semegar in Origine. De hoc scribit Iosephus quod primo imperii sui, vel potius judicatus, anno, mortem obierit. Salmanticensis, *Samgar præfuit anno uno.* R. Iose, *In diebus Ahod erat Samgar filius Anath, in fine dierum ejus. Eodem tractu temporis, videlicet in diebus Eglonis, accidit historia Ruth.* Drusius. Hunc Eusebius omittit. Et omittitur Iudicum 4. Quia non plene servavit Israëlem, nec errantes in viam reduxit. Vide Camium. Mentio Samgar & Iud. 5. 6. Quærendum etiam an Semgar judex fuerit. Si servare Israëlem, & Iudicem esse convertuntur, tum ἀναφίζοντος judex fuit, & Israëlem rexit. *Drusius ad Jud.*

6 *Adversus Allophylos.*] Id est, Philisthæos, quos ἀλλοφύλους Græci vocant, id est, alieniginas, nomine generis ad certam speciem revocato. ita passim interpretes LXX. *Drus.* Quia alius originis, & ut videtur, linguæ Palæstini à Chananæis, ideo ad distinctionem vocantur ἀλλόφυλοι. Quasi גוים dicas. Sicut Gen. 14. כדרלעמר גוים. *Horn.*

7 *Congressus.*] Per se solus, ait *Abulensis*, non per socios, ut *Lyra* vult. Percussit de Philistim sexcentos viros vomere,

Rursumque Hebræos sectantes idola, rex [1] Chananæorum, [2] [2]
[2] Jabin nomine, subjugavit, gravissimamque in eos [3] per
xx. annos dominationem exercuit: donec pristinum [4] DEB- [3]
BORA mulier statum reddidit. Adeo nihil spei in eorum
ducibus erat, ut [5] muliebri auxilio defenderentur. Quanquam [4]
hæc * in typum Ecclesiæ forma præmissa sit, cujus auxilio
capti-

mere, Iud. 3. ℣. 31. Videtur dux fuisse rusticorum quorundam, qui stimulis boum usi sunt cum armis destituerentur. מלמד proprie baculus stimuli, ut דרכן cuspis in summitate baculi. LXX. ἐν τῷ δρέπτρῳ τῶν βοῶν. Aliquot editiones ἐν τῷ δραπέτῃ. *Drusius ad Jud.* Videtur irruentibus Philistæis ab aratro, arrepto vomere, prosiliisse ad pugnam, uti etiamnum faciunt Hungari, irruentibus Turcis, & olim fecerunt Hispani, ingruentibus Mauris: in cujus rei signum etiamnum rustici Hispani, dum arant, gladiati incedunt, quasi parati ad resistendum hosti repente invadenti. Sic ab aratro ad Dictaturam vocati prisci Romanorum Heroës, Camillus, Curius, Cincinnatus, Fabricius. Plinius 18. *Viri & milites strenuissimi ex agricolis gignuntur.*

* *Secundum eventu.*] Magis placet, *secundo eventu*: ut, *secundis præliis repulit Allophylos, & crebra deinde prælia secundo eventu habuit*: &, *secundo eventu perempto rege, gentem imperio adjungit.* Rursum, *victores secundo prælio Allophyli.* Drusius.

1 *Chananæorum.*] Qui cladem & fugam evaserunt Chananæi, in gentem haud modicam, supina Israëlitarum negligentia, coaluerunt.

2 *Jabin.*] Iud. 4. Ioseph. 5. 6. Hic erat ex posteris Iabin illius, cujus meminit liber Iosuæ cap. 11. 1. sedes regni Hasor, quæ à Iosue combusta, videtur postea reparata fuisse. Aut per Hasor intelligit agrum ejus. Vide R. David. ad Iud. 4. Et tum sedes fuerit Harseroth, urbs Sylvestris. חרשא enim Aramæis Sylvam notat, unde conjiciunt in Sylva illa fuisse arces validas Chananæorum. *Drus.* ad Iud.

3 *Per* xx. *annos.*] Qui annumerantur annis Deboræ. Nam ipsa durante adhuc servitute, judicavit Israëlem. Non quod Princeps populi fuerit, ut Ambros. & Hieron. affirmant, sed quod lites nonnullas, absque jurisdictione, sola prophetia componeret. *Abulens. Cajetan. Arias.*

4 Debbora *mulier.*] Δεββῶρα, quod apem sonat, & est antiqua lectio pro Debora, ut Messias, quod nunc legunt & scribunt Mesia, id est, משיחא. Cœpit judicare Israëlem anno mundi 1654. videlicet anno post Semigar. Non tantum Iudex erat, sed etiam Prophetes. *Drusius.* Fuit uxor Lapidoth, γυνὴ Λαπιδώθ. Eum Ebræi putant fuisse Barac, in quo significatio fulguris. Nec alienum ab eo vox לפיד, quæ sæpe de fulgure usurpatur. Sed obstat huic opinioni, quod Barac aliunde advocavit. Nam si maritus ejus fuisset, simul habitassent. Ideo in Medras exponitur, *mulier lychnaria*, quod lychnos, id est, לפידים conficeret, ad usum Sanctuarii. *R. Salomo. R. David. Lyra.*

5 *Muliebri auxilio.*] Paulinus:

Fœmineas quoque personas virtute virili
Induit alma Fides: mulier qua sancta peremit
Terribilem Sisaram transfixum tempora palo.

Ambros. lib. de viduis: *Ad provocandos animos fœminarum, fœmina judicavit, fœmina disposuit, fœmina prophetavit, fœmina triumphavit, & præliaribus intermixta copiis, imperio viros docuit militare fœmineo.*

5 [1] captivitas est depulsa. Sub hac duce, vel judice, [2] XL. annis Hebræi fuerunt.

1 XLVIII. Rursumque ob peccata [3] Madianitis traditi, [4] duro imperio habebantur, afflictique malo servitutis divinum

neo. *Secundum mysterium vero, fidei militia, Ecclesiæ victoria est.*

* *In typum Ecclesiæ.*] Augustin. 12. contra Faustum, 33. *Quæ est illa mulier plena fiduciæ, hostis tempora ligno transfigens, nisi fides Ecclesiæ, cruce Christi regna diaboli perimens?* Similia habet Origin. Homil. 5. Vide *Gloss. Ordinar.* ad illum locum Salomonis: *mulierem fortem quis inveniat?*

1 *Captivitas est depulsa.*] Cæso exercitu Sisaræ. Contra quem ipsi cœli pugnarunt. Quod & factum tempore M. Aurelii Imp. Unde Legio Christiana dicta κεραυνοφόλος. *Tertull.* Apol. Euseb. 5. Hist. 5. Idem accidit Theodosio contra Eugenium pugnanti. De quo Claud. in 3. Consul. Honorii:

Te propter gelidis Aquilo de monte procellis,
Obruit adversas acies, revolutaque tela,
Vertit in auctores, & turbine repulit hastas.
O nimium dilecte Deo, cui fundit ab antris,
Æolus armatas hiemes, cui militat æther,
Et conjurati veniunt ad classica venti.

Cæsi ad internecionem hostes, ut ne cladis quidem nuncius supereſſet. Sed quod Philo Annianus dicit, cecidisse 997000. incredibile est. Addit Iosephus: Βάραχος δὲ στρατίσας ἐπ' Ἀσώρ, Ἰαβὶν ἀνῄρει κατακαίων κλείνῃ· καὶ δὴ στρατηγὸν πεσόντος, καθελὼν εἰς ἔδαφος τὴν πόλιν.

2 XL. *annis.*] Hieronymus, Augustinus, Sulpicius, Nicephorus, Sigonius, volunt annos servitutum seorsim subduci ab annis Judicum. Sed hanc sententiam tueri non possunt, nisi exemplaria omnia Hebræa, Græca, Latina, 3. Reg. 6. 1. ubi Salomo dicitur templum suum inchoasse anno 480. ab egressu filiorum Israël ex Ægypto, corrupta esse affirment. Ergo igitur anni servitutum comprehenduntur in annis Judicum. Sicut ex Historia Deboræ & Samsonis manifeste colligitur. Sic *Euseb. Cameſtor. Lyra. Abulens. Genebrard. Torniell. Salianus.* Alii.

3 *Madianitis.*] Jud. 6. Joseph. 5. 7. 8. Et aliis Arabum gentibus Scenitis. Non enim alii erant Midianitæ illi, Ismaëlitæ & Amalecitæ, quam quos postea Saracenos dixere, & Arabas vagos. Et in hac Midianiticæ servitutis historia ad vivum nobis Scenitæ illi depinguntur, quemadmodum eos Ammianus accuratissime describit. Josephus. Μαδιανίται φῦλον πολέσιν Ἀμαληκίτας τε καὶ Ἄραβας. Sciendum duplicem fuisse Madian. Unam ad mare rubrum. De hac non agitur hoc loco. Altera vicina Moabitis, juxta Arnon & Areopolin, cujus incolæ masculi omnes excisi sunt à Mose, Num. 1XXXI. Verum complures cladem metuentes, jam ante ad vicinas gentes profugerant, qui postea in Madian redierunt. Alii quoque vicini, Madian incolis vacuatam occuparunt, & Madianitæ in posterum dicti sunt. *A Lapide.*

4 *Duro imperio habebantur.*] Per septem annos Iud. 6. 1. Salmanticensis, *captivitas Madian duravit septem annos.* Seder Olam, *tradidit eos in manum Madian septem annis.* Vix ulla unquam gravior Israëlitas domi servitus afflixit. Iosephus: *Israëlitas in montana compulsos, campestri solo cedere coëgerunt. Qui speluncis & subterraneis ædificiis excavatis, quicquid hostium violentiam evadere poterat, intra receptum asservabant. Nam Madianitæ per æstatem facientes expeditionem, bieme agros colere Israëlitas permittebant, ut possent denno labores eorum vastare. Itaque*

in

num auxilium imploraverunt. [1] Ita ſemper in ſecundis re- 2
rebus immemores cœleſtium beneficiorum, idolis ſuppli-
cabant: in adverſis, Deo. Unde cum reputare in animo 3
ſoleo, populum, tot beneficiis Dei obligatum, tot cladi-
dibus, cum peccaret, coërcitum, expertumque & miſeri-
cordiam & ſeveritatem Dei, nequaquam emendatum: &
cum ſemper veniam erroris acciperet, ſemper peccaſſe poſt
veniam: nihil mirum videri poteſt, Chriſtum ab his non
eſſe receptum, cum jam inde ab initio toties in Domino
rebelles deprehendantur: magiſque mirum eſt, illis ſemper
peccantibus, nunquam Dei, ſi quando eum imploraverunt,
defuiſſe clementiam. Igitur cum eis, ut ſupra retulimus, 4
[2] Madianitæ dominarentur, converſi ad Dominum, miſeri-
cordiam ſolitam flagitantes, impetraverunt.

XLIX. Erat in Hebræis [3] *Gedeon* quidam nomine, 1
vir juſtus, & charus Domino, acceptuſque. [4] Huic ange-
lus, [5] de campo meſſis domum revertenti, aſtitit: *Domi-*
nus,

in perpetua fame ac egeſtate vivebant, nec jam ullum ſupererat præſidium, niſi in precibus ad Deum, & ſupplicationibus. Plane ſimile artificium Alyattæ contra Mileſios narrat Herodotus Clio.

1 *Ita ſemper in ſecundis rebus.*] Auguſtin. XVIII. C. D. XIII. *Judicum temporibus alternaverunt apud Hebræos & humilitates laborum pro peccatis eorum, & proſperitates conſolationum, propter miſerationem Dei.* Addit deinde Sulpicius per excurſum, haud mirandum eſſe ſi Judæi Chriſtum non receperunt, cum neque Deum receperint, cujus eximiam juſtitiam ac miſericordiam toties experti fuiſſent. *Sigon.*

2 *Madianitæ.*] Quorum numen Baal-Peor, quod Saturnum, Iovem, Apollinem referebat. Baalphegor enim Priapus. Hic Sol. Vide Voſſium 2. de Idol.

3 Gedeon *quidam.*] Qui & Ierubbaal. Iud. 7. 1. filius Ioas 6. 11. ex tribu Manaſſe ibid. 15. Cur Ierobaal cognominatus ſit, cauſſa expreſſa Iud. 6. ℣ſ. 32. *Druſ.* Ophra pertinebat ad Ioaſum patrem Gedeonis, quæ propterea Ophra Gedeonis vocatur, & urbs ejus. Iud. 8. ℣ſ. 27. Ambo erant ex familia Abiezer: unde Ioas vocatur Abiezrita. Familia iſta nomen accepit à quodam Abiezer 1. Paral. 7. ℣ſ. 18. Male igitur Hieronymus, *patrem familiæ Ezri.* Nam familia hæc vocantur familia Abiezer, non familia Ezri. *Idem ad Jud.*

4 *Huic Angelus.*] In ſomnio hoc factum putat Maimonides. Angelus ille ℣ſ. 14. dicitur יהוה. Ex quo patet, cum fuiſſe Angelum federis, id eſt, Chriſtum. *Joſeph.* Φαντάσματος δ' αὐτῷ παραστάντος νεανίσκου μορφῇ,

5 *De campo meſſis domum revertenti.*] Ῥαβδίζων σῖτον ἐν λήνῳ. Addit Ioſephus non auſum eum propter hoſtes propalam hoc in area facere. *Druſ.* Alioqui in Palæſtina, ut & in Italia hodie, boves triturabant ſegetes, eas ungulis calcando. Sed Gedeon flagello trituravit, quia ſecreto & feſtinanter id fecit, eademque de cauſa id fecit in torculari, quod erat in loco plano, & forte in horreo,

2 *nus*, inquit, *tecum*, [1] *potens in virtute.* At ille voce humili, [2] *non esse in se Dominum* ingemiscebat: siquidem, quod populum captivitas premeret, virtutemque Domini, qui
3 eos de terra Ægypti eduxerat, [3] flens recordabatur. Tum angelus: *Vade*, inquit, [4] *in hoc spiritu, quo locutus es, & populum de captivitate eripe.* Ille vero abnuere, [5] *se infractis suorum viribus*, [6] *cum ipse minimus esset, tantum onus suscipere.*
4 Perstare [7] contra Angelus, *ne dubitaret posse fieri, quæ Dominus*

reo, ut vult Vatablus. Ebræi fabulantur, patrem ejus prius excussisse frumenta. Ipsum autem dixisse ei: *Pater senex es tu. Abi ergo domum, quia non potes fugere si Madianitæ venerint; ego decutiam frumenta.* Ob hoc dictum, quia stabilivit legem, *Honora patrem*, meruit esse Iudex. Vide Kimchium.

1 *Potens in virtute.*] Ambiguum est. Tam enim accipi potest de Deo, quam de Gedeone. De Deo videtur accepisse Augustinus, referens, *potens de fortitudine:* quod noster dixit, *potens in virtute.* De Gedeone autem Hieron. qui vertit, *virorum fortissime:* & aliis qui transtulit, *miles strenue.* Cæterum in LXX. est ἰσχυρὸς δυνάμεων: in aliis, quos Sulpicius secutus, est δυνατὸς ἰσχύι, potens robore, sive, quod idem, virtute. Nam virtus etiam pro robore sumitur. Verba Sulpicii accommodari possunt ad Gedeonem, si adverbium subaudias vocandi; ut dicat, *ô potens virtute.* Idem sentiendum de Augustini declaramento seu interpretamento, quod superius adduxi. In fonte גבור החיל, quod non male redditur *miles fortissime.* Nam גבור miles proprie robore valens. *In virtute* Græce diceretur, ἐν δυνάμει. Sic Κύριος δυνάμεων, *Dominus virtutum.* Locus est Jud. 6. 2. *Drus. Jos.* Εὐδαίμων καὶ φίλος τῷ θεῷ.

2 *Non esse in se Dominum.*] Id est, spiritum Domini, qui est spiritus fortitudinis & roboris, quo donatus fuit & Jephthe, cum ad populi ducatum vocaretur. Cæterum in Ebræo legitur, *Est Dominus nobiscum?* quod pronuntiatione juvandum, ac si diceret, Estne Dominus nobiscum? Græci habent, εἰ ἔστι Κύριος μεθ' ἡμῶν; si est Dominus nobiscum? Quasi dicat, minime. Vide sequentia. *Drus.* Hoc, *inquit*, meæ felicitatis argumentum est maximum, quod torculari utar pro area. *Joseph.*

3 *Flens.*] Hoc de suo adjicit ex conjectura. *Drus.*

4 *In hoc spiritu.*] Ἐν τῇ ἰσχύι σοῦ, in virtute aut fortitudine tua. *Idem.*

5 *Se infractis suorum viribus.*] Locus haud dubie corruptus. Quid enim est: *abnuere, se infractis suorum viribus, tantum onus suscipere.* Ergo vel delendum *se*, vel transpositæ *se* & *in.* Ut scripserit Sulpicius: *abnuere, in se, fractis suorum viribus, tantum onus suscipere.* Horn.

6 *Cum ipse minimus esset.*] Textus: ואנוכי הצעיר בבית אבי. Καὶ ἐγὼ εἰμὶ μικρότερος ἐν οἴκῳ πατρός μου. Ante quæ verba, ἰδοὺ ἡ χιλιάς μου ἠσθένησεν ἐν Μανασσῇ. Seorsim ab aliis vertunt אלפי ἡ χιλιάς μου; atque hinc eliciunt Gedeonem in sua tribu chiliarchum fuisse. *Drus.* Chiliadis militaris mentio est in Libro Iudicum VII. & apud Micheam: *Et tu Bethlehem parvulus es, ut sis in millibus.* Id est, ut Chiliadem & Chiliarchum creare possis. *Sigon.* אלפי *Hieron.* Familia mea, משפחתי. *Joseph.* Ἀδυνάτως ἔχειν ἔλεγε. τήν τε γὰρ φυλὴν ἐξ ἧς ὑπῆρχε, πλήθους ὑστερεῖν καὶ νέον αὐτὸν εἶναι, καὶ τηλικούτων πραγμάτων ἐπινοίας ἀσθενέστερον.

7 *Contra Angelus.*] Ὁ δὲ θεὸς αὐτὸς ἀναπλη-

minus loquebatur. [1] Perfecto igitur sacrificio, [2] dirutaque ara, 5
[3] quam Baalis idolo [4] Madianitæ sacraverant, [5] ad suos pro-
fectus, castra [6] castris hostium contulit. Sed Madianitis 6
[7] etiam gens Amalech se conjunxerat. Gedeon vero non 7
amplius

ἀναπληρώσειν τὸ λεῖπον ἐπεγγέλλετο. *Josephus.*

1 *Perfecto igitur sacrificio.*] Idem volunt Augustinus Quæst. XXXI. Theodoretus & Abulensis. Verior sententia, Gedeonem obtulisse panem & carnes Angelo, non ad sacrificium, sed ad prandium. Neque enim ipse ex tribu Levi, ut sacrificare posset; & Prophetam primo aspectu, quia humana forma, esse putabat. Deinde carnes coctas attulit, quod sacrificio demum peracto fieri oportuit. Et מנתה nunquam sacrificium carneum, sed bene farreum notat. Denique Gedeonem non cogitasse de sacrificio, patet ex eo, quod non erexit altare, non attulit ligna & ignem: multo minus præscivit Angelum virga sua ignem eliciturum quo carnes cremarentur. Ita *Procopius, Cajetanus, Arias, Serarius.* Alii.

2 *Dirutaque ara.*] Fuit prope lucum. Quæ loca, præcipue in Oriente, magna religione culta sunt. Lucus אשרה. Inde Ἄσκρα Hesiodi patria. Eo enim primo omnium pervenit Cadmus; ibique proculdubio lucum consecravit. Colebant etiam unam sæpe arborem. Qualis illa Platanus Theocriti, quæ Helenæ sacrata fuit. *Heinsius.* Hieronymus ad cap. VII. & XXXII. Jeremiæ: *Hic gentilitatis error omnes provincias occupavit, ut ad capita fontium lucosque amœnissimos, victimas immolarent, & omnis pravæ superstitionis religio servaretur.* Tales lucos violare & exscindere summum nefas creditum. Si hoc facerent, secures in sua membra redituras. Lucanus III. de luco quem Cæsar exscindere parabat:

Sed fortes tremuere manus, motique verenda
Majestate loci, si robora sacra ferirent,
In sua credebant redituras membra secures. Horn.

3 *Quam Baalis Idolo.*] בעל commune Deorum in Oriente nomen. Chaldæi contractius בל dicebant. Ios. 46. ℣. 1. Unde Græcis Βῆλος. Origo Idololatriæ à Nino. Quippe hic patrem suum Nimrodum, sub Beli nomine, inter Deos retulit, posita ei statua. *Hieron.* in Ezech. 23. *Idolum Baal sive Bel, &, ut apertius dicam, Beli, Assyriorum religio est, consecrata à Nino, Beli filio, in honorem patris.* Idem in Oseæ cap. 11. tradit. Baal autem Saturnum, qui Sol, denotat. Unde & Phœnicibus vocabatur Beelsamen. *Sanchoniatho*: Ἥλιον γὰρ θεὸν ἐνόμιζον μόνον, οὐρανοῦ κύριον, Βεελσάμην καλοῦντες. Euseb. I. προπ. 7. De quo vide Magni Vossii libros de Orig. & progressu Idololatriæ. Haud dubie vero ara hæc Beelsameni, Deo Phœnicio, ab Ophratæis erecta fuit.

4 *Madianitæ sacraverant.*] Quærendum unde habeat. Nam ex textu non potest aliud colligi, quam hanc aram à civibus Gedeonis fuisse sacratam, quem propterea quod eam destruxisset, ad necem quærebant. Historia refertur Jud. 6. 30. *Drusius.*

5 *Ad suos profectus.*] Joseph. tradit eum hanc rem cum quibusdam juvenibus communicasse; διηγούμενος ὁ Γεδεὼν τισὶ τῶν νέων, ἐπιστεύετο. In textu sacro dicitur *assumsisse decem viros de servis suis.* Horn.

6 *Castra castris hostium contulit.*] Nam Madianitæ Jordanem transgressi, castra posuerant in valle Jezraël. Gedeon quoque, collecto fortissimo exercitu, se iis, pugnaturus, objecit. Παραχρῆμα πρὸς τοὺς ἀγῶνας ἕτοιμον ἦν τὸ στρατιωτικόν. *Joseph.*

7 *Etiam gens Amalec.*] וכני קדם. id est,

amplius quam [1] ad triginta & II. millia exercitum parave-
8 rat. Sed priusquam confligeret, Deus ad eum locutus est,
nimiam esse hanc multitudinem, quam in prælium vellet educere: Hebræos pro solita perfidia, eventum pugnæ non Deo, sed virtuti suæ daturos, itaque daret volentibus discedendi potestatem.
9 Quod ubi populo divulgatum, [2] XX. & II. CIↃ. à castris
10 recesserunt. Sed [3] ex X. millibus, quæ resederant, admonitus à Domino, non amplius [4] quam trecentos tenuit: re-
11 liquos ab armis dimisit. Ita [5] media vigilia [6] castra hostium ingres-

est, variæ Arabum gentes. Nam illa Arabiæ pars, respectu Israëlitidis, ad Orientem erat. כני קדם proprie sunt Keturæi. Amalekitæ autem, famosissima Orientis natio, in hanc usque diem sedes suas habent in Diarbecra & vicinis Mesopotamiæ ac Arabiæ regionibus. *Horn.*

1 *Ad triginta & II. millia.*] Certum ex Jud. 7. 3. triginta duo millia fuisse. Quocirca male adjecit (ad) præpositionem, quæ hic circiter denotat, ut in illo Terentii, *quasi talenta ad quindecim coëgi.* Sic infra, *Nam fere ad LXX. erant,* cum historia narret LXX. fuisse. *Drusius.*

2 XX. & II. *millia.*] Sic audacter emendavimus. Prius erat in libris, XX. CIↃ. *à castris recesserunt.* Vide Jud. 7. 3. *Idem.*

3 *Ex X. millibus.*] Μυρίων ἀνδρῶν. *Joseph.*

4 *Quam trecentos retinuit.*] Ergo uni militi Gedeonis oppositi fuerunt CCCCL. Madianitæ. Quia in exercitu Madian fuerunt 135000 hominum: in exercitu Gedeonis 300. Divide 135000. per 300. & produces 450. *Bucholc.* Vide Gregorium l. XXXI. c. 32. Elegit autem eos qui lambebant aquas. Quod formidinis & mollitiei. Josephus: Ὅσοι δ' ἂν ἐσπευσμένως καὶ μετὰ θορύβου πίνοντες τύχοιεν, τούτους νομίζειν ὑπὸ δειλίας τοῦτο πάσχειν καὶ καταπεπληγότας τοὺς πολεμίους. Ita non numerum tantum ad tertiam primum partem: deinde hanc tertiam ad minus parte tricesima, redigere voluit Deus; sed simul eos sibi assumere, de quorum virtute minima spes erat. Et hi trecenti, non quasi cohors Leonidæ, sed homines ingenio trepidi, CXXXV. hominum millia disjecerunt. *Grotius. Abul.* Contra alii censent lambentes electos præ illis qui curvato genu biberant, quasi temperatiores & tolerantiores sitis; & qui obiter ac cursim, more canum lambentes, ad prælium festinarent. *Lyra, Arias, Serarius.*

5 *Media vigilia.*] Media vigilia incipiente, sive in principio ejus. Iud. 7. 19. Iosephus hic habet, *circa quartam vigiliam*, & ejus interpres Rufinus, *circa primam.* Mirum unde hæc varietas. De vigiliis vide quæ notavimus Observat. lib. 10. cap. 10. Quibus addo, tres vigilias etiam à Macrobio statui, his verbis: *Nox in tres vigilias distribuebatur, vigiliæ vero in quatuor horarum spatia.* Manahem Ricinensis vigiliam mediam appellat *custodiam secundam, quæ media nocte*, tertiam autem definit, in qua homo fabulatur cum uxore sua. Videndus R. David & Psalm. 63. 7. Cæterum vespertinæ & matutinæ vigiliæ mentio apud Paraphrasten Chaldæum. *Drusius.*

6 *Castra hostium ingressus, jussis omnibus tuba canere.*] Simili stratagemate Hannibal à Q. Fabio Max. ad Casilinum obsessus, eum elusit. Nam duobus boum millibus ad cornua singulorum faces accensas alligavit, itaque eos impulit in montes à Romanis insessos.

Livius

ingressus, jussis omnibus tuba canere, [1] magnum terrorem injecit, neque cuiquam resistendi animus fuit, turpi fuga, quo quisque potuit, dilapsis. Sed [2] occurrentibus 12
omni ex parte Hebræis, passim fugientes cadunt. [3] Reges 13
Gedeon [4] persecutus ultra Jordanem, comprehensos [5] neci dedit. Ea pugna [6] centum & xxcIↄ. ex hostibus cæsa, [7] xv. 14
capta

Livius Dec. III. lib. II. Similia recenset *Julius Frontinus* II. de Strateg. 4. Falisci & Tarquinienses, compluribus suorum in habitu Sacerdotum subornatis, faces & angues furiali habitu præferentibus, aciem Romanorum turbaverunt. Idem Vejentes & Fidenates, facibus arreptis fecerunt. Vide & 3. 8.

1 *Magnum terrorem.*] Ταραχὴ δὲ λαμβάνει τοὺς ἀνθρώπους ἔτι τε ὑπνοῦντας καὶ δείματα· νὺξ γὰρ ἦν, καὶ ὁ θεὸς τοῦτο ἤθελεν. ἐκτείνοντο δὲ ὀλίγοι μὲν ὑπὸ τῶν πολεμίων. οἱ δὲ πλείους, ὑπὸ τῶν συμμάχων, διὰ τὸ τῇ γλώσσῃ διαφωνεῖν, ἅπαξ δὲ κατάστάντες εἰς ταραχὴν, πᾶν τὸ προστυχὸν ἀνῄρουν, νομίζοντες εἶναι πολέμιον. *Joseph.*

2 *Occurrentibus omni ex parte Hebræis.*] Conclamantes autem viri Israël & Naphthali, Afer, & omnis Manasse, persequebantur Madian. *Judic.* 7. Occuparunt etiam vada Iordanis ad Abelmecholam & Bethbaram, quæ Tremellio & Scaligero Bethabara est, cujus mentio fit Ioh. 1. 28. Serarius diversa loca fuisse putat.

3 *Reges.*] Iud. 8. Quorum duo fuerunt, *Zebee & Salmuna.* Oreb & Zeb, non Reges erant, sed Principes Madian, & in fuga interfecti, nomen ab infelici exitu, locis indiderunt. Cæterum ex textu sacro patet, jam tum temporis, Lunulas Arabum insignia fuisse. Ita enim interpretantur Iudæi שהרויסג Zebæ & Salmunæ. Originem traxerunt, non ab Hegiræ Mahummedicæ memoria, ut Scaliger vult, quæ biduo post verum Lunæ coitum, corniculante jam Luna accidit: sed à Diis veterum Arabum, Urania, Alilat, Astarte, Cabar, qui omnes Venerem seu Lunam notabant. Unde summis turrium & Meschitarum fastigiis impositæ Lunulæ. *Seldenus.* Inaures quoque, dicatas alicui fictitio numini, habebant. Qui mos olim Syrorum, & per Syro-Phœnicas in Africam venit. De quibus Augustin. Epist. LXXIII.

4 *Persecutus ultra Jordanem.*] Ex clade Iezreelitica xv. millia (non ut *Joseph.* XVIII.) evaserant trans Iordanem, jamque pervenerant Carcariam, quod est castellum unius diei itinere à Petra distans. LXX. *Chaldæus. Hieronym.* in Locis. Porto Gedeon non recta via, sed à tergo eos, per Arabum Scenitarum regionem, ne evadendi locus esset, adortus est. Illi autem, velut nullo periculo, securi agebant. *A Lapide.*

5 *Neci dedit.*] Ad ulciscendam necem fratrum suorum, quos hi Reges in spelunca Thaboritica interemerant. Nam alioqui eos occidere non tenebatur illius præcepti vi, quod Num. 31. 17. datum. Hoc enim temporarium erat, quod Num. xxv. cædem Regum filio commisit, ut gladium in hostes patriæ suæ stringere disceret, regio initiatus sanguine. *Menochius.* Sed illi maluerunt ipsius Imperatoris manu cadere. In quo haud parva victis consolatio:

Æneæ magni dextra cadis.

6 *Centum & xx cIↄ. ex hostibus cæsa.*] Primo prælio nocturno, apud Iezreëlem. Quod Abulensis cum victoria Iosaphati II. Paral. xx. comparat. Multisque nominibus præferenda est gloriosissimæ pugnæ Lacedæmoniorum ad Thermophylas. *A Lapide.*

7 xv. *capta traduntur.*] Miror quis hoc per-

15 capta traduntur. Tunc [1] consensu omnium, Gedeoni, ut
16 princeps populi esset, delatum. [2] Quod ille aspernatus, communi jure cum civibus vivere, quam præesse suis, maluit: Depulsa igitur captivitate, quæ septem annos populum continuerat, [3] pax per XL. annos fuit.

1 L. Sed defuncto Gedeoni, filius ejus [4] ABIMELECH, [5] ex concubina ortus, [6] fratribus interemptis, * pessimis qui-

persuaserit Sulpicio. Cæsi enim, ut ex Iud. 8. 2. patet. Multos fuga tum evasisse, haud dubitandum, quia & duo Reges ex fuga retracti: sed tot millia capta, absonum. Iosephus, more suo audacter: ἅπαντες διέφθειρε τοὺς πολεμίους. Et mox, sui oblitus, non nisi cxx. millia utroque prælio cæsa vult. Quæ mira incogitantia & supinitas est. *Horn.*

1 *Consensu omnium, Gedeoni, ut princeps populi esset.*] Atqui jam à Deo constitutus princeps erat. Non ergo Israëlitæ judicem eum, sed Regem creant. Id est, regnum ipsi, posterisque ejus, hæreditarium offertur. *Estius.*

2 *Quod ille aspernatus.*] Non Ducatum, sed Regnum, & quidem hæreditarium. Nec verum, quod Sulpicius dicit; *communi jure cum civibus vivere, quam præesse suis maluit.* Nam utique præfuit. *Josephus:* Γεδεὼν ὁ τὴν ἀρχὴν ἀποθέσθαι βουλόμενος, βιασθεὶς ἔσχεν αὐτὴν ἐπ' ἔτη τεσσαράκοντα, βραβεύων αὐτοῖς τὰ δίκαια, καὶ περὶ τῶν διαφορῶν, ἐπ' αὐτὸν βαδιζόντων. κύριά τε πάντα ἦν τὰ ὑπ' αὐτοῦ τελειούμενα. Ergo igitur rejecit à se regnum populi arbitratu, & in hæreditatem oblatum. Unde dicit: *Dominabitur vobis Dominus*, id est, is vobis Principes designabit. Quod quamdiu faciebat Deus, Regem populus suopte arbitratu facere non debebat. 1. Sam. 8. ℣. 7. multoque minus uni se familiæ subjicere. *Grot.*

3 *Pax per XL. annos fuit.*] Imo tantum per 33. Nam 7. anni servitutis sub his XL. more solito, comprehenduntur. *Horn.*

4 *Abimelech.*] Jud. 9. Joseph. 5. 9. Nomen hoc proculdubio ex materna ambitione impositum; quæ filium occulte in spem regni educabat. Erat enim insolens, & inter tot fratres majoris dignitatis merito suspectum. *Idem.*

5 *Ex concubina ortus.*] Id est, uxore secundaria: cui nomen fuisse *Druma* Iosephus tradit: Νόθος δ' εἰς ἐκ παλλακῆς Δρούμας. Ubi verum non est, quod νόθον vocat. Nam filii ex concubinis nati, quanquam non cernerent hæreditatem paternam ex asse, legitimi tamen filii, sive naturales, haudquaquam spurii, dicebantur. *Horn.* Non erat eo tempore vetitus concubinatus: neque concubina à matrona, nisi dignitate, distabat. Solebant autem sumi de ancillis, aut de humilioribus fœminis. *Grotius.*

6 *Fratribus interemtis.*] Quorum LXX. fuerunt. Sic enim Scriptura, rotundo numero, loquitur. Alias tantum erant LXIX. Nam Jothan, septuagesimus, effugerat. Imo tantum LXVIII. si Abimelechum iis annumeres. Interemit eos, barbara crudelitate, super unum lapidem. Quem Arias censet fuisse altare, ab Abimelecho Baal Berith Idolo gentili dicatum, erectumque eodem loco, quo ante Gedeon sive Jerubbaal, aram Baalis destruxerat. Abulensis putat Abimelechum non hostis, sed judicis personam sustinere voluisse; atque ita, tanquam facinorosos, publico supplicio affectos. Similes fratricidæ fuerunt Ochus Persarum Rex, qui LXXX. Phrahates Parthorum, qui XXX. fratres interemerunt. Et solemnis illa in Oriente

quibusque consentientibus, & maxime [1] Sichimorum principibus operam ei navantibus, [2] regnum occupavit. Isque [3] discordiis civilibus exercitus, [4] cum suos bello premeret, [5] turrim quandam, in quam se amisso oppido fugientes receperant,

riente barbaries. Adeo verum quod Poëta dicit, omne regnum *impatiens consortis* esse. *Horn.*

* *Pessimis quibusque consentientibus.*] Conduxerat enim sibi latrones, *quos manus, atque lingua, perjurio, & sanguine civili alebat: postremo omnes quos egestas, flagitium, conscius animus exagitabat.* Quo satellitio stipatus, velut alter Catilina, in perniciem Reipublicæ grassabatur. *Horn.*

1 *Sichimorum principibus.*] בעלי שכם sunt cives illius urbis, qui & אנשי שכם, ἄνδρες Συχέμ, quod in Hieron. & LXX. *Jonathan:* Habitatores Sichem. Intelliguntur autem primarii cives, & qui Magistratum gerebant. *Drus.* ad Iud. Facile autem hos, in sceleris sui societatem, callidus Tyrannus traxit, sanguine & affinitate iis junctus. Quippe ea urbe maternum genus ducebat.

2 *Regnum occupavit.*] Constituerunt Sichemitæ Regem Abimelech, juxta quercum quæ stabat in Sichem. Hanc quercum Masius & Serarius putant eam fuisse ad quam Abrahamus altare constituit Gen. 12. ℣. 6. Sic fuisset annosa quercus:

Religione patrum multos servata per annos.

Quicquid sit, locus erat, ubi solennes conventus suos, & comitia magistratui creando, exercebant Sichemitæ. Vide Interpr. Hinc patet Abimelechum non fuisse Israëlis Iudicem & Principem: utpote nec à Deo, nec populo, sed à paucis Sichemitis, civibus suis, electum & vi intrusum Tyrannum. Unde nec tribus Iuda, nec cæteræ eum acceptasse leguntur. Hinc & ipse duntaxat in Sichem regnavit. *A Lapide.* Falso autem commentus fuerat, LXX. fratres suos, pari potestate, regnum affectare vel Principatum. Unde commendata Monarchia, facile Sichemitas, occulto ut videtur Gedeonis odio flagrantes, in partes suas traxit.

3 *Discordiis civilibus exercitus.*] Misit Dominus spiritum pessimum inter Abimelech & habitatores Sichem, qui cœperunt eum detestari. Lib. *Jud.* in Hebræo est יבגדו rebellarunt. Rebellionis author fuit, usus populi odio & abalienatione, Gaal Princeps Sichemitarum, & Abimelechi æmulus. Unde factum ut Sichemitæ eum urbe sua, tanquam crudelissimum Tyrannum, pellerent. *Joseph.*

4 *Cum suos bello premeret.*] Sichemitas. Quorum urbem, ex insidiis, & proditione Zebuli, captam, solo æquavit. Καὶ Σικιμίτας πάντας ὅσους ἀπέλοιτο. Ruinas sale consevit, ad sterilitatem solo inducendam. *Virgil.* II. Georg.

Salsa etenim terra est, & quæ perhibetur amara,
Frugibus infelix. ——

Alii existimant ad fertilitatis signum deletis urbibus salem insparsum. Quasi imposterum agri & sata futura essent ubi olim palatia & ædes. A sale enim omnis fertilitas, nisi nimius sit. Reliquias cum turri, in quam se receperant, concremavit. Hoc successu elatus, arma terroremque nominis sui late circumtulit, quicquid restaret tribuum, Tyrannidi suæ adjecturus. *Josephus.*

5 *Turrim quandam, in quam se amisso oppido.*] תבץ. *Ioseph.* ἤλωσεν ἐν ἐπ' Θήβας. Putavit igitur nomen ejus oppidi fuisse Thebas. Quarum Eustathius novem recenset. Thebes autem urbs fuit in Tribu Manasse, in finibus Neapoleos, pergentibus Scythopolin, quasi in decimo tertio ejus lapide. *Hieronym.* & *Euseb.* Fuitque alia à Thesbi, ex qua oriundus Elias Propheta, cognomen

ceperant, expugnare aggressus, dum incautius subiit, [1] saxo
à muliere ictus periit, cum triennio imperium tenuisset.
3 Huic successit [2] THOLA, qui [3] duobus & xx. annis regno
4 potitus est. [4] Post hunc JAIR fuit, qui cum æque viginti
& duos annos principatum obtinuisset, populus, relicto
5 Domino, [5] idolis se mancipavit. Obque id Israëlitæ sub-
acti

Thesbitæ tulit, uti contra Lyranum iidem docent.

1 *Saxo à muliere ictus periit.*] Iuste lapide percussus interiit, qui super lapidem LXX. fratres occiderat. Sic tegula à muliere dejecta misere Argis periit Pyrrhus Rex Epirotarum. *Plutarchus.* Hermannus quoque Saxonum Rex, arcem oppugnans, saxo à fœmina dejecto interemptus est. *Avent.* 5. Unde Lacedæmonii, ut author est Plut. in Sylla, τηλομαχίας improbarunt, quod in illis vel à muliere interficeretur vir fortissimus. Seneca Hercule Oeteo:

O turpe fatum! fœmina Herculeæ necis
Auctor feretur? ——

Ad quam infamiam declinandam, maluit Tyrannus Abimelech, manu armigeri sui cadere. Ὁ δὲ τοιαύτην ὑπὲρ τῆς εἰς τοὺς ἀδελφοὺς ὠμοθανομίας ποινὴν ἐξέτισε, καὶ τῶν εἰς Σικιμίους αὐτῷ τετολμημένων. *Ioseph.* Nec tamen effugere potuit, quin Ioab diceret: *Quis percussit Abimelech filium Ierubbaal? Nonne mulier misit super eum fragmen molæ de muro, & interfecit eum in Thebes?* 11. Regum 11. 21.

2 *Thola.*] Iud. 10. Ita Sigon. Giselin. Drusius. Editio Elzevir. Cholias. Quod haud dubie corruptum, & præter mentem authoris, cum nec LXX. nec Latinus eum ita vocent. *Horn.* Fuit consobrinus Abimelech, utpote filius Phua, qui erat frater Gedeonis. Sed quia Gedeon ex tribu Manasse, Phua ex Issachar, patet fuisse fratres uterinos duntaxat, ita ut mater eorum nupserit Ioas Manassensi, ex eoque genuerit Gedeonem: deinde nupserit alteri viro è tribu Issachar, ex eoque genuerit Phua patrem Thola. Sic Augustinus & alii. Videtur electione populi creatus Iudex. Nam Dei hic nulla fit mentio. *Abul.* Sic & à populo electi Iudices Iephte, Absan, Ahialon & Abdon. Nimirum Hebræi ob merita Gedeonis, voluerunt ex ejus prosapia creare judicem: cumque filii omnes ejus exstincti essent, acceperunt consobrinum & Tholam. *A Lapide.*

3 *Duobus & xx. annis regno potitus est.*] Sic Eusebius. Hebræi, LXX. & Latinus XXIII. annis. Nihil præterea de illo tradunt sacri Annales, nisi quod vixerit ac sepultus sit in Samir montis Ephraim. Quod additur, quia alia in tribu Iudæ. Iosuæ 15. 41. *Menochius.*

4 *Post hunc* Iair *fuit.*] Non hic est ille de quo Num. 32. 41. Sed alius, Segubi filius, indicatus etiam 1. Paral. 11. 22. *Grot.* Fuit Galaadites, ac proinde ex tribu Manasse, quæ trans Iordanem in Galaatitide habitabat. Unde & oppida, quibus filii ejus XXX. præfuerunt, erant in tribu Manasse. *A Lapide.* Ex quo videri possit hunc Iairum absoluto quodam Dominio Israëli præfuisse, quia oppida filiis suis dedit, quæ & à nomine ipsius dicta fuerunt Havoth Iair, *villæ Iair.* Potest tamen etiam dici, Iairum sic præfecisse filios suos istis civitatibus, sicut legitur & Samuel præfecisse suos filios 1 Reg. 8. cum nuda potestate judicandi, non autem dominandi. *Estius.* Sepultus est in Camone Galadenes. *Joseph.*

5 *Idolis.*] Baalim & Astharoth, Diis Syriæ ac Sidonis, & Moab ac filiorum Ammon, & Philistim. Iud. 10. 6. Cæterum hi omnes populi Solem imprimis, sub alio atque alio nomine coluerunt. Syris ac Sidoniis dicebatur generali nomine בעל, *Dominus.* Palmyrenis

Ἀγλὶς

acti sunt Allophylis & [1] Ammonitis, [2] duoque de xx. annis sub eorum imperio fuerunt. Quo tempore eis Dominum 6
invocantibus, divinum scilicet responsum redditum est: [3] *Simulachra potius invocarent, se non ultra misericordiam ingratis præstiturum.* At illi flentes culpam fateri, & precari veniam, 7
abjectisque idolis Deum implorantes, negatam licet misericordiam impetraverunt.

LI. Igitur [4] *Jepta* duce ad libertatem armis vindicandam frequentes conveniunt: missis prius [5] ad Amon regem 1
[6] legatis ut finibus suis contentus, bello abstineret. At ille, 2
prælium

Ἀγλιβῶλος, *Orbis Dominus.* Accaronitis בעל זבחים, *Dominus sacrificiorum*, pro quo Israëlitæ contemtim dixerunt בעל זביב, *Dominus muscæ.* Ammonitis Moloch & Milcom. In cujus numinis honorem liberi per ignem traducebantur. Quæ non erat crematio liberorum; sed februatio, hoc est, purgatio quædam, qua per spatium inter duos ignes intermedium, à Camaris Sacerdotibus, vel ipsis etiam parentibus, ducebantur infantes. In magnis tamen angustiis fuit etiam vivi-comburium. Sed de his, quæ ad gentilium Idololatriam spectant Vossius, de *Idol.* prolixe. Vide & Rambam 3. More Neb. 37.

1 *Ammonitis.*] Male. Nam fuerunt filii Ammon. Qui diversi ab Ammonitis. *Drus.* Quod tamen subtilius quam solidius. *Horn.*

2 *Duoque de* xx. *annis.*] Hi xviii. anni comprehendi nequeunt sub annis Jephtæ. Hic enim tantum sex annis præfuit. Quocirca Serarius vult illos omnino addendos annis cæterorum Iudicum. Sed hoc fieri non potest. Quare comprehendi debent annis Iairi, qui præfuit xxii. annis, sub cujus imperio defecerunt. *A Lapide.*

3 *Simulacra potius invocarent.*] Sarcasmus, similis illi Deut. 32. *Ubi sunt Dii eorum in quibus habebant fiduciam? Surgant & opitulentur vobis, & in necessitate vos protegant.*

4 *Jepta.*] Scriptura hæc à scribis est, non à Sulpicio, qui sine dubio Iephtha vel Iephthe scripsit, ita poscente priscæ consuetudine. *Drus.* Fuit Galaadites. Ideoque non ex tribu Gad, ut Abulens. & Cajetan. vult, sed Manasse. Manassenses enim passim vocantur Galaaditæ, non Gaditæ, etsi & ipsi partem legionis Galaad occuparent. *Perer. Serar.* Fuit tamen etiam patris ejus nomen Galaad, ut ex textu patet; qui eum ex אשה זונה, quod sive meretricem, aut γυναῖκα πόρνην, cum Hellenistis, sive cauponam interpretari licet, suscepit. Erat enim natus ex אשה אחרת, fœmina vel alterius tribus, vel alienigena. Quorum prius Iosephus adstruit, posterius Saidus Patricides, cujus verba sunt, وكان ابن امراة سر اقة, *& fuit filius mulieris Saracenæ.* Vide Seldenum de Succes. I. 10.

5 *Ad Ammon Regem.*] Veritas historiæ postulat, *ad Regem filiorum Ammon.* Sic est etiam in lxx. consentientibus libris Hebræis & Latinis, πρὸς βασιλέα υἱῶν Ἀμμών. Iud. 11. 12.

6 *Legatis.*] Casus hic erat. Sihon Rex bello occupaverat urbes aliquas Moab & Ammon. Moses eo occiso, urbes illas Hebræis dat. Queritur igitur Rex Ammon de injuria sibi facta, terramque suam ab Hebræis reposcit. Patet autem ex hac concertatione, eundem vel tunc, vel tempore Mosis, Ammonitarum & Moabitarum Regem fuisse,

3 prælium non abnuens, aciem instruxit. Tum Jepta, prius quam signum pugnæ daretur, voviſſe dicitur, *ſi proſpere pugnaſſet, eum qui ſibi primus revertenti obvius fuiſſet,* [1] *hoſtiam Deo*
4 *dandum.* Ita victis hoſtibus, cum domum rediret, [2] filia ei obviam fit, quæ patrem exceptura victorem [3] cum tympa-
5 nis & choris, læta proceſſerat. Tum Jepta conſternatus, dolore conſciſſis veſtibus, indicat filiæ [4] voti neceſſitatem.
6 At illa, non fœminea conſtantia, [5] mori non recuſans, duos tantum tamen menſes, vitæ ſpacium, petit, [6] ut æquales ſuas

quod Lyra vult, vel ſocias ſaltem ac federatas eas gentes. De jure præſcriptionis, vide Grot. 2. de Jure Belli 4. Extra controverſiam eſt, ſi jus gentium reſpiciamus, quæ hoſtibus per nos erepta ſunt, ea non poſſe vindicari ab his qui ante hoſtes noſtros ea poſſederunt, & bello amiſerunt: quia jus gentium hoſtes primum dominos fecit, dominio externo, deinde nos. Quo jure, inter alia, tuetur ſe Iephthes contra Ammonitas. *Idem.*

1 *Hoſtiam Deo dandam.*] והיה ליהוה והעלי תיהו עולה. Quod transferendum: *Erit Domino, aut adſcendere faciam holocauſtum.* Nempe ſi id animal holocauſti ſit capax. Id quod non niſi ex bubus, avibus, capris, turture, columba, fieri poterat. Quid ſi aſinus aut canis occurriſſet, debuitne holocauſtum fieri? non ſane. Ergo nec humani generis quicquam: ſed dedicandum id ad ea miniſteria quæ homines Deo exhibent, puta in Sanctuario, ſi mas eſſet. Si fœmina, ad preces, vini abſtinentiam, & vitam, μοναζειαν. Cœlibatus ſub cuſtodia fœminis indicti, exemplum habes 11. Sam. 20. 3. *Grotius.* Simile Idomenei votum fuit, de quo Servius ad 3. & 11. Æneidos: *Idomeneus Cretenſium Rex in tempeſtate devovit, Diis ſacrificaturum ſe de re quæ primum occurriſſet. Contigit ut filius ejus primum occurreret: quem cum immolaſſet, ut alii vero, immolare voluiſſet, & poſt orta eſſet peſtilentia, à civibus pulſus eſt regno.* Simile votum Alexandri M. deſcribit Aldrovandus in Aſino.

2 *Filia.*] Μονογενής. LXX. & Joſeph. Aquila יחידה. Ei nomen fuiſſe Seilam Philo Annianus tradit.

3 *Cum tympanis & choris.*] *Sed quia Sacerdotes eorum tibiis & tympanis concinebant.* Tacitus de Judæis. Solebant autem puellæ επινικια canere, ut ex 15. Exod. & 1. Reg. 6. 6. colligitur. *Menoch.*

4 *Voti neceſſitatem.* Quod impium, ſtultum, & parricidale. Ita *Ambroſ. Auguſtin. Chryſoſt.* & alii Patres ac Rabbini. Cæterum ſolvi hoc voto Jephthe per ſummum ſacerdotem potuiſſet, pecuniæ ſumma. Targum: *Jephthe non interrogavit Phinees Sacerdotem. Quod ſi conſuluiſſet eum, potuiſſet redimere filiam æſtimatione pecuniæ.* Kimchi: *Dixit Phinees,* Ipſe indiget mei, veniat ad me. *Jephthe autem, caput principum Iſraël,* Egone ibo ad eum? *In iſta contentione periit puella.*

5 *Mori non recuſans.*] Sulpicius in eorum ſententia eſt, qui immolatam putant. Quæ communis patrum opinio, Auguſtin. Hieron. Ambroſ. Tertull. Chryſoſt. Origen. Nazianz. Theodor. Bedæ. Procop. Et ex recentioribus Ruperti, Abul. Saliani, Tornielli, Suarez, Leſſii, Azor, & aliorum. Vide Serarium. Contra Rabbini quidam, quos ſecutus eſt Lyra, & plerique Orthodoxorum hodie ſequuntur, non immolatam, ſed Deo perpetua virginitate conſecratam putant. Quia nimirum fides Jephthæ prædicatur Hebr. 11. 32.

6 *Ut æquales ſuas prius videret.*] ואבכה על בתולי אנכי ורעיתי. *Et plan-*

gam

suas prius videret. Quibus actis, ultro ad patrem rediit, 7
[1] votumque Domino reddidit. Jepta, [2] principatum sex an- 8
nis tenuit. Huic [3] *Esebon* successit, & [4] tranquillis rebus 9
exacto imperio, anno septimo decessit. Postque eum [5] *Al-* 10
lon Zabulonites annis x. itemque [6] *Abdon* annis VIII. rerum
potiti, pacis tempore [7] nihil, quod historia loqueretur, edi-
derunt.

gam virginitatem meam cum sodalibus meis. Quod frigide Sulpicius reddidit.

1 *Votumque Domino reddidit.*] Rabbini tradunt Phinees noluisse Jephtham voto solvere, & hac de causa שכינה, id est, Numinis majestatem atque præsentiam ab eo recessisse. *Saidus Batricides*, ex versione Seldeni: *Consiliarii Jephtæ suaserant, ut adiret Phinees Prophetam, filium Eleazari, filii Aharonis, atque eum consuleret, ut ab eo disceret, qua ratione filiam morte eriperet. Sed monitus est ab Angelo ne ad eum adiret. Etiam & Phinees Propheta monitum accepit ex Prophetia, ne indulgeret ei. Itaque transactis binis illis mensibus, ingens festum celebravit Jephthes, & filiam suam immolavit eadem die, quem* festum luctus *nominavit.* Hujus facti memoria quater anno carminibus & colloquio celebrata imposterum fuit. Quod ad sua quoque tempora, eodem in loco, factum à Samaritis, docet Epiphanius. De hoc autem voto, & Pontificis in eo authoritate, vide Diatribam singularem Ludovici Capelli. *Ioseph.* θύσας τὴν παῖδα ἀλοκαύτωσεν, οὔτε νόμιμον, οὔτε τῷ θεῷ κεχαρισμένην θυσίαν ἐπιτελῶν, μὴ διαβασανίσας τῷ λογισμῷ τὸ γενησόμενον οἷον τὸ πραχθὲν δόξει τοῖς ἀκούσασι. Hoc factum Jephthæ imitati sunt gentiles, Erichtæus bellum contra Eumolpum gerens. Agamemnon, Marcellus, Marius, & alii. Vide Plutarchum in Parallelis.

2 *Principatum.*] Totius Israël. Nam licet initio Galaaditarum tantum princeps esset, postea tamen etiam reliquæ tribus ipsi paruisse videntur. Sic Augustin. Quæst. 49. Vide *Drus.* ad Jud. Omisit cladem Ephraimitarum Iud. 12.

3 *Esebon.*] In fonte Ebræo, Ebsan, quod nunc legunt Ibsan, ut Joseph. olim Absan, Hiero. Abesan & LXX. ἀβαισὰν, quod Latine scribes Abæssan, Ibsan, Ebsan, Absan, ut Nimrod, Nemrod, Namrod. Sæpe ita variabant in legendo antiqui. *Dr.* Fuit Bethlehemita ex tribu Iudæ. Ita fere omnes Interpretes. Sed Maldonatus in Matth. 11. ℣s. 1. putat hic agi de Bethlehem quæ in tribu Zabulon, cujus mentio Iosuæ 19. 15. Dicunt autem Rabbini, hunc Absan fuisse Booz, maritum Ruth, abavum Regis Davidis. Coætanei sane fuerunt: sed eosdem fuisse, non videtur. Vide *Drus.* ad Jud.

4 *Tranquillis rebus.*] In Judæa. At Græcia tum omnis & Asia minor, horribili bello tremebat. Nam sub eo ortum est Trojanum bellum. *Samuel* Solem ad librum Juchasin.

5 *Allon.*] Veritas lectionis Ailon. Nam sic est in codicibus Græcis αἰλὼν, quod nunc legunt ex Ebræo Elon. Hunc Eusebius in Chronico prætermisit eo loco ubi catalogum Judicum recenset. In ipso autem Chronico ait, *post Esebon in libro Ebræorum fertur judex Adon rexisse populum annis* 10. *qui non habetur apud* LXX. *Interpretes.* Mirari libet. Nam in editione Romana Jud. 12. vers. 11. αἰλὼμ legitur, in quo mendum quale in Edem & Madiam. Reperio & αἰλείμ. Ex αἰλὼν factum Ajalon, quod in Hiero. *Drus.* Sub eo excisa Troja. *Euseb.*

6 *Abdon.*] Filius Hellel Pharatonites ex tribu Ephraim.

7 *Nihil quod historia loqueretur.*] Et huic, & prioribus, διὰ τὴν εἰρήνην καὶ τὴν ἄδειαν τῶν πραγμάτων, nulla data

11 derunt. Rurſum Iſraëlitæ ad idola converſi, divino deſtituti præſidio, objecti Allophylis, [1] per XL. captivitatis annos pœnas perfidiæ pependerunt.

1 LII. [2] Ea tempeſtate *Samſon* natus traditur. Hujus
2 [3] mater [4] diu ſterilis, angelum vidit: dictumque ei eſt, [5] *vino & ſicera atque immundis abſtineret, fore uti puerum ederet* * *libertatis*

eſt rerum fortiter & glorioſe gerendarum occaſio. *Joſeph.*

1 *Per XL. captivitatis annos.*] Jud. 13. Joſeph. 5. 10. Hi anni includuntur annis Samſonis. Licet enim in vita ſæpius Philiſtæos ceciderit, non tamen eorum jugum ab Hebræis prorſus abſtulit, niſi in morte, cum principes eorum ſecum una ruina oppreſſit & ſepelivit. Hinc cap. 15. 20. dicitur: *judicavit Iſraël in diebus Philiſtim* (quibus ſcilicet Philiſtæi dominabantur Iſraëli) *viginti annis.* Hinc liquet hos XL. annos cœpiſſe XX. ann. antequam Samſon eſſet judex, ac duraſſe per XX. annos, quibus fuit judex, cumque ejus vita finiri. Ita Salianus, Torniellus, & alii. Euſebius, Lyra, Abulenſis, Genebrardus, hos XL. annos ita numerant, ut cœperint cum principatu Samſonis, ac toto ejus tempore durarint per XX. annos ſub Heli Pontifice. Minus vere. *Cornelius à Lapide.*

2 *Ea tempeſtate* Samſon *natus.*] Id eſt, anno primo ſervitutis. Cœpit igitur munus ſuum anno ætatis XIX. vel XX. auſpicari. Pater ipſi Manoah. Ambroſ. Epiſt. 70. *Pater erat de tribu Dan, timens Deum, haud ignobili genitus loco, præſtans cæteris.* Joſeph. Μανώχης τῶν Δανιτῶν ἐν ὀλίγοις ἄριστος, καὶ τῆς πατρίδας ὁμολογούμενος πρῶτος.

3 *Mater.*] Cui nomen Harſeli Cophunith, de tribu Juda. *R. Abrah.* in Juchaſin.

4 *Diu ſterilis, Angelum vidit.*] Ambroſ. *Mater vero ſterilis, ſed virtutibus animi haud infecunda, quæ propriæ hoſpitio mentis recipere meruit viſionem Angeli.* Joſephus turbat caſtitatis ejus laudem, & zelotypiæ crimen Manoæ aſperg it Quaſi, quia Angelum ſe vidiſſe pulcherrimum retulerat, hinc ſuſpecta Manocho de adulterio fuerit. Nugæ ſtudio affectatæ, quas primus Sacrorum Annalium aſpectus confutat. *Horn.*

5 *Vino & ſicera atque immundis abſtineret.*] Hæc Legem de Nazireatu efficiunt, quam vide Num. 6. Samzon Nazaræus in utero erat. Jubetur ergo mater vino, ſicera & immundis abſtinere, ne ea infans ſugeret. *A Lapide.* Tenebatur autem ad ea quæ in textu expreſſa ſunt, non ad omnia Nazaræorum: ſed hic perpetuo, illi ad tempus. *Grotius.* Sicera eſt μέθυσμα LXX. Lyra: *Sicera dicitur omnis potus inebriativus.* Ionathan: Vinum vetus שכר, vinum novum יין. Sic etiam R. Salomo. R. Eliezer Hacaphar, יין, vinum mixtum, שכר vinum vivum ſive purum. Sunt etiam qui exponunt potum factitium ex pomis, quem Galli *Sidre* vocant: aut ex hordeo, qualis noſtra cereviſia. Quorum ſententiam juvat, quod hic & alibi paſſim, Sicera cum vino conjungitur. *Druſ.* Ratio & cauſa præceptorum de Nazireatu eſt manifeſta, abſtinentia videlicet à vino, quod multis exitium attulit. Nazireatus vero proprietas eſt, ut per prohibitionem ab omnibus ex vite confectis potibus, homo ad excellentiorem dignitatem promoveatur. & rebus neceſſariis contentus eſſe diſcat. Nam qui ab eo abſtinet, vocatur *ſanctus*, & collocatur in gradu Sacerdotis magni, quoad Sanctitatem, dum non auſus fuit ſe polluere, patre aut matre ſua defunctis. Hæc etenim dignitas ipſi à ſola à vino abſtinentia provenit. *Rambam.* 3. More Neb. 48. De Naziræis, vide Sigonium

tatis vindicem, & hostium ultorem. Ita mulier enixa puerum, 3
[1] Samson nomen ei indidit. Is [2] intonso capite, [3] miræ vir- 4
tutis traditur: adeo ut [4] leonem in via obvium, manu discer-
peret. [5] Uxorem ex Allophylis habuit: quæ cum absente 5
viro in alterius matrimonium convenisset, [6] dolore ereptæ
conju-

gonium 5. de Republ. Hebræorum. 8.

* *Libertatis vindicem.*] והוא יחל את שראל להושיע. *Incipiet*, quia plene & perfecte in vita sua non liberavit Israëlem. *Menoch.* Toto enim judicatu Samsonis paruerunt filii Israël Philistæis. *Drusius.*

1 *Samson.*] Critici Ebræorum legunt *Simson.* Cave putes hanc lectionem veriorem esse. Samson ita legitur ut Mariam, ut Namrod, ut Magdal, unde Maria Magdalene. Sic Cimchi dicimus & Camchi. Huc refer Phasga, quod antiqua consuetudine ita lectum pro Phisga.

2 *Intonso capite.*] Comam alere voti signum. *Votivum obligatumque virtuti oris habitum*, dixit Tacitus in Germania. Ratio similitudinis in eo, quod coma longa onus est: sic & votum. Ita & funes voti signa, quia utrumque ligat. *Grotius.* Deus Israëlitis prohibuit ποιεῖν σισόην, sive ὀπισθοκομᾶν. Ne scilicet, gens Dei, ritu cæterarum, consecratam Deo ulli peregrino, comam aleret aut devoveret. Soli נזירים sive Ναζηραῖοι, ὀπισθοκόμιον alebant, sive נזר, Chaldæis בלילא. *Heins.* De vestimento Naziræorum, vide Fuller. 4. Miscell. 8.

3 *Miræ virtutis.*] Jud. 14. Fortitudo non erat in eo virtute naturæ, sed erat donum gratis datum, quod in necessariis & expedientibus inerat ei quamdiu tenuit ritum Nazaræorum. Ejus autem consecratio erat ordinata ad liberationem populi Israël; propterea etiam eo per rasuram violato, donum illud ei non adfuit. *Lyra.* Nec dubium, quin ex Samsone, qui Thebano Herculi par vel suppar fuit, occasionem quoque rapuerint Phœnices, Ægyptii ac Græci, tam multa de suo Hercule comminiscendi, ne heros suus ulla parte illo populi Dei inferior videretur. *Voßius.*

4 *Leonem in via obvium.*] Συντυχάνει λέοντι, καὶ γυμνὸς ὢν, ἐκδεξάμενος αὐτὸν ἄγχει ταῖς χερσί. *Josephus.* In ejus cadavere examen apum fuit paulo post repertum. Sive in utero ejus fuerint, ut est apud Ambros. Epist. 70. sive ἐν στήθει, *in pectore*, ut Josephus ait: sive, quod verius puto, in capite, hoc est, cranio, vel ore, ut est apud LXX. & vulgatum interpretem Latinum. Et hoc naturale fuit, non prodigiosum. Nam & Herodotus lib. 5. refert de examine apum, ingresso in caput Onesili suspensi: & in vita Hippocratis legitur, apes longo tempore mellificasse in ejus sepulcro. Ut non tantopere omnia cadavera aversari videantur, quam multi tradiderunt. *Voßius.*

5 *Uxorem ex Allophylis.*] Thimnatensem. Nuptiæ celebratæ sunt, propositis mutuo ænigmatis. Qui mos vetus virorum excellentium. Vide loca ex historia Dii & Menandri, de ænigmatis inter Salomonem Iromumque mutatis, apud Joseph. 1. contra Appionem. Adde 1. Reg. 10. 1. Habes & apud Herodotum exempla, & apud Scriptorem convivii septem Sapientum, inter opera Plutarchi. *Grotius.*

6 *Dolore ereptæ conjugis, perniciem genti.*] Neque jus naturæ, neque jus gentium prohibet se ulcisci. Sed quia modus excedebatur: deinde etiam ne ex quavis causa rixæ orirentur, prohibuit id jus civile. Heroës apud Homerum & Græcos alios, ut notatum Scholiastis dediti amoribus, dediti iræ. *Grot.* Nec privatas tantum ulciscebatur injurias; sed publicam spectabat vindictam. No-

conjugis perniciem genti molitus est: fretus Domino, &
viribus, palam victores clade afficiebat. [1] ccc. siquidem
vulpibus captis, ardentes lampades [2] earum illigavit caudis,
6 atque eas agris hostium immisit. Ac tum forte maturis mes-
sibus, facile incendium fuit, vineæque & olivarum arbo-
7 res, exustæ. Grandi Allophylorum exitio abreptæ uxoris
8 [3] injuriam ultus videbatur. Quo dolore Allophyli permoti,
mulierem tanti mali causam, cum domo & patre, [4] incen-
9 dio consumpserunt. Sed Samson parum se vindicantem ra-
tus, urgere omnibus incommodis profanam gentem non
10 desinebat. Tum compulsi Judæi, victum eum Allophylis
tradiderunt. Sed traditus, ruptis vinculis, [5] arrepto osse
asini, quod casus telum dederat, [6] mille ex hostibus prostra-
vit.

luit tamen apertum bellum Philistæis indicere, quia non sentiebat se ad hoc à Deo moveri *Estius.*

1 ccc. *siquidem vulpes.*] Et facile fuit in regione vulpium feracissima, tempore anni commodissimo, à juvene robustissimo & venandi peritissimo, junctis sociorum operis, una alterave die, ccc. vulpes capere. Si potuit Julius Cæsar Romæ in spectaculum dare Leones cccc. Pompejus Ioc. Probus Imp. mille struthiones, damas, cervos, apros, ibices, oves feras, ursos, leones, leænas, leopardos Lybicos, Syriacos, & tot alia monstra. Si Heliogabalus colligere decem millia pondo aranearum, & muscarum, decem millia murium, mille mustelas, mille sorices, teste Lampridio, Plinio, & Vopisco, difficile fuerit Samsoni cogere ccc. vulpes? *Tirinus.*

2 *Earum illigavit caudis.*] Binas & binas simul emittebat. Itaque fuerunt centum quinquaginta paria. *Menochius.* Et hoc stratagemate totam pene illius anni messem absumsit, una cum vinetis & olivetis. Una vulpecula Carseolana, si Ovidio credimus, errore puerili, paleaceo igne segetibus illato, integros agros jam ad messem albos, exussit. Quid tot vulpium paria, tot titionibus armata fecisse putamus? *Tirinus.*

3 *Injuriam ultus videbatur.*] Hoc ipsum ἀμύνης νόμον vocat in vita Arati Plut. Hoc naturali jure defendens se Samson adversus Palæstinos insontem testatur fore, si Palæstinos qui se malo affecerant, malo vicissim adficeret: & post peractam ultionem, eadem se tuetur ratione, dicens se ipsis fecisse quod ipsi sibi fecissent priores. Platæenses apud Thucydidem: Ὀρθῶς ἐπιμωρησάμεθα κατὰ τὸν πᾶσι νόμον καθεστῶτα τὸν ἐπιόντα πολέμιον ὅσιον εἶναι ἀμύνεσθαι. *Grot.* 2. de Jure Belli 20,

4 *Incendio combusserunt.*] Πέμψοντες τοὺς ἄρχοντες εἰς θαμνά. *Iosephus.* Ingens crudelitas in eos qui malo occasionem tantum, nec id providentes dederant. *Grot.* Videntur Philistæi etiam quotannis in vulpes animadvertisse, & ardentes faces tergis illarum alligasse, cum risu & sannis totius populi, donec, post multam in circo cursitationem, facibus iisdem perustæ, conciderent. Et hunc eundem morem Romæ quoque in Aprili servari solitum, Serarius non ab illa Carseolana, ut vult Ovidius, sed ab his Samsonis vulpibus, originem traxisse putat. *Tirinus.*

5 *Arrepto osse asini.*] Maxilla, לחי.

6 *Mille ex hostibus prostravit.*] Percussit

vit. Ingravescente autem æstu, cum siti affectus esset, in- 11
vocato Domino, [1] ex osse quod manu tenebat, aqua fluxit.
Ea tempestate [2] Samson Hebræis præerat, Allophylis unius 12
virtute domitis. Igitur insidiantes vitæ ejus, nec palam eum 13
tentare audentes [3] uxorem ejus, quam ille postea acceperat,
[4] pecunia corrumpunt, virtutem viri uti proderet. Illa eum 14
blandimento muliebri aggressa, [5] diu eludentem, & mul-
tum

sit eos ingenti plaga, ita ut stupentes suras femori imponerent. *Hieron. Lyra.* Thargum Jonathæ: *percußit eos equites cum peditibus.* R. David enarrat de iis, qui fugientes cadunt super faciem; nam illi vertunt suram supra femur. Tremellius: *Crus vibrans in femora eorum.* Id est, non aliis armis eos petens quam pede. Sic fere Burgensis, & dicit veteres Hebr. ita exponere. LXX. κνήμην ἐπὶ μηρὸν. *Drus.* ad Jud.

1 *Ex osse.*] Aperuit Dominus molarem dentem in maxilla asini. Græci τὸ λάκκον. Alii τὸ τραῦμα. Credibile est significari hiatum, quem in maxilla projecta fecerat dens vi excussus. *Grot.* Nempe fluebant è terra aquæ, sed per loculamentum seu mortariolum dentis molaris. Et quia Deum invocante Samsone obtentæ fuerant hæ aquæ, vocatus est locus ille עין תקורא, *fons invocantis.* Quin verisimile est, extare etiam hoc nostro seculo hunc eundem fontem. Nam certum est, quingentis abhinc annis adhuc extitisse, ut testis est Michaël Glycas, qui vixit tempore Joannis Comneni, & disertis verbis affirmat, *hunc fontem in hodiernum usque diem, in Eleutheropolis suburbano conspici, & fontem maxillæ nuncupari.* Tirinus. Ὁ θεὸς πηγὴν κατά τινος πέτρας ἀνίησιν ἡδείαν καὶ πολλήν. ὅθεν ὁ Σαμψώνης ἐκάλει τὸ χωρίον σιαγόνα. καὶ μέχρι τοῦ δεῦρο τοῦτο λέγεται. *Josephus.* Jonathan existimavit petram fuisse in eo loco, quæ similitudinem habuerit mortarii.

2 *Samson Hebræis præfuit.*] Annis XX. Jud. 15. ℣. 20. Infra, *cum XX. annis Ebræis præfuisset.* Videtur aliquando varietas fuisse in codicibus Ebræis. Nam in Thalmud Jerosolymitano, *Samson XX. tantum annis judicavit. Cur igitur XL. ei Scriptura tribuit? Ut hinc discas metum ejus per XX. annos continuos post obitum in Philisthæis permansisse.* Drus.

3 *Uxorem ejus.*] Delilam Jud. 16. Sic vocatur in libris Ebræis & Latinis, sed in Græcis est Dalida, id est, δαλιδά. Sic cassida & cassila. Nam D & L communem familiam habent. Josephus Dalale scribit. Hodie legunt Delila, quod est דלילה in scriptura originali. *Drus.* Fuit autem זונה, *meretrix.* Quod Targum & Kimchi pro caupona accipiunt. Lyra quærit, Judæane an Palæstina fuerit? & existimat Palæstinam fuisse, quæ in valle Sores habitarit. Uxorem Samsonis fuisse, præter authorem nostrum, etiam Chrysostomus, Cassianus, S. Ephrem & Pererius affirmant. Contra meretricem & quidem è pauperioribus fuisse, Joseph. Ambros. Hieron. Abul. Serar. & alii volunt. Quomodo enim ausi fuissent Philistæi principes, tam fidenter & primo aggressu, sola spe lucelli sollicitare uxorem ad prodendum maritum? quomodo toties & tam diu latuissent tot armati in domo propria Samsonis, nec ipso nec ullo familiarium conscio? *Tirinus.*

4 *Pecunia corrumpunt.*] Promiserant ei mille & centum argenteos, singuli. Jud. 16. 5.

5 *Diu eludentem.*] Ter in universum. Ligatus autem fuit יתרים לחים, quæ fuerunt vincula firmissima, de quibus disputantem vide Fuller. 5. Miscellan. 14.

tum cunctantem perpulit, ut indicaret, [1] in crinibus capitis virtutem suam subsistere. Mox dormienti insidiata, [2] crinem ejus abstulit, atque ita eum Allophylis tradidit. Nam sæpe prius traditum, comprehendere nequiverant. Tum illi [3] effossis oculis, vinctum compedibus, [4] in carcerem conjecerunt. Sed [5] spacio temporis accisos crines crescere, & cum eis virtus redire occœperat. Jamque Samson, conscius recepti roboris, tempus modo justæ ultionis operiebatur. [6] Erat Allophylis moris, cum dies festos agerent, Samson quasi in pompam publicam producere, capto insultantes. Ita die quodam, cum publicum epulum in honorem [7] idoli dedissent, * Samson exhiberi

1 *In crinibus capitis.*] Si rasum fuerit caput meum, recedet à me fortitudo mea. *Textus Sacer.* Quippe violato federe, quod ei cum Deo intercedebat. Non dissimile est quod de fato Nisi Megarensium Regis narrant, non Poëtæ tantum sed & Pausanias. Paulatim ad caput venit Samson, lapsuro propior, inquit, *Ambros.* Epist. 70. Martinus de Roa & Serarius putant, hanc Samsonis comam à Dalila præfectam, gentilibus occasionem dedisse comminiscendi fabulam de purpurea Nisi Megarorum Regis, sub hoc idem tempus imperantis, cæsarie seu coma. Apollodorus aliam similem tragœdiam narrat de Comethone Pterelai filia, quæ Amphitruonis amore infatuata, aureum de patris coma capillum prosecuit, & fœda perfidia parentem & patriam perdidit.

2 *Crinem ejus abstulit.*] Septem cincinnos ejus. Unde intelligitur totum capillitium ejus, quod divisum fuit in septem floccellos, abrasam fuisse. Et simile est illud Cantic. 4. *Vulnerasti cor meum in uno crine colli tui.* Estius. *Simul comam & coronam, id est, miraculosi roboris donum amisit.* Hieronym. Abrasit autem cincinnos manu tonsoris. Herodotus lib. 2. narrat, ab uno rasas multorum una dormientium maxillas. Quanto facilius radi potuit unius in septem quasi catenulas collectus capillus? Et forte in cibis papaverea quædam ei miscuit perfidum scortum, ut sæpe ab ejusmodi mulierculis factitatum, ex Apuleio, Virgilio, Cæsario, & aliis demonstrat Delrio.

3 *Effossis oculis.*] Oculi in pistrinum damnatis ademti, ne vertigo labori obstaret. Qua de causa & servis lac versantibus, & vas in quo lac erat circumcursantibus, ademtos oculos, narrat Herodotus Melpomene.

4 *In carcerem conjecerunt.*] Textus: *molebat in domo vinctorum.* Hinc apparet in carcere molas fuisse, quibus vincti victum parabant. Lyra exponit, *graviter laborabat, ne gratis panem comederet.* Qui autem in obscœno sensu accipiunt, ut in Jobo: *molat alteri uxor mea*, errant graviter. Vide Kimchium. In ergastulo molere, abjectissimæ servitutis erat. *Drus.* ad Jud.

5 *Spatio temporis.*] Per aliquot ergo menses, tres nimirum aut quatuor, fuit in carcere. Neque enim citius renasci potuerunt capilli, ut diffusioris & prolixioris Naziræorum comæ speciem præ se ferrent. *Menochius.*

6 *Erat Allophylis moris.*] Hujus moris nec Scriptura meminit, nec etiam Josephus. Unde vero habeat incertum. *Drus.*

7 *Idoli.*] Dagon, quòd vel à pisce ita dictum, vel certe à frumento. Id enim Dagan

beri jubent. [1] Templum autem in quo omnis populus, 22
omnesque Allophylorum principes epulabantur, duabus
subnixum columnis miræ magnitudinis erat. Productus 23
Samson, inter columnas statuitur. Tum ille tempore ar- 24
repto, [2] invocato prius Domino, [3] columnas dejecit: [4] tur-
baque omnis ruina domus obruta, ipse, [5] cum hostibus,
non

Dagan Hebræi vocant, ut Dagon sit ζεὺς ἀρότριος, quod Philo Byblius in historia Phœnicum Σιτὼν interpretatur. *Drus.*

* *Samson exhiberi jubent.*] Ut luderet. Arias putat eum saltasse ridicule & turpiter. Lyranus ait eum cæcorum more, impegisse in parietes & columnas, interdumque cecidisse, risumque spectantibus præbuisse & ludum. Serarius putat, Philistæos Samsonem variis modis vexasse & verberasse. Quod indicant LXX. qui dicunt; ἐῤῥάπιζον αὐτὸν, *colaphis cædebant eum.*

1 *Templum autem.*] Fuisse hanc non privatam domum, sed publicam, & quidem templum Dagonis, cum auctore nostro censent Suidas, Abul. Salianus & alii. Ibi enim Idolis suis immolabant, & Idolothyta comedebant. 1. Cor. 8. 10.

2 *Invocato prius Domino.*] Preces hæ erant: *Domine Deus memento mei, & redde nunc mihi fortitudinem pristinam, Deus mi, ut ulciscar me de hostibus meis, & pro amissione duorum luminum ultionem unam accipiam.*

3 *Columnas disjecit.*] Quas oportet fuisse contiguas vel propinquas. Nec enim alias uno nisu disjicere, vel amplecti utramque potuisset Samson. Josephus rem sic narrat: *Considentibus optimatibus in quodam fano, cujus tectum duabus columnis sustinebatur, accitus est & Samson, ut misero inter compotandum illuderent. Qui hoc extremum malum existimans quod illusores ulcisci non posset, jubet puerum à quo manu ducebatur, ut ad illas columnas se acclinet, jam, ut tum simulabat, defatigatum. Quibus admotus, sic eas concussit, ut subversæ totius ædificii ruinam traherent.* Ubi male dicit columnas illas tectum tantum sustinuisse. Nam expresse in textu est: העסדים אשר הבית נכון על יהם. *Columnæ quibus omnis imminet domus.* Horn. Quod vero collisu duarum columnarum prosterni potuerit tam vastum ædificium, nulli mirum videbitur, qui meminerit theatri Curionis, uni solummodo nixi columnæ & alterius amphitheatri duabus suffultæ, cujus meminit Plin. 36. cap. 15.

4 *Turbaque omnis.*] Domus autem erat plena virorum ac mulierum, & erant ibi omnes principes Philistæorum, ac de tecto & solario circiter tria millia utriusque sexus spectantes ludentem Samson. Hi omnes una ruina oppressi sunt, multoque plures interfecit moriens, quam ante vivus occiderat. *Textus Sacer.*

5 *Cum hostibus non inultus occubuit.*] Quæritur, an Samson αὐτόχειρ, & ejus factum excusari queat? Augustin. 1. de Civ. Dei 21. & 26. hoc sic interpretatur, ut dicat eum seipsum, una cum Philistæis, ruina domus oppressisse, Spiritu latenter hoc jubente, qui per eum miracula faciebat. Nec fas esse nobis aliter credere. Nam ad id faciendum divinitus ei redditam fuisse fortitudinem. Hanc responsionem plerique etiam alii sequuntur. Nec obstat quod dicit, *ut ulciscar me de hostibus meis*, quasi privatam injuriam ulciscendi cupidus. Nam injuria Samsonis, injuria publica erat, ut qui judex esset populi. Irrisio quoque ejus, irrisio Dei Israël erat, in cujus contumeliam, Philistæi, pro capto Samsone, Diis suis solennes in templo gratias agebant. *Estius.* Hebræi aliquas esse
mortis

non inultus, occubuit, [1] cum xx. annis Hebræis præfuisset.

1 LIII. [2] Huic *Simmichar* successit, de quo nihil amplius
2 scriptura prodidit. Nam neque finem imperii ejus reperi,
3 & [3] fuisse populum sine duce invenio. Ideo cum adversus Benjamin tribum civile bellum fuit, Judas temporarius dux
4 belli assumptus est. Sed plerique qui de temporibus scripserunt, annum unum imperio ejus annotaverunt. Plerique ita

mortis sibimet conscisscendæ causas satis graves existimarunt, nimirum si quis videat se deinceps victurum in probrum ipsius Dei. Atque huc referunt Samsonis exemplum, qui in suo corpore veram Religionem videbat esse derisui. *Grotius.* Ergo non peccavit Samson se communi ruinæ exponendo, sibique modo illo mortem conscisscendo. Nam fuit ad id à Deo excitatus, Deinde Samson primario ac directe non spectavit suam mortem, sed hostium populi Israëlitici. Itaque, mortem suam indirecte tantum voluit. *Cajetan. Abul. Lyra.* Tota autem Herculis Historia ex Samsonis rebus expressa est. Herculis Nemæus Leo, nonne Samsonis Thamnathæus Leo est? Hydræ, Centauri, Stymphalides aves, aliaque id genus, nonne Philistæorum impetus sunt? Quid duæ Herculis columnæ, nonne illæ duæ sunt, quas concussit, & per quas, quendam velut malorum Oceanum, in Philistæos immisit? Fœda ita Herculis apud Omphalem servitus & effœminatio, cæteraque ejus libido, nonne Samsonis in Gazæa meretrice ac Dalila, petulantiam & servitutem clamat: Mors in Oeta monte sponte ac ultro suscepta, de voluntario etiam Samsonis interitu, non omnino nihil significat. *Serar.* Ita & August. 28. Civ. Dei 19. Philastr. de Hæres. cap. 8. Otho Frising. 1. 25. & alii.

1 *Cum* xx. *annis.*] Obiit anno ætatis xl. *Salian. Tornitll. A Lapide.* Serarius ei 34. tribuit, totidem scilicet quot vixit Christus, cujus ipse typus erat. De annis Magistratus ejus, supra dictum. *Hic finis viri fuit, admirandi ob incomparabilem animi simul ac corporis fortitudinem, qua in hostium perniciem, usque ad extremum halitum usus est. Nam quod à mulière deceptus est, humanæ infirmitati convenit, pronæ ad hujusmodi vitia. Cætera dignus sempiterna memoria virtutis nomine.* Joseph.

2 *Huic Simmichar successit.*] Infra: *Nam cum post Samson judicem Semigar fuerit.* Graviter autem in Judicum successione Sulpicius impegit. Nam nullus talis Simmichar vel Semigar, post Samsonem, occurrit. Ille autem cujus Jud. 3. 31. mentio fit, non Samsoni, sed Aodo successit. *Horn.* Sulpicius recitat opiniones. Unam eorum, qui ipsi Simmichar annum unum tribuerint. Alteram eorum qui ipsum omnino silentio præterierint, atque Samsoni ipsum Heli subjecerint, quod omnes fecerunt, in quorum ego scripta incidi, ut Joseph. Euseb. Augustin. & alii. *Sigon.* Post Samsonem Judicum 17. refertur Historia Michæ. Hunc videtur significare Sulpicius per Simmicharem, quasi ab Hebræo aliquo audiverit שמו מיכה, *cujus nomen Micha.* Et huc Samsonis etiam apud Cedrenum successor trahi potest Schamanes. Nam שמם *vastare* est. Nullus autem pernicioſior vastator quam Idololatra, qualis Micha. Verum errat uterque. Nam Micha non fuit Judex, sed potius hostis populi Dei, nec Samsoni alius successit quam Heli. *A Lapide.*

3 *Fuisse populum sine duce reperio.*] Jud. 18. *In diebus illis non erat Rex in Israël.* Innui-

ita eum præterierunt, ut post Samson [1]Heli sacerdotem subjunxerint: nos eam rem, ut parum compertam, in medio relinquemus.

LIV. [2]Per hæc tempora civile, ut diximus, bellum 1
exarserat. Causa autem motus hæc fuit. Levites quidam 2
[3]cum concubina iter faciens, urgente nocte compulsus, [4]in
oppido Gabaa, quod ab Benjamitis incolebatur, secesse-
rat. Cum eum [5]senex quidam hospitio benigne recepisset, 3
[6]juvenes ex oppido hospitem circumsistunt, stupro eum
subdere parantes. Multum à sene increpiti, [7]ægreque ex- 4
orati, [8]vicario demum concubinæ ejus corpore in ludibrium
acce-

Innuitur autem, non tribus singulas aut civitates suis Principibus vacavisse, sed universam duodecim tribuum Rempublicam summis præsidibus & tutoribus caruisse. *Sigon.*

1 *Heli Sacerdotem.*] Rectius scribitur *Eli* sine aspiratione. Sacerdotem autem appellat eum qui summus sacerdos sive pontifex erat, ut *à Melchisedec sacerdote benedicitur.* Sic *sacerdotium* pro pontificatu positum invenitur. *Drus.*

2 *Per hæc tempora.*] Judic. XIX. Sequitur interregnum quo civile bellum gestum, quod undecim tribus tribui Benjamin intulerunt propter jus hospitii violatum. *Sigon. Josephus* v. 11. hanc historiam, ut & Michæ, rebus Josuæ, & interregno, quod usque ad Iudices sequentes fuit, subjungit, & patet ex cap. xx. Iud. 28. hæc contigisse paulo post mortem Iosuæ ante Mesopotamiacam servitutem. Ita Hebræi in Seder Olam, *Abulens. Lyra*, *Vincentius*, & alii. Sulpicius ordinem Scripturæ secutus est, atque ob id excusationem meretur.

3 *Cum concubina.*] In Hebræo פילגש, quod honestius quam Græcum παλλακὴ, & Latinum *pellex*, quæ tamen inde venerunt. Pellex est uxorem habentis; concubina potest esse cœlibis: neque talis conjunctio contra legem aut bonos mores erat illis temporibus. *Grot.*

4 *In oppido Gabaa.*] Quod est opidum tribus Benjamin, & aliter Gaba dicebatur: unde *Gaba Benjamin*, Jud. 20. ℣. 10. גבעה Gabaa, ut שמשון Samson, & גבע Gaba seu potius Gabe, ut פוטופרע Photifara seu Potiphare. Nunc legunt Geba. *Drus.*

5 *Senex quidam hospitio benigne recepisset.*] In cæteris civibus reprehenditur inhospitalitas. Nullus enim peregrinos hos recipere hospitio voluit. Nec erant tum temporis in locis illis hospitia omnibus patentia. *Grot.* Quæ postmodum demum erecta per Asiam, sub Imperio Saracenico & Turcico, Chanos vocant, voce Persica. Secus si quis diversari velit, illi expectanda est ξενοδοχία alicujus civis, vel in publico pernoctat. *Hora.*

6 *Juvenes ex oppido.*] Mira hic hominum feritas describitur, ab Abrahami & ξενοδοχὴ moribus, ad Sodomi civium mores deflexio. *Grot.*

7 *Ægreque exorati.*] Pro *exhortati.* Sine dubio legendum est, *exorati.* Sigon. Probo vehementer. *Drus.*

8 *Vicario demum concubinæ ejus corpore.*] Obtulit illis filiam suam. Quo temerario facto contra pietatem paternam liberis debitam, vehementer peccavit. Simile exemplum in Lotho habemus Gen. 19. ℣. 5. *Lyra. Abulens.* Magis excusandus est Levita, qui ut propriam

accepto, advenæ pepercerunt: illusamque nocte tota, po-
5 stero die reddiderunt. Sed illa, [1] stupri injuria, an vere-
6 cundiæ, parum definio, [2] viso viro animam efflavit. Tum
Levita in testimonium diri facinoris, [3] membra ejus in duo-
decim discissa partes, per duodecim tribus misit, quo
7 promptius omnes facti invidia commoveret. Quod ubi
omnibus compertum, [4] undecim reliquæ tribus, adversum
8 Benjamin, in bellum conspirant. Huic bello [5] Iudas, ut
9 diximus, dux fuit. Sed duobus præliis male pugnatum:
tertio demum Benjamitæ victi, [6] cæsique ad internecionem.
10 Ita paucorum scelus, publico exitio punitum. Hæc quo-
que

priam injuriam evaderet, obtulit uxorem ad stuprum, si ipsa ad hanc sui oblationem, ad quam non obligabatur, consensit. *A Lapide.*

1 *Stupri injuria, an verecundiæ.*] Legendum *verecundiæ.* Drus. Duplicem causam mortis affert Iosephus, unam summum eorum, quæ passa esset dolorem, alteram summum pudorem atque verecundiam, ob quam in viri sui conspectum venire non auderet. In sacro textu ea causa maxime innuitur, quod labore & vexatione nocturna fatigata, deficientibus jam viribus, collapsa sit & extincta. *Menochius.*

2 *Viso viro.*] Imo priusquam eum vidisset. Nam simul ac ostium aperuisset, mortuam comperit, quam adhuc vivere putabat. *Drus.*

3 *Membra ejus in duodecim discissa partes.*] Neque in hoc peccavit Levita, cum non ad dehonestandum corpus, sed ad honorem defunctæ resarciendum id fecerit, nempe ut duodecim tribus provocaret ad vindictam. *Abul.* & alii. Arias putat frusta illa sublimi aliquo loco statuta, ut ab omnibus conspici possent, ad eum modum quo corpora eorum qui sententiam sunt passi, ad terrorem loco edito suspenduntur. Aliqui putant ad tribum Benjamin corporis illius sectionem missam non fuisse, quod scilicet ea tribus nocens esset. Sed nihil vetat quo minus mitti potuerit, quia viri tantum Gabaa scelus admiserunt, non tribus universa. *Menoch.* Tribus Manasse divisa erat in duas partes. Una pars habitabat ultra, altera cis Iordanem. Fortasse utrique misit unum frustum. Vide Lyram.

4 *Undecim reliquæ tribus.*] Jud. xxi. Conspiratio hæc inita fuit Mispæ, per quam Masius putat intelligi posse Silo. Alii putant Maspam eam esse quæ in tribu erat Benjamin, non longe à Silo, & ex qua fortasse ipsum tabernaculum, quod erat in Silo, conspici poterat. Porro in Maspa frequenter comitia habita legimus 1. Reg. VII. & X. Jerem. XI. *Menoch.*

5 *Judas.*] Tribus Juda, ut paulo ante: *Dux belli Judas assumtus.* Drus.

6 *Cæsique ad internecionem.*] Viginti quinque millia & centum viri perierunt. Sexcenti fugerunt ad petram Remmon. Quidam putant eos in prioribus præliis desideratos fuisse, cum Israëlitæ cæderentur. In Medras proditum, illos iviſse in Romaniam, ibique habitasse. Vide Lyram hoc loco. Præterit quæ sequuntur in Annalibus sacris, de raptu virginum. Sic Romulus & qui cum eo erant, magnis Circensibus, Sabinas rapuêre. Defendit aut excusat hoc factum Benjaminitarum Ambrosius. Romanorum raptus contigit XIV. Kal. Sept. *Plutarch.*

que Judicum volumine continentur. [1] Regum libri sequentur.

LV. Sed mihi annorum ordinem & seriem temporum [1]
persequenti, [2] parum continuata videtur historia. Nam [2]
quum post Samson judicem, Semigar fuerit, pauloque post historia consignet populum sine judicibus egisse, Heli etiam sacerdos [3] libris regnorum fuisse referatur: sed quum, quot anni inter Heli & Samson fuerint, minime Scriptura prodiderit: video medii quiddam fuisse temporis, quod laboret ambiguo. Cæterum à die mortis Jesu usque in id tem- [3]
pus quo Samson defunctus est, numerantur [4] anni CCCC. & IX.

Plutarch. Benjaminitarum eodem mense Septembris. Romani rapuerunt Virgines Io XXVII. vel ut Halicarnassæus, Io C LXXXIX. Benjaminitæ vero CC. Benjaminitas ad raptum coëgit necessitas, Romanos libertas, uti docet Augustin. II. de Civit. Dei XVII. & III, XIII.

1 *Regum libri sequentur.*] Numero quatuor, quorum priores in ritualibus Ebræorum Samueli tribuuntur: posteriores Regum nomine inscribuntur. Nota hos omnes libros in codicibus Græcis titulum habere βασιλειῶν, id est, regnorum. unde paullo post, *Eli etiam sacerdos libris regnorum fuisse referatur.* Hiero. Epist. 52. *Samuelem quoque & Malachim, id est, quatuor regum libros.* Idem lib. II. ad Rufinum cap. 7. *In libris quoque Samuelis & Malachim, quos nos regnorum quatuor nominamus, post catalogum divinæ scripturæ hæc intuli, &c.* Drus.

2 *Parum continuata videtur historia.*] Torsit hæc confusio temporum & Judicum plerosque eruditos. Optima eorum explicatio, qui mortuo Samsoni successisse statim Heli volunt, cum jam per XX. annos, cum Samsone, Rempublicam administrasset. Igitur Historia belli Benjaminitici rejicienda ad tempora præcedentia, ut dictum. *Hirn.*

3 *Libris regnorum.*] Id est, מִמְּלָכִים. Rursum Hiero. præfatione in libros regum: *Meliusque multo est Malachim, id est, regum, quam Malachoth, id est, regnorum dicere. Non enim multarum gentium describit regna, sed unius Israëlitici populi, qui tribubus duodecim continetur.* Locus iste censura indiget. Nam non memini legere uspiam Malachoth hoc significatu. Quid igitur? Regnum Hebraice Melucha dicitur & Mamlacha, unde pluralis Mamlachoth, non Malachoth, quod potius opera denotat à singulari מלאכה Melacha sive Malacha, opus, cujus thema Laach, non Malach, regnavit. *Drus.*

4 *Anni* CCCC. *&* IX.] Ita Giselinus olim hunc locum correxit. Prius erat CCCC *&* XI. qui numerus proxime accedit ad eum qui habetur Act. XIII, 20. μετὰ ταῦτα ὡς ἔτεσι τετρακοσίοις, καὶ πεντήκοντα ἔδωκε κριτὰς ἕως Σαμουήλ. Nam Eli sacerdos inter judices memoratur. Is judicatum administravit annos quadraginta, ut habetur I. Sam. 4. 18. Quanquam Sulpitius tantum viginti annos ei attribuat: ex cujus supputatione Sigonius hoc loco reposuit CCC, & XXXIX. Sed ex subjecta tabula tantum colliguntur trecenti & novem anni. Othoniel præfuit annos L. Ahod LXXX. Semigar I. Debbora XL. Gedeon XL. Abimelech III. Thola XXII. Jair XXII. Jephthe XVI. Ebesson VII. Ailon X. Abdon, quem Eusebius Labdon vocat, VIII. Samson XX. Summa CCCIX. His adde annos tyrannidis, quos Hebræi superio-

& IX. [1] A mundi autem exordio anni IV CCC. & III.
4 Quanquam ab hac supputatione nostra, cæteros discor-
5 dare, non nesciam. Sed mihi conscius sum, me [2] non cu-
riose, latentem annorum ordinem protulisse, donec in
hæc tempora incidi, de quibus dubitare me fateor. Nunc
reliqua exequar.

1 LVI. Igitur, ut supra retuli, Hebræi sine judice aut
2 duce ullo, proprio arbitrio agebantur. [3] HELI sacerdos
3 erat: sub hoc [4] Samuel natus est. Huic pater *Elcha-
na,

superioribus inclusos arbitrantur. Chusan Rasathaim VIII. Eglon XVIII. Jabin XX. Madian VII. Philistæi sive Allophyli XVIII. Rursum Philistæi XL. Summa CXL. Ex his concludo, si annis Judicum annumeraveris annos tyrannidis, Othonielique tantum XL. attribueris, confiari annos quadringentos & novem vel decem. Sic etiam se tuetur numerus qui Actor. cap. XIII. in libris vulgatis. *Drus.*

1 *A mundi autem exordio anni* IIII M CCCC *&* III.] Hunc numerum conficit Giselinus ex his duobus locis. Dicit à mundi exordio usque ad excessum Josuæ annos esse IIII D CCC LXXX. & IIII. Hic vero scribit à die mortis Josuæ, in id tempus, quo Samson defunctus est, numerari annos CCCC & XIX. Simul hi numeri efficiunt 4303. Sigonius vero, qui superiori numero adjecerat viginti, hunc ita emendat, ut pro 3. reponat 23. *Drus.*

2 *Non incuriose*] Sic infra: *quæ non incuriose à nobis sunt digesta.* Quantus autem in Chronologiæ studio Sulpicius fuerit, patet ex epist. Paulini ad ipsum nona, in quæ hæc sunt: *Præterea jussisti, ut quæ te de Annalibus non unius gentis, sed generis humani fugerent, ego te, quasi peritior, edocerem.* Respondetque se in ea re hæsitantem, Rufinum presbyterum consuluisse; & addit: *Sed si ille has, quæ merito te permovent de annorum sive regnorum non congruente calculo, hiantis historiæ causas, non ediderit, qui à Scholasticis & salutaribus literis Græce juxta ac Latine dives est, vereor ne apud alium in his regionibus frustra requiramus.* Sigon.

3 *Heli sacerdos erat.*] Eli septimus erat ab Aharone, ab Ithamaro ejus filio altero, genus ducens. Fuit autem, ut Josephus refert, pontifex ex hac familia primus, cujus genus in pontificatu mansit usque ad Salomonis tempora, quando ad Eleazari familiam rursum rediit. *Drus.* Phinees exauthorato, successit in Pontificatum Heli Ithamarides. Quod liquet ex eo, quia Abimelechus ab eo genus ducens, Ithamarides est. 1. Paral. 24. 6. Quomodo autem sempiternum sacerdotium Phineeso & posteris promissum à numine, Num. 25. 23. cum hac in Ithamaridas translatione capiendum optime disputat Camartus in Elia Thisbite suo, cap. III. Sed in Eusebio Hieronymi legitur de Heli: *Hunc Hebræi tradunt esse Phinees.* Quod nullibi apud Hebræos reperitur. Unde patet esse glossema imperiti alicujus sive librarii, sive Scholastici, quod nominum Heli & Eliæ affinitas peperit. Nam de Elia id tradunt, Phineesum fuisse. *Selden.* Μετὰ τὸν Σαμψῶνον τελευτὴν ἡ Ἰσραηλιτῶν Ἦλις ὁ ἀρχιερεύς. *Joseph.* V, XI.

4 *Samuël.*] Gregorius putat Samuëlem in Rama natum, fuisse ex tribu Ephraim. Sed certum est eum fuisse oriundum è tribu Levi, adeoque à Levi per Caath & Isaac, non vero per Amram & Aaron fuisse progenitum: ideoque Levitam non Sacerdotem fuisse.

Vide

na, mater [1] Anna. Hæc diu sterilis, cum conceptum à Deo peteret, vovisse traditur, si puer nasceretur, [2] sacrandum Domino. Ita enixum puerum, [3] Heli sacerdoti tradidit. Mox [4] cum adolevisset, Dominus ad eum locutus est. Heli sacerdoti [5] iram denunciat, [6] ob vitam filiorum, qui sacerdotium patris in quæstum verterant, munera à sacrificantibus exigentes, quanquam plerumque eos pater increpasse referatur. Sed [7] levior objurgatio non satisfecerat disciplinæ. Igitur [8] Allophylis in Judæam irruentibus, obviam itum. Sed victi Hebræi, parant aciem re- 4 5 6 7 8 9 stitue-

Vide Psalmum XCVIII. ℣. 6. Samuël tamen ex Dei dispensatione Sacerdotio functus est. *Abul.* & alii. Ex 1. Paral. 6. 33. patet, pium Samuëlem ex impio Core, quem terra absorpsit, fuisse progenitum. Ita Deus ex spina rosam produxit. *A Lapide.*

* *Elchana.*] Malim Elcana. Sic enim & Græci scribunt Ἐλκανά. Genus ducebat ab Elcana filio Core, ac propterea creditur etiam propheta fuisse. Nam filii Core prophetæ erant. Rei firmandæ, quod 1. Sam. 1, 1. *ex Ramatham Sophim.* Si modo ibi Sophim, ut quidam opinantur, significat speculatores, id est, prophetas. Videndus R. David, quem Camium cognominant. *Drus.*

1 *Anna.*] Scribe Hanna cum adspiratione, id est, חנה, Sic vocabatur etiam mater septem fratrum Machabæorum, quorum historiam Josephus descripsit peculiari libro, qui περὶ αὐτοκράτορος λογισμοῦ inscribitur. Antiqui μακκαβαϊκὴν appellant. *Drus.*

2 *Sacrandum Domino.*] Ut in templo serviat, sicut in Historia Jephtæ dictum. Sed hoc matris votum ratum esse tum demum cœpit, cum id probavit pater. Num. 30. 7. *Drus.*

3 *Heli sacerdoti tradidit.*] Lyra censet Samuelem in templo ministrasse Deo usque ad annum ætatis quinquagesimum duntaxat: illi enim Levitæ, quasi emeriti, libertate donabantur, nec amplius in tabernaculo servire tenebantur. Num. 8. 25. Verum id repugnat Sacræ Scripturæ. Nam illa dicit, Samuëlem cunctis diebus sacratum Domini ministerio fuisse. Unde alii passim censent eum in templo servivisse per omnem vitam. Ita *Philo* libro de somniis. *Augustin.* in Psalm. 98. *Hieron.* in 44. Ezech. *Chrysostom.* Hom. 4. in Acta.

4 *Cum adolevisset.*] Σαμουὴλ πρωληπτικῶς ἔτων ἦν δώδεκα τῶν ἀφεφήτους. *Joseph.*

5 *Iram denunciat.*] Horrenda in Ithamaridas ob scelera filiorum Heli sententia pronunciatur 1 Sam. 2. 30. & restitutio Eleazaridarum promittitur.

6 *Ob vitam filiorum.*] Qui erant Hophni & Phinees. Virorum excellentium sæpe filii pessimi extiterunt. Causæ, præter physicas hæ sunt: quod viri illi eminentes toto animo ad publica ferantur, privatamque rem ideo negligant. Deinde, quod liberis ex paterno honore accedat superbia & pigritia ex spe facili dignitatum. Accedit interdum, ut in Heli, bonitas, quæ ubi nimia est, nomen suum amittere, & dissolutio potius disciplinæ vocari meretur. *Grot.*

7 *Levior objurgatio.*] Hieronym. *Eli pro iniquitate filiorum suorum damnatus est. Corripuit quidem eos, sed lenitate patris, non autoritate pontificis: & quia eos tenebatur corripere, ideo non solum pro iniquitate filiorum, sed etiam pro sua fuit punitus.*

8 *Allophylis in Judæam irruenti-*

ſtituere: [1] arcam Domini ſecum in pugnam efferunt, &
[2] cum ea filii ſacerdotis prodeunt: quia ipſe annis gravior,
luminibus obductis, ſatisfacere officio nequiverat. Sed
10 ubi arca in conſpectum hoſtium deducta eſt, [3] majeſtate
quadam præſentis Domini territi, [4] fugam parabant.
11 Aſſumtaque rurſum conſtantia, & non ſine Domino mu-
12 tatis animis, totis viribus concurrunt. [5] Victi Hebræi,
arca capitur, [6] filii ſacerdotis cadunt. Heli, delato ad ſe
mali

bus.] 1. Regum 4. Caſtra poſuerunt Aphecæ, quam Joſephus Ἄμφηκαν vocat.

1 *Arcam Domini ſecum in pugnam efferunt.*] Quæ etiam arca federis dicitur, quia in ea erant tabulæ federis tam integræ quam fractæ. Vocatur & arca teſtimonii Joſ. 4. ℣ſ. 16. Nam in ea erat teſtimonium, hoc eſt, Lex. *Druſ.* ad Samuel. *Si bellum populo ingruerat, arca, in qua erant tabulæ legis, ante omnes præcedebat, & hoc ſufficiebat illis pro quavis acie in ſubſidium, niſi in bajulis arcæ, aut in populo, aliquod ſcelus, aut hypocriſis hæreret.* Athanaſ. de Interpret. Pſalm. ad Marcellinum. Diſſentiunt autem Interpretes, num in hac arca tabulæ fractæ pariter ac integræ repoſitæ fuerint? Quidam affirmant, & addunt etiam librum Legis in ea poſitum. Alii; capſulam extrinſecus factam, in qua liber Legis fuerit poſitus. Sunt alii qui dixerunt ſolas tabulas fractas fuiſſe in arca, quæ exibat ad bellum: ſed textus arguit etiam integras fuiſſe in ea. *Druſ.* ad Jud.

2 *Cum ea filii ſacerdotis prodeunt.*] Τοῦ πατρὸς αὐτοῖς ἐπιστείλαντος, εἰληφθείσης τοῦ κιβωτοῦ ζῆν ἐθέλουσιν, εἰς ὄψιν μὴ παραγίνεσθαι. *Joſephus.* Cum Heli Pontifex arcam comitari pro officio deberet, quod captus oculis eſſet, filios miſit. *Sigon.* Ipſius enim in ſenectutem provecti vices in Pontificatu geſſit Phinees ejus filius. Φινηέσης δὲ ἤδη καὶ ἱερᾶτο, τοῦ πατρὸς αὐτῷ παρακεχωρεκότος διὰ τὸ γῆρας. *Joſephus.*

3 *Majeſtate quadam præſentis Domini territi.*] Textus ſacer: *Timuerunt Philiſtini dicentes:* Venit Deus in caſtra. *Et ingemuerunt dicentes*, Væ nobis, væ nobis! Quis nos ſalvabit de manu ſublimium iſtorum? Hi ſunt dii qui percuſſerunt Ægyptum omni plaga. Sic Prudentius arcam vocat *Deum circumvagum*, ante exſtructum templum Salomonis. Nam tunc nullum certum locum diu habebat, modo huc, modo alio tranſlata. *Druſ.* ad Sam.

4 *Fugam parabant.*] Fugam paraſſe non legitur in Scriptura, duntaxat ſcriptum ibi eſt, eos in magno metu fuiſſe ob præſentiam arcæ. *Druſ.* Vehementer Hebræis arca animum addidit, victoriam in hac ſitam exiſtimantibus. Contra, hoſtes metuebant ne arca Iſraëlitis eſſet præſidio. Attamen utrorumque expectationem eventus fefellit. *Joſephus.*

5 *Victi Hebræi.*] Ceciderunt triginta millia peditum. Hebræi enim pedites pugnabant, vix equites, eo quod Deus Deut. 17. eis ſi non uſum, certe copiam equorum vetuiſſet. *Abul.* Magis puniti Hebræi poſt adductam in caſtra arcam, quam ante. Nam ante adductam cæſa tantum quatuor millia: deinde triginta millia.

6 *Filii ſacerdotis cadunt.*] Hæc clades contigit A. M. II. IↃCCCL. ab exitu ex Ægypto CCC XCVII. Id patet ex eo quod ab hoc exitu uſque ad ædificationem templi fluxerunt anni CCCC LXXX. *Chronol.* Pſeudo-Philo tradit duos filios Heli à Goliatho gigante cæſos.

1 *Mali*

[1] mali nuncio, [2] consternatus, animam expiravit, cum [3] per annos xx. [4] sacerdotium administrasset.

LVII. Victores secundo prælio Allophyli, arcam Dei, 1
quæ in potestatem venerat, eorum oppido [5] Azoto, in [6] templum

1 *Mali nuncio.*] Pseudo-Philo & Abulensis, ex traditione Hebræorum scribunt, hunc nuncium fuisse Saulem filium Cis.

2 *Consternatus.*] De sella resupinus cecidit, cervicemque fregit. Sedebat enim in sella Pontificia, ante postes tabernaculi, ubi responsa dare consulentibus solebat. Ἦλις ὁ ἀρχιερεὺς ἐκαθέζετο καθ' ἑτέρας τῶν πυλῶν ἐφ' ὑψηλοῦ θρόνου. *Joseph.*

3 *Per annos xx.*] In editione Romana, ἔκρινε τὸν Ἰσραὴλ εἴκοσιν ἔτη, *viginti annis*, & sic Eusebius in Chronicis affirmat scripsisse lxx. Interpretes. Cæterum in vulgatis editionibus Græcis, itemque in Ebræa, est τεσσαρακονταετῆ, id est, quadraginta. Sunt etiam qui putant errorem hunc natum ex affinitate litterarum μ & κ: quarum hæc in numeris denotat 20. illa vero 40. *Drusius.* Scriptura inquit judicasse eum annos quadraginta, non Sacerdotium gessisse, ut Sulpicius. *Sigon.* Sublatis Hophni & Phinees, huic relicti sunt filii bini, Achitobus & Ichabodus posthumus. Achitobi filii memorantur etiam bini, Achias & Achimelecus, cui Abiathar filius. De hoc stemmate vide sis 1 Samuel. 4. 19. 14. 3. 23. 9. & 23, 6. Apud Eusebium in Chronico horum nullus ante Abiatharum in Pontificatum succedit. At vero Josepho lib. 6. cap. 7. Achitobus dicitur Pontifex ille qui Sacerdotis nomine, ubi Saul Rex Deum consulit, habetur in 1 Sam. cap. 14. 36. καλέσας, inquit, ὁ βασιλεὺς Ἀχίτωβον τὸν ἀρχιερέα ἐκέλευσεν αὐτὸν γνῶναι εἰ δίδωσιν ὁ Θεὸς αὐτοῖς, &c. *Vocavit Rex Achitobum Pontificem, jussitque ut consuleret, an Deus annueret, &c.* Alii etiam Achitobum proxime post Heli avum collocant, ut Nicephorus Patriarcha & Georgius Monachus. *Seldenus.* Heli successit in Principatu Samuel, in Pontificatu Achitob nepos ex filio. *Mendosa.*

4 *Sacerdotium administravit.*] Et *judicatum.* Nam simul & Sacerdos erat & Judex. Sane in fonte, *judicavit Israëlem, &c.* Sacerdotium autem posuit Pro pontificatu, ut supra, *qui sacerdotium patris in quæstum verterant.* Sic ἱερωσύνη pro ἀρχιερωσύνη in libris Machabæorum. *Drus.*

5 *Azoto.*] Azotus quasi Asdodus, aut ab Aza uxore conditoris appellata. Asdod antiquum urbis nomen, quam posterior ætas Palmim dixit. Autor *Benjamin* in itinerario suo. Hæc urbs obsessa fuit olim à Psammiticho Rege Ægypti, annos undetriginta continuos. Proinde scribit Herodotus libro II. αὕτη ἡ πόλις ἀπασέων πολίων ἐπὶ πλεῖστον χρόνον πολιορκεομένη ἀνέσχε τῶν ἡμεῖς ἴδμεν. *Idem.*

6 *Templum Dagon.*] Piscis formam habuisse testatur R. Salomo. Sed & Nicolaus de Lyra R. David: *Ajunt Dagon ab umbilico, & infra piscem retulisse, supra umbilicum speciem hominis habuisse.* Quo accommodant illud, *tantum Dagon remanserat in eo*, quod interpretantur, *quod referebat piscem*: alii melius, *truncus Dagon.* Græci fabulantur hunc esse unum ex quatuor filiis Urani, quos ex γῆ, id est, terra, suscepit. *Drusius.* Interpres Sanchuniationis Philo: Δαγὼν, ὅς ἐστι Σιτών. Quasi dicas *Frumentivus.* Sed fallitur: quia plane est à דג *piscis*, ut melius dicturus fuerit Ἰχθυών, *Piscio* vel *Piscinus.* Pro quo etiam figura ejus est. Nam erat semihomo ac semipiscis. Sæpe autem Scriptura meminit בית דגן templi Dagonis. Et 1. Maccab. 10. 83. 84. dicitur

2 plum Dagon intulerunt. Sed [1] simulachrum dæmoni dica-
3 tum, ubi arca illata est, corruit. Quumque idolum loco
4 restituissent, nocte insecuta [2] discerptum est. Inde [3] mures
per omnem regionem exorti, noxiis morsibus, multa ho-
5 minum millia, [4] leto dabant. Quo malo compulsi Azotii,
ad

Jonathas accendisse Beth Dagon, cum Azoti se hostes in illud, velut asylum, recepissent. *Vossius.*

1 *Simulachrum dæmoni dicatum.*] Nam dii gentium dæmonia, ut quidem Græca Ecclesia legit apud Davidem. Sane diabolus in Jovis aut Mercurii forma sæpe apparuit. Sulpicius in vita Martini, segm. 24. *Frequenter autem diabolus visibilem se ei formis diversissimis offerebat. Nam interdum in Jovis personam, plerumque Mercurii, persæpe etiam se Veneris ac Minervæ transfiguratum vultibus offerebat.* Drus. Fluxit autem impius ille mox Dæmoniis simulacra dedicandi, ex disciplina Chaldæorum, qui singulis creaturis talia erexerunt. *Rambam* 3. More Neb. 29.

2 *Discerptum est.*] 1. Reg. 5. Joseph. 6. 1. Ita ut caput & manus à reliquo corpore avulsa, in limine jacerent, ac tantummodo forma piscis relinqueretur. *Kimchi.* Dorsum totum invenerunt fractis omnibus membris. *Glossa* Ord. Cæterum erant ei & pedes humani, quasi ad caudam adnati. Unde LXX. habent; ἀμφότερα τὰ ἴχνη τῶν ποδῶν αὐτῆς ἀφῃρημένα. Quæ frustra in Hebræo quæras. *Vossius.* Videntur alii etiam Philistæorum dii, in cæteris eorum urbibus, eadem vel simili, qua Dagon, pœna multati, uti insinuatur cap. 6. ℣. 5. De Dagone, vide *Selden.* 2. de DIs Syris 2.

3 *Mures per omnem regionem exorti.*] 1 Sam. 5. in editione LXX. καὶ μεσὸν τῆς χώρας αὐτῆς ἀνεφύησαν μύες. Rursum cap. 6. καὶ ἐξέζεσεν ἡ γῆ αὐτῶν μύας. Josephus quoque libro 6. cap. 1. τὰ δ' ἐπὶ τῆς χώρας, μυῶν πλήθους ἀνελθὸν ἀπὸ τῆς γῆς κατέβλαψε, μήτε φυτῶν μήτε καρπῶν ἀπολιπόμενον. Quæ sic versa repperi, *Ager vero totus scatebat muribus, quia omnia vastantes nec segetibus parcebant nec cæteris fructibus.* Drusius. Hæc tertia fuit afflictio. Omisit mariscas, morbum gravissimum. De quo Josephus: *Gravissima pestis Azotiorum urbem atque agrum adorta est. Correpti enim dysenteria cruciabiliter moriebantur. Nonnulli interanea vitiata, morboque corrosa evomebant. Ager vero totus scatebat muribus, qui omnia vastantes, nec segetibus parcebant, nec cæteris fructibus.* Maginus in Palestina: *Nonnullis in locis Palestinæ, agri sunt penè deserti ob murium & soricum abundantiam, quos nisi quædam aves devorarent, nullam sementem possent facere incolæ.* Causa naturalis murium salsedo terræ ex nimia siccitate. Sic si infusum sordidum intra os vasis, in quo sit triticum, comprimatur, intra paucos dies fermentum infusio haustum & odore granorum mutatum, ipsum triticum transmutat in mures prorsus formatos, ac quod mirabilius, sexu distinctos & cum illis prolificantes qui è parentum semine nati. *Helmont.*

4 *Leto dabant.*] In eadem editione, καὶ ἐγένετο σύγχυσις θανάτου μεγάλη ἐν τῇ πόλει. מהומה interpretantur σύγχυσις θανάτου. *Drus.* Plinius VIII. 29. & 57. narrat ex Theophrasto, incolas ex Gyaro insula, Cycladum una, fugatos à muribus. Idem 10. 65. refert, ab iisdem patriam coactos deserere incolas Troadis. Justinus XV. *Abderitæ propter ranarum muriumque multitudinem, relicto patriæ solo, sedes quæsivisse.* Nec ista mirabitur, qui cogitarit murium fœcunditatem, præsertim in arvis siccis. A cuniculis suffossum in Hispania oppidum. Plin. VIII, 59. & Baleacos adversus

ad declinandam calamitatem, [1]arcam Dei ad Gethæos transtulerunt. Qui cum simili clade afficerentur, in oppidum [2]Ascalonensium arcam transvexerunt. His vero, advocatis gentis ejus primoribus, consilium fuit, arcam Domini Hebræis reddere. Ita [3] ex sententia principum, [4] augurumque & sacerdotum, [5] impositа vehiculo, [6] multis cum muneribus [7] remittitur. * Illud mirabile, quod cum oneri boves fœmi-

6 7 8 9

sus proventum eorum, auxilium militare à Divo Augusto petierunt. Idem 8, 55. *Vossius.* III. de Idolol. LXXII. Æthiopes à scorpionibus & araneis fugati. Strabo XVI. Sic Popielus Poloniæ Princeps, & Hatto Archiepiscopus Moguntinus à muribus comesti. Quanquam hoc posterius neget & refutet Serarius in sua Moguntia. Ex *Mariscis* sanguinem mures suxisse, Hebræi quidam tradunt. Addit Gregorius, *momordisse ventrem Philistinorum, cum eum in secessu exonerare vellent.*

1 *Arcam Dei ad Gethæos transtulerunt.*] 1. Sam. 5. ℣. 7. eadem editio habet καὶ λέγουσιν οἱ Γεθαῖοι, μετελθέτω κιβωτὸς τοῦ θεοῦ πρὸς ἡμᾶς, καὶ μετῆλθεν κιβωτὸς τοῦ θεοῦ Ισραὴλ εἰς γέθ. Latina vero, *& responderunt Gethæi, circumducatur arca Dei Israël. Et circumduxerunt arcam Dei Israel*, nempe per omnes urbes Philisthæorum. Quod etiam Iosephus annotavit ita scribens, *atque in hunc modum per quinque Palæstinorum urbes pervagata est arca, veluti tributum per singulas pœnas violatæ religionis exigens.* Drus. Hoc consilium dederunt Gethæi, quia putabant cladem hanc Azotiis accidisse, non ex arca, sed ex natura loci, velut ut pestilente aëre, vel influxu astrorum maligno. *Theod.* & *Procop.*

2 *Ascalonensium.*] Εἰς Ἀσκάλωνα, id est, Ascalonem. Sic Græci codices. Sed Latini, ut & Ebræi, in *Accaron.* Utrumque opidum erat Palæstinæ proprie dictæ. *Drus.* Κρεμμύων ἀγαθός ἐστιν ἡ χώρα τῆς Ἀσκαλωνειτῶν, πόλισμα δὲ μικρόν. Strabo XVI. Descriptionem ejus accuratam vide apud Tyrium XVII. Belli sacri XXII.

3 *Ex sententia principum.*] LXX. Καὶ καλέσαντες Ἀλλόφυλοι τοὺς ἱερεῖς καὶ τοὺς ἐπῳδοὺς αὐτῶν, id est, *sacerdotes, vates & incantatores suos.* Latina vetus, *vocaverunt sacerdotes & divinos.* Sic etiam Ebræi. *Drus.*

4 *Augurumque.*] Quos in arduis rebus Palæstini consulebant. Unde Procopius in Esa. II. *Ægyptiorum est & veneficum*, ἐπῳδαί τε καὶ φαρμακῶαι, *ut Astrologia Chaldæorum, & divinatio Allophylorum, & auguratio Cretensium.* Divinabant autem per ferrum sagittæ, per unguem pollicis, per Theraphim, gladium & hepar. *Kimchi* in Ezech. 21, 21.

5 *Imposita vehiculo.*] In trivio, absque auriga, quinque Satrapis Philistinorum spectantibus, quam viam sponte sua vaccæ inirent, an eam quæ ducebat in Israël, an aliam. *Josephus.*

6 *Multis cum muneribus.*] Nimirum ex Idololatrarum sententia:

Δῶρα θεὸς πέλοι, δῶρ' εἰδώλοις βασιλῆας.

Munera illa fuerunt, quinque ani totidemque ex auro mures, piaculum utriusque plagæ. Simile quid ab Atticis factum docet nos ad Acharnenses Aristophanis Scholiastes.

7 *Remittitur.*] Cum fuisset in agro Philisthæorum septem menses. 1. Sam. 6. ℣. 1. Nam quod in Josepho μῆνας τέσσαρας, emendandum est ex hoc loco, maxime cum in Rufino sit, *mensibus septem*, id est, μῆνας ἑπτά. *Drus.*

fœminas ſubjeciſſent, vituloſque earum domi retinuiſſent,
iter nullo duce in Judæam pecudes direxerunt, non revo-
10 cante affectu fœtus relicti. Cujus rei miraculo, reguli Al-
lophylorum, uſque in fines Hebræorum, arcam ſecu-
11 ti, religioſum officium præſtiterunt. Judæi autem, ubi
referri arcam viderunt, certatim, [1] ex oppido [2] Bethſamis
cum gaudio, obviam ruere, feſtinare, exultare, grates
12 Domino referre. Mox, [3] Levitæ, [4] quorum hoc nego-
cium erat, ſacrificium Deo celebrant; boveſque eas, quæ
13 arcam adduxerant, immolant. Sed in oppido, quod ſu-
pra diximus, teneri arca non potuit. Itaque paſſim,
14 Dei nutu, [5] per totam urbem, ſævitum. Arca [6] in Ca-
riath-

Theodoretus: *Cum nulla civitas auderet arcam excipere, eam foris reliquerunt ſub dio. Poſtquam autem exiſtimarunt foris manente arca ſe eſſe liberos à plagis à Deo immiſsis, intulit Deus ſupplicia etiam rebus inanimis. Immiſit enim murium multitudinem in vites & ſegetes, qui omnes eorum fructus perdiderunt.* Sic & Procopius. Hinc colligitur arcam à Philiſtæis fuiſſe captam in Septembri. Nam remiſſa eſt, cum eſſet meſſis tritici. Hæc autem in Palæſtina fit in fine Aprilis. *A Lapide.*

* *Illud mirabile.*] Vide Joſeph. lib. 6. cap. 2.

1 *Ex oppido.*] Jmo ex agro, ubi triticum metebant. *Druſ.*

2 *Bethſamis.*] Melius, Bethſames, שמש Sames, ut הבל Habel. In edit. Romana *βαίθσαμυς*, quod ſcribes Baithſamys, vel certe Bæth-ſamys. Opidum hoc ſitum erat in termino tribus Iudæ. Ioſ. 15. 10. Quod firmabis alio loco qui habetur 11. Reg. 14. 11. *in Bethſames opido Judæ.* Druſius. Κώμη δέ τις ἐστὶ τῆς Ἰούδα φυλῆς Βαθσάμη ὄνομα. *Joſeph.*

3 *Levitæ.*] Hoc Bethſamitæ feciſſe leguntur 1. Sam. 6. ℣ſ. 15. & ideo puniti fuerunt. *Joſephus.*

4 *Quorum hoc negocium erat.*] Imo negocium hoc erat Sacerdotum, non Levitarum. Verum noſter hæc nomina confundere videtur. *Druſius.*

5 *Per totam urbem ſævitum.*] Joſephus: Ὀργὴ δὲ καὶ χόλος τοῦ θεοῦ μέτεισιν, ὥς τε ἑβδομήκοντα τῶν ἐκ τῆς Βαθσάμης κώμης, ὡς οὐκ ὄντας ἀξίους ἅψασθαι τῆς κιβωτοῦ, ἱερεῖς γὰρ οὐκ ἦσαν καὶ προσελθόντας αὐτῇ βαλὼν ἀπέκτεινε. Omiſit quinquaginta millia, veritus haud dubie, Romanos minime credituros, tot millia unicum vicum in Libitinæ cenſum conferre potuiſſe. Eum ſequuntur Hieronymus in Quæſtionib. Rupertus, Iſidorus, Lyra, Abul. LXX. tantum percuſſos fuiſſe ſtatuunt. Facilis autem reſponſio tantam multitudinem, ex vicinis oppidis ac pagis confluxiſſe, ibique extinctam. Cauſa tantæ cladis ita exprimitur; *eo quod vidiſſent arcam Domini.* Nempe intectam & nudam, hoc enim ſub pœna capitis vetitum erat. Num. IV. *Abul.* Imo quod introſpexiſſent, ut viderent num Philiſtæi tabulas Legis ex ea ſuſtuliſſent, vel aliud quid impoſuiſſent. *Vatabl. Cajetanus, Serarius.*

6 *In Cariathjarim.*] 1. Reg. 7. Adrichom, *Cariathjarim*, urbs Sylvarum, *quæ & Cariath-Baal & Baala, & Pharaſim, & conjunctim Baal-Pharaſim. Hieronymo etiam Jarim. Eſt de Jeruſalem ad quatuor milliaria & dimidium,*

contra

riathjarim oppidum translata est, [1] ibique per viginti annos fuit.

LVIII. Ea tempestate [2] *Samuel* sacerdos Hebræis præ- 1
erat, quietis à bello rebus, populus in ocio degebat. [3] Pax 2
deinde Allophylorum irruptione turbata, trepidantibus cunctis ob conscientiam peccati. Samuel, [4] cæsa prius ho- 3
stia, Domino fretus, suos in prælium deduxit: [5] primoque impetu fusis hostibus, victoria penes Hebræos stetit. Sed

contra Occidentem, euntibus Diospolin. Hieron. ait milliari uno. Urbs prius Gabaonitarum, postea tribus Judæ, estque terminus tribus Judæ & Benjamin, sita in colle.

1 *Ibique per viginti annos fuit.*] In domo Abinadab, quæ in colle excelso sita fuit, גבעה, quod male Latinus transfert, *in Gabaa.* Quasi esset hujus nominis urbs, in Benjaminia. *Horn.*

2 SAMUEL *Sacerdos.*] Judex erat, Prophetes & Levita. Etiamne Sacerdos? Si Sacerdotis vocabulum stricte accipiatur pro Pontifice, verum non est. Nam עלי Eli successit in Pontificatu Achitob. Neque vero late sumptum verum esse potest, cum non fuerit ex posteris Aharon, qui soli Sacerdotes dicebantur. Supra, *Igitur Levi tribu in Sacerdotium segregata.* &, *Levitis in sacerdotium assumtis.* Sic infra: *Samuël admodum senex sacerdotio functus.* Huc retulerim, *quod erat nefas* (loquitur de tabernaculo) *nisi sacerdotibus introire.* Firmabo nunc, quæ dixi, autoritate Hieronymi. Adversus Vigilantium cap. 2. *Samuël & Levita & Prophetes fuit.* Contra Helvidium lib. 1. cap. 13. *Simulque noscendum quod Samuel Levita, non Sacerdos, non Pontifex fuerit. Unde & faciebat illi mater sua Ephod* בד, *superhumerale videlicet lineum, qui habitus proprie Levitarum & minoris est ordinis. Unde & in Psalmis non nominatur inter Sacerdotes, sed inter eos qui invocant nomen Domini. Moyses*, inquit, *& Aaron, in sacerdotibus ejus, & Samuël inter eos qui invocant nomen ejus.* Drus. Contra successisse Heli Samuelem non in Principatu tantum, sed etiam Pontificatu, volunt Augustin. XVII. C. D. 4. & in Psalm. XCVIII. Hieron. ad 1. Corinth. 1. & alii. Contra quam opinionem disputant Abul. Hugo, Lyra, Cajetan. & alii. Nunquam in serie Pontificum, quam texuit Josephus & alii, ponitur Samuel. Vide Seldenum de Successionibus.

3 *Pax Allophylorum irruptione turbata.*] Caussa hujus belli fuit conventus Israëlitarum in Maspa. Nam Philistæi filiis Israël omnes conventus & congregationes interdixerant, cum illos ultimo prælio sibi subjecissent. *Lyra.* Suspicabanrur enim Hebræos velle rebellare. *Cajetan.*

4 *Cæsa prius hostia.*] Doctores dicunt fuisse agnum fœminam, unde colligunt holocaustum fœminæ rectum esse in ara privata. Tradunt similiter alienum, hoc est, non Sacerdotem, offerre posse in ara privata. Tales aræ fuerunt licitæ, ab eo tempore quo destructum fuit tabernaculum in Silo. *Drusius* ad Judices.

5 *Primoque impetu fusis hostibus.*] Cum adhuc agni victima arderet, perterruit Dominus hostes fulmine, tonitru & terræmotu. *Joseph.* Et per fulmina contrivit Pharaonis exercitum in mari rubro. Exod. XIV. Chananæos per Josuam. cap. 18. ℣. 2. Barbaros per legionem fulminatricem sub Antonino Imp. *Euseb.* 5, 5. Hist. Eugenium Tyrannum per Theodos. Imper. Oros. 7. 35. *Continuo magnus ille & ineffabilis turbo ventorum in ora hostium ruit: ferebantur per*

4 Sed hostili metu remoto, [1] secundis tranquillisque rebus, corruptis consiliis, more vulgi, [2] cui præsentia fastidio, insueta desiderio sunt, [3] regium nomen (cunctis fere liberis gentibus semper invisum) populus desiderabat, planeque non sine exemplo amentiæ, præoptabat libertatem servitio 5 mutare. Igitur frequentes Samuelem circumsistunt, ut quia 6 jam [4] ipse senuisset, [5] regem eis constitueret. At ille placide,

aërem spicula missa nostrorum, atque ultra mensuram humani jactus, manu in aëre portata, nusquam propemodum cadere, priusquam impingerent, sinebantur. Tela etiam, quæ hostes vehementer intorserant, excepta ventis, impetu supinata, ac retrorsum coacta, infeliciter configebant. Addit Josephus: *Terra sub pedibus intremuit; nonnulli in improvisos hiatus prolapsi, alii fulminibus crebris attoniti, & ignitis fulguribus oculos ac manus semiustulati, ut ne arma quidem retinere possent.*

1 *Secundis tranquillisque rebus.*] Non solum Philistæorum jugum excussit Samuel, recuperavitque oppida amissa: sed etiam vicinos populos coëgit à bellis abstinere. Hinc illa luxuria, & ut in alto otio, negligentia. Ne arma quidem, cessantibus bellis fabricabant & vetera rem in rusticam convertebantur. Ut mirum non sit, sub initium regni Saulis, nulla pene toto Israële arma reperta fuisse, & omnino fabrilem artem, cum iterum prævaluissent Philistæi, interdixerunt Israëlitis. *Tirinus.*

2 *Cui præsentia fastidio.*] 1. Reg. 8. Joseph. VI. 3. Fastidiebant statum præsentem cum ob alias causas, tum propter filios Samuelis, qui patri moribus dissimiles, ad avaritiam declinantes munera ob jus pervertendum accipiebant, populumque pessime regebant, quæstui per omnia studentes. *Drus.*

3 *Regium nomen, cunctis fere liberis gentibus semper invisum.*] Hoc ex Demosthene sumsit in Olynthiacis. Liberi populi obediunt legibus, id est, rationi, qui vero parent regi, obediunt voluntati, id est, libidini unius, plerumque pravi. Quare amens est qui Regem libertati anteponit. *Sigon.* Quod non usquequaque verum est. Certe *Oriens Regibus assuetus*, gravissimis authoribus dicitur. Cappadoces, ut Justinus ait, *vivere sine Rege gentem suam posse*, negabant. Apud hos igitur regium imperium in pretio, libertas gravis est. Secus se res in Occidente habet, & Septentrione, ubi gentes ad Rempublicam natæ, Regum, nisi legibus subsint, intolerabiles deprehenduntur. *Horn.* Dicunt Ebræi, populo terram ingredienti tria præcepta fuisse, I. ut regem sibi constituerent. II. ut delerent memoriam Ameleci. III. ut extruerent domum electam. Neque senes peccarunt regem petendo, sed populus. Qua de re aliquid in מדד fol. 191. col. 4. ubi de regibus in genere. *Drus.* Idem Cunæus, quem vide I. de Rep. Hebr. XIV.

4 *Ipse senuisset.*] Hebræi tradunt Samuelem fuisse LIII. annorum, tumque mortuum: Sed errant. Senex fuit, sed diu adhuc, regnante Saule, superstes. Quare melius Abulensis, Salianus & alii censent, Samuelem fuisse hoc tempore circiter LX. annorum, ac cum Saule Rege XV. annos adhuc vixisse, ac defunctum anno ætatis LXXVII. *A Lapide.*

5 *Regem eis constitueret.*] Causa vel occasio hujus postulati, fuit senectus Samuelis, & iniquitas filiorum ejus. Deinde sperabant se à Rege melius defensum iri contra Philistæos, ait *Joseph.* Denique exempla aliarum gentium, etiam regio splendore imitari volebant. *Idem.*

de, salubri oratione [1] ab insana voluntate detorquere plebem: [2] *dominationem regiam & superba imperia exponere, libertatem extollere, servitutem detestari:* postremo, divinam eis iram denunciare, *siquidem homines mente corrupti,* [3] *Deum Regem habentes, regem sibi ex hominibus flagitarent.* His atq; aliis istiusmodi frustra dictis, cum populus in sententia perseveraret, Dominum consulit. Qui permotus [4] vecordia insanæ gentis, nihil adversum se petentibus negandum respondit. 7 8

LIX. Igitur [5] *Saul,* sacerdotali prius à Samuele unguento perfu- 1

1 *Ab insana voluntate.*] Textus Sacer: *displicuit sermo in oculis Samuelis.* Ioseph. Ἐλύπησαν δὲ σφόδρα τὸν Σαμουήλον οἱ λόγοι, διὰ τὸν σύμφυτον δικαιοσύνῃ, καὶ τὸ ταῖς βασιλέας μῖσον. *Deo hoc postulatum tumultuantis populi displicuit, quia Regem concupiverunt per ambiguas querelas, seditiosasque voces, non uti legis præceptum peragerent, sed quod displicebat illis sanctissimus vates Samuel, ad quem vox illa numinis extat:* Non te illi, sed me fastidierunt. *Maimonides* in parte postrema Misnæ. Unde patet non peccasse Judæos quod Regem peterent (nam Deut. 18. facta fuerat illis ejus petendi potestas) sed quod peterent Regem, *qualem universæ habent nationes,* qui non juxta leges divinas, sed suo arbitrio populum regeret. *Tirinus.* Putabant enim, ut ait Josephus, ἀδύνατον εἶναι τὸν πλησιοχώρων βασιλευομένων, τὸν αὐτὸν ἔχειν αὐτοὺς πολιτείαν.

2 *Dominationem regiam, & superba imperia exponere.*] Textus Sacer: *Hoc erit jus Regis qui imperaturus est vobis: Filios vestros tollet, & ponet in curribus suis, faciens eos sibi equites & præcursores quadrigarum suarum, &c.* Vide sequentia 1. Reg. 8. 12. Loquitur non tam de jure, quam de more. *Bucholz.* משפט non est intelligendum de jure vero, sed facto, quod effectum aliquem juris habeat, id est, non resistendi obligationem. Ideo additur populum pressum istis injuriis, Dei opem imploraturum, quia scilicet humana remedia nulla exstarent. Sic ergo hoc jus vocatur, quomodo prætor jus reddere dicitur, etiam cum inique decernit. *Grot.* de jure Pacis 1. IV. Rabbini variant. R. Jose ait: quicquid hic dicitur, licebat ei facere. R. Juda vero: dicitur ad metum eis incutiendum. Sic & R. Levi. *Drus.* ad Sam. Δηλοῦσθε μὴ πάντων τῶν ὑμετέρων τῷ βασιλεῖ, καὶ τοῖς αὐτῶν οἰκείοις ἴσοι ἡγούμενοι. *Joseph.* Vicini enim Reges subditis suis imperabant quæ vellent, ut ἀνυπεύθυνοι. Syros servituti natos, ait *Livius:* de libertate eos nihil cogitare, *Apollonius.* Judæi *vilissima pars servientium* Tacito. Ac plerique Judæorum Reges durissimi fuerunt, ut Salomon, Roboam, Jeroboam, ac cæteri.

3 *Deum Regem habentes.*] Unde Rempublicam Hebræorum Josephus adversus Appionem persignificanter dicit vocari posse θεοκρατίαν, quasi tu ejusmodi civitatem dixeris, cui præses rectorque solus Deus sit. *Cunæus.* Ergo hac petitione Deum Regem suum, qui eos partim per se partim per Judices à se excitatos gubernabat, sprevêre. *Theodor. Procopius, Lyra, Abul. Cajetanus.*

4 *Vecordia insanæ gentis.*] Acerrime Sulpicius hoc Judæorum postulatum reprehendit. Ac prolixe disputant interpretes: an & quatenus peccarent Israëlitæ petendo regem. Vide Lyram, Burgensem, ac alios.

5 *Saul sacerdotali prius à Samuële unguento.*] 1. Reg. 9. & 10. Joseph. VI. 5.

2 [1] perfusus, rex constitutus est. Hic ex tribu Benjamin, Cis
patre ortus, [2] modestus animi, forma excellenti erat: ut
3 merito [3] dignitas corporis dignitati regiæ conveniret. Sed
principio regni hujus, [4] aliquanta ab eo pars populi desciverat, parere imperio abnuens, [5] seque Ammonitis conjun-
4 xerat. Verum hos Saul impigre ultus est: [6] victique hostes,
& ve-

Sacerdotum exemplo uncti sunt & reges Hebræi, non Sacerdotes quidem, sed multum habentes Sacerdotale, sedem & jus loquendi in Sanctuario, inspectionem in sacra, jus eligendi aut destituendi Pontificis Maximi, aliorumque Sacerdotum, & alia plura. Ungebantur tamen alio modo: Sacerdotes in fronte decussatim; Reges in vertice, ad coronæ modum illito oleo. *Grot.* Dicitur *Sacerdotale unguentum*, quia nulli adhuc Reges fuerant. Cur non potius, *regali unguento? David regali unguento perlinit.* An quia regale unguentum dici non potest cum nulli adhuc reges essent? Aut appellat sacerdotale, quia ejusdem erat cum altero generis. Prius, verius videtur. Nam ut demus ejusdem generis fuisse hoc cum illo, tamen quum eo futurus rex ungeretur, regale potius erat appellandum quam sacerdotale. David Camius negat Saulem fuisse unctum oleo unctionis, quod adhibitum duntaxat ait in familia David. Idem annotat litum fuisse oleo balsamino, quod שמן אפל סמת vocant. Scribit eadem fere autor libri qui סמג per sigla vocatur. *Drusius.* De unctionis ritu, vide Seldenum de Succession. in Pontific. cap. 9.

1 *Perfusus.*] E lenticula. Nicolaus de Lyra, 1. Sam. 10. 1. *Lenticula olei est vasculum factum ex auro vel argento ad reponendum oleum unctionis, unde inungebantur reges & pontifices.* Etiam è cornu perfundebantur. In scholiis Ebræorum *Dicunt Doctores. Saul & Jehu uncti fuerunt è lenticula, non fuit diuturnum regnum eorum: David & Salomo uncti fuerunt è cornu, fuit diuturnum regnum eorum.* Videndus R. David loco citato. *Drus.* Λαβὼν ὁ προφήτης τὸ ἀγγεῖον, ἔλαιον καταχεῖ τῆς τοῦ νεανίσκου κεφαλῆς. *Josephus.*

2 *Modestus animi, forma excellenti erat.*] Abulensis: *Bonitas Saulis maxime erat circa humilitatem: quod erat valde in eo admirabile. Nam ipse erat vir in virtutibus excellens, corporis statura admirabilis; quod solet homines superbos efficere: ipse autem hæc omnia habens, erat valde humilis.*

3 *Dignitas corporis dignitati regiæ conveniret.*] Formam in regibus suis Orientales populi admodum æstimant; ita ut apud Æthiopes, honores mandatos ex corporis magnitudine, dixerit Aristoteles IV. Polit. 4. & Spartæ mulctatus Rex, quod exigui corporis uxore ducta, reges minutos daturus diceretur. Nec spernit Euripides, εἶδος ἄξιον Τυραννίδος. *Grot.*

4 *Aliquanta ab eo pars populi desciverat.*] Hæc paulo aliter narrantur, 1. Sam. 10. 27. & 11. 1.

5 *Seque Ammonitis conjunxerat.*] Viri Jabes Galaad hoc in animo habebant, nisi duris conditionibus, quas eis proponebat Nahas Ammonites, deterriti fuissent. *Drus.* Sulpicius scribit partem populi ad Ammonitas defecisse & à Saule vindicatam. Quod non est in sacris libris, sed ab ipso additum. *Sigon.* R. David hos Ammonitas plane diversos à filiis Ammon fuisse vult. Contra Stephanus: Εἰσὶ καὶ Ἀμμωνῖται, γένος τῶν Ναβαταίων Ἀράβων, ὡς Ἰώσηπος. ἐκλήθησαν δὲ ἀπὸ Ἀμμὼν τοῦ παῖδος λώτου, καὶ τῆς νεωτέρας θυγατρός.

6 *Victique hostes.*] Mendaciter Josephus,

& venia Hebræis data. Tum Saul [1] iterato à Samuele unctus traditur. Inde Allophylorum irruptione [2] atrox bellum exortum: locum exercitui ad conveniendum Saul [3] in Galgalis constituerat. Et quum per septem dies Samuelem operitus esset, ut sacrificium Domino fieret: tardante illo, quum populus dilaberetur, [4] illicita præsumtione, rex [5] ad vicem sacordotis [6] holocaustum obtulit: multumque à Samuele increpitus, * sera peccatum pœnitentia fatebatur. Igitur ex peccaphus, ut vires suorum Israëlitarum Vespasiano & Romanis ostentet, ait ex Israële fuisse septingenta millia, ex Iuda vero septuaginta. LXX. quoque numerant sexcenta millia Israëlis. Hebræi illorum CCC CIↃ. horum XXX. habent. Addit Josephus ipsum Naas Ammonitarum Regem occisum fuisse.

1 *Iterato à Samuele unctus.*] Prius in Maspha, nunc in Galgalis. Ita Josephus. Sed Scriptura nullam iteratæ unctionis mentionem facit. Tantum dicit: innovatum fuisse regnum. 1. Reg. XI 1. Gemara Hierosol. *Reges ungi non solebant, nisi ob adversam factionem.* Quia semel unctus Saul, non opus erat iterare unctionem: sed rebelles alteram unctionem expresserunt. Dici etiam potest, hanc fuisse publicam unctionem, alteram privatam. *Horn.* Ter unctus Saul, primo à Samuele privatim. Deinde publice in Maspha. Tertio post victoriam, publice, pariter in Galgalis. *Abul. Sanchez. Serar.*

2 *Atrox bellum.*] 1. Reg. XIII. Joseph. VI, 7.

3 *In Galgalis.*] Sunt qui putent hoc bellum accidisse duobus annis post inaugurationem Saulis quæ Galgalis facta. *Grot.* Quod si verum, male Sulpicius, *locum exercitui ad conveniendum in Galgalis* fuisse dicit. Nam ex textu patet Michmasam convocatos milites. *Horn.*

4 *Illicita præsumtione.*] Sequentia docent Sulpicium in eadem sententia fuisse cum Nicolao de Lyra & aliis, qui inter peccata Saulis recensent quod holocaustum obtulerit, rem ei illicitam, eo quod sacerdos non esset. Quasi vero solis sacerdotibus licuerit offerre holocaustum, ac non etiam aliis, qui sacerdotes non erant. Nam ne Samuel quidem sacerdos erat ex genere Aharonis. Quod si dicas Levitam fuisse, quibus hoc quoque concessum fuerit, respondeo, Gedeonem etiam holocaustum Domino obtulisse, nec propterea reprehensum fuisse. Dicunt insuper Ebræi licitum fuisse extraneo (sic vocant eum qui sacerdos non est) offerre in excelso המשיח. id est unici: quemadmodum expositum est in Zebachim, hoc est, ejus tractatus Thalmudici, ubi de sacrificiis agitur. *Drus.* Sed quod de Gedeon dicit, sacrificium obtulisse, falsum esse supra ostendimus. Gregor. *Iccirco per inobedientiam cecidit, quia integris septem diebus, sicut jussus fuerat, non expectavit.* Et postea: *Ecce septem diebus Prophetam sustinuit, sed dum præstolari eum in fine diei desit, gloriam tantæ dignitatis amisit.* Peccavit igitur in eo, quod finem septimæ diei non expectavit.

5 *Ad vicem sacerdotis.*] Usitatius est, *in vicem*, aut *vice sacerdotis*: quod etiam dicunt, *vicem sacerdotis.* Sic Plautus & alii quandoque locuti sunt. *Drus.*

6 *Holocaustum obtulit.*] Per se, absque Sacerdote. Rupert. Lyra & favet Josephus. Addit R. Levi, Saulem hæc sacrificia obtulisse, ut à Deo Spiritum Prophetiæ impetraret, quo deinceps sine Samuele regeretur. Sed Scriptura nihil hujus meminit; alioqui Samuel id ei

9 peccato regis, metus omnem exercitum pervaserat. [1] Castra hostium haud longe sita, præsens periculum ostendebant: neque cuiquam exeundi in prælium animus, plu-
10 res [2] lacrymas [3] & latebras petiverant. Nam præter imbecillitatem animorum, qui alienum à se Dominum, delicto regis, arbitrabantur, [4] in maxima ferramentorum inopia exercitus erat: adeo ut, præter Saul & Jonathan filium
11 ejus, nemo gladium aut lanceam habuisse tradatur. Nam Allophyli superiore bello victores, usum Hebræis ademerant,

ei acerrime exprobrasset. Tum in castris Sacerdotes qui offerre poterant. *Abulens.*

* *Sera peccatum pœnitentia fatebatur.*] Quodnam peccatum? An quod Samuelem non fuerit operitus? plane sic videtur. Nam cum jussus esset expectare dies septem, non debuisset offerre ante vesperam diei septimi. Quo die Samuel venit, sicut promiserat: serius tamen, quia peractum tunc erat sacrificium. *Drus.*

1 *Castra hostium haud longe sita.*] In Machmas, Gabaa & vicinis oppidis.

2 *Lacrymas.*] Suspicor Severum edidisse, *lacunas (sive lacus) & latebras.* Nam in editioue Græca, καὶ ἐκρύβη ὁ λαὸς ἐν τοῖς σπηλαίοις, καὶ ἐν ταῖς μάνδραις, καὶ ἐν ταῖς πέτραις, καὶ ἐν τοῖς βόθροις, καὶ ἐν τοῖς λάκκοις. Lexicon Græco-Latin. vetus βόθρος, *fossa, fovea, lacuna.* Idem Lexicon λάκκος, *lacuna, laccus, cisterna.* Locus est 1. Sam. 13. 6. Cui hæc mea conjectura non placet, & per me licet ut deleto, *lacrymas &*, legat, *plures latebras petiverant.* Drus.

3 *Et latebras.*] Hebr. & Chald. *munitiones*, Vatablus *Spineta*, Cajetan. scissuras montium, Abulensis explicat *abdita* esse loca secreta tam urbium, quam domorum. Tales sunt Romæ Cryptæ & cæmeteria Priscillæ, Sebastiani, Laurentii, Pancratii, in quibus tempore persecutionum se abdebant Christiani; quæ ego sæpius subintrans, vidi subterraneam Romam & obstupui. *A Lapid.*

4 *In maxima ferramentorum inopia.*] Οἱ γὰρ τῆς Γάβας Παλαιστινοὶ κατεστρεφόμενοι τοὺς Ἰουδαίους, τάτε ὅπλα αὐτοῖς ἀφῃροῦντο. *Joseph.* Idque extorto federe factum, cui non dissimilis lex, quam Porsena in fœdere cum Romanis posuit, *Ne ferro, nisi in agricultura uterentur.* Tacent id Historici, ut pudendum victori postea gentium populo. At Plinius ingenue fatetur XXXIV, 14. *Grot.* Sic Romani Carthaginiensibus & Antiocho extorserunt classes. Quid nunc moliatur nova quædam Respubl. notum est: Scriptura dicit non inventum fuisse ensem, nisi penes Saulum & Jonathanem. Populus ergo armabatur fundis, arcubus, perticis, fustibus, & omni apparatu rustico. Et forte illa ferramenta in rudes gladios & arma conflabant. Virgil. *Et curvæ rigidum falces conflantur in ensem.* Sic Samgar vomere aratri occidit Ioc. Philistæos. Samson carens ense, mandibula asini, millenos. Ex quibus liquet antiquam fuisse hanc Philistinorum cautionem, ne Israëlitæ haberent arma & fabros ferrarios. Vide Kimchium ad Samuel. Præbuit igitur exercitus Saulis speciem primæ & antiquæ militiæ, ubi adhuc

Arma antiqua manus, ungues, dentesque fuerunt.

Et,

—— Hic torre armatus adusto
Stipitis hic gravidi nodis, quod cuique repertum

Riman-

rant, neque cuiquam conficiendi teli bellici, aut rustici ferramenti potestas fuerat. Igitur [1] Jonatha, audaci consilio, 12
[2] solo armigero suo comite, castra hostium ingressus, viginti fere ex hostibus interemptis, universum exercitum terrore perculerat. Tum vero, nutu Dei, in fugam versi, 13
non imperia exequi, non ordines observare, omne præsidium in pedibus habere. Quod ubi Saul animadvertit, suis 14
propere eductis, fugientes persecutus, victoria potitus est. Eo die [3] rex edixisse traditur, *ne quis, nisi confectis hostibus*, [4] *ci-* 15
bum caperet. Sed Jonatha, interdictionis ejus inscius, [5] favo re- 16
perto, tincto [6] spiculo, mel degustaverat. Sed ubi regi, *ex Do- 17
mini

Rimanti, telum ira facit.
Stipitibus duris agitur, sudibusque præustis.

1 *Jonathan audaci consilio.*] 1. Reg. 14. Joseph. 6. 7. Exercitus maximus demum à duobus est fugatus, Jonathane qui hostes terrore perculit, & Saulo qui eos perculsos, cum Hebræis ex latebris egressis, delevit. *Sigon.* Jonathan fuit fortis, comis, minime ambitiosus. Talis ferme Germanicus. *Grotius.* Fuit autem ad hoc facinus à Deo excitatus. Ideoque patri suo non indicavit, ne impediret tanquam temerarium. *Theoder. Procop. Abul. Cajetan.*

2 *Solo armigero suo comite.*] Talis Automedon Achilli, Æneæ Achates. Vulgus Scutarium vocat. *Grot.* Videtur autem usus augurio quodam sed licito. De quo Rabbini dicunt. *Omne augurium quod non est sicut augurium Eliezeris servi Abraham, & sicut Jonathæ filii Saulis, non est augurium. Nam si male fecissent Eliezer & Jonathan, Deus non exaudivisset eos, nec auxiliatus fuisset iis.* Kimchi. Omini Jonatæ simile fuit omen Pazonum, de quo Herodotus initio libri v.

3 *Rex edixisse traditur.*] Ἐπαρᾶται τοῖς Ἑβραίοις ἵν' εἰπὶς ἀποχόμενος τοῦ φωνεύειν τοὺς ἐχθροὺς φάγοι, καὶ μὴ μέχρις οὗ νῦξ ἐπελθοῦσα, &c. *Joseph.* Populum temere satis jurejurando adstrinxit ac diris devovit eum, qui ante vesperam, priusquam hostes confecti essent, cibum sumeret. Hoc factum Saulis culpat Josephus: culpant expositores. Iidem excusant Jonathanem. Primum quod inscius fuerit edicti paterni: deinde quod necessitate compulsus hoc fecerit. *Drus.* Edictum hoc Saulis, hominis imperiosi & προπετοῦς imprudentiam arguit. Nam & diu pugnantibus opus cibo refici & pœna gravior tali delicto. Præterea excipi debent ignorantes. *Grotius.* Similia habent *Lyra, Gregor. Chrysostom.* Contra factum laudant & commendant *Hieronymus. Ambrosius. Abulensis. Cajetanus. Serarius.* ne hostes, comedente populo, elaberentur.

4 *Cibum caperet.*] לחם. Quod omnem cibum, etiam mel comprehendit. Quod ex eo patet, quia etiam à melle abstinuerunt. *Drusius.* ad Sam. Potus non videtur interdictus, quia brevior in bibendo mora, & urgentior illius necessitas, æstu & pugna fatigatis. *Menoch.*

5 *Favo reperto.*] Apes enim sylvestres mellificant, uti videre est in Polonia & Moscovia.

6 *Spiculo mel gustaverat.*] Baculi extremo. LXX. τῷ ἄκρῳ τοῦ σκήπτρου. Quamprimum autem gustavit mel, illuminati sunt oculi ejus, hoc est vires ipsi

18 mini ira compertum est, morte affici filium jussit. [1] Sed populi auxilio ab exitio vindicatus est.

1 LX. [2] Ea tempestate Samuel à Domino monitus, regem adiit, verbis Domini nuncians, uti genti Amelech, quæ olim Hebræos ex Ægypto venientes transitu prohibuerat, bellum inferret: addito interdicto, *ne quid ex spoliis de-*
2 *victorum concupisceret*. Ita [3] in fines hostium ductus exercitus: [4] rex captus, [5] gens subacta, Saul victus prædæ magnitudine,

ipsi redditæ priores, quæ fame antea plane erant debiles, sic ut oculi vix viderent, genua vix sustinerent. Quod à fame provenire docet Curculio Plaut.

—— *Tenebræ oboriuntur, genua inedia succidunt.*
Perii, prospicio parum. ——

Quæ satis ostendunt, cur Jonathas famelicus, paullulo mellis comesto sibi oculorum dixerit redditum lumen. Nam cum omnis id habeat cibus ut vires deperditas instauret: tum præcipue hoc, uti vinum, sic mel præstat, quia ambo subtilia sunt, eoque citius vires diffundunt. *Vossius.* Mel enim inter saluberrima edulia. Unde quidam suadent infantes ad longævitatem non lacte, sed pane & melle vel saccaro nutriendos. Hinc de Messia: *Mel & butyrum comedet.* Nam mel est roris & florum, butyrum vero omnium herbarum sumen. *Horn.* R. Salomo putat eum degustasse cannam sacchari. R. David hanc opinionem confutans, dicit: *in arboribus sylvæ erat examen apum, mel stillabat ex iis.*

* *Ex Domini ira.*] Ex silentio Domini, qui non respondit ei toto die, comperit peccatum fuisse: deinde sors Jonatham prodidit. *Drus.* Summus autem tum Sacerdos Achias fuit, filius Achitob. De quo vide Seld. de succes. in Pontif. 1, 3.

1 *Sed populi auxilio.*] Quem ipse Jonathan, criminando patris edictum, concitarat. *Negavit id recte à patre factum.* Josephus. Liberavit populus Jonathan, non imperio sed deprecatione, quomodo populus Romanus Fabium Rutilianum apud Papyrium Dictatorem. *Livius* VIII. Neque hic obstare debebat jusjurandum Saulis, ut quod injustam in se atrocitatem contineret. *Gr.*

2 *Ea tempestate.*] 1. Reg. 15. Joseph. 6. 8. Bellum hoc Amalekiticum, pro internecione totius gentis, gestum est, *ut juxta Mosis præceptum, Amalekitarum nomen ex rerum natura deleretur.* Joseph.

3 *In fines hostium ductus exercitus.*] Uno prælio contusis Amalekitis, oppidatim bellum circumferre cœpit, quorum aliquot machinis, alia cuniculis & operibus, nonnulla fame, siti, aliisque modis cum expugnasset, usque ad mulieres & pueros cædibus grassatus est, nec crudele, nec inhumanum hoc ratus, quoniam in hostem, & Dei jussu ita sæviretur. Deus enim ita Amalekitas oderat, ut ne infantibus quidem parceret, quos natura ipsa cæteris miseratione digniores esse voluit. *Joseph.*

4 *Rex captus.*] Agag. Cujus magnitudinem & pulchritudinem corporis miratus, servare eum decrevit, idque non ex Dei sententia, sed victus affectu proprio, inconcessam miserendi sui licentiam, suo periculo usurpans. Ita Saulus Regem ipsum hostium, & malorum omnium Hebræis authorem servavit, pluris ejus formam, quam mandata Dei faciens. *Joseph.* Pepercit ei ex superbia, ut de eo triumpharet. *Serar.* Ex avaritia, ut thesauros ab eo extorqueret. *Lyra.* Ex humana erga Regem commiseratione. *Abul.*

5 *Gens subacta.*] Annales Sacri; *Percussit*

ne, præcepti divini immemor, [1] capta servari & ferri ju-
bet. Quo facto offensus Dominus, Samuelem alloquitur: 3
[2] *pœnitere se quod Saul regem constituerit.* [3] Dictum sacerdos regi 4
refert. Mox à Domino monitus, [4] *David* [5] regali unguento 5
perlinit, [6] parvum etiamnum puerum, sub patre agentem,
pasto-

cussit Saul Amalec, ab Hevilia, donec venias ad Sur, quæ est è regione Ægypti, Νικήσας δὲ Σάουλος ἅπαντας τοὺς ἀπὸ πηλουσίου τῆς Αἰγύπτου καθήκοντας ἕως τῆς ἐρυθρᾶς θαλάσσης διέφθειρε τὴν τῶν πολεμίων, παραλιπὼν τὸ τῶν Σικιμιτῶν ἔθνος· οὗτοι γὰρ ἐν τῇ Μαδιανῇ χώρᾳ μέσοι κατοίκηνται. *Hos enim ante bellum admonuit per nuncios, ut secederent, neve res suas cum Amalecitarum rebus miscerent. Studere enim se eorum incolumitati, propter cognationem quæ illis cum Raguelo Mosis socero intercedebat.* Joseph. Σικιμιτῶν ἔθνος sunt Cinæi, de quibus in textu sacro.

1 *Capta servari & ferri jubet.*] Regis peccatum imitatus est populus; & jumentis ac pecoribus pepercerunt, pecunias opesque diripuerunt. *Joseph.* Sed Saul quoque particeps hujus peccati fuit, ut ex textu patet. Prætextebatur autem religio & sacrificium. Vera caussa insatiabilis habendi cupido fuit. *Horn.* Saul tamen postea etiam metum, & necessitatem obtentui habuit, quod non ausus fuerit militem prædæ cupiditate accensum cohibere. *Joseph.*

2 *Pœnitere se.*] Hieron. in Ezech. 11. *Electio Judæ, & Saulis unctio, non arguunt Deum ignorantiæ futurorum, sed præsentium monstrant esse judicem.*

3 *Dictum Sacerdos Regi refert.*] Cum per totam noctem, fusis precibus Deum frustra conciliare conatus esset. Orationem ejus qua Regem increpavit, lectu dignissimam, apud Josephum vide.

4 *David.*] Hujus nominis דויד diminutivum est דירה, cognomen Elysæ Tyriæ, quod dilectulam notat. De quo tamen aliter veteres. Vide Voss. 1. de Idol. XXXII. Fuit filius Isaï, Bethlehemita, ex tribu Judæ.

5 *Regali unguento.*] Oleo unctionis. Hæc unctio extendebatur in omnes ipsius posteros. Quod autem Salomo unctus fuit, id factum propter Adoniam. Sic & alii quidam uncti fuerunt propter singularem aliquam caussam. Ratio ungendi Reges: Qui ungebat digito suo exprimebat χῖ Græcum quod vocant כי vel certe בף יוגיות, id est, Chaph Græcanicum. Quæ figura est crucis Andræanæ. Chaph Græcanicum vocatur à Davide Camio in comment. ad Psal. CXXXIII. ubi de unctione sacerdotis, *Initio induebat eum vestibus sacerdotalibus, postea fundebat oleum super caput ejus ungebatque eodem oleo cilia oculorum ejus in modum Chaph Græcanici.* Drusius. Chrysost. Hom. IV. in Philipp. *Iccirco sacerdotes, Reges, & Prophetæ ungebantur, quia divinæ benignitatis Symbolum habebat oleum.* Unxit autem Samuel Davidem, non insusurrando in aurem ejus, ut Ioseph. vult, sed palam, ut omnes fratres spectarent, minoreque invidia laborarent, cum sibi eum præferri viderent. *Theodoret.* Hinc patet patrem & fratres cognovisse eum ungi in Regem. *Abulens.* Licet id Cajetanus neget.

6 *Parvum etiamnum puerum.*] Παῖς ξανθός. Joseph. Puerulum fuisse Chrysostomus tradit in Psalm. L. contra Hebræi in Seder Olam, censent eum fuisse XXIX. annorum, eo quod putent Saulem duos duntaxat annos regnasse, quo mortuo statim successerit David annorum XXX. 11. Reg. c. 4. Media sententia verior est, Davidem cum ungeretur, fuisse XX. annorum circiter. *Abulens. Salianus.*

1 *Pasto-*

[1]pastorem ovium, assuetum sæpius cithara canere: ob quod postea à Saule assumptus, inter ministros regios habebatur.
6 Qua tempestate, Allophylis atque Hebræis bello flagrantibus, cum ex adverso acies constitissent, [2]Goliat quidam ex Allophylis, vir [3] miræ magnitudinis & roboris, [4] suorum ordines prætergressus, ferocibus verbis probra in hostes ja-
7 ciens, [5] singularem pugnam ciebat. Tum rex magna præmia, & filiæ nuptias despondit, si quis provocantis spolia
8 retulisset. Sed nemo, ex tanto agmine, aggredi audebat. Igitur David, [6] etiamnum puer, pugnæ se obtulit:
9 rejectis-

1 *Pastorem ovium.*] Sic apud veteres Romanos:

Jura dabat populis posito modo prætor aratro,
Pascebatque suas ipse senator oves.

Forma autem Davidi similem fuisse Valentinianum Imperatorem, Cedrenus scribit, eo quod rubicundus esset, rufis capillis, oculis cæsiis & pulchris.

2 *Goliat quidam.*] 1. Reg. 17. Frater ejus fuit Iischbi Nobensis 11. Sam. 21. 16. à quo iidem Rabbini fingunt, postea Davidem in venatione captum, & miraculo liberatum fuisse. *Sanhedrim* in Perck Cheleck. Vocatur autem בני״ם, quod vulgatus vertit *Spurius*. Nam Hebræi notant, cognomen esse gigantum, qui legum omnium & matrimonii contemtores, ob id incerto patre nascebantur. *Grot.* Verisimile est natum fuisse ex stirpe Enakim, & matre Gethæa. Nam reliquias Enakim seu gigantum permansisse in Geth, constat ex Josua. Et incertum ignotumque ejus patrem fuisse, vel inde colligitur, quod cum generis illius & parentum fit mentio in Scriptura, nunquam patris nomen exprimitur, sed matris solius, nempe Arapha 11. Reg. 9. 19. 1. Paral. xx. Quod quia videtur aliquam habere similitudinem cum Orpha nuru Noëmi, hinc Thalmudistæ & alii Rabbini fingunt eum fuisse filium Orphæ. Sed neque nominum magna est similitudo, neque tempora id permittunt, cum secundum hunc calculum, Goliat esset centenario jam major ut patet ex 1. Ruth. *Tirinus.*

3 *Miræ magnitudinis.*] Sex cubitorum & palmæ altitudine. Erat enim de stirpe Gigantum, ait Nazianz. Orat. xxx. & Philast. hæres. xxxix. Quod vero interdum ossa magna eruuntur quæ gigantum esse putant, sæpe fallit. Nam vel elephantum sunt, ut probavit Peirescius, vel aliorum animalium. De vana opinione Carolum Magnum gigantem fuisse vide Leodium in Annal. Frid. II. & Freherum.

4 *Suorum ordines prætergressus.*] Sic in medium inter castra pontem processit Gallus ille provocator, quem interfecit Manlius Torquatus, narrante Liv. l. 7.

5 *Singularem pugnam ciebat.*] Subinde licet bellum vertere in duellum, publica authoritate, ut unius cæde multorum strages redimatur. Sic Romani bellum contra Albanos verterunt in duellum trium Horatiorum cum tribus Curiatiis. *Livius* 1. Et frequentes ejusmodi sponsiones illis seculis, ut inter Lacedæmonios & Argivos Othryadis tempore, inter Romanos & Albanos cum Horatii & Curiatii decertarent. *Grot.*

6 *Etiamnum puer.*] Patet tamen eum procero fuisse corpore. Quia nimirum Saul procerus, vestes ipsi suas & arma adaptavit. Minus enim congruum est, quod ait Lyra, Serarius & alii, vestes has dici Saulis, non quod essent ipsius, sed

[1] rejectisque armis, quibus infirma ætas gravabatur, [2] virga tantum & quinque lapidibus sumptis, in prælium processit, primoque ictu, [3] misso funda lapide, Allophylum [4] perculit, [5] caput victi & spolia abstulit, [6] gladium postea in tem-

sed quod ex vestiario ejus depromtæ. Pejus adhuc Rabbini fingunt, Deum vestes Saulis adaptasse corpori Davidis. *A Lapide.* Neque David cum illa exueret, negabat quadrare suo corpori, sed solum se non assuevisse ejusmodi armis, neque incedere posse gravatum tanto pondere, & quasi ferreis quibusdam vinculis constrictum. Denique idem colligitur ex eo, quod gladio Goliat, utique longo & gravi, David expedite uteretur, neque inconcinne cingeretur. Ita *Chrysostomus.* Abulens. Dion.

1 *Rejectisque armis.*] Ambros. 1. offic. 25. *David adversus Goliam, immanis corporis virum, singulari certamine dimicaturus, arma quibus oneraretur, respuit. Virtus enim suis lacertis magis, quam alienis integumentis, nititur.*

2 *Virga tantum.*] Pedum erat, id est, baculus pastoralis sive agolum. Ita Festo baculus ille dicitur, ab agendis pecoribus. *Drus.* Historia non dissimilis est apud Strabonem 8.

3 *Misso funda lapide.*] Vegetius 1. 6. *In omnibus veterum præliis funditores militasse nullus ignorat.* Ubi & multa alia ad laudem fundarum. Paulinus:

Ille Gigas pueri funda pastoris obivit
Ut canis.

4 *Perculit.*] In fronte. *Hebr.* Super domum oculorum. *Chald.* In cerebrum. *Joseph.* Unde patet Davidem insignem fuisse fundibularium, quia frontem tetigit: & ictum ejus validum, quia penetravit. Prudentius:

Trajectumque cavo terebravit vulnere frontem.

Glossa & Hugo censent, Goliam ternis lapidibus & ictibus à David fuisse prostratum. Contrarium ex textu patet, primo ictu corruisse. Chaldæus & Rabbini nugantur, lapidi fuisse inscriptum nomen τετραγράμματον, & Patriarcha rum. Alii dicunt Archangelum Michaëlem percussisse Goliam.

5 *Caput victi & spolia abstulit.*] Prius illud in castra intulit, deinde per urbes circumtulit, ac tandem in Jerusalem detulit, ut Jebusæi, qui arcem ejus obstinate adhuc tutabantur, ex hoc tropæo discerent, se quoque superari posse, sicut post novennium contigit. *Annales Sacri.* Τὴν δὲ κεφαλὴν τοῦ Γολιάθ. Δαβὶδ εἰς τὴν ἰδίαν σκηνὴν ἐκόμισεν. *Josephus.* Capita hostibus præscindere Orientalibus & in universum Scythis receptum. Sic Hiberni *nulla cæde occisum putant quoad usque gladiatoriis ictibus caput abscissum vident. Tum confectam rem colli sectores arbitrantur imo pene credunt.* Stanihurstius lib. 1. de Rebus Hibern.

6 *Gladium postea in templum posuit.*] Τὴν ῥομφαίαν ἀνέθηκεν τῷ Θεῷ. *Joseph.* Posuit eum Nobæ in tabernaculo Dei, victoriæ monumentum; & inde eum postea, Saulem fugiens recepit 1 Reg. xxi. 8. Falso igitur Sigonius hoc loco. Sulpicium erroris insimulat, quasi tentorium militare pro templo accepisset. Fuitque ille mos antiquissimus, arma hostium devictorum Diis consecrare, & in publico suspendere. Ita igitur:

Vidimus horrendum membris animisque Goliam
Invalida cecidisse manu: puerilis in illum
Dextera fundali torsit stridore lapillum.
Ille minax, rigidus, jactans, ruculentus, amarus,
Dum sese ostentat clypeo, dum territat auras,
Expertus pueri quid possint ludicra parvi,
Succubuit teneris bellator turbidus armis. Paulinus.

in templum posuit. Allophyli autem omnes in fugam versi, [1] victoriam concessere.

1 LXI. Sed è prælio reversis, [2] multus circa David fa-
2 vor, invidiam regis accenderat. Timens autem, tam charum omnibus, cum invidia & pernicie necare [3] sub specie
3 honoris, objectare eum periculis statuit. Ac primum [4] tri-
4 bunum eum fecerat, [5] ut rem bellicam curaret. Inde, [6] cum ei filiam spopondisset, fidem fregit, eamque [7] alteri tra-
5 didit. Mox filia regis natu minor, [8] Melchol nomine, [9] a-
6 more David flagrare occœperat. Igitur nuptiarum ejus istiusmodi conditionem proponit: [10] *si centum præputia David ex hosti-*

1 *Victoriam concessere.*] Tum Saulus & universus Hebræorum exercitus, sublato militari clamore, in trepidos irruunt, & quotquot assequi poterant cædentes, usque ad Gittæ fines ac portas Ascalonis persequuntur. Ceciderunt que Palæstinorum triginta millia, & duplo plures sunt vulnerati. Saulus vero à persequendo reversus, castra hostium diripit ac incendit. *Josephus.* Nihil de numero cæsorum & vulneratorum in Sacris; sed tantum, *cecidisse toto campo*, narratur. *Horn.*

2 *Multus circa David favor.*] 1 Reg. 18. Cum dicerent eum decem millia superasse, Saulem vero mille tantum. Hoc ei invidiam conciliabat apud Regem. *Drus.* Vide Joseph. Sic Aureliano Imp. qui sua manu Sarmatas XLVIII. interfecerat, & diversis diebus ultra IↃↃↃCL. acclamatum est à pueris: *Mille, mille, mille, mille, mille, mille, decollavimus. Vivat qui mille, mille occidit.* Et alibi: *Mille Francos, mille Sarmatas occidimus, mille, mille, mille Persas quærimus.* Vopiscus in Aureliano.

3 *Sub specie honoris.*] Sic cum Germanico Tiberius egit. Tacitus II. Annal. Frequens id in Principum aulis arcanum.

4 *Tribunum eum fecerat.*] Parum tutum putans armatum circa se versari, ex satellite tribunum fecit, non tam illius honori, quam suæ securitati consultum volens, ut sæpe hostibus objectum, aliquis casus è medio tolleret. *Josephus.* Idem Corbuloni apud Neronem, Agricolæ apud Domitianum, contigit. *Tacitus.*

5 *Ut rem bellicam curaret.*] Cujus ab omni ævo studiosissimi erant Hebræi. Vide Cunæum II. de Republ. Hebræorum 18.

6 *Cum ei filiam spopondisset.*] Natu majorem, Merob nomine.

7 *Alteri tradidit.*] Adriëli Molathitæ.

8 *Melchol.*] Μελχόλ. Sed in Hieronymo *Michol*, & in textu Ebræo, *Michal.* Drus.

9 *Amore David flagrare occœperat.*] Sic veritas Ebræa 1 Sam. 18. vers. 20. Sed & Græca Editio, καὶ ἠγάπησε Μελχὸλ ἡ θυγατὴρ Σαὺλ τὸν Δαΐδ, *Dilexit Melchol filia Saul Davidem.* Latina exemplaria variant. Nam in aliis, *dilexit autem Michol filia Saul altera David:* & in aliis, *dilexit autem David Michol filiam Saul alteram.* Utrumque verum esse potest. *Drusius.* Ὡς δὲ ὑπερβολὴν τῆς ἀνδρείας τὸν τε λαὸν αὐτὸς ἐρᾷν καὶ τὴν Σαούλ θυγατέρα παρθένον ἔτι οὖσαν, λαβεῖν ἐρᾷν, καὶ ὁ παῖς ὑπερηφανῶν ἠνίατο φανερὸν καὶ ἀμφιδηλήσας ποιεῖ τὸν πατέρα. *Joseph.*

10 *Si centum præputia.*] Cur non capita

ex hostibus retulisset, regiam virginem matrimonio illius cessuram. Sperabat enim, juvenem periculosa audentem, facile periturum. Sed longe aliter, ac ratus erat, evenit. Nam ut proposuerat, impigre [1] David centum præputia ex Allophylis retulit: atque ita regis filiam in matrimonium accepit. 7 8 9

LXII. Crescebat indies in eum regis odium, stimulante invidia: quia bonos semper mali insectantur. Igitur [2] ministris & Jonathæ filio imperavit, vitæ ejus ut insidias pararent. Sed Jonathæ charus acceptusque jam inde à principio David fuerat. Itaque rex increpitus à filio, cruentum imperium repressit. Sed non diu mali boni sunt. Nam cum [3] spiritu erroris Saul affligeretur, eique David assisteret, [4] cithara laborantem deliniens, lancea eum ferire 1 2 3 4 5 6

pita petiit? Ne David afferret capita Hebræorum, vel aliorum, fingens ea esse Philistæorum. Nam præputia Hebræi in circumcisione posuerant. Non ergo falli Saul poterat. Ita Theodoret. & Procop. Pari animo Eurystheus Herculem objecit periculis. Josephus iterum turbat, qui Saulem petiisse refert κεφαλὰς Philistæorum. Nempe apud Romanos præputiorum mentionem subterfugit, ne risu rem exciperent.

1 *David centum præputia ex Allophylis retulit.*] Non solus, sed μετὰ τῶν ἑταιρείας, cum sodalitio & commilitonibus suis. Ita Joseph. Obtulit autem non centum præputia tantum, sicut convenerat, sed ducenta. Intolerabilis in Josepho mentiendi libido. Ecce enim, ex ducentis præputiis sexcenta capita facit: Κτείνας γὰρ πολλὰς, κεφαλὰς ἑξακοσίων ἀποτεμὼν, ἦκε πρὸς τὸν βασιλέα. *Horn.*

2 *Ministris & Ionathæ filio.*] 1 Reg. 19. Joseph. 6. 12. Παρῃτέσατο τὴν ἀναίρεσιν αὐτῷ, Ἰωνάθη τε τῷ παιδὶ καὶ τοῖς πιστοτάτοις οἰκετῶν. *Joseph.*

3 *Spiritu erroris.*] Hebræi, Josephus, Cajetanus, Delrio, censent fuisse atram bilem, sive melancholiam & μανίαν, quæ in Saulo causabatur suspiciones, invidiam, mœrorem, furores, deliria. Alii censent fuisse Angelum bonum à Deo Sauli immissum. Verius est Diabolum fuisse, qui occuparit Saulem. Ita *Josephus, Isidorus, Abul. Vatabl. Theodor.*

4 *Cithara laborantem deliniens.*] Laudatum ab arte Musica Davidem à Doëgo Idumæo, censent Rabbini apud Hieronym. in Quæst. & Lyram, ut dum ante furentem Saulem staret, interimeretur. 1 Reg. 16. 16, 18. An autem & quatenus per Musicam Dæmones ac morbi profligentur, disputant Physici. Vide Valesium & alios. Ea vis est sonorum ut animum concitatum tranquillent; alii torpentem excitant & rebus magnis præparant 11 Reg. 3. 15. Sic ferocientes animos mollivit Pythagoras, seditiones accensas inhibuit Asclepiades, Damon ebrios ac petulantes juvenes ad modestiam reduxit, lymphaticos morbo liberavit Xenocrates. De quibus vide Capellam Saturæ l. 10. Marinus de Proclo: πυρικέλδυε δὲ ἐκάστοτε ὕμνους λέγων καὶ λεγομένων τῶν ὕμνων, πᾶσα εἰρήνη τῶν παθῶν ἐγίνετο καὶ ἀταραξία. Apollonius de Miris: ἴασθαι ἡ κρίσις τῆς

rire conatus eſt, niſi ille lethalem ictum propere declinaſ-
7 ſet. Exinde jam non occulte, ſed [1] palam ei necem para-
bat: [2] nec ultra ſe David regi credidit.

1 LXIII. Ac primum fugiens, [3] ad Samuelem ſe con-
tulit: inde [4] ad Abimelech, [5] poſtremo ad regem [6] Moab
2 confugit. Mox per Gad Prophetam monitus: [7] in terram
Judæ

σις τῆς διανοίας ἐκστάσεις. Pythagoræis moris fuit, cum ſomnum peterent, ad lyram prius lenire mentes, ut ſi quid fuiſſet turbatarum cogitationum, componerent. *Quint.* 20. 4.

1 *Palam ei necem parabat.*] Cum miſiſſet ſatellites in domum David qui eam cuſtodirent, & mane interficerent, inde indicio uxoris evaſit, nec ſe amplius Sauli commiſit. Qua calliditate Michal Davidem periculo ſubduxerit, ita refert Joſephus: *Parato lecto tanquam ægrotanti, ſtragulis jecur capræ recens exemptum ſubjecit, diluculoque venientibus, quos pater ad Davidem miſerat, oſtendit lectum opertum, & quod palpitatione jecoris ſtragula moveri viderent, maritum ægrum anhelare perſuaſit, addens totam noctem inquietam eum egiſſe.* Sed quod de jecinore dicit, vanum eſt. תרפים ſunt μορφώματα juxta Aquilæ interpretationem. Ex veſtibus aliquid inſtar Davidis in lecto recubantis, callida mulier compoſuit. *Horn.*

2 *Nec ultra ſe David Regi credidit.*] Sed ultimo neceſſitatis præſidio, armis, uſus eſt, ad vim arcendam ſi inferretur. Notandum eſt, non factum id à Davide, niſi poſtquam & Jonathanis indicio, & pluribus aliis certiſſimis argumentis compererat, Saulem vitæ ſuæ imminere. Deinde nec urbes invadit, nec pugnandi captat occaſiones, ſed latebras quærit, modo in locis deviis, modo apud exteros, & hac religione, ut nunquam popularibus ſuis noceat. Vide Grotium 1. de Jure Belli 4.

3 *Ad Samuelem ſe contulit.*] Ramatham. Inde uterque Najotham conceſſit, ubi erat collegium Prophetarum. Najoth autem & Ramatha non erant diverſa vel diſtantia loca: ſed Najoth fuit locus in urbe, vel juxta eam, ubi conventus ſacri & ſolemnes habebantur. *Adrichom.*

4 *Ad Abimelech.*] 1 Reg. 20. 21. Joſeph. 6. 14. Adde ſi placet, *poſt ad Regem Geth.* Nam id omiſſum à Sulpicio. *Druſ.* Vide Seld. de Succeſſ. in Pontif. Abimelech autem Nobæ degebat, quæ urbs ceſſit ſacerdotibus occaſione tabernaculi federis eo tranſlati. Noba hæc in tribu Manaſſe, trans Jordanem ſita erat. *Abul.* Tabernaculum federis continens arcam, fuit in Silo, ibique manſit uſque dum caperetur arca à Philiſtæis, à quibus poſt ſeptem menſes remiſſa, collocata fuit arca in Cariathjarim. Inde tranſlata fuit in domum Obededom: à Davide in Sion: à Salomone in templum ab eo erectum. Tabernaculum vero Moſaicum capta arca, videtur in Nobe fuiſſe; qua à Saule ſubverſa, tranſlatum fuit in Gabaon & à Salomone traductum in templum. III. Reg. 8. *A Lapide.*

5 *Poſtremo ad Regem.*] Adde *Geth.* Nam id omiſſum à Sulpicio.

6 *Moab.*] Elapſus ex Palæſtina non abſque ingenti diſcrimine in ſpeluncam agri Adullami ſe abdidit, & recepta ad ſe paterna familia, undique etiam confluentibus quos neceſſitas cogebat, numero auctus, ad Moabitarum Regem proficiſcitur, rogatque eum ut parentes intra regni ſui fines tantiſper reciperet, dum res eorum in meliore ſtatu collocarentur. Quo impetrato, & parentibus in magno honore apud Regem quamdiu illic manſerunt, habitis, &c. *Ioſeph.*

7 *In terram Judæ.*] Judææ. *Col.* Venit in

Judæ regressus, [1] vitæ periculum adiit. Ea tempestate Saul 3
[2] Abimelech sacerdotem interemit, quod David recepisset: & cum ex ministris regiis nemo in sacerdotem manus inferre auderet, [3] Doëg Syrus cruentum ministerium executus

nit in saltum Haret, qui locus desertus erat, invius, & incultus. *Nihilominus*, inquit R. Salomon, *divina virtute factus, est idem locus abundans fructibus & animalibus, & irriguus fontibus, ut Davidem & viros ejus non solum sustentaret, sed etiam mirifice recrearet.* Quo alludit Psalm. 23. 1. Suspicatur Abulensis, regem Moab clanculum insidias Davidi struxisse, ut eum Sauli traderet. Huic avertendo, monitus est, ut in Judæam concederet.

1 *Vitæ periculum adiit.*] Quodnam periculum innuat, incertum. Nam in saltu Haret periclitatum, non legimus. Innuit ergo sine dubio obsidionem Cehillensem à Saule decretam, cum in illo oppido David versaretur. Vide 1 Regum 23. *Horn.*

2 *Abimelech sacerdotem interemit.*] Saul concione suorum advocata, multa de perduellione Davidis, & suorum conspiratione conquestus, audivit Abimelechum ipsi, præter panes, etiam gladium Goliati tradidisse. Hinc ira incensus, & ipsum & omnem Ithamaridum familiam, quæ in LXXXV. Sacerdotibus consistebat, interimi jubet. 1. Reg. 22. Vide Josephum 6. 14. Atque huc spectare volunt, id quod prædictum erat Heli Pontifici, de suæ, id est, Ithamaridarum domus futura clade 1 Sam. 2. 13. Nec tamen putandum Abiatharem hunc *solum* fuisse *generis sui superstitem*, ut male legitur in Gelenii versione Josephi. Is plane μόνος διασωθῆναι δυνηθεὶς ἐκ τοῦ γένους τῶν ὑπὸ Σαούλου φονευτῶν ἱερέων erat, id est, *solus de Sacerdotibus à Saul interfectis ereptus*, ut recte satis interpres vetus, seu *qui eripi potuerit.* Abiathar hic in Pontificatum, demortuo patre, successit, Achimelechus item, & Abimelechus interdum dictus; quemadmodum etiam pater ejus tam Abiathar quam Achimelechus dicebatur; ut observant viri docti, tam in Pontificum successione, quam ad D. Marci cap. 11. ubi Pontifex ille Abiathar nuncupatur, qui manifesto Achimelechus erat, Abiatharis hujus pater. Unde & Abiathar hic, pro eodem qui Achimelechus, filius Abiathar 11. Sam. 8. 17. & Abimelechus filius Abiathar 1 Paralip. 18. 16. nuncupatur, sumi solet; tametsi Ebræorum aliquot Achimelechum ibi pro Achimelechi à Doëgo occisi ex Abiathare filio nepote capiant, ut infra dicetur. In Josepho autem & tam in Ebræorum Chronicis quam in vetustis Christianorum, præter Abiatharem, non reperitur, post Achimelechi pronepotis Heli necem, alius ante Sadocum Pontifex. Attamen non desunt in Magistris qui Jehoiadam interponunt & sub initiis Davidis Regis Pontificatum gessisse volunt. In iis qui Davidi Saulem fugienti adhæserunt, censetur Jehojada seu Joida חנגיד לאהרן *Princeps de stirpe Aaron* (ut in vulgata) seu, ὁ ἡγούμενος τῷ Ἀαρὼν *Dux ipsi Aaron*, ut Hellenistæ, 1. Paral. 12. 27. Atque capite ejusdem lib. 27. 5. Benajas filius Joiadæ כהן ראש memoratur, quod vulgata *Sacerdos* tantum & ὁ ἱερεὺς ὁ ἄρχων, *Sacerdos princeps* Hellenistis vertitur. Sed magistris intelligitur casu genitivo, ut sit *Benajas filius Iojadæ Sacerdotis Principis* seu *Primarii.* Seldenus.

3 *Doëg Syrus.*] Δωὴγ ὁ Σύρος, quod perperam Δωὴκ scriptum, & Syrus, id est, הארמי Aramæus, error lectionis. Nam in Ebræo הארמי, id est, Idumæus. Quomodo sane Hieronymus olim legit. Josephus Græcam lectionem secutus. *Forte autem*, inquit, *aderat quidam servus natione Syrus, regiarum mularum curator.* Ant. hist. lib. 6. cap. 14. Error natus ex affinitate litterarum, Res & Daleth, quæ

4 cutus est. Post id David [1] desertum petiit: illuc quoque
eum Saul persequutus est, sed inani opera ejus exitium mo-
5 liebatur, quem Dominus protegebat. [2] Erat in deserto spe-
6 lunca, vasto recessu patens. In hujus interiora David se
7 conjecerat. Saul nesciens, in primo speluncæ aditu, [3] re-
ficiendi corporis gratia, successerat: ibique [4] somno captus
8 requiescebat. Quod ubi David animadvertit, hortantibus
cun-

teste Hieron. apice duntaxat distinguuntur. An variatum fuerit aliquando in codicibus Ebræis, nescio: hoc scio scripturam à lectione variare in his vocibus, IV. Reg. 16. 6. Nam scriptum ארמים per Res & lectum ארמים per Daleth. Scripturam expressit interpres Chaldæus, ut lectionem noster Hieronymus. *Drusius.* Interemit autem LXXXV. Ita Hebr. Chald. Roman. Septuag. Compl. At LXX. Vaticani numerant CCCV. Theodoretus CCCL. Male. Descriptionem hujus nefarii Doëgi, vide in Psalmo LI. qui cæde Sacerdotum peracta compositus est.

1 *Desertum petiit.*] Engaddi I. Sam. 24. Quæ olim nobilissima urbs, non longe à mari mortuo. A qua urbe adjacens regio & desertum, vocatur etiam Engaddi. Magna agri illius ubertas & amœnitas. Desertum autem plenum est altissimis montibus præruptisque, ita ut ruinam minari videantur, ac transeuntibus solo aspectu, metum inferant. *Borcard. Adrichom.*

2 *Erat in deserto spelunca.*] In montibus collibusque, ubi summa erat devexitas. Prisci mortales, præsertim in Judæa, & vicina Arabia maximè Trachonitide, effossa habebant & excisa antra quam laxissima capacissimaque, quo, tanquam ad arces tutissimas, peneque inexpugnabiles confugiebant, repentino hostium, vel gravioris alicujus periculi metu impellente. *Arabiam & Ituræam versus* (inquit Strabo) *sunt montes asperi, & altis speluncis insignes: quarum una quatuor hominum millia recipere possit.* Multa & mira narrat Josephus de Trachonitarum חמרנורת, hoc est, *scalaribus*, seu *gradatis* istiusmodi rupibus, earumque amplissimis, & immanibus sane speluncis: quibus se diu tutati sunt adversus Herodem, & lectissimas illius copias, acerrime & summa vi pertinacissime oppugnantes. Tales fuisse narrantur rupes Engaddi, præcelsæ scilicet atque abruptissimæ, solis ibicibus seu rupicapris perviæ. Ubi quam spatiosissima fuerit oportet spelunca illa, cujus intimus abditissimusque recessus perfacile Davidem, una cum sexcentis militibus inibi latitantem, occultaret & contegeret. *Fullerus.* Chaldæus miram fabulam versioni suæ intexit. Nam dicit Psalm. 65. ℣. 3. *Ad Deum qui accersivit araneam, ut conficeret in ore speluncæ telam propter me.* Res sic se habet. Dicunt aranearum telis aditum ita fuisse obductum, ut nemo suspicaretur quenquam ibi in spelunca latere. Huic telæ Rabbini sua attexunt commenta de musca & insano, quæ refert & confutat *Abul.* Quanquam Veteres tale quid de Felice Martyre narrent.

3 *Reficiendi corporis gratia.*] Παρασκευάσεως, quod in editione Græca vertit, *reficere corpus*: vulgata lexica exponunt, *purgare ventrem.* Quod sumptum ex Hieronymo, qui tamen non Græca, sed Ebræa transtulit. H. Stephanus in Thesauro suo conjicit legendum ἀποσκευάσεως. Id Aquila dixit ἀποσκεναῖον. In Ebræo est *tegere pedes*: de quo aliquid Quæst. lib I. quæst. 35. *Druf.*

4 *Somno captus.*] Mirum unde hoc hauserit. Nam non habetur in fonte sacro. *Idem.*

I Ut

cunctis, [1] ut opportunitate uteretur, [2] abstinuit regis exitio: [3] diploidem tamen ejus abstulit. Mox egressus, tuto eminus 9
loco à tergo regem allocutus est, sua in illum commemorans beneficia, *ut sæpe pro regno ejus caput periculis objectasset: utque postremo, præsenti tempore à Domino sibi traditum, interimere noluisset.* Ad hæc, *culpam* Saul *fateri, veniam precari, lachrymas* 10
fundere, pietatem David extollere, malitiam suam incusare, [4] *regem eum & filium appellans.* Tantum ex feroci illo animo 11
mutatum: crederes nihil ultra adversum generum ausurum. Sed David, qui [5] penitius ingenium mali spectatum haberet 12
& cognitum, nihil regi credendum ratus, [6] intra eremum se continebat. Saul vecors animi, quia comprehendendi gene- 13
rum potestas non erat, filiam suam Michol, David, ut supra retulimus, nuptam, [7] Faltim cuidam in matrimonium dedit. [8] David ad Allophylos confugit. [9] Ea tempestate 14
Samuel diem functus est.

LXIV. Saul

1 *Ut opportunitate uteretur.*] Vide Grot. 11. de jure belli 1. Commilitones ejus vix multis precibus & vi à cæde Saulis potuisse abstrahi, Scriptura innuit.

2 *Abstinuit Regis exitio.*] Ex textu patet, primo Davidem Sauli necem molitum, & eo animo ad ipsum accessisse. Ita enim inquit: *Cogitavi ut occiderem te.* Disputant, an licite potuerit? Et videtur Cajetano, atque aliis. Contra sunt Tostatus, & plerique Interpretum. Vide Homiliam Chrysostomi: *Quod David magnificentius tropæum erexerit parcendo Sauli, quam occidendo Goliat.*

3 *Diploidem tamen ejus abstulit.*] Oram diploidis, quod Græci dicunt τὸ πλερύγιον τῆς διπλοΐδος. Hieronymus, *oram chlamydis.* Drus.

4 *Regem eum.*] Non regem eum appellabat, sed dicebat, *nunc scio quod certissime regnaturus sis & habiturus in manu tua regnum Israël.* 1. Samuel. 24. ℣. 21. *Drus.*

5 *Penitius.*] Penitus. *Col.*

6 *Intra eremum.*] Pharan. 1. Reg. 25. LXX. habent Maon. Desertum Pharan erat ad meridiem terræ sanctæ. Hab. III. 3. Hujus deserti pars est Maon. *Menoch.*

7 *Faltim cuidam.*] Vocatur Phalti filius Lais ex Gallim, 1 Sam. 25. ℣. 45. Quæ corrupta fœde apud Josephum in textu Græco. Editio Romana Bibliorum Φαλτὶ habet: cæteræ Φαλτίλ. Faltim autem est ex Φαλτὶμ, quod in locum Φαλτὶν irrepsit librariorum vitio. Qualia sunt λαβὶν & σαβὶν. Nam veritas lectionis λαβὶ & σαβὶ. *Drus.* Fabulantur Rabbini Phaltin non cognovisse Michal, eo quod gladius inter ipsum & Michal interjaceret, ideoque ipsum mansisse improlem.

8 *David ad Allophylos confugit.*] Insere quæ extant 1. Reg. 26. Fugit ad Achin Regem Gathe, à quo oppidum Siclag accepit. Mansit in Palestina per annum & quatuor menses. Ita enim Hebraica se habent. Vulgata: *quatuor mensibus & aliquot diebus.* Male.

9 *Ea tempestate Samuel diem functus est.*] Salmanticensis Judæus, *Obiit anno*

1 LXIV. Saul Allophylis bellum inferentibus, [1] Domi-
2 num consulit, [2] nullumque est ei responsum redditum. Tum
[3] per mulierem, cujus viscera spiritus erroris impleverat,
3 [4] Samuelem evocatum consulit. Dictum ei ab eo est, po-
stero

mundi 882. *supra ter millesimum, vigesimo octavo mensis Ijar in Rama.* Hoc & supra notavimus. Rursum Salmanticensis, *Dixerunt Doctores nostri, quorum fausta sit memoria, Samuel & Saul mortui sunt eodem anno.* Et mox: *Samuel decessit quatuor mensibus ante Saulem.* Et post aliquanto: *Videtur quod Samuel egerit annum trigesimum octavum cum diem suum obiret Eli sacerdos.* Vide sequentia. *Drusius.* Clemens Alexandrinus scribit, Samuelem obiisse duobus annis ante Saulem. Vatablus & Munsterus ex Hebræorum traditione asserunt, mortem Samuelis præcessisse obitum Saulis septem mensibus.

1 *Dominum consulit.*] Modus hic erat: Stabat pontifex, & vultum componebat arcam versus. Erat autem à tergo, qui responsum petebat. Is, cum sciscitatus de successu rei esset, quam apud animum suum proposuerat, ibi pontifex statim, spiritu cœlesti concitus, amiculum Coschen inspexit, atque ex literis mira vi illic protuberantibus, quid futurum esset, didicit, respondit-que. Ea consulendi ratio non privatis, aut de plebe hominibus, sed regibus duntaxat, summisque judicibus, aut iis, qui publice missi à populo essent, usurpata fuit. Quoties enim res magna agebatur, itum illuc est. Privatorum negotia votis precibusque relicta sunt, ne oraculi sanctitas evilesceret. *Cunæus.*

2 *Nullumque est ei responsum.*] Hebr. גם בחלמות גם באורים גם בנביאים *neque per somnia, neque per Urim, neque per Prophetas.* Quomodo edita fuerint oracula, sciscitantibus Sacerdotibus, incertum est. Alii quæstioni in scheda inscriptæ responsum divino miraculo subscriptum fuisse: alii ad Sacerdotis aures sonum quendam accidere, quo quid facto opus esset indicaretur: alii in Sardoniche, qui erat ad humerum dextrum Pontificis, splendorem apparere solitum, quo numinis præsentia & prosper eventus significaretur. *Menoch.* Licet enim Abiathar fugisset ad Davidem cum Ephod, tamen alius erat Pontifex cum Ephod in tabernaculo apud Saulem, per quem ipse Deum consulebat. Alioquin enim caruissent Hebræi Pontifice & Sacris. *Interp.*

3 *Per mulierem cujus viscera spiritus erroris impleverat.*] Circumloquitur ἐγγαστρίμυθον, id est, in ventre loquentem: quam qui Ebræa in Latinum sermonem transtulerunt, Pythonissam appellant. *Drus.* R. Eliezer, Kimchi & alii Rabbini fabulantur, mulierem hanc fuisse matrem Abner, cui Saul ob cognationem pepercerit. Sed errant. Nam mater Abner habitabat in sua tribu Benjamin, hæc vero in Endor, quæ erat in tribu Issachar. Rursum mater Abner erat matrona nobilis, hæc vero obscura & vilis muliercula, ut ex Josepho patet.

4 *Samuelem.*] Dæmonem in specie Samuelis, quem Scriptura Samuelem appellat eo modo loquendi quo angelos vocat homines aut viros, & Raphaël in historia Tobiæ vocatur Azarias filius Ananiæ: aut ipsum Samuelem, quem Deus permisit excitari ut futura prædiceret regi quondam suo. Qui hanc opinionem tuentur in duas sententias abeunt. Nonnulli animam ipsius excitatam putant: alii corpus tantum. Quæ magiæ species necromantia nominatur, quando videlicet per mortuos divinamus, postque ventura prædicimus. Qua de re consulendus præter Nicolaum, Paulus Episcopus Burgensis in Addit. 1. Sam. 28. Videndus quoque Augustinus lib. 2. ad Simplicianum quæst. 3. ubi hanc quæstionem in dubio relinquit,

ſtero illum die, [1] cum filio, victum ab Allophylis, [2] in prælio caſurum. Igitur Allophyli, [3] caſtris in hoſtili ſolo 4
poſitis, poſtero die aciem inſtruunt: David tamen ex caſtris remiſſo, quia parum crediderant ſibi illum, adverſum ſuos, fidum fore. Sed [4] conſerto prælio, Hebræi fuſi, [5] filii regis ca- 5
dunt:

quit, nec quicquam certi definit. Credibilius tamen, dæmonem in forma Samuelis apparuiſſe, quem opinabatur Samuelem eſſe: ex quo diſcere cupiebat eventum belli, quod tum cum Allophylis gerebat. Quo facit canon hic Theologicus, *Species rerum appellantur de nominibus ipſarum rerum.* Druſius. Verum Samuelem fuiſſe cenſent Abul. Lyra. Cajet. & ex vetuſtioribus Joſeph. Juſtin. Ambroſ. Auguſt. Baſil. & alii plurimi. Dæmonem ſive φάντασμα, Procop. Theod. Tertull. Cyrill. Beda. Νεκυία omnium divinationum antiquiſſima, & ſignum credita τῆς τῶν ψυχῶν διαμονῆς. Frequenter id factitatum in Oriente, diſcimus ex Æſchyli Perſis & Herodoto. Quanquam autem hic vocatur Samuel, credibilius tamen eſt, fallacem ſpiritum fuiſſe, ejus generis de quo Porphyrius ſecundo de abſtinentia animantium: Γένος ἀπατηλῆς φύσεως παντόμορφόν τε καὶ πολύτροπον ὑποκρινόμενον καὶ Θεοὺς, καὶ δαίμονας ψυχὰς τεθνηκότων. Videturque id ipſa mulier ſatis ſignificare, cum dicit אליהם. Deos adſcendiſſe de terra, ita appellans ſpiritus illos quorum unus Samuelis figuram induerat, cæteri ei velut comites erant. *Grot.* Fabulatur ergo R. Kimchi, dum ait illum duos vidiſſe, ſcilicet Moſen & Samuelem. Et in libro *Midras Samuel* dicitur: *Multi juſti adſcenderunt cum illo.*

1 *Cum filio.*] *Cum filiis* potius. Paulo poſt, *filii regis cadunt.* Nam tres erant numero; Jonathan, Abinadab, & Melchiſua. Vide ſis 1 Sam. 28. ℣ſ. 19. *Druſius.*

2 *In prælio caſurum.*] Hebr. *Cras tu, & filii tui, mecum eritis.* ἴσθι τοίνυν καὶ τὸν λαὸν ὑποχείριον τοῖς ἐχθροῖς γενησόμενον καὶ σαυτὸν μετὰ τῶν τέκνων, αὔριον πεσόντα ἐπὶ τῆς μάχης, μετ' ἐμοῦ γενησόμενον. *Joſeph.*

3 *Caſtris hoſtili ſolo poſitis.*] Aphecæ. 1 Reg. 29. David autem cum ſuis copiis, quod ei diffiderent Palæſtini, remiſſus eſt. Sic Tacitus 4. Hiſtor. de ala Batavorum: *Quæ jam pridem corrupta fidem ſimulabat, ut proditis in ipſa acie Romanis majore pretio fugeret.* Reverſus Amalecitas, Ziglaca capta, ſocordius agentes cædit 1 Regum 30. Vide Joſephum.

4 *Conſerto prælio.*] 1 Reg. 31. Joſeph. 6. 15. Saul licet futuri gnarus, & de obitu ſuo præmonitus à Propheta, noluit tamen eum vitare, & ob vitæ cupiditatem exercitum hoſti prodere, atque hoc modo regiam majeſtatem dehoneſtare: ſed cum liberis totaque familia periculo ſe objiciens, pulchrum exiſtimavit in prælio cadere, & filios in ejuſdem laudis ſocietatem aſſumere potius, quam ſuperſtites relinquere, incertum qualeſnam futuros. *Joſephus*, quem vide multa magnifice in laudem Saulis dicentem. Inter alia: Εὔψυχοι δὲ καὶ μεγαλότολμοι, καὶ τῶν δεινῶν καταφρονηταὶ μόνοι δικαίως ἂν λέγοιντο πάντες οἱ Σάουλον μιμησάμενοι.

5 *Filii regis cadunt.*] Saulus & filii contra hoſtem egregie certantes, & hoc tantum agentes ne inulti caderent, utque honeſtis vulneribus confecti, luctuoſam hoſti victoriam relinquerent, totam vim hoſtium in ſe converterunt, & circumventi multitudine, magna circum ſe ſtrage Palæſtinorum edita, poſtremo & ipſi hoſtium telis ſunt obruti. *Joſeph.*

dunt : [1] Saul equo delapsus, ne vivus in potestatem ho-
6 stium veniret, gladio suo incubuit. [2] De ætate imperii ejus
parum certa comperimus, nisi quod [3] in actibus Apo-
7 stolorum XL. annos regnasse dictus est. Quanquam ego ar-
bitror, tum à Paulo, cujus illa prædicatio refertur, [4] etiam
8 Samuelis annos sub regis istius ætate numeratos. Plerique
tamen

1 *Saul equo delapsus.*] Hoc de suo addidit, ut apparet. Nam nec in Scriptura, nec etiam apud Josephum legitur. *Drus.* Dum nullo ordine trepidi fugiunt, ingens cædes est perpetrata. Saulus quoque stipatus suorum caterva fugiebat: in quem Palæstini immissis sagittariis & jaculatoribus, omnes, paucis exceptis, confixerunt. Ipse vero, post multa fortia facinora edita, gravatus vulneribus, ut jam nec subsistere, nec sibi ipsi manus inferre posset, obsecravit armigerum ut se ferro transfigeret, priusquam vivus in hostium potestatem veniret. Quo, ob majestatis reverentiam detrectante, ipse admoto ad pectus proprii gladii mucrone, in eum incubuit. Et cum deficientibus viribus trajicere se non posset, circumspiciens, juvenem proximum rogat quisnam esset; auditoque esse Amalecitam, orat ut se juvaret efficere, quod ipse non quiret. Qui postquam ejus optata executus est, ademtis aureis armillis, & corona insigni regio, quantum potuit, festinus inde se proripuit: Armiger autem regius (quem Rabbini fuisse Doëgum Idumæum volunt) conspecta Sauli nece, ipse quoque se jugulavit. *Josephus.* Ubi, suo more, contra Scripturam, nugatur. Nec Rabbini diffitentur, si unum R. Levi excipias, qui Amalecitam istum in scenam producit. Hæc ita in honorem Saulis & Judæorum, sed cum mendacio, asseruntur. Αὐτοχειρίαν hanc Saulis licitam & gloriosam fuisse, iidem & omnes Rabbini, cum Lyra, asserunt. Contra stat communis omnium Interpretum consensus.

2 *De ætate Imperii ejus parum certa comperimus.*] Miræ enim tenebræ sunt, & opinionum divortia. Josephus dicit, Saulem, vivente adhuc Samuele, regnasse XVIII. annos, & eo mortuo XX. id est simul XXXVIII. Legionensis XXXIX. Augustinus, Salmeron, Serarius XL. Salianus XVIII. Sanctius II. Alii XX. Bucholcer. X. Petauius XII. Calvisius XV. Tot sensus quot capita.

3 *In actibus Apostolorum* XL. *annos.*] Act. 13. ℣. 20. Salmanticensis, *Gentes*, hoc est, Christiani, *scribunt Saulem regnasse annis* XL. Josephus autor, eum regnasse una cum Samuele annis duodeviginti, & post, quum jam diem suum prophetes obiisset, annis XX. sed in Rufino *duobus*: quæ lectio in omnes partes melior est. Eam firmat historia Ebraica, cujus Salmanticensis meminit per hæc verba, *Joseph ben Gorion ait, Saulem regnasse annis viginti, videlicet octodecim cum Samuele, & duobus post eum. Quod fieri non potest secundum id quod diximus, & secundum numerum annorum, qui à Iephte usque ad quartum annum regni Salomonis.* Drus.

4 *Etiam Samuelis annos.*] Sic & Rabbanus, cujus verba extant in glos. ordin. *Si autem*, inquit, *à morte Eli omne tempus concluditur, quo Samuel & Saul regnaverunt, inveniuntur* XL. *anni usque ad mortem Saul.* Drus. Certum est Saulem non regnasse XL. annis. Quia plures alioquin anni effluxissent quam CCCCLXXX. ab egressu ab Ægypto usque ad structuram templi. Davide Saul cum regnare inciperet, non potuit esse I. minor, cum filium tunc habuerit robustum & prudentem. Illi autem in actis XL. anni tam Samuelem respiciunt quam Saulem, cujus utriusque præfecturæ tempora Paulus conjungit. *Tirinus* Chronico sacro.

XXX.

tamen qui de temporibus scripserunt, [1] xxx. eum annos regnasse annotaverunt: cui opinioni nequaquam accedimus. Nam ea tempestate, qua Domini [2] arca in Cariath-jarim 9
oppidum translata est, necdum regnare Saul cœperat: refertur autem, per David regem ex illo oppido arcam sublatam, [3] cum per xx. annos ibi constitisset. Ergo, cum intra 10
id tempus Saul regnaverit atque decesserit, [4] parvo admodum spacio tenuit imperium. [5] Eadem nobis de temporibus Samuelis caligo, ut qui, [6] cum Heli sacerdote natus, admodum 11
senex [7] sacerdotio functus referatur. A nonnulls tamen, 12
qui

1 xxx. *eum annos regnasse.*] Hic numerus propius accedit ad eum, qui in Seder Olam, ubi memoriæ proditum, Samuelem solum præfuisse annis tredecim, & simul cum eo Saulem annis viginti: nisi mens autoris, si anni Saulis annumerentur annis Samuelis efficere simul viginti annos. expende. *Drusius.*

2 *Arca in Cariath-jarim oppidum translata.*] Arca capta mortuus est Eli, cui Samuel successit. Eadem hæsit in agro Philisthæorum septem mensibus: inde translata est in Beth-sames, & statim post in Cariath-jarim, ubi fuisse traditur annis viginti, usque dum David Jerosolymam venit. Educ ex annis istis septem annos cum dimidio quibus regnavit in Hebron: reliqui sunt anni duodecim & sex menses: adde septem illos menses quibus arca fuit in agro Philistæorum, ecce tredecim anni cum uno mense. *Idem.*

3 *Cum per* xx. *annos ibi constitisset.*] In Seder Olam Rabba, quod est Chronicum Hebræorum majus: *Tabernaculum conventus fuit Nobe annis tredecim, & Gabæone septem. Interim arca mansit in Cariath-jarim annis viginti.* Drus.

4 *Parvo admodum spatio tenuit imperium.*] Verisimillimum videtur Saulem non nisi duobus integris annis regnum tenuisse. Ita Hebræi in Seder Olam, Rabbi Abraham, Gerardus Mercator, Arias Montanus, Adrichomius, Sanctius, alii. Et probatur 1 Reg. 13. ℣. 1. *Filius unius anni erat Saul cum regnare cœpisset, & duobus annis regnavit super Israël.* Quibus verbis, nescio quid clarius esse possit. Vide Tirinum in Chronico Sacro. Sane exiguum tempus regno Saulis adscribendum est. Putatim triennium vel amplius. Nam filius unius anni erat, id est, jam uno anno regnaverat: & deinde duobus adhuc annis. *Horn.*

5 *Eadem nobis de temporibus Samuëlis caligo.*] Augustin. Salmeron. Serarius, x i. annis ante Saulem regnasse volunt. Salianus x x ii. Sanctius x x x v i i i. alii xx.

6 *Cum Eli sacerdote natus.*] Salmanticensis: *Samuel agebat annum 39. cum diem suum obiret Eli. Nam Eli cœpit judicare quum Hanna mater Samuelis precatum venisset.*

7 *Sacerdotio functus.*] Locus iste suspectum facit Sulpicium erroris, & omnino erravit, si putavit Samuelem summum Sacerdotem fuisse. Quomodo enim Pontifex esse potuit, qui ne Sacerdos quidem erat? Dico Sacerdos, ut nomen hoc vulgo sumitur. Alioqui Levites erat, ut & Judex & Prophetes. *Drusius.* Nullus hic locus Samueli, quem tamen nonnulli inter Pontifices posuere, ut Chronici Alexandrini autor, & Gregorius Monachus, qui Achitobo eum succesisse vult. Vide etiam D. Augustinum contra Faustum lib. x i. cap. x x i i i. Et Sulpitius Severus; *Samuel cum Heli Sacerdote natus, admodum*

senex

qui de temporibus scripsere, (quia fere nihil de ejus annis
13 sacra historia) [1] LXX. annis præfuisse populo refertur. Sed
14 unde hæc authoritas fuerit assumpta, non reperi. Nos in tanta erroris copia, [2] Chronicorum annotationem secuti, quia eam ex Apostolorum actibus (sicut superius memoravimus) profectam arbitramur, Samuelem & Saulem XL. annos principatum egisse referimus.

1 LXV. [3] Saul perempto, DAVID [4] in terra Allophylorum

senex Sacerdotio functus refertur. Quod de Pontificatu dictum merito sane suspicatur Drus. Sed error est manifestus. Nam is non solum non fuit Pontifex, sed nec Pontificatus jure ordinario capax, aut ex genere Sacerdotali, sed tantum Levitico. Scilicet non ex Aharonis posteris, sed ex Izharis, Aminadab item dicti, Aharonis patrui, nepotibus. Id liquet ex 1. Paralip. 6. 28. atque initio Samuelis, ubi atavus ejus Zuph Ephraites, domicilii, non sanguinis ratione nuncupatur, ut Magistri ibi & Jonathan paraphrastes. Et vir magnus, dum crassum Georgii Monachi hac de re errorem perstringit: suum item, sed ex incogitantia, prodit. *Crassus est*, inquit ille, *error immiscere Pontificibus Samuelem, qui erat de plebe Sacerdotum, non de domo stirpis Pontificiæ.* Sed vero neque ex Pontificia, neque ex sacerdotali stirpe ille, aliter ac Levita qualiscunque, dicendus erat. Quod & D. Hieronymus observavit: *Noscendum*, ait ille, *quod Samuel Levita, non Sacerdos, non Pontifex fuerit.* Vide sis eum contra Helvidium lib. 1. c. XIII. Sed Dionysius Petavius lib. de Doctrina Temporum X, c. XLVIII. extra ordinem à Deo constitutum Samuelem Pontificem existimat. Atque eis, qui dignitatem pontificialem regiæ anteferendam disputant, Samuelem pontificem fuisse asserere novum non est. Scilicet ex ejusdem in Saule unguendo functione, prærogativam Pontificialem elicere conantur. Sed hisce olim optime respondit Guilielmus Ockamus noster, & *Samuel*, inquit, *non erat summus Pontifex nec Sacerdos in Israël, sed Judex tantummodo. Imo etiam non fuit de genere Aaron; & per consequens nec Sacerdos nec summus Pontifex, nec minor, ut colligitur ex primi Paralipomenon cap.* 6. Vide sis ea de re plura apud eum in Decisionibus de Potestate summi Pontificis quæst. 1. cap. 11. & 12. *Selden.*

1 LXX. *annis.*] Quærendum quinam chronologi sic sentiant, & an non potius legendum sit XX. *annis*: quæ autoritas à Josepho assumpta. *Drus.*

2 *Chronicorum annotationem secuti.*] Eusebii verba sunt: *Ebræorum primus rex Saul ex tribu Benjamin & Samuel ann.* XL. *Idem.*

3 *Saul perempto.*] Cadaver ejus sublatum Jabesiani Giladitæ combusserunt. Non quod moris in universum apud Hebræos, Reges comburere. ut existimant nonnulli Interpretes. Sed urgente metu hostium, ne cadavere sepulti Regis iterum potiti, gravius quid de eo statuerent. Hebræi causam reddunt, quod caro Saulis jam scateret vermibus. Igitur combustum, fœtori avertendo. Alii שרף putant idem esse quod aromatibus perfundere, teste Munstero. Interdum igitur, ob quasdam singulares causas, combusti Reges, ut Asa 2. Paral. 16. 4. Vide & 2. Paral. 21. 19. *Horn.* Alias apud Hebræos, qui sibi mortem conscivierant, insepulti abjiciebantur. *Joseph.* III. περὶ ὧν. XXV. Hegesi. III, 17. Exceperunt illos qui pro causa Dei ita eciderant. Vide Grot. II. de Jure Belli ac pacis XIX.

4 *In terra Allophylorum.*] Ziglacæ, quod oppidum ei Achis dederat, ademptum

rum [1] perlato ad se mortis ejus nuncio, miro pietatis exemplo [2] fleviſſe traditur. Tum Chebron [3] Judææ oppidum petiit. Ibi rurſum regali unguento illitus, [4] rex appellatus eſt. Sed [5] Abner, qui magiſter militiæ Saul regis fuerat, ſpreto David, [6] ISBAAL, regis ſui filium, regem conſtituit. Crebris deinde præliis inter duces regum concurſum. Pulſus Abner ſæpius: [7] fratrem tamen Joab, qui ex parte David exercitui præerat, fugiens peremit. Quo dolore poſtea Joab,

2 3 4 5 6 7

ptum olim tribui Juda & poſtliminio jam reſtitutum.

1 *Perlato ad ſe mortis ejus nuncio.*] 2. Reg. 1 Joſeph. 7. 1. Nuncium hunc Rabbini fuiſſe volunt filium Doëg Idumæi, qui armiger Saulis. Amalekita fuit, filius Agag Regis, cui nomen Edab, ſi fabulis Pſeudo Philonis credimus. Mentiebatur autemà ſe Saulem occiſum, ut gratiam Davidis aucuparetur. *Theodor. Procop. Eucher. Lyra. Abulenſ.* Diademate tamen Saulis potitus fuit & illud vere attulit: *Abul. Cajetan.*

2 *Fleviſſe traditur.*] Non tam de Davide hoc dicitur, quam de iis qui cum eo erant, 11. Reg. 1, 3. *Druſ.* Sic Cæſar viſo Pompeji capite.

3 *Judææ oppidum.*] Tribus Judæ. Ut ſupra: *In terram Judææ regreſſus.* Sic *Bethlehem Judæ & Judææ*, variantibus libris. *Druſ.* Regiam autem Hebræorum David juſſu Dei, delegit, quia ibi vixerant & ſepulti erant Patriarchæ, eratque tunc metropolis tribus Juda. *Procopius.*

4 *Rex appellatus eſt.*] A tribu Juda tantum. Salmanticenſis, *David cœpit regnare anno creationis* 3884. *Poſt trigeſimum ſeptimum annum regni ejus rebellavit Abſalom, quemadmodum dicitur*, & fuit à fine XL. annorum. *Hi anni numerantur ab eo tempore quo poſtularunt ſibi regem.* Et aliquanto poſt, *David regnavit* XL. *annis.* Druſ. Tribus eximia, ſed una, Regem facit pernicioſo exemplo, niſi Dei voluntas cognita omnem legem perfringeret. *Grot.*

5 *Abner.*] Conſobrinus Saulis. Nam Ner pater Abner, erat frater Cis, qui pater Saulis.

6 ISBAAL *Regis ſui filium, Regem conſtituit.*] Sic vocatur 1. Paralip. 8. 33. ubi Latin. vetus, *Esbaal.* Cæterum 11. Sam. 11, 8. Isboſeth nominatur. *Druſius.* Interea Sauli copiarum præfectus Abenerus filius Neri, vir ſtrenuus, & ad magnas res obeundas natus, quamprimum cognovit cecidiſſe Regem & Jonathan, alioſque duos ejus filios, propere in caſtra delatus, reliquum ex omnibus filiis Jeboſthum periculo eripit, & ſuperato una cum illo Jordane, totius populi Regem eum conſtituit, excepta tribu Judæ, regiamque ei elegit apud locum qui Hebraice Manalis dictus. *Joſeph.* Factus eſt Rex undecim tribuum, id eſt, Iſraëlis totius, excepta tribu Juda. 11. Samuel. 11. Μαναλὶς corrupte dixit pro מחנים. Quod vel caſtra denotat, vel locum illum, cujus mentio Gen. 32. 2. Fabulam refert R. Salomo, quod cum populus Davidem vellet Regem, Abner probarit, Isboſeth deberi regnum ex Gen. 35. 18. ubi Jacob filium à Rachele in partu moriente vocatum *Benoni*, id eſt, filium doloris, nuncupat *Benjamin*, id eſt, filium dexteræ. Dextera enim ſymbolum regis & regni. Isboſeth vero & Saul erant prognati ex Benjamin, David ex Juda.

7 *Fratrem tamen Joab.*] Aſaëlem. Οὗτος ἐπὶ ποδῶν ὠκύτητι κλέος εἶχεν. ἐ γὰ ἀνθρώπες σὺν ἵππῳ καλαστάντα εἰς ἅμιλλαν λίγες ἐδεδέχμεθα. *Joſeph.*

1 *Jugn.*

Joab, cum se Abner David regi dedisset, [1] jugulari eum præcepit [2] non sine dolore regis, cujus fidem cruentaverat.

1 LXVI. Per idem tempus, [3] omnes fere natu majores Hebræorum, publico consensu, regnum ei totius gentis detulerunt. nam [4] per septem annos in Chebron tantum
2 regnaverat. Ita [5] tertio rex ungitur, annorum circiter xxx.
3 Allophylos in regnum irruentes, secundis præliis repulit.

Ea

1 *Jugulari eum præcepit.*] Imo ipse jugulavit eum II. Sam. 3. 7. Prætextus fœdi facinoris fuit ultio Asaëlis. Vera causa, quod misere timeret, ne honore quem obtinebat, privaretur, Davide imperium exercitus in Abnerum transferente. *Joseph. Theodoret. Procop.* Hebræi fabulantur, Joab jussisse Abner, ut se doceret modum, quo se excalceare solebat is, qui nolebat ducere uxorem fratris sui sine liberis defuncti: cumque Abner ei obsequens caput ad calcem inclinaret, à Joabo fuisse obtruncatum.

2 *Non sine dolore Regis.*] Qui sublata ad cœlum dextera, magna voce protestatus, quod nec jubente se, nec conscio, cædes ea fuerit commissa. Adhæc diris imprecationibus authorem necis hujus execratus, & familiam ejus, & facinoris socios, præjudicio suo damnavit. *Iosephus.* Tanta autem Joabi in regno Judæ potentia fuit, ut eum plectere David ausus non fuerit. *Theod.*

3 *Omnes fere natu majores.*] Cur adjecit *fere?* nam nemo excipitur. Cæterum universæ tribus ei regnum detulerunt, cum prius seniores cum eo fœdus pepigissent. Quidam scribunt primum universas tribus, deinde omnes seniores venisse in Hebron, ibique eum unxisse regem super Israël. Vide I. Sam. 5. 1. & 3. *Drusius.* Factum id post cædem Isbosethi II. Reg. 4. Josephus VII. 2. cujus interfectores David πάσων αἰκίαν αὐτὸς αἰκισάμενος διεχρήσατο. *Iosephus.*

4 *Per septem annos.*] Et menses sex. II. Sam. V, 5. Tanto etiam tempore Isboseth regnavit; quia statim post ejus cædem ab undecim tribubus electus est, teste Josepho. Quod autem II. Reg. II. 10. dicitur enim duobus tantum annis regnasse, id non de toto regni ejus tempore capiendum est, ut R. Salomon & Hebræi in Seder Olam volunt; sed de pacato statu, antequam civile bellum inter Judam & Israëlem oriretur. *A Lapide.*

5 *Tertio Rex ungitur.*] De Regum unctione fuse & docte Guilielmus Schickardus de Jure Regio. Gemara Hierosolymitana ad t. Horaijoth, fol. 47. col. 33. ממנו נמשחו כהנים גדולים ומלכים, *Ex oleo sancto ungere solebant Pontifices & Reges.* Ita tamen ut tametsi Regni hæres, nunquam, nisi ob adversam factionem, atque ut dissidium inter competitores facilius sopiretur, ungi soleret, hæres nihilominus pontificatus nunquam non esset, cum initiaretur, ungendus. Eadem Gemara ibidem: *Rex qui primo constituitur, ungendus erat; Regis autem filius qui in regnum succederet, ut is itidem ungeretur, necesse non erat. Nam & scriptum est* (I. Samuel. 26. 12. de Davidis Unctione) *Surge & unge eum; ipse enim est. Ipse ungendus erat. Filii ejus ut ungerentur necesse non erat. At vero pontifex Pontificis filius erat ungendus, usque in decem generationes.* Id est, ex lege, in perpetuum. Et de factione adversa, quæ in causa erat regni heredes ungendi, sequitur ibi paulo post, *Reges ungi non solebant, nisi ob adversam factionem. Ita unctus est Salomon, ob factionem Adoniæ, Joas ob Athaliæ, & Jehu ob Jorami.* Seldenus.

I In

Ea tempestate arcam Domini, quæ in Cariathjarim oppi- 4
do, ut supra retulimus, erat, [1] in Sion transtulit. Cumque 5
ædificare Domino templum in animo haberet, divinum ei
responsum redditum, [2] semini illius id reservari. Bello dein- 6
de [3] Allophylos domuit, [4] Moabitas subjugavit, [5] Syriam
sub-

1 *In Sion transtulit.*] Prius in domum Oben-Edom, ubi fuit per tres menses. Sion autem alio nomine urbs David appellatur, & superior civitas. *Drusius.* Josephus tradit Jebusæos portas adventanti præclusisse. Oppugnatio fuit difficillima, ob naturam loci. Ideo Jebusæi κατάφρονοῦντες τῇ τῶν τειχῶν ὀχυρότητι, τοὺς πεπηρωμένους τὰς ὄψεις, καὶ τὰς βάσεις, καὶ πᾶν τὸ λελωβημένον in mœnibus collocarunt, dictitantes hos ad arcendum hostem sufficere. Ita Joseph. Procop. Theodor. Descriptionem Hierosolymorum vide apud Josephum VI. ἁλωσ. 6. Hæc urbs imposterum totius gentis, tam πολιτείας quam θρησκείας metropolis fuit, ut Magnus Salmasius contra Scaligerum ostendit. Inter omnes urbes insigniter eminuit unius Jerosolymæ sanctitas, atque etiam perpetua mansit, ut Talmudici tradunt, ex quo semel eam urbem, maximus rex Salomo dedicaverat. Itaque, quod postea consecravit eam rursum Ezras, fuisse supervacuum ajunt, siquidem prophanata neutiquam fuit, cum cæteræ urbes pollutæ sacrilegorum manibus sunt. Ex quo illud fieri iidem tradunt, uti in Jerosolymæ eversæ cineribus sacra facere, atque victimas epulari fas fuerit. Sed quanta loci religio esset, ii Judæi significavere, quibus Hadrianus Imperator permisit, uti semel in anno adirent sanctæ urbis deformes reliquias, atque ibi lugerent deplorarentque miseram gentis suæ sortem. Hæc urbs nulli tribui assignata sorte est, sed communis omnium fuit. Quamobrem teneri illam ea lege negant Talmudici, quæ vitulæ mactatione expiari cædem jusserat, quæ clam patrata in tribuum finibus esset. *Cunæus.*

2 *Semini illius id reservari.*] Filio Salomoni. Nota semen de uno dici. Sic Gen. 4. 25. *posuit mihi semen pro Habel.* Sensus est, dedit mihi filium alium. *Drusius.* Colon. pro *reservari* habet *servari.* Vide II. Regum VII. Josephum VII, 4.

3 *Allophylos domuit.*] II. Reg. VIII. Nemo suspicetur modicum aut ignavum fuisse Palæstinorum exercitum, qui Hebræos invasit: sed sciat universam Syriam Phœnicen, consociatis armis, auxilium illis tulisse. Quæ caussa fuit, ut toties victi, tam multis millibus desideratis, denuo bellum majoribus viribus redintegrarent, quandoquidem post præsentem quoque cladem, triplicato exercitu, Davidis ditionem invaserunt, & eodem quo prius loco, castrametari sunt ausi. *Josephus.* Occupavit autem David מתג האמה, id est, claustra montis Ammæ, ubi erat Gitta oppidum, ex quo Palæstini perpetuo infestabant Judæam.

4 *Moabitas subjugavit.*] Tanta captivorum fuit multitudo, ut numerus eorum iniri non posset. Hinc funiculis dimensus eos David, duas partes internecioni addixit, tertiam servavit. Ita Chald. LXX. Theodor. Procop. Ioseph. Tres designavit partes terræ Moabiticæ, in quarum una tantum indigenas reliquit superstites, occisis cæteris, ne difficilis esset custodia. *Grot.* Atque hic impleri incipiunt promissa illa magnifica Gen. 15. 18. Num. 24, 17.

5 *Syriam.*] Adeo laxe voce hac veteres Geographi usi, ut etiam Assyriam sub ea comprehenderent. Mela I, XI. *Syria & Cœle dicitur, & Mesopotamia, & Damascus, & Adiabene, & Babylonia, & Judæa, & Sophone.* Idem Plin. V, 13.

Ita-

7 [1] subegit, [2] stipendiumque ei imposuit. [3] Auri atque æris ex
8 præda immensum modum retulit. Bellum deinde [4] adversum

Itaque videas ab ipso Tullio 1. de Div. Chaldæos in Syria statui, & Sardanaplum dici Syriæ Regem v. Tusc. quem Assyriæ alii nuncupant. Nec mirum, quando Syria prius Assyria, quique Syri illi auctori Assyrii, ut ex Herodoto in *Polyhymnia*, Trogo 1. & aliis constat. Unde & Maro III. Georg. *Assyrium venenum*, pro Syra, sive Tyra purpura dixit, & Senecæ in Hippolyto, mare mediterraneum *Assyria tenus* se extendit *Vossius*. Postea per ἀπαίρεσιν ex Assyria factum Syria. Sicut Chonia pro Jechonia, apud Jerem. 22. Spania pro Hispania. Rom. 15. Spahan pro Hispahan. Vox ergo Syriæ facta est ex Assyria; vel potius Tyro, quæ צור. Unde Græce fecerunt Sor. Hinc Sorra, Sorranum ostrum, Syria. In Sacris vocatur ארם, & hoc genuinum nomen. Strabo 1. Τὰς γὰρ ὑφ' ἡμῶν Σύρας καλουμένας, ὑπ' αὐτῶν τῶν Σύρων Ἀραμαίας καλεῖσθαι, dicit. Hoc autem loco intelligitur Syria strictim accepta, quæ Euphrate terminatur. Eo enim usque David imperium suum extendit. *Hornius*. Vocatur Tzoba 1. Reg. 8. 3. Hemath 1. Paral. 18. 3. Sophene Joseph. 7. 5. Soba pars Cœlesyriæ trans Jordanem, confinis dimidiæ tribui Manasse, non longe à Damasco. *Adrichom.* Videtur esse Halebum, vel non longe ab ea. Nam ibi est vallis salis de qua Ps. LX. Judæi dicunt Haleb esse Sepharvaim. Cæterum hoc regnum Tzobæ potentissimum fuit, cujus prima mentio fit 1. Sam. 14, 48. quo quidem tempore, vel non longe ante, Rechobus regnavit, à quo dicta ארם בית רחוב. II. Sam. 10. 9. ejus filius Hadad Eser vel Hadar. Eser celebris apud Justinum XXXVI. sub nomine Adoris, & Nic. Damasc. apud Jos. sub nomine Adadi. Ubi dicit eum Δαμασκῆτε καὶ τῆς ἄλλης Συρίας, ἔξω φοινικῆς, potitum. Errat autem in eo gravissime, quod hunc Adadum alium ab Hadadesere facit Regem, & regna Tzobæ ac Damasci confundit. Nihil enim hujus in Scriptura. Damascus tum sub Tzoba, nec regnum peculiare fuit. Quod demum, aliquandiu post, Rezon constituit, ut suo loco monebitur.

1 *Subegit.*] Joseph. VII, 5, 6. Annales sacri: *Et percussit David Adarezer filium Rohob, Regem Soba.* Causa belli, fuit, tum quod tota illa regio cis-Euphratensis ad Israëlitas, de jure divino spectaret: tum quod Adarezer in Euphratis accolas bellum gerens, non postulato innoxio itinere, fines Israëlitarum vi invaserat, ejusque rei pœnas dedit. Ita Dion. & Hugo. Abulensis expeditionem hanc Euphratæam à David ipso susceptam fuisse vult. Ita & Vatablus.

2 *Stipendiumque ei imposuit.*] Tributum. Sic paulo post: *Cum laxari sibi stipendium popposcissent, quod Salomon gravissimum imposuerat.* Sic alibi passim. *Drusius.*

3 *Auri atque æris ex præda.*] Jus prædæ herciscundæ hoc fuit. Militi cedebant privatæ opes, Regis publica & regia bona erant. Ita legimus Macedonas, cum Darii castra ad Piramum amnem irrupissent, ingens auri argentique pondus diripuisse, nec quicquam reliquisse intactum, præter regis tabernaculum: *tradito more*, inquit Curtius, *ut victorem victi regis tabernaculo exciperent.* Unde non abit mos Hebræorum, qui victi Regis coronam Regi imponebant victori, eidemque assignabant, quod Thalmudicis digestis legitur, regiam suppellectilem bello captam. Grot. III. de Jure Belli 6.

4 *Adversum Ammonitas ex injuria.*] Violatorum legatorum. II. Reg. X. Joseph. VII, 6. David cum fugeret Achisum Regem Geth, venit ad Naas Regem Ammon, & ab eo humaniter susceptus est. Ita ex tradit. Hebræorum recen-

sum Ammonitas, ex injuria [1]Chanun regis eorum, exortum. Syris denuo rebellantibus, qui cum Ammonitis in bellum conjuraverant, David summam rerum [2] Joab, principi militiæ, permiserat: ipse à bello remotus, [3] intra Hierusalem commorabatur. [4] Qua tempestate [5] Bersaben quandam, [6] miræ 9
fœminam pulchritudinis, stupro compertam habuit. Hæc 10
[7] viri cujusdam uxor, qui tum in castris erat, fuisse traditur. Hunc David [8] iniquo pugnæ loco objectum hostibus, inter- 11
ficien-

recenset Hieron. Nam in Scriptura hujus rei expressa mentio non extat. Tantum dicitur, *Sicut fecit pater ejus Naas mecum misericordiam.* Hujus beneficii memoria motus David, filium ejus per legatos officiose consolatur, paternam cum eo amicitiam renovaturus. Contra novus Rex suspectare potentiam Davidis, & Legatos, abrasis ex parte barbis, cum ignominia dimittere. Hæc justa belli causa. Legati enim sunt,

Sanctum populi per secula nomen.

Statius.

Et jus legatorum, cum hominum præsidio munitum, tum etiam divino jure est vallatum. Cicero de Harusp. responsis. Nec aliam causam justiorem existimat Cicero adversus Mithridatem. Ob legatos contumeliose habitos Romani bella sumsere in Tarentinos, Illyrios, Ligures, Senonas, Issios, Corinthios, aliæque gentes idem fecerunt.

1 *Chanun.*] Vel, Chanon, sive Hanon, quod scribunt Anon, sine aspiratione. In editione Græca est Α'ννὼν, cum duplici ν. II Sam. 10. 1. Chanon, Hanon, ut Cham, Ham: Chebron, Hebron: Chermon, Hermon. *Drus.*

2 *Joab principi militiæ.*] Joseph. 7. 7. Maxima Syrorum strages facta est, diversis præliis. De quibus vide II Reg. 10. 11. 12.

3 *Intra Hierusalem.*] In sacris libris, sola Judæa sæpe venit nomine τῆς οἰκουμένης. Quo sensu accipiendum dictum vetus Judæorum, in medio telluris sitam urbem Hierosolyma, id est, in medio Judeæ, sicut in medio Græciæ Delphi, similiter dicti orbis umbilicus. *Grotius.* Et hinc sedes Regum Judæ in meditullio regni sui, quo in omnes partes prompta mitti subsidia & accipi possent. Vide Tyrium 8. 5. Belli Sacri 1.

4 *Qua tempestate.*] 1. Reg. 11. Torniellus hoc contigisse putat anno regni Davidis XV. Salianus & Pineda XIX. ætatis XLIX. Quod verius videtur.

5 *Bersaben quandam.*] Secutus errorem Græcorum, vocat Bersaben, quæ in Ebræis & Latinis codicibus Bethsabe dicitur: quem errorem libentius scribis imputaverim quam interpretibus. Videtur natus ex affinitate litterarum Σ & ρ. *Drus.* Fuit filia Eliam. Quem Hebræi apud Hieron. tradunt fuisse filium Achitophel, qui ob eam causam postea conjurarit cum Absalomo. Id probabile esse censet ex Hugone Salianus. Potuit enim Achitophel avus esse IX. annorum. Eliam pater XL. Bethsabe filia XVIII. Idem censent Abulens. & alii.

6 *Miræ fœminam pulchritudinis.*] Καλλίστην τὸ εἶδος, καὶ πασῶν διαφέρουσαν. *Joseph.*

7 *Viri cujusdam.*] Uriæ Hebræi. Quem ex Cananæis fuisse conversum & proselytum factum, censent Procop. & Theodor. Minus recte. Potius quia in terra Hethæorum habitabat. *Abul.* Vel præclare quid ipse majoresve ejus contra Hethæos gessissent. *Serar.* Alias rationes vide apud Interpretes.

8 *Iniquo pugnæ loco.*] Ita jussus erat Joab per literas quas ipse Urias, miser, & ignarus fati sui, attulerat. Sic Proetus Bellerophonti dedit litteras ad Joba-

ficiendum curavit. Ita mulierem in matrimonio [1] viduam, sed jam ex stupro gravidam, [2] numero uxorum aggregavit. Tum [3] per Natan prophetam graviter increpitus, licet agnito errore, [4] castigationem Domini non effugit. Namque filium, ex furtivo illo concubitu editum, paucos post dies amisit, [5] multaque in domum familiamque ejus execranda acciderunt.

LXVII. Ad extremum, [6] *Absalon* filius ejus *arma impia adversus

ten, quibus Bellerophontis nex mandabatur. Homerus & alii. Et existimat Sanchez fabulam de Bellerophonte ex hoc casu Uriæ derivatam. Quia & frequens hoc in scriptoribus profanis, ut pluribus Clemens Alex. demonstrat, & Jobates haud multum à Joabo distat. *David rectior fuit in servitio quam cum perveniret ad regnum. Servus enim adversarium ferire timuit: Rex factus, luxuriæ persuasione Uriam fraude extinxit.* Gregor. in Pastorali cap. 27. Facta hæc cædes in obsidio Rabbæ, quam Polybius *Rabathamana*, vocat. Postea Philadelphia dicta est sub imperio Græcorum.

1 *Viduam, sed jam ex stupro gravidam.*] Videtur Bethsabea fuisse fœmina non impudica, sed quæ spe dominationis, ut Agrippa mater Neronis, nihil abnueret. *Adeo cupido dominandi cunctis affectibus flagrantior est.* Tacitus XV. Annal.

2 *Numero uxorum aggregavit.*] Rabbini, ut Davidem excusent à peccato, nugantur Uriam æque ac cæteros milites ad bellum euntes, uxori dedisse libellum repudii. Quare illam jam repudiatam nubere potuisse Davidi. Quod falsum esse ex sacra Historia liquet. Cæterum Polygamiam regibus Judæis lege concessam fuisse volunt Hebræi, & ad legem Deut. 17. 16. 17. notant octodecim sive uxores sive concubinas Regi fuisse concessas.

3 *Per Nathan.*] 11 Reg. 12. Joseph 7. 7. Vir fuit prudens, lenis, & quod Josephus addit ἀγέλῳ, id est, suavitate quadam gravitatem temperans, & qui etiam cum Regibus nosset vivere. Talis apud Tacitum Annal. 4. Manius Lepidus. 6. Annal. L. Piso Pontifex. *Grot.* Fuit hic alius Nathan à filio Davidis & frater Salomonis, nondum nato, vel admodum parvulo. *A Lapide.*

4 *Castigationem Domini non effugit.*] Consentiunt Hebræi, inflicta Regi in leges de officio Regis peccanti, verbera: sed ea apud illos infamia carebant, & à Rege in signum pœnitentiæ sponte suscipiebantur, ideoque non à lictore, sed ab eo quem legisset ipse cædebatur, & suo arbitrio verberibus statuebat modum. A pœnis autem coactivis adeo liberi erant Reges, ut etiam excalceationis lex, quippe cum ignominia conjuncta, in ipsis cessaret. *Grot.* 1. de jure Belli 3.

5 *Multaque in domum.*] Thamar vi compressa. Ammon, qui eam compressérat, occisus à fratre Absolomo. Quæ duo sunt execranda crimina, videlicet incestus & fraternum parricidium. *Drusius.* 1. Reg. 13. 14.

6 *Absalon filius.*] 11 Reg. 15. 16. 17. Mirantur multi, quomodo Absolomus tantam populi partem concitare potuerit in Regem, tantis meritis, victoriis, ac virtutibus præclarum. Sed sciendum, fuisse in populo multos Sauli quondam caros, nunc non pari in honore & gratia. Multos qui Isbosethi partes secuti fuerant. Tum Joabi superbia, & in atroci facinore impunitas, regem onerabat. Cæteri quoque Davidis ministri minus populares. Davidis ipsius pauca quidem, sed gravia in Uriam peccata. Post adulterium

adverſus patrem ſuſtulit, regno eum depellere cupiens.
Adverſus hunc, Joab acie conflixit, admonitus à rege, ut 2
victo parceret. Sed ille, ſpreto imperio, [1] parricidiales co- 3
natus ferro ultus eſt. [2] Flebilis ea victoria fuiſſe regi traditur:
tanta in eo pietas erat, ut etiam patricidæ filio ignoſci vo-
luerit. Vix hoc bellum extinctum videbatur, [3] aliud rurſum 4
exortum, [4] Sabæa quodam duce, qui peſſimum quemque ad
arma incitaverat. Sed propere motus omnis, [5] morte ducis 5
repreſſus. [6] Crebra deinde, adverſus Allophylos, David 6
prælia, ſecundo eventu, habuit: cunctiſque bello domitis,
& tam

terium cædes, poſt cædem nuptiæ, omnes homines incertos reddiderant rerum omnibus cariſſimarum, conjugii & vitæ. Apud fœminas quoque infame fuiſſe Bathſebæ nomen, inviſam potentiam, credibile eſt. Ad has odii cauſas acceſſit vindex Deus. *Grotius.*

* *Arma impia adverſus patrem.*] Abſalon patrem perſequens hucuſque livoris prorupit, ut in ſeipſo deſtrueret jura naturæ. Quem enim naturaliter amare debuerat ut patrem, eum inhumane perſequebatur, ut hoſtem. *Gregor. M.*

1 *Parricidiales conatus ferro ultus eſt.*] Prælio commiſſo accidit, ut Abſalom occurreret exercitui David, vectus mulo, & cum ſubiiſſet quercum, adhæſit caput ejus quercui, & illo ſuſpenſo inter cœlum & terram, mulus, cui inſederat, pertranſivit. Quo comperto Joab accurrens, lanceas tres in cor ejus infixit, eumque armigeri confecerunt. 1 Reg. 18.

2 *Flebilis ea victoria Regi fuit.*] Conſcenſa editiſſima urbis parte deflebat filium, plangens pectus & capillitium lacerans, & modis omnibus ſe afflictans ac vociferans: Fili mi, utinam mihi tecum mortem oppetere contingeret. Φύσει γὰρ ὢν φιλόστοργος, πρὸς ἐκεῖνον ἔτι μᾶλλον συμπαθῶς εἶχεν. *Joſephus.* Flebat autem David non tam præſentem Abſolomi quam æternam mortem. *Plus impius Abſalom patrem extinctus, quam rebellis afflixit.* Auguſtinus.

3 *Aliud rurſum exortum.*] Sigonius legendum opinatur, *cum aliud rurſum exortum.* Quod non improbo. *Druſius.* Cauſa diſſidii fuit invidia inter Iſraëlem & Judam.

4 *Sabæa.*] Malim, *Sabea*, qui & Sabee in editione Romana, id eſt, Σαβεέ. Editio Lat. vulgata, *Seba filius Bochri, vir Iemineus*, id eſt, Benjamita. In Hebræo שבע, quod antiquitus Sabe legebatur, ut פרע, Phare. Unde Potiphares. *Druſius.*

5 *Morte ducis repreſſus.*] Qui in oppido Abel obſeſſus, & conſpiratione civium, capite truncatus eſt. Quod de muris ad obſeſſores dejectum, finem bello impoſuit. *Ioſeph.* Sic Scribonianus ſub Claudio interfectus, finem bello impoſuit.

6 *Crebra deinde adverſus Allophylos prælia.*] 11 Reg. 21. Interceſſit fames graviſſima, ob iniquam Gabaonitarum cædem, quam Saul fecerat. Lyra tamen & Abulenſis putant, ideo immiſſam famem, quod David illam Saulis injuſtitiam non caſtigaſſet. Quod minus cum textu convenit. Placatus fuit Deus ſuſpendio ſeptem filiorum Saulis. Quatuor autem prælia adverſus Palæſtinos recenſentur, quæ hoc ordine contigerunt, ut author noſter, ſecutus Annales Sacros, & Joſephum, exiſtimat.

& tam exteris quam domesticis motibus compressis, [1] florentissimum regnum in pace habebat.

1 LXVIII. Tum eum subita cupido incessit, [2] ad metien-
2 das imperii vires, populum censere. Ita à Joab militiæ magistro, [3] decies centena & trecenta civium millia dinumerata.

Idem Lyra, Abul. Cajet. Vatabl. Ea cæde gigantum famosa sunt. In iis enim cæsi sunt Jischbi Nobensis, Saph, Goliath, & alius innominabilis. Goliath hic, alius est ab illo cujus mentio 1 Reg. XVIII. & vel frater ejus vel æmulus. Παίλων ἀνδρειότατος τῶν Παλαιστινῶν. *Joseph.* Bella hæc, & fames, ante rebellionem Absolomi contigisse videntur Abulensi. Qua trajectione, cum nullum ejus fundamentum sit, opus non est.

1 *Florentissimum regnum.*] II Reg. 22. 23. David perfunctus jam bellis & periculis, ᾠδὰς εἰς τὸν θεὸν καὶ ὕμνους συνεγράψατο, μέτρῳ ποικίλῳ. Τοὺς μὲν γὰρ τελμίτους, τοὺς δὲ πενταμέτρους ἐποίησεν. ὥργανάτε καθαπερ ὀδὰς ἐδίδαξε πρὸς αὐτὰ τοὺς Λευίτας ὑμνεῖν τὸν θεόν. *Joseph.*

2 *Ad metiendas imperii vires populum censere.*] I Reg. 24. Hoc *peccatum elationis* vocat August. 20. contra Faust. 66. Aliud peccatum assignant Joseph. Cajet. Abul. quod in hoc censu neglecta fuerit lex Ex. 30. 13. quæ jubet ut in censu quisque persolvat dimidium siclum. Τῶν Μωύσεως νόμων κωλυόμενον, ὃς προεῖπεν, ἐὰν ἐξαριθμηθῇ τὸ πλῆθος, ὑπὲρ ἑκάστης κεφαλῆς αὐτὸς τῷ θεῷ τελέσαι ἡμίσικλον. *Joseph.* Erat autem non parvum peccatum, ut in tanta opulentia Deum jure suo velle fraudare. *Grotius.* Ergo David ambitione & fastu, populus negligentia, non soluto siclo, peccavit. Et frustra. *A Lapide* illum legis neglectum removere conatur, propter quem utique populus, cætera insons, punitus est. Et tales censuræ apud Romanos frequentes. Suidas in voce ἀπογραφή. Ὁ δὲ Καῖσαρ Αὔγουστος μοναρχήσας, εἶπε πρὸς τοὺς ἀρίστους τὸν βίον, καὶ τὸ τέρπον ἐπιλεξάμενος ἐπὶ πᾶσιν τῷ γλυκεῖ τὸν ὑπηκόων ἐξέπεμψε, δι' ὧν ἀπογραφὰς ἐποιήσατο τῶν ἀνθρώπων, καὶ τῶν ὅπλων. Vide Frider. Spanhem. Incomparab. Theologi partem secundam Dub. Euangel. 3.

3 *Decies centena, & trecenta civium millia dinumerata.*] Annales Sacri: *Et inventa sunt de Israël octoginta millia virorum fortium, & de Juda, quingenta millia pugnatorum.* At in 1 Paralipom. 21. 5. *Omnis numerus Israël millia millia, & centum mellia virorum, & quadringenta septuaginta millia ex Juda.* Varia varii afferunt, ad diversitatem hanc conciliandam. Certum est censum, plaga divina, interruptum fuisse, nec omnes numeratos. Exertim tribus Benjamin & Levi excipitur. Et cum à diversis census ageretur, facile illa in numero differentia, non omnibus pariter animatis, oriri potuit. Tum duplex ἀπογραφή. Una particularis, per singula oppida, & tractus. Altera generalis, qua omnium nomina in Fastos & Annales publicos relata. Priorem secutus author Paralipom. alteram Regum. Tum omissi ab hoc proselyti, ab altero additi esse potuerunt; ac tribus Judæ interdum spectatur sola, interdum cum tribu Simeon & Dan jungitur. Hæc fere *Interp.* Grotius paucis, *octingenta millia Israëlis, quingenta Judæ*, extra legiones ordinarias, quæ sub 12. erant ducibus, ut colligas ex 1 Paral. 27. 1. Josephus, præter omnem necessitatem, iterum variat; ἐν δὲ τῷ ἄλλων ἱστορίαν ἀριθμὸς εὑρήκαμεν μυριάδες, ὀγδοήκοντα βασιλέως καὶ στρατηγῶν δωδεκάφυλον· ἡ δὲ ἑβδόμη φυλὴ καθ' ἑαυτὴν τεσσαρακοντα μυριάδες ἦσαν.

1 Facti

merata. Hujus eum [1] facti mox piguit, pœnituitque, veniam 3
à Domino petens, cur in id animos extuliſſet, ut regni ſui
potentiam, ex ſuorum potius multitudine, quam ex favore
divino æſtimaret. Itaque miſſus ad eum [2] angelus, [3] trinam ei 4
pœnam denunciat, datque arbitrium unam eligendi. Sed 5
propoſita [4] triennii fame, trium menſium fuga, morte tridui:
[5] fugam & famem deteſtatus, mortem elegit, [6] momentoque
temporis [7] LXX. millia virorum * interiere. † Tum David, 6
videns

1 *Facti mox piguit pœnituitque.*] Religio erat veteribus numerare populum, quod Davidi etiam male ceſſit. Ideo eum vellent inire numerum ejus, ſinguli dabant lapidem aut agnum, qui poſtea numerabantur, atque ita ſciebant quanto numero eſſent. *Kimchi. R. Eliezer.* Quæ tamen ineptiæ Rabbinorum ſunt. Licuit numerare populum, bello imminente, vel ob aliam neceſſariam cauſſam. Non licuit ubi nulla facti inſolentis cauſſa. *Druſ.* ad Samuel. Joſephus dicit Gad Prophetam alioſque Davidi oſtendiſſe quod peccaſſet. Liber Regum: *Percuſſit autem cor David eum.*

2 *Angelum.*] Prophetam Gad.

3 *Trinam ei pœnam denunciat, datque arbitrium.*] Quamcumque eligeret, numerus ille Iſraëlitis ingens, ſimulque Davidis faſtus deprimebatur. Auguſtin. 22. contra Fauſtum 66. Sunt illa tria flagella Dei, de quibus Deut. 28. Unde oraculum de bello Peloponneſiaco: Ἥξει Δωριακὸς πόλεμος καὶ λοιμὸς ἅμ' αὐτῷ. Ubi dubitatum, eſſetne λοιμὸς an λιμός. Thucyd. lib. 1.

4 *Triennii fame.*] שבע שנים רעב Hebr. Et ita Joſeph. ac vulgata. At LXX. *tres*, ut & Hebræi 1 Paralip. 21. 12. Videntur numeri hi olim per notas ſcripti ut & apud gentes alias, & hinc facilis mutatio. *Grot*, Vel ſeptem annos pro multis Prophetâ Hebræorum more propoſuit: vel ſeptem à principio propoſuit, deinde ad tres deſcendit. *Menoch.* Bene autem cum hoc loco convenit illud Heſiodi:

Πόλλακι δ' ξύμπαστι πόλις κακῆ ἀνδρὸς ἐπουρεῖ,
Τοῖσιν δ' οὐρανόθεν μέγ' ἐπήγαγε πῆμα Κρονίων
Λιμὸν ὁμῶ καὶ λοιμόν.

5 *Fugam & famem deteſtatus, mortem elegit.*] Id eſt, peſtem. Hoc ex LXX. hauſit Joſephus: *Rex cogitans quod ſi famem peteret, ſui magis quam aliorum rationem habuiſſe videri poſſet, quandoquidem ipſi nihil periculi eſſet, multum frumenti in horreis habenti, illis non item. Quod ſi per tres menſes ab hoſte vinci elegiſſet, ſic quoque ſibi conſuluiſſe, qui arces & fortiſſimam circa ſe cohortem haberet: optavit malum, regnantibus æque ac regnatis commune, in quo omnibus par metus immineret, præſatus ὅτι πολὺ κρεῖττον εἰς χεῖρας ἐμπεσεῖν, ἢ εἰς τὰς τοῦ πολεμίου.* Sic & Theodor. Abul. Cajetan. Vide & Chryſoſt. Homil. 29. in Epiſt. ad Rom.

6 *Momentoque temporis.*] Tridui peſtis propoſita Davidi. Multi putant eam tantum duraſſe per ſex horas, à matutino tempore uſque ad prandium ejuſdem dici. Sic LXX. Chald. Joſephus. ἑωθεν ἕως ὥρας ἀρίστου. Sic Theodor. Ambroſ. in Pſalm. 37. Et in eadem haud dubie opinione Sulpicius fuit. Lyra, Rupert. Vatabl. uſque ad veſperam extendunt. Abulenſis ſimplicius per מהבקר עד עת כונע intelligit triduum. Ita & Cajetan.

7 LXX. *millia virorum.*] Perperam Rabbini apud Hieron. in Tradit. numerant

videns Angelum, cujus dextera [1] populus prosternebatur, [2] veniam precari, seque [3] vivum pro omnibus pœnæ obji-
7 cere: *se dignum exitio, quia ipse peccasset.* Ita aversum plebis supplicium: David [4] in loco, in quo angelum viderat, [5] aram Domino

trecenta millia. Jos. μυριάδες ἑπτά. In Carthaginensium castris, cum Syracusas obsiderent, brevi tempore centum hominum millia periere. *Diodor.* 14.

* *Interiere.*] Ἀπέθνησκον δ' οὐ μονοτρόπως, οὐδ' ὥστε ῥᾴδιον κατανοῆσαι γενέσθαι τὴν νόσον· ἀλλὰ τὸ μὲν κακὸν, ἐν ἦν, μυρίας δ' αὐτοὺς αἰτίαις καὶ προφάσεσιν οὐδ' ἐπινοῆσαι δυναμένους ἀνήρπαζεν. Quidam enim repente cum vehementi dolore, & amaro cruciatu animam exhalabant: alii paulo lentiore vexati malo, ne curationem quidem ferre poterant, sed inter officia medicorum expirabant. Alii subito tenebris obortis, seu Præfocati, exanimabantur. Nonnulli interim dum aliquem domesticorum funerant, sepultura nondum absoluta commoriebantur. *Ioseph.*

† *Tum David videns Angelum.*] Ἐξέτεινε δὲ ὁ Ἄγγελος τὴν χεῖρα ἐπὶ τὰ Ἱεροσόλυμα. Joseph. Apparebat autem gladio armatus, in signum iræ divinæ, ut ex textu patet. Similia pestilentiæ divinæ exempla recensent Romani scriptores, Baronius A. C. Iɔ. xc. & Iɔ. xciv. Procop. 11. de Bello Persico & Iɔcv. Iɔc. lxxxix. de qua Regino in Chronico: *Tunc visibiliter multis apparuit, quod bonus & malus Angelus noctu per civitatem pergeret, & ex jussu boni angeli, malus angelus, qui videbatur venabulum manu ferre, quoties de venabulo ostium domus cujuscunque percussisset; tot de eadem domo sequenti die, homines interirent.* Pestis duplex: una divina quæ immediate à Deo per angelum percussorem immittitur. Hujus sanatio soli Deo committenda Psalm. 91. altera naturalis, quæ curatur arcanis Hippocratis. *Horn.*

1 *Populus prosternebatur.*] Applicando corporibus aliquid pestiferum, quod per occultissimos meatus vitalia corrumperet. *Abulensis.*

2 *Veniam precari.*] Textus: *Ego sum qui peccavi, ego inique egi. Isti qui oves sunt, quid fecerunt?* Simile illud Maronis:

Me me, adsum qui feci.

Neque tamen innocens plane populus, qui silentio suo factum probavit, & Deus in vitam ipsorum jus habebat plenissimum. Præterea, ut ait scriptor Christianus Quæst. ad Orthodox. cxxxviii. Πικροτάτη τιμωρία τῶν ἡμαρτηκότων βασιλέων ἡ τιμωρία τοῦ λαοῦ. Hieronymus: *Ajunt Hebræi Sadoc sacerdotem infulatum, Dominum deprecatum fuisse, & imitatum patrem suum Aaron, & illius preces ac devotionem Dominum vidisse & misertum fuisse.*

3 *Vivum pro omnibus.*] Forte legendum: *Unum pro omnibus.* Drus. Haud dubie vera lectio. Nam frigide illud *vivum* cum *omnibus* cohæret. Unus David omnibus opponitur, non vivus, quia & cæteri adhuc vivi. *Horn.*

4 *In loco in quo Angelum viderat.*] In area Areunæ, alias Ornæ, Jebusæi. Fuit is Princeps Jebusæorum, sive ut in Hebræo est כלך, Rex, amicus & familiaris Davidis, haud dubie proselytus factus. *Abul.* Vatablus putat fuisse Regem Jebusæorum, ante captam Jerosolymam, deinde factum Davidi tributarium. Idem vult Augustin. Serm. cxcviii. de Tempore. & alii.

5 *Aram Domino statuit.*] David cum animadvertisset se exauditum, decrevit totum illum locum altare universi populi appellare & Deo templum ibi exædificare, quam ejus vocem Deus in futurum ratam esse voluit. Erat autem is locus

Domino ſtatuit. Mox annis & morbo infractior, Salomonem filium ex Berſabee Uriæ uxore ſuſceptum, [1] ſucceſſorem regni conſtituit. [2] Is regali unguento per Sadoc ſacerdotem, unctus, patre adhuc incolumi, [3] rex appellatus. David, [4] cum regnaſſet annos XL. [5] defunctus eſt. 8 9 10

LXIX. *Salomon*, initio regni urbem muro circum dedit. Huic per ſoporem aſtare Dominus viſus eſt, petendi quæ vellet, tribuens optionem. Sed ille non aliud ſibi 1 2

locus in quo olim Abrahamus filium Iſaacum ὁλοκαυτῶσαι voluit. *Joſeph.*

1 *Succeſſorem regni conſtituit.*] III. Reg. I. Joſeph. 7. 11. Exhæredato Adonia. Erat enim regnum illud, velut patrimoniale Davidi, non quidem belli jure, ſed Dei ipſius dono. Affectabat autem, Abſalomi exemplo, Adonias regnum, ſuperſtite adhuc Davide, haud dubie ſcelus auſurus in patrem fratremque, niſi id cura Bathſabes præventum fuiſſet.

2 *Is regali unguento, per Sadoc Sacerdotem, unctus.*] R. Levi ben Gerſom ad I Reg. I. *Neceſſe non erat ut ungeretur Salomon, niſi ob adverſam Adoniæ factionem, quoniam in unctione Davidis univerſi ſucceſſores ſui, qui ex ejus erant ſemine, itidem ungebantur, quemadmodum in unctione Aharonis & filiorum ejus, ungebantur eorum poſteri univerſi in Sacerdotes, unde evenit poſtmodum ut nemo eorum neceſſario eſſet ungendus, præter Sacerdotem ſummum.* Seldenus. Quod autem hic fecit David, idem poſt eum fecit Artaxerxes, qui ad præſcindenda inter fratres certamina vivus Darium filium Regem fecit. Quod & alii imitati ſunt, inter Romanos maxime Imperatores. *Grot.*

3 *Rex appellatus.*] Ex annalibus ſacris patet, Salomonem, patre adhuc vivo, regnare cœpiſſe. Nam mox Salomon ut Rex, Adoniæ pepercit, eumque domum remiſit. *Joſeph.* Παραγαγὼν εἰς τὸν οἶκον βασιλικὸν, καθίζεται αὐτὸν ἐπὶ τοῦ θρόνου. Idem Ambroſ. lib. 3. in Lucam. Auguſt. 17. C. D. 8. Hieron. Epiſt. CXXXI. & author noſter. Salmanticenſis, *David obiit anno mundi* 3924. *& tunc incœpit regnare Salomo filius ejus.* Druſ.

4 *Cum regnaſſet annos* XL.] Et ſeptem menſes. Nam ſeptem annis & ſex menſibus regnavit ſuper Judam, deinde triginta tribus annis ſuper totum Iſraëlem. Niſi dicas hos triginta tres annos non fuiſſe integros, & defuiſſe eis ſex menſes. Sic enim præciſe regnaſſet XL. annos, mortuus anno ætatis LXX. Hebræi apud Hieron. in Tradit. dicunt Davidem regnaſſe XL. annis & ſex menſibus: ſed hos menſes non computari, quod David per eos Abſalomum fugerit, vel morbo laborarit.

5 *Defunctus eſt.*] Sepelivit eum filius Salomon Hieroſolymis magnifice, præter ſolennia illa in regum funeribus, inlatis etiam in monumentum ejus maximis divitiis, quarum magnitudinem facile eſt conjectare ex hoc quod dicemus. Nam poſt annos CCC. Hyrcanus pontifex, oppugnatus ab Antiocho, cognomine Pio, Demetrii filio, volens pecuniam ei dare, ut abducto exercitu obſidionem ſolveret, nec valens aliunde ſumere, aperta cella Davidis, & prolatis inde tribus talentorum millibus, eorumque parte Antiocho numerata, oppugnationis periculo ſe exemit, ſicut & alibi indicavimus. Ac rurſum, poſt multos annos elapſos, Herodes rex, alia cella aperta, magnam pecuniam ſuſtulit. Ad loculos tamen qui regum cineres continent, neuter eorum pervenit. Singulari enim arte ita erant ſub terram condi-

ſibi quam[1] ſapientiam dari popoſcit, reliqua omnia parvi æſti-
3 mans. Ita ſomno excitatus, cum [2] ante ſacrarium Domini
conſtitiſſet, indultæ ſibi à Domino ſapientiæ documentum
4 dedit. Namque [3] duæ mulieres, una in domo diverſantes, cum
eodem tempore pueros edidiſſent, atque ex his alter, poſt
diem tertium, nocte obiſſet, mater defuncti ſomno alterius
inſidiata, mortuum ſuum ſuppoſuit, viventem abſtulit.
5 Inde inter eas de puero altercatio; poſtremo res ad regem
delata: difficilis judicii abſolutio inter negantes, ubi teſtis
6 deerat. Tum Salomon divinæ ſapientiæ munere [4] perimi
puerum, corpuſque ejus dividi inter ambigentes jubet.
7 Cumque una earum judicio acquieviſſet, alia vero cedere
potius puero, quam diſcerpi eum mallet, Salomon, ex
affectu fœminæ, hanc vere matrem eſſe conjectans, pue-
rum illi adjudicavit, non ſine circumſtantium admiratione:
ſiquidem latentem veritatem prudentia protuliſſet.

LXX. Ita

conditi, ut ab ingredientibus monumentum inveniri nequiret.

1 *Sapientiam.*] III. Reg. 4. Maxime πολιτικὴν καὶ πρακτικήν. Quanquam & in Theoretica incomparabilis. Vide librum Sapientiæ, cujus author Philo Byblius, 7. 17. & Joſephum 8. 2. Qui addit: ἐπῳδάς τε συνταξάμενος αἷς παρηγορεῖ τὰ νοσήματα, καὶ τρόπους ἐξορκώσεων κατέλειπεν, οἷς ἐνδούμενα τὰ δαιμόνια, ὡς μηκέτ' ἐπανελθεῖν ἐκδιώκουσι. Horum exorciſmorum meminit. *Origen.* tract. 35. in Matth. *Iuſtin.* in Dial. *Epiphan.* in hæreſi Ebionit. Sed hæc non ſapientia, verum Magia eſt. Rabbini inſuper fabulantur, Salomonem cognoviſſe garritus avium, latratus canum, cæterarumque beſtiarum voces & ſermocinationes intellexiſſe. Quæ deliria ſunt Judaica.

2 *Ante ſacrarium Domini.*] Arcam federis. *Druſ.*

3 *Duæ mulieres.*] III. Reg. 3. LXX. γυναῖκες πόρναι, Joſephus: ἑταῖραι τὸν βίον. Extraneæ ſcilicet, non comprehenſæ lege Deut. 23. 17.

4 *Perimi puerum.*] Non diſſimile illud Antiopharnis regis Thracum, qui de tribus, filios ſe Cimmeriorum regis dicentibus, eum pro filio habuit, qui juſſus, cadaver patris jaculis noluerat inceſſere. quæ hiſtoria eſt apud Diodorum Siculum. Item illud Galbæ, qui cum de proprietate jumenti quæreretur, levibus utrinque argumentis & teſtibus, ideoque difficili conjectura veritatis, ita decrevit, ut ad locum, ubi adaquari ſolebat, duceretur capite involuto, atque ibidem revelato, ejus eſſet ad quem ſponte ſe à potu recepiſſet, narrante Suetonio. Qui & Claudii minime ſpernendum judicium refert, qui fœminam, non agnoſcentem filium ſuum, dubia utrinque argumentorum fide, ad confeſſionem compulit, indicto matrimonio juvenis. Hæ ſunt illæ fraudes, quibus uti magiſtratum bono ſubditorum, & medicamenti vice, vult *Plato* de Republica Quinto. Inter illa ſigna quæ εἰκότα vocant Rhetores, validiſſimum, eſt ad matrem indagandam, στοργή. *Grotius.*

1 In

LXX. Ita [1] in admirationem ingenii prudentiæque ejus, [2] reges vicinarum gentium, amicitiam ab eo, fedusque petiere, parati imperata facere. Queis opibus confisus, [3] templum Domino immensi operis facere aggressus, * paratis per

1 *In admirationem ingenii.*] III Reg. 4. Conscripsit volumina de abstrusissimis naturæ secretis. Quæ omnia Dei providentia interierunt. *Abul.* Glossa censet combusta fuisse à Chaldæis; Eusebius vero, & ex eo Glycas, ab Ezechia Rege. Et in monte Sion ipse docuit, constituta ibi celeberrima Academia. Proverb. 9. 1. ab eoque doctrinam suam hausere Pythagoras, Socrates, Plato, Aristoteles, teste Eusebio, Ambrosio, Clem. Alex. & aliis. Addit Psellus, eum scripsisse libros De Gemmis, & geniis evocandis. Vide Pinedam.

2 *Reges vicini.*] Ut Tyrius, quem Eupolemus apud Euseb. 9. præp. 4. Suronem vocat; & Regina Sabæ, quæ Cedreno Nicanna, Annalibus Æthiopum Makeda dicitur. Saba autem regioni Jemen particula est, cujus metropolis Marab, Straboni Mariaba. Hinc fuit regina quæ Salomonem visitatum venit, quam Arabes Bulkin vocant, & palatii rudera, quod in urbe Marab incoluit, hodieque ostenduntur. Æthiopes quoque sibi eam vendicant; & utrisque favet, quod in Euangelio Regina Austri dicitur, ad quam plagam à Palæstina vergunt ambo. Sed Arabum fuit; quia ibi thus, non in Æthiopia. *Golius.*

3 *Templum Domino.*] In monte Sion, qui tres colles complectebatur. Unus peculiariter Sion, alter Moria, tertius Acra dictus. Joseph. 5. ἀλώσ. In uno civitas David, in altero arx, in tertio templum fuit. Nihil rerum Judaicarum pulcrius magnificentiusque fuit, nec quod magis celebratum monumentis omnium sit, quam illud immensæ opulentiæ templum, quod in urbe Jerosolyma extructum, dedicatumque à Salomone est. Ejus descriptio luculenta apud Flavium Josephum extat in octavo Antiquitatum libro. Quare nos, quæ de magnitudine, deque arte & modo operis dici possunt, non exequemur. Utique, quod hujus ædis interius sacrarium auro magni ponderis obductum erat, quodque vasa innumera ex puro puto auro conflata sunt, non regis effusa quædam liberalitas in summa opum affluentia videri debet, sed jussus edictumque numinis fuit. Templi admiranda moles urbem ex alto despectavit. Posita enim in montis crepidine fuit, cujus spatium Rex Salomo ampliavit, aggesta in profundissimam vallem humo, ad altitudinem quadringentorum circiter cubitorum. Consummata autem tanti operis constructio intra septem annos est. Quod pene incredibile dixeris. Sane tardior in ædificando Græcia fuit, quæ Dianæ Ephesiæ templum ducentesimo & vicesimo anno vix absolverat, etsi adjuta totius Asiæ opibus est. Sed cœpti difficultas ex natura loci fuit. Quippe condi eam ædem in palustri solo placuit, ne tertæ motibus quateretur. Vanissimum est, & exibilari debet, quod Rabbi Eliezer in capitulis suis, ex communi Judæorum opinione prodidit, montem, in quo ædes Jerosolymitana steterit, hunc ipsum esse, in quo primus hominum parens Adamus sacra fecit: atque ibidem mox Abelum, Cainumque munera sua numini obtulisse. Rursus vero & Noachum illic altare posuisse, cum ex arca egrederetur: & Abramum cœlestibus monitis huc profectum fuisse, uti filium mactaret. Ejusdem generis est, quod in Bereschit Rabba, in Pasuk ויצר, & in Thalmudis Hierosolymitani tractatu, qui נויר inscriptus est, in capite 23. legitur, Adamum ex pulvere illius montis esse conditum, atque recte dictum à sapientibus veteri verbo esse שנברא ממקום כפרתו, *creationem ejus in illo loco contigisse, ubi peracta*

1 per triennium impendiis, [1] quarto fere imperii anno, primum fundamentum jecit: à profectione Hebræorum ex Ægypto, [2] anno fere octavo & octogesimo & quin-
3 gentesimo. Licet libro regnorum III. [3] CCCC. XL. fuis-
4 se referantur: [4] quod nequaquam convenit. Si quidem per seriem superius comprehensam facilius fuerit, ut minus fortassis annorum, quam amplius, annotarim. Sed
5 non dubito, † librariorum potius negligentia, præsertim

ejus expiatio est. Nemo nostrum tam bardus est, qui hæc credat. *Cunæus.* De monte Moria, vide Full. 11. Miscel. 14.

* *Paratis per triennium impendiis.*] III Reg. 5. Maxime adjutus fuit fidissima Hiromi opera, qui est ille Eupolemi Suron. Ab eo cedros de monte Libano, ad structuram, accepit. Illius autem filiam nupsisse, asserit Tatianus. A Josepho I contra Apionem, & 8. Ant. 2. vocatur εἴρωμος Ἀβιβάλου υἱός.

1 *Quarto fere imperii anno.*] Salmanticensis: *Quarto anno regni sui cœpit ædificare templum, videlicet anno Mundi* III IↃCCCXXVIII. *in quo completi sunt anni* CCCCLXXX. exitus ex Ægypto. Nam anno CCCCXLVIII. egressi sunt.

2 *Anno fere octavo & octogesimo & quingentesimo.*] Apud Josephum Rufini, *anno quingentesimo secundo.* Sed in exemplari Græco, πεντακόσια καὶ ἐννενήκοντα καὶ δύο, quingentesimo nonagesimo secundo. *Drus.* Annus jactorum fundamentorum templi, est annus CCCCLXXX. exactus ab exitu ex Ægypto I. Regum 6. Est igitur annus mundi II IↃCCCXXXIII. Cœptum opus die secundo mensis secundi. II. Paral. 3. 2. qui nobis incidit in sextum diem Maji, feriam secundam. Noluit Salomon incipere opus die primo mensis, quia omnis Neomenia sacra. *Calvisius.*

3 CCCCXL.] III Reg. 6. 1. Ἐν τῷ τεσσαρακοστῷ καὶ τετρακοσιοστῷ ἔτει τῆς ἐξόδου υἱῶν Ἰσραὴλ ἐξ Αἰγύπτου. Sic editio Romana. In Complutensi est ἐν τῷ ὀγδοηκοστῷ, id est, octogesimo. Sic veritas Ebraica. Autor Seder Olam non dissentit. Salmanticensis Judæus, *Anno quarto regni sui cœpit Salomo extruere templum, ann. mund.* 3928. *quo tempore finiunt. ann.* 480. *egressionis ex Ægypto.* Nam *ann.* 448. *egressi sunt.* Dru.

4 *Quod nequaquam convenit.*] Imo convenit optime. Nam anno altero Jephthe habitaverant Israëlitæ in oppido Hesebon ann. 300. Ab eo anno usque ad quartum Salomonis numerantur anni 140. His adde 40. quibus vagati sunt per desertum, habes annos 480. *Drus.* Mira enimvero veterum audacia fuit, qui corrupta innixi annorum priorum supputatione, hæc clarissima S. Scripturæ de CCCCLXXX. annis verba, erroris insimulare ausi sunt. Unde illa inter ipsos opinionum discrepantia. Josephus numerat annos IↃXCII. (sic enim in eo legendum) Beda CCCCXC. Theophilus IↃCII. Cedrenus IↃCLXXII. Philastrius IↃCCXIII. Contra Hebræi LXX. Complut. & Regii. Chaldæa & Latina versio constanter CCCCLXXX. Nam quod LXX. Roman. habent tantum annos CCCCXL, id propterea fit, quia XL. annos in deserto exactos, non annumerant. Josephus ait fabricatum fuisse templum annos XII. Hirami, indeque numerat CXLIII. annos usque ad ædificationem Carthaginis, per Didonem factam. Cæterum hic locum habet Plutarchi observatio in Solone: Οὔ μοι δοκῶ προήσεσθαι, χρονικοῖς τισι λεγομένοις κανόσιν. Οὓς μυρίοι διορθοῦντες ἄχρι σήμερον, εἰς οὐδὲν αὐτοῖς ὁμολογούμενον δύναν καταστῆσαι τὰς ἀντιλογίας.

† *Libra-*

tim tot jam ſeculis intercedentibus, veritatem fuiſſe corruptam, quam ut propheta erraverit. Sicut [1] in hoc ipſo 6
noſtri opuſculo futurum credimus, ut deſcribentium incuria, quæ non incurioſe à nobis ſunt digeſta, vitientur.

LXXI. Igitur Salomon, cœptum [2] templi opus, [3] vi- 1
geſimo anno [4] explicuit. * Celebrato deinde ibidem ſacri- 2
ficio,

† *Librariorum potius negligentia.*] Non extendendum Sulpicii effatum ad Hebraicos Scripturæ libros. De Latinis & Græcis loquitur. Hebraica an unquam viderit, ex hoc certe opuſculo ejus colligi nequit. Et tamen vitiari etiam Hebraici libri potuiſſent, idque contigiſſet in tanta rerum Judaicarum confuſione, niſi Deus Maſorethas excitaſſet, ac incomparabili Judæorum diligentia uſus eſſet. *Horn.* Quinam ſunt enim illi, qui nobis Biblica volumina ſarta tecta ſervavere, niſi Judæi? Quot menda ſcriptionis in ſacrum codicem irrepſiſſent, ſi illius cuſtodia ſolis Lactantiis, Auguſtinis, Gregoriis, Chryſoſtomis, viris ſanctiſſimis, ſed imperitis Hebraiſmi, mandata fuiſſet? Inter Græcos omnes Latinoſque, qui veterem Eccleſiam rexere, unus Origenes cum Hieronymo Hebraice ſcivit. Et ferme nimium dixi. Cæteri nec elementa quidem didicerant. Quare, ſi quid collapſum incuria librariorum eſſet, non tali auxilio, nec defenſoribus iſtis, tempora tunc egebant. At Judæis unum ſtudium, unaque omnibus cura fuit, libros Moſis, vatumque, & ea quæ Hagiographa appellantur, à temporum injuriis vindicare. Hæc laus eorum propria eſt. Nulla alia gens in illius gloriæ ſocietatem ſe offert. In libro Juchaſin, quem ſcripſit Rabbi Abraham Salmanticenſis, admodum illuſtris eſt locus, ex quo diſcimus, omnia Biblica exemplaria fuiſſe emendata ad quendam venerandæ antiquitatis codicem, quem ſua manu olim conſcripſerat Rabbi Hillel, ſummus Judæorum præſul, qui Babylone in Syriam venerat ſexaginta annis antequam Deus dominuſque noſter Chriſtus naſceretur. Equidem ego, quoties Maſoritarum indefeſſam diligentiam conſidero, pene obſtupeſco. Omneis enim Hebræi codicis partes accurate recognitas & collatas, notis quibuſdam impreſſis obſignaverunt. Id factum eſt poſt templi ſecundi excidium anno plus minus quadringenteſimo triceſimo & ſexto. Obſervatum ab illis eſt, non modo quot commata & verba, ſed etiam quot literas continerent libri ſinguli. Quare, quod poſtea, cum ſumma barbaries orbi incubuiſſet, nullus apex de præſtantiſſimo illo ſcripto perierit, illorum beneficium eſt. Non ſine cauſa illud à Rabbinis eſt dictum, המסרת סיג לתורה *Maſora eſt velut paries & ſepimentum legis.* Cunæus.

1 *In hoc ipſo noſtro opuſculo.*] Nimis verus vates Sulpicius fuit. Neque enim quicquam apud eum numeris eſt vitioſius. *Sigon.*

2 *Templi opus.*] Cujus deſcriptionem vide in Scriptura & apud Joſeph. lib. 8.

3 *Vigeſimo anno.*] Non videtur recte expreſſiſſe ſententiam Script. Sulpicius Nam cap. 6. III Reg. ſcriptum eſt, *Domum Domini anno quarto fundatam, undecimo perfectam eſſe:* idque opus ſeptennio conſummatum. Et c. 8. Salomonem domum ſuam ædificaſſe ac abſolviſſe annis tredecim. Hic vero utrumque ſpatium ad templi ædificationem accommodavit ac xx. effecit. *Sigonius.* Μετὰ τὴν τοῦ ναοῦ κατασκευὴν, ἔτεσιν ἑπτὰ γενομένην, τὴν τῶν βασιλειῶν οἰκοδομίαν κατεβάλετο, ἣν ἔτεσι τρισὶ καὶ δέκα μόλις ἀπήρτησεν. *Joſeph.*

4 *Explicuit.*] Abſolvit, ut infra, *nihil territus cœpta explicuit.* Druſ. Certum eſt

ficio, dictaque oratione, qua populum templumque benedixit, [1] Dominus ad eum locutus est, denuncians fore, *si quando peccassent, ac Dominum reliquissent, templum illud solo æquandum.* Quod jampridem impletum videmus, & mox 3 connexum rerum ordinem exponemus. Interea Salomon, 4 [2] florens opibus [3] omnium qui unquam fuerant regum ditissimus, quique semper ordo rerum est, ab opibus [4] in luxum & vitia

est in structura templi nullum fabrile instrumentum adhibitum. 1. Reg. 7. 7. Ideo ad miracula recurrunt orientales. Muhammed Surata XXI. opera Dæmoniorum structum vult. Judæi auxilio cujusdam vermiculi nomine Schamir, ex Paradiso allati, quo etiam Mosen usum volunt, cum gemmis insculperet nomina filiorum Israël. Nam eum omnia, etiam durissima, perterebrare. Plura de his nugis vide apud Schikardum in Tarich.

* *Celebrato deinde ibidem sacrificio.*] III. Reg. 8. In encæniis, quæ fuerunt solennitas anniversaria, in dedicatione templi adhibita. Quatuor autem Hierosolymitani dedicationes, diversis anni temporibus, observatæ sunt. Prima fuit Salomonis, mense septimo. Secunda fuit templi secundi, mense Adar, de qua Esdræ 6. Tertia fuit dedicatio, non templi, sed altaris, à Maccabæo Juda instaurati, mense nono, id est, Novembri. Quarta fuit dedicatio templi ab Herode constructi. Joseph. 15. *Sigon.* III. Reg. Hebr. 16. Obtulit Salomo in hac dedicatione, boum millia viginti, & ovium centum viginti millia. Nam ingens victimarum numerus in eo templo immolari potuit. Notat Josephus 6. ἀλώσ. 45. uno die Paschatis, ducenties quinquagies quinquies millena, & sexcenta animalia immolata fuisse. Durante sacrificio cantores accinebant. Et fabulantur Rabbini, portas templi eo tempore sponte fuisse clausas; & cum cantaretur Psalmus 131. sponte recluſas.

1 *Dominus ad eum locutus est.*] III Regum, cap. 9.

2 *Florens opibus.*] Quas magnam partem, duplici classe, ex Tharsis & Ophir attulit. Pro אופיר & LXX. & Josephus legerunt סופיר. Ubi vero dicemus hanc fuisse terram, an ad dextram egredientibus mare rubrum, id est, in Africa, an ad sinistram, id est, in Asia? In Asiam, & quidem eam partem Indiæ, quæ aurea dicitur, nos ducunt, & Josephus, & Hieronymus, & Lusitani earum terrarum peritissimi. Cogitemus tamen an forte non in Indiam usque iverint naves Phœnissæ & Judaicæ, sed ad oppidum adsitum Arabico sinui, qua is ad Oceanum spectat, quod Aphar vocat Arrianus, Plinius Saphar, Ptolemæus Sapphara, Stephanus Sapphirinam, ut Indi nempe suas res huc tulerint: inde autem petierint longius ab India absiti. *Grot.* Sed de Ophir & Tharsis vide Pinedam, Purchasium, & alios. Classis Tharsisia omnino per mediterraneum mare in Americam venisse videtur, de quo alias. Vide origines nostras Americanas lib. 2. cap. 8.

3 *Omnium qui unquam fuerant Regum ditissimus.*] De immensis ejus divitiis, vide Pinedam 4. de Salomone 19. Villalpand. Tom. 2. l. 5. 44. usque ad c. 54. ubi docet Salomnis opes majores fuisse, quam Imperatorum Assyriorum, Babyloniorum, Medorum, Græcorum, Romanorum, cæterorumque omnium.

4 *In luxum & vitia delapsus.*] Vide Syriacidem cap. 47. & Ecclesiasten, ubi ipse luxum suum ac vitia, graphice depingit, & lamentabiliter deplorat.

1 *Adver-*

vitia delapsus, cum [1] adversus interdictum Dei, ex alienigenis, conjugia sumpsisset, [2] etiam septingentas uxores, & trecentas concubinas haberet, [3] idola eis ritu gentium suarum, quibus litarent, constituit. Quibus rebus aversus Do- 5
minus, graviter increpito, pœnam denunciavit, fore ut [4] regnum ex parte majore ademptum filio, servoillius traderetur. Idque ita accidit.

LXXII. Defuncto Salomone, [5] anno imperii quadra- 1
gesimo,

1 *Adversus interdictum Dei ex alienigenis.*] III Reg. 11. Contra legem Exodi 34. ℣s. 16. Quæ tantum loquitur de Chananæis. Aliarum gentilium conjugia, siquidem sponsa prius Idololatriam abjuraret, & ad verum Deum converteretur, non interdicta fuerunt. *Abul.* Præcipua uxorum, sive Augusta, fuit filia Pharaonis. Qui tum fuit Sesostris, juxta Calvisium. De cujus incredibili expeditione Herodot. 11. Diod. 1. Eupolemus apud Eusebium 9. προπ. Vaphren vocat, qui alius ab eo cujus meminit Jer. 44. ℣s. 30. Porro hæc ad Judaismum conversa videtur Abulensi, Pinedæ, aliis.

2 *Etiam septingentas uxores & trecentas concubinas.*] Duplex ergo crimen commisit: primum, quod multas ingenti numero, barbarico more, contra interdictum Deut. 17. 17. Deinde, quod Sidonias, id est, Cananæas, & Hethæas duxit contra interdictum Deut. 7. 3. *Grot.*

3 *Idola eis, ritu gentium suarum, quibus litarent, constituit.*] Annales sacri: *depravatum est cor ejus per mulieres, ut sequeretur Deos alienos.* Unde patet non permissam tantum à Salomone Idololatriam, sed etiam exercitam. *Iren.* 4. 45. *Justin.* Dial. contra Tryph. *Tertull.* 5. Contra Marcion. *Basil.* Epist. ad Chelid. August. 14. C D. 2. & 11. de Genesi ad lib. 42. Idola quæ coluit, fuerunt Astarte Dea Sidoniorum, & Moloch Ammonitarum. עשתרה gregem significat. Unde aliqui Rabbinorum censent, simulacrum ejus fuisse ovis figura; alii oves illi immolatas. Fuit filia Agenoris à Jove Cretensi rapta. Hinc in solatium patris, hæc sacra instituta. *Lucianus* de Dea Syria. Vossius: quem & de Moloch vide 11. de Idol. 5. Magiam quoque exercuit, ut præter Josephum, Targum, & Judæi omnes communiter tradunt, ac Alcoranus Surat. 11. & alibi. Innumeræ Judæorum & Muhammedanorum de Salomone fabulæ sunt.

4 *Regnum ex parte majore ademptum filio.*] Tribus undecim. Facta etiam superstite adhuc Salomone, Damascenorum defectio. Quippe Rezon fugitivus, Damasci regnum invasit, quod postea totam Syriam complexum est, & grave Israëlitis fuit. Hadad Idumæam occupavit. *Joseph.*

5 *Anno imperii quadragesimo.*] Ætatis circiter LX. *Lyra. Abulens.* A templo condito XXXVII. à natali Abrahæ CIↃ. XXI. Davidis CX. Hinc ad Romam conditam CCL. regnum Alexandri Magni IↃC LXVI. Conceptum Christum CIↃ excidium Hierosol. CIↃ. LXX. *Bucholc.* Josephus ei vitæ annos XCIV. regni LXXX. attribuit. Quod nimium est. Narrant Zonaras & Cedrenus ejus sepulcrum sub Hadriano Imper. concidisse; eamque rem motus & tumultus Judaicos portendisse. Sic & Dio in Hadriano LXIX. *Id eis*, inquit, *antequam bellum gereretur, fuerat denunciatum ex eo, quod monumentum Salomonis, quem illi summa reverentia colunt, sua sponte divisum corruerat.* Figuram & formam Salomonis ex Cant. 5, 10. collegit Pineda VI, 4. & ex eo Salianus.

1 *Laxa-*

gesimo, cum *Roboam* filius anno ætatis sexto & decimo regnum patrium tenere cœpisset, pars populi ab eo offensa
2 discedit. Etenim cum [1] laxari sibi stipendium popposcisset, quod Salomon gravissimum imposuerat, repudiatis precibus
3 supplicum [2] favorem universæ plebis averterat. Itaque [3] con-
4 sensu omnium, imperium, ad [4] *Jeroboam* defertur. Is medio genere ortus, aliquandiu Salomoni servitutem pependerat.
5 Sed cum ei, responso Achaiæ prophetæ, regnum Hebræorum annunciatum comperisset, [5] necare eum clam destinave-
6 rat. Quo ille metu [6] in Ægyptum confugit, [7] ibique uxore accepta, ex stirpe regia, cognita demum Salomonis morte, in

1 *Laxari sibi stipendium.*] 1. Reg. 12. Joseph. 8. 3. Salomon immane populo tributum imposuerat. Ejus levamentum poscit populus sub novo Rege, nec impetrat. Quippe ab assentatoribus corruptus, duriora minabatur. Tacitus: *Adulatio perpetuum malum principum, quorum opus sæpius assentatio quam hostis evertit.* Solenne autem & inter novi Imperii firmandi arcana est, tributum populo remittere. Sic magi apud Justinum lib. III.

2 *Favorem universæ plebis.*] Fuit Roboam quale apud Romanos fuit Appii Claudii, quem perpelli nunquam quisse, ait Livius, ut apud populum ex consueta asperitate orationis aliquid leniret atque submitteret. Quæritur, an damnatus Salomon? Ita censent Tertull. de præscript. 11. Cyprian. Epist. 7. Augustin. 17. C. D. 8, 20. Chrysostom. Serm. de Pœnitentia. Bena in III. Regum. Lyra. Abul. & alii. Contra sunt Rabbini veteres, & ex iis Hieron. Gregorius Thaumaturgus, Rupertus, Pineda, & alii qui asserunt eum post lapsum scripsisse Ecclesiasten, & resipuisse. Vide Pinedam VIII. de Rebus Salomonis 1. Et hæc sententia communis doctorum orthodoxorum hodie est.

3 *Consensu omnium.*] Πληγέντες ὑπὸ τῶν λόγων, ὡς ὑπὸ σιδήρου καὶ ἀλγήσαντες, ὡς ἐπὶ πείρᾳ, τοῖς εἰρημένοις ἠγανάκτησαν. *Joseph.*

4 *Jeroboam.*] Γενεᾷ δὲ καὶ τολμητὴς, φύσει θερμὸς ὢν, καὶ μεγάλων ἐπιθυμητὴς πραγμάτων. *Joseph.*

5 *Necare illum.*] Arcanum hoc dominationis est tollere viros ob potentiam suspectos. Unde illæ illustrium virorum sub Tyrannis cædes. At nemo successorem suum tollere potest.

6 *In Ægyptum confugit.*] Ubi tum regnabat Susakim & Semendis. Ergo *consequens est, ut Susakim & Semendis sit unus idemq; Rex διώνυμος, aut duos Reges eodem tempore in diversis Ægypti partibus regnasse, quod olim sæpe contigisse, patet ex priore libro Eusebii.* Scaliger. Nec enim primitus, per Ægyptum universam, Rex unus tenuit imperium, sed varii fuere reguli, alii aliis majores. Ita initio imperarunt simul tum Thinitæ, tum Memphitæ, tum Elephantini. Multæ autem Dynastiæ non successivæ fuerunt, sed collaterales. Manetho igitur optima quidem fide descripsit Dynastias, sed in eo peccavit quod annos implicitos & explicitos non distinxerit. Susakim LXX. est ille Sesak vel Sosonchis, qui sub Roboamo templum Hierosolymitanum spoliavit, & in Syria Palæstinæ monumenta erexit, cum mulieris genitali; quæ se vidisse Herodotus testatur, *Vossius.* Vide Josephum 8. 4.

7 *Ibique uxore accepta.*] Hoc de Hadad Idumæo Scriptura prodidit. Vide III Reg. 11. 19. *Drus.*

1 *In*

[1] in solum patrium regressus, [2] voluntate populi, ut supra retulimus, [3] sumpsit imperium. Penes Roboam tamen [4] duæ tribus, Judæ & Benjamin resederant: ex his * ad trecen- 7

1 *In solum patrium regressus.*] Μετὰ τὸν Σολομῶνος τελευτὴν, πέμψαντες εὐθὺς εἰς τὴν Αἴγυπτον οἱ τῶν ὄχλων ἄρχοντες, ἐκάλουν τὸν Ἱεροβοάμην. *Joseph.*

2 *Voluntate populi.*] Gentis Hebrææ unitas, & pulcherrimi imperii contextus in duas partes dissiluit, Hieroboami, hominis gnavissimi acerrimique, artibus, qui, quod apud Aristotelem Thessalus ille ait, esurire sibi visus fuit, ni imperitaret. Is, cum in bello tribui Josephi præesset, atque à vate adductus in spem regni esset, ratus, id quod res est, principatum fato dari, animum vastum cupidumque ad obtinendam dominationem flexit. Jam primum fidem militum solicitavit, eorum studia à Salomone avertere se conatus est. Sed cum palam esse id consilium intellexerat, supplicium ut vitaret, in Ægypto delituit. Mox defuncto Salomone, in patriam reversus, oportunos magnis conatibus reperit transitus rerum. Ibi tributorum onera, exactionumque iniquitatem obtentui sumpsit ad commovendam plebem, omniaque late turbavit, & maximarum calamitatum, quæ Palæstinam mox invasere, autor fuit. Enimvero, est hoc ita natura comparatum, nullius ut magnæ civitatis diu eodem loco stet fortuna. Pervenerat tunc ad summum felicitatis Hebræa respublica. Tutæ tranquillæque res omnes, affluentia opum incredibilis, reges principesque in vicino, atque etiam procul, amici erant. Neque jam ultra fuit, quo exurgeret ejus magnitudo. Quare, incrementis consumptis, restabat uti fati lege decresceret, iretque in pejus. Etenim, defuncto Salomone, etsi hostem foris non habebat, domi tamen reperit. Exortus est is, quem dixi, Hieroboamus, inquietissimus mortalis, qui tentatum semel infeliciter facinus, mox meliore successu perfecit. Concione enim convocata, statum publicum, temporumque conditionem, & principis acta incusavit apud plebem, cui inesse semper malignum quiddam & querulum in imperantes sciret. Ipse interim libertatem & alia id genus specioſa nomina prætexuit, cum nihil, nisi alienum servitium, & dominationem sibi concupiscceret. Ibi magna populi pars, quod fieri solet, violentis his vocibus inflammata, deteriori accessit, seditionesque & motus civiles extitere, quibus interire ferme aut mutari vetustissima regna, atque maximæ respublicæ solent. *Cunæus.*

3 *Sumpsit imperium.*] Atque hæc illa fatalis regni Israëlitici in duas partes distractio, quæ nunquam imposterum coaluerunt. Unum regnum Judæ fuit, alterum Israëlis, vel XI. tribuum, quod à potiore tribu, & quia de eo oriundus erat Jeroboam, Ephraimi frequenter dicitur. *Horn.* Duravit regnum Israël annis CCLXII. sub XIX. Regibus. Judæ sub XX. Regibus annis CCC XCV. *Bocholc.*

4 *Duæ tribus, Judæ & Benjamin.*] Quippe tribus Juda eum non deseruit propter sanguinis conjunctionem: tribus autem Benjamin, quia ipsi tribui Judæ juncta erat. *Sigon.* Atque hinc incipit sceptrum Judæ. Quorum respublica est, eorum & sceptrum dici debet. Respublica autem Hebræa à Mosis seculo ad usque Roboami regnum, non Judæorum, sed duodecim tribuum fuit. Ex quo efficitur, etiam sceptrum per ea tempora omnium fuisse Israëlitarum. Cæterum de hoc sceptro, quod diu commune duodecim tribuum fuit, non locutus est divinus Patriarcha in celeberrimo oraculo. Seros enim annos, & ventura spectavit secula, cum tribus Judæ, scisso in contrarias partes populo,

8 trecenta millia paravit exercitum. Quumque acies promo-
verentur, verbis Dei populus admonetur, [1] *prælio abstineret,*
9 *ex suo nutu Jeroboam regnum accepisse.* Ita spreto regis impe-
rio, exercitus dilapsus, Jeroboam imperium invaluerat.
10 Sed cum Hierosolymam Roboam obtineret, ubi templo à
Salomone facto populus sacrificare Domino consueve-
rat, [2] veritus Hieroboam, ne ab eo plebem religio aver-
11 teret, [3] statuit animos ejus superstitione occupare. Itaque
[4] vaccam auream * in Bethel, alteram apud Dan constituit,
quibus

lo, suam sibi rempublicam habere seorsim ab Israëlitis cœpit, quam probavit dilexitque Deus, atque appellari de solo Judæ nomine Iudaicam voluit, donec is mortalium datus cœtibus esset, cui imperium destinabatur non Iudæorum modo, sed gentium omnium. Atque hanc quidem sceptri majestatem, ex quo tempore semel esse Iudæorum cœpit, mansisse eorundem dicimus, etsi mutatus interdum reipublicæ status sit, ac penes optimates modo pontificesque, modo penes reges principesque, summa fuerit imperii. Nimis inepte faciunt, qui hic in arctum dissiliunt, & nominis hujus honorem haud pertinere nisi ad reges autumant. Quicunque enim populus sua quadam republica, suisque legibus utitur, is recte gloriari de imperio, deque sceptro potest. Memoriæ proditum est, Ierosolymæ, etiam eo tempore cum populum non principes, sed optimates regerent, in medio magni concilii, quod Sanhedrin vocant, sceptrum pependisse. quæ res fuit profecto quoddam insigne illius majestatis, quam Marcus Tullius *esse magnitudinem quandam populi* ait *in ejus potestate ac jure retinendo, quæ vertitur in imperio atque omni populi dignitate.* Vide & eundem I. de Republ. Hebræor. VIII. Non enim respublica, non imperium de Iudæ nomine dici cœpit, nisi postquam secessionem major Israëlitarum pars fecisset Hieroboami auspiciis, qui statim Samariæ regnum sibi munivit ceremoniarum atque religionum mutatione.

* *Ad trecenta millia paravit exercitum.*] Legendum, *ad ducenta millia.* Nam erant centum octoginta millia. Quamvis in editione Romana ἕκατον καὶ εἴκοσι, III. Reg. XII, 29. *Drus.* Opinor Sulpicium cc. scripsere, numero rotundo, addito *ad*, sed ex notis cc. errorem manasse, & ccc. facta esse. *Sigon.*

1 *Prælio abstineret.*] Delectu CLXXX. millium habito, conaturus erat reliquas decem tribus vi ad officium retrahere, nisi Deus per Prophetam intercessisset, admonens nefas esse civile bellum movere, præsertim cum Deo volente populus ab eo defecisset. *Ioseph.* Propheta ille fuit Semeja.

2 *Veritus Hieroboam*] Philo: αἴτιον τῆς ὁμονοίας τὸ ἀνώτατον καὶ μέγιστον, ἡ περὶ τοῦ ἑνὸς θεοῦ δόξα, ἀφ' ἧς οἷα πηγῆς ἑνωτικὴ καὶ ἀδιαλύτω φιλίᾳ κέχρηνται πρὸς ἀλλήλους. Tum vero potior videbatur causa templum possidentis, & Rex ejus portionis, venientes ad se religionis occasione, multis modis devincire poterat. *Grotius.*

3 *Statuit animos ejus superstitione occupare.*] Orationem ejus ad populum vide apud Iosephum. Præcipue id egit, ut impium illud mysterium suis inculcaret, posse Deum alibi quam Hierosolymis coli. *Horn.*

4 *Vaccam auream.*] Quam hic vaccam dicit, alii vitulum, alii bovem vocant. Vacca enim dicitur 1 Tob. 1. vers. 5. τῇ βαᾶλ τῇ δαμάλει, id est, vaccæ, Lexicon Græco-Latin. vetus δάμαλις, *bucula,*

quibus populus litaret: sacerdotesque, [1] omissa Levi tribu, [2] ex plebe instituit. Invisum Domino flagitium [3] expostulatio consecuta. [4] Crebra deinde inter reges prælia, dubio eventu, regnum obtinebant. [5] Roboam *septimo & decimo imperii anno exacto, vita functus est. 12 13 14

LXXIII. In

bucula, juvenca, vacca. Sed & vocem עגלות, quam nunc vitulas reddunt, interpres vetus vaccas exposuit. Hos. 10. 5. In LXX. quoque עגלה, δάμαλις, ibid. ℣. 11. Vituli vox usitatior est. Sed Hos. 13. 2. עגלים vitulos, Jonathan convertit תוריא boves. Si עגל est bos, quis culpet Sulpicium עגלה vaccam reddenti. *Drusius.* Δαμάλεις χρύσας ἐπωνύμους θεῷ *Josiph.* Volebat Deum coli in ea figura, quæ Josepho, unde ortus erat Jeroboamus, dicata olim fuerat, & quæ in Cherubinis partem faciebat præcipuam: ut vel illo aspectu populus retineretur in veneratione posteritatis Josephi, faciliusque crederet eis regnum deberi, qui orti essent ab eo, cujus maxima in omnes Israëlitas fuerant beneficia. Sic Julia Æneæ laudes per omnes Poëtas cani voluit, ut eo lenius ferret populus imperium illud, velut fatis datum. Sic solent principes, etiam sacra, ad suas utilitates torquere. Non debuerat autem Jeroboamus decurrere ad ejusmodi vaframenta: sed Deo, qui regnandi ipsi auctor erat, confidere, & facere quod fuerat officii. At ille non in eo contentus peccare, quod exstantem imaginem erexisset contra legem, quodque apud eam sacra fecisset, plura pro uno fecit templa, & sacerdotes, non ex familia quam Deus elegerat. *Grot.* Hieroboam vitulos aureos fabricatus est, ut quod in Ægypto didicerant, Ἄπιν καὶ Μνεῖν, qui sub figura boum colebantur, esse Deos, hoc in sua superstitione servarent. *Hieronymus* in Hos. Vide & Fullerum II Miscell. VII. Vossium I. de Idol. III.

* *In Bethel, alteram apud Dan.*] Verba ejus fuerunt, ἄνδρες ὁμόφυλοι, γινώσκειν ὑμᾶς νομίζω τοῦτο, ὅτι πᾶς τόπος ἔχει τι θεὸν, καὶ οὐκ ἔστιν ἐν ἀποδεδειγμένον χωρίον ᾧ πάρεστιν, ἀλλὰ πανταχοῦ τε ἀκούει, καὶ τοὺς θρησκεύοντας ἐφορᾷ. *Josiph.* Posuit igitur Idola in duobus extremis regni sui limitibus. Bethel interdum tribui Benjamin, interdum Ephraimis assignatur, quod in confinio utriusque sita esset. *Adrichom.* Et credibile est Jeroboamum allegasse loci hujus sanctitatem, quod de eo Jacob dixerit, *Vere Dominus est in loco isto.* Bucholc. Videtur autem hoc oppidum tribus Benjamin, adhæsisse Jeroboamo. *A Lapide.*

1 *Omissa Levi tribu.*] Non quod nulli omnino Levitæ adhæserint Jeroboamo, sed quod admodum pauci, cæteris omnibus ad Roboamum migrantibus. Ezech. 44. ℣. 10. II Paral. 11, 15.

2 *Ex plebe.*] Ex plebe infima, pro quo III Reg. 12. 31. *de extremis populi.* & in LXX. μέρος τι ἐκ τοῦ λαοῦ, partem aliquam è populo. *Drusius.*

3 *Expostulatio consecuta.*] III Reg. 13. Per Prophetam quendam Jadon nomine. Sic Josephus eum appellat Origin. lib. 8. cap. 3. *Drusius.* Ab Hieronymo Jaddo, ab Hugone, Lyrano, Serario, *Addo*, qui II Paral. 9. 29. dicitur scripsisse gesta Salomonis in visione quam habuit contra Ieroboam. Verum quia hic Propheta statim initio regni Roboam occisus, non potest esse ille Addo. Verisimilius est fuisse Joam, quem Theod. & Glycas vocant Joël. *Epiphan.* in vitis Proph. Tertull. eum vocat Semejam. Lib. de *Jejuniis* contra Psychicos. Sic & Clemens Alex. I. Strom. I.

4 *Crebra deinde inter Reges prælia.*] III Reg. 14. *Fuit bellum inter Roboam & Jeroboam cunctis diebus.*

5 *Roboam.*] Ita demum regnum con-

1 LXXIII. In hujus locum [1] *Abiud* filius ejus regnum Hierosolymæ sex annos tenuit: quamvis in Chronicis triennio
2 [2] regnasse referatur. Huic [3] *Asab* filius successit, [4] à David
3 quintus fere, quippe abnepos ejus. [5] Fuit religiosus Domini cultor. Namque [6] deletis aris lucisque idolorum, * vestigia

stitutum est, quod Israëliticum dicebatur, à quo diversum deinceps fuit Judæorum regnum, cujus arx & caput Jerosolyma erat. Atque hæc ipsa res omnium malorum causa Hebræis fuit. Defessi enim, exanguesque, nationibus exteris præda facti sunt, quos antea non orbis terrarum, neque cunctæ gentes conglobatæ, movere aut contundere quibant. Statim Susacus Ægyptius sacram urbem, templumque expilavit, &, ne contumelia deesset, columnas passim disposuit, in queis, fœdum dictu, incisa mulierum verenda erant. Nam quod Herodotus factum id à Sesostri esse prodidit, error nominis est, uti recte Flavius judicavit. *Cunæus.*

* *Septimo & decimo imperii anno.*] Ἐτελεύτησε βιώσας ἔτη πεντήκοντα καὶ ἑπτὰ, βασιλεύσας δ' αὐτῶν ἑπτακαίδεκα, τὸν τρόπον ἀλαζὼν ἀνὴρ καὶ ἀνόητος, καὶ διὰ τὸ μὴ προσέχειν τοῖς πατρώοις φίλοις, τὴν ἀρχὴν ἀποτελέσας. *Joseph.*

1 *Abiud.*] III Reg. 15. Mendum quale supra ubi Abiud pro Abihu legitur. Sic hoc loco legendum Abiu, abjecto *d*, nempe ex Græco Ἀβιοῦ, quod in Editione Romana III Reg. 15. 1. pro quo in fonte Abiam. Sed II Paralip. 12. 16. Abia legitur & Græce ἄβια. Par varietas in ἄβδια & ἀβδιοῦ. *Drus.* Sex annos tenuit, quamvis in Chronicis triennio. Præterit memorabile illud prælium, in quo ex Israëlitis quingenta millia ceciderunt. II Paralipom. XIII.

2 *Regnasse.*] Ad historiæ fidem emendat Sigonius, *tres annos tenuit: quamvis in Chronicis regnasse referatur.* Mirari satis non possum. Nam in Chronicis Eusebii, *post quem Abia annis tribus*, nisi legendum hoc loco, *annis sex.* Sane scriptum est, II Paralipom. cap. 13. 1. *tribus annis regnavit*, & in LXX. τρία ἔτη ἐβασίλευσεν. Idem numerus III Reg. 15. 2. *Drus.*

3 *Asab.*] Rectum est Asa. Nam etiam in LXX. legitur ἀσά. III Reg. 15. Josepho Ἄσανος. Rarissime autem permutantur nomina regnorum Israël & Juda. Asa & Josaphat soli ex Regibus Iudæ, vocantur Reges Israël II Chron. 21. 2. Utrumque locum LXX. transtulerunt, *Rex Judæ*, ne rudiores ea permutatione offenderentur. Regnum Israëlis semel tantummodo vocatur regnum Judæ, in Jeroboamo secundo. II Reg. 14. *Brougthon.*

4 *A Davide quintus fere.*] Quartus erat à Davide, ut ex serie regum videre licet, Salomo, Roboam, Abiam, Asa. Sane Davidis filius Salomo erat, nepos Roboam, pronepos Abiam, abnepos vero, id est, filius pronepotis, Asa. Ideo sequitur, *quippe abnepos ejus.* Quod autem in Chronicis Eusebii, *post quem quintus Asa, an.* 41. id aliter legitur in editis à Scaligero, *Hebræorum Juda rex quintus Asa, ann.* 41. Drus.

5 *Fuit religiosus Domini cultor.*] Fuit inter Reges Iudæ & Israël illud discriminis, quod Israëlitæ semper in institutis Hieroboami manserunt, perpetui Idololatræ. Ex Regibus Judæ alii Roboami impietatem secuti sunt, alii Davidis pietatem. Ex his Asa. *Sigonius.* Τὸν τρόπον ἄριστος, καὶ πρὸς τὸ θεῖον ἀφορῶν, καὶ μηδὲν μῆτε πράττων, μῆτ' ἐννοούμενος, ὁ μὴ πρὸς τὴν εὐσέβειαν εἶχε, καὶ τὴν τῶν νομίμων φυσικὴν τὴν ἀναφοράν. *Joseph.*

6 *Deletis aris lucisque Idolorum.*] Imprimis Idolum matris suæ Maachæ abstulit.

gia paternæ perfidiæ fustulit. Fœdus [1] cum rege Syriæ firmavit: ejus auxilio [2] Jeroboæ regnum, quod tum à filio tenebatur, multa clade affecit: ac sæpe victis hostibus, prædam ex victoria retulit. Post unum & quadragesimum annum, [3] æger pedibus, decessit. [4] Huic triplex peccatum adscribitur: unum, quod societate regis Syria nimium confisus sit: alte-

4

5

6

tulit. Quod מפלצת vocatur, id est, *tremor*. Latinus *Priapum* vertit. Colebatur in hortis, ut terrorem avibus furibusque incuteret. Horatius:

Deus inde ego, furum, aviumque,
Maxima formido.

Ejusmodi imagines *Terriculæ* vocantur, à terrendo. *Horn.* Fortasse Miphlezeth Idolum erat. Astartes σύμβωμον. Nam Venus & Priapus non discordant. Græcis φαλλὸς & Ἰθυφαλλός. Vide Seldenum II. Synt. de DIs Syris 5. Lucorum autem religio vetustissima. Claudianus:

—— Lucosque vetusta
Religione truces, & robora numinis instar.

Ovidius:

—— quercus oracula prima.

Et prisci Germani, lucos ac nemora consecrabant, Deorumque nominibus arbores appellabant. *Tacitus.*

* *Vestigia paternæ perfidiæ.*] Excelsa tamen non sustulit, per quæ Abulensis intelligit templa à Salomone Idolis exstructa, quæ manserunt usque ad Iosiam, sed clausa, & sine usu. Cajetanus per במות intelligit templa in montibus & locis excelsis, Deo vero dicata. Quæ licet vetita, tamen Asa permisit, ne populus, ab ea consuetudine abductus, Idololatriam amplecteretur. Interdum *melius omittere prævalida & adulta vitia, quam hoc assequi, ut palam fiat, quibus flagitiis impares simus.* Tacitus Annal. III. Quod sicut in civilibus locum habere potest; ita ubi de cultu Dei agitur vitiosum est. Nec ab omni peccato Asa, ob hunc neglectum, excusatur. Unde zelosi reges, Ezechias & Iosias, abstulerunt. *Horn.*

1 *Cum Rege Syriæ.*] Benhadado. Qui fuit quartus in serie Regum Syriæ. Quæ ita se habet: Rezon, dictus Hadad, Chetzion, Tabrimmon, Benhadad I. Benhadad II. Chazael, Benhadad III. Rezin. Rezon potitus regno, nomen quoque Regum Syriæ, quod Hadad, assumpsit. 1 Reg. 11. 23, 24, 25. idque exinde commune omnium ejus successorum fuit, teste Damasceno apud Iosephum. Qui ab hoc Hadad decem ordine Reges ex eadem stirpe regnasse vult. De numero non repugnarim, quamquam in Scriptura nonnisi septem, ad summum octo inveniantur. Sed ex eadem omnes stirpe fuisse, falsum est. Nam ex alia Benhadad I. ex alia Hazael, & unde Retzin, non constat. Ergo tres ad minimum. Post Rezonem regnasse Chetzionem videtur colligi posse ex 1 Reg. 15. 19. Tabrimmonem filium ejus Regem fuisse certissimum est, quia Abia Rex Iudæ cum eo fœdus inivit. Ille autem cujus in Asa mentio, Benhadad primus fuit. *Horn.*

2 *Jeroboæ regnum, quod tum à filio tenebatur, multa clade affecit.*] Hoc fedus percussit cum Rege Syriæ contra Baasa tertium Regem Israël, & communibus armis urbes multas ejus excidit. Quare Sulpicii merito hoc loco requiri vigilantia potest. Non enim Baasa filius fuit Ieroboam, verum hostis adeo infestus, ut genus ejus extinxerit, eumque in regno successor exceperit. *Sigon.*

3 *Æger pedibus decessit.*] II Paral. 16. *Asa Rex Iudæ anno* XXXIX. *regni sui, dolore pedum vehementissime laboravit. Inde mortuus est* XLI.

4 *Huic triplex peccatum adscribitur.*] Quæ expressa sunt II Paral. 16.

alterum, [1] quod prophetam Domini, hoc ipsum increpantem, in vincula conjecit: tertium, quia in pedum dolore, remedium, non à Domino, sed à medicis speraverit.

1 LXXIV. Sed [2] initio regni hujus [3] Hieroboam, rex decem tribuum, [4] defunctus est: regnum *Nadab* filio reli-
2 quit. Is malis operibus, & tam suis, quam [5] maternis meritis, invisus Domino, [6] non ultra biennium regno potitus est, [7] privataque imperio indigna progenies, [8] *Banachiæ* filium, successorem habuit, [9] æque à Domino alienissimum.

Isque

1 *Quod Prophetam Domini.*] Ananiam quem appellat *videntem* Scriptura. Unde Prophetiæ Oracula *visiones* vocatæ, olim autem *videntes*, post *Prophetæ* dicti. 1. Reg. 9. *Sigon.*

2 *Initio regni hujus.*] Si Iosepho credendum, *secundo jam anno regni Asa exacto.* Scribit hoc Iosephus Origin. Iud. lib. VIII. cap. 5. Quod tamen verum non videtur. Nam legimus 1 Reg. 15. ℣. 25. *Nadab filius Ieroboam regnavit super Israël anno secundo Asæ regis Iuda.* Drusius.

3 *Hieroboam, Rex decem tribuum.*] Placuit Talmudicis, reges Israëlis, qui, secessione à Iudæis facta, sedem imperii Samariam tenebant, haud delibutos illo oleo fuisse, quod ex edicto numinis confectum à Mose erat. quare Eliam non nisi balsamo vulgari usum esse, cum Iosaphati filium Iehu ungeret. Sed ipsi addunt שבבר זח מסור ביר החכמים: *id modo sic traditum à sapientibus esse.* ut jam non magnopere laboremus, quam hoc verum sit. *Cunæus.*

4 *Defunctus est.*] Dicitur annis plenis regnasse XXII. III Reg. 14. 20. Sed ultimus tantum inchoatus fuit. Nam III Reg. 15. 18. 33. dicitur Baasa, cum ex insidiis sustulisset Nadab filium Ieroboami, pro eo regnasse, anno tertio Asæ Regis Iuda, .i. XXIII. anno ab initio Regni Ieroboami & Roboami, ut dicitur ibidem v. 9. Ergo ut vel unus integer annus dari possit Nadabo, debent Ieroboamo, nonnisi XXI. anni concedi. *Tirinnus.*

5 *Maternis meritis.*] Legendum est *paternis.* Loquitur enim de Hieroboam, patre Nadab, auctore omnis superstitionis & defectionis à Deo. *Sigonius.* Assentior Sigonio legenti, *paternis meritis.* Nam quia Ieroboam cultum vitulorum instituerat, ideo progenies ejus invisa Domino erat. Vide III Reg. 15. ℣. 30. *Drus.* Τῷ πατρὶ, τὴν ἀσέβειαν καὶ τὴν πονηρίαν ἐμφερὴς ὤν. *Ioseph.*

6 *Non ultra biennium.*] Regnavit anno integro. Alterum solum inchoavit. III Reg. 15. 25.

7 *Privataque imperio indigna progenies.*] Στρατευσάμενος ἐπὶ Γαβαθὼ πόλιν παλαιστίνων οὖσαν πολιορκία λαβεῖν αὐτὴν προσέμενεν. Ἐπιβουλευθεὶς δὲ ἐκεῖ ὑπὸ φίλου τινὸς βασάμου ὄνομα ἀποθνήσκει ὃς μετὰ τὴν τελευτὴν αὐτοῦ τὴν βασιλείαν παραλαβὼν ἅπαν τὸ Ἱεροβοάμου γένος διέφθειρε. *Ioseph.* Non idem evenit in Regibus Ephraim atque in Regibus Iudæ. Nam in his regnum semper mansit in eadem tribu & familia. In iis vero vix pervenit ad filium aut nepotem. *Sigon.*

8 *Banachiæ filium.*] Μαχείλου. *Ioseph.* Vox *Bannahiæ* est corrupta, cum sit legendum *Basan*, aut *Ban Achiæ*, diremtis vocibus. *Sigon.* Olim emendavi, nec adhuc pœnitet, *Baasæ Achiæ filium.* Vix dubito quin Severus ita scripserit. Vide III Reg. 15. ℣. 27. *Drus.*

9 *Æque à Domino alienissimum.*] Posteaquam cognovit per Prophetam, imminentes sibi ac suo generi calamitates, non

Isque [1] sexto & vigesimo imperii anno defunctus est: re- 3
gnum [2] ad *Helam* filium devolutum, [3] nec ultra biennium
retentum. Namque eum [4] *Zambri*, [5] princeps equitum, 4
[6] epulantem interfecit, [7] regnumque occupavit, [8] vir per-
inde

non hoc curavit ut correctior imposterum, & anteactorum pœnitens, placato numine vitaret exitium: sed velut proposito præmio, si strenue pergeret, ac si per prophetam ampla spes proposita, non calamitas denunciata esset, χείρων ἐγένετο, καὶ καθ' ἑκάστην ἡμέραν, ὥσπερ ἀθλητὴς κακίας, τοῖς περὶ αὐτὴν πόνοις προετίθει. *Joseph.*

1 *Sexto & vigesimo imperii anno.*] Legendum, quarto & vigesimo. *Sigonius.* Nam diserte ibi vers. 33. *regnavit Baasa filius Ahæ super omnem Israël in Thersa* XXIV. *annis.* Nec dissident LXX. ubi εἴκοσι καὶ τέσσαρα ἔτη. Idem numerus est in Eusebio, nisi quod in Latinis Scaligeri lectum XXIX. pro XXIV. Nam etiam Græcum exemplar habet ἔτη κδ. *Drusius.* Regnavit integris annis XXIII. & inchoavit tantum XXIV. Nam III Regum 16. ℣s. 8. dicitur filius ejus Ela regnasse super Israël anno XXVI. Asæ Regis Juda. Atqui à tertio anno Asæ, quo cœpit Baasa regnare, usque ad XXVI. ejusdem exclusum, non sunt nisi XXIII. *Tirinus.*

2 *Ad Helam filium.*] Scribendum hoc nomen absque aspiratione, *ad Elam filium*, nisi magis placet, *ad Ela filium.* Nam est אלה in textu Ebræo III Regum 16. 6. Græce ἠλὰ υἱὸς βαασά. Quod cum leniter ibi scriptum sit, mirum cur Sulpicius aspirarit. An exemplari usus fuit, in quo ἠλὰ; videtur. *Drus.*

3 *Nec ultra biennium retentum.*] Anno integro regnavit, alterum inchoavit. Nam sub initium illius occisus est.

4 *Zambri.*] Ζαμάριος Josepho. Antiquum est pro Zamri. Sic Mambre pro Mamre: Ambri pro Amri. His adde Nembrod quod nunc scribunt Nemrod. Cæterum in uno codice offendi, *Jambri.* Drus.

5 *Princeps equitum.*] Τελευτᾷ, φονεύσαντος αὐτὸν ἐξ ἐπιβουλῆς Ζαμαρίου τοῦ ἱππάρχου τῆς ἡμισείας τάξεως. *Joseph.* Imo *curruum*, falcatorum scilicet. Metuendi regibus illi maxime, qui milites habent sibi obnoxios, quales præfecti prætorio, Magistri militum, Magistri Equitum, & similes. *Grot.*

6 *Epulantem interfecit.*] Apud Osam procuratorem suum. Ibi immissa equitum turma oppressus, per absentiam tam præfectorum quam militum, qui tum omnes in obsidione Gabathonis Palæstinorum occupati fuere. *Joseph.* Tales præcipue occasiones, captant regum aut principum percussores. Vide Dan. c. 5. 30. & Guntharidis cædem II. Vandalicorum Procopii. Hoc consilium & Pisoni datum videbis apud Tacitum Annal. 15. Extinxit etiam totam Baasæ stirpem, ex illo præcepto quod nonnisi Tyranni probant:

Νήπιος, ὃς πατέρα κτείνας υἱοὺς κατέλειπε.

Excidit etiam propinquos ejus & amicos, quinque proximas domos, ut moris fuisse in illis locis, ait Philo, in vita Josephi. *Grot.*

7 *Regnumque occupavit.*] Nescio quid Sigonio in mentem venerit, cum scribit: *Sulpicius Eusebium secutus omittit Zambri, ut qui dies tantum septem regnarit, & Elam ab Amri percussum facit, & nomina Zambri ac Ambri, credo librariorum culpa, confundit. Quare ubique apud eum* Amri *legendum.* Plane, vir doctissimus, Sulpicio vim facit. Quid enim? annon Zambri & Jambri apud eum distinguuntur? Ac ne dubitandi locus sit, *Principem equitum* vocat, & *Regnum occupasse*, dicit. Et immemor sui Sigonius, mox quæ dixerat, subvertit, Zambris & Amris res enarrans. *Horn.*

8 *Vir perinde in Dominum atque in ho-*

5 inde in Dominum atque homines impius. [1] Ab hoc pars
6 populi seceſſit, [2] *Thamni* cuidam regium nomen delatum.
[3] Sed Jambri [4] ante hunc ſeptem annos, & cum eodem
duodecim regnavit.

LXXV.

mines impius.] In homines, quia Elam occidit, & familiam Baaſi funditus extinxit. Nam *ne mingentem quidem ad parietem*, id eſt, canem, reliquit. In Dominum, quia *malum fecit coram Domino, & ambulavit in viis Jeroboam.* Sigon. Juſto Dei judicio, omnes hi Tyranni ſibi invicem carnifices fuerunt. Baaſa enim fuit carnifex filiorum Jeroboam, Zambri Baaſæ, Zambris Amri. Sic apud Romanos Julius Cæſar ſuſtulit Pompejum, Cæſarem Brutus & Caſſius, hos Auguſtus. Mox Neronem Senatus, Galbam Otho, Othonem Vitellius, Vitellium Veſpaſianus, Titum Domitianus, hunc Nerva & Trajanus. *Hiſtoria* Auguſta.

1 *Ab hoc pars populi ſeceſſit.*] Non à Zamri ſeceſſit, ſed poſt exceſſum ejus populus diviſus eſt in partes duas; quarum una Thebni ſecuta eum regem facere ſatagebat, altera vero Amri ſequebatur, quæ etiam prævaluit. Vide III Regum, 16. ℣ſ. 22. *Druſius.* Annales III Reg. 16. ℣ſ. 16. Sic Othonem ſibi principem fecerunt, qui in urbe erant: exercitus vero Vitellium: & cum Vitellium urbs recepiſſet, exercitus Imperatorem fecit Veſpaſianum, multaque talia ſunt in hiſtoria Romana. Et olim exercitus deſtruxit decemvirale Imperium. Sunt enim tali tempore quaſi duæ civitates, & pars validior infirmiorem trahit. *Grot.* Zambri obſeſſus, Sardanapalum imitatur, & ſe, cum regia, incendio conſumit. *Diod. Strabo. Juſtin.* Sic uxor Aſdrubalis, capta à Scipione incenſaque Carthagine, dextra lævaque tres filios, mortem non recuſantes, trahens, *incendio ſe flagrantis patriæ objecit*, ait Valerius Maximus. Ita Saguntini, *excitant rogum: tum deſuper ſe ſuoſque, cum omnibus opibus ſuis, ferro & igni corrumpunt.* Quod factum Numantini imitantur. *Florus.*

2 Thamni *cuidam.*] Θαμνὶ habent codices Græci, ſed in Ebræo תבני Thebni ſive Thabni, ut quidem antiqua lectio erat. Joſephus Thamnum appellat. error natus, ut credibile eſt, ex antiquo charactere. Qualis & in σενναχηρείμ. *Druſius.* Perturbatior in his Sulpicius eſt, nimiæ brevitatis ſtudio. Quanquam potius eo inclinem, aliquid heic omiſſum à libratiis, & præceſſiſſe res Amri, qui Zambrin ad deſperationem adegit. *Horn.* Inter pœnas, quas Deus infligit contumacibus populis, non minima eſt diviſio. Sic ex aſſe Hebræo fecerat ſextantem & dextantem; nunc ex dextante duos quincunces. *Grot.*

3 *Sed Jambri.*] Veritas Scripturæ Amri, quod nunc legunt Omri. Amri Ambri, ut Zamri Zambri. Simile mendum 1 Machab. 9. ℣ſ. 87. in Ἰαμβεί. Nam emendant Ἀμβεί: recte an ſecus, viderint eruditi. *Druſ.*

4 *Ante hunc ſeptem annos, & cum eodem duodecim regnavit.*] Cum bona venia, cumque pace tua, Severe, Amri regnavit duntaxat duodecim annos, videlicet ſex in Therſa, & totidem in Samaria à ſe condita, III Reg. 16. ℣ſ. 23. minus certum quod de Thamni ſcribit. Nam quamdiu regnaverit Amri, occiſo Zambri, non eſt proditum ſacris monumentis. *Druſ.* Anno XXVII. Aſæ à populo Rex proclamatus, regni æmulum habuit Thebni, cum quo colluctatus eſt per quinque annos, donec eo mortuo ſolus regnavit, quod anno XXXI. Aſæ factum. *Abul. Torniel. Salian.* Regnavit integris XI. annis, inchoato XII. Quatuor cum æmulis Zambri & Thebni; reliquis ſeptem pacifice. *Tirinus.* Emto monte Schemeris, in eo urbem Schemeron ſtruxit,

LXXV. At in parte tribus Judæ [1] Asab mortuo, [2] *Jo-* 1
saphat filius ejus regnare cœpit, vir [3] religiosis virtutibus merito clarus. Is [4] cum Jambri pacem habuit. Defunctus est 2
autem, [5] cum regnasset annos v. & xx. Hujus imperii tempore, *Achab* Jambri filius, rex decem tribuum fuit, [6] ultra 3 4
omnes [7] in Dominum impius. Namque * Jezabel, † filia

Basæ

struxit, & eo Thirza, quod incendio & direptione fœdata esset, delectatus etiam natura loci sedem regiam transtulit. 1 Reg. 16. ℣. 26. 30. A quo tempore regnum Israëlis etiam dictum fuit Samaria. Quod nomen postea semper duravit, ut ex Joh. 4. 7. patet. *Lyra Casaub.* alii.

1 *Asab mortuo.*] Asa mortuus est anno regni sui quadragesimo primo, 11 Paralip. 36. 13. Quamvis in editione Græca, ἐν τῷ τεσσαρακοστῷ ἔτει τῆ βασιλείας αὐτῦ. In Chronico Eusebii, *Hebræorum Iuda rex quintus Asa, an.* XLII. *Drus.* Hinc certe videre licet, quam curæ sint Deo res hominum, & quomodo bonos diligat, malos contra funditus eradicet. Israëlitarum enim reges propter impietatem brevi tempore alius ab alio, cum totis familiis, sublati sunt. Asabus verò Hierosolymorum duarumque tribuum rex, ob pietatem ac justitiam feliciter Dei favore vivens, ad extremam pervenit senectam, & post unum & quadraginta regni annos bona morte decessit. *Josephus.*

2 Josaphat *filius ejus.*] 11 Paralipomenon. cap. 18. Josephus VIII. 7. Τῶν μιμητὴν Δαβὶδ ὃ Ἰωσαφὰτ γεγονὼς κατά τε ἀνδρείαν καὶ δόσεβειαν ἅπαντες ἐν τοῖς ἔργοις ὑπέλαβον.

3 *Religiosis virtutibus.*] Malim *religionis.* Sigonius. Εἶχεν δικαιότητά τε καὶ σωφροσύνην τὸ θεῖον, δίκαιός ὢν καὶ δόσιος, καὶ τὰ καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἀδὺ πεποιηκὼς καὶ φρονῶν τῷ θεῷ ζηλῶν. *Joseph.*

4 *Cum Iambri pacem habuit.*] Potestne hoc ita esse? Nam Amri ante Josaphatum fato functus est. Id liquet ex III Regum 16. ℣. 29. Achab autem filius Amri sive Omri regnavit super Israël anno trigesimo octavo Asa regis Juda, ut habetur III Regum cap. 16. ℣. 29. *Drusius.*

5 *Cum regnasset annos* V. *&* XX.] Sic II Paralip 20. 31. & in Chronicis Eusebii, *Hebræorum Iuda rex sextus Iosaphat religiosus ann.* 25. Drus. Solus non regnavit nisi annis XXII. Nam tres ultimi ipsius anni adscribuntur filio ejus Joramo. qui 4. Reg. 8. ℣. 16. dicitur cœpisse regnare anno quinto Iorami filii Achab. Hic vero Ioram Rex Israël cœpit regnare finiente anno XVIII. Iosaphat Reges Iuda. IV Reg. 3. ℣. 1. Et his XVIII. annis, si superaddas quinque, invenies XXIII. annum regni Iosaphat, esse primum Iorami ejus filii. Ergo soli Iosaphat non cedunt nisi XXII. anni. *Tir.*

6 *Ultra omnes.*] Id est, supra omnes. Sic alibi, *ultra modum, ultra famam,* & *ædem sacratam ultra omnia mortalia illustrem.* In vita Martini: *ultra humanum modum.* Drus.

7 *In Dominum impius.*] III Reg. 15. Quia non exemplo tantum, sed & legibus homines sibi subditos coëgit ad malos cultus Mich. 6. ℣. 16. Sulpicius pii Regis multa memorabilia, imo universa omisit. Quippe affinitatem cum Achab impio Rege junxit, Athalia filia ejus in matrimonium Joram filio collocata, eumque ad Syriacum bellum secutus, divina ope servatus est. Vatem Jehu affinitatem illam increpantem, benigne audivit. Iterum Rempublicam constituit. Bello finitimorum petitus, jejunio & precibus victoriam retinuit. Inde eum Ochozia & Joto, ipsius Achab successoribus, societates reno-

Basæ [1] regis ex Sidone, [2] in matrimonio accepta, Bahali idolo aram lucosque constituit, & prophetas Domini inter-
5 emit. Quo tempore [3] Helias propheta, * oratione cœlum conclu-

vavit, & cum Moabitis congressus victor decessit. In *Regum* & *Paral.* libris. *Sigon*,

* *Jezabel.*] Fœminam & imperiosam & crudelem. Vide Apoc. II. 20. Talis Tullia Tarquini uxor, Fulvia Antonii, Eudoxia Arcadii. *Grot.* Ἦν δὲ τὸ γύναιον δραστήριόν τε καὶ τολμηρόν. *Joseph.*

† *Filia Basæ.*] Mirum cur Basam vocet, qui Ethbaal dicebatur. *Sigon.* Aut Basæ delendum, aut Ethbaal pro eo reponendum. Sic enim vocatur III Reg. 16. 31. Quanquam in libris Græcorum ἐθεβάαλ. Josephus Jethebalem vocat lib. 8. cap. 7. Apud Menandrum Ephes. εἰθώβαλος ὁ τῆς ἀστάρτης ἱερεύς. *Drus.* Hi Jethebaal πόλιν βότρυν ἔκτισε τὴν ἐπὶ φοινίκῃ, καὶ Αὐζατὴν ἐν λιβύῃ. *Ioseph.* De Regibus his, Phœnicum Annales apud Josephum 8. Ant. Dius in Hist. Phœnicia & Menander Ephesius, I. contra Apion. Theophilum Antioch. III. ad Autolycum. Tertullian. Apol. cap. 19. Alexander Polyhistor, Menander Pergamenus, & Lætus in Phœniciis apud Clem. Strom. I. Theodoretus, Hypsicrates & Mochus à Læto translati, apud Tatianum, ubi pro χαῖτος legendum est λαῖτος, monente Grotio. Series Regum hæc est: Abibalus, Hiram Baaleser, Abdestartus, * Astartus, Aserymus, Pheles sive Phelletes, Ithobaal, Badezorus, Margenus, Pigmalion, Elulæus. Post quem Reges Tyrii deficiunt per annos CCXXXVI. Unde patet regnum sub Assyriorum imperio fuisse. *Horn.*

1 *Regis ex Sidone.*] Sidonem Justinus à piscium copia dictam vult, ignarus scilicet, à primogenito Chananæi filio, cui hoc nomen, conditam. Strabo 16. Μετὰ δὲ Σιδόνα, μεγίστη τῶν φοινίκων καὶ ἀρχαιοτάτη πόλις Τύρος ἐστὶν, ἡ ἐνάμιλλος αὐτῇ κατά τε μέγεθος, καὶ κατὰ τὴν ἐπιφάνειαν, καὶ τὴν ἀρχαιότητα ἐκ πολλῶν μυθῶν παραδεδομένη. Οἱ μὲν οὖν ποιηταὶ, τὴν Σιδόνα τεθρυλλήκασι μᾶλλον. Ὅμηρος δὲ οὐδὲ μέμνηται τῆς Τύρου. Αἱ δὲ εἰς Λιβύην καὶ τὴν Ἰβηρίαν ἀποικίαι, μέχρι καὶ ἔξω στηλῶν τὴν Τύρον πλέον ἐξυμνοῦσι μᾶλλον· ἀμφότεραι δ' οὖν ἔνδοξοι καὶ λαμπραὶ, καὶ πάλαι καὶ νῦν· ὁποτέραν δ' ἄν τις εἴποι μητρόπολιν φοινίκων, ἔρις ἐν ἀμφοτέραις ἐστίν. Clarum autem ex historiis est, interdum πρωτείαν penes Sidonem, frequentius apud Tyrios fuisse. Nonnunquam utrobique regnatum est. *Horn.*

2 *In matrimonio accepta.*] III Reg. 16. ℣. 7. *Nec suffecit ei ut ambularet in peccatis Ieroboam filii Nebat, insuper duxit uxorem Iezabel filiam Ethbaal Regis Sidoniorum.* Hoc peccatum propterea adeo exaggerat Scriptura, quia Jezabelem, non ejurata patria religione, rem hactenus inauditam in Israële, uxorem duxerat. Nam Davidis, Salomonis, & aliorum Regum gentiles uxores, profitebantur Judaismum. II Reg. 21. 9. III Reg. 1. 1. *Tirinus.*

3 *Helias.*] III Reg. 17. Leniter scribendum Elias. Nam est Aleph in scriptura Ebraica. *Drusius.* Fuit Thesbites, ex tribu Gad, non ex Thebe tribus Ephraim, ubi Abimelech occubuit, ut volunt Abul. Hugo, Lyra, Gregorius Nyssenus: *Cum Achab ille, mulieris mancipium à religione ad Idola defecisset, & in eundem errorem populum Israël attraxisset, Deus Eliam ostendit, virum qui morbi magnitudini parem haberet curandi facultatem.* Vide & Syracidem XLVIII. vir fuit excelsi animi, & acer legum vindex, cui (salvo pietatis & Prophetiæ privilegio) inter Græcos Timoleontem conferam, inter Romanos Scipionem Nasicam. *Grotius.* Plerique Rabbinorum statuunt, Phinees, per metempsychosin

concluſit, ne pluviam terræ daret, idque regi denunciavit, ut ſe impius cauſam mali eſſe cognoſceret. Igitur ſuſpenſis 6
cœlo aquis, [1] cum loca omnia, aduſta Solis ardoribus, non victum hominibus, non pabulum jumentis darent, ipſe ſe intra periculum famis propheta concluſerat. Ea tempe- 7
ſtate, [2] cum eremum petiiſſet, [3] corvis cibum miniſtrantibus, vixit. Aquam [4] torrens proximus, donec aruit, de- 8
dit.

choſin Pythagoricam, ſive aliter, ipſum fuiſſe Eliam prophetam. De ea re obiter David Kimchius ad 1 Paral. 9. 20. Et de Elia, Samuel Schullam ad *Sepher Iuchaſin*, כל ישראל נהגו לאמר שהוא פנחס והדבר נשאר בתיקו והוא יבא במהרה ויניר לנו, *Solenne eſt univerſis Iſraëlitis affirmare, ipſum fuiſſe Phinees. Sed ipſe optime novit. Cito igitur veniat ut rem explicet nobis.* Scilicet dubiorum inexplicabilium ſolutionem ab Elia ſe expectare dicere ſolent. Rationes quibus in hanc adducti ſunt ſententiam aperit Levi Gerſomides ad 1 Regum 17. ℣. 1. Etiam Saidus Batricides, Patriarcha Alexandrinus. *Seld.* Qui & tradit Arabes etiam vocare Cheter. وهو لخضر Qua de voce diſſerentem vide Seldenum 1. de Succeſſ. in Pontif. 11.

* *Oratione cœlum concluſit.*] Triennium & ſex menſes. Jac. 5. 17. Hujus ingentis ἀνομβρίας memoria extitit apud Menandrum in Phœniciis, teſte Joſepho. Verba ejus ſunt: *Ithobaale regnante etiam pluviarum defectus fuit, ab Hyperberetæo menſe, uſque ad inſequentis anni Hyperberetæum continuus, qui cum ſupplicationes indixiſſet, ſequuta eſt magna vis tonitruum.* His verbis dubio procul ſiccitatem innuit, factam ſub Achabo, cujus tempore Ithobalus apud Tyrum regnavit, ut Menander in ſuos commentarios retulit. *Hæc ille.*

1 *Cum loca omnia aduſta.*] Et talis temporis deſcriptio in declamatione Quintiliani, quæ inſcribitur, Paſti cadaveribus: *Nullus imber ſitientis ſoli pulverem terſit, nulla ſupra arentes campos ſaltem umbra nubium pependit, calidi ſpiravere venti.* Videtur ſiccitas, & quæ eam ſecuta fames eſt, tantum in Iſraële fuiſſe; ejus enim Idololatriam Elias puniebat. Quare quod Lucæ 4. 25. dicitur, eam fuiſſe ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν, accipiendum eſt pro omni terra Achab Regi ſubjecta.

2 *Cum eremum petiiſſet.*] Secus Torrentem Crith, qui deſcendit de montibus Ephraim juxta urbem Phaſelum, unde juxta eum multæ erant cavernæ & ſpeluncæ in quas ſe abdere poterat Elias. Hic ergo latuit per triennium ſiccitatis, paſtus à corvis. Unde in ejus memoriam S. Helena ibidem eccleſiam extruxit, teſte Niceph. lib. 8. cap. 30. Speluncam illam Adrichomius collocat cis Jordanem, prope urbem Phaſelum, Hieronymus trans Iordanem. Deſertum eſſe locum oportuit & invium, ut ibi illum latere ſuſpicari nemo poſſet. *Men.*

3 *Corvis cibum miniſtrantibus.*] Rapaci imprimis volucre. Ita ſolet Deus oſtendere, ſe naturæ, ut artificem, ita mutatorem. Paulo eremitæ idem eveniſſe, narrat Hieronymus. Quos lupæ, equæ, cervæ, vulpes, aluerint, exempla ſunt apud Poëtas & Ælianum. Ægyſtum à capra educatum, quo magis credamus, facit hiſtoria pueri quem ſic educatum vidit Procopius, narratque Gotthicorum ſecundo. *Grot.* Cibi illi ex culina Achabi fuerunt optimi, & optime cocti, inquit Abulenſis. Fuit autem Ioannes Baptiſta, omni vita ſua, Eliæ ſimillimus. Qui & ipſe in deſerto vixit. Ἦν δὲ τροφὴ αὐτῷ ἐκ ἀκρίδες. De quo cibo vide diſſerentem ſeculi noſtri Varronem Voſſium, 4. de Idol. 78.

4 *Torrens proximus.*] Carith. De cujus origine & ſitu dictum.

9 dit. Inde admonitus à Domino, [1] Sareptæ oppidum pe-
10 tiit: ad mulierem viduam divertit. Cumque ab ea, esu-
riens, cibum peteret, illa causari, *non esse sibi* [2] *nisi pusillum farris, & pusillum olei: quo absumpto,* [3] *una cum filiis mortem ex-*
11 *pectaret.* Sed cum Helias, verbis Dei, polliceretur, [4] nec hydriam farre, [5] nec vas oleo esse minuendum, mulier
[6] poscenti fidem, non cunctata prophetæ credere, pro-
12 missorum fidem consecuta est. Siquidem [7] divinis in-
crementis tantum accresceret, quantum quotidie detra-
13 hebat. Eodem tempore, [8] ejusdem viduæ filium [9] mortuum,

1 *Sareptæ oppidum.*] Locutio est ut, *urbs Romæ:* alioqui dixisset, *Sareptam oppidum.* Sed est cur malim *Saraphtham*, haud nescius in Bibliis Græcis esse σαρεπτὰ τῶν σιδωνίας. *Drus.* Hujus oppidi etiam Plinius meminit. Iosephus: εἰς σαρεφθὰ πόλιν οὖσαν ἄπωθεν τῶν Σιδῶνος καὶ Τύρου, μεταξὺ δὲ κειτην.

2 *Nisi pusillum farris.*] Eo labor ut credam Severum scripsisse, *pugillum farris:* tamen non adsevero. Movet me primum, quod in editione τῶν LXX. δραξ ἀλεύρου ἐν τῇ ὑδρίᾳ: deinde quod apud Hieronymum, *quantum pugillus capere potest*, δραξ enim est pugillus, quantum videlicet pugno comprehendi potest. Mirum autem cur pro farina, far posuerit. *Drus.*

3 *Una cum filiis.*] Καὶ τοῖς τέκνοις μου, est in LXX. qui לבני legerunt pro לבני, id est, filio meo. Sic apud Hoseam iidem legerunt *filios meos*, ubi nunc in Ebræo, *ex Ægypto vocavi filium meum.* Drusius.

4 *Nec hydriam farre.*] Videtur farris vocabulum pro farina usurpare. Hoc primum: deinde hydriam appellat quem Ebræi cadum indigitant, quia videlicet in Bibliis Græcis legerat, καὶ ἡ ὑδρία τοῦ ἀλεύρου, & hydria farinæ. *Drus.*

5 *Nec vas oleo esse minuendum.*] Hoc vas Ebræis dicitur צפחת, Græcis interpretibus κεραμεικης, quæ & κάψα, id est, capsa. In Hieronym. est lecythus. *Drusius.*

6 *Poscenti fidem non cunctata.*] Eucherius: *Erat illo tempore spectaculum Angelis hominibusque gratissimum, quod inter gentes, in terra profana vidua mulier, jam tunc esse filia Abrahæ, multo hospitalior ipso parente.*

7 *Divinis incrementis.*] Augustinus: *Laguncula olei facta est fons olei: farina parva uberrimas segetes superavit.* Idque factum non per rarefactionem, sed additionem novæ farinæ & olei continuam. *Abulens.* Deo adjiciente incrementum latens, ut Matth. 14. 19. c. 15. 36. *Grotius.* Similia memorant de Masyma Anachoreta, qui instar Eliæ, in duobus doliis pro pauperibus multiplicavit frumentum. Theodor. in Histor. Religiosa cap. 14. *Dicitur habuisse duo dolia, unum quidem frumenti, alterum vero olei. Ex his semper quidem suppeditabat omnibus egentibus, habebat autem ea semper plena benedictione, quæ data est viduæ Saraphtanæ.* Eadem fere de S. Euthymio Baronius A. C. Io LXIV. refert.

8 *Ejusdem viduæ filium.*] Liber est inter opera B. Augustini, cui titulus, *De mirabilibus Scripturæ.* In eo scriptum lectum, *Ebræi censent Jonam fuisse filium illius viduæ, quem Elias è mortuis suscitavit.* Quod verum an falsum sit, aliis expendendum relinquo. *Drus.* Sic & Hieronymus præf. in Jonam. Sed hoc probari non potest. Jonas enim Hebræus erat: hic vero filius Sidonius.

9 *Mortuum.*] Miraculum hoc elevant qui vere mortuum fuisse negant. In qua opinione

tuum, Helias [1] in vitam reduxit. Tum jussu Domini [2] re- 14
gem adiit, exprobratoque ei sacrilegio, poposcit ad se o-
mnem populum congregari. Qui cum propere convenisset, 15
accitis idolorum ac [3] lucorum sacerdotibus [4] cccc. fere &
l. inter eos inde orta est altercatio. Helia Dominum præ- 16
dicante, illi superstitiones suas asserebant. Postremo, pla- 17
cuit fieri periculum, ut *si cujus cæsam hostiam* [5] *missus cœlo ignis absumeret, rata esset religio, quæ virtutem edidisset.* Ita sa- 18
cerdotes, [6] occiso vitulo, [7] Baal idolum invocare cœpe-
runt: frustraque consumptis invocationibus, imbecillita-
tem domini sui, tacite fatebantur. [8] Tum vero Helias irri- 19
dens eos: [9] *Ne forte*, inquit, *dormiat, clamate vehementius, ut somno, quo tenetur, evigilet.* Enimvero miseri trepidan- 20
tes, mussare, & tamen, quidnam Helias facturus esset, ex-
pectare.

opinione fuisse videtur Moses Cordubensis, cognomento Ægyptius. Nam quod in textu, *& anima ejus non relicta in eo*, tale quid legimus in Daniele, cujus hæc verba sunt, *& anima non relicta fuit in me.* Id certis in morbis accidere, certius est quam ut probari debeat. Adito sis ad More part. 1. cap. 42. & lege quæ interpres Sem Tob annotavit ad illud caput. *Drus.*

1 *In vitam reduxit.*] Hæc est prima resuscitatio mortui hominis in Scripturis recitata. *Cajet.* Augustinus & alii, recensent octo resuscitationes: filii viduæ Sunamitidis, filiæ Jairi, filii viduæ in Nain, Lazari, Jesu Christi, Thabitæ, Eutychi. *Bucholc.* Cœnaculum sive locus, in quo Elias hunc puerum suscitavit, etiamnum ostenditur. *Adrichom.*

2 *Regem adiit.*] III. Reg. 18. Joseph. 8. 7.

3 *Lucorum Sacerdotibus.*] Deorum qui in silvis & lucis colebantur. *A Lapide.*

4 cccc. *fere & l.*] Suo more addidit *fere*, quod hic plane redundat. Nam propheta Baal erant numero quadringenti & quinquaginta. Præterea non optima fide hæc refert cum ait, *accitis idolorum & lucorum sacerdotibus* cccc. *& l.* Nam præter idoli Baal sacerdotes cccc. & l. erant etiam luci sive lucorum sacerdotes cccc. Vide III Reg. 18. ℣. 19. *Drusius.*

5 *Missus cœlo ignis.*] Solebat enim Deus per ignem è cœlo missum absumere sacrificia sibi oblata, uti fecit in sacrificio Abelis Gen. 4. 4. Aaronis Lev. 9. ℣. 24. Salomonis II Paral. 7. 1. Davidis I Par. 21. 20. Gedeonis Jud. 6. ℣. 11. Manue Iud. 13. ℣. 20. & aliorum.

6 *Occiso vitulo.*] Bovem, ut est in nostra vulgata, & פר in Codice Ebr. id est, juvencum. Quas ætates sub uno nomine μόχθ Græci comprehendunt. *Drus.* Fabulantur Rabbini bovem hunc fugisse à Baalitis ad Eliam, quasi qui dedignaretur immolari Baal, velletque ab Elia immolari Deo vero. *Lyra Abul.*

7 *Baal idolum.*] De quo supra.

8 *Tum vero.*] Editiones Giselini, Sigon. Drusii: *Tum forte.* Quod mendosum vel superfluum esse Sigonius agnovit, ac non nisi absurdum sensum parit. Ergo secuti sumus edit. Elzev. *Tum vero.* Horn.

9 *Ne forte, inquit, dormiat.*] Cumque esset

21 pectare. At ille, cæsum vitulum imposuit: quum prius
[1] sacrarium aqua opplesset, invocatoque Domino, expe-
ctantibus cunctis, [2] ignis cœlo delapsus, aquam cum
22 hostia absumpsit. Tum vero populus solo stratus, Do-
minum fateri, idola execrari: postremo, Heliæ jussu,
prophani sacerdotes comprehensi, [3] deductique ad tor-
23 rentem, necati sunt. [4] Redeuntem inde regem propheta
24 prosecutus est. [5] Sed cum ei Jesabel regis uxor, vitæ peri-
25 culum pararet, [6] ad remotiora secessit. Ibi eum Dominus
allo-

esset jam meridies, illudebat illis Elias, dicens: Clamate voce majore, Deus enim est, & forsitan loquitur, aut in diversorio est, aut in itinere, aut certe dormit ut excitetur. Clamabant ergo voce magna, & incidebant se cultris ac lanceolis. *Annales* sacri. Διασυρμὸς, non iniquus in homines veræ pietatis hostes, populi corruptores. *Grot.*

1 *Sacrarium aqua opplesset.*] Aquæductum, qui circum altare. Vocat autem sacrarium, quia locus erat sacratus Deo. Cæterum aquam effudit super holocaustum, tanta copia, ut circum aram redundaret, ipsamque scrobem (aquæductum alii vocant) quæ circum altare, repleret. *Drus.* Textus: *Fecitque aquæductum quasi per duas aratiunculas, in circuitu altaris.* Idque eo consilio, ne putaretur ignem sub altari absconditum. Chrysost. apud Metaph. & Surium, Hom. de Petro & Elia: *In Idolorum altaribus foramina quædam sunt ex inferiore parte altaris, & fovea quædam obscura: descendunt autem erroris Artifices in foveam illam, & ex foraminibus ignem sufflant ad sacrificium conficiendum, ita ut multi decepti ignem illum cœlestem esse putent. Ne igitur & Elias in eam suspicionem veniret, aquam effudit, ut aqua illa, nulla esse infra altare foramina ostenderet. Ubi enim aqua foramina invenerit, illic aqua non consistit, sed per ipsa defluat, necesse est.* Fabulatur R. Salomon, Eliam, cum tantum alveum, aqua in hydria allata implere non posset, fecisse ut pars aquæ ex hydria à se effusa manus suas attingeret. Itaque novo miraculo ex Eliæ manibus, quasi è duobus fontibus aquas largissimas emanasse, quæ totum alveum implerent; ideoque IV. Regum 3. ỷs. 11. dici ab Elisæo in Eliæ manus aquam effusam.

2 *Ignis cœlo delapsus.*] Distat hæc inflammatio victimarum Eliæ annis centum à dedicatione templi Salomonis, ubi etiam victimæ incendebantur igne cœlesti. Hinc annis cIↃ ad excidium Hierosolymorum. *Bucholc.* Ἄφνω πῦρ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἐπὶ τὸν βωμὸν ἔπεσε, καὶ τὴν θυσίαν ἐδαπάνησεν, ὡς ἀνακαῆναι τὸ ὕδωρ καὶ ψαφαρὸν γενέσθαι τὸν τόπον. *Josephus.* πῦρ γὰρ, φησὶν, οὐ κάτοισιν, ὥσπερ ἐπὶ Μωσέως τὰς θυσίας ἀναλίσκων ἅπαξ τοῦτο ἐπὶ Μωσέως ἐγένετο καὶ ἐπὶ ἡλίου τοῦ θεσβίτου πάλιν μετὰ πολλοὺς χρόνους. *Josephus.*

3 *Deductique ad torrentem.*] Cison, Alilææ inferioris, ad radices montis Thabor, ubi Barac cecidit Siseram. Jud. 4. 7. Ibi eos necavit, ne terra sancta eorum scelesto sanguine pollueretur. *A Lapide.* Putatur quosdam sua manu confecisse, ut Samuel Agagum. *Estius.* Συλλαβόντες δ' αὐτῶν καὶ τοὺς προφήτας, ἀπέκτειναν, ἡλία τοῦτο παραινέσαντος. *Joseph.*

4 *Redeuntem inde Regem.*] Promissa pluvia, quam & precibus suis à Deo mox impetravit.

5 *Sed cum ei Jesabel.*] III Reg. 19.

6 *Ad remotiora.*] Desertum Bersabe. Hinc quadraginta dierum itinere ad montem

allocutus est, [1] *septem millia virorum esse adhuc* pronuncians, [2] *qui se idolis non dedissent.* Mirum id Heliæ fuit, qui solum 26
se [3] à sacrilegio immunem esse crediderat.

LXXVI. Ea tempestate Achab, rex Samariæ, [4] vineam 1
Nabuthæi, [5] adhærentem sibi, concupivit. Quam cum 2
ille ei [6] vendere noluisset, [7] dolis Jezabel interfectus est.
Ita Achab vinea potitus est, cum tamen [8] Nabuthæi mor- 3
tem doluisse referatur. Mox per Heliam, verbo Domini 4
[9] increpitus, agnitoque crimine, [10] cilicio indutus, * egisse pœni-

montem Horeb venit, & ibi in spelunca se abdidit. Josephus: *Elias territus, fugit in urbem Bersabe, quæ est in extremis tribus Judæ finibus, Idumææ conterminæ, relictoque ibi famulo, ipse in desertum abiit. Cumque precatus esset mortem, quod non esset cæteris melior, sub arbore quadam obdormiit: & excitatus à quodam, surgens invenit aquam ac cibum appositum. Et cum comedisset, collectis ex hoc cibo viribus, ad Sinæum usque montem pervenit, ubi nactus amplam quandam specum, ingressus, habitare illic decrevit.*

1 *Septem millia.*] Id est, multa millia. *Menoch.*

2 *Qui se Idolis non dedissent.*] Pro *dedidissent.* Drusius. Quorum genua non sunt curvata ante Baal. *Textus* Sacer.

3 *A sacrilegio.*] Ab Idololatria.

4 *Vineam Nabuthæi.*] III Reg. 21. Suspicor initio scriptum fuisse, Nabuthæ. Nam in edition. Græca ναβυθαί. Solet autem nomina Ebraica indeclinata relinquere. Apud Josephum invenio Nabuthus, ut in nostra vulgata, Naboth. Nabuthæus aliud est. Sane Nabuthæi Arabes appellantur, quos Ναβαταίους Græci vocant, 1 Machab. 9. 35. *Drus.* Fuit autem χώρος ἐπιφανὴς. *Jos.*

5 *Adhærentem sibi.*] Id est, palatio suo. Tale est, *ivit ad Pompejum*, pro ad domum Pompeji. *Drus.*

6 *Vendere noluisset.*] Neque lex id permittebat, nisi inopia gravi presso. Deut. 15. 25. Deinde naturaliter amamus res avitas. *Grot.*

7 *Dolis Jesabel interfectus.*] Falsis subornatis testibus, qui dicebant eum Deo ac regi maledixisse, lapidibus obrutus est. *Drus.* Additur IV. Reg. 9. ℣. 26. filios quoque ejus fuisse interfectos. Simili modo Eudoxia, uxor Arcadii Imp. ambiens vineam Callytropes viduæ, Chrysostomum, qui viduæ causam agebat, in exilium egit, & per mille calamitates extinxit.

8 *Nabuthæi mortem doluisse referatur.*] III Reg. 21. 16. καὶ ἐγένετο ὡς ἤκουσεν ἀχαὰβ ὅτι τέθνηκεν ναβουθαὶ ὁ ἰεζραηλίτης, ὡς διέῤῥηξε τὰ ἱμάτια αὐτοῦ καὶ περιεβάλετο σάκκον. Hæc non habentur in Ebræo, nec apud Hieronymum. Sumpta autem videntur ex vers. 27. ejusdem capitis: ubi Græci, καὶ περιεβάλετο σάκκον ἐν τῇ ἡμέρᾳ ᾗ ἐπάταξεν τὸν ναβουθαί. Aliter Josephus, qui narrat ipsum exiluisse gaudio, & ad visendum id prædium se confestim contulisse, libro 8. cap. 7. *Drusius.*

9 *Increpitus.*] Turpe ratus objurgari, prior fassus erratum, ad satisfaciendum ipsius arbitratu se obtulit. Tum vates prædicit, eo loco ubi Nabuthi cadaver à canibus absumtum est, fundendum & regis & reginæ sanguinem, & totum eorum genus delendum, propter tam crudele scelus, quo civem, contra jus, per calumniam oppresserat. *Joseph.*

10 *Cilicio indutus.*] Σάκκον ἐνδυσάμενος, γυμνὸς τοῖς ποσὶ διῆλθε, ἐκ' ἀπόμου τροφῆς. *Josephus.* Scidit quo-

pœnitentiam traditur. [1] Quo facto, imminentem pœnam avertit.

LXXVII. Namque [2] rex Syriæ, magno cum exercitu, [3] duobus & triginta regibus in societatem belli ascitis, fines Samariæ ingressus, cum rege urbem obsidere cœpit. [4] Actis deinde obsessorum rebus, dat belli conditiones, si aurum & argentum [5] & fœminas tradidissent, fore uti vitæ eorum parceret. Sed [6] tam injustis conditionibus extrema perpeti satius visum. Et cum jam omnium [7] desperata esset salus, propheta à Domino missus, regem adit, hortatur ut in prælium exeat: cunctantem, multis confirmat. Ita [8] eruptione

quoque vestimenta sua, ac ambulavit demisso capite. Quæ signa magni doloris sunt. *Horn.*

* *Egisse pœnitentiam traditur.*] Quæ non vera & seria fuit, ut volunt Abul. Hugo, Vatabl. sed simulata & evanida. *Lyra. Cajetan. Calvin.*

1 *Quo facto imminentem pœnam avertit.*] Aliquid de commerita pœna ob hoc detractum est *Grot.* Eaque in filium translata *Lyra.* Ζῶντος μὲ αὐτὸ ὑπερβαλεῖν τὸν ϑ ἡϕαιστειῶν. Τελέσϕη δὲ τὸ ἀπειλὸν ἐπὶ τοῦ υἱοῦ ϑ Ἀζαήλου. *Ioseph.*

2 *Rex Syriæ.*] III Reg. 20. Josephi VIII. 8. Benhadad. ὁ ϑ Ἀδάδου υἱὸς, βασιλεὺς τῶν Σύρων © Δαμασκοῦ. In titulo capitis Ἄδερ dicitur. Adores apud Justinum ex Trogo. Hunc Adadi, rebellis Idumæi, cujus mentio supra c. II. III Reg. filium fuisse vult *A Lapide*; sed tempora repugnant. Nam potius fuit filius vel nepos alterius Benhadad, qui ante annos XXXIX. ut computat Salianus, pugnavit contra Israëlem, III Reg. 15. 20. *Menoch.* Causa belli fuit, quod Achab tributum recusaret pendere. *Salianus.*

3 *Duobus, & triginta regibus.*] Qui in clientela ipsius erant. Συμμάχους τοὺς πέραν Εὐφράτου βασιλέας ποιησάμενος τριάκοντα © δύο. *Ioseph.* Sed per hos non tam bene bellum geritur quam per subditos. Norunt enim illi non suam rem agi.

Armenioſne movet Romana potentia cujus Sit Ducis?

ait apud Lucanum Cæsar. Erant autem hi urbium & Provinciarum rectores, qui in Oriente, Reges, Principes, Sultani, Amiræ, Scha, Saheb, vocantur. Talium plurimi uni magno Regi subjiciuntur. *H.*

4 *Actis deinde obsessorum rebus.*] Sigonius reponit *fractis.* Quid si *arctis*, ut infra, *arctis suorum rebus?* nisi sane respexit ad illud Terentii, *actum est.* Drus.

5 *Et fœminas.*] Uxores & filios. Hæc historia refertur in libris Ebræor. c. 20. & in libris Græcorum cap. 21. post occisum Naboth. Hos, ut solet, secutus est Sulpicius. Nam secundum Ebræos, Samaria obsessa fuit antequam Naboth occideretur. *Idem.*

6 *Tam injustis conditionibus.*] Reclamavit tota concio contemnendum esse cum suis mandatis insolentem barbarum, & bellum alacriter gerendum. *Ioseph.* Simile illud apud Tacit. Annal. 15. *Consuluit inter primores civitatis Nero, bellum anceps an pax inhonesta placeret, nec dubitatum de bello.*

7 *Desperata esset salus.*] Ἦν δὲ Ἀζαήλου © ἐν ἀγωνίᾳ δεινῇ σὺν παντὶ τῷ λαῷ. *Ioseph.*

8 *Eruptione facta fusi hostes.*] Per CCXXII. Principum filios, sive pedissequos, qui cum

ptione facta, fusi hostes, [1] copiosaque præda reperta. Sed 6
post annum, reparatis viribus, [2] Syrus in Samariam regres-
sus, acceptam cladem ultum ire cupiens, rursum victus
est. Eo prælio [3] CXX. millia Syrorum interiere: [4] Regi 7
venia data, regnum ei & pristinus status concessus. Tum 8
Achab verbis Dei [5] à propheta increpitus, [6] cur abusus divi-
no munere, hosti sibi tradito pepercisset. Igitur Syrus [7] post 9
triennium, [8] bellum Hebræis intulit. Adversum hunc A- 10
chab,

cum excubitoribus congressi, turbatis castris, victoriæ viam aperuerunt. Nam insecutus cum toto exercitu Achabus, magnam stragem edidit, & Rex ipse præceleri equo vix evasit. *Joseph.*

1 *Copiosaque præda reperta.*] Πλοῦτος δ' ἦν οὐκ ὀλίγος, ἀλλὰ καὶ χρυσοῦ πλῆθος καὶ ἀργύρου, τά τε ἅρματα τοῦ Ἀδάδου καὶ τοὺς ἵππους λαβὼν, ἀνέστρεψεν εἰς τὴν πόλιν *Joseph.*

2 *Syrus in Samariam regressus.*] Adadus servatus ex clade cum reliquiis exercitus, advocatis amicis, consultabat quomodo cum Israëlitis bellum gereret. Illi suaserunt, non esse posthac cum eis in montanis confligendum: Deum enim illorum in talibus locis pollere, & ideo se nunc ab eis victos. Sed si in campestribus committatur prælium, facile se superiores fore. Præterea consuluerunt, ut demissis regibus quos secum in expeditionem duxerat, copias eorum retineret, & satrapas illis præficeret. Placuit Regi consilium. Mox ubi primum veris signum se protulit, exercitum in Hebr. duxit, & cum pervenisset prope oppidum Apheca, in magno campo castra posuit. *Joseph.*

3 CXX. *millia.*] In fonte est centum millia duntaxat. Quem numerum etiam Græca editio agnoscit. III Regum 21. ℣s. 29. Sed & Josephus libro 8. cap. 8. Eodem tempore fuerunt ruina muri oppressa in Aphec viginti septem millia, ut fortasse Sulpicius ediderit CXVII. millia. *Drus.*

4 *Regi venia data.*] Adadus aliquot fidissimis famulis concomitatus, in quandam subterraneam cellam se abdidit, quibus clementiam Israëlitici Regis prædicantibus, & spem veniæ facientibus, si consueto supplicum habitu ad eum mitterentur, permissi sunt hoc facere. Illi induti saccos, & restibus capita redimiti, qui tum priscus apud Syros supplicandi mos fuit, Achabum adeunt, & gratiam impetrant. Federe deinde icto, & jurejurando firmato, Adadus egregie donatus, in suum regnum remissus est. *Joseph.*

5 *A Propheta.*] A Propheta quodam qui & unus de filiis Prophetarum dicitur, III Reg. 20. ℣s. 35. Quod noto ut discas filios Prophetarum etiam Prophetas vocari. *Drus.* Josephus censet hunc fuisse Michæam. Idem tradunt Glycas & Hebræi in Seder Olam. Verum hæc res incerta est. Serarius & alii censent hunc diversum à Michæa fuisse, ideoque non nominari.

6 *Cur abusus divino munere.*] Achabus victoriam non servitute, sed singulari Dei dono nactus, non debuerat de Adado aliquid statuere, nisi Deo consulto per Urim & Prophetas. Confer I Sam. 15. *Grot.*

7 *Post biennium.*] III Reg. 22. Joseph. 8. 9. 10. Tribus annis, sed non integris, pax Israëlem inter & Syriam duravit II Paral. 18. 1.

8 *Bellum Hebræis intulit.*] Atqui non Syrus belli author, sed Achabus fuit, ἵνα τὴν γαλαδικῇ πόλιν ἀράμαθαν ἀφελῆται. *Joseph.* Nec credibile, post tantam cladem, ausum denuo invadere Israëlitas. *Horn.*

1 *Pseudo-*

chab, [1] Pseudo-prophetarum impulsu, in prælium descendit: [2] spreto Michæa propheta, & in vincula conjecto, quod ei exitiabilem fore pugnam denunciasset.

1 LXXVIII. Ita eo prælio [3] Achab interfectus, [4] *Ochoziæ*
2 filio imperium reliquit. Is [5] æger corpore, cum ex ministris, qui [6] idolum pro salute ejus consulerent, misisset: Helias [7] à Deo monitus, obviam se eis obtulit, increpitos-
3 que renunciare regi jubet, *mortem ejus consequuturam.* Tum rex comprehendi eum, ac deduci ad se jubet: [8] sed missi, cœlesti

4

1 *Pseudo-prophetarum impulsu.*] Qui numero erant circiter cccc viri. III. Regum 22. 6.

2 *Spreto Michæa.*] Est cur prætulerim Michaja. Nam in μιχαία, unde vulgatum Michæas, non est diphthongus Græca, ut vulgus existimat. Quod etiam Ebræi scribunt מיכיה, in qua Scriptura prius Jod quiescit, posterius legitur & est j consonans. Ex quo liquet sonandum esse Michaja per j consonam, & non Michæas per diphthongum. *Drus.* Est hic alius & diversus à Michea, qui inter minores Prophetas sextus. Hic autem eum præcessit CL. annis, ut ex legum & temporum collatione patet. *A Lapide.*

3 *Achab interfectus.*] Παῖς δέ τις βασιλικὸς τοῦ Ἀδάδου Ἄμμανος ὄνομα, τοξεύσας εἰς τοὺς πολεμίους, τιτρώσκει τὴν βασιλέα διὰ τοῦ θώρακος, κατὰ τοῦ πνεύμονος. *Josephus.* Regnavit cum patre duobus annis, solus XX. Nam primus Achabi annus cum XXXVIII. Asæ Regis Juda convenit, & Achabo mortuo successit ejus filius Ochozias ann. XVII. Josaphati. Asa vero regnavit XLI. annis: Ergo non nisi quatuor annis cum Achabo. Quibus si addas XVI. annos Josaphati, reperies annos 20. *Tirinus.*

4 Ochoziæ *filio.*] IV Reg. I. III Reg. cap. 22. ℣s. 40. ☾ ἐβασίλευσεν ὀχοζίας υἱὸς αὐτοῦ ἀντ' αὐτοῦ. Critici Ebræorum legerunt Achazias. *Drus.*

5 *Æger corpore.*] Ex casu quodam, de quo IV. Reg. cap. I.

6 *Idolum pro salute.*] Θεὸν μυῖαν. *Josephus.* Numen Accaronitarum, Beelsebub dictum sive Baalzebub: quod Latine sonat, ut si dicas, *Iupiter musca.* Nam Baal, Iupiter, & Zedub, musca, id est, μυῖα. Græci certe hic legunt: ἐν τῷ βααλ μυῖαν θεὸν ἀκκαρών. *Drusius.* Iudæorum sapientes solenniter præceperunt contumeliosas appellationes in fictorum numinum ignominiam. Ita pro Beelzebub dicebant Beelzebul, quasi dicas, Iupiter stercoreus. Vide Seldenum, de DIs Syris II. 6. Verisimilis mihi semper visa est conjectura Scaligeri, qui בעלזבוב per contemtum factum putabat ex רעלזכחים, quod significat sacrificiorum seu victimarum Dominum. Nempe simili ratione ac Bethel, quod est domus Dei, priusquam Idololatria istic ad lapidem, ubi recubuerat Iacob, exerceri cœpit, fecere Bethaven id est, domus vanitatis. *Voß.* Sed mihi persuasissimum est, *inquit* Seldenus, Accaronitis ipsis *Beelzebub* dictum ex II Reg. I. 1. 2. ubi Achazias honorificentissime id nominans, Baalzebub vocat. Sic Arcades solenni sacrificio τὴν μυιαγρὸν quotannis propitiabant, ut & Elei. Verisimilius est vocatum hunc Deum à Palæstinis בעל תמין, ab Hebræis vero, ridiculi causa בעלזבוב. *Grot.*

7 *A Deo monitus.*] Per Angelum.

8 *Sed missi.*] Duo πεντηκόνταρχοι, hoc est, quinquagenarii, sive semicenturiones cum militibus ipsorum. *Drus.*

1 *Obiit.*]

cœlesti igne absumpti. Rex, ut propheta prædixerat, 4
[1] obiit.

LXXIX. Successit autem *Joram* ei frater ejus: isque 1
[2] duodecim annis imperio potitus est. At in parte duarum 2
tribuum, Josaphat rege defuncto, [3] *Joram* filius regnum te-
nuit, [4] annos duodeviginti. Is Achab filiam uxorem habuit, 3
socero, quam patri, propior. [5] Post hunc, *Ochozias* filius, 4
imperium adeptus est. [6] Hoc regnante, Helias *translā- 5
tus

1 *Obiit.*] Sine prole, sive, ut cum Tertulliano loquar, improlis aut illiberis. Itaque in regnum ei successit Ioram frater ejus, anno secundo Ioram filii Iosaphat regis Iudæ. *Drus.* Regnavit biennio. III Reg. 22, 52.

2 *Duodecim annis imperio potitus est.*] IV Reg. III. 1. Καὶ Ἰωρὰμ υἱὸς Ἀχαὰβ ἐβασίλευσεν ἐν Ἰσραὴλ ἐν ἔτει ὀκτωκαιδεκάτῳ Ἰωσαφὰτ βασιλέως Ἰούδα, καὶ ἐβασίλευσε δώδεκα ἔτη. *Drus.* Regnavit à fine XVIII. anni Iosaphati usque ad Ochoziæ Regis Iuda vitæ finem. Nam una cum illo occisus est à Iehu. IV Reg. cap. 9. ℣. 24. 27.

3 *Joram.*] Hujus tempore Idumæi jugum excusserunt, & à dominatu Iudæorum, per Io cc. annos, liberi manserunt, usque ad Hyrcanum, qui eos rursum subegit. Deinde Herodes, Antipatri Idumæi filius, regnum adeptus fuit & tenuit, Idumæique obsidioni & expugnationi Hierosolymæ interfuerunt. *Horn.*

4 *Annis duodeviginti.*] Id est, octodecim, cum octo tantum regnaverit, II Paralip. 21. 5. *triginta duorum annorum erat Ioram cum regnare cœpisset, & octo annis regnavit in Ierusalem.* Si fides habenda Davidi Camio, Ioram iste una cum patre regnavit annis septem. Siquidem Ioram, rex decem tribuum, cœpit regnare anno secundo hujus Ioramı, IV Reg. I. 17. qui erat decimus octavus Iosaphati, IV Reg. 3. ℣. I. Iosaphat autem regnavit annis XXV. Adito sis ad commentarium ejus in hunc locum. *Drus.*

5 *Post hunc* Ochozias.] Qui Achazias Hieronymo. Sic etiam Hebræi hoc nomen legunt & scribunt. *Idem.*

6 *Hoc regnante Helias.*] De tempore quo translatus fuit Elias, nihil mihi lectum, præter quod Iudæus Salmanticensis observaverit in libro Iohasin, cujus verba non pigrabor Latina facere: *Ascensio Eliæ fuit anno mundi 3047. anno decimo octavo regni Josaphat, quando regnabat Ioram filius Achab. Videtur autem quod Eliseus tunc acceperit patrum traditiones ab Elia. Cæterum ex libris præteritorum apparet, quod venerit epistola ab Elia ad Ioram filium Iosaphat circa annum 3062. mundi conditi, translato jam ante Elia. Iosaphat pater ejus & Ioram filius Achab, venerunt ad Eliseum Prophetam. Sed in Seder Olam relatum, allatam fuisse illam epistolam in principio regni filii Iosaphat, septem videlicet annis postquam raptus est.* Et aliquanto post: *Videtur ex textu quod Eliseus mortuus sit anno trigesimo septimo regni Ioas regis Iuda, qui est annus mundi 98. secundum æram minorem. Quod si est, vixit Eliseus annum unum supra quinquaginta post ascensionem Eliæ.* Et iterum: *Ex Seder Olam discimus, anno decimo Ioas regis Israël, qui fuit septimus post obitum Ioas regis Iuda, vita functum Eliseum. Quod si verum, vixit Eliseus 61. annis post raptum Eliæ.* Et rursum: *Autor Seder Olam ait, Eliam revelandum quum venerit Messias, qui mox iterum abscindetur, & postea revelabitur, ubi venerint Gog & Magog.* Hactenus Salmanticensis. De ipso Elia variant quoque sententiæ doctorum. Alii sacerdotem fuis-

6 tus refertur. Eodem tempore [1] Eliseus discipulus ejus,
[2] multis signis potens, extitit: quæ omnia notiora sunt,
7 quam ut nostro stylo egeant. [3] Ab eo est viduæ filius resu-
8 scitatus, [4] Syrus lepra purgatus. * Famis tempore, omnium
rerum

se tradunt, & quidem R. Levi contendit eum Phinees fuisse, quem sequitur universus Israël, ait idem, nobis modo nominatus Salmanticensis. Alii scribunt oriundum Gad ex tribu, in qua Galaad. Certum autem fuisse ex inquilinis Galaad. Patrem habuit, ut alii volunt, ex eadem tribu, matrem ex Benjamin: unde alibi de seipso, *Ego*, inquit, *sum ex filiis filiorum ipsius Rachel.* Quicquid horum verius, inquit Judæus ille, cum venerit, ipse indicabit nobis. *Idem.*

* *Translatus fuit.*] Judæorum vulgus & sapientes, credunt eum translatum in hortum Eden, hoc est, in Paradisum, ibique vivere cum anima & corpore: à quibus diversi abeunt recentiores Rabbini, & in his R. David, qui scribit eum turbine raptum è terra in aërem usque ad sphæram ignis, ibique consumptum corpus ejus, spiritum autem rediisse ad Deum, qui dedit ipsum. *Idem.* Ex hoc Eliæ raptu in cœlum, poëtas accepisse fabulas de Solis quadriga, asserit Beda Quæst. xxxvi. Chrysostomus Homilia prima de Elia.

1 *Heliseus.*] Scribo Eliseus; quod factum putarim ex Ebræo Elise, Latina declinatione. Nam ex Græco ἐλισαῖος esset Elisæus cum diphthongo. Quanquam in edit. Romana esset ἐλισαῖε. אלישע Elisa, & ἀρχαϊκῶς Elise, ut תרע Thare. *Idem.*

2 *Multis signis potens.*] Apud Nicolaum de Lyra recensentur miracula sedecim edita ab Eliseo, cum Elias tantum octo ediderit. Quo accommodant duplum, quo præditus fuit, spiritum Elisei. Quem tamen locum alii aliter enarrant. Habetur autem, IV Regum II.9. *Idem.*

3 *Ab eo viduæ filius resuscitatus.*] Sunamitidis. Enumerat nunc aliquot signa sive miracula Elisei, sed plura Scholastici recensent ex libris Ebræorum. Sedecim Elisei miracula. I. Iordanis divisio. II. Aquarum sanatio. III. Puerorum laceratio. IV. Aquæ impetratio pro tribus Regibus. V. Olei multiplicatio. VI. Sunamitidis fœcundatio. VII. Filii ejus suscitatio. VIII. Pulmenti dulcoratio. IX. Panum multiplicatio. X. Naaman leprosi curatio. XI. Giezi infectio. XII. Ferri natatio. XIII. Oculorum pueri sui apertio ad videndum equos & currus igneos, &c. XIV. Adversariorum excæcatio. XV. Abundantia commeatus inopinata in porta Samariæ. XVI. Suscitatio mortui ad tactum ossium ejus. *Idem.* Porro exempla resuscitatorum à mortuis extant apud gentiles, *Eris* Armenius de quo Plato x. Reipubl. quem locum transscripsit Eusebius IX. προπ. 35. Val. Max. I. ℣ſ. I. Clemens v. Strom. Orig. II. contra Cels. Plut. IX. Sym. 5. Macrob. in somnium Scip. *Fœmina* quædam, de qua Heraclides Ponticus librum scripsit, teste Diog. Laërt. Galeno VI. de locis affectis, Plin. VII. 32. *Aristæus.* Herodot. Melpom. Plin. VII. 52. Plut. Romulo. *Thespesius.* Plut. I. de sera Dei vindicta. *Antyllus.* Plut. I. De anima apud Eusebium IX. προπ. 36. Theodoret. Serm. XI. Ac haudquaquam dubito, quin Eris Armenius, sit ille miles Syrus, qui contactu ossium Elisæ suscitatus. Quis enim dubitet famam de eo longe lateque sparsam, ad Græcos pervenisse? Quia autem Syria *Aram*, hinc ipsi eum fecere Armenium. *Horn.* Sunamitidem hanc R. Salomo fabulatur sororem fuisse Abisag, quæ Davidi seni uxor data. Quod si verum, debuisset annos amplius centum nata esse. Nam à morte Davidis ad Eliseum fluxere anni plusquam LXXX. *A Lapide.*

4 *Syrus.*] Naaman, princeps exercitus Regis Syriæ: qui à Græcis vocatur

ναιμὰν

rerum copia, fugatis hostibus, invecta [1] in usum trium exercituum aquæ præbitæ: [2] de exiguo olei, immodicis incrementis, solutum [3] mulieris debitum, & ipsi sufficiens vivendi substantia data. Hujus temporibus, ut diximus, 9
[4] Ochozias duarum tribuum erat rex: decem vero Joram, ut supra retulimus, imperabat. [5] Interque eos fedus ictum. 10
Nam & [6] adversus Syros junctis viribus bellatum: & ad- 11
versum

ναιμὰν ὁ ἄρχων τῆς δυνάμεως συρίας, aut variantibus Libris ὁ ἀρχιστράτηγος βασιλέως συρίας. *Idem.*

* *Famis tempore.*] IV Reg. VII. VIII. Joseph. IX. 2. Samaria à Benhadado obsessa, & ad immanem famem deducta erat, adeo ut caput asini venderetur octoginta argenteis, & quarta pars stercoris columbarum quinque argenteis. Ea de re anxio Rege Ioram, cum jam ad humanas carnes ventum, Heliseus prædixit ingentem copiam mox affuturam. Ac paulo post exercitus Syriæ panico terrore copiarum Israëlitarum perculsus, obsidione soluta discessit, & tabernacula cibariorum opumque plena reliquit, prædaque opima potiti sunt Israëlitæ. *Sigon.* Quatuor autem illos leprosos, qui primi fugam detexerunt, fuisse Giezin & tres filios ejus, putant Hebræi. Quod ego nec affirmem nec refellam. *Grot.*

1 *In usum trium exercituum.*] Israël, Juda & Edom. IV Reg. III. Tres hi Reges ducebant exercitus adversus Moabitarum Regem Mesam, per solitudinem Idumææ. Laborantes autem penuria aquarum, Rex Israël Eliseum consuluit, qui ita dixit: *Facite alveum torrentis hujus fossas & fossas. Non videbitis ventum, neque pluviam, & alveus iste replebitur aquis.* Sigon. Rex Moabiticus obsessus, præ desperatione filium suum, τὸν υἱὸν πρεσβύτερον, ὃς μετ' αὐτὸν βασιλεύειν ἔμελλεν, sacrificavit. *Ioseph.* Suum ergo, non Idumæi Regis filium, ut male quidam ex Amoso II. I. colligunt, immolavit. *Grot.*

2 *De exiguo olei.*] Querente muliere vidua, quod non haberet unde solveret debitum mariti mortui, Eliseus modicum olei, quod illa habebat, in tantam magnitudinem auxit, ut abunde habuerit unde æs alienum dissolveret. *Sigon.*

3 *Mulieris.*] Josephus: Ὠβεδίου, τοῦ Ἀχάβου οἰκονόμου γυνή. Eum sequuntur Hebræi: Theodor. Lyra, Abul. & alii, & volunt hoc beneficium viduam ejus consecutam, ob centum Prophetas in persecutione Iesabelis absconditos & altos.

4 *Ochozias.*] Filius Joram. Præclarius fuerat dictu, Heliam translatum esse, & Eliseum prodigia edidisse sub Joram Rege Israël & Joram Rege Judæ, quam sub Ochozia Rege Judæ. Nam Joram Rex Israël, imperium tenuit annos XII. Joram Judæ annos VIII. eodem tempore. Ochozias vero annum unum, qui fuit duodecimus Joræ Israëlitici. Sic enim omnia in unum conjiciuntur, cum in multos sint digerenda. Adde quod Helias & Eliseus inter decem tribus vaticinium exercuerunt, non inter duas. *Sigon.*

5 *Inter eos fedus ictum.*] IV Reg. 8. Anno duodecimo Joram Israëlitici, Ochozias fedus icit cum eo contra Hazaël Regem Syrorum. In eo bello Joram vulnus accepit, & curandi sui causa in Jesreel recessit. Elias interim, jussu Dei, unxit Jehu, ut ulcisceretur domum impii Achab. Ille ad Jesreel contra Joram profectus est, qui in lecto cubabat ægrotus, assistente sibi Ochozia Rege Iuda, & cum ambo sibi obviam processissent, adortus eos disjecit, ac post necavit. *Sigon.*

6 *Adversus Syros.*] Azaëlem.

versum [1] *Jehu*, qui [2] per Prophetam in regem decem tribuum unctus fuerat, pariter in prælium egressi, [3] eadem
12 pugna interiere. Sed regnum Joram Jehu tenuit, [4] posito *Ochozia*, in Judæa rege. Qui uno anno regnavit: mater ejus [5] *Gotholia* imperium post occupavit, [6] adempto nepoti imperio, etiam tum parvo puero, cui *Joas* nomen fuit.

1 LXXX. Sed huic [7] ab avia præreptum imperium, * post octo

1 *Iehu.*] Annis viginti octo. *Drus.*

2 *Per Prophetam in Regem decem tribuum unctus fuerat.*] Bis videtur unctus fuisse. Semel ab Elia, III Reg. XIX. 15. deinde ab Eliseo. *Cajet. Histor. Schol.*

3 *Eadem pugna interiere.*] IV Reg. IX. Jos. IX, 5. Non eodem loco & tempore. Nam cæso Joram Rege Israël, Ochozias fugit & latuit Samariæ. II Paral. XXII, 9. Ibidem postea deprehensus, & ad Jehu in Gaber deductus, accepto vulnere, in Mageddo fugit & obiit. *Lyra.* Jesabel quoque κοσμησαμένη, malignum spiritum, de fenestra præcipitata, inter equorum ungulas curruumque rotas, exhalavit, ac tota Achabi domus deleta est. *Joseph.* IX, 6.

4 *Posito* Ochozia.] Male hæc librarii interpunxerant. Tu igitur sic distingue: *Sed regnum Joram Jehu tenuit. Posito Ochozia in Judæa Rege, qui uno anno regnavit, mater ejus Gotholia imperium occupavit.* Posito, videtur scriptum, pro deposito, id est, sepulto. *Sigon.* Sepultus autem fuit cum patribus suis in civitate David. Vide IV Reg. cap. IX, vers. 24. Aut *posito*, id est, mortuo, quod in Euangelio, *animam ponere.* Drus.

5 *Gotholia.*] IV. Reg. XI. Joseph. XI, 7. Athalia pro Gotholia scribitur, sed Gotholiæ nomen est in Paral. *Sigon.* Nam ע interdum omitti, interdum per γ reddi solet. *Grot.* Γοθολία. Sic Græci olim legerunt, ut Hieronymus Athalia. Quomodo & critici Ebræorum Masoritæ. Hujus Athaliæ furorem evasit Ioas à Iosaba sorore Ochoziæ occultatus. IV Reg. II. 2. *Drus.* Fuit filia Achabi & Iezabelis, nupta Ioram filio Iosaphat Regi Iuda, ex eoque genuit Ochoziam. Quo occiso invasit regnum, & omnes filios Regis, quorum ipsa erat avia, interfecit, velut altera Medea. Ἐσπούδαζε μηδένα τῶν ἐκ τοῦ Δαβίδου καταλείπειν οἴκου, πᾶν δ' ἐξαφανίσαι. σὸ γένος, ὡς ἂν μηδὲ εἷς ἐξ αὐτοῦ βασιλεὺς ἔτι γένοιτο. *Joseph. Theodor. Procop.* Ei simile fuit Drachomira impia & Idololatra mater S. Wenceslai Regis Bohemiæ & martyris, quæ fratrem ejus Boleslaum in necem ejus impulit: sed eam terra vivam absorpsit. *Æneas Sylvius.* Fœmina violenta & dominationis cupida, qualem nobis Agrippinam Neronis matrem describit Tacitus. *Grot.*

6 *Ademptoque nepoti imperio.*] Quem surripuit Iosaba amita, uxor Ioiadæ Pontificis. *Ioseph.* Sic Electra fratrem Orestem. *Seneca* Agamemn. Sic domus Davidis servata in uno puero, ut olim Gedeonis. Iud. IX. Errat ergo Pseudo-Philo, & qui eum sequuntur, defecisse stirpem Salomonis in Ochozia, asserentes, & quotquot eum sequantur, ex Nathan, non Salomone, descendere. Nam diserte Ioas hic vocatur filius Ochoziæ, qui ex Salomone, non Nathan descendit. Frivolum ergo est quod iidem addunt, iccirco Ioan, Amasiam & Ochoziam omitti in genealogia Christi Matth. I. quod in Ochozia defecerit stirps Salomonis. *A Lapide.* Sed de hoc vide Spanh. Dub. Euang.

7 *Ab avia præreptum imperium.*] Vi ergo, nullo jure, regnavit. Nam Hebræi fratres suos habebant reges, non sorores Deut. XVII, 15. *Grot.*

* Post

octo fere annos, [1] per ſacerdotem, [2] & populum, [3] depulſa 2
avia, redditum. Hic [4] initio regni obſervantiſſimus divini
cultus fuit, [5] magniſque ſumptibus templum exornavit. Poſt, 3
[6] adulatione principum depravatus, adoratuſque ab eis, Dei
iram meruit. Namque ei [7] Azahel, rex Syriæ, † bellum 4
intu-

* *Poſt octo fere annos.*] Imo ſeptem tantum. Sic Ioſeph. Ἰωὶ δὲ Ἰ'ώασ☉, ὅπ τὸν βασιλείαν παρέλαβεν, ἐτῶν ἑπ☿. *Horn.* Ioſaba filia Ioram habuit occulte Ioas annos ſex, IV Reg. 11, 3. Septimo reſtitutum fuit regnum per Iojada Pontificem. Quomodo igitur verum eſſe poteſt, quod ait, *poſt octo fere annos?* An ſcripſit, *poſt ſex fere annos?* Nam *fere* ut plurimum redundat. *Druſ.*

1 *Per ſacerdotem.*] Per Iojada Pontificem, qui uxorem habebat Ioſaba, id eſt, יהושבע, quæ II Paral. 22, 11. Ioſabeth vocatur, id eſt, יהושבעת, cum Thau in fine. Hujus Pontificis meminit Euſebius in Chronico, per hæc verba, *Iojadas apud Hebræos inſignißimus erat Pontifex, qui ſolus, poſt Moyſen vixit annos centum triginta.* Vide II Paral. XXIV. 15. *Druſius.* Mirandum non eſt, ſi Iojada, & civis bonus & in magno Magiſtratu conſtitutus (nam in illo populo etiam Pontificium erat Magiſtratus) ac per affinitatem obſtrictus ad curam regis pupilli, cujus ſororem in matrimonio habebat, vi regnantem, vi depulit. Fuit is vir magni animi, φιλόπαλλος, quales duo Bruti. *Grot.*

2 *Et populum.*] Major pars ex Levitis fuit, ut conjuratio eſſet ſecretior. Quinque autem Centuriones Levitæ fuerunt, cum quibus hoc magnum conſilium Jojada communicavit. II Paral. 23. 1. *Joſ.*

3 *Depulſa avia.*] Et interfecta. Ἰ'δᾶσε δὲ γθολίαν τ παῖδα ἐπὶ τ σκηνῆς (Grotius emendat σήλης) ἐσώπε, καὶ τ βασιλικὸν ἀφειερέμμον σέφανον, ἀφερήξαμβάν καὶ δεινὸν ἀνακρεμάζσαι, φωνάζαν ἐκέλδυε τ ἐπιβαλόμενον αὐτῇ, καὶ τὸν ὄχλον ἀφελέαν ἀπαδάπων. Joadus contra accitis centurionibus, jubet mulierem arripi, ducique intorrentem Cedronis, atque illic pœnas luere. Neque enim fas eſſe, templum veneficæ ſupplicio pollui. Mandavit etiam, ſi quis ei conetur ferre ſuppetias, & ipſum pariter interimi. Illi igitur, quibus hoc demandatum, eductam extra portam mulorum regis, ibi interficiunt. *Joſeph.* Sed Annales Sacri occiſam in domo Regis dicunt. Ergo verum non eſt, quod Joſephus ait, pertractam fuiſſe ad torrentem Cedron, ibique occiſam. Fieri tamen potuit, ut cadaver occiſæ, in torrentem Cedron projiceretur. *A Lapide.* Huic Athaliæ ſimilis ſcelere & pœna fuit Brunichildis, multorum regum Franciæ mater & avia, quæ decem Reges exſtinxit, tandemque à Clothario capta & interfecta fuit. *Aimonius. Baronius* A. C. IↃCXIV.

4 *Initio regni obſervantißimus divini cultus fuit.*] Quandiu vixit Jojada IV Reg. 12. Sic bonus Nero quamdiu Seneca uſus eſt magiſtro. *Grot.*

5 *Magnis ſumptibus.*] Triplici pecunia. Primum genus erat, quod pii alienigenæ dabant, qui Deum in ambitu templi adoraturi venerant. I Reg. 8. 41. Alterum fuit capitatio, quam pendere Iſraëlitæ ſinguli debebant in uſus templi, id eſt, διδραχμον, Matth. 17. 24. Exod. 30. 13. Tertium, quod ſponte conferebant qui vellent. Exod. cap. 25. ℣ſ. 1. 35. ℣ſ. 5. 36. 5. 6. *Grot.*

5 *Adulatione principum depravatus.*] I Paral. 24. ubi & dicitur quod Zachariam Jojadæ filium interfici curarit. Hic eſt ille qui periit inter altare & ædem, interprete Hieronymo.

6 *Azahel Rex Syriæ.*] Scribendum aſpirate Hazaël. Nam in fonte חזאל. Hiſtoria hæc habetur, IV. Reg. 12. 17. 18. *Druſ.* Joſeph. IX. 2. Hic regnum invaſit,

intulit: inclinatisque rebus suis, [1] auro templi pacem rede-
5 mit. Nec tamen ea potitus est, [2] facti invidia [3] à suis [4] inter-
6 fectus, anno imperii quadragesimo. Huic [5] *Amaßia* filius
successit.

1 LXXXI. At in parte decem tribuum, defuncto Jehu,
Joachas

sit, Benadado strangulato. Injicit enim faciei ægrotantis στρῶμα, vel ut Josephus ait, δίκτυον διάβροχον. Tacitus in exitu Tiberii: *Macro intrepidus, opprimi senem injectu multæ vestis jubet, descedique ab limine. Sic Tiberius finivit.* Quanta autem utriusque, tum Azaëlis, tum, qui antecessit, Benhadadi apud Syros veneratio fuerit, Josephus docet: Μέχρι νῦν αὐτός τε ὁ Ἄδερ καὶ Ἀζάηλος ὁ μετ' αὐτὸν ἄρξας, ὡς θεοὶ τιμῶνται, διὰ τὰς εὐεργεσίας, καὶ τῶν ναῶν τὰς οἰκοδομίας, οἷς ἐκόσμησαν τὴν τῶν δαμασκηνῶν πόλιν. Πέμπουσι δ' αὐτοὶ καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἐπί τε τιμῇ τῶν βασιλέων καὶ σεμνύνοντες τὴν τούτων ἀρχαιότητα, οὐκ εἰδότες ὅτι νεώτεροί εἰσι, καὶ οὐκ ἔχουσιν αὐτοὶ οἱ βασιλεῖς ἔτη χίλια καὶ ἑκατόν. Quæ verba Josephi lucem faciunt illis Macrobii I Saturn. 23. *Assyrii Deo, quem summum maximumque venerantur, Adad nomen dederunt. Ejus nominis interpretatio significat* UNUS. Variæ hactenus eruditorum de hoc numine & nomine opiniones. Quas omnes apud Vossium I. de Idol. XXII. & II. VI. videre licet. Nemini tamen in mentem venit, ab Adado Damasci Rege, qui Josepho teste pro Deo cultus, hoc nomen fluxisse. Ac ne quis dubitet, en Sanchoniatho aperte; Ἀδωδὸς βασιλεὺς θεῶν; qui cum Astarte & Jove Demaraonte regnasse dicitur in Phœnicia. Nihil clarius. Adad Rex Phœnices, vel Syriæ, ἀποθεωθείς. Hinc nomen. Significatio unde? *Unus* enim Syris חד, Hebræis אחד. Mihi haud dubium est Macrobium similitudine harum vocum fuisse deceptum, & Adad nihil minus, quam *unum*, significare. *Horn.*

† *Bellum intulit.*] IV Reg. 12. ℣s. 13. Joseph. IX, 8. Primo quidem regiones trans Jordanem, nec non Galaditicam & Bataneam misere vastavit. Deinde, Gitta primum direpta atque eversa, Hierosolymam adortus est.

1 *Auro templi pacem redemit.*] Joas conterritus, omnes thesauros Dei piorumque Regum exhausit, & detracta templo donaria misit ad Syrum, pacem redimere & securitatem, ne oppugnatus in extremum rerum suarum discrimen adduceretur. Ille tam ingenti pecunia corruptus, vim exercitus à regia urbe abstinuit. *Joseph.*

2 *Facti invidia.*] Existimat Sulpicius, ob donaria ex templo ablata, interfectum. Sed Scriptura in ultionem Zachariæ. filii Jojadæ, cæsum asserit. II Paral. 24. 15. Sic Sigon. Drus. *Iosephus*: Νόσῳ μὲν τοι χαλεπῇ περιπεσὼν ὁ Ἰώασος, ἐπιθεμένων αὐτῷ τῶν φίλων τοῦ Ζαχαρίου, οἱ τὸν θάνατον ἐκδικοῦντες Ἰωάδου παιδὸς, ἐπεβούλευσαν τῷ βασιλεῖ, καὶ διεφθάρε πρὸς αὐτόν. Sed facilis conciliatio. Nam utraque causa ad necem impii Regis multum contulit; quoniam & in suos crudelis, & contra hostem imbellis erat. *Horn.*

3 *A suis.*] Servis sive aulicis, in queis Iosachar filius Samaath, & Jozabad filius Somer, IV Reg. 12. ℣s. 21. Vide quoque II Paral. 24. ℣s. 26. ubi pro Jozachar legitur Zabad, & pro Somer, Samarith Moabitidis. *Drus.*

4 *Interfectus.*] Et sepultus in civitate David, non in Regum sepulcris, quod ex Paralipomenis notat Josephus. Aliquis ergo illi honos habitus, non summus, quia suprema pars vitæ à recto declinaverat. *Grot.*

5 *Amaßia.*] Prope est ut credam Sulpicium

[1] *Joachas* filius ejus regnavit, [2] invisus Deo, malis operibus, ob quæ [3] regnum ejus Syris prædæ fuit, donec [4] Dei misericordia depulsis hostibus, pristinum habere statum cœperunt. [5] Joachas diem functus, *Iohæ* filio reliquit re- 2
gnum. Is [6] Amassiæ, regi duarum tribuum civile bellum 3
intulit, [7] victoriaque potitus, [8] multam prædam in regnum suum

picium edidisse Amessia sive Amessias. Nam ita est in editione τῶ ο': ut etiam apud Eusebium in libris veteribus. Quanquam in aliis *Amasias*, ut in Latina nostra vulgata. *Drus.*

1 *Ioachas.*] Prætulerim Ioachaz. Nam sic est in Bibliis Græcis, ἰωάχαζ cum z in ultima. Ioachas se tuetur consuetudine illa qua postrema nominis barbari in ς mutatur, ut Annibal, Ἀννίβας. *Drus.* Hæc autem est quarta familia quæ tenuit regnum Israël. Regnarunt autem ex familia Iehu, quatuor hi, Ioachas, Ioas, Hieroboam, & Zacharias, quem Sellum occidit. *Sigon.*

2 *Invisus Deo, malis operibus.*] IV Regum cap. XIII. Iosephus lib. IX, 9. Τοῦ μὲν πατρὸς οὐδ' αὐτὸς μιμητὴς γενόμενος, ἀσεβήσας τε ὡς οἱ πρῶτοι τοῦ Θεοῦ κατεφρονήσαντες. Ita enim locus ille Iosephi corruptus, legendus est. Sensus est: Iehu adhuc aliquam Dei reverentiam, saltem primo regni anno, præ se tulit. At hic statim secutus est Ieroboamum filium Nebat. *Horn.*

3 *Regnum ejus Syris prædæ fuit.*] Hujus copias Rex Syriæ tantopere attrivit, ut ex numeroso exercitu, non plus quam decem millia peditum, equites quingenti superessent: qua expeditione multas magnas urbes illi ademit. *Ioseph.*

4 *Dei misericordia.*] In hac temporum difficultate Ioazas ad preces & supplicationes confugit, orans Deum, ut se è manibus Azaëlis liberet, nec ab eo subigi patiatur. Deus autem exoratus, eripuit eum è belli periculis, & regio pacem nacta, ad pristinum felicitatis statum, brevi rediit. *Idem.*

5 *Ioachas diem functus.*] XVII. regni anno, IV Reg. 13. ℣. 1. anno XXXIX. quo regnabat Ioas Rex Iudæ, cui Amasias successit. *Sigon.*

6 *Amasiæ Regi duarum tribuum civile bellum intulit.*] Ioseph. IX, 10. Hoc facere potuit, quia Amasias iniit regnum Iudæ, anno secundo ipsius Ioæ regis Israël, bellum inferentis. Quamvis Sulpicius ante meminit regis Amasiæ, quam Ioæ ineuntis. De hoc bello IV Reg. 14. ℣. 11. Ex quo patet Regem Israël non bellum intulisse, ut inquit Sulpicius, Amasiæ, sed excepisse. *Sigonius.* Hebræi censent causam belli fuisse, quod Amasias conductos à se milites ex Israël contra Idumæos, jussu Prophetæ dimiserit, qui indignantes spoliarint regnum Iudæ. Spolia hæc à Ioas & Israëlitis bello per Amasiam repetita. *Vatablus.* Sed scriptura solam superbiam Amaziæ, ob victoriam Idumæam, hujus belli causam facit. Sic & Ioseph. Abul. Histor. Scholast. Salianus & alii.

7 *Victoriaque potitus.*] Ipso Amasia capto.

8 *Multam prædam in regnum suum convertit.*] Amasiæ Regi captivo mortem interminatus est, nisi efficeret, ut Hierosolymæ, apertis portis, se cum victore exercitu admitterent. Ea necessitate & vitæ amore adactus, persuasit civibus ut hostem reciperent. At ille, dirutis ad trecentorum cubitorum spatium mœnibus, curru per id interstitium triumphabundus invectus est, captivum præ se agens Amasiam: & hoc modo factus urbis dominus, Dei thesauros abstulit, & quidquid auri vel argenti in regia repertum est, totum asportavit: ac tum demum, dimisso Rege, reversus est Samariam. *Ioseph.*

4 suum convertit. Idque [1] ob Amassiæ delictum accidisse tra-
5 ditur. Siquidem Idumæorum fines victor ingressus, idola
6 gentis ejus assumserat. Hic [2] novem annos regnasse scri-
7 bitur, quantum in libris Regnorum reperi. Sed [3] in Para-
lipomenis, atque etiam in Chronicis, novem & viginti
8 annos imperium tenuisse, annotatum est. Et nimirum id
persuadente ratione, quæ in his Regnorum libris facile
9 perspici potest. [4] Joram enim, rex decem tribuum, [5] octa-
vo anno imperii Amassiæ traditur regnare cœpisse, [6] unum-
10 que & quadraginta annos imperium tenuisse. Regnante de-
mum [7] Ozia Amassiæ filio, [8] quarto imperii ejus anno de-
11 functus est. Qua ratione [9] viginti & novem annos regi
Amassiæ

1 *Ob Amaßiæ delictum.*] Quod Idumæorum fines victor ingressus, idola gentis ejus assumserat. II Paral. c. xxv.

2 *Novem annos.*] Viginti novem, εἰκοσι καὶ ἐννέα, II Reg. 14. Errat ergo Sulpicius. *Drus.*

3 *In Paralipomenis.*] II. Paralip. xxv. Sic Græcis vocantur libri דברי הימים. Nam cum diurnorum mos sit multa λεπτομερέστερον narrare quam fert Annalium ratio, eo factum est, ut his non pauca debeamus, quæ in Annalibus, quos Hebræi Samuelis & Regum libros vocant, non inveniuntur: eaque ipsa causa fuit, cur hos libros Græce appellaverint παραλειπομένων nomine, ex parte scilicet maxime necessaria, cum alioquin multa hic sint eadem quæ in Annalibus, verborum mutatione modo nulla, modo exigua. *Grot.*

4 *Ioram enim Rex decem tribuum.*] In libris Regum dicitur *Hieroboam*, qui in Paralipomenis *Ioram*. Sigon. Adhuc quæro ubi Ieroboam in Paralipomenis Ioram vocetur. Affirmat hoc quidem Sigonius, sed affirmat tantum, non probat. *Drus.* Omnino existimarim, ex contracta Scriptura nominis Ieroboam, errore scribarum, factum Ioram. *Horam.*

5 *Octavo anno.*] Quintodecimo. IV Regum 14. ℣. 23.

6 *Unumque & quadraginta annos imperium tenuisse.*] Ab anno XV finiente Amasiæ Regis Iuda, IV Reg. 24. 23. usque ad XXVII. Oziæ. *Richard. Lyra. Abul.* Nempe solus. Nam cum parente suo Ioas videtur aliis XII. annis ante regnasse, & ita IV Reg. XV. 1. dicitur, anno XXVII. Ieroboami regnasse Azarias filius Amasiæ, Regis Iudæ. *Tirinus.*

7 *Ozia Amaßiæ filio.*] Ozia vocatur II Paral. 26. 1. qui IV Reg. 24. 2. & 15. 8. Azarias dicitur. Fuit ergo διώνυμος, id est, binominis. *Drus.*

8 *Quarto imperii ejus anno.*] Quid sibi velit illud *quarto*, non video. Siquidem Ioram sive Hieroboam defunctus est anno XXXVIII. Oziæ. Nam eo anno Zacharias filius ei successit. *Sigon.* Ex *Libris* Regum reponunt, *trigesimo octavo imperii ejus anno.* Recte an secus, ubi plus otii erit, videro. *Drusius.* Res ita se habet. Post mortem Ieroboami vel interregnum fuit, vel per tutorem administratum fuit regnum, vel rebellio continua fuit per annos XI. Nam ex IV Reg. 15. 8. constat, anno demum XXXVIII. Azariæ seu Oziæ Regis Iuda, Zachariam filium Ieroboami II. Sceptrum tenuisse, id est, post undecim annos à morte patris sui. *Lyra. Abul.*

9 *Viginti & novem annos regi Amaßiæ effecit.*] Eusebium intelligit, qui in Chro-

Amasiæ effecit. Itaque nos hoc ipsum secuti, quia ratio- 12
nem temporum persequi placet, Chronicorum authorita-
ti accessimus.

LXXXII. Igitur [1] Amasiæ *Ozia* filius successit. [2] Nam 1
in parte decem tribuum *Ioas* diem functus, [3] *Ioram* filio lo- 2
cum fecerat: postque hunc [4] *Zacharias* ejus filius regnavit.

Horum

Chronicis ita scribit, *Ebræorum Judæ Amasias ann. XXIX.* Drusius. Si etiam ea quæ scribit Sulpicius vera essent, tamen hunc numerum XXIX. annorum non efficerent. Nam si sumas annos Amasiæ, qui sunt ab octo ad viginti novem, efficiunt XXI. si addas quatuor Oziæ, erunt XXV. non XXIX. Ut igitur hic numerus conficeretur, ita legendum esset: *Joram enim Rex decem tribuum, quinto decimo anno imperii Amasiæ traditur regnare cœpisse, unumque & quadraginta annos imperium tenuisse, regnante demum Ozia Amasiæ filio*, XXXVIII. *ejus imperii anno*, &c. Sigon.

1 *Amaziæ* Ozias *filius successit.*] IV. Regum 15. Joseph. 9. 11. Rex hic in Hebræo vocatur עזריה, in Græco Α'ζαρίας. At in Paralipomenis עזיהו, in versione LXX. Ο'ζίας, quomodo & Josepho semper vocatur. Crediderim verum ejus nomen fuisse עזיה per Dagesch. Olim antequam id compendium dictionis inventum est, scriptum עזיה. Litera autem ו facile in ר mutari potuit, ob formæ vicinitatem. Estque id eo credibilius, quod Josephus, qui utrosque libros legit, semper eum vocat Ο'ζίαν, Pontificem autem qui eodem vixit tempore Α'ζαρίαν, quomodo & LXX. qui in Hebræo Paralipomenon cum pari adjectitio ו ea עזריהו. *Grotius.* Hoc regnante Hosea Propheta vaticinium suum iniit, ut ipse scripsit. Item Amos. *Sigonius.* Quomodo vero dicatur Matth. 1. 8. Joram genuisse Oziam, cum constet ex II Regum 8. 24. II Regum 11. ℣. 2. I Chron. 3. 11. 12. Joramum genuisse Achasiam, Achasiam Joasum, Joasum Amasiam, Amasiam denique Oziam, II Paralip. 26. 1. qui & Azarias vocatur II Reg. 15. 1. disputat Fr. Spanhemius parte 1. Dub. Euang. 4. qui omnino videndus. Ribera censet inter Amasiam & Azariam fuisse interregnum XIII. annorum, eo quod Azarias trimulus esset moriente patre Amasia. Sed hanc sententiam refutant Cajetan. & Salianus. Fugienda enim sunt interregna, ne Chronologiæ series continua turbetur. Unde Eusebius, Joseph. & alii passim regno & annis Amasiæ immediate subjiciunt & connectunt regnum & annos Azariæ. *A Lapide.* Hujus Oziæ anno quinto, cum solstitio æstivo, cœpit initium Olympiadum in Græcia: & ejusdem anno nono per Phul Belochum superatus est Sardanapalus, & Monarchia Assyriis erepta. *Chronol.*

2 *Nam in parte decem tribuum Joas diem functus.*] Hoc significavit supra cum dixit: *Joram enim Rex decem tribuum octavo anno imperii Amasiæ traditur regnare cœpisse.* Sigon.

3 Joram *filio locum fecerat.*] Jeroboam sub quo Amos prophetavit. Amos 1. 1. Supra, *Joram enim Rex* 10. *tribuum unum & quadraginta annos imperium tenuisse traditur.* Quod firmatur autoritate Scripturæ. Vide IV Reg. 14. 23. In Eusebio tamen, *Hebræorum Israël* XII. *Jeroboam ann.* XLII. Nec aliter est in exemplari Græco. *Drusius.* Josephus: Πεντεκαιδεκάτῳ ὃ ἔτει δὲ Α'μασίου βασιλείας ἐβασίλευσε τῶν Ἰσραηλιτῶν Ἰωάζου υἱὸς Ἱεροβοάμου ἐν Σαμαρείᾳ ἔτη τεσσαράκοντα.

4 Zacharias *ejus filius.*] II Reg. 14. 29. Joseph. 9. 11.

3 [1] Horum nos regum, omniumque qui in parte decem tribuum Samariæ præfuerunt, annotanda esse tempora non putavimus: quia brevitati studentes, superflua omisimus, & ad cognitionem temporum, ejus potissimum partis annos credimus persequendos, quæ in captivitatem posterius
4 abducta, prolixius tempus in regno habuit. Igitur Ozias regnum Judæ adeptus, [2] præcipuam curam Domini cogno-
5 scendi habuit, [3] Zacharia propheta plurimum usus. [4] Esaias etiam sub hoc primum prophetasse traditur, quomerito [5] pro-
6 speris eventibus adversus finitimos bella gessit. [6] Arabas
7 etiam devicit. Jamque [7] Ægyptum terrore nominis sui con-

1 *Horum nos Regum.*] Duplex Sulpicium ratio impulit omittendi Chronologiam Regum Israëlis. Tum vitandæ prolixitatis: tum quia series Regum Judæ longius producitur. *Sigon.*

2 *Præcipuam curam Domini cognoscendi habuit.*] Ἀγαθός τε ἰῶ καὶ δικαίῳ τὴν φύσιν, καὶ μεγαλόφρων, καὶ εὐσεβείᾳ τῶν πραγμάτων φιλοπονώτατος. *Ioseph.* Clarum fuit pietatis exemplum. Sic in libris regum: *Fecit quod placitum erat Domino, juxta omnia quæ fecit Amazia pater ejus.* Sigon.

3 *Zacharia Propheta.*] Secutus est eos qui 11 Paralipom. 26. ℣. 5. legunt *intelligens in visionibus Dei.* Nam diversa lectio alium sensum continet. Vide Observation. lib. 14. cap. 20. & cap. 22. *Drusius.*

4 *Esaias etiam sub hoc primum prophetasse dicitur.*] Esai 1. 1. Hic præter cæteros adeo aperte de Christo vaticinatus est, ut Euangelista potius, quam Propheta, censendus sit. *Hieronym.*

5 *Prosperis eventibus adversus finitimos bella gessit.*] Suscepta expeditione in Palæstinos, prælio victor, urbes eorum vi cepit, Gittam & Jamniam, & earum mœnia vi diruit. *Joseph.*

6 *Arabas etiam devicit.*] Qui Homero ἐρεμβοί. Nam certo certius est, qui Homero vocantur ἐρεμβοί, esse ipsissimos eos, quos posterior Græcorum ætas Ἄραβας vocavit. Rufus vetus poëta apud Galenum, Ladanum ἐν γαίᾳ ἐρεμβῶν nasci tradit, qui sunt Arabes. Celebre quippe est Ladanum Arabicum. *Salmasius.* Idem Strabo in 1. habet, qui & Possidonium in hac fuisse sententia tradit extremo libro 16. Dionysio quoque ἐν εὐδαίμονι pars sunt Arabiæ. Sed si sic Arabes dicti, tanquam *Occidentales*, à quibus nomen hoc acceperunt? Num à Persis? Sed lingua horum alia. An à Syris vel Babyloniis? At hi sunt circa meridiem. Num ab Ægyptiis? Atqui isti sunt ab ortu. Quare potius censeo, primo Arabas dictos qui Arabiæ desertum incolunt: hinc nomen etiam aliis tributum. Quanquam non absurde dixeris, sic vocari Arabiam, quasi colluviem hominum. Quippe etiam ערב, *mistio, mixtura.* Vossius. Illi autem Arabes quos Uzias devicit, in Gurbaal habitabant. *Joseph.* Μετὰ δὲ τοῦτον τὸν στρατείαν, ἐπῆλθε τοῖς ἐν Αἰγύπτῳ γειτνιῶσιν Ἄραψι, καὶ πόλιν κλίσας ἐπὶ τῇ ἐρυθρᾷ θαλάσσῃ, κατέσχεν αὐτὴν φρουρᾷ.

7 *Ægyptum terrore nominis sui concussserat.*] Sic Florus: *urbem terror regius afflavit.* Josephus: Ἐπῆλθε τοὺς Ἀμμανίτας καὶ καταστρεψάμενος, καὶ φόρους αὐτοῖς θεῖσας τελεῖν, καὶ πόλεις μέχρι τῶν Αἰγυπτίων ὅρων κατασκάψας. In sacris: *Et divulgatum est nomen ejus usque*

concusserat, [1] elatusque secundis rebus, illicita præsumens,
[2] incensum Deo obtulit: [3] quod solis facere sacerdotibus fas
erat. Itaque cum [4] per Azariam sacerdotem [5] increpitus, eo 8
loco decedere cogeretur, [6] atque in iram exarsisset, [7] lepra
oppletus [8] decessit. [9] Quo morbo affectus, vita functus 9
est, quum regnasset annos duos & quinquaginta.

LXXIII. Regnum inde [10] *Joathæ* filio datum: isque [11] ad- 1
modum

usque ad introitum Ægypti, propter crebras victorias. Sed Rex ad ornandam urbem curas suas contulit, mœniis instauratis, quibus turres, altitudine centum quinquaginta cubitorum, addidit. Vide plura apud Josephum.

1 *Elatusque secundis rebus.*] Διεφθάρη τὴν διάνοιαν ὑπὸ τοῦ τύφου, καὶ χαυνωθεὶς θνητῇ περιουσίᾳ. *Joseph.*

2 *Incensum Deo obtulit.*] Offerre voluit. Nam quo minus offerret impeditus fuit à sacerdotibus. Sic alibi, *pugnavit*, exponitur pugnare cogitavit. Nam verba quandoque conatum duntaxat designant. *Drusius.* Cum venisset solennis festi celebritas, sumto sacerdotali habitu, ingressus templum, ad aureum altare Deo suffitum facturus, astitit. *Joseph.*

3 *Quod solis facere sacerdotibus fas erat.*] Nam ipsi, ne intrare quidem basilicam templi, in qua erat altare suffitus, licuit. Num. c. 3. & 18. 1. 2. 5. 7.

4 *Per Azariam sacerdotem.*] Comitatum aliis LXXX. sacerdotibus. Azariam autem eundem faciunt recentiorum aliqui cum Jothamo Joëlis filio in serie Josephi, & Chronici Hebræorum. *Seldenus.*

5 *Increpitus.*] His verbis: *Non est tui officii, Ozia, ut adoleas incensum Domino, sed Sacerdotum, hoc est, filiorum Aaron, qui consecrati sunt ad hoc ministerium: egredere de sanctuario, ne contemseris: quia non reputabitur hoc tibi in gloriam à Domino Deo.* 11. Paral. 26. 18.

6 *Atque in iram exarsisset.*] Ὀργισθεὶς, ἠπείλεσεν αὐτοῖς θάνατον, εἰ μὴ τὴν ἡσυχίαν ἄξουσι. *Joseph.*

7 *Lepra oppletus.*] Quæ maledicentiæ & superbiæ pœna. Addit Josephus: *Et ecce, terra vehementer concutitur, fissoque superne templo, radius Solis os regis ferit, quod è vestigio lepra contactum est. Accessit & aliud prodigium, quod ante urbem in loco, qui dicitur Eroge, dimidium montis ad occidentem vergentis revulsum, per quatuor stadia volutum, objectu demum Orientalis montis constitit, obstructa via publica, & oppressis ruina hortis regiis.* Addunt Hieronymus, Cyrill. Origen. & Chrysostomus ob peccatum hoc Oziæ, cui nonnulli primores consenserint, Prophetiæ spiritu usque ad obitum Regis, Judæos privatos. Fuit autem lepra oppletus, non anno regni sui XXVII. ut Seder Olam vult, sed vel anno XLIX, ut Salianus, vel LII. ut Hieronymus vult.

8 *Decessit.*] Non è vita, sed è templo. Quia sequitur: *quo morbo affectus, vita functus est.* Sigon.

9 *Quo morbo affectus, vita functus est.*] Καὶ χρόνον μὲν τινα διῆγεν ἔξω τῆς πόλεως, ἰδιώτην ἀποζῶν βίον, τοῦ παιδὸς αὐτοῦ Ἰωθάμου τὴν ἀρχὴν παραλαβόντος, ἔπειτα ὑπὸ λύπης καὶ ἀθυμίας ἀπέθανεν ἔτη μὲν βιώσας ὀκτὼ καὶ ἑξήκοντα, τούτων δὲ βασιλεύσας πεντήκοντα δύο. *Joseph.*

10 Joathæ *filio.*] 11 Reg. 15. 11. Chron. 27. Joseph. 9. 11. Fuit initio vicarius Regis, per tres quatuorve annos. Deinde mortuo ex asse successit.

11 *Admodum sanctus fuisse traditur.*] Οὗτος ὁ βασιλεὺς οὐδὲ μιᾶς ἀρετῆς ἀπελείπετο, ἀλλ' εὐσεβὴς μὲν τὰ πρὸς τὸν θεὸν, δίκαιος δὲ τὰ πρὸς ἀνθρώπους ὑπῆρ-

modum ſanctus fuiſſe traditur, proſpereque imperium adminiſtravit: [1] gentem Ammonitarum bello victam, [2] ſti-
2 pendium præſtare coëgit. [3] Regnavit autem annis XVI. Eidemque [4] *Achaz* filius ſucceſſit.

1 LXXXIV. Celebris [5] circa hæc tempora [6] Ninivitarum

ὑπῆρχεν, ἐπιμελητὴς δὲ τῶν κατὰ τὴν πόλιν. *Joſeph.*

1 *Gentem Ammonitarum bello victam.*] בני עמן. II Paralipom. 27. 5. At Joſephus cum autore noſtro Ammonitas vocat: στρατευσάμενος δὲ καὶ ἐπὶ τοὺς Ἀμμανίτας καὶ κρατήσας αὐτῶν ἐν τῇ μάχῃ.

2 *Stipendium præſtare coëgit.*] Ἑκατὸν τάλαντα, καὶ σίτου κόρους μυρίους τοὺς αὐτοὺς δὲ καὶ κριθῆς. *Ioſeph.*

3 *Regnavit autem annis* XVI.] Vixit annos XLI. Ante ejus obitum Retzin Syriæ Rex, & Pekah Rex Iſraëlis, Judæam invaſerunt. Anno XI. ejus Romulus urbis Romæ fundamenta jecit XXI. Aprilis, ipſis Palilibus. Sed quoniam controvertunt Chronologi de aliquibus annis, videantur Calviſ. Petitus, Petavius, Torniellus, Salianus, & alii.

4 Achas *filius ſucceſſit.*] II Reg. 15. 38. II Paral. 27. 9. Eſa. 7. 1. Matth. 1. 9. Ἀσεβέστατος εἰς τὸν θεὸν γενόμενος, καὶ τοὺς πατρίους παραβὰς νόμους, τοὺς Ἰσραηλιτῶν βασιλέας ἐμιμήσατο, βωμοὺς ἐν Ἱεροσολύμοις ἀναστήσας, καὶ θύων ἐπ' αὐτῶν τοῖς εἰδώλοις, οἷς καὶ ἴδιον ὁλοκαύτωσε παῖδα κατὰ τὰ χαναναίων ἔθη. *Ioſeph.*

5 *Circa hæc tempora.*] Quartus liber Regum oſtendit Jonam ſub Jeroboam Joas filio vixiſſe, IV Reg. 16. 25. Atque ita expoſuit quoque Joſephus, & poſt eum S. Hieronymus. A quibus non diſſidet Funccius, qui miſſum fuiſſe ſcribit Jonam ad Ninivitas circa tempora Uziæ ſive Oziæ. Nam Ozias & Jeroboam filius Joas, qui ſecundus & junior dicitur, una regnaverunt. Vide Joſephum lib. 9. 11.

6 *Ninivitarum.*] Urbs vocatur in ſacris בינוה, & ſic quoque Ammiano Marcellino & aliis. Plerique Græcorum Νῖνον vocant, ut *Strabo* XVI. *Plinius* lib. 6. 13. *Lucan.* lib. 3. *Ptolemæus* in Aſſyria, & alii. Strabonis verba ſunt: Ὁ μὲν Νῖνος τὴν Νῖνον ἐν τῇ Ἀτουρίᾳ κτίσας, πολὺ δὲ μείζων ἦν τῶν βαβυλώνος. Ingens igitur. Audi Diodorum: *Ninus ad Euphratem urbem præclare munitam figura altrinſecus oblonga poſuit. Nam latus utrimque longius ad* CL. *ſtadia excurrit; reliqua duo minora* XC. *obtinent. Ambitus igitur totus ſtadiis* CCCXXC. *conſtat. Murus ad centum pedum altitudinem exurgebat, & ad trium latitudinem curruum, junctim agitandorum, porrectus erat. Turres in eo* CIↃ IↃ. *ducentos pedes altæ. Aſſyriis habitandam urbem dedit, ex aliis tamen nationibus, qui vellent, aggregati. His magnum agri vicini tractum aſſignavit.* Hæc urbs à Cyaxare & Nebucadnezare aliquandiu poſt exciſa, nunquam refloruit. Quanquam urbs iterum ejus nominis, & ea adhuc Ammiani ævo, ingens. Sic enim ille: *Ninive Adiabenæ ingenti civitate tranſmiſſa.* Lib. 17. De cujus vero ſitu accuratiſſime Fullerus 3. Miſcell. 6. Non enim ad Tygrim, ſed ad Lycum amnem ſita fuit. Hodie adeo ex hominum memoria evanuit, ut ne ſitus quidem ejus notus ſit. Geographus Nubienſis tradit Moſul ad Occidentalem Tigridis ripam, è regione vetuſtiſſimæ Urbis Lino, quæ in Orientali jacet, ſitam. Vocat لينو, quæ indubie Ninos urbs. Chaldæi enim & Arabes ſæpe La pro Na ponunt, & contra. Qui vero Νῖνον, quæ & Νινευὶ volunt eandem cum Mauſel eſſe, falluntur. Non ſolum quia in adverſis ripis: ſed & quia gradu ferme

rum fides traditur. Id oppidum olim [1] ab Assur, [2] Seon filio 2
conditum, caput regni Assyriorum fuit: [3] frequens tum
incolentium multitudine, alens [4] virorum millia c. & xx.
atque, ut in magno populo, abundans vitiis. Queis Deus 3
motus, Jonam prophetam ex Judæa ire præcepit, ac de-
nunciare urbi excidium, [5] sicut olim Sodoma & Gomorrha
divinis ignibus conflagrassent. Verum propheta prædica- 4
tionis istius ministerium detrectans, non contumacia, sed
præscientia, [6] qua videbat Dominum pœnitentia populi
placandum, [7] navim, quæ [8] longe diversa regione Tharsos
pete-

tferme integro Ninus Ptolemæi septen-
Srionalior, quam Μουσὺλ Chrysococcæ.
falmas.

1 *Ab Assur.*] Gen.4. Ubi tamen magna disceptatio, אשור regionis, an hominis nomen. Vide Drusium. Maxime probabilis sententia, Assurem Chami filium, qui totius Assyriæ conditor, etiam regiæ urbis Ninives conditorem. Nec Moses repugnat. Non enim dicit יצא לאשור, vel אשורה, quod fieri debuisset, si de Nimrodo sermo. Is igitur, dejecto Nimrodo, Monarchiam ad Assyrios transtulit. Assur autem hic est quem Chronicon Alexandrinum θούῤῥαν vocat. Verba sunt: Μετὰ δὲ Νῖνον ἐβασίλευσαν Ἀσσυρίων θούῤῥας. Vide & Suidam in θούῤῥας. Hic est ipsissimus Assur, qui Dialecto gentica Athur: unde Ἀθουρία quæ eadem cum Ἀσσυρία. Hinc abjecto capite Thur, & θούῤῥας. *Horn.*

2 *Seon filio.*] Nihil etiam dubitans lego *Sem filio.* Nam Assur filius Sem Gen. 10. 22. Hic Niniven primus condidit, Gen. 10. 11. Eucherius: *Assur Assyrii, ab Assur filio Sem. Hi urbem Ninum ex nomine Nini regis condiderunt, quæ nunc Ninive vocatur.* Drus. Alii legunt, *Semiramidis filio.*

3 *Frequens tum incolentium multitudine.*] Fuit enim urbs גדלה לאלהים, admirandæ magnitudinis, in circuitum patens itinere tridui, Babylone multo major. Quod ex priscis Fullerus ostendit 3 Miscell. 6.

4 *Virorum millia* c. *&* xx.] Imo hominum qui non poterant discernere inter dexteram & sinistram, hoc est, puerorum. Si verum hoc, ut est verissimum, quantus, putes, erat numerus aliorum, qui discernere poterant inter utramque manum. *Drus.*

5 *Sicut olim Sodoma & Gomorrha.*] Hoc de suo adjecit & ex ingenio promisit, aut ex commentario aliquo sumsit. Sane in scholiis Camii Ebræi, *evertetur quemadmodum eversæ fuerunt Sodoma & Gomorrha. Nam opera eorum similia operibus Sodomitarum.* Drus.

6 *Qua videbat.*] Alibi est, *quia.* Vide Jon.4. 2.

7 *Navim.*] Joppensem. Joppe autem est יפו, urbs Palæstinæ antiquissima, & ante diluvium condita. Strabo: *Locus satis editus est, ita quidem, ut inde tradant Hierosolymam conspici Judæorum metropolim: quin & Judæi portu hoc utuntur, usque ad mare digressi.*

8 *Longe diversa regione Tharsos petebat.*] Πλοῖον εὑρὼν ἐμβὰς, εἰς Ταρσὸν ἔπλει τῆς Κιλικίας. Sed vide an legendum sit Tharsis. Nam sic est Jon. 1. in editione Græca, καὶ ἀνέστη Ἰωνὰς τοῦ φυγεῖν εἰς θαρσίς. Adhibe Lectiones meas. *Drus.* Augustinus Tharseis Ciliciam, Tharsum metropolim tradit. Idem Carthaginem potius innui putat in Psalm. 47. Ammianus 14. *Ciliciam Tarsus.*

5 petebat, conſcendit. Sed ubi in altum proceſſum, nautæ
ſævitia maris compulſi, quiſnam eſſet mali cauſa, ſorte ex-
6 ploravere. Cum ſuper Jonam ſors decidiſſet, tanquam
piaculum tempeſtatis, in profundum projectus eſt: [1] ex-
ceptuſque à ceto, marino monſtro, ac devoratus, [2] poſt tri-
duum fere [3] Ninivitarum littoribus ejectus, juſſa prædicat,
7 urbem ſcilicet ob peccata populi [4] triduo perituram. Igi-
tur

ſus nobilitat, urbs perſpicabilis. Hanc condidiſſe Perſeus memoratur; vel certe ex Æthiopia profectus Sandan quidam nomine, vir opulentus & nobilis. Ubi per *Sandan*, Sardanapalum intelligi, tum ex nominis affinitate patet, tum quia veteres tradunt eum una die Tarſum & Anchialum condidiſſe. Ex Æthiopia profectus dicitur, quia Chus vicina Aſſyriæ & Babyloniæ. *Horn.*

1 *Exceptuſque à ceto.*] A magno aliquo piſce, quem lamiam fuiſſe nonnulli putant. Nam balæna, quod fauces anguſtiores habeat, hominem integrum vorare nequit. *Druſ.* Imprimis ore vaſto terribilis eſt λάμνης, quæ *Lamia* Latinis. Tanto enim oris eſt rictu, ut totum deglutiat hominem. Sane Nicæenſes teſtati ſunt Petro Gillio, ſe lamiam cœpiſſe ad quatuor librarum millia accedentem, inque ejus ventre reperiſſe hominem ſolidum. Item Maſſilienſes ei retulerunt, inveniſſe ſe in ea hominem loricatum. Ut lamia poſſit videri id ceti genus, in cujus ventre divinitus conſervatus Jonas Propheta fuit. Pene extra omnem controverſiam ponimus, fabulam de Hercule, in balenæ ventre commorante, fuiſſe confictam ex Prophetica Jonæ noſtri Hiſtoria. Nam & tridui meminerunt, & ob id à Lycophrone in Caſſandra Hercules τριέσπερος vocatur, διὰ τὸ ἀφότιστον ἐς σκοτεινὴν εἶναι τὴν γαστέρα τοῦ θηρίου. Iſacius Tzetzes in Lycophr. plenius B. Cyrillus in Jonam, & Theophylactus. Qui dicunt, *Herculem deglutitum quidem à ceto, redditum tamen, ab inſito ceti calore capite ſolum depilato.* Voſſius. Atque exiſtimarim fabulam Andromedes ab eadem origine derivatam. Quis enim dubitet, Ioppenſibus innotuiſſe, Jonam è mari, &, ut narrabat, ex ceti ventre, in lucem reverſum. Ac quia ipſorum navi vectus, placandis numinibus ſuis, virginem ibi alligatam, & balænis objectam. Vide Solinum 39. Plinium 5. 13. & 31. *Horn.*

2 *Poſt triduum fere.*] Redundat *fere.* Nam Jon. 11. 1. *fuit Ionas in viſceribus piſcis tres dies & tres noctes.* Druſ.

3 *Ninivitarum littoribus ejectus.*] Hiſtoria narrat illum in aridam ejectum, nulla mentione facta littorum in quæ ejectus fuerit. *Druſius.* Non minus ridiculum ſe Geographis Sulpicius præbet, atque Diotymus Strombychi filius, qui è Cilicia, per Cydnum in Choaſpen fluvium, qui Suſas præterfluit, ſe navigaſſe ſcripſit. *Strabo* 1. Τὸν δὲ λόγον, ὑπὸ τοῦ κήτους καταποθέντα τρεῖς ἡμέρας καὶ τοσαύτας νύκτας, εἰς τὴν εὔξεινον ἐκβρασθῆναι πόντον, ζῶντα, καὶ μηδὲν τοῦ σώματος λελωβημένον. *Ioſephus.* Sed longius ab Aſſyria diſtat Euxinus Pontus. Quid obſtat quo minus eum ad eadem, unde digreſſus, Syriæ littora, ejectum ſtatuamus, vel Ciliciæ, unde recta in Aſſyriam & brevis via? *Horn.*

4 *Triduo perituram.*] Expreſſit lectionem Græcam ἔτη τρεῖς, quam corruptam eſſe indicat Theodoretus, legendumque τεσσαράκοντα, *adhuc quadraginta dies:* cui aſſentior. Licet eam excuſare conetur Auguſtinus de Civitate Dei lib. 18. c. 44. Proſper Aquitanus:

Sic

tur [1] non dissimulanter, ut olim Sodomis, audita est vox Prophetæ: ac statim, [2] jussu regis, exemploque, populus universus, quin & recens nati, [3] cibo potuque abstinere jubentur: jumenta itidem, & diversi generis animalia, compulsa fame ac siti, lamentantium speciem, cum hominibus præbebant. Ita [4] imminens malum aversum. [5] Jonæ apud 8
Deum conquerenti, quod fides dictis non affuisset, respon- 9
sum: *pœnitentibus veniam negari non posse.*

LXXXV. At in Samaria, Zachariam regem admodum 1
impium, quem superius regnasse memoravimus, [6] *Sella* quidam interemit, regnumque occupavit: idemque [7] *Manæ* insidiis,

Sic Ninive, monitis Jonæ, sub tempore cladis,
Credidit, & tribus in luctu jejuna diebus,
Promeruit morum excidio consistere regno.

Drusius. Josephus præter necessitatem, & velut diffisus veritati historiæ, concionem Jonæ pervertit. Verba ejus sunt: Σταθεὶς ἐπήκοον ἐκήρυσσεν, ὡς μετ' ὀλίγον πάλιν ἀποβαλοῦσι τὴν ἀρχὴν τῆς Ἀσίας καὶ ταῦτα δηλώσας ὑπέστρεψε. Atqui nihil hujus Propheta dixit, & destructa etiam urbe regia, regnum nihilominus salvum esse poterat. *Horn.*

1 *Non dissimulanter, ut olim Sodomis.*] Innuit, auditam cum fructu Jonæ concionem, apud Ninivitas. Contra quam Sodomis accidit, qui risu & contemtu, prænuncios cladis suæ exceperunt. *Horn.*

2 *Jussu Regis.*] Jonæ 3. Quis ille? Sardanapali antecessor, ut quidam volunt. Sed tempora maxime suadent, fuisse ipsum Sardanapalum. *Calvisius.* Fuit Pul Sardanapali pater, de cujus expeditione in Palæstinam 1 Chron. 5. 26. 11 Reg. 15. 19. *Usserius.*

3 *Cibo potuque.*] Tria sunt quæ in luctu & dolore magno, aut in peccati pœnitentia, antiquitus fecere Hebræi, atque Hebræorum exemplo cæteri, qui aliquam Dei notionem habuerunt. Vestimenta sua sciderunt, atque iis abjectis, saccum induerunt, jejunio se macerarunt, & capita sua cinere & pulvere consperserunt. ut Genesis 38. Levit. 21. Num. 14. 1 Reg. 1. 11 Paral. 20. *Sigon.*

4 *Imminens malum aversum.*] Ad tempus. Nam eversio Ninives sub alio Rege accidit. *Idem.*

5 *Jonæ apud Deum conquerenti.*] Jonæ 4.

6 Sella *quidam.*] 11 Reg. 15. Sellum filius Jabes, qui in Græcis Bibliis σελλοὺμ vocatur, 4. Reg. 15. 10. Hic regnavit in Samaria μῆνα ἡμερῶν, hoc est, interprete Hieronymo, *mensem unum.* Cæterum in Eusebio est *dies tres.* Drus. Zacharias autem regni sui mense sexto periit 11 Reg. 15. 8.

7 Manæ *insidiis.*] Legendum videtur pro *Manæ* insidiis, *Manehem.* Extremæ syllabæ locum errori dederunt. *Sigon.* Alibi, Manes. Manem, Manes; ut Joseph, Joses, & est contractum ex Manahem. Aut Mane, ut Jose, in quo abjecta ultima ex Joseph. Manem, Mane, ut Joseph, Jose. Sic Goliath, Golia. Mariam, Maria. Paulo ante, *Manæ insidiis*, qui est obliquus à Mane, nisi legendum, Mane insidiis. Porro in contractione Manem pro Manahem nullum est mendum, ut quidam censent. Nam similis contractio in Manaim pro Mahanaim, id est, castra. *Drus.* A Sulpitio Manes hic appellatur eodem quo Manes

2 ſidiis, [1] exemplo facti ſui, periit. Mane ereptum Sellæ
3 [2] imperium tenuit, [3] filioque *Pache* reliquit. Eundem vero
[4] Pache quidam ejuſdem nominis [5] interemit, [6] regnumque
4 occupavit. Mox [7] ab *Oſee* peremptus, eodem ſcelere quo aſ-
ſumpſerat, imperium amiſit.

LXXXVI. Hic

Manes hæreſiarcha nomine. Utriuſque vero nomen Paracletum ſive conſolatorem ſignificat. *Uſſerius.*

1 *Exemplo facti ſui periit.*] Quod evenit olim Zambri, ut regnum Elæ per vim ereptum, ſeptem tantum dies tenuerit, idem quoque Sellæ contigit, qui uno menſe regnavit. *Sigon.* Nam Manahem nomine Regis ſui Zachariæ Thirzam obſidens, audita cæde ejus, Sellumum quoque ſuſtulit, & imperium rapuit. *Joſeph.*

2 *Imperium tenuit*] 11 Reg. 15. 22. Vir immani crudelitate, qui ne prægnantibus quidem fœminis pepercit. Quod ante eum & Hazaël fecit, Rex Syriæ; & poſt exercita hæc crudelitas tum alibi, tum in veſperis Siculis. Tales Manahemi, infeliciſſimo ſeculo noſtro, Germaniam omni immanitatis genere exhauriunt. *Horn.*

3 *Filioque* Pache *reliquit.*] Cum regnaſſet annos x. uſque ad L. annum Azariæ. Hic primus Aſſyriis viam in Iſraëlitidem oſtendit, vocato contra Thirſenſes Phul Belocho. Qui videtur Beleſes Diodori eſſe, ſocius Arbacis in bello contra Sardanapalum geſto. Eo ad vivicomburium adacto, in quo urbs Ninive in cineres ſubſedit, ſolus quidem Arbaces in Monarchia ſucceſſit, Beleſes tamen præfecturam Babyloniæ & Aſſyriæ obtinuit, ac paulo poſt titulum regium, vel ſponte Arbacis, vel per rebellionem, ſumſiſſe videtur. Vide Petavium 9. de Doct. Temporum 35. & 10. 3. Paches Paceia eſt 4. Regum 15. 25. Pacea in Chronico Euſebii. *Druſ.* Ὃς τῇ τοῦ πατρὸς κατακολουθήσας ὠμότητι, δυσὶν ἔτεσι μόνοις ἦρξεν. *Ioſeph.* Uſſerius oſtendit Phul fuiſſe patrem Sardanapali, qui inde dictus Sardanpul, ut Merodach Baladan, Eſaiæ cap. 39. 1.

4 *Pache quidam ejuſdem nominis.*] Hic in fonte Phacee dicitur, nomine quidem affini & cognato, ſed tamen alio diverſoque. Græci quoque in his nominibus variant. Nam Phaceia in eorum libris vocatur Φακεσίας, alter autem Φακεὲ υἱὸς ῥομελίου. Sic edit. Romana. quam nunc ſolam conſului. Hic Phacee regnavit ann. xx. Sub hoc Theglath Phalaſſar Rex Aſſyrius magnam partem populi tranſtulit in Aſſyriam. 4. Reg. 15. 29. *Druſ.*

5 *Interemit.*] Δολοφονησθεὶς ἐν συμποσίῳ μετὰ φίλων ἀπέθανε, Φακείου τινὸς, ὃς ἦν χιλίαρχος ἐπιβουλεύσαντος αὐτῷ. *Ioſeph.*

6 *Regnumque occupavit.*] Et cum Retzin Rege Syriæ Hieroſolymis obſeſſis, Judæorum cxx. occidit in prælio, cc. millia abduxit. Achaz Rex Judæ, poſt hanc cladem, evocato Tiglat Pilleſſere Aſſyriorum Rege, Damaſcum capit; qui Syros, & ex Iſraële quinque tribus, Rubenitas, Gaditas, dimidium tribuum Manaſſe, Zabulonitas, & Nephtalitas, in captivitatem abduxit. 4. Regum 16. Joſeph. 9. cap. 13. Et ſub eodem Tiglat Pilleſſere, Babyloniis ab Aſſyriorum dominatu deficientibus, Nabonaſſar novum regnum Babylonicum erexit. De quo vide Scaligerum 5. De emendatione Temporum, & alios Chronologos.

7 *Ab* Oſee *peremtus.*] Vocatur Hoſee filius Ela Διακρίσεως ἕνεκα. Nam alius erat filius Beeri, cujus Prophetia etiamnum extat. *Druſ.* Ἀπέθανε δ' ὑπὸ τοῦ αὐτὸν καιρὸν καὶ ὁ τῶν Ἰσραηλιτῶν βασιλεὺς Φακέας, ἐπιβουλεύσαντος

LXXXVI. [1] Hic ultra omnes reges superiores impius, 1
pœnam sibi perpetuamque genti captivitatem, à Deo me-
ruit. Namque ei [2] Salmanasser [3] rex Assyriorum intulit bel- 2
lum, [4] victumque tributarium sibi effecit. Sed cum [5] occul- 3
tis consiliis rebellionem pararet, [6] regemque Æthiopum,
qui

σαντος αὐτῷ φίλου τινὸς Ὠσηοῦ. *Josephus.*

1 *Hic ultra omnes Reges superiores impius.*] Aliud colligas ex IV Reg. 17. 2. *Drusius.* Πονηρός τε ἦν, καὶ τῶν πρὸς θεὸν ὀλίγωρος. *Josephus.* Fuit autem post mortem Phacee interregnum annorum VIII. Nam regnum Oseæ vel interruptum fuit annis Syrorum, vel æmulum familiæ Phacee. *Abul.* Certe verum non est quod Sulpicius dicit: *ultra omnes hunc fuisse impium.* Quia etiamsi Osee ipse coleret vitulos aureos, tamen permisit suis, qui vellent, ire in Jerusalem, ibique adorare Deum Judæorum in templo, quod cæteri Reges Israëlis, dispositis custodibus, non permiserunt. Hinc Oseæ permissu, Israëlitæ ab Ezechia invitati, Jerosolymam ad celebrandum Pascha venerunt. II Par. 30. 11. 18. *Seder Olam.*

2 *Salmanasser.*] Hunc Eusebius perperam cum Sennacheribo confundit. Sane in Historia Ebraica Tobiæ Salmanassar, quem Græca Enemessarum appellat, pater est Sennacheribi, qui filio imperium reliquit. Sub hoc Tobias in captivitatem ductus fuit. *Drus.* Hujus nomen in Tyriorum extitisse Annalibus, docet Josephus 9. 14. Verba ejus sunt: *Assyriorum Rex cum armis totam Syriam & Phœnicen peragravit, & nomen ejus in Tyriorum Annalibus scriptum invenitur. Bellavit enim contra Tyrum, regnante ibidem Elulæo, attestante etiam Menandro in suis Chronicis.* Regum Assyriorum nomina alia sunt simplicia, ut Phul, Asar, Teglat: alia composita, ut Teglat-Phalasar, ex tribus, Teglat, Phul, Asar. Salmanassar ex Salmam & Asar. Asarhaddon, ex Asar & Haddon. Nabuchodonosor ex Nabo qui erat Deus Babyloniorum, Chald. & Netzer. *Selden.* Cedrenus Salmanassarem falso vocat Nabopalassarem. Quæ nomina, & tempus utriusque, nimis differunt. Vide Calvisium in Isagoge. Cæterum successio Regum post Sardanapali vivicomburium hæc fuit: *Arbaces* Assyriam & Mediam tenuit, hisque αὐτονομία reddita: successorem in sola Assyria habuit *Ninum* Juniorem, qui in Sacris *Thilgath Tilneeser* vel *Tiglath Pileser*, Æliano *Thilgamus.* Huic successit *Salmanassar* sive *Shalman.* Hoseæ 10. 14. At in Babylonia regnabant *Belesis* sive *Baladan*, qui Ptolemæo & Censorino, *Nabonassarus.* Usser.

3 *Rex Assyriorum.*] Idem regem Chaldæorum eundem appellat: quam recte, viderint qui harum rerum intelligentiam habent. *Drus.* Imo non recte. Quia tum temporis aliud regnum Chaldææ, aliud Assyriæ. Tempore Salmanassaris regnabat in Babylonia Mardokempad sive Merodach, quartus à Nabopalassere. Ac imprimis hic regnum Babylonium ab Assyriorum jugo, quod sub obscuris illis regibus, Nassio, Chinzere, Poro, ac Dulilæo, recepisse videntur, liberavit. Esa. 39. II Reg. 20. 12. *Horn.* Cæterum hos Assyriorum Reges Persæ Reges Aderbigian ab ignis cultu vocant. اذر enim vel ازر ignis est. *Golius.*

4 *Victumque tributarium sibi effecit.*] Qui status per quinque vel sex annos duravit. Incepit autem anno primo Oseæ. *Horn.*

5 *Occultis consiliis rebellionem pararet.*] Josephus 9. 14. IV Reg. 17.

6 *Regemque Æthiopum, qui tum Ægyptum obtinebat.*] Quærendum unde hoc

qui tum Ægyptum obtinebat, in auxilium accerseret, idque Salmanasser comperisset,[1] perpetuis eum vinculis in carcerem conjecit, [2] urbemque excidit, [3] populum universum in

habeat. Nam IV Regum 17. 4. vocatur rex Ægypti. Nomen ei in codicibus Ebræis סוא, So, quod Orientales Judæi legunt סיא, Si. Quanquam in Hieronymo Sua: & in edition. Romana, Σηγὼρ βασιλεὺς Αἰγύπτου. Josephus habet, *Soam Ægyptiorum Regem.* Chrysostomus Hom. 30. in Johannem: *Huic* (Salmanassari) *Osee primum paruit: inde defectione facta Æthiopibus confederatus est. Quod cum Assyrius intelligeret, gentem illam obsessam cœpit, neque amplius illic habitare permisit.* Ecce nihil dissidet à nostro Sulpicio. Mirum unde hauserint. Porro Ægyptum tunc obtinebat (Eusebius mihi autor) Bocchoris, cujus annus XXXIII. aut XXXIV. incidit in nonum Hosee. Regnavit autem ann. XLIV. quem Scalon Æthiops devicit, ejusque regnum occupavit. Hæc indigent diligentiore inquisitione. *Drusius.* Origo hujus opinionis, ex Historia Ezechiæ fluxit, ubi mentio fit Tirhakæ Æthiopum Regis, qui tum quoque Ægypto potitus. Nec erravit Sulpicius, nisi errantem Manethonem secutus sit. Nam is tradit, Sabaconem Æthiopiæ Regem, victo Bocchore, Ægyptum cum Æthiopia junxisse. A quo Dynastia Æthiopum, qui in Ægypto regnarunt, fluit. Sabaconi successere Sevech, qui & Sebich sive Sethon, deinde Tarah sive Tirhaka. Sebich sive Sethon est ille So, ad quem Hosea misit. Fuerunt autem Ægyptii Reges Assyriorum æmuli & hostes fere. *Horn.*

1 *Perpetuis eum vinculis in carcerem conjecit.*] Anno VII. Hoseæ obsedit Salmanassar Samariam, & triennio post eam cepit. Hic finis fuit regni Israëlis, cum stetisset annos CCLVI. *Chronolog.*

2 *Urbemque excidit.*] Nempe Samariam. Melius erat dictu, *cepit.* Neque enim Scriptura excisam memorat, & recte, cum tradita sit ad habitandum Assyriis. *Sigon.*

3 *Populum universum in regnum suum abduxit.*] Πάντα τὸν λαὸν μετῴκισεν εἰς τὴν Μηδίαν καὶ Περσίδα. *Josephus.* In Assyriam IV Reg. 17. 6. in Halach & Chabor, flumine Gozan & urbibus Mediæ, ibid. Chalach de opinione quorundam sunt Colchi, & Chabor Iberi. *Drusius.* חלח est Calacina pars Assyriæ, Adiabenen tangens apud Ptolemæum. Habor חבור, est Chabora apud Euphratem, eidem Ptolemæo. Alii vero per תלח Colchos, per חבור Iberos intelligunt; & qui eo deducti sunt, putant eos esse quos Colchos è Syris ortos & circumcisos fuisse narrat Herodotus, Ponticos illos in Actis & Petri epistola memoratos. Certe Ponti oram post hæc tempora sub regibus Chaldæis fuisse discimus ex Abydeni loco de Nabuchodonosoro. Fluvius Gozan est, unde Gauzanitis regio, apud Ptolemæum in Mesopotamiæ descriptione. *Grotius.* Quia autem Salmanassar captivos in urbibus Mediæ locavit, patet, tum vel totam Mediam, vel partem ejus aliquam, Assyriis paruisse. *Horn.* Quemadmodum mos regibus ferme est, gentes pro libidine huc illuc transferre, pecudum in morem, quas pastores nunc in hibernos, nunc in æstivos saltus trajiciunt. Ita enim ingenia populorum emolliuntur, mutanturque; &, qui in suo solo quidlibet audent, placidi quietique in alieno sunt. Nunquam deinde Israëlitis in patriam remeare, aut deletam perditamque instaurare rempublicam contigit. Usque adeo enim sese nefario impietatis crimine obstrinxerant, uti placare numinis iram longa dies, revolutusque seculorum ordo nequiverit. *Cunæus.* Μετῴκησαν οὖν αἱ δέκα φυλαὶ τῶν Ἰσραηλιτῶν ἐκ τῆς Ἰουδαίας μετὰ ἐτῶν ἀριθμὸν

in regnum ſuum abduxit, [1] Aſſyriis in hoſtili ſolo ad cuſto-
diam poſitis. [2] Exinde ea pars Samaria appellata: [3] quod lingua 4
Aſſyriorum cuſtodes Samaritas vocant. Ex quibus [4] plerique 5
divi-

ἀριθμὸν ἐννακοσίων τεσσαράκοντα ἑπτὰ, ἀφ' οὗ χρόνου τὴν Αἴγυπτον ἐξελθόντες αὐτῶν οἱ πρόγονοι τὴν δὲ κατέχον τὴν χώραν. ἀπὸ δὲ στρατηγοῦντος Ἰησοῦ ἐτῶν ὀκτακοσίων. ἀφ' οὗ δὲ ἀποστάντες ἀπὸ Ῥοβοάμου τὴν βασιλείαν Ἱεροβοάμῳ παρέδοσαν, ἔτη ἐστὶ διακόσια τεσσαράκοντα, μῆνες ἑπτὰ, ἡμέραι ἑπτά. *Joseph.*

1 *Aſſyriis in hoſtili ſolo ad cuſtodiam poſitis.*] Joſephus ait fuiſſe gentem Perſicam ex eo tractu, qui ab amne Chutho denominatus eſt. Orig. Jud. lib. 9. cap. 14. Forſan Aſſyrios appellat, quia ſubditi erant regi Aſſyriorum. Siquidem coloni erant ex Chutha & Babylonia: item ex Ava, Hemath & Sepharvaim, IV Reg. 17. ℣ſ. 24. *Druſius.* Incondita fuit illa colonorum multitudo, quam ex Cuthæorum, Babylonienſiumque, & Chamathæorum, ac Sepharvaimitarum, Chavæorumque ſedibus collectam, rex Aſſyriæ in Samariam tranſvexerat, poſtquam Iſraëlitæ omnes, qui ſeceſſionem à Judæis fecerant, abducti in longa exilia, diſperſique per Colchos, Parthos, atque Æthiopes ſunt, nunquam ut ex illa tempeſtate in Palæſtinam redierint. Quare iam Samaritani, qui in vacuam eorum regionem miſſi ſunt, nihil niſi retrimenta hominum & mendicabula fuere, plane ut ſunt illi apud Siculum vatem,

—— οὔτε λόγῳ τινὸς ἄξιοι, οὔτ' ἀριθμητοὶ,
Δύστανοι, μεγαρῆες, ἀτιμοτάτῃ ἐνὶ μοίρᾳ.

Sane quanti pretii fuerint, monet nos vetus Judæorum verbum, quod Rabbi Elias refert, למה היה דור המלך רומה לביתי דמחזיר על הפחחים: *Cui rex David ſimilis fuit? Chutæo oſtiatim ſtipem petenti.* Cunæus. Cuthæi autem illi ex Suſiana fuerunt. Quippe tractus ille, ut ſupra monitum, à Cuſcho dictus, qui Aſſyriis Cuth, ſicut pro Aſſur Athur dicunt. Unde Cuſiſtan hodie. *Horn.*

2 *Exinde ea pars Samaria appellata.*] Non exinde, ſed ab urbe ejus nominis; quæ à monte vocitata, ut & mons, à quodam Semer. Res eſt certa. Tamen Iſidorus Orig. l. 15. *Samariam Sennacharib rex conſtruxit vocavitque Samariam, id eſt, cuſtodiam, quia quando Iſraël transtulit in Medos, ibi cuſtodes conſtituit.* Druſius.

3 *Quod lingua Aſſyriorum cuſtodes Samaritas vocant.*] Euſebius in Chronicis. *Sennacharib rex Chaldæorum ad cuſtodiendam regionem Judææ accolas miſit Aſſyrios, qui æmulatores Judææ legis facti Samaritæ nuncupati ſunt: quod in Latina lingua exprimitur cuſtodes.* Epiphanius contra Hæreſes 1. *Interpretari poſſes Samaritas cuſtodes, propterea quod cuſtodum locum in terra obtinebant: aut quod cuſtodes eſſent conſtituti ſecundum legem Moſi.* Eucherius: *Samaritæ cuſtodes, eo quod à Babyloniis illic ad cuſtodiam collocati eſſent Judæorum.* Cæterum Samar verbum eſt Ebraicum, non Aſſyrium. Aſſyrii & Chaldæi pro eo Natar uſurpant. Unde in ea lingua cuſtodes potius Nataritæ dicerentur. *Druſ.*

4 *Plerique divinas ceremonias receperunt, reliquis.*] Hæc ita reſtitui poſſent ad veritatem hiſtoriæ, *qui divinas cæremonias receperunt, & ſimul in errore gentilitatis perſeverarunt.* IV Reg. 17. ℣ſ. 33. *Druſ.* Cuthæi à leonibus devorari cœperunt. Cum autem didiciſſent id evenire quod in ea terra non cultui unius Dei operam darent, Rex Aſſyriorum remiſit ad eos unum ſacerdotem, qui eos jura regionis doceret. Ita unaquæque gens fabricavit Deum ſuum & nihilominus colebant Dominum. IV Regum 17. *Sigonius.* Fuit igitur religio ipſorum mixta ex gentili & Judaica. Errores ipſorum varios recenſent Epiphanius & Philaſtrius. Solum Moſis Penta-

divinas ceremonias receperunt, reliquis [1] in errore gentilitatis perseverantibus. [2] Hoc bello Tobias in captivitatem ductus est.

1 LXXXVII. At in parte duarum tribuum, rex [3] *Achas*, ob impietatem invisus Deo, cum [4] finitimorum bellis sæpe premeretur, [5] deos gentium colere decrevit, nimirum [6] quia eorum illæ auxilio victores frequentibus prœliis extitissent. Ita in hoc nefariæ mentis *piaculo diem functus, cum
2 XVI. annis in regno fuisset.

LXXXVIII. Huic

teuchum admittunt literis peculiaribus, quas Mosaicas esse volunt, scriptum & in plurimis à Judaico discrepantem. Vide Petitum 11 Ecl. Chron. 4. Tandem autem, sero quidem admodum, sed aliquandiu tamen ante Sanaballetæ tempora, penitus omnem idolorum cultum abdicavere, secutique religiones sunt, quas divinus Moses præscripserat. *Cunæus.*

1 *In errore gentilitatis.*] Multa in odium Samaritarum Judæi confixerunt. Ut quod columbam coluerint, & ejus nomine circumcisi sint. Quod ignota idola in monte Garizim inventa coluerint. Et hoc est illud crimen, quod Judæi duabus literis ש notant, & tanquam cauterio Samaritanis imprimunt. *Heinsius.* Perperam profecto, si loquantur de publico Samaritanorum cultu, ex quo Manassen, Jaddi fratrem, habuere Pontificem Maximum. Sed fieri possit ut fuerit ex cultu aliquorum privato ac domestico, vel etiam ex publico Cuthæorum, antequam legem didicissent Mosaicam. Saltem id credibilius, quam quod Judæi quidam, ut ex Gedaliæ catena Cabalistica constat, crediderunt fuisse illud simulachrum quod Jacob ex Assyria veniens, post urbem Sichem, sub terebintho defodit, ut Genesi 35. legere est. *Vossius.* Negasse eos animæ ἀθανασίαν, & ἀναστάσιν τῶν νεκρῶν, Epiphanius & Philastrius authores sunt. Sed & hæc odio conficta. Ut & illud, quod Benjamin Tudelensis tradit, tribus his caruisse literis עזרה. Vide *Scalig.* in Trihæresio, capite 16. Seldenum de DIs Syris. Illud verum est quod Josephus observat: ὅταν μὲν οὖν πρώτους βλέπωσι τοὺς Ἰουδαίους συγγενεῖς ἀποκαλοῦσιν, ὡς ἐξ Ἰωσήπου φύντες, ὅταν δ' πλείονας ἴδωσιν, ἀδελφοὺς αὐτοῖς προσηκειν λέγουσιν.

2 *Hoc bello Tobias in captivitatem ductus est.*] Vide Librum Tobiæ. Qui Tobit Chaldæis. Binæ ejus libri editiones Hebraicæ, Pauli Fagii altera, altera Osvaldi Schrekenfuchsii, satis invicem, uti & Græca & Latina, diversæ. *Selden.*

3 *Achas.*] Cum in libris Græcor. sit ἀχάζ, putarim Sulpicium scripsisse Achaz: tamen non adsevero. *Druf.*

4 *Finitimorum bellis.*] Primo Syrorum & Israëlitarum. Deinde Idumæorum & Palæstinorum. *Sigon.*

5 *Deos gentium colere decrevit.*] Moloch IV Reg. 16. ℣. 3. Baalim II Paralip. 28. ℣. 2. & Deos Damasci sive Darmasci, IV Reg. 28. ℣. 23. *Drusius.* Filium suum Moloch consecravit, vel comburendo eum, ut Joseph. & Abul. censent, vel traducendo per ignem, ut Theodoret. & Salianus, vel unum è filiis cremando, alios traducendo. *Lyra.* De hoc Molochi cultu vide Vossium, & Seldenum.

6 *Quia eorum illæ auxilio victores.*] Non hoc de suo adjecit Sulpicius, ut quidam censent; sed ea facti ipsius ratio adducitur II Paralipom. 28. Sic Romani Deos hostium suorum evocabant, ut ex hostico

LXXXVIII. Huic [1] *Ezechias* [2] filius ſucceſſit, multum [1]
paterni diſſimilis ingenii. Namque initio regni, populum [2]
ſacerdoteſque ad Dei cultum cohortatus, multis diſſeruit, ut frequenter caſtigati à Domino, ſæpius eſſent miſericordiam conſequuti, [3] ut poſtremum decem tribus, in captivitatem nuper abductæ, ſacrilegii pœnas diſſolverent: curandum eis ſedulo, ne eadem pati mereantur. Ita converſis ad religionem omnium animis, [4] Levitas Sacerdoteſque [3]
omnes ad celebranda ſecundum legem ſacrificia ordinavit: celebrarique [5] Paſcha inſtituit, [6] quod jam pridem fuerat omiſſum. Cumque dies feſtus adeſſet, dimiſſis per omnem [4]
terram nunciis, conventus diem edixit: [7] ut ſi qui poſt abductio-

hoſtico Romam migrarent, ac Romanis victoriam de hoſtibus darent. *Auguſt.* 4. Civ. Dei.

* *Piaculo.*] Id eſt, crimine. Proprie crimen ob quod expiatio fieri debet. *Druſ.*

1 *Ezechias.*] Rectius ſcribitur Ezecias. Primum, quia Græci ſic ſcribunt ἑζεκίας: deinde, quia eſt Coph in Ebræo characterе, quam conſonantem antiqui expreſſerunt ſemper per C ſimplex. *Druſ.* IV Reg. 16. II Chron. 28. Joſeph. 9. 13. cap. 10. 1. Fuit vir ſane bonus, ſed ingenio timidiore, qualis apud Romanos Fabius ille, aliis cunctator, aliis Ovicula dictus, cui de Græcis Periclem confert Plutarchus. *Grot.* Φύσις δ' ἦν αὐτῷ χρηστὴ, καὶ δικαία, καὶ θεοσεβής. *Joſeph.*

2 *Filius.*] A. M. 3136. Ezechias naſcitur, cum Achaz nondum eſſet decem annorum puer. Ideo privignus ipſius, vel frater vel adoptivus filius, potius quam naturalis creditur. *Calviſ.* Sed hæc ſolutio, etſi in ſpeciem egregia, repugnat Scripturæ, quæ utique Ezechiam ut filium naturalem Achazi proponit. Mirum autem non eſt Achazum illa ætate genuiſſe, cum ſimilia exempla alibi occurrant. Ætatem undecim annorum quandoque fœturæ habilem fuiſſe, probat Scaliger in *El. Orat.* Chronol. Vide & *Hieron.* Epiſt. ad Vital. & imprimis Spanhemium 1 Dub. Euang. 4. qui ibidem plura διατοξα Chronologiæ Sacræ, in Regnum Hebræorum annis, feliciſſime expedit.

3 *Ut poſtremum decem tribus in captivitatem nuper abductæ.*] Hoc non ſolum Ezechias initio regni non dixit, ut apparet ex libris Sacris, ſed nec dicere potuit. Nam anno quarto Ezechiæ Salmanaſſar bellum intulit Regi Oſeæ, anno vero ſeptimo eundem cum decem tribubus in Aſſyriam abduxit. Ipſe vero hanc orationem habuit primo menſe anni primi. *Sigon. Druſ.*

4 *Levitas ſacerdoteſque.*] Perſpicue diſcriminat ſacerdotes à Levitis, quos antehac aliquoties confuderat. *Hornius.* De ſummo ejus temporis Sacerdote, vide Seldenum lib. 1. de Succeſſione in Pont. v.

5 *Paſcha.*] פסח. Patres deducebant à πάσχω. *Tertullianus. Lactant. Ambroſ.* Sed Hieronymus monet eſſe à פסח, addito א פסחא. *Voſſius.*

6 *Quod jam pridem fuerat omiſſum.*] Διὰ τὰς τῶν προεστηκότων βασιλέων ἀνομίας. *Joſeph.*

7 *Si quis poſt abductionem decem tribuum.*] Ab eodem errore hoc edictum finxit Sulpicius, quo illa verba ſuperiora, de abductione decem tribuum, protulit.

ductionem decem tribuum in Samaria resedissent, ad sole-
5 mne sacrum convenirent. Ita frequentissimo conventu[1] dies
sacer publica lætitia exactus, longo post intervallo [2] religio-
6 ne legitima per Ezechiam restituta. Pari deinde industria,
qua divina curaverat, rem bellicam administravit, [3] Allo-
phylosque frequentibus præliis contudit: donec ei [4] Senna-
cherib rex Assyriorum, [5] bellum intulit, magno cum exer-
citu fines ejus ingressus, lateque agris vastatis, nullo obsi-
stente,

tulit. Neque enim misit ad eos qui remanserant ex decem tribubus, (nam nemo remanserat) sed ad ipsas tribus nondum abductas. *Sigonius.* Ita & Josephus. Cujus verba sunt: *Israëlitæ audito quid legati à suo rege afferrent, adeo mentem non adhibuerunt, ut eos ludibrio habuerint, & Prophetas quoque eodem cohortantes & præmonentes quantæ calamitates instarent, respuerint: quos postremo comprehensos necaverunt. Multi tamen Zabulonis atque Isacharis, Prophetarum monitis parentes, ad pietatem sunt conversi, atque hi omnes Hierosolyma ad Ezeciam confluxerunt, ut Deum adorarent.*

1 *Dies sacer.*] Ezechias Pascha celebravit, antequam vastities Israëlis veniret. Venit autem anno quarto Ezechiæ ineunte. Ergo ante annum Imperii sui quartum hoc Pascha celebravit Ezechias. Rursum anno primo Ezechiam non potuisse celebrare tam solenne Pascha, nemo dubitabit, qui attentius sacram Historiam expendet. Quare existimamus hoc Pascha celebratum fuisse anno secundo, qui est IↃCCCLXXI. ab Exodo. Est ergo annus septimus Octaëteridis, & Pascha celebratum est nono Aprilis die. *Petitus.*

2 *Religione legitima per Ezechiam restituta.*] II Paral. 31, IV Reg. 18. Duo imprimis maxima opera pro religione fecit. Quod lucis excisis, excelsa, rem prioribus regibus fere intactam, sustulit; & ipsum serpentem æneum, à Mose factum, comminuit.

3 *Allophylos frequentibus præliis contudit.*] Rex Palæstinis bellum intulit, & parta victoria omnes eorum urbes, à Gitta usque Gazam, suæ ditioni adjecit. *Joseph.*

4 *Sennacherib.*] Alio nomine *Sargon.* Esa. 20. 1. *Usser.* Hujus Assyriorum regis meminisse Berosum testatur Josephus, in quo delenda illa: λέγων οὕτως; nam quæ post id sequuntur, manifestum non Berosi esse sed Josephi. Meminit Sennacheribi & Herodotus Euterpe. Miror autem ab Josepho erroris notari Herodotum, quod Sennacheribum dixerit non Assyriorum, ut Berosus & sacræ literæ, sed Arabum regem; cum Herodoti codices, quibus utimur, habeant: Σαναχάριβον βασιλέα Ἀραβίων τε καὶ Ἀσσυρίων. Etiam illa verba apud Josephum: Ὡς οὗτος ὁ βασιλεὺς ἐπὶ τὴν τῶν Αἰγυπτίων βασιλέα ἐλθὼν ἱερέα ὄντα τοῦ Ἡφαίστου, cum superioribus non cohærent, & è marginali annotatione aliqua in textum irrepsere. Tota hæc Historia iisdem prope verbis est apud Esaiam cap. 27. *Grotius.*

5 *Bellum intulit.*] Prætextus ejus, negatum tributum, quod Achas pater Ezechiæ, Assyriorum regibus pendere solitus erat. *Josephus.* Sed prætextum hunc, non veram belli causam fuisse, ex eo patet, quod acceptis ab Ezechia ccc. talentis argenti, xxx. auri, nihilominus urbem obsedit. Ergo insatiabilis Assyriorum ambitio vera causa fuit. *Horn.* Ὁ δὲ Ἀσσύριος λαβὼν ταῦτα τῶν μὲν ὁμολογουμένων οὐδὲν ἐφρόντησε. *Joseph.*

1 Urbis

stente, [1] urbis obsidionem urgebat. Ezechias enim, mul- 7
titudine inferior, non ausus manum conserere, muris se
tuebatur. [2] Rex Assyrius portis assultans, [3] minitari exci- 8
dium, deditionem imperare, *Ezechiam frustra Deo confidere,*
se Dei nutu potius [4] *arma suppressisse: victorem omnium gentium,*
eversorem Samariæ, effugi non posse, ni matura deditione sibimet
consuluissent. In hoc rerum statu, Ezechias Deo fretus, 9
[5] Esaiam prophetam consulit ejusque responso edocetur,
[6] nihil ex hoste periculi fore, divinum autem auxilium non
defuturum. Nec multo post, [7] Tirhac * rex Æthiopum, 10
regnum

1 *Urbis obsidionem urgebat.*] Hierosolymarum. Esa. 36. IV Reg. 18. 11 Paral. cap. 31. Joseph. 10. 1.

2 *Rex Assyrius portis assultans.*] Non ipse Rex, qui contra Æthiopes & Ægyptios profectus, sed duces ejus, Rabsace cum duobus aliis. *Josephus.* Fabulantur autem Hebræi, hunc Rabsacen fuisse filium Isaiæ, eo quod locutus sit Hebraice, & quia alter Isaiæ filius relictus vocatus est Jaschub, quasi alius ad Assyrios transfugisset. Hanc fabellam refert Hieronymus, & auctor de Mirabilibus Scripturæ apud Augustinum II. 27. Israëlitam fuisse, sed legis & populi sui desertorem, vix dubium est. Credibile id facit tum lingua Hebræa, tum quod ad verba ejus maledica proceres & Ezechias vestem suam conciderunt, quod fieri non solebat nisi quoties talia verba ab Israëlitarum aliquo pronunciata fuissent. *Grot.*

3 *Minitari excidium, deditionem imperare.*] Orationem ejus acerrimis blasphemiis, minis & fastu plenissimam, vide apud Scriptores Sacros.

4 *Arma suppressisse.*] Ex verbis illis: *Dominus dixit mihi, ascende ad terram hanc, & demolire eam*, conjicio legendum esse apud Sulpicium, *se Dei nutu potius arma sumsisse*, non *suppressisse*. Ita vero quoque intellexit Josephus. *Sigonius.* Et sententia mirabiliter confirmat. *Drusius.* Sic illi orbis vastatores Attila & Timur Lenk jactitabant, à Deo se missos ad castiganda hominum scelera. Unde Attila ad Lupum Episcopum dicebat: *Sum flagellum Dei.* Cui Lupus: *Bene ergo venerit flagellum Domini mei.*

5 *Esaiam.*] Antiquum est pro Jesaiam. Sic Ezeciel dicebant pro Jezeciel, prima nominis prorsus abjecta. *Drus.* Esa. 37. Ezechias addita Oratione Rabsacis, scidit vestimenta sua, & indutus sacco in templum se contulit, ac Esaiæ sententiam rogavit. Huic ego Græcorum Demosthenem comparo. Puritas Hebraismi in Esaia, Atticismi in Demosthene: magnificus utrique dicendi character: frequentia schemata, maxime vero illa qua Demosthenem excelluisse ait Quintilianus δεινώσεις, rebus indignis, asperis, invidiosis vim addens. Sed Esaiam etiam natalium dignitas & regia affinitas ornabant. *Grotius.*

6 *Nihil ex hoste periculi fore.*] Esaias retulit, non esse ea tempestate oppugnationem metuendam ab Assyrio. Instare enim felicia tempora, quibus securi possint agros suos in pace colere, & possessionum suarum curam habere, timentes neminem. *Joseph.*

7 *Tirhac.*] Tharaca est in editione Latina, & in Græca Θαρακὼ Jesai. 37. ℣. 9. & IV Reg. 19. 9. Sed in Hebræo Tharhaca, quod nunc legunt Thirhaca. Josephus autor regem hunc, quem Tharsicem nominat, suppetias tulisse Ægyptiis contra Sennacheribum, qui tunc

11 [1] regnum Assyriorum invadit. [2] Quo nuncio Senacherib ad sua tuenda conversus, fremens & clamitans, *victori sibi victo-*

Pelusium obsidebat. Sennacheribum autem, cum ab Ægyptiaco bello soluta obsidione reverteretur, in itinere comperisse exercitum suum, quem in Judæa sub Rabsacis imperio reliquerat, pestilentia divinitus immissa deletum prima nocte posteaquam urbem oppugnare occœperat. Hæc Josephus lib. 10. cap. 2. Vide Sigonium. *Drusius.* Hunc Strabo Tearconem appellat. Verba ejus sunt: Σέσωστρον τὸν Αἰγύπτιον καὶ Τεάρκωνα τὸν Αἰθιόπα ἕως εὐρώπης προελθεῖν, Ναυοκοδρόσορον δὲ τὸν παρὰ χαλδαίους εὐδοκιμήσαντα ἡρακλέους μᾶλλον, καὶ ἕως Στηλῶν ἐλάσαι. μέχρι μὲν δὲ δεῦρο καὶ Τεάρκωνα ἀφικέσθαι. lib. 1. & 15. Quæ de columnis Herculeis referuntur, fabulosa sunt. Non enim ea ætate Æthiopum, vel Ægyptiorum, vel Assyriorum arma tam longe in Occidente peregrinata sunt, Oriente plerumque occupato. Videtur autem Herodotus historiam Tirhakæ in rebus Sethonis Ægypti Regis, quas libro 11. refert, exposuisse. Omnia enim pariant. *Horn.*

* *Rex Æthiopum.*] Et Ægypti quoque, ut supra dictum. Eo enim tempore Dynastia Æthiopum in Ægypto regnabat. Æthiopum nomen in antiquissima Geographia latissime sumtum, complectitur omnes australes populos, ut Scytharum, quidquid in Septentrione gentium. Si Græca vox, ut volunt, ab adusto vultu est. Quanquam & videri queat expressa ex Copt, unde Agopht, Ægyptus, & facili μεταθέσει Æthiops. Ei fere nomen כוש respondet. Cush sive Æthiopia duplex. Africana ὑπὲρ Αἰγύπτου, & Asiatica. Hanc distinctionem Herodotus tradit, describens expeditionem Xerxis, ubi eos distinguit in Orientales & Lybicos. Et sic in Scriptura Cush denotat Æthiopiam Asiaticam, quæ complectitur majorem Arabiæ partem inter sinum Persicum & Erythræum. Ex hac Æthiopia fuit Zarach. 11 Chron. 14. Ubi non possunt intelligi Æthiopes sub Ægypto. Quia Rex Ægypti non passurus fuisset tantum exercitum per regnum suum transire. Deinde quia civitates Zeræ fuerunt ad Austrum Judææ, & Asa eas destruxit usque ad Geram, quam constat esse in Arabia Petræa. Et cum Ezechielis xxix. dicatur, quod Ægyptus vastari debeat à turri Sienes usque ad limites Æthiopiæ, quis non videt Æthiopiam ibi Arabicam intelligi. Nam alias absurdus sensus. Velut si quis dicat, Angelos subegisse omnem Franciam inter Caletum & Dubrin. At indubie Tirhaka Æthiopum horum Arabum rex fuit, non Africanorum, de quorum longinquis expeditionibus nihil constat. *Horn.* Æthiopes autem, حبشة Abyssini, ita dicti Arabib. sunt, quasi ἐπίμικτοι, حبش enim est *promiscue congregare*, vel ab Ægyptia voce Αὐάσεις, qua Æthiopum habitationes denotant teste Strabone. Eorum Imperator hodie dicitur Presbyter Johannes. Origo vocis inde, quia à Persis vocatur پرشتارحان Præstar Cham, id est, *Mancipiorum Rex.* Siquidem hujus gentis mancipia toto Oriente notissima. *Golius.*

1 *Regnum Assyriorum invadit.*] Josephus aliter: θαρσικὴν πολλὴν ἄγοντα δύναμιν ἐπὶ συμμαχίᾳ τοῖς Αἰγυπτίοις ἥκειν, διεγνωκότα ποιήσασθαι τὴν πορείαν διὰ τῆς ἐρήμου καὶ ἐξαίφνης εἰς τὴν τῶν Ἀσσυρίων ἐμβαλεῖν. Sententia ejus fuit, non ipsum regnum Assyriæ, sed Assyrios Pelusium obsidentes petiisse Tirhakam. *Horn.*

2 *Quo nuncio Sennacherib ad sua tuenda.*] Ταραχθεὶς οὖν ὑπὸ τούτων ὁ βασιλεὺς, propere cum suis abiit. *Joseph.* Herodotus aliam solutæ obsidionis Pelusii causam

victoriam eripi, bellum omisit: [1] missis ad Ezechiam literis, cum verborum contumeliis denuncians, [2] *se paulo post rebus domi compositis ad excidium Judææ mature rediturum.* Sed nihil 12
his Ezechias motus, orasse Dominum traditur, ne hanc tantam hominis insolentiam inultam sineret. Ita [3] eadem 13
nocte [4] angelus castra Assyriorum aggressus, [5] multa hominum millia [6] letho dedit. Rex trepidus [7] in oppidum 14
Niniven confugit, [8] ibique à filiis interfectus, * dignum se exitium tulit.

LXXXIX. Per

sam refert. *Vna*, inquit, *nocte murium tanta vis extitit, ut hostium arcus & reliqua arma corroderent: quo factum est, ut exarmatus Rex, à Pelusio suum exercitum abduceret.* Quod miraculum vel illud est ad Hierosolyma factum, & ab Ægyptiis ad suam gloriam detortum, vel omnino confictum. Vide apud eundem Græcum, quæ de statua Sennacharibi & inscriptione ejus, ἐμέ τις ὁρέων, εὐσεβὴς ἔσω, referat.

1 *Missis ad Ezechiam literis.*] Nullas literas scripsisse traditur Sennacherib ab obsidione discedens, sed tum cum obsidione urbem premebat. Sic enim 22. Paralipom. *Sigon.* Male. Nam conferendus Sigonio fuisset cum libris Paralip. Isaias, qui exertim, soluta obsidione Libnæ, metu adventantis Tirhakæ, scriptas literas memorat. cap. 37. *Horn.*

2 *Se paulo post.*] Ex Esaiæ 37.9. & 30. colligitur Sennacheribum, audito adventu Tirhakæ, obsidionem Jerosolymitanam, vastatis agris, deseruisse. Tertio demum anno, contusa Æthiopia & Arabia, obsidionem repetiit, & tum clades illa exercitui ejus immissa. *Abulensis, Cajetanus, Torniellus.* Integrum ergo biennium intercessit inter promissam Assyriorum cladem, & ejus complementum: ac male tempora illa multi confundunt, existimantes tum statim, antequam obsidio soluta esset, innumeram illam multitudinem ab Angelo cæsam. *Horn.*

3 *Eadem nocte.*] Κατὰ τὴν πρώτην πολιορκίας νύκτα. *Joseph.*

4 *Angelus.*] IV Reg. 19. Tob. 1. 1. Ecclesiast. 48. 24. 1. Macc. 7. 41. Alii eum accipiunt pro Angelo bono, velut Gabriele vel Michaële. *Abulensis.* Alii pro malo Dæmone, qui percussit primogenita Ægyptiorum. *A Lapide.*

5 *Multa hominum millia.*] Μυριάδες ὀκτωκαίδεκα καὶ πενταχίλιοι σὺν ἡγεμόσι καὶ ταριάρχαις. Berosius apud Josephum 10. 2. Non dubium in hac clade ab Angelo cæsum, & magis excruciatum fuisse Rabsacen, in Deum blasphemum, in Ezechiam maledicum.

6 *Letho dedit.*] Josephus ex Beroso λοιμικὴν τῷ στρατῷ νόσον immissum scribit. Hebræi, ex iis Abulensis & Cajetanus, tradunt, Assyrios ab Angelo igne percussos. Quod pro peste etiam accipi potest. Unde & in Tophet ac valle Iosaphat eosdem cæsos asserunt.

7 *In oppidum Niniven confugit.*] Ὑπὸ ταύτης τῆς συμφορᾶς εἰς φόβον καὶ δεινὴν ἀγωνίαν καταστὰς καὶ δείσας περὶ τῷ στρατῷ παντὶ φεύγει μετὰ τῆς λοιπῆς δυνάμεως εἰς τὴν αὐτοῦ βασιλείαν, εἰς τὴν Νίνου προσαγορευθεῖσαν. *Josephus* ex Beroso. Male autem Sulpicius Niniven oppidum vocat, quæ, ut dictum maxima prisci orbis civitas fuit, & Asiæ miraculum. *Horn.* Eo reversus, crudeliter in Israëlitas sæviit, multis cæsis. Tob. 1. 21.

8 *Ibique à filiis interfectus.*] In templo Nesroch. LXX. μεσερά. Josephus: τῷ ἰδίῳ ναῷ Ἀράσκῃ λεγομένῳ. Filii illi fuerunt duo: Adramelech & Sarasar,

1 LXXXIX. [1] Per idem tempus Ezechias, æger corpo-
2 re, [2] morbo incubuerat. Cumque Esaias ei verbum Domi-
ni annunciasset, [3] *vitæ ejus finem adesse*, [4] flesse rex traditur.
Ita

Sarasar, maximi natu. Causa parricidii, quod pater, cum in periculo esset, voto se obstrinxisset illos immolandi. *R. Salomo. Hieron.* in Tradit. Aliam affert Lyra & Abul. quoniam pater, postpositis duobus natu majoribus filiis, Asarhaddonem minorem natu successorem regni constituerit. Cujus electionis causam Historia Scholastica refert in amorem, quo Senacherib matrem Asarhaddonis prosequebatur. Parricidæ hi, in Armeniam profugi, regno exciderunt, quod Asarhaddon suscepit. *Josephus:* Διαδέχεται δὲ βασιλείαν σεναχηρίβου Ἀσαραχόδδας. Quem Genebrardus, Arias Montanus, Serarius, censent esse Sardanapalum. Quia uterque ultimus Rex Assyriorum. Deinde, quia Sardanapali nomen videtur conflatum ex Asar & Don, vel Haddon, addito nomine Phul. Tertio, quia quæ de eversione Ninives, per eluvionem Tigris, prædicunt Jonas & Nahum, ea sub Sardanapalo contigisse testatur Diodorus. Verum Eusebius, Torniellus, Salianus, & cæteri Chronologi, Sardanapalum sub Azaria Rege Judæ collocant. Id quod verius est. *Horn.*

* *Dignum se exitium tulit.*] Pharao quoque in decem servatur plagis, ut novissimus pereat: quod & iste passus est. *Hieron.* in Esa. 38. Contigit hoc forte secundo vel tertio mense à reditu in Niniven, ut patet ex Tobiæ primo. Notandum: sine causa à Iosepho reprehendi Herodotum, quod Senacheribi tanquam Arabum Regis, meminerit. Nam addit, Assyriorum quoque Regem fuisse. Porro Assyria Imperio suo complectebatur totam Syriam, Mesopotamiam, Babyloniam quoque (ut videtur) & Arabiæ partem Septentrionalem; id est, utramque Iracam, Aghemicam & Arabicam, sicut hodie distingui solent. *Horn.*

1 *Per idem tempus.*] IV Reg. cap. 20. Esa. 38. Joseph. 10. 3. Anno regni Ezechiæ 14. quo Sennacherib ab Jerusalem contra Æthiopes profectus est. Id ita esse, patet ex eo, quod post Ezechias vixerit & regnarit annos XV. Constat autem ex IV Regum 18. 2. eum regnasse XXIX. annis, jam deme XV. à XXIX. restabunt XIV. Anno ergo ejus XIV. hæc contigerunt ante plenam Hierosolymæ liberationem, & cladem Assyriorum. Fallitur ergo Josephus 10. Antiq. 3. qui post cladem hanc ea contigisse scribit. Nam Deus cum signo regressus Solis, promittit pariter liberationem ab Assyriis Ezechiæ. Ergo necdum ab iis liberatus erat. *A Lapide.*

2 *Morbo incubuerat.*] Νόσῳ χαλεπῇ περιπεσὼν, ἀπέγνωστο μὲν ὑπὸ τῶν ἰατρῶν. *Joseph.* Fuit ei morbus hic immissus, ne ob victoriam, paulo post obtinendam, insolesceret. *Hieronym. Cyrillus, Theodoret.*

3 *Vitæ ejus finem adesse.*] Jussus est ultima verba & mandata suis dare. Qualium mandatorum egregium exemplum habes apud Stobæum titulo de Prudentia, ex Erechtheo Euripidis. Vide & Plutarchum de Homeri Poësi. *Grot.* Augustin. 6. de Genes. ad Liter. 17. *Secundum aliquas causas inferiores jam vitam finierat Rex: secundum illas autem quæ sunt in voluntate Dei & præscientia, qui ex æternitate norat quid illo tempore facturus erat, & hoc vere futurum erat, tum finiturus erat vitam quando vitam finivit.*

4 *Flesse Rex traditur.*] Tum quia juvenis XXXIX. annorum, tum quia ἄτεκνος. Nam Manasses necdum genitus, sed demum anno abhinc tertio. *Hieronymus, Josephus, Abul. Cajetanus.* Grotius: *Minus clare revelata spe vitæ æternæ, mors etiam magis timebatur.* Quæ verba, ex Socini lacunis hausta, neutiquam toleranda sunt. *Horn.*

Ita

[1] Ita xv. annos [2] prorogari sibi ad vitam * meruit. Qui- 3
bus

1 *Ita* xv. *annos.*] Grotius putat hos annos iis additos, quos Ezechias vixisset secundum constitutum in natura ordinem. Male. Sic enim amplius LXXX. annos vixisset. Clarum ex Textu, & Sacra Chronologia, ab eo tempore quo in morbum incidit, illos annos vitæ ejus additos. Hieron. ad Marcell. Epist. 19. *Ezechias vicina morte terretur, & fusus in lacrymas, quindecim annorum spatio protelatur.*

2 *Prorogari sibi.*] Cujus signum fuit umbra retrograda in Horologio Achas. Erat autem illud gnomon constans, ut ait Eliahou Chomer, ex semicirculo, in cujus cavo erat globus, in quem cadens umbra, respondebat cæsuris, factis in semicirculo ad numerum, ut ajunt XXVIII. Eæ cæsuræ hic vocantur מעלות, id est, gradus. Per eorum decem retroacta est umbra. Eam umbram Solem vocat Esaias c. 38. ℣. 8. quia à Sole fieri solebat. Nihil autem opus erat universi cursum immutari tantum signi causa. Simili figura fenestræ Solis nomine appellantur Jerem. 15. 9. *Grot.* Non ita facile est dicere, cur Sol Τετραλόφος sit vocatus, & quid rei fuerit, in cujus memoriam sacra hæc fierent. Duorum Dionysii interpretum Græcorum, Pachymerii, ac Maximi, ea est sententia; Persas, viso in cœlis grandi Solis miraculo, quod contigit tempore *Ezechiæ Regis*, & cognomen, & sacra hæc instituisse. Ac Τετραλόφος, nomen Mithræ sive Soli datum, quia dies fere fuerit triplicatus: quod adstruere conantur ex historia ipsa, quam legere est II sive IV Regum cap. 20. & Jesaias cap. 38. Ex hac historia sic colligunt, horam jam diei decimam fuisse, cum regredi inciperet Sol: decem igitur horis opus fuisse, priusquam ad ortum perveniret: horas totidem requisitas, priusquam rediret, unde abierat: residuas fuisse horas diei duas, undecimam, & duodecimam: ac proinde diem illam fuisse horarum duarum & triginta: eoque complexam esse lucem bidui, hoc est, bis duodecim horarum æquinoctialium: ac decem horas reliquas, quia solum duæ desiderentur horæ, quo minus integrum diem conficiant, ἐξ' ὁλοκλήρου haberi pro integro die. Diem igitur fuisse triplicatam: ac propter tam grande miraculum jure Μίθρου, qui Sol est, dici Τετραλόφιον, sive Triplicem. Verum ut speciose ea dicantur, multa tamen sunt, quæ sententiam hanc reddant suspectam. Primum, nec in Regum libris, nec in propheta Jesaia, legere est, Solem retrocessisse, sed umbram: potuit autem Deus, Sole cursum suum peragente, sive per se, vel angelorum ministerio, impeditis Solis radiis, lucem temperare, ut, ea aliter, atque aliter admissa, non projiceretur umbra, nisi ubi prædixisset propheres. Atque hanc sententiam amplexi sunt Burgensis, Vatablus, Montanus. Eique mirifice favet argumentum illud, quod si dies ista fuisset quasi tridui: majus fuisset miraculum, quam temporibus Josuæ, cum bidui spatium pro die foret. Nam Josuæ 10. 13. est: *Stetit itaque in medio cœli, & non festinavit occumbere spatio unius diei.* Atqui proxime subjungitur: *Non fuit antea, & postea, tam longa dies.* Præterea legati Babylonii, ut est Paral. lib. 2. cap. 22. *interrogarunt de portento, quod acciderat super terram.* Ubi, quia *super terram* dicitur, longe verisimilius est, miraculum hoc non in cœlo ab iis observatum, sed ex Judæa ad eorum aures perveniisse. Patres etsi de spatio diei dissentiant, in eo tamen convenire videntur, Solem ipsum mutasse cursum suum. Sic enim è Græcis Theodoretus in illud Psalm. 29. *Audivi Dominum, & misertus est mei.* Item Cyrillus, & Elias Cretensis in Nazianzenum. Imo Hippolytum idem sensisse, legas apud Glycam in secundo Annalium. E Latinis similiter Augustinus de mirabilibus Scripturæ lib. 2. cap. 48. item Hieronymus, Haymo, alii. Neque vero si lineis

decem

bus peractis, [1] nono & vigesimo imperii anno decessit: regnum [2] *Manasse* filio reliquit.

XC. Is à patre multum degenerans, relicto Domino, [3] culturas impias exercuit: ob quod [4] in potestatem Assyriorum

decem sit umbra regressa, eo Soli decem fuerit horis opus in recedendo, ac alteris decem in remeando: quia fortasse lineæ illæ, ut optime Tostato observatum, non horarum fuerint, sed semihorarum. Proinde non viginti horis dies illa longior solito, sed denis duntaxat. Imo quid si & quadrantes lineis fuerint signati? Sic quinque solum horis excesserit. Verum nec tantum opus largiri. Potuit & Sol decem esse lineis regressus, & dies tamen par spatio fuisse cæteris. Ut si, Dei jussu, Sol celerrime ad ortum, atque à prima linea mox ad decimam reciprocarit. Quam infirmo igitur tibicine nituntur, qui cum Procopio statuunt διπλασίων ἡμέρων ἡμιολίαν, sive, ut apud B. Hieronymum legas, *pene duplicem factum diem:* cui & sententiæ, ut Vatablo monitum, favet R. Kimchi. Quid igitur de illis putabimus, qui etiam triplicatam lucem volunt? Quærat aliquis, si sacrum illud Persicum in memoriam Triplicis Mithræ non sit ab illustri illa die: unde igitur nomen hoc sortitum credamus. Dixero facilius esse, quid sit falsum, videre, quam verum perspicere. *Vossius.* Nihil in cœlestium corporum motu tum fuit immutatum, quod tres illæ Lunares & eclipses apud Ptolemæum circa hæc tempora factæ arguunt, quarum calculus, à nostris temporibus retro supputatus, idem nobis tempus exhibet, quod à Chaldæis fuit annotatum, perinde ac si nullus ejusmodi retrogradus Solis motus omnino interveniset. *Usser.* Hujus miraculi causa missi à Rege Babyloniorum ad Ezechiam legati. Esa. 39. Nomen illi Merodach Baladan. Qui sunt Mardokempad, Nabonassari filius. *Scaliger.*

* *Meruit.*] Mereri apud veteres Latinos Patres, significat aliquid impetrare & obtinere, etiam sine merito nostro. Exempla passim extant apud Cyprianum, Ambrosium, Hieronymum, Augustinum. Et celebre illud Gregorii; *O felix culpa, quæ tantum meruit habere redemptorem.* Perkins.

1 *Nono & vigesimo imperii anno.*] Verum id IV Regum 18. ℣. 2. si biennium illud quo cum patre Achazo regnavit, includas. Solus nonnisi XXVII. annos. Nam cœpit regnare anno tertio regni Hoseæ, non liberi vel usurpati, sed tributarii & confirmati. Unde tametsi illius initium incidat in quartum Achazi, istius tamen incidit in duodecimum saltem Achazi. Sic annus tertius Hoseæ est quidem septimus Achazi, sed annus tertius regni liberi non tributarii. Ezechias vero regnare cœpit anno tertio Hoseæ tributarii, non liberi. *Spanhemius.*

2 *Manasse.*] Qui duodecim annorum IV Reg. 21. II Paral. 33. Joseph. 10. 3. Sanguinarium ingenium, Caii Caligulæ & Neronis non dissimile. *Grot.* Vide & Autorem Imperf. Homil. 1. in Matth. Fuit Judæis, quod Achas Israëlitis fuerat. *Sigon.*

3 *Culturas impias exercuit.*] Instauravit excelsa, quæ demolitus fuerat Ezechias pater ejus: constituitque aras Baalim, & fecit lucos, & adoravit omnem militiam cœli, & coluit eam. Ædificavit quoque altaria in Domo Domini cuncto exercitui cœli, transireque fecit filios suos per ignem: observabat somnia, auguria sectabatur, maleficis artibus inserviebat, sculptile quoque & conflatile signum posuit in domo Domini. II Paral. 33.

4 *In potestatem Assyriorum traditus.*] II Paralip. 34. ℣. 11. Τῶν Βαβυλωνίων καὶ Χαλδαίων βασιλέως. *Joseph.* Abductus tamen fuit Babylonem. Ergo vel Assyrii sub Babyloniis, vel Babylonii

riorum traditus, [1] malo coactus, [2] agnovit errorem, populumque adhortatus est, *uti* [3] *relictis idolis, Dominum colerent.*
[4] Nihil sane dignum memoria gessit, regnavit autem an- 2
nos V. & L. [5] *Amon* deinde filius ejus regnum adeptus est, 3
nec ultra biennium eo potitus est, [6] paternæ impietatis hæres, Domini negligens, [7] suorum insidiis circumventus periit.

XCI. Ad

nii sub Assyriis. Quæ mutatio paulo ante facta: cum Merodach Baladan Ezechiæ ultimis annis regnarit. Quoniam vero exertim vocatur Assyriorum Rex, vix dubito quin alius fuerit à Merodach Baladan, sive Mardokempade. Nam Scriptura accurate regnum Assyrium & Babylonicum distinguit. Deinde in Ptolemæi Canone per XII. annos nulli Babyloniorum reges. Ex quo apparet destructum iterum ab Assyriis fuisse, sive Aserhaddon Rex, sive alius fuerit. *Horn.*

1 *Malo coactus.*] Manassi in carcere dabatur parvus panis ex furfuribus, parvo & pondere & parva mensura aquæ cum aceto, ut viveret, ajunt quidam Codices Græci II Paralipom. 33. & Auctor Imperfecti operis in Matthæum Homilia I. Clemens II. Const. cap. 22.

2 *Agnovit errorem.*] Ἐδεῖτο τοῦ Θεοῦ παρασχεῖν αὐτῷ φιλάνθρωπον καὶ ἐλεήμονα τὸν πολέμιον. χαρίζεται δὲ τοῦτο τῆς ἱκεσίας ἐπακούσας ὁ Θεὸς αὐτῷ. Καὶ πάλιν εἰς τὴν οἰκίαν ὁ Μανασσῆς ἀπολυθεὶς ὑπὸ τοῦ Βαβυλωνίων βασιλέως ἀνασώζεται. *Joseph.* Oratio ejus exstat pia & proba, sed non habens authoritatem Canonicæ Scripturæ. *Estius.*

3 *Relictis Idolis dominum colerent.*] Dedit operam si posset abolere priorum peccatorum etiam memoriam, mutatis moribus totus conversus ad Religionis studia. Nam & urbem lustravit, & templum consecravit denuo, & in reliquum totus fuit in eo, ut gratitudinem Deo posset approbare, ejusque retinere benevolentiam. Idem facere populum quoque docuit, memor in quale incidisset infortunium, ob perperam administratam Rempublicam. Ἀμέλει δὲ τῇ πρὸς ταῦτα μεταβολῇ χρησάμενος, οὕτω τὸν μεταξὺ διῆγε βίον, ὡς μακάριστος εἶναι, καὶ ζηλωτὸς ἐκείνου τοῦ χρόνου λογιζόμενος, ἀφ' οὗ τὸν θεὸν εὐσεβεῖν ἤρξατο. *Joseph.*

4 *Nihil sane dignum memoria gessit.*] Frigide. Vix ullus Regum adeo & projecte impius & sincere conversus fuit. Recenset autem Iosephus opera ejus pro Republica gesta, cum in regnum postliminio restitutus fuisset. Nam mœnia reparavit, & altissimis exornavit ac communivit turribus. *Horn.* Sepeliri voluit in horto, quod malis factis meritus esset extra Regum sepulchra poni. *Grotius.* Vel quod ibi Mausoleum struxisset. *A Lapide.*

5 *Amon deinde.*] IV Reg. cap. 21. II Chronic. cap. 33. Josephus 10. 4.

6 *Paternæ impietatis hæres.*] Μιμησάμενος τὰ τοῦ πατρὸς ἔργα, ἃ νέος ὢν ἐκεῖνος ἐτόλμησεν. *Ioseph.* Addit Glycas eum dixisse: *Pater meus à puero multa scelera fecit, ac in senecta pœnitentiam egit. Quare & ego, in hac ætate, pro animi libidine me geram, ac deinceps ad Dominum me convertam.* Sic & apud Pseudo-Clementem II Constitut. Apostol. 23.

7 *Suorum insidiis circumventus periit.*] Ἐπιβουλευθεὶς ὑπὸ τῶν ἰδίων οἰκετῶν ἀπέθανεν, βιώσας ἔτη τέσσαρα, καὶ εἴκοσι, βασιλεύσας δ' ἐξ αὐτῶν, ἔτη δύο. *Josephus.*

1 Ad

1 XCI. [1] Ad *Josiam* filium imperium devolutum. Is ad-
2 modum religiosus fuisse traditur, summaque cura divina
3 administrasse, [2] Helchia sacerdote usus bene. Is cum in templo [3] librum verbi Dei scriptum, repertum à sacerdote legisset, quo continebatur, [4] *Hebræam gentem ob crebras impietates & sacrilegia delendam*, piis ad Deum precibus, fle-
4 tuque jugi imminentem cladem avertit. [5] Quod ubi indultum sibi [6] per Ollam prophetissam comperit: majore cura, utpote obligatus divinis beneficiis, cultum Dei exercuit.
5 Igitur vasa omnia anteriorum regum superstitionibus idolis
6 consecrata, cremavit. Namque eo prophani ritus invaluerant, ut [7] Soli ac Lunæ divinos honores darent, eisdem-

que

1 *Ad* Josiam *filium.*] II Reg. 21. 22. 23. II Chron. 33. 34. 35. Joseph. 10. 5. φύσιν ἄρεως, ὃς καὶς δρεπτῶ δίκαιος ἦν, ac Davidis tota vita æmulus. Talis apud Græcos videtur fuisse Epaminondas, infelix tamen & ipse, non minus quam Josias, populi magis meritis quam suis. *Grot.* Fuit autem ei hoc nomen impositum per Prophetam ante CCCXXVII. annos. III Reg. 13. 2. *Tertius Josias est, cujus nomen prædictum est priusquam nasceretur. Hi tres sunt, Samson, Josias, Johannes.* Chrysost.

2 *Helchia Sacerdote.*] Scribo Helcia. Nam in fonte חלקיה. Rursum hic sacerdotis nomen usurpat pro sacerdote summo, quem Pontificem appellant. *Drusius.* Fuit Pontifex XXV. ab Aaron. *Josephus.*

3 *Librum verbi Dei.*] Id est, legis. Nam lex & verbum Dei se invicem explicant. Aliter alibi: *cumque Esaias ei verbum Domini annuntiasset.* Drus. Deuteronomium. *Chrysostom.* Homil. 9. in II Matth. *Athanas.* Epist. ad Marcell. *Abul.* Totum Pentateuchum. *Joseph.* ἐν τῇ ἱερᾷ τῶν ἱερῶν βίβλοις ὃ Μωυσέως ἐν τῷ ναῷ κειμένοις. Tempore impii Manassis adeo neglecta fuit lex, ut liber ejus, tanquam res noviter inventa scribatur. *Cajetan.* Impius Achaz combussit libros legis, ne ex iis Idololatriæ argueretur. Quare Sacerdotes clam in muro templi legem absconderunt, & ibi postea repertus. *Lyra* ex R. Salomone. Fuit ὠβδεκάφυλον Moses, ut ex Paralipom. 34. ℣. 14. patet. *Grotius.* Vel ejus ævo scriptum, & in Sanctuario ante annos IↃCCC. positum. *Genebrard.*

4 *Hebræam gentem.*] Locus est Deuter. 28. 36. in quem, Deo ita disponente, incidit. *Grot.*

5 *Quod ubi indultum.*] IV Reg. c. 23.

6 *Per Ollam prophetissam.*] Emendo, *per Oldam prophetissam*, quam LXX. τῇ προφήτιδι. Hieronym. *prophetidem* appellat. Scribi autem debet Holda, cum aspiratione. Græce Ὀλδά. IV Reg. 22. ℣. 14. *Drusius.* Fuit uxor Sellum. Quem Hebræi tradunt fuisse avunculum patris Jeremiæ. Cur non iverunt ad Jeremiam vel alios qui tum prophetabant? Forte quia ab urbe aberant, & occupati in aliis rebus ad reformationem spectantibus. *Interpr.* Holda vero vicina erat, & ejusdem urbis incola. Habitabat enim במשנה, *in secunda.* Quod Chaldæus interpretatur, בירושלם, ἐν τῷ διδασκαλείῳ. Nam משנה Hebræis est traditio legis interpres. *Grot.* Alii accipiunt pro *secunda civitate*, sive *media.* Hieronymus, Vilalpandus, & alii.

7 *Soli ac Lunæ divinos honores darent.*] Τῷ

que etiam [1] ex metallis sacraria ædificarent. [2] Quibus Josias 7
in pulverem redactis, sacerdotes quoque profanarum ædium
interfecit. Sed [3] ne sepulchris quidem impiorum pepercit: 8
[4] quod olim prædictum à propheta, impletum animadver-
versum

Τῷ ἡλίῳ καὶ τῇ σελήνῃ καὶ τοῖς μαζεραὶθ καὶ πάσῃ τῇ δυνάμει τοῦ οὐρανοῦ. In Latina vetere, *& Soli & Lunæ & duodecim signis & omni militiæ cœli* IV Reg. 23. ℣. 5. *Drus.* Quæ Idololatria siderum antiquissima. Deut. 4. 19. Job. 31. ℣. 26. 27. & à Syris ad Judæos derivata. Vide Vossium II. de Idol. 2. 3. 4. 5. & sequentia. Seldenum de Dis Syris. Colebatur autem sub variis, Beli, Molochi, Adonei, Chamos, nominibus. Et hinc mos fluxit, ad orientem adorare. Herod. I. Virgil. XII. Israëlitæ autem contra occidentem versi, ubi sanctuarium erat: atque ita ostendebant *precantes adorare non Solem Orientem, sed Solis Dominum*, ut ait Anastasius Nicæus Quæst. XVIII. in Scripturam. Christiani veteres in hoc maluere gentilium, quam Judæorum ritum sequi. Cl. Alex. VII. Strom. πρὸς τὸν ἑωθινὸν ἀναβλέπω αἱ εὐχαί. Hinc & visi Solem adorare. *Tertull.* Apol. Vide Maimonidem III More Neb. XLV. *Vossius.*

1 *Ex metallis sacraria.*] Quod à Zabiis sive Chaldæis fluxit. Qui imagines stellis erexerunt, Soli quidem aureas, Lunæ argenteas, atque ita metalla & climata terræ inter stellas partiti sunt. Dixerunt enim climatis N. Deum esse stellam N. Deinde sacella ædificaverunt, imaginesque in illis collocarunt, arbitrantes, vires stellarum influere in illas, & hominibus Prophetiæ donum largiri. *Maimonides* III More Neb. XXIX. Hæc autem sacraria videntur fuisse חמנים, πυραθεῖα vel πυρεῖα, in quibus sacri ignes facti. Descriptionem talis πυρείου luculentam vide apud Procop. I. Persic. & Benjaminem, ubi Chenaraïam describit. Ac talia fere in excelsis montibus. Nummos illarum gentium fuit sacrificare ἐπὶ ὑψηλοπάτων ὀρέων. *Herodot.* Clio. De illis excelsis vide Sigonium II de Republ. Hebr. IV. Fuit etiam currus, haud dubie Soli consecratus, qui ab equis trahebatur. Nam per omnem Orientem sacrum Soli id animal, ut docet Xenophon lib. VIII. Κυρ. παιδ. & IV. ἀναβασ. Pausan. in Laconic. Justin. I. Herodot. I. Porro equos hos non fuisse pictos vel sculptos, ut Abul. vult, sed vivos, exinde patet, quia Josias currum dicitur combussisse, equos tantum abstulisse.

2 *Quibus in pulverem redactis.*] Quomodo in pulverem redacta, si ex metallis? & quænam hæc sacraria? An fana & delubra. Sed ea ex metallis non fiunt. An potius altaria excelsave? IV Reg. 23. ℣. 4. legimus, *Et præcepit rex Helciæ pontifici & sacerdotibus secundi ordinis & janitoribus, ut projicerent de templo Domini vasa omnia, quæ facta fuerant Baali & luco, & universæ militiæ cœli: & combussit ea foris Jerusalem in convalle Cedron, & tulit pulverem eorum in Bethel.* Quem locum si non habuit in mente, tum certe respexit ad eum qui habetur in eodem capite ℣. 15. *Insuper & altare quod erat in Bethel & excelsum quod fecerat Jeroboam filius Nabat, qui peccare fecit Israël: & altare illud excelsumque destruxit atque combussit & comminuit in pulverem, succenditque etiam lucum.* Drus.

3 *Ne sepulchris quidem.*] Quæ in monte, apud Bethelam erant. IV Reg. 23. ℣. 16. Porro sepulchra violare, summum apud veteres nefas; illorum tantum ossa turbata, qui immane scelus admiserant. Quales Idololatræ. *Hornius.*

4 *Quod olim prædictum à propheta.*] III Reg. 13.

1 Octa-

9 versum est. Hujus [1] octavo & decimo imperii anno, [2] Pa-
10 scha celebratum. [3] Post triennium fere, [4] adversus Nechao
[5] regem Ægypti, [6] qui bellum Assyriis inferebat, [7] in præ-
lium

1 *Octavo & decimo imperii anno.*] Qui erat annus quintus, centesimæ vicesimæ secundæ Octaëteridis. *Petitus.*

2 *Pascha celebratum.*] II Paral. 35. *Non fuit Phase, simile huic, in Israël, à diebus Samuelis prophetæ: sed nec quisquam de cunctis regibus Israël fecit Phase sicut Josias.* Hujus causa est, quia tum omnia κατὰ νόμους, καὶ κατὰ τὴν ἀρχαίαν παρατήρησιν τῆς πατρίου συνηθείας, peragebantur. *Joseph.*

3 *Post triennium fere.*] Tredecim annis pro *tribus* est reponendum. *Sigonius.* Nihil mutandum. Nam hallucinatus fuit noster, qui hunc regnasse scribit annis XXI. cum regnaret ann. XXXI. Ex quo sequitur hæc accidisse tredecim annis post celebratum Phase. Siquidem Pascha celebratum fuit, ut habetur II Paral. 25. 19. decimo octavo anno imperii Josiæ. *Drus.*

4 *Adversus Nechao.*] Pharao Nechao, IV Regum 23. 29. Hic ab Ebræis Neho vocatur, voce monosyllaba. Siquidem scheva non constituit syllabam apud eos. Græce est Φαραὼ Νεχαὼ, & II Paralip. 35. ℣. 20. νεχαώ. *Drus.* Necos filius Psammitichi, Herodot. IV. Hic est ille qui Africam circumnavigari jussit, & Nilum in mare rubrum derivare aggressus est. De regno Ægypti, vide Vossium I. de Idol. XXVII.

5 *Regem Ægypti.*] Plane iis assentio, quibus Coptos toti Ægypto creditur nomen dedisse. Nempe ut Αἴγυπτος dicatur, quasi αἶα Γύπτος sive Κόπτος. Coptus autem fuit urbs antiquissima, & vetusta Isidis religione celebris. *Vossius.*

6 *Qui bellum Assyriis inferebat.*] Josephus X, 4. *Nechaos magnis delectibus habitis, copias ad Euphratem duxit contra Medos & Babylonios, qui Assyriorum imperium everterant, volens sibi Asiæ regnum quærere.* Status Asiæ is tum erat. Collapsa post Asarhaddonem Assyriorum Monarchia, Medi & Babylonii rerum potiebantur. Et apud hos quidem Nabopalassar, apud illos Cyaxares regnabant. Utri eorum Assyria paruerit, non constat; nisi quod vel ex æquo eam diviserunt, vel integram Babylonius tenuit. Necos, ut ulcisceretur injurias Ægypto à Sennacheribo illatas, nondum firmato Babylonici regni statu, & ipse cum exercitu in Assyriam contendit. Abulensis putat hanc expeditionem contra Adadremmon Syriæ regem, Josiæ federatum, susceptam fuisse. Sed nullibi Adadremmon, expresse vero Assyrii ad Euphratem habitantes, memorantur. Proculdubio Herodoti narrationem Abulensis respicit. Nam is Syros vocat, more Græcorum, qui Assyrii proprie dicuntur. *Horn.* Cæterum Necos oraculo Jeremiæ ad hoc bellum excitus fuit. Nam Jeremias per nuncium Pharaoni significavit, ut expeditionem contra Assyrios susciperet. *Hieron.* in Tradit. Hebr.

7 *In prælium egressus.*] Cum Necos usque Menden processisset, oppidum ditionis Iosiæ, opposuit se ei, vetans per sui juris ditionem, iter contra Medos facere. *Joseph.* Metuebat autem Josias, ne Judæam invaderet. Atque ob hanc causam factum ejus ab omni culpa excusat Abulensis. Contra II Paral. 35. 22. temeritatis arguitur. Nam prius debebat Deum consulere, quam bellum tam anceps aggrederetur. *Cajetan.* Unde & Justin. Quæst. LXXXIX. ad Orthod. docet, Iosiam ideo occisum, quod monitis Ieremiæ, de non impediendo Pharaone, minime paruerit. Τῆς πεπραμένης ἀλαζωνίας οἶμαι εἰς τοῦτ' αὐτὸν παρορμησάσης, ἵνα λάβῃ πρόφασιν κατ' αὐτοῦ. *Joseph.*

I Prius-

lium egressus [1] priusquam inter se acies concurrerent, sagitta ictus est. [2] Exque eo vulnere in urbem relatus, decessit, [3] cum regnasset annos I. & XX. 11

XCII. [4] *Joachas* inde filius ejus [5] regnum adeptus, tribus 1

1 *Priusquam inter se acies concurrerent, sagitta ictus.*] Dum enim aciem instruens curru ab uno cornu ad alterum vehitur, Ægyptius quidam sagitta icto bellandi studium exemit. *Joseph.* Campus præliaris in Mageddo fuit. Quem locum Herodotus Μάγδολον vocat, corrupta nonnihil pronunciatione. Idem locus, qui in monte positus, Ἁρμαγεδών. *Grot.*

2 *Exque eo vulnere in urbem relatus, decessit.*] Sic & Josephus: τῷ τραύματι γὰρ περιαλγὴς ὢν, ἐκέλευσεν ἀνακληθῆναι τὸ στράτευμα, καὶ ὑπέστρεψεν, εἰς Ἱεροσόλυμα, τελευτᾷ δὲ ἐκ τῆς πληγῆς ἐκεῖ τὸν βίον. Nec contrarium apparet ex Paralipomenis. At VI Reg. 33. exertim: *Occisus est in Mageddo.* Horn.

3 *Cum regnasset annis* I. & XX.] Modo monui legendum esse, I. & XXX. Quod ita esse, disces ex IV Reg. 22. ℣. 1. *Drus.* Cum hoc Rege extincta fuit omnis regni Judæ gloria ac majestas. Unde & obitum ejus immenso luctu prosecuti omnes sunt etiam sequenti ævo. Ac lugubre carmen Jeremias in obitum ejus condidit, quod sub finem Threnorum ejus exstare putant Chald. Joseph. Hebræi apud Hieron. Lyra, Abul. & alii. Sed verius est carmen illud, à Threnis aliud fuisse, & injuria temporis deperditum. Tradunt etiam Talmudici Josiam unguentum sacrum, quo Reges & Pontifices hactenus ungebantur, in templo recondidisse sub humum in loco abdito secretoque, quem diu ante summa cura Rex Salomo paraverat, cum ex vatum responsis didicisset futurum olim uti templum ab Assyriis solo æquaretur. In eodem specu Talmudici arcam quoque icti fœderis testem, & Aaronis baculum, tum lapides Urim & Tummim cum residuo Mannæ posuisse Josiam tradunt, eorumque omnium nihil quidquam Judæis restitutum esse, cum reversi Babylone in patrias sedes templum secundum extruerent. Quare ex illa tempestate regibus, pontificibusque haud fuit ex initiationum mysteriis eadem majestas. Sed nec ceremoniis plerisque ac sacris tam præsens adfuit numen, ut ante solebat. Jactant illa vulgo Iudæi, quæ in Lib. Iuchasin refert Rabbi Zacuth:

אש על המזבח רובץ ככלב כי בטל
כחו שחסרו חמשה חברים בבית
שני ובבית ראשון הית כאריה

Ignis super altare cubabat, tanquam canis, quia vis ejus extincta erat, postquam quinque res defecere in posteriore templo. At in priore erat ignis iste velut leo. Enimvero ait eruditissimus scriptor, illa quinque defecisse, quæ jam diximus sic occultata à rege Josia esse, nunquam ut postea reperta à nepotibus sint. *Cunæus.*

4 *Joachas.*] Ut supra Achas pro Achaz, sic hoc loco est Joachas pro Joachaz.. *Drus.* Iosepho Ἰώασος. Fuit autem filius natu minor Iosiæ, alio nomine Sellum. Ier. 22. 11. *Grot.*

5 *Regnum adeptus est.*] Opera populi, IV Regum 23. 30. Sive id per tumultum factum: sive quod Ioakin, metu Ægyptii Regis, onus Imperii detrectaret. Verba sunt: *Tulit populus terræ Joachaz filium Josiæ, & unxerunt eum.* Nimirum balsamo. Nam non solum, ut uno tradunt Ebræi ore, oleum sanctum atque usus unctionis in Templo secundo omnimodo defuere, verum etiam tritum est illud & aliquoties in locis è Gemara Hierosolymitana supra citatis repetitum, אין מושחום מלכים כהנים. *non ungebant in Reges eos qui fuere Sacerdotes.* Quo dicto etiam Hasmonæos signatius

bus mensibus tenuit, captivitati [1]ob impietatem destina-
2 tus. Namque eum Nechao rex Ægypti [2] vinctum, captum-
3 que duxit. [3] Nec multo post in vinculis diem functus est.
1 XCIII. Judæis [4] stipendium annuum imperatum, rex
eis [5] *Eliachim* [6] arbitrio victoris datus, qui postea [7] immu-
tato

gnatius negatur unctos fuisse. Quod vero attinet ad Unctionem Regiam, eam non necessario oleo illo Sancto à Mose primum confecto fieri debere consentiunt. Nam & à Iosia Rege absconditum illud ajunt, nec postea repertum; unde Iehojakim Regem unctum fuisse balsamo. Sic Gemara Hierosolymitana in locis supra de unctione citatis. At vero Pontifices alio ungi oleo, præter ipsum quod Moses confecit, ex ipso præscripto sacro non omnino debuisse volunt. Nec sane aut Regiæ aut Pontificiæ sub Templo secundo Unctionis vestigium aliquod exhibent. Quemadmodum autem sub Templo secundo Unctio Pontificalis nulla erat, ita etiam nec sub primo fuit perpetua. Nam 1. aut circiter ante primi excidium annis absconditum fuisse oleum Sanctum (sub Iosia sc.) nec postea repertum volunt. Glossa Talmud. ad tit. Megilla c. 1. f. 9. b. מרוכרת בגדים כהגים ששימשו בבית שני ואף בבית ראשון מימות יאשיהו ואילך שנגנז צלוחית של שמן המשחה, *Vestitu insignes sunt Pontifices secundi Templi, etiam & primi à tempore Iosiæ & deinceps. Quoniam Vasculum Olei Sancti absconditum est.* Selden.

1 *Ob impietatem.*] Erat enim ἀσεβὴς καὶ μιαρὸς τὸν τρόπον. *Josephus.*

2 *Vinctum captumque duxit.*] Cum vix tres menses decemque dies regnasset. Ὁ τῶν Αἰγυπτίων βασιλεὺς, ὑποστρέψας ἀπὸ τῆς μάχης, μεταπέμπεται τὸν Ἰώασον πρὸς αὐτὸν εἰς συμάθα καλουμένην πόλιν, ἥτις ἐστὶ τῆς Συρίας καὶ τὸν ἐλθόντα ἔδησε. *Josephus.* Duplex hic error. Primo, quod Samathæ hoc factum vult, cum Scriptura dicat, vinctum *in Rebla quæ est in terra Emath.* Rebla igitur urbs ubi vinctus, id est, Apamea, ut vult Hierosolymitanus Num. 34. 11. Emath συμαθὰ corrupte regio est. Deinde, quod sola Neconis reverentia & metu, subactum Ioazum putat. Atqui vix cruento bello, in quo multi Ægyptiorum perierunt, domari potuit, ut indicat Ezec. 19. 4. Ier. 22. 10. & seq. Grot. in eo errat quod ante expeditionem Cercusiacam remotum putat. Verba ejus sunt, *Ne quid, se ad Cercussum absente, novaretur.* Sed & tempus, & alia ostendunt, confecto bello Assyrio id contigisse. *Horn.*

3 *Nec multo post in vinculis diem functus est.*] Apud Ægyptios. Quod autem dicit, *nec multo post*, ex conjectura, ac de suo addit. Nam sacri Annales nihil hujus referunt: sed tantum, *obiisse in Ægypto*, narrant. *Horn.*

4 *Stipendium annuum imperatum.*] Ἑκατὸν ἀργυρίου τάλαντα, ἓν δὲ χρυσίου. *Josephus.*

5 *Eliachim.*] אליקים Eliacim potius, qui erat frater major natu Ioachazi, & filius Iosiæ. *Drus.* Τῷ φύσιν ἀδικῷ καὶ πικρῷ, καὶ μήτε θεὸς τὸ θεῖον ὅσιον, μήτε θεὸς ἀνθρώπους ἐπιεικὴς. *Josephus.*

6 *Arbitrio victoris datus.*] Ut haberet instrumenta servitutis & Reges. Idque in Oriente Regibus assueto, receptum olim, & postea sub Saracenis fuit, donec Turcæ & Tartari, quibus adstrictior servitus placet, morem illum, excisis undique Regum priscorum familiis, abolerent. Quod imprimis sagacissimus pariter & crudelissimus Timur præstitit. *Horn.*

7 *Immutato nomine Ioachis vocatus est.*] Idque

tato nomine *Joachis* vocitatus est. [1]Hic Joachæ fratris Jo- [2]
siæ F fuit, [2] fratri quam patri propior, [3] sacrilegio in-
visus Deo. Igitur cum regi Ægyptio pareret, quippe cui [3]
tributum penderet, [4] Nabuchodonosor * rex Babylonius
Judæam

Idque pro more Ægypti & Syriæ Regum, quibus solenne aliud privatum, aliud regium nomen habere. Et hinc illa diversitas in Labonitus & Nabochodonosor, Laborosardach & Beltschatzar, Darius Medus & Nabonnidus, Bal-adan & Nabonassar. Quorum unum nomen privatum, alterum publicum est. Vide Scal. VI. de Emendat. Temp. Eadem significatio est in Eliakim & Joakim. Sed quia Syris Saturnus ℵ vocabatur, ideo nomen Dei Judæorum, quam sui Dei, ponere in victi principis nomine, voluit. *Grot.* Debet autem scribi Joacis per c simplex. Nam in Ebræo Joacim. *Druf.*

1 *Hic Joachæ fratris Josiæ filius fuit.*] II Reg. 23. II Chron. 36. Ioseph. 10. 6,7. Legendum est: *Hic Ioachæ filii Iosiæ frater fuit.* Sic enim in Regibus: *Constituit Eliacim filium Iosiæ, pro patre suo.* Sigon. Iosias enim quatuor filios habuit, Iohannem, qui à nonnullis Ioachaz esse creditur, Ioacim, Sedeciam, & Sellum. Doctores Ebræi scribunt Ioacim & Eliacim, duobus circiter annis majorem fuisse Ioachazo. Quod sic probant. Textus ait: *filius viginti trium annorum erat Ioachaz cum regnare inciperet.* Et alibi: *Filius viginti quinque annorum erat Ioacim cum regnare inciperet.* Idem ait, Ioachaz tribus tantum mensibus regnasse II Paral. 36. 2. Hæc manifesta sunt. Aliud argumentum IV Reg. 23. 30. *Tulit populus terræ Ioachaz filium Iosiæ & unxerunt eum.* Cur unxerunt? Nam filii regum non ungebantur, nisi ob certam causam. Respondent Ebræi, quia Ioacim natu major erat. Addunt doctores, quia implebat locum patrum suorum, quod non faciebat Ioacim. Dixi Ioachaz à nonnullis credi eundem esse cum eo qui in Paralipomenis Iohannes vocatur Obstare videtur quod Iohannes iste nominetur primogenitus. Respondent ideo fieri quod adoptione primogenitus esset. Nam in regno prælatus fuit ipsi Ioacim. Abenezra censet Iohannem primogenitum non regnasse, Sellum autem esse Ioachaz. Secus R. David, qui Sellum opinatur esse Ioachin, nepotem Iosiæ. Moris enim esse ut nepotes filiorum nomine censeantur. Sic in primo librorum Mosis, *quæ fecerat ei filius ejus minimus*, id est, nepos Chanaan. Idem scribit, quum diem suum obiret Iosias, Ioachaz egisse annum 23. & Sedeciam 24. & Ioacim 25. Addit Sedeciam à patre regem constitutum fuisse, post à populo Ioachaz ei prælatum. *Druf.* Hic Iojakim Matth. 1. 11. dicitur Iechonias, fuit vel binominis, quod non infrequens in Sacra historia, vel nomen יהויקים, à Matthæo per ὄνομα redditum est Ἰεχονίας. In hac sententia sunt Epiphanius, 1. Hæres. 6. Ambros. in Luc. III. *Spanhemius.* Quem de hac intricatissima Quæstione differentem vide 1. Dub. Euang. VI.

2 *Fatri quam patri propior.*] Hinc patet verissimam Sigonii correctionem. Error autem ex litera *F* ortus. Nam cum in codicibus Sulpicianis exaratum esset prisco more: *Ioachæ Fr. Iosiæ F. fuit*, librariorum imperitia id sic accepit quasi scriptum: *Ioachæ fratris Iosiæ filius.* Horn.

3 *Sacrilegio.*] Idololatria. Frequens hoc sensu vox illa apud Sulpicium. *Druf.*

4 *Nabuchodonosor.*] Ναβυχοδονόσορ Beroso, & in Actis Tyriorum. Ναβυχοδόσορ Abydeno. Ναβοκοδρόσορ Straboni ex Megasthene. in Scripturis Nebucadnezar & Nebucadrezar. Frequens enim litteratum נ & ר permutatio. *L'Empereur.* Fuit filius Nabupalas-

[1] Judæam terram occupavit armis, & per triennium [2] jure
4 belli victor possedit. Etenim, [3] cedente jam rege Ægypti,
[4] determinatisque inter eos imperii finibus, convenerat,
5 [5] Judæos ad Babylonem pertinere. Ita cum † Joachis exactis

saris Babyloniorum & Chaldæorum Regis. Quod regnum, hi duo, toto Oriente clarissimum reddiderunt victoriis suis, Monarchia condita, quæ omnes alias longe excelleret. Regum horum Historiam scripserunt *Berosus* in Chaldaicis apud Ioseph. x. Ant. & I. contra Apionem. *Abydenus* in Assyriacis apud Euseb. in Chronico & IX. προπ. *Megasthenes* IV. Indicorum apud Iosephum x. & Strabonem XV. *Diocles* II. Persicorum, *Philostratus* in Indicis & Phœniciis apud Iosephum. Quibus Hecatæum adde. Solebant autem Reges Chaldæi Deorum nomina, Majestatis ergo assumere. Sic à *Nebo* Idolo, dicti Nebucadnezar, Nebuzardan, Nabonidus, Nabonassar, Nabonabo, à *Merodach*, Evilmarodach, Mardokempad. *Seldenus.*

* *Rex Babylonius.*] Imo Regis filius. Nam pater Nabupalassar adhuc in vivis. *Berosus.* Nisi dicas eum simul cum patre regnasse.

1 *Iudæam terram occupavit armis.*] Bellum inter potentissimos Ægypti Syriæque, ac Babylonis Reges, Neconem & Nabupalassarem exarsit. Prælio ad Cercusium secus Euphratem commisso, vincitur Necos Babylonius subacta omni, ad Pelusium usque, Syria, præter Iudæam, triumphat. Quarto regni Nabuchodonosori anno, Ioacimi octavo, Babylonii Iudæam quoque bello petunt, dira minantes ni tributum pendant quemadmodum reliqui Syriæ habitatores. Rex pacem mercatus pecuniis, integro triennio imperata tributa persolvit. *Iosephus* x, 7. At Berosus paulo aliter: Satrapam Ægypti Syriæque & Phœnices rebellem eo bello subactum: Apud Iosephum in Antiquitat. Male. Nam Necos non Satrapa Babylonii Regis, sed æmulus & æqualis fuit. *Horn.* Hæc fuit prima captivitas Iudæorum. Nam Ioacim cum Daniele ejusque tribus sociis abductus tum Babylonem fuit. IV Regum 23. II Paralip. 36. Dan. I. III Esdr. I. *Rex tamen sub conditione tributi annui, domum remissus fuit.* Ac tunc horrenda illa Moabitarum clades atque excidium contigit, quod eis prænuntiavit Ieremias cap. 48. Nam quicquid Ægyptum inter & Euphratem gentium, una ruina Babylonius involvit. In memoriam tantæ cædis condita χαράκμωβα, περιοχὴ Μωαβίτιδος, Stephano, collocata ibi Babyloniorum colonia. *Horn.*

2 *Iure belli.*] De quo vide Grotium in nunquam satis laudato opere de jure pacis ac belli.

3 *Cedente jam Rege Ægypti.*] De hoc bello vide Jeremiam XLVI. Necos post tantam cladem in Ægyptum fugit, regnumque filio Psammi vel Psammiticho reliquit. Herod. II. Cæterum fatalis ille locus, ubi pro Syriæ imperio, plerumque inter Ægyptios & Assyrios certatum, Carcemis fuit, Cercusium Ammiano XXIII. Cercisium Euagrio V. Hist. Ecl. 9. in confluente Euphratis & Aboræ situm.

4 *Determinatisque inter eos imperii finibus convenerat.*] Merum commentum. Nam hujus transactionis nec ulla memoria extat, & satis clare ex sacris refutari potest. Quippe Nabuchodonosor victoria sua usus, in ipsam Ægyptum penetravit, & totam Syriam Neconi, non ulla transactione, sed armis ademit, ac jure belli, ut ipse Sulpicius loquitur, tenuit. *Horn.*

5 *Judæos ad Babylonem pertinere.*] Idem huic Provinciæ quod Armeniis accidit. In limite duorum sibi semper adversantium positi, ambiguos plerumque Dominos habuere, & victoriæ accessio fuerunt.

ctis in regno annis undecim, [1] filio ejusdem nominis locum fecisset, isque [2] regis Babylonii in se iram concitasset, Deo nimirum agente, cui constitutum erat Judæam gentem captivitati & internecioni dare, Nabuchodonosor, [3] Hierosolymam cum exercitu [4] ingressus, [5] urbem murosque ac templum solo stravit: [6] auri immensum modum & sacra ornamenta vel publica vel privata, [7] pubereſque omnes virilis

fuerunt. Quod & postea sub Macedonum, Romanorum, & Saracenorum imperio duravit. *Horn.*

† *Joachis exactis in regno annis undecim.*] Cum esset inquieto ingenio, novisque rebus, Ægyptiorum fiducia studeret, Nebucadnezar rebellem cum exercitu petit, receptusque intra urbem τὰς ἀκμαιοτάτας, καὶ κάλλει διαφερούσας τῶν Ἱερουσολυμιτῶν ἀπέκτεινε μὲν καὶ βασιλέως Ἰωακίμου, ὃν ἄπαιδον ἐπέλαβε ῥιφθῆναι πρὸ τῶν τειχῶν. Eorum vero qui in aliqua dignitate fuerunt, in captivitatem abduxit Babylonem tria millia, in quibus etiam tum puer Hezekiel. Hic finis fuit Joacimi Regis, qui vixit annos XXXVI. regnavit XI. *Joseph.*

1 *Filio ejusdem nominis locum fecisset.*] IV Regum 24. II Paralipom. 36. Non plane ejusdem nominis. Nam vel in Græca editione pater Ἰωακεὶμ vocatur, filius Ἰωαχεὶμ sive Ἰωαχίμ. Ecce discrimen in una littera. Quale & apud Ebræos, qui ultimam insuper efferunt per N. Scribunt enim Joachin: unde Joachis, ut ex Joacim factum Joacis. Sulpicius autem qui hæc confundit, non est audiendus. *Drusius.* Nebucadnezar τὸν υἱὸν αὐτοῦ Ἰωαχίμου καθίστησι βασιλέα καὶ τῆς χώρας, καὶ τῆς πόλεως. *Josephus.* Qui etiam dicit, eum fuisse φύσει χρηστὸν καὶ δίκαιον. At Scriptura impium vocat.

2 *Regis Babylonii in se iram concitasset.*] Suspicio fuit imperantibus familiaris. Metuebat enim Babylonius, μὴ μνησικακήσας αὐτῷ τῆς πόλεως ἀναιρέσεως, ἀποστήσῃ τὴν χώραν αὐτοῦ, *Ioseph.*

3 *Hierosolymam cum exercitu.*] IV Regum 24. II Paralipom. 36. Jerem. 22. Prius servi Nabuchodonosoris expeditionem fecerant contra Jerosolymam, cumque urbs in obsidionem venisset, & ipse Nabuchodonosor ad urbem à suis obsessam veniisset, egressus Joachim ad eum cum matre, & dedidit se ei anno octavo regni Nabuchodonosoris, qui erat mensis tertius à quo regnare cœperat Joachin Jerosolymæ. Habentur ista IV. Reg. 16. II. 12. *Drus.*

4 *Ingressus.*] Hoc admodum credibile est, licet Scriptura diserte non exprimat. Quid enim vetat Joachin primum egressum esse ad Nabuchodonosor in castra extra urbem, & ipsum Nabuchodonosor postea ingressum esse urbem? Simul hæc vera esse possunt, & sunt profecto, si non fallitur aut fallit nos noster Sulpicius. *Drus.*

5 *Urbem murosque ac templum solo stravit.*] Falsum hoc. *Drus.* Nihil de his. Sulpicius ea de suo addidit. *Sigon.*

6 *Auri immensum modum.*] Abstulit inde omnes cum templi, tum regiæ thesauros: ad hæc confregit vasa aurea omnia, quæ Salomo Rex fecerat ad templum Domini, IV Regum cap. 13, *Drusius.*

7 *Pubereſque omnes.*] Omnem juventutem ex urbe captivam duxit. *Joseph.* Totam Jerosolymam, omnes milites numero XCIO. omnesque fabros & artifices. IV Reg. 21. 14. *Drusius.* Τὰς αἰχμαλώτους Ἰουδαίων. *Berosus.* Meminit hujus & insequentis deportationis

rilis ac muliebris ſexus tranſtulit : relictis , [1] quorum imbe-
6 cillitas aut ætas faſtidio victoribus fuit. Quæ turba inutilis
ſervitio, exercendis colendiſque agris, ne incultum eſſet
7 ſolum, deputata, Eiſdemque [2] rex *Sedechias* præpoſitus:
ademptis viribus, [3] inani tantum umbra regii nominis con-
8 ceſſa. Sed [4] Joachis tribus menſibus tempus imperii ha-
9 buit. Is [5] cum populo Babyloniam tranſlatus, & in carce-
rem conjectus eſt : [6] trigeſimum poſt annum emiſſus, at-
que [7] à rege in amicitiam receptus, menſaque & conſiliis
parti-

Hecatæus apud Joſephum, & Demetrius apud Clem. Alexandrinum.

1 *Quorum imbecillitas aut ætas faſtidio.*] Hæc ex ingenio Sulpicii manarunt, non ex ſacris libris. *Sigon.* Imo ex ſacris libris, Sigoni. Verba ſunt IV Reg. 24. 14. *nihilque relictum eſt, exceptis pauperibus populi terræ.* דלת עם autem, ut notum Hebraice peritis, includit & virium & opum, & ætatis imbecillitatem. *Horn.*

2 *Rex* Sedecias.] IV Reg. 24. II Paralip. 36. Joſeph. 10. 10. Melius: *Sedecias.* Hic patruus erat Joachin, & prius *Mathanias* dicebatur, quod nomen ipſe Nabuchodonoſor poſtea mutavit, impoſito ei Sedeciæ nomine. Vide IV Regum 24. 17.

3 *Inani tantum umbra regii nominis.*] De umbra regii nominis nullum verbum in Scriptura. *Sigon.* Manavitque hoc ex ingenio Sulpicii. *Druſ.* Nimis frigide. Quid enim majeſtatis in illo, qui tenui plebeculæ præfectus, potentiſſimo Regi, velut mancipium, ſervire cogebatur? *Horn.*

4 *Ioachis tribus menſibus.*] Sic IV Regum 24. ℣ſ. 8. Quomodo ergo II Paralip. 36. 10. dicitur poſt annum abductus à Nabuchodonoſore? Quia aliquot menſes interregnum inter Joakim & Joachim. *Cajetanus.* Quia cœpit regnare tribus menſibus ante finem anni, & captivitas ejus incidit in menſem Niſan. *Interpr.*

5 *Cum populo Babyloniam tranſlatus.*] Μετὰ τῆς μητρὸς καὶ τῶν φίλων. *Ioſephus.* Hæc huit μετοικησία ſecunda, à qua LXX. annorum captivitatis initium ducunt Scaliger, Calviſius & alii. De quo poſtea. Cæterum Nabuchodonoſor Babylonem magnificentiſſime, ſpoliis devictarum gentium exornavit, velut Timurus Semirkandam ſuam. *Superſunt veneranda antiquitatis monumenta ex Beroſi annalibus, in queis ſcriptum eſt, Nabuchodonozorem ex ſpoliis, quæ inde reportavit, templum Belo extruxiſſe, urbemque Babylonem pro majeſtate imperii auctam coctilibus cinxiſſe muris, ad hoc, hortos aërios, & nemora penſilia feciſſe, in gratiam uxoris, quæ in montanis Mediæ educata, ſylvas ſpectare, in edito quæ eſſent, amabat. Ex quo fit, uti vanum & nihili ſit, quod magno conſenſu Græci tradiderunt, admiranda ea opera extructa à Semiramide fuiſſe. Confutat enim eos apud Flavium autor omni exceptione major, Beroſus Chaldæus, quem & antiquiſſimum eſſe, & ſumma religione ac fide res popularium ſuorum ad æternitatem conſecraſſe, creditum ab omnibus eſt.* Cunæus.

6 *Trigeſimum poſt annum.*] IV Reg. 25. Legendum: *trigeſimum ſeptimum*, IV Regum 25. Nam poſt abductionem Joachin regnavit Sedecias annos XI. & poſt abductionem Sedeciæ Nabuchodonoſor annos XXVI. Evilmerodach vero, qui Nabuchodonoſori ſucceſſit, ipſum anno ſuo primo dimiſit, atque honore affecit. *Sigonius.*

7 *A rege.*] Evilmerodach, qui Εὐϊλμαράδουχος Beroſo, Εὐϊλμαλουρουχὸς Abydeno; in Ptolemæi libris corruptius

participatus, non ſine ſolatio depulſæ calamitatis deceſſit.

XCIV. Interea [1] Sedechias rex [2] turbæ inutilis, quan- 1
quam ſine viribus, infido ingenio, & Dei immemor, qui non intelligeret captivitatem ob delicta gentis illatam, [3] poſtremis denique malis debitus, [4] regis animum offendit. Ita ei
[5] poſt novem annos Nabuchodonoſor bellum intulit, [6] com- 2
pulſumque intra muros confugere, [7] triennio obſedit. Qua
tempeſtate [8] Jeremiam Prophetam, qui jam ſæpius immine- 3
re urbi captivitatem pronunciaverat, conſulit, ſiquid ſpei
forſitan ſupereſſet. Sed ille, cœleſtis iræ non ignarus, eadem 4
ſæpius interrogatus, reſpondit, [9] ipſi regi ſpecialem pœnam denun-

ptius Ἰλουαροδάμος, Joſeph. Ἀβιλαμαρώδαχος, LXX. Εὐϊαλμαρωδέκ. Non eſt credibile dictum cognomine אויל id eſt, *ſtultum*, ut aliqui putant: ſed vox illa aliud ſignificare debet ac fortaſſe idem quod Arabicum اول id eſt, *primum*. Horn.

1 *Sedechias.*] IV Regum 25. Joſeph. 10. 4. Hierem. 17. 10. Sedecias confertur cum perdice; quia ut alteri hæc avis ſubducit ova, iiſque incubat; ſed excluſi pulli, ſimulac poſſunt, ad veros avolant parentes: ſic Sedechias cum omnibus impiis, qui in divitiis confidunt, ubi ad medium perveniſſent dierum ſuorum, amiſſuri eſſent opes male partas. Eo pacto hunc locum accepiſſe etiam videtur Chaldæus Paraphraſtes: ut Hugonem, Lyranum, Thomam, Dionyſium præteream. *Voſſius.*

2 *Turbæ inutilis*] Tenuis plebeculæ. Supra: *quæ turba inutilis ſervitio, exercendis colendiſque agris, ne incultum eſſet ſolum, deputata.* Alio ſenſu Homerus dixit, ἐτώσιον ἄχθος ἀρούρης: & alius, *inutilia pondera terræ.* Druſ.

3 *Poſtremis malis debitus.*] Qui debebat extrema mala pati. Sic, *mors naturæ debita:* &, *cœlo debita progenies.* Druſius.

4 *Regis animum offendit.*] Cum per octo ann. ſocius Babyloniorum fuiſſet, Διέλυσε τὰς πρὸς αὐτοὺς πίστεις, καὶ τοῖς Αἰγυπτίοις προστίθεται καταλύσειν τοὺς βαβυλωνίους, ἠλπίσας, ἃ μετ' ἐκεῖνον ἐγένετο. *Ioſeph.*

5 *Poſt novem annos Nabuchodonoſor bellum intulit.*] Anno nono regni ejus, menſe decimo, decimo die menſis, IV Reg. 25. 1. *Druſius.* Hæc eſt quarta & ultima clades Judæorum, quam urbis deſolationem Philo vocat. Meminit ejus Jerem. 34. 37. & 52. Ezech. 17. *Sigon.*

6 *Compulſumque intra muros.*] Τὴν χώραν κακώσας αὐτοῦ καὶ τὰ φρούρια λαβών. *Ioſeph.*

7 *Triennio obſedit.*] Reſcribendum ex hiſtoria, *biennio fere.* Nam biennium integrum nondum exactum erat. Siquidem obſeſſa fuit menſe decimo anni noni, capta autem menſe quarto anni undecimi, nona die menſis. *Druſ.*

8 *Ieremiam Prophetam.*] Qui anno XIII. Joſiæ prophetare cœpit, & ſub quinque Regibus, ſacro illo munere functus eſt. Multa ſcripſit, præter Prophetiam & Threnos, III, & IV Regum, ut docent Procopius, Gazenſis, Iſidorus, Kimchi. Addit Abulenſis etiam I. & II Reg. ab eo ſcriptum. In Bibliotheca Vaticana extant Paralipomena Jeremiæ Græco ſermone, & in iis literæ Baruch & Abdemelech ad Jeremiam, & hujus ad illas reſponſa. Sed hæc ſuppoſititia eſſe nemo dubitat. *Horn.*

9 *Ipſi Regi ſpecialem pœnam denunciat.*]

5 denuncians. [1] Tum vero Sedechias in iram excitatus, trudi Prophetam in carcerem jubet, moxque eum crudelis fa-
6 cti piguit. Sed obsistentibus Judæorum principibus, quibus jam inde à principio moris fuerat bonos premere, ab-
7 solvere innocentem non est ausus. Iisdem [2] cogentibus, [3] in lacum immensi profundi, cænoque ac sordibus, atque ex eo exitiabili fœtore horridum, demissus est, ut ne sim-
8 plici quidem morte expiraret. Sed rex, licet impius, aliquanto tamen [4] sacerdotibus mitior, [5] educi Prophetam de lacu,

Jeremiæ 37. vers. 16. Quod Ezechiel quoque fecit. Sed in eo discrepare videbatur Ezechiel, quod negaret Sedeciam visurum Babylonem, cum Hieremias asseveraret, omnino futurum ut captivum eum Rex Babylonius abduceret. Quare cum hic diversa eos dicere videret, ne illa quidem vera putavit in quibus consentirent; καὶ ὅτι πείθῃ αὐτῷ κατὰ τὰς προφητείας ἀπιώτης. *Ioseph.*

1 *Tum vero Sedechias.*] Jeremiæ 34. & 37. Hæc paullo aliter narrantur Jerem. 37. vers. 16. Nam conjectus fuit in carcerem, ante obsessam urbem, non à rege, sed à proceribus; cum eum Jerias quidam in porta Benjamitica comprehendisset, objecto crimine quod ad Chaldæos transfugeret. Sed pro Sulpicio faciunt quæ habentur Jerem. 32. 2. *Drusius.* Factum est medio tempore quo Babylonius, deserta obsidione urbis, contra Ægyptium copias duxit. Nam Ægypti Rex, audito socii Zedeciæ obsidio, cum valido exercitu in Judæam, suppetias laturus, contendit. Sed eum Babylonius uno prælio victum, tota Syria expulit. *Joseph.*

2 *Cogentibus.*] Sæpe Reges imperio procerum suorum & aulicorum subsunt. Sicut Zedekias. Nam cum dixissent principes, *Rogamus ut occidatur homo iste*, respondit, *Ecce in manibus vestris est. Nec enim fas est Regem vobis quicquam negare.* De tali Rege Tacitus inquit; *jubere jam poterat scelus, prohibere non ausus.* Josephus: Ὁ βασιλεὺς αὐτὸς μὲν τοῦ χρηστοῦ καὶ δικαιοσύνης εἶδεν ἰδίᾳ παρῳξύνη, ἵνα ὃ μὴ τοῖς ἡγεμόσιν ἀπεχθάνεται ὥσπερ τοιοῦτον κωλύσῃ ἀνελεῖν τῇ παιρείσῃ, τὸ προφήτου ἐφῆκεν αὐτοῖς ποιεῖν ὅτι ἂν θέλωσιν.

3 *In lacum immensi profundi.*] Jeremiæ cap. 38. Erat in vestibulo carceris. Lacum autem dicit λάκκον, qui Ebræis est בור, id est, locus subterraneus in carcere. *Drusius.* Josephus: Παραλαβόντες αὐτὸν εἰς λίνα λάκκον βορβόρῳ πλήρη κατέμησαν, ὅπως ἰδίῳ θανάτῳ πνιγεὶς ἀπόληται, ὃ δὴ καὶ ἔδει αὐχένου μὲν καὶ πλείους ἐμβεβηκότες ἐν τούτοις ὦσι. Atque hanc miseriam suam flebiliter describit Threnor. 111. & prædixerat eam Esaias. Tales putei in Oriente frequentes, primo ad aquationem, deinde ad veram custodiam, ut ibi in profundo cœno misere perirent. Talis illa vetus cisterna fuit in quam Joseph à fratribus dimissus est. Genes. c. 37. Est autem insignis apud Sulpicium ejusmodi lacus descriptio.

4 *Sacerdotibus.*] Principes vocantur. Nec tamen aberrat Sulpicius. Nam Synedrium intelligitur, cujus magna pars Sacerdotes erant. *Horn.*

5 *Educi Prophetam de lacu.*] Hujus consilii author Abdemelech Æthiops, cujus magna apud Regem potentia. Οἰκετῶν τῶν βασιλέως, ἐν τιμῇ τυγχάνων. *Joseph.*

1 *Carce-*

lacu, & [1] carceris custodiæ reddi jubet. Interea [2] obsessos vis hostium & penuria urgebat, consumptisque omnibus quæ mandi poterant, fames invaluerat. [3] Ita defessis inedia 9
defensoribus, [4] oppidum [5] captum, incensumque. Rex, 10
ut Propheta dixerat, [6] effossis oculis, * Babyloniam translatus:

1 *Carceris custodiæ.*] Quæ in regia erat. Jerem. 32. 2. Ibi mansit vinctus manibus pedibusque usque ad excidium urbis. cap. 40. 4.

2 *Obsessos vis hostium & penuria urgebat.*] Josephus 10. 11. *Interea Babylonius pergebat in oppugnandis acriter Hierosolymis, exstructis aggeribus, erectis turribus è quibus arcebat propugnatores stantes in mœnibus; multos enim aggeres circumquaque excitaverat urbis muro altitudine pares. Nec segniter interim defendebatur urbs, civibus nec fami, nec pesti succumbentibus, sed obduratis animis omnia mala perferentibus, ac ne machinis quidem hostium territi, alias contra machinas excogitabant, ut inter se non viribus solum certarent, verum etiam artibus.*

3 *Ita defessis inedia defensoribus.*] Joseph. *Atque id certamen duravit per menses decem & octo, donec tandem succubuere, partim inedia victi, partim superne è turribus, telorum multitudine oppressi.*

4 *Oppidum.*] Eadem ἀκυρολογία, qua & supra Niniven oppidum vocavit. *Horn.*

5 *Captum incensumque.*] Jer. 39. Joseph. 10. 11. Incensa est urbs cum templo mense quinto, septima die mensis. IV Reg. 25. 8. conflagravit die decima. Mensem enim quartum impenderunt Babylonii in expilanda urbe & perscrutandis Judæis. Dicitur autem urbs חבקעה *rupta esse*, nimirum crebris arietum ictibus, ut Joseph. Abul. & Vatabl. volunt. Contra Cajetanus vult murum ab ipso Zedecia & civibus, ut viam fugæ sibi aperirent, ruptum. Sed hoc incredibile videtur. Accidit hoc incendium post ccccxxiv. annos, quam templum dedicarat Salomo. In hujus calamitatis memoriam mensis V. jejunium est institutum Zach. 7. 3. 5. 8. 1. 9. quod & ad hunc usque diem retinetur à Judæis. Sed IX. non X. die mensis V. *Ab* observatum. Destructum est templum, anno Nebuchadnesaris XIX. Jer. 52. 12. II Reg. 25. 8. desinente: Olympiad. 48. anno I ineunte, Nabonasari CLX. currente. *Usser.*

6 *Effossis oculis.*] Urbe circa medium noctis capta, Sedecias fugam arripuit, διὰ τῆς καρτερᾶς Φάραγγος, καὶ διὰ τῆς ἐρήμου. At in via à Chaldæis interceptus, & ad Regem Reblatham Syriæ deductus est. Qui gravissime prius increpitum, cædem filiorum & amicorum spectare jussit. Deinde τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐκκόψας τοῦ Σεδεκίου, δήσας ἤγαγεν εἰς βαβυλῶνα. Ita Ezechielis & Jeremiæ Prophetiæ eventu comprobatæ sunt. Nam & adductus ad Babylonium fuit eumque vidit. Τυφλωθεὶς δὲ καὶ ἀχθεὶς εἰς βαβυλῶνα, ταύτην οὐκ εἶδε. *Joseph.* Fabulatur R. Salomo, Sedeciam subterranea quadam via, quæ in proximos urbi campos duceret, fugisse. Cæterum sylvestrem capram à Deo excitatam, supra cryptam cursum suum ita tenuisse, ut persequentes Chaldæorum venatores in Regem ex terra emergentem inciderent. Hæc fuse refellunt Lyra & Abul. Excæcare æmulos regni vel suspectos, Regum orientis mos. Idque imprimis apud Byzantinos Imperatores posteriores, id est, corruptissimi ævi, obtinuit, & hodie frequens in Mauritania ac Numidia est. Turcæ & Tartari, quia ex horrido Septentrione, cædibus sæviunt in agnatos, vel hostes. *Horn.* Atque hic fuit Davidici generis Regum exitus, quorum unus & viginti ordine regnaverunt per Iɔ. & XV. annos, VI. menses, X. dies, annumeratis XX. annis Sauli, qui fuit tribus alterius. Ju-

tus: Hieremias misericordia hostili carcere exemptus. Cum
11 eum [2] Nebuzardan [3] princeps regius, captivum cum cæteris duceret, [4] delata sibi optione ab eo, utrum in solo patrio deserto desolatoque subsistere, an secum abire [5] in summis ho-
12 noribus vellet, residere in patria maluit. Nabuchodonosor [6] abducto populo, residuis quos belli conditio vel prædæ fastidium [7] reliqui à victoribus fecerat, [8] Godoliam ejusdem gentis præposuit, absque ullo insigni regio, aut imperii no-
13 mine. Quia præesse paucis, & calamitosis, nulla dignitas erat.

SULPI-

dæi jejunium illa die qua excæcatus Sedecias, indixerunt, die VI. mensis VIII. Interfectus Reblatæ fuit etiam Sareas ultimus Pontifex primi templi & filius ejus Josadec Babylonem abductus. *Josephus.* Vide Seldenum de Successione in Pontif.

* *Babyloniam translatus.*] Detentusque in carcere usque ad mortem. Sepultus tamen βασιλικῶς. *Joseph.*

1 *Hieremias.*] Jussu Nabuchodonosoris exemtus carcere fuit. Nam è perfugis edoctus fuit, eum semper monitorem fuisse, ut Chaldæis urbs traderetur, & ob id à popularibus suis tractatum pessime. *Grot.*

2 *Nebuzardan.*] Nam Nebucadnezar, intellecta patris Nabopalassaris morte, eum paucis per desertum Babylonem properavit, commendata amicis captivorum Judæorum, Syrorum, Phœnicum, Ægyptiorum cura. Ita *Berosus* apud Josephum, 10. 11.

3 *Princeps regius.*] רכהטבחים, magister lanionum. Id interpretantur quidam *præfectus satellitum:* alii, *magister equitum.* Hieron. *magister militiæ.* Jerem. 40. 1. *Drus.*

4 *Delata sibi optione ab eo.*] Jerem 40 Primo quidem ἔπεσε εἰς βαβυλῶνα σὺν αὐτῷ Ναβαζαρδάν. *Josephus.* Id cum frustra esset, optionem dedit.

5 *In summis honoribus.*] Magnum Jeremiæ apud Babylonios æstimium fuit. Quod ex muneribus patet. *Jos.* δωρησάμενος αὐτὸν δωρεαῖς πολυτελέσι.

6 *Abducto populo.*] Hæc ultima Judæorum captivitas. Intervallum inter αἰχμαλωσίαν Judæorum & Israëlitarum est annorum CXXX. mensium VI. dierum X. *Joseph.* Collocati autem sunt in agro Babylonio, & ad flumina Tigrim, Euphratem, Chaboram sive Neharmalcam. Psalm. 137. 1. De fluvio כבר, vide Fullerum IV. Miscell. Sacr. II.

7 *Reliqui à victoribus fecerat.*] Videtur solœcismus esse, pro *reliquos fecerat*, quales nonnulli sunt in Cicerone. Sigonius tamen conjicit legendum, *reliqui fecerat*, & Victor Giselinus, *reliquias fecerat.* Judicium esto penes eruditos. Ego in solœcismum eo magis inclino, quod sciam vitium hoc orationis in Sulpicio novum aut insolens non esse. *Ego*, inquit præfat. in vitam B. Martini, *cum primum animum ad scribendum appuli, quia nefas putarem tanti viri latere virtutes, apud me ipse didici, ut solœcismis non erubescerem, quia nec magnum istarum unquam rerum scientiam contigissem: & si quid ex his studiis olim fortasse libassem, totum id desuetudine tanti temporis perdidissem.* Drus. Vult idem dicere quod dixit superius: *relictis, quorum imbecillitas aut ætas fastidio victoribus fuit.* Gisel.

8 *Godoliam.*] Judæus hic prudens potensque erat, qui secutus Jeremiæ oracula, ad Chaldæos transfugerat. Quocirca reliquiis gentis suæ præfectus est. Ita *Hebræi* & *Lyra.* Vir ingenii placidi & ad præsentem Fortunam bene sea-
ptans; sed nimium credulus, id quod ei exitio fuit. *Grot.*

LIBER

[1] Judæam terram occupavit armis, & per triennium [2] jure
4 belli victor possedit. Etenim, [3] cedente jam rege Ægypti,
[4] determinatisque inter eos imperii finibus, convenerat,
5 [5] Judæos ad Babylonem pertinere. Ita cum † Joachis exactis

saris Babyloniorum & Chaldæorum Regis. Quod regnum, hi duo, toto Oriente clarissimum reddiderunt victoriis suis, Monarchia condita, quæ omnes alias longe excelleret. Regum horum Historiam scripserunt *Berosus* in Chaldaicis apud Ioseph. x. Ant. & I. contra Apionem. *Abydenus* in Assyriacis apud Euseb. in Chronico & IX. προπ. *Megasthenes* IV. Indicorum apud Iosephum x. & Strabonem XV. *Diocles* II. Persicorum, *Philostratus* in Indicis & Phœniciis apud Iosephum. Quibus Hecatæum adde. Solebant autem Reges Chaldæi Deorum nomina, Majestatis ergo assumere. Sic à *Nebo* Idolo, dicti Nebucadnezar, Nebuzardan, Nabonidus, Nabonassar, Nabonabo, à *Merodach*, Evilmarodach, Mardokempad. *Seldenus.*

* *Rex Babylonius.*] Imo Regis filius. Nam pater Nabupalassar adhuc in vivis. *Berosus.* Nisi dicas eum simul cum patre regnasse.

1 *Iudæam terram occupavit armis.*] Bellum inter potentissimos Ægypti Syriæque, ac Babylonis Reges, Neconem & Nabupalassarem exarsit. Prælio ad Cercusium secus Euphratem commisso, vincitur Necos Babylonius subacta omni, ad Pelusium usque, Syria, præter Iudæam, triumphat. Quarto regni Nabuchodonosori anno, Ioacimi octavo, Babylonii Iudæam quoque bello petunt, dira minantes ni tributum pendant quemadmodum reliqui Syriæ habitatores. Rex pacem mercatus pecuniis, integro triennio imperata tributa persolvit. *Iosephus* x, 7. At Berosus paulo aliter: Satrapam Ægypti Syriæque & Phœnices rebellem eo bello subactum: Apud Iosephum in Antiquitat. Male. Nam Necos non Satrapa Babylonii Regis, sed æmulus & æqualis fuit. *Horn.* Hæc fuit prima captivitas Iudæorum. Nam Ioacim cum Daniele ejusque tribus sociis abductus tum Babylonem fuit. IV Regum 23. II Paralip. 36. Dan. I. III Esdr. I. *Rex tamen sub conditione tributi annui, domum remissus fuit.* Ac tunc horrenda illa Moabitarum clades atque excidium contigit, quod eis prænuntiavit Ieremias cap. 48. Nam quicquid Ægyptum inter & Euphratem gentium, una ruina Babylonius involvit. In memoriam tantæ cædis condita χαράκμωβα, περιοχὴ Μωαβίτιδος, Stephano, collocata ibi Babyloniorum colonia. *Horn.*

2 *Iure belli.*] De quo vide Grotium in nunquam satis laudato opere de jure pacis ac belli.

3 *Cedente jam Rege Ægypti.*] De hoc bello vide Jeremiam XLVI. Necos post tantam cladem in Ægyptum fugit, regnumque filio Psammi vel Psammiticho reliquit. Herod. II. Cæterum fatalis ille locus, ubi pro Syriæ imperio, plerumque inter Ægyptios & Assyrios certatum, Carcemis fuit, Cercusium Ammiano XXIII. Cercisium Euagrio V. Hist. Ecl. 9. in confluente Euphratis & Aboræ situm.

4 *Determinatisque inter eos imperii finibus convenerat.*] Merum commentum. Nam hujus transactionis nec ulla memoria extat, & satis clare ex sacris refutari potest. Quippe Nabuchodonosor victoria sua usus, in ipsam Ægyptum penetravit, & totam Syriam Neconi, non ulla transactione, sed armis ademit, ac jure belli, ut ipse Sulpicius loquitur, tenuit. *Horn.*

5 *Judæos ad Babylonem pertinere.*] Idem huic Provinciæ quod Armeniis accidit. In limite duorum sibi semper adversantium positi, ambiguos plerumque Dominos habuere, & victoriæ accessio fuerunt.

ctis in regno annis undecim, [1] filio ejusdem nominis locum fecisset, isque [2] regis Babylonii in se iram concitasset, Deo nimirum agente, cui constitutum erat Judæam gentem captivitati & internecioni dare, Nabuchodonosor, [3] Hierosolymam cum exercitu [4] ingressus, [5] urbem murosque ac templum solo stravit: [6] auri immensum modum & sacra ornamenta vel publica vel privata, [7] pubereſque omnes virilis

fuerunt. Quod & postea sub Macedonum, Romanorum, & Saracenorum imperio duravit. *Horn.*

† *Joachis exactis in regno annis undecim.*] Cum esset inquieto ingenio, novisque rebus, Ægyptiorum fiducia studeret, Nebucadnezar rebellem cum exercitu petit, receptusque intra urbem τὰς ἀκμαιοτάτας, καὶ κάλλει διαφερούσας τῶν Ἱερουσολυμιτῶν ἀπέκτεινε μὲν καὶ βασιλέως Ἰωακίμου, ὃν ἄπαιδον ἐπέλαβε ῥιφθῆναι πρὸ τῶν τειχῶν. Eorum vero qui in aliqua dignitate fuerunt, in captivitatem abduxit Babylonem tria millia, in quibus etiam tum puer Hezekiel. Hic finis fuit Joacimi Regis, qui vixit annos XXXVI. regnavit XI. *Joseph.*

1 *Filio ejusdem nominis locum fecisset.*] IV Regum 24. II Paralipom. 36. Non plane ejusdem nominis. Nam vel in Græca editione pater Ἰωακεὶμ vocatur, filius Ἰωαχεὶμ sive Ἰωαχίμ. Ecce discrimen in una littera. Quale & apud Ebræos, qui ultimam insuper efferunt per N. Scribunt enim Joachin: unde Joachis, ut ex Joacim factum Joacis. Sulpicius autem qui hæc confundit, non est audiendus. *Drusius.* Nebucadnezar τὸν υἱὸν αὐτοῦ Ἰωαχίμου καθίστησι βασιλέα καὶ τῆς χώρας, καὶ τῆς πόλεως. *Josephus.* Qui etiam dicit, eum fuisse φύσει χρηστὸν καὶ δίκαιον. At Scriptura impium vocat.

2 *Regis Babylonii in se iram concitasset.*] Suspicio fuit imperantibus familiaris. Metuebat enim Babylonius, μὴ μνησικακήσας αὐτῷ τῆς πόλεως ἀναιρέσεως, ἀποστήσῃ τὴν χώραν αὐτοῦ, *Ioseph.*

3 *Hierosolymam cum exercitu.*] IV Regum 24. II Paralipom. 36. Jerem. 22. Prius servi Nabuchodonosoris expeditionem fecerant contra Jerosolymam, cumque urbs in obsidionem venisset, & ipse Nabuchodonosor ad urbem à suis obsessam veniisset, egressus Joachim ad eum cum matre, & dedidit se ei anno octavo regni Nabuchodonosoris, qui erat mensis tertius à quo regnare cœperat Joachin Jerosolymæ. Habentur ista IV. Reg. 16. II. 12. *Drus.*

4 *Ingressus.*] Hoc admodum credibile est, licet Scriptura diserte non exprimat. Quid enim vetat Joachin primum egressum esse ad Nabuchodonosor in castra extra urbem, & ipsum Nabuchodonosor postea ingressum esse urbem? Simul hæc vera esse possunt, & sunt profecto, si non fallitur aut fallit nos noster Sulpicius. *Drus.*

5 *Urbem murosque ac templum solo stravit.*] Falsum hoc. *Drus.* Nihil de his. Sulpicius ea de suo addidit. *Sigon.*

6 *Auri immensum modum.*] Abstulit inde omnes cum templi, tum regiæ thesauros: ad hæc confregit vasa aurea omnia, quæ Salomo Rex fecerat ad templum Domini, IV Regum cap. 13, *Drusius.*

7 *Pubereſque omnes.*] Omnem juventutem ex urbe captivam duxit. *Joseph.* Totam Jerosolymam, omnes milites numero XCIO. omnesque fabros & artifices. IV Reg. 21. 14. *Drusius.* Τὰς αἰχμαλώτους Ἰουδαίων. *Berosus.* Meminit hujus & insequentis deportationis

tato nomine *Joachis* vocitatus est. [1]Hic Joachæ fratris Jo- [2]
siæ F fuit, [2] fratri quam patri propior, [3] sacrilegio in-
visus Deo. Igitur cum regi Ægyptio pareret, quippe cui [3]
tributum penderet, [4] Nabuchodonosor * rex Babylonius
Judæam

Idque pro more Ægypti & Syriæ Regum, quibus solenne aliud privatum, aliud regium nomen habere. Et hinc illa diversitas in Labonitus & Nabochodonosor, Laborosardach & Beltschatzar, Darius Medus & Nabonnidus, Bal-adan & Nabonassar. Quorum unum nomen privatum, alterum publicum est. Vide Scal. VI. de Emendat. Temp. Eadem significatio est in Eliakim & Joakim. Sed quia Syris Saturnus ℵ vocabatur, ideo nomen Dei Judæorum, quam sui Dei, ponere in victi principis nomine, voluit. *Grot.* Debet autem scribi Joacis per c simplex. Nam in Ebræo Joacim. *Druf.*

1 *Hic Joachæ fratris Josiæ filius fuit.*] II Reg. 23. II Chron. 36. Ioseph. 10. 6,7. Legendum est: *Hic Ioachæ filii Iosiæ frater fuit.* Sic enim in Regibus: *Constituit Eliacim filium Iosiæ, pro patre suo.* Sigon. Iosias enim quatuor filios habuit, Iohannem, qui à nonnullis Ioachaz esse creditur, Ioacim, Sedeciam, & Sellum. Doctores Ebræi scribunt Ioacim & Eliacim, duobus circiter annis majorem fuisse Ioachazo. Quod sic probant. Textus ait: *filius viginti trium annorum erat Ioachaz cum regnare inciperet.* Et alibi: *Filius viginti quinque annorum erat Ioacim cum regnare inciperet.* Idem ait, Ioachaz tribus tantum mensibus regnasse II Paral. 36. 2. Hæc manifesta sunt. Aliud argumentum IV Reg. 23. 30. *Tulit populus terræ Ioachaz filium Iosiæ & unxerunt eum.* Cur unxerunt? Nam filii regum non ungebantur, nisi ob certam causam. Respondent Ebræi, quia Ioacim natu major erat. Addunt doctores, quia implebat locum patrum suorum, quod non faciebat Ioacim. Dixi Ioachaz à nonnullis credi eundem esse cum eo qui in Paralipomenis Iohannes vocatur Obstare videtur quod Iohannes iste nominetur primogenitus. Respondent ideo fieri quod adoptione primogenitus esset. Nam in regno prælatus fuit ipsi Ioacim. Abenezra censet Iohannem primogenitum non regnasse, Sellum autem esse Ioachaz. Secus R. David, qui Sellum opinatur esse Ioachin, nepotem Iosiæ. Moris enim esse ut nepotes filiorum nomine censeantur. Sic in primo librorum Mosis, *quæ fecerat ei filius ejus minimus*, id est, nepos Chanaan. Idem scribit, quum diem suum obiret Iosias, Ioachaz egisse annum 23. & Sedeciam 24. & Ioacim 25. Addit Sedeciam à patre regem constitutum fuisse, post à populo Ioachaz ei prælatum. *Druf.* Hic Iojakim Matth. 1. 11. dicitur Iechonias, fuit vel binominis, quod non infrequens in Sacra historia, vel nomen יהויקים, à Matthæo per ὄνομα redditum est Ἰεχονίας. In hac sententia sunt Epiphanius, 1. Hæres. 6. Ambros. in Luc. III. *Spanhemius.* Quem de hac intricatissima Quæstione differentem vide 1. Dub. Euang. VI.

2 *Fatri quam patri propior.*] Hinc patet verissimam Sigonii correctionem. Error autem ex litera *F* ortus. Nam cum in codicibus Sulpicianis exaratum esset prisco more: *Ioachæ Fr. Iosiæ F. fuit*, librariorum imperitia id sic accepit quasi scriptum: *Ioachæ fratris Iosiæ filius.* Horn.

3 *Sacrilegio.*] Idololatria. Frequens hoc sensu vox illa apud Sulpicium. *Druf.*

4 *Nabuchodonosor.*] Ναβυχοδονόσορ Beroso, & in Actis Tyriorum. Ναβυχοδόσορ Abydeno. Ναβοκοδρόσορ Straboni ex Megasthene. in Scripturis Nebucadnezar & Nebucadrezar. Frequens enim litteratum נ & ר permutatio. *L'Empereur.* Fuit filius Nabupalas-

SULPICI SEVERI SACRÆ HISTORIÆ LIBER SECUNDUS.

CAPUT I.

[1] CAptivitatis tempora [2] Prophetarum vaticiniis 1
atque actibus illustrata sunt. Maxime itaque 2
[3] *Danielis* egregiam ad conservandam legem,
perseverantiam, & in absolutionem Susannæ
divino consilio, cæteraque ab eo gesta, ordine persequemur. Hic [4] sub rege Joachim captus deductusque Babylo- 3
niam, [5] parvus admodum puer: postea [6] ob elegantiam
vultus, inter ministros regios assumptus, unaque cum eo
[7] Ananias, Misaël, & Azarias. Sed cum eos rex delica- 4
tiori-

LIBER SECVNDVS.] Hujus divisionis authorem esse ipsum Sulpicium, ex præfatione ejus patet, ubi dicit: *quæ permultis voluminibus perscripta continebantur, duobus libellis concluderem.* Horn.

1 *Captivitatis tempora.*] Cur Matth. cap. 1. 11. de μετοικεσίᾳ in numero singulari loquatur, cum tamen plures fuerint, vide seculi nostri miraculum, Fr. Spanh. 1. Dub. 9.

2 *Prophetarum vaticiniis.*] Jeremiæ, Ezechielis, Danielis.

3 *Danielis.*] Quem tamen Hebræi non accensent Prophetis. Causa est, quod vitam egerit non Propheticam sed Satrapicam, ut David regalem. Quare eos ajunt scripsisse quidem per Spiritum Sanctum, sed Prophetas non fuisse. Attamen & Christus, & Josephus, Danielem vocant Prophetam, & sic eum dici posse generaliori significatu affirmat Maimonides 11. More Neb. Fuit ex tribu Juda, & regia stirpe. Patria illi Bethoron superior. Captus est cum Ioakim. Mortuus est anno ætatis cxxxviii. *Perer.* Vel potius centesimo aut circiter. *A Lapide.* Dicunt eum sub Attalo, cum tribus pueris, capite plexum. Et sic narrat Codex Basilii Porphyrogonneti, qui in Vaticana Bibliotheca asservatur. Sed hoc incertum. Obiit Babylone & ibi in Regum monumentis conditus est. Multa fabulosa de ipso Dorotheus & Pseudo-Epiphanius referunt.

4 *Sub rege Ioachim captus.*] Errat ergo Iosephus, qui Danielem demum sub Zedekia abductum putat. *Horn.*

5 *Parvus admodum puer.*] x. annorum, ut Pererius, xx. ut Maldonatus vult. Quæ sententia verior.

6 *Ob elegantiam vultus.*] Οἱ καὶ ταῖς ἀκμαῖς τῶν σωμάτων καὶ ταῖς εὐμορφίαις τῶν ὄψεων περιβλέπτοι *Joseph.*

7 *Ananias, Misaël & Asarias.*] Qui vulgo tres pueri vocantur, etiam adulta & declinante ætate. Quia נער apud Hebræos tam late se extendit. Imposuerunt autem iis Chaldæi alia nomina, ita ut Ana-

tioribus cibis curari præcepisset, idque [1] Asphanæ eunucho negotii dedisset, Daniel [2] paternarum traditionum memor, ne ex mensa regis [3] gentilium cibis participaret, poposcit ab eunucho, [4] ut leguminibus tantum
5 uterentur. [5] Causante Asphane, ne dissimulatum imperium regis consecutura macies proderet, Daniel Domino fretus, pollicetur *majoris decoris sibi vultus ex leguminibus,*
6 *quam ex cibis regiis fore.* Fidesque dictis affuit, ita ut minime eorum vultus comparabiles haberentur qui Imperialibus impendiis procurabantur. Igitur à rege in honore & gratia adhi-

Ananias *Sidrach*, Misaël *Misach*, Azarias *Abdenago* diceretur. Quæ nomina si Idololatrica fuerunt, non existimandum est iis ipsos usos: sed tantum ita appellatos à Chaldæis. *Horn.* Sidrach est *Dæmon nocens.* Abdenago *Servus Luciferi.* Grot. Alii aliter explicant; & ad munia aulæ, quibus hi destinati, applicant. Sic Scholia Syriaca, quæ Romæ extant in Bibliotheca Vaticana & Medicæa, exponunt *Sidrach* missilem, qui huc illuc discurrit negotiorum causa. *Misach*, mensorem agrorum. *Abdenago*, qui Regi à cubiculo, vel poculis est.

1 *Asphanæ Eunucho.*] Hinc orta opinio, castratos fuisse, Danielem cum tribus sociis. In qua sunt Josephus, Origenes, Homil. IV super Ezech. Zonaras Tom. I. Hieronym. I. contra Jovin. Et hoc comminatum Ezechiæ putant Esaiam cap. 39. 7. eandemque causam, cur Daniel passim in vetustissimis monumentis, imberbis pingatur. Contra Lyranus, Maldonatus, Dorotheus & Epiphanius, existimant eum non fuisse castratum, sed Eunuchum vocari posse, pro sensu Orientis, quemvis aulicum. Verba Josephi sunt: ποιήσας τινὰς αὐτῶν ἐκτομίας. Igitur cum plures sub disciplina Asphanæ fuerint, nihil à Daniele vel sociis ejus, certi asserit. *Horn.*

2 *Paternarum traditionum memor.*] Sic loquendo, significat traditiones patrum, id est, majorum: quæ à Græcis dicuntur πατροπαραδόται ἐντολαὶ, & Galat. cap. I. 14. *æmulator existens* τῶν πατρικῶν μου παραδόσεων. Pro *paternarum*, malim *patriarum*: sed tamen nihil muto. Nam & infra sic locutus est, *qui paternæ urbis status esset.* Et alibi: *admonita ne paternarum traditionum immemor.* Sic apud interpretem nostrum 1 Petr. cap. I. 18. *paternæ traditionis.* Drusius.

3 *Gentilium cibis participaret.*] Causa cur Daniel pane vinoque regio abstinuerit, non alia est, quam quod moris erat illis gentibus, partem de pane & vino injicere in aram, aut in focum, atque eo modo, diis suis consecrare totum illud, quod erant comesturi. Id vero, sicut stulta eorum opinione erat sanctitas: ita Hebræis melius institutis, & certis talia dedicata esse falsis numinibus, erat pollutio. Sic Jarchiades & Theodoretus. *Grot.*

4 *Ut leguminibus tantum.*] Τῶν ἀπὸ τῆς βασιλικῆς τραπέζης ἐδεσμάτων ἀπέχεσθαι, καὶ καθόλως πάντων τῶν ἐμψύχων, παρέχειν δὲ αὐτοῖς ὄσπρια καὶ φοίνικας εἰς διατροφὴν, καὶ εἴτι τῶν ἀψύχων ἕτερον βούλοιτο. *Joseph.*

5 *Causante Asphane.*] Id faciebat per Malasar, quem Danieli præposuerat. Daniel. cap. I. 11. *Drus.* Theodotion ר pro ר legit. Ejus enim versio habet Ἀμελσάδ, alii codices Μυλσάδ.

1 *Pru-*

adhibiti, [1] prudentia & disciplina, brevi omnibus regis proximis antelati.

II. [2]Per idem tempus, [3] *Susanna* quædam [4] Ioachim nupta, spectatæ fœmina pulchritudinis, [5]à duobus presbyteris appetita, cum impudicis non acquievisset, falso crimine incessitur, 1

1 *Prudentia & disciplina.*] Facile omnem perdidicerunt doctrinam, tam Hebraicam, quam Chaldaicam, sed præcipue Daniel, peritus talium artium. περὶ κρίσεις ὀνείρων ἐπιστάμενος, ᾧ τὸ θεῖον αὖτις φανερὸν ἐγένετο. *Joseph.*

2 *Per idem tempus.*] Quidam putarunt Historiam Susannæ contigisse tempore captivitatis Babylonicæ, regnantibus Astyage & Cyro. Quia nimirum illa his verbis concluditur: *Et Rex Astyages appositus est ad patres suos, & suscepit Cyrus Persa regnum ejus.* Verum Lyra, Hugo, Torniellus & alii, ea verba ad sequentem historiam de Belo & Draconе retulerunt, ut etiam Græca Caraffæ, & versiones Arabicæ, Antiochena atque Alexandrina ostendunt. Itaque ad tempora Joakim, & annum ejus tertium quartumve referunt. Sed cum fabulosa sit, quid mirum tempora discrepare?

3 Susanna *quædam.*] Mentio hujus historiæ in Johasin per hæc verba: *Sedeciæ regis ævo condita fuit Marsilia, eodemque tempore fuit Susanna filia Helciæ uxor Joacim. Cum hac voluerunt duo senes judices concumbere. Sed cum nollet, accusarunt eam adulterii. Nam testabantur se vidisse concumbentem cum juvene quodam. Daniel autem sapientia sua eam liberavit.* Est autem tota Susannæ historia apocrypha nec in Hebræa exstat, sed ex Theodotione ab Hieronymo translata est. In Græcis Codicibus interdum vocatur Διάκρισις Δανιὴλ, interdum *Susanna.* De Daniele Hieronymus: *Apud Hebræos nec Susannæ habet historiam, nec hymnum trium puerorum, nec Belis Draconisque fabulas.* Ex allusione vocum σχίνος σχίσου, πρῖνος πρίσου patet Græce scriptam fuisse. Olim ita immixta erant reliquo textui illa additamenta, ut Susannæ historia initium esset totius libri, Canticum trium puerorum esset in 3. capite, Belis & Draconis fabulæ librum clauderent. Multa continent ἀσύστατα & falsa. De quibus vide Theologos. Africanus, scriptor antiquus, Origenis coætanæus, eam octo argumentis impugnavit.

4 *Ioachim nupta.*] Et hic scribo *Ioacim.* Nam est Γωακείμ, in textu Græco, & יויקים apud Salmanticensem. *Drus.* Dicitur fuisse dives, & splendidam Babylone domum habuisse. Quod inter argumenta est, commentitiam esse Susannæ fabulam. Quis enim credat inter annos tres, eum qui captivus abductus est à patria, subito evasisse in magnas divitias? *Chamierus.*

5 *A duobus presbyteris appetita.*] A duobus senioribus, quos Ebræi זקנים appellant, & est nomen dignitatis. Nam sic vocabantur magistratus, quos nunc seniores aut consules dicimus. Habebant enim in Babylonia magistratum ex Judæis. Quod mirum videri nemini debet, cum etiam Alexandriæ olim habuerint. Diserte Strabo, citante Josepho Antiquit. lib. 14. cap. 12. *Per Ægyptum sane etiam coloniæ sunt ejus gentis, absque eo quod Alexandrinæ urbis magna pars eis assignata est. Habent enim proprium magistratum, qui suæ gentis res administret & controversias ex jure dirimat, & contractus atque pacta rata habeat, non aliter quam sit in absoluta republica.* Rei firmandæ est Thalmud Babylonicum, quo continentur leges & jura in Babylonia usurpari solita à Judæis: infirmandæ vero est dictum illud, *ubi non est sacerdos, non est judicium*: & *Judicia non exercentur extra terram.* Sed vide Mo-

sem

cessitur, iisdem presbyteris deferentibus, [1] *in remotis locis adolescentem cum ea deprehensum, sed illum, juvenili alacritate,*
2 *senum manus effugisse.* [2] Ita presbyteris fides habita, [3] judicio
3 populi Susanna damnatur. Quæ cum [4] secundum legem ad supplicium duceretur, Daniel tum [5] annos natus XII. increpitis Iudæis, *quod innocentem* [6] *morti dedissent*, reducere eam in judicium, causamque denuo audiri postulat. Enimvero multitudo Judæorum, quæ tum aderat, non sine Domino existimans, puerum contemptæ ætatulæ, in hanc constantiam prorupisse, favore accommodato, in consilium
4 revertitur. Initur denuo judicium. Danieli, [7] ut inter ma-
5 jores natu resideret, delatum. Igitur separari accusatores jubet: [8] unumque ex eis interrogat, *sub cujus generis arbore adulte-*

sem Gerundensem in Numeros. *Drus.* Et hoc loco Africanus Historiam Susannæ impugnavit. Quomodo enim Babylone Judæi habuissent suos judices, cum captivi essent, & omnino Babyloniis subditi? Dici quidem potest, ἀνομίαν in quibusdam indulgentia regum, Judæis permissam. Sed quod judicia capitis spectat, nemo persuaserit. Nam quod postea sub Romanis ea habuerunt, Joh. 18.31. longe aliud est. Non enim tum captivi erant, sed in suo solo dedititii, suam adhuc rempublicam, quanquam sub præfectis Romanis, habentes. *Horn.* Forte hi senes erant Achab filius Coniæ, & Sedecias filius Maasiæ. *Johasim.* Idem ex Hebræis Origenes & Hieronymus tradunt, huc referentes cap. 29. Jeremiæ ℣. 22. Pererius tamen, Maldonatus & alii, hoc negant.

1 *In remotis locis.*] Est cur malim, *in occultis locis*, intelligit autem loca horti sive pomarii. Dan. 13. 37. in editione Theodot. quam Ecclesia prisca recepit, καὶ ἦλθε πρὸς αὐτὴν νεανίσκος, ὃς ἦν κεκρυμμένος, καὶ ἀνέπεσε μετ' αὐτῆς, *venitque ad eam adolescens, qui erat absconditus, & concubuit cum ea.* Drus.

2 *Ita presbyteris fides adhibita.*] Tanquam testibus. Ideo pro more Judæorum manus suas capiti Susannæ imposuerunt. Lev. 24. 14. *Horn.*

3 *Judicio populi.*] Textus: *Credidit eis multitudo, quasi judicibus & senibus populi, & condemnaverunt eam ad mortem.*

4 *Secundum legem.*] De adulterio. Deuteron. 22. Ita & secundum leges civiles adulterium morte punitur. *Sacrilegos nuptiarum, tanquam manifestos parricidas, insuere culeo vivos, vel exurere, judicantem oportet.* Constantinus Imp. ad Catullinum, 4. *Quorum appell.* C. Theodos.

5 *Annos natus* XII.] Quotum annum egerit historia non prodidit: tantum dicit fuisse παιδάριον νεώτερον, id est, puerulum juniorem. Quærendum igitur unde hæc habeat Severus. *Drusius.* Vetus ea opinio fuit, quam & Ignatius Epist. ad Magnesianos, Theodoretus in cap. 1. Ezech. ac Torniellus sequuntur. Contra alii volunt eum fuisse XXIV. annorum, ut *A Lapide.* Sed omnia incerta sunt, & fabulosa.

6 *Morti dedissent.*] Ad mortem damnassent, morti adjudicassent. *Drus.*

7 *Ut inter majores natu resideret.*] Præclare. Dixerunt enim ei senes: *Veni & sede in medio nostrum, quia Deus dedit tibi honorem senectutis.* Sigon.

8 *Unumque ex eis.*] *Unum atque alterum*

ex

adulteram deprehendisset. [1] Ex varietate responsi falsitas depre- 6
hensa, Susanna absoluta; presbyteri, qui innocenti periculum creaverant, [2] capite damnati.

III. [3] Ea tempestate, *Nabuchodonosor* somnium vidit, 1
mysterio futurorum mirabile. Cujus interpretationem, 2
quum per se non posset evolvere, adscitis ad interpretandum [4] Chaldæis, [5] qui magicis artibus, * extisque hostiarum,

ex eis, legendum conjicit Sigonius. Quid si, *uumque ex eis & post alterum interrogat?* Certe aliquid abesse videtur: nisi legamus, *utrumque ex eis.* Quod mihi se valde probat. *Drus.*

1 *Ex varietate responsi.*] Unus respondit ὑπὸ ᾠχνον, sub lentisco: alter ὑπὸ πρῖνον, sub ilice. Vide Ælium Antonium Nebrissensem, Annot. cap. 10. apud Salmanticensem, *Daniel sapientia sua liberavit eam per scrutinium, quo deprehendit non concordare testimonia ipsorum.* Drus. Σχῖνος autem lentiscus est Hippocrati. *Ruellius.* Πρῖνος non est *prunus*, ut censuit Augustinus Sermon. CCLII. de Temp. sed genus ilicis. Arabs & Syrus variant. Pro ὑπὸ ᾠχνον ille habet *sub arbore terebinthi*, hic, *sub pistacio.* Pro ὑπὸ πρῖνον ille *sub arbore mali, vel amygdali*, hic *sub malo granato.* Hoc est alterum argumentum Africani contra veritatem hujus historiæ; quia in Hebræo vel Chaldæo tales allusiones fieri non possunt.

2 *Capite damnati.*] Pœna talionis, juxta legem Deut. 19. 16. legitur lapidatione. Hoc enim adulteræ supplicium. Ezech. 16. ℣. 40. Levit. 20. ℣. 10. & 27.

3 *Ea tempestate.*] Μετὰ ἔτος δευτέρου τῆς Ἀιγύπτου πορθήσεως. *Joseph.* 10. 11. *Dan.* 11. Cum regnum in Judæa, Syria, Ammonitide, Moabitide & Ægypti magna parte constituisset. *Hebræi* apud Hieronymum.

4 *Chaldæis.*] Strabo 16. Ἀφόρισται δ' ἐν τῇ Βαβυλωνίᾳ καθ' ἑαυτὸ τοῖς ἐπιχωρίοις φιλοσόφοις, τοῖς Χαλδαίοις προσαγορευομένοις, οἱ περὶ Ἀστρονομίαν εἰσὶ τὸ πλέον. Προσποιοῦνται δέ τινες καὶ γενεθλιαλογεῖν, ὃς ἀκριβέστερον οἱ ἕτεροι. Ἔστι δὲ καὶ φιλόνικον τὸ Χαλδαίων, καὶ χώρα τῆς Βαβυλωνίας ὑπ' ἐκείνων οἰκουμένη. ἔστι δὲ ἓν τῶν Χαλδαίων τὸ Ἀστρονομικὸν γένος πλεῖον. Καὶ γὰρ Ὀρχηνοί τινες προσαγορεύονται, καὶ πορφυροῦπολοι, καὶ ἄλλοι πλείους. Μέμνηται δὲ καὶ τῶν ἀνδρῶν ἐνίων οἱ Μαθηματικοὶ, καθάπερ Κιδήνα τε καὶ Ναβουριανοῦ, καὶ Σεύηρος. Cicero 1. de Divin. *Chaldæi non ex artis, sed ex gentis vocabulo nominati, diuturna observatione siderum putantur effecisse, ut prædici posset, quid cuique eventurum, & quo quisque fato natus esset.* Kimchi, בשם הכשרים הם תבטי המזלות Hieronym. in 11. Daniel. *In Chaldæis γενεθλιαλόγους significari puto, quos vulgus Mathematicos vocat.* Gellius lib. 14. 1. *Chaldæi seu genethliaci, de motu deque positu stellarum dicere posse quæ futura sunt, profitentur.* Quales hodie sunt Ephemeridum fabri, quorum libellos *Almanah* vocamus. Ea vox Arabica est, quasi donum dicas. Quia illi libelli initio anni offerebantur. Sicut hodieque fieri solet. *Horn.* Vide Fullerum 1 Miscell. 16.

5 *Qui magicis artibus.*] Mirum, ni scripsit, *quique magicis artibus*, ut magos innuat, quos à Chaldæis distinguit interpres vetus Daniel. 4. 5. & 5. 7. *Magi, Chaldæi, & aruspices.* Græca sunt, μάγοι, χαλδαῖοι, καὶ γαζαρηνοί. Infra, *Magos & Chaldæos advocat.* Drus. De Magis, eorum etymo & disciplina, vide summum Theologum, Fr. Spanhemium, parte 11. Dub. 18. 19. 20. 21. 22. 23.

ſtiarum, ſcire occulta, & futura [1] præcinere videbantur: mox veritus, ne more hominum, non vera, ſed placita regi, ex ſomnio conjectarent, [2] viſa ſupprimit, popoſcitque ab eis, *ut* [3] *ſi vera in his divinatio eſſet, ſomnium ipſum ſibi dicerent: tum demum interpretationi eorum crediturum, ſi prius*
3 *enunciando ſomnium, artis periculum feciſſent.* Illi vero, tantam molem abnuentes, *non eſſe id humanæ opis*, confitebantur. [4] Rex motus, quod [5] falſa divinandi profeſſione homines erroribus illuderent, cum aſtricti præſenti negocio, ni-
5 hil ſcire ſe confiterentur. Ita edicto regis in eos animadver-
6 ſum, palamque omnes hujus artis [6] interficiebantur. Quod [7] ubi Danieli compertum, † regis proximum appellat: enunciatio-

22. 23. 24. Autorem Perſicæ ſive Magicæ ſuperſtitionis & Philoſ. qui Zarduſt زردوست ipſis Perſis vocatus eſt, id eſt, amicus ignis, Græci vetuſtiores Ζοροάστρην corrupte nominarunt, recentiores propius verum nomen expreſſerunt Ζαράδης, Ζαράδας, atque etiam Ζάρατος. Idem vocatur proprio nomine Perſico Mog مج. Unde Græcis Μάγος. At ex eo *Mog*, iidem Græci fecerunt Μῶχον, quem Sophum volunt fuiſſe Iliacis temporibus antiquiorem. *Salmaſ.*

* *Extiſque hoſtiarum.*] Qui extis hoſtiarum futura prædicunt, vocantur à Græc. θυταὶ καὶ ἡπατοσκόποι, à Latinis haruſpices & extiſpices. Priore vocabulo uſus eſt Theodotio, Dan. 2. poſteriore Symmachus, itemque Herodianus. *Druſius.* In Hebræo eſt מכשפים, quod Hieronymus interpretatur τοὺς νεκρομάντεις, ut & Jarchiades. Eſt & גרזין Theodotioni γαζαρηνοὶ, Symmacho θυταὶ, Hieronymo ἡπατοσκόποι.

1 *Præcinere.*] Prædicere aut præcinere, quia vates etiam canunt, dum verſus rhythmica ratione compoſitos cantando pronuntiant. Similiter poëtæ canere dicuntur eadem de cauſſa: ex quo illud, *Arma virumque cano.* Druſ. Unde & ἐπαοιδοὶ dicti, *incantatores.*

2 *Viſa ſupprimit.*] Non aſſecutus eſt mentem vel Danielis, vel Joſephi, Sulpicius. Nam uterque tradit, *ſomnium Regi excidiſſe.* Nulla ergo fraus ab eo commiſſa, ſed quærebat quod amiſerat. *Horn.*

3 *Si vera in his divinatio eſſet.*] Somniis videlicet. Videtur hoc velle, ſi vera ex ſomniis divinare poſſent: aut, ſi vere divini eſſent. *Druſ.*

4 *Rex motus.*] Si nihil deeſt, debet ſubaudiri *fuit*: & *motus*, id eſt, commotus iracundia. *Druſ.*

5 *Falſa divinandi profeſſione.*] Rex iracundus videri volebat eos eſſe impoſtores, qui cum abditiſſima quæque ſibi nota eſſe dicerent, id tamen non oſtenderent in hoc facto. *Grot.*

6 *Interficiebantur.*] Jam interficiendi erant, & interfecti proculdubio fuiſſent, niſi Daniel interceſſiſſet. Quod colligitur ex participio מתעמלין, quo uſus eſt Daniel cap. 2. com. 13. Id enim licet ſit præſentis temporis, tamen aliquando ſignificat paulo poſt futurum tempus, ut Jon. 1. 3. *invenit navem euntem Tharſis*, id eſt, mox ituram. *Druſ.* Sed indubie multi eorum jam interfecti erant.

7 *Ubi Danieli compertum.*] Δανιῆλος δ' ἀκούσας ὅτι προσέταξε πάντας

τοὺς

ciationem somnii, interpretationemque ejus pollicetur. 7
Res ad regem defertur: Daniel accersitur. Jam revelato 8
sibi per Dominum [1] mysterio, visio regis refertur, solutio-
que. Sed res postulat, ut regis somnium, & inter- 9
pretationem prophetæ, & consequentium fidem exponamus.

IV. Viderat rex per soporem, [2] *imaginem capite aureo,* 1
[3] *brachiisque argenteis, ventre & femoribus æreis, cruribus ferreis, quæ in pedes partim ferreos, partim fictiles, desinebant. Sed* 2
ferrum atque [4] *testum,* [5] *inter confusum, coire non poterat. Ad* 3
extremum, imaginem lapis sine manibus abscissus proterebat, redactaque omnia in pulverem, vento ablata. Igitur secundum prophetæ 4
interpretationem, *imago visa,* [6] *figuram mundi gerit.* **Caput au-* 5
reum,

τὰς σοφὰς ὁ βασιλεὺς ἀποθανεῖν, ἐν τούτοις δὲ καὶ αὐτὸν μετὰ τῶν συγγενῶν κινδυνεύειν. *Joseph.* Nam & ipsi ad necem quærebantur iniquissimo decreto, ut in partem pœnæ venirent, qui in præmiorum partem venissent, contemti à cæteris ob juventutem. *Grot.*

† *Regis proximum.*] Maluissem *regis præfectum.* Nam præfectus erat rerum capitalium, quem Theodotio ἀρχιμάγειρον appellat. An proximus regis fuerit nescio. Hoc scio in fonte haberi רב טבחיא *magistrum mactatorum*, id est, satellitum, aut carnificum. Nomen ei Arioch, Dan. 11. 14. Forte proximum vocat, quia semper in aula prope regem erat. Sic enim certe loquendo aulicos innuere videtur supra, *prudentia & disciplina brevi omnibus regis proximis antelati.* Drus. Causa appellationis hujus ex Josepho. Quia Arioch erat præfectus τῶν σωματοφυλάκων & βασιλέως, cui promptus semper ad Regem accessus. *Horn.*

1 *Mysterio.*] Arcano, secreto. Sane quod Propheta Daniel רואה appellet, ejus interpres Theodotio μυστήριον vocat. Innuit autem somnium cum interpretatione. Hoc somnium, quia erat occultum & absconditum, recte mysterium vocatur, cujus origo vocis Ebræa est, videlicet סתר τὸ : unde in tertia conjugatione præteritum מסתיר, *abscondit*, & participium generis passivi מוסתר, quod legunt musthar sive mysthar. Hinc mysterium, quia res abscondita, & quæ homines vulgo latet. *Drusius.* Τὸ ἀγχοτέρω interpretatur Chrysostomus.

2 *Imaginem.*] Galesinius reposuit, *statuam.* Id excuderunt Parisienses, Colonienses, & Drusius. Nam in editione Plantiniana, *imaginem*, ut etiam in Græca Theodotionis εἰκὼν μία, id est, imago una. Quod etiam in editione LXX. Nam solus Symmachus edidit *statuam.* Testis Hier. *Pro statua, id est,* ἀδελφάν, *quod solus interpretatus est Symmachus, cæteri imaginem transtulerunt, volentes hoc nomine similitudinem ostendere futurorum.* Drus.

3 *Brachiisque.*] Et humeris ac pectore. Ita Daniel, Josephus.

4 *Testum.*] Testum dixit, quod alii testam, rem fictilem. *Sigon.*

5 *Inter confusum.*] Aut uniendæ sunt hæ dictiones, aut inserendum reciprocum, *se.* Giselin. Hæc autem non sunt apud Danielem. *Sigon.*

6 *Figuram mundi.*] Maximæ & nobi-

reum, Chaldæorum *imperium est : siquidem id* [1] *primum &* 6 *opulentissimum fuisse accepimus. Pectus & brachia argentea*, [2] *se-* 7 *cundum regnum annunciant.* [3] Cyrus *enim, victis Chaldæis atque Medis*

lissimæ ejus partis, quam οἰκουμένην vocant. Nam ab Indis ad Scythas, columnas Herculis, Garamantes & Æthiopes, hæc quatuor imperia, omnem terram complexa sunt. *Horn.* Porro sciendum est omnia magna imperia à Semi & Japheti posteris condita, redacto in servilem fere statum Chamo. Quinam enim amplissima & potentissima Orbis regna & imperia tenuerunt diutissime, & adhuc tenent? Nonne Assyrii, Chaldæi, Persæ, Macedones, Romani, Turcæ, Saraceni, Moscovitæ, aliique ad unum omnes, aut Semo, aut Japheto prognati? Quod autem Nimrodus, Chami nepos ipso statim initio Tyrannidem occupavit, nihil sane est. Istius enim principatum, nullo modo comparandum esse cum illorum Imperiis, vel populorum multitudine, vel terrarum amplitudine, vel temporis diuturnitate notum est cuilibet. Idem quoque censendum de regno Ægyptiorum. Res autem à Tearcone Æthiope & Sesostre Ægyptio (quorum meminit Strabo) in Asia & Europa gestæ, fabulosæ sunt admodum. Nec imperia aut Regna fuerunt, sed tumultuosæ potius peregrinationes dicendæ sunt: Quippe quum celerrime, inanis fulgetri instar, perierint penitus & in auras evanuerint. De Æthiopum vero Abyssenorum Imperio, dictum est supra, eos prima generis sui origine, Chaldæos & Assyrios esse, non Æthiopas. *Fullerus.* Ex hac statua vulgo traducunt quatuor Monarchias, quas universalem historiam constituere putant, sed contra mentem Danielis. Non enim latius se extendit vaticinium hoc, quam ad successores in Imperio Babylonico. Poëtæ quoque sua quatuor secula inde duxerunt. *Horn.*

* *Caput aureum*, Chaldæorum *imper.*] Ἡ μὲν χρυσῆ κεφαλὴ σὺ τυγχάνεις ὁ βασιλεὺς Βαβυλωνίων ὅλων. *Joseph.* Male. Nec enim de prioribus Regibus quærebat, quorum ipsi non incognitæ res, sed successorum cura angebatur. Deinde nullus Regum Chaldæorum ad tantam potentiam pervenit atque Nebucadnezar. Ergo ipse cum successoribus, caput aureum. Unde falso huc referunt Ninum, Semiramidem, & antiquos longo ordine Reges. *Horn.*

1 *Primum & opulentissimum.*] Just. 1. *Primus omnium Ninus Rex Assyriorum, veterem & quasi avitum gentibus morem, nova imperii cupiditate mutavit.* Auro igitur comparatur, tum ob antiquitatem, tum ob opulentiam. Quanquam de opulentia, ob immensos Persarum thesauros, dubitari possit. De potentia non item. Quia Cyrus & successores ejus Africam non tenuerunt.

2 *Secundum Regnum.*] Ex Medis & Persis coalitum, quæ duo brachia. De translatione regni ab Assyriis ad Persas, vide Dan. 7. 5. c. 8. 3. 20. c. 10. 20. c. 11. 2. Jerem. 51. 20. 30. 31. 32. Et idem prædixit Nebucadnezar, de quo Abydenus apud Euseb. 11. περιπ.

3 *Cyrus.*] De quo Esaias cap. 45. 1. diu antequam nasceretur Jerem. 37. 38. 39. 52. & Eupolemus apud Eusebium 9. 39. In Tarich Musulmanico dicitur K vocatus alio nomine. *Horn.* Fuit autem Cyrus ipse Medo-Persa. Medus à matre, Persa à patre, unde dictus ἡμίονος. *Grotius.* Secundum oraculum Crœso datum:

Ἀλλ' ὅταν ἡμίονος βασιλεὺς Μήδοισι γένηται

quod Pythia apud Herodotum lib. 1. de Cyro Persa-Medo interpretata est. Nomen Cyri *Solem* significare scripsit *Ctesias* & eum secutus *Plutarchus* in Artaxerxe: quum *Chur & Churshid* apud Persicos

Medis, imperium [1] *ad* Persas *contulit. In ventre æreo,* [2] *tertium* 8
regnum portendi pronunciatur: idque impletum videmus. Siqui- 9
dem Alexander, *ereptum Persis imperium,* [3] Macedoniæ *vindi-*
cavit. Crura ferrea, [4] *imperium quartum, idque* Romanum 10
intelligitur, [5] *omnibus ante regnis validissimum.* [6] *Pedes vero par-* 11
tim

sicos Poëtas, ad hunc usque diem idem denotare dicatur. *Usser.*

1 *Ad Persas.*] Sive Parthos. Nam Persæ & Parthi eadem gens. Græci, qui distinxere Πάρθους & Persas, more suo fecerunt, dum omnia turbant & confundunt, quæ discriminanda sunt, aut non distinguenda dividunt. Idem nomen πάρθος & πέρσης ex proprio Paras unde & πάρθοι. Hinc παρσαγάδαι urbs, transpositis literis, pro παρσεγάδαι vel παρσαγάδαι. Quod significat περσῶν στρατόπεδον, ut interpretatur apud Stephanum Anaximenes. Nec obstat quod Persas & Parthos Græci regionibus distinguunt. Nam Parthos collocant ubi nunc est *Ispahan*, Persas ubi *Istachar*. Sic enim & Ἀθυρίων & Ἀσσυρίων distinxerunt, cum idem sit vocabulum Atur & Assur. *Salmasius.* Sciendum etiam Arabes non distinguere inter Reges Aderbigjanæ & Faras, sed una serie utrosque conjungere, ut ex Tarich patet.

2 *Tertium regnum.*] Græcorum, non Carthaginensium, ut Orosius, & ex eo Prosper 11. de prædict. promiss. 33. voluit. De translatione Imperii Babylonici ad Græc. Daniel. 7. ỳs. 5. c. 13. 5. 6. 7. 8. 21. c. 10. 3. 4.

3 Macedoniæ *vindicavit.*] Quod ideo regnum Macedonum dicitur, aut Græcorum. Qui autem post ipsum regnarunt in Asia, Syro-Macedones appellati sunt, eorumque ditio Javan dicta, id est, Græcia. Unde lux primo Maccabæorum, cap. 1. com. 1. *regnavit pro eo primus in Græcia.* Siquidem de Alexandro loquitur, qui primus regnavit pro Dario in Græcia, hoc est, in Syro-Macedonia. Id regnum Græcorum idem historicus appellat. *Druf.* Hæc Monarchia non recte Macedonica vocatur; sed Græca dicenda est. Quia Alexander M. quanquam Macedoniæ Rex, totius tamen Græciæ, si Lacedæmonios excipias, Imperator contra Persas constitutus est. Deinde Macedonia nunquam ὑπερέχω & προφέρειν super cætera regna habuit, nec in ea sedes Imperii. Macedones autem antiqui ex Septentrione, unde & Thraces & aliæ Græcorum gentes, profecti, diutissime barbaram linguam retinuerunt, & pro talibus à cæteris Græcis habiti sunt. Nomen arguit à Getis, vel ex eorum vicinia, ortos. De quo alias. *Horn.*

4 *Imperium quartum, idque* Romanum.] Sic Hieronymus & plerique interpretum. Estque hæc communis opinio. Cui repugnat, tum quod Romani nunquam Imperio Babylonico integre potiti sunt, cum fatalis Imperii illius terminus fuerit Euphrates: tum quod Parthici Reges, veri haud dubie Nebucadnezaris successores, Orbem quasi ex æquo cum Romanis tenuerunt. Non ergo in Romanos quadrat quod dicitur: *Comminuet & conteret omnia hæc.* Ideo alii, ut Junius, Brughton, Grotius, Seleucidas & Lagidas, Alexandri successores intelligunt. *Horn.*

5 *Omnibus ante regnis validissimum.*] Melius & Latinius, *omnium ante regnorum validissimum.* Martialis:

Terrarum Dea gentiumque Roma,
Cui par est nihil & nihil secundum.

Claudianus:

Qua nihil in terris complectitur altius æther,
Armorum legumque parens, quæ fundit in omnes
Imperium.

6 *Pedes vero partim ferrei.*] Hier. *Pedes*

tim ferrei, partim fictiles, dividendum esse Romanum regnum, ita ut nunquam inter se coëat, præsigurant: quod æque impletum
12 *est. Siquidem jam non ab uno imperatore, sed etiam* [1] *à pluribus semperque inter se armis aut studiis dissentientibus res Roma-*
13 *na administratur. Denique* [2] *commisceri testum atque ferrum* [3] *nunquam inter se coëuntem materiam,* [4] *commistiones humani generis, futuræ à se invicem dissidentes, significantur. Si-*
14 *quidem Romanum solum* [5] *ab exteris gentibus, aut rebellibus occupatum, aut* [6] *dedentibus* [7] *semper pacis specie traditum constat:* [8] *exercitibusque nostris, urbibus atque provinciis permixtas barbaras nationes, &* [9] *præcipue Judæos, inter nos degere,* nec tamen in mores*

ejus & digiti ex parte ferrei, ex parte sunt fictiles: quod hoc tempore manifestissime comprobatur. Sicut enim in principio nihil imperio Romano fortius & durius fuit, ita in fine rerum nihil imbecillius: quando & in bellis civilibus & adversum diversas nationes aliarum gentium barbararum indigemus auxilio.

1 *A pluribus.*] Sulpicius scripsit imperante Honorio. Quare cognovit Imperatores Constantinum & Constantem, Magnentium & Constantium, Maximum & Valentinianum, Eugenium & Theodosium, armis inter se dissidentes. Constantium vero & Constantem, & Valentinianum & Valentem, Gratianum & Valentinianum minorem, studiis religionis, sæviente Arrianismo, inter se discordantes. Nam Arcadius & Honorius, neque armis neque studiis inter se decertarunt, sed concitatores odiorum non defuerunt. *Sigon.*

2 *Commisceri testam atque ferrum.*] Locus satis obscurus, & qui hac explicatione Danielis eget: *Quod autem vidisti ferrum mixtum testæ ex luto, commiscebuntur quidem humano semine, sed non adhærebunt sibi, sicut ferrum misceri non potest testæ.*

3 *Nunquam inter se coëuntem materiam.*] Sunt enim ἀσύγκλωστοι.

4 *Commistiones humani generis.*] Id ad conjugia inter Lagidas & Seleucidas referunt illius sententiæ sectatores. Antiochus enim θεὸς, Laodicen & Berenicen, Philadelphi filias, Ptolomæus Epiphanes Cleopatram Antiochi M. filiam duxit. *Grot.* Contra Sulpicius noster pro commixtione gentium externarum cum Romanis accipit.

5 *Ab exteris gentibus.*] Vandalis, Suevis, Francis, Burgundionibus, qui Rhenum transierunt, & Galliam ac Hispaniam tenuerunt. *Sigon.*

6 *Dedentibus.*] Gotthis, qui se pacis specie dederunt Valenti Imp. cum Danubio trajecto, arma in eum ceperunt, atque in tugurio combusserunt, exercituque deleto, Illyricum & Pannoniam & Græciam invaserunt, ac demum se in Italiam, Galliam, Hispaniam intulerunt. *Sigon.* Quem & vide in libris *de Occidentali Imperio.*

7 *Semper pacis specie.*] Perperam. Reponendum: *dedentibus se per pacis speciem.* Sigon.

8 *Exercitibusque nostris, urbibus atque provinciis.*] Theodosius Major, primus Gothos, aliosque barbaros, in urbes, legiones, & partem Reipublicæ Romanæ admisit, teste Synæsio in Oratione ad Arcadium, qui eam rem reprehendit, ut Reipublicæ Romanæ exitiabilem. *Sigon.*

9 *Præcipue Judæos.*] Qui ex ultima dispersione in omnes provincias divisi sunt. Claudius Imperator tumultuantes Roma expulit. Procopius dicit, Neapoli

mores nostros transire [1] *videamus.* Atque hæc esse [2] postrema tem- 15
pora, prophetæ annunciant. [3] *In lapide vero sine manibus abscisso,* 16
qui aurum argentum & ferrum testumque comminuit, [4] Christi
figuram esse. Is enim [5] *non conditione humana editus* (*siquidem non* 17
ex voluntate viri, sed ex Deo natus est) *mundum istum, in quo sunt*
regna terrarum, in nihilum rediget, [6] *regnumque aliud incorrup-*
tum atque perpetuum, id est, [7] *futurum seculum, quod sanctis*
paratum est, confirmabit. De quo uno adhuc quorundam fi-
des [8] in ambiguo est: *Non credendum de futuris,* cum de præ-
teritis convincantur.

V. Igitur

poli tam multos fuisse Judæos, ut urbis defensionem adversus Belisarium sibi depoposcerint. In exercitu Honorii contra Gothos, Ducem Judæum fuisse proditum est. *Sigon.* Vide Sueton. in Claudio XXV. *Rutilius* I. Itinerar.

Atque utinam nunquam Judæa victa
fuisset,
Pompeji bellis imperiove Titi.
Latius excisæ gentis contagio serpit,
Victoresque suos natio victa premit.

Quæ de Judæis, non Christianis, accipienda docet Seldenus.

* *Nec tamen in mores nostros transire.*] Gerebant enim barbari inter Romanos habitum patrium, & religionem patriam colebant, & moribus patriis vivebant. Quod dolet Synæsius in Oratione ad Arcadium.

1 *Videamus.*] Giselin. *Videmus.* Sic & Sigon.

2 *Postrema.*] Hæc Sulpicii sunt ex Carminibus aliorum Prophetarum sumta. *Sigon.*

3 *In lapide vero sine manibus abscisso.*] Hieronymus in commentario super Danielem: *Abscissus est lapis, Dominus atque Salvator, sine manibus, id est, absque coitu humano, de utero virginali, & contritis omnibus regnis, factus est mons magnus & implevit universam terram: quod Judæi & impius Porphyrius male ad populum referunt Israël, quem in fine seculorum volunt esse fortissimum & omnia regna conterere & regnare.* Drus. Grotius miro commento, per lapidem hunc Romanos intelligit, sed nulla vel probabili ratione. Itaque ea quæ sequuntur, omnia ad Imperium Romanum trahit.

4 Christi *figuram esse.*] Ita Interpretes tum prisci, Augustin. Hieron. Theodor. tum recentiores, Lyra, & alii fere omnes, excepto Grotio.

5 *Non conditione humana editus.*] Quod ex Joh. 1. ℣. 13. probat, sed non bene. Ibi enim de regeneratis sermo est. *Drusius.* Et ita verba illa; *de monte abscissus,* acceperunt Ambrosius Serm. LXX. *Hieron.* Epist. ad Eustachium. *Iren.* 3. 28. *Justin.* contra Tryph. *August.* Tract. 9. in Joh. & alii.

6 *Regnumque aliud.*] Quod factum est, destructo per religionem Christianam gentilismo, maxime Constantini Magni tempore. *Deposuit pharetras Armenius, Hunni discunt Psalterium, Scythiæ frigora fervent calore fidei, Getarum rutilus & flavus exercitus Ecclesiarum circumfert tentoria.* Hieron. ad Lætam.

7 *Futurum seculum.*] Post resurrectionem. Nam est aliud post hanc vitam. Vocatur etiam futurum seculum tempus Messiæ, ut dictum est. De his Don Isahac Abarbenel in libro qui possessio patrum inscribitur. *Drus.* Et ita quoque locum Danielis intellexerunt Theodoret. Tertull. & alii, ex locis Euangelii de die Judicii, Matth. c. 24. Luc. c. 21. Marc. 13.

8 *In ambiguo est.*] Sed sine ratione,

1 V. Igitur Daniel, [1] multis à rege muneribus donatur,
[2] præfectus Babyloniæ, atqui omni imperio, in ſummis
2 honoribus habebatur. [3] Ejus ſuffragio Ananias, Azarias,
& Miſael, [4] ad ſummam æque dignitatem & poteſtatem
3 provecti. Eodem fere tempore præclara [5] *Ezechielis* prophetia
extitit, revelato ei futurorum & [6] reſurrectionis myſterio.
4 Extat [7] liber magni operis, & cum cura legendus.

1 VI. [8] At in Judæa, cui poſt excidium Jeroſolymæ *Godoliam* propoſitum, ſupra memoravimus, ægre ferentes
[9] Judæi, principem ſibi ex ſtirpe non regia, arbitrio victoris datum, [10] Iſmaël quodam duce & concitatore nefandæ conjuratio-

cum convincantur ex eo quod cætera, quæ prædicta erant, omnia evenerunt. *Sigonius.*

1 *Multis à Rege muneribus donatur.*] Qui & ei juſſit offerri מנחה, ſacrificium, ſed non id ſivit Daniel, quod Idololatria eſſet. *Iarchiades* & alii Hebræi. *Lyra.*

2 *Præfectus Babyloniæ atque omni imperio.*] In Chaldæo eſt: על כל מדינת כבל. *Ioſeph.* ἀπέδοσης ἐπίτροπον τῆ βασιλείας ἐποίησε.

3 *Ejus ſuffragio.*] *Rogatu* potius. Nam ſuffragium aliud eſt. Vide Dan. 11. 49. *Druſius.*

4 *Ad ſummam æque dignitatem.*] Babyloniæ præfecturam. Hinc illa invidia, & exinde periculum. *Ioſeph.*

5 *Ezechielis prophetia.*] Qui fuit Sacerdos. Valuit eruditione & ingenio, ita ut ſepoſito Prophetiæ dono, quod incomparabile eſt, non immerito Homero eum compares, ob pulchras ἐννοίας, comparationes illuſtres, magnam rerum multarum, præſertim architecturæ, cognitionem. *Grot.* Vide Epiphanium, Iſidorum, Doroth. in vita ejus, qui tamen multa fabuloſa de eo narrant. Ut quod Judæos per fluvium Chobar, ſicco pede duxerit, Chaldæis inſequentibus in eo ſubmerſis. Occiſum à Duce Iudæorum apud Babylonem, ac in ſepulchro Sem & Arphaxad conditum tradunt. Nonnulli veterum putarunt eum fuiſſe Pythagoram. Sed falſo. *Clem.* 1. Strom. Vixit fere apud fluvium כבר, qui Χαβόρας Ptolemæo, Straboni Ἀβόρας, à Cobare præfecto, cujus opere deductus ex Euphrate, Plin. v. 24.

6 *Reſurrectionis myſterio.*] An reſpexit ad caput trigeſimum ſeptimum Ezechielis, quod nonnulli de generali reſurrectione intelligunt? cum potius ibi agat de reſtitutione captivitatis Babylonicæ, quæ quaſi mors quædam civilis eſt. *Druſ. Ezechiel Scripturarum & Oceanus, & myſteriorum Dei labyrinthus*, Hieronymus in cap. 47. Ezech.

7 *Liber magni operis & cum cura legendus.*] Hieronymus apud Hebræos vetitum aſſerit, ne quis Ezechielis principium & finem, Cantica Canticorum & initium Geneſeos legat ante ætatem ſacerdotalem, id eſt, annum trigeſimum. Negant idem fas eſſe Ezechielem ſcriptis commentariis explicare, niſi ſumma tantum ejus capita attingendo. Vide & Cunæum 1. de Rep. Ebr. XVII. P. Pradus & Vilalpandus maximis eum Commentariis illuſtrarunt.

8 *At in Iudæa.*] IV Reg. XXV. Ierem. 40. 41. Ioſeph. 10. 11.

9 *Iudæi.*] Quidam. Conſpirationis initium fuit à rege Ammonitarum Baali. *Ioſeph.*

10 *Iſmaël quodam duce.*] Qui de ſemine regio erat, ac propterea ægre ferebat alium ſibi à Chaldæis prælatum. *Druſ.* Hinc,

jurationis, dispositis eum [1] in convivio insidiis peremerunt. At [2] qui extra noxiam fuerant, ultum ire facinus cupientes, propere adversum Ismaël arma capiunt. Sed ille, quia cognovit exitium sibi imminere, relicto exercitu, quem contraxerat, non amplius quam octo comitantibus, ad Ammonitas confugit. Igitur populum universum [3] metus pervaserat, ne paucorum scelus, omnium exitio, rex Babylonicus ultum iret. Nam præter Godoliam, multos ex Chaldæis cum eo interfecerant. Itaque consilium ineunt [4] fugiendi in Ægyptum. Sed [5] prius Hieremiam frequentes adeunt, sciscitantes divinum responsum. At ille verbis Dei universos hortari, *in solo patrio manerent: si id feciſſent, Dei præsidio tuendos, nullumque à Babyloniis periculum fore.* [6] *Sin Ægyptum peterent, omnes ibi ferro ac fame, diversoque mortis genere* [7] *perituros.* Sed plebs assueto malo insolens parendi salubribus consiliis, & divino imperio, profecta est in Ægyptum. Quid de ea postea actum, sacris literis [8] siletur: nobis nihil compertum.

2 3 4 5 6 7 8 9 10

VII. Hoc

Hinc, adjutus opera regis Ammonitarum, spem regni concepit, ὅπως αὐτὸς ἄρχῃ τῶν Ἰσραηλιτῶν. *Ioseph.* Seneca in Thebaide:

Simul ista mundi conditor posuit Deus,
Odium atque regnum.

1 *In convivio.*] Inter hospitales epulas, dum se comiter poculis invitant, βεβαπτισμένον εἰς ἀνεσθησίαν καὶ ὕπνον ὑπὸ τοῦ μέθης, ἀναπηδήσας μετ' ἀνδρῶν δέκα ὁ Ἰσμαὴλ ἀποσφάττει τὸν Γοδολίαν, καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ καθεκαίδεκα ἐν συμποσίῳ. *Ioseph.*

2 *Qui extra noxiam fuerant.*] Iohannes Carees filius & alii. Ierem. cap. 41. vers. 12.

3 *Metus pervaserat.*] Non carebat ratione ille metus, ne Chaldæi ex suspicione Iudæos omnes in idem crimen traherent, quasi qui principem sibi desiderassent ex stirpe Davidis. *Grotius.*

4 *Fugiendi in Ægyptum.*] Cujus tum Rex פרעה. Ieremiæ cap. 44. vs. 30. Οὐαφρῆς LXX. & Clem. Alex. Ἀπρίης Herodoto II. Diodor. 1. Porro tum temporis metus Babyloniorum Ægyptios & Iudæos conciliarat, de quorum alias odio propter diversa vitæ instituta, Cunæus 1. de Republica v. disserit.

5 *Prius Hieremiam frequentes adeunt.*] Ierem. 42.

6 *Sin Ægyptum peterent.*] Quod vetitum Deut. 17. 16. ob multas causas, maxime ob idololatriæ studium. Sed expulsi ex Iudæa, tam in Ægypto, quam alibi, habitare poterant. Caussa autem cur jam vetitum fuit, hæc est, quod Deus eos non Ægyptio sed Babylonio Regi parere vellet. *Grot.*

7 *Perituros.*] Ier. 43. Qua occasione & imminens Ægypto à Babyloniis exitium prædicitur.

8 *Siletur.*] Non plane siletur. Nam pars in Ægypto periit, pars rediit in terram Iuda, Ierem. 44. 27. pars Babylonem ducta fuit. *Druſ.* Iosephus:

1 VII. [1] Hoc tractu temporum, *Nabuchodonosor* [2] elatus rebus secundis, [3] statuam sibi [4] auream, [5] immensæ magnitudinis, [6] posuit: * adorarique eam, † ut sacram effigiem, præce-

Quinto post excidium Hierosolymitanum anno, qui fuit regni Nebucadnezaris XXIII. *cum magnis copiis invasit Cœlo-Syriam. Qua subacta, bellum gessit contra Ammonitas & Moabitas, & his quoque perdomitis, Ægyptum ingressus,* τὴν μὲν τότε βασιλέα κτείνει, καταστήσας ἕτερον, τοὺς ἐν αὐτῇ Ἰουδαίους αἰχμαλωτίσας ἤγαγεν εἰς βαβυλῶνα. Veteres tradunt Ieremiam paulo ante hanc Ægyptiorum cladem Taphnisiæ à Iudæis lapidatum. Ita Hieron. Tertull. & alii. Sepulchrum ejus ibidem, miraculis clarum, & ab Alexandro M. ossa Alexandriam translata, fingunt quidam. R. Salomo ex cap. 44. 28. falso opinatur eum cum Baruch ex Ægyptio in Iudæam reversum.

1 *Hoc tractu temporum.*] Dan. III. Ioseph. x, 11. Paulo post somnium, anno Nebucadnezaris XXXVII. Quod in ann. XXXVII. vel XXXIX. hæc rejici non possint, ex eo patet, quia tum Rex ejectus est. Dan. IV.

2 *Elatus rebus secundis.*] Victoriis quas obtinuerat de Syria, Iudæa & Ægypto. *Drusius.* De victoriis ejus Megasthenes apud Eusebium IX. προπ. Ex quo sic Abydenus: Μεγασθένης δὲ φησὶ, Ναβουκοδρόσορον ἡρακλέως ἀλκιμώτερον γεγονότα, ἐπί τε Λιβύην καὶ Ἰβερίαν στρατεῦσαι. Ταύτας δὲ χειρωσάμενον, ἀπόδασμον αὐτέων εἰς τὰ δεξιὰ τοῦ πόντου κατοικίσαι. Eadem Iosephus habet x. 11. De bello ejus adversus Ægyptios ex sacris literis scimus. Et fortasse tum ulterius in Libyam est progressus. Sed de Hispania tentata ac devicta, figmentum est Megasthenis, qui, Poëtarum more, ex vocabulo ambiguo occasionem arripuit fabulæ. Devicerat vicinos sibi Iberes: Hinc commentus, vicisse eum Iberos, hoc est, Hispanos. *Vossius.* Babylonem quoque auxit & exornavit: veteri addidit novam urbem: singulis terna circumjecit mœnia, portas magnificas. Vide Berosum. Ac tanta tum Babylonis amplitudo fuit, ut urbe ab hostibus capta, per triduum incolæ alterius partis urbem esse captam non senserint. *Aristot.* III. Polit. 2.

3 *Statuam.*] Quæ non fuit Beli, sed vel Nabopalassaris, ut Grotius, vel ipsius Nabuchodonosoris, ut Vossius vult. Quippe Reges vel defunctos, vel superstites adhuc, adorare, Babyloniorum & Persarum fuit. Puduit mandare ut sibi sacrificarent superstiti: jussit igitur sacra fieri statuæ suæ. Defunctis hæ statui solent. Sed ambitio eo impulit, ut vivo idem sibi fieri vellet, quemadmodum res clamat, & Isidorus Pelusiota ait II. Epist. CLXXVII. quæ ad Theodotum presbyterum. *Vossius.* Occasionem arripuit ex statua in somnio visa. *Theodoret.* Suggestu Chaldæorum, qui Danieli & sociis ejus præfecturas invidebant. *Maldonat.*

4 *Auream.*] Cava erat, non solida, alioqui enim immensi fuisset pretii, quippe LX. cubitorum. *A Lapide.* Plinius XXXIII, 4. *Aurea statua prima omnium nulla inanitate, & antequam ex ære aliqua illo modo fieret, quam vocant Holospyton, in templo Anaitidis posita dicitur.*

5 *Immensæ magnitudinis.*] Altitudine cubitorum sexaginta, latitudine sex. Ergo facies hujus statuæ lata erat sex cubitos, nasus duos cubitos, pectus decem cubitos, pedes decem cubitos, manus sex cubitos. Quanquam ministri regii non servarint proportionum symmetriam. Nam altitudo LX. cubitorum, exigebat latitudinis cubitos X. *Pererius* ex Vitruvio & Cardano.

6 *Posuit.*] In campo Dura provinciæ Babylonis. Sic vulgatus interpres Dan. III. ℣. 1. Sed moneo verba Ebræa verti etiam posse, *in campo Dura, in urbe Babylonis.* Nam *Medina* tam urbem quam provinciam denotat. Hieron. ad hunc

præcepit. Quod cum certatim ab omnibus, depravatis adu- 2
latione omnium animis, fieret, [1] Ananias, Azarias & Mi-
saël prophano officio abstinuerunt, non ignorantes hono-
rem hunc soli Deo debitum. Igitur rei ex edicto regis con- 3
stituuntur, propositaque eis conditio pœnarum, ardens ca-
minus, ut præsenti metu adorare statuam cogerentur. Ve- 4
rum illi devorari ignibus, quam [2] piaculum committere,
maluerunt. Itaque, [3] vincti pedibus, in medias flammas 5
conjiciuntur. Sed ministros infandi operis dum promptius 6
damnatos in ignem propellunt, flamma absorbuit: Hebræos
(mirum dictu, & incredibile, non visentibus) [4] ignis non
attigit,

hunc locum. *Pro Dura, Theodotio Deira. Symmachus Doraum* (Dora ἴσως) LXX. *περίβολον transtulerunt: quod nos vivarium vel conclusum locum dicere possumus.* Drusius. Est Δούραβα Ptolemæo in Babylonia, non πεδίον Δεήρα Susianæ. *Grot.*

* *Adorarique.*] Apollonius apud Philostratum: Ἀσύριοι καὶ μῆδοι τὰς τυραννίδας προσκυνοῦσι. *Iosephus*: Τότε πεσόντας προσκυνεῖν τὴν ἀδριάντα. Τοὺς δὲ μὴ ποιήσαντας, ἠπείληκεν εἰς τὴν τοῦ πυρὸς ἐμβληθήσεσθαι κάμινον. Ex hoc mandato Nabuchodonosoris ortum videtur, quod scribit Philostratus I. Vitæ Apoll. XIX. Satrapam portæ Babylonis præsidentem, neminem intromisisse, nisi prius adorasset statuam regis.

† *Ut sacram effigiem.*] Hoc adjecit, quoniam adoratio quædam in oriente civilis erat, quæ sine sacrilegio, aut, ut alibi loquitur, nefariæ mentis piaculo fiebat. Hoc modo Abraham patriarcha adoravit olim populum terræ. *Drus.*

1 *Ananias, Azarias & Misael.*] Nazianz. Orat. XLVII. si tamen ejus illa est: *Feruntur tres pueri, in fornacem conjecti Ezechiæ filii fuisse.* Filii, id est, nepotes. Nam fuerunt ex semine regio & Ezechias jam ante CXXX. annos obierat. Codex Vaticanus Basilii Porphyrogenneti Imp. tradit eos tandem martyrium subiisse. Sed nihil tale habent Epiphan. Dorotheus, & alii. Corpora eorum apud Babylonem sub quodam specu condita, postea Romam translata dicuntur. Romæ Iudæi sunt qui se à tribus his prognatos jactant; ideoque ab iis nomen *Ananiæ*, cognomen *Sforno*, à furno in quem conjecti, assumunt. Sed hæc fabulosa sunt. *A Lapide.*

2 *Piaculum committere.*] Statuam adorare. Sic alibi cultum idolorum *nefariæ mentis piaculum* vocat. Alio sensu dixit: *non ausi piacula profiteri.* Drus.

3 *Vincti pedibus.*] Satis erat *vincti* simpliciter, id est, מכפתין. Nam כפת vincio, ligo. Sed expressit participium Græcum πεδημένοι, cujus thema πεδάω, compedio. Sic Hieronymus, *jussit ut ligatis pedibus mitterent eos.* Ego imbibi non solum pedes vinctos fuisse, sed etiam manus: fuitque aliquando tempus cum legendum putarem, *vincti compedibus.* Quod Græcum πεπεδημένοι proprie significat. *Drus.*

4 *Ignis non attigit.*] Tum quia angelus ignem ad latera & extra fornacem amovit: tum quia auram loco ignis induxit, ad refrigerium & respirationem. Ambrosius lib. VI. in Lucam cap. II. *Cantaverunt Hebræi, cum vestigia eorum tactu flammæ rorantis humescerent, & intus extraque ardentibus omnibus, solos innoxius ignis lamberet, non attingeret.* Josephus: οὐ γὰρ ἥψατο πῦρ αὐτῶν,

7 attigit, quum aspectantibus deambulantes in camino [1] psalmum Deo dicere cernerentur. Visusque cum his inter ignem quartus, [2] specie angeli, quem Nabuchodonosor propius 8 intuitus, [3] *filium Dei se vidisse* confessus est. Tum rex haud dubius, divinam in re præsenti fuisse virtutem, missis per omne regnum suum edictis, facti miraculum [4] provulgavit: 9 confessus, [5] *soli Deo honorem deferendum.* [6] Nec multo post, rex, objecto sibi somnio, mox voce etiam cœlo emissa admonitus, [7] potestate regia abjecta, atque [8] ab omni conversatione humana remotus, herbis tantum vitam susti-

sed quasi sentiens injuste in fornacem conjectos, pepercit, & non exercuit vim suam in juvenes, Deo invicta flammis faciente horum corpora. Huic inter innocentiæ testimonia candens ferrum aut ignis. De quo antiquæ Germanorum leges.

1 *Psalmum.*] Quem Azarias dixit. Non extat in Hebræo, sed ex Theodotione eum transtulit Hieronymus.

2 *Specie Angeli.*] Imo viri, qui similis erat filio Dei, quem paulo post angelum vocat, cum ait, *misit angelum suum.* Verba sunt Nabuchodonosoris ℣. 95. *Drusius.* Tertullianus, Justinus, Hilarius & alii putant Christum fuisse, qui similitudinem naturæ humanæ induerit. Arabs interpres, LXX. Hieron. Angelum fuisse volunt.

3 *Filium Dei.*] Similem filio Dei. Sic enim certe Theodor. ὅρασις δ' τετάρτη ὁμοία υἱῷ θεοῦ. Prius erat in LXX. ὁμοία ἀγγέλῳ θεοῦ, id est, similis angelo Dei. Notatum hoc in editione Roman. *Drusius.*

4 *Provulgavit.*] Drusius, *Promulgavit.*

5 *Soli Deo honorem deferendum.*] Non præcipit coli Deum Judæorum, sed maledici ei vetat. Dan. 3. 96.

6 *Nec multo post.*] Dan. 4. Joseph. 10. c. 11. Eodem anno regni sui XXXVII. *A Lapide.* XXXI. *Funccius.*

7 *Potestate regia abjecta.*] Non ipse abjecit potestatem regiam, sed, cum ex hominibus depelleretur, simul amisit dignitatem illam. *Drus.* Theodoretus: *Expulsus primo est propter furorem, ne noceret, deinde propter odium, quod clam gerebant in eum homines.* Censent Hebræi & Hieronymus, quos auctor noster sequi videtur, Regem admonitu Danielis, pœnitentiam egisse. Ideo dilatas pœnas usque in duodecimum mensem. Deinde, cum ad insolentiam priorem rediret, inflictas.

8 *Ab omni conversatione humana remotus.*] Epiphanius & Dorotheus censent eum fuisse mutatum in bovem anterius, leonem posterius. Alii melancholiam fuisse, ut Valesius sacræ Philos. LXXX. Mercurial. VI. Variar. Lection. XX. Daniel narrat, *à filiis hominum abjectum, cor ejus cum bestiis positum, & cum onagris habitasse, herbam tanquam bovem comedisse, rore cœli corpus ejus tinctum, donec corpus illius pilis, sicut aquilæ plumis, vestiretur; ungues etiam essent, sicut avium.* Sed non tam hæc significant, feram factum; quam ita efferatum, ut in figura humana feræ esset similis, temperamento immutato, corrupta imaginativa, sic ut morbo, eoque lycanthropiæ non absimili, quadrupes sibi videretur, atque, ejus instar, humani fugiens consortii, manibus, & pedibus inter feras diu noctuque sub dio reptaret, gramine etiam vesceretur, pilis & unguibus inhorresceret, non loqueretur, sed potius incondito stridoret sono. Quomodo Rupertus Tuicensis prophe-

sustinens, [1] egisse pœnitentiam traditur: [2] servatum ei nutu Dei imperium, donec impleto tempore, [3] agnito demum Deo, [4] post septem annos, & regno & statui pristino restitutus est. Hic post devictum, ut supra diximus, 10
Sedechiam, quem captivum Babylonem transtulit, [5] regnasse traditur annos VI. & XX. quanquam id non in Sacra historia scriptum invenerim. Sed forte accidit, ut dum mul- 11
ta evolverem, annotationem hanc [6] jam interpolato per ætatem

propheten interpretatus in sexto de victoria Verbi Dei cap. postremo. Ac sententiam hanc etiam admittunt, quæ de eo legas apud Gregorium Magnum in Jobum lib. 5. cap. 6. Ubi prius inquit, *In irrationale animal versus est.* Subjicit autem, *Quem communem cum hominibus habuit, sensum hominis amisit.* Planeque repudianda est sententia, quam Flavio Josepho, sed perperam, tribuunt Nicolaus Lyranus, & Dionysius Carthusianus. Item, quæ de ipso legere est apud Dorotheum Tyrium sed suppositicium scriptorem, judicio etiam Molani, Bellarmini, Possevini: fortasse Dorotheum, abbatem Romanum, ut visum Baronio. Scio idem legi apud Epiphanium in vita Danielis. Sed nec opusculum illud de Prophetarum vita & interitu, magno illi Salaminis apud Cyprios episcopo satis dignum existimo. Multa adeo ex Thalmudistis hausit incerta, imo falsa. Nec ejus libelli meminit Theologorum veterum quisquam. *Vossius.* Meminit hujus Metamorphoseos Alphæus apud Euseb. 9. Θεοπ. ubi narrat *Nabuchodonosorum in furorem raptum, prædixisse eversionem Chaldæorum, moxque evanuisse è consortio hominum.*

1 *Egisse pœnitentiam traditur.*] Dum adhuc mente valeret. Quod etiam Hieron. opinatus videtur. Herbam autem comedit ut bos, cum jam furore cœcatus esset. Ita Theodoritus opinatur. *Drusius.*

2 *Servatum ei nutu Dei imperium.*] Διαλείψας ἐπὶ τ ἑρημίας τ θεοειρημένον χρόνον, ἐδένδς τολμήσαντ[ος] ἐπιθέσθ τοῖς προφήμασιν ὧν ἔλεγε τὸν ἐπίσκοπον, ἠνθεὶς δ' εἰς τὴν βασιλείαν ἀπολαβεῖν, πάλιν εἰς αὐτὸν ἐπανέρχετ[ο]. *Joseph.*

3 *Agnito demum Deo.*] Putatur vere conversus & proselyta factus. Sic Epiph. Doroth. Theodor. Augustinus, Lyra, alii. Sed dubitari potest: quia non legitur Idola abjeciisse, Judæos demisisse, occupata restituisse. *A Lapide.*

4 *Post septem annos.*] In Daniele, *post finem annorum*: & paulo ante, *septem tempora.* Ubi per tempora R. Saadia menses intelligit, Abenezra vero annos: alii dies, alii hebdomadas. Sed tam brevi spatio non possunt pili & ungues adeo increscere. Vide Dan. 4. vs. 30. Tempus autem pro anno sumitur & in illo, *tempus & tempora & dimidium temporis.* Drus.

5 *Regnasse traditur annos* VI. *&* XX.] Sedecias devictus fuit anno undecimo regni sui, qui fuit Nabuchodonosoris (ita quidam opinantur) decimus nonus. Regnavit ergo Nabuchodonosor ante devictum Sedeciam annos XIX. Quibus si addideris hos viginti sex, simul efficiunt ann. XLV. quos Nabuchodonosoro tribuit Megasthenes Persa, ut Sigonius observat: in quo male pro Megasthenes Metasthenes legitur. Alii, Nabuchodonosoro tribuunt tantum annos XLIII. in quem numerum veniunt anni tredecim quibus cum patre Nabopalassaro regnavit. Solus enim duntaxat cum imperio fuit ann. XXX. *Drus.*

6 *Jam interpolato.*] Puto loqui auctorem de Chronico quodam anonymo, sive

ætatem libello, sine authoris nomine reperirem, in quo [1] regum Babyloniorum tempora continebantur, quam præ-
12 tereundam non putavi. Siquidem & [2] Chronicis consentirent, & ita illius nobis ratio quadraret, ut per ordinem regum, quorum tempora continebat, [3] usque in primum Cyri regis annum, LXX. annos, (tot enim per Sacram historiam, à captivitate usque ad Cyrum, fuisse referuntur) impleret.

1 VIII. Post Nabuchodonosor, filius ejus, regnum est adeptus, quem in Chronicis [4] *Evilmarodach* fuisse vocitatum
2 reperi. Hic [5] duodecimo imperii anno [6] diem functus, [7] fratri

sive id annale fuerit sive seculare, eoque per genealogias digesto & temporum successu à diversis aucto. Cujusmodi eo tempore fuisse plurima ex uno hoc compendio videre est. Scribi itaque hic fortasse commodius possit, *in interpolato per ætates libello.* Giselin.

1 *Regum Babyloniorum tempora.*] Quæ sic quidam digerunt ex Megasthene & Beroso. Nabopollassarus ann. XXIX. Nabochodonosorus ann. XXX. post patrem Evilmeradochus ann. II. Nereglissoorus affinis Evilmarodochi ann. IV. Baltasar, qui & Laborosoarchodos, Nabuchodonosoris ex filia nepos, mens. IX. *Drusius.*

2 *Chronicis.*] Si Eusebii Chronica intelligit, non video quî hoc verum esse possit. Nam Eusebius longe aliter supputat annos captivitatis. *Idem.*

3 *Usque in primum Cyri regis annum* LXX. *annos.*] Hos annos alii dinumerant à capto Jechonia. Eusebius qui à captivitate Sedeciæ incipit, eos desinere scribit in annum secundum Darii. Funccius hoc modo eos putat: Nabuchodonosorus post captum Sedeciam regnavit annos XXVI. Evilmerodach XXX. Regasar III. Labosardach VI. Balsasar IV. ecce LXIX. Nam septuagesimo anno redierunt in terram patriam, qui fuit primus annus Cyri. *Drusius.* Sigonius sic: Nabuchodonosor annos XXVI. Evilmerodach XII. Balthasar XIV. Darius XVIII. Sed vide Calvisium, Petavium, Tirinum & alios Chronographos. Nam controversia hæc tam intricata est ut paucis expediri non possit. Illud certissimum est LXX. annos primo Cyri Monarchæ anno finitos. Falsissimum contra, Nabopolassarem esse eundem cum Nebucadnesare, Nabonassarem cum Salmanassare. Quam opinionem Funccii Scaliger solide expugnavit. *Horn.*

4 *Evilmerodach.*] Imo sic vocatur, Jerem. 52. ℣. 31. & IV Reg. 25. ℣. 27. *Drusius.* Ptolemæo Ilvarodamus vocatur. Daniel Evilmeraduchi & Nerigliss-aris tempora transilit, quod per ea nihil contigisset ad Judæos pertinens. *Grotius.*

5 *Duodecimo imperii anno.*] Dissentit à Josepho, qui scribit eum præfuisse ann. XVIII. Megasthenes vero & Berosus Babylonius ac Josephus ei tribuunt duntaxat ann. II. *Drus.*

6 *Diem functus.*] Imo interfectus est à marito Sororis suæ Nerigliss-oro. *Berosus* III. Chaldaic. apud Joseph. I. contra Apion. Ei successit non Balthasar, ut Sulpicius vult, sed ipse Nerigliss-orus. Huic post quadriennium Laborosoarchodus, quem excepit demum Nabonidus, Herodoto Labynitus, Danieli Balthasar.

7 *Fratri minori.*] Sic & Eusebius. Quæ sententia omnium optima. Nam Josephus & alii in serie ac annis horum Regum gravissime errant. Pererius vult cum

tri minori, qui [1] *Balthasar* dictus est, locum fecit. Is cum [2] quarto & decimo anno, [3] publicum epulum principibus ac præfectis suis daret, sacra vasa, quæ per Nabuchodonosor de templo Hierosolymæ ablata, ac in regales usus usurpata,

eum fuisse filium Evilmerodachi, ex Jerem. cap. 27. ℣. 7. Alii nec filium, nec fratrem, sed eundem cum Evilmerodacho. Quia Daniel eum statim Nebucadnezari subjungat. Deinde, quia semper eum vocat filium Nebucadnezaris. Denique quia Jeremias 1. 2. eum vocat Merodach, quod idem ac Evilmerodach. Ac juxta hanc sententiam dandi sunt Balthasari anni regni XXXIV. Sed ex omnibus nulla probabilior quam Sulpicii nostri, fratrem Evilmerodachi minorem fuisse. *Horn.* Alii scribunt Balthasarem non fuisse fratrem Evilmarodachi, sed sororis filium. Sane à Beroso & Megasthene vocatur Λαβοροσοαρχόδος Ναβουχοδονοσόρου θυγατριδοῦς, id est, ex filia nepos. Is est Balthasar. *Drus.*

1 *Balthasar dictus est.*] Hic Balthasar non potest alius esse quam Laborosarchodus, ut scribit Berosus, sive Laborossoarascus, ut scribit Abydenus, qui ambo eum interfectum memorant. Breve oportet regnum habuerit, quia omittit ejus nomen Ptolemæus. *Grot.* Nabonidum, quem postremum in Berosi catalogo recensuimus, Joseph. 10. Art. 12. Baltasarem esse putat, cujus in Danielis libro mentio est. Hic vero Iosephi mira est oscitantia; qui illos ipsos, unde hanc historiam descripsit, auctores, incuriose legit. Testis est enim Megasthenes Nabonidum nullo propinquitatis jure cum Laborosoarchodo fuisse conjunctum. At Baltasar ille Danielis non alienis utique successit: sed paternum & avitum sortitus est regnum. Verba Berosi, ἀπολομένου δὲ τούτου, συνελθόντες οἱ ἐπιβουλεύσαντες αὐτῷ κοινῇ τὴν βασιλείαν περιέθηκαν Ναβοννίδῳ τινὶ τῶν ἐκ Βαβυλῶνος ὄντι ἐκ τῆς αὐτῆς ἐπιστάσεως. Non possunt hæc de legitimo ejus, qui mortuus erat, hærede, ac successore dicta videri: sed de peregrino, & adscititio; cujusmodi Baltasar non fuit. Non est igitur idem cum Nabonedo Baltasar, sed potius cum Laborossarchodo Nabuchodonosori nepote, ex ejus filia, quæ Neriglissaro nupsit, ut scribit Berosus. Neriglissarus vero, quasi tutorio nomine, pro filio Laborossarchodo seu Baltasare regnum administravit. Hinc est, quod Baltasari tertius annus tribuitur à Daniele. Quod autem Hieremias prædixerit, Deum Nabuchodonosoro, ejusque filio, ac filii filio regnum esse daturum; *filii* nomen pro genero sumi potest. Ita Davidem filium appellat Saul. Hieronymus quoque, ubi Nabuchodonosor pater Baltasaris vocatur, proavum significari asserit; ut mirum non sit, si, ut *patris* appellatio, ita *filii*, à propria notione ad minus propriam aliquando transferatur. Nam & 11 Paral. cap. 22. ℣. 2. Athalia Amri filia dicitur, quæ neptis esset. *Petavius.*

2 *Quarto & decimo anno.*] Josephus autor hæc accidisse anno regni ejus decimo septimo: à quo dissentiunt non parum, qui ei tantum annos quinque assignant. Qui Laborosoarchodum eundem faciunt cum Baltasare, tribuunt imperio ejus menses IX. duntaxat: quod Josephus prodidit de Labosardacho (sic eum appellat) quem diversum facit à Baltasare, *qui Babyloniis*, inquit, *Naboandel nominatur.* Alibi est Nabonidus sive Labonidus pro eodem. *Drusius.*

3 *Publicum epulum.*] Daniel. 5. Joseph. X. 11. Solebant id interdum facere Orientis Reges, ut ex Herodoto 1. & Xenophonte 7. apparet. Multi putant Balthasarum obsessum à Persis & Medis, ut ostenderet se hostes suos despicere, hoc convivio suos excepisse. Id quod in simili

pata, ſed [1] recondita in theſauris habebantur, [2] proferri
4 imperavit. Cum his per luxum ac licentiam regalis convivii
promiſcue [3] omnis virilis ac muliebris ſexus, uxores con-
cubinæque ejus uterentur, ſubito rex in pariete conſpicit
[4] digitos ſcribentes, cernebanturque [5] in verſum ductæ li-
5 teræ. Sed [6] qui poſſet ſcripta legere, non reperiebatur.
6 Igitur rex perterritus, [7] magos & Chaldæos advocat. Qui-
7 bus muſſitantibus nec quicquam reſpondentibus, [8] regina re-
gem

ſimili caſu Epaminondas egit. *Diod.* 12. & Viriatus. *Florus.* Sed obſidio illa à Joſepho oſcitanter vel Judæos ſuos ſecuto, vel authores profanos legente, conficta eſt, & ab eruditis exploſa. Nondum enim eo tempore Cyrus arma ſua in Babylonios verterat, occupatus adhuc bello Lydio.

1 *Recondita in theſauris.*] Imo in Beli templo, ut notat Hieronymus.

2 *Proferri juſſit.*] Quamdiu vaſa fuerunt in Idolio Babylonis non eſt iratus dominus (videbantur enim rem Dei ſecundum pravam quidem opinionem, tamen divino cultui conſecraſſe) poſtquam autem humanis uſibus divina contaminant, ſtatim pœna ſequitur poſt ſacrilegium. Hieronym. ad 6. Daniel.

3 *Omnis virilis & muliebris ſexus.*] Sigonius mavult, *Omnes virilis ac muliebris ſexus uxores.* Quod ut non improbo, ita ſcio veteres ſcripſiſſe *omnis* & *omneis* pro omnes. Sic quis & queis pro quibus ſcribebant. *Druſ.*

4 *Digitos ſcribentes.*] Movente eos angelo Gabriele. *R. Salomo.* Lyra putat manum hanc tantum extitiſſe in phantaſia Regis. Sed ex textu refutatur. Alii non totam manum, ſed digitos tantum apparuiſſe dicunt. Quia dicitur פסא די ידא, *palma manus.* Unde Syrus & Arabs Alexandrinus vertunt: *egreſſi ſunt digiti manus hominis.* Sed verius eſt totam manum conſpectam. *A Lapide.*

5 *In verſum ductæ literæ.*] Suſpicor legendum apud Sulpicium: *in candelabrum verſum*, ut dixit Cicero, *in forum verſus.* Sigon. Quod & Druſius approbat. Non bene. Senſus enim plenus & elegans eſt, literas illas non confuſim fuiſſe pictas in pariete, ſed *in verſum*, id eſt, voces ac lineam ductas. *Horn.*

6 *Qui poſſet ſcripta legere non reperiebatur.*] Quia literæ erant Hebraicæ. *Rabbini* quidam. Quia tranſpoſitæ vel mutatæ. *R. Saadias.* Quia inſolentes & extraordinariæ. *Pineda.* Quia ſine punctis vocalibus ſcriptæ non intelligebantur. *Alii.* Quia impediti fuerunt Chaldæi ne legerent. *Alii.*

7 *Magos & Chaldæos advocat.*] Κατὰ πᾶσαν ἐκήρυξε τὴν χώραν τῷ τὰ γράμματα καὶ τὴν ὑπ' αὐτῶν δηλουμένην διάνοιαν σαφῆ ποιήσαντι, daturum ſe ei torquem aureum & purpureæ veſtis uſum, quali Chaldæorum Reges utuntur, atque inſuper tertiam regni ſui partem. Poſt hoc præconium major etiam fit Magorum concurſus, certatim ſenſum literarum ſcrutantibus, nihil tamen perficientibus. *Joſeph.* Quæ ſolitam oſcitantiam ejus redolent. Quis credat una nocte per univerſum regnum præcones miſſos? Porro, ne quis interceſſiſſe dies aliquot exiſtimet, eadem nocte & ſcripta, & lecta, & impleta illa ſunt. Nec dicitur: *Tertiam regni mei partem dabo:* ſed *tertius erit in regno meo.* Utinam diligentior fuiſſet Joſephus & religioſior in ſacra Hiſtoria ſcribenda! *Horn.*

8 *Regina.*] Ἡ μάμμη αὐτοῦ. *Joſeph.* Nitocris ſcilicet, prudens fœmina. Herodot. 1. Vide Grotium ad 111. de Verit. Relig. Chriſt. Alii matrem fuiſſe volunt,

gem admonet, [1] *esse quendam Hebræum, Daniel nomine, qui olim Nabuchodonosor occulti mysterii somnium revelasset, jam tum, ob illustrem sapientiam, summis honoribus donatum.* Itaque acci- 8
tus Daniel, [2] perlegit, [3] interpretatusque, *ob delictum regis,* [4] *qui sacra Deo vasa temerasset, ipsi exitium imminere, regnumque ejus* [5] *Medis ac* [6] *Persis datum.*

IX. Quod mox consecutum est. Nam [7] eadem nocte 1
Balthasar [8] interiit, regnumque ejus * *Darius,* † natione Me- 2
dus,

volunt, ut Origenes, Theodor. Alii uxorem. Porphyrius cavillator, uxorem. Hieronymus: *Novit præterita quæ Rex ignorat. Erubescat ergo Porphyrius, qui eam Balsasaris somniat uxorem, & illudit, eam plus scire quam maritum.*

1 *Esse quendam Hebræum Daniel.*] An ergo incognitus Regi, tantis sub Nabuchodonosore honoribus affectus? Notum fuisse & inter amicos Balsasaris, ex cap. 14. 1. patet. Sed paulatim evilescebat sub novo Rege, & rarior in aula erat.

2 *Perlegit.*] מגא מנא תקל ופרסין

3 *Interpretatusque est.*] MENE, numeravit Deus regnum tuum, & complevit illud. THECEL appensus es in statera, & inventus es minus habens. PHARES, divisum est regnum tuum, & Medis ac Persis datum. *Dan.* 5. Josephus: *Mane,* hoc est, numerus, significat dinumeratum esse jam dierum vitæ ac regni numerum, & perbreve tempus superesse. *Thecel,* quod est pondus, appensum à Deo regni tui tempus, jam ad finem vergere. *Phares,* quod est fragmen, fracturum Deum regnum tuum, & partes ejus in Medos ac Persas distribuendas.

4 *Qui sacra Deo vasa temerasset.*] Unde cavit sibi Justinianus, qui vasa templi secundi à Vespasiano Romam portata, à Genserico Carthaginem, cum per victoriam nactus esset, non in suos usus vertit, sed in Sacram Basilicam vertit, quæ erat Hierosolymis. *Procopius.*

5 *Medis.*] A Madai. Descriptionem regionis hujus vide apud Strabonem lib. 11. Hodie nomen ejus periit, & tota gens in Persarum ditionem concessit. Nec olim diversi fuerunt à Persis, nisi solo nomine, & fortasse Dialecto. Cætera omnia communia habuerunt. Ἡ γὰρ νῦν λεγομένη περσικὴ στόλη, καὶ ὁ τῆς τοξικῆς καὶ ἱππικῆς ζῆλος, καὶ ἡ περὶ τοὺς βασιλείας θεραπεία καὶ κοσμὸς καὶ σεβασμὸς θεοπρεπῆς παρὰ τῶν ἀρχομένων, εἰς τοὺς πέρσας παρὰ τῶν μήδων ἀφίκη. Καὶ ὅτι τοῦτ' ἀληθὲς, ἐκ τῆς ἐσθῆτος μάλιστα δῆλον. Τιάρα γάρ τις καὶ κίδαρις, καὶ πίλος καὶ χειριδωτοὶ χιτῶνες, καὶ ἀναξυρίδες, &c. Strabo. De sermone Medico, parum tradunt veteres. Justinus 41. de Parthis: *Sermo his inter Scythicum Medicumque medius, & utrisque mixtus.* Unde colligimus haud multum ab hodierno Persico, nisi quantum longa ætas mutavit, discrepasse. *Horn.*

6 *Persis.*] Qui & Parthi, id est, Schytharum lingua *exules.* Justin. 41. Vel à Faras *Equus.* Sunt enim ἱππικῆς studiosissimi. *Horn.* Adeo autem hæ duæ gentes coaluerunt in unam, ut passim apud Græcos reperias Medos pro Persis poni, & μηδίζοντας eos qui Persis studebant. *Grot.*

7 *Eadem nocte.*] Sequentis anni. *Alcasar* in Apoc. 16. Quod falsum, ut ex textu patet. Nam illa ipsa nocte, qua Scriptura apparuit, cætera quoque contigerunt. *Interp.*

8 *Interiit.*] Ὑπὸ τῶν φίλων ἀπετυμπανίσθη. *Berosus.* Τούτου δὲ ἀπεθανόντος βιαίῳ μόρῳ. *Abydenus.* Miræ fabulæ sunt

dus, [1] occupavit. [2] Danielem illustri opinione compertum, [3] universo imperio præposuit, secutus superiorum regum
3 judicium. Nam & Nabuchodonosor eum regno præfece-
rat,

sunt quæ de capta per Cyrum hac nocte, Babylone tradunt, secuti ut putant, Xenoph. 7. & Herodot. 1. Nam non alia clade, quam domestica, Balsasar periit, ut ex Beroso clarissimum est. Nec tam turpiter impegisset Josephus nisi Balsasarum pro Nabonido accepisset. Nam Laborosardochus erat. *Horn.*

* *Darius.*] Nabonnedus. *Beros.* Nabonadius. *Ptolem.* Nabannidachus. *Abyden.* Labynitus. *Herodot.* Hunc vulgo putant ipsum Astyagem fuisse, ut Eusebius, vel ejus filium Cyaxarem, qui apud LXX. Artaxerxes, ut Hieron. Josephus, Torniell. Perer. & alii. Quorum opinionem Scaliger expugnavit, quem fere omnes eruditi hodie sequuntur. Δαρεῖος Persice idem quod Ἐξείης, id est, *Exercitor.* Herodot. 6.

† *Natione Medus.*] Incertum an natione Medus fuerit. Vocatur quidem Darius Medus, sed ex eo non sequitur gente Medum fuisse. Forte Medus dicitur quia patre Medo erat oriundus, aut quia vixerat apud Medos. Sic Urias Hetthæus vocatur, & Doëg Idumæus. Darius iste filius fuit Asueri de semine Medorum. Dan. 9. 1. *Drus.* Habitabat igitur quidem Babylone, sed Medus fuit origine, & Darii nomen, qui Rex apud Medos fuit clarus ac felix, boni ominis ergo sibi imposuit. *Grot.* Quia Darius appellatus fuit Medus, ideo plurimi ipsum regem Medorum fuisse suspicantur, atque hæc sententia non parum videtur confirmari, quod principes regni, secundum legem Medorum & Persarum petunt edictum de nemine, nisi rege, adorando, confirmari. Sed responsio facilis. Non statim reges Medorum sunt, qui vel Medi appellantur, vel quorum parentes ex Media fuerunt, infiniti alias reges Medorum essent. Quod ad leges Medorum & Persarum attinet, si attendatur ad locum, ubi gestum est totum negocium de adorando rege, non evincitur quod Darius Medorum rex proprie fuerit. Nam acta hæc sunt, eo loco ubi Daniel præfecturam gessit, Susis videlicet, ubi subditi legibus Persarum & Medorum regebantur. Administraverat autem Daniel eandem provinciam, iisdem Medorum legibus, cum Nebucadnezar, Evilmerodach, & Belzaset rerum potirentur, Danielis cap. 8. ℣. 2. qui tamen nequaquam propterea, quod partem Mediæ tenebant, reges Medorum erant. Accidit hoc in amplissimis regnis, ut subditi unis eisdemque legibus gubernari non possint: sed quælibet natio & gens suas leges, consuetudines & statuta retinet, id quod hodie etiam in Romano imperio accidit. Non igitur firmiter concludi potest, Darium regem Medorum & Persarum fuisse, quod leges Medorum in quibusdam suis provinciis, in finibus Medorum & Persarum sitis, observaverit. Orta est hæc opinio ex commentis Annianis, in quibus regnum Darii cum regno Cyri confunditur, cum tamen ipse Daniel ea regna discernat, & diversa esse ostendat. *Calv.*

1 *Occupavit.*] Non mirum est Sulpicium in hoc errore versatum, cum etiam Josephus crediderit communi fabulæ, obsessam à Dario Babylonem fuisse. Sed id falsum, ut suo loco dictum. Non enim per vim, obsessa & expugnata urbe, invasit regnum, sed electus fuit communibus procerum suffragiis, ut Danielem cap. v. & IX. secutus Berosus, tradit.

2 *Danielem.*] Danielis cap. VI. Josephus X. 12.

3 *Universo imperio præposuit.*] Imo cogitavit tantum, non fecit tum quidem temporis. Dan. 6. ℣. 4. Ut esset Regi τὰ πάντα, eique omnes alii subessent. Quales multos esse & nostra & superiora secula viderunt, apud Reges aut parum fidentes ingenio suo, aut fugientes negotiorum. *Grot.*

1 Veste

rat, & Balthasar [1] veste purpurea & torque aureo donatum, [2] tertium regni principem constituerat. Igitur hi qui una [3] cum eo rerum potentes erant, [4] exagitati in Judæo, quod eis alienigena captivæ gentis fuisset æquatus, regem depravatum adulatione compellunt, ut sibi diebus proximis triginta [5] divini honores darentur, neque cuiquam liceret [6] Dominum, nisi regem, precari. [7] Facile id Dario persuasum, stulti-

1 *Veste purpurea & torque aureo.*] Tertullianus: *Purpura & aurum, cervicis ornamentum apud Ægyptios & Babylonios, insignia sunt dignitatis.* Drusius. Veste illa purpurea donati, Δορύφοροι vocabantur. Curt. III. Ælian. I. Hist. Var. 22. Erat autem stola Medica, qua donari summus apud Persas honor. Idque in hodiernum diem apud Turcas, Tartaros, Persasque in usu est. Nemo ad Regem admitittur, nisi ejusmodi honoraria veste donatus. Hoc vocant خلع عليه الخلعة Præterea apud veteres Persas ii qui bene de regno meriti, honoraria appellatione, *cognati regis* dicebantur. III Esdræ 3. & 4. Josephus XI. 4. Arrianus VI. Hi non purpuræ tantum adorandæ jus habuerunt, verum & ad oris osculum admissi sunt. Peculiaris etiam his cœna data.

2 *Tertium regni principem.*] Dan. v. 29. Quales posteriore Romano Imperio præfecti prætorio, in Græco ἔξαρχοι, Chaldæis סרכין. *Grotius.* Erat unus ex principibus, quos Sarchin appellabant, & alii præsides interpretantur, qui præerant centum viginti satrapis, Dan. VI. Hinc emaculandus Josephus, in quo, *erat unus ex tribus summis satrapis, qui sub se habebant alios* CCCIX. *satrapas: tot enim à Dario primum instituti sunt.* Drusius.

3 *Cum eo rerum potentes.*] Præsides. De quibus supra, & satrapæ, Dan. VI. 3. Mox, *principes* appellat. *Drus.*

4 *Exagitati in Judæo.*] Giselinus emendavit: *exagitati invidia.* Sic quoque Sigonius & Drusius. Sed nihil vehementer obstat, quo minus retineamus vulgatam lectionem. Hoc enim invidiam Danieli augebat, quod Judæus esset, quæ gens toto Oriente imprimis exosa. *Horn.* Josephus: *Itaque cum tam carus & honoratus esset apud regem, qui ei tanquam divino de quovis negocio consulenti pareret, non effugit cæterorum invidiam, quemadmodum fieri solet inter eos, qui aliquem sibi à rege præferri non patiuntur æquo animo.* Drus.

5 *Divi honores darentur.*] Primo quærebant crimen majestatis, quo Danielem subverterent. Hoc non reperto, crimen religionis obtentui sumtum. Hieronymus ad hunc locum: *Felix conversatio in qua inimici nullam reperiunt occasionem nisi forte in legitimis Dei.*

6 *Dominum, nisi Regem precari.*] Petere quicquam à Deo quocunque, aut ab ullo homine, nisi à rege solo. Hoc faciebat Daniel, quum quotidie ter genua flecteret, Deumque præcaretur in cænaculo suo. Cæterum qui aliquid petit ab alio, non propterea ei exhibet divinum honorem. Quo circa miror cur scripserit hoc loco, *ut sibi divini honores darentur*: & *stultitia regum omnium qui sibi divina vendicant*: & rursum, *igitur Daniel non rudis neque inscius, Deo preces non homini deferendas.* Imo etiam preces hominibus deferuntur. Sed aliter Deo, aliter hominibus. *Drus.*

7 *Facile id Dario persuasum.*] Speciem habebat hoc consilium quasi per id majestas Regi conciliaretur amplior, si vivus jam Diis æquaretur. De Augusto Horatius:

Præsenti tibi maturos largimur honores,

6 [1] ſtultitia regum omnium, qui ſibi divina vindicant. Igitur
Daniel non rudis, neque inſcius, *Deo preces, non homini, de-*
7 *ferendas*, reus conſtituitur, [2] edicto regis non paruiſſe. Mul-
tumque abnuente Dario, cui charus acceptuſque ſemper
fuerat, principes pervicere, [3] ut in lacum demitteretur.
8 Sed [4] objecto beſtiis, nullum periculum fuit. Quod quum
9 Rex comperiſſet, accuſatores [5] deputari leonibus præcepit,
10 qui non ſimili exemplo perfuncti ſunt. Nam continuo [6] de-
vorati, ferarum famem expleverunt. Daniel clarus ante,
11 clarior haberi cœpit. Rex antiquato edicto ſuo, novum
propoſuit: relictis erroribus ac ſuperſtitionibus, [7] Deum
Danielis

Jurandaſque tuum per nomen ponimus aras.

1 *Stultitia Regum omnium.*] Vere dictum. Omnis Idololatria hinc orta. Et in Nebucadnezare, Alexandro Magno, Romaniſque Imperatoribus, triſtia hujus ſtultitiæ experimenta habemus. *Horn.*

2 *Edicto Regis non paruiſſe.*] Quod erat ſecundum morem Medorum & Perſarum, ne à Rege quidem mutabile. Nam Babylonii morem talem faciendi leges, etiam Regi immutabiles, non habebant, ſed antiquus admodum apud Medos ac Perſas fuit. Eſtheræ 1. 19. Vide & Procopium περὶ λήθης φρουρίου. Videtur autem forma quæ leges faciebat immutabiles hæc fuiſſe, ut non Regis tantum, ſed & Principum ſignis munirentur. *Grot.*

3 *Ut in lacum demitteretur.*] Græci vocant τὸ λάκκον τῶν λεόντων, quod in eo leones aſſervarentur. *Druſ.*

4 *Objecto beſtiis nullum periculum fuit.*] Quod miraculo factum. Nam *Angelus concluſit ora leonum*, & rictum, ait Hieron. & ungues. Feris homines objicere vetus mos. Oſtendunt id fabulis mixtæ hiſtoriæ de Andromeda & Diomede Thraciæ. *Grot.* Joſephus refert eos cauſam contuliſſe in ſaturitatem leonum. *At Rex offenſus eorum malitia, juſsit multum carnium objici leonibus, & illis jam ſaturatis inimicos Danielis in foveam conjici. Tum demum apparuit vatem ope divina eſſe ſervatum. Nam nemini ex iis pepercerunt, ſed non ſecus ac ſi fuiſſent famelici, & alimentis caruiſſent, eos ſine mora dilacerarunt.* Verum nihil tale habet Scriptura. Unde videtur Joſephus more ſuo, ſuæ gentis hiſtoriam, narratione, ſi non vera, veriſimili ſaltem, exornare voluiſſe. *Maldon.*

5 *Deputari.*] Delegari, aſſignari: unde *deputati.* Verbum minus uſitatum hoc ſenſu Latinis autoribus, eo tamen uſus fuit & ſupra: *Quæ turba inutilis ſervitio, exercendis colendiſque agris, ne incultum eſſet ſolum, deputata.* Druſ.

6 *Devorati ferarum famem expleverunt.*] Cum uxoribus & liberis, qui participes ſævi conſilii. *Grot.*

7 *Deum Danielis colendum.*] Hinc videtur Darius vere ad Deum fuiſſe converſus; plus enim præcepit quam Nebucadnezar. Ille enim tantum vetuit ne quis Deum Judæorum blaſphemaret. *Maldon.* Non bene Grotius: *Tremiſcant & paveſcant Deum Danielis*, id eſt, maledicant. Plus enim verba illa, venerationem nimirum & cultum, important. *Horn.* Ὁ βασιλεὺς Δαρεῖος καθ' ὅλην ἔπεμψε τὴν χώραν ἐπαινῶν τὸν θεὸν, ὃν Δανιῆλος προσεκύνει καὶ μόνον αὐτὸν λέγων εἶναι ἀληθῆ καὶ τὸ πᾶν κράτος ἔχοντα. *Joſeph.*

1 Extant

Danielis colendum. [1] Extant etiam visiones ejus quibus [2] consequentium sæculorum ordinem revelavit, [3] annorum etiam numerum complexus, [4] intra quem Christum, sicut factum est, descensurum ad terras pronunciavit, [5] venturumque Antichristum, manifeste exposuit. Quod si quis studiosior erit, rectius ibi quæsitum reperiet: nobis propositum est, rerum tantum ordinem contexere. 12 13

X. Darius [6] duodevinginti annos regnasse traditur. Qua 1 tempe-

1 *Extant etiam visiones ejus.*] Dan. 7. v. 8.9.10. Quæ quia variis temporibus contigere, cogitur retrorsum ire & repetere tempora quæ in Historia jam erat prætervectus. *Grotius.* Notat autem Josephus, Danielem, cum apud Darium florentissima gratia esset, turrim miri operis apud Ecbatana Mediæ struxisse, Ἐπέλασι δ' ἐν τῇ βάρει τάς τε Μηδῶν βασιλείας, ἣ πέρθων ἄχρι Ἕ δοῦρῳ, ἐ πωτῶ πεπισδυμῶ Ἰουδαίῳ ἐσὶν ἱερούς, καὶ τῶν γίνε) μέχρι τ σήμερον ἡμέρας.

2 *Consequentium sæculorum ordinem.*] Regnorum sive monarchiarum seriem. Sunt autem visiones ejus in universum decem. *Drus.* Aperuit autem ei Deus futura, per somnium, afflatum atque visa divina. *Grot.*

3 *Annorum etiam numerum complexus.*] Daniel. cap. 9. ℣. 26. *post hebdomadas sexaginta duas excidetur Messias* אין ולו, *& non propter se*, id est, בעבורו culpa sua, aut ob peccata sua. Sunt qui malint, *& non erit*, ut ל redundet in Latio. Sed tum potius dixisset, meo judicio, ואיננו & non ipse, ut Gen. v. *Ambulavit Henoch cum Deo, & non fuit.* Alii aliter. *Drus.* LXX. annorum hebdomades annos conficiunt CCCC XC. Initium earum ab anno primo Cyri. *Theodor.* Aut sexto Darii cum templum structum, aut vicesimo Artaxerxis Longimani, cum urbs instaurata. Finis vero aut in baptismo Christi, aut in cruce, aut in templi eversione. Vide Augustin. XVIII. Civitat. Dei XXXIV. & *Chronolog.*

4 *Intra quem Christum.*] Judæi illa Danelis loca non de Christo, sed templo accipiunt. *R. Salomo.* & alii, citante Galatino II. de arcanis fidei XIV. Contra alii: in fine harum hebdomadum LXX. venturum Messiam: ut R. Moses Gerundensis & alii, citati ibidem Galatino. Cæterum controversia hæc de LXX. septimanis & adventu Messiæ intricatissima est apud Chronologos. De qua vide inter alios Tirinum, & *Calvis.*

5 *Venturumque Antichristum.*] Dan. cap. VII. ℣. 24. & 25. ad quem locum Hieron. *Antichristus in tantam erigetur superbiam ut leges Dei & cæremonias mutare conetur, & elevetur supra omne quod dicitur Deus, religionem cunctam suæ subjiciens potestati.* Theodoretus sive Theodoritus, *decem reges circa finem exurgent, & postremus Antichristus exorietur, regnumque obtinere contendet, ac tres illos evertet. Nec contentus victoria, quam de hominibus retulerit, etiam maledicta contra Deum altissimum conjiciet & sanctos supplicio afficiet & putabit se posse pietatem, quæ tunc vigilat, evertere & rempub. commutare.* Drus.

6 *Duodeviginti.*] Id est, octodecim. Alii enim duntaxat annum regnasse tradunt, alii septemdecim, in queis Josephus Scaliger. Vide quæ scripsit heros ille, in *De temporum emendatione*, pag. 280. Patrem habuit Assuerum, qui ab aliis Xerxes Medus & Axares vocatur, & pleniore vocabulo Cyaxares, addita videlicet syllaba Cu, quæ in ea lingua *dynastam* aut *principem* denotat. *Drusius.*

2 tempestate [1] *Astyages* Medis imperabat. [2] Hunc *Cyrus*, ex fi-
3 lia nepos ejus, [3] regno expulit, Persarum usus armis: unde
4 [4] summa imperii ad Persas translata est. [5] Babylonii quoque
5 in potestatem ditionemque ejus concessere. Igitur [6] initio regni, propositis publice edictis, dat potestatem Judæis, in solum patrium redeundi: sacra etiam vasa, quæ Nabuchodonosor de templo Hierosolymæ abstulerat, reddidit.

1 *Astyages.*] Filius Cyaxaris. Diodoro Α'στύδας. In libro Tobit. cap. 14. 17. *Assuerus.* Status regni Medorum hic fuit: Deioces sive Arsæus, oppressis Medorum Ducibus, titulo Regis, qui in tanta distractione interciderat, iterum uti cœpit. *Herod. Eusib.* Ei successerunt Artynes qui & Phraortes, Artabanus, Astybera sive Cyaxares, Apanda sive Astyages. Nominum diversitas ex Ctesia Cnidio, Herodoto & Eusebio petita est. *Horn.* Ab hoc Historiam suam Herodotus auspicatur. Quis non miretur Providentiam divinam? Ubi Prophetæ desinunt, ibi incipiunt Græci scriptores, tum Historici, tum Chronologi. Nam & Ptolemæus à primo anno Nabonassaris per Iɔ ccc lxxxvii. annos tempora consignavit. *Bucholz.*

2 *Hunc* Cyrus *ex filia nepos.*] Mandana, quæ Cambysi Persæ nupserat. Sic Herodot. Justin. Dictus est Cyrus à flumine Cyro. *Strabo* xv. A κύων Canis. *Vilalpand.* A Cyrus, quod Persis Sol. *Plutarch. Ctesias. Brissm.* Priora indubie falsa sunt. Posterius displicet Scaligero vi. de Emendat. Temp. Quia Sol Persis Coresed, Cores vero cibus & satietas. Proculdubio nomen illud regium fuit, vel à Sole, vel ab imperio deductum. Vide quæ supra ad caput iv. dicta sunt. *Horn.*

3 *Regno expulit.*] Ita vulgo tradunt. Sed longè aliter Xenophon in παιδείᾳ, ubi Astyagi defuncto successisse vult Cyaxarem, matris Cyri fratrem, qui Danieli Darius Medus. *Usser.*

4 *Summa imperii ad Persas translata est.*] Quia Cyrus Persa, & Persarum armis in constituenda Monarchia usus est. Facile hinc apparet, quæ de quatuor Monarchiis vulgo tradunt, ἀσύμφωνα esse & inconcinna. Nam si Persarum secunda Monarchia, quia ad ipsos à Medis & Babyloniis summa rerum translata est, præcesserint, oportet complures Monarchiæ, cum per vices, nunc Assyrii, nunc Babylonii, nunc Medi, rerum potirentur. *Horn.*

5 *Babylonii quoque.*] Anno Nabonnidi xvii. egressus Cyrus ex Perside cum magno exercitu, universa Asia subacta, impetum fecit in Babyloniam urbem. Sentiens autem Nabonnidus invasionem ejus, prælio victus & cum paucis fugatus inclusus est in Borsippensium civitate. Cyrus autem Babyloniam obsidens & deliberans exteriores muros deponere civitatis, eo quod nimis videretur munita & expugnatu difficilis, reversus est ad Borsippum, Nabonnidum expugnaturus. Qui oppugnatione non expectata, supplex Cyro factus, ab eoque accepto in Carmania habitaculo, Babylonia expulsus est. Ibi reliquum vitæ Nabonnidus exegit. *Berosus* apud Joseph. i. contra Apionem.

6 *Initio regni.*] Anno primo Monarchiæ, cum Persiam, Mediam, Assyriam, Asiam & Babyloniam simul teneret. Ita vulgo Interpretes. *Josephus:* Τῷ δὲ πρώτῳ ἔτει τῆς Κύρου βασιλείας, τοῦτο δ' ἦν ἐβδομηκοστὸν ἀφ' ἧς ἡμέρας μεθέστησεν τὸν λαὸν ἡμῶν ἐκ τῆς οἰκείας εἰς Βαβυλῶνα. Contra sunt alii. *Calvisius:* Nequaquam primus annus Cyri, intelligi potest primus annus Monarchiæ Cyri, cujus terminus certus ex nulla histo-

didit. Itaque [1] pauci tum in Judæam regressi: cæteris re- 6
deundi animus, an facultas defuerit, parum comperimus.

XI. Erat ea tempestate apud Babylonios [2] Beli anti- 1
quissimi regis, [3] cujus etiam Virgilius meminit, [4] ex ære simula-

historia dari potest. Sed fuit consensus populi Judaici, qui gratam memoriam liberationis hujus ad posteros propagaturi, Epocham hanc instituerunt. Postea cum edictum hoc irritum fieret, epocham hanc etiam repudiarunt.

1 *Pauci tum in Judæam regressi.*] Quadraginta duo millia trecenti sexaginta, exceptis servis eorum & ancillis, qui erant septem millia trecenti triginta septem. Ezræ II. ℣. 64. & 65. *Drusius.*

2 *Beli antiquissimi regis.*] Hieron. in comment. Hos. 12. ℣. 16. *Primum omnium Asiæ regnasse Ninum Beli filium omnes & Græcæ & Barbaræ narrant historiæ.* Lactantius lib. I. cap. 23. *Theophylus in libro de temporibus ad Autolycum scripto, ait in historia sua Thalum dicere, quod Belus, quem Babylonii & Assyrii colunt, antiquior Trojano bello fuisse inveniatur* CCCXII. *annis.* Drusius. Eo autem Belum arbitror Nimrodum, quia huic regni principium in terra Senaar Babylon fuit; ut est Genes. 10. ℣. 10. At conditorem Babylonis Belum vocant gentiles: inque his Dorotheus Sidonius, poëta vetustus:

Ἀρχαίη Βαβυλὼν Τυρίῳ Βήλοιο πόλισμα.

Antiqua urbs Babylon, Tyrio quæ condita Belo.

Artabanus apud Eusebium libro IX. Præparationis Euangelicæ cap XII. ubi retulisset, ut primitus omnia aquis fuerint obruta, addit, Belum siccasse loca, καὶ Βαβυλῶνα τείχει περιβαλεῖν, *ac Babylonem mœnibus cinxisse.* Servio propterea dicitur *Belus primus rex Assyriorum.* Ejus sepultura fuit Babylone: sed eam destruxit Xerxes: ut refert Strabo initio sexti decimi. De Beli hujus cultu insignis est locus Claudiani in primo de laudibus Stiliconis: sed corruptus, cum juxta certissimam Scaligeri emendationem in VI. de Emendatione temporum, pro *belli* debeat legi *Beli.* Locus est iste:

Thuris odorati cumulis, & messe Sabæa,
Pacem conciliant aræ. Penetralibus ignem
Sacratum rapuere adytis, vituque juvencos
Chaldæo stravere Magi. Rex ipse micantem
Inclinat dextra pateram, secretaque Beli,
Et vaga testatur volventem sidera Mithram.

Ubi de Mithra sive Sole conjungit, quia Belus cum Sole cultus; ut postea dicetur. *Vossius.*

3 *Cujus etiam Virgilius meminit.*] Aut glossema est in margine, ut vult Sigonius: aut, quod magis puto, confundit Belum Babylonium cum Tyrio. Sic etiam Hieronymus in loco citato, *Belum Sidonii & Phœnices, appellant Baal: unde & Dido Sidonia regii generis: cum Æneam suscepisset hospitio, hac patera Jovi vinum delibat.*

Qua Belus & omnes à Belo soliti. Drusius.

4 *Ex ære simulacrum.*] De Templo & Idolo hoc mira scribunt Herodot. I. Diod. III. Strabo XVI. ubi inter alia docent, statuam Jovis Beli auream fuisse. At Sulpicius *ex ære*, quod propius vero; sed indubie inaurata fuit. Longitudo XI. pedum, pondus mille Talentorum Babylonicorum; eique dicatus fuit crater, ex auro, talentorum CIↃ CC. Fuit à Nino in patris Beli cultum posita. Hieronymus in Ezech. c. 23. *Idolum Baal sive Bel, &, ut apertius dicam, Beli, Assyriorum religio est, consecrata à Nino, Beli filio, in honorem patris.* Idem in Oseæ cap. II. *Ninus in*

simulachrum, quod superstitione hominum consecratum, Cyrus quoque adorare erat solitus, antistitum ejus dolo illusus, qui vesci effigiem illam atque potare affirmabant: cum diurnam [1] pensitationem, quæ idolo inferebatur, clam [2] ipsi absumerent. Igitur [2] Cyrus cum Daniele familiariter uteretur, quærit ab eo, *cur simulachrum non adoraret, cum* [3] *manifestum viventis Dei esset indicium absumentis ea quæ inferebantur?* Daniel ridens hominis errorem, negare *id posse fieri,* [4] *ut æs illud, id est, bruta materies, cibo uteretur, aut potu.* Accersi ergo rex sacerdotes jubet: nam [3] fere ad septuaginta erant; adhibitoque eos terrore increpitat, *quis impensa consumeret?* cum Daniel, vir prudentia insignis, minime id [5] ab insensibili simulachro posse fieri contenderet. Tum illi confisi parato dolo, [4] inferre & obsignari à rege templum deposcunt, uti *nisi omnia postero die absumpta deprehenderentur, morte pœnas persolverent: dum eadem conditio Danieli maneret.* [6] Itaque [5] signo regis templum obsignatur, cum prius Daniel, sacerdotibus insciis, [6] pavimentum cinere aspersisset, ut introtantam pervenit gloriam, *ut patrem suum Belum referret in Deum, qui Hebraice dicitur* בל, Bel, *& in multis Prophetis, maximeque in Daniele, & juxta Theodotionem sub Idolo Babylonis hoc appellatur nomine. Hunc Syllonii, & Phœnices appellant* בעל, *bahal.* De statua hac, quam Belo posuerit Ninus, etiam legas apud Ambrosium, sive potius Hilarium Romanum in epist. ad Rom. cap. 1. & Cyrillum extremo prope lib. III. contra Julianum. *Vossius.* Hæc historia Apocrypha, & indubie fabulosa, extat in vulgata versione Danielis cap. 14.

1 *Pensitationem.*] A pensito, id est, solvo. Ita vocat id quod quotidie in Belum impendebatur. Erant autem similæ artabæ duodecim, oves quadraginta, & vini metretæ sex: aut, ut est apud Gorionis F. compositorem historiæ Ebraicæ, juvencus unus, decem arietes & centum columbi, totidemque agni, cum septuaginta placentis panis, totidemque cadis vini. *Drus.*

2 *Cyrus cum Daniele.*] Cyrum fuisse sub quo hæc gesta, putavit etiam *Theodoretus & Irenæus* IV. 11. Astyagem. *Athanasius* Serm. IV. contra Arianos. Evilmerodachum sive Balsasarem Torniellus, Pererius, alii. Sed nullus omnino fuit, quia res fabulosa. *Horn.*

3 *Fere ad septuaginta erant.*] Redundat fere. Nam in Daniele, *erant autem sacerdotes Bel septuaginta.* Sic supra: *Ad triginta duo millia.* In Historia Ebraica: *misit qui comprehenderent septem sacerdotes Belo ministrantes.* שבעים pro שבעה Forte mendum est. Nam ne septuaginta quidem potuissent eam pensitationem absumere, nisi uxores & parvulos in societatem ascivissent. *Drus.*

4 *Inferre.*] Cibum & potum.

5 *Signo regis.*] Sigillo regis & Danielis. *Gorionides.*

6 *Pavimentum cinere aspersisset.*] *Iussitque Daniel, ut clauderent fores templi Bel, & portas ejus, excepta porta per quam ingressus fuerat rex. Tunc dixit Daniel, Adsurte*

introeuntium occultos aditus vestigia proderent. Igitur po- 7
stero die rex templum ingressus, animadvertit absumpta,
quæ idolo apponi jusserat. Tum Daniel occultam fraudem 8
vestigiis prodentibus referat, sacerdotes cum uxoribus &
filiis, subfosso foramine ingressos, ea quæ idolo apposita
fuerant, devorasse. Ita [1] omnes, jussu regis interfecti, 9
templum ac simulachrum [2] Danieli in potestatem datum,
atque arbitrio ejus dirutum.

XII. Interea [3] Judæi quos ex permissu Cyri in patriam 1
regressos supra memoravimus, urbem ac templum restitue-
re aggressi, ut pauci atque inopes, [4] parum proficiebant.
Donec [5] centesimo fere anno, [6] Artaxerxe rege Persis im- 2
peri-

Adferte mihi cinerem, sparserunt que cinerem illum super pavimentum templi Bel, insciis sacerdotibus. Post egressi sunt rex & Daniel per portam, quam intraverant, ipsi & pueri eorum: quam clauserunt jussu Danielis, obsignavitque eam rex annulo suo, & annulo Danielis, &c. Gorionides.

1 *Omnes jussu regis interfecti.*] Hæc paulo aliter Historia Ebraica: *Misit qui comprehenderent septem Sacerdotes ministrantes Belo, quos rex adjuravit, dicendo, nisi verum indicaveritis mihi, scitote vos morituros. Igitur ostenderunt ei ingressus obscuros, per quos illi nocte ingrediebantur in templum, comedentes instructam mensam ejus. Ibi rex cognita versutia eorum, jussit diruì templum Bel funditus, ita ut nihil fere quicquam manserit.*

2 *Danieli in potestatem datum.*] Dan. 14. 21. *Occidit ergo illos rex, & tradidit Bel in potestatem Danielis: qui subvertit eum & templum ejus.*

3 *Judæi.*] Ab hoc tempore dicti sunt Judæi, regio Judæa, quod tribus Judæ prima omnium rediisset. Joseph. 11. 5. Ἰουδαῖοι πρὸς τὸ ἔργον παρεσκευάζοντο. ἐκλήθησαν δὲ τὸ ὄνομα ἐξ ἧς ἡμέρας ἀνέβησαν ἐκ βαβυλῶνος, ἀπὸ τῆς Ἰούδα φυλῆς, ἧς πρώτης ἐλθούσης εἰς ἐκείνους τοὺς τόπους, αὐτοί τε καὶ ἡ χώρα τὴν προσηγορίαν αὐτῆς μετέλαβον.

Ab eo etiam tempore orta est distinctio Judæorum in Palæstinos & Babylonios. Palæstini vocati, qui in Judæam redierunt, quod duæ tribus fecerunt, Juda & Benjamin Babylonii qui in Babylonia manserunt, nimirum undecim reliquæ tribus. Judæi vero in Palæstina tanto numero succreverunt, ut colonias in omnes orbis partes emittere coacti fuerint, ut ex Josepho & Philone patet. Metropolis eorum Hierosolyma, tam θρησκείας quam πολιτείας. *Salmasius.* Vide & Cunæum 1. de Republ. Hebr. 10. 11.

4 *Parum proficiebant.*] Aliquoties impediti, invidia maxime Samaritanorum. Idque factum Cyro adhuc superstite, cum occupatus bello Massagetico aliisque rebus, alibi esset. Deinde Cambyses omnino prohibuit. Vide Joseph. 11. Ant. 2. 3.

5 *Centesimo fere anno.*] Recte. Nam ab anno primo Cyri usque ad Artaxerxem cognomento Longimanum, qui μακρόχειρ Græcis, anni sunt nonaginta septem, totidemque menses. Quippe Cyrus rerum potitus est annos xxxi. Cambyses ejus filius ix. Magi duo mens. vii. Darius Hystaspis F. xxxvi. Assuerus sive Xerxes ann. xxi. Summa anni xcvii. mens. vii. *Drus.*

6 *Artaxerxe Rege.*] Et Sulpicius &

peritante, per eos [1] qui locis præerant, ab ædificando sunt
3 deterriti. Etenim tum Syria, atque omnis Judæa, sub Persarum imperio, per magistratus ac præsides regebatur.
4 Igitur his consilium fuit, regi Artaxerxi scribere: *Non oportere Judæis restituendæ urbis suæ copiam dari, ne pro contumaci ingenio, resumptis viribus, aliis gentibus imperare soliti, non paterentur sub alieno imperio degere.* Ita comprobato à rege præsidum consilio, prohibita urbis ædificatio, usque in secundum Darii regis annum delata est.

1 XIII. Sed hoc tractu temporum, [2] qui reges Persis impera-

Scaliger & Drusius dormitarunt, imo gravissime hoc loco errarunt. Nam quæ sub Cambyse, paucis post primum edictum Cyri annis contigerunt, ea ipsi ad Artaxerxem Longimanum referunt. At vero is nullo edicto structuram templi inhibuit, sed omnibus modis adjutum ivit. Unde igitur ea supinitas, *Centesimo fere anno?* Ex. I. Esdr. IV. ubi Cambyses *Artaxerxes* vocatur. In Hebræo est אחשורוש & ארתחש שתא. Quæ nomina unius Cambysis, LXX. Ἀρταξέρξης transtulerunt. Haud adeo mirum, Sulpicium errasse, sed Drusium & Scaligerum errantem non correxisse, sed confirmasse, magis mirum. Ergo quæcunque hic referuntur de Artaxerxe, non Longimani, sed Cambysis facinora sunt. *Horn.* Videtur post Cyrum nomen gentilitium fuisse Persarum Regibus Ξέρξης & Ἀρταξέρξης, præter nomen quod habebant ante Imperium. Omnes Reges, post illum memoriosum, dictos Artaxerxas, ait Diodorus Siculus XV. Etiam Darius ab Alexandro victus, dicitur Artaxerxes Jarchiadæ ad Daniel. 12. ℣. 5. Ex אתשורוש autem, *missis gutturalibus, & ש quod fieri solet, in ξ verso fit Xverx. Et quia vv durior est in media voce, etiam hæc à Græcis omissa, factum est Xerx, & cum Græca terminatione Xerxes. *Art* est additamentum quoddam honorificum, ut *Sha* apud Persas posteriores. Significat magnum, interprete Hesychio. *Scal. Grot.*

1 *Qui locis præerant.*] Vicinis, Syriæ, Phœniciæ, Ammanitis, Moabitis ac Samaritanis. Nam hæ gentis, ob vetera odia, infensissimæ Judæis semper fuerunt. *Horn.*

2 *Qui reges Persis imperaverint.*] Præter Severum nostrum, etiam Hieronymus, qui Persis imperaverint, quatuordecim recenset Dan. VII. cujus verba non pigrabor ascribere, *Post Cyrum qui regnavit annis triginta, scimus apud Persas regnasse Cambysen filium ejus: & fratres Magos, & deinceps Darium: cujus secundo anno cœptum est ædificari templum in Jerusalem: quintum, Xerxen, filium Darii: sextum, Artabanum: septimum, Artaxerxen, qui μακρόχειρ, id est, Longimanus cognominatus est: octavum, Xerxen: nonum, Sogdianum: decimum, Darium cognomento Nothum: undecimum Artaxerxen, qui appellatus est μνήμων, id est, Recordans: duodecimum alium Artaxerxen, qui & ipse cognominatus est Ochus: tertium decimum, Arsen Ochi filium: quartum decimum, Darium Arsami filium, qui ab Alexandro Macedonum rege superatus est.* Drusius. Monarchia Persica duravit annis CC. *Euseb. Diodor. Sicul. Herodot. Justinus. Dion. Halicarn.* Inchoavit eam Cyrus expugnata Babylone, anno Nabonassaris CCXVIII. Conditæ Romæ CCXXIV Olympiadis LXII. anno III. *Chron.*

1 *Post*

peraverint, inferemus, quo facilius annorum series in ordinem contexta prodatur. [1] Post *Darium* Medum, quem [2] duodeviginti annos regnasse significavimus, *Cyrus* uno & triginta annis rerum potitus est. [2] Scythis [3] bellum inferens [3] in

1 *Post* Darium *Medum.*] Hic est Cyaxares Astyagis filius, de quo supra ad cap. 10. Hujus filiam unicam & heredem Cyrus duxit ac universam Mediam dotis nomine accepit.

2 Cyrus *uno & triginta annis.*] Huic ab Eusebio, Hieronymo & Justino triginta anni, ab aliis novem tantum tribuuntur. Magis autem Josephus tribuit annum unum integrum. *Drusius.* Plerique XXX. annos ei adscribunt: sed prioribus XXVII. non nisi Persarum Rex fuit, ut iidem tradunt. Itaque Monarchiam vix triennio tenuit. Xenophon tamen VII. annos supputat.

2 *Scythis.*] Gentibus supra mare Caspium, Massagetis. Antiquissimi orbem in tres partes distinxerunt, quarum media ipsis nota, Græciam, Italiam, Asiam, complectebatur. Septentrionalis Scythia, Australis Æthiopia dicebatur. Strabo 1. Illa Scythia est quam hodie uno nomine Tatariam dicimus, plena pugnacissimarum gentium. Unde nomen illud fluxerit, incertum. Probabilis magni Salmasii sententia, à Getis: unde præposito Σ more Æolum fecerunt Σκύθας. Getæ, Gotthi, Gitæ, Kitæ, Schythæ, unius nominis gens, in multos populos divisa. Arabes الختا vocant, qui sunt Chatæi veterum, Ptolemæo ζήται, nobis hodie Catai, vel Kitaini, sed cum olim Scytharum nomen proprium populis Tauricæ Chersonesi esset, paulatim expeditionibus suis in reliquam Sarmatiam & Asiam Septentrionalem, omnibus id gentibus in septentrione tributum, ut Ammianus Marcellinus docet. Quod etiam ante cccc. annos, in Tataris factum videmus. Quorum nomen unde fluxerit, ex Planocarpo & aliis docere promtum, nisi obstaret opusculi hujus brevitas. Denique illi quibus bellum Cyrus intulit, Scythæ fuerunt inter Tanaim & Iaxartem, supra mare Caspium, quæ Scythia ante ccc. annos, Timuri ævo dicta fuit الدشت قبجاق ودركة desertum Kafrhak & Barca, hodieque *Tataria deserta* dicitur. Qualis illa gens fuerit, & quam egregia armis moribusque, historia Timuri Arabica ostendit. Ita igitur illa: *Termini ejus, ad austrum mare Hyrcanum & Pontus Euxinus, interjacentesque Circassiorum montes. Ad Orientem Chorasmios, Atrar & Schagnak habent. Donec per multas gentes in Turquestanam usque & Cataiam protensi cum Sinis, Mogolibus, Catainis, terminos jungant. In Septentrione Siberia est, & vastæ incultæque regiones. Hinc in occidentem Russia, Bulgaria, Græcum Othmannicumque Imperium jacet. Gens ipsa moribus, forma, armisque egregia est. Paucæ illis urbes sunt. In planstris per aperta camporum, vagis sedibus, degunt. Tribus eorum plurimæ, lingua, ut Arabum gentes, divisæ. Summa omnibus simplicitas & integritas. Fraudes, & aliæ fallendi artes, ibi exulant.* Plura sunt quæ incomparabilis ille author in Scytharum illorum, quos & Cyrus noster bello petiit, laudem congerit. Quæ omnia viro, ut de cæteris ejus laudibus nihil dicam, ob rarissimam humanitatem summo, Iac. Golio, orbis debet, cujus cura & liberalitate, authorem illum & habemus, & quod præcipuum, intelligimus. Cæterum illa Scythia semper inaccessa & fatalis Regibus Persiæ fuit, adeo ut nunquam ultra Jaxartem vel Tanain fines imperii sui protulerint. *Horn.*

3 *Bellum inferens.*] Quod describit Herodot. 1. Justin. 1. Strabo 11. Causa hu-

[1] in prælio cecidit, [2] secundo anno postquam *Tarquinius* Su-
4 perbus Romæ regnare cœperrt. Cyro [3] *Cambyses* filias ejus
5 successit, [4] regnavitque annos novem. Hic cum [5] Ægy-
ptum atque Æthiopiam bello premeret & subegisset, vi-
ctorque in Persas reverteretur, [6] casu seipsum vulneravit,
6 [7] ex eoque ictu periit. Post hujus mortem, * *Magi* † duo
fratres,

jus belli non alia fuit quam insatiabilis ambitio. Nam ut Arabs, qui Timuri res scripsit, testatur, illa Scytharum regio لرضن اكابر الزمان غاية. Quam quisquis subegisset, summum se militaris gloriæ verticem attigisse putabat. *Horn.*

1 *In prælio cecidit.*] Sic & Herodotus ac Justinus. Sed Herodot. testatur, alios de Cyri morte sermones fuisse. *Diodor.* crucifixum scribit. *Xenophon* & *Ctesias* vulneratum in prælio & paulo post ex vulnere decessisse, & in Pasargadis sepultum. Strabo 15. Deinde Alexander in Pasargadas venit, ubi erat antiqua regum sedes. Ibi Cyri sepulturam vidit, ἐν παραδείσῳ, πύργον, οὐ μέγαν τῷ δάσει τῶν δένδρων ἐναποκεκρυμμένον. cum hac inscriptione: Ω ΑΝΘΡΩΠΕ ΕΓΩ ΚΥΡΟΣ ΕΙΜΙ Ο ΤΗΝ ΑΡΧΗΝ ΤΟΙΣ ΠΕΡΣΑΙΣ ΚΤΗΣΑΜΕΝΟΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΣΙΑΣ ΒΑΣΙΛΕΥΣ. ΜΗ ΟΥΝ ΦΘΟΝΗΣΗΣ ΜΟΙ ΤΟΥ ΜΝΗΜΑΤΟΣ. Alii inscriptionem hanc fuisse referunt:

Ἔνθαδ' ἐγὼ κεῖμαι Κῦρος βασιλεὺς βασιλήων.

2 *Secundo anno postquam* Tarquinius *Superbus.*] Aliter sensisse videtur Hieronymus prologo in Haggæum prophetam, quando secundum annum Darii Hystaspis incidere ait in annum vigesimum septimum hujus Tarquinii. Verba sunt, *Quo tempore apud Romanos septimus à Romulo regnabat Tarquinius Superbus, habens annum imperii vigesimum septimum: qui post octo annos expulsus est à Bruto, ac deinde rempub. per annos quadringentos sexaginta quatuor usque ad Julium Cæsarem consules administrarunt.* Drusius. Apud Eusebium secundus annus Tarquinii Superbi incidit in xv. Cyri. Quicquid sit, Cyri mors regnante Superbo accidit. *Sigon.*

3 Cambyses *filius ejus.*] De quo Herodot. 2. & 3.

4 *Regnavitque annos novem.*] Ἐξ ἔτη. Jos. xi. 3. 7. Funccius 8. alii. Hæc diversitas inde oritur, quia biennium regnavit una cum Cyro, cum is expeditionem in Massagetas susciperet. A morte Cyri non nisi sexennio superfuit. De quo vide Chronologos.

5 *Ægyptum atque Æthiopiam.*] Ægypti Rex fuit Psammetichus, quo victo & occiso, totum illud regnum Monarchiæ Persicæ adjectum fuit. Æthiopiam ἰχθυοφάγων, quæ ad mare rubrum, inops regio, Cambyses quoque subegit. Sed Μακροβίους, qui supra Meroën, ubi hodie Abaseni, frustra tentavit. Vide Herodotum. Sed cave à fabulis ejus, quarum in illa narratione fœcundus est. Tradunt Pythagoram Philosoph. quoque à Cambyse in Ægypto captum & Babylonem abductum, ubi Nazarato Assyrio præceptore usus fuit, quem nonnulli Prophetam Ezechielem fuisse volunt. *Usser.*

6 *Casu seipsum vulneravit.*] Audita Magorum rebellione, festinatis itineribus in Persiam contendit: & dum equum conscendit, gladio sua sponte evaginato, in femore graviter vulneratur. Ita *Justinus.*

7 *Ex eoque ictu periit.*] Apud Ecbatanas Syriæ. *Ctesias* apud Photium. *Herod.* 11. Joseph. xi. 3. ὑποστρέψας ἐτελεύτησαν ἐν Δαμασκῷ. An ergo Ecbatana Syriæ eadem cum Damasco? Obstat Plinius lib. 5. 19. qui Ecbatanam in ora Syriæ oppi-

fratres, natione Medi, [1] menses septem [2] Persarum regnum obtinuerunt. Ad hos interficiendos [3] septem nobilissimi 7 Per-

oppidum fuisse refert, postea Carmelum appellatum. *Horn.*

* *Magi.*] Suidas: Μάγοι παρὰ Πέρσαις οἱ φιλόσοφοι. Docebant in aula Regum Persiæ τὰ βασιλικὰ, ut ex Alcibiade Platonis notum. Unde magna ipsorum authoritas, adeo ut Cambyses ad bellum Ægyptium profecturus, reliquerit Magorum unum μελεδωνὸν τῶν οἰκηΐων. *Spanhemius.* Quæ ipsis occasio fuit regnum per ejus absentiam invadendi.

† *Duo fratres.*] Duos tantum fuisse Magos qui Persicum imperium occuparunt, præter nostrum tradunt Herodotus III. Orosius II. Cedrenus, Constantinus Manasses & alii. At Ammianus Marcellinus XXIII. septem commemorat, & idem de Val. Maximo IX. II. visum, cujus locum feliciter emendavit Rutgersius I. Variar. VIII. Ergo probabilius, duos tantum hujus fraudis architectos fuisse. Nomina horum variant. Justinus Cometem & Oropasten habet. Herodotus Smerdin & Prexaspen. Ctesias *Spendadaten*, Æschylus *Mardum.* Sed nihil certi de barbaricis hisce nominibus statui potest. Tarich Musulmanicum, unum ex his vocat جا ما سب حكيم *Ghamasb* Sapientem. Sunt qui eum Artosastam esse putent, de quo Esdræ 4. Sed ille idem cum Assuero, id est, Cambyse est.

1 *Menses septem.*] Joseph. ἐνιαυτόν. Plerique tamen Chronologi à Sulpicio stant.

2 *Persarum regnum obtinuerunt.*] Cum enim Cambyses somnio territus per Prexaspen clam fratrem Smerdin è medio tulisset, & facinus illud Persas lateret, Magus Patizithes fratrem, quem habebat Smerdin, occiso cognomine, pro Smerdi Cyri filio, Cambyse absente venditat, quod is esset οἰκὼς μάλιστα τὸ εἶδος Σμέρδῃ τῷ Κύρου, & illi persuadet, ut solium regium invaderet. Paret Smerdes fratri. Caduceatores & præcones novi Regis imperium ubique divulgant. Cambyses nuntio hoc percellitur, & dolo à Prexaspe se circumventum arbitratur. Prexaspes de nece fratris eum certum esse jubet, & scenam per conjecturam detegit, à Patizithe fratrem Smerdin substitutum. Cambyses Smerdin ὑποβολιμαῖον castigaturus, domum redire satagit, sed proprio gladio, in femore perstrictus, in Ecbatanis Syriæ moritur. Ante mortem Persarum τοὺς λογιμωτάτους accersit, necem fratris prodit, & causam, & Magorum dolum. Ab ejus obitu Prexaspes negat facinus à se in Smerdin Cyri filium admissum, quod non amplius tutum erat fateri, Cambyse exstincto. Hinc Cambysis oratio ficta videtur, & Smerdis hypobolimæus regnat septem mensibus, & beneficiis sibi devincit Persas & nationes vicinas, publicans ἀτελήτην στρατηΐης καὶ φόρου. *Spanhemius.*

3 *Septem nobilissimi Persæ.*] Quorum nomina extant apud Herodotum lib. 3. Sunt autem Otanes, Intaphernes, Gobrias, Megabyzus, Aspathines, Hydarnes, Darius Hystaspis, cujus pater Persis præerat. *Drusius.* Octavo mense schema Magorum detegitur ab Otane Persa per Phædimam filiam Smerdis concubinam. Deprehendit illa Smerdin auribus carere, quibus Cyrus ipsum truncaverat. Otanes ea de re edoctus cum fidissimis conspirat contra Magos. Darius Hystaspis filius se illis sociat. Prexaspes fabulam aperit. Conjurati in regiam irruunt, Magos fratres trucidant. Magorum dolus toti ordini funestus redditur. Persæ in Magos obvios sæviunt. Inde hic dies festus Persis, & μαγοφωνία dictus, quo die nulli Magorum in publicum prodire licet. Hæc Herodotus prolixe refert in *Thalia.* *Ctesias* variat in nominibus

Persæ conjuraverunt, quorum princeps fuit [1] *Darius* Hystaspis filius, [2] natus ex fratre patruele Cyri, [3] omniumque consensu [4] regnum ei delatum: regnavit [5] annos sex & triginta. Hic ante quadriennium quam decederet, [6] apud Marathonam pugnavit, celeberrimo Græcis Romanisque historiis præ- lio. Id gestum, post Romam conditam, anno fere ducentesimo & sexagesimo, [7] Macherino & Augurino consuli- bus. Abhinc annos, si tamen investigatio Romanorum consulum non fefellit, [8] Io CCC LXXX. & VIII. Omne

minibus & circumstantiis. *Spanhemius.* Pauci autem conjuraverant, quo tutiores essent. Thucydid. VI.

1 Darius *Hystaspis filius.*] Δαρεῖος, Φοβήμου. Hesych. ἐρξείης Herodot. libro VI. Hystaspes in Tarich dicitur كشتاسب Kischtasb, estque ipsius Darii nomen. Videtur nomen fuisse Medicum, apud quos Hydaspes & fluvii & Regis nomen fuit. Hunc fuisse illum sub quo templum restitutum est, multis argumentis ostendi potest. Præcipuum hoc est. Testatur Haggæus II. 4. illos qui primitus è Jerusalem abducti fuerant, structuram templi secundi vidisse. A combusto autem priore templo ad Darium Nothum fluxere anni CLXXVI. Quis illo ævo tam longævus ut CLXXVI. annos viveret? Deinde, si Esdras missus ab Artaxerxe Mnemone, vixit fere CC. annos. Genitus enim est à Saraia Pontifice, quem Chaldæi occiderunt. Denique Zorobabel & Jesus filius Josedec, qui sub Cyro præfuerunt templi structuræ, ac postmodum Dario, fuissent CXXX. aut CXL. ann. Accedit consensus Interpretum. Joseph. II. 4. Euseb. Hieron. Torniell. Salianus. & alii. Eratque nomen regium. Justin. 10. *Darii nomine, ne quid regiæ majestati deesset, honoratus.*

2 *Natus ex fratre patruele Cyri.*] Pater Cyri erat Cambyses, Hystaspis Arsamenes. Ergo Cambyses & Arsamenes fratres erant, & horum filii fratres patruelis. Nam maximus filiorum Hystaspis Darius, occiso Pseudosmerdi, Persarum regnum è Magorum manibus vindicavit. Quod Cyro in Scythiam expeditionem facienti longe ante revelatum fuerat in somnis. Vide Herodotum l. 1. *Druf.*

3 *Omnium consensu.*] Quem præcessit equi hinnitus, fatale imperii omen. *Justin.* 1. Unde postea Darium in sigillo habuisse sculptum equum, à Scholiaste Thucydidis est notatum.

4 *Regnum ei delatum.*] Sic tamen ut reliqui in societatem ejus admitterentur per vices. Unde Æschylus, qui adversus Darii copias in pugna Marathonia dimicavit, inter Magi cædem & Darii Imperium duos ordine Reges nominat, Maraphim & Artaphrenem, id est, Mardonium & Artaphernem. *Usser.*

5 *Annos sex & triginta.*] Quibus communiter annumerant VII. menses, quibus Magi regnum tenuerunt. Et tum XXXVII. sunt. *Chronol.*

6 *Apud Marathonam pugnavit.*] Quo bello nihil notius. Marathon Atticæ urbs, *magnarum & multarum virtutum testis.* Mela II. Vide Herodotum VI. Paus. I. Probum in Themistocle & Miltiade. Justinum II.

7 *Macherino & Augurino consulibus.*] T. Geganius Macerinus, & P. Minucius Augurinus consules fuerunt anno Urbis CC LIX. teste Livio, quem hic noster secutus est. *Sigon.*

8 Iocc. LXXX. & VIII.] Scaliger addit biennium solidum. *Nam à consulatu*, inquit, *Macerini & Augurini ad consu-*

[1] Omne enim tempus in Stiliconem consulem direxi. Post 11
Darium [2] *Xerxes* fuit, isque [3] unum & viginti annos regnasse 12
traditur: [4] quanquam in plerisque exemplaribus viginti &
quinque annos imperii ejus fuisse reperi. Huic successit [5] *Ar-* 13
taxerxes, cujus supra mentionem fecimus. Hic [6] cum inhibe- 14
ri ædificationem urbis Judææ, templique jussisset, suspen-
sum opus usque in secundum Darii regis annum pependit.
Sed ut usque ad eum temporum ordo connexus sit, Arta- 15
xerxes regnavit [7] annos unum & quadraginta, [8] *Xerxes* duo-
bus

consulatum Stiliconis, anno Christi Dionysiano cccc. *indictione* XIII. *anni sunt præcisè* Ia cccxc.

1 *Omne tempus in Stiliconem consulem direxi.*] Fl. Stilico consul fuit anno Christi cccc. Mundi vero, ut quidem è Sulpicio noster Giselinus computat, 5869. vel potius 5819. imperante Honorio. *Drus.*

2 *Xerxes.*] In Tarich لسغنى يسار Isphandiar. In S. annalibus אחשורוש, ut ex nomine probat Scaliger. Sed notandum, commune illud nomen Regum Persarum fuisse. Igitur & Cambysi tributum, Esdr. 4. 6. ut supra diximus.

3 *Unum & viginti annos.*] Perperam in Sigonio, *uno & triginta.* Chronicon Eusebii, *Persarum quintus Xerxes filius Darii ann.* XX. Exemplaria quæ vidi, nihil variant. Videntur tamen olim variasse. *Drus.*

4 *Quanquam in plerisque exemplaribus.*] De Eusebianis vulgo interpretantur. Quanquam fieri potest ut alia Chronica in mente habuerit. Ut ut sit, sunt qui Xerxi viginti octo annos imperii tribuunt. Cæterum omisit successorem Xerxis Artabanum, quia menses tantum septem regnavit, qui menses in ordine annorum reputantur, ait Eusebius. *Drus.*

5 *Artaxerxes.*] Qui & Artoxerxes. Ebraice autem Arthalastha. Duo autem fuerunt hujus nominis, quorum prior, de quo hic sermo, μακρόχειρ, id est, Longimanus cognominabatur: posterior, qui Dario notho successit, μνήμων dictus est, id est, Memor, sive ut Hieron. interpretatur, Recordans, *Drusius.* In Tarich dicitur كي بهمن, Kai Bahman, cognomento Daras Dast, id est, Longimanus. R. David Kimchi intempestive subtilis, Longimanum à magna potentia dictum vult. De quo etiam Judæi disputant, an fuerit maritus Esther? In אחשורוש.

6 *Cum inhiberi ædificationem.*] Pergit in errore suo. Artaxerxes non inhibuit, sed promovit opus quam maxime. Subvertenda igitur opinio illa, quæ monstrosam in Chronologia & Historia confusionem parit. Mirandum est Scaligerum non id deprehendisse. *Horn.*

7 *Annos unum & quadraginta.*] In Eusebio XL. tantum. Præter illos, XVI. annis cum patre Xerxe imperavit. Igitur in universum LVI. Sed XVI. anni non supputantur à Chronologis. Hujus tempore cessavit ordinaria Prophetarum successio. Unde Josephus I. contra Apionem, cum dixisset à Mose ad Artaxerxem scripsisse Prophetas, addit: ἀπὸ δὲ Ἀρταξέρξου μέχρι καθ' ἡμᾶς χρόνου γέγραπται μὲν ἕκαστα· πίστεως δ' οὐχ ὁμοίας ἠξίωται τοῖς πρὸ αὐτῶν, διὰ τὸ μὴ γενέσθαι τὴν τῶν προφητῶν ἀκριβῆ διαδοχήν. *Horn.*

8 *Xerxes duobus mensibus. Postque eum Sucdianus.*] Hos dùos reges plerique omittunt. Sane Thucydides statim à morte Artaxerxis Darium regnasse scribit. *Drusius.* Unde etiam anni ipsorum partim

16 bus mensibus. Postque eum *Sucdianus* [1] septem mensibus fuit.

1 XIV. [2] *Darius* deinde, [3] sub quo templum est restitu-
2 tum, regnum adeptus est, [4] cui *Ochus* tum nomen erat. Hic cum [5] ex Hebræis tres adolescentes spectatæ fidei, [6] corporis custodes haberet, [7] unusque ex his [8] prudentiæ documento admirationem regis in se convertisset, delata sibi optione petendi, si quid animo concepisset, ingemiscens patriæ

partim Darii Nothi, partim Artaxerxis Mnemonis adscribuntur. Sucdianus, aliis Sogdianus.

1 *Septem mensibus.*] Sic etiam Eusebius. Quanquam in exemplari quod Henricus Stephanus excudit, *Sogdianus menses* 8. Sequitur in eodem, *sic per menses diversos his superioribus annus accrescit.* Drus.

2 *Darius.*] Cognomento Nothus. *Eusebius.*

3 *Sub quo templum est restitutum.*] Id quod supra refutatum est. Argumentum, quo Scaliger imprimis motus est, fuit, quod putaret Saneballetum, de quo Neh. XIII. fuisse coævum Jaddo Pontifici & Alexandro Magno. Id quod falsum vel incertum saltem est. Nam quid obstat quo minus duplex Sanballat, pater, filius vel nepos fuerit? De quo postea. *Horn.*

4 *Cui Ochus tum nomen erat.*] Darius Ochus, ut Artaxerxes Ochus. Vox hæc in lingua Persarum magnum significat. Quod notatum Ebræis in Achas veros. Nam Ochos & Achas idem valent. Darius ergo Ochus, id est, magnus. Sic Alexander magnus, Pompejus magnus, Carolus magnus. Omne enim magnificum magnum dicebant, ut mater magna, dii magni, rex magnus. *Drus.*

5 *Ex Hebræis tres adolescentes.*] Zorobabel ex Ebræis erat. Etiamne cæteri? mihi nusquam id lectum, quod meminerim. Historia refertur, III Ezræ III. & apud Josephum lib. II. c. 4. itemque in historia Ebraica fol. II. col. 2. *Idem.*

6 *Corporis custodes.*] Σωματοφύλακες, οἱ φυλάττοντες τὸ σῶμα τοῦ βασιλέως: *corporis custodes, qui custodiebant corpus regis*, III Ezræ c. 3. 3. שומרי ראש המלך *capitis regii custodes*, sive *qui custodiebant caput regis.* Historia Ebraica.

7 *Unusque ex his.*] Zorobabel, qui eo loco erat apud hunc regem, quo Daniel fuerat apud alios: cujus elogium habetur in historia Ebraica, *An vidisti in universa terra* (verba sunt Darii ad principes suos) *similem huic Zorobabelo, virum intelligentem & sapientem, spiritu Danielis præditum, &c.?* Ad hunc locum Sigonius annotat, *Videndum tibi autem Sulpicio, num recte Zorobabel dici adolescens, regnante Dario secundo, possit, qui centum amplius annos ipso supputante haberet.* Scire licet duos Zorobabeles fuisse. Quod observatum Galatino de arcanis catholicæ veritatis lib. 7. cap. 12. Vide si placet. Utut sit, Zorobabel hic egit cum Dario secundo, & non cum primo. Liquet ex eo quod Darius, sub quo vixit, inter duos Artaxerxes ponatur. Quis autem ille nisi Darius secundus? *Drus.* Quæ de duobus Artaxerxibus dicit & Dario secundo, supra confutata sunt.

8 *Prudentiæ documento.*] Nam cum quæstio mota esset, Quænam res majores vires haberet, & unus dixisset vinum, alter regem: Zorobabel tertius intulit mulierem, & supra omnia veritatem: cujus prudentiam rex admiratus, dedit optionem petendi quod veller. *Drusius.*

1 Copiam

patriæ ruinis, [1] copiam restituendæ urbis poposcit, [2] meruitque à rege, ut sub regulis ac præsidibus imperaret, ut ædificationem sacræ ædis, præbitis impendiis maturarent. Ita [3] templum quadriennio consummatum, sexto post an- 3
no, quam Darius regnare cœperat, idque Judæis satis visum: & quia magnæ molis erat urbem restituere, diffisi viribus, opus multi laboris incipere non ausi, templo continebantur.

XV. Per idem tempus, [4] *Esdras*, [5] scriba legis, [6] post 1
viginti fere annos quam templum fuerat consummatum, defun-

1 *Copiam restituendæ urbis.*] Id est, licentiam, facultatem. Inferius, *daret sibi eundi & restituendæ ejus potestatem.* Et ædificandi templi. Nam utrumque rex voverat, III Ezræ IV. ℣s. 43. & 44. *Drusius.*

2 *Meruitque à Rege.*] Dario Hystaspis. Joseph. 11, 4. Οὗτος ἰδιώτης ὢν ηὔξατο τῷ θεῷ εἰ γένοιτο βασιλεὺς, πάντα τὰ σκεύη τοῦ θεοῦ, ὅσα ἦν ἔτι ἐν βαβυλῶνι, πέμψειν εἰς τὸν ναὸν τὸν ἐν Ἱεροσολύμοις. 1 Esdr. 5.

3 *Templum quadriennio consummatum.*] Nam anno secundo Darii cœptum, sexto demum consummatum fuit. Ezræ 6. ℣s. 2 & c. 7. 5. *Drusius.* Vide Joseph. 9. 4.

4 *Esdras.*] Qui Ebræis Ezra. Ezra Ezras, ut Juda Judas. Hoc primum: deinde z in sd mutavit, more Dorico: Dores enim certe συρίσδω dicunt pro συρίζω. *Drus.* Apparet autem tum ex libro ejus, tum ex fama apud Hebræos, Esdram fuisse virum & valde eruditum, & mire φιλοπατρίδα, cui comparari forte possit Sempronius ille dictus σοφὸς. *Grotius.* Fuit filius Saraiæ Pontificis, quem Nebucadnezar anno XI. Sedeciæ, occidit. IV Reg. 25. 18. & 21. Esdræ 7. 1. frater Josedeci. Imo Hebræi apud Hieron. in Tradition. putant Esdram eundem esse cum Josedec & binominem fuisse. Sed hoc falsum est. Rupertus & alii opinantur Esdram fuisse Malachiam. Augustinus XXIII. Civ. Dei 36. putat eum quoque scripsisse librum Esther.

5 *Scriba legis.*] ספרים primario sunt γραμματικοὶ, literatores sive scribæ. Sæpius autem nomen hoc excellentiore significatione usurpatur de literatis, non quibusvis, sed qui sacras literas in Synagogis interpretarentur *Voßius.* Non fuerunt iidem cum νομικοῖς. Communis patrum opinio est, Scripturam ab Esdra instauratam, cum ejus libri à Chaldæis aboliti fuissent. Quod fabulosum: id quidem probabile est, Sacros libros ab eo in Canonem digestos, & pristino nitori restitutos. De novis literis & punctis vocalibus ab eo repertis, Hieronymus & alii. In quo falluntur. Nam literas ex Assyria secum attulerunt, cum antehac Samaritanis usi fuissent: apices autem isti demum inventi à Tiberiensibus. *Voßius.*

6 *Post viginti fere annos.*] Redundat *fere*, ut sæpe in hoc libro. Nam anno sexto Darii consummatum fuit templum. Ab eo tempore Darius vixit ann. XIII. Septimo anno Artaxerxis Mnemonis Ezras Babylonia profectus est. Ecce viginti anni solidi. Nam XIII. & VII. faciunt XX. Esdras iste à Judæis perhibetur fuisse admodum sanctus & mansuetus: unde ob morum similitudinem Hillel vocatur discipulus ipsius Ezræ. *Drus.* Quæ de Artaxerxe Mnemo-

ne

[1] defuncto jam Dario, [2] qui unum de viginti annis rerum fuerat potitus, permissu [3] Artaxerxis secundi, non illius qui inter duos Xerxes fuit, sed hujus qui Dario Ocho successerat, Babylonia profectus, [4] multisque eum sequutis, 2 Hierosolymam pervenere. Vasa quoque diversi operis, & dona, quæ rex templo Dei miserat, cum duodecim Levi- 3 tis. Vix enim hic numerus ex illa tribu repertus traditur. Is 4 cum deprehendisset Judæos [5] gentilium connubiis permixtos, multis increpitos, renunciare istiusmodi matrimoniis, ac filios ex his susceptos extrudi jubet: omnesque dicto parue- 5 re. Purgatus populus, [6] veteris legis ritum agebat. Cæterum 6 [7] Esdram nihil super reficienda urbe egisse comperio: credo potiorem curam ratus, plebem corruptis moribus reformare.

XVI. Erat

ne dicit, nullius sunt momenti, ut sæpius monitum. *Horn.*

1 *Defuncto jam Dario.*] De Ocho loquitur, qui ab Eunucho Bagoa veneno necatus. *Diodor.* XVIII. ℣. 5. Cadaver ipsius Bagoas felibus objecit, & ossa quædam illius, exprobrandæ crudelitatis causa, converti in manubria gladiorum jussit. Ælian. VI. Variar. Histor. 8.

2 *Qui unum de viginti annis.*] Sic Eusebius & alii.

3 *Artaxerxis secundi.*] Qui μνήμων, sive memor est cognominatus. *Drusius.* Fuit Longimanus, qui anno regni sui VII. Esdram, Nehemiam XX. misit in Judæam.

4 *Multisque eum sequutis.*] Esdræ VIII. Drusius corrigit; *multique eum sequuti.* Nam si prior lectio recipitur, scribendum cum Galesinio, *Hierosolymam pervenit.* Drus.

5 *Gentilium.*] Gentium terræ Chanaan: item Ammonitarum, Moabitarum & Ægyptiorum. Ezræ 9. 1. *Drus.* Deus Exodi 34. & Deuteron. 7. ℣. 3. præceperat Judæis ne uxores ducerent Chananæas, quæ incolebant terram sanctam à Judæis occupandam, idque ob periculum perversionis, ne scilicet ab idololatris uxoribus pellicerentur ad colendum idola, ut insinuat Nehemias c. ult. ℣. 24. & 26. Idem judicium erat de Ammonitis, Moabitis, Ægyptiis, &c. intellige, nisi uxores prius abjectis idolis ad Deum verum, & Judaismum se converterent; tunc enim licebat eas ducere uti Salomon duxit Rahab, & Booz duxit Ruth. Causam peccati Lyranus, & Glossa assignant hanc, quod Judæi venientes in Jerusalem, videntesque uxores suas ex labore & ærumnis itineris macilentas, rugosas & deformes, eas contempserint, ideoque duxerint è vicinis gentibus juvenculas, vegetas & speciosas.

6 *Veteris legis ritum agebat.*] Drusius authorem respexisse putat ad solam de non ducendis alienigenis legem, quæ habetur Exod. 34. 16. In quo ipsum ratio fugit. Nam loquitur de universali veteris legis observatione; ac Scenopegiæ festum respicit, quod tum celebrarunt. Vide Josephum XI. 5.

7 *Esdram nihil super reficienda urbe egisse.*] Nam ea cura Nehemiæ fuit. Unde dictitant, Zorobabel templum extruxit: Ezras disciplinam reformavit: Nehemias urbem restituit. *Drus.*

XVI. [1] Erat ea tempestate [2] apud Babyloniam [3] *Neemias*, 1
[4] minister regius, [5] gente Iudæus, [6] Artaxerxi merito obsequiorum charissimus. Is [7] Judæos percontatus, *quis* [8] *paternæ urbis status esset?* ubi comperit, in iisdem ruinis jacere 2
[9] patriam, totus sensibus conturbatus; cum gemitu multisque lachrymis orasse ad Deum traditur, delicta gentis suæ repu-

1 *Erat ea tempestate.*] Anno vigesimo regni Artaxerxis secundi. *Drus.* Primi. *Horn.*

2 *Apud Babyloniam.*] Imo apud Susas. Nam diserte Nehem. 1. 1. *ego eram in Susan Habbira:* quod reddi potest, Susis in arce vel castro. Quanquam sunt qui malunt, *in metropoli.* Drus. Susa urbs nota per historicos & Poëtas: sic dicta ob amœnitatem, ex nomine lilii, quod שושן, Hebræis, σῶσα Persis, ut notat Athenæus, unde & σῶσινον μύρον, sive χρῖσμα, unguentum è lilio, memoratum eidem Athenæo, Theophrasto, Dioscoridi. *Grot.*

3 *Neemias.*] Inserenda est aspiratio, ut sit Nehemias. Huic pater erat Hachalias, & cognomentum Hatharsatha. *Drus.* Huic Neemiæ Camillum comparo. Ambo magnæ virtutis, seditionibus agitati, patriæ suæ restituti. Josephus ei hoc reddit elogium: ἀνὴρ ἐγένετο χρηστὸς τὴν φύσιν, καὶ δίκαιος, καὶ τοῖς ὁμοεθνέσι φιλοπάτρις, μνημεῖον αἰώνιον αὑτῷ καταλιπὼν τὴν τῶν Ἱεροσολύμων τεῖχη. *Grot.*

4 *Minister regius.*] Minister vinarius, Chronicon Eusebii. משקה למלך pincerna sive pocillator regis. Nehem. 1. 11. *Drus.* Causa cur Artaxerxes Judæo pincerna usus, hæc fuit, quia *Persarum Reges vinum Chalybonium tantum sumebant, quod in Damasco Syriæ gignebatur.* Athen. 1. Suidas. Ergo, præter alias causas quæ accesserunt, Judæo pincerna, vinorum talium peritiore, usus est. *A Lapide.* Multis Hebræis apud exteros Reges modicæ dignitates obtigere, ut Danieli & sociis ejus, Zorobabeli. Idem & posteris temporibus evenisse videas apud Mahumedanos reges Hispania, Africa, Ægypto, Persida, & Turcarum imperio. *Grot.*

5 *Gente Judæus.*] Ex hoc colligunt nonnulli Sulpicium statuisse Nehemiam esse ex tribu Juda. At non hoc dicit, & Judæum vocat, qui ex una duodecim tribuum. Nec aliunde quam ex 11 Maccab. 11. 21. probari potest sacerdotem ex tribu Levi fuisse. Longævitatis ejus argumentum est, quia jam anno primo Cyri cum Esdra reversus est Hierosolymam. ab eo autem ad XXXII. Artaxerxis Longimani, ad quem Nehemias pervenit, fluxere anni XCVI. Ergo hoc tempore Nehemias minimum CXVI. annorum. Hoc argumentum posset aliquem movere, ut existimaret duos fuisse Nehemias. Sed quia plerique interpretes contra sunt, nolim id pro certo asserere. *Horn.*

6 *Artaxerxi.*] Josephus hunc perpetuo cum Xerxe confundit, XI. 5. Est autem Longimanus, non Mnemon. *Horn.*

7 *Judæos.*] Ἄνδρας Ἰουδαίους, id est, Judæos. Sic Græci LXX. Sed & pleraque Latina exemplaria habent, *viri Juda:* licet in aliis sit, ut etiam in fonte Ebræo, *ex Juda.* Quæ lectio ambiguitatem habet. Nam potest sensus esse, *viri ex Juda*, id est, Judæi: vel, *venit Hanani & viri (alii cum eo) ex Juda*, id est, Judæa. *Drus.*

8 *Paternæ urbis.*] Id est, patriæ. Aut *paternæ*, quoniam à patribus habitata, hoc est, à majoribus ejus. Sic traditio paterna, quæ à majoribus tradita. Nam hos patres Ebræi vocant. *Idem.*

9 *Patriam.*] Jerosolymam. *Drus.* Et totam regionem. *Joseph.*

3 reputans, misericordiamque divinam efflagitans. Igitur, quum eum rex, inter epulas, mœstum [1] extra solitum animadvertisset, poposcit ab eo, causam dolorum ut exponeret. 4 Tum ille, adversa gentis suæ, & ruinam civitatis deflere, *quæ jam per annos fere* [2] *ducentos & quinquaginta solo strata, malorum testimonium, spectaculum inimicis præberet: daret sibi eundi* 5 *& restituendæ ejus potestatem.* Paruit rex piis precibus: statimque eum cum præsidio equitum, [3] quo tutius iter ageret, dimisit: datis [4] ad prætores epistolis, ut necessaria præbe- 6 rent. Is quum Hierosolymam perveniisset, viritim populo opus urbis distribuit, & certatim jussa omnes curabant: jamque ad medium machinæ processerant, quum flagrante invidia, [5] gentium [6] vicinæ urbes conspirant, opera inter- 7 rumpere, Judæos ab ædificando deterrere. Sed Nehemias, [7] dispositis adversum incursantes præsidiis, nihil territus, cœpta

1 *Extra solitum.*] Neh. 11. Præter solitum. Sic Terent. *extra unam ancillulam.* Drusius. μὴ ἀπολυσάμενον. *Joseph.* Pulvere lachrymisque fœdatus.

2 *Ducentos & quinquaginta.*] Sigon. emendat, *& sexaginta.* Nam anni erant, *inquit*, præcise, *ducenti & quinquaginta octo.* Ideo adjectum *fere.* Mendum, ut credibile est, è notis numerorum. *Drus.*

3 *Quo tutius iter ageret.*] Agere iter phrasi est minus usitata, tamen Sulpicius utitur etiam dialog. 11. segm. 4. *iter cum eo, dum diœceses visitat, agebamus.* Nec Ovidius de arte lib. 11. eam abhorruit. *Idem.*

4 *Ad prætores.*] Subreguli & præsides vocantur, paulo ante. *Drus.* Ex his fuit Asaph, præfectus monti Libano, quæ regio Παραδεισος vocabatur.

5 *Gentium vicinæ urbes.*] Arabum, Ammonitarum, Samaritanorum, & Azotiorum. *Drus.* Addit Josephus: καὶ πάντες οὐ βουλὴ συνέστη νεμεσίμοι. Principes conspirationis fuerunt Sanballat Horonites, Tobias Ammonites, Gosem Arabs. Porro sciendum duplicem fuisse Sanballat. Quorum unus soccer Manassis, primi Samaritanorum in monte Garizim Pontificis, qui tempore Alexandri M. vixit. Joseph. 11. 7. 8. Alter coætaneus Nehemiæ, socer Jojadæ, regulus Moabitidis, qui alterum illum annis cix. antecessit. *Salianus.* Hoc si considerasset Scaliger, non tam operose Artaxerxem Mnemonem, & Darium Ochum, nobis obtrusisset. Cæterum memoria & genus hujus Sanballati adhuc in Oriente supereſt. Apud Halebum civitas Achilles est, cujus Princeps vocatur Ibn Sumbolat, id est, filius Sanballeti, & se ortum dicit ab hoc Sanballeto. Familia ejus vocant se invicem *Ammioglí*, id est, frater Ammonita. Nam dicunt se ortos ab Ammonitis. *Purch.*

6 *Vicinæ urbes conspirant opera interrumpere.*] Sic lib. 1. *In bellum conspirant Hebræos armis depellere.* & alibi: *conspirant subvertere.* Giselinus.

7 *Dispositis adversum incursantes præsidiis.*] Josephus: καὶ ὁ μὲν οἰκοδόμος μάχαιραν εἶχε, καὶ ὁ τὴν ὕλην παρασκευάζων. Id est, quisque ædificantium armatus erat. Sic olim Hispani assidue cum Saracenis confligentes, perpetuo armati incedebant: isque adhuc mos viget. Nam rustici ne arant quidem sine

[1] cœpta explicuit: [2] consummatoque, & valvis portarum perfectis, per familias, construendis interius domibus, urbem [3] dimissus est. Censuitque populum minime urbi parem. Neque enim amplius quam [4] ad quinquaginta millia promiscui sexus atque ordinis reperta. Tantum ex illo, quondam [5] immani numero, frequentibus bellis, absumptum, aut captivitate detentum. Nam olim [6] hæ duæ tribus, quarum hoc residuum fuit, quum ab his decem tribus separatæ sunt, [7] CCC. & XX. millia virorum armaverant. Adeo ob peccatum internecioni & captivitati datæ, ad hanc usque paucitatem devenerant. Sed hæc, ut dixi, plebs duarum tribuum fuit: [8] decem vero prius ductæ, [9] per Parthos,

8 9 10 11 12 13

sine gladio. Sic & Hungari Turcarum incursionibus expositi ab aratro ad arma prosiliunt.

1 *Cœpta explicuit.*] Ut lib. 1. *opus vigesimo anno explicuit*, id est, absolvit. *Drus.*

2 *Consummatoque.*] Sic fere absolute loquitur Tacitus atque alii authores. *Giselinus.* Crediderim desiderari *muro.* Ut sit, *consummatoque muro.* Sic enim Nehemias: *postquam ædificatus est murus & posuit valvas.* Sigon. Excidit vox quam Sigonius supplet, *consummatoque muro*, historia id mirabiliter comprobante. *Drus.*

3 *Dimissus est*] Galesinius & Giselinus, *dimensus est.*

4 *Ad quinquaginta millia.*] Numerus civium erat 42360. Servorum & ancillarum 7337. Cantatorum & cantatricum 245. Summa 49937. Eorum autem qui Nehemiæ septimo expresse numerati sunt, summa est 31389. *Drus.*

5 *Immani numero.*] Id est, magno, ingenti. Sic Varro in III. de Re Rustica: *immanis numerus annorum.* Drus.

6 *Hæ duæ tribus.*] Juda & Benjamin. Adde sis tribum Levi, quæ hoc residuo etiam continetur. Nam una cum duabus abducta, cum iisdem postliminio rediit in terram patriam. *Drus.*

7 CCC *&* XX. *millia.*] Lege CLXXX. *millia.* Sic enim supra scriptum est ex libro Regum. Error ex notis natus CCCXX. & CLXXX. *Sigon.* Dubitat Drusius an hoc verum sit. Certe dubitandi exiguus locus, cum Asa Io millia recensuerit, & alii plures quam CXX. *Horn.*

8 *Decem vero prius ductæ.*] Contra censet Theodoretus in Ezechielem, inquiens: *Nemo dicat, ædificationem Hierusalem ad Israël non pertinuisse, cum jampridem à tribu Juda divisus esset: namque post reditum haud mansit illa divisio, verum concordes, & unanimes omnes, qui reditum consequuti fuerunt, degebant. Hierusalem metropolim incolentes.* Huic vero, nescio, an sit assensus præbendus. *Sigon.*

9 *Per Parthos, Medos, Indos, atque Æthiopas.*] Omisit Assyrios. Indorum atque Æthiopum nulla mentio in sacris litteris. Vide IV Reg. 17. 6. & 18. 10. item 1 Paralip. 5. 26. In his mentio Colchorum & Iberiæ, fluviique Gozan, & urbium Mediæ. Parthos autem videtur Persas dicere. Joseph. Orig. lib. 9. cap. 14. *Salmanasser populum traduxit in Mediam & Persidem.* Drusius. Vide & Benjaminum in Itinerario. Arabes Hind & Sind faciunt duos Chami pronepotes, à quibus dictæ regiones illæ sint. *Golius.* A Scythis, ut & Persæ, orti sunt. Nam Indi sive Indo-Scythæ eadem dialecto utebantur qua hodierni Persæ. O-

Parthos, Medos, Indos, atque Æthiopas dispersæ, [1] nunquam in solum patrium sunt regressæ, [2] hodieque barbara-
14 rum gentium imperiis continentur. Sed consummatio restitutæ urbis [3] XXX. & II, imperii Artaxerxis anno refer-
15 tur. A quo tempore, [4] usque ad Christi crucem, id est, Fusium Geminum & Rubellium Consules, anni CCCXC. & VIII,

mnia quippe vocabula, quæ Indica esse scribit Ctesias in Indicis, Persica sunt, & à Persica Dialecto, quæ hodie est, deduci possunt. Ergo lingua Persarum hodierna ab illis Indo-Scythis manavit, vel ab iisdem Scythis, qui in Indiam descenderunt, cum in Parthiam quoque migrassent. Sic Persica vetus alia fuerit, & Medicæ fortassis magis affinis. *Salmasius.* India autem priscis regiones infra & supra sinum Arabicum notabat. Hinc Indiam Joseph. II. ἀλώζ. ait ab Ægypto contingi. *Petitus.*

1 *Nunquam in solum patrium sunt regressæ.*] Ὁ δὲ πᾶς λαὸς τῶν Ἰσραηλιτῶν οὐχ ὑπέμεινε. διὸ καὶ δύο φυλὰς εἶναι συμβέβηκεν ἐπί τε τῆς Ἀσίας καὶ Εὐρώπης Ῥωμαίοις ὑπακούσας· αἱ δὲ δέκα φύλαι πέραν εἰσὶν Εὐφράτου ἕως δεῦρο μυριάδες ἄπειροι, καὶ ἀριθμῷ γνωσθῆναι μὴ δυνάμεναι. *Josephus.* Enimvero durioribus usi fatis sunt, quos Salmanasser abduxit captos, quam ii hercle, quos avexit postea Nabuchodonosor. Nam Israëlitas quidem fluvius Euphrates, quem semel transierant, semper coërcuit. At Judæi, qui eundem transvecti erant, tandem reversi aliquando in Palæstinam sunt: &, cum aut angusta nimis, aut parum grata ipsa illa esset Palæstina, per Europam tandem Asiamque, late sedes suas posuere. Hæc causa est, cur Josephus duas modo Hebræorum tribus ad obsequium actas à Romanis dixerit. Illa enim tempestate populus Romanus, etsi omnia pene armis subegerat, & solem utrumque currere in imperio suo cernebat, nondum tamen moverat terminos trans Euphratem. Itaque decem Israëlitas tribus, quas fluvius ille æterno carcere claudit, haut paruisse tunc Romanis, recte proditum ab accuratissimo scriptore est. *Cunæus.*

2 *Hodieque barbararum gentium imperiis continentur.*] Persarum, Turcarum, Tatarorum, Indorum, Sinensium. Communis opinio est, ab his decem tribubus Tataros ortos. Et proferuntur in eam rem nomina Hordarum quarundam, Dan, Nephtali. Ac miror Doctissimo Scickardo commentum hoc, in Tarich, placuisse. Quod Fullerus prolixe & solide confutat II Miscell. 5. quem vide. Sunt qui eos in Americam venisse velint. Contra quos in opere, *de Gentium Americanarum origine*, multis argumentis, agimus. *Horn.*

3 XXX. & II.] Legendum XXXII. deleta copulante. Hic numerus extat Nehem. 5. 14. qui est in libris nostris secundus Ezræ. Unde medicinam facies Eusebio, in quo: *Nehemiam, qui muros Jerusalem construxerat, consummasse opus tricesimo anno Artaxerxis regis Esdras memorat.* Nam & in alia editione *trigesimo primo*, & tollit omnem omnino dubitationem ipse Eusebius in eodem loco, cum ait, *Nehemias Hebræus, minister vinarius Artaxerxis regis Persarum, vicesimo ejus anno de Babylone venit in Judæam, & tricesimo secundo anno muros urbemque restituit.* Drus.

4 *Usque ad Christi crucem, id est, Fusium Geminum & Rubellium consules.*] C. Fusius Geminus, & C. Rubellius Geminus consulatum gesserunt anno urbis conditæ IↃCCLXXXII. At vero tricesimus secundus Artaxerxis secundi incidit in annum urbis ferme CCCLXXVIII. itaque tot ferme anni intermedii sunt, nisi fi quid

VIII. Cæterum, [1] à restitutione templi, usque in eversio- 16
nem, quæ sub Vespasiano, [2] Consule Augusto, per Titum
Cæsarem consummata est, anni CCCCLXXX. & III. Præ- 17
dictum id olim est à Daniele, qui ab instauratione templi,
usque in eversionem, [3] LX. & IX. hebdomadas futuras pro-
nunciaverat. [4] A die autem captivitatis Judæorum, usque 18
in tempus restitutæ civitatis, fuerunt anni CCLX.

XVII. [5] Hoc temporum tractu, *Hester* atque *Judith* 1
fuisse, arbitramur. Quarum quidem [6] actus, quibus potis- 2
simum regibus connectam, non facile perspexerim. Nam 3
cum

quid propter diversas supputationes variet. *Sigon.*

1 *A restitutione templi.*] Quæ fuit sub Longimano, ut diximus. Quamvis Josephus eam factam scribat anno Xerxis vigesimo octavo, mense nono. *Origin.* Judaic. lib. II. cap. 5.

2 *Consule Augusto.*] Fl. Vespasiano Augusto. Hic erat annus imperii ejus secundus. *Idem.*

3 LX. & IX. *hebdomadas.*] Quæ faciunt annos prædictos: quibus si septem addideris, erunt hebdomadæ LXX. Eusebius in Nehemia, *Si quis autem ab hoc tempore* (quo videlicet Jerusalem constructa fuit) LXX. *hebdomadas à Daniele scriptas numeret, quæ faciunt annos* CCCXC. *reperiet eas in regno Herodis expletas, sub quo obsideri Jerusalem cœpta, secundo postea Vespasiani anno capitur.* Et in Herode, *Ab instauratione templi sub Dario, usque ad Hyrcanum & centesimam octogesimam sextam Olympiadem, annis* CCCCLXXXIII. *in medio transactis, quos Daniel quoque significat, dicens: & scies & intelliges ab initio sermonis restaurandi & ædificandi Jerusalem, usque ad Christi principatum hebdomades septem & hebdomades sexaginta duæ, quæ hebdomades* LXIX. *faciunt annos* CCCCLXXXIII. Vide sequentia. *Drus.*

4 *A die autem captivitatis.*] Ab anno undecimo Sedeciæ regis Juda usque ad annum XXXII. Artaxerxis Memoris. Scire licet Sulpicium ab anno illo undecimo Sedeciæ numerare annos LXX. quibus Judæi fuerunt in captivitate Babylonica, usque ad annum primum Cyri regis Persarum. Alii aliter numerant annos illos. *Drusius.*

5 *Hoc temporum tractu* Esther *atque* Judith *fuisse arbitramur.*] Falleris. Nam Esther fuit sub Asuero. Quis autem Asuerus nisi Xerxes? cujus uxor Amestris vocatur in Historia Herodoti. Utraque vox Persica est. Nam Ebraicum nomen erat Hadassa, quo vocabatur antequam in aulam regis assumpta esset. Amestris quasi הם אסתר. De Judith major dubitatio est. Sunt qui eam vixisse putant sub principatu Manasse: quod mihi non fit verisimile. Nam tempore hujus regis Judæi Babyloniis satis noti erant: tempore Judith non item. Colligo ex iis verbis quæ habentur Jud. 5. 20. Ad hæc sub Judith templum destructum fuisse doceo ex 5. 20. Secundum editionem Complutensem. Ait enim ibi Achior, ὁ ναὸς τοῦ θεοῦ αὐτῶν ἐγγυήθε εἰς ἔδαφος. Judithæ honorificam mentionem facit Clemens Stromat. lib. 4. ejus historiam confictam esse arbitratur Beroaldus Chronologiæ suæ lib. III. cap. 4. Dubitatum de ea olim fuisse patet ex verbis Hieronym. Hag. 1. *sicut & in Judith* (si quis tamen vult librum recipere mulieris) *& parvuli siti perierunt.* Vide sis Augustinum de Civitate Dei. XVIII. 26. *Drusius.*

6 *Actus.*] Supra lib. 1. *Apostolorumque*

cum Hester [1] sub Artaxerxe rege referatur, porro [2] duos hujus nominis Persarum reges fuisse reperi, multa cunctatio est, cujus hæc temporibus applicetur. Mihi tamen visum est, [3] huic Artaxerxi, sub quo Hierosolyma est restituta, Hester historiam connectere: [4] quæ ante fuit verisimilis, ut si sub priore Artaxerxe fuisset, [5] cujus tempora complexus est, nullam tam illustris fœminæ mentionem retulisset, maxime cum ab illo Artaxerxe inhibitam templi ædificationem, sicut supra memoravimus, constet: neque [6] Hester passura fuerit tum, si in illius matrimonio tum fuisset. Nunc gesta edisseram.

XVIII. Erat ea tempestate regi in matrimonio [7] *Vastis* quædam, miræ fœmina pulchritudinis. Cujus cum formam omnibus

actus. Nunc acta potius dicimus, id est, πράξεις. *Idem.*

1 *Sub Artaxerxe.*] Sic Græci Asuerum appellant. Nec aliter Josephus. Alii melius, Asuerum Xerxem esse, conjiciunt. *Idem.*

2 *Duos hujus nominis Persarum reges.*] Prior Μακρόχειρ dictus est, quod manum dexteram haberet altera longiorem: posterior Μνήμων, id est, Memor, ut antea monuimus. Hic prius Arsicas nominabatur, cujus vitam descripsit Plutarchus. Præter hos, Ochus etiam appellatus fuit Artaxerxes. Vide sis Ælianum, itemque Diodorum in extremo libri decimi quinti. *Idem.*

3 *Huic Artaxerxi.*] Multæ, præter Sulpicianam, opiniones de Assuero illo sunt, Estheræ marito. *Hebræi* in Seder Olam, censent fuisse Cambysem, adduntque Estheram fuisse matrem Darii Hystaspis. Item Vatabl. Genebr. *Joseph.* Cajet. Bellarm. Salianus, Artaxerxem Longimanum. *Serarius* & Gordonus, Artaxerxem Ochum. *Scaliger* Xerxem. *Megasthenes*, Lyra, R. Salomo, Aben Esra, Darium Hystaspis. Omnes hæ opiniones suis laborant incommodis. Amestris crudelissima fœmina fuit. *Herodot.* VII. & IX. Ergo non Esther, nec Assuerus Xerxes. Aliæ in Mardochæi & Estheræ ætatem nimium impingunt. Darius Hystaspis præferendus videtur. Quia uxor ejus Atossa. *Herod.* At Esther *Hadasa* vocatur Esth. II. 6. Quod eam Herod. Cyri filiam vocat, facile, ut in peregrino excusari potest. *Horn.*

4 *Quæ ante fuit verisimilis.*] Hunc locum perspicue corruptum, ita restituit doctissimus Sigonius, *quia haud fuit verisimile, si sub priore Artaxerxe fuisset, qui ejus tempora complexus est, nullam tam illustris fœminæ mentionem retulisset.* Giselinus accedit propius ad vulgatam lectionem, *quia haud fuit verisimile, si sub priore Artaxerxe fuisset, qui hujus tempora complexus est, nullam tam illustris fœminæ mentionem retulisset.* Drusius.

5 *Cujus tempora complexus est.*] Drus. legit: *qui ejus tempora.* Esdram intelligit.

6 *Hester.*] Scribendum leniter Esther. Nam est Aleph in scriptura Ebraica, qua litera vim exprimit spiritus lenis apud Græcos. Similiter peccatum ab antiquis in Habraam, Helias & similibus. *Drus.* Eam comparo Hersiliæ, quæ Sabinis popularibus suis pacem & civitatem Romanam obtinuit. LXX. huic historiæ somnium quoddam Mardochæi præmittunt, quod non est in Hebræo. *Grotius.*

7 Vastis *quædam.*] Quæ apud Josephum

omnibus prædicaret, [1] die quodam, cum [2] publicum convivium dabat, adesse reginam, [3] demonstrandæ pulchritudinis gratia, jubet. Illa vero, [4] stulto rege consultior, pudens virorum oculis [5] spectaculum corporis præbere, [6] jussa abnuit. Qua contumelia [7] barbarus animus permotus, uxorem [8] matrimonio ac regia depellit. Igitur [9] quum in locum ejus puella regis conjugio quæreretur, reperta est Hester cæteras specie vincere. [10] Hæc Judæa, ex tribu Benjamin utroque parente orba, à [11] Mardochæo [12] patruele fratre educta

3 4 5 6

phum ὀυάστη. Fuit filia Hystaspis. *Serarius.* Vel Cyri, quam Herodotus III. vocat Artystonam. Quod nomen alludit ad Vasthi.

1 *Die quodam.*] Anno tertio Imperii. Fabulatur Chaldæus Darium ad instar Salomonis, thronum sibi curasse fieri. Eo perfecto, convivium hoc, velut inaugurale, celebratum. Alii, ob diem natalem.

2 *Publicum convivium.*] Eoque proceres suos excipit, cum appararet expeditionem in Græciam. Esther I. *Drusius.* Etiam Romani Imperatores sæpe epulis excepere cum senatu plebem. *Statius* in epulo Domitiani:

Hic cum Romuleos proceres, trabeataque Cæsar
Agmina mille, simul jussit decumbere mensis.

3 *Demonstrandæ pulchritudinis gratia.*] Quod nec fœminæ decorum, nec Regi tutum erat. *Grot.* Nota Candaulis Historia. *Herodot.* I. Rabbini fabulantur eam nudam à Rege prodire jussam. Cujus causa fuerit, tum quod impii Baltasaris filia esset, tum quod servas Hebræas Sabbatho nudas operari cogeret. Fœminæ autem Persicæ insigni forma. *In Perside fœminarum pulchritudo excellit.* Ammianus. Et Alexander dixit: *Persicas fœminas esse oculorum dolores.* Curtius.

4 *Stulto Rege.*] Ob temulentiam, quæ semel anno Regibus Persarum permissa festo Solis. *A Lapide.*

5 *Spectaculum corporis.*] Mirum ni in Rabbinorum opinione Sulpicius fuerit, nudam introire jussam.

6 *Jussa abnuit.*] Forte superbioribus verbis quam oportebat. Alioqui erat contra mores, quod Rex jusserat. Josephus hoc loco: φυλακῇ τῶν παρὰ πέρσαις νόμων, οἱ τοῖς ἀλλοτρίοις βλέπεσθαι τὰς γυναῖκας ἀπηγορεύκασι. Vide & Plutarchum in Themistocle. Non ergo, nisi forte verbulo, peccavit Vasthi. Noluit videri concubina. Nam tales apud Parthos in convivia introductæ. *Macrobius* 7. I. *Ambrosius* I. de Elia capite 15.

7 *Barbarus animus.*] Persæ sunt barbari, maxime zelotypi, & in uxores feri. *Plutarch.* in Artaxerxe.

8 *Matrimonio ac regia depellit.*] Gravis pœna pro culpa levi, si tamen culpa. *Grotius.*

9 *Quum in locum ejus.*] Esth. II.

10 *Hæc Judæa, ex tribu Benjamin.*] Sic & Joseph. Et ipsa & Mardochæus fuerunt ex genere Saulis, & stirpe regia. Ergo Esther fuit filia Cis, pro quo Herodotus III. habet, filia Cyri. Nam non noverat ipse Cis, neque Arossam filiam fuisse Judæam. *Serarius.*

11 *Mardochæo.*] Hunc fuisse putant Mardonium, qui sub Xerxe in Græcia cæsus. Nomen non admodum abludit, sed ætas atque aliæ circumstantiæ apud Herodotum. *Horn.*

12 *Patruele fratre.*] Errat Sigonius, existimans Mardochæum fuisse patruum Estheræ, cum fuerit filia patrui ejus, id est, θυγατὴρ ἀδελφοῦ πατρὸς αὐτοῦ.

7 ducta. Quum ad [1] regales nuptias duceretur, mandante educatore, genus ac patriam occultavit: admonita *ne paternarum traditionum immemor, &, si in matrimonium alienigenæ captiva succederet,* [2] *gentilium cibis participaret.* Igitur junc-
8 ta regi, brevi (ut fit) vi pulchritudinis, totum ejus animum facile cœpit: adeo ut eam æquatam imperio, [3] insigni re-
9 gio, [4] veste purpurea, donaret. Qua tempestate Mardochæus [5] inter proximos regis erat, pro virili portione [6] negociorum

Unde suspicio mihi legendum in editione nostra Latina, *filiam fratris patris sui:* ubi vulgo: *filiam fratris sui.* Esth. II. 7. Cæterum patruelem fratrem dicit imitatione Ciceronis, qui sic locutus est in quinto de finibus, *frater noster cognatione patruelis, amore germanus.* Drusius. Editio vulgata etiam adoptionis meminit. Esther. II. 7. *Vocabatur Esther & utrumque parentem amiserat; pulchra nimis & decora facie. Mortuisque patre ejus ac matre, Mardochæus sibi eam adoptavit in filiam.* Ita etiam commate 15. Sed adoptare heic non aliter versionis autor sumpsit, ac in Exodi II. 7. Ubi Pharaonis filia dicitur Mosen adultum *adoptasse in locum filii.* Neque adoptionis Romanæ vestigium aliquod heic inesse putandum, sed curam seu amorem, sive paternum sive maternum, quo nutritus sive hic, sive illa orba fuerit, tantum innui. Quin in loco illo Estheris, Magistri non modo nullam agnoscunt adoptionis quidem umbram, sed etiam plane negant, dum verba illa לקחה לו לבת, *accepit eam sibi in filiam* (ut habet veritas Ebraica) de matrimonio cum ea inito intelligunt. R. Jarchius ibidem: רבתינו פרשו לבית לאשת *Rabbini nostri explicant illud* לבת *(in filiam) per* לבית *(in domum) ut scilicet sibi uxor esset,* quod diserte asserunt etiam Hellenistæ, quibus pro verbis illis substituitur, ἐπαίδευσεν αὐτὴν ἑαυτῇ εἰς γυναῖκα, *educavit eam sibi in uxorem.* Seldenus.

1 *Regales nuptias.*] Sic alibi: *regales usus & regale convivium*, id est, rege dignum. Prætulerim tamen, *regias nuptias.* Drus.

2 *Gentilium cibis participaret.*] Quære unde habeat. Gentiles autem dicit gentes, ut antea notatum. Sic in vita Martini, segm. x. *gentilium turba.* & segm. XVI. *Profani ac gentilis domum adire posse.* & alibi: *parentibus secundum seculi dignitatem non infimis, gentilibus tamen.* Hinc gentilitas gentium religio. Ibid. seg. 3. *Matrem gentilitatis absolvi errore.* & paulo ante, *parentesque, quos adhuc gentilitas detinebat.* & segm. 16. *Nam Tetradius eodem tempore adhuc gentilitatis errore implicitus tenebatur.* Alius paganismum diceret. *Drus.*

3 *Insigni regio.*] Diademate. Esther. II. 7. ubi τὸ διάδημα τὸ γυναικεῖον appellatur. Josephus quoque διάδημα vocat Antiquitatum libro XI. capite 6. & Esther in sua ad Deum precatione σημεῖον τῆς ὑπερηφανείας μου, ὃ ἐστιν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς μου. *Drus.* Sultanam fecit. *Grot.* Quod in Oriente, ut plurimum captivis & plebeis contingit. Tales plerumque Imperatoris Turcarum, Persarum, Tatarorum, & Arabum Principum uxores. *Horn.*

4 *Veste purpurea donaret.*] Et aliis Reginarum donis. Dedit igitur ei ἀνθυλλίδα. Anthyllam urbem Regis Persarum uxoribus in calceamentum datam, ait Herodotus II.

5 *Inter proximos Regis erat.*] Inter amicos regis necessarios. *Josephus.* Neutrum habetur in historia Ebraica. Quærendum ergo unde hauserint. *Drus.*

6 *Negotiorum familiarium curator.*] Expressit

gociorum familiarium curator. Is compositas à duobus spa- 10
donibus regi insidias [1]prodiderat: atque ex eo charior,[2] sum-
misque honoribus donatus.

XIX. Erat ea tempestate regi, [3] *Haman* quidam perfa- 1
miliaris, quem æquatum sibi, [4] adorari, more regum, præ-
ceperat. [5] Id Mardochæus, unus ex omnibus, facere fasti- 2
diens,

Expressit verbum Græcum ἐθεράπευσε. Esther II. 21. quod inter alia curare significat. Interpres Latinus edition. Romanæ vertit, *serviebat*. Usurpatur de liberali obsequio, quo quis alium demeretur. Sed eo loco veritas Ebraica habet, *sedebat in porta regis*, id est, morabatur, manebat. Nam Persarum optimates & proceres regum limina terebant, & quotidie in porta versabantur, quam nunc aulam vocant. Unde aulici omnes generali τῶν ἐπὶ θυραῖς βασιλέως nomine nuncupantur. Quod à Cyro constitutum olim fuisse annotat Barnabas Brissonius de regno Persarum lib. I. *Drus.* Compositas à duobus spadonibus regi insidias prodidit. Nomina eorum Bagathan & Thares erant ἀρχισωματοφύλακες. LXX. Interpret. Causa conspirationis, quod Rex ipsis prætulisset Mardochæum. Alii, quod repudiata Vasthi, Estherem duxisset. Alii, quod regnum conarentur ad Amanem transferre. Josippus Ben Gorionis dicit, eos caput Darii ad Regem Macedoniæ, qui jam bellum Persis indixerat, deferre voluisse. Sed hoc fabulosum.

1 *Prodiderat.*] Josephus: Βαρνάβαζος τῶν εὐνούχων οἰκέτης τοῦ ἑτέρου, τὸ γένος ὢν Ἰουδαῖος, συνεὶς τὴν ἐπιβουλὴν, τῷ θείῳ κατεμήνυσε τῆς γυναικὸς τοῦ βασιλέως. Μαρδοχαῖος δὲ διὰ τῆς Ἐσθήρας, φανερὸς ἐποίησε τῷ βασιλεῖ τοὺς ἐπιβουλεύοντας.

2 *Summisque honoribus donatus.*] Falsum. Nam Esth. 6. 3. *Quid factum est honoris Mardochæo? & dixerunt pueri ejus ministri ejus, non est factum cum eo quicquam.* Drusius. Consentit Josephus XI. 6. qui nihil præmii Mardochæo datum asserit, præterquam quod nomen ejus Annalibus insertum, & ipse inter amicos regis necessarios reciperetur.

3 Haman *quidam.*] Esth. III. Qui ex regia Amalecitarum stirpe. Fuit enim Agagæus I *Sam.* 15. In Apocryphis additamentis ad Estheram cap. 16. 10. 14. dicitur Macedo. Respondent, stirpe Amalecitam, patria Macedonem fuisse. Sed hoc gratis dicitur. Multa argumenta ostendunt, illa additamenta lacinias esse, ut Sixtus Senensis vocat. Chaldæus eum fuisse vult mancipium Mardochæi & eundem cum illo qui c. 1. 14. vocatur Mamuchan. Quod posterius etiam alii Rabbini asserunt, & multa insuper comminiscuntur de hoc ipsorum hoste, quæ referre longum esset.

4 *Adorari more regum præceperat.*] Persarum. Justinus 6. *Conon à regis conspectu & colloquio prohibitus, quod eum more Persarum adorare nollet.* Lampridius in Alexandro Severo: *Adorari se vetuit regum more Persarum.* Drusius. Nam mos adorandi talis erat. Genuflexo, proni procumbentes in terram, fronte humum feriebant, ac terram osculabantur. *Curt.* V. & VIII. *Valer. Maxim.* VIII. 3. *Joseph.* XX. 3. *Martial.* X. ep. 72. Ac Reges quidem, ut Deos venerabantur, & pro talibus eos habebant. *Xenoph. Strabo* X. & alii. De quibus vide Brissonium I. de regno Persarum. Sed Haman, quanquam regio honore, non tamen ut Deus cultus, sed civili solum honore, eoque eximio. *Horn.*

5 *Id Mardochæus unus ex omnibus facere fastidiens.*] Quia Haman olim mancipium ejus. *Chaldæus manuscriptus.* Quia pictas idolorum imagines in vestibus gerebat. *Rabbini.* Quia Amalecitæ æ-

3 diens, [1] odia Persæ in se graviter accenderat. Igitur Haman, ad perniciem [2] Hebræi, [3] animum intendens, regem adit, affirmatque: *esse in regno ejus hominum genus, pravis superstitionibus, Deo hominibusque invisum,* [4] *externis legibus vivens,*
4 *dignum exitio. Rectum esse, omnes hujus gentis internecioni dare;*
5 exque eorum bonis immensas opes pollicetur. Facile id
6 barbaro persuasum. [5] Edictum emittitur: *Judæos necandos.*
[6] Missique continuo, qui per omne regnum, [7] ab India usque
7 Æthiopiam, edictum promulgarent. [8] Id ubi Mardochæo compertum, [9] conscissis vestibus sacco obvolvitur, conspersusque

terni Judæorum hostes. *Cajetanus.* Ac proinde nefas dixit ullum honorem exhibere homini nato ex stirpe divinitus devota. Nam alioqui Judæis non illicitum erat reges & principes eo modo venerari, quem mos Oriens receperat. Sic David Saulem προσεκύνησε πεσὼν ἐπὶ πρόσωπον, ὡς ἔθος. *Josephus.*

1 *Odia Persæ.*] Amalecita erat, sed in Persia vel natus, vel educatus. Proculdubio ipse vel majores ejus à Nebucadnezare, cum illas inter Ægyptum & Chaldæam regiones subigeret, in Persiam abductus fuit. *Horn.*

2 *Hebræi.*] Mardochæi, atque adeo Ebræorum omnium. Nam parum esse ratus uni manum adferre, conatus est omnes Ebræos, quotquot erant, in toto Asueri regno, perdere. Id evincunt consequa verba. *Drus.*

3 *Animum intendit.*] Per sortem die explorata qua Judæi delerentur. Sors illa Persice פור dicebatur. Unde postea dies פרים. Vide Josephum, in quo pro φρουραίους legendum φουραίους.

4 *Externis legibus vivens.*] Josephus: Ἔθνος ἄμικτον, ἀσύμφυλον, οὔτε θρησκείαν τὴν αὐτὴν τοῖς ἄλλοις ἔχον, οὔτε νόμοις χρώμενον ὁμοίοις, ἐχθρὸν δὲ καὶ τοῖς ἔθεσι, καὶ τοῖς ἐπιτηδεύμασι τῷ σῷ λαῷ, καὶ ἅπασιν ἀνθρώποις. Et in ipso edicto, quod sequitur: δυσμενὲς ἔθνος καὶ τοῖς ἄλλοις ἀλλόκοτον. Tacitus de Judæis: *Separati epulis, discreti cubilibus.* Cicero pro Flacco: *Stantibus Hierosolymis, pacatisque Judæis, tamen istorum religio sacrorum, à splendore hujus imperii, gravitate nominis nostri, majorum institutis abhorrebat.* Juvenalis:

Romanas autem soliti contemnere leges,
Judaicum ediscunt, & servant, & metuunt jus.

5 *Edictum emittitur,* Judæos necandos.] Sic Mithridates una epistola LXXX. mille Romanos, in Asiaticis urbibus, negotiorum causa dispersos, interemit. *Valerius Maximus* lib. IX. c. 3. *Appianus, Florus.*

6 *Missique continuo.*] Ἄγγαροι, βιβλιοφόροι. LXX.

7 *Ab India usque Æthiopiam.*] Indus fatalis ad Orientem Regum Persiæ terminus: sicut ad septentrionem Iaxartes. Æthiopiam intellige, quæ supra Ægyptum est. Universum hoc imperium in Satrapias CXXVII. divisum fuit. *Horn.*

8 *Id ubi Mardochæo compertum.*] Esther. IV.

9 *Conscissis vestibus sacco obvolvitur conspersusque cinere.*] Nullum luctus sui signum omisit. Neque enim, in gravissimis etiam doloribus, ultra hæc Oriens procedebat, ut supra aliquoties dictum.

1 *Ibique*

ſuſque cinere, pergit ad reginam, [1] ibique ejulatu multo, cuncta queſtibus replet: *Facinus indignum*, [2] *immeritam gentem perire, neque ullam pereundi cauſam dari.* Heſter lamen- 8
tantis voce excita, rem, ut erat, cognoſcit. Tum vero 9
anceps conſilii; quia adeundi regem poteſtas non erat (etenim [3] more Perſarum, reginæ introire ad regem, niſi accerſitæ, non licet: nec tamen, quum fuerit regi libitum, ſed ſtatuto tempore admittitur) & forte tum ita evenerat, ut diebus triginta proximis, [4] ſeparata à conſpectu regis Heſter haberetur. Igitur audendum aliquid pro civibus ra- 10
ta, etſi certa peſtis adeſſet, pulchro in negocio [5] occumbere parat. Invocato prius Domino, [6] aulam regis ingre- 11
ditur. At [7] barbarus, re inſolita perculſus, paulatim [8] blan- 12
dimento muliebri delinitus, poſtremo ad cœnam reginæ perducitur: [9] unaque cum illo Haman ille regi charus, & *Judææ gentis infeſtus.

XX. Igi-

1 *Ibique ejulatu multo.*] Non ibi tantum, ſed & in foro & plateis. Erat hic clamandi mos in magnis calamitatibus apud Perſas in uſu & frequens. *Curt.* IV. & V. *Herodot.* III. & VIII. ἐφέρετο ἀμφὶ τὴν πόλεως. *Joſeph.*

2 *Immeritam gentem perire.*] Hoc ex Græcis depromſit, qui Mardochæum clamaſſe dicunt: αἴρει ἔθνος μηδὲν ἠδικηκός. Sic & Joſephus: ὅτι μηδὲν ἀδικήσαν ἔθνος ἀναιρεῖ.

3 *More Perſarum, Reginæ introire ad regem.*] Imo ulli viro aut fœminæ. Puellæ autem virgines admittebantur per vices. Quod autem in Sulpicio, *nec tamen cum fuerit regi libitum, ſed ſtatuto tempore admittitur*, additum videtur ex ingenio ejus. Dubito etiam an cum fide hiſtoriæ conveniat. *Druſ.* Imo non convenit, ſi Joſepho credimus. Nam Regem dixiſſe refert: *legem illam in ſubditos eſſe latam: ipſi vero, ut regni ſociæ, licere omnia.* Regis ſolum circumſtabant lictores cum ſecuribus & haſtis, ut ſi quis non vocatus ingrederetur, eum occiderent, teſte Herodoto III. Ammiano XIV. & aliis.

4 *Separata à conſpectu Regis haberetur.*] Non vocata à rege eſſet. Eſther. IV, 11. *Druſius.*

5 *Occumbere parat.*] In Hebræo: *Si moriar, moriar.* Magnanima vox fœminæ. Græci ἐὰν γὰρ ἀπολέσω με δεῖ. Joſephus: ἑτοίμη εἰμὶ, κἂν ἀποθανεῖν δέῃ τοῦτο ποιοῦσα.

6 *Aulam regis.*] Eſth. V. Atrium interius, quod in aula, quæ in hac hiſtoria non ſemel porta vocatur. Sic Imperatores Turcarum hodieque ſuam aulam appellant. *Druſ.*

7 *Barbarus re inſolita perculſus.*] Quanquam nihil horum in textu Ebræo, tamen ex Græca editione colligimus, ipſam reginam perculſam fuiſſe, quod rex eam irato vultu primum intueretur. *Druſ.* Joſephus: *Et forte torvius ac ſubirato vultu eam adſpexerat.*

8 *Blandimento muliebri delinitus.*] Protendit ei ſceptrum aureum, quod qui tangebat, ἀκίνδυνος ἦν, ut eſt apud Joſephum. *Druſ.*

9 *Unaque cum illo Haman.*] Ut eum in cæterorum procerum invidiam ac odium adduceret. *Lyra.*

* *Judææ*

1 XX. Igitur, quum jam post epulas, [1] multis poculis,
convivium calere cœpisset, Hester [2] genibus regis advol-
2 vitur, gentis suæ perniciem deprecatur. Rex vero [3] *nihil se*
3 *petenti, si quid ultra peteret, negaturum* pollicetur. Tum He-
ster arrepto tempore, [4] Hamanis mortem flagitat, in ul-
4 tionem gentis, quam perditam cupierat. Sed rex, amici
memor, paulisper cunctatur: deliberandique gratia [5] mo-
5 dicum secessit. Deinde regressus, [6] vidit Haman reginæ
6 genua complexum. Succensus ira, & [7] appetitam reginam
7 clamitans, [8] morte eum affici jubet. Et tum [9] regi comper-
tum erat, [10] pœnam crucis per Haman Mardochæo paratam.
8 Ita Haman [11] eidem cruci affigitur, [12] omniaque bona ejus
Mar-

* *Judææ gentis infestus.*] Plus est quam inimicus. Sed Galesinius legendum suspicatur potius, *Judææ genti infestus.* Drusius.

1 *Multis poculis convivium calere cœpisset.*] Circuitione usus est, ut significaret id quod Ebræi dicunt, *in convivio vini.* Drusius. Darius ille vinosus fuit. Unde sepulchro ejus inscriptum: *Possum multum vini bibere, illudque recte ferre.* Athenæus x.

2 *Genibus regis advolvitur.*] Hoc est Sulpicii. *Sigon.*

3 *Nihil se petenti, si quid ultra peteret.*] Etiamsi dimidiam partem Regni petieris tibi dabitur. *Esther.* v. Mos loquendi regibus frequens. Sic & Marci VI. 23.

4 *Hamanis mortem flagitat.*] Totum hoc à Sulpicio confictum videtur. Vide Esth. VII, 6. *Drus.*

5 *Modicum secessit.*] In hortum arboribus consitum. *Drus.*

6 *Vidit.*] Legendum: *Ut vidit.* Sigonius.

7 *Appetitam reginam clamitans.*] Ad stuprum. *Drus.* Vide quam sit lubricus in aula viventium status, ut suspiciones, sæpe etiam non veræ, ad eorum perniciem valeant. *Grot.*

8 *Morte affici eum jubet.*] Obvelato capite. Quod fieri solitum quibus Rex irascebatur. *Aben Esra.* Hinc illa Romanorum formula: *Lictor, colliga manus, caput obnubito, verberato, arbori infelici suspendito.*

9 *Regi compertum erat.*] Ex indicio Harbonæ, qui unus erat ex eunuchis coram rege, id est, regis. Esth. VII. ℣. 9. *Drusius.* Is enim ex domesticis Hamani intellexerat, patibulum illud Mardochæo erectum. *Joseph.*

10 *Pœnam crucis.*] Crucem appellat, quam Ebræi ץ, id est, lignum sive arborem, Græci ξύλον & ξύλον δίδυμον, Latini *arborem infelicem.* Drus.

11 *Eidem cruci affigitur.*] Græce σωρεθήτω; vel, si mavis, ἐσωρώθη: quod verbum usurpant hoc loco interpretes Græci σωρεθήτω ἐπ' αὐτῷ, *crucifigatur in eo.* Sic editio Latina, quam Roma dedit. Nam in Latina Hieronymi, *appendite eum in eo.* Sic etiam Ebræi. *Drusius.* Non in domo sua, sed in porta urbis, ut additamenta volunt. Eo enim patibulum, quo conspectior mors esset, translatum. *A Lapide.* Fuit clavis cruci affixus. *Gretser.* I. de cruce XIX. Laqueo suffocatus, ut jam fit. *Alii.* Ταῦτ' ἐστι τὲ ἐπίχειρα τῆ Τυραννικῆς φιλίας, dicebat Aratus Sicyonius.

12 *Omniaque bona ejus Mardochæo data.*] Non Mardochæo, sed Esteræ reginæ, quæ postea Mardochæum eis præfecit. *Esth.*

Mardochæo data, [1] Judæique sunt absoluti.

XXI. Artaxerxes regnavit [2] annos duos & sexaginta, [1] eidemque [3] *Ochus* successit. Huic rerum ordini recte [4] *Judith* actus [5] conferam. [6] Traditur enim, post captivitatem [2] fuisse: sed [7] quis eo tempore Persis regnaverit, historia divina non edidit. Regem tamen, sub quo illa gesta sint, Nabuchodonosor nuncupat, non utique eum qui Hierosolymam cœperit. Sed nullum hoc nomine, post captivitatem, [4] apud Persas regnasse reperio, [8] nisi si ob impatientiam [9] & pariles

Esth. VIII, 1. & 2. *Drusius.* Jus erat regum Persarum, ut & Hebræorum, elargiri confiscata. *Grot.*

1 *Judæique sunt absoluti.*] In cujus beneficii memoriam institutum est festum Purim. Quocirca etiamnum Judæi eo die in Synagogis suis quotannis legunt historiam Esther: & quoties fit mentio Amani, pugnis & malleis pulsant scamna, perinde ac si caput Amani feritent, uti testatur *Antonius* Margarita libr. de *Ritib.* Judæorum.

2 *Annos duos & sexaginta.*] In hunc numerum consentit Plutarchus Artaxerxe. Eusebius ei tribuit annos XL. tantum, unde suspicatur Sigonius Sulpicium edidisse *duos & quadraginta*, errore, ut fit, ex numeris orto XLII. & LXII. sed fallitur. *Drus.*

3 Ochus.] Qui & Artaxerxes. *Eusebius* in Chronicis: *Ælianus* de varia historia lib. VI. cap. 8. Hic plurimos Judæorum in Hyrcaniam ad mare Caspium deportavit, ubi etiamnum habitare creduntur: atque inde aliquando erupturos opinio est. *Orosius* lib. III. cap. 7. *Drusius.*

4 Judith *actus.*] Liber Judith non extat in Canone Hebræo. Hieronymus eum ex Chaldæo transtulit.

5 *Conferam.*] Legendum, *conferam.* Infra, *ut temporum ordo confertus sit.* Idem Epistola secunda, *ut est confertus apostolis & prophetis*: & Dial. I segm. I. *Neque gravabor quamlibet conferte vobiscum, ut poscitis, fabulari.* Drus. Sic & Giselinus.

6 *Traditur enim post captivitatem fuisse.*] Judith v. 23. *Nuper autem reversi ad Dominum Deum suum, ex dispersione, qua dispersi fuerant, adunati sunt, &c.* Paullo ante in editione Græca fit mentio templi destructi, his verbis, καὶ ὁ ναὸς τοῦ θεοῦ αὐτῶν ἐχρήσθη εἰς ἔδαφος. Unde convinci erroris possunt, qui sentiunt hanc historiam accidisse sub Manasse rege Juda, cum Deioces, qui Ecbatana ædificavit, Medis imperaret. *Drus.*

7 *Quis eo tempore regnaverit.*] De quo magna controversia est. Bellarminus, Serarius, Salianus, Pererius & alii censent, sub Manasse contigisse, cum cognatus vel filius Asarhadonis Assyriis, Merodach Baladan Babyloniis imperaret, vel ipsis etiam Assyriis. Sed hæc opinio neutiquam subsistere potest. Quia Pontifex Joacim demum post reditum ex captivitate fuit. *A Lapide.*

8 *Nisi si ob impatientiam.*] Post captivitatem Judæorum neminem prodidere historiæ Persarum regem nomine Nabuchodonosor, nisi fortasse, *inquit*, Judæi aliquem ex regibus Persarum, ut Ochum, ob similitudinem morum, & actionum, eo nomine appellarint. Quemadmodum si quem conjuratorem exempli gratia Catilinam vocaremus. Legendum autem puto: *Nisi si ob impotentiam.* Item, *quicunque ille*, ut sit; *Nisi si ob impotentiam animi, & pares in crudelitate conatus, quicunque ille rex fuerit, Judæis Nabuchodonosor appellatus sit.* Sigon.

9 *Et pariles conatus.*] Id est, similes.

Usus

pariles conatus, [1] quicum ille rex, Nabuchodonosor à Judæis vocitatus est. Plerique tamen [2] Cambysen, Cyri regis filium, putant esse: quod victor Ægyptum atque Æthiopiam penetraverit. Sed huic opinioni eadem Sacra historia repugnat. Nam duodecimo regis illius anno, Judith fuisse signatur. Porro, Cambyses, non ultra novem annos, rerum potitus est. Unde si in historia opinari licet, [3] sub Ocho rege, qui post Artaxerxem secundum fuit, hæc gesta crediderim: idque vel ex hoc conjicio, quod idem Ochus (ut [4] in secularibus quibusdam scriptis legi) [5] natura immitis, cupiduſque bellorum traditur. Nam & arma finitimis intulit, & [6] Ægyptum, quæ ante multos desciverat,

Usus est hac voce Dialogo textu, segm. 14. *Visam, certum est, parilem quodammodo columnam ruere cœlo.* Frustra igitur Sigonius reponit *pares*: licet hoc magis usitatum sit. *Druſ.*

1 *Quicum.*] Sigon. *quicunque.*

2 *Cambysen, Cyri regis filium.*] Recitat aliorum opinionem, à qua est recessurus. Inter eos est Eusebius in Chronicis, & S. Augustinus lib. XVIII. cap. XVI. de Civit. Dei. Nam loquens de Cyro ait: *Per idem tempus etiam illa sunt gesta, quæ conscripta sunt in libro Judith, quem sane in canone scripturarum Judæi non recepisse dicuntur.* Atque hæc est caussa, cur Josephus Judith non meminerit. *Sigon.* Venerabilis Beda de temporibus ita scribit, *Cambyses Cyri majoris F. ab Ebræis secundus Nabuchodonosor vocatur, & sub eo contigerunt quæ de Judith narrantur.* Druſ. Addit Annianus Berosus, propterea à Cambyse structuram templi impeditam, quod Judæi Holofernem occidissent.

3 *Sub Ocho rege.*] Hanc opinionem refellit Bellarminus de verbo Dei, lib. I. cap. 12. *Druſ.*

4 *In secularibus quibusdam scriptis.*] Id est, profanis, non sacris. Sic litteræ seculares & sacræ opponuntur. Mox ait, *Quod scriptores secularium litterarum nihil ex his, quæ sacris voluminibus scripta sunt, attigerunt*, id est, profanarum. *Secularis gloria*, prologo in vitam S. Martini, est gloria hujus seculi. *Druſ.* Scripta vero secularia intelligere potest Justinum, Ælianum & Plutarchum in Artaxerxe.

5 *Natura immitis.*] Infra, *fuit autem* (Ochus) *ultra omnes cruentus & plusquam barbaro animo.* Nam ut alia omittam, sororem Ocham, eandemque & socrum, vivam capite defodit: patruum cum centum liberis ac nepotibus, telis imperavit transfigi, quodin his maximam apud Persas probitatis laudem consistere videret. Ælianus de varia historia l. II. c. 17. Οἱ δὲ Πέρσαις μάχοι ἀφθόνου τοῦ ὃ Ὦχος ἐπὶ τοὺς ὑπηκόους ἀγελεύθη ἐς τὸ φονικὸν αὐτός. *Druſ.* Justinus: *Hæreditas regni Ocho tradita, qui timens parem conjurationem, regiam cognatorum cæde & strage principum replet, nulla non sanguinis, non sexus, non ætatis, misericordia permotus.*

6 *Ægyptum, quæ ante multos annos desciverat.*] Hoc ab Eusebio sumptum, qui ita scribit: *Ochus anno quartodecimo Ægyptum tenuit, Nectanebo in Æthiopiam pulso, in quo Ægyptiorum regnum destructum est, & anno septimo decimo Sidonem subvertit, atque Ægyptum suo junxit imperio.* Recuperasse autem dicit

rat, bello recuperavit. Quo tempore etiam sacra eorum, 11
& [1] Apim [2] in Deum receptum, [3] irrisisse traditur: quod
postea

dicit Sulpicius, quia à Nabucdonosore subacta Ægyptus ad Cyrum pervenerat, inde defectione inita, regem proprium asciverat. *Sigonius.* Mansit autem Ægyptus sub Persarum imperio usque ad Artaxerxem Longimanum: cujus tempore Ægyptii Inarum, Psammetichi filium, regulum ante Lybiæ, regem crearunt Ægypti. Atque, adjutantibus eum Athenienſibus, primo feliciter satis res Ægyptiis processerunt. Ubi vero Artaxerxes, magna, quam in Cilicia exstruxerat, classe; pedestribus simul copiis, quas per Phœniciam deduxerat, victor evasit: Athenienses quidem dimisit, Inarum autem suspendit. Exinde Ægyptii iterum esse sub Persis, usque ad tempora Darii secundi, sive Nothi: quando regem crearunt Amyrtæum Sebennitam: qui annis sex imperium tenuit. Post hunc quatuor rexere dynastæ Mendesii, Nepheritis, Achoris, Psammites, & alter Nepherites. Hinc tres Sebennitæ, Nectanebos, Teos, Nectanebos. Posterior vero Nectanebos, imperio est spoliatus ab Artaxerxe Ocho. *Vossius.*

1 *Apim.*] Cum Ægyptiacam linguam, & Hebræam, discrepasse quidem in non paucis; attamen in plurimis etiam convenisse constet: facile adducor, ut credam, *Apis* nomen fuisse illud, quo Josephus in sacris nuncupatus. Nempe ut exprimat Hebræum אב, ab, *pater.* Jam vero quæ appellatio Josepho accommodatior, quam *ab*, sive patris? Quippe qui nutricius totius fuerit Ægypti; quales πατέρας μεταφορικῶς *patres* dicti: ut *nutrix* Plauto *altera mater*; quemadmodum superius vidimus. Ipse etiam Josephus Genes. 45. vers. 8. ait fratribus suis, ad patrem Jacob, quo eum adducerent, reditum parantibus, se constitutum esse לאב לפרעה, *in patrem Pharaonis.* Imo fortasse eodem pertinet, quod Pharaonis jussu acclamatum ante eum אברך *abrech*: quod Onkelus componit ex אב, ab, *pater*, & רך, rech, *rex.* Hoc enim רך *rech* significare, auctor quoque est Rabbi Salomon Jarchi. *Vossius.* Quem de Apide Ægypti dissentem vide 1. de Idol. XXIX.

2 *In Deum receptum.*] Bos erat corpore niger, candida fronte, in tergore alba nota insignis, duplicibus pilis in cauda, & lingua cantharo notatus. De hoc Deo videndi sunt Herodotus & alii. *Drusius.* Eum putabant non coitu pecoris, sed cœlesti igne, seu radiis lunaribus conceptum esse. *Plut. Mela.* Duos tauros colebant, alter Apis, alter Mnevis dicebatur, illum Memphi, hunc Heliopoli. *Eusib.* 1. προπ. VII. & II. 1. Et hinc fluxerunt aurei Iudæorum vituli ut supra dictum. *Seldenus.*

3 *Irrisisse traditur.*] Ubi Cambyses Ægypto potitus, non eo deinceps loco Dii fuere Ægyptii: quippe dominis tum Ægypti Persis qui nec Deos agnoscerent animales, nec animantia muta pro symbolis Deorum. Itaque Cambyses Memphitas proceres, festum Apidos agitantes interemit: postea Apide à sacerdotibus adducto, hos quidem flagris cædi jussit; Apidem vero, cum ventrem ferire vellet, in femore vulneravit; unde is postea extabuit; deinde vero, clam Cambyse, à sacerdotibus est tumulatus: uti Herodotus pluribus narrat in Thalia. Artaxerxes autem Ochus, quo loco habuerit religionem Ægyptiam, argumento erit, quod Apim mactavit, & inde eum, epulans cum amicis, absumsit. Unde Ægyptii Ochum appellabant *gladium*, ad asperos ejus mores significandos: quemadmodum testis est Plutarchus lib. de Isid. & Osiride. Qui & postea narrat occasionem istorum. Ochum enim ab Ægyptiis asinum vocatum. Tum illum dixisse: At asinus iste vestrum comedet bovem: hinc apim mactasse. Quorum auctorem

laudat

postea [1] Baguas, spado ejus, natione Ægyptius, indigna-
12 tus, contumeliam gentis, [2] morte regis ultus est. Meminit
13 autem hujus Baguæ [3] historia divina. Nam cum [4] Holoferne-
nes, jussu regis, adversus Judæos, duxerat exercitum, Ba-
14 guam in iisdem castris fuisse memoravit. Unde non immerito in argumentum nostræ opinionis adduxerim, ut rex ille Nabuchodonosor nuncupatus, Ochus fuerit, sub quo [5] Ba-
15 guam fuisse, [6] mundiales historici prodiderunt. Cæterum illud [7] *nemini mirum esse oportebit, quod scriptores secularium literarum, nihil ex his, quæ sacris voluminibus scripta sunt, attigerunt: Dei Spiritu prævalente, ut intaminata ab ore corrupto, & falsis vera miscente, intra sua tantum mysteria contineretur historia, quæ separata à mundi negociis, & sacris tantum vocibus proferenda, permisceri cum aliis, velut aquali sorte, non debuit. Etenim erat indignissimum, ut alia agentibus, ut alia quærentibus,*

laudat Dinonem. Atque idem apud Ælianum legas lib. IV. Historiæ Var. cap. 8. *Vossius.*

1 *Baguas, spado ejus, natione Ægyptius.*] Βαγώας ὁ εὐνοῦχος αὐτοῦ, ὃς ὢν Αἰγύπτιος. Ælianus de varia historia, lib. 4. cap. 8. *Drus.*

2 *Morte regis.*] Quem veneno necavit. *Diod.* 17. Sic infra Sulpicius: *Hunc Bagua ægrotantem veneno sustulit.* Et hanc necis ejus causam etiam Ælianus capite sexto Var. Histor. lib. 8. refert.

3 *Historia divina.*] Sic vocat historiam Iudith apocryphamj sive quod libri apocryphi etiam divini nuncupantur. Sic enim eos à libris profanis distinguunt. Nam sacrum, sive quod idem, divinum, & profanum, opponuntur. *Drusius.*

4 *Holofernes.*] Alibi Olofernes. Sic edit. Rom. Legitur & Orofernes, ut χλίσαν & χείσαν. Nam λ & ρ alternant. *Idem.*

5 *Baguam in iisdem castris.*] Plures fuerunt hoc nomine. Nam & Alexander quendam Bagoam turpiter adamavit. Sunt qui scribant, in lingua Persica, spadonem Bagoa dici. *Idem.*

6 *Mundiales historici.*] Iustinus, Ælianus, Plutarchus in Artaxerxe. Cæterum vocabulo *mundialis*, ab ecclesiasticis scriptoribus mutuato, usus est præter alios Prudentius. Latini dicerent profani historici. Nam (*seculares*) vocabulum etiam ecclesiasticum est, hoc quidem sensu. Mundiales ergo historici, qui tractant mundi negotia, & non ecclesiæ. *Idem.*

7 *Nemini mirum esse oportebit.*] Ptolemæus Philadelphus de Demetrio Phalereo quærens, cur nemo historicus aut poëta sacræ legis mentionem fecisset? respondit: neminem ausum eam attingere quam constaret divinam esse & omni veneratione dignissimam, & punitos esse quosdam à cœlesti numine, qui eam temere attrectare non essent veriti. Theopompum enim volentem inde quædam suis scriptis inserere, mente motum fuisse diebus triginta, & per intervalla insaniæ, precibus Deum placasse, facile conjicientem quæ morbi causa fuerit, atque etiam in somnis admonitum, hæc ideo ipsum pati, quod fuisset circa res divinas curiosior, eaque voluisset proferre profanis hominibus.

Quare

bus, hæc quoque cum reliquis miscerentur. Sed pergam ad cætera, ac [1] per Judith gesta, ut potero, paucis absolvam.

XXII. Igitur reversis, ut supra memoravimus, in solum 1
patrium Judæis, necdum compositio rerum aut urbis statu, [2] rex Persarum Medis bellum infert, atque adversus regem eorum, [3] *Arfaxad* nomine, acie confligit, secundo eventu, [4] perempto rege, gentem imperio adjungit. Idem reliquis 2
nationibus facit, [5] præmisso Holoferne, quem principem mili-

Quare cum à cœpto destitisset, sanam mentem ei fuisse redditam. Theodectæ etiam poëtæ, cum in quadam tragœdia vellet aliquid è sacris libris admiscere, oculos glaucomate suffusos, calligasse, &, cum erratum agnovisset, exorato Deo redditam aciem. Habentur hæc apud Iosephum Antiquit. Iudaic. l. 12. cap. 2.

1 *Per Judith gesta.*] Sigonius corrigit, *Ac Judith gesta:* vel certe, *Atque Judith gesta.* Fateor hoc Latinius & elegantius dici: sed tamen Sulpicii ævo ita loquebantur. Orosius lib. 1. cap. 8. *Hæc idem Moyses plenius veriusque, tanquam per se suosque gesta, conscripsit.* Idem cap. 12. *quæ per Mosen strenuè acta sunt:* & mox, *sicut quæ per eum gesta.* Drus. Imo de ejus gestis figmenta. Nam Canonicus liber esse non potest, qui nec Hebraice scriptus, nec à Iudæis unquam agnitus, & insuper impia commendat. Iudith inducitur non solum multa mentiens, sed etiam, quod horrendum, Deum in hæc verba precans, πάταξον δόλον ἐκ χείλεων ἀπάτης μου. Ibidem laudat cædem Sichemitarum à Simeone patratam, ut opus divinum, quam Scriptura condemnat ut impium. Gen. XXXIV. & XLIX. Denique, ut jam dictum, nulli tempori res convenit, nec ullum ei assignari potest, ex quo non plurima emergant ἄτοπα. Vide Chamierum, Spanhemium, Gerhardum & alios Theologos.

2 *Rex Persarum Medis bellum infert.*] Quia sub Ocho hæc gesta putavit, ideo eum appellat regem Persarum, qui Iudith. 1. ℣. 5. rex Assyriorum vocatur. Quam multa hic quæ debilitant opinionem Sulpicii! Primum enim Ochi tempore nullum regnum Assyrium, nullus erat rex Assyriorum. Deinde ut demus Persarum regem ibi regem Assyriorum dici, tamen is non regnabat Ninivis, quæ regia tum esse diu ante desierat. Postremo bellum eo tempore nullum Medis illatum, cum Persæ & Medi unum regem haberent. Unde Arphaxad rex Medorum esse non potuit, nisi fortasse regem appellat, qui satrapa duntaxat erat, quem Latini autores regulum vocant. Quod si conceditur, tunc illud mirum, belli hujus Medici nullam mentionem fieri apud autores. *Drusius.*

3 Arfaxat *nomine.*] Nomen hoc Ebraicum est scribique debet Arphaxad, cum *d* in fine. Sic enim certe scribitur Gen. x. ℣. 22. Nec variat editio nostra vulgata Iudith. 1. 1. Græca quoque habet Ἀρφαξάδ, ut dubitare de vera scriptura nemo jam debeat. *Drus.* Opiniones de illo Arphaxad, variæ sunt. Est Arbaces. *Serar.* Dioeles sive Dejoces. *Bellarmin.* & *Salian.* Cyaxares. *Genseb.* Præfectus Medorum. *Alii.* Quæ omnia αὐσχεδίασμα sunt, & opiniones meræ. *Horn.*

4 *Perempto rege.*] Quem cepit & jaculis confixit. *Græci.*

5 *Præmisso Holoferne.*] Qui Persa fuit. *Cedrenus.* Quod nomen ostendit, sicut Tissaphernes, Artaphernes, Intaphernes. Quanquam & apud Assyrios, Armenios, Cappadoces reperti, qui nominarentur Holofernes. *Serar.* Fuit Archisa-

militiæ delegerat, cum millibus peditum centum & viginti,
3 [1]equitum duodecim. Is Cilicia & [2]Arabia bello vastatis, mul-
4 tas urbes aut vi capit, aut metu in deditionem compellit.
Jamque [3]Damascum admotus exercitus, magno Judæos ter-
5 rore perculerat. Sed impares ad resistendum, neque ad dedi-
tionem acquiescentibus animis, expertis quippe usque ante
6 captivitatis mala [4] ad templum frequentes concurrunt. Ibi
communi gemitu, permixtoque ululatu, divinum auxilium
implorant: *satis se Domino, ob peccata vel crimina dedisse pœ-
narum, reliquiis saltem,* [5] *servitio nuper exemptis, parceret.*

1 XXIII. Interea Holofernes [6] Moabitis in deditionem
acceptis, atque adversum Judæos in societatem belli as-
sumptis, quum ab eorum principibus inquireret, *quibusnam
viribus freti Hebræi, deditioni animos non dedissent*; [7] Accitor
quidam comperta edisserit: *Judæos* [8] *Dei cultores, pio à patri-
bus*

chisatrapa. *Zonaras.* Rex. *Tertull.* 1. contra Marc. Filius Assueri & Estheris. *Maironis.* Quæ omnia vel falsa & inepta, vel incerta sunt.

1 *Equitum duodecim.*] Græca habent cxx. millia.

2 *Arabia.*] Vide num sit legendum, *& Mesopotamia:* quam bello vastatam narrat historia Judith. 11. 14. Quamvis in eodem capite, καὶ ἦλθεν ἕως ὁρίων Ἰάφεδ, τὰ πρὸς νόμον, κατὰ πρόσωπον τῆς Ἀραβίας, καὶ ἐκύκλωσε πάντας τοὺς υἱοὺς Μαδίαν, &c. *Drus.* Arabia complectitur quasdam Mesopotamiæ partes, quæ hodie Iraca Arabum dicuntur. De quo supra. *Horn.*

3 *Damascum.*] Hæc Syriæ caput, Arabice *Sciam* & *Demasc*, Syris *Darmsue*, sita in amplo campo ad radices Libani. *Sionita.* Judith. 11. 17. *Et post hæc descendit in campos Damasci in diebus messis, & succendit omnia sata omnesque arbores & vineas fecit incidi: & cecidit timor illius super omnes inhabitantes terram.* Verba sunt ex editione Hieron. Græce habetur, καὶ κατέβη εἰς πεδίον Δαμασκοῦ *Drus.*

4 *Ad templum frequentes concurrunt.*] Judith. IV. 2. Περὶ Ἱερουσαλὴμ καὶ τοῦ ναοῦ Κυρίου θεοῦ αὐτῶν ἐταράχθησαν. & vers. 9. *infantes prostraverunt contra faciem templi Domini.* Quæ perspicue convellunt sententiam eorum qui hæc accidisse scribunt sub Cambyse. Nam templum consummatum fuit primum anno sexto Darii Nothi, ut supra demonstratum est. *Drusius.* Et rejectum quoque. Nam factum id sub Artaxerxe Longimano.

5 *Servitio nuper exemptis.*] Captivitatem Babylonicam intelligit, è qua non ita pridem reversi erant. Paullo ante, *expertis quippe usque ante captivitatis mala.* Drus.

6 *Moabitis.*] Desideratur, *& Ammonitis*; vel si mavis, *filiisque Ammon.* Nam Achior, de quo mox, dux erat filiorum Ammon. *Drus.*

7 *Acccitor.*] Judith. 5. Mirum, quonam modo, qui etiam Græcis est Ἀχιὼρ, hic voce adeo detorta, Accitor nominetur. Nisi aliorum scriptorum, qui hodie non extant, fide nitatur. *Giselinus.* An mendum est librariorum? *Drusius.*

8 *Dei cultores.*] Dei non Deorum: & Dei

bus ritu institutos, olim in Ægypto [1] *pependisse servitium: inde divino munere eductos, ac* [2] *siccatum mare pedibus emensos: postremo,* [3] *omnibus gentibus devictis, habitatas* [4] *majoribus terras recepisse. Exin,* [5] *variorerum statu floruisse, aut concidisse, atque* 2
iterum malis emersisse: [6] *secundum merita, iratum aut placatum Deum vicissitudine expertos, dum peccantes incursionibus hostium aut captivitatibus coërcentur, propitio numine semper invicti. Cæ-* 3
terum, si præsenti tempore absque peccato sint, nullo modo eos posse superari: sin aliter se habeant, facile vincendos. Ad hæc 4
Holofernes, ferox multis victoriis, nihil sibi invictum ratus, ira accensus, cur ex peccato potissimum Judæorum pendere illius victoria putaretur, propelli Accitor [7] in castra Hebræorum jubet, ut cum his periret, quos vinci non posse affirmaverat. Ac tum Judæi montes petiverant. Ita 5
quibus id negotii datum, ima montium successere, ibique 6
[8] vinctum Accitor reliquerunt. Quod ubi Judæi animadvertunt, exemptum vinculis, [9] in collem perducunt. Causas rei 7
quærentibus, gesta exponit, receptusque, parem exitum opperiebatur. Is post victoriam circumcisus, [10] Judæus fa- 8
ctus est.

XXIV. Igi-

Dei veri, quem Deum patrum suorum vocabant, qui sunt Abraham, Isahac, Jacob. Alio autem sensu Achior dicit, *deserentes itaque ceremonias patrum suorum, quæ in multitudine Deorum erant*: qui se ipsum explicat cum ait, *populus iste ex progenie Chaldæorum est. Hic primum in Mesopotamia habitavit, quoniam noluerunt sequi Deos patrum suorum, qui erant in terra Chaldæorum.* Idem.

1 *Pependisse servitium.*] Supra *captivitatem pependerunt*: & de Jeroboamo servo Salomonis, *aliquandiu Salomoni servitutem pependerat.* Idem.

2 *Siccatum mare.*] Rubrum. vide supra lib. 1.

3 *Omnibus gentibus devictis.*] Terræ Chanaan, quæ septem erant: unde terra septem gentium. In his præcipui erant Chananæi & Amorræi. *Druf.*

4 *Majoribus.*] Abrahamo, Isahaco & Jacobo; quos supra patres appellavit. *Idem.*

5 *Variorerum statu.*] Sub judicibus.

6 *Secundum merita.*] Id est, facta eorum bona vel mala.

7 *In castra Hebræorum.*] Si castra erant, ea erant Bethuliæ in ipsa urbe. Bethuliam autem putarim esse quæ in libris Canonicis Bethel dicitur. Quod tamen dubitans, pono, non adfirmo. *Druf.* Alii in Galilæa, tribu Zabulon, ponunt, & cerni etiamnum vestigia castrorum Holofernis. *Brocard.* & *Adrich.* Quæ fabulosa. Nam liber est, αἰνιγματώδης. *Grot.*

8 *Vinctum.*] Ad arborem. Judith. 6.

9 *In collem perducunt.*] Bethuliam, quæ in colle, vel potius in monte sita. Nam collis humilior & depressior est quam mons. *Druf.*

10 *Judæus factus est.*] Proselytus factus est. Tales etiam Judæos vocabant:

1 XXIV. Igitur Holofernes, difficultate locorum com-
perta, quia adiri præcelsa non poterant, [1] montes mili-
tibus circumdat, & summa cura Hebræos [2] aquationibus
2 prohibet: eoque maturius obsidionem sensere. Itaque vi-
cti penuria aquæ, ad [3] *Oziam* principem concurrunt, proni
3 omnes ad deditionem. Ille vero, opperiendum paulisper,
& divinum auxilium expectandum respondens, [4] quinto-
4 decimo die deditionis tempus constituit. Quod ubi [5] Iu-
dith compertum, quæ [6] viro vidua, prædives opibus, in-
signis specie, sed moribus quam vultu illustrior, [7] tum in
castris erat, arctis suorum rebus, etiam certo sibi exitio,
audendum aliquid & tentandum rata, caput comit, vultu
5 expolitur, [8] comite ancilla castra hostium ingreditur. Sta-
timque ad Holofernem deducta, *perditas res suorum* memo-
6 rat, *se transfugio vitæ consuluisse.* Deinde à duce poscit libe-
rum, extra castra, nocturno tempore, egressum, orandi
gratia. Mandatum id vigilibus, portarumque custodibus.
7 Sed ubi per triduum, egrediendi ac redeundi consuetudi-
nem

unde verbum מתיהודים Judaizabant, id est, sacra Iudæorum suscipiebant. Interdum qui proselytus evaserat, dicebatur proselytus justitiæ. Nam proselyti nomen in lingua Græca quemlibet advenam denotat. Sic etiam גר in lingua Mosis. *Idem.*

1 *Montes militibus circumdat.*] Quibus cincta erat Bethulia. Sic de Ierosolyma legimus, *montes circum eam.* Nam pars Iudææ montosa erat: quæ ideo montana sive montes Iudææ vocatur. In hac Bethulia erat. *Idem.*

2 *Aquationibus prohibet.*] Nam incidi curavit aquæductum eorum: tum etiam custodes posuit fontium, ne haurirent aquam ex eis. *Idem.*

3 *Ad* Oziam *Principem concurrunt.*] Judith. VII. Erat Michæ filius, ex tribu Simeon.

4 *Quintodecimo die.*] Quærendum unde hoc habeat. Nam Judith. 7. 23. quinto die. Etiam in Græco πέντε legitur. Forte Severus initio scripserat, *quinto demum die.* Drus.

5 *Judith.*] Nonnulli censent nomen hoc commune esse, sicut est Abra. יהודית enim Judæam denotat. Verius, esse nomen proprium. *A Lapide.*

6 *Viro vidua.*] Virum habuerat nomine Manassem, qui genus suum referebat ad Simeonem patriarcham. Vidua vero manserat domi suæ tres annos & quatuor menses, vel, sequendo Hieronymum, sex menses. Vide Judith. VIII. vers. 3.

7 *Tum in castris erat.*] Bethuliæ, ubi erant castra Ebræorum. Supra dixerat, *propelli Accitor in castra Hebræorum jubet.*

8 *Comite ancilla.*] Judith. X. 2. *vocavit abram suam*, id est, ancillam, famulam. Proprie ita vocantur ancillæ honestiores. Legitur hæc vox ἄβρα sive ἄβρα (nam anceps scriptura) Genesis 24. in editione τῶν ἑβδομήκοντα: item Exod. 11. αἱ ἄβραι

nem ſibi, [1] barbaris fidem fecit, Holofernem cupido in-
ceſſit, dediticiæ corpore [2] abuti. Etenim forma excellen- 8
ti, [3] Perſam facile permoverat. Ita ad Ducis tentorium,
[4] per Baguam Eunuchum, [5] deducunt, initioque convivii,
barbarus [6] multo ſe vino obruit. Tum remotis miniſtris, 9
priuſquam vim mulieri inferret, ſomno captus eſt. Judith, 10
tempore arrepto, [7] caput hoſtis deſecat, ſecumque aufert.
Et cum ſecundum conſuetudinem, caſtris egredi credere- 11
tur, incolumis ad ſuos regreſſa eſt. Poſtero die Hebræi, 12
[8] caput Holofernis de ſuperioribus oſtentantes, eruptione
facta, ad caſtra hoſtium pergunt. Tum vero barbari, ſi- 13
gnum pugnæ poſcentes, [9] tabernaculum ducis frequentes
aſſiſtunt. Ubi truncum corpus repertum, fœda formidine 14
in fugam verſi, terga hoſtibus præbuerunt. Judæi fugien- 15
tes perſecuti, cæſiſque multis millibus, caſtris ac præda po-
titi.

αἱ ἄβραι αὐτῆς, id eſt, ancillæ ipſius. *Druſius.*

1 *Barbaris fidem.*] Galeſin. *Barbari.* Quod non capio quid ſibi velit. Mutandum enim potius erat, *Barbaro.* Vulgata lectio perarguta eſt, & facilis. *Giſelin.*

2 *Abuti.*] Malim *abutendi.* Druſ. Sed abſque cauſa. *Horn.*

3 *Perſam.*] Id eſt, Holofernem, quem Perſam appellat eo modo, quo ſupra Nabuchodonoſorum Perſarum regem eſſe dixit. *Druſ.*

4 *Per Baguam Eunuchum.*] Baguam interpres noſter vulgatus Bagoa nominat. Hujus meminit vir doctus per hæc verba, *Fuit litteris proditum, reges Perſarum, qui ſpadones in regnum aſciti fuere, Bagoas nuncupari.* Druſ. Bagoa non tam eſt nomen proprium, ut vult Serarius, quam commune, Perſis ſignificans Eunuchum. Id docet Plinius lib. 13. 4. Ovidius 11. Amor. 11.

Quem penes eſt Dominam ſervandi cura Bagoi.

Sic Alexandri M. Eunuchus fuit Bagoas. *Curtius* 10. & Herodis quoque. *Joſephus* XVII. 3. Porro errat Sulpicius, qui Judithæ Hiſtoriam refert ad tempora Artaxerxis Ochi, eo quod ipſe habuerit Eunuchum nomine Bagoa. *A Lapide.*

5 *Deducunt.*] Eſt cur malim, *deducitur.* Druſ.

6 *Multo ſe vino obruit.*] Tantum vini hauſit quantum nunquam per totam vitam uno die hauſerat. *Idem.*

7 *Caput hoſtis deſecat.*] Pugione ſive acinace ipſius Holofernis, qui ad columellam lecti pendebat. *Druſius.* Sic A. Ch. CCCCLIV. Aëtio adhuc vivente, Attila, Aëtii hortatu, noctu, mulieris manu, cultro confoditur. *Baronius.*

8 *Caput Holofernis de ſuperioribus oſtentantes.*] Sic Machabæus ſuſpenſo capite Nicanoris, 11 Mach. xv. 35. M. Livius & Cl. Nero Coſſ. cæſo Aſdrubale, caput inopinato in caſtra Annibalis projecerunt. *Livius* 26.

9 *Tabernaculum ducis frequentes aſſiſtunt.*] Nemo audebat cubiculum pulſare, aut introeundi excitandive cauſſa fores aperire. Tandem accedens Bagoas, tabernaculi atrium pulſat, ſuſpicatus eum cum Juditha dormire. Sed cum nullum jacentis motum auribus perci-

titi. Judith summis laudibus celebrata, [1] centum & quin-
16 que annos vixisse traditur. Hæc, [2] Ocho rege, ut opina-
17 mur, gesta sunt, anno imperii ejus [3] duodecimo. A tem-
pore Hierosolymæ restitutæ, usque in id bellum, fuerunt
18 [4] anni duo & viginti. Cæterum Ochus [5] viginti tres annos
regnavit. Fuit autem [6] ultra omnes cruentus, & plusquam
19 barbaro animo. Hunc Bagua spado ægrotantem [7] venenis
20 sustulit. Post eum [8] *Arxes*, filius ejus, [9] triennio imperium
tenuit. [10] *Darius* annos quatuor.

XXV. Ad-

peret, ingressus cubiculum, propius ad lectum accedit, subductaque cortina deprehendit eum in lecto jacentem truncum sine capite. *Druf.*

1 *Centum & quinque annos.*] Jud. 16. ỳ. 28. Minus recte aliqui censent, Judith postquam facta est vidua, vixisse annos cv. Sic enim moriens fuisset cxl. annorum. *A Lapide.* Et tamen Græci ac Latini Codices hoc volunt, ut etiam Sixtus Senensis observat. *Chamier.*

2 *Ocho Rege.*] Turpis anachronismus. Nam bellum hoc, si vera historia est, in longe antiquiora tempora incidit, nimirum Saosduchini Regis Assyriorum, cui cognomen Nabuchodonosor. Nam Arphaxad Rex Medorum est Dejoces Herodoti, conditor Ecbatanæ. Ergo Historia Judith ad tempora Manassis pertinet; Betulia autem est Bethhogla. Certum tamen est Ochum, debellata Ægypto, magnam Judæorum multitudinem in Mediam abduxisse, & ad Caspium mare collocasse, ut ex Julio Africano Georgius Syncellus ac P. Orosius referunt. Et hi sunt illi Judæi quos ab Alexandro Magno arctiori custodia intra montes conclusos nugantur Rabbini atque ex Christianis multi: unde erupturos sub Antichristi adventum metuunt. *Horn.*

3 *Duodecimo.*] Decimo tertio. Judith. 11. 1.

4 *Anni duo & viginti.*] Imo duo & quadraginta. Nam Jerosolyma restituta anno Artaxerxis xxxii. qui regnavit annos lxii. Adde duodecim Ochi, faciunt xliii. Sciendum alibi, ubi vulgo lxii. Sigonium legere xliii. Si recte, tum nihil hic mutandum. Nam x. Artaxerxis & xii. Ochi simul efficiunt xxii. *Drusius.*

5 *Viginti & tres.*] Et sex. *Eusseb. Funccius. Justinus* 10.

6 *Ultra omnes cruentus.*] Plutarchus Artaxerxe. De quo supra dictum.

7 *Venenis sustulit.*] Causa & factum paulo ante expositum.

8 *Arxes.*] Arses Ochi F. Eusebio: aliis Arsames.

9 *Triennio.*] Quadriennio. *Eusebius*, & alii.

10 *Darius.*] Ultimus, Arsami F. qui Codomannus. Quidam Arsanes scribunt, per N. Cæterum *Arsami* F. obvium in Eusebio, ut *Codomanus*, vel magis Codomanus in Justino historico. Sic nominabatur antequam regnum adeptus esset. Vide Iustinum, lib. 10. Ex privata enim fortuna (fuerat enim ἀζάνδης sive ἀσπάνδης, id est, ἡμεροδρόμος, ut interpretatur Hesychius) ad regnum pervenit, Darii nomine, ne quid regiæ majestati deesset, honoratus. Siquidem in more positum erat olim, ut ad imperium accedentes reges nomina mutarent. Regnum autem consecutus fuit beneficio Bagoæ eunuchi. Quod significat Alexander apud Curtium: *Ne Darius quidem Persarum accepit imperium, sed in sedem Cyri beneficio Bagoæ castrati hominis admissus.* Quibus addo aliud testimonium Alexandri Macedonis ex Arriani lib. iii. ubi Dario per epistо-

XXV. Adversum hunc [1] *Alexander* Macedo [2] acie con- 1
flixit. [3] Eo victo, [4] Persis imperium ademptum: quod ab 2
initio Cyri steterat [5] annos ducentos & quinquaginta. Ale- 3
xander victor fere omnium gentium, [6] adiisse Hierosolymæ tem-

epistolam exprobrat, quod occiso Arse, Bagoæ opera, imperium occupasset, οὐ δικαίως, οὐδὲ κατὰ τῶν Περσῶν νόμον. Similiter Strabo libro xv. ejus spadonis opera Darium οὐκ ὄντα τοῦ γένους τῶν βασιλέων, regem factum scribit. Sed & Diodorus Siculus libro XXVII. ait post Ochi & Arsis ejus filii cædem ἐρήμου ὄντος τοῦ βασιλέως οἴκου, καὶ μηδενὸς ὄντος τοῦ κατὰ γένος διαδεξομένου τὴν ἀρχὴν, Darium regnum Bagoæ eunuchi beneficio adeptum esse. *Drusius.*

1 *Alexander Macedo.*] Fuit spurius, ex adulterio, ut creditur, Pausaniæ cum Olympiade, genitus. Quod ex Plutarcho & Iustino satis clare apparet; & constanter Persæ ac Arabes affirmant. *Schickardus. Vossius.* Arabes eum *Dhulkarnayn* Bicornem vocant, non tam ob partum Orientis & Occidentis Imperium, quam à cornuta Alexandri effigie, nummis exhibita, ut Jovis Ammonis filius agnosceretur. *Golius.*

2 *Acie conflixit.*] Bis cum eo conflixit. Semel ad Issum in Cilicia: iterum deinde in Arbellis apud Gaugamela. *Drusius.* Locus ergo ultimæ pugnæ, Gaugamela, vicus exiguus & obscurus fuit, sexcentis ab Arbela stadiis. *Arrianus. Plutarch.* Habuit tum Alexander etiam Judæos in exercitu. Qualis Mysonianus fuit, cujus apud Euseb. IX. προπ. 2. memoria extat. Vide Cunæum II Reg. Hebr. 18.

3 *Eo victo.*] Et occiso. Quod scelus Bessus & Nabarzanes admiserunt. *Curtius* 5.

4 *Persis imperium ademtum.*] Et ad Græcos translatum. Unde Asia & Syria Græciæ nomen acceperunt, ut supra monitum.

5 *Annos ducentos & quinquaginta.*] Debent Artaxerxi Mnemoni tribui LXII anni. Alioqui tantum essent anni CCXXX. Quod ex subjecta tabula clare perspicies. Cyrus regnavit ann. XXXI. Cambyses ann. IX. Magi fratres menses VII. Darius Hystaspis ann. XXXVI. Xerxes annos XXI. Artaxerxes μακρόχειρ ann. XLI. Xerxes alter mens. II. Sogdianus mens. VII. Darius Ochus ann. XIX. Artaxerxes Mnemon ann. LXII. Ochus ann. XXIII. Arxes sive Arses ann. III. Darius ultimus ann. IV. Suumma ann. CCCCL. mens. 4. Ita Sulpicius: alii aliter. Nam sunt qui tantum CC. annos hoc imperium stetisse volunt. Sunt etiam qui CCXXX. & alii CCXXV. annos ei assignant. Vide Bris. de regno Persarum. *Drus.*

6 *Adiisse Hierosolymæ templum.*] Pontifice Jaddua, qui Ebræis Simeon Justus, si modo iidem sunt, & non alius hic ab illo Jaddua Pontifex. In historia Ebraica Hananel nominatur. Salmanticensis, *Simeon Justus pontifex fecit duas vaccas, & ipse fuit è viris magnæ synagogæ, vocaturque Jaddua.* (Iddo est in Ebræo) *è semine Josuæ filii Josedec summi sacerdotis.* Et mox, *eum honoravit Alexander Macedo adoravitque.* Drusius. Ἐλιασοὺν Nicephori est Ἐλιασοῦς in Ms. *Jaddua* seu *Jaddus*, is erat qui Alexandrum Magnum excepit; ut Josephus, cujus sequaces sunt Paulus Diaconus, Freculphus, plerique alii. Id vero alii Simeoni I. seu Justo tribuunt. Vide Abraham Ben David in Cabala, & *Sepher Juchasin* pag. 195. a. Alii *Chananiah* (pro Onia qui sequitur ut videtur) eum nuncupant, ut Joseph. Gorionides lib. I. cap. 5. Certe Simeonem illum etiam *Iddo* & Jaddum interdum apud Ebræos dici legimus. Vide sis Abraham Ben David in Cabala Historica, interprete Genebrardo, *Sepher Iuchasin* fol. 66

templum dicitur, ac dona intuliſſe: edixitque per omne imperium, quod ſui juris effecerat, *ut Judæis ibidem degenti-*
4 *bus,* [1] *liberum eſſet in patriam reverti.* Exacto [2] duodecimo imperii anno, ſeptimo poſteaquam Darium devicerat, [3] apud
5 Babyloniam [4] defunctus eſt. [5] Regnum amici ejus, qui ſimul

a. & *Shalsheleth* R. Gedaliæ Ben Iechia fol. 22. *Seldenus.*

1 *Liberum eſſet.*] Hoc Perſarum reges liberum fecerant. Quid igitur? *Iudæis petentibus ut patriis legibus vivere ſibi liceret, utque ſeptimo quoque anno concederetur tributorum immunitas, conceſſit omnia.* Ioſephus Originum lib. 11. cap. 8.

2 *Duodecimo imperii anno.*] Machab. 1. ℣ſ. 8. *regnavit Alexander annos* XII. *& mortuus eſt.* Euſebius in Chronicis addit menſes ſex. Alii ſcribunt anno decimo tertio vita functum eſſe. Rurſum Euſebius, *Alexander regnum Aſiæ anno regni ſui ſeptimo occupat & tenet omnia annis duodecim.* At Sulpicius, *ſeptimo, poſteaquam Darium devicerat, apud Babyloniam defunctus eſt.* Quomodo hoc verum eſſe poteſt, ſi tenuit omnia annis duodecim? *Druſ.* Nulla difficultas. Alexander omnia tenuit annis duodecim, id eſt, & Macedoniam & Aſiam.

3 *Apud Babyloniam.*] Quo conceſſit, Coſſæis ſubactis, ad audiendas omnium fere gentium legationes. *Diod.* 17. *Arrian.* 7. Et quanquam Magi urbem hanc ei fatalem fore prædicerent, tamen ab Anaxarcho Philoſopho perſuaſus, hæc contemſit, ac urbem ingreſſus eſt. *Iuſtin.* XII. *Plut. Alex.*

4 *Defunctus eſt.*] Caſſandri fraude, & ingenito vitio, periit, veneno ſcilicet & crapula. Igitur Dæſii quinto apud Eumæum, ſeptimo & XV. apud Perdiccam epulatus, ſequentes dies ſomno dedit, ut Ælianus ex diariis Alexandri refert. Addit Βαγώᾳ ἐδείπνησε τῇ τετράδι μετ' εἰκάδα, τῇ δὲ τρίτῃ ἐκάθευδε, legendum πέμπτῃ, vel epulatus eſt apud Bagoam τετάρτῃ φθίνοντος, τῇ τρίτῃ ἐκάθευδε, Dæſii XXVII. ſequenti obdormiit ſimul & obiit. Arianus ex iiſdem diariis ait in morbum incidiſſe Dæſii XIIX. Sequenti die nihilominus apud Theſſalum Medium (Iuſtinus Medicum perperam vocat) Dæſii XX. apud Nearchum potaſſe, ac tandem Dæſii XXVIII. periiſſe. Addit: *Mortuus eſt Olympiade* CXIV. *Prætore Hegeſia. Vixit annos duo & triginta & tertii menſes octo. Regnavit annos duodecim, & hos octo menſes,* hoc eſt, mortuus eſt exeunte primo Olympiad. CXIV. anno. *Capellus.* Vide Iuſtinum XII. Curtium, Arrianum, Plutarchum & alios. Non abſurde ſtatuas in viſione Danielis cap. 7. imperium Græcorum comparari pardo, quia Alexander M. fuerit vinoſus, uſque adeo ut ſi eos minus ſequi viſum fuerit, qui veneno interiiſſe arbitrantur, ſatis tamen cauſæ ſola in vinolentia fuerit, cur periret Babylone. *Voſſius.* Ab ejus obitu æra Græcorum ducitur, de qua Muhammed Alferganus ex verſione Golii: *Romani & Syri æram deducunt ab initio annorum Alexandri, dicti bicornis, qui quidem dies fuit feria ſecunda.*

5 *Regnum amici ejus.*] Alibi eſt, *ſervi ejus*, id eſt, aulici: & alibi, *ſtipatores ejus.* Significat autem principes & duces exercitus Macedonici, qui ejus venerationis ac virtutis erant, ut ſingulos reges eſſe putares, ait Iuſtinus lib. 13. Fumus in oculis meis quod 1 Machab. cap. 1. ℣ſ. 7. *Et vocavit pueros ſuos illuſtres, qui una ſecum enutriti fuerant à juventute, & diviſit illis regnum ſuum, dum adhuc viveret.* Quid aut quem ſecutus eſt autor ille, alioqui non malus, cum hæc ſcriberet? An in mente habuit locum Danielis? *Dum ipſe adhuc ſtaret, confractum fuit regnum ejus, & diviſum fuit in*

quatuor

mul cum illo maxima illa bella gesserant, [1] partiti sunt. Inde 6
aliquanto tempore, [2] sine usurpatione regali susceptas partes procuraverunt, [3] *Arridæo*, quodam *Philippo* Alexandri fratre regnante, [4] cui perimbecillo, verbo datum imperium videbatur, res autem penes eos erat, qui sibi exercitum & provincias distribuerant.

XXVI. Nec vero hic rerum status diu mansit, [5] omnesque se reges appellari maluerunt. [6] Primus in Syria post 1 2
Alexan-

quatuor ventos cœli? Nam de Alexandro loquitur, & *staret* interpretantur viveret. *Drus.*

1 *Partiti sunt.*] Appianus in Syriacis, *Amici Alexandri gentes subactas divisérunt in satrapias, Perdicca divisore, ex autoritate Philippi: nec multo post mortuis regibus regnarunt ipsi satrapæ.* Oros. lib. 3. cap. 21. *Alexander per duodecim annos trementem sub se orbem ferro pressit. Principes vero ejus XIV. annis dilaniaverunt, & veluti opimam prædam à magno leone prostratam avidi discerpsere catuli, seque ipsos in rixam invicem irritatos prædæ æmulatione fregerunt.* Idem.

2 *Sine usurpatione regali.*] Nemo enim se regem appellabat, aut regis nomen usurpabat, quandiu aliquis ex stirpe Philippi Alexandrive in vivis erat. *Idem.*

3 *Arridæo quodam Philipppo.*] Proprium ei nomen Arridæus sive Aridæus: id post mutatum in Philippus, amore, ut creditur, Philippi; cujus stirpem Macedones unice amabant. Iustinus, *cum equites quoque idem feciſſent, pedites indignati, nullas sibi consiliorum partes relictas, Aridæum Alexandri fratrem regem appellant, satellitesque illi ex tribu sua legunt, & nomine Philippi patris vocari jubent.* Malim Arridæo. Iustinus hoc nomen scribit Ariddæo, cum duplici D. *Drus.* Vide Diodorum 18. Curtium x. Seneca de beneficiis IV. *Quid sibi voluit providentia, quæ Aridæum regno imposuit? Illi putas hoc datum? Patri ejus datum est & fratri.*

4 *Cui perimbecillo verbo.*] Nomen regium penes illum erat, autoritas penes alios. Vide Iustinum libro 13. Sic dico, nihil præter nomen habebat, quod Sulpicius appellat imbecille verbum, cum mentis non satis compos esse crederetur. Appianus, *Arridæus amore stirpis Philippi electus fuit, quamvis mentis, ut putabatur, non satis compos esset, cum adhuc Alexandri filii essent sub educatoribus. Nam & mater prægnans observabatur.* Drusius. Male hunc locum Drusius accepit. Nam dispungenda hæc sunt; *cui perimbecillo, verbo datum imperium.* Et sic omnia clara. Cæterum Philippo Aridæo succesſerunt tres liberi Alexandri, *Alexander*, qui in Canone Ptolemaïco appellatur Ægus, *Hercules* & *Cleopatra*, quibus interfectis Duces, nullo jam regni hærede superstite, reges se appellarunt. *Horn.*

5 *Omnesque se reges appellari maluerunt.*] 1 Machab. 1. 9. *Alexandro mortuo servi ejus occupato suo quisque loco, omnes sibi diadema imposuerunt, necnon eorum posteri per multos annos.* Primus in Asia Antigonus, victo Ptolemæo, ab exercitu rex appellatus fuit, extinctis tum regibus Aridæo Philippi atque Alexandri filiis. Mox etiam Ptolemæum regem suum appellavit exercitus, ne ob cladem videretur victori cedere. *Drusius.* Quinque initio regna fuerunt, Asiæ, Thraciæ, Macedoniæ, Syriæ, Ægypti. Postea quicquid Lysimachi fuerat Macedonico regno adjectum, partim ab aliis occupatum est. Vide Diodor. Iustin.

6 *Primus in Syria post Alexandrum Rex fuit.*] Hoc verum non videtur. Nam initio

Alexandrum [1] *Seleucus* rex fuit, subjecta eidem [2] Persideac [3] Babylone. Qua tempestate Judæi annuum stipendium, [3] trecenta argenti talenta [4] regi dabant: nec tamen per exterter-

tio Syria paruit Ptolemæis regibus Ægypti. Respondeo Asiæ & Syriæ satrapam primum fuisse Antigonum. Eum bello vicerunt Seleucus & Ptolemæus: unde contentio inter hos duos de regno Syriæ. Qua de re videndus lib. 5. Polybius, ubi inter alia Antiochus queritur de injuria quam sibi fecerat Ptolemæus in occupandis Syriæ locis. Antigonum enim & Seleucum, qui primi ea loca occupaverant, verissimos ac justissimos dominos fuisse ajebat. Ideoque ad se, non ad Ptolemæum, Syriæ regnum, quasi hæreditario jure pertinere. Quippe Ptolemæum adversus Antigonum pugnasse non sibi, sed Seleuco eorum locorum imperium quærentem. Præterea communem omnium regum concessionem in medium afferebat. Nam quo tempore, superato Antigono, dividere inter se regna Cassander & Lysimachus & Seleucus voluerunt, Seleuci esse omnem Syriam judicavere. Hæc ibi: quæ fortasse moverunt Eusebium (nam hunc Sulpicius sequitur) ut scripserit Seleucum primum in Syria regnasse annos XXXII. *Drusius.*

1 *Seleucus.*] Cognomento Nicanor, *Eusebius.* Nicator, alii. Quæ putatur esse vera Macedonica dialectus. Appellatio à victoriis quas habuit. Alii dictum ita putant à Nicatore quodam cæso. *Drusius.* A victoriis dictum Νικάτωρ, tradit Appianus Syriaco. Ammianus 23. *Nicatori Seleuco victoriarum crebritas hoc indiderat cognomenti.*

2 *Perside ac Babylone.*] Primum fuit satrapa Babyloniorum: postea factus est *rex Babyloniæ Mediæque*, Appianus: *Babyloniæ & superiorum locorum*, Eusebius. Idem aliter. Nam superiora loca vocantur Media ac Persia, ut 1 Machab. VI, 1. *Rex Antiochus perambulans superiores regiones, audivit esse civitatem Elymaida in Perside nobilissimam.* Drus.

3 *Trecenta argenti talenta.*] Annuum vectigal sive tributum, quod Iudæi Seleuco dabant, erant trecenta talenta non auri, sed argenti, aut eo plus. Infra: *Nam deficientibus Iudæis ab eo, qui ei ultra trecenta argenti talenta annua pensitaverant.* Drusius. Videtur significare, Iudæam post Alexandrum tributum pependisse regi Syriæ Seleuco, cui Babylon, & Persis paruerit. Quod si credidit, vehementer erravit. Nam Iudæa primum paruit Ptolemæo Lagi filio Ægypti regi, qui illam armis occupavit, teste Iosepho, & Eusebio: inde Ptolemæo Philadelpho, qui biblia convertenda per septuaginta Iudæos interpretes procuravit; de quorum interpretatione mirabili, ac divina Iustinus, Tertullianus, Epiphanius, & Augustinus de civitate Dei, lib. XVIII. cap. XLII. Tum Ptolemæo Euergeti, ad extremum Ptolemæo Eupatori filio ejus, quo tempore unus post alterum regnarunt in Syria, Seleucus Nicanor, Antiochus Soter, Antiochus Theus, Seleucus Callinicus, Seleucus Callinici filius, & Antiochus frater ejus, cognomento Magnus. Hic vero demum Ptolemæo Eupatori Syriam eripuit. Quod Ptolemæus Epiphanes successor Eupatoris ferre non potuit. Itaque misso Scopa duce, Antiocho illam extorsit. Sed Antiochus superato Scopa rursus recepit. Inde collocata Ptolemæo Epiphani in matrimonium filia Cleopatra, partem tributorum Iudææ, nomine dotis illi attribuit, ac partem sibi retinuit. Iudæa tamen in potestate regum Syriæ mansit, Iosepho teste. *Sigon.*

4 *Regi dabant.*] Non Seleuco sed Ptolemæo Lagi, qui & Σωτὴρ dictus. Is Hierosolyma Sabbatho occupavit; ut ex Agatharcide Cnidio Iosephus XI, 1. ostendit. ὁ δὲ Πτολεμαῖος πολλὰς αἰχμαλώτους λαβὼν, ex montano Iudæ-

ternos magiſtratus, ſed [1] per ſacerdotes ſuos regebantur, [2] patrioque ritu vivebant, donec plerique eorum, [3] longa rur-

dææ tractu, Samaria, & Gariſin, κατῴκιζεν ἅπαντας εἰς Αἴγυπτον ἀγαγών. Ac propter fidem, per præſidia eos diſtribuit τοῖς Μακεδόσιν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ αὐτὸς ποιήσας ἰσοπολίτας. Multi etiam ſponte in Ægyptum migrarunt illecti ubertate terræ, & Ptolemæi benevolentia. Sic Ioſephus.

1 *Per ſacerdotes ſuos.*] Id eſt, pontifices. Iuſtinus lib. XXXVI. *Semper exinde hic mos apud Iudæos fuit, ut eoſdem reges & ſacerdotes haberent: quorum juſtitia religione permixta incredibile quantum coaluere.* Non tantum apud Iudæos hic mos obtinuit, ſed etiam, ſi Servio credendum apud alias gentes. Qua de re ſic ille ad hunc Virgilii locum,

Rex Anius, rex idem hominum Phœbique ſacerdos.

Majorum, inquit, *hæc erat conſuetudo ut rex eſſet etiam ſacerdos vel pontifex: unde hodieque imperatores, pontifices dicimus.* Cæterum quando primum cœperit hic mos in Iudæa, incertum. Darii quidem Nothi ævo ſuos adhuc duces habebant: ſed poſt, ratio regiminis immutata fuit, cum Alexandri tempore ſacerdotis Iadduæ imperio ſubeſſent. Nullius certe ducis aut principis tum mentio uſurpatur apud autores. Poſt Macchabæi ſacerdotes dicti ſunt ethnarchæ. Primus Ariſtobulus diadema ſumſit. Quamvis in hiſtoria Ebraica Judas & fratres ejus reges nominentur. *Druſius.* Ex Levitica gente, poſt templi urbiſque reſtaurationem, primum pontifices rebus gerundis præfuerunt, nullo principis aut regis nomine aſſumpto. Apud hos omnis gratia, potentia, divitiæ erant, aut ubi illi volebant, cæteri vulgus erant, ſine honore, ſine auctoritate. Itaque tanti muneris decus non mediocribus conſiliis appetiverunt, qui Levitæ modo eſſent: quidam per vim, plures fraudibus, fallaciiſque, at pauci vera via illuc nitebantur. *Cunæus.* Monendum eſt interea, ut pontificis nomen, modo quem diximus, ei interdum tribuebatur qui nondum pontificatum geſſiſſet, ita etiam ſæpenumero tum in ſacris literis, tum apud optimos ſcriptores, viciſſim Sacerdos & Sacerdotii vocabulum, adeoque genus Sacerdotale, pro eo quod Pontificem, Pontificatum & Pontificale denotat, uſurpari. Unde etiam Pontificia dignitas ἱερατικὴ τιμὴ *honor Sacerdotalis* & Stola Pontificia ἱερατικὴ *Sacerdotalis* Ioſepho vocatur, & ἱερωσύνη *Sacerdotium* aliquoties ipſe Pontificatus. Et frequens eſt hujuſmodi uſus Sacerdotis & Sacerdotii apud Sulpitium Severum, Hieronymum, alios. *Seldenus.*

2 *Patrioque ritu vivebant.*] Habentes αὐτονομίαν. Et tum inſignis illa Ptolemæi in eos benignitas, ac LXX. Interpretum hiſtoria contigit. Vide Joſeph. XII, 2. De qua tamen ingens controverſia. Nam Joſephus Scaliger aperte tradit, fabulas Judaicas eſſe, quæ de Ptolemæo Philad. & LXX. tradantur. Verſionem autem, ſuadente Judæorum utilitate conſcriptam, qui tum Græce fere loquebantur. Numerus Interpretum, interpretandi ratio, & quæ de ſeparatione ac conſenſu tanto ambitu dicuntur, ex XXIV. cap. Exodi petita ſunt. *Heinſius.* Saidus vero Batricides, Patriarcha Alexandrinus in Chronico ſuo, neque Philadelpho, neque Lagidæ interpretationis curam aſſignat, ſed alium Ægypti Regem nomine *Oalab Aos* ejus authorem facit. De quo vide Seld. num. I. de ſucceſſ. in Pontif. VII. Certe in Canone Ptolemæi, quem Calviſius & Petavius ex Mſſ. produxere, Ἀλεξάνδρος Αἴγος, inter Philippum Aridæum & Ptolemæum Lagi occurrit, de quo nemo novit quid ſtatuendum ſit. *Horn.*

3 *Longa rurſum pace.*] Quam agitarunt ſub Alex. M. & quatuor Ptolemæis, per annos amplius centum. *Sigon.*

1 *Sub*

rurſum pace corrupti, miſcere omnia ſeditionibus, & turbare cœperunt, affectantes ſummum ſacerdotium libidine,
4 avaritia, & dominandi cupidine. Namque primum [1] ſub rege *Seleuco*, [2] *Antiochi* magni filio, [3] *Oniam* ſacerdotem, [4] virum ſanctum atque integrum, [5] *Simon* quidam falſis apud regem
5 criminibus inſimulatum, [6] exquirere nequiverat. Interjecto deinde tempore, [7] *Jaſon* frater Oniæ, [8] *Antiochum* regem, qui Seleuco fratri ſucceſſerat, adiit, [9] augmentum ſtipendii polli-

1 *SubRege* Seleuco.] Seleucus iſte fuit ſeptimus rex Syriæ, cognomento Philopator ſive Philopater: cui Epiphanes ſucceſſit anno cccxxxvii. regni Græcorum, quod à Seleuco Nicanore initium ducit. *Druſ.*

2 Antiochi *magni filio.*] *Antiochus rex Syriæ victo Pt. Philopatore Judæam ſibi ſociat.* Euſebius ex Joſepho ſcripſerat τὴν Ἰουδαίαν προσάγεσθαι, id eſt, ſibi adjungit, ſubjicit. Quippe inter Seleucidas & Ptolemæos proprie certamen erat, utri cavam Syriam occuparent. Judæa vero erat προσκαταβλήματος, acceſſionis inſtar, & ceu navis modo à borea, modo à noto huc & illuc concuſſa. *Capellus.*

3 Oniam *Sacerdotem.*] Oniam tertium, Simonis ſecundi F. ad quem Areus ſive Arius rex Lacedæmoniorum legatos miſit. Ita Euſebius & Joſephus. A quibus diſſentit doctiſſimus Scaliger, qui ab Ario legatos miſſos ait ad Oniam Iadduæ F. ſub Seleuco Nicanore, quo tempore Arius quoque ille erat in vivis, poſt quem nullus alius Arius in familia regia fuit. *Druſius.*

4 *Virum ſanctum & integrum.*] איש חסיד ותמים id eſt, ὅσιον καὶ ἄμωμον ἢ τέλειον. Ἄμωμον, id eſt, immaculatum, ſine macula. Hujus meminit Breviarium Jaſonis c. III. τῆς ἁγίας τοίνυν πόλεως καὶ τῶν νόμων ἔτι κάλλιστα συντηρουμένων διὰ τὴν Ὀνίου ἀρχιερέως εὐσέβειάν τε καὶ μισοπονηρίαν, συνέβαινε καὶ αὐτοὺς τοὺς βασιλεῖς τιμᾶν τὸν τόπον. Vide ſequentia.

5 Simon *quidam.*] Idem liber, Σίμων δέ τις ἐκ τῆς Βενιαμὶν φυλῆς προστάτης τοῦ ἱεροῦ καθεσταμένος. Hinc diſcimus primum Benjamitam fuiſſe: deinde præpoſitum templi. Vide II Machab. IV. I. *Idem.*

6 *Exquirere nequiverat.*] Giſelin. *excutere.* Sigon. *extinguere.* An hoc egerit Simon, neſcio: hoc ſcio II Machab. III. ℣ſ. 6. haberi, καὶ νικήσαι τὸν Ὀνίαν μὴ δυνάμενος, Proinde legendum putarim hoc loco, *vincere nequiverat.* Druſius.

7 Jaſon *frater Oniæ.*] II Macchab. IV. Qui ſic vocari maluit quam Jeſus: quod eſt nomen Ebraicum, ut illud Græcum ſive Helleniſticum, unde ſcripſerim libentius Jaſo. Ἰάσων, Jaſo; ut Πλάτων, Plato. Sic Zeno. Similiter ſcribi poſſet Simo, nemo ex Græco Σίμων Nam Ebraicum Simon non abjicit N. Moris erat illo tempore ut nomina Ebraica cum Græcis permutarent. Sic ex Jeſus factum Ἰάσων. Similiter frater Onias dictus eſt Menelaus. Nihil dico, ſi non Tarphon ex ea conſuetudine mutavit in Τρύφων, qui Latine Trypho diceretur. Sic hodieque quidam Janus dicunt pro Johannes. *Druſ.* Vide Joſeph. XII. cap. 6.

8 Antiochum *Regem.*] Cognomento Ἐπιφανῆ, id eſt, Illuſtrem, qui poſt Ἐπιμανὴς dictus eſt, id eſt, Inſanus. Hæc acciderunt poſt exceſſum Seleuci, anno regni Græcorum, id eſt, Syro-Macedonum, cxxxvii. *Druſ.*

9 *Augmentum ſtipendii pollicitus.*] Talenta tria millia ſexcenta ſexaginta. Joſeph.

pollicens, si sibi summum sacerdotium traderetur. Et quan- 6
quam insolitum, neque ante permissum cuiquam erat [1] per-
petuo sacerdotio perfungi: solicitus tamen regis animus,
atque æger avaritia, facile superatus est. [2] Ita depulso Onia, 7
Jasoni [3] sacerdotium est mandatum. Is fœde admodum 8
[4] cives patriamque laceravit. Dein quum per Menelaum 9
quendam, [5] Simonis illius fratrem, promissam regi pecu-
niam

seph. περὶ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ. trecenta quinquaginta, & ex reditibus aliis talenta LXXX. Epitoma Iasonis. Hic denuo stipendium dixit pro tributo aut vectigali. *Drus.*

1 *Perpetuo sacerdotio perfungi.*] Lege, *perpetuo sacerdotio non fungi:* aut cum Sigonio, *non perpetuo sacerdotio perfungi.* Nam usque ad hæc tempora pontificatus fuerat perpetuus. Sequentia quoque corrupta esse judicat Sigonius, atque ita corrigit, *tamen rex avaritia prævalente Oniam depulit, & Jasoni pontificatum concessit.* Drusius. Violatam vult contra Josephum legem, primo in Iasoniis initiis, non in ejus abdicatione. Corrigendus autem proculdubio est, ut Sigonius & Drusius monuere; nec sine negatione legenda verba illa, *perpetuo sacerdotio fungi. Non perpetuo sacerdotio,* aut *perpetuo sacerdotio non fungi*, ipsum quidem scripsisse dubitari nequit. Ita res ipsa nemini non manifesta postulat. Et Sulpitius sane alia habet Iosepho nimis adversa. *Seldenus.*

2 *Ita depulso Onia.*] Demortuum scribit Iosephus Oniam tertium. Alii autem eum Pontificatu ab Antiocho depulsum ajunt, ut Sulpitius Severus lib. II. Et vide Iasonis Cyrenæi breviarium capite IV. Quin & ipse Iosephus libro de Rationis imperio cap. IV. diserte de Antiocho, καταλύσας, inquit, τὸν Ὀνίαν τῆς ἀρχιερωσύνης, Ἰάσωνα τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ κατέστησεν ἀρχιερέα, *Oniam Pontificem exautoravit, atque Iasonem fratrem ejus in Pontificatum evexit.* Quin paulo post iisdem artibus & duplo fere quam dederat Iason, Menelaus, qui & Onias nominatus, (nam præ Ebraicis jam Græca nomina, uti etiam & mores, malle cæperunt) licetur, & cauponante Pontificatum Antiocho, in dignitatem, fratre abdicato, evectus est. Et tunc primum, pro dominantium libidine, & petentium ambitione, Pontificatus in tempus dari atque auferri cœptus, qui antea perpetuus neque pro libitu exuendus erat. Iosephus lib. XV. cap. 3. οὐ γὰρ ἄλλος γέ τις ἀφῃρέθη τὴν τιμὴν ἅπαξ παραλαβών. ἀλλὰ πρῶτος μὲν Ἀντίοχος ὁ Ἐπιφανὴς ἔλυσε τὸν νόμον, ἀφελόμενος μὲν Ἰησοῦν, καταστήσας τὸν ἀδελφὸν Ὀνίαν. *Neque solebat honor hic semel assumtus abrogari. Sed primus Antiochus Epiphanes eam legem violavit, abdicato Jesu & substituto Onia fratre ejus.* Vide sis eundem lib. XII. cap. 6. & lib. XIII. cap. 15. Eusebium numero MIↃ CCC LXV. & II Maccab. 4. *Seldenus.*

3 *Sacerdotium est mandatum.*] Et una principatus. Nam ea ætate penes pontificem etiam principatus erat. Id colligo ex II Machab. IV, 10. ubi summum sacerdotium diserte principatus appellatur. Porro sacerdotium hic est ἱερωσύνη, & idem valet atque ἀρχιερωσύνη. Sic ἱερεὺς usurpatur pro ἀρχιερεὺς, ut Actor. 5. 24. Sed & I Machab. 15. 1. Σίμωνι ἱερεῖ, mox se explicat cum ait, ἱερεῖ μεγάλῳ. *Drus.*

4 *Cives patriamque laceravit.*] Initio ritus Græcanicos introduxit & gymnasium Ierosolymæ instituit: post, cum Menelaus ei esset suffectus, urbem cædibus implevit. Vid. II Mach. V, 6. *Drus.*

5 *Simonis illius fratrem.*] II Mach. IV, 24.

Si

niam misisset, patefacta semel ambitioni via [1] iisdem artibus quibus Jason prius, *Menelaus* quoque sacerdotium [2] ob-
10 tinuerat. Nec multo post, quum is promissum argenti modum non reddidisset, loco pellitur, [3] Lysimachus substi-
11 tuitur. Inde [4] inter Jasonem & Menelaum fœda fuere certamina, donec Jason profugus [5] patria excessit.

1 XXVII. His initiis corruptis moribus, eo usque processum, ut [6] plerique popularium ab Antiocho poscerent,
2 permitti sibi [7] more gentilium vivere. Quod quum rex petentibus annuisset, certatim pessimus quisque delubra extruere, idolis supplicare, [8] legem profanare occœperat. Inter-

Si Maccabæorum historiam sequimur, Jason ille ultimus Pontifex erit ex posteris Eleazari. *Sigonius.* Sic Iaso Cyrenæus. Aliter Iosephus Origin. lib. XII. cap 6. & Eusebius in Chronico. Scribunt enim hunc fuisse fratrem Iasonis, alio nomine Iesus dictum. *Drus.*

1 *Iisdem artibus.*] Emit pontificatum, ut antea Iaso fecerat, trecentis argenti talentis eum supergressus. II Macch. IV, 24. *Drus.*

2 *Obtinuerat.*] Sigon. *obtinuit.* Probo vehementer. *Drus.*

3 *Lysimachus substituitur.*] Frater Menelai, II Machab. cap. IV, 29. *Drus.* Iason Cyrenæus quarti filii Simonis, scilicet Lysimachi, successionem memorat. Ὁ μὲν, inquit, Μενέλαος ἀπελιπε τὴν ἀρχιερωσύνης διάδοχον Λυσίμαχον τὸν ἑαυτοῦ ἀδελφὸν, *Et Menelaus reliquit pontificatus successorem Lysimachum fratrem suum. Reliquit* scilicet, ut qui ab Antiocho Eupatore necatus non relinquere nequiret. Nam apud Iosephum & Eusebium, Menelaus Pontifex ita sublatus est. At illi, uti & Nicephorus, non Lysimachum, sed Alcimum proximum faciunt successorem, de quo inferius. Certe & Josephus verbis expressis Oniam seu Menelaum νεώτατον ἀδελφὸν, *natu minimum fratrem* Iasonis fuisse ait. Neque alibit tribuit plures Simoni secundo filios. Vulgata autem de Lysimacho, *Menelaus amotus est à Sacerdotio, succedente Lysimacho fratre suo.* Si abdicationem ante obitum intelligendam velis, refragatur Iosephus, qui secundum abdicationis perpetuæ hujus ex sui natura dignitatis exemplum, in Hyrcano Aristobuli fratre ponit. Sed & Sulpicius heic: *Nec multo post, quam Menelaus promissum argenti modum non reddidisset, loco pellitur, Lysimachus substituitur.* Seldenus.

4 *Inter Jasonem & Menelaum.*] II Macc. 5.

5 *Patria excessit.*] Fugit ad Ammanitas sive Ammonitas, II Macch. IV, 26. *profugus in Ammanitidem expulsus est regionem.* Ubi notabis Ammanitidem dici, quæ vulgo Ammonitis. Sic Ammanitæ qui & Ammonitæ. Crebrum hoc in editione τῶν ἑβδομήκοτα. *Drus.*

6 *Plerique popularium.*] In queis Tobiæ filii, qui à Menelai partibus stabant. Iosephus Antiquitat. lib. XII. c. 6.

7 *More gentilium.*] Ritu Græcanico. Iosephus: *Major populi pars factionem Iasonis sequebatur, quorum vim non sustinentes Menelaus & Tobiæ filii secesserunt ad Antiochum, dicentes se velle relictis patriis institutis ac legibus, religionem regis & Græcanicos ritus assumere.* Vide sequentia lib. XII. cap. 6. *Drus.*

8 *Legem profanare.*] Καὶ τὴν τῶν αἰδοίων περιτομὴν ἐπεκάλυψαν, ὡς ἂν εἶεν

Interea [1] Antiochus, rediens ab Alexandria (namque 3
tum bellum [2] regi Ægyptio intulerat, quod [3] jussu Senatus
& Populi Romani deposuit, [4] Paulo & Crasso consulibus)
[5] Hierosolymam adiit, cum [6] discordantem superstitioni-
bus susceptis populum reperisset, legem Dei destruens, &
his favens, qui impia sequebantur, [7] omnia templi orna-
menta detraxit, ac [8] multa cæde vastavit. Id gestum, ab 4
excessu Alexandri, anno centesimo uno & quinquagesimo,
Paulo

εἶεν καὶ τὰ περὶ τὴν ἀπόδυσιν Ἕλληνες. *Joseph.*

1 *Antiochus rediens ab Alexandria.*] Ioseph. XII. 6, 7. II Macchab. v. Nam capta Memphi ipsam Alexandriam, regni tum Ægyptii metropolin, obsidere conabatur. Quanta illa urbs fuerit, vide apud Strabonem & alios Geographos; ut & Tyrium XIX. Belli Sacri XXVII.

2 *Regi Ægyptio.*] Ptolemæo Philometori, II Macc. v.

3 *Jussu Senatus & populi Romani.*] Ἀπεκρούσθη δ' οὐ τῆς Ἀλεξανδρείας μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς ὅλης Αἰγύπτου, τῶν Ῥωμαίων αὐτῷ παραγγειλάντων ἀπέχεσθαι τῆς χώρας. *Joseph.* Cum Ptolemæi fratres à Senatu auxilia petiissent, missus est legatus Popilius ad Antiochum, qui abstinere illum Ægypto, aut si jam ingressus esset, excedere juberet. Quum in Ægypto eum invenisset, osculumque ei rex obtulisset (nam coluerat inter cæteros Popilium Antiochus, cum Romæ obses esset) tunc Popilius facessere interim privatam amicitiam jubet, cum mandata patriæ intercedant: prolatoque senatus decreto & tradito, cum cunctari eum videret, consultationemque ad amicos referre, ibi Popilius virga, quam in manu gerebat, amplo circulo inclusum ut & amicos caperet, consulere jubet, nec prius inde exire quam responsum senatui daret, aut pacem aut bellum cum Romanis habiturum. Adeoque hæc austeritas animum regis fregit, ut pariturum se senatui responderit. Hæc Justinus lib. XXXIX. Videatur etiam *Livius* XLV. *Valerius Maximus* lib. VI. c. 4. *Appianus* Syriac. & alii.

4 *Paulo & Crasso.*] L. Æmilio Paulo, & C. Licinio Crasso. *Drusius.* Anno U. C. IↃLXXXV. *Sigon.*

5 *Hierosolymam adiit.*] Iosephus XII. 7. I Macc. I. II Macc. v. Factum id anno CXLIII. Seleucidarum.

6 *Discordantem.*] Duas populi factiones Antiochus reperit, unam in vetere disciplina, & religione manentem; alteram superstitionibus gentilium depravatam: atque ita favens ei, quam ipse colebat, & Dei legem evertens templum expilavit. *Sigon.*

7 *Omnia templi ornamenta detraxit.*] Templum spoliavit, ablatis inde vasis sacri ministerii, & inter cætera candelabris aureis, altari aureo, mensaque propositionis, quam vocant, ac ne aulæis quidem relictis, quæ è cocco & bysso constabant. *Josephus.* Nec thesauris etiam pepercit: nam abstulit è templo mille octingenta talenta. Breviarium Iasonis. *Drus.*

8 *Multa cæde vastavit.* Historia posscit, ut legamus, *multa cæde eam vastavit.* Tanta enim virorum mulierumque occisio, tanta virginum ac puerorum facta cædes est, ut tribus non amplius diebus, octoginta hominum millia perierint. Iaso Cyrenæus: *Direptaque tota urbe, habitatores partim necavit, partim captivos cum liberis & uxoribus abduxit, usque ad decem millium numerum.* Iosephus lib. XII. cap. 7. *Drusius.* Hanc miseriam & vastationem prædixit Daniel VIII.

1 *Post*

Paulo (ut diximus) Crassoque consulibus, [1] post quinquennium fere quam [2] Antiochus regnare cœperat.

1 XXVIII. Sed ut temporum ordo consertus sit, ac liqueat evidentius, quis hic fuerit Antiochus, regum qui post Alexandrum in Syria fuerunt, & nomina & tempora enumera-
2 bimus. [3] Defuncto, ut supra retulimus, rege Alexandro, ab amicis ejus regnum omne divisum, ac regio nomine ali-
3 quandiu administratum est. [4] *Seleucus*, post novem annos, in Syria rex est appellatus, regnavitque annos duos & tri-
4 ginta. Post eum [5] *Antiochus* filius ejus, annos unum de vi-
5 ginti. Inde *Antiochus*, Antiochi filius, [6] qui & *Theus* co-
6 gnominatus est, annos quindecim. Post hunc *Seleucus* filius, cognomine [7] *Callinicus*, annos unum & viginti.
7 Item [8] *Seleucus* filius Callinici, annos tres. Hoc defuncto,

Antio-

1 *Post quinquennium fere.*] Superfluit dictio *fere*, ut sæpe alias. Nam Antiochus regnare cœpit anno Græcorum CXXXVII. à quo quintus est annus CXLII. Consule priorem Machabæorum. *Druf.*

2 *Antiochus.*] Multi, quos inter Fr. Iunius, putant hunc Antiochum nomine Gogi describi à Prophetis. Certum est Asiam minorem nomine Gygis, famosi Lydorum Regis, aliquando dictam. Unde Poëta Gygeum Caystrum & lacum vocat. Ubi Lipsius male *Cygneum.*

3 *Defuncto Rege Alexandro.*] Autor prioris Machabæorum scribit vivo adhuc Alexandro id factum esse. Qua de re diximus antea. Nam videtur Danielem secutus. Cæteri tamen cum Sulpicio consentiunt, etiam Iosephus. *Druf.*

4 Seleucus *post novem annos.*] Eusebius XII. annos habet. Seleuci regis exordium novam æram in Oriente peperit, qua Iudæi plurimum usi sunt, postquam sub Græcorum dominatu esse cœperunt. Hanc æram *Terik dhilkarnain* Arabes vocant, id est, epocham δ διχέρωτος, *cornigeri.* Is est Alexander M. qui se Ammonis, sive Jovis cornigeri filium existimari volebat. Ita passim Albatenius eam appellat. Judæi מנין שטרות *æram contractuum*, quod illam ad obsignandos contractus adhiberent: etsi de appellationis origine minus constat. Illud extra dubitationem est, hujus initium epochæ ab illo anno procedere, qui ante Christianam æram putatur 312. & est Per. Jul. 4402. quo 117. Olympias iniit. *Petavius.* De regibus Syriæ, vide Appianum in Syriacis, Justinum, Livium, & alios.

5 *Antiochus.*] Σωτὴρ, qui novercam adamavit, & postea Gallos in Asiam irrumpentes repulit. *Druf.*

6 *Qui & Theus cognominatus est.*] Id est, Deus. Hunc pater ex noverca genuit, quem post uxor ejus veneno sustulit. Theum autem primi cognominavere Milesii, quia Timarchum eorum Tyrannum occiderat. *Appianus.*

7 *Callinicus.*] Gallinicus est apud Eusebium & Funccium. Hunc pater Antiochus è Laodice genuit. *Drusius.* Hoc cognomentum & Herculi tribuit cum Luciano Plutarchus, & Martyribus Zonaras. *Bernec.*

8 *Seleucus filius Callinici.*] Qui Κεραυνὸς dictus, & πώγων. Imperio præfuit annos tres, nec à valetudine firmus, nec ab opibus. Quocirca exercitum continere in officio non potuit. Appianus autor eum sublatum fuisse veneno, pur-

puratо-

[1] *Antiochus* frater Callinici, [2] Asiam & Syriam tenuit, annos septem & triginta. Hic est Antiochus, adversus quem [3] Scipio, Africani frater, bellavit: quo bello victus, & [4] imperii parte multatus est. Hic duos filios habuit, Seleucum & Antiochum, quem obsidem Romanis dederat. Ita Antiocho Magno mortuo, [5] *Seleucus* ejus filius, natu minor, regnum adeptus est: sub quo [6] Oniam sacerdotem [7] à Simone insimu-

puratorum perfidia, post exactum annum regni alterum. *Drus.*

1 *Antiochus frater Callinici.*] Qui primo ἱέραξ dictus, ob rapacem naturam. Vide Strabonem 16. Justinum 27. Postea ob victorias & imperii amplitudinem, *Magni* cognomentum accepit.

2 *Asiam & Syriam tenuit.*] Asiam, victo Achæo, Mediam quoque, Persiam, Hyrcaniam, Bactrianam, & omnes excepta Parthia superioris Asiæ provincias, recepit. *Polyb.* 7. 8. 10. 11. *Iustin.* 41. *Appian.* in Syriac. Judæam quoque Ægyptio Regi eripuit. *Ioseph.* 12. 3.

3 *Scipio Africani frater.*] L. Scipio Consul, P. Scipionem Africanum fratrem legatum habens. *Iustinus* 31. *Livius* 34. *Appian.* Syriac.

4 *Imperii parte multatus est.*] Pacis leges Antiocho ita datæ fuerunt, ut Europa omni abstineret, Asiaque omni, quæ cis Taurum montem est, decederet: pro impensis autem in bellum factis xvcIↃ. talentorum Euboicorum daret, mille talenta per XII. annos penderet. In Chronico Eusebii, *Post prælium quo in Thermophylis est victus Antiochus, hoc inter Romanos & eum convenit, ut mille talenta per annos singulos vectigalis nomine eis solveret.* Drus. Unde Tacito Histor. 2. Antiochus dicitur inservientium Regum ditissimus. Vide Grotium 3. De Jure Pacis & Belli 15.

5 *Seleucus ejus filius.*] Philopator. De quo Dan. 11. 20. Joseph. 12. 4. Hic Danieli dicitur prævaricator & turpi mangonio regnum infamans, ac tributis lacerans. Hunc Josephus Soterem vocat. Sed Seleucus hic non magis Soter fuit, quam Philopator. Siquidem hæc elogia ab adulatoribus tam putida assentatione imponebantur, ut in contrariam partem pleraque sint accipienda. *Capellus.*

6 *Oniam sacerdotem.*] Qui III. hujus nominis. Ab ejus filio Onia conditum templum in agro Heliopolitanæ præfecturæ prope Memphim. Quod aliud est ab illo quod Onias Simonis Justi filius exstruxit. Quæ duo templa multi imperite confundunt. Nam hoc in Alexandriæ præfectura. Tempus, locus, persona utriusque invicem discrepat. Et Judæis extra patriam degentibus, non solum in Ægypto, sed alibi etiam fuisse templa complura (quæ tamen ex jure Ebraico semper damnanda) manifesto liquet ex Oniæ, Oniæ tertii filii, libello supplice Philometori, apud Josephum, de templo Leontopolitano, porrecto. Et vix dubitare queo, Strabonem de Ebræorum aliquo, in Ægypto, templo locutum esse, ubi verba faciens de Ægyptiaca Templorum extruendorum ratione, ἐστὶ δέ τις, inquit, καὶ πολύστυλος οἶκος, καθάπερ ἐν Μέμφει βαρβαρικὴν ἔχων τὴν κατασκευήν. Πλὴν γὰρ τοῦ μεγάλους εἶναι καὶ πολλοὺς, καὶ πολυστίχους τοὺς στύλους, οὐδὲν ἔχει χαρίεν, οὐδὲ γραφικὸν, ἀλλὰ ματαιοπονίαν ἐμφαίνει μᾶλλον. *Seldenus.* Vide eundem I. de Success. in Pontificatum VIII.

7 *A Simone insimulatum.*] De quo paulo ante egit.

11 insimulatum, diximus. Tum [1] Antiochus à Romanis dimissus, datusque in locum ejus obses Demetrius Seleuci re-
12 gis, qui eo tempore regnabat, filius. Seleuco mortuo, anno imperii duodecimo, regnum frater *Antiochus*, qui Romæ obses fuerat, occupavit.

1 XXIX. Is [2] post quinquennium, quam regnare cœperat, ut supra docuimus, Hierosolymam depopulatus est.
2 Etenim grave Romanis [3] stipendium pensitans, ipse, immensis sumptibus, pene necessario cogebatur pecunias rapto quærere, neque ullam prædandi occasionem omittere.
3 [4] Post biennium deinde, pari rursum clade affectis Judæis, ne forte frequentibus malis compulsi, bellum sumerent,
4 [5] præsidium arci imposuit. Inde [6] sacram legem evertere aggressus, mittit edictum: *ut omnes, relictis majorum suorum tradi-*

1 *Antiochus à Romanis dimissus.*] Si obses dabatur à rege ad fidem fœderis confirmandam, ergo à Seleuco rege obses erat repetendus. Quare Romani dimisso Antiocho, qui post Epiphanes dictus est, Demetrium regis Seleuci filium obsidem receperunt. *Sigon.*

Antiochus.] Hic est, Ἐπιφανὴς, de quo supra, Danieli cap. 11. ℣s. 21. ὑπιδανὸς, נבזה. Spurcitiem vel hinc agnoscas, quod Timarcho Babyloniam, Heraclidæ ærarium commisit. Erant hi fratres, & ambo Antiochi exoleti, παιδικὼ, inquit Appianus Syriacis. *Capellus.* Hic videtur esse Gog Prophetarum. Quod tum ex historia ostendi potest, & ex nomine apparet. Nam ex ANTIOXOΣ, si initium & finem tollas, fit IOX, quod Prophetæ alludentes ad Magog, quæ Syria, Gog efferunt. *Horn.*

2 *Post quinquennium.*] Cum ex Ægypto, quam subito invaserat, Senatus mandato recessisset. Id gestum est anno regni Græcorum CXLIII. ut habetur 1 Machab. 1. 21. unde videtur potius legendum *post sexennium.* Ita Funccius. *Drus.*

3 *Stipendium pensitans.*] Gravi tributo pacis à Romanis victus oneratusque. *Justinus.*

4 *Post biennium deinde.*] Anno CXLV. regni Græcorum, 1 Machab. 1. 57. & 11 Machab. 5. 11.

5 *Præsidium arci imposuit.*] Quam extruxerat in superiore urbe, quæ à Davide nominata. Vocatur enim *civitas David*, 1 Mach. 1. 35. *Demolitus mœnia in inferiore urbe arcem condidit: erat enim editiore loco sita, ipsi templo imminens. Quapropter bene prius firmatæ mœnibus ac turribus, Macedonicum præsidium imposuit. Admixti tamen erant ex impiis Judæis scelestissimi, à quibus plurimum vexata fuit civitas.* Josephus Antiq. lib. 12. cap. 7. Arx hæc ἄκρα dicitur, id est, חקרה, & ἀκρόπολις. *Drus.*

6 *Sacram legem evertere conatus.*] 1 Machab. 1. *Et scripsit Rex Antiochus omni regno suo, ut esset omnis populus unus, & relinqueret unusquisque legem suam, & consenserunt omnes secundum verbum Regis Antiochi, & multi ex Israël censenserunt servituti ejus, & sacrificaverunt idolis, & coinquinaverunt sabbatum, & misit rex libros per manus nunciorum in Hierusalem, ut sequerentur leges gentium terræ, & prohiberent sacrificia & celebrari sabbatum.* Sigon.

1 Diis

[t]*traditionibus, gentilium ritu viverent.* Nec defuere, qui profano imperio, volentes parerent. Tum vero fœdum spectaculum, per universam urbem, palam, in plateis, [1] diis litabatur: [2] sacra etiam legis & prophetarum volumina igni cremata. 5 6.

XXX. Ea tempestate [3] *Mathathias*, [4] Johannis filius [5] sacerdos 1

1 *Diis litabatur.*] *Quinto & quadragesimo, & centesimo anno* (id est, regni Græcorum) *ædificavit rex Antiochus abominandum idolum desolationis super altare Dei, & per universas civitates Judæ in circuitu ædificaverunt aras & januas domorum, & in plateis indebant thura, & sacrificabant, & libros legis Dei combusserunt, igni scindentes eos, & quicunque observabat legem Domini secundum edictum regis trucidabant eum. Idolum autem fuit Jovis Olympii.* Sigon.

2 *Sacra etiam legis & Prophetarum volumina.*] Legis vocabulo intelligit quinque libros Mosis & Prophetarum etiam Hagiographos, qui latiore significatione prophetæ fuerunt. Autor More (is est Moses Ægyptius) de his, *omnes scripti erant θεοπνεύστως, & omnes vocantur prophetæ.* Ita sumes in illo, *habetis legem & prophetas.* Drus.

3 *Mathathias.*] Jos. XII. 8. 1. Macc. II. Græce est Ματταθίας, prætulerim Μαθθαΐας, id est, Mattathias, vel certe Mathathias. Nam in Historia Ebraica מתתיה. Legitur & מתיה, unde Μαθθίας, id est, Matthias. Quod in codice Aldino & apud Josephum. Addam pro corollario. In Johasin fol. 14. pag. 2. *Anno mundi 3621. rebellavit Mathathias filius Johannis sacerdotis magni: & ipse est qui cognominatur Hasamonæus.* Alibi est in eodem libro: *Matathias qui vocatur Hasmonæus*: &, *qui est principium Hasmonæorum.* Drus.

4 *Johannis filius.*] Mathathias patrem habuit Johannem, avum Simonem. Neuter horum pontifex fuit. Quocirca non est credibile, Mathathiam pontificem fuisse. Quod tamen Ebræi temere nimis adfirmant. Nam ea tempestate summum sacerdotium venale erat, quod pessimi quique consequebantur. Cognomen ei erat Hasamonæus: unde *Hasamonæus & filii ejus*: & *fœdus quod inter Romanos & Judam filium Hasamonæi*, id est, Mathathiæ. Hinc origo nominis Hasamonæorum, quo posteri ejus omnes appellantur, quos nos Machabæos vocamus. Diserte R. David ad vocem Hasmannim, quæ habetur Psal. LXVIII. 32. *Mathathias filius Johannis vocatur Hasamonæus, & similiter filii ejus omnes vocantur Hasamonæi.* Minus bene Josephus, *Mathathias filius Johannis, qui fuit Simonis ex Hassamonæo geniti.* Nec melius autor Chronici Eusebius, *Matthathias quidem ex Sacerdotibus, filius Hasamonæi.* Drus.

5 *Sacerdos erat.*] Ex Hasamonæis Judas fere primus Pontifex haberi solet. Sed Sulpitius etiam patrem ejus Matathiam Pontificem fuisse ait. *Ea tempestate* (Antiochi Epiphanis) *Matathias, Johannis filius* (sic ille) *Sacerdos erat.* Eo nomine Pontificem sæpius innuit. Et in Eusebii fragmentis, ubi notatur sexennium à nonnullis tribui Judæ Pontificatui (qui plerunque triennio terminatur, ut Josepho) adjicitur, τινὲς ἱστοροῦσι Μαθθίᾳ ἔτη γ' τῆ ἀρχιερωσύνης, τῷ Ἰούδᾳ ἔτη ς', *quosdam tradere etiam Mathathiam triennio Pontificatum gessisse, & Judam sexennio.* De Matathia vide item Georgium Syncellum in Jos. Scaligeri Eusebianis, numero MDCCCLXVIII. Etiam & Ebræis non solum Matathias Pontifex dicitur, verum etiam pater ejus Joannes, ut videre est in Gemara Babylonia ad tit. *Megilla*, cap. 1. & in *Sepher Juchasin* fol. 16. b. 25. b. 60. b. præter Gorionidem, alios. Unde sane

2 cerdos erat. Hic quum [1] à regiis cogeretur edicto parere,
egregia constantia profana contemnens, Hebræum publice
3 [2] profanantem, in ore omnium jugulavit. Tum demum,
4 reperto duce, facta secessio est. Mathathias [3] oppido egressus,
multis ad eum confluentibus, speciem justi exercitus effecerat: queis omnibus destinatum erat, adversus profanum
imperium se armis tueri, in bello potius occumbere, quam
5 impias ceremonias exercere. Interea Antiochus, [4] per Græcas quoque urbes, quæ in illius imperio erant, repertos Judæos

conjiciendum est, postquam avitum succedendi jus violari cœptum est, atque ambitione & libidine dignitas pro dominantium arbitratu & acquiri & auferri solebat, tam populum Hierosolymitanum, utpote patrii juris & sacrorum sibi rituum tenacissimum, quam principes, quorum in potestatem sunt redacti Judæi, Pontificem sibi singularem quandoque selegisse. Ita scilicet Matathias & Joannes pater ejus forsan, in turbido illo rerum statu, Pontifices fuere populo; dum Alcimus, Lysimachus, alii, pretio aut favore tantum, jure neutiquam adstipulante, dignitatem, velut Antipapæ, invadentes, simili ejusdem titulo superbiebant. Negant autem & I. Scaliger & Dionysius Petavius, Matathiam fuisse Pontificem. Hic lib. x. de doctrina cap. III. ille lib. v. de Emendatione Temporum, capite de initio Simonis Ethnarchæ; fol. 410. Vide 1 Macch. II. 27. Ubi principatum eum obtinuisse in populo manifestum est. De Pontificatu ibi non satis liquet. *Selden.* Atque ab hoc tempore orta est opinio, eosdem Judæis Reges ac Pontifices fuisse. Vide Seldenum 1. De Successione in Pontificatum XIII.

1 *A regiis cogeretur.*] Quorum dux erat Philippus quidam. Historia Ebraica, Chronicon templi secundi. *Appelles*, quem una cum Judæo profanante Matathias occidit. *Joseph.*

2 *Profanantem.*] Profana sacra facientem. Historia Ebraica refert eum porcum immolasse. Quod si verum, dupliciter peccabat. Primum quod diis gentium sacrificabat; deinde quod suem immolabat, animal luto amicum immundumque. *Drus.*

3 *Oppido egressus.*] Oppidum vocat quod Joseph. κώμην, id est, vicum, appellat historia Machabæorum πόλιν, & Ebraica montem. Quomodo & interpres noster 1 Macchab. II. 1. *consedit in monte Modin.* Hoc nomen alii Modein scribunt, id est, μωδεΐν, alii Modeim, μωδείμ. In Chronico templi secundi & in historia Ebraica reperio מודיעין, id est, μωδεῖθ. In comment. super Aboth, cap. 3. *R. Eliezer, Hammodai, id est, ex monte Hammodei, qui est prope Jerosolymam, quemadmodum dixerunt doctores nostri, felicis memoriæ.* Eusebius de locis, *Modin, vicus juxta Diospolim, unde fuerunt Machabæi, quorum hodieque ibidem sepulchra monstrantur.* Modim, id est, μωδεὶμ, quomodo scriptum hoc nomen in Josepho 12. 8. Quanquam in Rufino Modin, id est, μωδεῖν. Sed rectum puto μωδεῖν, ut Nun addita sit à librariis, sicut in σαδδὶν, λαδὶν, & similibus. Cæterum egressus est opido in montes vicinos, ad quem confluebant quicunque pietatis ac recti studio ducebantur tanto numero, ut justi exercitus speciem efficerent. *Drus.*

4 *Per Græcas urbes.*] Finitimas. Id faciebat suggerentibus Ptolemæis. Vide II Machabæorum cap. VI. ℣. 8. & sequentibus.

1 *Inter-*

dæos ſacrificare cogebat, [1] inauditiſque cruciatibus reluctantes afficiebat. Qua tempeſtate illuſtris illa paſſio [2] ſeptem fratrum, [3] matriſque fuit: qui omnes, cum legem Dei, & inſtituta majorum, violare ſuppliciis cogerentur, mori maluerunt. Ad extremum, pœnas morteſque eorum comitata mater eſt. 6 7

XXXI. Interea Mathathias moritur: vicarium exercitui, quem paraverat ducem, [4] *Judam* filium ſubſtituit. Hujus 1 2 ductu,

1 *Inauditiſque cruciatibus.*] Ac tandem etiam occidebat. Sint pro exemplo duæ mulieres, quæ infantes ſuos circumciderant, quas ſuſpenſis de mammis infantibus, publice per urbem circumductas inaudito exemplo, de muro præcipitarunt. Hiſtoria refertur II Machab. cap. VI. ℣ſ. 10.

2 *Septem fratrum.*] Horum hiſtoriam Joſephus peculiari libello complexus eſt, cui titulus, περὶ αὐτοκράτορος λογισμοῦ, *quod animus ſit qui in nobis imperium habet.* Vocatur etiam τὸ μακκαβαϊκὸν, teſte Euſebio Eccleſ. hiſt. lib. 3. cap. 10. Nam hi fratres peculiariter Machabæi nuncupantur, ut & omnes alii, qui ea tempeſtate propter ritus patrios, ſævitiam Antiochi & ducum ejus experti ſunt. *Druſ.*

3 *Matriſque.*] Hannam vocat compoſitor hiſtoriæ Ebraicæ, quæ poſt filios ultima interiit: quam hiſtoriam invenies & II Macch. 7. 1. uſque ad finem capitis.

4 *Judam filium.*] Qui Machabæus cognominabatur. Quod epitheton Chriſtiani commune fecerunt cum Juda reliquis Haſſamonæis: ſed quam recte, viderint. Nam Ebræi ſoli Judæ id tribuunt. *Druſ.* Ben Gorion, Hiſtoriarum Judaicarum libro 3. cap. 9. aſſerit, Judam Mathathiæ filium cognomen Machabæi inveniſſe, על גבורתו, id eſt, *propter fortitudinem ſuam.* Quod quidem Munſtero nimis durum videtur atque difficile, & tantum non indiſſolubilis nodus: ut ex Annotationibus ipſius in eundem locum liquet. *Unde* (inquit) *vox ipſa* (Macchabæus) *derivetur non conſtat. Neque enim in Hebraiſmo, neque in Chaldaiſmo* נכב, *aut* מכב, *aut* כבא, *invenitur ſignificare fortitudinem.* Atqui illud ſolum viro, alioqui peritiſſimo, impoſuit, quod putarit vocabulum (Macchabæus) ab uno eodemque ſimplici Themate deducendum. Quum tamen Hebraica nominis iſtius prolatio (ſicuti legitur in contextu Hebræo Hiſtoriæ ab eodem Munſtero editæ) originis compoſitæ id eſſe declaret. Nam מכבי, quis non videt facillime reſolvi poſſe, in duas haſce dictiones, quarum prior eſt מכה, id eſt, *plaga*, altera כי, id eſt, *per me.* Quaſi dicat, *Plaga à me infligetur à Deo*, Judæis nempe apoſtatis, & Gentilibus fidelium perſequutoribus. Hanc vero fatidicam nominis interpretationem, multiplex eventus, quem Hiſtoria paſſim commemorat, re comprobavit. Atque huc haud dubie reſpexiſſe putandus eſt Ben Gorion, ubi Judam ex fortitudine nomen adeptum eſſe ait. *Fullerus.* Alii, Iudam in vexillis uſum literis מכבי, quæ per Raſche Theboth ſignificarint מי כמוך באלים יהוה, quis tibi ſimilis inter Deos Jehova. Exod. 15. 2. *Iunius.* Sed vide Fuller. II. Miſcell. XIII. ubi eſt de Origine nominis Haſmonæorum. Utrum vero claſſis Ioaribi, è qua Haſmonæi, fuerit ex Eleazaridis an Ithamaridis, non ſatis liquet. Argumento tamen eſt Haſmonæos ex Eleazaridarum ſtirpe fuiſſe, tum quod adeo pronus eis Pontificatum deferebat populus, tum quod in oratione à Matathia ad filios habita legitur,

ductu, adversus regios, frequentibus præliis, prospere pu-
3 gnatum. Nam primum [1] Apollonium, ducem hostium, qui magnis copiis in conflictum descenderat, cum omni
4 exercitu delevit. Quod cum Seron quidam, qui tum [2] Syriæ præerat, comperisset, multiplicatis [3] legionibus Judam aggressus, ferox, quia numero præstabat, ubi in certamen descensum, fusus ac fugatus, [4] octingentis ferme amissis,
5 in Syriam regressus est. Id ubi compertum est Antiocho, ira & dolore succensus (quippe angebatur, duces suos, cum magnis exercitibus, devictos) auxilium per omne regnum contrahit, donativum militibus, [5] exhaustis penitus the-
6 sauris, largitur. Etenim tum præcipue graviter pecuniæ
7 inopia affectus erat. Nam deficientibus ab eo Judæis, qui ei ultra [6] trecenta argenti talenta annua pensitaverant, præterea Græcis urbibus, multisque regionibus, persecutionis malo turbatis, [7] ne gentilibus quidem pepercerat: quos deferere

Phinees pater noster, zelando zelum, accepit fœdus Sacerdotii æterni. Nam Eleazaridum domus, etiam Phineesi dici solebat. Vide librum Hasmonæorum c. 11. ℣. 54. Quin & primæ Sacerdotum classi, quæ Ioaribi erat, singularem dignitatem agnitam esse, comperimus apud Iosephum, qui sub initium vitæ suæ genus suum jactans, ἐμοὶ ὀ, inquit, ὁ μόνον ἐξ ἱερέων ἐστὶ τὸ γένος, ἀλλὰ καὶ ὁ πρῶτος ἐφημερίδος τῆς κλ'. πολλὴ δὲ καὶ τούτῳ διαφορά. *Seldenus.*

1 *Apollonium.*] Κοίλης Συρίας καὶ Φοινίκης στρατηγὸν Iason Cyrenæus: *præfectum Samariæ.* Iosephus: τῆς Συρίας καὶ Φοινίκης στρατηγόν. Idem in Maccabaico. Huic Iudas ensem ademit, quo semper in bello usus est. *Drus.*

2 *Syriæ præerat.*] Ὁ ἄρχων τῆς δυνάμεως Συρίας, dux exercitus Syriæ. 1 Machab 111. 13. *Cœle-Syriæ præfectus. Josephus* 12. 10. Dux exercitus Macedonici. *Compositor* historiæ Ebraicæ. Hæc fuit secunda expeditio Iudæ. *Drus.* Et ab hoc missus Heliodorus, ut templum spoliaret. 11 Macc. 111. 1. Vide Capellum ad A. M. 3816.

3 *Legionibus.*] Hoc vocabulum mutuo sumpsit à militia Romana. Siquidem nullæ erant legiones in exercitu Syro-Macedonum. Quid igitur? Phalanges erant, quas appellat legiones. Sic interpres noster, quem vulgatum dicimus, legionem posuit pro phalange, 1 Mach. IX. ℣. 12. Nam in Græco ἡ φαλάγξ. *Drus.*

4 *Octingentis ferme amissis.*] Εἰς ἄνδρας ὀκτακοσίους, 1 Machab. 111, 24. cæteri fugerunt in terram Philistæorum. *Drus.*

5 *Exhaustis penitus thesauris.*] Condita deficiente pecunia, 1 Machab. 111. 39. Vide quoque 1 Machab. 1. 43. & Iosephum Ant. hist. libro 12. cap. 11.

6 *Trecenta argenti talenta.*] Supra, *Qua tempestate Iudæi, annuum stipendium, trecenta argenti talenta, regi dabant.*

7 *Ne gentilibus quidem.*] Hæc ipsa adeo obscura erant, ut non intelligerentur. nunc reposita parenthesi, quæ sensum omnem verborum non expressa turbabat,

ferere [1] inveteratas superstitiones, & ad unum ritum deducere tentaverat: illis quidem, ubi nihil sancti erat, facile relinquentibus: sed tamen omnibus metu ac clade affectis, vectigalia cessaverant. Quibus rebus æstuans (etenim, ipse 8
olim [2] omnibus regibus opulentior, suomet scelere inopiam persenserat) [3] copias cum Lysia partitur, [4] eique Syriam & bellum adversus Judæos committit, [5] ipse in Persas ad cogenda vectigalia profectus. Igitur Lysias duces belli dele- 9
git, Ptolemæum, Gorgiam, [6] Doronem, & Nicanorem: his XL. millia peditum, septem equitum data. Ac primo 10
impetu,

bat, plane elucescunt. Gravi tum, *inquit*, rex pecuniæ inopia laborabat. Nam vectigalia cessaverant Iudæis ab eo deficientibus, qui ei ultra trecenta argenti talenta pensitaverant, & Græcis persecutionis malo turbatis. Iudæis quidem facile eum relinquentibus, apud quem nihil sancti erat; gentilibus vero omnibus metu, ac clade affectis. nam Antiochus rex ne gentilibus quidem pepercerat, cum cogeret eos, veteribus relictis superstitionibus, ad unum ritum adducere. Expressit autem, aut potius adumbravit illa, quæ etiam propter orationis angustias apud Maccabæorum historiam sunt obscura. *Et tributa regionis modica propter dissensionem, & plagam, quam fecit in terra, ut tolleret, & timuit, ne non haberet ut semel, & bis in sumptus, & donaria, quæ dederat ante larga manu.* Sigonius. Hæc includenda parenthesi usquead, *illis quidem*, ut recte monuit Sigonius. Quare autem Christiani veteres maluerint dicere gentiles quam gentes, & ethnicos quam ἔθνη, viderint quorum ea interest scire. Ego scio gentes dici antiquissimis Ebræis, quos posterior ætas ἑλλῆνας, id est, Græcos appellavit: Christiani etiam paganos vocitarunt. *Drus.*

1 *Inveteratas superstitiones.*] Supra, *Cum discordantem superstitionibus susceptis populum reperisset.* Innuit autem religiones gentilium, quas superstitiones appellat, quia religio proprie veri Dei est. Qui religiosus est Deum veretur, qui superstitiosus, timet. Quod tamen discrimen interpretes Bibliorum non observant. *Drus.*

2 *Omnibus regibus opulentior.*] Ἐπερίσσευσεν ὑπὲρ τοὺς βασιλεῖς τοὺς ἔμπροσθεν. 1. Machab. III. 30. Quæ verba sic interpretatur Sebastianus Castalio, *reges omnes superiores largitione superaverat.* Sed aliter interpres vulgatus. *Idem.*

3 *Copias cum Lysia partitur.*] Homine nobili & regio genere orto. 1. Machab. III. ℣. 32. Ex historia Ebraica colligimus fuisse filium fratris Antiochi. Nam compositor illius historiæ Gorionides appellat eum filium patrui sive patruelem Eupatoris. Erant ergo Lysias & Eupator duorum fratrum filii, hoc est, ἀδελφιδοῖ. Quod Appianus scribit de Demetrio & Eupatore. *Drus.*

4 *Eique Syriam.*] Constituit eum super negocia regia à flumine Euphrate usque ad flumen Ægypti: tum etiam filium nutriendum ei reliquit. *Drus.*

5 *Ipse in Persas profectus.*] Anno Græcorum centesimo quadragesimo septimo.

6 *Doronem.*] Delendum videtur, nisi Sulpitius edidit, *Ptolemæum Dorymenis, Gorgiam & Nicanorem.* Quæ conjectura Sigonii, robur accipit à Josepho, Antiquitat. libro XII. capite 11. sed magis ex 1. Macch. cap. III. 36. *Drus.*

11 impetu, magnum Judæis terrorem intulerunt. Tum Judas
cunctis desperantibus, suos adhortatus, *forti animo descen-*
12 *derent in prælium: Deo fretis nihil invictum fore.* Sæpe antea à
13 paucioribus, adversum plures, bene pugnatum. Jejunio
indicto, celebratoque sacrificio, in aciem descensum, [1] fu-
sæ hostium copiæ: Judas castris potitus, multumque ibi
14 auri & [2] Tyriarum opum repertum. [3] Namque ex Syria nego-
ciatores nihil de victoria dubitantes, regium exercitum se-
quuti, spe captivos mercandi, prædæ fuere.

1 XXXII. Hæc ubi Lysiæ [4] ex nunciis comperta, majore
cura copias parat: annoque post, [5] immani exercitu, Ju-
dæos aggreditur: victus, denuo [6] Antiochiam se recepit.
2 Judas, pulsis hostibus, [7] Hierosolymam regressus, purgare
templum, & restituere, animum intendit: quod [8] ever-
sum ab Antiocho, profanatumque à gentibus, fœdam sui
speciem

1 *Fusæ hostium copiæ.*] Occisa sunt ad tria millia. Hæc in Maspha acciderunt. Vide 1. Machabæorum, cap. IV. ℣s. 23. *Joseph.*

2 *Tyriarum opum.*] Purpuræ marinæ. *Drusius.* Tyrus prisci orbis unicum fere emporium fuit; de cujus divitiis & classibus, incredibilia fere sunt, quæ antiqui tradunt. Sed nemo exactius propheta Ezechiele, cap. XXVIII. Ex quo patet, cur Tyriæ opes in proverbium abierint. *Horn.*

3 *Namque ex Syria.*] 1. Macc. III. Joseph. XII. 11.

4 *Ex nuntiis.*] Qui evaserant.

5 *Immani exercitu.*] In quo erant LX. millia peditum, & V M. equitum. Hæc est quarta expeditio Judæ. *Horn.*

6 *Antiochiam.*] Ἡ μὲν Ἀντιόχεια, καὶ αὕτη τετράπολις, ἐκ τεττάρων συνεστῶτα μερῶν· τετείχισται δὲ καὶ κοινῷ τείχει καὶ ἰδίῳ καθ' ἕκαστον τὸ κτίσμα· τὸ μὲν οὖν πρῶτον αὐτῶν ὁ Νικάτωρ συνῴκισε, μεταγαγὼν ἐκ τῆς Ἀντιγονίας τοὺς οἰκήτορας, ἣν πλησίον ἐτείχισεν Ἀντίγονος ὁ Φιλίππου μικρῷ πρότερον· τὸ δὲ δεύτερον, τοῦ πλήθους τῶν οἰκητόρων ἐστὶ κτίσμα. τὸ δὲ τρίτον Σελεύκου τοῦ Καλλινίκου· τὸ δὲ τέταρτον Ἀντιόχου τοῦ Ἐπιφανοῦς. Καὶ δὲ καὶ μητρόπολις ἐστὶν αὕτη τῆς Συρίας, καὶ τὸ βασίλειον ἐνταῦτα ἵδρυτο τοῖς ἄρχουσι τῆς χώρας· οὐ πολύ τε λείπει καὶ δυνάμει καὶ μεγέθει Σελευκείας τῆς ἐπὶ τῷ Τίγρει, καὶ Ἀλεξανδρείας τῆς πρὸς Αἰγύπτῳ. Συνῴκισε δ' ὁ Νικάτωρ ἐνταῦτα καὶ τοὺς ἀπὸ γένους Τριπτολέμου, περὶ οὗ μικρῷ πρόσθεν ἐμνήσθημεν· διόπερ Ἀντιοχεῖς ὡς ἥρωα τιμῶσι, καὶ ἄγουσιν ἑορτὴν ἐν τῷ Κασσίῳ ὄρει τῷ περὶ Σελευκείαν. *Strabo* XVI.

7 *Hierosolymam regressus.*] Joseph. XII. 11. 1. Macc. 4. Anno regni Syriæ sive Græcorum CXLVIII.

8 *Eversum ab Antiocho.*] Triennio ante. Eversum autem templum dicit propter abolitam ibi deletamque religionem. Eam Judas restituere animum intendit, purgareque templum, quod prophanatum fuerat superstitione gentilium. Hoc prædictum à Daniele volunt Dan. VIII. 14. & XII. 12. *Drus.*

1 Quæ

ſpeciem præbebat. Sed Syris arcem tenentibus, [1] quæ con- 3
tinua templo, [2] & loci natura ſuperior, atque inexpugna-
bilis erat, adiri ſubjecta non poterant, crebris eruptionibus
prohibentibus. Adverſum hos Judas, validiſſimam ſuorum 4
aciem objecit. Ita [3] opus ſacræ ædis curatum, templum- 5
que muro circundatum, conſtitutique, [4] qui perpetuum
præſidium, armati agitarent. At [5] Lyſias, multiplicato 6
exercitu, in Judæam regreſſus, rurſum vincitur, magna
clade exercitus & auxiliorum, quæ ei à civitatibus miſſa, in
bellum conſpiraverant.

XXXIII. In-

1 *Quæ continua templo.*] Quæ templo ſuperſtabat. *Joſeph.* XII. 14. Sed vide num potius legendum ſit, *quæ contigua templo.* Arcem autem dicit quam ſuperius acram & acropolim vocari diximus. Unde in libro jejunii *filii Acræ* vocantur, qui illic in præſidio ſedebant. *Druſ.*

2 *Et loci natura ſuperior.*] Non ergo in urbe inferiore ſita erat, ſed in ſuperiore, hoc eſt, in civitate David. Nam templum ſubjectum habebat, quod in clivo montis Sion, Moria dicto. *Idem.*

3 *Opus ſacræ ædis curatum.*] Atque encænia celebrata. Joſephus lib. XII. 11. Πέμπτη δὲ καὶ εἰκάδι τοῦ Χεσλαίου μηνὸς, ὃν οἱ Μακεδόνες Ἀπελλαῖον καλοῦσι, ἦψαν τε φῶτα ἐπὶ τῆς λυχνίας, καὶ ἐθυμίασαν ἐπὶ τοῦ βωμοῦ, καὶ ἄρτους τὴν τράπεζαν ἐπέθηκαν, καὶ ὁλοκαύτωσαν ἐπὶ τοῦ καινοῦ θυσιαστηρίου. ἔτυχε δὲ ταῦτα κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην γίνεσθαι, καθ' ἣν καὶ μετέπεσεν αὐτῶν ἡ ἁγία θρησκεία εἰς βέβηλον καὶ κοινὴν συνήθειαν μετὰ ἔτη τρία. τὸν γὰρ ναὸν ἐρημωθέντα ὑπ' Ἀντιόχου διαμεῖναι τοιοῦτον ἔτεσι συνέβη τρισίν· ἔτει γὰρ πέμπτῳ καὶ τεσσαρακοστῷ, καὶ ἑκατοστῷ ταῦτα περὶ τὸν ναὸν ἐγένετο, πέμπτῃ καὶ εἰκάδι τοῦ Ἀπελλαίου μηνὸς, ἡ κάθαρσις δ' ἐγένετο ἡ καὶ ρ' καὶ μ' ἔτει, Ὀλυμπιάδι ρ' καὶ ν' καὶ δ'. Annum primum vertentem Olympiadis centeſimæ quinquageſimæ quartæ, componit Joſephus cum anno Græcorum centeſimo quadrageſimo octavo, unde colligere eſt Encænia Judæ Maccabæi incidiſſe, ex Joſephi ſententia, in annum affectum termilleſimum ſeptingenteſimum octogeſimum ſextum. *Petitus.*

4 *Qui perpetuum præſidium.*] Ex præfectis militaribus quidam fuere, qui Græce προστάται & στρατηγοὶ τοῦ ἱεροῦ dicti ſunt, id eſt, præſides templi, & præfecti exercitus templi. Hi vero præſidio templi præfuerunt, quod olim Judas Maccabæus impoſuit, itemque turris Antoniæ, quam cum templo junctam illius poſteri condiderunt. Habuiſſe autem Judæos ejuſmodi cuſtodiæ cauſa milites, indicat S. Matthæus XXVII. Cum enim petiſſent Judæi à Pilato, ut juberet cudodiri ſepulchrum Chriſti uſque in tertium diem; reſpondit Pilatus; *Habetis cuſtodiam, ite, cuſtodite. ſicut ſcitis.* Huic vero præſidio præerat tribunus militum unus, aut fortaſſe etiam plures cum cohortibus ſuis, ut mox apparebit. *Sigon.*

5 *Lyſias multiplicato exercitu.*] Quinta expeditio, de qua nihil mihi adhuc lectum, nec apud Joſephum, nec apud alios. Quærendum ergo unde habeat? Sigonius ad hunc locum annotat: *Lyſias, poſtquam ſemel victus receſſit Antiochiam, elegit quidem milites, ut multiplicatis eis rurſus veniret in Judæam: verum veniſſe non dicitur, neque ab auctore libri Machabæorum, neque à Joſepho, ſed multa prælia*

1 XXXIII. Interea Antiochus, quem in Persidem profe-
ctum supra memoravimus, [1] oppidum Elymum, regionis
illius opulentissimum, [2] fanumque ibi situm, multo auro re-
fertum, diripere conatus, confluente undique ad defensio-
nem loci multitudine, fugatus: insuper nuncium accepit,
2 res [3] vel à Lysia, vel à Lysimacho, improspere gestas. Ita ex
3 mœrore animi, corporis morbo incubuit. Sed cum internis
doloribus angeretur, reminiscens malorum, quibus popu-
lum Dei vexaverat, merito sibi illa accidisse confitebatur.
4 Deinde [4] post paucos dies moritur, cum regnasset annos
5 undecim. *Antiocho* filio regnum reliquit, [5] cui *Eupator* no-
men fuit.

XXXIV. Ea

secunda cum finitimis gentibus fecisse, quæ deinceps quinto capite explicantur.

1 *Oppidum Elymum.*] Elymaidem, 1. Machab. VI. 1. Elymaida. Josephus XII. 23. Persepolim, II. Machab. IX. 2. Cæterum Elymus esse videtur, quæ in libris Canonicis Elam vocatur. *Idem.*

2 *Fanumque ibi situm.*] Fanum Veneris, *Appianus.* Dianæ, *Joseph.* XII. 13. Verba Appiani sunt, τὸ τῆς Ἐλυμαίας Ἀφροδίτης ἱερὸν ἐσύλησε, καὶ φθίνων ἐτελεύτησε, παιδίον ἐνναετὲς ἀπολιπὼν Ἀντίοχον Εὐπάτορα. Hieronym. commentario in Danielem ex Polybio & Diodoro refert, Antiochum, cum templum Dianæ in Elymaide spoliare conaretur, oppressum à custodibus templi & vicinis gentibus, quibusdam phantasiis in amentiam versum, morbo interiisse in Tabes opido Persidis. Justinus lib. 32. *Interea in Syria rex Antiochus, cum gravi tributo pacis à Romanis victus oneratusque esset, seu inopia pecuniæ compulsus, seu avaritia solicitatus, qua sperabat se, sub specie tributariæ necessitatis, excusatius sacrilegia commissurum, adhibito exercitu, nocte templum Didymæi Jovis aggreditur. Qua re prodita, concursu incolarum, cum omni militia, interficitur.* Quæ conciliabis, si hos loqui dixeris de Antiocho magno aut Sidete, & illos de Antiocho Epiphane: Magnus enim & Sidetes perierunt in Perside: Epiphanes fugatus, ex mœrore animi, corporis morbo incubuit. *Drus.*

3 *Vel à Lysimacho.*] Qui iste Lysimachus? An qui Menelao successit in pontificatu. Sigonius legit, *res à Lysia improspere gestas.* Reliqua superare arbitratur à glossemate. *Idem.*

4 *Post paucos dies moritur.*] Tabe, relicto novenni filio Antiocho Eupatore. *Appian.* Syriac. Aliæ de morte ejus opiniones paulo ante ex Hieronymo relatæ sunt. Quod locum spectat, dissentiunt itidem authores. Appianus *in Elymæis.* Hieronymus *in Tabes oppido Persidis.* Author II. Macc. IX. 3. *in montibus Mediæ & Persidis juxta Ecbatanam.* Hinc aliqui colligunt errorem ab eo commissum. Quod tamen ita excusari potest, si Tabes urbem eam dicamus quæ hodie Tabs Kileki appellatur, sita in Kilan, id est, Media, qua montibus Tauri jungitur.

5 *Cui Eupator nomen erat.*] Sic appellatus fuit à Syris, propter patris virtutem. *Appianus.* A Lysia educatore I Mach. VI, 17. Eupator autem potius erat cognomen, quam nomen proprium. Aut mutatum ei fuit nomen in regno, more apud veteres tralatitio. Hunc juniorem Antiochum appellat Eusebius. *Drus.* Sic εὐπατρία vocatur generosa filia.

XXXIV. [1] Ea tempestate [2] Judas, Syros in arce positos 1
obsidebat. Qui cum [3] fame atque inopia afficerentur, missis
ad regem nunciis, præsidium implorant. Ita Eupator, [4] cum 2
centum millibus, & equitum viginti millibus, suis subsidio
venit: præeuntibus aciem, cum ingenti terrore, [5] elephan-
tis. Tum Judas, laxata obsidione, regi obviam tendit, 3
primoque [6] prælio Syros fundit. [7] Rex petit pacem: [8] *quia* 4
infido ingenio male usus, perfidiam consecuta ultio. Nam [9] *Deme-* 5
trius

filia. Et εὐπατρίδαι dicti à Theseo nobiles Atheniensium. *Plut.* in Theseo, atque patricios idem sic vocat in *Publicola.*

1 *Ea tempestate.*] Anno post obitum Antiochi Epiphanis, qui Græcorum erat CL.

2 *Judas Syros in arce positos obsidebat.*] Caussa obsidionis excursiones eorum perpetuæ. Vide Joseph. XII, 14.

3 *Fame atque inopia*] Κατασκευάσας μηχανήματα καὶ χώματα ἐγείρας φιλοπόνως προσέκειτο τῇ τῆς ἄκρας αἱρέσει. *Joseph.*

4 *Cum centum millibus.*] Videtur legendum, *cum peditum centum millibus.* Drus.

5 *Elephantis.*] Triginta duobus 1 *Machabæorum* c. VI. ℣. 30. *Josephus* lib. XII. cap. 4. Octoginta. *Historia Ebraica.* Fuerunt Indici, qui Libycos longe superant, teste Livio XXXVII. Præliandi cum elephantis mos, accurate 1 Macc. c. VI. describitur. Summa est: pro XXXII. elephantis depugnasse XXXII. millia peditum, XVI. millia equitum. Vegetius III, 24. *Elephanti in præliis magnitudine corporum, barritus horrore, formæ ipsius novitate, homines equosque conturbant. Hos contra Romanum exercitum primus in Lucania Pyrrhus Rex eduxit. Postea Hannibal in Africa, Rex Antiochus in Oriente, Jugurtha in Numidia, copiosos habuerunt: adversus quos diversa excogitata sunt armorum genera.* Fuisse Indicos etiam hinc patet, quia singuli in ligneis turribus XXII. propugnatores habuerunt: cum Africani vix sex vel septem portent. *Gesnerus* & *Aldrovandus*, ex Livio, Plinio, Solino.

6 *Prælio Syros fundit.*] Contra sentit is, qui lemmata in Josephum composuit. Nam victum ab Antiocho Judam tradit, & in templo obsessum. Verba sunt: Ὡς Ἀντίοχος ὁ εὐπάτωρ Ἰουδαίους νικήσας ἐπολιόρκει Ἰούδαν, εἰς τὸ ἱερὸν ἐκκλείσας. Ex textu & Macchabæorum & Josephi certum est, capta à Syris Bethsura, exercitum Hierosolyma venisse, & Judam ibi obsessum. Igitur male Sulpicius victoriam Judæ attribuit, quæ nulla fuit. *Horn.*

7 *Rex petit pacem.*] Καὶ πέμψας ὁ βασιλεὺς πρὸς τὸν Ἰούδαν, καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ πολιορκουμένους, εἰρήνην τε ἐπηγγείλατο καὶ συγχωρεῖν τοῖς πατρώοις νόμοις χρωμένους ζῆν. *Joseph.* Causa fuit adventus Demetrii, ut in sequentibus refertur.

8 *Quia infido ingenio male usus.*] Legendum opinor, *qua* pro *quia*, ut pax subintelligatur. *Qua pace*, inquit, *infido ingenio male usus est perfidiam consecuta ultio.* Constat enim verbum substantivum (est) in hac historia desiderari. *Drus.*

9 *Demetrius.*] Appianus in Syriacis hunc Demetrium ait fuisse Σελεύκου μὲν υἱὸν, Ἀντιόχου δὲ Ἐπιφανοῦς ἀδελφιδοῦν. υἱωνὸν δὲ τοῦ μεγάλου Ἀντιόχου, ἀνέψιον ὄντα τῷδε τῷ παιδίῳ. Non ergo patruus erat Antiochi Eupatoris, ut Justinus lib. XXXIV. scriptum reliquit: sed patruelis, ut recte Appianus eum appellat. Erant enim duorum fratrum filii. Adito sis ad locum illum Appiani

& ad

trius [1] Seleuci filius, quem Romanis obsidem datum supra memoravimus, [2] ut audivit Antiochum decessisse, [3] petivit, [6] *ut se in regnum remitterent.* Quod [4] cum ei negatum fuisset, [5] clam Roma profugit, [6] in Syriam venit, regnumque occupavit: [7] Antiocho filio, qui annum unum & menses sex [7] regnaverat, interfecto. Hoc regnante, primum [8] Judæi [9] à populo Romano amicitiam fedusque petiere: benigneque [8] excepta legatio, Decreto Senatus, socii atque amici appellati. [10] Interim Demetrius, adversus Judam, per duces suos, bellum

& ad Epitomen Livii. *Druf.* Præter hunc etiam Philippus, qui cum Lysia gubernator regni & pueri Eupatoris constitutus erat, tum Antiochiæ rebellavit. Atque hæc princeps pacis cum Juda initæ causa. 11 *Machab.* XIII. XI. 22. *Joseph.* XII. 14, 15.

1 *Seleuci.*] Non Antiochi magni, ut existimasse videtur Justinus. Nam Antiochum Epiphanem appellat fratrem Demetrii, cum fuerit fratris filius. Seleucus enim & Antiochus ille germani fratres erant. Horum filii Eupator & Demetrius. Nihil certius. *Druſius.* Vide Justinum XXXIV.

2 *Ut audivit Antiochum decessisse.*] Audita morte Antiochi, cujus loco Romæ obses fuerat, petivit primo ut se in regnum reducerent, secundo, ut saltem obses esse desineret, quandoquidem permutatus esset patrueli, qui tum defunctus erat. Quum ne hoc quidem impetraret, aufugit navigio. *Appianus.*

3 *Petivit ut se in regnum remitterent.*] Postulatum non iniquum. Vide Grot. de Jure P. ac Belli III. 20. Justinus: *Dimitti igitur se ad regnum petendum æquum esse, quod sicut jure gentium majori fratri cesserit, ita nunc sibi, qui pupillum ætate antecedat, deberi.*

4 *Cum ei negatum esset.*] Justinus: *Cum se non dimitti animadverteret à Senatu, tacito judicio, tutius apud pupillum, quam apud eum, regnum futurum arbitrante.* Eo enim tempore annum XXIII. ingressus erat.

5 *Clam Roma profugit.*] Specie venandi ab urbe profectus, Hostiæ tacitus cum fugæ comitibus, navem conscendit. *Justinus.*

6 *In Syriam venit.*] Aripolin: ubi exceptus fuit à Syris magna gratulatione, regnumque adeptus est, Lysia primum occiso, deinde puero & Timarcho, qui Babylonis præfecturam male administraverat. Quamobrem Soter appellatus est, orto à Babyloniis initio. Appianus. *Druſ.* Vide Josephum XII, 17. 1 Mach. VII.

7 *Antiocho filio, qui annum unum & menses sex.*] *Puero* malim, nisi scripsit, *Antiocho Antiochi F.* Similis defectus supra. *Igitur Demetrii filius.* Nam legendum, *Demetrius Demetrii filius.* Puer autem erat, cum interficeretur, decennis, postquam novennis, id est, ἐννεαετὴς, ut est in Appiano, ad regnum pervenisset. Unum ergo duntaxat annum regnavit. Quibus noster adjicit sex menses. Quanquam in Eusebio ann. 2. *Druſ.*

8 *Judæi à populo Romano amicitiam fedusque petiere.*] 1 Machab. VIII. Joseph. Ant. hist. lib. XII. cap. 17. Gorionides lib. IV. cap. 33.

9 *A populo Romano.*] Cujus tum ingens potentia, Syriæ ac Ægypti Regibus formidabilis. Nam eo tempore jam in Asiam arma eorum penetraverant, & Hispaniam. 1 *Mach.* VIII. & *Josephus* XII, 17.

10 *Interim Demetrius.*] Jussus quidem à Romanis abstinere Judæa, sed jam misso cum exercitu Bacchide. 1 Mach. VIII.

bellum gerebat. Ac primum, [1] per Bacchidem quendam 9
[2] & Alchimum Judæum, ductus exercitus: [3] post Nicanor
bello præpositus, in prælio occubuit. Tum Bacchides & 10
Alchimus, resumptis viribus, auctisque copiis, adversum
Judam confligunt. In ea pugna, [4] victores Syri, cruente
admodum victoria sunt usi.

XXXV. Hebræi, in locum Judæ, [5] *Jonathan*, fratrem 1
ejus, deligunt. Interea Alchimus, [6] cum fœde Hierosoly-
mam

1 *Per Bacchidem.*] Joseph. XII. 18. 1 Macchab. IX.

2 *Et Alchimum Judæum.*] Scribo Alcimum. Nam Græce Ἀλκίμῳ, & in historia Ebraica אלקימוס. Alio nomine Jacimus dicebatur, teste Josepho. Utrumque nomen extat in sacris. Nam Alcimus est Eliacim, & Jacimus, Ioacim, qui Ebræis Iehojacim sive Iojacim. Alcimus iste, ut est in historia Ebraica, tempore Antiochi, mutata lege, carnes suillas comederat. Sunt qui scribunt ipsum ex familia Aharonis fuisse, sunt rursum qui negent. Ut ut sit, constitutus fuit sacerdos à Demetrio. 1 Machab. VII. ℣. 9. Videatur Joseph. l. XII. c. 15. cui dissidium cum priore Machabæorum, in eo quod scribit post excessum Alcimi populum, communibus suffragiis, pontificatum Iudæ tradidisse, qui eum per triennium administrarit. Nam Alcimus diu post Iudam vixit. Successit enim Lysimacho. an Menelao? quem Menelaum rex suasu Lysiæ missum in Beroeam occidi curaverat. Quare offensus Onias Menelai filius in Ægyptum concessit, ibique impetrato à Ptolemæo rege loco, in præfectura Heliopolitana, templum simile Ierosolymitano extruxit. *Drusius.* Eorum qui Lysimachum, postremum in superiore serie Pontificem prætermittunt, alii scribunt Antiochum Eupatorem, Epiphanem alii, alii Demetrium Soterem, Iacimum, id est, Ioachim (ut Ruffino interdum etiam nominatur in Iosephi versione) item dictum post Menelaum substituisse. Iosephus τῷ ἀρχιερω-

σύλῳ, inquit, Ἀλκίμῳ δέδωκεν, οὐκ ὄντι τ ἀρχιερέων γένους. Minime negat Iosephus Alcimum fuisse ex genere Sacerdotali, sed ex Pontificali, id est, ex nepotibus illis, qui jure à majoribus recepto, & satis constanter per plurimos annos observato aut in Pontificis dignitatem, sanguinis proximitate, succedere deberent, aut vicinius succedendi jus obtendere possent. Quin & ipse alibi hunc Iacimi nomine memoratum, ex Aharonico genere, expressum ait, οὐκ ὄντα ἐκ τ οἰκίας τούτης. *Seldenus.* Vide eundem 1. de Success. in Pontific. IX.

3 *Post Nicanor bello præpositus, in prælio occubuit.*] Historia habetur apud Iosephum lib. XII. cap. 17. Gorionidem lib. IV. cap. 24. Vide quoque 1 Machab. VII. 16. & 11 Machab. XIV.

4 *Victores Syri.*] Hæc gesta sunt anno Græcorum CLII. & in hac pugna Iudas occubuit, 1 Machab. IX. Iosephus XII. 18. *Idem.*

5 *Jonathan fratrem ejus deligunt.*] Non statim à cæde Iudæ, sed aliquammulto tempore post, cum se tota fere regio Bacchidi tradidisset. 1 Mach. IX. 24. 25. Vide & Ioseph. XIII. Delectus fuit in Principatum, non Pontificatum, quod postea demum factum est, ut paulo post dicetur.

6 *Cum fœde Hierosolymam vastasset.*] Destrui muros domus sanctæ interioris jussit. 1 Mach. IX. 54. De hoc muro Tacitus, emendante Grotio: *Illic immensæ opulentiæ templum, & primis munimentis urbi adjuge, intimis clausum.*

Voluit

2 mam vastasset, [1] Moritur. Bacchides socio destitutus, ad
3 regem redit. Dein, post biennium rursus, Bacchides bel-
4 lum Judæis intulit: [2] victus pacem petit. Quæ propositis conditionibus data, *si* [3] *profugas captivosque*, [4] *& omnia bello rapta, redderet.* [5] Dum hæc intra Judæam geruntur, adoles-
5 cens quidam Rhodi educatus, nomine [6] *Alexander*, [7] Antiochi se esse filium dictitans, ([8] quod falsum erat) adjutus opibus

Voluit ergo Alcimus omne discrimen in templo inter Iudæos & Græcos tollere, in Græcorum, quibus turpiter serviebat, gratiam. *Grotius.*

1 *Moritur.*] Anno Græcorum CLIII. qui fuit annus secundus Ionathæ. Erat igitur Iosephus, dum Alcimo morienti successisse dicit Iudam Machabæum. Nam is anno præcedenti CLII. occubuerat. Ergo nonnisi biennio Pontificatum scelestus Alcimus tenuit. *Horn.*

2 *Victus pacem petit.*] Gorionides addit Bacchidem à Ionatha captum, jurasse omnia se, quæ ceperat in Iudæa, redditurum. Sed hoc falsum. Nam Ionathas prior pacem petiit, & parum æquis conditionibus acceptavit. 1 Mach. IX. Ioseph. XI. 2. 2.

3 *Profugas captivosque.*] Captivi utrimque redditi fuerunt. De transfugis reddendis nulla mentio nec apud Iosephum, nec in libris Machabæorum. *Drus.*

4 *Et omnia bello capta.*] Falsum & hoc. Nam nec Ierosolymam, nec alias Iudææ urbes petere ausus est. Hinc Ionathas sedem suam in oppido Machmas posuit. *Joseph.*

5 *Dum hæc intra Judæam geruntur.*] Anno Seleucidarum CLX. 1 Machabæorum cap. X. Josephus lib. XIII. cap. 3.

6 *Alexander.*] Alexander Balas, sive Bales. Josepho dicitur Balles: aliis ὁ Βαλᾶ, id est, filius Balæ, quibusdam Veles. De hoc Appianus in Syriacis: *Adversus Demetrium exortus est quidam Alexander, falso in Seleucidarum gentem sese inferens: quem Ptolemæus Ægypti rex fovebat odio Demetrii, atque ita convenientibus Ægyptiis, Alexander Demetrium regno expulit. Qui postquam in exilio defunctus est, filius paterno nomine Demetrius regnum recepit, & quia vicit alienum à sua familia, Nicatorem Syri cognominaverunt, ut secundum post Seleucum, à quo descenderunt reges Syriæ.* Et Justinus lib. 35. *Antiochenses adjuvantibus Ptolemæo rege Ægypti, & Attalo rege Asiæ, & Ariarathe Cappadociæ, bello à Demetrio lacessiti, subornant propalam quendam, sortis extremæ juvenem, qui Syriæ regnum, velut paternum, armis repeteret, & ne quid contumeliæ deesset, nomen ei Alexandro inditur, genitusque ab Antiocho rege dicitur. Tantum odium Demetrii apud omnes erat, ut æmulo ejus non vires regiæ tantum, verum etiam generis nobilitas, consensu omnium, tribueretur.* Vide & Livii Epit. LII. Lipsium Monit. & Exemp. Polit. II. Alexander hic βάλης, vel ϖϑάλης, Latinis Propala vel Prompalus dictus videtur. *I. Capellus.* Vide Iustinum 35. & ibi Commentatores.

7 *Antiochi.*] Epiphanis. 1 Mach. 10. Joseph. 13. 4. ex Bala Concubina. *Salian.* Eupatoris. *Iyra. Carth. Adrichom.* Quod falsum: quia Eupator anno ætatis XII. occisus.

8 *Quod falsum erat.*] Sic habes Pseudo-Drusum. *Tacit.* 5. Annal. Pseudo-Neronem. *Suet.* Pseudo-Ariarathen. *Val. Max.* 9. 16. Pseudo-Johannem. *Pachymer.* III. 12. 13. & alios. Iosephus tamen, & historia Machabæorum, nihil dubitant quin Antiochi Epiphanis filius fuerit, XIII. 4. Et sæpe, qui veri successores sunt, ab æmulis, præsertim victi, crimine tali onerantur, ac cum tempore mendacium glisci. *Horn.*

1 *Deme-*

bus Ptolemæi regis Alexandrini, in Syriam cum exercitu venit: [1] Demetrium bello ſuperatum occidit, cum regnaſſet [2] annos XII. Hic Alexander, priuſquam adverſus De- 6
metrium confligeret, [3] fedus cum Jonatha fecerat, eumque [4] veſte purpurea & [5] inſignibus regiis donaverat; ob quod eum Jonathas auxiliis juverat, victoque Demetrio, primus omnium congratulatum occurrerat. Neque poſtea Alexan- 7
der datam fidem violavit. Ita [6] quinquennio, quo rerum 8
potitus eſt, [7] res Judæorum tranquillæ fuerunt. Igitur [8] De- 9
metrii

1 *Demetrium bello ſuperatum occidit.*] Iuſtinus: *Totius ferme Orientis viribus ſuccinctus, bellum Demetrio infert, victumque, vita pariter ac regno ſpoliat.*

2 *Annos* XII.] Ἔτη βασιλεύσαντα τὰ. *Joſeph.* XIII. 5.

3 *Fedus cum Jonatha fecerat.*] Primo Demetrius Ionathan in partes ſuas traxit. Deinde Alexandet ὑπερβαλὼν τὰ τοῦ Δημητρίου, καὶ ἀποδείξας Ἰωνάθαν ἀρχιερέα, συμμαχεῖν ἔπεισεν αὐτῷ. *Joſeph.* XIII. 5. Δεξαμένῳ δὲ τὴν ἐπιστολὴν ὁ Ἰωνάθης, εὐθὺς μὲν τὸν ἀρχιεραϊκὸν στολὸν, τὴν σκηνοπηγίας ἑορτὴν, μεθ' ἑπτὰ ἔτη τέσσαρας ἢ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Ἰούδαν ἀποθανεῖν. Vide 1 Macch. cap. 10. 18. & deinceps. *Druſ.* Iuda mortuo quadriennium aut circiter tranſiit ſine Pontifice. Quo exacto, Ionathan qui in Principatum antea ſucceſſerat, ab Alexandro poſtmodum Syriæ rege Pontifex etiam renuntiatus, more ſolenni ſacris veſtibus in Scenopegiæ feſto eſt indutus; annuente etiam Demetrio Sotere, Syriæ tunc rege, & populo. Verba epiſtolæ ſeu diplomatis Alexandri ad Ionathanem, quo eum in partes ſuas pellexit, ſunt: χαίρειν δέμοί σε σήμερον ἀρχιερέα τῶν Ἰουδαίων. Accepta epiſtola Ionathan, εὐθὺς μὲν τὸν ἀρχιεραϊκὸν στολὸν, τὴν σκηνοπηγίας ἑορτὴν μεθ' ἑπτὰ ἔτη τέσσαρας ἢ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Ἰούδαν ἀποθανεῖν· καὶ γὰρ οὐδὲ μεθ' ὅλον τὸν χρόνον ἀρχιερεὺς ἦν ἐγεγόνει. Vide ſis Ioſephum lib. XIII. cap. 5. Librum Haſmonæorum cap. 10. 21. & Euſebium num. MDCCCLXII. *Non extat in Hiſtoria Sacra* (ſic obſervat ad Ionathanis initia magnus Scaliger in Canonibus lib. 3.) *aliud exemplum tanti intervalli ſine pontifice maximo. Nam ſummo Sacerdote mortuo, ſtatim filius aut nepos aut frater jure ſucceſſionis, ad Pontificatum, nullo impediente aut controverſiam movente veniebat.* Selden.

4 *Veſte purpurea.*] Qui amicis regum dari ſolebat, unde purpuratorum nomen. Ita Ioſepho eſt στολὴ πορφυρᾶν. *Druſ.* Mos ille Orientis, ut ſupra oſtenſum. Sic poſtea, cum nuptiæ apud Ptolemaidem inter Alexandrum & Cleopatram Ptolemæi filiam celebrarentur, Ionathan purpurea veſte regibus aſſedit. Ioſephus lib. XIII. cap. 7. Qui addit: Ἑστώτῃ δὲ πομπῇ πρὸς Ἰωνάθην ὁ βασιλεὺς Ἀλέξανδρος ἐκέλευσεν, ὥστε αὐτὸν καὶ πορφύραν ἀναλαβόντα τῶν φίλων.

5 *Inſignibus regiis.*] In eodem, καὶ στέφανον χρύσεον, & coronam auream. *Joſeph.* Fruſtra ergo Sigonius Sulpicium erroris accuſat.

6 *Quinquennium.*] Alexander videlicet. Mox ait, *cum regnaſſet annos quinque.* Druſ.

7 *Res Iudæorum tranquillæ.*] 1 Mach. cap. 9. vſ. 73. *& ceſſavit gladius ab Iſraël.* Quod pro eo habendum ac ſi dixiſſet, res eorum tranquillæ fuerunt, ſive quies eis fuit à bello. *Idem.*

8 *Demetrii filius.*] Hiſtoria poſcit ut legamus,

metrii filius, qui post mortem patris [1] Cretam confugerat, hortante [2] Lasthene Cretensium duce, regnum patrium bello repetens, impar viribus: *Ptolemæum Philometorem* regem Ægypti, Alexandri socerum, [3] jam tum genero infestum, ut sibi sit auxilio, implorat. Ille vero, non tam supplicis precibus, quam [4] spe Syriæ occupandæ illectus, copias cum eo jungit: ac [5] filiam Alexandro nuptam, dat Demetrio. Adversus hos, Alexander, acie confligit. Eo prælio [6] vincitur Ptolemæus, cadit Alexander. Vincitur Ptolemæus, & paulo

legamus, *Demetrius Demetrii filius.* Hic à Syris Nicanor sive Nicator cognominabatur. Caussam supra ex Appiano produximus. *Drus.* Iustin. xxxv. *Initio belli Demetrius duos filios apud Gnidium hospitem, cum magno auri pondere commendaverat, ut belli periculis eximerentur, & si ita sors tulisset, paternæ ultioni servarentur.*

1 *Cretam confugerat.*] Pro *in Cretam.* Frequens locutio apud Tacitum & alios bonæ notæ.

2 *Lasthene Cretensium duce.*] Sumsit ex Iosepho. Vide illum Orig. Iud. l. 13. cap. 8. Sed & Iustinum, libro 35. Hujus Lasthenis meminit prior Macchabæorum capite 11. versu 31. Ὁ τῆς βασιλείας προεστηκὼς dicitur in fragmentis Diodori.

3 *Jam tum genero infestum.*] Propter insidias quas ei struxerat per Ammonium quendam. *Iosephus.* Discordia authori 1 Macc. xi. cum Iosepho. Nam prior ille Ptolemæum insidias struxisse Alexandro refert. Contra hic Alexandrum incusat. Uterque, ut mos regum, alterius fortunam eversum cupiebat. Nunquam fida Ptolemæis & Seleucidis amicitia. *Horn.*

4 *Spe Syriæ occupandæ.*] 1 Macab. xi. Ioseph. xiii. 8. Cujus prætextum quæsierat, insidias Ammonii, & preces Demetrii. Nec spes successus deerat, hinc premente in Cilicia Demetrio, inde ambiguis Syris, & animo in Alexandrum infesto, quem *insperatæ opes, & alienæ felicitatis ornamenta, velut captum, inter scortorum greges, desidem in regia tenebant.* Iustinus. Ita cum nec Demetrio, ob veterem offensam, nec Alexandro ob recentem, faverent, proximus erat Ptolemæus, utroque potentior, ad quem se reciperent. Iosephus tamen constans Ptolemæi patronus est. *Horn.*

5 *Filiam Altxandro nuptam dat Demetrio.*] Cleopatram. Quod nomen frequens Ægypti reginis, postquam Cleopatram Antiochi M. filiam, Ptolemæus Epiphanes duxerat. Laudat Iosephus Ptolemæi justitiam & moderationem. Verba ejus sunt: ἐλθὼν πρὸς τοὺς Ἀντιοχεῖς Πτολεμαῖος βασιλεὺς ὑπ' αὐτῶν καὶ τῶν στρατευμάτων ἀναδείκνυται, καὶ ἀνασκασθεὶς δύο περιτίθεται διαδήματα, Ἀσίας καὶ Αἰγύπτου. χρηστὸς δὲ ὢν φύσει καὶ δίκαιος, καὶ τῶν λαμπρῶν οὐκ ἐφιέμενος, adhæc prudens, & qui nollet Romanis invidiosus fieri, advocata Antiochensium concione, persuasit eis ut Demetrium reciperent, quod & factum est.

6 *Vincitur Ptolemæus, cadit Alexander.*] Locus fæde corruptus, & cui nemo hactenus veram medicinam attulit. Sigonius ita: *Vincitur Alexander, cadit Ptolemæus. Vincitur Alexander, & paullo post interficitur.* Cui firmando consequa verba, *cum regnasset annos quinque.* Quæ de Ptolemæo accipi nullo modo possunt. *Drus.* Sed quis credat Sulpicium, cui Sallustiana brevitas placuit, iterasse illa,

& [1] paulo post interficitur, cum regnasset [2] annos v. vel, ut in plerisque authoribus reperi, novem. Demetrius [3] regnum 13
indeptus, Jonathan benigne habuit, fœdus cum eo fecit, [4] Judæos legibus suis reddidit.

XXXVI. Interea [5] Tryphon, qui partium Alexandri 1
fuerat, [6] præfectus Syriæ regno, eum bello * prohibiturus,
contra

illa, *Vincitur Alexander?* Ergo sic scribendum: *Eo prælio vincitur, Ptolemæus cadit, Alexander paulo post interficitur.* Sic omnia recte cum historia, & secum, consentiunt. Nam alia ratione tam distortus locus sanari nequit, quem Giselino præteritum miror, satis cætera feliciter merenti de authore nostro. *Horn.* Ptolemæus autem non in prælio cecidit: sed aliquot diebus post, ex vulneribus in caput jacentis inflictis, cum equus, quo vehebatur, barritu elephanti consternatus eum excussisset, extinctus est. Livius lib. 52. *Ptolemæus in caput graviter vulneratus, inter curationem, dum ossa Medici terebrare contendunt, expiravit.* Drus. Sic & Strabo & Iosephus, nisi quod hic, post diem quintum à terebratione, dicit mortuum. Auctor 1 Macch. xi. 18. post diem tertium. Polybius hoc tantum ait, in prælio vulneratum decessisse. *Fragmento* ultimo eorum quæ Valesius edidit.

1 *Paulo post interficitur.*] A Zabelo Arabum Dynasta. Sic Iosephus. Sed omnino legendum Ζάβδηλος, זבדיאל. Fuit unus ex duodecim φυλάρχων Arabiæ, paris animi cum Ægyptiis illis postremi Ptolemæi ministris, qui Pompeji capite abscisso, Cæsaris amicitiam redimendam putavere. *Grotius.* Τῷ δὲ Ἀλεξάνδρῳ τῷ κεφαλῷ ἀπεπέμψαν Ζάβδηλος, ἀπέσφαλε Πτολεμαίῳ· ὃς μετ' ὀλίγον, πληθεὶς τῷ τοῦ Ἀλεξάνδρου πεθνηκότι χαρᾶς, καὶ αὐτὸς καταπρεψε τὸν βίον. *Iosephus.*

2 *Annos quinque.*] Consentit Iosephus, non item Eusebius, qui annos decem ei tribuit cum septem mensibus. *Drusius.*

3 *Regnum indeptus.*] Sic etiam est in Lutetiæ impressis: cæteri habent *adeptus.* Drusius.

4 *Iudæos legibus suis reddidit.*] Non legibus, sed immunitate donavit. Nam prius cum religione leges recuperaverant: tributa & vectigalia regibus Syriæ adhuc persolvebant. Ea remisit in gratiam Ionathæ Demetrius. *Josephus* lib. 13. cap. 8. & 1 Macch. 11. 28. Vide sequentia.

5 *Tryphon.*] Diodotus cognomine. Trypho genere Apamenus. *Josephus* lib. XIII. cap. 9. Diodotum etiam vocat Appianus, lib. XVI. & Strabo lib. 14. Livius epit. LV. Verba Appiani sunt, *Nicator in expeditione Parthica captus vixit in Phraatæ regia, regis sorore Rhodogina ducta in matrimonium. Cæterum Syriæ regiam tum vacuam occupavit servus regum Diodotus, inducto Alexandro puero, Alexandri Nothi ex Ptolemæi nata filio: quo mox sublato ipse regnare ausus est, ascito sibi novo Tryphonis nomine.* In Orosio lib. v. cap. 2. perperam Diodorus legitur pro Diodotus. Alexandrum filium autem dicit, quem Appianus Alexandrum puerum appellabat. Nam duo erant, pater & filius. Quocirca nihil mutandum in his verbis, *Demetrio capto Diodotus quidam cum Alexandro filio regnum ejus & regium nomen usurpavit: qui postea ipsum Alexandrum filium, quem participem periculi in pervadendo habuerat, ne in obtinendo consortem haberet occidit.* Idem.

6 *Præfectus Syriæ regno.*] Post hæc verba punctum esse ponendum admonuit nos Carolus Sigonius. Subintelligitur autem *erat*, aut aliquid tale. *Drusius.* Locus hic insigni vel authoris vel librariorum

[1] contra Jonathan in prælium descendit, [2] terribilis XL.
2 millium exercitu. Tryphon, ubi se imparem cernit, pacem
simulat: receptumque in amicitiam, invitatumque [3] Pto-
3 lemaidam, [4] interfecit. Post Jonathan, [5] summa rerum ad
4 *Simonem* fratrem defertur. Is [6] funus fratris magnifice cura-
vit:

riorum vitio laborat. Nihil enim cohæret, omnia confusa sunt, ut ex Appiano* & Iustino patet. Sulpicii mens est, Tryphonem contra Demetrium arma cepisse. Hoc enim sibi illa volunt: *cum bello prohibiturus*. Atqui, omnium consensu, jam captus à Parthis Demetrius erat, antequam Trypho regnum affectaret. Et tamen Livii Epit. LII. errorem eundem errat, ut vel propterea Sulpicius excusationem mereatur. *Demetrius*, inquit, *ob crudelitatem, quam per tormenta in suos exercebat, à Diodoto quodam, uno ex subjectis, qui Alexandri filio bimulo admodum, regnum asserebat, bello superatus, Seleuciam fugit*. Variant scriptores in illo cujus nomine regnum Syriæ Trypho invasit. *Appianus* & Livius Alexandrum, Alexandri nothi filium vocant. *Iustinus* Antiochum Demetrii privignum. Et sic etiam 1 Mac. cap. XI. 54. nominatur. Si privignus Demetrii fuit, ex Cleopatra utique, Alexandri filius, sive Alexander, sive Antiochus nomine. Haud mirum, in illa Syriaci regni confusione, toties impegisse scriptores. *Horn.* Etiamsi Alexander à Zabelo Arabarcha interfectus sit, tamen in ipsa Arabia Alexandri filius Antiochus Theos dictus, sed secundus & tum quidem admodum bimulus, tutum perfugium invenit apud Malcoëlem Arabem. Hujus infantis tutor Diodotus Tryphon, milites à Demetrio exautoratos, eoque indignantes, ad se pellicit, atque his copiis armatus adversus Demetrium insurgit, eumque in fugam agit, Antiochodiadema imponit, Antiochiam & elephantos occupat. *Capell.*

* *Prohibiturus.*] Ibi punctum ponendum & subintelligi debet, *erat*. Id quod Sigonius monuit. Aliter locus hic emendari nequit.

1 *Contra.*] Vicissim: adverbium est non præpositio. *Drusius.* Jonathas videns se bello à Tryphone peti, copias quoque suas educit.

2 *Terribilis* XI. *millium exercitu.*] 1 Macc. 12. 41. *Et exivit Jonathas obviam illi cum quadraginta millibus virorum electorum in prælium.*

3 *Ptolemaidam.*] Πτολεμαὶς ἐστι μεγάλη πόλις, ἣν Ἄκλων ὠνόμαζον πρότερον, ἡ ἐχρῶντο ὁρμητηρίῳ πρὸς τὴν Αἴγυπτον οἱ Πέρσαι. *Strabo* 16. Vide Fullerum IV. Miscell. 15.

4 *Interfecit.*] Bascamæ, una cum duobus filiis. 1 Macch. 3. 23. Quatuordecim circa annos Pontificatum gessit Jonathan. Nam, quod XIX. aut XVIII. anni ei interdum tribuantur, id ad Principatum, qui quadriennio Pontificatum antevertit, pertinet. Consulas præter latina Eusebii, græca ejus fragmenta pag. 55. & Scaligeri animadversiones ad numerum MDCCCLXXVIII. Ubi etiam corrigitur Josephi locus de quatuor tantum annis ducatus ejus. Atque ea de re vide etiam Historiam Sacram Jacobi Capelli, in anno mundi 3857. *Seldenus.*

5 *Summa rerum ad* Simonem.] Qui Thasi cognominatus. Successit in utramque dignitatem Simon frater: ita tamen ut cum à Tryphone dolo caperetur Jonathan, imperium seu ethnarchia Simoni à populo Hierosolymitano deferretur. Paulo post autem, eo interfecto, etiam adjicitur Pontificatus. Iosepho diserte dicitur Simon καθιερωθεὶς ἀρχιερεὺς ὑπὸ τοῦ πλήθους. Sic ille l. XIII. cap. XI. & vide 1 Macchab. XIII. ver. 42. *Seldenus.*

6 *Funus fratris magnifice curavit.*] Collegit ossa ejus & sepelivit ea in Modin, urbe

vit: [1]ſeptemque illas pyramidas nobiliſſimi operis extruxit,
in quibus [2] & fratrum & patris oſſa condidit. Tum Deme- 5
trius, refecto cum Judæis federe, contemplatione cladis à
Tryphone illatæ (nam poſt Jonathæ necem, [3] urbes eorum,
atque agros, bello vaſtaverat) [4] annua ejus vectigalia [5] in
perpetuum remittit. Etenim uſque ad id tempus, [6] regibus 6
Syriæ, niſi cum armis reſiſterent, ſtipendium penſitaverant.
Id geſtum, [7] Demetrii regis anno ſecundo, quod ideo ſi- 7
gnavimus, quia uſque hunc annum, per tempora Aſiano-
rum regum, cucurrimus, ut ratio temporum digeſta luce-
ret. [8] Nunc autem per tempora eorum, qui Judæis [9] vel Pon- 8
tifices,

urbe patrum ejus. 1 Machab. XIII. 25. Hinc diſcimus Modin fuiſſe patriam Haſamonæi Mathathiæ. Nam qui eum Ieroſolymæ natum fuiſſe tradunt, ex hoc loco convincuntur erroris. *Druſ.*

1 *Septemque illas pyramidas.*] 1 Mach. cap. 13. ℣ſ. 28. Hæc autem conſuetudo pyramidum in ſepulcris ponendarum, ex Ægypto manaſſe videtur, ut Diodorus notavit. *Sigon.* Lucanus: *Pyramidum tumulis evulſus Amaſis.*

2 *Et fratrum & patris oſſa.*] Duravit hoc ſepulcrum uſque ad tempora Ioſephi, qui illud admirabili magnificentia fuiſſe refert 13. 11. Hieronymi quoque ævo adhuc ſtetit. Sic enim in locis Hebraicis: *Modin vicus juxta Dioſpolin, unde fuerunt Machabæi, quorum hodieque ibidem ſepulcra monſtrantur.*

3 *Urbes eorum atque agros vaſtaverat.*] In expeditione Hieroſolymitana. 1 Machab. 8. Ioſeph. 13. 11.

4 *Annua ejus vectigalia.*] Malim *eis.* Giſelin. Placet conjectura. *Druſ.*

5 *In perpetuum remiſit.*] Hæc eſt ultima immunitas à regibus Syris data Iudæis vectigalium & tributorum omnium quæ adhuc ſolverant. Qua accepta, ſe prorſus in libertatem vindicatos, ut regum tempore fuerant, arbitrati ſunt. *Sigon.* Σίμων τῷ πρώτῳ τῆς ἀρχιερωσύνης ἔτει τῆς ὑπὸ Μακεδόσι δουλείας, τὸν λαὸν ἠλευθέρωσεν, ὡς μηκέτι φόρους αὐτοὺς τελεῖν, ἡ δὲ ἐλευθερία καὶ τὸ ἀνείσφορον τοῖς Ἰουδαίοις μετὰ ὁ κὴρ ἔτη τῆς Ἀσσυρίων βασιλείας, ἐξ οὗ χρόνου Σέλευκος ὁ Νικάνωρ ἐπικληθεὶς κατέσχε Συρίαν, ὑπῆρξε. *Joſeph.* l. 13. 11. Scribo τῆς Σύρων βασιλείας, pro Ἀσσυρίων. *Grotius.*

6 *Regibus Syriæ.*] Juſtin. 36. *Diu in poteſtate Macedonici imperii ſubjecti Syriæ regno fuerunt. A Demetrio cum diſciviſſent, amicitia Romanorum petita, primi omnium ex Orientalibus libertatem receperunt, facile tunc Romanis de alieno largientibus.*

7 *Demetrii regis anno ſecundo.*] Demetrius regnare cœpit anno Græcorum CLXV. ſed cum Alexandro Bala. Eo occiſo A. CLXVII. ſolus regnavit uſque ad A. CLXXII. quo ab Arſace Parthorum rege captus fuit. Quia igitur A. CLXX. eſt primus ἐλευθερίας Iudæorum, non ſecundo ſed tertio Demetrii anno id, quod refertur, contigit. Sed levis in Chronologia error eſt, prout vel initia, vel ultima annorum, ſupputantur. *Horn.*

8 *Nunc autem.*] Hic honos habendus eſt libertati, ut quæ à Iudæis liberis geſta ſunt, ea per annos ſuorum magiſtratuum digerantur. *Sigon.*

9 *Vel Pontifices vel Reges.*] Malim, *vel principes vel reges fuerunt.* Nam qui

tifices, vel Reges fuerunt, usque ad Christi nativitatem rerum ordinem digeremus.

1 XXXVII. Igitur post Jonathan, *Simon* frater ejus, ut supra dictum est, Hebræis præfuit, [1] jure Pontificis: id enim ei, [2] tum à suis, tum & à populo Romano, honoris
2 delatum. Hic cum [3] secundo Demetrii regis anno civibus præesse cœpisset, [4] post octo annos, [5] insidiis Ptolemæi,
3 circumventus occubuit. Huic [6] *Johannes* filius successit: qui cum adversum [7] Hyrcanos, gentem validissimam, egregie

reges, etiam pontifices erant. Sic Simon & qui eum secuti sunt usque ad Aristobulum, cum pontificatu principatum administrarunt. Primus Aristobulus diadema sibi sumpsit: à quo deinde reges & pontifices. *Drusius.* Idem Sigonius.

1 *Jure Pontificis.*] Et principis, vel si eum ducem aut ethnarcham libet appellare, quæ in idem recidunt. Sic vocatur 1 Mach. 15. 1. Σίμωνι ἱερεῖ καὶ ἐθνάρχῃ τῶν Ἰουδαίων, quæ vetus interpres convertit, *Simoni sacerdoti & principi gentis Judæorum.* Nam ἐθνάρχης princeps gentis. *Drusius.* Vide Fullerum IV. Miscell. 16.

2 *Tum à suis, tum à Populo Romano.*] 1 Machab. XIV. 25. ubi Latina editio, *Populus Romanus*, Græca habet ὁ δῆμος simpliciter. Quod rectius intelligitur de populo Iudæo, quam de populo Romano. Sane historiæ veritas postulat ut hic legamus potius, *tum à suis, tum à regibus.* Nam honos iste delatus ei fuit à regibus, Alexandro & Demetrio 1 Machab. 11. 27. & XIV. 38. *Drus.* Romani vero quomodo hoc concedere poterant, qui adhuc in Syria nihil juris habebant? Iudæos autem illi socios appellaverunt. *Sigon.*

3 *Secundo Demetrii regis anno.*] De quo dictum. Atque hic primus ἐθναρχίας Simonis est. Τοσαύτη δ' ἦν ἡ τῶν πλήθους πρὸς τὸν Σίμωνα φιλοτιμία, ὥς τ' ἐν τοῖς πρὸς ἀλλήλους συμβολαίοις, καὶ τοῖς δημοσίοις γράμμασιν ἐπὶ τῷ πρώτου ἔτους γράφειν Σίμωνος τοῦ ἀρχιερέως καὶ ἐθνάρχου Ἰουδαίων καὶ ἡγεμόνος. *Joseph.* 13. 11.

4 *Post octo annos.*] Si cœpit præesse anno CLXX. ut apparet ex 1 Machab. 13. 14. præfuit duntaxat septem annis. Nam anno CLXXVII. occisus fuit, insidiis generi sui circumventus, 1 Machab. 16. 14. *Drus.*

5 *Insidiis Ptolemæi circumventus.*] Generi sui, qui vocatur Ptolemæus Abobi F. quem Chronicon templi secundi perperam regem Ægypti facit, historia extat, 1 Mach. 16. 14. *Drus.* Hinc iterum in pejus labi cœpere res Iudaicæ. *Fugas civium, urbium eversiones, fratrum, conjugum, parentum neces, aliaque solita regibus ausi.* Tacitus.

6 Johannes *filius successit.*] Secundus natu. Nam Judas & Mathathias interfecti fuerunt una cum patre, 1 Macc. 16. 14. Hunc Johannem Eusebius non semel Jonathan appellat: in quo memoria lapsus mihi videtur. *Drus.*

7 *Hyrcanos, gentem validissimam.*] Apparet membrum illud, *gentem validissimam*, à Sulpicio ex ingenio additum esse. Ex ingenio, imo ex opinione. Nam opinatus est Eusebium loqui de gente Hyrcanorum, quæ procul aberat à Judæa, ut non sit verisimile Hyrcanum adversus eam gentem bellum gessisse. Quid igitur? Aut loquitur de Hyrcania, vico Palæstinæ juxta Judæam, Stephano memorata: aut fallit nos ipse, imbutus falsa opinione de hoc nomine. *Drusius.* Imo militaverat hic Johannes in castris Partho-

[1] egregie pugnasset, [2] *Hyrcani* cognomen accepit. Mortuus est, [3] annos VI. & XX. rerum potitus.

XXXVIII. Post hunc *Aristobulus* Pontifex substitutus, 1
primus omnium, post captivitatem, [4] regium nomen assumsit, capitique diadema imposuit. Exacto anno, diem fun- 2
ctus est. [5] *Alexander* deinde, * filius ejus, rex pariter & pon- 3
tifex

Parthorum Arsacidarum, contra rebelles Hyrcanos bellum gerentium, & inde ei cognomen.

1 *Egregie pugnasset.*] Johannes Antiochum Sideten in bellum Parthicum secutus est cum auxiliis. *Joseph.* 13. 16. Vide & Petitum 1. Eclog. Chronol. VI. Porro Hyrcani in exercitu Parthico, optimi fuere milites. Contra hos pugnasse eo bello Iohannem quid prohibet, atque hinc nomen accepisse? *Horn.*

2 *Hyrcani nomen accepit.*] Secutus videtur Eusebium ita scribentem in Chronico suo: *Simoni successit filius Iohannes, qui victis Hyrcanis, Hyrcani cognomen accepit.* Et, *Johannes dux Judæorum & pontifex adversus Hyrcanos* (ita legendum: vulgo perperam, *adversus Hyrcanum*) *bellum gerens, Hyrcani nomen accepit, & à Romanis jus amicitiæ postulans, decreto Senatus inter amicos relatus est.* Sed hæc opinio falsa videtur. Quod eo libentius credo, quia scio alios hoc nomine vocatos, in queis Hyrcanus filius R. Eliezer filii Hyrcani, & R. Iosua filius Hyrcani. Abben Gorion autor, maximum natu filiorum Simonis, Hyrcanum appellatum fuisse, eoque interempto, idem nomen Iohanni attributum à senioribus Israël. Scribit hoc lib. 4. cap. 27. *Drus.*

3 *Annos* VI. & XX.] Sic Eusebius: sed Iosephus ei tribuit an. XXXI. Hunc Funccius sequitur & Tirinus & alii.

4 *Regium nomen assumpsit, capitique diadema imposuit.*] Aristobulus dignitatum paternarum hæres, principatum & ethnarchiam in Regni formam vertens, diadema sibi primus, post captivitatem Babylonicam, imposuit. Ita Iosephus libro jam dicto & vigesimo, Eusebius etiam, & Nicephorus Patriarcha. Nam tametsi in vulgato Nicephori codice Græco (alium præter eum qui in Thesauro Temporum Scaligeriano habetur non vidimus) prætermittitur Aristobulus, in codice tamen Ms. quem supra memoravi, post Iohannem Simonis filium sequitur, Ἀριστόβουλος υἱὸς αὐτοῦ ὃς καὶ διάδημα βασιλέως περιέθετο μετὰ Ἀλεξάνδρην τὴν αὐτοῦ μητέρα. Quod vero adjectum est de Alexandra matre, ex scriptoris oscitantia ibi natum est. Etiam habebatur in Latini interpretis exemplaribus. Huic vero Aristobulo matrem Alexandræ nomine agnosci non comperio, sed proximo ejusdem nominis, qui Alexandro Iannæo filius minor natu, pontificatum post Alexandræ matris obitum, ut statim dicetur, accepit. *Selden.* Iosephus XIII. 19. Ἀριστόβουλος τὴν ἀρχὴν εἰς βασιλείαν μεταθῆναι δόξας, ἔκρινεν γὰρ οὕτως, διάδημα πρῶτος ἐπιτίθεται μετὰ ὑ ἀριθμὸν ἔτων, καὶ π΄ ϛ ά καὶ μηνῶν γ΄, ἀφ' οὗ τῆς ἀπὸ Βαβυλῶνος δουλείας ἀπαλλαγεὶς ὁ λαὸς, εἰς τὴν οἰκείαν ἐπανῆλθε. Diadema autem fascia erat tenuis candidaque, circundans caput: quam à Libero patre inventam Plinius notavit. Valerius lib. 6. cap. 2.

5 *Alexander.*] Qui Ebræis ינאי, id est, Jannæus. Sic etiam Josephus eum vocat, *Post Aristobuli obitum*, inquit, *Salome ejus uxor, quam Græci Alexandram nominant, solutis ejus fratribus, quos ipse, ut diximus, vinxerat, Jannæum, qui & Alexander est, regem constituit, ætate cæteros præcedentem atque modestia.* Vide sequentia. Habentur autem lib. 13. cap. 20.

tifex fuit, regnavit annos VII. & viginti, in cujus actibus,
4 [1] nihil [2] præter crudelitatem, memoria dignum reperi. Hic,
cum Aristobulum & Hyrcanum, parvos filios, reliquisset,
[3] *Solina* sive *Alexandra* [4] uxor ejus, regnum per novem annos
5 tenuit. Post hujus obitum, [5] fœda inter fratres, de regno
certamina.

cap. 20. Vide quoque historiam Ebraicam. cap. 30. & Chronicon templi secundi, fol. 39. col. 3.

* *Filius ejus.*] Imo frater. Nam Hyrcanus tres filias habuit, Aristobulum, Antigonum, Alexandrum. Aristobulus exacto anno diem functus est. Quod in historia Ebraica, *regnavit annum unum solidum.* Unde corriges Chronicon templi secundi, in quo, *regnavit biennio dierum*, pro *anno dierum.* Antigonus periit ante mortem Aristobuli. Historia nota est. Alexander, licet in magno fratris odio fuisset, tamen ei successit in regno. Unde in Chronico illo, *Alexander frater ejus regnavit pro eo.* Eadem invenies in historia Ebraica. Vide quinetiam Josephum lib. XIII. cap. 20. *Idem.*

1 *Nihil.*] Imo bellicosissimus fuit, & Iudaici regni pomœria fecit amplissima. Quippe in Palæstina ad maris littus Alexandro parebant, Rhinocoruta, Raphia, Anthedon, Gaza, Azotus, Iamnia, Ioppe, Apollonia & turris Stratonis. Procul à littore, Idumæa, Adora, Marissa, Samaria, mons Carmelus, & Itaburius, Scythopolis sive Betsan, Gadara, Gaulanitis, Seleucia, Gabala. In Moabitide Esebon, Medaba, Lemba, Otona, Telithon, Zara, Cilicium, Aulon, Pella. Atque ubique Iudaismum restituerat. Pella, quia amplecti recusaverat, funditus subversa est. *Capellus.*

2 *Præter crudelitatem.*] Unde interroganti: Quidnam faciendo animos sibi plebis conciliaret, responsum est, si moreretur. Ob hanc crudelitatem Iudæi eum Θρακίδαν cognominarunt: pro quo in editione Rufini *Crucifixor.* Nam octingentos Pharisæos uno tempore cruci affixit. Vide Iosephum XIII. 22. Obiit in obsidione Ragabæ castelli, quod in Gerasenorum finibus, ultra Iordanem. *Drus.*

3 *Solina.*] Quum hoc nomen habeat ab Eusebio, videtur legendum Salina. Nam in eo Σαλίνα, consentientibus libris. Hieronymus quoque Dan. XI. *Alexandra, quæ & Salina vocabatur.* Nec aliter Epiphanius. Iosephus tamen Salomen eam appellat, id est, Σαλώμην: quod rectum esse puto. Consule Antiquitates ejus l. XIII. cap. 20. *Idem.*

4 *Uxor ejus regnum per novem annos tenuit.*] Alexander Iannæus uxori regni administrationem testamento reliquit. Atque ei καταστῆσαι τὴν ἀρχιερατευσόμενον ἐπιτρέψας. Illa Pharisæis mire addicta, ἀρχιερέα μὲν (ita Iosephus) ἀποδείκνυσιν Ὑρκανὸν διὰ τὴν ἡλικίαν, πολὺ μὲν τοι πλέον διὰ τὸ ἄπραγμον αὐτοῦ. *Seldenus.* Atque hoc tempore volunt quidam finiri hebdomadas Danielis; atque tunc excisum fuisse unctum seu veterem unctorum tum Regum tum Pontificum progeniem, eo quod Alexandro successerit Salina Salome, seu Alexandra uxor, pro cujus arbitrio Pontificatus Hyrcano filio donabatur. Vide Selden. I. de success. in Pontif. XIII.

5 *Fœda inter fratres de regno certamina.*] In textu Sigonii: *Certamina orta.* Eusebius in fragmentis Græcis de Alexandra; αὐτὴ τὴν βασιλείαν Ὑρκανῷ τῷ πρεσβυτέρῳ ἐπέτρεπε περὶ τὴν θάνατον, Ἀριστοβούλῳ δὲ τῷ νεωτέρῳ τὴν ἀρχιερωσύνην. Vide sis Iosephum, præter lib. I. de bello Iudaico cap. IV. l. XIV. cap. I. lib. XX. cap. VIII. & lib. XV. cap. IX. & III. ubi secundum hoc facit exemplum

certamina. Ac primum [1] *Hyrcanus* imperium obtinebat: mox 6
[2] ab *Aristobulo* fratre pulsus, [3] confugit [4] ad Pompejum:
qui tum [5] Mithridatico bello confecto pacataque Armenia
& Ponto, [6] victor omnium gentium, quas adierat, ultrorsum pergere, & [7] vicina quæque Romano imperio adjungere cupiens, caussas belli & materiam incendii quærebat.
Igitur

exemplum Pontificis dignitate, veluti non perpetua, pulsi. Primum id quod jam dictum est supra de Iasone & Menelao sub Antiocho Epiphane; δεύτερος δὲ, inquit, Ἀριστόβουλος Ὑρκανὸν ἀφείλετο τὸν ἀδελφόν. Dissidium hoc inter fratres hosce causa fuit ingentis, quæ secuta est, apud Iudæos calamitatis. Inde imprimis ansa Romanis data, ut Iudæam invaderent. *Selden.* Iosephus XIV. 8. Τούτου τοῦ πάθους τοῖς Ἱεροσολύμοις αἴτιοι κατέστησαν Ὑρκανὸς καὶ Ἀριστόβουλος, πρὸς ἀλλήλους στασιάσαντες· τὴν τε γὰρ ἐλευθερίαν ἀπεβάλλομεν, καὶ ὑπήκοοι Ῥωμαίων κατέστημεν· καὶ τὴν χώραν ἣν τοῖς ὅπλοις ἐκτησάμεθα τοὺς Σύρους ἀφελόμενοι, ταύτην ἠναγκάσθημεν ἀποδοῦναι τοῖς Σύροις. Addit & alia ex dissidio fratrum, mala. Immane tributum; καὶ βασιλεία ἡ πρότερον τοῖς κατὰ γένος ἀρχιερεῦσι διδομένη τιμὴ, δημωτικῶν ἀνδρῶν ἐγένετο.

1 *Hyrcanus.*] Tertius hujus nominis, ut notatum in Historia Hebraica. Tertius, inquam pontificum, vel certe Hasamonæorum. Nam alii fuerunt hoc nomine præterea, in queis Iosephi ἀρχιτελώνου filius qui primus sacerdotum Hyrcanus nominatus fuit: autor Ioseph. Unde colligimus nomen hoc apud Iudæos vulgatissimum fuisse. *Drusius.*

2 *Ab Aristobulo fratre pulsus.*] Prælio ad Hierichuntem commisso, victus Hyrcanus fratri regno & Pontificatu cessit, & sic post mutuos complexus ἀνεχώρησαν ὁ μὲν, εἰς τὰ βασίλεια, Ὑρκανὸς δὲ ὡς ἰδιώτης, εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Ἀριστοβούλου. *Joseph.* XIV. 1.

3 *Confugit.*] Primo ad Aretam Arabum Regem, qui eum per Antipatrum Ascalonitam reducere conatus est. Obsessus in templo Aristobulus: donec obsidionem Scaurus Pompei legatus, authoritate Romani nominis solvit. Vide Joseph. XIV. 2. 3. 4.

4 *Ad Pompeium.*] Uterque fratrum, Damasci coram Pompeio, de jure successionis disceptavit per Legatos. Æquior Hyrcani causa visa, cum mos Romanis esset, supplicibus faciles se præbere, ut potentissimi de solio dejicerentur. Vide Joseph. XIV. 5.

5 *Mithridatico bello confecto.*] De quo vide Justin. XXXVIII. Florum III. Appianum, Plutarch. & alios. Mithridates hic Ponti Rex fuit, Euergetes dictus. Quidam Mithradates scribunt ex numismatis. Quod non probo. Μιθραδάτης enim Græcum est, Mithridates Latinum, a in i, ut Μασσαλία Massilia, Κατάνη Catina, Νομάδες Numidæ Ἄκραγας Agrigentium, & alia. *Bongars.*

6 *Victor omnium gentium.*] Lege Appianum in Mithridat. Plutarch. in Pompeio & Dionem. Adeo ut in concione gloriatus sit: *Se Asiam* (minorem intellige) *ultimam provinciarum accepisse, eandemque mediam patriæ reddidisse.* Plin. VII. 26.

7 *Vicina quæque.*] Ἕως εὐφράτου ποταμοῦ. *Joseph.* XIV. 8. Nam Parthico Imperio magna prudentia abstinuit. *Paulatimque oriens, Romanorum, discordia consanguineorum Regum, factus est.* Justin. X. 2.

7 Igitur [1] Hyrcanum libens excepit, [2] ductuque ejus Judæos aggreditur: [3] urbe capta, atque arce [4] templo pepercit: [5] Aristobulum victum Romam mittit: Hyrcano [6] jus pontificatus restituit: [7] impositoque Judæis stipendio, procu-

1 *Hyrcanum libens excepit.*] Καταγνοὺς Ἀριστοβούλου βίαν. *Joseph.* XIV. 5.

2 *Ductuque ejus Iudæos aggreditur.*] Josephus, sive adulatione, sive quod ita res se haberet, culpam belli Aristobolo imputat, XIV. 6.

3 *Urbe capta.*] Joseph. XIV. 7. 8. Scribit Josephus Hierosolyma capta fuisse à Pompeio die decimo septimo mensis Thamuz, M. Tullio Cicerone, C. Antonio Coss. Dio narrans hunc casum, ait fuisse Sabbatum. Josephi verba sunt libro XIV. cap. VIII. Καὶ γὰρ ἁλούσης τῆς πόλεως περὶ τρίτον μῆνα, τῆς νηστείας ἡμέρᾳ κατὰ τὴν ἐνάτην καὶ ἑβδομηκοστὴν, καὶ ἑκατοστὴν Ὀλυμπιάδα, ὑπατευόντων Γαΐου Ἀντωνίου καὶ Μάρκου Τυλλίου Κικέρωνος. Annus qui Consules habuit M. Tullium Ciceronem, & C. Antonium, erat ab Orbe condito termillesimus octingentesimus octagesimus septimus, Cyclo Solis III. litera Dominicali D. idemque erat tertius Octaëteridis Judæorum, cujus Nisan cepit die decimo Aprilis, feria sexta: Adde tres continuos menses plenos, (quod non semel accidit, cum Neomenia indiceretur עלפי הריאה *secundum Lunæ visionem.*) Thamuz dies decimus septimus, τῆς νηστείας ἡμέρᾳ cadit in diem vicesimum quintum Iulii, feria septima. Eodem quoque die rursum capta sunt Hierosolyma ab Herode & Sosio. Iosephus lib. XIV. cap. XXVIII. *Petitus.*

4 *Templo pepercit.*] Male, Nam templum potius captum dici debuit, quod tanta vi & cæde expugnatum fuit. Vide Ioseph. XII. 8. *Horn.* Vult dicere, non spoliavit illud. Iosephus XIV. 8. *Cum in sacræ pecuniæ thesauris essent circiter talentorum duo millia, nihil horum præ pietate attigit.* Cicero, *Cn. Pompejus, captis Jerosolymis, victor, ex illo fano nihil attigit. Imprimis hoc, ut multa alia, sapienter, in tam superstitiosa & malefica civitate, locum sermoni obtrectatorum non reliquit. Non enim credo religionem Judæorum & hostium impedimento præstantissimo imperatori, sed pudorem fuisse. Sua cuique civitati religio, Læli, est; nostra nobis.* Eusebius in Chronico, *reserato templo, usque ad Sancta sanctorum accessit.* Quæ verba docent ipsum ulterius non progressum esse. Non ergo vidit arcam fœderis, ut quidam volunt. Nam arca, in qua tabulæ fœderis & super eas Cherubim, in sancto sanctorum erat; non in sancto; quod tantum ingressus videtur Pompejus. *Drusius.*

5 *Aristobulum victum Romam mittit.*] Imo secum abduxit victum. Sic Eusebius. Sed legendum utrobique vinctum, id est, δεδεμένον. Iosephus diserte, *abduxitque secum Aristobulum vinctum cum duabus filiabus & totidem filiis.* XIV. 8. Idem.

6 *Ius Pontificatus.*] Τὴν ἀρχιεροσύνην ἀπέδωκεν Ὑρκανῷ. *Ioseph.* Etiam ex Senatusconsulto & decreto principali sub Iulio Cæsare, Pontificatus Iudæorum Hyrcano διὰ παντὸς κατὰ πάτρια ἔθη, *omnimodo secundum mores patrios* firmatur, adjecto insuper, ut habetur in Senatusconsulto illo apud Iosephum edito, ὅσά τε κατὰ τοὺς ἰδίους αὐτῶν νόμους ἐστὶν ἀρχιερατικὰ ἢ φιλάνθρωπα, ταῦτα κελεύω κατέχειν αὐτὸν καὶ τὰ τέκνα αὐτοῦ. *Seldenus.*

7 *Impositoque Iudæis stipendio.*] Τὰ μὲν Ἱεροσόλυμα ὑποτελῆ Ῥωμαίοις ἐποίησεν. *Ioseph.* Id est, tributo, *censum* vocant. Erat autem didrachmus in singula capita. Male igitur Hieron. in comment. Matth. XVII. ℣. 25. *Post Augustum Iudæa facta est tributaria, & omnes*

[1] procuratorem eis, [2] Antipatrum quendam [3] Ascalonitem, præposuit. Hyrcanus [4] quatuor & triginta annos rerum potitus, dum [5] adversum Parthos bella gerit, capitur. Tum [6] Herodes 8 9

omnes censi capite ferebantur. Nam ante Augustum erat vectigalis, vel, si mavis, tributaria. *Drus.*

1 *Procuratorem.*] Iudææ, *Sigonius.* Palestinæ, *Eusebius.* Ab hoc tempore Iudæa semper habuit procuratores, qui prætoribus aut proconsulibus Syriæ suberant. Talis Christi ævo erat Pontius Pilatus. *Drus.* Sed nihil in Iosepho occurrit, ex quo probari queat, procuratorem Iudææ Antipatrum fuisse, tum temporis à Pompeio constitutum. De Scauro tradit: Πομπήϊος τὴν κοίλην Συρίαν ἕως Φοινίκης καὶ Αἰγύπτης Σκαύρῳ παραδίδωσι. Huic mox successit Gabinius, eodem teste. Igitur procurator partis alicujus, vel sub præside Romano, Antipater fuit, ac demum à Iulio Cæsare ἐπίτροπος τῶν Ἰουδαίων constitutus. Sic Iosephus XIV. 15. *Horn.*

2 *Antipatrum.*] Qui & Antipas, eodem, quo pater ipsius, nomine vocabatur. *Iosephus*, à quo dissentit Eusebius, Africanum secutus, qui hujus Antipatri patrem Herodem nominat, quem ait fuisse Ascalone ἱερόδουλον, hoc est, sacerdotem in templo Apollinis. Iosephus autem scribt eum ab Alexandro ejusque uxore constitutum ducem totius Idumææ, amicitias Arabum, Gazæorum & Ascalonitarum coluisse, multisque illos sibi conciliasse muneribus. Ab utroque diversus abit Nicolaus Damascenus, Antipatri genus deducens à primatibus Judæorum, qui postliminio in Judæam reversi sunt è Babylonia. *Drus.*

3 *Ascalonitem.*] Quomodo Ascalonita si erat Idumæus? An patria ei Ascalon, & parentes ex Idumæa? Scire licet Ascalonem fuisse urbem superioris Idumææ. Quod affirmat Iosephus l. III. cap. 3. Aut patria erat Idumæa & Ascalon locus commorationis parentum ipsius. *Idem.*

4 *Quatuor & triginta annos.*] Secutus est Eusebium, qui hos annos putat ab eo tempore, quo primum Hyrcanus pontificatum adeptus est, vivente adhuc matre Alexandra. Sic autor Glossæ ordinariæ prioris Machabæorum: *Hyrcanus*, inquit, *animo defes, adjuvante Antipatro procuratore, tenuit pontificatum ann.* XXXIV. Sigonius huic summæ detrahit decem, legendumque putat XXIV. pro XXXIV. quia videlicet horum annorum aliud initium ponit. Nam eos numerat à restitutione Hyrcani quæ per Pompejum facta. Hoc docent consequa ipsius verba: *Tot enim sunt à consulatu M. Tullii Ciceronis, usque ad consulatum C. Asinii Pollionis.* Quo tempore Herodes rex à senatu appellatus est. Josephus hæc paullo aliter libro XV. cap. 9. *Hyrcanus vivente adhuc matre Alexandra pontifex Judæorum creatus, per novem annos eum honorem obtinuit: cur defunctæ cum in regnum successisset, elapsis tribus mensibus, ab Aristobulo fratre pulsus est, ac deinde Pompeji ope restitutus receptusque, omnibus honoribus quadraginta annos in eis exegit.* Idem.

5 *Adversum Parthos bella gerit, capitur.*] Parthi Antigonum Alexandri filium in regnum reducturi, bellum Herodi & Hyrcano intulerunt, in quo hic captus est, & auribus ab Antigono truncatus. Quod ideo fecit μηκέτ' αὖθις εἰς αὐτὸν ἀφίκεσθαι τὴν ἀρχιερωσύνην ἀφ' ὁλοκλήρων εἶναι τὴν πρὸς ἀξιοῦντος. *Seldenus. Josephus* XIV. 24. 25. Hæc Parthorum irruptio facta A. V. C. IↃCCXIV. Asinio ac Domitio Coss. *Dio.* Ut recte Josephus, post capta à Pompejo Jerosolyma XXIV. annos imputet Hyrcano Pontifici. *Petav.*

6 *Herodes.*] Secundus filiorum Antipatri ex uxore, quam Josephus Cypron vocat, quæ illustri inter Arabas genere nata

des [1]alienigena, Antipatri Ascolonitæ filius, regnum Ju-
dææ à [2]Senatu & populo Romano petiit, accepitque. [3]Hunc primum

re nata erat. Unde Arabissam appellat Eusebius.

1 *Alienigena.*] Quomodo alienigena si erat Judæus? An quia patrem habuit Ascalonitam? Nam tales peculiariter alienigenæ vocabantur. Res notior est quam ut probari debeat. Alienigena, id id, ἀλλόφυλος. Sic eum appellat Eusebius. Ut & alii multi. Vocatur etiam proselytus. Quod pariter culpant. Nam qui Judæus erat, nec proselytus dicebatur, nec alienigna. Sed majores ejus proselyti fuerant, imo alienigenæ. Nam Idumæi, priusquam sacra Judæorum susciperent, alienigenæ dicebantur. Hoc verum est. Non tamen à Judæis ideo vocatur alienigena, sed servus Hasmonæorum. Ego sic sentio, Idumæos, licet Judæi essent religione, gente tamen fuisse à Judæis distinctos. Tales etiam proselyti vocantur. Chronicon templi secundi, *Antipater erat vir prudens, &c. sed radix ejus non erat ex filiis Israël, verum ex Idumæis, qui servi ceciderunt in manum Israël: & ipsi sunt proselyti tantum, & non filii nobilium.* Sic forte R. Aquiba vocatur proselytus justitiæ, quia erat ex filiis filiorum Sisaræ. Idumæi ergo proselyti. Si proselyti, cur non etiam alienigenæ? Nam antequam proselyti essent, alienigenæ fuerant. Hic originem spectamus, hoc est, ut Ebræi loquuntur, radicem generis. Duæ fuerunt opiniones de Antipatro Herodis patre. Una Josephi, qui eum Idumæum fuisse scribit: altera Nicolai Damasceni, qui genus ejus deducit à primatibus Judæorum, qui postliminio in Judæam reversi sunt è Babylonia. Hanc probare videtur autor historiæ Ebraicæ ita scribens, *Antipater accepit uxorem è semine regio Idumææam. Ideo dixerunt scriptores antiqui eum fuisse Idumæum. Sed Nicolaus, scriptor fidelis, ait eum fuisse Judæum: id verum est. Fuit enim ex ingenuis Juda, ex iis Judæis qui redierunt è Babylonia Ierosolymam, in diebus Nehemiæ filii Hachaliæ & Ezræ sacerdotis.* Drus. Vide & Petavium XI. de Doctr. Temp. 5.

2 *A Senatu & populo Romano petiit accepitque.*] A Parthis & Antigono fugatus, Romam petit: ibique Antonii & Octavii favore, regno Judaico S. C. donatur, & inter Octavium ac Antonium medius in Capitolium ascendit. Quod factum Olympiade CLXXXIV. Cn. Domitio Calvo & C. Asinio Pollione Coss. *Iosephus* XIV. 26. Sed vel extrema Olympiadis CLXXXIV. & initia CLXXXV. intelligenda, vel apud Iosephum error est, ac scribendum ἐπὶ τῆ ρ' ᾗ π' ᾗ ε' Ὀλυμπιάδι. Hæc est prima æra Regni Herodis. Altera ducitur ab eo tempore quo Sosius cum Herode Hierosolymam expugnavit, & Antigonum securi percussit. Id factum ὑπάτοις ἐν Ῥώμῃ Μάρκῳ Ἀγρίππᾳ Καισίῳ Γάλλῳ, ἐπὶ τῆ ρπέ Ὀλυμπιάδι, τῷ γ' μηνὶ, τῇ ἑορτῇ τῆς νηστείας. Ioseph. XIV. 28. Vide Spanhemium II. Dub. Euangel. 2.

3 *Hunc primum Judæi externum regem.*] Post Sedeciam extinctum, reges iterum Judæa accepit, sed Levitas utique, quorum ultimus Antigonus fuit. Illo pulso occisoque regnum Herodes tenuit, quod ante à Romanis acceperat, homo non hercle regia stirpe, neque sacerdotali familia ortus, sed de Idumæorum gente, insititius Judæus. Non enim Idumæi vere Judæi erant, sed habiti modo appellatique Judæi sunt, ex qua tempestate eos Hyrcanus religiones ceremoniasque suscipere veri numinis coëgit, cum antea Deum, nescio quem Cosan colerent, cujus sacra semper custodierat illustris in illa natione Costobarorum domus. Celebrata est Sameæ vaticinatio, qui Herodem Judæis regem datum iri, sed in pœnam pestemque, multo ante prædixerat. Neque profecto aliter cecidit. Statim enim Idu-

mæus

primum Judæi externum regem cœperunt habere. Etenim 11
jam, adventante Christo, necesse erat, [1] secundum vaticinia prophetarum, suis eos ducibus privari, ne quid ultra Christum expectarent.

XXXIX. [2] Sub hoc Herode, [3] anno imperii ejus tertio 1
& xxx. [4] *Christus* natus est, Sabino & Rufino consulibus VIII. Kalend.

mæus ille Aristobulum pontificem, admodum adolescentem; mox Hyrcanum ex Parthis allectum; postremo quicquid de Hasmonæorum sanguine supererat, extinxit sustulitque. Neque melius actum cum septuaginta senibus est, qui assessores magni concilii erant, quod Sanhedrin appellitant. Ita submotis omnibus, unde metus aut periculum erat, paulatim insurgere, atque ex magno imperio usurpare licentiam cœpit. Patria enim Iudæorum instituta mutavit, nova invexit, multa contra leges fecit: de qua re sic loquentem audire Iosephum libet: ξενικοῖς ἐπιτηδεύμασιν ὑποδιέφθειρε τὴν πάλαι κατάστασιν, ἀπαρεγγείρητον οὖσαν· ἐξ ὧν οὐ μικρὰ καὶ πρὸς τὸν αὖθις χρόνον ἠδικήθημεν, ἀμεληθέντων ὅσα πρότερον ἐπὶ τὴν εὐσέβειαν ἦγε τοὺς ὄχλους. *Cunæus.* Externum regem vocat, non Iudæum, sed Idumæum. Aut externum sive alienum à regno. Non enim erat è stirpe Davidis, nec ex genere sacerdotali. Eusebius in Chronico, *siquidem Herodes post eum* (Antigonum) *à Romanis constitutus est princeps alienigena, & nihil omnino pertinens ad Iudæam.* Quod intelligentiam habet ex superioribus. Alioqui durum est illud, *nihil omnino pertinens ad Iudæam.* Drus.

1 *Secundum vaticinia prophetarum.*] Nam Iacob patriarcha prophetes erat, cujus illud πολυθρύλλητον, *non recedet sceptrum de Iuda, &c.* Quod induxit nonnullos ut crederent Herodem Messiam esse. Hos Herodianos appellant. Quanquam Herodiani videntur potius fuisse milites Herodis, ita dicti ut Herculanos dicimus & Iovianos & Theodosianos. Priorem sententiam tuetur Hieron. adversus Luciferianos cap. 8. his verbis, *Herodiani Herodem regem suscepere pro Christo.* Alibi eam castigat, Latinorum commentum esse dictitans. *Drus.* Tertullianus in hæreticorum enumeratione, *Cum his etiam Herodianos qui Christum Herodem esse dixerunt.* Paria habet de his Epiphanius, quibuscum convenit vetus ad Persium Scholiastes: *Herodes apud Judæos regnavit tempore Augusti in partibus Syriæ. Herodiani ergo diem natalem Herodis observabant, ut etiam sabbata, quo die lucernas accensas violis coronatis in fenestris ponunt.* Grotius.

2 *Sub hoc Herode.*] Qui Magnus cognominabatur ad differentiam aliorum. Ebræi scribunt Orodes & Herodes. Quæ scriptura nominis invenitur etiam in Appiano. *Drus.*

3 *Anno imperii ejus tertio & xxx.*] Sulpicius peccat in annis Herodis designandis, sed mitius quam alii. Nam cum annum xxxiii. Herodis componat cum consulatu Sabini & Rufini, qui est Julianus xlii. Olympiadis cxciv. primus, necessario conjicit initium Herodis in consulatum L. Gellii Poplicolæ & M. Coccei Nervæ, adeoque in Julian. x. Olympiadis clxxxvi. primum. Ubi μεταχρονισμὸς quadriennii, ratione prima Epochæ Herodis, anni ratione secundæ. *Spanhemius.*

4 Christus *natus est, Sabino & Rufino consulibus.*] Pontifice Joazaro. *Nicephor.* Triennio ante æram communem Christi natalem figit Sulpicius, si respiciamus characterem consulum. Consulatus enim Sabini & Rufini, vel Rufi, qui aliis Calvisii, & Passieni, quia utrumque nomen obtinuerunt, incidit in Julianum xlii. Olymp. cxciv. primum,

2 [1] VIII. Kalend. Januarias. Verum hæc quæ Euangeliis, ac de-
inceps Apostolorum actibus, continentur, attingere non
ausus, ne quid forma præcisi operis, rerum dignitatibus di-
3 minueret, reliqua exequar. Herodes, post nativitatem
4 Domini, regnavit [2] annos IIII. Nam omne imperii ejus
5 tempus [3] VII. & XXX. anni fuerunt. Post quem [4] *Archelaus*
Tetrar-

mum, Cycl. Sol. VI. Lun. XVII. Lit. G. Proinde triennium interjectum inter hanc sententiam & æram communem, figitur in Juliano XLV. Olympiad. CXIV. quarto. Sed annus nati Christi exacte definiri nulla auctoritate potest, ut ex omnium, quæ plurimæ, sententiarum scrutinio patet. Maxime probabile videtur Christum natum ante XLIII. Julianum, adeoque æram Dionysiacam, qua hodie utimur, μεταχρονισμῷ triennii ad minimum peccare. Utrum vero XLII. Juliano an XLI. natus fuerit Servator noster, illud nullis indiciis solidis ex historia veteri erui posse, adeoque non inter δύπορα tantum, sed ἄπορα prorsus, referendum censeo. *Spanhemius.* Quem de æra Christiana disputantem vide II. Dub. Euangel. I. 2. 3. Petitum I. Eclog. Chronolog. 15. & 4. 17.

1 VIII. *Kalend. Januarias.*] Scaliger in Eusebium: *Omnis ecclesia in partibus Orientis, seculo Eusebii & antecedenti & sequenti, credidit Christum natum* VIII. *Eid. Ianuarii.* Nisi erratum est operarum aut properantis calami, alia fuit hac de re Orientalium ecclesiarum, & alia Occidentalium opinio. *Drus.* Epiphanius: πρὸ ὀκτὼ εἰδῶν Ἰανουαρίων.

2 *Annos* IIII.] Annus emortualis Herodis incidit ex mente Sulpicii, non, ut vult Torniellus in annum Christi V. sed potius in primum Coss. C. Jul. Cæs. & Æmilio Paulo, adeoque in annum Julianum XLVI. Olymp. CXCV. primum. Relegatio Archelai, quæ contigit Juliano LI. nono anno in principatu completo, eandem supputationem erroris convincit, ut alia prætermittamus. Designatio certa periodi Herodis, κεῖται ἐν ἀποκρύφοις. Mea tamen sententia, maxime ad veritatem accedere videtur Klepperus, & minoribus incommodis urgeri posse, qui Herodem obiisse contendit XLII. Juliano. *Spanhem.*

3 VII. & XXX. *anni.*] Sic Eusebius, Josephus, Gorionides & alii. Chronicon templi secundi, *vixit Herodes postquam occidisset Antipatrum filium suum octo dies & mortuus est. Omne autem tempus regni ejus quadraginta anni.* Drusius. Josephus interdum XXXVII. interdum XXXIV. annos ei tribuit, respectu duplicis Epochæ, quarum una ab impetrato Romæ, altera ab occupato Hierosolymis regno ducitur, ut supra dictum. Sic geminæ hujus radicis respectu, quamvis præter mentem Josephi, alii XXXVII. alii XL. annos Herodi adscribunt. Sed exacta periodus Herodis, definiri non potest. Josephus terminis indefinitis illum σχεδὸν ἑπτὰν ἑβδομήκοντα & περὶ ἔτος ἑβδομηκοστὸν decessisse scribit. Unde alii, supervixisse Christo bimestre, alii trimestre, alii annum, alii biennium, alii triennium, alii quadriennium, Baronius etiam octennium, volunt. *Sphanhem.*

4 *Archelaus Tetrarcha.*] Ducem vocat Eusebius: ut Ethnarcham Josephus lib. 17. 13. *Cæsar paucis post diebus Archelaum non regem declarat, sed, dimidia parte ditionis, quæ Herodis fuerat, ei concessa, Ethnarcham eum constituit: regnum quoque pollicitus, quamprimum ille se tali honore dignum redderet.* Potest etiam Toparcha dici. Nam in secundo belli Judaici cap. IX. portionem ejus idem Josephus τοπαρχίαν appellat. *Drusius.* Quod vero Drusius dicit, se regnum Archelao tribuere non ausum, Josephum sequi-

Tetrarcha [1] annis IX. [2] *Herodes* [3] annos XX. & IIII.

XL. Hoc regnante, [4] anno regni octavo & decimo, [5] *Dominus* crucifixus est, [6] Fusio Gemino & Rebellio Gemino, Consu- 1

sequitur. Nam exertim Matth. 11. 22. ἀκούσας δὲ ὅτι Ἀρχέλαος βασιλεύει ἐπὶ τῆς Ἰουδαίας ἀντὶ Ἡρώδου τοῦ πατρὸς αὐτοῦ. Contra Josephus titulum regni ei ab Augusto adjudicatum dicit, atque Ethnarchæ datum. Matthæus βασιλέα, more Orientis, vocat Principem quemvis. Sic & Eusebius de Archelao, ut rege loquitur. *Horn.*

1 *Annis* IX.] Eusebius, *Archelaus nono anno regni sui in Viennam urbem relegatur.* Josephus autor hoc accidisse anno principatus Archelai decimo. Vide Archæologum libro 17. cap. 15. *Drusius.*

2 *Herodes.*] Hic est ille qui Philippi fratris uxorem in matrimonium accepit, & Johannem Baptistam, qui eum propterea reprehendebat, occidit. Quam historiam aliter Euangelistæ, aliter Josephus narrat. Pro Euangelistis facit Historia Ebraica, cap. LXIII. *Herodes Antipas occidit multos ex sapientibus Israël, & in his Johannem sacerdotem magnum, propterea quod dixisset, non licet tibi ducere uxorem fratris tui Philippi. Hic est Johannes ille qui baptisatus fuit.* Sed & Chronicon templi secundi, *Herodes accepit uxorem Philippi fratris sui, quæ ei genuerat duos filios. Quem ob hanc abominationem redarguit R. Jochanan sacerdos magnus. Ideo percußit & occidit eum Antipas.* Vide Josephum 17. 7. *Drusius.*

3 *Annos* XX. *&* IIII.] In Sulpicio Sigonii XXX. & IIII. Nescio an mendum sit operarum. Innuit autem Herodes Antipam Tetrarcham Galilææ, quem Cajus Cæsar perpetuo damnavit exilio apud Lugdunum urbem Galliæ. Autor Chronici templi secundi: *Octavianus Augustus regnare fecit Antipam fratrem Archelai pro eo, vertitque nomen ejus in nomen Herodis.* In Historia Ebraica est XX. & I. ex qua emendabis Chronicon templi secundi, in quo א״ 11, pro בא 21. *Drusius.*

4 *Anno regni octavo & decimo.*] Quo tempore Christus agebat annum XXXII. incidit autem hic annus in annum mundi 5232. secundum supputationem Eusebii, quem Sulpicius nunc secutus mihi videtur. *Drus.*

5 *Dominus crucifixus est.*] Tacitus XV. Annal. *Auctor nominis ejus Christus, qui Tiberio imperitante, per procuratorem Pontium Pilatum, supplicio affectus erat.* Jesum autem Talmudicum alium esse à Jesu Nazareno, prolixe contra Judæos & alios, ostendit *Schickardus* in Tarich. Cæterum locus Josepho insertus XVIII. Ant. 4. de Jesu Christo, ὑποβολιμαῖος est. *Spanhem.* De cruce, post omnes alios, vide Illustrem & incomparabilem Salmasium, in epistolis ea de re nuper editis.

6 *Fusio Gemino & Rebellio Coss.*] Variæ veterum opiniones fuerunt de intervallo τῆς πολιτείας Domini, quod deprehendi posse, idque recte atque ordine, putarunt per Paschata, quæ intercesserunt à Baptismo illius ad σταυρώσιμον. Alii enim tria, alii quatuor, alii quinque celebrata fuisse à Christo Paschata post Baptismum opinantur: Nos iis accedimus, qui duo tantum numerant: qua in sententia fuerunt, Clemens Alexandrinus, Lactantius, B. Augustinus, B. Hieronymus, apud eundem Hieronymum Commentariis in cap. IX. Danielis. Julius Africanus in quinto Temporum: *Atque exinde usque ad annum quintumdecimum Tiberii Cæsaris, quando passus est Christus, numerantur anni sexaginta.* Hunc annum suis signat Consulibus Tertullianus Libro adversus Judæos cap. VIII. *Paßio hujus exterminii intra tempora septuaginta hebdomadum perfecta est sub Tiberio Cæsare, Coss. Rubellio Gemino & Fusio Gemino, mense Martio,* tempo-

2 Consulibus. A quo tempore, usque in Stiliconem Consu-
3 lem, sunt anni [1] CCCXXII. Apostolorum actus Lucas edidit, usque [2] in tempus, quo Paulus Romam deductus est, [3] *Nerone* imperante: qui, non dicam regum, sed omnium hominum, & vel immanium bestiarum sordidissimus, dignus extitit, qui persecutionem in [4] Christianos [5] primus inciperet: nescio an & postremus [6] explerit: siquidem opinione multorum receptum sit, [7] ipsum, Antichristum venturum.

temporibus Paschæ, die octavo Kalendarum Aprilium. Eum annum se reperisse gloriabantur Tessareskædecatitæ in Actis Pilati apud Epiphanium: ἀπὸ τῶν ἄκτων δῆθεν Πιλάτου αὐχοῦσι τὴν ἀκρίβειαν εὑρικέναι, ἐν οἷς ἐμφέρεται τῇ πρὸ ὀκτὼ Καλανδῶν Ἀπριλλίων τὴν σωτῆρα πεπονθέναι. Atque id verum nobis videtur Christum passum esse anno quintodecimo Tiberii Cæsaris, duobus Geminis consulibus, cum annum ageret tricesimum primum, sive Dionysianum vicesimum nonum, anno Orbis conditi termillesimo nongentesimo septuagesimo octavo, Cyclo Solis X, litera Dominicali B. *Petit.* Vide eum 1. Ecl. Chronol. XI. Pontifice Caipha. De quo Selden. 1. de success. XII. Pro *Rebellio*, Drusius habet *Rubellio*. Scriptio nostra verior, ut ex Fastis patet.

1 CCCLXXII.] Demptis quinque, Sigonius reponit CCCLXVII: quibus additi anni XXXIII. efficiunt CCCC. In quem annum Christi diximus incidere consulatum Stiliconis. *Drus.* X in V. versa numeri plane congruent. *Sigonius.*

2 *In tempus quo Paulus Romam deductus est.*] Ab A. C. XXXIII ad LVIII. qui numerus est annorum XXVI. *Sigon.*

3 *Nerone imperante.*] De quo Suetonius & Tacitus. De eodem Eutychius in Originibus Ecclesiæ Alexandrinæ: وكان رجلا سويرا جدا ردي السيرة, Hoc est, vertente Seldeno: *Homo in consilii & vitæ instituendæ ratione improbissimus.*

4 *Christianos.*] Discipuli, qui prius Nazarei dicebantur, vocati sunt primum Christiani Antiochiæ, Act. XI. 26. & appellatio à Christo, non ab unctione spirituali. Nam ab ea Christi vocantur, non Christiani. Ut ab Augustino Augustiniani: sic à Christo Christiani. Theodoretus in Genesim, quæstion. 47. Ἡμεῖς δὲ τοῦ δεσπότου Χριστοῦ προσηγορίας Χριστιανοὶ καλούμεθα. Hos pagani per imperitiam Christianos appellabant. Sic *Chrestus* dicebant pro Christus. Tacitus *Judæos, Chresto duce tumultuantes, Roma expulit.* Drus.

5 *Primus inciperet.*] Nam Claudius eos urbe tantum expulerat. Suetonius, Tacitus, alii. Tertullian *Consulite commentarios vestros, in illis reperietis Neronem primum in hanc sectam tum maxime Romæ orientem, Cæsariano gladio ferocisse.* Drusius. Eutychius: وهو اول من اهاج علي النصاري الشر والبلا, *Qui primus fuit gravissimorum in Christianos malorum author.* Vide & Euseb. Hist. 6. & in Chronico. Orosium 7. 5. Tertullian. Apolog.

6 *Explerit.*] Id est, expleturus sit. *Sigon.*

7 *Ipsum Antichristum venturum.*] Eadem fuit opinio quorundam Christianorum de Domitiano, cui cognomentum Neroni fuit, qui sævitia Neronem vel æquabat vel superabat. Unde alter Nero & Nero Calvus convicio populi vocabatur. Hieron. Dan. 11. *Multi nostrorum putant, ob sævitiæ ac turpitudinis magni-*

turum. Hujus vitia, ut plenius exponerem, res admonebat, 4
niſi non eſſet hujus operis, tam vaſta ingredi. Id tantum 5
annotaſſe contentus ſum, hunc per omnia fœdiſſima &
[1] crudeliſſima eo proceſſiſſe, [2] ut matrem interficeret: poſt,
etiam [3] Pythagoræ cuidam, in modum ſolennium conju-
giorum [4] nuberet, [5] inditumque Imperatori flammeum, dos
& ge-

magnitudinem, *Domitianum Neronem Antichriſtum fore.* In gloſſa ordinaria, 1 Mach. 1. ubi de eodem hæc verba, legitur, *Domitianum ſive Neronem.* Prætulerim, *aut Neronem*, ut dicat, opinione quorundam Chriſtianorum, alterutrum Antichriſtum fore. Haymo ſcribit Neronem umbram fuiſſe Antichriſti, ſicut David Chriſti. Scribit hoc ad locum Apoſtoli II Theſſal. II. ℣. 7. *Nam nunc myſterium operatur iniquitatis*: Ubi Nicolaus de Lyra: *Hoc myſterium exerceri cœpit à temporibus Neronis, vel quia Nero typus erat Antichriſti, ut Haymo ſcribit: vel quia tunc primum jacta ſunt fundamenta tyrannidis eccleſiaſticæ.* Cæterum Neronem venturum in fine ſeculi, credidit etiam B. Martinus, ſed idem eundem ab Antichriſto diſcriminat. *Druſ.* De quo, ubi ad locum illum ventum erit.

1 *Crudeliſſima.*] Oroſius lib. 7. cap. 5. *Crudelitatis autem rabie ita efferatus eſt, ut plurimam ſenatus partem interfecerit, equeſtrem ordinem pæne deſtituerit: ſed ne parricidiis quidem abſtinuit, matrem, fratremque, ſororem, uxorem, cæteroſque cognatos & propinquos, ſine hæſitatione proſtravit.*

2 *Ut matrem interficeret.*] Agrippinam. Unde μητροκτόνος appellatus eſt in hoc verſu,

Νέρων. Ὀρέστης, Ἀλκμαίων, μητροκτόνος.

Et in illo, qui à populo decantatus olim ut vere Sybillinus,

Ἔσται Αἰνεαδῶν μητροκτόνος ἡγεμονεύσας.

Xiphilinus è Dione ſcribit, nonnullos culeum de nocte in quadam ſtatua ipſius ſuſpendiſſe, ut eo ſignificarent Neronem ut matricidam in culeum conjici oportere: alioſque expoſuiſſe puerulum in foro, alligata ad eum tabella in qua ſcriptum fuerit, *non te tollo, ne matrem occidas.* Notum & illud:

Quis neget Æneæ magnæ de ſtirpe Neronem?
Suſtulit ille matrem, ſuſtulit ille patrem.

Interfecit etiam uxorem & Senecam præceptorem, & Lucanum fratrem ejus. *Salmanticenſis:* dictus eſt Nero crudelis, quia occidit matrem ſuam & præceptorem ſuum Senecam, & fratrem ejus Lucanum. *Druſ.* Cæterum illa opinio falſa, uterum matris diſſectum inſpexiſſe. Suetonius hoc tantum refert: *ad viſendum interfectæ cadaver accurriſſe, contrectaſſe membra.* Nec aliud Tacitus innuit, ex cujus verbis male intellectis error ortus. *Horn.*

3 *Pythagoræ cuidam.*] Qui & Doryphorus, alio nomine, apud Suetonium. A quo alius ille alter Doryphorus libertus, quem Nero veneno ſuſtulit, biennio ante hunc denuptum. *Torrent.*

4 *Nuberet.*] Xiphilinus in Nerone, *Quanquam ipſe nupſit Pythagoræ liberto, dotemque ei per ſyngraphan conſtituit* (hoc Sulpicius ſignificat, cum ait, *in modum ſolennium conjugiorum*) *quas nuptias populus Romanus celebravit una cum cæteris gentibus.* Et poſt: *Ex eo tempore duo ſimul cum Nerone coibant, Pythagoras pro viro, Sporus pro uxore, ac Nero præter cætera domina & regina vocabatur.* Oroſius, *Virum in uxorem duxit, ipſe à viro ut uxor acceptus eſt.* Suetonius, *Doryphoro liberto, ſicut ipſi Sporus, ita ipſe denupſit.*

5 *Inditumque imperatori flammeum.*]

Sex.

& genialis thorus, & faces nuptiales: cuncta denique quæ vel in fœminis, non sine verecundia conspiciuntur, specta-
6 ta. Reliqua vero ejus, incertum, pigeat an pudeat magis,
7 differere. Hic primus [1] Christianum nomen tollere aggressus
8 est. Quippe, *semper inimica virtutibus vitia sunt, & optimi*
9 *quique, ab improbis,* [2] *quasi exprobrantes aspiciuntur.* Namque eo tempore divina apud urbem religio invaluerat, [3] *Petro* ibi episcopatum gerente, & *Paulo*, posteaquam [4] ab injusto præsulis judicio [5] Cæsarem appellaverat, Romam deducto. Ad quem tum audiendum plures conveniebant: qui veritate intellecta, virtutibusque Apostolorum, quas tum crebro ediderant, permoti, [6] ad cultum Dei sese conferebant.

XLI. Et-

Sex. Victor, *Nero eo progressus est, ut neque suæ neque aliorum pudicitiæ parcens, ad extremum, amictus nubentium virginum specie, palam convocato senatu, dote dicta, cunctis de more frequentantibus nuberet.*

1 *Christianum nomen tollere aggressus est.*] Lecanio Licinioque Coss. *Tacitus.* A. C. LXIV. Vide Scal. Euseb.

2 *Quasi exprobrantes.*] Imitatur Sulpicius Tacitum, cujus verba sunt XIV. Annal. *malorum facinorum ministri, quasi exprobrantes aspiciuntur.* Horn.

3 Petro *ibi Episcopatum gerente.*] Antiqui Petrum & Paulum junctim constituunt primos Romæ Episcopos & ejus Ecclesiæ fundatores. Epiphanius in hæres. Carpocratianorum: Ἐν Ῥώμῃ Πέτρῳ καὶ Παύλῳ πρῶτοι γεγόνασιν Ἀπόστολοι αὐτοὶ καὶ ἐπίσκοποι, εἶτα Λίνῳ, εἶτα Κλήτῳ. Hinc phrasis antiqua: *ad limina Apostolorum ire*, id est, Romam. Magna autem dissensio de primis Romanæ urbis Episcopis. Ea exinde orta. Paulus non unum Episcopum, sed plures, qui presbyteri & Episcopi, (hoc enim unum & idem tum temporis) Ecclesiæ præfecit, id est, collegium Presbyterorum. Sic Linus, Cletus, Clemens, simul ab Apostolis instituti Episcopi. Scriptores sequentis ævi, dum ad suum morem respiciunt, eos quos legebant Episcopos fuisse, sibi invicem successisse existimabant, cum simul fuissent, ejusdem ordinis, & pares. Petrus nunquam Romæ fuit. Error exinde ortus; quia Petrus Antiochia Babylonem concessit. Eam de Roma plerique interpretantur Patres. Quod falsissimum, & hinc error. *Salmasius.* Quem de Petri Episcopatu, vide in admirando opere, de *Primatu Papæ.*

4 *Ab injusto præsulis judicio.*] Festum intelligit, qui Felici successit. Malim ergo, *præsidis*, ut pagina, quæ proxime sequitur, *præsidis sui Gessit Flori injurias non ferentes.* Drus.

5 *Cæsarem appellaverat.*] Act. XXVI. Ad hujus tituli imitationem Reges Persarum *Cosroes* dicti, & Ruteni ab ea voce suum Imperatorem *Czar* vocant, qui ipsorum lingua *Kral* esset. *Schickardus.* Cæsar antiqua vox latina quæ τὸ κεκαῦσθαι significat, unde *Cæsaries*, vel *Cæsaria*, ἡ κόμη κεκαυσθαι. *Salmasius.*

6 *Ad cultum Dei sese conferebant.*] Quos inter Neronis quidam aulici, & ut Patres nonnulli voluerunt, ipse Seneca. Extant Epistolæ ejus ad Paulum, & hujus ad illum, sed quas suppositias esse, certum est. Vide Lipsium in Senecam, & alios.

1 *Adver-*

XLI. Etenim tum illustris illa, [1] adversus Simonem, 1
[2] Petri ac Pauli congressio fuit. Qui cum [3] magicis artibus, 2
ut se Deum probaret, duobus suffultis dæmoniis evolasset, orationibus Apostolorum fugatis dæmonibus, delapsus in terram, populo inspectante, disruptus est. Interea, [4] abun- 3
dante jam Christianorum multitudine, accidit, ut Roma [5] incendio conflagraret, Nerone apud Antium constituto.

Sed

1 *Adversus Simonem.*] Est ille, qui vulgo Simon Magus appellatur: cui statua olim posita Romæ inter duos pontes, cum hac inscriptione, *Simoni Deo sancto.* Vide sis Euseb. hist. eccles. lib. II. cap. 13. Mentio hujus & in Iohasin, per hæc verba, *In diebus Petri Apostoli erat Simon Samarita magus, de cujus nomine vocata est Simonia, quando aliquis vendit sanctitatem suam*, id est, sacerdotium suum. *Drus.*

2 *Petri ac Pauli.*] In bullis Paparum imagines horum duorum Apostolorum simul exhibentur, & Paulo dextra datur, ut honoratior. Quia etiamsi concederetur Petrum Romæ fuisse, quod falsum, tamen primariæ partes Pauli fuerunt, quippe ad cujus Ἀποστολὴν gentium, proprie Roma pertinebat. *Salmasius.*

3 *Magicis artibus.*] Augustinus in sermone de sanctis, *cum enim Simon se Christum diceret, & tanquam Christus ad Patrem assereret se posse conscendere, atque elatus subito, magicis artibus volare cœpisset: tunc Petrus fixis genibus precatus est Dominum, & precatione sancta vicit magicam levitatem. Nam velut vinctum eum de sublimi aëre deposuit, & quodam præcipitio in saxa elidens, crura confregit.* Meminit hujus congressionis & Arnobius per hæc verba. *Viderunt Romani currum Somonis magi & quadrigas igneas Petri ore dissipatas, & nominato Christo evanuisse.* Totum hoc de Simonis cum Petro ac Paulo, congressu, dubiis nititur testimoniis. Haud quaquam verisimile, scriptores Romanos tam memorabilem rem præterituros fuisse. Ac notum, quam multa, primo Christi seculo, ab Historicis Ecclesiasticis, temere credita & scripta sint. Et in tempore, quam dissentiunt? Euseb. regnante Claudio, Augustinus & multi alii, sub Nerone, paulo ante mortem Petri ac Pauli. A. C. LXVII. Sulpicius sub adventum Pauli, qui in A. C. LVIII. incidit. In summa, certi nihil constat, & propius falso est, quod de volatu & lapsu Simonis, tradidere antiqui. *Horn.*

4 *Abundante jam Christianorum multitudine.*] Immane dictu, quam brevi tempore, in quantam multitudinem Christiani excreverint. Bardesanes Syrus apud Eusebium VI. θεοπ. 3. *Quid dicemus de Christianorum secta, qui in omni parte orbis, imo in omni civitate inveniuntur?* Tertullianus I. adv. Judæos: *Christi regnum ubique porrigitur, ubique creditur, ab omnibus gentibus supra enumeratis* (numeraverat autem Babylonios, Parthos, Indiam, Æthiopiam, Asiam, Germaniam, Britanniam, Mauros, Getulos, Romanos) *colitur, ubique regnat, ubique adoratur.* Eadem habet *Irenæus* I. 3. *Arnob.* II. & alii Patres. Elegans Tertulliani locus II. Apol. *Hesterni sumus, & vestra omnia implevimus, urbes, insulas, castella, municipia, conciliabula, castra ipsa, tribus, decurias, palatium, senatum, forum. Sola vobis reliquimus templa.*

5 *Incendio conflagraret, Nerone apud Antium.*] Tacitus: *Incendium, forte an dolo principis conflatum fuerit, in incerto fuit. Eo certe tempore Antii agens Nero, non ante in urbem regressus est, quam domui ejus, qua palatium & Mecænatis hortos continuaverat, ignis propinquaret.* XV. Annal.

4 Sed opinio omnium, invidiam incendii in Principem retor-
quebat, credebaturque Imperator [1] gloriam innovandæ ur-
5 bis quæsisse. [2] Neque ulla re Nero efficiebat, quin ab eo
6 jussum incendium putaretur. Igitur [3] vertit invidiam in
Christianos, actæque in innoxios crudelissimæ quæstiones:
quin & novæ mortes excogitatæ, [4] ut ferarum tergis conte-
7 cti, laniatu canum interirent. Multi crucibus affixi, aut
[5] flamma usti. Plerique in id reservati, ut cum defecisset
8 dies, [6] in usum nocturni luminis urerentur. Hoc initio in
9 Christianos [7] sæviri cœptum. Post etiam, * datis legibus,
religio

1 *Gloriam innovandæ urbis.*] *Videbaturque Nero, condendæ urbis novæ & cognomento suo appellandæ, gloriam quærere.* Tacitus.

2 *Neque ulla re Nero efficiebat.*] *Sed non ope humana, non largitionibus Principis, aut Deûm placamentis, decedebat infamia, quin jussum incendium crederetur.* Idem.

3 *Vertit invidiam in Christianos.*] *Ergo abolendo rumori Nero subdidit reos & quæsitissimis pœnis affecit, quos per flagitia invisos, vulgus, Christianos appellabat.* Idem.

4 *Ut ferarum tergis contecti.*] Sunt ipsissima verba Taciti, *Et pereuntibus addita ludibria, ut ferarum tergis contecti, laniatu canum interirent: aut crucibus affixi, aut flammandi, atque ubi defecisset dies, in usum nocturni luminis urerentur.*

5 *Flamma usti.*] Hoc *flammare* Tacitus vocat. Flammare est, quod Hispani dicunt *Pringar.* Stantibus ad palum destinatis, unco (ne motatione capitis picem cadentem declinarent) gutturi suffixo, è lamina ardente πεοχειλίδα vocat Imp. M. Aurelius pix aut unguen in caput liquefiebat, ita ut rivi pinguedinis humanæ per arenam amphitheatri sulcum facerent. Iuvenalis ad hoc tormentum, eandemque historiam alludens,

Pone Tigillinum, tæda lucebis in illa;
Qua stantes ardent, qui fixo gutture fumant,
Et latum media sulcam deducit arena.

Lege:

Et latus mediam sulcus diducit arenam.

Pone, ubi stantes ad palum alligati suffixo gutture, lamina impendente fumant, & toros artus liquefiunt, ita ut pinguedo diducat arenam sulco facto. Ut memorabiles illos cruciatus fuisse necesse sit, quorum multo post tempore meminerit Juvenalis. Tertullianus in Gnosticos: *Orientem fidem Romæ primus Nero cruentavit.* Neque solum Romæ sævitum in Christianos, sed etiam in provinciis. *Jos. Scaliger.*

6 *In usum nocturni luminis.*] Verba Taciti. Modus hic erat: Papyro, quæ cera esset circumlita induebantur, & sic vivi ardebant. Interpres Juvenalis ad Satyræ 1. ea verba: Pone Tigillinum. *Tigillinum si laseris, vivus ardebit; quemadmodum in munere Neronis vivi arserunt, de quibus ille jusserat cereos fieri, ut lucerent spectatoribus, cum fixa essent illis guttura, ne se curvarent. Nero maleficos homines tæda & papyro & cera superstiebat, & sic ad ignem admoveri jubebat, ut arderent.* Ubi per maleficos intelliguntur Christiani. Illa enim miracula, quæ fierent ab illis virtute divina, nihil aliud esse ajebant, quam præstigias & artes execrabiles. *Vossius.* Vide & Scaligerum in Euseb. Suetonius: *Afflicti suppliciis Christiani, genus hominum superstitionis novæ ac maleficæ.*

7 *Sæviri cœptum.*] Suetonius: *Idque etiam per Provincias factum.* Extat vetus inscriptio

religio vetabatur: palamque edictis propositis, Christianum esse non licebat. Tum [1] Paulus ac Petrus capitis damnati: quorum uni [2] cervix gladio desecta, [3] Petrus in crucem sublatus est.

XLII. Dum hæc Romæ geruntur, Judæi, [4] præsidis sui Festi Flori injurias non ferentes, [5] rebellare cœperunt. Adversus

inscriptio in Hispania loco Pisuergæ vocato: in quo sine dubio crudelitas Neronis tangitur, siquidem vera est illa inscriptio. Nam dubito. Christianismum superstitionem vocat, ut Suetonius Christianos homines novæ ac maleficæ superstitionis, NERONI CLAVDIO CAESARI AVG. PONT. MAX. OB PROVINCIAM LATRONIBVS ET HIS QVI NOVAM GENERI HVMANO SVPERSTITIONEM INCVLCARANT PVRGATAM. *Jos. Scaliger*

* *Datis legibus.*] Legendum censeo *latis legibus*. Sigon.

1 *Paulus ac Petrus capitis damnati.*] A. C. LXVIII. Neronis XIII. *Eusebius.* Tertullian. de præscriptionibus: *Felix Romana Ecclesia, cui totam doctrinam Apostoli cum sanguine suo profuderunt, ubi Petrus passioni Domini adæquatur, ubi Paulus Johannis exitu coronatur.*

2 *Cervix gladio desecta.*] Paulo. Certum est Romæ passum. De supplicio, veteres fere in gladium consentiunt. Sic Saidus Batricides, sive Eutychius, in Originibus Alexandrinis, وضرب عنق بولص بسيف, *Gladio trucidavit Paulum.* Horn.

3 *Petrus in crucem sublatus.*] Si Petrus nunquam Romæ fuit, quomodo ibi crucifixus? Nam Babylone videtur martyrium passus, ubi vixit. Ideo Clemens in Epistola ad Corinthios, cum dixisset, *Paulum sub Romanis principibus passum*, postea subjungit, *Petrum martyrium esse passum*, nullius loci mentione facta, quia locus passionis ejus ignorabatur tum. Nam Babylon sub externo dominio. Sic quoque incertum eo tempore, ubi Thomas vel Bartholomæus passi. *Salmas.* Eutychius modo laudatus, ex versione Cl. Seldeni, qui hodie ingens Britanniæ suæ decus est: *Petrum Nero Cæsar cruci affigit, corpore inverso. Nam & dixerat ei Petrus*, Si vis ut ego cruci affigar, corpore me inverso affige cruci, ne mors mihi inflicta similis sit ei, quæ infligebatur Domino meo Christo, qui cruci affixus est. *Occisus est autem Petrus sub annum* XXII. *post Dominum nostrum Christum.* Sub initia igitur Neronis, id est, tredecim circa annos ante Chronologiam receptiorem, Petri martyrium collocat Eutychius. *Selden.* Ex quibus patet, incertas veterum traditiones, tum de loco, tum de tempore passionis Petri fuisse: & tandem plerosque in receptiorem opinionem consensisse, crucifixum Romæ, cum quod certo assererent, non haberent. *Horn.*

4 *Præsidis sui Festi Flori injurias.*] In Eusebio, *Cestii Flori*: sed legendum ex Josepho *Gessii Flori.* Vide Ant. ejus, lib. XX. cap. IX. *Drus.* Γέσσιος δὲ Φλῶρος ὁ πεμφθεὶς Ἀλβίνῳ διάδοχος τοῦ Νέρωνος, πολλῶν ἀνέστησε κακῶν Ἰουδαίους. Καθάπερ εἰς ἐπίδειξιν πονηρίας πεμφθεὶς, τοὺς εἰς τὸ ἔθνος ἡμῶν ὑβριστικωτάτους ἐπόμπευσε μήτε ἁρπαγῆς παραλιπὼν μηδὲν τρόπον, μήτε ἀδίκου κολάσεως. Ὧν δὴ ἀπηγκ[ό]νησεν ἕλεον, πάντες δὲ κέρδος ἀπώλεσεν. Et plures intolerabiles ejus injurias describit. II. ἀλώσ. 24.

5 *Rebellare cœperunt.*] Τὸν πρὸς Ῥωμαίους πόλεμον ὁ καταναγκάσας ἡμᾶς ἄρασθαι, Φλῶρος ἦν. *Josephus.* Suetonius aliam belli causam fingit: *Percrebuerat*, inquit, *Oriente toto vetus &*

versus eos [1] Vespasianus, proconsulari imperio à Nerone missus, [2] multis gravibusque præliis devictos, coegit [3] intra
3 muros Hierosolymæ confugere. Interim vero jam etiam sibi pro conscientia scelerum invisus, [4] humanis rebus eximitur:
4 [5] incertum, an ipse sibi mortem consciverit. Certe corpus
5 illius interemptum. Unde creditur; etiamsi se gladio ipse transfixerit, [6] curato vulnere ejus servatus: secundum illud quod de eo scriptum est: [7] *Et plaga mortis ejus curata est*; sub

constans opinio: esse in fatis ut eo tempore Judæa profecti rerum potirentur. Id de Imperatore Romano, quantum eventu postea patuit, prædictum, Iudæi ad se trahentes, rebellarunt: cæsoque præposito, legatum insuper Syriæ consularem, ferentem suppetias, rapta aquila, fugaverunt. Ex quibus patet quam tenuem rerum Iudaicarum notitiam Romani habuerint. Neque enim cæsus est Florus, nisi *cædere* pro clade afficere, accipias. *Casaub.*

1 *Vespasianus proconsulari imperio missus.*] Josephus ἀλώσ. III. I. Sueton. in Vespas. Eusebius, *Contra Iudæos, qui Cestii Flori avaritiam non ferentes rebellabant, Vespasianus magister militiæ, à Nerone transmittitur.*

2 *Multis gravibusque præliis victos.*] De quibus fuse Joseph. III. & IV. ἀλώσ.

3 *Intra muros Hierosolymæ.*] Joseph. VI. ἀλώσ. 3. Qualis tum urbs Hierosolyma fuerit, idem tradit cap. 6.

4 *Humanis rebus eximitur.*] Joseph. V. ἀλώσ. 6. Extinctus est VIII. Eid. Junii anno & XXII. diebus ante initium Vespasiani. *Scaliger* in Eusebium.

5 *Incertum an ipse sibi mortem consciverit.*] Quia Neroni sese perimenti paucissimi (tres ait Dio, Suetonius quatuor) testes adfuerunt: propterea eo extincto & ignoratum plerisque mortis genus, & multis etiam persuasum, non esse illum occisum. *Casaubon.* Res tamen certissima. Nam cum audisset Galbam in Hispania ab exercitu imperatorem declaratum, hostis à Senatu judicatus, ex urbe fugiens, semet ictu gladii transegit, adjuvante trepidantem manum Eunucho Sporo, cum prius nullo reperto exclamaret, *Itane? nec inimicum habeo, nec amicum: dedecorose vixi, turpius peream.* Suetonius. Alii: *Cum à Senatu quæreretur ad pœnam, è palatio fugiens, ad quartum urbis milliarium in suburbano liberti sui inter Salariam & Numentanam viam semet interficit, anno ætatis suæ XXXII.* Eusebius in Chronico.

6 *Curato vulnere ejus servatus.*] Nam secundum opinionem quorundam se ipse vulneravit, è quo vulnere postea curatus fuit, unde adhuc vivere creditur. Samuel Solem ad librum Iohasin, *Commentarii de vitis regum dicunt Neronem mortuum esse, partim fugisse, nec sciri locum quo fugerit: usque adeo ut Augustinus episcopus asserat ipsum adhuc vivere.* Drus. Locus Augustini extat XX. de Civ. Dei 19. quem infra ad Dialogum II. producemus. Sed Samuel Iudæus vel non legit Augustinum, vel non intellexit. Ipse enim, enumeratis opinionibus de Neronis exitu, & reditu, addit: *Sed multum mira hæc opinantium præsumptio.* Quæ improbantis sunt & aversantis. *Horn.*

7 *Et plaga mortis ejus curata est.*] Ita legendum ex Apocalyp. XIII. 3. prius erat in libris, *Ut plaga mortis ejus curata est.* Quem locum nonnulli de Nerone interpretati sunt; sed male, judicio Augustini de Civit. Dei, lib. XX. cap. 19. *Drus.*

[1] sub seculi fine mittendus, [2] ut mysterium iniquitatis exerceat.

XLIII. Igitur post excessum Neronis, [3] *Galba* [4] imperium 1
rapuit: mox [5] *Otho*, Galba interfecto, occupavit. Tunc 2
[6] *Vitellius* in Gallias, fretus exercitibus quibus præerat, urbem ingressus, [7] Othone interfecto, summam rerum usurpavit. Quæ posteaquam ad *Vespasianum* delata, [8] licet malo 3
exemplo, bono tamen affectu Reip. ab improbis vindicandæ, cum Hierosolymam obsideret, [9] sumit imperium: &, [10] ut mos est, diademate capiti imposito, ab exercitu Imperator

1 *Sub seculi fine.*] Infra de Martino Dial. II. *Cum ab eo de fine seculi quæreremus, ait nobis, Neronem & Antichristum prius esse venturos.*

2 *Ut mysterium iniquitatis exerceat.*] Hoc est, ut sit Anti-Christus. Nam per eum exercebitur mysterium iniquitatis, de quo Apostolus II Thess. II. 7. *Drus.* Nam eum locum, ut Augustinus tradit, de Anti-Christo acceperunt. Vide Grotium in explicatione locorum de Anti-Christo, & qui contra eum scripserunt, Maresium, Coccejum, alios.

3 Galba.] Sueton. *Nonnulli dictum, quod præpinguis fuerit visus, quem Galbam Galli vocant.* Ad quem locum, quid commentati sint, Salmasius & Boxhornius, vide in editione Schildiana.

4 *Imperium rapuit.*] Neroni Galba successit. *Sueton.* Imperium in Hispania rapuit. Γάλβας ἀποδειχθεὶς αὐτοκράτωρ, εἰς Ῥώμην ἐπανῆλθεν ἐκ τῆς Ἱσπανίας *Ios.* v. ἁλώς. VI. Suet. Galba.

5 Otho, *Galba interfecto.*] Ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν αἰτιασθεὶς ἐπὶ ταπεινοφροσύνῃ, ἐδολοφονήθη κατὰ μέσην τὴν Ῥωμαίων ἀγορὰν, ἀποδείχθη τε αὐτοκράτωρ Ὄθων. *Idem.*

6 Vitellius *in Gallias.*] Legendum, *ex Galliis.* Sigon. Vide Tacitum I. & II. Histor. Suet. Vitell. Joseph. v. ἁλώς. 6. & 8.

7 *Othone interfecto.*] Ad Bebriacum à Vitellianis victus, sibi ipsi mortem conscivit. *Tacitus* II. Histor. *Suet.* Othone. Διεχρήσατο μὲν Ὄθων ἑαυτὸν ἐν βριξέλλῳ. *Ioseph.*

8 *Licet malo exemplo.*] Cur malo? An Italiam ab immani bellua, qualis Vitellius, vastari pateretur? Vide Joseph. v. ἁλώς. 10.

9 *Sumit imperium.*] Coactus à milite, qui enses & mortem recusanti intentabant. *Idem.* Multa omina Imperii præcesserunt, quæ Suetonius & Iosephus fuse recensent. *Tiberius Alexander, præfectus Ægypti, primus in verba Vespasiani legiones adegit Kalendis Iulii: qui principatus dies in posterum observatus est.* Sueton. Vespas.

10 *Ut mos est, diademate capiti imposito.*] Pessime Sulpici, de tuo addis, quod apud nullum ex Historicis, reperitur. Διάδημα, fasciæ quædam erant, quas capiti circumligatas Reges Orientis gestabant. Usum ejus primus Alexander, à Persis acceptum, Occidenti intulit. Justin. XII. *Alexander habitum regum Persarum, & diadema, insolitum antea regibus Macedonicis, velut in leges eorum quos vicerat, transiret, assumit.* Apud Romanos Cæsari oblatum diadema: sed is repudiavit. Caligula quoque abstinuit. Nec quisquam Imperatorum eo usus, usque ad Aurelianum, declinandæ invidiæ. Sed error hic condonandus Sulpicio, qui sua tempora spectavit, non antiquam Romam. *Horn.*

rator consalutatus, [1] *Titum* filium Cæsarem facit; eidem pars copiarum, & obsidendæ Hierosolymæ negotium da-
4 tum. Vespasianus Romam profectus, summo favore senatus & populi receptus, [2] cum se Vitellius interfecisset, imperium confirmavit.

1 XLIV. Interea Judæi obsidione clausi, quia nulla [3] neque pacis, neque deditionis copia dabatur, ad extremum, fame interibant, passimque viæ oppleri cadaveribus cœpere,
2 victo jam officio humandi. Quin omnia nefanda insuper ausi, [4] ne humanis quidem corporibus pepercerunt, nisi quæ
3 ejusmodi alimentis [5] tabes præripuerat. Igitur defessis de-
4 fensoribus [6] irrupere Romani. Ac * tum forte in diem Paschæ,

1 Titum *filium Cæsarem facit.*] Extincta in Nerone Cæsarum familia, Vespasianus nomen illud, tanquam Imperii, ad posteros propagavit, ac Titum & Domitianum filios, Cæsares appellavit. *Tacitus. Sueton.*

2 *Cum se Vitellius interfecisset.*] Falsum hoc. Nam *apud Gemonias minutissimis ictibus excarnificatus atque confectus est, & inde unco tractus in Tiberim.* Sueton. Tacit. Eusebius, ἐπὶ μέσης τῆς Ῥώμης ἀποσφάττεται. *Joseph.* v. ἁλώς. XIII.

3 *Neque pacis neque deditionis copia dabatur.*] Mira Sulpicii oscitantia. Qui si Josephum legit, quomodo prolixas illas pro pace & deditione, Titi atque Josephi, curas orationesque, præterire potuit? Vide xv. Joseph. ἁλώς. 7. 11. & VII. 4. 13. Audi Cæsarem Titum, VII. ἁλώς. 8. dicentem παρὰ μὲν αὐτοῦ Ἰουδαίοις εἰρήνην, αὐτονομίαν προτείνεσθαι, καὶ πάντων ἀμνηστίαν τῶν τετολμημένων. Τοὺς δὲ ἄντι μὲν ὁμονοίας στάσιν ἄντι δὲ εἰρήνης πόλεμον, πρὸ κόρου δὲ καὶ εὐθηνίας, λιμὸν αἱρουμένους. *Horn.*

4 *Ne humanis quidem corporibus pepercerunt.*] Nam mulier quædam, nomine Maria Eleazari filia, proprium filium occidit, coxit & comedit ex parte. *Ios.* ἁλώς. lib. 7. cap. 8. Sed non hoc tantum rabidæ famis scelus respicit author noster; verum opinio ejus fuit, Judæos mortuorum cadaveribus pastos. Hoc enim sequentia innuunt: *nisi quæ ejusmodi alimentis tabes præripuerat.* Apud Josephum quidem nihil hujus reperimus, qui tamen inauditam famem, per partes describit. Alimenta ex rebus impurissimis, fimo, stercore, corio, parata. πάντα δ' ὑπ' ὀδόντας ἦγεν ἡ ἀνάγκη, καὶ τὰ ῥυπαρώτατα τῶν ἀλόγων ζώων. 7. ἁλώσ. 7. Sed cadavera comesta, ne verbo quidem innuit, hoc ex ingenio Sulpicii profectum, falsumque est. Aperte Josephus 7. ἁλώς. 14. δοκοῦσι δ' ἄν μοι μὴ φθασθέντες ὑπὸ τῆς ἁλώσεως, δι' ὑπερβολὴν ὠμότητος, γεύσασθαι καὶ τῶν νεκρῶν. Facturos id fuisse dicit, nisi excidio præventi essent, non fecisse. *Horn.* Vide & Eusebium III. Hist. 6.

5 *Tabes præripuerat.*] Hinc, cum sepeliendo non essent, cadavera portis ejecta, immani numero. A. XIV. Aprilis, ad Kal. Jul CXV. millia, & IↃCCC cadavera per unam portam elata, ut Mannæus transfuga Tito narravit. Ex omnibus portis, mortuorum IↃC. millia egesta. *Joseph.* 6. ἁλώς. 16.

6 *Irrupere Romani.*] Capta est urbs ac templum VIII. Gorpyæi, Kalend. Sept. anno secundo Principatus Vesp. *Dion.* ὅτι

ſchæ, omnis ex agris aliiſque Judææ oppidis, multitudo convenerat. Nimirum *ita Deo placitum, ut* [1] *eo tempore quo* 5
Dominum cruci affixerat, gens impia internecioni daretur. [2] Pha- 6
riſæi aliquantiſper, pro templo, [3] acerrime reſtiterunt: donec obſtinatis ad mortem animis, ultro ſe ſubjectis ignibus, intulerunt. [4] Numerus peremptorum ad undecies centena 7
millia

ὅτω τὰ Ἱεροσόλυμα ἐν τῇ τοῦ Κρόνου ἡμέρᾳ, ἣν μάλιστα ἔτι καὶ νῦν σέβουσιν, ἐξώλετο. Sabbathum innuit. Suetonius in Tito: *cepitque eam natali filiæ ſuæ.* Vide Petit. IV. Eclog. Chronolog. XV. Eo die ceſſavit juge ſacrificium. Unde Judæi inquiunt: כיז אתמוז נשתברו הלוחות ובטלה התמיד והובקעה העיר. *Die decimo ſeptimo Tamuz franguntur tabulæ legis: ceſſat* ἐνδελεχισμὸς, *urbs fiſſa.* Et in Liturgia hujus diei canunt: רי בו פמל התמיד, *Quia abolitum eſt ea die juge ſacrificium.* Memorabilis eſt locus *Seder Olam: Rabbi Joſe dixit: Quemadmodum meriti remuneratio, etiam poſt longum tempus, recidit ac revolvitur in eundem diem, ita & peccati. Atque id experimento compertum eſt. nam cum antea vaſtaretur templum, erat extremum ſabbati: & rurſus extremum ſeptimi anni erat. præterea erat ſeptimana ſtationis Joarib, & nonus dies menſis Ab erat. Et ita fuere quoque hæc omnia in ſecundo excidio. In utroque autem Levitæ ſtabant in cathedra, recitabantque oden hanc: Retribuet illis iniquitatem ſuam.* Cunæus.

* *Tum forte in diem Paſchæ.*] Paſcha, Paſchæ, dicebant priſci patres. *Voßius.* Paſcha ejus anni in XIV. vel ut Petitus vult, XV. Aprilis incidit. Immanis hominum multitudo, ad feſtum, & belli metu, confluxerat. Τότε γε μὲν ὥσπερ εἰς εἱρκτὴν ὑπὸ τῆς εἱμαρμένης πᾶν συνεκλείσθη τὸ ἔθνος, καὶ ναστὴν ὁ πόλεμος τὴν πόλιν ἀνθρώπων ἐκυκλώσατο. Joſeph. VII. ἁλώσ. 17. Tacitus Ioc. millia intra urbem concluſa dicit. V. *Hiſtor.* Sed longe majorem fuiſſe Joſephus contendit. Ad minimum duodecies centena millia, ut ex cæſis, mortuis, ac captis patet. *Horn.*

1 *Eo tempore, quo Dominum cruci affixerat.*] Patet Sulpicium exiſtimaſſe, feſto paſchatis urbem captam. Quod falſiſſimum, cum ab Aprili ad Septembrem obſidio durarit. Eundem errorem Euſebius errat, atque haud dubio eum ſecutus noſter. Euſebius in Chronico, *oportuit enim iiſdem diebus Paſchæ eos interfici, in quibus Salvatorem crucifixerunt.* Idem ſcribit in hiſtoria Eccleſ. lib. 3. cap. 5.

2 *Phariſæi.*] Συνίταμά τι Ἰουδαίων, δοκοῦν εὐσεβέστερον εἶναι τῶν ἄλλων, καὶ τοὺς νόμους ἀκριβεστέρους ἀφηγεῖσθαι. 1. ἁλώσ. 4. Dicti à פרת, quod ab aliis affectata vitæ ſanctimonia ſejuncti eſſent, ut patet ex Luc. XVIII. 11. *Heinſius.* Hinc Talmudici pios ac devotos פרושים vocant. *l'Empereur.* Præter eos duæ adhuc magnæ αἱρέσεις, Sadducæi, & Eſſeni. De quibus vide Druſium de Sectis, Scaligerum in Trihæreſio.

3 *Acerrime repugnantes.*] Quippe Stoici, teſte Joſepho. Hinc etiam paradoxa Stoica ſtatuebant. Vide Heinſium cap. XXIII. In Nonnum. Quare non eſt mirum, cum fatalia omnia eſſe, & bona & mala putarent, illos obſtinatis animis ſe in incendium intuliſſe. *Sigon.* Haud dubio inter eos etiam Sadducæi fuerunt & fortaſſe etiam Heſſeni. Ipſe Anani Pontifex fuiſſe Sadducæus proditur. *Druſius.*

4 *Numerus peremptorum ad undecies centena millia refertur.*] Debuiſſet dicere *mortuorum.* Nam ſequitur Joſephum, ἁλώσ. VII. 17. *numerus mortuorum per omne tempus obſidionis undecies centum millia.* Mortuorum, hoc eſt, eorum qui fame aut gladio perierunt. Euſebius in Chronico, *Joſephus vero ſcribit, undecies*

8 millia refertur :[1] capta vero c. millia, ac venundata. Fertur Titus,[2] adhibito consilio, prius deliberasse, *an templum tanti*
9 *operis everteret.* Etenim[3] nonnullis videbatur, *ædem sacratam ultra omnia mortalia illustrem, non debere deleri:*[4] *quæ servata, modestiæ Romanæ testimonium, diruta perennem crudelitatis notam*
10 *præberet.*[5] At contra alii,[6] & Titus ipse, *evertendum templum* imprimis censebant:[7] *quo plenius Judæorum & Christianorum*
11 *religio tolleretur. Quippe has religiones,*[8] *licet contrarias sibi, iisdem*

centena millia, fame & gladio periisse. Oros. VII. 6. *Josephus Judæus scribit undecies centena millia Judæorum gladio & fame periisse.* De numero peremptorum sive interfectorum conveniunt Suetonius & Tacitus. Idem Orosius, *Sexcenta millia Judæorum eo bello interfecta, Cornelius & Suetonius referunt.* Et Eusebius, *Titus Judæa capta & Hierosolymis subversis sexcenta millia virorum interfecit.* Sic Egesippus sive Hegesippus, *Cæsa*, inquit, *per omne tempus obsidionis, decies centena millia, aut* CX. *myriades, ut plerique asserunt.* Centum & decem myriades, sunt undecies centena millia. Ea mortua, non cæsa Josephus asserit. Quid ergo vidit, cum talia scriberet? Profecto scriptor ille merito suspectus est viris eruditis. *Druf.* Fluctus in simpulo. An non fame quoque perimuntur homines? & peremtos ad solam hostilem vim, non etiam famem, & mortalitatem referre, quæ authoritas jubet? Certe Latini ea voce latius utuntur, ut notum est. *Horn.*

1 *Capta vero c. millia ac venundata.*] Τῶν μὲ ἓν αἰχμαλώτων πάντων ὅσα καθ' ὅλον ἐλήφθη τ πόλεμον ἀριθμὸς σύνεσι μυριάδες, ᾗ ἑπτακισχίλιοι σωήχθη. *Josephus* VII. ἀλώσ. 17. Quem numerum etiam Hegesippus agnoscit. Sed in Eusebio, *& alia centum millia captivorum publice venundata.* Quocirca nihil mutandum in Sulpicio. Nam absque dubio secutus hic est Eusebium, non Josephum. Orosius numerum dispersorum ponit, quem ait fuisse ad CX. hominum millia. *Druf.*

2 *Adhibito consilio.*] Ducum aut procerum sex, qui nominantur ἀλώσ. 7. 9. inter quos Marcus Antonius Julianus procurator Judææ. *Titus ad consilium vocavit duces exercitus, &c.* Hegesippus lib. 5. cap. 43.

3 *Nonnullis videbatur ædem sacratam.*] Titus ipse ita censebat. Duces conditionem addebant, *Si Judæi illud reliquissent.* Vide Josephum.

4 *Quæ servata modestiæ.*] Titi hæc sententia erat, quam Josephus his verbis expressit, *Neque se unquam tantum opus incensurum: jam enim Romanorum fore hoc damnum, sicut ornamentum quoque fore imperii, si maneret.* In eam iverunt Fronto, Alexander & Cerealis.

5 *At contra alii.*] *Aliis quidem videbatur lege belli utendum esse. Nunquam enim Judæos à novis rebus posse desinere templo manente, quo omnes ubicunque essent colligerentur.* Josephus.

6 *Et Titus ipse.*] Hoc verum non est. Nam Tito invito incensum templum. Vide Joseph. VII. ἀλώσ. 11. & Hegesippum.

7 *Quo plenius Judæorum & Christianorum religio tolleretur.*] Finxit ex ingenio. Nam nihil tale in Josepho, aut apud alios, quos vidi. *Druf.*

8 *Licet contrarias sibi.*] Sic visum gentilibus. Quia Hebræorum ceremonias, & instituta, & circumcisionem, Lex Christianorum sustulit. *Sigon.* Potissima causa fuit; quia Judæi Christianorum infensissimi hostes.

1 *Iisdem.*]

[1] *iisdem tamen auctoribus profectas.* [2] *Christianos ex Judæis extitisse: radice sublata, stirpem facile perituram.* Ita Dei nutu, 12
accensis omnium animis, [3] templum dirutum, [4] abhinc annos trecentos triginta & unum. Atque hæc [5] ultima templi 13
eversio, & [6] postrema Judæorum captivitas, qua, [7] extorres patria, [8] per orbem terrarum dispersi cernuntur, quotidie mundo testimonio sunt, non ob aliud eos, quam [9] ob illatas Christo impias manus, fuisse punitos. Nam sæpe 14
alias,

1 *Iisdem.*] Ab iisdem. *Sigon.*

2 *Christianos ex Judæis extitisse.*] Hæc causa cur Christianos Judæorum nomine complexi sint. Suetonius Claudio: *Judæos impulsore Chresto assidue tumultuantes, Roma expulit.* Chrestum vocat servatorem nostrum, per contumeliam. *Tertullian. Lactant.* Vide Selden. II. de success. ad leg. Hebr. XXVI.

3 *Templum dirutum.*] Id miles quidam incendit δαιμονίῳ ὁρμῇ τινὶ χρώμενος. Aderat autem ἡ εἱμαρμένη χρόνων περίοδος, decimus mensis Augusti. Quo etiam à Babyloniorum rege fuerat concrematum. Urbs post capta fuit, videlicet Kalendis Septembris, qui Thisri Ebræis. De urbe superiore mihi sermo. Nam inferior ante templum capta fuerat. Josephus à condita primum urbe, usque ad excidium ejus, putat annos MMCLXXVII. ἀλώσ. lib. 7. c. 18. Capite autem decimo ejusdem libri à prima structione templi usque ad eversionem ejus, quæ per Titum facta, numerat ann. MCXXX. mens. VII. dies XV. à secunda vero, quæ sub Dario Notho accidit, ann. DCXXXIX. dies XLV. Cæterum excisa fuit urbs anno Vespasiani secundo, qui fuit à nato Christo, secundum supputationem Eusebii, septuagesimus tertius: ab eodem passo quadragesimus: & baptizato XLIII. Vide Chronicon ejus.

4 *Abhinc.*] A Consulatu Stiliconis. *Sigon.*

5 *Ultima templi eversio.*] Feria septima contigit, ut docent cum veteribus Scaliger, Petavius, alii. Nec sine causa voluit Deus ipso Sabbatho Judaico Hierosolymam cum templo funditus exscindi. Quo ipso satis indicatum, Deum Sabbatha illa Judaica, una cum templo & ceremoniis aliis, sublata voluisse. *Spanhem.* Et hic terminantur LXX. hebdomades Danielis. *Calvis.*

6 *Postrema Judæorum captivitas.*] Vide Cunæum I. de Republ. XVIII.

7 *Extorres patria.*] Tertullianus: *Dispersi, palabundi & soli cœlique sui extorres vagantur per orbem, sine homine, sine Deo, rege: quibus nec advenarum jure terram patriam, saltem vestigio salutare, conceditur.*

8 *Per orbem terrarum dispersi.*] Etiamnum, post tantas clades & excidia, ingenti numero. Ut de iis cum Philone dici possit, Ὅσον ἔστιν ἐν πολυανθρωπίᾳ ὅπερ οὐκ ἐξεδέξατο καθάπερ τῶν ἄλλων ἕκαστον μιᾶς χώρας τῆς ἀποκεκληρωμένης αὐτῷ μόνῳ περίβολος, ἀλλ' ὀλίγου δέω φάναι πᾶσα ἡ οἰκουμένη. κέχυται γὰρ ἀνά τε τὰς ἠπείρους ἁπάσας ὡς τῶν αὐθιγενῶν μὴ πολλῷ τινὶ δοκεῖν ἐλαττοῦσθαι. Adeo repullularunt, ut Romæ, sub Alexandro Mammææ filio, etiam jus αὐτονομίας recuperarent. *Dio.* 37.

9 *Ob illatas Christo manus.*] Prudentius:

Exiliis vagis huc illuc fluitantibus errat,
Judæus, postquam patria de sede revulsus,
Supplicium pro cæde luit, Christique negati,
Sanguine respersus commissa piacula solvit.

Drusius.

alias, cum propter peccata captivitatibus traderentur, nunquam tamen ultra septuaginta annos servitutis pœnam pependerunt.

1 XLV. [1] Interjecto deinde tempore, [2] *Domitianus*, Ve-
2 spasiani filius, [3] persecutus est Christianos. Quo tempore, [4] *Joannem* Apostolum atque Euangelistam, [5] in Pathmum insulam relegavit: [6] ubi ille arcanis sibi mysteriis revelatis, librum sacræ Apocalypsis (qui quidem [7] à plerisque aut
3 stulte, aut impie non recipitur) conscriptum edidit. Non multo deinde intervallo, tertia [8] persecutio per *Trajanum* fuit: [9] qui cum tormentis & quæstionibus nihil in Christianis,

1 *Interjecto deinde tempore.*] A.C xcv. Domitiani XIII. vel XIV. *Euseb.* Chron.

2 *Domitianus.*] Cui Neroni cognomentum ob crudelitatem: quem ideo nonnulli credunt Antichristum venturum, ut supra dictum.

3 *Persecutus est Christianos.*] Δεύτερον ἀνεκείνῃ διωγμόν. *Eusebius* III. Histor. 13.

4 Joannem *Apostolum atque Euangelistam.*] Etiam Propheta fuit. Hieron. in primo adversus Jovinianum c. 14. *Johannes & Apostolus & Euangelista, & Propheta. Apostolus, quia scripsit ad ecclesias ut magister: Euangelista, quia librum Euangelii condidit, quod excepto Matthæo, alii ex duodecim Apostolis non fecerunt: Propheta, vidit enim in Pathmo insula, in qua fuerat à Domitiano principe ob Domini martyrium relegatus, Apocalypsin infinita futurorum mysteria continentem. Refert autem Tertullianus, quod Romæ missus in ferventis olei dolium, purior & vegetior exiverit quam intraverit.*

5 *In Pathmum insulam.*] Scribo; in *Patmum.* Nam Græce est εἰς πάτμον. *Druf.* Est una Cycladum Ægei maris, ambitu XXX. CIↃ. passi. *Strabo* X. & alii. De hac relegatione ejus *Euseb.* III. 14. *Irenæus* V. *Hieron.*

6 *Ubi ille.*] Apocalypsin in Patmo scriptam testatur Athanasius in Synopsi, Hieronymus, Irenæus, alii. Idem Eusebius innuit, quanquam dubitanter, 3. Hist. 14.

7 *A plerisque aut stulte aut impie, non recipitur.*] Græcis præsertim, qui de hoc libro semper dubitarunt. *Hieron.* ad Dardanum. Cajus quidam eum Cerintho adscripsit. Contra quem disputat Dionysius Alexandriæ Episcopus apud *Euseb.* VII. Hist. 20. Tales hæretici dicti sunt ἄλογοι, quasi ratione carentes, aut λόγον negantes. *Epiphan.* Hæres. 11. De hoc libro quæ fuerint veterum judicia, vide apud Erasmum & Bezam in N. T.

8 *Tertia persecutio per* Trajanum *fuit.*] Hanc initam alii scribunt anno Christi CIII. alii ann. CVIII. Biennio post, hoc est, ann. Christiano CX. Simon Cleopæ F. qui Episcopatum Jerosolymorum tenebat, crucifigitur. *Eusebius* in Chronico, & III. Hist. 26.

9 *Qui cum tormentis.*] Nam initio decretum proposuit, ut Christiani ubique conquirerentur, & per tormenta, si aliter non posset, usque ad mortem sacrificare ritu majorum adigerentur. Post cum Plinius Bithiniæ proconsul per epistolam eum super hac re consuluisset, respondit, *Christiani conquirendi non sunt: si deferantur, & arguantur, puniendi sunt.* Vide Plinium X. Epist. 97. Euseb. III. 27. Tertullian. Apologetico. Ubi vides Christianos carmen Christo,

nis, morte aut pœna dignum, reperiſſet, [1] ſæviri in eos ultra vetuit. Sub *Hadriano* deinde, [2] Judæi rebellare voluerunt, [3] Syriam ac Palæſtinam diripere conati: miſſoque exercitu ſubacti ſunt. Qua tempeſtate, Adrianus, exiſtimans [4] ſe Chriſtianam fidem loci injuria perempturum, & in 4 5

Chriſto, quaſi Deo, dicere ſolitos, obſtrictoſque inter ſe, non in ſcelus aliquod, ſed ne furta, ne latrocinia, ne adulteria committerent, ne fidem fallerent, ne depoſitum appellati abnegarent. Pervicaciam & inflexibilem in iis obſtinationem culpat Plinius, in hoc uno, quod deos appellare, & ſimulacris numinum ture ac vino ſupplicare, ac Chriſto maledicere nollent, neque ut id facerent, ullis tormentis cogi poſſent. Epiſtola quæ ei reſpondet Trajani, eum ait re ipſa manifeſtum facere Chriſtianum ſe non eſſe, qui diis Romanis ſupplicet. *Grotius.*

1 *Sæviri in eos ultra vetuit.*] Anno Chriſti centeſimo undecimo. *Euſebius.* Quæ ſi vera, duravit hæc perſecutio annos tres, aut ut alii volunt, octo. *Druſ.*

2 *Judæi rebellare voluerunt.*] Imo rebellarunt, duce quodam Judæo, quem Euſebius & alii Barchochabam nominant. Id ſonat *filius ſtellæ.* Nam Chochab ſtella. De quo R. Aquiba exponebat textum illum, *orietur ſtella ex Jacob.* Idem ejuſdem armiger fuiſſe traditur. Meminit Hiero. adverſus Rufinum l. 3. cap. 9. *Barchochabas autor ſeditionis Iudaicæ ſtipulam in ore ſuccenſam anhelitu ventilabat, ut flammas evomere putaretur.* Magnus hoſtis fuit Chriſtianorum, quod ſibi contra Romanos militare nollent. *Euſibius*, Judæi eum nominant *Barchoziba*, id eſt, filium mendacii, quod fraudulenter circumveniſſet eos, Meſſiam ſe eſſe perſuadendo. Ejus mentio in Thalmud, tractatu Sanhedrin, & in Johaſin. Verba Salmanticenſis, *Filius Chozibæ rebellavit in Romanos, ſurrexitque & profectus eſt in Cyrenen, quæ in Africa, ſurgenteſque Iudæi, qui ibi erant, occiderunt omnes Romanos & Græcos in illis locis, qui arenam maris numero æquabant. Inde abiit in Ægyptum & fecit ſimiliter. Quod cum audirent Iudæi qui in Giphdi, hoc eſt, in Ægypto, interfecerunt omnes gentes, uſque adeo ut non remaneret reſiduum. Quo audito, Trajanus miſit contra eos Adrianum, qui ſubegit eos & poſuit legem Romæ: ne quis Judæus intraret Ægyptum. Dicunt etiam doctores noſtri: Adrianus Cæſar occidit multa millia, in Bither autem occidit duplo plures quam egreſſi ſunt ex Ægypto, anno* CXI. *poſt excidium.* In מלבי רומ׳. *In diebus Domitiani extitit Choziba, & in diebus Nervæ & in diebus Adriani regnavit Choziba & filius ejus nepoſque ejus: qui bellarunt bella magna cum omnibus gentibus, & ſubegerunt Ægyptum. Contra hos roboravit ſe Adrianus, & aſcendit contra terram Juda, percuſſitque filium Chozibæ & occidit eum. Tum extinctus eſt populus multus. Non vexavit eos Nabuchodonoſor, neque Titus, ſicut Adrianus Cæſar.* Vide Petit. I. Ecl. Chron. XIV.

3 *Syriam ac Palæſtinam.*] Accidit hoc anno Chriſti CXXXV. Ad quem annum Euſebius, *Judæi ad arma*, inquit, *verſi, Palæſtinam depopulati ſunt, tenente provinciam Tenio Rufo, cui ad opprimendos rebelles Hadrianus miſit exercitum.* Vide *Euſeb.* IV. Hiſt. II. 6. *Oroſ.* VII. *Nicephor.* III. 24. *Dionem*, & alios.

4 *Se Chriſtianam fidem loci injuria perempturum.*] Vim Hadriano Sulpicius facit. Nam Hadrianus ex animo Chriſtianis favit, ſed occulte. Quin & molitum ferunt, ut Chriſtus pro Deo reciperetur, templaque in eum uſum erexiſſe: deterritum tamen conſilio quorundam, qui affirmabant fore ut cultus omnis Deorum periret, ſi id fieret, quod de Chriſto cogitabat. Igitur non id molitus

[1] in templo, ac loco Dominicæ passionis, [2] dæmonum si-
6 mulacra constituit. Et quia Christiani ex Judæis potissimum putabantur (namque tum Hierosolymæ, [3] non nisi ex circumcisione, habebat Ecclesia [4] sacerdotem) militum cohortem custodias in perpetuum agitare jussit, quæ Judæos o-
7 mnes [5] Hierosolymæ aditu arceret. [6] Quod quidem Christianæ fidei proficiebat: quia tum [7] pene omnes, Christum Deum,

litus fuit, ut Christianos extingueret. Quippe, cum Judæos urbe Ælia exclusisset, *Christianis tantum civitatem permisit*: & ultus est eos, quos Cocheba, ob fidem erga Romanos, excruciaverat. *Orosius* VII. 8. Sed errore factum, ut Christiani Hierosolymitani, ob circumcisionem, Judæi putarentur, & eos justa Cæsaris in Judæos quoque ira adussit.

1 *In templo ac loco Dominicæ passionis.*] Hoc templum Adrianus terra obruit, ac aliud Veneri dedicavit, quod usque ad Constantinum M. mansit. *Dio. Eusib. Epiphan.* Paulinus in Epistola ad Severum nostrum: *ubi sacra nati Salvatoris infantia vagierat, illic Veneris lamenta fingentium lascivis luctibus, infamis ritus ululabat.*

2 *Dæmonum simulacra.*] Veneris & Jovis. Clemens Protrept. Οἱ θεοὶ τῶν ἐθνῶν δαιμονίων εἰσὶν εἰδώλα. Joh. Sarisberiensis de nugis Curialium, *Ad similitudinem Ecclesiæ* (loquitur de Juliano) *dæmonum templa constituit.* Videatur Lactantius lib. 2. cap. 17.

3 *Non nisi ex circumcisione.*] Iudæum. Quorum XV. fuerunt, usque ad eversionem urbis, sub Hadriano. *Eusеb. Chron.* Adde Epiphanium, ubi de Nazarenis & Ebionitis agit.

4 *Sacerdotem.*] Episcopum. Qui tum iidem cum Presbyteris. Nondum enim ambitiosa illa Patriarcharum, Metropolitarum, Archiepiscoporum, & alia Hierarchiæ nomina, emerserant. *Salmas.*

5 *Hierosolymæ aditu arceret.*] Tertullianus in Apologetico de Iudæis: *quibus nec advenarum jure terram patriam saltem vestigio salutare conceditur.* Eusebius IV. Hist. 5. Τὸ πᾶν ἔθνος ἐξ οὐρανοῦ τὴν τοῦδε τοῦ Ἱεροσολύμων γῆς πάμπαν ἐπιβαίνειν εἴργει, νόμῳ, δόγματι, καὶ διατάξεσιν Ἀδριανοῦ, ὡς ἂν μηδ' ἐξ ἀπόπτου θεωρεῖν τὸ πατρῷον ἔδαφος, ἐγκελευσαμένου, Ἀλλ' οὐδὲν ὁ παλαιὸς ἱστορεῖ Idem habent *Tertull.* in Apolog. *Hilar.* in Psalm. LVIII. *Hieronymus* in VI. Esai. Uno tamen die quotannis, lugendi gratia, urbem adire, concessum fuit. *Nazianz.* Orat. XII. *Hieron.* in cap. XII. Sophon. Quæ vel tum, ut Eusеb. IV. Hist. 5. & alii; vel ante bellum Iudaicum, Ælia Capitolina dici cœpit, εἰς τιμὴν τοῦ κρατοῦντος πάλαι. Vide Gothofr. ad Philostorg. Ac bello finito, sus in marmore sculptus, ac portæ Bethlemiticæ impositus est. *Cassiodor.* in Chron. Vide Pithœum II. Adversa. Cunæum de Repub. Ebræor.

6 *Quod quidem Christianæ fidei proficiebat.*] Sigonius: *Utile erat Christianæ fidei, neminem esse Christianum, nisi qui Judæus sub legis observatione vixisset: ita ordinante Deo, ut libertas fidei legis servitutem abrogaret*, meo judicio, non recte. Sensus est: Utile erat Christianæ fidei Iudæos Ierosolyma arceri. Nam ex hac occasione cœperunt primum abjicere jugum legis, cui ad hoc usque tempus paruerant, sub legis observatione Christum venerantes. *Drus.*

7 *Pene omnes, Christum Deum sub legis observatione credebant.*] Hos posteriori ætas Nazaræos dixit, cum initio Christiani omnes ita vocarentur: unde Euangelium Nazaræorum, quod Euangelium secun-

Deum, ſub legis obſervatione, credebant. Nimirum id 8
Domino ordinante diſpoſitum, ut legis ſervitus, à libertate fidei atque Eccleſiæ tolleretur. Ita [1] tum primum *Marcus* ex gentibus, apud Hieroſolymam, epiſcopus fuit.

XLVI. [2] Quarta ſub Adriano perſecutio numeratur, 1
quam tamen poſt exerceri prohibuit: [3] *injuſtum eſſe* pronuncians, *ut quiſquam ſine crimine reus conſtitueretur.* Poſt Adria- 2
num, [4] *Antonino Pio* imperante, pax Eccleſiis fuit. [5] Sub 3
Aurelio deinde, Antonini filio, perſecutio quinta agitata.

Ac

ſecundum Ebræos. Erant autem ſemi-Iudæi & ſemi-Chriſtiani: hoc eſt, neque Iudæi neque Chriſtiani veri. Scribit autem Hieronymus, Iudæos quotidie ſub nomine Nazaræorum, ter Chriſtianis maledicere. Hoc vel ideo verum eſſe poteſt, quod Chriſtianos hodieque נוצרים, id eſt, Nazoræos appellant *Druſ.* Sic & Arabes eos النصارى vocant. Unde & plerique, uſque ad Marcum, Hebraica nomina habuerunt. *Salmaſ.*

1 *Tum primum* Marcus.] Μετὰ τοὺς ἐκ περιτομῆς ἐπισκόπους τὴν τῶν ἐκεῖσε λειτουργίαν ἐγχειρίζεται Μάρκος. *Euſebius* IV. Hiſtor. 6. & in Chronico. Poſt Marcum nulli Epiſcopi nominibus Hebraicis in ea Eccleſia leguntur dicti, quia nulli fuere amplius Iudæi. *Salmaſ.*

2 *Quarta ſub Hadriano perſecutio.*] Hujus meminerunt quidem Auguſtinus & Oroſius, ſed eam ſub Marco Antonino factam ſcribunt. Euſebius autem refert, Quadratum diſcipulum Apoſtolorum, & Ariſtidem Athenienſem Philoſophum, libros pro Chriſtiana religione Hadriano dediſſe compoſitos. Idem, *Serenus Grannius*, inquit, *legatus, vir apprime nobilis, litteras ad Imperatorem miſit, iniquum eſſe dicens, clamoribus vulgi innocentium hominum ſanguinem concedi, & ſine ullo crimine, nominis tantum & ſectæ reos fieri. Quibus commotus Hadrianus, Minutio Fundano proconſuli Aſiæ ſcribit, non ſine objectu criminum Chriſtianos condemnandos: cujus epiſtolæ uſque ad noſtram memoriam durat exemplum.* Druſ. Ex Euſebio patet, Chriſtianos ſub Hadriano per provincias vexatos: ſed id potius à populo, & per tumultum, quam juſſu Imperatoris factum. Unde & ea de crudelitate apud Hadrianum conqueſtus fuit Serenius Granianus. *Euſeb.* VI. Hiſt. 8.

3 *Injuſtum eſſe pronuncians.*] Προστάττων μηδένα κτείνειν ἄνευ ἐγκλήματος καὶ εὐλόγου κατηγορίας. *Idem.* Et ſequenti capite ipſum Imperatoris reſcriptum, ex Apologia Juſtini Martyris ponit.

4 Antonino Pio *imperante, pax Eccleſiis fuit.*] Supra I. *Vexationeſque populi Chriſtiani & mox pacis tempora.* Xiphilinus ex Dione: *Conſtat inter omnes Antoninum Pium probum virum fuiſſe: neque enim cæteris ſubditis gravis, neque Chriſtianis infenſus fuit: quos vehementer obſervavit.* Apud hunc, niſi fallor, in magno pretio fuit R. Juda Hannaſi, qui vulgo Rabbenu Haccados, id eſt, doctor noſter ſanctus. *Druſ.* Edictum ejus pro pace Chriſtianorum, extat apud Euſeb. IV. Hiſt. 12. Intelligit author noſter externam, à gentilibus, pacem. Nam intus ſchiſmate gravi, ob feſtum paſchatis ſcindebantur, cui originem Victor Epiſcopus Rom. dedit. Vide Euſeb. V. Hiſt. 23. 24. 25.

5 *Sub* Aurelio *deinde, Antonini filio, perſecutio quinta agitata.*] Quæ quarta eſt aliis, ut Auguſtino, Oroſio & Euſebio: quam perhibent exercitam à Lucio Vero ipſius collega. De hoc tempore Chro-

4 Ac [1] tum primum intra Gallias, martyria visa [2] serius trans
5 Alpes, Dei religione suscepta. [3] Sexta deinde, *Severo* im-
6 perante, Christianorum vexatio fuit. [4] Quo tempore Leo-
nidas, Origenis pater, sacrum [5] in martyrio sanguinem fudit.
7 Interjectis deinde [6] annis VIII. & XXX. pax Christianis
fuit: nisi quod medio tempore, [7] *Maximinus* * nonnullarum
ecclе-

Chronicon Eusebii: *Persecutione orta in Asia, Polycarpus & Pionius fecere martyrium, quorum scriptæ quoque passiones referuntur.*

1 *Tum primum intra Gallias martyria visa.*] Idem Chronicon, *Plurimi in Gallia gloriose ob Christi nomen interfecti, quorum usque in præsentem diem condita libris certamina perseverant.* Qualia hæc martyria fuerint, patet ex Epistola Ecclesiarum Gallicarum ad Asianas, quæ extat apud Euseb. v. Hist. 1. Gregorius Turonensis: *In Galliis multi pro Christi nomine sunt per martyrium gemmis cœlestibus coronati, quorum passionum historiæ apud nos fideliter, usque hodie retinentur.*

2 *Serius trans Alpes religione Dei susceptа.*] Hoc parum verum esse puto. Nam S. Martialis Lemovicum, Eucherius Treviros, Fronto Petragoricas, Sabinus & Potentianus Senonas, ad prædicandum Euangelium à Petro Apostolo missi, post sub Nerone passi esse dicuntur. *Sigon.* Nulla fere est Galliarum paulo major aut nobilior civitas, quin aliquo glorietur Apostolorum discipulo, primo fidei apud se fundatore. *Martialem* Petri Apostoli discipulum Lemovices jactant. *Sabinianum, Potentianum* atque *Alsium* Senones, quos tres ex numero LXX. discipulorum Domini, si fas est credere, tradunt. *Ursinum*, quem & Nathanaël fuisse volunt, Bituriges prædicant, *Julianum* Cænomanni. Gaudent *Clemente* Metenses, quem patruum Clementis primi Papæ fuisse dicere audent. *Trophimus* Arelate, *Crescens* Viennæ consedit. Uterque non à Petro, ut volunt, sed Paulo, non Roma, sed ex Hispania missus. Ita vetus Chronicon tradit. *Salmas.*

3 *Sexta deinde, Severo imperante, Christianorum vexatio fuit.*] Hanc Augustinus & Orosius quintam vocant. Augustini locus, ubi hoc dicit, habetur lib. XVIII. de civit. Dei, cap LII. Vide sis Vivem ad illum locum. Orosii verba lib. VII. cap. XI. hæc sunt: *Quinta post Neronem persecutione Christianos excruciavit: plurimique sanctorum, per diversas provincias, martyrio coronati sunt.* Spartianus de hoc Severo: *Christianum fieri sub gravi pœna vetuit.* Vide quoque Euseb. lib. VI. hist. eccl. Sic supra initio l. I. *vexationesque populi Christiani.* Vide Not.

4 *Quo tempore Leonidas.*] Λεωνίδης ὁ λεγόμενος Ὠριγένους πατὴρ, τῷ κεφαλὴν ἀποτμηθεὶς. *Euseb.* VI. Hist. I. Factum id Anno CCIV. In *Chronico.* Maxime illa persecutio Ægyptum & Thebaidem vastavit, μυρίων ὅσων τοῖς κατὰ τὸ μαρτύριον ἀναδησάμενον στεφάνοις.

5 *In martyrio.*] Μάρτυς, *testis.* Apud Christianos, qui propter confessionem Euangelii afflictiones & mortem sustinet. Ergo testis veritatis. *Apoc.* XVII. 6. *Augustin.* X. Civ. Dei 32. *Chromat.* dissert. in Matth. cap. X. Viros plerumque μεγαλομάρτυρας appellabant, fœminas μεγαλομάρτυρας: Martyrium est ipsa passio & locus ubi Martyr sepultus. Vide Notas ad Vitam Martini cap. VI.

6 *Annis* VIII. *&* XXX.] A primo Antonino Caracalla, qui Severo successit, usque ad Decium, Eusebius numerat annos. XL.

7 *Maximinus.*] Eusebius de temporibus: *Maximinus adversus ecclesiarum sacerdotes persecutionem facit.* Idem: *Maximinus propter gravem invidiam, qua con-*

tra

ecclesiarum [1] clericos vexavit. [2] Mox *Decio* imperante, jam 8
tum, septima persecutione sævitum in Christianos. Inde
[3] *Valerianus*, octavus sanctorum hostis fuit.

XLVII. Post eum, [4] interjectis annis fere quinquaginta, 1
Diocletiano & *Maximiniano* imperantibus, [5] acerbissima persecutio

tra Alexandri familiam, in qua complures fideles & Christiani versabantur, acerbam persecutionem concitavit, jussitque solos Ecclesiarum præsides, tanquam autores doctrinæ Euangelicæ, neci dari. Euseb. VI. Hist. 21. *Niceph.* V. 23.

* *Nonnullarum Ecclesiarum.*] Τοὺς τῶν ἐκκλησιῶν ἄρχοντας, μόνους ὡς αἰτίους τῆς κατὰ τὸ εὐαγγέλιον διδασκαλίας ἀναιρεῖσθαι προστάττει. *Eusebius.* Firmilianus etiam Episcopus Cappadociæ, epistola LXXV. apud Cyprianum inquit: *hanc persecutionem non per totum mundum, sed localem fuisse.*

1 *Clericos vexavit.*] Quos Eusebius ἄρχοντας, Sulpicius Clericos vocat. Ea vox varie olim accepta, & distincti κληρικοὶ ab ἱερατικοῖς, ac Presbyteris inferiores. Quales erant fossarii, ostiarii, acoluthi, custodes sacrarii. *Salmasius.* De quo infra ad vitam *Martini* & reliqua ejus opuscula. Hoc loco ea voce latius utitur, pro toto ἱερατικῶν ordine. Cujus hi gradus fuerunt, *Ostiarius*, *Psalmista*, *Lector*, *Exorcista*, *Acoluthus*, *Subdiaconus*, *Diaconus*, *Presbyter*, *Episcopus.* Isidorus VII. Orig. 12.

2 *Mox* Decio *imperante, jam tum septima persecutione.*] De hac septima persecutione videndi sunt *Orosius* libro VII. cap. 14. & *Ludovicus Vives* ad Augustinum de Civitat. Dei lib. XVIII. cap. 52. Causa ejus fuit Decii ἔχθος πρὸς φίλιππον χριστιανὸν ὄντα. *Euseb.* VI. hist. 27 *Niceph.* V. 27. 32. 33.

3 Valerianus, *octavus sanctorum hostis.*] In hac octava persecutione martyrio coronatus fuit D. Cyprianus episcopus Carthaginensis. Vide sis Orosium lib. 41. cap. 15. Augustinum loco citato. Eusebium in Chronico. Et VII. Hist. IX. 10. Niceph. VI. 10. ipsumque Cyprianum. Sedata hæc persecutio à Gallieno & templa Christianis restituta. *Euseb.* VII. 12.

4 *Interjectis annis fere quinquaginta.*] Anno Diocletiani XIX. cœptum est sæviri primum in Christianos, quæ persecutio nona, ab aliis autem decima vocatur. Sunt autem ab obitu Valeriani, usque ad annum illum fere quinquaginta anni. Nam ad numerum illum tres quatuorve tantum desiderantur. Cæterum ab Augustino & Orosio nona post Neronem refertur persecutio Aureliani: de qua Eusebius in Chronico: *Aurelianus cum adversum nos persecutionem movisset, fulmen juxta eum comitesque ejus ruit: ac non multo post, inter Constantinopolim & Heracliam, in cœnophrurio viæ veteris occiditur.* Drus.

5 *Acerbissima persecutio exorta.*] Quæ cœpit A. C. Dionysiano CCCIV. ut probat *Petitus* III. Eclog. Chronol. V. Isque annus Diocletiani XIX. erat, quo, mense Martio, τῶν προσευκτηρίων καθαίρεσις cœpit. *Euseb.* Chron. In diebus Paschæ. *Hieron.* Quod Diocletianus expectasse videtur, quo Christianos deprehenderet facilius. Et cum non ubique eodem tempore celebraretur Pascha, hinc in Ægypto citius, mense nimirum Martio, tardius in Palæstina, mense Aprili, cœpit templorum subversio. Vide *Petitum* III. Eclog. Chronol. VI. *Euseb.* VIII. Hist. 3. *Niceph.* VII. 4. Ab hac persecutione Ægyptii Æram Martyrum ducunt, quæ تاريخ السهداء & absolute تاريخ القبط Æra Coptitarum dicitur. *Golius.* De ejus æræ initio vide Chronologos disputantes, Scaligerum, Petitum, Petavium & alios.

1 *Omnis*

secutio exorta, quæ per x. continuos annos plebem Dei de-
2 populata est. Qua tempestate [1] omnis fere, sacro martyrum
3 cruore, orbis infectus est. Quippe [2] *certatim gloriosa in certamina ruebatur, multoque avidius tum martyria glorioſis mortibus quærebantur, quam nunc* [3] *Episcopatus pravis ambitionibus appe-*
4 *tuntur.* [4] *Nullis unquam magis bellis mundus exhaustus est: neque majore unquam triumpho vicimus, quam cum decem annorum stra-*
5 *gibus vinci non potuimus.* Extant etiam mandatæ literis [5] præclaræ ejus temporis martyrum passiones: quas connectendas
6 non putavi, ne modum operis excederem. Sed finis persecutionis illius fuit, [6] abhinc annos IX. & LXXX. à quo tempore Christiani Imperatores esse cœperunt.

XLVIII. Nam-

1 *Omnis fere, sacro martyrum cruore, orbis infectus est.*] Quippe XXX. dierum spatio XVII. millia trucidata feruntur. *Beda* & alii. Inauditæ mortes tum excogitatæ. Domitius Ulpianus, nobilis Jurisconsultus, libros septem scripsit, quibus pœnis affici deberent Christiani. *Lactantius* V. Instit. XI. Vide imprimis Eusebium VIII. Hist.

2 *Certatim gloriosa in certamina ruebatur.*] Memorabilis Eusebii locus, quem quisque Christianus scire debet: *Quo tempore* (de hac persecutione loquitur) *mirandam, supra modum, alacritatem, vimque revera divinam, & singularem animi propensionem eorum, qui in Christum credidерunt, intuebantur. Simulatque enim sententia contra priores pronuntiata fuit, alii aliunde ad tribunal judicis prosiliebant, seque Christianos confiteri, acerbitates & multiplicia tormenta pro nihilo ducere, absque metu & terrore pro religione loqui, cum gaudio denique, risu & lætitia, postremam mortis sententiam excipere,* ὥστε ψάλλειν, καὶ ὕμνους τῇ θυσιαστηρίῳ εἰς τὸν τῶν ὅλων θεὸν, μέχρις αὐτῆς ἐκπνοῆς ἀναπέμπειν ὕμνους. VIII. Histor. 9.

3 *Episcopatus pravis ambitionibus.*] Tantum uno sæculo, pace Ecclesiis reddita à majorum pietate deflexum est. De Episcopis priscis præclare Marcellinus, licet gentilis, XXVII. *Quosdam provinciales Antistites tenuitas edendi, potandique parcissime, vilitas etiam indumentorum & supercilia humum spectantia, perpetuo numini, verisque ejus cultoribus, ut puris commendant & verecundos.* At Sulpicius, acris sui temporis castigator, passim in Cleri corruptos mores, & ambitionem Episcoporum invehitur. Sic supra libro I. de ministris Ecclesiarum: *Inhiant possessionibus, prædia excolunt, auro incubant, emunt venduntque, quæstui per omnia student.* Easdem querelas in Dialogis suis repetit. *Horn.* Exilla ambitione orti Hierarchiæ superbi gradus, Metropolitani, Archiepiscopi, Episcopi, Archidiaconi, & quæ alia invexit sequior ætas. *Salmas.*

4 *Nullis unquam magis bellis mundus exhaustus est.*] Digna Severo sententia. Cujus veritatem VIII. Hist. Eccl. Eusebii comprobat.

5 *Præclaræ ejus temporis martyrum passiones.*] Credo intelligit eas, quas Eusebius historiæ suæ mandavit. ille enim separatim eas quoque edidit. Verum nos non habemus, fortasse Sulpicius habuit. Utinam autem ad tam præclaram conservandam memoriam ille in hanc historiam inclusisset. *Sigon.*

6 *Abhinc annos IX. & LXXX.*] Hic est annus CCCXII. quo Constantinus Magnus

XLVIII. Namque tum *Constantinus* rerum potiebatur, [1] [1] qui primus omnium Romanorum principum Christianus fuit. Sane tum [2] *Licinius*, quia adversum Constantinum de [2] imperio certavit, [3] milites suos litare præceperat: [4] abnuentes, militia rejiciebat. Sed id inter persecutiones non com- [3] putatur:

gnus ex Galliis Romam profectus, tyranno extincto Maxentio, Christianum se aperte professus est. *Sigon.*

1 *Qui primus omnium Romanorum principum, Christianus fuit.*] Non tam primus Christianus fuit, quam primus imperatorum pacem Christianis dedit & libertatem. Nam ante illum Philippus Christianus fuerat. Chronicon Eusebii, *Philippus Philippum filium suum consortem regni facit, primusque omnium ex Romanis imperatoribus Christianus fuit.* Orosius lib. VII. cap. 13. *Philippus primus omnium imperatorum Christianus fuit.* Idem lib. eod. cap. 18. *Constantinus imperator est creatus primus imperatorum Christianus, excepto Philippo, qui Christianus annis admodum paucissimis, ad hoc tantum constitutus fuisse mihi visus est, ut millesimus Romæ annus, Christo potius quam idolis dicaretur.* Drus. Lactantius in Proœmio: *Hoc opus nunc nominis tui auspicio inchoamus, Constantine Imperator Maxime, qui primus Romanorum Principum, repudiatis erroribus, majestatem Dei singularis, ac veri, & cognovisti, & honorasti.* Causa conversionis ejus fuit victoria de Maxentio, ☩ τὸ τοῦ σωτῆρος σημεῖον, cui adscriptum: ἐν τούτῳ νίκα. Philostorgius 1. Hist. Eccles. 6. Alii ante victoriam jam fuisse Christianum referunt. De cruce illa quæ Constantino apparuit, vide Jac. Gothofr. ad Philostorgium. Euseb. 1. de vita Const. 22.

2 Licinius, *quia adversum Constantinum de imperio decertavit.*] Diocletianus Valerium successorem reliquit in Orientali imperio, Galerius Illyricum reliquit Licinio, homini Daco, Orientem Maximino sororis filio, Italiam, & Africam Severo, item sororis alterius filio, quas ei Maxentius Maximini filius eripuit. Constantinus inde Galliam, Hispaniam & Britanniam à patre Constantio acceptas retinens, Italiam & Africam Maxentio ademit, & Constantiam sororem Licinio in matrimonium tradidit anno CCCXIII. Mediolani. Licinius igitur primum gratia Constantini Christianis pepercit, & communibus armis Maximinum sævientem delevit, & sibi Orientem vindicavit. Tum subortis simultatibus, Illyrico spoliatus est à Constantino, prælio ad Cibalas in Pannonia superatus. Inde anno CCCXIX. veteribus repetitis offensionibus, ut Constantinum exacerbaret, Christianos vexare, id est, ad sacrificia cogere cœpit. Itaque anno CCCXXII. & CCCXXIV. bello à Constantino in Thracia & Bithynia victus, imperio primum, deinde vita exutus est. Ex Eusebio, Zosimo, & aliis.

3 *Milites suos litare præceperat.*] Edicta Licinii contra Christianos hæc fuerunt: *ne episcopi inter se convenirent, ne Christiani in suo Palatio versarentur, ne viri cum mulieribus precationis causa in ecclesiis convenirent, ne episcopi mulieres sacra Christiana docerent, ne milites, nisi nudato capite, sacrificiis interessent.* abnuentes muneribus spoliavit, atque acerbissimis martyriis affecit. *Sigon.* Vide Euseb. 1. de vita Constant. 44. 45. 46. 47.

4 *Abnuentes, militia rejiciebat.*] Euseb. Τοὺς κατὰ πόλιν στρατιώτας, ἠναγκασμένους τοῖς εἰδώλοις θύειν, ἢ τῶν ἐπιτηδείων ἀπολύεσθαι. Erat autem magna apud Romanos ignominia ab exercitu dimitti. Vide Oppium sive Hirtium V. de bello Africano.

putatur: [1] adeo res levioris negotii fuit, quam ut ad Eccle-
4 siarum vulnera perveniret. Exinde tranquillis rebus pace
perfruimur: [2] neque ulterius persecutionem fore credimus,
nisi eam, quam sub fine jam seculi, Antichristus exercebit.
5 Etenim [3] sacris vocibus, x. plagis mundum afficiendum,
pronunciatum est: ita [4] cum jam IX. fuerint, quæ superest,
ultima erit.

1 XLIX. [5] Hoc temporum tractu, mirum est quantum
2 invaluerit religio Christiana. Tum siquidem Hierosolyma,
[6] horrens ruinis, [7] frequentissimis ac magnificentissimis Ec-
3 clesiis est adornata. Nam [8] *Helena*, * mater principis Con-
stantini,

1 *Adeo res levioris negotii fuit.*] Exaggerat tamen Eusebius Licinii in Christianos persecutionem, II. *de vita Constantini* I. 2. 3.

2 *Neque ulterius persecutionem fore credimus.*] Id refutat Augustinus de Civit. Dei lib. XIX. cap. 21. *Drus.*

3 *Sacris vocibus, x. plagis mundum afficiendum.*] Ubi hoc pronunciatum sacris vocibus? vide sis Augustinum de Civit. Dei, lib. 18. cap. 5. & Orosium lib. 7. cap. 18. *Drus.*

4 *Cum jam IX. fuerint.*] X. alii, qui eam quæ ab Antichristo futura est, undecimam appellant. Usque adeo nihil certi de his, quæ conjectura tantum constant. *Drus.*

5 *Hoc temporum tractu.*] Nempe ab anno CCCXII. quo Constantinus Christum professus est, usque ad annum CCCXXXVII. quo mortem oppetiit. *Sigonius.*

6 *Horrens ruinis.*] Ἐρημίας ἐπ' ἔσχατα περιτραπεῖσα. *Eusebius.* Propter excidium à Tito & ab Hadriano illatum quidam eam tamen aliqua parte, sub Heliæ nomine instauravit. *Sigon.* Vide Benjaminium in Itiner. Constantinus novam quoque civitatem Hierusalem, eodem tempore exstruxit, è regione veteris quæ vastata fuerat. *Euseb.* in vita Constant.

7 *Frequentißimis ac magnificentißimis Ecclesiis est adornata.*] Constantinus deleto Licinio, & Oriente sibi adjuncto, Nicænum concilium absolvit. Inde templum magnificentissimum ædificari jussit apud Hierusalem in loco Calvariæ, ad mortem Christi honestandam. Helena vero mater alterum in Bethleem, tertium in monte Oliveti ad nativitatem, & ascensionem honorandam construxit anno CCCXXVI. *Sigonius.* Templum hoc Constantini fuse ab Eusebio describitur III. de vita Constantini 28. 29. 30. 31. Ac tum primum ornatus templorum, ignotus ante ea tempora, invaluit. Otto Frising. IV. 3. *Tum prima*, regnante Constantino, *edicta dabantur, ut ædificarentur Ecclesiæ*, id est, augustiora delubra sive templa. Vide Euseb. III. de vita Constantini: item Socratem, Theodoritum, Nicephorum & alios.

8 *Helena.*] Sunt qui Britannam fuisse velint, Coili Regis filiam. Ab Eutychio in Originibus Eccl. Alex. vocatur الرهاوية, Rheaviensis. Qualis ille locus, ambigitur. Seldenus vocem ex ῥαφία, quæ Phœniciæ urbs, deformatam conjicit. Sed mirari cui liceat, de hoc loco à viris celeberrimis dubitatum, cum haud dubie Edessa sit. Eam Arabes الرها vocant; belli Sacri Scriptoribus Rohais dicitur. Est Mesopotamiæ urbs.

ſtantini, [1] quæ Auguſta cum filio conregnabat, [2] cum Hieroſolymam agnoſcere concupiſceret, reperta ibi [3] idola [4] ac templa protrivit: mox uſa regni viribus, [5] baſilicam [6] in loco Dominicæ paſſionis & reſurrectionis & aſcenſionis conſti-

urbs. Tyrius IV. Belli Sacri 2. *Eſt autem Edeſſa nobilis Meſopotamiæ metropolis, quæ alio nomine Rhages appellatur.* Vides ex nomine Roha, per errorem factum Rhages. Atqui illa in Media, non Meſopotamia. Unde alius gravior error natus, Edeſſam Mediæ urbem. Sic enim multi Geographiæ imperiti tradidere. Joſephus Ægyptius à Seldeno productus, ubi conjugium Conſtantii cum Helena deſcribit, dicit eum profectum الزهاوية in Meſopotamiam. Subjungit: فنزل في قرية من قري الرها, *Et diverſatus eſt in vico ex vicis Rheæ.* Nihil clarius, quam Rheam eſſe illam Meſopotamiæ Edeſſam. Hinc Helena, ubi eam duxit Conſtantius, dicta الرهاوية, Rheavienſis. *Horn.*

* *Mater Principis Conſtantini.*] Fuerunt qui Helenam non uxorem Conſtantii Chlori, ſed concubinam fuiſſe exiſtimarunt, ut *Hieron.* Chron. *Zoſim.* II. *Oroſ.* VII. *Chron. Alex.* Quos locus Joſephi Ægyptii confutat, ubi dicitur: *Hanc Conſtantius parentum conſenſu ſibi deſponſatam, & in uxorem ductam, gravidam fecit.* Selden.

1 *Quæ Auguſta cum filio conregnabat.*] Ἀξιώματι βασιλικῷ τετιμηκότα, ὡς ἐν ἅπασι ἔθνεσι παρ' αὐτοῖς τε τοῖς στρατιωτικοῖς τάγμασιν Αὐγούσταν βασιλίδα ἀνγορεύεσθαι, χρυσοῖς τε νομίσμασι καὶ τὴν αὐτῆς ἐκτυπεῦσθαι εἰκόνα. *Euſebius* III. vitæ Conſtant. 46.

2 *Cum Hieroſolymam agnoſcere concupiſceret.*] *Euſeb.* III. vitæ Conſt. 41. *Sozom.* II. 1. *Theodor.* I. 18. *Socrates* I. 13. *Nicephor.* VIII. 29. Hoc tempore invaluit peregrinatio religioſa, Hieroſolymam & ad martyria. Primo fidei confirmandæ ergo fuerunt inſtitutæ. Hieronymus Epiſtol. 159. *Pars fidei eſt adoraſſe, ubi pedes Domini ſteterunt.* Paulinus epiſt. ad Severum: *Non aliter affectus homines ad Hieroſolymam rapit, niſi ut loca, in quibus corporaliter præſens fuit Chriſtus, videant atque contingant.* Ante Conſtantinum, de Alexandro, tanquam rarum notatur, quod Hieroſolymam, adorandi & loca ſancta videndi cauſa ivit. *Euſeb.* VI. Hiſt. 10. Deinde peregrinationes hæ in partem cultus Dei mutatæ ſunt.

3 *Idola.*] Priſca Idololatria orta ex rebus naturalibus & Hiſtoricis. Igitur *Japhet* eſt gentilium Neptunus, *Thubalcain* Vulcanus, *Mars* Nimrod ſive Belus, *Apollo* Jubal, *Minerva* Naama, *Janus* Noë vel Javan, *Saturnus* Abraham vel Noë, *Pluto* Cham. *Voſſius.*

4 *Ac templa protrivit.*] Cum in loco ſepulchri templum & ſimulacrum Veneris ibi ab Hadriano collocatum reperiſſet, utrumque diruit, ut Euſebius prodit. Atque hæc ſunt idola quæ Sulpicius tradit.

5 *Baſilicam.*] Subintellige οἰκίαν. Sic dicebantur regum habitacula. Deinde etiam templis majoribus hoc nomen tributum. Tituli & parochiæ minora erant. Baſilicæ aut Deo dicatæ, quas *Dominicas* dixerunt, aut martyribus, quæ *Martyria. Sigon.* De titulis vide Salmaſium de primatu Papæ.

6 *In loco Dominicæ paſſionis & reſurrectionis & aſcenſionis.*] Helena baſilicam ex vectigalibus imperii permittente filio condidit, unam in loco Dominicæ paſſionis, id eſt, in monte Calvariæ, quod nunc ſepulchrum Domini dicitur, alteram in loco Aſcenſionis, id eſt, in monte Oliveti: in loco vero reſurrectionis, nullam: nam idem eſt reſurrectionis ac ſepulturæ locus, melius di-

4 constituit. [1] Illud mirum, quod locus ille, in quo po-
stremum institerant divina vestigia, cum in cœlum Domi-
nus nube sublatus est, continuari pavimento, cum reliqua
5 stratorum parte, non potuit. Siquidem quæcunque appli-
cabantur, insolens humana suscipere terra respueret, ex-
6 cussis in ora apponentium sæpe marmoribus. Quinetiam
calcati Deo pulveris adeo perenne documentum est, ut ve-
7 stigia impressa cernantur. Et cum quotidie confluentium
fides certatim Domino calcata diripiat, damnum tamen are-
na non sentiat: & eadem adhuc sui speciem, velut impres-
8 sis signata vestigiis, terra custodit. Ejusdem Reginæ bene-
ficio [2] crux Domini tum reperta: quæ [3] neque in principio, obsi-

xisset, in loco nativitatis, ut Basilicam in Bethleem conditam innueret. *Euseb.* III. de vita Const. 42. *Socrates* I. 14.

1 *Illud mirum.*] Hoc miraculum apud neminem alium legi. *Sigon.* Christum adscendentem sacrorum pedum suorum vestigia terræ impressa reliquisse eo loco, quo è monte Oliveti elevatus est in terram, testatur, præter nostrum Severum, *Hieronymus* in Locis Hebr. *Paulin.* ep. XI. ad Severum. *Beda* de locis Sanctis cap. 7. *Optat.* Milevitan. Cont. Parm. l. 6. De quibus olim Zachariam prophetasse putant cap. XIV. his verbis: *Stabunt pedes ejus in die illa supra montem Olivarum.* Baron. Sed hæc una est ex fabulis illis quas posterior ætas contra superiorum seculorum fidem, vel confinxit, vel arripuit. Eusebius, cum exactissime structuram templi in monte Oliveti describat, nullo verbo hujus miraculi meminit, haudquaquam prætermissurus rem, si fuisset vera, memorabilem, & confutandis Ethnicis, magnum usum præbituram. Credo errorem ex his verbis, male intellectis, ortum. De Helenæ in Judæam adventu agens, dicit, ὡς δὲ τῆς βήμασι τοῖς σωτηρίοις τῷ πρέπουσαν ἀπεδίδα εὐσεβείαν. III. vitæ Const. 41. Hæc in genere de Judæa dicuntur, ubi Christus versatus: non de Oliveti monte, ubi adscendit. Deinde, ubi ipsam templi structuram enarrat cap. XLII. altum de miraculo Sulpiciano silentium est. Et quid opus futile commentum multis refutare? Quod ne quidem Socrates, Theodoritus, Sozomenus, & fabularum pater Nicephorus, qui tamen de crucium inventione tam splendide nugantur, tradere ausi fuerunt. *Horn.*

2 *Crux Domini tum reperta.*] Hoc tradunt *Ambrosius* in Oration. de obitu Theodos. *Paullinus* ad Severum nostrum Epist. XI. *Rufinus* cap. VIII. Hist. Eccl. *Theodorit.* I. 10. Sozomen. II. 2. *Socrates* I. 13. *Nicephor.* VIII. 29. *Simeon* Metaph. in vita Helenæ. *Cassiodorus* II. Consentiunt Pontificii, Baronius & alii omnes. Contra est magnus Salmasius in Epistolis de cruce.

3 *Neque in principio, obsistentibus Judæis, potuerat consecrari.*] Cur priores Christiani, & qui temporibus Apostolorum ac successorum eorundem uno & altero seculo vixere, crucem dominicam non servarunt & coluerunt? Cur siverunt eam deperire? Cur adeo neglexerunt aut oblivioni tradiderunt, ut non curarint ubi esset? Nec valet exceptio, Judæos obstitisse. Nam æque facile eam impetrare potuere discipuli Christi, ac corpus ipsum ejus ad humandum accepere. *Salmasius.*

1 *Diruta*

obsistentibus Judæis, potuerat consecrari, & postea, [1] dirutæ civitatis oppressa ruderibus, non nisi tam fideliter requirenti meruit ostendi. Igitur Helena primum de loco passionis certior facta, admota militari manu, atque omnium provincialium multitudine in studia reginæ certantium, effodi terram, & contigua quæque ac vastissima ruinarum, purgari jubet: mox precium fidei & laboris, [2] tres pariter cruces, sic ut olim Domino ac latronibus duobus fixæ fuerant, reperiuntur. Hic vero major [3] dignoscendi patibuli, in quo Dominus pependerat, difficultas, omnium animos

1 *Dirutæ civitatis oppressa ruderibus.*] Ut fabulæ huic verisimilitudo aliqua quæreretur, finxerunt historici qui eam asserunt, priscos gentiles, odio Christianorum, eum locum aggesta humo in magnam altitudinem adobruisse, muro undique circumdato, ac superstructo Veneris fano. *Historici* supra citati. Quæ omnia falsa sunt. Nam quomodo in ruderibus & aggesta terra fundamentum solidum templi ponere potuerunt? Deinde potius locum & faciem supplicii conservassent, ut constaret qualem Deum colerent Christiani. Sicut sæpe à gentilibus fuit ipsis objectum, quod latronem & cruciarium pro Deo haberent. Et cui verisimile fiet, post trecentos & amplius annos, crucem domini ruderibus per illud omne tempus coopertam, & in terra defossam, non computruisse? Si ad miraculum recurrent, quid dicent de crucibus latronum, quæ eandem habuisse dicuntur prærogativam? *Salmasius.*

2 *Tres pariter cruces.*] Locus ille, in quo dominus crucifixus, hujusmodi supplicio destinatus fuit. Inde & nomen Golgotha. Quilibet cruciarius suam crucem portabat. Ergo sublato cruciario, ipsa crux tollebatur. Si ergo plures post Christum & duos latrones ibi crucifixi, aut eorum cruces simul inde remotæ sunt, aut omnes relictæ. Si relictæ; cur tres tantum ibi repertæ? Si remotæ omnes, quomodo latronum illorum & Christi crux ibi servata, cum mos esset omnes removeri, quo novis crucifigendis locus pateret? usque ad Constantinum, per ccc. annos, supplicium crucis duravit. Si semper in eodem loco sumptum supplicium, quam vanum illud de tribus tantum ibi crucibus repertis, commentum? Cum urbs a Tito obsessa & capta, an probabile est cruces illas ibi stetisse salvas? an aliquo casu, Deo ita providente, ut conservaretur crux sua, tres illæ cruces terra opertæ latuerunt? Cur igitur duæ reliquæ sunt conservatæ, & non unica illa? Cur opus fuit miraculo ad eam discernendam à reliquis duabus? *Salmasius.*

3 *Dignoscendi patibuli.*] Patibulum pro sera sive vecte quo ostia occludunter dictum à Titinnio notat Nonius: *Patibulo hoc ei defringam caput.* Cum pro cruce ponitur, tum non tantum pro transverso ligno sumitur, ut Lipsius voluit; sed totam crucem sive furcam notat. Ut apud Sallustium, citante eodem Nonio: *improbo patibulo eminens adfigebatur.* Plautus Carbonaria apud eundem: *Patibulum ferat per urbem, deinde affigatur cruci.* Qui locus fefellit Lipsium. *Salmasius.* Eædem igitur voces *patibulum, crux, furca*: & Christus tam patibulo quam cruci affixus dici potest. Quanquam apud Germanos vox *galge*, qua patibulum exprimitur, minus apte in Christum quadret. Quippe diversa sunt, veterum & nostra patibula. *Horn.*

animos mentesque turbaverat, ne errore mortalium, forsitan [1] pro cruce Domini, latronis patibulum consecrarent.
11 [2] Capiunt deinde consilium, ut [3] aliquem recens mortuum,
12 crucibus admoverent. Nec mora, quasi Dei nutu, [4] funeris extincti solennibus exequiis deferebatur, concursuque o-
13 mnium feretro corpus eripitur. Duabus prius frustra crucibus admotis, ubi Christi patibulo attactum est, dictu mirabile, trepidantibus cunctis, [5] funus excussum, & inter
14 spectatores suos astitit. Crux reperta, [6] dignoque ambitu consecrata.

L. His

1 *Pro cruce Domini latronis patibulum consecrarent.*] Si crux Domini ex cedro & cupresso fuit, cur ergo non facile distingui potuit à latronum crucibus? Nam quis credat latrones & servos fugitivos cedrinis & cupressinis crucibus suspensos? Certe ea opinio de Christi cruce ab aliquot seculis invaluit. Nicolaus Metropolitanus Cercyræ hoc ipsum testatur his versibus de Cruce:

Ἐν σοὶ με σώζῃ σωτὰς ὁ δε-
σπότης
Τῷ πολυκέδρῳ καὶ κυπαρισσο-
ξύλῳ.

Pudeat miseros tandem Christianos tam stultæ credulitatis, & superstitionis tam vanæ. *Salmasius.*

2 *Capiunt deinde consilium.*] Nihil tale Ambrosius, qui ex titulo veritatem rei deprehensam dicit. Unde subjicit, *Invenit ergo titulum: regem adoravit, non signum utique: quia hic gentilis est error, & error impiorum: sed adoravit eum qui pependit in ligno.* Hoc est invictum argumentum pro falsitate hujus inventionis. Nam cur non & reliqui duo tituli inventi sunt latronum crucibus appensi? Nunquam enim factum more Romano, ut aliquis nocens ullo supplicio affectus fuerit sine elogio, quod erat judicium criminis. Non meminere elogii latronum Euangelistæ, quia obiter eorum supplicium referunt. Sic nec exponunt causam supplicii aut sententiam judicis. Cæterum illi tituli æque debuerunt inveniri, ut ipsæ eorum cruces tum repertæ sunt. *Salmasius.* Socrates refert τῷ δ' Πιλάτῳ συνίδια repertam fuisse. Sed cum tres cruces essent, dubitatum cui conveniret titulus. Rem ambiguam, consilio, quod sequitur, Macarii Hierosolymorum Episcopi expeditam. Sozomenus clare: χαλεπὸν ἄλλο ξύλον ἐν τάξει λοιπομένων repertum. Hinc dubitari cœptum, cum cruces confusæ essent. Ergo vel omnes eadem forma, & ex eodem ligno; vel falsum est solam Christi crucem cedrinam & cupressinam fuisse. *Horn.*

3 *Aliquem recens mortuum.*] Ita & Paullinus. Alii, ut Socrates, Theodoretus, Sozomenus, γυναῖκα τὴν ἐφεστηλύθυιαν ἐπιφανῆ admotam scribunt, χαλεπωτάτῳ καὶ ἀνιάτῳ νόσῳ κεκμηκότων. Addit tamen Sozomenus: λέγεται δὴ καὶ νεκρὸν τῷ ἴσῳ τρόπῳ ἀναβιῶναι. *Horn.*

4 *Funeris extincti solennibus exequiis deferebatur.*] Legendum *funus extincti*: ut sit, funus hominis mortui deferebatur. Sic Cicero de Oratore: *Cum funus quoddam duceretur.* Sigon.

5 *Funus excussum.*] Id est, mortuus excitatus est. *Idem.*

6 *Dignoque ambitu consecrata.*] Ambitum honorem & pompam consecrationis vocat. *Sigonius.* Τῷ δὲ Ὑρκανίῳ Ἰουδαίων ξύλα τὰ μὲ πολεῖσθαι οὐ ἀργυρᾷ θήκῃ μόνον ἔτι, καὶ νῦν σὺν τῷ ἐφεστηλύ-

L. [1] His per Helenam gestis, principe Christiano 1
[2] libertatem atque exemplum fidei mundus acceperat: sed
longe atrocius periculum cunctis Ecclesiis illa pace gene-
ratum. Namque tum [3] *hæresis* [4] *Arrii* prorupit, [5] totumque 2
orbem, invecto errore, turbaverat. Etenim [6] duobus Ar- 3
riis,

ροσολύμοις φυλάττεται. Μέρος δὲ ἡ βασιλὶς πρὸς Κωνσταντῖνον τὸν παῖδα ἐκόμησεν. *Sozomenus.* Fabulam esse, satis aperte convincit Eusebius. Narrat ille, purgatum struendo templo, locum. De Cruce ibidem inventa οὐδὲν γρύ. An tacuisset si quicquam tale tunc fando accepisset? Cætera enim ab Helena gesta ibidem, sigillatim describit. An rem tam notabilem & insignem tacuisset, si sanationis miraculo crux vera cognita? Mirum vero quomodo hoc latere Eusebium potuerit, qui alia omnia tam probe rescivit. Inventio igitur hæc crucis, inventum plane & commentum fuit sequentis seculi, & fortassean cujusdam Herosolymitani Episcopi, qui, ut huic fabulæ auctoritas à magno nomine constaret, Helenæ adfinxit, quod illi nunquam accidit ut faceret. *Salmas.*

1 *His per Helenam gestis.*] Sulpicius in ordine rerum non mediocriter labitur. Nam significat, Helenam ante crucem invenisse, quam Arriana prorumperet hæresis, aut concilium Nicænum advocaretur. Quod facere non potuit, Licinio usque ad CCCXXIV. annum Christi Orientis imperium obtinente. *Sigonius.*

2 *Libertatem.*] Ταῦτα δὲ ἦν, ἀνεῖναι τοὺς Χριστιανοὺς τοῦ διώκεσθαι, καὶ τοὺς ἐν ἐξορίᾳ ὄντας ἀνακαλεῖσθαι, τοὺς δὲ ἐν δεσμωτηρίῳ ἀφίεσθαι, καὶ τοῖς δημευθεῖσιν τὰς οὐσίας ἀποκαθίστασθαι, τάς τε ἐκκλησίας ἀνόρθου. *Socrates* de Constantino 1 Hist. 1.

3 *Hæresis.*] Non omnis error hæresis est, quamvis omnis hæresis, quæ in vitio ponitur, nisi errore aliquo hæresis esse non possit. *Augustinus* initio libri de hæresib. ad Quodvultdeum. Idem 11. contra Cresconium 3. *Heresis est diversa sequentium secta: schisma vero eadem sequentium separatio.*

4 *Arrii.*] Sic omnia exemplaria Sulpicii habent. Græci Ἄρειος scribunt. Arius his Presbyter Alexandrinus fuit, ἀνὴρ οὐκ ἄμοιρος τῆς Διαλεκτικῆς λέσχης. *Socrates* Διαλεκτικώτατος. *Sozomen.* Causa motæ hæresis φθόνος fuit. *Theodoret.* Invidebat enim ambitiosus Episcopatum Alexandro. Frustra hoc patronus Arianorum Philostorgius negat, qui culpam in Alexandrum & Orthodoxos conjicit. *Iac. Gothofred.*

5 *Totumque orbem, invecto errore, turbaverat.*] Incredibili celeritate detestanda hæresis, velut diluvio quodam, orbem inundavit. Ex Ægypto in Bithyniam & Palæstinam, statim sub initia pervasit. Successu temporum totus fere orbis Arianus fuit.

6 *Duobus Arriis, acerrimis perfidiæ hujus authoribus.*] Horum unus fuit Arrius auctor hæresis, asserentis Christum à Deo creatum esse ex nihilo. Alter vero fuit Arrius ille secundus, cujus Alexander episcopus in epistola apud Socratem meminit, credo, presbyter ille, quem Constantia moriens Constantino fratri Augusto commendavit, & per quem Arrio priori Constantinus conciliatus est, & cui Constantinus moriens testamentum suum commisit. Hi Constantinum specie pietatis aut corruperunt, aut certe deceperunt, cum se cum Catholicis sentire, prolata falsa fidei formula, simularent. Hujus presbyteri Socrates, & reliqui meminerunt, sed suppresso nomine. verum hæc, quæ ante Nicænum concilium acta fuisse, Sulpicius videtur innuere, non solum post concilium, sed etiam in extremo Constantini imperio acta sunt. *Sigon.*

riis, acerrimis perfidiæ hujus autoribus, Imperator etiam depravatur: dumque sibi religionis officium videtur implere, vim persecutionis exercuit: [1] actique in exilium episcopi, sævitum in clericos, animadversum in laicos, qui se ab
4 Arrianorum communione secreverant. [2] Quæ autem Arriani prædicabant, erant hujuscemodi: *Patrem Domini,* [3] *instituendi orbis caussa,* [4] *genuisse filium:* [5] *eo pro potestate sui ex nihilo, in substantiam novam atque alteram, factum Dominum novum, alterumque: fuisse autem tempus, quo filius non fuisset.*

1 LI. Igitur [6] hujus mali caussa, *Synodus* apud *Nicæam,* [7] ex toto

Hunc locum forte an in mente habuit is qui disputationem Athanasii contra Arrium in Latinum sermonem convertit, cum ita scriberet, *Sed si illud recolat quod in Chronica sua beatæ memoriæ Sulpicius Severus posuit, dicens, duo Arrii tanquam duo serpentes ex uno ore sibilabant: duos Arrios fuisse evidenter reperiet.* Drus. Nam alter Arius, qui itidem presbyter Alexandrinus fuit, initio motæ hæresis. Alexandro contra Arium adhæsit, teste Sozomeno 1. 14. Mox autem ad primum Arium defecit, ut ex Epistola Alexandri apud Socratem 1. 3. patet.

1 *Actique in exilium Episcopi, sævitum in clericos, animadversum in laicos.*] Unum tantum Athanasium accepimus à Constantino esse in Galliam relegatum, ut pacem Alexandrinæ ecclesiæ pareret, quem etiam moriens paulo post restitui jussit. Cætera, quæ in clericos & laicos à Constantino, tanquam Arriano, facta dicuntur, apud locupletes auctores non inveniuntur. *Sigon.* Quinam clerici, qui laici, apud antiquos, infra dicetur ad reliqua Severi opuscula.

2 *Quæ autem Arriani prædicabant, erant hujuscemodi.*] Ἄρειος τὸν υἱὸν κτίσμα καὶ ποίημα ἀποσημαίνει, καὶ τὸ ἦν ποτὲ ὅτε οὐκ ἦν, προσετίθη. *Theod.* 1. 2. εἰ ὁ πατὴρ ἐγέννησε τὸν υἱόν, ἀρχὴ ὑπάρξεως ἔσχε ὁ γενηθείς, καὶ οὐκ ἦν ὅτε θεὸς ἦν, ἐξ οὐκ ὄντων ἔσχεν αὐτὸν τὴν ὑπόστασιν. *Socrates* 1. 3. Addit & alia Alexander Episcopus in Epistola sua apud eundem Socratem, ut quod dixerint, filium Dei τρεπτὸν φύσεως esse, hoc est, ut Sozomenus explicat, ὡς τρεπτὸν κακίας καὶ ἀρετῆς δεκτικὸν ὑπάρχειν, & quod filius non norit patrem τελείως καὶ ἀκριβῶς. *Horn.*

3 *Instituendi orbis caussa.*] Hæc ita explicavit Arius: ὁ υἱὸς δι' ἡμᾶς πεποίηται, ἵνα ἡμᾶς δι' αὐτοῦ ὡς δι' ὀργάνου κτίσῃ ὁ θεὸς, καὶ οὐκ ἂν ὑπῆρεν, εἰ μὴ ἡμᾶς ὁ θεὸς ἤθελεν ποιῆσαι. Ex epistola Alexandri.

4 *Genuisse filium.*] Utebantur potius vocabulis κτίσμα & ποίημα, de filio Dei, & dicebant ἐξ οὐκ ὄντων γέγονε; & θεὸς τὸ μὴ ὂν ὡς οὐκ ἦν μὴ ὄντα πεποίηκε.

5 *Eo pro potestate sui ex nihilo, factum.*] Obscure sententiam Arianorum Severus proponit. Difficultatem tollit Galesinus, cum vocem *eo* exponit *eam ob causam.* Giselinus: *& pro potestate.*

6 *Hujus mali caussa, Synodus apud Nicæam.*] Socrates 1. 5. Theodoret. 1. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. Sozom. 1. 16. *Nicephor.* VIII. 14. Euseb. III. vitæ Constant. 6. 7. seqq.

7 *Ex toto orbe.*] Fuit concilium primum Oecumenicum. Ex omnibus namque Ecclesiis, quæ frequentes in tota Europa, Africa & Asia, convenere Episcopi, Syri, Cilices, Phœnices, Arabes, Palæstini, Ægyptii, Thebani, Afri, Mesopo-

toto orbe contrahitur. [1] CCC. siquidem & duodeviginti Episcopis congregatis, [2] fides plena conscribitur: [3] hæresis Arriana damnatur, [4] Imperator decretum Episcopale complectitur. [5] Arriani nihil contra sanam fidem [6] retractare 2
ausi, se quoque, [7] tanquam acquiescentes, * nec aliud sentientes,

sopotamii, Persæ, Scythæ, Pontici, Galatæ, Pamphylii, Cappadoces, Asiatici, Phryges, Thraces, Macedones, Achæi, Epirotæ, Hispani. *Eusib.* III. de vita Const. VII. 8.

1 CCC. *siquidem & duodeviginti Episcopis congregatis.*] Variæ de numero Episcoporum opiniones, Ægyptii, ut Eutychius, Josephus, & Mahummedanus Ismaël Ibn Ali, bis mille quadraginta octo fuisse referunt, ex quibus CCC. & & XVIII. de Christi divinitate pronunciarint, reliquis eam sententiam impugnantibus. Græci Latinique multum dissentiunt. Quidam CCCXVIII. pauciores, quidam plures fuisse volunt. Nam sunt qui CCXXII. tantum Episcopos numerent: reliquos fuisse inferioris gradus volunt. Sacerdotes nempe & Monachos. Sunt qui plures CCCXVIII. De numero & nominibus horum Episcoporum, vide recondita apud Seldenum Commentario in Eutychii Origines.

2 *Fides plena conscribitur.*] Cujus formulam vide apud Socratem I. 5. Fidem appellat Symbolum fidei à concilio Nicæno conscriptum; plenum autem, quia illa omnibus hæresibus, quæ de patre, & filio ante fuerant, est responsum, certaque fides plenissime constituta, quod in Symbolo Apostolico non fuerat factum. Quæ vero ad Spiritum sanctum pertinent, ea tum intacta relicta, ac post Chalcedonensi concilio pluribus explicata, & aucta. *Sigonius.* Sublata etiam Paschalis controversia. *Petit.* II. Eclog. Chron. VI. VII. VIII. IX. X.

3 *Hæresis Arriana damnatur.*] Totius controversiæ summa, per voces ὁμοούσιον & ὁμοιούσιον exhausta fuit. Quas Eusebius Nicomediæ Episcopus, homo multis Ariis callidior & deterior, cum sequacibus suis, repudiavit. Damnati tandem sunt, & Arius, Eusebius ac Theognis in exilium ire jussi. *Socrates* I. 5. Damnatio facta his verbis: *Qui dicunt, Erat, quando non erat, & priusquam gigneretur, non erat, aut quod ex nihilo factus est, aut ex alia substantia, vel essentia, dicentes esse aut creatum, aut alterabilem filium Dei, hos tales anathematizat Catholica & Apostolica Ecclesia.* Dicitur autem anathema, teste Socrate, sententia contra alicujus blasphemiæ auctorem pronunciata, quod perinde nota fiat, ac si in columna incisa publice proponatur. *Sigon.*

4 *Imperator decretum Episcopale complectitur.*] Quippe narrat Eusebius, perfecto concilio, Constantinum misisse litteras in omnes provincias ad episcopos, eosque certiores fecisse de iis, quæ in Nicæno concilio constituta erant, de quæstione Trinitatis, & diei Paschatis celebrandi, simulque edictum litteris adjunxisse, ut omnes ei decreto assentirentur. Eusebius, Socrates & cæteri. *Sigon.* Conditi etiam Canones, quorum ultra XX. hodie spurii. *Perkins.*

5 *Arriani.*] Quorum capita Eusebius Nicomediæ Episcopus, Theognis Nicææ, Maris Chalcedonis, Theon Marmaricæ, Secundus Ptolemaidis. *Socrates.* Philostorgius XXII. Episcopos memorat qui pro Ario steterint, ex Lybia superiore sex, ex Ægypto unum, è Palæstina duos, è Phœnicia totidem, è Cilicia tres, è Cappadocia tres, è Ponto duos, è Bithynia tres. De quibus vide differentem *Iac. Gothofred.*

6 *Retractare*] Forte legendum *retreclare.* Nisi tamen eo sensu accipias quo Tacitus, *altera die retractant*, id est, cognitionem repetunt.

7 *Tanquam acquiescentes.*] Ipsi Ariani, & in his Eusb. Nicomediensis, Theo-

tientes, Ecclesiis miscuerunt: manebat tamen, in pectoribus eorum, insitum [1] in catholicos viros odium: & adversus quos de fide disceptare non poterant, eos subornatis ac-
3 cusatoribus, fictisque criminibus, appetebant. Itaque primum [2] *Athanasium* Alexandriæ Episcopum, juris consultum, qui apud Nicænam synodum Diaconus adfuerat, aggre-
4 diuntur, absentemque condemnant. Etenim ad crimina, quæ falsi testes congesserant, aggregabant, [3] *quod Marcellum atque*

gnis Nicææ, Maris Chalcedonensis, subscripserunt concilio Nicæno Hoc ipse Philostorgius Arianus συνομολογεῖ, ut Photius observat, & communi consensu Orthodoxi tradunt; *Rufin.* 1. 5. *Socrat.* 1. 5. *Theod.* 7. 8. 13. *Sozom.* 1. 20. & alii. Sed recte Severus, *tanquam acquiescentes.* Nam revera ἐν δόλῳ subscripserunt, sub voce ὁμοουσίου, ὁμοιούσιον ἀποκλέψαντες. Et ipsi è regione chirographorum suorum adscripserunt blasphemam ὁμοιουσίου vocem. *Nicetas* in thesauro Orthod. v. 8. & *Philostorg.*

* *Nec aliud sentientes.*] Theodoretus 1. 8. ὑπούλως καὶ οὐκ εἰλικρινῶς subscripsisse eos refert; μὴ ἐξ εἰλικρινίας ἀλλ' ὑφάλῳ γνώμῃ. *Photius.* Ὡς ἂν τὰ κώδια περικείμενοι, τὰ τῶν λύκων ἐργάσαιντο. *Theodor.* 1. 19.

1 *In catholicos viros odium.*] Vincentius Lirinensis, contra hæreses cap. 111. *Id teneamus, quod ubique, quod semper, quod ab omnibus creditum est. Hoc enim est vere proprieque Catholicum quod omnia vere universaliter comprehendit.* Et cap. 25. *Ille est verus & germanus Catholicus, qui quicquid universaliter antiquitus Ecclesiam Catholicam tenuisse cognoverit, id solum sibi tenendum credendumque decernit.* Pacianus Epistola ad Sempronianum Novatianum, *Christianus mihi nomen est, Catholicus vero cognomen, illud me nuncupat, istud ostendit: hoc probor, inde significor. Qui Catholicus, idem obediens, idem est Christianus atque ita Catholicus Christianus est. Quare ab hæretico nomine noster populus hac appellatione dividitur, cum Catholicus nuncupatur.*

2 *Athanasium Alexandriæ Episcopum.*] Post res Nicæno concilio constitutas Eustathius episcopus Antiochenus scriptum edidit, in quo consubstantialem patri filium, quod negaverant Arriani, defendit. Cui Arriani responderunt. Ita recrudescente odio, concilium ad eam rem Antiochiæ habitum est, in quo Arriani Eustathium Antiochenum & Athanasium Alexandrinum episcopos, Catholicorum principes, confictis criminibus accusarunt, atque Eustathium objecto adulterio, ecclesia depulerunt. Athanasium inde adversus falsa adversariorum crimina Constantinus defendit. Quem cum manum mortuo Arsenio desecuisse, sacrum calicem confregisse, & stuprum commisisse objicerent, ad eas res concilium Cæsaream anno CCCXXXIV. advocavit. Athanasius autem, qui illi concilio non affuerat, postero Tyrum accessit, ac refutatis criminibus, concilio nondum dimisso, ad Constantinum se contulit, atque ita absens, quod citatus ad Cæsariense concilium non affuisset, damnatus est. Hæc ex Apologia Athanasii, & Socrate cæterisque. *Sigon.* Vide *Socratem* 1. 20. 21. 22. 23. *Theodorit.* 1. 30. *Sozom.* 11. 24. *Euseb.* IV. vitæ Const. 41. *Gothofredus* in Philostorgium ad lib. 11. cap. XI.

3 *Quod Marcellum atque Photinum, hæreticos sacerdotes.*] Mire hoc loco res, & tempora à Sulpicio confunduntur. nam Græci, quibus hæc tradere præcipue curæ fuit, hæc ipsa post mortem Constantini facta retulerunt, quæ à Sulpicio, præpostero ordine, in ætatem Constan-

atque Photinum, hæreticos sacerdotes, Synodi judicio condemnatos, pravo studio recepisset. Sed [1] de Photino, dubium non 5
erat, merito fuisse damnatum: [2] in Marcello nihil tum damnatione dignum repertum videbatur, maximeque ei studium partium innocentum accesserat, quod eosdem illos judices, à quibus fuerat condemnatus, [3] hæreticos esse nemo dubitabat.

Constantini rejiciuntur. Anno CCCXXV. vivente adhuc Constantino, teste Socrate, Marcellus Ancyræ episcopus contra Asterium quendam, qui tum editis libris Arrii dogma asserebat, librum conscripsit, & dum errorem ejus coarguere voluit, imprudenter sese in contrarium induit, quippe asserens Christum, quomodo Paulus Samosatenus censuerat, solum hominem esse. Cum autem eo anno episcopi Hierosolymis convenissent, Asterii, ut hominis privati, nullam rationem habuerunt, sed à Marcello, ut ab episcopo, libri sui rationem repoposcerunt, eaque re comperta, ut sententia desisteret, præceperunt. ille librum se combusturum promisit. concilio inde Constantinopolin à Constantino advocato, rursus de Marcelli causa disceptarunt. atque eum, contra quam promiserat, librum se comburere velle recusantem, ecclesia spoliarunt, ac loco ejus Basilium Ancyram miserunt. Eusebius autem Pamphyli tribus libris editis opinionem ejus redarguit. Hæc *Socrates.* Anno CCCXVII. Marcellus Ancyræ episcopus Romam profectus, Julii Pontificis litteris ecclesiam suam recuperavit. Anno CCCXLIV. Photinus episcopus Sirmiensis Marcelli discipulus supradictam hæresim renovavit, neque cum Catholicis neque cum Arrianis utique congruentem, nempe filium nullo modo ante secula genitum fuisse, sed in Maria primum initium habuisse, atque hominem tantummodo esse, cum Catholici genitum ab æterno dicerent, Arriani vero tum factum, cum creare Deus mundum constituit. Anno inde CCCXLIII. Concilium Sardicæ in Dacia Mœsiæ Catholici habuerunt, in quo fidem Nicænam, quæ oppugnabatur, confirmaverunt, atque Athanasium, ac Marcellum ab Arrianis, ut diximus, damnatos absolverunt, Photinum vero ut vere hæreticum condemnarunt. tum vero Athanasius Marcellum absolutum in communionem recepit, Photinum damnatum non item. Hæc hoc ordine gesta esse, ostendit Socrates, & Sozomenus. Quæ perverse relata esse à Sulpicio constat. Falsum est enim Arrianos vivente Constantino Athanasio objecisse, quod Marcellum, & Photinum damnatos recepisset. Neque enim Athanasius Marcellum recepit in communionem, nisi postquam Sardicensi concilio absolutus est, Photinum autem nunquam. Et Photini causa vivente Constantino tractari non potuit, cum post ejus mortem hæresin suam intulerit. Arriani autem eum neque Hierosolymitano, neque Constantinopolitano concilio, id est, vivente Constantino, absolverunt, sed post Sardicensi concilio absolutus est à Catholicis. *Sigon.*

1 *De Photino, dubium non erat, merito fuisse damnatum.*] Episcopi Orientis Sirmii congregati, Φωτεινὸν τὸ δόγμα Σαβελλίου καὶ λίβυος, τῇ Παύλου τοῦ σαμοσατέως φρονοῦντα, condemnarunt, *Socrates* II. 24. *Sozom* IV, 5.

2 *In Marcello nihil tum damnatione dignum repertum.*] Marcellus Ancyræ in Galatia Episcopus, in opinionem Pauli Samosateni: ἢ ἐκὼν, ἢ οὐκ οὕτω νοήσας, delapsus est. Verum postea, cum in concilio Sardicensi ratione ostendisset, se haudquaquam ita sensisse, ad episcopatum denuo restitutus est. *Socrates* I. 24. & II. 16. *Sozomen.* II. 31.

3 *Hæreticos esse nemo dubitat.*] Catholici

6 bat. [1] Cæterum Arriani non hos potius, quam [2] Athanasium,
7 removere cupiebant. Itaque Imperatorem eo usque compellunt, ut Athanasius exulatum ad Gallias mitteretur.

1 LII. Mox [3] in Ægypto octuaginta episcopi congregati,
2 *Athanasium injuste condemnatum esse*, pronunciant. [4] Res ad Constantinum refertur. Jubet ex toto orbe, [5] apud *Sardicam*, episcopos congregari: atque *omne judicium, quo Atha-*
3 *nasius damnatus fuerat, retractari.* [6] Inter hæc Constantinus moritur: [7] Synodus congregata, jam *Constantino* Imperatore,

lici maxime eo nomine ad absolutionem Marcelli inclinarunt, quod is ab Arrianis hæreticis fuerat condemnatus. *Sigonius.*

1 *Cæterum Arriani.*] Quam vellem, hanc partem nunquam attigisset Sulpicius! confundit enim tempora Constantini patris, hominis Catholici, cum temporibus Constantii Arriana labe imbuti. Quod postea fecere quoque alii, hanc historiam multis erroribus depravantes. Athanasius enim à Constantino Magno in Gallias relegatus est, antequam Photini nomen in Ecclesia incresceret. *Sigon.*

2 *Athanasius exulatum ad Gallias mitteretur.*] Socrates I. 23. Sozom. II. 29. Niceph. VIII. 58. Quidam ferunt Constantinum id fecisse σκόπῳ τοῦ ἑνωθῆναι τὴν ἐκκλησίαν, ἐπειδὴ Ἀθανάσιος πάντῃ κοινονῆσαι τοῖς περὶ Ἄρειον ἐξετρέπετο. Relegatus est Treveros.

3 *In Ægypto octuaginta Episcopi congregati.*] Hujus concilii nemo præter hunc alius meminit. *Sigon.*

4 *Res ad Constantinum refertur.*] Hæc sibi non constant. *Giselin.* Nihil fingi potest perversius. Nam Concilium Sardicense rogatu Constantis, & permissu Constantii actum est in Dacia anno decimo, postquam Constantinus pater vita decesserat, in quo, ut dixi, fides Nicæna est confirmata, Athanasius, & Marcellus absoluti, Photinus condemnatus. *Sigon.*

5 *Apud Sardicam.*] Σαρδικὴ πόλις ἰλλυριῶν. Ubi sub Constantio Imp. Concilium habitum. De quo *Socrates* II. 16. *Theodoret.* II. 7. 8. In hoc concilio Orientales schisma fecere, quod Occidentales Athanasium & Paulum è conventu expellere nollent. Igitur Philippopoli in Thracia alio concilio instito, τὸ μὲν ὁμοούσιον ἀναθεματίζουσι, τὴν δὲ τοῦ ἀνομοουσίου δόξαν, ἐπιστολὰς συγγράψαντες, πανταχοῦ διαπέμπονται.

6 *Inter hæc Constantinus moritur.*] Moritur Constantinus anno CCCXXXVII. Concilium Sardicæ habetur anno CCCLVII. Vide, quam hæc omnia labent? *Sigon.* Anno Imperii XXXII. *Epiphan.* de mensur. & ponder. *Euseb.* IV. Vitæ Constant. 53. & alii. Philostorgius ait eum φαρμάκοις à fratribus interfectum. Quod alii non produnt, nisi quod Zonaras & Cedrenus ajunt opinionem eam percrebuisse. Vide Gothofr. ad Philostorg. II. XVII. Donatio ejus, qua fertur Italiam cum occidente Sylvestro donasse, commentitia est, nec habetur apud ullum probatum veterem authorem. *Cusan.* de concord. Cath. III. 2. *Nauclerus* II. gener. XI. *Antoninus* I. parte Hist. Tit. 8. cap. 2. & alii.

7 *Synodus congregata, jam Constantino Imperatore, Athanasium absolvit.*] Verum utrunque, falsum illud, Sardicæ vivente Constantino episcopos convenisse. *Sigon.* Athanasius è Gallia literis Constantini F. revocatus est. Hinc forte error Sulpicio, ut quæ sub Constantino

tore, Athanasium absolvit: Marcellus quoque episcopatui redditur. Nam de Photino Episcopo Syrmiensi, non est 4
rescissa sententia, [1] quia etiam nostrorum judicio hæreticus probabatur. Et tamen hoc ipsum Marcellum gravabat, quia 5
[2] Photinus auditor ejus fuisse in adolescentia videbatur. Ve- 6
runtamen ad Athanasii absolutionem etiam illud accesserat, quod [3] *Ursatius* & *Valens*, [4] principes Arrianorum, cum post Synodum Sardicensem [5] viderentur à communione secreti, [6] coram positi, à *Julio* Romanæ urbis episcopo, veniam popo-

stantino II. gesta sunt, ea ad Magnum retulerit. Epiphanius tres fratres in ejus revocationem consensisse dicit. *Hæres.* LXVIII. ἐκ τῶν δύο βασιλέων, Constantini scilicet & Constantis mandato, Constantio probante, σωσυδοκοῦντος, Episcopatum quoque suum Alexandriæ recuperavit. Hinc eum Ariani criminari, quod nulla Tyriæ & Constantinopolitanæ Synodi ratione habita, sedem suam absque Synodo contra canones repetiisset. Unde tanto conatu Synodum Sardicensem, ubi causa ejus probata, subvertere conati sunt.

1 *Quia etiam nostrorum judicio hæreticus probabatur.*] Nam & ab Arii dogmate, & ab iis qui fidem Nicænam sequebantur, omnino discrepabat. *Sozomen.* III. 4.

2 *Photinus auditor ejus.*] Hoc idem tradunt Græci, Photinum discipulum Marcelli fuisse. Quare mirum fuit, absolvi magistrum, condemnari discipulum. Verum longe inter se opinione dissenserant. Nam Marcelli opinio ad Sabellianam propius accedebat, Photini ad Paulianam. *Sigon.*

3 *Ursatius & Valens.*] Ille Singidonis Mœsiæ, hic Mursæ, in Panonia, Episcopi.

4 *Principes Arrianorum.*] Οἱ περὶ τὸ Ἀρειανὸν δόγμα Ἀλεξάνδρῳ ἀντιδίκουντες. *Socrates* XI. 19.

5 *Viderentur à communione secreti.*] Post Synodum Sardicensem διεστάθη τὸ ἀναθέλης ἡ δύσις. Καὶ ἕως ὅρου τῆς κοινωνίας αὐτοῖς τὸ ὅρον τὸ λεγόμενον πσώκις, ὅπερ ἐστὶν Ἰλλυρίων καὶ Θρᾳκῶν. Καὶ ἕως μὲν τούτου, ἀδιάφορος ἦν ἡ κοινωνία, διαφόρου τυγχανούσης τῆς πίστεως, περιττέρω δὲ ἀλλήλοις οὐκ ἐκοινώνουν. *Socrates* II. 18. Hinc orta Ecclesiæ in occidentalem & orientalem, distractio. Tisucorum claustra limen utriusque erant. Viri docti apud Socratem pro Τισσάκις corrigunt σάκις vel οἱ Σάκκοι. Epistola concilii Aquileiensis ad Gratianum & Valentinianum: *Per omnes tractus atque regiones, à Tisucorum claustris usque ad Oceanum, manet intemerata fidelium atque una communio. In orientalibus autem partibus, &c.* Salmasius. De Alpibus Succiis & Imperii per eas divisione in Orientem & Occidentem, vide Jac. Gothofr. in Philostorgium.

6 *Coram positi, à Julio Romanæ urbis Episcopo, veniam poposcerunt.*] Ursacius & Valens intellecto Athanasium Alexandriæ in Communionem receptum, Romam veniunt, βιβλίον μεταγνοίας Julio Episcopo ἐπιδόντες, τῇ ὁμοουσίῳ assentiuntur: ac literis ad Athanasium missis, de cætero cum illo se communicaturos fatentur. *Socrates* II. 19. Ipsas eorum, ad Julium & Athanasium, Epistolas, Sozomenus III. 22. 23. exhibet. Tum temporis, sede Imperii Constantinopolin translata, Romanus Episcopus, qui hactenus nullam super Alexandrinum & Antiochenum prærogativam, nisi loci quæ τῆς οἰκουμένης metro-

popoſcerunt, quod *innoxium condemnaſſent: meritoque eum,*
7 *ſententia concilii Sardicenſis abſolutum*, profeſſi ſunt. Interjecto deinde tempore, [1] Athanaſius, cum Marcellum parum ſanæ fidei eſſe penitus comperiſſet, à communione ſuſpen-
8 dit. Habuitque ille hanc verecundiam, ut tanti viri judicio
9 notatus, ſponte concederet. Cæterum antea innocens, poſtea depravatus, [2] videri poterat jam tum nocens fuiſſe, cum de eo fuerat judicatum.

1 LIII. [3] Nacti ergo Arriani iſtiuſmodi occaſionem, con-
2 ſpirant penitus Sardicenſis Synodi decreta ſubvertere. Etenim eis [4] color quidam ſuppetere videbatur, *quod tam injuſte fuiſſet pro Athanaſio judicatum, quam Marcellus fuerat abſolutus, qui nunc, etiam Athanaſii judicio, hæreticus eſſe probaretur.*

Namque

metropolis, habuerat, Patriarchatum occidentis paulatim invadere cœpit. De quo vide Salmaſium in celeberrimo opere De primatu Papæ. An ergo Epiſcopus Romanus Occidentis tum patriarcha; Nondum fuit Nicæni concilii tempore. Solus loci & ordinis primatus, quia urbs illa ἡ οἰκουμένης μητρόπολις, Romanis epiſcopis delatus, unde & οἰκουμενικὸς dictus. Quod nomen poſtea etiam uſurparunt Conſtantinopolitani Epiſcopi, quia Conſtantinopolis Nova Roma, & Pωμανίας, ſive οἰκουμένης μητρόπολις, paſſim à Græcis audiebat. Ergo alii Epiſcopi Romanum agnoverunt, non velut Patriarcham, cui ſubjecti eſſent, ſed eo tantum titulo quo univerſæ Eccleſiæ ſollicitudinem ferebat. *Salmaſius.* Appellationes fiebant ad Epiſcopum Romanum, non tanquam ad Judicem, ſed ad opitulatorem, ad conſenſum elicien-dum & impetrandum. Marcion excommunicatus in Ponto, Romam venit ut abſolveretur; ſed reſponſum accepit; *Non poſſumus hoc facere ſine permiſſu venerandi patris tui.* Epiphan. hæreſ. LXII.

1 *Athanaſius, cum Marcellum parum ſanæ fidei comperiſſet, à communione ſuſpendit.*] Verum utrunque, falſum illud, Sardicæ, vivente Conſtantino, epiſcopos conveniſſe. *Sigon.*

2 *Videri poterat jam tum nocens fuiſſe, cum de eo fuerat judicatum.*] Haud dubie, ſi antiquitati credimus, nocens fuit. Nam & Euſebius Pamphilus ejus opinionem tribus libris refutavit, docens Marcellum non aliter quam Sabellium Afium, & Paulum Samoſatenum, Chriſtum ὡς ψιλὸν ἄνθρωπον induxiſſe. *Socr.* XI. 16. Qui & ſeq. cap. Euſebium ab Arianiſmi crimine erudite vindicat; & certe non videtur talis fuiſſe. *Horn.*

3 *Nacti ergo Arriani iſtiuſmodi occaſionem, conſpirant penitus Sardicenſis Synodi decreta ſubvertere.*] Græci ſcribunt, Arrianos Conſtantis Imperatoris morte excitatos & Conſtantii levitate confiſos, conſilia concilii Sardicenſis pervertendi cepiſſe. Sulpicius vero alias fortaſſe, quibus nos caremus, ſequutus hiſtorias, judicio Athanaſii Marcellum condemnantis adductos tradit. *Sigon.*

4 *Color quidam ſuppetere videbatur.*] Concilium Sardicenſe damnabant eo nomine, quod Athanaſium abſolviſſet. Nam tam illum injuſte abſolutum fuiſſe, quam Marcellus fuerat, quem poſt Athanaſius, tanquam hæreticum, à communione depulerat. *Sigon.*

1 Mar-

Namque [1] Marcellus *Sabellianæ hæresis* assertor extiterat: *Photinus* vero, novam hæresim, jam ante protulerat, à Sabellio quidem in unione dissentiens, sed *initium Christi ex Maria*, prædicabat. Igitur Arriani, astuto consilio, [3] miscent innoxium criminosis, damnationemque Photini & Marcelli & Athanasii, eadem sententia comprehendunt: illud nimirum apud Imperatorum animos præstruentes, *ut non putarentur de Athanasio perperam judicasse, qui de Marcello atque Photino vera sensissent.* Veruntamen [4] ea tempestate Arriani perfidiam suam occultabant, non ausi palam erroris sui dogmata prædicare: [5] catholicos se gerebant, nihil sibi prius agendum 3 4 5

1 *Marcellus Sabellianæ hæresis assertor extiterat.*] Hoc idem scribit Epiphanius libro tertio contra hæreses. Quare Arriani bellum ei moverunt, ut qui Sabellianis adversentur, nam ut Sabelliani solam divinitatem in Christo defendunt, sic Arriani solam humanitatem. *Sigon.*

2 *Photinus vero novam hæresim.*] Epiphanius inquit, Sabellium docuisse eundem esse Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum, ut sint in una substantia tres nomenclaturæ. Photinus vero hoc negavit. quippe qui Christum non ante fuisse, quam Mariam matrem, atque ex ea principium habuisse, dixerit. Arriani vero Christum creatum ante secula dixerunt. *Sigon.* Eum hodie Sociniani pestilens secta, sequuntur.

3 *Miscenti innoxium criminosis, damnationemque Photini & Marcelli, eadem sententia comprehendunt.*] Arriani anno CCCLI. impulere Constantium, ut concilium Sirmium in Pannonia advocaret, quo causa Photini, quæ utrique parti improbabatur, cognosceretur, ibique Photinum damnarunt, quia damnatione dignus omnibus videbatur; Marcellum vero, quia, ut inquit Sulpicius, ab Athanasio damnatus fuerat, Athanasium autem, quasi veritatem eandem sequuti, quam in Photino, & Marcello spectarant. De eodem concilio etiam Socrates, & Sozomenus, Theodoritus, & Rufinus. *Sigon.* Plura quam Græci, Socrates, Theodorit. Sozomenus, noster habet, usus, ut videtur, Latinis commentariis, quæ Græcis inaccessa fuerunt. Nam vix crediderim eum in tanta re quicquam fingere, vel inexploratum referre ausum. Quanquam crebro tempora confundat. *Horn.*

4 *Ea tempestate Arriani perfidiam suam occultabant.*] Arriani in concilio tres fidei formulas protulerunt, in quibus diversis verbis, remota *substantiæ* mentione, filium Patri similem affirmarunt, nondum ausi dissimilitudinem asserere, quod postea fecerunt, illud rebus omnibus anteferentes, ut Athanasium ante removerent, qui tanquam murus contra se pro Catholicis stabat. quo remoto reliquos facile sibi sperabant cessuros. Hi cum verbis ad Arrio dissentirent, sed re consentirent, Semiarriani, teste Epiphanio, dicti sunt. *Sigon.*

5 *Catholicos se gerebant.*] Socrates de Ursacio & Valente: ἔτοι γὰρ ἀεὶ πρὸς τὰς ἐπικρατούσας ἐπέκλινον. II. *Hist.* 29. Hinc profunda eorum simulatio & dissimulatio. Cum enim Arianorum principes essent; tamen sicubi partes Orthodoxorum potiores deprehenderent, Catholicos se gesserunt, insequentis perfidiæ securi. Et exaggerarunt id in Ariminensi synodo patres Orthodoxi, quod duo pestilentissimi nebulones, cum sequacibus suis, confessionem suam Aria-

dum rati, quam ut Athanasium Ecclesia submoverent, [1] qui semper eis velut murus obstiterat, quo remoto reliquos in
5 libidinem suam cessuros, sperabant. [2] Sed pars Episcoporum, quæ Arrium sequebatur, damnationem Athanasii cupitam accepit: pars coacti metu & factione, in studia par-
7 tium concesserant. Pauci, quibus chara, & veritas potior erat, injustum judicium non receperunt: inter quos [3] *Paulinus*, episcopus Treverorum, oblata sibi epistola ita subscripsisse traditur, *se in Photini atque Marcelli damnationem præbere consensum*, [4] *de Athanasio non probare.*

1 LIV. Tum vero Arriani, [5] ubi doli parum processerant,
2 vi agere decernunt. Nam quodlibet audere atque agere facile erat,

Arianam, fidei Catholicæ titulo insignirent. Verba Athanasii sunt: εἰ δὲ ᾠοθησθέιαι τ̃ καθολικ̃ης, ἔλαθεν ἑαυτὸς πεσόντες εἰς τὸ ᾠδ̃ομίαν τ̃ ἀπὸ φρυγίας. *Horn.*

1 *Qui semper eis velut murus obstiterat.*] Incredibilis Athanasii constantia. Qui quatuor Imperatorum iras, pro veritate & ὁμοουσίᾳ Jesu Christi, inconcussa mente, semper major ab exilio reversus, sustinuit. Cumque Hosii & Liberii, & totus pene orbis, ad Arianos concederent: solus hic, velut alter Elias, Deum authorem secutus, non minas, non crimina falsa, non percussores verebatur. Tantam vim religio vera & pietas habet. *Horn.*

2 *Sed pars Episcoporum, quæ.*] In sententiis de Athanasio ferendis, in tres partes divisi episcopi sunt. Una studio Arrii Athanasium condemnavit, altera metu coacta in eorum sententiam abiit, tertia, quibus veritas potior erat, Athanasii damnationi assensum, ut injustæ, præbere detrectarunt. *Sigon.*

3 *Paulinus, Episcopus Treverorum.*] Factum hoc in concilio Mediolanensi. Tum enim cum Episcopi Orientis postularent ut Athanasius condemnaretur, οἱ μὲ ἄλλοι ἢ δ̃ὲ ἢ ἀγνοίᾳ τ̃ ὄντων σωθ̃ῆναι. Soli autem, Dionysius Episcopus Albæ, Eusebius Vercellorum, πωλῖν ὁ τελθ̃έρεως, Rhodanius, Lucifer, contra vociferati sunt, testatique: Non oportere Athanasium tam temere condemnare. Nam si illud fieret, ad fidem concilii Nicæni evertendam progressuros: Τ̃αῦτα σπουδάζειν ᾠδ̃ὲ βασιλέως κ̃ὴ τ̃ τὰ Ἀρείου φρονούντων. *Sozomen.* IV, 8. *Theodoret.* II, 15. apud quem Paulinus dicitur ὁ τ̃ μεγ̃ρόπολεως τ̃ γαλλιῶν. Quia Augusta Treverorum, olim metropolis Galliæ Belgicæ. Metropoles autem nomen Metropolitanis & Archiepiscopis dederunt, ut Salmasius in nunquam satis laudato opere, de *Primatu Papæ*, fuse ostendit. Meminit autem solius Paulini Sulpicius, quia ejus res ipsi, tanquam Gallo, notiores fuerunt. *Horn.*

4 *De Athanasio non probare.*] Vix dubito, quin scripserit Sulpicius, *non præbere.* Quæ repetitio foro accommodatior est, & haud paullo amplius habet efficaciæ. *Giselin.*

5 *Ubi doli parum processerant.*] Editio Drusii: *ubi doli mali processerant.* Male. Refragantur aliæ editiones, Sigonii, Giselini, & ipse contextus nostram lectionem poscit. *Vis* enim & *dolus* opponuntur.

1 *Regis*

le erat, [1] regis amicitiâ ſubnixis, quem ſibi pravis adulationibus devinxerant. Quinetiam, ex conſenſione multorum, 3
inexpugnabiles erant. Nam omnes fere duarum Pannoniarum Epiſcopi, multique [2] Orientalium, [3] ac tota Aſia, in 4
perfidia eorum conjuraverant. Sed [4] principes mali iſtius 5
habebantur, à Singiduno *Urſatius*, [5] *Valens* à Murſia, [6] ab *Heraclia* Theodorus, [7] *Stephanus* Antiochenus, * *Acatius* à Cæſarea,

1 *Regis amicitia ſubnixis.*] Conſtantii, qui Arianorum turpe mancipium fuit. Eum autem variis in Orthodoxos, maxime Athanaſium calumniis, ſubvertere. Sic enim Conſtantius in Dialogo cum Liberio, apud Theodorit. II. 16. ὃς ὡς μὴ δρακεσθεὶς ἐπὶ τῇ ἀπωλείᾳ ἧττον μείζοτέρᾳ μᾶ ἀδελφᾶ, ἀδὲ τ μακαρίτῳ Κώνσταντίῳ ἐπαύσατο πυρὸς ἐμπνέων εἰς ἡμετέρων ἔχθραν. Addit: ſe non tanti victoriam de Magnentio & Silvano partam facere, ὡς ἂν μιαρᾶ ἐκείνᾳ φθειρομένᾳ τ ὀπλησιαστικῶν πταισμάτων.

2 *Orientalium.*] Græcorum. Ita enim Oriens, poſtquam Macedonibus ceſſit, appellabatur. Et diviſo imperio, Oriens Græcorum, Occidens Latinorum erat. Apulejus VI. Mileſ. de Junone: *Quam totus Oriens Zygiam veneratur, & omnis Occidens Lucinam appellat.*

3 *Ac tota Aſia.*] Ariani imprimis operam dederunt, ut præcipuas ſedes Epiſcopales occuparent. Hinc in Orthodoxos graviſſimis calumniis, & aperta vi graſſati Alexandriæ, Antiochiæ, Conſtantinopoli, τ ἐπισημοτάτων θρόνων potiti ſunt; & inde minores omnes Epiſcopatus facile invaſerunt. *Sozomen.* III. 6. 7.

4 *Principes mali iſtius habebantur*] Socrates hos recenſet: Theognin Nicææ, Marin Chalcedonis, Theodorum Heracleæ, quæ eſt in Thracia, Urſacium Singidonis ſuperioris Myſiæ, Valentem Murſorum ſuperioris Pannoniæ, Epiſcopos. II. *Hiſt.* 9. Horum nomina ſumpta ſunt ab Athanaſio ipſo in ſecunda *Apologia*, & in libro *de fuga ſua.* Quoniam vero uno in loco vocat Narciſſum à Neroniade Ciliciæ, in altero Neropolitanum, propterea legendum putarim *Narciſſus à Neronipoli.* hic autem ſubſcripſit concilio Ancyrano, Neocæſarienſi, Nicæno, & Antiocheno, *Narciſſus Nerodiadis, & Neronipolis Ciliciæ.* Sigon.

5 *Valens à Murſia.*] Quæ & Murſa, Pannoniæ inferioris civitas. Hiero. adverſ. Lucif. *Valens Murſienſis epiſcopus.* Druſ.

6 *Ab Heraclia Theodorus.*] Hic eſt Theodorus Epiſcopus Heracleæ, Athanaſio memoratus. Cæterum Heraclea magis uſitatum. Sic Arius & Areus, Darius & Dareus: Augiæ & Augeæ ſtabulum. *Druſ.* Quæ varietas ex diverſa pronunciatione linguæ Græcæ originem traxit, de qua videatur Eraſmus.

7 *Stephanus Antiochenus.*] Qui Placillo ſucceſſit etiam Arriano. Nam Antiochia poſt Euſtachium vigeſimum tertium Epiſcopum, quem Arriani egerunt in exilium, continuos habuit Epiſcopos Arrianos undecim; quos Hiero. ait hoſtes Chriſti, non Epiſcopos fuiſſe. Vide Chronicon Euſebii. *Druſ.* Nicæno Canone vetus conſuetudo firmata fuit, qua ſinguli metropolitani, æquo jure, ſuam quiſque curabat provinciam. Poſtea unus inter eos cœpit eminere ac cæteris prævalere, ille nempe qui in prima ac præcipua urbe totius diœceſeos provinciæ ſedem habebat. Hinc orti Patriarchæ. Sic Metropolitani olim facti ex primo Epiſcopo totius provinciæ. Tempore Nicæni concilii Antiochenus unius tantum provinciæ primatum, id eſt, Syriæcœles habuit, cui ju-

[1] Cæsarea, [2] *Menophanes* [3] Ephesо, [4] *Georgius* Laodicea, [5] *Nar-*
[6] *cissus* à Neapoli. Hi ita palatium occupaverant, ut nihil sine eorum nutu ageret Imperator: obnoxius quidem omnibus, [7] sed præcipue Valenti deditus. Nam eo tempore, quo [6] apud Morsam, [7] contra *Magnentium*, armis certatum, [8] *Constantius*

re Metropolitæ præfuit. Hieronymus falso existimavit tum temporis statutum, *totius orientis metropolis* Antiochia sit. *Epist.* ad Pammach. Ipsius quidem ætate totus Oriens, sive Orientalis diœcesis suberat Antiocheno, exceptis tribus Palæstinis, quæ Hierosolymitano, post dejectum Cæsarienſem, parebant. Antequam ex diœcesium ratione, unus Episcopus Metropolitanos reliquos antecederet, cum omnes inter se pares essent Metropolitani, quarundam tamen urbium eminentiæ datum est, ut honoris primatum, πρεσβείαν τιμῆς, haberent ante cæteros Metropolitas. In his tres fuere, Romanus, Alexandrinus, Antiochenus, quia tres illæ urbes totius orbis amplissimæ & populosissimæ. Ergo & earum Episcopis præcipuus hic datus honor, ut in conciliis ante reliquos quamvis pares sederent ac subscriberent, solo urbis merito cui præsidebant. *Salmasius.*

* *Acatius.*] Vel Acacius: ut Ursatius, Ursacius. Fuit Eusebii Pamphili discipulus. *Athanas.*

1 *Cæsarea.*] Canonibus Nicænis decretum, ut Palæstinæ metropolis Cæsarea esset. *Hieron.* Epist. ad Pammachium. Postea Hierosolymitanus, qui Cæsarienſi hactenus suberat, Metropolitani ἀξίωμα invasit, qui exinde Patriarcha & Archiepiscopus dictus est. Hanc ambitionem ei exprobrat Hieronymus dicto loco. Chalcedonenſis Synodus Patriarchas primum recepit & confirmavit, cum ab Ephesino concilio, viginti annis ante, rejecti fuissent. Et tum Cæsarienſis de jure metropoleos deturbatus fuit. *Salmas.*

2 *Menophanes.*] Aliis Menophantes sive Menophantus dicitur. *Sozomen.* v. cap. 14. In Athanasio, *Menophantus Ephesi Episcopus.* Drus.

3 *Ephesо.*] Cur non dixit, *ab Ephesо*, ut à Cæsarea, ab Heraclea? Ad quod exemplum dicere debuit, *à Laodicea.* Drusius.

4 *Georgius Laodicea.*] Cappadox, Arianorum πονηρότατος. *Athanasius.*

5 *Narcissus à Neapoli.*] A Neropoli. *Drusius.* Narcissus Episcopus Neropoleos vel Neroniadis, caput Arrianorum. *Athanas.* Socrates II. 21. Νάρκισσος ὁ Νερωνιάδος τῆς ἐν Κιλικίᾳ ἐπίσκοπος.

6 *Apud Morsam.*] Φρύσιον δέ τινα τῆς Γαλλιῶν. *Socrat.* I. 27. Idem Sozomenus repetit IV. 6. Contra alii, Zosimus, Zonaras, Idatius, apud Mursam Pannoniæ pugnatum volunt. Quorum etiam verior sententia. Nam ibi Episcopus Valens, teste Sulpicio. Et fugato Magnentio, Constantius Pannoniæ res ordinavit. *Horn.* Alii Mursam vocant, rectius profecto, quam qui lib. v. hist. Trip. cap. 10. Mirsam nominant. Sic apud Prudent. contra Symm. Milvium pontem appellarunt, qui revera Molvius est seu Mulvius. eæ enim litteræ mutuam sibi operam, non invitæ præstant. *Gisel.* Cum triennio bellum Constantium inter & Magnentium durasset, totis viribus apud Morsam certatum ibique Romanæ vires conciderunt. Ex Constantianis XXX. millia, ex Magnentianis XXXVI. millia perierunt. *Zonaras.*

7 *Contra* Magnentium.] Qui sublato Constante, Occidentis Imperium, Italiam, Galliam & Africam invasit, καὶ πάντα τὰ ἑσπέρια κατεστρέφετο. *Socrates* II. 20. *Oros.* VII. 20. *Sozom.* IV. 1. 3. *Theodoret.* II. 15.

8 *Constantius.*] Constantini nomen,

ſtantius [1] deſcendere in conſpectum pugnæ non auſus, [2] in baſilica Martyrum, extra oppidum ſita, Valente tum ejus loci Epiſcopo in ſolatium aſſumpto, diverſatus eſt. [3] Cæterum Valens callide per ſuos diſpoſuerat, ut quis prælii fuiſſet eventus, primus cognoſceret: vel gratiam regis captans, ſi prior bonum nuncium detuliſſet: vel vitæ conſulens, ante capturus fugiendi ſpacium, ſi quid contra accidiſſet. Itaque paucis, qui circa regem erant, metu trepidis, Imperatore anxio, primus nunciat [4] hoſtes fugere. Cum ille indicem ipſum intromitti poſceret, Valens, ut reverentiam ſui adderet, [5] *Angelum ſibi fuiſſe nuncium*, reſpondit. Facilis

men, quod hoc loco & initio Vitæ B. Mart. Conſtantii locum occuparat, ejecimus, ac verum ſubſtituimus, ipſa veritate hiſtoriæ idem poſtulante; diximus enim modo, quo anno uterque Conſtantinus è vivis exceſſerint. *Giſelin.*

1 *Deſcendere non auſus.*] Ut ſtudium Conſtantini erga res divinas, pium quidem, ſed parum prudens agnoſcas, ſic de hoc ipſo bello Theodor. hiſt. eccl. lib. 3. cap. 3. In expeditione belli Magnentiani coactis copiis univerſis, ſuaſit, ut divina ſecum myſteria communicare vellent. ſemper enim incertum eſſe finem vitæ, &c. deinde, Quod ſi quis, *inquit*, noluerit hoc tempore amiculum illud (baptizatis uſitatum) ſibi circumdare, is jam nunc dimiſſus domum revertatur. Nam niſi mecum initiatis in bello ſociis, uti non volo. *Giſelinus.* Philoſtorgius memorat Conſtantium viſo in aëre crucis ſigno, mirifice confirmatum. Idem Nicephorus, Socrates, Sozomenus & alii habent.

2 *In baſilica Martyrum.*] Eo enim ævo, ſedatis gentilium perſecutionibus, Martyrum oſſa in templis recondita, quibus ab ipſis nomen plerumque impoſitum. Sed id abſque cultu & adoratione factum. Cyrillus contra Julianum VI. *Sanctos Martyres neque Deos eſſe dicimus, neque adorare conſuevimus.* Auguſt. 17. Civ. Dei 10. *Nos martyribus noſtris non templa, ſicut diis, ſed memorias* [*ſicut hominibus mortuis, quorum apud Deum vivunt ſpiritus, fabricamus. Neque ibi erigimus altaria in quibus ſacrificemus martyribus.* Hieronymus contra Vigilantium in epiſt. ad Riparium: *Nos, non dico martyrum reliquias, ſed ne Solem quidem & Lunam, non Angelos, colimus & adoramus, ne ſerviamus creaturæ potius quam creatori.*

3 *Cæterum Valens.*] Doli quo uſus eſt Valens in præripiendo victoriæ nuncio, ſolus Sulpicius eſt author. *Sigon.*

4 *Hoſtes fugere.*] Magnentius cum reliquiis cladis in Italiam fugit, ubi ad Ticinum Conſtantii copias iterum fugat. Deinde in Galliam elapſus, ad Μελτοσέλδυνον funditur, & Lugdunum trepidus ſe recipit. Ubi matre & fratre trucidatis, καὶ δύοιεν inquit Philoſtorgius, πολεμίας περιαρπάζων ὕδρεως καὶ χλοῆς, tandem ſeipſum confodit. *Socrates* II. 27. *Sozom.* IV. 6. *Marcellin.* XIV. *Eutrop.* X. *Aurel. Victor*, & alii.

5 *Angelum.*] De Angelo cuſtode ſingulorum, multa ab antiquis Platonicis, Chriſtiani hauſerunt. unde *genius* Socratis & M. Bruti. Imitatus Valens fuit fraudes Numæ Pompilii qui Deam Egeriam, Lycurgi qui Apollinem, Muhammedem qui Spiritum Sanctum ſpecie columbæ auribus advolantem (ſi tamen verum eſt quod vulgo tradunt) dogmatum ſuorum authores faciebant.

11 Facilis ad credendum Imperator, palam postea dicere est
12 solitus, *se Valentis meritis, non virtute exercitus, vicisse.* Ab hoc initio illecti principis, extulere animos Arriani, [1] potestate regis usuri, ubi autoritate sua parum valuissent.

1 LV. Igitur, cum sententiam eorum, quam de Athanasio dederant, nostri non reciperent, [2] edictum ab imperatore proponitur: *Ut qui in damnationem Athanasii non subscri-*
2 *berent, in exilium pellerentur.* Cæterum à nostris tum [3] apud Arelatum ac [4] Buteras, oppida Galliarum, Episcoporum concilia

1 *Potestate regis usuri, ubi autoritate sua parum valuissent.*] Plurimum differre noscitur potestas ab auctoritate. Illa superioris est in inferiorem, hæc in pares & æquales. Hoc Severi locus docet. Qui auctor est alicui ut faciat dicatve aut sequatur aliquid, is consulit, monet, hortatur pro eo, quo valere creditur, consilio ac prudentia, vel etiam quod majoris sit meriti ac dignitatis. Inde auctoritas Græcis ἀξίωμα. At qui potestatem habet, pro jure suo, jubet atque imperat. *Salmas.*

2 *Edictum ab Imperatore proponitur.*] Non invenio expressam hujus edicti mentionem: nisi quod referunt, concilium Mediolanense in eum finem coactum, ut decreta Tyri ab Arrianis contra Athanasium facta confirmarentur. Et quicumque damnationi Athanasii subscribere noluerunt, in exilium pulsi sunt. Vide *Socratem* II. 29. *Sozomen.* IV. 38. Sic igitur Κωνστάντιος ἐκ τῶν ἐν ποσὶ κακῶν ἡσυχάσας, ἐπὶ τὸν ἐκκλησιαστικὸν αὖθις πόλεμον τὴν οἰκείαν ἔτρεπε γνώμην, ut Socrates loco dicto loquitur. Sozomenus clare totam technam aperit. Verba ejus sunt: ἅμα γοῦν ἀπολώλει Μαγνέντιος, καὶ μόνος Κωνστάντιος τῶν Ῥωμαίων οἰκουμένης ἡγεῖτο, πᾶσαν ἐποιεῖτο σπουδὴν τοὺς ἀνὰ τὴν δύσιν ἐπισκόπους τοὺς ὁμοούσιον πατρὶ τὸν υἱὸν δοξάζουσι, συνεῖναι. ἐποίει δὲ τοῦτο οὐ φανερῶς οὕτω τὰ πρῶτα βιαζόμενος, πείθων δὲ ἐπιψηφίσασθαι, τοῖς κατὰ Ἀθανασίου κεκριμένοις ὑπὸ τῶν ἀνὰ τὸν ἕω ἐπισκόπων, ἐλογίζετο γὰρ ὡς εἰ κοινῇ ψήφῳ ἐκ ποδῶν οὕτω γένοιτο, ῥᾳδίως ἂν καὶ τὰ περὶ τὴν θρησκείαν κατορθωθείη αὐτῷ. IV. *Hist.* 7. Summa est, Constantium aliud nil quæsivisse quam ut oppresso Athanasio, Arianismum plene stabiliret, boni publici causa. Qui persecutorum prætextus est.

3 *Apud Arelatum.*] Edicto Constantii publicato episcopi Gallici, & maxime Catholici, Arelate, & Biterris cum Arrianis convenerunt, quorum Arelate est in provincia Viennensi, Biterræ in Narbonensi. Horum conciliorum meminit S. Hilarius, & S. Hieronymus. Hæc acta sunt anno CCCLIII. *Sigon.* Quod Arelate sedes erat præfecti Prætorii Galliarum, & concilium in ea diœceseos universæ haberi consueverat, hinc etiam factum, ut in Ecclesiasticis Viennensi civitati præferretur. Nec tam recens est ac videri volunt Arelatensis Archiepiscopi prærogativa, nec à Constantini Tyranni temporibus, ac sede imperii ejus in illa urbe, repetenda est. Nam & in primo concilio Arelatensi, quod habitum est decem circiter annis prius Nicæno, Arelatensis ante Viennensem subscripsit. *Salmasius.* Quem de Arelatensi Episcopatu fuse disserentem, vide in opere de Primatu Papæ.

4 *Buteras.*] Sic editio Giselini & Drusii,

concilia fuere. Petebatur, *ut priusquam in Athanasium subscribere cogerentur, de fide potius disceptarent: nec tum demum de re cognoscendum, cum de persona judicium constitisset.* Sed Valens, [1] sociique ejus, prius Athanasii damnationem extorquere cupiebant, de fide certare non ausi. Ab hoc partium conflictu [2] agitur in exilium Paulinus. [3] Interea Mediolanum conve- 3 4 5 6

sii. Sigonius habet *Bitteras*. Sic enim nomina illa locorum variant in antiquis codicibus.

1 *Sociique ejus.*] Quorum principatum gessit Saturninus Arelatensis Episcopus, cujus postea meminit, inquiens; *resistebat sanis consiliis Saturninus Arelatensis Episcopus, vir sane pessimus, & ingenio malo pravoque.*

2 *Agitur in exilium Paulinus.*] Paulino addendus fuit etiam Hilarius Pictavorum Episcopus à Saturnino damnatus. Siquidem Hilarius in libro contra Maxentium, & in libro de Synodis se à Saturnino Arelatensi Episcopo concilio Biterrensi damnatum ait. Quare S. Hieronymus in libro de scriptoribus ecclesiasticis scripsit, Hilarium factione Saturnini Episcopi Arelatensis concilio Biterrensi esse damnatum. Quin etiam idem Hilarius in libro ad Constantinum inquit, Eusebium Vercellensem episcopum, post Arelatensem synodum, jussum esse Mediolanum venire. *Sigon.* Dissentire à Sulpicio nostro videtur Sozomenus. Nam is tradit Paulinum Treverorum Episcopum, in concilio, quod sequitur, Mediolanensi, in exilium pulsum, una cum Eusebio Vercellorum, Rhodano, Lucifero, Hilario, & aliis. IV. Hist. 8. Eadem habet *Theodorit.* XI. 15. Solutio facilis, prædamnatos in Biterrensi concilio provinciali, vel nationali, & confirmatam ipsorum damnationem, in quasi œcumenico Mediolanensi. Præterea notum est, Episcopos jam in exilium actos, sæpe ab Arrianis ad alia concilia venire coactos, ut ibi metu minisque subverterentur. Sic cum Hosio, & Hilario, & aliis actum. *Horn.*

3 *Interea Mediolanum invenitur.*] Ubi res convenire non potuit, Constantius rogatu Arrianorum concilium Orientalibus, & Occidentalibus Episcopis Mediolanum indixit. Id vero anno CCCLV. habitum est, præsente Constantio. Quo concilio Arriani victores fuere, principibus Catholicorum in exilium pulsis, Eusebio Vercellensi, Lucifero Caralitano, Dionysio Mediolanensi, Paulino Treverensi, Hilario Pictavensi, Liberio Romano, Osio Cordubensi, & Rhodanio Gallicano Episcopis; quia damnatione Athanasii subscribere noluerunt. De quibus Athanasius in epistola ad solitarios: *Constantius vocatis ad se Paulino Episcopo Treverorum, quæ Galliarum metropolis est, Lucifero metropolitano Sardiniæ, Eusebio Vercellis civitate Italiæ, Dionysio, Mediolani, quod & ipsum metropolis est Italiæ, mandavit ut contra Athanasium subscriberent, & cum hæreticis communionem inirent. Atque iis dicentibus id non esse ecclesiastici canonis; subjecit; at quod ego volo, pro canone sit. Ita enim me loquentem Syriæ Episcopi sustinent. Aut igitur obtemperate, aut vos quoque exules estote. Ita sancti viri excusso pulvere, & oculis in Deum conversis, nec Cæsaris minas timuerunt, neque ob strictos enses veritatem prodiderunt, & exilium veluti ministerii sui officium acceperunt.* Item in Apologia ad Constantium: *Ubique jactabatur, Liberium Romæ Episcopum, & Hispaniarum Osium, Paulinum Galliarum, Dionysium, & Eusibium Italiæ, Luciferum Sardiniæ Episcopos, aliosque complures exterminatos esse, quod contra vos subscribere recusassent.* Idem de fuga sua: *Liberius Rom. Pontifex, Paulinus Galliarum Metropolitanus, Dionysius Italiæ,*

convenitur, ubi tum aderat Imperator. Eadem illa contentio nihil invicem relaxabat. Tum [1] *Eusebius*, Vercellensium, & [2] *Lucifer*, à Caranalis Sardiniæ, Episcopi, relegati. Cæterum *Dionysius* [3] Mediolanensium sacerdos, * in Athanasii damna-

liæ, Lucifer Sardiniæ, Eusebius item Italiæ, omnes boni, & præclari Episcopi in exilium aguntur, nulla alia de caussa, nisi quod astipulati non sunt Arrianorum hæresi, & illorum calumniis adversum nos subscribere noluerunt. Nam de magno, & gravissimæ ætatis viro eodemque confessore Osio, superfluum arbitror meminisse: cum nemo ignoret, eum ab istis quoque in exilium missum. Quinetiam Hilarius contra Constantium scriptum reliquit: *Tu Paulinum beatæ memoriæ virum blandimento solicitatum relegasti, & ecclesiam sanctam Treverorum tali sacerdote spoliasti.* Hilarium affuisse Mediolanensi concilio, ipse indicat, cum contra Auxentium inquit, ipsum Auxentium Mediolani sibi probri loco objecisse, quod damnatus à Saturnino fuisset, negans ipsum propterea, ut Episcopum, audiri debere. Excepere inde hæc dicta, & in historias retulere Socrates, Sozomenus, & Rufinus, qui ita scribit: *Ob hoc apud Mediolanum Episcoporum concilium convocatur. Plures decepti: Dionysius vero, Eusebius, Paulinus, Rhodanius, & Lucifer dolum in negotio esse proclamantes, asserentesque quod subscriptionem in Athanasium non ob aliam caussam, quam destruendæ fidei, molirentur, in exilium trusi sunt. His & Hilarius jungitur, cæteris vel ignorantibus, vel non credentibus fraudem.* Sigonius. De hoc Concilio lege Socratem II. 29. Theodorit. II. 15. 16. Sozom. IV. 8. 9. 10.

1 *Eusebius Vercellensium.*] Sic mox ait, *Hilarius Pictavorum Episcopus.* Hic ab Hieronymo & aliis dicitur, *Vercellensis Episcopus.* Meminit Hier. Epist. LXX. quæ adversus Vigilantium. *Vercellensis Eusebius omnium Psalmorum commentarios hæretici hominis* (Origenem intelligit) *vertit in nostrum eloquium: licet hæretica prætermittens, optima quæque transtulerit.* Drus. *Socrates:* Εὐσέβιος δὲ βρεκέλλων πόλις δὲ αὕτη τῆς ἐν Ἰταλίᾳ λιγυρ. XI. 29. *Theodorit.* Εὐσέβιος ὁ τῆς Ἰταλίας. II. 15. *Sozomenus:* ὁ βαρκέλλων τῆς λιγυρίας. 4. 8.

2 *Lucifer à Caranalis.*] Forte à Caralis, ut supra dixit, à Mursia, à Cæsarea, &c. vulgo Caralitanus dicitur. Galesinius legit Caralensis: unica ea dictio totum locum fœdarat, qui ita legebatur: & Lucifer à Caranalis Sard. episcopus. *Giselin.* In Pausania καρνάλις, unde forte Caranalis. Aut legendum καρύκλις. Sane alibi est, *de Sardinia Caraval episcopus.* Reperio & *Caralitanus episcopus.* Ab hoc Luciferiani nuncupati. *Drusius.* Theodoritus: λουκίφερος τῆς μητροπόλεως τῆς κατ' σαρδανίαν νήσου. Urbs illa Sardiniæ princeps *Caralis* & *Calaris* frequentius, nunquam tamen *Caranalis* appellatur, nisi hic. Hodie *Cagliari.*

3 *Mediolanensium Sacerdos.*] Imo episcopus. Ita vocatur Athanasio & Hieronymo. Verba Hieronymi, *Lucifer ac Dionysius Caralitanæ & Mediolanensis ecclesiæ episcopi.* Drus. Nimirum non succurrebat docto, sed plerumque nimis festinanti Drusio, sacerdotes antiquis Episcopos dictos, illudque nomen tam magnum fuisse, ut etiam Romanus Episcopus, cujus nota fuit præ aliis authoritas, sacerdos dicatur, in ipsis conciliorum antiquorum actis. De quo infra ad Martini Vitam, & reliqua Sulpicii opuscula. Cæterum Socrates hunc Dionysium Albæ Episcopum facit. Verba ejus sunt: Διονύσιος Ἄλβας τῆς Ἰταλίας μητροπόλεως ἐπίσκοπος, XI. 29. Inauditum hoc, Albam Italiæ metropolin, quæ in agro Mediolanensi. Theodoritus, haud parum prudentior, omittit nomen urbis, contentus dicere: Διονύσιος ὁ τῆς μητροπόλεως τῆς Ἰταλίας.

damnationem se consentire subscripsit, dummodo de fide
inter Episcopos quæreretur. Sed *Valens* & *Ursatius*, cæteri- 10
que, metu plebis, quæ [1] Catholicam fidem egregio studio
conservabat, non ausi piacula profiteri, intra Palatium con-
gregantur. Illinc [2] epistolam sub Imperatoris nomine emit- 11
tunt, omni pravitate refertam: eo nimirum consilio, ut si
ea æquis auribus populus recepisset, publica authoritate cu-
pita proferrent. Sin aliter fuisset excepta, omnis invidia 12
esset in rege, & ipsa venialis: quia [3] etiam tum catechume-
nus,

λίας. Sozomenus verba Socratis repetit. Quod nemo mirari debet. Quia illis Græculis occidens, ut Latinis oriens, ignotior. Quanquam plerunque Latini Græce doctiores, quam Græci Latine. *Horn.*

* *In Athanasii damnationem se consentire subscripsit.*] Socrates scribit, Dionysium tabulis arreptis scribere fidem suam instituisse, verum Valentem, & socios impedimentum attulisse, ac mox se è Dominico in Palatium contulisse, quod ab Hilario sumpsit è libro ad Constantium. *Sigon.* Nihil hujus nec Socrates, nec Theodoritus, nec Sozomenus habent. Hilarius libro I. ad Constantium, hoc velut grave crimen Valenti & Ursacio objicit, quod Dionysio Mediolanensi Episcopo, Synodo Nicænæ volenti subscribere, calamum & chartam è manibus violenter extorserint, clamantes, non posse fieri, ut aliquid inde gereretur.

1 *Catholicam fidem.*] Omnes ecclesiæ dicuntur Catholicæ, quæ Catholicam probant doctrinam. In epistola Ariminensis concilii, ad Constantium Imperatorem, quæ habetur inter fragmenta Hilarii, omnes Catholicæ Ecclesiæ vocantur, quæ concordes sunt in custodienda fide Catholica. Verba sunt: *Ut fides claresceret omnibus Ecclesiis Catholicis, & hæreticæ noscerentur.* Et in Epistola Liberii ad eundem Constantinum *Ecclesia Catholica* dicitur de Alexandrina. *Salmasius.*

2 *Epistolam sub Imperatoris nomine emittunt.*] Hæc epistola formulam fidei Arrianæ complexa est, de quo nemo meminit, nisi illa sit, quæ Ariminensi concilio quoque prolata est, in qua filius patri similis affirmabatur. de qua post. *Sigon.* Huc respiciunt illa Hilarii II. ad Constantium: *Annuas atque menstruas de Deo fides decernimus, decretis pœnitemus, pœnitentes defendimus, defensos anathematizamus.*

3 *Etiam tum catechumenus.*] Christianus quidem professione, sed nondum baptizatus. Eos Catechumenos vocabant, de quibus ad vitam Martini pluribus. Constantinus Imp. quoniam in Jordane baptizari volebat, baptismum usque in senectam distulit, & eum demum prope moriturus, Nicomediæ accepit. *Euseb.* IV. Vitæ Const. LXII. Eundem morem filii ejus retinuerunt. Sic Valentinianus Junior sine baptismo obiit. *Ambros.* Orat. in obitum ejus. Sed Sulpicio nostro haud bene convenit cum Theodorito. Nam is tradit, in bello contra Magnentium, adactos omnes qui militare vellent μεταλαχεῖν τῶν θείων μυστηρίων. Sub quibus verbis baptismum intelligi, certius est quam ut probari debeat. Unde & ἀξιόπτητον στολὴν vocat, & ἀμυήτους qui ea careant. III. Histor. 3. Nam in baptismo *candida* induebantur. Sic Constantinus baptizatus, λαμπροῖς καὶ βασιλικοῖς ἀμφιάσμασι φωτὸς ἐκλάμπουσι τρόπον περιεβάλλετο, ἐπὶ λευ-

nus, [1] sacramentum fidei merito videretur potuisse nescire.
13 [2] Igitur lectam in Ecclesia epistolam, populus aversatur.
[3] *Dionysius*, quia non esset assensus, urbe pellitur, statim-
14 que ejus in locum episcopus subrogatur. [4] *Liberius* quoque urbis

κοπέτη τε φρωμνῆ Δημοπώλεφ. Unde & infra, in vita Martini, Catechumenum *baptismatis candidatum* vocat. *Horm.*

1 *Sacramentum fidei.*] Μυστήριον. Sic Vetus interpres vocem hanc reddit. Et hoc ambitu omnia religionis capita maxime graviora comprehendit. Strictius ea voce Augustinus utitur Epist. v. cum dicit: *Omne sacrum signum est sacramentum.* Sulpicius autem morem antiquum respicit. Nam baptismum susceperus, juramento se Christo obligabat. Hieronymus ad Heliodorum: *Recordare tirocinii tui diem, quo Christo in baptismate consepultus, in sacramenti verba juraſti.* Tertullian. 1. ad martyr. *Vocati sumus ad militiam Dei vivi, jam tunc cum in Sacramenti verba respondimus.*

2 *Igitur lectam in Ecclesia epistolam, populus aversatur.*] Et hoc apud solum Sulpicium scriptum reperitur. *Sigon.*

3 *Dionysius, quia non esset assensus, urbe pellitur, statimque ejus in locum Episcopus subrogatur.*] Athanasius in epistola ad solitariam vitam agentes: *Auxentium delatorem potius, quam Christianum Constantius è Cappadocia Mediolanum misit, & expulso inde ob suam in Christum pietatem Dionysio, eum ibi episcopum constituit, hominem ne Romanæ quidem linguæ, sed tantummodo hæreseos peritum.* Hujus meminit sæpe S. Ambrosius in orationibus ad Valentinianum. Idem traditur à Socrate, Sozomeno, Theodorito, Hieronymo in Chronicis. Apud Sulpicium suspicor deesse nomen *Auxentii*, ut sit, *statimque in ejus locum Auxentius episcopus subrogatur.* Ab hoc inde Arriana labe infecta Liguria est. *Sigon.*

4 *Liberius quoque urbis Romæ.*] Liberius aberat à concilio Mediolanensi. Quare cæteris in exilium pulsis, Constantius Liberium quoque evocavit, & venire recusantem vi adduci præcepit. Quo nihil fieri potuit indignius. Denique constanter renitentem, & subscribere recusantem in exilium egit. *Socrates, Sozomenus, Theodoritus* II. Histor. 15. 16. Qui etiam longum dialogum ejus cum Imperatore Constantio refert, in quo ea verba Constantii ad Liberium memorabilia sunt: πότερ ἡ μέρος ἡ οἰκουμένης, ὅτι σὺ μόνος σωσαίρῃ ἀνθρώπῳ ἀνοσίῳ καὶ τῆ οἰκουμένης τῷ εἰρηνίῳ καὶ ὅλῃ ἧ ἡσυχίᾳ λύεις. Ubi illa universalis Romani papæ potestas? Aut eam non credidit Constantius, aut coram Constantio non ausus est asserere Liberius. Sed cur non ausus esset? Proposito exilii metu non deterretur quin resistat Imperatori in protegendo Athanasio. An putamus minus illi fuisse animi ad suum in Ecclesiam universam principatum tuendum? Marcellin. xv. *Hunc per subscriptionem* (de Athanasio loquitur) *abjicere sede sacerdotali, paria sentiens cæteris, jubente Principe, Liberius monitus perseveranter renitebatur, nec visum hominem, nec auditum damnare, nefas ultimum sæpe exclamans, aperte scilicet recalcitrans imperatoris arbitrio. Id enim ille Athanasii semper infestus, licet sciret impletum, tamen auctoritate quoque, qua potiores æternæ urbis Episcopi, firmari, desiderio nitebatur ardenti.* Athanasius duplici nomine commendat Episcopi Romani auctoritatem potiorem in persona Liberii, ὅτι ἀποστολικὸς ἐστὶ θρόνος, καὶ ὅτι μητρόπολις ἡ Ῥώμη τῆς Ῥωμαίας ἐστὶν. *Epistola* ad Solitarios. Quod Apostolica sedes est, hoc commune habuit cum multis. Quod caput orbis Romani Roma, tantisper hoc velut proprium sola possedit, quamdiu non altera fuit quæ in consortium veniret hujus possessionis.

urbis Romæ, & [1] *Hilarius* Pictavorum Episcopus, dantur exilio. [2] *Rhodanium* quoque, & [3] *Dosanum* antistitem (qui 15
natura lenior, non tam suis viribus, quam Hilarii societate, non cesserat) Arrianis eadem conditio implicuit: cum tamen homines parati essent, Athanasium [4] à communione suspendere, modo ut de fide inter Episcopos quæreretur. Sed Arrianis optimum visum, præstantissimos viros à cer- 16
taminibus submovere.

LVI. Ita [5] pulsi in exilium, quos supra memoravimus, 1
abhinc

sionis. Hæc Constantinopolis, quam Chrysostomus vocat ὅλου τοῦ κόσμου μητρόπολιν, *Homilia* de verbis Esaiæ. *Salmasius.*

1 *Hilarius Pictavorum Episcopus.*] Hilarius qui ante Biterrensi concilio factione Saturnini damnatus fuerat, inde hoc concilio in Phrygiam relegatus est; sic enim ipse Apologia contra Auxentium. Eundem in Phrygiam relegatum scribit una cum Sulpicio Hieronymus. *Sigon.* Sic infra in vita Martini: *Cum intra Gallias quoque discessu sancti Hilarii, quem ad exilium hæreticorum vis cœperat, turbatam Ecclesiam reperisset.*

2 *Rhodanium quoque.*] Sic scripsi ex Rufino hist. eccl. libro 10. cap. 20. neque aliter infra. Quo loco demiror eundem Rhodianium à Galesinio nominatum, adjectis duabus syllabis, cujus nomen in vulg. libris eo loco tantum est trisyllabum, Rhodanius. *Giselin.* Hujus cum cæteris pulsi meminit *Rufinus* I. Hist. & *Hieronymus* in Chronico. Sozomenus IV. 8. ῥοδανὸν vocat.

3 *Dosanum.*] *Dosanum*, quod legerim, nemo prodidit. Quare suspicor legendum esse *Hosium.* hunc unum Athanasius inter cæteros pulsos nominavit, qui falli non potuit, ut supra diximus. Adde, quod ei conveniunt illa verba: *Qui natura lenior, non tam viribus suis, quam Hilarii societate, non cessit.* Nam qui concilio Mediolanensi propter lenitatem naturæ labavit, is paulo post Ariminensi corruit. Cordubensis hic episcopus fuit, qui præclare se concilio Nicæno, & Sardicensi pro Catholicis gessit. *Sigon.* Cl. V. Theodorus Canterus in litteris ad me datis suspicatur legendum, *Rhodanium quoque Tholosanum antistitem.* De quo non dubitarem, si scirem Rhodanium ejus urbis episcopum fuisse. Idem submonuit me paullo post legendum videri, *non cesserant Arrianis*, in eoque parenthesin claudendam. Valde placet hæc doctissimi viri conjectura. *Drus.* Quod de parenthesi dicit, ea plane tollenda est, cum usum hoc loco nullum habeat. Frustra dubitatur quin legendum sic *Hosium.* Nam ejus in hac causa expressam mentionem facit Theodoritus II. 15. περὶ γὰρ τοῦ μεγάλου καὶ εὐγηροτάτου καὶ ὁμολογητοῦ ἀληθῶς Ὁσίου περιττὸν ἐστὶν ἐμὲ λέγειν. ἴσως γὰρ ἐγνώσθη πᾶσιν ὅτι τοῦτον ἐξορισθῆναι πεποιήκασιν. Cur virum toto notissimum occidente præteriisset Severus noster, cum alios obscuriores enumeret? *Horn.*

4 *A communione suspendere.*] Phrasis Ecclesiastica. Talis dicebatur τῆς κοινωνίας ἐκκλησιαστικῆς ἀλλότριος. Sic de Athanasio loquitur Constantius apud Theodoritum II. 16.

5 *Pulsi in exilium.*] Τῶν ἐκκλησιῶν ἐξηλάθησαν, καὶ τὰς τῆς οἰκουμένης ἐσχατιὰς οἰκεῖν κατεκρίθησαν. *Theodoritus* II. 15. Eusebius Vercellensis cavea conclusus Scythopolin missus dicitur in vita ejus, atque ibi ab Ariomanitis crudelissime cruciatus. Unde scripsit Epistolam ad Patrophilum, quæ extat,

[1] abhinc annos quinque & quadraginta, Arbitione & Lol-
[2] liano consulibus. Sed [2] Liberius paulo post urbi redditur, ob

miserias suas narrans. De immani Arianorum crudelitate horrenda sunt exempla apud scriptores Ecclesiasticos.

1 *Abhinc annos quinque & quadraginta, Arbitione & Lolliano consulibus.*] His coss. conventus Mediolanensis est actus, teste Socrate, anno CCCLV. à quo usque ad Stiliconem consulem anni sunt XLV. is enim anno CD. consul fuit. *Sigonius.* Vide Socratem II. 27. 29. Sic supra: *Omne enim tempus in Stiliconem consulem direxi.* Incidit hic consulatus in annum urbis 1152. Christi 400. qui annus ab Arbitionis consulatu distat annis 45. incidit vero ille in annum urbis 1107. Christi 355. Onuphrio & Contio supputantibus. Eandem supputationem confirmat Greg. Turonensis, qui anno 19. Constantii junioris (sic enim legendum est, non Constantini) Hilarium suasu hæreticorum exsilio deputatum scribit. Quo enim tempore apud Seleuciam Isauriæ Orientalium episcoporum cœtus celebrabatur, id erat Eusebio & Hypatio coss. quartum tum exsilii annum agebat Hilarius. quod omnino esse non posset, si aut Constantio Gallo III. cum aliis episcopis ab Athanasio nominatis, aut Arbitione consule, una cum Liberio, in exsilium esset profectus. Sed præstat ipsummet Hilarium de se loquentem audire. Ille in fragmento Apologiæ, quam, vix jam mortuo Constantio, anno Christi 362. sic exordiritur: Tempus est loquendi, quia jam præteriit tempus tacendi, &c. Hæc scribit: Ego fratres, ut mihi omnes qui me vel audiunt, vel familiaritate cognitum habent, testes sunt gravissimum fidei periculum longe antea providens, post sanctorum virorum exsilia, Paullini, Eusebii, Luciferi, Dionysii, quinto abhinc anno, à Saturnini & Ursatii & Valentis communione me cum Gallicanis episcopis separavi, &c. Si igitur sextus tum annus agebatur, necessum est segregasse sese illum sub finem tantum anni 356. aut certe sub initium anni 357. Hoc velut in transcursu notandum, loqui illum de secessione sua (sic enim in eadem Apologia eam appellat) non tanquam extrusus sit in exilium, sed se ipse, cum nollet subscribere, damnarit. Certe in Apologia contra Auxentium, Cum, *inquit*, hoc mysterium iniquitatis diu occultatum jam non tacerem; diceremque fingi omnia, fidem negari, Deumque atque homines illudi: jubeor de Mediolano proficisci, cum consistendi mihi in ea invito Rege nulla esset libertas: quia damnatum quondam me (Buteris) à Saturnino, audiri ut episcopum non oporteret, &c. è Mediolano igitur abire tum jussus est, non è Galliis. *Giselinus.*

2 *Liberius paulo post urbi redditur ob seditiones Romanas.*] Sequenti anno Constantium, cum Mediolano Romam venisset, matronæ Romanæ à viris suis impulsæ rogarunt, ut sibi Liberium Pontificem redderet, quod Felix, qui suffectus ei fuerat, non placeret. Itaque biennio post Liberius rediit, Felice sede à populo deturbato. *Sigon. Theodorit.* II. 17. *Sozomen.* IV. 14. *Nicephor.* IX. 37. Socrates dicit Ἐν ῥώμῃ λαὸν στασιάσαντα, καὶ τὴν ἐκκλησίας ἐκβαλλοντα τὸν Φίλικα, Liberium invito admodum Imperatore, Romanis restitutum. II. *Hist.* 29. Consentit de seditione Sozomenus & ad cædem usque Liberii causa deventum dicit. Itaque cum Constantius Romam ingrederetur, πολὺς ἦν ἐνθάδε δῆμος περὶ Λιβερίου ἐκβοῶν καὶ δέεσθαι αὐτὸν καταλαβεῖν. Sic restitutus fuit, sed non sine gravi lapsu. Nam & adversus ὁμοούσιον & adversus Athanasium subscripsit, si Philostorgio credimus. Idem testantur *Hilarius* ad Constantium, *Hieron.* de script. Eccles. cap. XCVII. & in Chronico. *Athanas.* Apolog. II. & Epistola ad Solitarios. *Sozomen.* IV. 11. & 14. cujus

ob seditiones Romanas. Cæterum [1] exules satis constat to- 3
tius orbis studiis celebratos, pecuniasque eis, in sumptum, affatim congestas, legationibus quoque eos plebis catholicæ, ex omnibus fere provinciis, frequentatos. Interea 4
Arriani non occulte, ut antea, sed palam ac publice hæresis piacula prædicabant: quinetiam [2] Synodum Nicænam pro se interpretantes, quam unius literæ adjectione corruperant, caliginem quandam injecerant veritati. Nam [3] ubi ὁμοούσιον 5
erat

cujus verba sunt, ἐδιάζετο αὐτὸς ὁμολογεῖν μὴ εἶναι τὸ παλαιὸν τὸ ὑὸν ὁμοούσιον, eumque ὁμοούσιον seu κατ' οὐσίαν ὅμοιον professum, etsi non ἀνόμοιον profiteretur. Frustra igitur lapsum ejus negare & tegere conantur; Baronius ad A. CCCLVII. Perronius ad Regem Angl. Petavius ad Epiphanium. Nam clarissima veterum testimonia repugnant; & non tantum ὁμοούσιος nomen suppressisse, sed & adversus ὁμοούσιον subscripsisse dicitur. Et quamquam Phœbadius contra Arianos, Sulpicius noster, Socrates ac Theodoritus, lapsum ejus prætereant; tamen superiora testimonia prævalent. *Jac. Gothofr.* ad Philostorgium IV. 3. Et de hoc Liberio mihi loqui Nilus videtur: πάπας ἕτερος ἐν τοῖς ἄνω χρόνοις * ἐκεῖνον καλέσας, τὴν Ἀρειανικὴν μανίαν ἐμφορηθεὶς, ὅπως τὸν βίον κατέλυσεν. Ubi nomen ejus erasum est, cujuscunque tandem manu vel fraude, ac supplendum est, λιβέριον ἐκεῖνον καλέσας. Sic enim Hieronymus in Chronico: *Liberius tædio victus exilii, & in hæretica pravitate subscribens, Romam quasi victor ingressus est.* Horn.

1 *Exules satis constat totius orbis studiis celebratos.*] Athanasius ad solitarios: *Episcopi pulsi pergentes ex urbe in urbem, licet in vinculis essent, evangelizabant: piam quidem fidem prædicantes, Arrianam vero hæresim anathemate damnantes, & perfidiam Ursatii, ac Valentis infamia notantes, resque illa insidiatoribus plane in contrarium abiit. Quanto enim longius in exilium ibant, tanto majus odium adversus insidiatores concitabant, iterque sanctorum non nisi prædicatio erat contra Arrianam hæresin. Quis enim eos in itinere conspectos non ut confessores admiratus est, & istos non ut impios cum abominatione, vel potius, ut carnifices, & homicidas, aversatus est?*

2 *Synodum Nicænam pro se interpretantes.*] Obscurius hæc à Sulpicio traduntur. Neque enim Scriptores Ecclesiastici dicunt, Arianos synodum Nicænam pro se interpretatos, quod fieri nullo modo potuit, cum plane iis repugnaret, & patres ubique ad eam provocarent. Unde Ariani novas formulas multoties procuderunt, easque Ecclesiis, ut Nicæna Synodus aboleretur, obtruserunt. Nisi tamen respiciat id quod Sozomenus IV. 18. tradit, Arianos formulam Sirmiensem Nicææ in Thracia confirmasse, sparso rumore ὡς ὑπὸ τῆς οἰκουμενικῆς συνόδου, ἡ ἐν Νικαίᾳ πίστις ἀνατραπείη καὶ ἐδοξάθη. Istas vero res dedita opera Nicææ Thraciæ peregisse, quo simpliciores homines nominis similitudine deceptos, & hanc formulam esse quæ olim Nicææ urbe Bithyniæ confirmata fuisset, arbitrantes, facilius ad eidem assentiendum inducerent. Unde & Theodoritus annotat II. 26. mira Dei providentia, illo ipso tempore Nicæam Bithyniæ terræ motu collapsam, ubi Ariani concilium habere constituerant, ne ἡ τῆς ἐπωνυμίας ταυτότης, simpliciorum animos circumveniret, quasi hoc verum illud Nicænum concilium esset. *Horn.*

3 *Ubi ὁμοούσιον erat scriptum, quod unius*

erat scriptum, quod unius est substantiæ, illi ὁμοιούσιον, quod est similis substantiæ, scriptum esse dicebant: [1] concedentes similitudinem, dum adimerent unitatem: quia 6 multum ab unitate similitudo distaret. Ut, verbi gratia, [2] pictura humani corporis esset homini similis, nec tamen 7 haberet hominis veritatem. Sed quidam ex his ultra processerant, [3] *Anomœousiam*, id est, dissimilem substantiam confir-

unius est substantiæ, illi ὁμοιούσιον, quod est similis substantiæ, scriptum dicebant.] Hoc non aliter verum esse potest, quam si de formula Nicænsi Thracum intelligas. Ubi tamen expresse vox ὁμοούσιος patrum Nicænorum rejicitur. Ut Sulpicius aberrasse videatur. Nam id verum est, Arianos rejecta ὁμοουσίᾳ, voce, ὁμοιούσιον ubique propugnasse. Sed quod Acta Concilii Nicæni, inserta litera, *i*, corruperint, nemo præter Sulpicium nostrum tradit. Fieri tamen potest ut hoc ex Hilario, vel aliis Occidentalium Episcopis, qui illis certaminibus interfuerunt, habuerit. Sicut & alia quædam peculiaria passim inserit. *Horn.*

1 *Concedentes similitudinem, dum adimerent unitatem.*] Constantius tamen Imperator, quanquam verbum ὁμοούσιος non approbaret, tamen ipsam rem quæ verbo significabatur, sincere ex animo confessus est. Γνήσιον γὰρ ἦν τὸ ἐκ τῶν αἰώνων ἐκ τοῦ πατρὸς γεγεννημένον τὸν θεὸν λόγον ὠνόμαζε, καὶ τὰς κλίσμα λέγειν τολμῶντας ἀπικρυς ἀπεκήρυττε. *Theodorit.* III. 3. Sed ille quovis vento inconstantior Constantius pro lubitu partium circumactus fuit; quanquam Ariani eum plerumque ex asse possiderent. Unde & σύριος, ob instabilem naturam, à Theodorito appellatur II. 31. *Horn.* Vox *veritatem* ferri potest, sed mihi loco apta non videtur, ac pro ea *unitatem* rectius poni posse censerem. Similitudo, inquit, distat ab unitate, quia similitudo duo corpora ponit, unitas unum. Veluti pictura hominis habet similitudinem, quia duo corpora sunt, quorum unum, id est, pictum, est simile alteri, id est, naturali. Quanquam autem pictura hominis, & homo, habent inter se similitudinem, non tamen habent substantiæ unitatem, ut sint unus homo. Hac de re cum loqueretur Epiphanius libro tertio, sic dixit: *Exprimunt & plastæ statuas, & assimilant imagines ex aliqua materia, at per colores & similitudinem habent, nihil autem juxta æqualitatem expressum,* æqualitatem dixit, non *veritatem.* Sigon.

2 *Pictura humani corporis esset homini similis, nec tamen haberet hominis veritatem.*] Hoc argumento miserum & angusti ingenii Constantium Ariani subverterunt. Nam initio τὸ ὁμοούσιον, secutus Nicæna decreta, confitebatur. Post miserrime circumventus est. Verba Sozomeni sunt: Τὸν μὲν γὰρ ὁμοούσιον ἐπὶ σωμάτων κυρίως νοοῦσι, οἷον ἀνθρώπων καὶ τῶν ἄλλων ζώων, καὶ δένδρων καὶ φυτῶν οἷς ἐξ ὁμοίας ἡ μέλισσα, καὶ ἡ γλῆσις ἐστι. τὸ δὲ ὁμοιούσιον, ἐπὶ ἀσωμάτων, οἷον ἐπὶ θεοῦ καὶ ἀγγέλων, ἑκατέρα πως ἐκεῖνα νοουμένα κατ' ἰδίαν οὐσίαν. Miserrimum Sophisma: Et tamen Constantius hoc elumbi & ridiculo, quod dolendum, Sophismate, Arianus factus est, & infinita Ecclesiis mala intulit. *Horn.*

3 *Anomœousiam, id est, dissimilem substantiam.*] Ἀνομοιουσίαν; unde ἀνομοιούσιος, dissimilis substantiæ. Quod fortasse reponendum in Chronico Hier. ad annum Christi CCCLXVII. ubi vulgo, *in qua omousion in omusion, eoque rejecto medio, inter hæc omeousion Macedonianum dogma*

confirmantes. Eoque his certaminibus processum, ut 8
[1] istiusmodi piaculis, orbis terrarum implicaretur. Nam 9
Italiam, Illyricum atque Orientem, Valens & Ursatius,
cæterique quorum nomina edidimus, infecerant. Gallias 10
nostras [2] *Saturninus* Arelatensium Episcopus, homo impotens & factiosus, premebat. [3] *Osium* quoque ab Hispania, in ean-

dogma vindicaverunt. Editio nupera Scaligeri, *in qua homoousio anomousioque rejecto, medium inter hæc Homœousion, &c.* Quod ut non improbo, ita suspicor Hieron. potius scripsisse, *in qua homousio anomœousioque rejecto.* Nam primum hoc propius accedit ad scripturam vulgatam: deinde anomoeon non ita exprimit dissimilitudinem substantiæ. *Drus.* Vide & Baronium Appendice ad Tomum IV. Annal. de eodem Hieronymi loco, contra Frontonem Ducæum disserentem. Hujus blasphemiæ author fuit Aëtius, qui Patrem & Filium ἀνομοίους dicebat. Ejus discipulus Eunomius fuit. Vide Socratem II. 28. Theodoret. II. 27. 28. 29. Sozom. IV. 11. Epiphanium in Ἀνομαίοις. Ita hæresis ex hæresi nata; & Ariani, qui filium Dei creaturam dicebant, Semiariani, qui ὁμοιούσιον, Aëtiani, qui non modo ἑτεροούσιον, sed & ἀνόμοιον dicebant, orbem Christianum infestabant. De hac hæresi fuse scripsit Philostorgius, & ipse Eunomianus, Aëtii & Eunomii perpetuus admirator, qui fallere & mentiri susque deque habet, dummodo causæ suæ inserviat. Accessit & quarta Acacii Cæsariensis hæresis, qui ὁμοουσίῳ, ὁμοιουσίῳ, ἑτεροουσίῳ ac ἀνομοίῳ juxta damnatis, ὅμοιον asseruit. De quo scriptores Seleuciensis concilii.

1 *Istiusmodi piaculis, orbis terrarum implicaretur.*] Orbis terrarum se Arianum vidit & obstupuit, ut alibi Hieronymus loquitur. Memorabilis est Hilarii magnanimitas, qui omnium horum malorum authorem Constantium facit. Verba ejus quædam sunt *Christianum te mentiris, Christi novus hostis es, Antichristum prævenis. Episcopatus tuis donas, bonos malis demutas, sacerdotes custodiæ mandas, exercitus tuos ad terrorem Ecclesiæ disponis. Synodos contrahis & occidentalium fidem ad impietatem compellis; Orientales dissensiones artifex nutris, & sine martyrio persequeris. Plus crudelitati vestræ, Nero, Deci, Maximiane, debemus. At tu omnium crudelium crudelissime, damno majore in nos & venia minore desævis. Scelestissime mortalium, omnia persecutionis mala ita temperas, ut excludas & in peccato veniam, & in confessione martyrium.* III. ad Constantinum. Sic infra in vita Martini IV. *Cum hæresis Arriana per totum orbem, & maxime intra Illyricum, pullulasset.* Horn.

2 *Saturninus Arelatensium Episcopus, homo impotens & factiosus.*] Paulo post: *Vir sane pessimus, & ingenio malo pravoque.* Quod ex Sallustio expressum. Qui de Catilina dicit: *Ingenio malo pravoque.* Cæterum *Arelate* urbs Galliæ Narbonensis nomen lingua Britonum antiqua habet à paludibus, sicut *Toulon* à promontorio citharæ formam referente. Una enim antiqua Gallorum & Britannorum lingua, Cæsare teste.

3 *Osium quoque ab Hispania, in eandem perfidiam concessisse, opinio fuit.*] Sic tradunt *Phœbadius* contra Arianos, circa finem. *Socrates* II. 26. *Theodorit.* II. 17. *Athanas.* Epist. ad Solitarios & Apolog. II. *Philostorgius* IV. 3. Qui dicit λιβέριον καὶ ὅσιον κατὰ τοῦ ὁμοουσίου κατά γε τοῦ Ἀθανασίου ὑπογράψαι. Sed Athanasius negat Hosium contra se subscripsisse, sed tantum cum Valente, & Ursacio communicasse. συνόδου εἰς συμφωνίαν αὐτοὺς ὑποσπασαμένης.

Com-

11 in eandem perfidiam concessisse, opinio fuit. [1] Quod eo
mirum atque incredibile videtur, quia [2] omni fere ætatis
suæ tempore constantissimus nostrarum partium, [3] & Ni-
12 cæna Synodus auctore illo confecta habebatur. Nisi [4] fatis-
cente ævo ([5] etenim major centenario fuit, ut Sanctus Hila-
rius in epistolis refert) deliraverit.

1 LV. [6] Quibus rebus perturbato orbe terrarum, & mor-
bo quodam

Communicare autem erat εὐχαριστίαν una accipere, quæ arctissima fidei contesseratio semper visa fuit, cui nemo cum alio, nisi ὁμόδοξος participabat. *Gothofr.*

1 *Quod eo mirum atque incredibile videtur.*] Non tantum Severus noster, sed etiam Phœbadius atque Photius de hoc Magni Hosii lapsu & subscriptione dubitarunt.

2 *Omni fere ætatis suæ tempore constantißimus nostrarum partium.*] Vix ullus Episcoporum in tanta apud antiquos admiratione ob ὀρθοδοξίαν quam Hosius. Unde & μεγάλου titulum reportavit, & passim ingentibus laudibus effertur. Ποίας γὰρ οὐκ ἠγήσατο συνόδου καὶ λέγειν ὀρθῶς, οὐ πάντας ἔπεισε, ποία ἐκκλησίᾳ τῆς τούτου προστασίας οὐκ ἔχει μνημόσυνα τὰ κάλλιστα. *Theodorit.* II. 15.

3 *Et Nicæna Synodus auctore illo confecta habebatur.*] An Canones Synodi intelligit & Symbolum? Non videtur. Neque enim hoc Historici Ecclesiæ tradunt. An auctore Osio convocata Synodus? Vix dubito quin hæc Severi nostri mens fuerit. Et res ipsa suadet. Nam Osius à Constantino Alexandriam, componendis inter Arium & Alexandrum controversiis missus, reque infecta reversus est. Et tum sine mora Imperator Concilium vocavit, haud dubie Osii impulsu. *Horn.*

4 *Fatiscente ævo.*] *Fatiscente ævo* dixit, pro deficiente: ut Tacitus lib. XIV. *Exercitus per inopiam, & labores fatiscebant, carne pecudum propulsare famem coacti.* Sigon. Sic Epist. 3. *nec fatiscentem causabor ætatem:* & mox *fatiscentes artus servire spiritui cogebat:* & Dial. I. segm. 5. *corpus inedia fatiscebat, fides firma durabat.* Drus.

5 *Etenim major centenario fuit, ut S. Hilarius in epistolis refert.*] Locus Hilarii, ubi dixerit, *centenario tum majorem fuisse Hosium*, non invenitur. At vero contra Constantium *Hosii deliramenta* vocavit, ut vere videatur non bene de illo existimasse. Itaque suspicor verba illa glossema esse. Nunquam enim alias nominavit aliquem nomine Sancti, ut *S. Hilarius*, & alibi Hilarium tantum dixit. *Sigon.* Athanasium haud dubie in mente habuit. *Hosius centenario major longe, sancte pieque discedit, in suoque testamento profitetur fidem Concilii Nicæni docetque: Nunquam sibi propositum fuisse, vel latum, quod ajunt, unguem ab eo discedere, nec minis nec pollicitationibus, Fl. Luc.* Dexter ad A. CCCLX. Hujus testamenti etiam Athanasius meminit *Epistola* ad Solitar.

6 *Quibus rebus perturbato orbe terrarum.*] De eodem sic Isidorus in libro de viris illustribus: *Hosius post longum terminum vetustatis, id est, post centesimum primum annum, in ipso jam limine vitæ, à fidei limitibus subruens, serpentis jaculo concidit. Nam accersitus à Constantio principe, minisque perterritus, metuens, ne senex & dives, damna rerum vel exilium pateretur, illico Arrianæ impietati consensit, & vocabulum* homousion, *quod simul cum patribus sanctis ecclesiis sequendum tradiderat, arreptus impietatis furore damnavit, cujus quidem vitam, ut meruit, exitus crudelis finivit.* Porro autem de excessu ejus memorabili, placet afferre,

bo quodam Ecclesiis languentibus, segnior quidem, sed non minus gravis cura Principem exercebat: quod [1] licet Arriani, quibus favebat, superiores viderentur, necdum tamen de fide, inter Episcopos, conveniret. Igitur [2] apud 2
Ariminum, urbem Italiæ, Synodum congregari jubet: idque

ferre, quæ idem scripserit ex Marcellino presbytero: *Post impiam*, inquit, *Hosii prævaricationem, dum S. Gregorius Iliberitanus episcopus, in Cordubensem urbem, juxta Imperiale decretum fuisset adductus, ac minime vellet illi communicare, commotus Hosius dixit Clementino Constantii Principis vicario, ut mitteret eum in exilium. At ille, non audeo*, inquit, *episcopum in exilium mittere, nisi prius eum ab episcopatu dejeceris. Ut autem vidit S. Gregorius, quod Hosius vellet ferre sententiam, appellat Christum totis fidei suæ visceribus, exclamans ita: Christe Deus, qui venturus es judicare vivos & mortuos, ne patiaris hodie, humanam proferri sententiam adversus me minimum servum tuum, qui pro fide nominis tui, ut reus aßistens spectaculum factus sum, sed tu ipse, quæso, in causa tua hodie judica, ipse sententiam proferre dignare per ultionem, non ego quasi metuens exilium fugere cupio, cum mihi pro tuo nomine nullum supplicium grave sit, sed ut multi prævaricationis errore liberentur, cum præsentem viderint ultionem. His dictis, ecce repente Hosius residens factus, quasi regalis imperii sententiam conaretur exprimere, os vertit distorquens pariter & cervicem, & desessu in terram eliditur atque illico expiravit. Tunc admirantibus cunctis etiam Clementinus ille gentilis expavit, & licet esset judex, tamen timens, ne in se simile supplicium judicaretur, prostravit se ad pedes sancti viri, obsecrans, ut sibi parceret qui in eum divinæ legis ignoratione peccasset, & non tam proprio arbitrio quam mandati imperio. Inde est quod solus Gregorius vindicantium integram fidem nec in fugam versus est, nec passus est exilium. Unusquisque enim timuit de illo ulterius judicare.* Sigon. Falsa hæc esse, ex testamento, cujus Fl. Dexter meminit, jam prolato, apparet.

1 *Licet Arriani, quibus favebat, superiores viderentur, necdum tamen de fide inter Episcopos conveniret.*] Mira hæc Constantii imbecillitas fuit, qui dum favet Arrianis factiosis violentisque, alteram partem, in speciem infirmiorem, vi minisque se oppressurum putabat. Hinc tot in eum execrationes Orthodoxorum, Hilarii, Hosii, Athanasii. Quorum hic eum cum Saule, Achabo, Pharaone, Pilato, Antichristo, comparat. *Epistola* ad Solit. Et ut aliqua juris specie agere videretur, crebras Synodos celebravit, propter quas eum etiam Paganus Marcellinus irridet. *Christianam religionem absolutam, & simplicem, anili superstitione confundens: in qua scrutanda perplexius, quam componenda gravius, excitavit dißidia plurima; quæ progressa fusius aluit concertatione verborum: ut catervis Antistitum jumentis publicis ultro citroque discurrentibus per synodos, quas appellant, dum ritum omnem ad suum trahere conatur arbitrium, rei vehiculariæ succiderit nervos.* Petav.

2 *Apud Ariminum, urbem Italiæ, Synodum congregari jubet.*] Quam superfluam fuisse, post Nicænam, Athanasius variis locis ostendit. Vide eum in Epistola ad Africanos, & de Synodis Arimini ac Seleuciæ. De hac Synodo *Socrates* II, 29. *Theodorit.* II, 18. *Sozomen.* IV, 13, 16, 17. *Niceph.* IX, 39. Suaserunt autem Ariani ut concilium cogeret, non uno loco; sed Occidentalium quidem Arimini, Orientalium Seleuciæ Isauriæ. Et in his usuri erant Imperatoria potestate, ut voces οὐσίας & ὁμοουσίας, τὰ κατὰ τῆς Ἀρείου κακοτεχνίας ἐξευρεθέντα παρὰ τῶν πατέρων μηχανήματα, tollerentur. *Theodoritus* II, 18. Philostorgius dicit Constantium ad has Synodos à Patroclo & Narcisso persuasum, IV, 10.

1 *Tauro*

que [1] Tauro præfecto imperat, *ut* [2] *collectos in unum non ante dimitteret, quam in unam fidem consentirent:* [3] promisso eidem
3 Consulatu, si rem effectui tradidisset. Ita missis per Illyricum, Italiam, Africam, Hispanias Galliasque, [4] Magistris officialibus, [5] acciti numerative [6] quadringenti & aliquanto amplius [7] Occidentales Episcopi, Ariminum convenere: [8] quibus omnibus annonas & cellaria dare Imperator præ-

1 *Tauro præfecto imperat.*] Tauri Præfecti prætorio per Italiam, meminit Marcellinus XXI. Qui & Ariminensi concilio præfuit. *Hieron.* Hæc acta A. CCCLX.

2 *Collectos in unum non ante dimitteret.*] Eadem consuetudo Romanis Cardinalibus in creatione Pontificis, & Electorum Imperatoris.

3 *Promisso eidem Consulatu.*] Non effecisse hoc illum ex Imperatoris & Arrianorum libidine, non sequentia tantum, sed tota etiam testatur posteritas. Secundo tamen post anno, una cum Fl. Florentio consulatum iniit & adeptus est. *Giselin.* Verisimile id videretur, si quidem Taurus biennio post cum Florentio consul fuit. *Sigon.* Consulatum post adeptus est, licet rem effectui non tradiderit. *Dr.*

4 *Magistris officialibus.*] Magistri officiales sunt, qui magistri officiorum appellantur, de quibus in libro qui dicitur Notitia utriusque Imperii. Marcellinus in historia, & post sæpe Sulpicius. *Sigon.*

5 *Acciti numerative.*] Sigonius legit: *acciti aut coacti.* Mihi quod verisimiliter conjiciam, nihil occurrit. Nam *haud coacti*, minus placet. *Giselin.* Verisimillima Sigonii correctio: *acciti aut coacti. Accitos* significat Arrianos, *coactos* Catholicos.

6 *Quadringenti & aliquanto amplius.*] Τριακόσιοι ἄνδρες. *Philostorg.* IV, 10. Cum Sulpicio faciunt *Athanasius* de synodis & *Sozomen.* IV, 16.

7 *Occidentales Episcopi.*] Nam Occidentales Ariminum acciti. Vide *Athanas.* De Synodis, Socratem & Sozomenum. Unde & τῶν ἑσπερίων τόμος, pro Ariminensi concilio, apud Philostorgium IV, 12. & V, 1, VII, 6. Quanquam & de Orientalibus eo cogendis agat Theodoritus II, 18. & Socrates exertim testetur II, 29. quosdam Orientis Episcopos ibi fuisse. *Gothofr.* Εἰς γὰρ ἀριμίνον ἐκ πασῶν τῶν πρὸς δύσιν πόλεων εἰς τὸ αὐτὸ πάντες οἱ ἐπίσκοποι συνήλθομεν. In *Epistola Synodica* ad Constantium, apud Theodoritum II, 19. Olim vel ante schisma Ecclesiæ, ex Imperii in Orientale & Occidentale distinctione, quasi separata ac distincta utriusque orbis in rebus Ecclesiasticis habebantur concilia. Sardicense concilium ex solis Occidentalibus Episcopis congregatum fuit. Ariminense similiter solos habuit Occidentales, vetuitque Constantius, literis ad illud concilium missis, quicquam in eo tractari & definiri de Orientalibus. *Non enim*, inquit, *de Orientalibus Episcopis in concilio vestro patitur ratio aliquid definiri. Proinde super his tantum, quæ ad eos pertinere cognoscit gravitas vestra, tractare debetis.* Salmas.

8 *Quibus omnibus annonas & cellaria dare Imperator præceperat.*] Malim *dari*, ne subaudias, *Tauro.* Annonæ & cellaria idem sunt, atque quod Romani dicebant, *loca*, *lautia.* Cellaria enim Pro hospitiis, sive cellis hospitalibus accipio. *Sigon.* Glossarium Vulcanii: *cellarium* ταμεῖον. Lex. Græco Lat. vetus: κελλάριος, penuarius, κελλάριον, penum, κελλαρικὸν, penarium. Onom. *cellaria*, οἰνὼν, *cellarius*, ταμίας. Crediderim Sulpitium hac voce potulenta intelligere, ut per annonam ἐδώδιμα.

1 Sed

præceperat: [1] sed id nostris, id est, Aquitanis, Gallis, ac Britannis, indecens visum: [2] repudiatis fiscalibus, propriis sumptibus vivere maluerunt. Tres tantum ex Britannia, 4
inopia proprii, publico usi sunt, cum oblatam à cæteris [3] collationem respuissent: sanctius putantes, fiscum gravare, quam singulos. [4] Hoc ego *Gavidium* Episcopum no- 5
strum, quasi obtrectantem, referre solitum audivi: sed longe aliter senserim, [5] laudique attribuo Episcopis, tam pauperes fuisse, ut nihil proprium haberent, neque ab aliis potius, quam fisco, sumerent, ubi neminem gravabant, [6] ita in utriusque egregium exemplum. De reliquis, nihil 6
memoria

1 *Sed id nostris, id est, Aquitanis, Gallis, ac Britannis, indecens visum.*] Ausim affirmare, illa verba *(id est, Aquitanis, Gallis, ac Britannis)* esse glossema imperiti alicujus, quod ex margine in textum irrepserit. Nam Sulpicius ferme cum dicit *nostros*, Catholicos intelligit, non Gallos. Et si *nostri* pro Gallis essent accipiendi, cur Britannos nominaret? Jam vero cum Galliarum provinciæ tum essent septemdecim, atque Aquitaniæ duæ inter eas numerentur, ridiculum videtur, Aquitanos à Gallis distinguere, quasi vero Aquitani non sint Galli. Addo etiam, Sulpicium in hoc modestiam Catholicorum laudare velle, non Gallorum. Jussit ergo Constantius dari omnibus annonas, id est, Catholicis & Arrianis, sed nostri, id est, Catholici, repudiatis fiscalibus, proprio vivere maluerunt, præter tres tantum Episcopos ex Britannia. *Sigonius.* Recte idem observat, multa ab aliis in hoc concilio prætermissa, Sulpicium narrare. Quod vero Sigonius dicit, *ridiculum videtur, Aquitanos à Gallis distinguere, quasi vero Aquitani non sint Galli?* non perpendit morem ejus seculi, & ipsius Sulpicii. Cujus hæc sunt, Dialogo 1, 20. *dum cogito me hominem Gallum inter Aquitanos verba facturum.* Et paulo post: *Celtice, aut si mavis, Gallice loquere.* Horn.

2 *Repudiatis fiscalibus.*] Ulpianus in l. IX. Ne quid in loco publico fiat: *Res,* inquit, *fiscales, quasi propriæ & privatæ principis sunt.* In Pandectis Græcis πατριμωνιάλια καὶ ἰδιόκτητα χώρια vocantur fundi fiscalis & privatæ rationis. *Budæus.* Glossarium *Fiscalion,* βασιλικόν. Græci φίσκον definiunt ταμεῖον Καίσαρος, ἐν ᾧ παρεφυλάττετο τὰ φισκάλια χρήματα, καὶ ἐγένοντο ταμειακὰ, ἅτινα τὸ πάλαιον ὄντα τοῦ δήμου μετηνέχθησαν ἐν τῇ τοῦ βασιλέως οὐσίᾳ.

3 *Collationem.*] Sic vocat, quæ & *Symbola* Græcis ac Latinis. *Sigon.* Unde *collativus venter*, in quem omnia edulia conferuntur, Plauto.

4 *Hoc ego Gavidium Episcopum nostrum.*] *Nostrum* intellige aut amicum, aut ejusdem provinciæ, aut earundem partium. *Sigon.* De Gavidio hoc nihil occurrit alibi. Gaudentius eo tempore Arimini Episcopus fuit, qui Arianos damnavit. Sed hic Gavidius haud dubie Gallus Aquitanus fuit. *Horn.*

5 *Laudique attribuo Episcopis, tam pauperes fuisse, ut nihil proprium haberent.*] Vix ullam Severus castigandi Episcopos sui temporis occasionem prætermittit, imprimis ob duo gravissima vitia, avaritiam & superbiam. Sic supra libro 1. & Dialogo 1, 14, 18. 11, 7. 111, 15.

6 *Ita in utriusque egregium exemplum.*] Neque hic locus mendo caret, quantum

7 memoria dignum traditur. Sed redeo ad ordinem. Postea-
8 quam omneis, ut supra dictum, in unum collecti sunt, fit
9 partium secessio. [1] Ecclesiam nostri obtinent, [2] Arriani tam
Edentum de industria vacantem, [3] orationis loco capiunt:
10 sed hi [4] non amplius quam octoginta. Reliqui nostrarum
partium erant. Igitur [5] frequentibus conciliis nihil actum,
[6] nostris in fide manentibus, illis de perfidia non cedenti-
bus.

ego possum judicare: itaque opem illi afferat, qui potest. *Giselin.* Lego, *vita in utriusque egregium exemplum*, ut utramque vitam intellexerit, paupertatem in habendo, modestiam in capiendo. *Sigon.* Probo, *ita in utreisque*, nisi mavelis *vitæ in utreisque*. Hoc est, tam in iis qui ex publico alebantur, quam in iis qui ex proprio vivebant. Vide Fabrum loco superius citato.

1 *Ecclesiam nostri obtinent.*] Frequentissime Ecclesiam Sulpicius, seculi sui more, pro templo ponit. Exempla passim in opusculis ejus obvia. Augustin. Quæst. super Levit. l. III. quæst. LVII. *Ecclesia dicitur locus, quo Ecclesia congregatur. Et hoc quotidianus loquendi usus obtinuit, ut* ad Ecclesiam prodire, *&* ad Ecclesiam confugere *nihil aliud, nisi quod ad locum ipsum parietesque prodierit vel confugerit, quibus Ecclesiæ congregatio continetur.* De quo infra pluribus.

2 *Arriani tam Edentum de industria vacantem.*] Et hic mihi aqua hæret, ex Edentum tentavi facere *ædem tum*: sed nihil mihi promovere sum visus. *Giselinus.* Sigonius legit: *Arriani tum ædem, tum de industria.*

3 *Orationis loco capiunt.*] Cum hactenus ad Aëtii exortum usque homoousiastæ cum Arianis communicarent, καὶ εὐχῶν καὶ ὕμνων καὶ βουλευμάτων, & omnibus ferme aliis δεσμοῖς φιλίας καὶ συνηθείας, excepta tantum Eucharistia, ubi semel Aëtius circa preces & hymnos dissensionem cœpit, Homoousiastæ & Arriani omnia quibus hactenus jungebantur, amicitiæ & consuetudinis vincula ruperunt, initio Antiochiæ facto. Communicasse autem antehac Arianos & Orthodoxos in precibus & hymnis, etiam ex Sozomeno III. 19. IV. 27. probatur. Atque hæc totalis divisio & scissura inter partes dissentientes. *Philostorg.* III, 14. Idem Severus noster innuit, cum dicit Arianos alio loco Orthodoxis orationes suas habuisse in Ariminensi Synodo.

4 *Non amplius quam octoginta.*] Athanasius quinquaginta vel plures. *De Synodis.* Idem ait, ducentos partis Catholicæ Ariminum concessisse. *Ad Africanos.*

5 *Frequentibus conciliis nihil actum.*] Concilia vocat conventus, quibus inter se disceptabant in unum locum convocati. *Sigonius.* Quod alia voce Ecclesiastica, *Seßionem* vocant. *Papias* vocabulista barbarus: *Seßio*, conventus, congregatio, ut in Synodis.

6 *Nostris in fide manentibus, illis de perfidia non cedentibus.*] Ariani omnes machinas expugnandis Occidentalibus adhibuerunt. Dicebant μὴ χρῆναι δυοῖν ἕνεκα λέξεων, καὶ τούτων ἀγράφων, διασπασθῆναι τῆς ἐκκλησίας τὸ σῶμα, ἀλλ' εἰπεῖν μὲν ὅμοιον τῷ γεγενηκότι τὸν υἱὸν κατὰ πάντα, τὸ δὲ τῆς οὐσίας παραλιπεῖν, ὡς ἄγραφοι, ὄνομα. Sed Occidentales quanquam ἁπλοῖς ἤθεσι χρώμενοι, non ignorarunt fraudem hæreticam; ideoque Nicænam Synodum constanter defenderunt. Παῖδες γὰρ ἔφασκον εἶναι καὶ κληρονόμοι τῶν ἐν Νικαίᾳ πατέρων. *Theodoritus* II, 18. Cæterum etiam recenti experientia deprehensum frequentia de fide colloquia parum ad concordiam facere. Cujus rei causa est quam Sulpicius innuit; quia

bus. Ad postremum placuit, [1] decem legatos mitti ad Im- 11
peratorem, ut quæ esset partium fides & sententia, cogno-
sceret, sciretque, pacem cum hæreticis esse non posse. Idem 12
Arriani faciunt, mittuntque numero pari legatos, qui ad-
versum nostros, coram Imperatore, confligerent. Sed ex 13
parte nostrorum, leguntur homines adolescentes, parum
docti, & parum cauti: ab Arrianis autem missi senes calli-
di, & ingenio valentes, veterno perfidiæ imbuti, [2] qui a-
pud regem facile superiores extiterunt. Sed nostris manda- 14
tum, ne quo modo cum Arrianis communionem inirent,
omniaque integra Synodo reservarent.

LVIII. Interim in Oriente, exemplo Occidentalium, 1
Imperator [3] jubet cunctos fere Episcopos, apud Seleuciam 2
Isauriæ oppidum congregari. Qua tempestate [4] *Hilarius*,
quartum

quia Orthodoxi non possunt quicquam de fide remittere; Heterodoxi de perfidia cedere nolunt. Videatur Sleidanus in commentariis.

1 *Decem legatos mitti ad Imperatorem.*] Ita enim Constantius jusserat. *Sozomen.* IV. 15. Et quanquam referant, jussisse ut decem Occidentales totidemque Orientales mitterent: tamen cum Orientales Seleuciam evocati essent, Ariani Ariminenses eorum loco decem miserunt. Quod callidum stratagema fuit: ut qui in Synodo, ob majorem numerum, & constantiam, debellari non poterant; eos aula, pari adversariorum numero, corrumperet. *Horn.*

2 *Qui apud regem facile superiores extiterunt.*] Præcipui fuerunt Valens & Ursacius, non quidem ex numero decem legatorum, sed eos antegressi. Nam cum ob Sirmiensem formulam hæreticam, quo ab ea desistere nollent, abdicati ab Orthodoxis essent, propere ad Regem contendunt, ejusque animum falsis criminationibus & suspicionibus occupant. *Sozomen.* IV, 16, 18. Notum est autem Imperatores eo tempore à Græcis etiam βασιλεῖς dictos. Quod nomen tum in Occidente, antiquato jam priscorum Romanorum edicto, *ne quem Regem paterentur*, invaluit.

3 *Jubet cunctos fere Episcopos, apud Seleuciam Isauriæ oppidum congregari.*] Τῆς ἰσαυρίας τραχείας. *Socrat.* Hæc Synodus non est illa quæ Nicomediæ indicta fuit. Sic enim Philostorgius existimavit, Ariminense & Nicomediense concilium simul indicta. Postea hoc, ob terræmotum in Bithynia, Seleuciam translatum. IV. 10. Et ei consentire Socrates videtur II. 19. Sed uterque errat. Nam Nicomedienſis Synodus indicta Datiano & Cereale Coss. A. CCCLVII. ut *Socrates* tradit II, 31. *Sex. Aurel. Victor.* cap. XVI. *Idacius* in Fastis. Ariminensis vero & Seleucienſis anno post CCCLIX. Eusebio & Hypatio Coss. v. Kal. Octobr. Episcopi Orientis circiter CIX. convenerunt. *Sozomenus* & *Socrates* CI. *Theodoritus.* De hoc concilio agunt *Socrates* II, 31. *Theodoritus* II, 27, 28. *Sozomen.* IV, 17, 18. *Nicephor.* IX, 43. *Athanas.* lib. de Synodis Arimini & Seleuciæ. *Epiphan.* in Semiarianis, Hæres. LXXIII. *Basil.* I. contra Eunomium.

4 *Hilarius, quartum jam exilii annum in Phrygia agens.*] Ex Notitia Imperii Orientalis apparet, Phrygias duas fuisse

quartum jam exilii annum in Phrygia agens, inter reliquos Episcopos, per Vicarium ac Præsidem, [1] data evectionis copia, adesse compellitur: cum tamen nihil de eo specialiter mandasset Imperator. Judices tantum generalem jussionem sequuti, qua omnes Episcopos ad concilium cogere jubebantur, hunc quoque, inter reliquos, [2] volentes miscere. [3] Ut ego conjicio, Dei nutu ita gestum, ut vir divinarum rerum instructissimus, cum de fide disceptandum erat, interesset. Is ubi Seleuciam venit, magno cum favore exceptus, omnium in se animos & studia converterat. Ac primum quæsitum ab eo, quæ esset Gallorum fides: quia tum Arrianis prava de nobis vulgantibus, suspecti ab Orientalibus

Pacatianam & Salutarem, atque eas, duos, quos nominat, magistratus, Vicarium & Præsidem habuisse.

1 *Data evectionis copia.*] Quid sit evectionis copia, declaratur ex Codicis lib. XII. de cursu publico: *Evectionum copiam, cum proficiscendi ad nos necessitas fuerit, serenitas nostra largita est.* Ergo Vicarius, & Præses Phrygiæ, data evectionis copia, id est, tuti itineris fide, Hilarium quoque in Phygia exulantem adesse compulerunt, licet speciale de illo evocando mandatum ab Imperatore non haberent. *Sigonius.* Vetus interpres Theodoriti libro V. historiæ Trip. capite 17. sed cursus, *inquit*, publicus non sufficit subvectui episcoporum. *Giselinus.* Atque hoc in Constantio Imperatore crimina tur quoque Marcellinus, eum frequentissimis Synodis, religionem non tam promovisse, quam impediviſse. Ipse Sigonius, & Drusius legunt *evectionis.* Unde postea Julianus Apostata, de Constantio conquestus est; ejus tempore cursus publicos nimium fuisse fatigatos. lib. 12. C. *Theodos.* de curs. publ.

2 *Volentes miscere.*] Giselinus prolixe conqueritur de vitio hujus loci. Nam hoc loco, *inquit*, quis nullo majorum exemplo ferat nominandi casum ablativi absolute positi vicem subire; quare ego, *miscuere*, potius scriptum opinabor, dum aliorum ms. librorum testimonio confuter. Volentes, oppono episcopis compulsis & coactis concilio adesse. *Giselinus.* Ego malim *volentem*, ut sit judices vi generalis mandati, quo omnes episcopos agere, id est, advocare ad concilium jubebantur, Hilarium quoque, inter cæteros, quia volebat, miscuere. Quasi vero si abnuisset, vim facturi non fuerint. *Sigon.* Quibus turbis opus non est. Nam sensus clarissimus: *hunc quoque, Hilarium, inter reliquos, volentes miscere*, sive *miscuere.* Volentes refertur ad judices, qui etiamsi nihil specialiter de Hilario mandasset Imperator, tamen eum volentes, id est, sua sponte, nullo mandato, nisi generali, Synodo miscuerunt. *Horn.* Ab hac calumnia Ecclesias Gallicas vindicat Synodus Parisiensis, post reditum Hilarii ex Oriente celebrata, ut patet ex Epistola ejus Synodali ad Orientales: *Homousii sermonem, ad veram & legitimam ex Deo patre, unigeniti Dei, nativitatem, summa amplexi, detestantes secundum Sabellii blasphemias ipsam unionem, neque aliquam partem patris esse filium intelligentes.*

3 *Ut ego conjicio.*] Illa verba, *ut ego conjicio*, alii ad superiora retulerunt, ego ad sequentia malim, ut conjecturam suam afferat de Dei concilio. *Sigon.*

1 *Trionymam*

bus habebamur, [1] trionymam solitarii Dei unionem, secun- 7
dum Sabellium, credidisse. Sed exposita fide sua, juxta ea
quæ Nicææ erant à patribus conscripta, Occidentalibus
perhibuit testimonium. Ita absolutis omnium animis, in- 8
tra conscientiam communionis, nec non etiam in societa-
tem receptus, concilioque ascitus est. [2] Agi deinde cœ- 9
ptum: [3] repertique pravæ hæresis auctores, atque ab Eccle-
siæ corpore avulsi. In eo numero fuere, *Georgius* ab Ale- 10
xandria,

1 *Trionymam solitarii Dei unionem, secundum Sabellium, credidisse.*] Sabellius docuit eundem esse patrem, filium & Sp. Sanctum, ita ut sunt in una substantia tres nomenclaturæ. Aut velut in homine corpus est, & anima & spiritus: in sole vis illuminans, calefaciens, & ipsa circumferentiæ forma. *Epiphanius* hæres. LXII. Hoc Sulpicius noster vocat, *trionymam solitarii Dei unionem.* Cæterùm hanc hæresin omnibus orthodoxis Ariani impegerunt. Unde & cum Meletius in Antiocheno concil. dixisset: τρία τὰ ὑποστάσεα, ὡς ἐνὶ δὲ διαλεγόμεθα, Ariani statim exclamarunt eum τὰ σαβελλίου φρονεῖν. *Theodorit.* II. 31. Sabellium credidisse, eundem esse Patrem, & Filium, & Spiritum Sanctum, & tantum inter se nominibus diversos fuisse. Quare Deum unum, & solitarium extitisse, & trium nominum diversorum unionem effectam esse. Unde S. Hieronymus contra Luciferianos: *In tribus vocabulis trinominem esse credens Deum in Sabellii hæresim incurrit.* Qui vero resistit Arrio, de eo facile suspicari licet, quod faveat Sabellio, nam inter se adversantur.

2 *Agi deinde cœptum.*] Cum inter Episcopos convenire non posset, de fide prius an personis agendum esset, χίσμα εἰς τὸς παροίκους ἐχώρησε, concilium-que in duas partes divisum est. Quarum alteri Acacius Cæsareæ Palæstinæ Episcopus, Georgius Alexandriæ, Uranius Tyri, Eudoxius Antiochiæ, cum quibus XXX. alii conspirabant, præfuere: alteri Georgius Laodiceæ Syriæ, Sophronius Pompeiopolis Paphlagoniæ, & Eleusius Cyzici. Cum illa vicissent sententia quæ primum de fide agi voluit, Acaciani fidem Nicænam abrogandam & novam scribendam censuere. Altera pars Nicænæ Synodo adhæsit, μόνῳ δὲ τῷ ᾧ ὁμοουσίου λέξιν ἐμέμφοντο. Magnæ postea contentiones fuerunt inter Basilianos & Acacianos, de quibus *Socrates* II. 32. *Sozomen.* IV. 21. *Athanas.* de Synodis. *Philostorgius.* IV. XI. & alii. Inter eas Arianorum & Semiarianorum conflictationes, Ægyptii Episcopi, excepto Georgio Alexandrino, constantissimos se ὁμοουσίου propugnatores ostenderunt. *Hilarius* contra Constant.

3 *Repertique pravæ hæresis auctores, atque ab Ecclesiæ corpore avulsi.*] Hi Acaciani fuerunt, sive Aëtiani, qui ὁμοίου & ὁμοουσίου rejiciebant, ἀνομοίῳ & ἑτεροουσίῳ introducto. Cumque in pertinacia sua persisterent, abdicati sunt, hoc est, ut Sulpicius loquitur, ab Ecclesiæ corpore avulsi. Concilium Ariminense verum & orthodoxum fuit, quia ibi Nicæna fides constanter confirmata fuit. Unde & Athanasius illud frequenter, ut vere orthodoxum laudat. *Athanas.* de Synod. & Epist. ad African. *Theodorit.* II. 83. *Sozomen.* IV. 18. Ambrosius quoque testatur majorem numerum Ariminensium Episcoporum Nicæni concilii fidem probasse, Arianaque decreta damnasse. Quæ vero post multos menses, per vim & motum extorta sunt, à legitimo Ariminensi con-

11 xandria, *Acatius*, *Eudoxius*, [1] *Uranius*, [2] *Leontius*, *Theodosius*,
12 *Euagrius*, *Theodulus*. Sed confecta Synodo, [3] decreta ad Imperatorem legatio, quæ gesta insinuaret. [4] Damnati quoque ad regem profecti, satis freti sociorum viribus, & [5] Principis societate.

1 LIX. [6] Interea legatos Ariminensis concilii ex parte nostrorum [7] compellit Imperator, [8] uniri hæreticorum communioni:

cilio à patribus jure fuerunt discreta. *Baronius.*

1 *Uranius.*] Tyri Episcopus. Sic eum cum Sulpicio & aliis Sozomenus vocat. Apud Socratem ὑρανίῳ dicitur. Sed facile colligitur locum illum vitiosum esse, legendumque ὑρσίῳ. Quia Ursacius Occidentis Episcopus fuit, nomenque ejus Latinum. Contra hic Orientalis, & Græcus, sicut & nomen ὑρσίῳ. *Horn.*

2 *Leontius.*] Galesinius, *Leontinus.* Sed apud Socratem exertim legitur: λεόντιος, τῆς πόλεως τ λυδίας. Ut nihil mutandum sit. *Horn.*

3 *Decreta ad Imperatorem legatio.*] Decem legati, ut in Ariminensi factum, Constantinopolin missi. *Sozomenus* IV. 22.

4 *Damnati quoque ad Regem profecti.*] Acaciani. *Sozomenus.*

5 *Principis societate.*] Quippe perductis in suam sententiam, qui in aula plurimum poterant, Ἀφ' τὸν προγμοδοτίμοι τὰ πρὸς ἕ κρείττονος ὄντοις, rebus suis prospexerant. *Sozomen.*

6 *Interea legatos Ariminensis concilii.*] Ne intellige hæc accidisse confecta jam Synodo Seleuciana, & missis ad Constantium legatis. Utraque enim eodem tempore habebatur, ut ostendunt litteræ Ariminensis concilii, de hyemis asperitate expostulantes lib. 5. cap. 23. Hist. Tripart. & cap. 34. ejusdem libri ac historiæ, quod refert, initam esse Synodum Seleucianam 27. Septembris. quo capite ac sequente acta ejus Synodi, nempe contentiones partium, discessiones, ac denique ad Constantium legatio, fuse ac dilucide à Socrate & Sozomeno narrantur. Quod ipsum quo in Ariminensis Synodi actis minus præstitum est, hoc diligentior fuit noster Severus: à quo solo ea quæ deinceps tractantur, petenda sunt. *Gisselius.* Socrates, Sozomenus, & cæteri Græci tradunt, Imperatorem noluisse legatos Catholicos audire, sed in aliud tempus eos rejecisse, bellicas occasiones caussatum. Atque ita Ariminense concilium esse dimissum. Ex quo apparet, eos rerum Occidentalium plane rudes fuisse. Nam nostri multo plura ad rem conficiendam addiderunt, quæ nunc à Sulpicio afferuntur, quorum unum hoc est, coëgisse eum, ut legati Catholici, Arrianorum legatorum communionem, contra mandata inirent. *Sigonius.*

7 *Compellit Imperator.*] Theodor. lib 11. cap. 15. litteras quidem Homousianorum Constantio redditas narrat: sed ipsis legatis aditum fuisse præclusum: quod principes Arrianorum Regia potentia abutentes, dicerent curis Reipub. Imperatorem implicari. Idemque affirmant literæ Constantii, quas Episcopis Catholicis, audientiam legatis suis, & sibi discessum rogantibus, rescripsit. *Sigonius.* Atque hoc est quod Sulpicius supra innuit, *missos ab Atheniensibus homines adolescentes, parum doctos & parum cautos, quibus mandatum, ne quo modo cum Arrianis communionem inirent, omniaque integra Synodo reservarent.*

8 *Uniri hæreticorum communioni.*] Chronicon Hieron. *Synodus apud Ariminum & Seleuciam Isauriæ facta, in qua antiqua*

communioni: eisdemque [1] conscriptam ab improbis fidem tradit, [2] verbis fallentibus involutam, quæ Catholicam disciplinam, perfidia latente, loqueretur. Namque [3] *Usiæ* ver- 2
bum, tanquam ambiguum, & temere à patribus usurpatum, neque ex authoritate scripturarum profectum, sub specie falsæ rationis abolebat, ne unius cum Patre substantiæ filius crederetur. [4] Eadem fides similem patri filium fatebatur. Sed 3
interius aderat fraus parata, ut esset similis, non esset æqualis. Ita dimissis legatis, Præfecto mandatum, *ut Synodum* 4
non antea laxaret, quam conscriptæ fidei consentire se omnes subscriptionibus

antiqua Patrum fides, decem numero legatorum, dehinc omnium proditione, damnata est.

1 *Conscriptam ab improbis fidem.*] Nicææ Thracum. Formula ejus extat apud Theodorit. 11. 21. Nam Ariani, cum adhuc legatos & concilium Ariminense detineret Constantius, interea Episcopos multos ἄκοντας Nicæam Thraciæ traduxerunt, καὶ πείθουσι, τοὺς μὲν βουκολήσαντες δι' ἁπλότητα, τοὺς δὲ δεδιξάμενοι, τὴν μὲν ΟΥ'ΣΙ'ΑΝ καὶ τὸ Ο'ΜΟΟΥ'ΣΙΟΝ ἐξορύξαι τῆς πίστεως, ἐνθεῖναι δὲ ἀντὶ τούτων τὸ Ο'ΜΟΙΟΝ.

2 *Verbis fallentibus involutam, quæ Catholicam disciplinam, perfidia latente, loqueretur.*] Solenne hoc Arrianis fuit, quod ab Archihæretico Ario didicerunt. Unde quotiescunque cum Orthodoxis loqui vel scribere videbantur, illud ὑπούλως καὶ οὐκ εἰλικρινῶς fecerunt.

3 *Usiæ verbum.*] Nec non ὁμοουσίας. Ariani, quæ ipsorum calliditas fuit, Imperatori cæterisque persuasum ibant, Nicænam fidem cætera à se probari libenter, dummodo voces οὐσίας, ὁμοουσίας, ὁμοιομοουσίας, tollerentur. Argumentis autem iis usi sunt, quæ Sulpicius recenset, *Verba esse ambigua, & temere à Patribus usurpata, neque ex authoritate Scripturarum profecta.* Contra ipsi ambiguas voces, & sub quibus venenum hæreseos suæ occultabant, obtrudere Patribus, velut ὁμοιούσιος, ὅμοιος, aliasque. Præcipue tamen Ariminensi & Seleuciensi concilio, voces οὐσίας & ὁμοουσίας, quibus solis Ariani constringebantur à Catholicis, subversæ sunt. Nam Ariani plurimos Episcopos Nicæam Thraciæ ἄκοντας traduxerunt, & fraude minisque effecerunt, ut omisso *Usiæ* vocabulo, *Similitudinis* ejus loco nomen poneretur. Unde in formula Nicæensi Thracum Ariani dicebant: τὸ ὄνομα τῆς οὐσίας ὅπερ ἁπλούστερον ἐνετέθη ὑπὸ τῶν πατέρων, ἀγνοούμενον δὲ τοῖς λαοῖς σκάνδαλον ἔφερε· διὰ τὸ ἐν ταῖς γραφαῖς τοῦτο μὴ ἐκφέρεσθαι, ἤρεσε περιαιρεθῆναι, καὶ παντελῶς μηδεμίαν μνήμην οὐσίας τοῦ λοιποῦ γίνεσθαι, διὰ τὸ μάλιστα τὰς θείας γραφὰς μηδαμοῦ περὶ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ οὐσίας μεμνῆσθαι. *Theodorit.* 11. 21. Epistola Synodalis Concilii Parisiensis ad Orientales: *Plures numero, qui aut Arimini aut Nicææ adfuerunt, sub auctoritate vestri nominis, ad Usiæ silentium sunt coacti: quod verbum à vobis quondam contra Ariomanitarum hæresim inventum, nobis semper sancte fideliterque susceptum est.* Vide Epiphanium contra Semiarianos,

4 *Eadem fides similem patri filium fatebatur.*] Verba sunt: ὅμοιον δὲ λέγομεν τῷ πατρὶ τὸν υἱὸν, καθὼς καὶ αἱ θεῖαι γραφαὶ λέγουσι. *Theodoret.* 11. 21.

5 ptionibus profiterentur. *Ac, si qui pertinacius obsisterent, dummo-*
6 *do is numerus intra quindecim esset, in exilium pellerentur.* Sed regressis legatis, licet vim regiam deprecantibus, negata communio. Enimvero, compertis quæ decreta erant, major rerum & consiliorum perturbatio: dein paulatim plerique nostrorum, partim imbecillitate ingenii, partim tædio peregrinationis evicti, dedere se adversariis, jam post reditum legatorum superioribus, & Ecclesiam, nostris inde detrusis, obtinentibus, [1] factaque semel inclinatione animorum, catervatim in partem alteram concessum: donec
7 ad viginti usque nostrorum numerus imminutus est. Sed hi, quanto pauciores, tanto validiores erant, constantissimusque inter eos habebatur, noster [2] *Fægadius*, & *Servatio* Tungrorum Episcopus. Hos, quia minis & terriculis non cesse-
8 rant, Taurus precibus aggreditur, ac lachrymans obtestatur, mitiora uti consulerent. [3] *Clausos intra unam urbem Episcopos,*

1 *Factaque semel inclinatione.*] Omissa sunt hæc, aut potius de industria reticentur ab auctoribus Historiæ Trip. Atque adeo, quod magis mirere, refert Theodoritus cap. 11. lib. XXI. & Socr. histor. Tripart. lib. 5 cap. 25. lectis literis, quas modo dixi, Constantii, omnes soluta Synodo domum suam rediisse: Ursatium vero, atque adversariorum principes, exacerbato Imperatoris animo abutentes, invitos plerosque Episcopos deduxisse in urbem Thraciæ, Nicæam nomine: ibique aliis simplicibus circumventis, aliis territis, persuasisse ut οὐσίας & ὁμοουσίας vocabulo è fidei professione ejecto, solius τῆ ὁμοιότητος facerent mentionem. Quæ quidem utcunque consentiunt cum istis, si exitum concilii spectes; at ea re plane è diametro dissentiunt, quod illi Nicææ hæc gesta velint, noster vero Arimini, in ea quidem Ecclesia, quam, Catholicis inde detrusis, Arriani aliorum defectionibus aucti postmodum obtinuerunt. Nisi fortasse, quæ Nicææ gesta sunt, ea post solutionem Synodi Ariminensis acciderunt. Quod si ita se habeat, ut habere se aperte Socrates testatur: illud certe constat, à neutro, de iis, quæ, antequam Arimino discessum est, ibi adeo fœde hic commemorantur, ne verbum esse factum. Quæ tamen Gallus homo de iis, qui forsitan interfuerant, audire potuit multo certius, & fidelius memoriæ prodere. *Giselin.*

2 *Fægadius.*] Rectum est *Phœbadius*, cujus eruditissima epistola in Arianos scripta, excusa est ab Henrico Stephano. Episcopus erat Aginni Nitiobrigum in Aquitania, unde illud *noster Phœbadius*. Nam Sulpicius etiam Aquitanus erat. Perperam in Hieron. *Sœbadius* ex Sophronii Σοιβάδιος. Nam manuscriptus liquido habet *Febadius*. Drusius.

3 *Clausos intra unam urbem Episcopos, jam septimum mensem agere. Injuria hyemis & inopia confectis.*] Hæc ex Hilario expressa esse, nullum dubium. Verba ejus sunt: *Synodos contrahis, & Occidentalium fidem ad impietatem compellis, conclusos urbe una minis terres, fame debilitas, hyeme*

copos, jam ſeptimum menſem agere. Injuria hyemis & inopia confectis, [1] *nullam ſpem reverſionis dari. Quis tandem eſſet finis? Sequerentur plurium exemplum, auctoritatem ſaltem ex numero ſumerent.* Etenim vero Fœgadius paratum ſe exilio, atque ad 9
omne ſupplicium, in quod depoſceretur, profiteri: *ſe ab Arrianis conceptam fidem non recepturum.* Ita in hoc certamine 10
aliquot dies tracti, ubi parum ad pacem [2] proficiebant, paulatim & ipſe infractior, ad extremum, propoſita conditione evincitur. Namque [3] Valens & Urſatius affirmantes, 11
præſentem fidem Catholica ratione conceptam, [4] *ab Orientalibus, Imperatore auctore, prolatam, cum piaculo repudiari,* [5] *ut quis* [6] *diſcordiarum finis foret, ſi quæ Orientalibus placuiſſet, Occidentalibus*

hyeme conficis, diſſimulatione depravas III. ad Conſtantium.

1 *Nullam ſpem reverſionis dari.*] Ex hoc loco patet, quam rudes rerum Occidentalium Orientales fuerint. Quippe Græci tradunt, cum Conſtantius Epiſcopis Ariminenſibus reſpondere non dignaretur, ſingulos ad ſuas ipſorum civitates revertiſſe. Κατὰ πόλεις τὰς ἑαυτῶν ἀνεχώρησαν. *Socrates* II. 29. *Sozom.* IV. 18. Quod falſiſſimum commentum, pleniſſima ac accuratiſſima Sulpicii noſtri relatio confutat, quam ab ipſis, qui interfuerunt Aquitaniæ Epiſcopis, haud dubie hauſit. Igitur non alii, in hoc concilio fides habenda eſt. Et fatetur Sozomenus, nihil certi de exitu Ariminenſis concilii ſe proferre poſſe. Διάφορος γὰρ, inquit, λόγος περὶ τοῦτο εἰς ἐμὲ ἦλθεν. Unde tam diverſa & ἀσύστατα tradunt illi hiſtoriæ Eccleſiaſticæ Triumviri. *Horn.*

2 *Proficiebant.*] Sigonius: *proficiebat*, Taurum intelligens.

3 *Valens & Urſatius.*] Quos ſupra *Principes* Arianæ factionis appellavit. Sciendum eſt in conciliis fuiſſe quoſdam anteſignanos, οἱ προειστήκεισαν, alios vero in ſecundis vel ſuppetiis eorum fuiſſe, qui συνελαμβάνοντο. Sic in Synodo Ariminenſi, Valenti & Urſacio συνελαμβάνοντο Germanius, Auxentius, Demophilus & Cajus, teſte Socrate II. 29. Sozomen. IV. 16. Hi συνασπίζοντες & δευτεραγωνισταὶ vocantur.

4 *Ab Orientalibus, Imperatore auctore, prolatam.*] Hanc Valentis & Urſacii fraudem Sozomenus detegit. Quippe illi Ariminenſibus per ſubornatos quoſdam, perſuaſum ibant, Orientales, qui tum Seleuciæ congregati, nunquam quieturos, εἰ μὴ τὸ τῆς οὐσίας ὄνομα περιαιρεθείη. Ita Occidentales ſubverſos exemplo, quod veteratorie confictum erat, Orientalium; & Orientales exemplo Occidentalium ad eandem perfidiam coactos. Vide eum IV. 18.

5 *Ut quis.*] Sigonius *ecquis.*

6 *Diſcordiarum finis foret, ſi quæ Orientalibus placuiſſet, Occidentalibus diſpliceret?*] Et tamen hæc diſcordia impoſterum fere inter Eccleſias Occidentis & Orientis duravit. Diviſio inter eas, primo ex linguæ diverſitate orta. Deinde ex diſtincto regimine imperii. Tandem ſchiſma acceſſit, & tum plane divortium utriuſque Eccleſiæ factum eſt. Quælibet res ſuas ſibi agere, in ſuum concilium concedere. Tota tunc Eccleſia in duo velut majora concilia dividebatur, in Orientale & Occidentale. Orientalis præſes habebatur Conſtantinopolitanus, id eſt, Novæ Romæ Epiſcopus:

talibus displiceret? Postremo si quid minus plene præsenti fide editum videretur, ipsi adderent, quæ addenda putarent: præbituros
12 *se, in his quæ essent adjecta, consensum.* Favorabilis professio pronis omnium animis excepta, nec ultra nostri repugnare ausi, jam quoquo modo finem rebus imponere cupientes.
13 Dein conceptæ à Fœgadio & Servatione professiones edi cœpere: in quîs primum damnatur Arrius, totaque ejus perfidia: cæterum non etiam patri æqualis, [1] & sine initio,
14 sine tempore, Dei filius pronunciatur. Tum Valens, tanquam nostros adjuvans, subjecit sententiam, cui inerat occultus dolus: *filium Dei non esse creaturam, sicut cæteras creatu-*
15 *ras:* fefellitque audientes fraus professionis. Etenim his verbis, quibus similis esse cæteris creaturis filius negabatur, [2] creatura tamen, potior tantum cæteris, pronunciabatur.
16 Ita neutra pars vicisse se penitus, aut victam putare poterat, quia fides pro Arrianis, professiones vero postea adjectæ: pro

scopus: Occidentalis Romæ veteris antistes. Ex utroque conflatum concilium generale habebatur. In Aquileiensi concilio sub Ambrosio, soli Occidentales fuerunt. Cur Orientales non venerint, causam adfert Ambrosius: *quia scierunt consuetudinem hujusmodi, ut in Oriente Orientale esset concilium, intra Occidentem Occidentalium, ideo non putaverunt esse veniendum.* Salmas.

1 *Et sine initio.*] Non potest hæc esse pars ipsius professionis: esset enim falsa. Nam ipsi Arriani in fidei professione Arimini lecta filium Dei agnoscunt fuisse ante omnia sæcula, & ante omne principium, & ante omne, quod cogitari potest, tempus, &c. Quare nisi me fallit opinio, legendum: *Cæterum non etiam patri æqualis, sed sine principio, &c.* ut unum s. alterum absorpserit: quomodo dial. III. cap. 15. ex *firmaret*, ultima, ut fit, syllaba repetita, factum erat, *firmaret* set. Quibus mendis nihil frequentius. Set autem per r. scribi solere, solus Faërnus pro me testabitur, cujus hæc perpetua est in Terentio suo orthographia. *Giselinus.*

2 *Creatura tamen, potior tantum cæteris, pronunciabatur.*] Hieronymus adversus Luciferianos, ait, in concilio hoc nomine, unitatis & fidei infidelitatem scriptam esse. Nam illo tempore nihil tam pium tamque conveniens servis Dei visum esse, quam unitatem sequi, & à totius mundi communione non scindi, præsertim cum superficies expositionis nihil jam sacrilegum præferret. Sed cum post solutum concilium Ursacius & Valens, cæterique nequitiæ eorum socii cœpissent palmas suas jactare, dicentes; *se filium non creaturam negasse, sed similem cæteris creaturis:* tunc usiæ sive substantiæ nomen abolitum esse, tunc Nicænæ fidei damnationem conclamatam esse, *totumque ingemuisse orbem, & se Arianum esse miratum.* Quod sic intelligendum, non quasi tunc Patres Orthodoxi facti sint Ariani, sed quod in nova fidei regula, consubstantialitatis nomine prætermisso, atque substantiæ pariter ablegato, visi essent Nicænæ fidei proditores. *Baronius.*

1 *Cæ-*

pro noſtris erant: præter illam quam Valens ſubjunxerat, quæ tum non intellecta, ſero demum animadverſa eſt. Hoc 17
vero modo concilium dimiſſum, bono initio, fœdo exitu, eſt conſummatum.

LX. Igitur Arriani rebus nimium proſpere & ſecun- 1
dum vota fluentibus, [1] Conſtantinopolim ad Imperatorem concurrunt: [2] ibi repertos Seleucienſis Synodi legatos, vi regia compellunt, [3] exemplo Occidentalium, [4] pravam illam fidem recipere. Plerique abnuentes, injurioſa cuſtodia 2
ac fame vexati, captivam conſcientiam dedere. Multi con- 3
ſtantius [5] retinentes, adempto Epiſcopatu, in exilium detruſi, atque in eorum locum alii dati. Ita optimis ſacer- 4
dotibus

1 *Conſtantinopolim ad Imperatorem concurrunt.*] Conſtantius ex procinctu Sarmatico, pergens ad bellum Perſicum, hyeme, menſe Octobri, ejuſdem anni CCCLIX. Conſtantinopolin venit. *Ammian.* XIX. *Zoſimus.* Ibi feſtine convocati ex Bithynia L. Epiſcopi. *Socrat.* II. 32. Quod factum ante ſolutam ſynodum Ariminenſem & Seleucienſem. Deinde Occidentales & Orientales eo evocati. *Philoſtorgius* IV. 12. Sed Occidentalium non niſi decem legati adfuerunt. *Sozomen.* IV. 22. Cæteri Orientales fuerunt. *Theodoritus* II. 27. De hac Synodo *Baſilius* I. adv. Eunomium & Epiſt. LXXII. *Nazianz.* in laud. Athanaſii. *Socrates* II. 32. 33. *Theodorit.* II. 27. *Sozomen.* IV. 22. 23. 24. *Philoſtorgius* IV. 12.

2 *Ibi repertos Seleucienſis Synodi legatos.*] Non videtur Severus hunc conventum Conſtantinopolitanum, pro Synodo agnoviſſe: cum tantum legati Ariminenſium & Seleucienſium adeſſent. Sed huic repugnant cæteri ſcriptores, maxime Græci. Nam Philoſtorgius exertim dicit: συναθροίζοντο ἐκ τε τῶν ἑσπερίων καὶ τῆς ἑῴας καὶ λιβύης μικροῦ σύμπαντες. Socrates etiam ex proxima provincia Bithyniæ Epiſcopos vocatos dicit. Eum Sozomenus & Theodoritus ſequuntur. Quicquid ſit, conciliabulum male compoſitum, ex fraude, perfidia, metu, fuit indignum concilii nomine. Aëtius tamen ibi damnatus fuit, quod ἀπαραλλάκτως ὅμοιον filium diceret, non κατ' οὐσίαν, ut Baſilius; ſed alio ſenſu. Vide Gothofred. ad Philoſtorgium IV. 12.

3 *Exemplo Occidentalium.*] Sozomeni verba de hac ipſa re agentis lib. 5. Trip. hiſt. cap. 35. omnino à Severo faciunt. *Giſelin.*

4 *Pravam illam fidem recipere.*] Quæ ab Arianis Ariminenſi Synodo fuerat obtruſa. Et cum οὐσίας nomen tantum in Ariminenſi Synodo rejectum fuiſſet, ὑποστάσεως quoque nomen in Conſtantinopolitana damnatum fuit. *Philoſtorg.* X. 2. *Athanaſ.* de Synodis & Epiſtola ad African. *Socrates* II. 33. V. 33. *Sozomen.* IV. 23. Et hoc eſt quod veteres dicunt, Ariminenſi fidei in Conſtantinopolitana aliquid additum fuiſſe, προσθέντες, inquit Sozomenus, ἐπὶ θεοῦ τοῦ λοιποῦ οὐσίαν ἢ ὑπόστασιν ὀνομάζειν μηδόλως.

5 *Retinentes.*] Druſius legit: *renitentes.* Sæpe uſus fuit hoc verbo in Dialogo I. cap. 3. *Adverſum hæc Epiſcopi obſtinatius renitentes.* & cap. XXV. *renitentibus cunctis, & præcipue loci illius Abbate renitente.*

1 Per-

dotibus aut metu territis, aut exilio deductis, [1]perfidiæ pau-
5 corum cuncti concesserant. Aderat ibi tum *Hilarius*, à Seleu-
cia legatos secutus, nullis certis de se mandatis, operiens
Imperatoris voluntatem, si forsitan redire ad exilium jube-
6 retur. Is ubi extremum fidei periculum animadvertit, Oc-
cidentalibus deceptis, Orientales per scelus vinci: [2]tribus
libellis, publice datis, audientiam regis poposcit, ut de fide
coram adversariis disceptaret. Id vero Arriani maximopere
7 abnuere. Postremo, quasi discordiæ seminarium, & [3]per-
turbator Orientis, [4]redire ad Gallias jubetur, * absque exilii indul-

1 *Perfidiæ paucorum cuncti concesserant.*] Ea tempestate facies Ecclesiæ fœda admodum ac turpis fuit, cum non, sicut prius, ab externis, sed propriis vastaretur, nec nisi fugæ, prævaricationes, lapsus, cernerentur. *Rufin.* 1. 21.

2 *Tribus libellis, publice datis, audientiam regis poposcit.*] Hi fuerunt libelli supplices, diversi à tribus illis qui extant adversum Constantium scripti. Qui diverso tempore, & ob aliam causam scripti sunt. *Baron.* Primum, qui sic incipit, *Benigna natura tua*, in ipso exilio videtur scripsisse, quippe in quo Imperatorem rogat, ut Episcopos exules restituat Ecclesiis suis. Secundum, cujus initium, *Non sum nescius Imperator*, Constantio ipsi tradidit Constantinopoli: sed nec admissus nec auditus. *Hieronym.* in Catalogo & Chronico. Tertius sic incipit: *Tempus est loquendi*, diciturque contra Constantium jam defunctum scriptus. Falso. Nam scriptus quinto exilii anno, uno ante obitum Constantii anno. Ille autem, cujus Hieronymus meminit: *Et alius in Constantium, quem post mortem ejus scripsit*, haud dubie diversus ab hoc est, quique nunc desideratur. *Sulcet.* Utcunque ante obitum Imperatoris scriptus; non tamen eo vivo publicatus fuit. Quis enim credat hoc impune laturum Hilarium? Qui gravissima Constantio crimina, acerrimis verbis, impingit. *Horn.*

3 *Perturbator Orientis.*] Orienti enim suo maxime consultum volebat Constantius, & libet suspicari, Juliani jam tum bonis simul & malis adulantis, atque episcopos à Constantio relegatos ad suam quemque ecclesiam revocantis, nonnullam rationem esse habitam. Non enim de nihilo est, quod Hilarius audientiam poscens à Constantio his verbis utatur: Nec levem habeo querelæ meæ testem, dominum meum religiosum, Cæsarem tuum Julianum, qui plus in exsilio meo à malis contumeliæ, quam ego injuriæ, pertulit. Et *Hieronymus* dial. in Luciferianos: *Tunc* (post utramque Synodum) *omnes episcopi, qui de propriis sedibus fuerant exterminati, per indulgentiam novi Principis ad Ecclesias redeunt. Tunc Hilarium suum de prælio revertentem, Galliarum Ecclesia complexa est.* Per novum principem intelligit, Julianum. *Giselin.*

4 *Redire ad Gallias jubetur.*] Constantius jussit, ut domum rediret, sed exilium non remisit. Mortuo mox Constantio, Julianus omnibus reditum indulsit, tumque demum Hilarius cum cæteris in Galliam per Italiam rediit. Unde Sulpicius in vita S. Martini: *Nec multo post, cum Sancto Hilario comperisset Regis pœnitentia potestatem indultam fuisse redeundi, Romæ ei tentavit occurrere, profectusque ad urbem est.* Sic sensit S. Hieronymus, ut post apparebit. *Sigonius.* Magno Dei miraculo accidit, ut Hilarius post exhibitum tertium libru[m]

indulgentia. Verum ubi permensus est [1] orbem pene terrarum, malo perfidiæ infectum, dubius animi, & magna curarum mole æstuans, [2] cum plerisque videretur, non ineundam 8

brum Constantio, quo Tyrannidem ejus acerrime reprehendit, tanquam pro præmio sacerdotalis libertatis sit jussus reverti ad suos. Quod hoc anno CCCLX. contigit. *Hieron.* in Chron. & adversus Lucifer. *Baron.* Sane magnum id miraculum, si verum. De quo jure dubitari potest. Verba Hieronymi sunt: *Hilarius cum apud Constantinopolim librum pro se Constantio porrexisset, ad Gallias redit.* In Chronico. Et in Catalogo manifeste distinguit inter libellum quem Hieronymus viventi Constantio porrexit, & alterum illum. Prior vocatur, *Ad Constantium.* Alter, *in Constantium.* Fuit ergo invectiva, nec pro Hilario, sed contra Constantium liber scriptus. *Horn.*

* *Absque exilii indulgentia.*] Vide finem cap. quarti in vita B. Martini, ubi hunc locum ex alio sumus interpretati. *Giselinus.* Constantius imperator, licet Hilarium juberet domum redire, ne Orientem turbaret, tamen non remisit ei exilium, ita vita B. Martini, cap. 4. *Nec multo post cum S. Hilarius comperisset regis pœnitentia potestatem indultam fuisse redeundi, Romæ ei tentavit occurrere.* Hieronymus adversus Luciferianos, *Tunc omnes episcopi, qui de propriis sedibus fuerant exterminati, per indulgentiam novi principis* (Juliani) *ad Ecclesias revertuntur. Tunc Hilarium suum de prælio revertentem Gallicarum Ecclesia complexa est.* Drus. Mortuo Constantino successit Julianus, qui se initio Christianis æquissimum præbuit, atque episcopis exulantibus reditum condonavit. Quare ita pergit S. Hieronymus: *Omnes episcopi, qui de propriis sedibus fuerant exterminati, per indulgentiam novi principis ad Ecclesias redeunt. Tunc triumphatorem suum Athanasium Ægyptus excepit. Tunc Hilarium de prælio revertentem ecclesia Gallicarum complexa est. Tunc ad reditum Eusebii lugubres vestes Italia mutavit. Concurrebant Episcopi, qui Ariminensibus dolis irretiti sine conscientia hæretici ferebantur, contestantes corpus Domini, & quicquid in Ecclesia sanctum est, se nihil mali in sua fide suspicatos. Putavimus,* dicebant, *sensum congruere cum verbis, nec in ecclesia Dei, ubi simplicitas, ubi pura confessio est, aliud in corde clausum esse, aliud in labiis proferri timuimus. Decepit nos bona de malis existimatio, non sumus arbitrati, sacerdotes Christi adversus nos pugnare.* Hæc in universum ab episcopis acta sunt, ad emendanda, quæ subscriptione Ariminensi commissa erant. *Sigonius.*

1 *Orbem pene terrarum, malo perfidiæ infectum.*] Hæc sunt illa tempora, de quibus supra ex Hieronymo dictum: *Totus ingemuit orbis, & se Arianum esse mirabatur.* Adv. Lucifer. Hæc est fœda illa Ecclesiæ facies. *Rufinus* I. 21. Vide eundem lib. X. cap. 30. & 31. qui hæc eadem tradit, & Hilarium ante cæteros exules revocatum esse innuit. *Giselinus.*

2 *Cum plerisque videretur, non ineundam cum his communionem, qui Ariminensem Synodum recepissent.*] Innuit Luciferianos, de quibus paulo post: *Lucifer in tantum eos qui Arimini fuerant, condemnavit, ut se etiam ab eorum communione secreverit, qui eos sub satisfactione vel pœnitentia recepissent.* S. Cœna dicebatur communio, Διὰ τὸ τότε κοινωνεῖν τὰς ἀξίας πάντας τῶν μυστηρίων. *Pachymer.* Dionysii Interpres. Vide Casaubonum Exercit. XVI. Ad ea, quæ perperam acta in Ariminensi concilio erant, emendanda, duo consilia proponebantur. Unum, ut omnes episcopi, qui se subscriptione contaminassent, communione integrorum excluderentur, quod censuit Lucifer: alterum, ut ad pœnitentiam adhiberentur, quod censuit Hilarius. Hic enim cum in reditu ex Oriente, omnes homines perfidia Arriana

eundam cum his communionem, qui Ariminensem Synodum recepissent, [1] optimum factu arbitratus, [2] revocare cunctos ad emendationem & pœnitentiam, frequentibus [3] intra Gallias conciliis, [4] atque omnibus fere epistolis de errore pro-

riana pollutos esse reperisset, videretque plerosque cum Lucifero in ea sententia esse, ne cum episcopis, qui Ariminensi concilio subscripsissent, communio iniretur, ipse longe aliter sentiens, postquam in Italiam & Gallias venit, multa concilia habuit. Ibi vero cum episcopi errorem suum confiterentur, & se deceptos assererent, iis prope verbis utentes, quæ supra ex S. Hieronymo in hunc commentarium intexuimus, jurantes se nihil mali in sua fide suspicatos, ex omnium consensu condemnavit formulam Ariminensem, qua filius patri similis, & creatura, non sicut cæteræ creaturæ, statuebatur, & fidem in pristinum statum redegit, ut filius crederetur genitus, non factus, consubstantialis patri, ex Deo natus ante omnia secula. *Sigon.*

1 *Optimum factu arbitratus.*] Hic iterum nominativus verbo comite destitutus lectorem suspensum reliquit: nisi fortasse verbis periodum hanc claudentibus ad singularem numerum reflexis, scribi debeat, *condemnavit*, & *reformavit*. Quod sine libris audeat qui volet, non ego. *Giselin.* Imo vero scribe *condemnans*, & *reformans*, litera *t* in *s* mutata, & omnia clara erunt. *Horn.*

2 *Revocare cunctos ad emendationem & pœnitentiam.*] Socrates 11. 8. *Hilarius Pictavorum Episcopus (est autem hæc civitas Aquitaniæ ulterioris) ante Eusebium, Episcopus tum in Gallia, Catholicæ fidei dogmata diligenter docuit, socio usus Eusebio Vercellensium Episcopo. Uterque fidem strenue propugnavit.* Ἱλάριός τε καὶ Ἐλλόγιμος ὢν βιβλίοις τῇ Ῥωμαίων γλώττῃ τὰ τοῦ ὁμοουσίου παρέδωκε δόγματα, δυνατῶς ἢ καὶ τῶν Ἀρειανῶν δογμάτων καθήψατο,

3 *Intra Gallias conciliis.*] Ex conciliis autem, quæ multa habuit, unum fuit Biterrense, ut ipse significat in libro de Synodis: *Ego gravissimum fidei periculum longe antea providens post sanctorum virorum exilia Paulini, Eusebii, Luciferi, Dionysii quinto abhinc anno, à Saturnini & Ursatii, & Valentis communione me cum Gallicanis episcopis separavi indulta cæteris consortibus eorum resipiscendi facultate. Quibus postea per factionem eorum pseudapostolorum ad Biterrensem Synodum compulsis cognitionem hujus hæreseos obtuli; sed hi timentes publicæ conscientiæ audire ingesta à me noluerunt.* Hinc S. Augustinus contra Maximinum: *Hoc est illud Homousion, quod in concilio Nicæno adversus hæreticos Arrianos à Catholicis patribus veritatis auctoritate, & auctoritatis veritate firmatum est, quod postea in concilio Ariminensi propter novitatem in verbis minus, quam oportuit, intellectum, multis paucorum fraude deceptis, hæretica impietas sub hæretico Imperatore Constantio labefactare tentavit: sed non post longum tempus libertate fidei Catholicæ prævalente, posteaquam vis verbi, sicut debuit, intellecta est, Homousion illud Catholicæ fidei sanitate, longe lateque defensum est.* Sigonius. Extat Synodalis epistola missa ex Parisiensi tunc celebrato concilio ad Orientales, quam Nicolaus Faber edidit. Ejus inscriptio sic se habet: *Incipit Fides Catholica exposita apud Pariseam civitatem ab Episcopis Gallicanis ad Orientales Episcopos.* Pro *Pariseam* restituendum *Parisiam*, ut Faber monuit. In ea epistola profitentur, se Usiæ & ὁμοουσίου vocem & Orthodoxum sensum semper retenturos.

4 *Atque omnibus fere epistolis.*] Ut infra, sic hoc etiam loco restitui, episcopis pro epistolis: audaciter quidem, sed tamen vere. Quod spero omnes mihi donaturos. Sequitur enim, cæteris (post Satur-

re profitentibus, apud Ariminum gesta condemnant, & in
statum pristinum Ecclesiarum fidem reformant. Resistebat 9
sanis consiliis [1] *Saturninus*, Arelatensium episcopus, vir sa-
ne pessimus, & ingenio malo, pravoque. Verum etiam 10
[2] præter hæresis infamiam, multis atque infandis criminibus
convictus, Ecclesia ejectus est. Ita partium vires, [3] amisso 11
duce, infractæ. Paternus etiam [4] à Petrocoris æque vecors,
nec detrectans perfidiam profiteri, sacerdotio pulsus: cæte-
ris venia data. Illud apud omnes constitit, [5] unius Hilarii 12
beneficio, Gallias nostras piaculo hæresis liberatas. Cæte-
rum [6] *Lucifer*, [7] tum Antiochiæ, longe diversa sententia fuit.
Nam [8] in tantum eos qui Arimini fuerant condemnavit, ut 13
se

Saturninum & Paternum sacerdotio pulsos) venia data, &, unius Hilarii beneficio Gallias nostras piaculo hæresis liberatas. *Giselinus.*

1 *Saturninus Arelatensium Episcopus.*] De quo paulo ante.

2 *Præter hæresis infamiam.*] Commendatur constantia & sincera fides Ecclesiæ Gallicanæ, cum in tanto numero Episcoruum tam pauci sint reperti qui adhæserint Arianis, reliquis omnibus sequentibus Sanctum Hilarium. *Baronius.*

3 *Amisso duce infractæ.*] Joh. Jacobus Grynæus auctor vitæ B. Hilarii, Basileæ evulgatæ, corrigendum putat *fracta.* quod sane ille non putaret, si paulo post de Fœgadio legisset. Paulatim & ipse *infractior.* Quid, quod Cicero aliter loqui nunquam solet? *Giselinus.*

4 *A Petrocoris.*] Petrocorii, Aquitaniæ populi, in provincia Burdegalensi. Sunt autem Marliano Petragorii, Gal. *Perigeux.* Drusius. Petrocoritana Ecclesia fuit in Aquitania secunda. *Sigon.*

5 *Unius Hilarii beneficio Gallias nostras piaculo hæresis liberatas.*] Hiero. *Gallia per Hilarium Arrianæ perfidiæ dolum damnat.* Ruffinus 1. 30. 31. de Hilario & Eusebio: *Ita duo isti viri, velut magnifica quædam mundi lumina, Illyricum, Italiam, Galliasque suo splendore radiarunt, ut omnes etiam de abditis angulis & abstrusis, hæreticorum tenebræ fugarentur.* Qui tamen alias obtrectatur Hilarium, fingens eum post Ariminense concilium, ab Episcopis excommunicatum. Quam fabulam Hieronym. Apol. lib. 11. confutat. Vide & *Socratem* 11. 8. *Sozomen.* v. 12. *Niceph.* x. 17.

6 *Lucifer.*] Episcopus Calaritanus in Sardinia, de quo supra. Ab hoc Luciferiani, contra quos Hieronymus Dialogum scripsit. Extat inter epistolas ejus. De hoc schismate *Socrates* XI. 7. *Sozomen.* v. 11. *Niceph.* x. 17. Fuit homo vehementissimi ingenii, quod ex scriptis ejus apparet; & qui in Constantium acerrime invectus est.

7 *Tum Antiochiæ.*] Relegatus enim in Palæstinam, Antiochiæ Paulinum Episcopum designavit. Unde lis ei aliqua cum Eusebio Vercellensi. *Socrates* & alii.

8 *In tantum eos qui Arimini fuerant condemnavit, ut se etiam ab eorum communione secreverit, qui.*] Hæc vera causa schismatis Luciferiani. Nam quod Socrates, Sozomenus, Rufinus, eam rejiciunt in dissidium ejus cum Eusebio ob Paulini electionem, falsum est, ut Baronius ostendit. Vide *Sozom.* v. 12. *Ruffin.* 1. 32. *Socrat.* III. 7. Incidit autem in dissidium

se etiam ab eorum communione secreverit, qui eos sub satis-
14 factione vel pœnitentia recepissent. Id [1] recte, an perperam constituerit, dicere non ausim. [2] *Paulinus* & *Rhodanius* in Phrygia defuncti. [3] *Hilarius* sexto anno, postquam redierat, in patria obiit.

LXI. Se-

dissidium cum Eusebio, quod auctor ejus decreti esse videretur, quo Episcopis lapsis communicatio Catholica restituebatur. Hieronymus: *Lucifer cum Georgio Episcopo Hispaniarum, & Philone Lybiæ, nunquam se Arianæ miscuit pravitati.* Hoc non sic accipiendum, ac si duntaxat hi immunes fuerint ab Ariana hæresi: sed quod abstinuerint à communicatione Episcoporum illorum qui cum Arianis pœnitentibus communicaverant. *Baronius.* Circa lapsos disciplina fuit admodum severa & prorsus admiranda. Nam in admittendis lapsis ad sacram Communionem quinque gradus observati, sive, ut loquuntur scriptores Ecclesiastici, τέσσαρας τόπους ἐπιλειῶν ἀνύσαι, quatuor loca pœnæ obiri præcepit, antequam pervenirent ad ipsam communionem. Primus locus erat quem vocarunt προσκλαυσιν, quasi *præfletum*, ubi in primo aditu Ecclesiæ, separati non solum à fidelibus, sed etiam Catechumenis, aliquot annos. Tres ut plurimum manebant pœnitentes in squallore & pædore, *omnibus fidelibus legationes deprecationis injungentes*, ut loquitur Tertull. libro de Pœnit. Proximus locus erat ἀκροάσις, ubi plerumque aliis tribus annis admittebantur tantum ut audirent verbum Dei, quando legebatur in Ecclesia. His fas non erat precibus interesse. Tertius gradus erat ὑποπτωσις, cum ad preces quoque admittebantur, & ut Catechumeni erant. Cæteri duo erant, σύστασις & μέθεξις, *initiatio* & *participatio*. Casaubon.

1 *Recte, an perperam constituerit, dicere non ausim.*] Imo perperam, Sulpici. Excandescit in Johannem Arcam, Sardum, quod Lucifero huic locum inter Sanctos Insulæ Sardiniæ dederit, Baronius appendice ad Tomum IV. Annal. Hieronymus ejus factum, quantum potest, excusat. *Unum est*, inquit, *quod etiam in præsenti constanter loquar; verbis eum à nobis dissentire, non rebus: siquidem eos recipiat, qui ab Arrianis baptisma consecuti sunt.* Adverss. Lucifer. Qui ejus in schismate perseverantiam lamentabiliter deflet, *de Scriptor. Eccles.* in Lucifero.

2 *Paulinus & Rhodanius.*] De S. Paulino sic Beda: *Prid. Kalend. Septembris Treveris celebratur natalis S. Paulini episcopi, & confessoris, qui à Constantio Imperatore ob Catholicam fidem relegatus exilio, & usque ad mortem extra Christianum nomen mutando exilia fatigatus, ad ultimum apud Phrygiam defunctus, beata passionis coronam à Domino percepit.* Omisit Dionysium, de quo sic Usuardus: *Dionysius episcopus Mediolanensis, & Confessor, apud Cappadociam pro fide Catholica damnatus exilio, ibidem quievit.* Sigonius.

3 *Hilarius sexto anno, postquam redierat, in patria obiit.*] Quarto Valentis & Valentiniani anno, ut Gregor. Turonensis scriptum reliquit lib. I. histor. quod ita demum verum videri potest, si duos annos, aut saltem sesquiannum, in ecclesiis toto orbe obeundis ac restaurandis consumpserit. *Gisel.* Idem S. Hieronymus in Chronico: *Mortuus est Pictavis, Valentiniano & Valente regnantibus, nempe anno* CCCLXVI. De eo sic Beda: *Pictavis Idibus Januarii natalis colitur S. Hilarii, episcopi & confessoris, qui ob Catholicam fidem quadriennio apud Phrygiam relegatus, inter alias virtutes fertur, quod mortuum suscitaverit.* Sigon. Insigne mendacium est, quod Laurentius

LXI. Sequuntur tempora ætatis noſtræ gravia & periculoſa, quibus, non uſitato malo, pollutæ Eccleſiæ, & perturbata omnia. Namque tum primum [1] infamis illa Gnoſticorum hæreſis intra Hiſpanias deprehenſa, ſuperſtitio exitiabilis, [2] arcanis occultata ſecretis. * Origo iſtius mali oriens

tius Surius ſcribit, B. Hilarii oſſa à Calviniſtis anno cIↃ IↃ Ixii. fuiſſe combuſta. Addit Bellarminus libro de Reliquiis: *Corpus Hilarii fuiſſe effoſſum & in proſluentem projectum.* Quæ æque vera ſunt, ac alterum illud Surii mendacium, cadaver Franciſci II. Regis Galliarum ab iiſdem fuiſſe crematum Aureliis, quod hodieque in Dionyſiano majorum ſepulchro jacet reconditum. *Scultet.*

1 *Infamis illa Gnoſticorum hæreſis.*] Quæ expluribus hæreſibus conflata. Auguſtin. de hæreſ. cap. Ixx. *Priſcillianiſtæ*, quos in Hiſpania Priſcillianus inſtituit, maxime *Gnoſticorum & Manichæorum dogmata permixta ſectantur: quamvis & ex aliis hæreſibus in eas ſordes, tanquam in ſentinam quandam, horribili confuſione, confluxerint.* Leo Epiſt. xciii. ad Turibium: *Manichæi & Priſcillianiſtæ inter ſe mutuo fœdere ſunt connexi, ut ſolis nominibus diſcernantur.* Unde & Iſidorus de viris Illuſtribus, *Marcum Manis diſcipulum* vocat, non quod Manis tempore vixerit, ſed quod ejus doctrinam amplecteretur. *Hieronymus* in cap xliv. Jeſ. eos Baſilidis, Balſami, Theſauri, Barbelonis quoque & Leuſibote portentoſa nomina ſuſcepiſſe dicit. Eorum dogmata recenſent, *Epiphanius*, *Auguſtinus*, *Oroſius* in Epiſtola ad Auguſtinum. *Hieronymus* adverſus Pelagianos ad Cteſiphontem. *Leo* epiſt. xciii. ad Turibium, & alii. Horrenda eorum impietas fuit, & deteſtabilis immaniſque libido. Comedebant immaturos fœtus aliaque ſpurca, dicentes: *Hoc eſſe corpus & ſanguinem Chriſti edere.* Negarunt reſurrectionem carnis. Alia vide apud Epiphanium Hæreſi xxvi. Hinc illæ gentilium in omnes Chriſtianos horribiles calumniæ. Nam abominanda illa καθάρματα ſub Chriſtianorum nomine cenſebantur. *Lactant.* iv. 30. *Irenæus* i. 20. 27. *Euſeb.* ii. Hiſt. Eccl. 13. iii. 29. Unde Chriſtianis objecerunt ἀνθρωπίνων σαρκῶν βορὰς καὶ αἱματηρὰς μίξεις, Cœnas Thyeſtæas. *Juſtin.* Martyr Apolog. ad Antonin. *Orig.* vi. contra Celſum. Infanticidium. *Tertul.* Apol. *Juſtin.* Apoll. ii. *Athanaſ.* Apol. *Theophil.* ii. ad Autolycum. *Minucius Felix* in Octavio. Huc accedebat illud Chriſti: ἐὰν μὴ φάγητε τὸ σῶμα & πίητε τὸ αἷμα, quo & gentiles & Gnoſtici abuſi ſunt. *Horn.*

2 *Arcanis occultata ſecretis.*] Ut ſe occultarent Gnoſtici, in ſpeluncis & latibulis montium habitare conſueverant. Unde in Cæſar-auguſtana Synodo decretum: *Ne habitent in latibulis cubiculorum ac montium, qui in ſuſpicionibus perſeverant: ſed exemplum ac præceptum cuſtodiant ſacerdotum: & ad alienas villas agendorum conventuum cauſa ne conveniant.* Iidem ut laterent, convenientes ad Eccleſiam Catholicam, ſic accipiebant euchariſtiam, ut eam non comederent. Synodus Cæſar-auguſtana: *Euchariſtiæ gratiam ſi probatur quis acceptam non conſumſiſſe in Eccleſia, anathema ſit in perpetuum.* Unde & propter occultandas contaminationes & turpitudines ſuas, habebant in dogmatibus ſuis hæc verba: *Jura, perjura, ſecretum prodere noli.* Auguſtin. de Hæreſib. cap. lxx. Habebant autem μυσήρια quædam, in quibus ſummam ἐποπτικὴν ſuæ collocabant. Quæ fuerunt horrenda illa ſecretarum libidinum monſtra, cædes infantium, & alia: de quibus graviter Euſebius in Simone Mago: τὰ δὲ τῶν

oriens ab Ægyptiis. Sed quibus ibi initiis coaluerit, haud
4 facile est differere. Primus eam, [1] intra Hispanias, *Marcus*
5 intulit, Ægypto profectus, [2] Memphis ortus. Hujus audi-
tores fuere, [3] *Agape* quædam non ignobilis mulier, & [4] rhe-
tor

των αὐτοῖς ἀπερρητότερα, ὧν φασὶ τὸ τελεώτατον ἐπικρύπτειν, σκοπεῖσθαι, καὶ καθ' ἕτι παρ' αὐτοῖς λόγιον ἐγγεγραφθαι μεμαθήκασι, μέμηκας ὡς ἀληθῶς καὶ φρενῶν ἀκρίτους καὶ μανίας ἔμπλεω τυγχάνει τοιαῦτα ὄντα, ὡς μὴ μόνον μὴ δυνατὸν εἶναι γραφθῆναι γραφῇ, ἀλλ' οὐδὲ χείλεσιν αὐτὰ μόνον δι' ὑπερβολὴν αἰσχρουργίας τε καὶ ἀῤῥητοποιίας, ἀνδράσι σώφροσι λαληθῆναι. II. Hist. 12.

* *Origo istius mali, oriens ab Ægyptiis fuit. Sed quibus ibi initiis coaluerit, haud facile est differere.*] Simon Magus omnium hæreticorum πατὴρ καὶ δημιουργὸς, fundamenta Gnosticorum proposuit. *Eusebius* II. Hist. 12. *Epiphanius* hæresi XXI. Eum secuti sunt Menandriani, Saturniliani, Basilidiani, Nicolaitæ, qui omnes tandem in unam Gnosticorum hæresin coaluerunt, receptis etiam in Societatem Manichæis. Quoniam vero magnam partem in Ægypto latuerunt, hinc Sulpicius dicit originem hujus mali ab Ægyptiis fuisse. *Horn.* Multo fusius, ac multo clarius, quàm quisquam alius, acta hujus hæresis narrat Sulpicius. Quare multa habet singularia, maxime memorabilia. *Sigonius.*

1 *Intra Hispanias Marcus intulit, Ægypto profectus.*] Epiphanius cum in Ægypto juvenis esset, impegit in ejusmodi latentes ibi Gnosticos, parumque abfuit quin & ipse blanditiis illius sectæ fœminarum fuerit irretitus. Eos latitantes circiter LXXX. Episcopis indicavit, à quibus Ægypto expulsi sunt. *Hæresi* XXVI. Hos in Hispaniam venisse, ex Severo colligimus. Certe conveniunt tempora, nempe Epiphanii juventus cum Marco ex Ægypto veniente. *Baronius* ad A. CCCLXXXI. Marcum autem primo in Gallias, deinde in Hispaniam navigasse, Hieronymus in Isa. cap. XLIV. tradit. Verba ejus sunt: *Gnostici per Marcum Ægyptium Galliarum primum circa Rhodanum, deinde Hispaniarum nobiles fœminas decerpserunt.* Legendum putarim *deceperunt.* Isiodorus de viris Illustribus: *Idatius Hispaniarum Episcopus, cognomento & eloquio clarus, scripsit quendam librum sub Apologetici specie: in quo detestanda Priscilliani dogmata, & maleficiorum ejus artes, libidinumque ejus probra demonstrat; ostendens Marcum quendam Memphiticum Magiæ scientissimum, Nianis & Priscilliani magistrum.*

2 *Memphis ortus.*] Galesin. *Memphi.* Memphis Ægypti antiquissima regia & metropolis. Unde *Memphitica regna*, pro Ægypto. *Dialogo* I. In sacris libris dicitur נרף, Esa. XIX. 13. Jer. II. 16. & מוף alibi, in Targum מפיס. Arabice *Minph.* Abulfeda. Hodie Cairi amplissimo ambitu concluditur, & nihil ejus, præter nomen, restat. *Postell. Orlel.*

3 *Agape quædam non ignobilis mulier.*] Hieron. de Agape hac quæ seduxit Hispidium: *Mulier virum, cæca cæcum duxit in foveam, successoremque sui Priscillianum habuit.* Adv. Pelag. ad Ctesiphont. Notant id antiqui, mulierculas, imprimis nobiles, in detestabilem Gnosticorum Hæresin consensisse. De quo paulo post. Vidimus his proximis annis tristia Gnosticorum talium, apud Anglos exempla. Quis non Schismaticorum execrabiles furores execretur? Notum est Hutchinsoniæ in Nova Anglia tragicum exemplum. Quis enumeret eos, qui simili insania, hodie in veteri Anglia laborant?

4 *Rhetor Helpidius.*] Hieron. ad Ctesiphontem contra Pelag. *Agape fœminas seduxit Helpidium.* Hujus filius non est ille cujus meminit Fl. Lucius Dexter in Chronico, ad A. CCCLXXXV. *Bivarius.*

1 *Pri-*

tor Helpidius. Ab his [1] *Priscillianus* [2] est institutus, familia 6
nobilis, prædives opibus, [3] acer, inquies, facundus, multa lectione eruditus, disserendi ac disputandi promptissimus.
Fœlix profecto, si non pravo studio corrupisset optimum 7
ingenium; prorsus multa in eo animi & corporis bona cerneres. Vigilare multum, famem ac sitim ferre poterat, ha- 8
bendi minime cupidus, utendi parcissimus. Sed idem va- 9
nissimus, & plus justo inflatior profanarum rerum scientia: quin & [4] magicas artes ab adolescentia eum exercuisse creditum est. Is ubi [5] doctrinam exitiabilem aggressus est, 10
multos nobilium, pluresque populares, auctoritate persuadendi, & arte blandiendi, allicuit in societatem. Ad hoc 11
[6] mulieres novarum rerum cupidæ, fluxa fide, & ad omnia curioso

1 *Priscillianus.*] Hic nomen Priscillianistis dedit. Qui non confundendi cum Priscillianis, quos alio nomine Quintilianos sive Pepuzianos vocarunt, & Ἀρτοτυρίτας. His enim nomen dedit Quintilla sive Priscilla quædam: fueruntque iidem cum Phrygibus. Tradidere, Quintiliam aut Priscilliam, in Pepuza dormivisse, & Christum ad ipsam venisse, ipsique revelasse, Pepuzam (qui locus est in superiore Phrygia) esse cœlestem illam Jerusalem, & civitatem de qua Prophetæ vaticinati sint. Laudabant Evam, quod lapsus & salutis causa fuisset. Vide Epiphanium hæresi XLIX.

2 *Est institutus.*] Prosper in Chronico: *Anno Christi* CCCLIX. *Priscillianus de Gallæcia ex Manichæorum & Gnosticorum dogmate hæresim nominis sui condidit.* S. Augustinus: *Priscillianistæ quos in Hispania Priscillianus instituit, maxime Gnosticorum & Manichæorum dogmata permixta sectantur. Quamvis & ex aliis hæresibus in eas sordes, tanquam in sentinam quandam horribili confusione confluxerunt.* Sigon.

3 *Acer, inquies, facundus.*] Fl. Lucius Dexter in Chronico ad A. CCCLXXXIV. *Priscillianus hæreticus, præceps, difficultatum patiens, versatilis ingenii, versutus & eloquens, multum insanit.* Expressit naturam Priscilliani ex Catilina Sallustii, cujus frequens imitator. *Horn.*

4 *Magicas artes ab adolescentia eum exercuisse creditum est.*] Nihil mirum cum etiam Marcus, qui hanc hæresin primus in Hispanias intulit, artis magicæ scientissimus fuerit. *Drusius.* Hieron. adv. Pelag. ad Ctepsiph. *Priscillianus Zoroastris Magi studiosissimus, & ex Mago Episcopus, cui juncta Galla non gente sed nomine Germana, huc illucque currentem alterius & vicinæ hæresis reliquit hæredem.*

5 *Doctrinam exitiabilem aggressus est.*] Hieronymus adversus Pelagianos: *Priscilliani in Hispania pars Manichæi de turpitudine, cujus te discipuli diligunt plurimum, verbum perfectionis, & scientiæ sibi temere vindicantes, soli cum solis clauduntur mulierculis, & illud eis inter coitum, amplexusque decantant:*

Tum pater omnipotens fœcundis imbribus æther
Conjugis in gremium lætæ descendit, & omnes
Magnus alit, magno commistus corpore fœtus. Sigonius.

6 *Mulieres novarum rerum cupidæ.*] Hoc jam in Simone Mago annotat Eusebius: ἡ τῶν δὲ μυσαρωτάτη αἵρεσις, ταῖς ἀθλίαις καὶ παντοίων ὡς ἀληθῶς κακῶν

12 curioso ingenio, catervatim ad eum confluebant. Quippe humilitatis speciem ore & habitu prætendens, honorem sui & reverentiam, cunctis injecerat.

1 LXII. Jamque paulatim perfidiæ istius tabes, pleraque Hispaniæ pervaserat: quin & nonnulli Episcoporum depravati, inter quos *Instantius* & *Salvianus*, Priscillianum non solum consensione, sed sub quadam etiam conjuratione sus-
2 ceperant. Quo [1] *Adyginus* episcopus Cordubensis, ex vicino agens, comperto, [2] ad *Idatium* emeritæ ætatis sacerdotem
3 refert. Is vero sine modo, & ultra quam oportuit, Instantium socioque ejus lacessens, facem quandam nascenti incendio subdidit: ut exasperaverit malos potius, quam com-
4 presserit. Igitur [3] post multa inter eos, & digna memoratu certamina, [4] apud Cæsar-augustam Synodus congregatur: cui

σεσωρευμένους γυναιξὶ καὶ παιδίοις. 11. *Hist.* 12. Hieron. in Esaiam XLIV. *Hispaniarum & Lusitaniæ deceptæ sunt mulierculæ oneratæ peccatis, quæ ducuntur desideriis variis.*

1 *Adyginus episcopus Cordubensis.*] Infra Igibus vocatur: sed legendum utrobique *Hyginus*. Hic Hosio in Episcopatu successit. *Drus.*

2 *Ad Idatium emeritæ ætatis sacerdotem refert.*] Assentior iis qui legunt, *Emeritæ civitatis*. Augusta Emerita civitas Lusitaniæ, quæ Ptolemæo ἐμέριτα, ab Augusti militibus emeritis sic appellata creditur. *Drusius.* Tum vero Emerita metropolis habebat dignitatem, quæ post à Calisto II. Pont. Compostellam traducta est. Potest etiam legi, *Quo Hyginus comperto*, omnino enim Hygini, non Adhygini nomen est retinendum. Pro Idacio vero S. Hieronymus habet *Hylatium*, in libro de scriptoribus ecclesiasticis. *Sigon.* Sacerdotem autem, non more suo, Episcopum vocat.

3 *Post multa inter eos, & digna memoratu certamina.*] Crebræ, ut videtur, A. CCCLXXXIV. contra Priscillianistas synodi habitæ. Fl. Luc. Dexter in Chronico, A. CCCLXXXIV. *Emeritæ Augustæ in Hispania Episcopus Metropolitanus Pontifex Lusitaniæ, contra Priscillianum concilium contrahit.*

4 *Apud Cæsar-augustam synodus congregatur.*] Extant fragmenta quædam ejus concilii, in nominibus Episcoporum enormiter depravati, atque errore collectoris rejecti ad tempora Hormisdæ Papæ, cum sub Damaso collocandum fuisset. Id exhibet & emendat Baronius ad A. CCCLXXXI. *Cæsar-augustæ alterum Concilium contrahitur; præsuit Phœgadius Episcopus ..... interfuerunt que Episcopus Burdegalensis, Tolosanus, Helenensis, Idatius Metropolitanus Bracarensis, Audentius Metropolitanus Toletanus, Etherius Episcopus Ossinensis, Cartherius Uxamensis, Lupus Telensis, Valerius Cæsar-augustanus & alii, in quibus Emila Barcinonensis, & etiam ex Gallia S. Martinus Turonensis.* Fl. Luc. Dexter. Hoc est illud Cæsar-augustanum concilium, cujus octo Canones extant in Tomo conciliorum Hispaniæ. Garsias de Loaysa falso existimat, aliud esse omnino ab illo Cæsar-augustano, in quo Priscillianistæ damnati. Nam unum fuit, ut ex nominibus Episcoporum patet: sive id anno

cui tum etiam Aquitani Episcopi interfuere. Verum hæretici committere se judicio non ausi, in absentes tum lata sententia, damnatique [1] *Instantius* & *Salvianus* Episcopus, *Helpidius* & *Priscillianus* laici. Additum etiam, ut [2] *si quis damnatos in communionem recepisset, sciret in se eandem sententiam promendam.* Atque [3] id *Ithacio* Sossubensi episcopo negocium datum *ut decretum Episcoporum in omnium notitiam deferret, maximeque* [4] *Iginum extra communionem faceret:* qui primus omnium

anno 380. quod Acta volunt, vel 384. quod Dexter vult, celebratum sit. Quod autem damnatio Priscilliani ibi non extat, id vel dolo Priscillianistarum factum, vel quia paulo post in Toletano 1. Concilio prolixe repetitur. *Bivarius.* Quantum ex Sulpicio colligi potest, concilium illud Cæsar-augustanum non anno CCCLXXXIV. sed quadriennio ante, CCCLXXX. vel anno post habitum est. Ergo vel fallitur Dexter, vel aliud concilium innuit, quam de quo Sulpicius loquitur. Tum & illud mirum, quod dicit Martinum Turonensem interfuisse. De quo nihil Sulpicius, quanquam Aquitaniæ Episcoporum meminerit. *Horn.*

1 *Instantius & Salvianus Episcopus.*] Lego, *Episcopi.* Nam Instantius etiam Episcopus fuit, ut ex sequentibus patet. *Drus.*

2 *Si quis damnatos in communionem recepisset.*] Hæc verba dubitare nos non sinunt, fragmenta Cæsar-augustani concilii, esse ejusdem cujus hoc loco Severus meminit. Nam ibi Canon. v. est: *Item lectum est:* ut hi qui per disciplinam aut sententiam Episcopi ab Ecclesia fuerint separati, ab aliis Episcopis non sint recipiendi. Quod si scientes Episcopi fecerint, non habeant communionem. Ab universis Episcopis dictum est: *Qui hoc commiserit, Episcoporum non habeat communionem.* Sed & ex dogmatibus atque corruptelis Priscilliani, quæ sancitis contrariis legibus idem concilium conatum est convellere, plane intelliges, hoc illud idem esse concilium Cæsar-augustanum, cujus Severus meminit. Cum enim Priscillianus plurimas nobiles fœminas seduxisset, concilium sancivit: *Ut mulieres omnes Ecclesiæ Catholicæ fideles à virorum alienorum lectione & cœtibus separentur.* Quod iidem jejunarent die Dominico & abominanda in clandestinis conventibus patrarent, statutum: *Ne quis jejunet die Dominico. Ne habitent in latibulis cubiculorum ac montium.* Sumentes Eucharistiam eam non comedebant. Contra hoc Synodus: *Eucharistiæ gratiam, si quis probatur acceptam non consumsisse in Ecclesia, anathema sit in perpetuum.* Baron.

3 *Id Ithacio Sossubensi episcopo negotium datum.*] Non solum decreta faciunt, ut damnent hæreticos, sed executionem etiam mandant uni ex episcopis Ithacio Sossubensi. Quæ autem civitas sit Sossuba, nondum reperi. Auspicor, ne Ossonobensi scribendum sit. Nam Ossonoba fuit civitas Lusitaniæ, & Vincentius episcopus Ossonobensis interfuit Concilio Eliberitano. Ni quis malit Oxomensi. Nam Uxama Plinio & Ptolemæo in Hispania celebratur, & in conciliis legitur. Episcopus Oxomensis, vulgo Osma. Isidorus vocat Ithacium Hispaniarum Episcopum. *Sigonius.*

4 *Iginum extra communionem faceret.*] Lege Higinum. Paulo ante: *Adiginus Episcopus Cordubensis.* Hic primus errores Priscilliani detexit; ipse tamen paulo post in eandem hæresim lapsus, semelque & iterum relapsus est, sed tandem à Maximo Imp. exilio damnatus. Doluit ejus senectam S. Ambrosius ad

mnium infectari palam hæreticos cœpisset, postea turpiter depravatus, in communionem eos recepisset.

1 LXIII. Interim *Instantius* & *Salvianus*, damnati judicio sacerdotum, *Priscillianum* etiam [1] laicum, sed principem malorum omnium, una secum Cæsarauguſtana Synodo notatum, ad confirmandas vires suas, [2] Episcopum in Labinensi oppido constituunt: rati nimirum, si hominem acrem & callidum sacerdotali auctoritate armassent, tutiores fore
2 sese. Tum vero *Idacius* atque *Ithacius* acrius instare, arbitrantes posse inter initia malum comprimi: sed parum sanis consiliis, [3] seculares judices adeunt, *ut eorum decretis atque execu-*

Valentinianum scribens: *Hoc solo dolore percitus, quod Higinium Episcopum senem in exilium duci comperi, cui jam non nisi extremus supereſſet ſpiritus.* Fl. Lucius Dexter CCCXXXIV. *Higinius Episcopus Cordubensis tactus hæresi Priscillianorum, quam ante deteſtatus fuerat, jussu Maximi ex Hiſpania vinctus Treviros adducitur, poſtea vero criminis convictus, in exilium mittitur ad Leronem insulam Galliæ.* Hæc insula tum serpentibus plena erat: postmodum ab iis, Honorati Arelatensis virtute, liberata. Alio nomine Lerinum dicitur, vulgo S. Honorato, Lirinensi monasterio insignis. *Bivarius.*

1 *Laicum.*] Ex male intellecto loco Apostoli 2. Pet. 2. nata fuit jam tum illo ævo distinctio Ecclesiæ membrorum in *laicos* & *clericos*. Quod vero Priscillianus ex laico ad Episcopatum provectus fuit, id exprobrando, non laudando, commemorat Sulpicius. Neque enim id fieri solebat, nisi rarissime & in casu extremæ necessitatis. Siricius Episcopus Romanus bis id in Ecclesia usurpatum dicit, propter hæreticos. Intelligit autem Hilarium & Ambrosium qui se potissimum in Occidente ingruenti Arianismo opposuerunt. Unde electio Ambrosii ab omnibus approbata fuit, teste ipso ad Vercell. ep. LXXXII. ubi ait: *Ordinationem eam Occidentales Episcopi judicio, Orientales etiam exemplo probarunt.* Inepte Baronius addit, eum his verbis innuere, quod minus ritè actum videbatur, id judicio sedis Apostolicæ publico decreto esse firmatum. Nullæ enim Romani Episcopi in Mediolanensi Ecclesia partes fuerunt, nulla authoritas, ut constat.

2 *Episcopum in Labinensi oppido constituunt.*] Quæsivi quod sit Labinense oppidum in Hispania, nec reperi. Quare Abilensi legendum putavi. Est enim Abila, seu Abula nota & veteribus, & præsentibus temporibus in Hispania. Confirmavit meam opinionem S. Hieronymus, qui in libro *de scriptoribus Ecclesiasticis* Priscillianum Abilæ episcopum vocat. *Sigon.* Ita & locum hunc Sulpicii Baronius in Annalibus corrigit. Patria ei Gallæcia. Colligo ex his verbis Chronici, *Priscillianus episcopus de Gallæcia*, ut dicat, Priscillianus de Gallæcia, non Episcopus de Gallæcia. Nam Abila certe in Gallæcia non est. *Druſ.*

3 *Seculares judices adeunt.*] Ut autem hæretici Priscilliano episcopo constituto se muniverunt, sic Catholicorum principes ad præsidium secularium judicum contra eos confugerunt, atque à Gratiano tum Imperatore in Gallis agente rescriptum elicuerunt, ut omnes hæretici ecclesiis, urbibus, ac terris omnibus pellerentur. Factum est hoc anno CCCLXXX. *Sigon.*

1 *Idacio*

executionibus hæretici urbibus pellerentur. Igitur post multa & 3
fœda, [1] Idacio supplicante, elicitur à *Gratiano* tum Imperatore rescriptum, quo universi hæretici excedere non Ecclesiis tantum aut urbibus, sed extra omnes terras propelli jubebantur. Quo comperto, Gnostici diffisi rebus suis, non 4
ausi judicio certare, sponte cessere, qui Episcopi videbantur: cæteros metus dispersit. At tum *Instantius, Salvianus &* 5
Priscillianus Romam profecti, [2] *ut apud Damasum*, urbis ea tempestate Episcopum, [3] objecta purgarent. Sed iter eis præter 6
interiorem Aquitaniam fuit: ubi tum ab imperitis magnifice suscepti, sparsere perfidiæ semina: maximeque [4] Elusanam plebem, sane tum bonam & religioni studentem, pravis prædicationibus pervertere. [5] A Burdigala per Delphi- 7
num

1 *Idacio supplicante.*] Qui non apud Judices tantum, sed scriptis quoque editis Priscillianistas exagitavit, sicut testatur Isidorus de viris Illustribus: *Idacius Hispanus Episcopus, cognomento & eloquio clarus, scripsit quendam librum sub Apologetici specie, in quo detestanda Priscillianorum dogmata & maleficiorum ejus artes libidinumque ejus probra demonstrat, ostendens Marcum quendam Memphiticum, magicæ artis scientissimum, discipulum fuisse Manis & Priscilliani magistrum.* Dicit Marcum Manis fuisse discipulum. non quod Manetis tempore vixerit, sed quia Manichæorum hæresin amplexus est. Unde quoque Maximus Imp. Priscillianistas Manichæos vocavit. Consentit Augustinus de hæresibus cap. 70. ubi dicit *Priscillianum Gnosticorum & Manichæorum dogmata permiscuisse.* Et S. Leo Epistola 93. dicit ita Manichæos & Priscillianistas inter se mutuo fœdere esse connexos, ut solis fuerint nominibus discreti.

2 *Ut apud Damasum, urbis ea tempestate Episcopum.*] Observandus veterum de Romano Pontifice loquendi mos. Semper eum vocant Romæ, nunquam universalis Ecclesiæ Episcopum. Sic concilium Nicænum: Τῷ τῆς Ρ'ώμης, vel ἐν τῇ Ρ'ώμῃ ἐπισκόπῳ. Sic Eusebius, Hieronymus, Prosper, Augustinus & alii. Ex quo patet eos Romanam Ecclesiam pro particulari tantum, non universali, agnovisse. *M. Anton.* de Dominis.

3 *Objecta purgarent.*] Quoniam Romanus Episcopus Imperatoris fultus erat potentia, hinc frequenter ad eum confugerunt oppressi, non tanquam ad summum judicem, sed tanquam ad illum qui magnæ authoritatis in Ecclesia esset, & curam universalem totius Ecclesiæ imprimis, non solus tamen, sustineret. Ex quibus appellationibus haud-quaquam sequitur Monarchia Papæ, qualem sibi jam arrogat. *M. Anton.* de Dominis, *Salmasius. Forbesius.*

4 *Elusanam plebem.*] Elusates Galliæ populos nominavit quoque Plinius. Nihil mutandum. Eluso opidum in finibus Nitiobrigum, qua amni Draguto à Petrocoriis dividuntur. Vulgo Lausum. *Drus.*

5 *A Burdigala per Delphinum repulsi.*] Martyrol. Roman. ad XXIV. Decemb. *Burdegalæ Sancti Delphini Episcopi, qui Theodosii tempore claruit Sanctitate.* Ad eum extant multæ Epistolæ Paulini Nolanii. Ejusdem mentio fit in fragmentis Cæsar-augustiani Concilii, & apud Ambros. Epist. 1V.

num repulsi, tamen in agro Euchrociæ aliquantisper mora-
8 ti, infecere nonnullos suis erroribus. Inde iter cœptum in-
gressi, turpi sane pudibundoque comitatu, cum uxoribus
atque alienis etiam fœminis in quîs erat [1] Euchrocia, ac fi-
lia ejus Procula: de qua fuit in sermone hominum, Prisci-
9 liani stupro gravidam, partum sibi graminibus abegisse. Hi
ubi Romam pervenere, Damaso se purgare cupientes, ne
10 in conspectum quidem ejus admissi sunt. [2] Regressi Medio-
11 lanum, æque adversantem sibi *Ambrosium* repererunt. Tum
vertere consilia, ut quia duobus Episcopis, [3] quorum ea
tempestate summa authoritas erat, non illuserant, largien-
12 do & ambiendo, [4] ab Imperatore cupita extorquerent. Ita
corrupto

1 *Euchrocia, ac filia ejus Procula.*] Euchrocia sive Euchrotia uxor erat Delphidii rhetoris, quem Ausonius recenset inter Burdegalenses professores. Idem Euchrociam cum filia Procula significat, cum ait, Delphidium alloquens,

Minus malorum munere expertus Dei,
Medio quod ævi raptus es,
Errore quod non deviantis filiæ,
Pœnaque læsus conjugis.

2 *Regressi Mediolanum, æque adversantem sibi Ambrosium repererunt.*] A. CCCLXXXVIII. Aliquot Episcopi Priscillianæ factionis ad Ambrosium Mediolanensem Episcopum confugiunt, qui anteactæ vitæ & suorum errorum valde dolentes, confessione ad gremium Ecclesiæ redire satagunt. In quibus Dictinius tunc presbyter, postea vero Episcopus Austuricensis, Symphosius Episcopus è Gallæcia, & etiam alii complures. *Dexter* in Chronico. Eadem fere Idatius in Chronico suo habet.

3 *Quorum ea tempestate summa authoritas erat.*] Baronius misere se torquet, ut authoritatem Papæ Romani ἀυτοκεφαλίαν, ab historia Priscillianorum vindicet. Nam in Concilio Toletano & Taurinensi, Ambrosius Episcopus Mediolanensis, & Romanæ Ecclesiæ sacerdos, pari gradu locantur. Verba Concilii Taurinensis sunt cap. v. *Iuxta literas Venerabilis memoriæ Ambrosii Episcopi, vel Romanæ Ecclesiæ Sacerdotis.* Hoc telum ut evitet, omnia mandato Papæ Syricii, cujus in ejusmodi causa Mediolanenses Episcopi legati fuerint, acta esse dicit. Sed hæc conficta esse quis non videt? Imo Sulpicius noster aperte confutat, dum Damaso & Ambrosio æque summam authoritatem tribuit. Absurda enim haud dubie locutio, si Damasi vel Syricii legatus Ambrosius, dici summam utriusque authoritatem fuisse. Perinde ac si dicas Regis Galliæ & legati ejus, summam utriusque authoritatem esse. *Horn.*

4 *Ab Imperatore capita extorquerent. Ita corrupto Macedonio.*] Immane profecto piaculum, quo suggestione Macedonii Gratianus princeps maxime pius, ejus quod pie sanxerat, prævaricator est factus: ex quo quidem facinore sibi necem comparavit. Nam Deus Maximum Tyrannum suscitavit, qui & Imperatori & hæreticis necem intulit. Nec inultus abiit Macedonius, ut Paulinus in vita Ambrosii docet. *Temporibus Gratiani, cum ad prætorium Macedonii tunc Magistri officiorum pro quodam intercedendo, Ambrosius perrexisset atque præcepto prædicti viri fores invenisset clausas, nec copiam ingrediendi adeptus esset, ait:* Et tu quidem venies ad Ecclesiam, quam

nec,

corrupto Macedonio,[1] cum Magistro officiorum, rescriptum eliciunt, quo calcatis, quæ prius decreta erant, *restituti Ecclesiis* jubebantur. Hoc freti *Instantius* & *Priscillianus*, repetivere Hispanias. Nam *Salvianus* in urbe obierat: actum sine ullo certamine Ecclesias, quibus præfuerant, recepere. Verum[2] *Trachio* ad resistendum non animus, sed facultas defuit: quia hæretici,[3] corrupto Volventio proconsule, vires suas confirmaverant. Quinetiam *Ithacius*, ab his, quasi perturbator Ecclesiarum reus postulatus, jussusque per atrocem executionem deduci, trepidus profugit ad Gallias:[4] ibi Gregorium præfectum adiit. Qui compertis quæ gesta erant, rapi ad se turbarum authores jubet, ac de omnibus ad Imperatorem refert, ut hæreticis viam ambiendi præcluderet. Sed id frustra fuit: quia per libidinem & potentiam paucorum, cuncta ibi venalia erant. 13 14 15 16 17

LXIV. Igitur hæretici, suis artibus, grandi pecunia Macedonio data, obtinent, ut Imperiali autoritate præfecto erepta cognitio,[5] Hispaniarum vicario *. Nam jam pro- 1 2

nec, clausas januas inveniens, ingrediere. *Quod factum est mortuo Gratiano. Confugiens etenim Macedonius ad Ecclesiam, patentibus januis aditum invenire non potuit.*

1 *Cum Magistro officiorum.*] Legendum, *tum magistro*, ut Macedonius intelligatur eo tempore magister officiorum. Atque ita Instantius & Priscilianus ecclesias sine certamine receperunt. Nam Salvianus Romæ diem suum obierat. *Sigon.* Non displicet conjectura. *Drusius.*

2 *Trachio.*] Sententia postulat ut reponatur Ithacio. *Sigon.*

3 *Corrupto Volventio proconsule.*] Est autem intelligendum, non omnes provincias habuisse proconsulem, sed tantum Africam, & Hispanias, quæ proconsulem, & vicarium habuerunt, cum aliæ præsidem & vicarium haberent. Gratianus autem hoc tempore, ut post apparebit, proconsulem Hispaniæ removit, ac solum vicarium reliquit. Itaque in Notitia Imperii Occidentalis sola Africa proconsularis nominatur, quod etiam Salvianus scripsit, in libro de providentia Dei. Pro *Trachio* sententia postulat, ut reponatur *Idacio.* Sigonius.

4 *Ibi Gregorium præfectum adiit.*] Prætorio. Hic postea Episcopus factus est. Fl. Luc. Dexter A. CCCLXXXVIII. *Augustali in sede Bætica Iliberritana succedit Gregorius ex præfecto prætorio Galliæ, jam confectæ & gravioris ætatis, vir apprime pius, & egregie bonas artes doctus.* Et ad A. CCCCXXIII. *abiit Gregorius, Bæticus, cum prius dicasset librum, de Fide, vel de Trinitate, Gallæ Placidiæ Augustæ, fœminæ lectissimæ.*

5 *Hispaniarum vicario.*] Marcellin. de Juliano agens lib. XXIII. Octavianum Proconsulem Africæ: Venusto Vicariam commisit Hispaniæ. Lacunam hanc satis verisimili, & ad sententiam adcom-

proconsulem habere desierant: missique à Magistro officiales, qui [1] Ithacium, tum in Treveris agentem, ad Hispanias retraherent. Quos ille callide frustratur: ac postea, per *Pritannium* Episcopum defensus, illusit. Jam rumor incesserat [2] *Clementem Maximum intra Britannias sumpsisse imperium,* 4 *ac brevi in Gallias erupturum.* Ita *Ithacius* statuit, licet rebus dubiis, novi Imperatoris adventum expectare: interim sibi 5 nihil agitandum. Igitur ubi Maximus oppidum Treverorum victor ingressus est, ingerit preces, plenas in Priscillianum 6 ac socios ejus invidiæ atque criminum. Quibus permotus Imperator, datis ad præfectum Galliarum atque ad vicarium Hispaniarum literis, omnes omnino quos labes illa involve- 7 rat, deduci [3] ad Synodum Burdegalensem jubet. Ita deducti Instantius & Priscillianus: quorum Instantius prior jussus causam dicere, postquam se parum expurgabat, *indignus* 8 *esse episcopatu* pronuntiatus est. *Priscillianus* vero, ne ab episcopis audiretur, [4] ad Principem provocavit: * permissumque id

modato verbo inferto explevit Galesinlegens: *vicario deferatur.* Eo itaque licebit esse contentis, dum è libris mss. verius quid depromatur. *Gisel.*

1 *Ithacium, tum in Treveris agentem.*] Hæc ante multos annos nostra fuit conjectura: quam nunc adeo non muto, ut veram omnino esse nihil ambigam. Historiæ certe veritas à me facit. nam Treveris adventum Maximi videtur ille exspectasse, qui ibidem advenientem excepit, ubi & mox infra à B. Martino, ut cœptis desisteret, monitus esse narrabitur. Filæus etiam nostram conjecturam in tralatione sua comprobat. Galesinio tamen verius visum est *Arvernis*, quod sine libris & historiis diversum prodentibus redarguere ac rejicere sit difficile. Vulgata scriptura erat: Ithacium tum in ære veris agentem. *Gisel.*

2 Clementem Maximum *intra Britannias sumpsisse Imperium.*] Anno CCCLXXXIII. Clemens Maximus militum præfectus Gratiani Imp. in Britannia militari favore Imperator adversus Gratianum ipsum appellatus, tantas mox opes adeptus est, ut ex Britannia in Galliam penetrarit, ac Gratianum Treviris fugientem persecutus, ipsum apud Lugdunum occiderit, & Gallias, Hispaniasque sibi adjunxerit. Ithacius ergo ubi audivit, Maximum in Galliam erupturum, licet dubia victoria proponebatur, tamen adventum ejus expectare, atque interim nihil agere statuit. *Sigenius.*

3 *Ad Synodum Burdegalensem.*] Ar. Pontanus Burdigalensis in Chronographia sua hanc Synodum refert ad annum Christi 413. quæ si à Maximo coacta est, qui anno Christi 388. periit, non pluribus ille quam 24. annis nos aut se potius fallit. *Gisel.* Ea habita A. CCCLXXXV. Arcadio & Bautone Coss. *Prosper.* Interfuit ei Mattinus Turonensis. Vide Dial. III. 15.

4 *Ad Principem provocavit.*] Maximum Tyrannum. Prosper in Chronico: *Priscillianus in Synodo Burdegalensi se damnandum*

id noſtrorum inconſtantia, quia aut ſententiam in refragantem ferre debuerant, aut ſibi ipſi ſuſpecti habebantur, aliis Epiſcopis audientiam reſervare, non cauſam Imperatori de tam manifeſtis criminibus permittere. Ita omnes, quos cauſa involverat, ad regem deducti. Secuti etiam accuſatores, [1] Idacius & Ithacius epiſcopi: quorum ſtudium in expugnandis hæreticis non reprehenderem, [2] ſi non ſtudio vincendi, plus quam oportuit, certaſſent. Ac mea quidem ſententia eſt, [3] mihi tam reos quam accuſatores diſplicere. 9 10 11

Certe

nandum intelligens, ad Imperatorem Maximum provocavit.

* *Permiſſumque id noſtrorum inconſtantia.*] Reprehendit factum Epiſcoporum Catholicorum, qui Priſcilliani provocationi ad Imperatorem ceſſerint, cum debuiſſent aut in eum refragantem ſententiam ferre, aut ſi ipſe eos Epiſcopos ſuſpectos haberet, ad alios Epiſcopos cognitionem transferre, non cauſſam ſacerdotum de tam manifeſtis criminibus Imperatori laico permittere, de qua Valentiniani Imp. reſcriptum extabat, ut ſcribit S. Ambroſius in Epiſtola ad Valentinianum majorem: *Valentinianus major Imperator, non ſolum ſermone reſpondit, ſed etiam legibus ſuis ſanxit, in cauſa fidei, vel eccleſiaſtici alicujus ordinis eum judicare debere, qui nec munere impar ſit, nec jure diſſimilis* (hæc enim verba reſcripti ſunt) *hoc eſt, ſacerdotes de ſacerdotibus voluit judicare. Quin etiam ſi alias quoque argueretur Epiſcopus, & morum eſſet examinanda cauſſa, etiam hanc voluit ad epiſcopale judicium pertinere.* Sigonius. Cauſſa erat Eccleſiaſtica, ac proinde pertinebat ad ſacerdotes, non ad ipſum imperatorem. Sed ea ætate ipſi ſacerdotes adulabantur principibus. Quo factum ut multi indigna ſacerdotali dignitate commiſerint. *Cum ad Maximum*, inquit hic noſter in vita Martini, *ferocis ingenii virum & bellorum civilium victoria elatum, plures ex diverſis partibus Epiſcopi convenirent, & fœda circa Principem adulatio notaretur, ſeque degeneri inconſtantia regiæ clientelæ ſacerdotalis dignitas ſubdidiſſet, in ſolo Martino apoſtolica autoritas permanebat.* Hæc ibi Sulpicius cap. 23. *Druſ.*

1 *Idacius & Ithacius.*] Pro Idacius legitur Hylatius in Hieron. de viris illuſtribus. Sed eſt qui pro eo reponat Urſatius: Nam Iſidorus, Sigebertus Gemblacenſis & Hermannus Contractus ſcribunt Urſatium cum Ithacio propter accuſationem Priſcilliani communione eccleſiæ privatum & exilio damnatum. Vide ſequentia. *Druſ.*

2 *Si non ſtudio vincendi, pluſquam oportuit, certaſſent.*] Arguit accuſatores vincendi potius ſtudio, quam hæreſis odio reos uſque ad extremum peregiſſe. Quod etiam ſentire videtur Hieronymus, cum ſcripſit: *Priſcillianum Idacii & Ithacii factione à Maximo tyranno cæſum fuiſſe.* Huic nota indelebilis inuſta Epiſcopo accuſatori. *Baron.* Utcunque Ithacius nimio fervore peccarit, puniti illi ſunt, non ob hæreſin, ſed propter immania, quæ patrabant, ſcelera. Nam Synodis & diſputationibus coërceri haudquaquam potuerunt. Quæ crebræ contra eos in Hiſpania. Fl. Luc. Dexter: *Audentius Epiſcopus Toletanus, editis contra Priſcillianum libris, ac habitis publice contra Priſcillianiſtas diſputationibus, mirifice floret.* Et A. CCCXXXVI. *Toleti concilium habetur contra omnes Epiſcopos rebelles ex ſecta Priſcilliani, qui vehementer urgentur.*

3 *Mihi tam reos quam accuſatores diſplicere.*] Lego, ſic poſtulante ſententia, *mihi non tam reos quam accuſatores diſplicere.* Sigon.

1 *Ithacium*

12 Certe [1] Ithacium nihil pensi, nihil sancti habuisse, definio.
13 Fuit enim audax, loquax, impudens, sumptuosus, ventri & gulæ plurimum impertiens. Hic stultitiæ eo usque processerat, ut omnes etiam sanctos viros, quibus aut studium inerat lectionis, [2] aut propositum erat certare jejuniis, tanquam Priscilliani socios aut discipulos, in crimen arcesseret.
14 [3] Ausus etiam miser est, ea tempestate, Martino Episcopo, viro plane [4] Apostolis conferendo, palam objectare hæresis infamiam.

1 LXV. Namque tum [5] *Martinus* apud Treveros constitutus, non desinebat increpare Ithacium, *ut ab accusatione desisteret:*

1 *Ithacium nihil pensi, nihil sancti habuisse, definio.*] Tantus vir, de fide Catholica contra Priscillianum & ejus sequaces optime meritus, passus est Severum detractatorem. Sed cui potius assentiendum, Sulpicio an Isidoro? cognomento & eloquio clarum, Idatium vocat Isidorus, & hic tantus, audax, loquax erit? nihil pensi, nihil sancti habuit? Hoc unum scio, Priscillianum toto orbe ab ipso insectatum, & eo agente, ab ipso tandem orbe repulsum. *Bivarius* in Fl. Lucii Dextri Chronicon.

2 *Aut propositum erat certare jejuniis.*] Ithacius voluptuosus, quosque jejunantes, etiam Catholicos (ut accidit de S. Martino) cum Priscilliano sentire criminabatur. *Baronius.* Nam Priscillianistæ jejunabant die Dominico & tempore Natalis Domini. Unde Canon in Cæsar-augustana latus: *Ne quis jejunet die Dominico causa temporis aut persuasionis aut superstitionis.*

3 *Ausus etiam miser est, ea tempestate, Martino Episcopo.*] Nominatim inter bonos & sanctos viros, quos Ithacius insectatus est, S. Martinum Turonensem Episcopum vexare objecto hæresis crimine voluit. Quod mox declarat. Et hoc loco vereor, ne verba illa, *ea tempestate*, luxata sint, & locum suum non teneant, malimque ita legi; *Ausus etiam miser est, Martino Episcopo, viro ea tempestate plane apostolis conferendo, objectare hæresis infamiam.* Hoc enim auget crimen, non quod tum Martino hæresim objectarit, sed quod Martino objectarit, qui ea tempestate superabat omnes sanctitate, ut conferri cum apostolis posset. Unde alio loco vocavit *beatum, & per omnia Apostolis similem.* Sigon.

4 *Apostolis conferendo.*] Mirum ni scripsit, *conferendo.* Sic epist. 2. de hoc eodem Martino, *ut est consertus Apostolis & Prophetis.* Drus. Martinus Episcopus Turonensis, Apostolicis virtutibus eximie clarus, & gloria miraculorum celebratur. *Dexter.*

5 *Martinus apud Treveros constitutus.*] Maximum per hoc tempus Treviris versatum, docet S. Ambrosius, epistola XXVII. ad Valentinianum Imperatorem. S. Martinum Treviris cum Maximo de negotio Priscillianistarum collocutum, ostendit Sulpicius in Vita S. Martini, & in dialogo tertio. Favit autem S. Martinus hæreticis, non caussa hæreticorum, sed Ecclesiæ Catholicæ, cujus auctoritatem agi videbat, cum à seculari judice caussa Sacerdotum cognosceretur, & in reos capitali supplicio animadverteretur. Ergo & judicem, & pœnam improbabat. Itaque rem ad episcopos revocandam, & mitiori brachio tractandam censebat, nempe Ecclesiis, non vita adimendis. Novam enim & pravam judicii rationem introduci, ut caussam Ecclesiæ judex seculi judicaret. *Sigon.*

1 *Maximum*

desisteret: [1] Maximum orare, *ut sanguine infelicium abstineret: satis superque sufficere, ut Episcopali sententia hæretici judicati, Ecclesiis pellerentur: novum esse & inauditum nefas, ut* [2] *causam Ecclesiæ judex seculi judicaret.* Denique quoad usque Martinus Treveris fuit, dilata cognitio est, & mox discessurus, egregia authoritate à Maximo elicuit sponsionem, *nihil cruentum in reos constituendum.* Sed postea Imperator per *Magnum* & [3] *Rufum* episcopos depravatus, & à mitioribus consiliis deflexus, [4] causam præfecto Euodio permisit, viro acri, & severo. Qui Priscillianum gemino judicio auditum, convictumque maleficii, nec diffitentem *obscœnis se studuisse doctrinis*, [5] *nocturnos etiam turpium fœminarum egisse conventus, nudumque orare solitum*, [6] nocentem pronunciavit, redigitque

2

3

4

1 *Maximum orare.*] Solebant Episcopi pro reis maxime innocentibus deprecari. Sic Ambrosius Mediolanensium, Flavianus Antiochenorum, Gregorius Nazianzenus, Hieronymus, Augustinus & alii apud Præsides provinciarum, vel ipsos Imperatores, intercedebant pro reis vel damnatis.

2 *Causam Ecclesiæ.*] Quamprimum Ecclesia sub Christianis imperatoribus florere cœpit ac caput efferre altius, clerici à jurisdictione civilis Magistratus exemtionem affectabant. Unde à Constantino Magno edictum elicuerunt, quo iniquas Præsidum sententias ab Episcopis rescindi posse statuitur. Ex quo insolescere clerici ac ea potestate etiam in causa illorum, qui pro criminum atrocitate damnati erant, abuti: Unde Arcadius Imp. rescripto ad Eutychianum, quod extat l. 16. de pœnis Codice Theodos. & l. 16. de Episcopali audien. Cod. Inst. prohibuit, ne damnati ad supplicium eriperentur pietatis intuitu. Hinc mos profluxit postea reos à supplicio liberandi, si vel Latine versus aliquot legere possent, id quod apud Anglos, stante Monarchia, observatum fuit.

3 *Rufum.*] Quærendum an is sit qui post Episcopatu dejectus fuit, quod Pseudo-Prophetam quendam, qui se Eliam fingebat, in Hispaniis adorasset. Ejus mentio in vita Martini. *Drusius.* Proculdubio is ipsus est. Verba sunt: *in quo etiam adeo illusit, ut cum quidam Episcopus, nomine Rufus, ut Dominum adoraret.*

4 *Causam præfecto Euodio permisit.*] Meminit ejusdem Euodii, & consulis, & prætorio præfecti Sulpicius in Vita S. Martini: *Convivæ aderant*, inquit, *veluti ad festum diem evocati summi, atque illustres viri, præfectus, idemque consul Euodius, vir quo nihil unquam justius fuit.* Consul autem fuit Euodius anno Christi CCCLXXXVI. *Sigon.*

5 *Nocturnos etiam turpium fœminarum egisse conventus.*] Præcipue tales conventus frequentabantur à Gnosticis, in quibus luminibus per anus extinctis promiscue inter se libidinis gratia miscebantur: quod gentiles Christianis Catholicis crimini objecerunt, cum hoc esset hæreticorum flagitium, non Catholicorum. *Tertullianus.*

6 *Nocentem pronunciavit.*] Quod hic dicit, *nocentem pronuntiavit*: in hoc etiam morem Romanum servatum ostendit; quo Prætor cognita caussa ex judicum sententia pronunciabat, *Videri fecisse, aut non jure fecisse.* Sigon.

1 *Capitis*

que in custodiam, donec ad Principem referret. Gestis ad palatium delatis, censuit Imperator, Priscillianum socios- que ejus, [1] capitis damnari oportere. Cæterum [2] *Ithacius* videns, quam invidiosum sibi apud Episcopos foret, si accusato etiam postremis rerum capitalium judiciis astitisset (etenim iterari judicium necesse erat) subtrahit se cognitioni frustra, callido jam scelere perfecto. At tum [3] per Maximum accusator apponitur Patricius quidam, fisci patronus. Ita eo insistente, [4] Priscillianus capitis damnatus est, unaque cum eo *Felicissimus* & *Armenius*, qui nuper à Catholicis, clerici

1 *Capitis damnari oportere.*] Prosper in Chronico: *Auditusque Treviris ab Euodio præfecto prætorio, ab eodem Maximo gladio addictus est cum Euchrocia Delphidii Rhetoris conjuge & Latroniano, aliisque erroris consortibus. Quo tempore Burdigalæ quædam Priscilliani discipula, nomine Urbica, ob impietatis pertinaciam, per seditionem vulgi, lapidibus extincta est.*

2 *Ithacius videns, quam invidiosum sibi apud Episcopos foret, si accusato etiam postremis rerum capitalium judiciis astitisset.*] Hoc in Ithacio Latinus Pacatus, Paneg. Theodosii admodum criminatur. Nam cum egisset de accusatione & condemnatione Priscilliani: *Quid hoc majus*, inquit, *poterat intendere accusator sacerdos? Fuit enim, fuit & hoc delatorum genus, qui nominibus antistites, revera autem satellites atque adeo carnifices, non contenti avitis evolvisse patrimoniis, calumniabantur in sanguinem, & vitas premebant reorum jam pauperum. Quinetiam cum in judiciis capitalibus adstitissent, cum gemitus ac tormenta miserorum auribus ac luminibus hausissent, cum lictorum arma, cum damnatorum frena tractassent, pollutas pœnali manus contactu ad sacra referebant, & ceremonias quas incestaverant mentibus, etiam corporibus inquinabant.* Hæc Rhetor ille paganus. Nondum enim de Episcopo aliquo auditum fuerat in Ecclesia Dei, de sontibus pœnam sanguinis exegisse. *Baronius.*

3 *Per Maximum accusator apponitur Patricius quidam, fisci patronus.*] Maximus in bona eorum inhiabat, ut inquit Dialogo III. *Sigon.*

4 *Priscillianus capite damnatus est, unaque cum eo Felicissimus & Armenius.*] Horum apud alios etiam mentio. S. Hieronymus in libro de sacris scriptoribus: *Priscillianus Abilæ Episcopus factione Hylatii & Hythacii Treviris à Maximo tyranno cæsus est, Matronianus provinciæ Hispaniæ valde eruditus cæsus est, & ipse Treviris cum Priscilliano, Felicissimo, Juliano, Euchrocia ejusdem factionis auctoribus.* Prosper in Chronico *Priscillianus auditus Treviris ab Euodio præfecto prætorio, à Maximo gladio addictus est cum Euchrocia Delphidii Rhetoris conjuge, & Latroniano, aliisque erroris consortibus.* Euchrociæ quoque supplicium exprobrat Maximus Pacatus in Panegyrico his verbis: *Sed nimirum graves fuberant, invidiosæque caussæ, ut ad pœnam clari vatis matrona raperetur: objiciebatur enim nimia religio & diligentius culta divinitas.* Appellat autem Euchrociam clari vatis matronam, quod Delphidii rhetoris, & poëtæ uxor esset, teste Prospero. Deinde cum in Episcopos Priscilliani accusatores debacchatus fuisset, addit: *Hos ille Phalaris in amicis habebat: hi in oculis ejus atque etiam in osculis erant; nec injuria, à quibus tot simul votiva veniebant, avaro divitum bona, cruento innocentium pœna, impio religionis injuria.* Hæc Pacatus, nullum gentilis

clerici Priſcillianum ſecuti, deſciverant. [1] *Latronianus* quo- 9
que, & [2] *Euchrocia* gladio perempti. *Inſtantius*, quem ſupe- 10
rius ab Epiſcopis damnatum diximus, in Sylinam inſulam,
quæ ultra Britanniam ſita eſt, deportatus. Itum deinde in 11
reliquos ſequentibus judiciis, [3] damnatique *Aſarinus* & *Aure-*
lius diaconus [4]gladio. [5] *Tiberianus*, ademptis bonis, [6] in Sy- 12
linam inſulam datus, [7] *Tertullus*, *Potamius*, *& Johannes*,
tanquam viliores perſonæ, & digni miſericordia, quia ante
quæſtionem ſe ac ſocios prodidiſſent, temporario exilio in-
tra

gentilis homo delectum habens inter Catholicos & hæreticos, putans ſuperſtitioſos Gnoſticos Priſcillianiſtas, Chriſtianæ religionis exactiſſimos fuiſſe cultores. *Baronius.* Hieronymus adverſ. Pelag. *Quid loquar de Priſcilliano, qui & ſeculi gladio, & totius orbis auctoritate damnatus eſt?* Et de Script. Eccleſ. tradit eum *multa edidiſſe opuſcula, habuiſſeque defenſores, qui eum excuſarent non ſenſiſſe cum Gnoſticis, ſicut adverſarii fuerant criminati.*

1 *Latronianus quoque.*] Eum Hieronymus Matronianum vocat, libro de Scriptoribus Eccleſ. *Matronianus provinciæ Hiſpaniæ, vir valde eruditus, & in metrico opere veteribus comparandus, cæſus eſt & ipſe Treviris cum Priſcilliano, Felicißimo, Juliano, Euchrocta ejuſdem factionis auctoribus. Extant ejus ingenii opera diverſis metris edita.* Proſper Aquitanus in Chronico ſuo. Vide Hieron. de viris illuſtribus & Chronicon Vaſæi. *Druſ.*

2 *Euchrocia.*] Cujus cædem imprimis Latinus Pacatus in Panegyrico ad Theodoſium Oratorie exaggerat. Euchrocia enim eſt illa *clari vatis* (Delphidii) *matrona.*

3 *Damnatique Aſarinus & Aurelius diaconus gladio.*] Horum mentionem apud alios adhuc non reperi. *Sigon.*

4 *Gladio peremti.*] Hanc cædem Latinus Pacatus in Panegyrico ſuo, quem Theodoſio dixit, tanquam Phalaridis factum Maximo exprobrat, putans ſuperſtitioſos Gnoſticos Priſcillianiſtas Chriſtianæ Religionis exactiſſimos fuiſſe cultores.

5 *Tiberianus ademptis bonis.*] De hoc ſic S. Hieronymus: *Tiberianus Bæticus ſcripſit pro ſuſpicione, qua cum Priſcilliano accuſabatur hæreſeos, apologeticum, tumenti compoſitoque carmine. Poſtea poſt ſuorum cædem tædio victus exilii mutavit propoſitum, & juxta ſanctam ſcripturam, canis reverſus ad vomitum ſuum, filiam devotam Chriſto virginem matrimonio copulavit*, id eſt, ut interpretatur Sophronius, nubere compulit. *Sigon.*

6 *In Sylinam inſulam.*] Plinius Silumnum vocat. *Sigon.* Vide Cambd. in Britan. Sunt Oeſtrymnidum inſulæ, Belerio promontorio adverſæ, *Sillyes*, & veteribus Syllinæ. *Seldenus.* Qui Caſſiteridas à priſcis dictas exiſtimant, haudquaquam errant, à copioſo ſcilicet ſtanni frumento. Quippe Britannia antiquitus ſola fere ſtannum ſuppeditabat Occidenti, quod à mercatoribus in Galliam tranſlatum, indeque Narbonam tanquam ad emporium evectum fuit, teſte Diodoro Siculo. Quod vero Bochartus inde ipſum Britanniæ nomen, ex Phœnicia lingua deducit, id longius quæſitum. Brith enim pictum ſignificat Cambris, quia Britanni corpora pingebant.

7 *Tertullus, Potamius, & Johannes.*] Neque horum alibi mentio reperitur. Harum vero omnium rerum ſic meminit S. Leo in epiſtola ad Turibium: *Merito patres noſtri, ſub quorum temporibus hæreſis hæc nefanda prorupit, per totum mundum*

13 trà Gallias relegati. Hoc fere modo [1] homines luce indignissimi, pessimo exemplo necati, aut exiliis multati: quod initio jure judiciorum & [2] egregio publico defensum, postea Ithacius in jurgiis solitus, ad postremum convictus, in eos retorquebat, quorum id mandato & consiliis effecerat, [3] so-
14 lus tamen omnium [4] episcopatu detrusus, [5] *Nardacius*, licet minus

mundum instanter egere, ut impius furor ab universa ecclesia pelleretur. quoniam etiam principes mundi ita hanc sacrilegam amentiam detestati sunt, ut auctorem ejus, ac plerosque discipulos legum publicarum ense prosternerent. Sigon.

1 *Homines luce indignissimi, pessimo exemplo necati.*] Magna apud antiquos de hac Priscillianistarum cæde, quæstio fuit, & quidam Maximum criminabantur. Cujus tamen factum Leo Papa commendat ad Turibium Episcopum Asturicensem: *Principes mundi ita hanc sacrilegam amentiam detestati sunt, ut auctorem ejus ac discipulos plerosque legum publicarum ense prosternerent. Videbant enim omnem curam honestatis auferri, omnem conjugiorum copulam solvi, simulque divinum jus humanumque subverti, si hujusmodi hominibus usquam vivere cum tali professione licuisset.* Sed nemo Sanctorum patrum laudavit aliquando id posse vel debere fieri suggestione Sacrorum Antistitum, quin imo Ithacianam factionem gravissime reprehenderunt, atque ab ejus communione abstinuerunt. *Ambrosius* epist. LXXV. III. Et ipse Maximus in Epistola ad Papam Siricium inquit: *Quid adhuc proxime proditum sit Manichæos sceleris admittere, non argumentis, neque suspicionibus dubiis vel incertis, sed ipsorum confessione inter judicia prolatis, malo quod ex gestis ipsis tua sanctitas, quam ex nostro ore cognoscat: quia hujuscemodi non modo factu turpia, verum etiam fœda dictu proloqui sine rubore non possumus.*

2 *Egregio publico.*] *Egregio publico* dixit, quomodo Livius libro II. *Pessimo publico. Neque ambigitur, quin Brutus pessimo publico reges exactarus fuerit, si libertatis immatura libidine priorum regum alicui regnum extorsisset. In jurgiis* autem, inquit, id est, in judiciis Episcoporum. Nam jurgium est inter benevolos, lis inter inimicos. Unde Cicero libro IV. de Rep. *Benevolorum concertatio, lis, inimicorum, non jurgium dicitur.* Licet autem hoc modo se tueretur, solus tamen ex accusatoribus episcopatu detrusus est. *Sigonius.* Giselinum nescio quid turbat in clarissimo & purissimo loco. Nam conjectura ejus, legendum *vi regia publice*, nihili est. Huc pertinent illa quæ inferius Dial. III. cap. XV. occurrunt.

3 *Solus tamen omnium.*] Theognistus quidam non Ithacium modo, sed omnes Episcopos, qui Ithacio communicantes communem sibi causam fecerant, solus lata sententia condemnaverat. Dial. III. segm. XV. *Drus.*

4 *Episcopatu detrusus.*] Hæc de Ithacio, non Nardacio, accipienda sunt. Isid. de viris Illustr. cap. 2. *Hic Ithacius cum Ursacio Episcopo, ob necem ejusdem Priscilliani, cujus accusatores extiterant, Ecclesiæ communione privatus, exilio condemnatur, ibique die ultima fungitur, Theodosio majore & Valentiniano regnantibus.* Quæ accidisse putamus postquam extinctus est Maximus, cujus præsidio fovebatur. *Baron.*

5 *Nardacius, licet minus nocens.*] Et hic legendum puto, *Nam Idacius.* Ithacio tamen addit S. Prosper in Chronico *Ursatium.* Sic enim inquit: *Timasio, & Promoto Coss. Ithacius, & Ursacius Episcopi ob necem Priscilliani, cujus accusatores fuerant, ecclesiæ communione privantur* anno Christi CCCLXXXIX. hoc enim Promotus, & Timasius consulatum gesserunt. Utriusque etiam meminit S. Isido-

minus nocens, ſponte ſe epiſcopatu abdicaverat. Sapienter id, & verecunde, niſi poſtea amiſſum locum repetere tentaſſet. 15

LXVI. Cæterum Priſcilliano occiſo, non ſolum non repreſſa eſt hæreſis, quæ illo authore proruperat, ſed [1] confirmata, latius propagata eſt. Namque ſectatores ejus, qui eum prius ut ſanctum honoraverant, poſtea [2] ut martyrem colere cœperunt. Peremptorum corpora ad Hiſpanias relata, magniſque obſequiis celebrata eorum funera. Quin & jurare per Priſcillianum, ſumma religio putabatur, ac inter noſtros perpetuum diſcordiarum bellum exarſerat: quod jam 1 2 3 4

S. Iſidorus in libro de viris illuſtribus: *Ithacius cum Urſatio Epiſcopo ob necem Priſcilliani, cujus accuſatores extiterant, eccleſiæ communione privatus exilio condemnatur, ibique die ultimo fungitur, Theodoſio majore, & Valentiniano regnantibus.* Satis autem conſtat, S. Martinum ab eorum conſuetudine ſe removiſſe, qui cum Ithacio communionem inierant. Traditur hoc in dialog. III. apud Sulpicium: *Maximus Imp.* inquit, *depravatus conſiliis ſacerdotum, poſt Priſcilliani necem Ithacium Epiſcopum Priſcilliani accuſatorem, cæteroſque illius ſocios, quos nominari non eſt neceſſe, vi regia tuebatur, ne quis ei crimini daret, opera illius cujuſcunque modi hominem fuiſſe damnatum.* Sigonius. Legendum ex editione nupera, & alia Pariſienſi, *Urſatius.* Sic etiam Iſidorus. Sigebertus autor propterea communione privatos, quod Epiſcopi nefas eſſe ducerent, cujuſcunque modi hominem Epiſcoporum accuſatione necari. *Druſius.* Haud dubie, juxta Sulpicium noſtrum, errat uterque. Nam is Nardacii cauſam manifeſte ab Ithaciana ſejungit, tum minus nocentem fuiſſe dicens, tum ſponte Epiſcopatu ceſſiſſe. Quod de Urſacio dici non poteſt, qui communione privatus eſt, Proſpero teſte. *Horn.*

1 *Confirmata, latius propagata eſt.*] Adeo ut Imperatores ſeveriſſimis edictis eam coërcere coacti fuerint. Honorius, debellato Rhadagaiſo, contra Priſcillianiſtas legem condidit, quæ eſt l. XI. de hæred. C. Theod. & l. IV. C. de Hæreticis. Idem poſtea Theod. Præcipue circa A. CCCCXVIII. invaluit. Dexter in Chronico: *Hæreſis Priſcillianiſtarum multum in Hiſpania repullulat.* In Britanniam quoque penetravit ac Pelagianiſmo commixta eſt, ut Baronius ex Hieronymo ad Cteſiphontem oſtendit. Sed imprimis Aquitaniam ac univerſam pæne Galliam peſſimis moribus & Epicureiſmo infecerunt Priſcillianiſtæ, quemadmodum Proſper Aquitanus ac Salvianus patherice conqueruntur.

2 *Ut martyrem colere cœperunt.*] Huc vero pertinent illa S. Hieronymi: *Priſcillianus uſque hodie à nonnullis Gnoſticæ hæreſeos accuſatur, defendentibus aliis, non ita ſenſiſſe, ut arguitur.* Satis quidem liquet, teſte Joanne Vaſeo, Priſcillianum adhuc in quibuſdam martyrologiis tanquam martyrem numerari, quod eorum qui id fecerunt, imprudentiæ, non impietati attribuo. *Sigon.* Petrus de Natalibus, ut habetur in Chronico Hiſpaniæ, Priſcillianum & Matronianum in ſanctorum martyrum catalogum cooptavit. Quod Hieronymi autoritate confirmare dum voluit, næ ille palam oſtendit ſe in ejus viri libris plane hoſpitem eſſe. *Druſ.*

jam [1] per quindecim annos fœdis dissensionibus agitatum, nullo modo sopiri poterat. Et [2] nunc, cum maxime discordiis Episcoporum turbari aut misceri omnia cernerentur, cunctaque per eos odio aut gratia, metu, inconstantia, invidia, factione, libidine, avaritia, arrogantia, desidia, essent depravata, postremo plures adversum paucos bene consulentes, insanis consiliis & [3] pertinacibus studiis certabant: inter hæc plebs Dei, & optimus quisque, probro atque ludibrio habebatur.

1 *Per quindecim annos.*] Et hic numerus superioribus optime congruit. Ad Stiliconem enim ab anno tertio Maximi, quo hanc Synodum designavimus, anni xv. numerantur. *Giselin.*

2 *Nunc, cum maxime discordiis Episcoporum turbari aut misceri omnia cernerentur.*] Hos tumultus Stilicone Cos. editos, nemo præter Sulpicium tradidit, qui eos tamen obscure significavit. Extat tantum in concilio Toletano Stilicone Cos. habito hoc caput: *Si quis in errore Priscilliani sectam sequitur, vel profitetur, anathema sit.* S. Augustinus in libro contra mendacium invehitur in Priscillianistas, qui, quo Catholici viderentur, Priscillianum detestarentur, & Episcopos, à quibus illa hæresis nudata, & oppugnata esset, miris laudibus efferrent. *Sigon.* Sed hanc mentiendi libidinem etiam cætera in fide Orthodoxi imitabantur, qui ad inquirendos Priscillianistas, mendaciorum atque perjuriorum involucris delitescentes, dicebant artem contraria arte eludendam esse, atque ob eam causam, ne magno fidei detrimento iidem Priscillianistæ occulti manerent, licere mendaciis mendacia prodere, nempe mentiri se quoque esse Priscillianistas, ut qui vere essent Priscillianistæ, detegerentur, sicque ab hujusmodi pravis fruticibus expurgaretur Ecclesia. Hæc cum Sanctus Augustinus intellexisset, execratus est facinus, quod Christiano homini nec in levibus mentiri liceat; quamobrem adversus ea adserentes ad Consentium librum scripsit contra mendacium, ut ipse testatur II. Retract. cap. IX.

3 *Pertinacibus studiis certabant.*] Hilarius II. ad Constantium: *Aut in nostris aliena, aut in alienis nostra damnamus, & mordentes invicem, jam absumti sumus.*

FINIS.

SULPICI SEVERI

OPUSCULA,

Quæ complectuntur

VITAM B. MARTINI,

EPISTOLAS,

DIALOGOS.

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

SULPICI SEVERI
AD DESIDERIUM, [1] IN LIB. SUUM DE VITA B. MARTINI

PRÆFATIO.

SEVERVS [2] *Desiderio fratri carissimo salutem. Ego quidem* [3] *frater unanimis*, [4] *libellum quem de vita sancti Martini scripseram,*

1 IN LIB. SUUM DE VITA B. MARTINI.] Lazius tria hæc opuscula toto genere diversa, librum dico de vita B. Martini, Epistolas tres, ac totidem Dialogos, unum opus facit. hoc titulo, *de Vita B. Martini libri tres.* Ac primo complectitur epistolam ad Eusebium, & libellum Desiderio dedicatum: secundo epistolas ad Aurelium & ad Bassulam: tertio tres dialogos. Quæ partitio ex libro ipsius mss. deprompta esse nequit; cum eidem illi, novem mss. nostri constanter adversentur, & in eam, quam ex iisdem attulimus, unanimiter conspirent. Quid, quod ipse auctor ipsaque rei veritas illam aversentur; ut suo loco docebimus. Reliquum est igitur, ut ejus distinctionis auctores habeat & secutus sit Gennadium, Gregorium Turonensem, & Abbatem Spanhaymensem. quod si est; tamen ut Gennadii auctoritate nitatur, non debuit epistolas huic trium librorum numero includere, quas Gennadius excluserit. Neque ille trium librorum meminit, sed duorum dumtaxat, nempe libelli Desiderio nuncupati, & Collationis Postumiani & Galli, quam in duas deinde incisiones secat. Greg. Turonensis verba lib x. historiarum accipienda verius existimem de triplici scriptorum Severi genere, in eadem propemodum re versantium, nempe libello, epistolis, & dialogis: nisi mavis eo numero potius designari libellum & duos posteriores dialogos, qui unam eandemque rem exsequuntur. Nam quod ad Spanhaymensem attinet, qui vitam in tres libros dispertit, & Collationem in alteros totidem, tam in eo verus est, quam illo, quod subjungit, claruisse Severum anno Dom. ccccxx. *Giselinus.* Vitam Martini, nostrum per omnia secuti, carmine scripserunt, Paulinus libris VI. Venantius Honorius Clementianus Fortunatus, Pictavensis Episcopus lib. IV. Prosa Gregorius Turonensis. Odo quoque Cluniacensis Abbas miracula quædam ejus, diu post facta, recenset.

2 *Desiderio fratri.*] Hunc Desiderium in Galliis egisse, cum ex aliis, tum ex eo certe constat, quod Paullinus ad Severum suum litteras daturus, Victori internuntio suas item adjunxerit ad Desiderium, quem, ut habet titulus, appellat sanctum & merito venerabilem fratrem, & desideratissimum desiderio rum suorum desiderium. Eas adeat, qui hominem propius volet cognoscere. *Giselin.* Fuit Presbyter Gallus, qui una cum Ripario Hieronymum excitavit, ut adversus Vigilantium scriberet. Sic ipse Hieronymus testatur. *Baron.*

3 *Frater unanimis.*] Ita omnes l mss. epitheton omisit Lazius, vocem eo sæculo sanctis scriptoribus usitatissimam, ut indicio sunt tum epigraphæ epistolarum Paullini ad Severum, tum ipsæ epistolæ, quæ nonnunquam tertio quoque versu eam vocem repetunt. Vide epistol. XIV. ad Severum. *Giselin.*

4 *Libellum quem.*] Sic & mox, libellum edidi. & in fine dialogi primi, immo ubique de libro hoc ut singulari loquitur. quodque ad rem propius facit,

pferam, ſcheda ſua premere, & intra domeſticos parietes cohibere decreveram: quia, ut ſum natura infirmus, judicia humana vitabam, ne (quod fore arbitror) ſermo incultior legentibus diſpliceret, omniumque reprehenſione digniſsimus judicarer, qui materiam diſertis merito ſcriptoribus reſervandam, impudens occupaſſem. Sed petenti tibi ſæpius, negare non potui. Quid enim eſſet, quod non amori tuo, vel cum detrimento mei pudoris impenderem? Verumtamen ea tibi fiducia libellum [1] *edidi, qua nulli à te prodendum reor, quia id ſpopondiſti. Sed vereor, ne tu ei janua ſis futurus: & emiſſus ſemel, non queat revocari. Quod ſi acciderit, & ab aliquibus eum legi videris: bona id venia à lectoribus poſtulabis, ut res potius quam verba perpendant, & æquo animo ferant, ſi aures eorum vitioſus forſitan ſermo perculerit: quia regnum Dei non in eloquentia, ſed in fide conſtat. Meminerint etiam ſalutem ſæculo non ab oratoribus, ſed à piſcatoribus prædicatam: cum utique, ſi utile fuiſſet, id quoque Dominus præſtare potuiſſet. Ego enim cum primum animum ad ſcribendum appuli, quia nefas putarem tanti viri latere virtutes, apud me ipſe* [2] *didici, ut ſolœciſmis non erubeſcerem: quia nec magnam iſtarum unquam rerum ſcientiam contigiſſem: & ſi quid ex his ſtudiis olim fortaſſe libaſſem, totum id* [3] *deſitudine tanti temporis perdidiſſem. Sed tamen ne nos maneat tam moleſta defenſio, ſuppreſſo, ſi tibi videtur, nomine, libellus edatur. Quod ut fieri valeat, titulum frontis erade, ut muta ſit pagina: &, quod ſufficit, loquatur materiam, non loquatur auctorem.*

hoc epilogo librum claudit: *Sed jam finem liber poſtulat, ſermo claudendus eſt, &c.* quid ni igitur à reliquis opuſculis eum diſparabimus, quem & ſolum edidit, & multo ante quam de aliis vel per ſomnium cogitaret. Immo, ut è locis modo laudatis liquido apparet, unus hic liber reliquorum princeps fuit occaſio, atque auctor. *Giſelin.*

1 *Edidi.*] *Edendi* verbo ſimiliter uſus eſt Paullinus epiſt. 3 ad Sever. *Neque ſuffecit litterarum ad nos editione maturari.* Giſel.

2 *Didici.*] In quibuſdam mſſ. eſt, decidi pro didici: quod non diſpliceret, ſi meliores libri ſuffragarentur. & illa, *apud me ipſe*, melius paullo, cum verbo, *didici*, cohærerent. *Giſelin.*

3 *Deſitudine.*] Hanc vocem novam & fortaſſe nuſquam alibi lectam, Giſelin. Severo reſtituit, ſecutus Mſſ. Trudon.

SUL-

SULPICI SEVERI DE BEATI MARTINI VITA LIBER.

PLerique mortales ſtudio gloriæ ſæcularis inaniter dediti, exinde perennem (ut putabant) memoriam nominis ſui quæſiverunt, ſi vitas clarorum virorum ſtylo illuſtraſſent. Quæ res utique non perennem quidem, ſed aliquantulum tamen conceptæ ſpei fructum afferebat; quia & ſui memoriam, licet incaſſum, propagabant: & propoſitis magnorum virotum exemplis, non parva æmulatio legentibus excitabatur. Sed tamen nihil ad beatam illam æternamque vitam hæc eorum cura pertinuit. Quid enim aut ipſis occaſura cum ſæculo ſcriptorum ſuorum gloria profuit? aut quid poſteritas emolumenti tulit, legendo Hectorem pugnantem, aut Socratem philoſophantem? cum eos non ſolum imitari ſtultitia ſit, ſed non acerrime etiam impugnare, dementia: quippe qui humanam vitam præſentibus tantum actibus æſtimantes, ſpes ſuas fabulis, animas ſuas ſepulcris dederint. Siquidem ad ſolam hominum memoriam ſe perpetuandos crediderunt, cum ho-

minis officium sit, perennem potius vitam, quam perennem memoriam, quærere, non scribendo, aut pugnando, vel philosophando: sed pie, sancte, religioseque vivendo. Qui quidem error humanus, litteris traditus, in tantum valuit, ut multos plane æmulos, vel inanis philosophiæ, vel stultæ illius virtutis, invenerit. Unde facturus mihi operæ pretium videor, si vitam sanctissimi viri, exemplo aliis mox futuram, perscripsero: quo utique ad veram sapientiam, & cœlestem militiam, divinamq; virtutem legentes incitabuntur. In quo ita nostri quoque rationem commodi ducimus, ut non inanem ab hominibus memoriam, sed æternum à Deo præmium exspectemus. Quia & si ipsi non viximus, ut aliis exemplo esse possimus: dedimus tamen operam, ne is lateret, qui esset imitandus. Igitur S. Martini vitam scribere exordiar, & quæ vel ante episcopatum, vel in episcopatu gesserit. Quamvis nequaquam ad omnia illius potuerim pervenire: adeo ea, in quibus ipse tantum sibi conscius fuit, nesciuntur: quia laudem ab hominibus non requirens, quantum in ipso fuit, omnes virtutes suas latere voluisset. Quanquam etiam ex his, quæ comperta nobis erant, plura omisimus: quia sufficere credidimus, si tantum excellentiora notarentur. Simul & legentibus consulendum fuit, ne quod his pareret copia congesta fastidium. Obsecro autem eos qui lecturi sunt, ut fidem dictis adhibeant: neque me quidquam, nisi compertum & probatum scripsisse, arbitrentur: alioqui tacere, quam falsa dicere, maluissem.

I. IGITUR [1]MARTINUS Sabariæ Pannoniarum oriundus fuit, sed intra Italiam Ticini altus est, [2] parentibus secundum sæculi dignitatem non infimis, gentilibus tamen.

1 *Martinus Sabariæ Pannoniarum oriundus fuit.*] Μαρτῖνος, ἀπὸ σαβαρίας τῆς πανονίας. Sozom. III. c. 13.

2 *Parentibus secundum seculi dignitatem non infimis.*] Ἐπίσημος καὶ τὸ γένος. *Sozomenus.*

1 *Inter*

men. Pater ejus miles primum, post tribunus militum fuit. Ipse armatam militiam in adolescentia secutus, [1] inter scholares alas [2] sub rege Constantio, deinde, sub Juliano Cæsare militavit: non tamen sponte: quia à primis fere annis, divina potius servitute, sacra illustris pueri spiravit infantia. Nam cum esset annorum decem, invitis parentibus ad Ecclesiam confugit, seque catechumenum fieri postulavit. Mox mirum in modum totus in Dei opere conversus, cum esset annorum duodecim, eremum concupivit: feciſſetque votis satis, si ætatis infirmitas non obstitisset. Animus tamen aut circa monasteria, aut circa Ecclesiam semper intentus, meditabatur adhuc in ætate puerili, quod postea devotus implevit. Sed cum edictum esset à regibus, ut veteranorum filii ad militiam scriberentur, prodente patre, qui felicibus ejus actibus invidebat, cum esset annorum quindecim raptus & catenatus, sacramentis militaribus implicatus est, uno tantum servo comite contentus: cui tamen versa vice dominus serviebat: adeo ut plerumque ei & calceamenta detraheret, & ipse detergeret: cibum una caperent, hic tamen sæpius ministraret. Triennium fere ante baptisma in armis fuit, integer tamen ab iis vitiis, quibus illud hominum genus implicari solet. Multa illi circa commilitones benignitas, mira caritas: patientia vero atque humilitas ultra humanum modum. Nam frugalitatem in eo laudare non est necesse, qua ita usus est, ut jam illo tempore non miles, sed monachus putaretur. Quibus rebus ita sibi omnes

1 *Inter scholares alas.*] Alæ equitum, Cohortes peditum. Alæ dividebantur in Scholas, ut ex Vitruvio patet. *Salmas.* Sic scripsi ex Trud. l. Parc. & Bethlem. Veteranorum enim filii scholares dicebantur, cum adolescentes armatam militiam sequerentur, ut ex Vegetio liquet, & XII. lib. Codicis, titulo, de scholarium privilegiis. iis scholis qui præerant (erant autem variæ, & plurimæ, ut ex Comment. Reip. Rom. Lazii lib. 4. cap. 13. constat) modo capita scholarum, modo comites ac tribuni dicebantur: ut iidem auctores modo laudati memoriæ prodiderunt. *Giselinus.*

2 *Sub rege Constantio.*] Sic feliciter emendavit Giselinus, cum antea legeretur *Constantino.* Quod nec de Constantino magno, nec filio ejus, intelligi, temporum rationes, & Martini ætas, permittunt.

omnes commilitones suos devinxerat, ut eum miro affectu venerarentur. [1] Nec dum tamen regeneratus in Christo, agebat quendam bonis operibus [2] baptismatis candidatum: assistere scilicet laborantibus, opem ferre miseris, alere egentes, vestire nudos, nihil sibi ex militiæ stipendiis præter quotidianum victum reservans: jam tum Euangelii non surdus auditor, de crastino non cogitabat.

II. Quodam itaque tempore, cum jam [3] nihil præter arma & simplicem militiæ vestem haberet, media hyeme, quæ solito asperior inhorruerat, adeo ut plerosque vis algoris exstingueret, obvium habet in porta Ambianensium civitatis pauperem nudum: qui cum prætereuntes, ut sui misererentur, oraret, omnesque miserum præterirent: intellexit vir Deo plenus, sibi illum, aliis misericordiam non præstantibus, reservari. Quid tamen ageret? nihil præter chlamydem, qua indutus erat, habebat: jam enim reliqua in opus simile consumpserat. Arrepto itaque ferro, quo incinctus erat, mediam dividit, partemque ejus pauperi tribuit, reliqua rursus induitur. Interea de circumstantibus ridere nonnulli, quia deformis esset, & truncatus habitu videretur: multi tamen, quibus erat mens sanior, altius gemere, quod nihil simile fecissent: cum utique plus habentes, vestire

1 *Nec dum tamen regeneratus in Christo.*] Veteres baptismum absolute necessarium putabant ad regenerationem & salutem. Ambros. libro de his qui initiantur cap. IV. *Credit Catechumenus, sed nisi baptizetur remissionem peccatorum non potest obtinere, neque gratiæ spiritualis munus haurire.* August. Tract. XIII. in Johannem: *Quantumcunque Catechumenus proficiat, adhuc sarcinam iniquitatis portat, non illi dimittitur nisi quum pervenerit ad baptismum.* Sic & alii patres.

2 *Baptismatis candidatum.*] Baptizandi olim erant albati. Paulinus epist. XII. ad Severum:

Inde parens sacro ducit de fonte sacerdos
Infantes niveos, corpore, corde, habitu.

Multa ejus moris testimonia extant apud Ambrosium, Dionysium Areopagitam, Gregorium Turonensem v. Histor. XI. Socratem VII, 17. Rabanum Maurum & alios. *Juretus.*

3 *Nihil præter chlamydem.*] Fortunatus indicat eam more Romanorum militum albam fuisse, quod nec Severus nec Paulinus notarunt. Unde apud Marcellinum XXV. & XXXI. *Candidati* pro militibus. Claudianus *niveas cohortes* vocat. In quartum consulatum Honorii. Sic & alii multi. *Idem.*

1 *Adhuc*

vestire pauperem sine sua nuditate potuissent. Nocte igitur insecuta, cum se sopori dedisset, vidit Christum chlamydis suæ, qua pauperem texerat, parte vestitum. Intueri diligentissime Dominum, vestemque quam dederat, jubetur agnoscere. Mox ad Angelorum circumstantium multitudinem, audit Jesum clara voce dicentem: *Martinus* [1] *adhuc catechumenus, hac me veste contexit.* Vere memor Dominus dictorum suorum, (qui ante prædixerat: *Quamdiu fecistis hæc uni ex minimis istis, mihi fecistis*) se in paupere professus est fuisse vestitum: & ad confirmandum tam boni operis testimonium, in eodem se habitu, quem pauper acceperat, est dignatus ostendere. Quo viso, vir beatus non in gloriam est elatus humanam, sed bonitatem Dei in suo opere cognoscens, cum esset [2] annorum duodeviginti, ab baptismum convolavit. Nec tamen statim militiæ renuntiavit, tribuni sui precibus evictus, cui contubernium familiare præstabat. Etenim [3] transacto tribunatus sui tempore, renuntiaturum se sæculo pollicebatur. Qua Martinus exspectatione

1 *Adhuc catechumenus.*] In quibusdam Ecclesiis Græcanicis; immo vel in plurimis, prima die dicebantur *Christiani* qua crediderant, & se credere professi erant, sequente die in Catechumenos conscribebantur, tertia exorcizabantur & insufflabantur, postea inter Catechumenos diu manebant audientes Scripturas, postremo baptizabantur. Cum baptismo autem simul comprehendebatur chrismatio, quia ultimus ejus erat actus. In Occidente similiter prima credendi professione fiebant Christiani, quam concilium Eliberitanum *fidem primam credulitatis* appellat Can. XLII. *Eos qui ad fidem primam credulitatis accedunt, si bonæ fuerint conversationis intra biennium placuit ad baptismi gratiam admitti debere.* Prima illa fidei credulitate cum impositione etiam manuum, quasi benedictione, recipiebantur inter Catechumenos & Christiani tum demum dici incipiebant, ut liquet ex ejusdem concilii can. XLIV. his verbis: *Qui aliquando fuerit Catechumenus & per infinita tempora nunquam ad Ecclesiam accesserit, si eum de clero quisque cognoverit esse Christianum, aut testes aliqui extiterint fideles, placuit ei baptismum non negari.* Cum Christiani hoc modo fierent & hoc nomen mererentur ex prima fidei Christianæ professione, manuum impositione tunc etiam benedicebantur. *Salmas.*

2 *Annorum duodeviginti.*] Paulinus: *Quatuor à lustris.*

3 *Transacto tribunatus sui tempore.*] Erant enim eo tempore milites fere Christiani: atque hoc illud est, cur Julianus ad demerendos militum animos antequam Augustus salutaretur, Christianismum simularit. Vide Theodoritum hist. Eccles. lib. III. cap. 4. & Nazianz. in eundem. *Giselin.*

ctatione suspensus, per biennium fere, postquam est baptisma consecutus, [1] solo licet nomine, militavit.

III. Interea [2] irruentibus intra Gallias Barbaris, Julianus Cæsar, coacto in unum exercitu apud Vangionum civitatem, donativum cœpit erogare militibus, ut est consuetudinis, singuli citabantur, donec ad Martinum ventum est. Tum vero oportunum tempus existimans, quo peteret missionem (neque enim integrum sibi fore arbitrabatur, si [3] donativum non militaturus acciperet) *Hactenus*, inquit ad

1 *Solo licet nomine.*] Paulinus: *Sed solo nomine miles.* Militiam nomine tenus cultam illi opponit, quam armatam in adolescentia sub Constantio secutum esse supra dixit. *Giselin.*

2 *Irruentibus intra Gallias Barbaris, Julianus Cæsar.*] De ipsa re, sic *Socrates* scribit lib. 6. hist. Trip. cap. 1. Post hæc igitur Imperator (Constantius) evocavit Julianum, & constituit Cæsarem, datsque ei conjugem Constantiam (Helenam vocat Ammianus lib. 15.) sororem suam, contra Barbaros eum destinavit ad Gallias. Hi namque Barbari, quorum Imp. Constantius contra Magnentium auxilia petierat, cum nihil profuissent contra tyrannum, Romanorum vastabant urbes. & mox: *& cum illi* (Barbari) *per legatos, litteras Imperatoris eos ad provincias invitantis ostenderent, &c.* Hæc igitur accidisse videntur ineunte anno illo, quo ipse consul primum cum Constantio Cons. VIII. in Gallias ad Alemannorum incursus coërcendos missus est. ii enim tum temporis Constantio aliis occupato, tantis viribus atque impetu è suis finibus in Gallias proruperant, easque nullo renitente adeo ad internecionem vastarant, pæne ut eas Augustus pro deploratis habuerit, & Julianum patruelem fratrem ea una solaque de causa coactus sit in imperii societatem adsciscere. Adscitus igitur ille Fl. Arbetione, & Mavortio Lolliano COSS. ipsis Kal. Decemb. Viennæ ut hibernaret, ex urbe egressus est ibi cum omnia ad bellum Gallicum necessaria comparasset; confecto raptim per Augustodunum, Antissiodorum, & Tricassas, perdifficili & periculoso itenere (omnia enim ea loca hostes populabundi insederant) Remis tandem exercitus suos conjunxit: atque inde per decem pagos Alemanam plebem aggressus, quæ Argentoratum, Brotomagum, Tabernas, Salisonem, Nemetas, Vangionas & Maguntiacum civitates possidebant, eorumque territoria habitabant: primam omnium Brotomagum occupavit: ibique occurrentem Germanorum manum partim cecidit, partim fugæ celeritate salutem sibi quærere coëgit. Hæc è lib. XVI. Ammiani pluribus adduxi, tum ut ipsi historiæ lucem nonnullam afferrem, tum quod hoc uno loco tota Chronologiæ nostræ ratio & fundamentum nitantur. Omnino enim mihi persuadeo, B. Martinum hanc, de qua nunc agimus, missionem impetrasse Remis aut certe Brotomagi. ex quo & illud necessario efficitur, si biennio ante missionem baptismo fuerit initiatus, vigesimo fere ætatis anno militiæ sacramento exauctoratum fuisse, qui annus incidit in annum imperii Constantii XX. Urbis cond. M. CVIII. Christi vero CCC. LVI. supputante Onuphrio. *Gisel.*

3 *Donativum.*] Proprium hoc militis, ut congiarium civium & plebis. *Jur.*

ad Cæsarem, *militavi tibi: patere ut nunc militem Deo: donativum tuum, militaturus accipiat:* [1] *Christi ego miles sum. Pugnare mihi non licet.* Tum vero adversus hanc vocem Tyrannus infremuit, dicens, eum metu pugnæ, quæ postera die erat futura, non religionis gratia, detrectare militiam. At Martinus intrepidus, immo illato sibi terrore constantior: *Si hoc*, inquit, *ignaviæ ascribitur, non fidei, crastina die ante aciem inermis adstabo: & in nomine Domini Jesu,* [2] *signo crucis, non clypeo protectus, aut galea, hostium cuneos penetrabo securus.* Retrudi ergo in custodiam jubetur, facturus fidem dictis, ut inermis barbaris objiceretur. Postea die hostes [3] legatos de pace miserunt, sua omnia seseque dedentes. Unde quis dubitet, hanc vere beati viri fuisse victoriam, cui præstitum sit, ne inermis ad prœlium mitteretur. Et quamvis pius Dominus servare militem suum, licet inter hostium gladios & tela potuisset: tamen ne vel [4] aliorum morte sancti violarentur obtutus, exemit pugnæ necessitatem. Neque enim aliam pro milite suo Christus debuit præstare victoriam, quam, ut subactis sine sanguine hostibus, nemo moreretur.

IV. Ex-

1 *Christi ego miles sum. Pugnare mihi non licet.*] Hæc nihil pro Anabaptistis. Quanquam videatur vel Martinus, si hæc dixit, vel Severus, qui hæc scripsit, non recte Christianam libertatem intellexisse. Cur non pugnemus contra barbaros? Christiani cavere debent bella civilia contra fratres suos. Turcam, Tatarum, immanem belluam debellare, Christus non prohibet, sed jubet potius, si nos offendant & opprimant. *Horn.*

2 *Signo crucis.*] Veteres se cruce munierunt, non quod externo signo tantam vim adscriberent, sed ob fiduciam in mortem Christi. Chrysostom. Hom. 1. v. in Matth. *Crucem non simpliciter digito in corpore, sed magna profecto fide in mente formari oportet.* Crux transiens apud priorem Ecclesiam in usu fuit, non crux permanens.

3 *Legatos de pace miserunt.*] Si conjecturis locus est, scite huc quadrare possint verba illa Marcellini: *Igitur Agrippinam ingressus* (recto itinere ex Brotomago) *non ante motus est exinde, quam Francorum regibus furore mitescente perterritis, pacem Reip. firmaret, & urbem reciperet munitissimam.* Sed hæc conjectura tantum est, vera an falsa, viderint alii. *Gisel.*

4 *Aliorum morte sancti violarentur obtutus.*] Minucius in Octavio, de Christianis: *Nobis homicidium nec videre fas, nec audire.* Virgil. 11. Æneid.

——— *Nati me cernere letum*
Fecisti, & patrios fœdasti sanguine vultus.

1 *Episco-*

IV. Exinde relicta militia, sanctum Hilarium, Pictavæ [1] episcopum civitatis, cujus tunc in Dei rebus spectata & cognita fides habebatur, expetivit: & aliquamdiu apud eum commoratus est. Tentavit autem idem Hilarius, impositio Diaconii officio, sibi eum arctius implicare, & ministerio vincire divino. Sed cum sæpissime restitisset, indignum se esse vociferans: intellexit vir altioris ingenii, hoc eum modo posse constringi, si id ei officii imponeret, in quo quidam locus injuriæ videretur. Itaque [2] exorcistam eum esse præcepit. Quam ille ordinationem, ne despexisse tanquam humiliorem videretur, non repudiavit. Nec multo post admonitus per soporem, ut patriam parentesque, quos adhuc gentilitas detinebat, religiosa sollicitudine visitaret, ex voluntate sancti Hilarii profectus est, multisque ab eo adstrictus precibus & lacrymis ut rediret, mœstus (ut ferunt) peregrinationem illam aggressus est, contestatus fratres, multa se adversa passurum. Quod postea probavit eventus. Ac primum inter Alpes devia secutus, incidit in latrones. Cumque unus securim elevatam in caput ejus librasset, ictum ferientis dextera sustinuit alter, vinctis tamen

1 *Episcopum.*] Presbyteri & Episcopi differebant sola ordinatione. Chrysostomus dixit, μόνῃ τῇ χειροτονίᾳ ἀναβεβηκέναι Episcopos supra presbyteros, hoc est, *superiores esse sola ordinatione.* Theophylactus presbyteros μόνῃ τῇ χειροτονίᾳ ὑποβεβηκέναι, id est, *inferiores esse.* Hoc plane est discrimen internæ potestatis quo Hieronymus scripsit majores presbyteris esse Episcopos, & inferiores presbyteros Episcopis, non vero potestatem externam gubernationis respexit. *Salmasius.*

2 *Exorcistam eum esse præcepit.*] Paulinus Nat. IV. Felicis:

—— *Primis lector servivit in annis,*
Inde gradum cœpit, cui munus voce fideli,
Adjurare malos & sacris pellere verbis.

Epistola VI. ad Amandum, vocat exorcistam dæmonis terribilem. Epist. XVI. ad Delphinum, ait ex nomine exorcistæ gravitatem assumi & reverentiam dari. Ut dubitem cur Severus ita vile officium putarit, ut injuriæ conjungat. *Juret.* In libro Pontificali Damasi, Cajus Episcopus Romæ qui vixit sub finem tertii sæculi constituisse dicitur: *Si quis Episcopus esse mereretur, ut esset Ostiarius, Lector, Exorcista, Sequens, Subdiaconus, Diaconus, Presbyter, & exinde Episcopus ordinarius.* Ubi *Sequentem* vocat qui Græcis ἀκόλουθος, & Romani *Acoluthum* voce Græca, & corrupta *Acolytum.* Septem ibi habes ordines Ecclesiæ, quorum summus est presbyter. *Salmasius.*

1 *Christia-*

men post tergum manibus, uni servandus & spoliandus traditur. Qui cum eum ad remotiora duxissent, percontari ab eo cœpit, quisnam esset? Respondit, [1] Christianum se esse. Quærebat etiam ab eo, an timeret? Tum vero constantissime profitetur, numquam se fuisse tam securum, quia sciret misericordiam Domini maxime in tentationibus affuturam: [2] se magis dolere illi, qui Christi misericordia, utpote latrocinia exercens, esset indignus. Ingressusque Euangelicam disputationem, verbum Dei latroni prædicabat. Quid longius morer? Latro credidit, prosecutusque Martinum viæ reddidit, orans ut pro se Dominum precaretur. Idemque postea religiosam agens vitam visus est, ut hæc quæ supra retulimus, ab ipso audita dicantur. Igitur Martinus inde progressus, cum Mediolanum præteriisset, diabolus in itinere, humana specie assumpta se ei obvium tulit, Quo tenderet, quærens? Cumque id à Martino responsi accepisset, se quo Dominus vocaret, intendere: ait ad eum, *Quocumque ieris, vel quæcunque tentaveris, diabolus tibi adversabitur.* Tunc ei prophetica voce respondit: *Dominus mihi adjutor est, non timebo, quid faciet mihi homo.* Statimque è conspectu ejus inimicus evanuit. Itaque ut animo ac mente conceperat, matrem Gentilitatis absolvit errore, patre in malis perseverante: plures tamen suo salvavit exemplo. Deinde cum [3] hæresis Arriana per totum orbem & maxime intra Illyricum pullulasset, cum adversus perfidiam sacerdotum solus pæne acerrime pugnaret, multisque suppliciis esset affectus (nam publice virgis cæsus est, & ad extremum de civitate exire compulsus) Italiam

1 *Christianum se esse.*] Hoc olim moris fuit omnibus Christianis, ut à Judice, aut in summis periculis de patria & origine interrogati, unum illud responderent, Christianos se esse. *Gisel.*

2 *Se magis illi dolere.*] Similem loquendi formam observavi in vita Beregesi Abbatis, c.v. his verbis, *dolere se illi, quippe quem videret diabolo subditum, &c.* loquitur de Pipino. Adservatur ea vita descripta manu in bibliotheca S. Trudonis.

3 *Hæresis Arriana per totum orbem.*] Supra 11. Hist. *perturbato orbe terrarum.*

1 *Hilarii,*

liam repetens, cum intra Gallias quoque discessu sancti [1] Hilarii, quem ad exsilium hæreticorum vis coëgerat, turbatam ecclesiam comperisset, Mediolani sibi [2] Monasterium statuit. Ibi quoque eum [3] Auxentius, auctor & princeps Arrianorum, gravissime insectatus est: multisque affectum injuriis, de civitate exturbavit. Cedendum itaque tempori arbitratus, [4] ad insulam Gallinariam nomine secessit: comite quodam presbytero, magnarum virtutum viro. Hic aliquamdiu radicibus vixit herbarum: quo tempore [5] elleborum, venenatum, ut ferunt, gramen, in cibum sumpsit. Sed cum vim veneni in se grassantis vicina jam morte sensisset, imminens periculum oratione repulit, statimque omnis dolor fugatus est. Nec multo post cum sancto [6] Hilario comperisset regis pœnitentia potestatem indultam fuisse redeundi, Romæ ei tentavit occurrere, profectusque ad urbem est.

V. Cum

1 *Hilarii, quem ad exsilium hæreticorum vis coëgerat.*] Supra: *Hilarius Pictavorum Episcopus, datur exilio.* Vide ad eum locum notas.

2 *Mediolani sibi Monasterium statuit.*] Origo Monasteriorum ex persecutionibus fuit. Quas dum fugere conantur viri Sancti & innocentes, ad solitudines se receperunt, vel extra urbes, ubi eremi, vel in urbibus, ubi monasteria. Sic Martinus monasterium soli sibi struit Mediolani. Quod eremus dici non potest, nec monasterium hodierno sensu, ubi plures cohabitant. *Horn.*

3 *Auxentius.*] Εἰς Μεδιολάνον ἐλθὼν, καθ' ἑαυτὸν διέτριβεν ὑπεχώρησέ τε ἔνθεν ἐπιβουλευόμενος παρὰ αὐξεντίου τοῦ ἐπισκόπου, οὐδὲ αὐτοῦ ὑγιῶς ἔχοντος περὶ τὴν πίστιν· ἐν νικαίᾳ συνελθόντων. *Sozomen.* III. 13.

4 *Ad insulam Gallinariam nomine secessit.*] Καὶ ἐπί τινα χρόνον ῥίζαις βοτανῶν ἀρκούμενος, νῆσον ᾤκησεν ἣν Γαλληνάρια καλοῦσι· Μικρὰ δὲ αὕτη καὶ ἀνοίκητος ἐν τῷ τυῤῥενικῷ πελάγει κειμένη. *Sozom.* III. 13. & *Niceph.* IX. 19.

5 *Elleborum, venenatum, ut ferunt.*] Non quidem toto substantiæ genere ut sunt omnia δηλητήρια, sed quia naturæ alendæ minus idonea: qualia καθαρτικὰ omnia: quibus si quis abutatur, mera fiunt venena. *Giselin.*

6 *Hilario comperisset regis pœnitentia.*] Severus secundo libro Sacræ historiæ sibi ipsi est interpres, cum ait, Hilarium quasi discordiæ seminarium & perturbatorem Orientis redire ad Gallias jussum esse, absque exsilii indulgentia, id est, non remisso tamen ei exsilio, ita ut ei, unde exsulandum erat, ibi etiam tum exsuli degendum esset. Pœnitebat videlicet impium Imp. eo relegatum fuisse Hilarium, ubi suis Arrianis multo plus mali & damni daret, quam in ipsa Gallia fuerat daturus. Ratio ex ipsa historia petenda, quam Severo nemo accuratius descripsit. *Giselinus.*

1 *Monaste-*

V. Cum jam Hilarius præteriſſet, ita eum eſt veſtigiis proſecutus: cumque ab eo gratiſſime fuiſſet ſuſceptus, haud longe ſibi ab opido [1] monaſterium collocavit. Quo tempore ſe ei quidam catechumenus junxit, cupiens ſanctiſſimi viri inſtitui diſciplinis: pauciſque interpoſitis diebus languore correptus, vi febrium laborabat. Ac tum Martinus forte diſceſſerat: & cum per triduum defuiſſet, regreſſus corpus exanime invenit: ita ſubita mors fuerat, ut [2] abſque baptiſmate humanis rebus excederet, corpus in medio poſitum triſti mœrentium fratrum frequentabatur officio, cum Martinus flens & ejulans accurrit. Tum vero ſanctum ſpiritum tota mente concipiens, egredi cellulam, in qua corpus jacebat, cæteros jubet: ac foribus obſeratis, ſuper exanimata defuncti fratris membra poſternitur: & cum aliquamdiu orationi incubuiſſet, ſenſiſſetque per ſpiritum Domini adeſſe virtutem, erectus paullulum, & in defuncti ora defixus, orationis ſuæ ac miſericordiæ Domini intrepidus exſpectabat eventum: vixque duarum fere horarum ſpatium interceſſerat: vidit defunctum paullatim membris omnibus commoveri, & laxatis in uſum videndi palpitare luminibus. Tum vero magna ad Dominum voce converſus gratias agens, cellulam clamore compleverat: quo audito, qui pro foribus aſtiterant, ſtatim

1 *Monaſterium collocavit.*] Ligugiacum id poſteri appellarunt, quadraginta diſtans ab urbe Pictavienſi ſtadiis, deſignante Greg. Turonenſi. *Idem.*

2 *Abſque baptiſmate humanis rebus excederet.*] Veteres baptiſmum abſolute neceſſarium aſſeruerunt ad ſalutem de adultis. Id probant loca Ambroſ. lib. de his qui initiantur, c. IV & Auguſt. Tract. XIII. in Johannem producta. Quibus adde hæc. Author de fide ad Petrum cap. III. *abſque ſacramento baptiſmatis, præter eos, qui in Eccleſia ſine baptiſmate pro Chriſto ſanguinem fundunt, nec regnum cœlorum poteſt quiſquam accipere, nec vitam æternam.* Et Author apud Auguſtin. de eccleſ. dogm. cap. LXXIV. *Baptizatis tantum iter eſſe ſalutis credimus. Nullum Catechumenum, quamvis bonis operibus defunctum, vitam æternam habere credimus, excepto martyrio, ubi tota baptiſmi ſacramenta implentur.* Interdum tamen de hac ſeveritate remiſerunt. Sic Ambroſius in Orat. in obitum Valentiniani junioris, alloquens ſorores ejus: *Hunc ſua pietas abluit & voluntas. Non amiſit gratiam quam poſcit.*

tim irrunt. Mirum spectaculum, quod videbant vivere, quem mortuum reliquissent. Ita redditus vitæ, statim baptisma consecutus, plures postea vixit annos: primusque apud nos Martini virtutum vel materia vel testimonium fuit. Idem tamen referre erat solitus, se corpore exutum ad tribunal judicis ductum, deputatumque obscuris locis & vulgaribus turbis tristem excepisse sententiam: tum per duos angelos judici fuisse suggestum, [1] hunc esse pro quo Martinus oraret: ita per eosdem angelos se jussum reduci, & Martino redditum, vitæque pristinæ restitutum. Ab hoc primo tempore beati viri nomen enituit, ut qui sanctus jam ab omnibus habebatur, potens etiam & [2] vere Apostolicus haberetur.

VI. Nec multo post, dum [3] agrum Lupicini cujusdam honorati secundum sæculum viri præteriret: clamore & luctu turbæ plangentis excipitur. Ad quam solicitus cum astitisset, & quis esset hic fletus, inquireret, indicatur, unum è familia servulum laqueo sibi vitam extorsisse: quo cognito, cellulam, in qua corpus jacebat, ingreditur: exclusisque omnibus turbis, superstratus corpori, aliquantisper oravit: mox vivescente vultu, marcescentibus oculis in

1 *Hunc esse pro quo Martinus oraret.*] Hæc jam illo ævo superstitio invaluit, juvari viventium intercessione mortuos. Primus Tertullianus meminit, & ex traditione ortam consuetudinem fatetur, *De corona militis*. Cæteri diu dubitanter locuti sunt, Augustinus, Chrysostomus, alii. Cyprianus orthodoxus: *Quando hinc excessum est, nullus jam pœnitentiæ locus, nullus satisfactionis effectus.* Ex hoc commento fabulosus purgatorii ignis succensus est, ad quem se pingues Monachi calefaciunt. *Horn.*

2 *Vere Apostolicus.*] Ex hac de Martino opinione, orta diu post controversia, an sine hæresi Apostolis conferri queat? Quod propugnat multis argumentis Odo Abbas Cluniacensis peculiari tractatu, in quo Martinum Apostolis ubique comparat, & eo titulo dignissimum esse probare vult. Cæterum meræ nugæ & ludibria sunt. *Horn.*

3 *Agrum Lupicini cujusdam.*] Meminerunt fasti consulares cujusdam Fl. Lupicini consulis eodem illo anno, quo Gratianus Augustus creatus. Sive autem ager hic ejusdem Lupicini fuerit, quod vero non est absimile; sive alius: nobis satis fuit, adducto exemplo veram scripturam constituere, alias ab eo nomine evariantes pro falsis ducere. *Giselinus.* Sic & Paulinus & Fortunatus eum vocant. Cuspinianus Comment. in Chronicon Cassiodori, putat hunc esse Lupicinum qui Consul fuit cum Jovino sub Valentiniano Imperatore. *Juret.*

1 *Sub*

in ora illius defunctus erigitur: lentoque conamine enisus assurgere, deprehensa beati viri dextera, in pedes constitit atque ita cum eo usque ad vestibulum domus, turba omni inspectante, processit.

VII. [1] Sub idem fere tempus [2] ad episcopatum Turonicæ ecclesiæ petebatur: sed cum erui à monasterio suo facile non posset, [3] Ruricius quidam, unus è civibus, uxoris languore simulato, ad genua illius provolutus, ut egrederetur obtinuit. Ita dispositis jam in itinere civium turbis, sub quadam custodia ad civitatem usque deducitur. Mirum in modum incredibilis multitudo non solum ex illo oppido, sed etiam [4] ex vicinis urbibus ad suffragia ferenda convenerat.

1 *Sub idem fere tempus.*] A. CCCLXXV. IV. Non. Jul. *Gregor.* Turon. II. Hist. Franc. 14. & I. Miracul. 6 Nam cum sedisse eum dicat Gregorius Turon. annos XXVI. menses IV. dies XXVII. pervenisse oportet ad A. CCCII. ad quod usque tempus Martinum vixisse, ex Severo colligimus. Ac licet à Severo discrepet Gregorius, dum ait VIII. anno Valentiniani Martinum fuisse electum Episcopum: præstat tamen audire Severum. *Baron.*

2 *Ad Episcopatum Turonicæ ecclesiæ petebatur.*] De ætate B. Martini hic verbum nullum Greg. Turonensis, qui illum Attico & Cæsario Coss. anno ætatis 81. episcopatus vero 26. mortuum scribit, indicare iisdem verbis videtur, eum 55. ætatis anno ad Episcopatum fuisse allectum. Quæ omnia quam vera sint, ex auctoris nostri verbis expendamus. Constat ex superioribus B. Martinum tertio post baptismum suum anno, Hilario aliquandiu convixisse: eidemque post quintum annum ab exsilio ad ἐπισκοπὴν suæ sedem redeunti, Romæ occurrisse, indeque cum illo ad Pictavos reverso non procul ab opido sibi monasterium ædificasse. Est autem verisimile, egisse tum illum ætatis annum 27. Auctor igitur dum res deinde gestas ordine persequitur, non aliis utitur transitionibus, quam, *Quo tempore*: &, *Non multo post*: item, *Sub idem fere tempus*. Amabo te, lector, num his transitionibus triginta annorum spatium videtur posse designari? Dabo nunc aliud, quod totam Gregorii rationem multo fœdius turbet. Dialog. 2 cap. 6. ait Severus Martino suum primum episcopatum datum Valentiniano seniore rerum potiunte. Fuerunt ille, ut minimum, Valentiniani annus 4. Christi vero 367. Inde jam certo & evidenti argumento evincam B. Martinum eo tempore non 53. ætatis annum, sed 33. demum egisse. nam inter exauctoritatem ejus & eum quem nominavi annum, tantum 12. interjiciuntur. *Giselin.*

3 *Ruricius quidam.*] Sic optimi libri. Et Ruricium Præsidem lego apud Marcellinum lib. 27. *Idem.*

4 *Ex vicinis urbibus ad suffragia ferenda.*] Presbyteri cum diaconis, non sine populi suffragio olim Romæ & Alexandriæ sive primum presbyterum, sive Episcopum elegerunt & ordinarunt. Multa ejus moris vestigia extant, in libro Pontificali Damasi, & in vitis Romanorum Episcoporum, etiam quarto seculo, sub Constantino & Constantio.

rat. Una omnium voluntas, eadem vota, eademque sententia, Martinum episcopatu esse digniſſimum, felicem fore tali Ecclesiam sacerdote. Pauci tamen, & nonnulli [1] ex Episcopis, qui ad constituendum antistitem fuerant evocati, impie repugnabant, dicentes: *Scilicet contemptibilem esse personam, indignum esse episcopatu, hominem vultu despicabilem,* [2] *veste sordidum,* [3] *crine deformem.* Ita à populo sententiæ sanioris hæc illorum irrisa dementia est, qui illustrem virum, dum vituperare cupiunt, prædicabant. Nec vero aliud his facere licuit, quam quod populus Domino volente cogebat. Inter Episcopos tamen qui affuerat, præcipue Defensor

Leo *Epist.* XD. de ordinationibus Episcoporum: *Teneatur subscriptio clericorum, honoratorum testimonium, ordinis consensus & plebis.* Hæc igitur quatuor requirebantur in electione ministri. Ordinandi etiam coram Ecclesia prædicari soliti. Lampridius in Alexandro Severo: *Dicebatque grave esse, cum id Christiani & Judæi facerent in prædicandis suis sacerdotibus qui ordinandi sunt, non fieri in provinciarum rectoribus.* Quid autem sit *prædicare*, ostendunt paulo antecedentia; *Nomina eorum proponebat hortans populum, ut si quis quid haberet criminis, probaret manifestis rebus.* Salmasius.

1 *Ex Episcopis, qui ad constituendum antistitem fuerant evocati.*] Cum Episcopus esset eligendus aut presbyter aliquis, omnes presbyteri qui parœcias suas singuli curabant, ad matricem illam Ecclesiam & principalem, relictis titulis suis solebant convenire, ut electioni & ordinationi clericorum interessent ac subscriberent. *Salmasius.*

2 *Veste sordidum.*] Qua utebantur Ascetæ. Hieron. Epist. IV. ad Rusticum: *Sordidæ vestes candidæ mentis indicia sunt. Vilis tunica contemtum seculi probet.* Monachi olim, ut Cynici, sordes affectarunt. Nam quam semel tunicam induissent, nunquam exuebant priusquam penitus tota usu detrita & scissa esset, ac de altera habenda cogitandum foret. Hieronymus in vita Hilarionis: *Saccum quo semel fuerat indutus nunquam lavans, & superfluum esse dicens munditias in cilicio quærere, nec alteram tunicam mutavit, nisi prior penitus scissa esset.* Quantum sordium putamus contraxisse talem tunicam? Rutilius Gallus in Itinerario illuviem & squalorem Monachorum non semel exagitat. De Capraria:

Squalet lucifugis, insula tota viris.
Hi sese Grajo Monachos cognomine dicunt.

Et alio loco de Solitario:

Infelix putat illuvie cœlestia pasci.

Salmasius.

3 *Crine deformem.*] Qui, ut moris squalentibus, impexus, rigidus, incompositus. Alias tondebant Monachi & clerici, solo capillorum circulo circa aures relicto. *Concil. Tolet.* IV. *c.* 40. *Isidor.* de Offic. Eccles. II. 4. Non ergo tum radebant. Hieronymus in Ezechielis cap. 44. *Discimus hic nec calvitiem novacula esse faciendam, nec ita adpressum tondendum caput, ut rasorum similes esse videamur, sed in tantum capillos dimittendos ut operta sit cutis.* Idem *Clement* III. Pædag. cap. XI. *Optatus* II. contra Parm.

1 *Psal-*

fensor quidam nomine, dicitur restitisse: unde animadversum est, graviter illum lectione prophetica tunc notatum. Nam cum fortuito lector, cui legendi eo die officium erat, intercluſus à populo defuisset, turbatis ministris, dum exspectatur qui non aderat, unus è circumstantibus sumpto [1] psalterio, quem primum versum invenit, arripuit. Psalmus autem erat: *Ex ore infantium & lactentium perfeciſti laudem propter inimicos tuos, ut deſtruas inimicum & defensorem.* Quo lecto clamor populi tollitur, [2] pars diversa confunditur. Atque ita habitum est, divino nutu psalmum hunc lectum fuisse, ut testimonium operis sui Defensor audiret, quia ex ore infantium atque lactentium in Martino Domini laude perfecta, & ostensus pariter & destructus est inimicus. Jam vero sumpto episcopatu, qualem se quantumque præstiterit, non est nostræ facultatis evolvere. Idem enim constantissime perseverabat, qui prius fuerat. Eadem in corde ejus humilitas, [3] eadem in vestitu ejus vilitas erat: atque ita plenus auctoritatis & gratiæ, implebat episcopi dignitatem, ut non tamen propositum monachi, virtutemque desereret. Aliquamdiu ergo [4] adhærente ad Ecclesiam cellula usus est: deinde cum inquietudinem frequentantium ferre non posset, duobus fere extra civitatem milibus monachorum

1 *Psalterio.*] Cujus usus tum in Ecclesia & Monasteriis invaluit.

2 *Pars diverſa.*] Sic Giselinus correxit, putans vocem, *adverſa*, subdititiam esse & merum redolere Scholion. At locus Paulini lib. II.

Adverſæ penitus revomens molimina partis,

innuit Latine dici, partem adversam. Sic & Symmachus & Sidonius loquuntur. *Juretus.*

3 *Eadem in veſtitu ejus vilitas erat.*] Nondum ergo illa vestimentorum varietas in Ecclesia invaluerat. *Primis temporibus communi veſtimento induti Miſſas agebant, ſicut & hactenus quidam Orientalium facere perhibentur.* Walefridus Strabo de Reb. Eccles. cap. XXIV.

4 *Adhærente ad Eccleſiam cellula.*] Ecclesiam pro templo ponit, more seculi sui. De quo supra ad lib. II. Isidorus Peleusiota distinguit apposite inter ἐκκλησιαστήριον & ἐκκλησίαν, & quam vocat ἀθρόισμα τῶν ἁγίων τὸ ἐξ ὀρθῆς πίστεως καὶ πολιτείας ὁρίσης συγκεκροτημένον. Addit: ἄλλο ἐστὶν ἐκκλησιαστήριον, ἡ μὲν γὰρ ἐξ ἀμώμων ψυχῶν συνέστηκε, τὸ δὲ ἀπὸ λίθων καὶ ξύλων οἰκοδομεῖται. Vide Spanhem. III. Dub. Euangel. LXXVII.

[1] monasterium sibi statuit. Qui locus tam secretus & remotus erat, ut eremi solitudinem non desideraret. Ex uno enim latere, præcisa montis excelsa rupe ambiebatur: reliquam planiciem Liger fluvius reducto paullulum sinu clauserat: una tantum eademque arcta admodum via adiri poterat: ipse ex lignis contextam cellulam habebat. Multi quidem è fratribus in eundem modum, plerique saxo superjecti montis cavato, receptacula sibi fecerant. Discipuli vero octoginta erant, qui ad exemplum beati magistri instituebantur. Nemo ibi quidquam proprium habebat: omnia in medio conferebantur. Non emere, aut vendere (ut plerisque monachis moris est) quidquam licebat. Ars ibi, exceptis scriptoribus, nulla habebatur: cui tamen operi minor ætas deputabatur: majores orationi vacabant. Rarus cuiquam extra cellulam fuit egressus, nisi cum [2] ad locum orationis convenïebant. Cibum una omnes post horam jejunii accipiebant. Vinum nemo noverat, nisi quem infirmitas coëgisset. Plerique, [3] camelorum setis vestiebantur. Mollior ibi habitus pro crimine erat. Quod eo magis sit mirum necesse est, quod multi inter eos [4] nobiles habebantur, qui longe aliter educati, ad hanc se humilitatem & pa-

1 *Monasterium sibi statuit.*] Id, si bene memini, posteri Maius monast. dixerunt, in quo & Basilicam B. Petro & Paullo dedicavit. Gregor. Turonensis lib 10. *Giselinus.* Monasteria veterum ut plurimum fuerunt Scholæ publicæ. *Chrysost.* III. contra Vituperat. vitæ Monasticæ. Idem ex sequentibus Severi verbis apparet. Dicit enim in monasterio Martini octoginta discipulos fuisse. Erant autem laici, non clerici, nedum diaconi vel presbyteri. Hieron. ad Heliodor. *alia Monachorum est causa, alia Clericorum. Clerici pascunt oves, ego pascor.* Concil. Chalced. cap. IV. provisum ne Monachi se Ecclesiasticis negotiis immisceant.

2 *Ad locum orationis.*] Et μαρτύρια & μοναστήρια quæ in territorio erant, cui præerat Episcopus, cum suis presbyteris ei subjacebant. Nam & μοναστήρια & monasteria habuere presbyteros præpositos, qui monachis sacramentum eucharistiæ administrabant, & synaxin tenebant. *Salmasius.*

3 *Camelorum setis.*] Paulinus II.

Multis vestis erat setis contexta Cameli.

Vide ejus Epistolam ad Severum: & epistola 7. ad eundem: *conservuli & compallidi nostri, non vestibus pictis superbi, sed horrentibus cilicibus humiles.*

4 *Nobiles.*] Vide infra cap. 24. Paul.

Nam multos illic prisco de sanguine clares
Traxerat ad talem prudens sententia vitam.

1 *Vitæ*

& patientiam coëgerant; pluresque ex his postea episcopos vidimus. Quæ enim esset civitas, aut Ecclesia, quæ non se de Martini monasterio cuperet habere sacerdotes?

VIII. Sed ut reliquas virtutes ejus, quas in Episcopatu egit, aggrediar, erat haud longe ab opido proximus monasterii locus, quem falsa hominum opinio, [1] velut consepultis ibi martyribus sacraverat. Nam & altare ibi à superioribus Episcopis constitutum habebatur. Sed Martinus non temere adhibens incertis fidem, ab his qui majores natu erant presbyteris, vel clericis, flagitabat sibi nomen martyris, vel tempora passionis ostendi: grandi se scrupulo permoveri, quod nihil certi constans sibi majorum memoria tradidisset. Cum aliquamdiu ergo à loco illo se abstinuisset, [2] nec derogans religioni, quia incertus erat: nec auctoritatem suam vulgo accommodans, ne superstitio convalesceret: quodam die paucis secum adhibitis fratribus, ad locum pergit. Deinde super sepulcrum ipsum astans, oravit ad Dominum, ut quis esset, vel cujus meriti sepultus, ostenderet. Tum conversus ad lævam, vidit prope assi-

1 *Velut consepultis ibi martyribus consecraverat.*] Martyria, id est, loca & monumenta sacra Sanctis Martyribus & Confessoribus erecta. Ammian. XXII. *Cineres projecit in mare, id metuens, ut clamabat, ne collectis supremis, ædes iis exstructerentur ut reliquis, qui deviare à religione compulsi, pertulere cruciabiles pœnas, adusque gloriosam mortem intemerata fide progressi, & nunc martyres appellantur.* Augustinus XXII. Civ. Dei 10. *Nos Martyribus nostris non templa sicut diis, sed memorias, sicut hominibus mortuis, fabricamus. Neque ibi erigimus altaria in quibus sacrificemus martyribus, sed uni Deo sacrificium immolamus.* Eorum reliquias sub altari ponebant, *Ambros.* x. epist. 85. sub finem. *Durand.* in Rationali, *Prudent.* III. περὶ στεφάνων de Eulalia.

Ossibus altar & impositum. Cyrillus Eremita in Vita Euthymii: *Corpus beati Viri transfert ad ædem quam recenter fuerat fabricatus, & in sacro deposuit loculo, ut nunquam posset amplius aperiri.*

2 *Nec derogans religioni.*] Gregorius Thaumaturgus, gentilium ferias in festa Sanctorum Martyrum mutavit, sicut Gregorius Nyssenus in vita ejus testatur. Theodoretus de Euangelicæ veritatis cognitione lib. VIII. *Pro Pandiis, & Diasiis & Dionysiis, hoc est Jovis Liberique patris solemnitatibus, Petro, Paulo, Thomæ, Sergio, Marcello, Leontio, Antonino, Mauritio, aliisque sanctis martyribus, solemnitates, populari epulo, peraguntur.* Hæc enim consuetudo fuit ut ad memorias martyrum epulas facerent.

pe assistere, umbram sordidam, trucem. Imperat, nomen meritumque ut loqueretur. Nomen edicit, de crimine confitetur, *latronem se fuisse, ob scelera percussum, vulgi errore celebratum, sibi nihil cum Martyribus esse commune; cum illos gloria, se pœna retineret.* Mirum in modum vocem loquentis, qui aderant, audiebant, personam tamen non videbant. Tum Martinus, quid vidisset, exposuit: jussitque ex eo loco altare, quod ibi fuerat, submoveri: utque ita populum superstitionis illius absolvit errore.

IX. Accidit autem insequenti tempore, dum iter ageret, ut Gentilis cujusdam corpus, quod ad sepulcrum cum superstitioso funere deferebatur, obvium haberet: conspicatusque eminus venientium turbam, quidnam id esset ignarus paullulum stetit: nam fere quingentorum passuum intervallum erat, ut difficile fuerit dignoscere quid videret. Tamen quia rusticam manum cerneret, & agente vento linteamina corpori superjecta volitarent, profanos sacrificiorum ritus agi credidit; quia esset hæc Gallorum rusticis consuetudo, [1] simulacra dæmonum candido tecta velamine, misera per agros suos circumferre dementia. Elevato ergo in adverso signo crucis, imperat turbæ, non moveri loco, onusque deponere. Hic vero mirum in modum videres miseros primum velut saxa riguisse. Dein, cum promovere se summo conamine niterentur, ultra accedere non valentes, ridiculam in vertiginem rotabantur: donec victi pondere, corporis onus deponunt: attoniti & semet invicem aspectantes, quidnam sibi accidisset, taciti cogitabant. Sed beatus vir cum comperisset, exsequiarum esse illam frequentiam, non sacrorum, [2] elevata rursum manu,

1 *Simulacra dæmonum candido tecta velamine, misera per agros suos circumferre dementia.*] Hæc gentilium ambarvalia fuerunt. Candidus color in sacris usitatus, velut puritatis indicina. Unde & Arabibus Apostoli dicuntur, quasi, *Viri albis vestibus induti.* Ita enim vocem eam Retinensis in versione Alcorani explicat. *Seldenus.*

2 *Elevata rursum manu.*] Pro quo Paulinus

nu, dat eis abeundi & tollendi corporis potestatem. Ita eos & cum voluit, stare compulit: & cum libuit, abire permisit.

X. Item, dum in vico quodam templum antiquissimum [1] diruisset, & arborem pinum, quæ fano erat proxima, esset aggressus excidere, tum vero antistes loci illius, cæteraque gentilium turba cœpit obsistere: & cum iidem illi dum templum evertitur, imperante Domino quievissent, succidi arborem non patiebantur. Ille eos sedulo commonere, nihil esse religionis in stipite: Deum potius, cui serviret ipse, sequerentur. Arborem illam excidi oportere, quia esset dæmoni dedicata. Tum ex illis unus, qui erat audacior cæteris: *Si habes*, inquit, *aliquam de Deo tuo, quem dicis te colere, fiduciam, nosmetipsi succidemus hanc arborem, tu ruentem excipe: & si tecum est tuus, ut dicis, Dominus, evades.* Tum ille intrepide confisus in Domino, facturum se pollicetur. Hic vero ad istiusmodi conditionem, omnis illa Gentilium turba consentit: facilemque arboris suæ habuere jacturam, si inimicum sacrorum suorum casu illius obruissent. Itaque cum unam in partem pinus illa esset [2] acclinis, ut non esset dubium quam in partem succisa corrueret, eo loco vinctus statuitur pro arbitrio rusticorum, quo arborem esse casuram nemo dubitabat. Succidere igitur ipsi suam pinum cum ingenti gaudio lætitiaque cœperunt. Aderat eminus turba mirantium. Jamque paulatim nutare pinus, & ruinam suam casura minitari. Pallebant eminus monachi, & periculo jam propiore conterriti, spem omnem fidemque perdi-

Paulinus dixit, *signo crucis*. Fortunatus 1. 12.

Jussit abire procul digitis crucis arma repingens.

Hieron. in Epitaph. Pauli ad Eustorgium: *digitumque ad os tenens, crucis signum pingebat in labiis.* In vita Hilarionis: *Cum tria crucis signa pinxisset in sabulo.* Crebro sic loquitur Sulpicius de cruce: *elevato in adverso signo crucis*, & *elevata obviam manu signum salutis opponit.* Quia cruces ejusmodi manu elata, fronti, vel ori impressa, glisscente paulatim superstitione.

1 *Diruisset.*] Paulinus & Fortunatus incensum volunt.

2 *Acclinis.*] Fortunatus: *Paullatim inclinans jam victa secure ruebat.* Giselinus.

perdiderant, solam Martini mortem exspectantes. At ille confisus in Domino, intrepidus opperiens, cum jam fragorem sui pinus concidens edidisset, jam cadenti, jam super se ruenti, elevata manu, [1] signum salutis opponit. Tum vero turbinis modo (retroactum putares) diversam in partem ruit adeo, ut rusticos qui tuto loco steterant, pæne prostraverit. Tum vero in cœlum clamore sublato, gentiles stupere miraculo, monachi flere præ gaudio, Christi nomen in commune ab omnibus prædicari; satisque constitit, eo die salutem illi venisse regioni. Nam nemo fere ex immani illa multitudine gentilium fuit, [2] qui non impositione manus desiderata, Dominum Jesum, relicto impietatis errore, crediderit. Et vere ante Martinum pauci admodum, imo pæne nulli in illis regionibus Christi nomen receperant; quod adeo virtutibus illius, exemploque convaluit, ut jam ibi nullus locus sit, qui non aut ecclesiis frequentissimis, aut monasteriis sit repletus. Nam ubi fana destruxerat, statim ibi [3] aut ecclesias, aut monasteria construebat.

XI. Nec minorem sub idem fere tempus eodem in opere

1 *Signum salutis opponit.*] Sic Paulinus & Fortunatus. Hieron. in Hilar. *Christi crucem signavit in fronte, talique armatus casside, & lorica fidei circumdatus, fortius præliabatur.* Idem in Paulo Heremita: *Salutaris signi impressione armat frontem.*

2 *Qui non impositione manus desiderata.*] Sic infra, *cunctos: imposita universis manu, catechumenos fecit.* Dialogo XI. 5. Manus impositæ non baptizatis tantum, quod *confirmatio* dicebatur, sed etiam Catechumenis, qui nomen suum Christo dabant. Concilium Eliberitanum: *Gentiles, si in infirmitate desideraverint sibi manus imponi, si fuerit eorum ex aliqua parte vita honesta, placuit eis manum imponi, & fieri Christianos.* Concilium I. Aretalense, Canone VI. *De his qui in infirmitate credere volunt, placuit debere iis manum imponi.* Quod non est accipiendum de confirmatione. Non enim confirmabantur priusquam baptizati essent. Prima impositione manuum dicebantur *Christiani*, ante baptismum: ultima qua perficiebantur post baptismum, *fideles ac justi.* Unde & passim in vetustis conciliis, fidelis idem est qui baptismum accepit. Hinc in Canone LIX. Concilii Eliberini, Christianus & fidelis ita distinguuntur. *Christianus* est Catechumenus, qui ad fidem accedens, manum impositione prima meruit fieri Christianus: *Fidelis* qui integrum suum baptismum acceperat; hoc est, qui manuum impositione ultima perfectus fuerat. *Salm.*

3 *Aut ecclesiis frequentissimis, aut monasteriis.*] Nominat Gregor. Turonen. ecclesias in vico Alingaviensi, Solonacensi, Cisomagensi, Tornomagensi, Condatensi. lib. 10. Histor. *Gistlin.*

1 *Cui*

opere virtutem edidit. Nam cum in vico quodam, fano antiquissimo & celeberrimo ignem immisisset, in proximam, immo adhærentem domum agente vento, flammarum globi ferebantur. Quod ubi Martinus advertit, rapido cursu tectum domus scandit, obvium se advenientibus flammis inferens, tum vero mirum in modum cerneres contra vim venti ignem retorqueri, ut compugnantium inter se elementorum quidam conflictus videretur. Ita virtute Martini ibi tantum ignis est operatus, ubi jussus est.

XII. In vico autem, [1] cui Leprosum nomen est, cum idem templum opulentissimum superstitione religionis voluisset evertere, restitit ei multitudo Gentilium, adeo ut non absque injuria sit repulsus. Itaque secessit ad proxima loca, ibique per triduum cilicio tectus & cinere, jejunans semper atque orans, precabatur à Domino; ut quia templum illud evertere humana manu non potuisset, virtus illud divina dirueret. Tum subito ei duo Angeli hastati atque scutati instar militiæ cœlestis se obtulerunt, dicentes, missos se à Domino, ut rusticam multitudinem fugarent, præsidiumque Martino ferrent, ne quis, dum templum dirueretur, obsisteret. Rediret ergo, & opus cœptum devotus impleret. Ita regressus ad vicum, inspectantibus Gentilium turbis, & quiescentibus, dum profanam ædem usque ad fundamentum dirueret, aras omnes atque simulacra redegit in pulverem. Quo viso, rustici cum se intelligerent divino nutu obstupefactos atque perterritos, ne Episcopo repugnarent, omnes fere in Jesum Dominum crediderunt, clamantes palam, & confitentes Deum Martini colendum, idola negligenda, quæ sibi adesse non possent.

XIII. Quid

1 *Cui Leprosum nomen est.*] In quadam vetusta editione Severi reperi: *Cui Libroso* nomen est. In alio quodam v. c. *Librosso.* Juret.

1 Æduo-

XIII. Quid etiam in pago [1] Æduorum gestum sit, referam. Ubi dum templum itidem everteret, furens Gentilium rusticorum in eum irruit multitudo. Cumque unus audacior cæteris, stricto eum gladio peteret, rejecto pallio nudam cervicem percussori præbuit. Nec cunctatus ferire Gentilis; sed cum dexteram altius extulisset, resupinus ruit; consternatusque divino metu, veniam precabatur.

XIV. Nec dissimile huic fuit illud, cum eum idola destruentem cultro quidam ferire voluisset, in ipso ictu ferrum ei de manibus excussum, non comparuit. Plerumque autem contradicentibus sibi rusticis, ne fana eorum destrueret, ita prædicatione sancta Gentilium animos mitigabat, ut luce eis veritatis ostensa, ipsi sua templa subverterent. Curationum vero tam potens in eo gratia erat, ut nullus fere ad eum ægrotus accesserit, qui non continuo receperit sanitatem; quod vel ex consequenti lucebit exemplo.

XV. Treveris puella quædam dira paralysis ægritudine tenebatur, ita ut jam per multum tempus nullo ad humanos usus corporis officio fungeretur, omni ex parte præmortua, vix tenui spiritu palpitabat. Tristes ad solam funeris exspectationem adsistebant propinqui: cum subito nuntiatur ad civitatem illam venisse Martinum. Quod ubi pater puellæ comperit, excurrit, exanimi pro filia rogaturus. Et forte Martinus jam Ecclesiam fuerat ingressus. Ibi inspectante populo, multisque aliis Episcopis præsentibus, ejulans senex, [2] genua ejus amplectitur, dicens, *Filia mea moritur misero genere languoris, & quod ipsa est morte crudelius, solo spiritu vivit, jam carne præmortua. Rogo ut eam adeas,*

1 *Æduorum.*] Lib. Trud. Æduorum. quod addo, ut ejus libri auctoritate hanc antiquissimam scribendi formam confirmem. *Gisclin.*

2 *Genua ejus amplectitur.*] Quod signum summæ obtestationis erat. Frequens apud Poëtas, Homerum, Virgilium, alios.

1 *Dei*

eas, atque benedicas; confido enim quod per te reddenda sit sanitati. Qua ille voce confusus obstupuit, & refugit, dicens, hoc suæ non esse virtutis, senem errare judicio, non esse se dignum per quem Dominus signum virtutis ostenderet. Perstare vehementius flens pater, & orare ut exanimem visitaret. Postremo à circumstantibus Episcopis ire compulsus, descendit ad domum puellæ. Ingens turba proforibus exspectabat, quidnam Dei esset facturus. Ac primum, quæ erant illius familiaria in istiusmodi rebus arma, solo prostratus oravit. Deinde ægram intuens, [1] dari sibi oleum postulat; quod cum benedixisset, in os puellæ vim sancti liquoris infudit, statimque vox reddita est. Tunc paullatim singula contactu ejus cœperunt membra vivisce-re, donec firmatis gressibus, populo teste, surrexit.

XVI. Eodem tempore [2] Tetradii cujusdam proconsularis viri servus dæmonio correptus, dolendo exitu cruciabatur. Rogatus ergo Martinus, ut ei manum imponeret, deduci eum ad se jubet; sed nequam spiritus nullo proferri modo ex cella in qua erat potuit. Ita in advenientes rabidis den-

1 *Dari sibi oleum postulat: quod cum benedixisset, in os puellæ.*] Sic infra Dial. III. 2. *pusillum olei cum exorcismi præfatione benedicit, atque ita in os puellæ sanctificatum liquorem, cum & linguam illius digitis teneret, infudit.* Unctio apud veteres fiebat in morbo, & in iis membris, quæ maxime dolebant. Surdo mutoque oleum infusum ori & vertici capitis. *Gregorius* Turon. VI. Hist. Franc. 7. Peste laboranti brachium oleo sancto illitum. *Fortunatus* in Vita S. Germani. Victor Antiochenus ad Caput VI. Marci: *Oleum quod in sancta unctione adhibetur, & Dei misericordiam & morbi sanationem, & cordis illuminationem denotat. Dici tamen potest Orationem hæc omnia efficere, oleum autem eorum omnium quæ fiunt, externum tantum symbolum esse.* Extrema unctio Pontificiorum plane discrepat ab illa veteri unctione. *Perkinsius.* Unctio qua Apostoli ægros curabant cum oratione, tota extraordinaria fuit. Cum ipsis hæc virtus evanuit, nec usurpanda est amplius, ubi nil efficit, nisi quis mimum agere velit. Nec deploratis ægris, aut semimortuis, ut nunc fit, conferebatur, sed omnibus, ut sanari per eam possent. Opinio etiam illa nova, qua censent periculosum esse ex hac vita migrare sine hac unctione. Hoc quoque novum quod oleum illud benedicitur, cum ex simplici oleo fieret Apostolorum ætate. *Salmas.*

2 *Tetradii cujusdam proconsularis viri servus.*] Hic fortasse idem ille est Tetradius, ad cujus filium optimæ spei poëtam, clarorum virorum usu & frequentia florentem scribit Ausonius consul anno urbis 1131. epist. 16. *Giselin.*

1 *Catechu-*

dentibus sæviebat. Tum Tetradius ad genua beati viri advolvitur, orans ut ad domum in qua dæmoniacus habebatur ipse descenderet. Tum vero Martinus negare, se profani & Gentilis domum adire posse. Nam Tetradius eodem tempore adhuc Gentilitatis errore implicitus tenebatur. Spondet igitur si de puero dæmon fuisset exactus, Christianum fore. Ita Martinus imposita manu puero, immundum ab eo spiritum ejecit. Quo viso, Tetradius Dominum Jesum credidit: statimque [1] catechumenus factus, nec multo post baptizatus est, semperque Martinum salutis suæ auctorem miro coluit affectu.

XVII. Per idem tempus in eodem opido ingressus patrisfamilias cujusdam domum, in limine ipso restitit, dicens: *Horribile in atrio domus dæmonium se videre.* Cui cum, ut discederet, imperaret, [2] quendam è familia, qui in interiore parte

1 *Catechumenus factus, nec multo post baptizatus est.*] Vide Notas ad cap. 11. Ritus quidam in baptismo obtinuerunt olim, qui nunc ab omnibus omittuntur. Hujus generis sunt osculari baptizandum. *Cyprian.* III. ep. 8. usus lactis & mellis. *Tertull.* I. contra Marc. lactis & vini. *Hieron.* in Esai. cap. IV. ablutio pedum. *Cyprianus* de unctione Chrismatis Administrabatur autem extra Ecclesias, in fontibus & fluminibus. Walafridus Strabo de rebus Eccles. XXVI. *Sciendum autem primo simpliciter in fluviis vel fontibus, baptizatos credentes.* Deinde baptisteria instituta, sed extra Ecclesiam. Paulin. Epist. XII. ad Severum: *Tu vero etiam baptisterium, basilicis duabus interpositum, condidisti.* Tandem in parochialibus Ecclesiis constituta. De *Consecrat.* dist. IV. c. 160. *Perkinsius* βάπτειν, à quo βαπτίζειν immersionem significat, non adspersionem. Nec aliter veteres, quam mersione vel unica, vel trina, baptizabant. Græca Ecclesia etiam hodie baptizandos mergit. Tempore Hieron. omnes Ecclesiæ hunc morem observabant in baptismo, ut ter caput sub aqua mergerent. *Adversus* Lucifer. Erat igitur trina καταδυσις immersio, & trina ἀναδυσις, emersio. *Cyrill.* Hierosol. in Catechesi. Nec invocatio Trinitatis super baptizatum Apostolici instituti & moris est, cum Apostoli in solo nomine Jesu baptizarent. Soli clinici, quod decumberent, baptizati sunt eo quo poterant modo, non lavacro integro, ut hi qui caput sub aqua mergunt, sed toto corpore aqua perfuso. *Cyprianus* IV. Epist. 7. Sic Novatus Baptismum accepit æger, ἐπιχυθεὶς non βαπτισθεὶς. Euseb. VI. Histor. 43. *Salmas.* In veteri Ecclesia baptismum & chrisma statim sequebatur ὄμφαλια, quam etiam infantibus, ut reliquis νεοφωτίσοις dabant. *Casaubon.*

2 *Quendam è familia.*] Paulinus & Fortunatus Cocum fuisse referunt. Unde & Juretus ex vetusto codice suo, qui habet, *Coquum patris familias*, qui emendandum ita Sulpicium censet.

1 *Egressus*

re parte ædium morabatur, arripuit; sævire dentibus miser cœpit, & obvios quoscunque laniare. Commota domus, familia turbata, populus in ugam versus. Martinus se furenti objecit, ac primum stare ei imperat. Sed cum dentibus fremeret, hiantique ore morsum minaretur, digitos ei Martinus in os intulit; *Si habes*, inquit, *aliquid potestatis, hos devora.* Tum vero, ac si candens ferrum faucibus accepisset, longe reductis dentibus digitos beati viri vitabat attingere; & cum fugere de obsesso corpore pœnis & cruciatibus cogeretur, nec tamen exire ei per os liceret, fœda relinquens vestigia, fluxu ventris [1] egestus est.

XVIII. Interea cum de motu atque impetu barbarorum subita civitatem fama turbasset, dæmoniacum ad se exhiberi jubet, imperat, ut an verus esset hic nuntius, fateretur. Tunc confessus est; [2] *sedecim dæmones fuisse, qui rumorem hunc per populum disseminassent, ut hoc saltem metu ex illo Martinus opido fugaretur: barbaros nihil minus quam irruptionem cogitare.* Ita cum hæc immundus spiritus media in Ecclesia fateretur, metu & turbatione præsenti civitas liberata est.

XIX. Apud Parisios vero, dum portam civitatis illius magnis secum turbis euntibus introiret, leprosum miserabili facie horrentibus cunctis osculatus est, atque benedixit, statimque omni malo emundatus est. Postero die ad Ecclesiam veniens nitenti cute, gratias pro sanitate, quam receperat, agebat. Sed nec hoc prætereundum est, quod fimbriæ vestimenti ejus, cilicioque detractæ, crebras super infirmantibus egere virtutes. Nam aut digitis illigatæ, aut collo inditæ persæpe ab ægrotantibus morbos effugaverunt.

XX. [3] Arborius autem, vir præfectorius, sancti admodum & si-

1 *Egestus est.*] Paulinus: *Egestus fluxu.* Fortunatus: *Sordibus egreditur.*

2 *Sedecim dæmones fuisse, qui rumorem hunc per populum disseminassent.*] Quorum est falsos rumores spargere. Minucius in Octavio: *Sic est negotium dæmonum; ab ipsis enim falsus rumor & seritur & fovetur.*

3 *Arborius autem, vir præfectorius.*] Idem Dial. 3. 14. *ex præfecto* appellatur.

1 *Habitu*

& fidelis ingenii, cum filia ejus graviſſimis quartanæ febribus ureretur, epiſtolam Martini, quæ caſu ad eum delata fuerat, pectori puellæ in ipſo acceſſu ardoris inſeruit, ſtatimque fugata febris eſt. Quæ res apud Arborium in tantum valuit, ut ſtatim puellam Deo voverit, & perpetuæ virginitati dicarit; profectuſque ad Martinum, puellam ei, præſens virtutum ejus teſtimonium, quæ per abſentem licet curata eſſet, obtulit: neque ab alio eam, quam à Martino, [1] habitu virginitatis impoſito, paſſus eſt [2] conſecrari.

XXI. [3] Paulinus vero, vir magni poſtmodum futurus exempli, cum oculum graviter dolere cœpiſſet, & jam pupillam ejus craſſior nubes ſuperducta texiſſet, oculum ei Martinus [4] periculo contigit, priſtinamque ei ſanitatem [5] ſublato omni dolore reſtituit.

XXII. Ipſe autem cum caſu quodam eſſet de cœnaculo devolutus, & per confragoſos ſcalæ gradus decidens, multis vulneribus eſſet affectus, cum exanimis jaceret in cellula, &

1 *Habitu virginitatis impoſito.*] Virgines contemnentes impietatem ſeculi, ſolitarie vivebant, ſine voto ſolemni & perpetuo, velo notæ quando egrediebantur, non è monaſterio, ſed è ſuis paternis ædibus. Ejuſmodi virgines multæ fuerunt uſque ad Hieronymi ſeculum, quæ extra monaſterium, privatim & libere vovebant continentiam. Imo tales aliquando fuerunt fœminæ nobiles, quæ domi ſuæ vivebant, & multis ancillis comitatæ procedebant. *Hieron.* ad Demetriad. circa A. cccc. Marcella Romæ inter primas fuit Moniales. *Hieron.* in Epitaphio ejus.

2 *Conſecrari.*] Conſecrare, quo verbo utuntur in ſacrorum ordinum collatione, nihil aliud eſt quam εὐλογεῖν, & benedicere. Alia voce, *conſignare*, dicebatur. *Salmaſ.*

3 *Paullinus vero.*] Fuit hic Paullinus, vir conſularis, & in ſeculari etiam amicitia Severo dilectiſſimus, ut initio Epiſt. 5. ad Severum, ipſe teſtatur: quem Martinus Chriſto ſe ſuaque omnia conſecrantem omnibus pietatis exemplum proponit, cap. XXVI. *Giſelin.*

4 *Periculo.*] Fortunatus, qui hanc eandem Martini vitam carmine profecto non nimium fortunato deſcripſit, neutrius fecit mentionem: tantum adjicit:

Martini digitis, oleo manante lucernæ
Cuncta ſalutifero ſuperans collyria tactu.

Giſelin.

5 *Sublato omni dolore.*] Iterum tamen poſtea morbo oculorum laboravit, ut ex libro ejus primo patet, ubi rogat Martinum:

— *Vultus mihi redde ſalutem.*

6 *Contuſi corporis membra contingere.*] Ita Giſelinus. Sed illa verba: *membra contingere*, deſunt in meo V. C. quorum loco additum reperi: *corporis ſuperlimine dolores.* Quæ lectio elegans valde mihi arridet. *Juret.*

1 *Maxi-*

la, & immodicis doloribus cruciaretur, nocte ei angelus visus est eluere vulnera, & salubri unguine contusi corporis membra contingere; atque ita postero die restitutus est sanitati, ut nihil unquam pertulisse incommodi putaretur. Sed quia longum est ire per singula, sufficiant hæc vel pauca de plurimis: satisque sit nos & in excellentibus non subtrahere veritatem, & in multis vitare fastidium.

XXIII. Atque ut minora tantis inferam (quamvis, ut est nostrorum ætas temporum, quibus jam depravata omnia atque corrupta sunt, pæne præcipuum sit, adulationi regiæ sacerdotalem non cessisse constantiam) cum ad Imperatorem [1] Maximum, ferocis ingenii virum, & bellorum civilium victoria elatum, plures ex diversis partibus episcopi convenissent, & fœda circa principem omnium adulatio notaretur, seque [2] degeneri inconstantia regiæ clientelæ sacerdotalis dignitas subdidisset, in solo Martino Apostolica auctoritas permanebat. Nam etsi pro aliquibus supplicandum regi fuit, [3] imperavit potius quam rogavit: & à convivio ejus frequenter rogatus abstinuit, dicens, *se mensæ ejus participem esse non posse, qui duos Imperatores unum regno, alterum vita expulisset.* Postremo cum Maximus se non sponte

1 *Maximum, ferocis ingenii virum.*] Vide infra Dialogo II. cap. VII. & ibid.

2 *Degeneri inconstantia regiæ clientelæ sacerdotalis dignitas subdidisset.*] Jam hoc ævo illa clericorum à civili magistratu exemptio invaluisse videtur. Hinc eam toties inculcat Severus, maxime in causa Ithaciana. Quorsum & hæc ejus respiciunt verba. In causis mere civilibus Justinianus sanxit leges, ut soli Episcopi de Monachorum & Monialium causis cognoscerent. *Nov.* LXXIV. c. I. licebat tamen pro natura causæ, ad civiles quoque judices pergere. *Nov.* LXXXIII. in præf. & CXXIII. c. 21. At in criminalibus judicio subjecti Magistratus erant: *& si pœna judicaret dignum clericum, tunc spoliari ab Episcopo Sacerdotali dignitate, atque ita sub legum fieri manu decernit.* Nov. LXXXIII. cap. I. & CXXIII. c. 21. Sed tamen ante Justiniani tempora, in quibusdam Ecclesiis, Clerici à civili jurisdictione exemti fuerunt. Concil. Agathens. c. XXXII. *Clericum nullus præsumat apud secularem judicem, Episcopo non permittente, pulsare: sed si pulsatus fuerit, non respondeat, vel proponat, nec audeat criminale negotium in seculari judicio proponere.* Perkinsius.

3 *Imperavit potius quam rogavit.*] Sic Dial. I. *Cum nec solum comitibus, aut præfectis, sed ipsis etiam regibus imperaret.* Fortunatus II.

In Imperatore Martinus & imperat ipsi.
Paulinus:

— *quasi jure jubentis.*

sponte sumpsisse imperium affirmaret, sed [1] impositam sibi à militibus divino nutu regni necessitatem armis defendisse, & non alienam ab eo Dei voluntatem videri, penes quem tam incredibili eventu victoria fuisset, nullumque ex adversariis nisi in acie occubuisse. Tandem victus vel ratione vel precibus, ad convivium venit: mirum in modum gaudente rege, quod id impetrasset. Convivæ autem aderant veluti ad diem festum evocati, summi atque illustres viri; præfectus, idemque [2] consul Euodius, vir quo nihil unquam justius fuit, [3] comites duo summa potestate prædíti, frater regis & patruus; [4] medius inter hos Martini presbyter accubuerat; ipse autem sellula juxta regem posita consederat. Ad medium vero convivium (ut moris est) pateram regi minister obtulit. Ille sancto admodum episcopo potius dari jubet, exspectans atque ambiens ut ab illius dextera poculum sumeret. Sed [5] Martinus ubi ebibit,

1 *Impositam sibi à militibus divino nutu regni necessitatem.*] A. C. CCCLXXXIV. Gratianus Imp. Catechumenus 8. Kal. Septembris occiditur. Fl. Maximus Vir Catholicus tyrannice à militibus Imperator Galliæ, Angliæ & Hispaniæ salutatur. *Fl. Luc. Dexter.* Unam alarum ad Hispaniam, alteram ad Italiam extendit, throno imperii apud Treveros locato. *Gildas* Sapiens de excidio Britanniæ. Fuit Britannus. *Socrates* V. XI. Hispanus. *Sozom.* IV. Constantini consanguineus, vocaturque Fl. Clemens Maximus. *Baron.*

2 *Consul Euodius, vir quo nihil unquam justius fuit.*] Supra II. Hist. circa finem: *causam præfecto Euodio permisit, viro acri & severo.*

3 *Comites duo summa potestate prædíti.*] Amici & comites Augusti dicebantur, qui à consiliis Augusti erant, & amici quidem, quod in interiorem familiaritatem principis admissi & in contubernium adsciti, omnibus ejusdem consiliis interessent. Comites iidem dicebantur, quod Augustum in omnibus processibus, ut vocabant, & expeditionibus bellicis comitarentur. *Consiliarii* etiam Augustorum dicebantur, ut in hac inscriptione Romæ: PROC. AD. BONA. DAMNATORUM. PROC. AD. ALIMENTA. CONSILIARIO. AUGG. Comites igitur isti eodem & nomine & munere usque ad posteriores imperatores manserunt. nam *comites consistorii vel consistoriani*, dicebantur. consistorium, ut notum est τὸ συνέδριον principis. Constantinus, ut honorarius esset titulus, effecit, & ad varias præfecturas & administrationes & artes extendit, quas hoc titulo honoravit. Atque hæc Comitum origo. *Salmasius.*

4 *Medius inter hos.*] Locus ille honoratissimus est. Sic apud Ovidium IV. Metam. *Ara Jovis media est.* inter Mercurii & Palladis aram. Sallustius in Jugurtha: *Hiempsal dextra Adherbalem adsedit, ne medius ex tribus, quod apud Numidas honori ducitur, Jugurtha foret.* Horn.

5 *Martinus ubi ebibit, pateram presbyter*

bit, pateram presbytero suo tradidit, nullum scilicet existimans digniorem, qui post se biberet: nec integrum sibi fore, si aut regem ipsum, aut eos qui à rege erant proximi, presbytero prætulisset. Quod factum Imperator, omnesque qui tunc aderant, ita admirati sunt, ut hoc ipsum eis in quo contempti fuerant placeret: celeberrimumque per omne palatium fuit, fecisse Martinum in regis prandio, quod in infimorum judicum conviviis episcoporum nemo fecisset. Eidemque Maximo longe ante prædixit futurum, ut si ad Italiam pergeret, quo ire cupiebat, [1] bellum Valentiniano Imperatori inferens, sciret se primo quidem impetu futurum esse victorem, sed parvo post tempore esse periturum. Quod quidem ita vidimus. Nam primo adventu ejus [2] Valentinianus in fugam versus est, deinde post annum fere resumtis viribus, [3] captum intra Aquileiæ muros Maximum interfecit.

XXIV. Con-

tero suo tradidit, nullum scilicet existimans digniorem, qui post se biberet.] Presbyteri & Episcopi Hieronymi ævo, sola ordinatione differebant. Chrysostomus dixit: μόνῃ τῇ χειροτονίᾳ ἀνωτέρω Episcopos supra presbyteros. Theophylactus presbyteros, μόνῃ τῇ χειροτονίᾳ ὑποδεεστέρους, id est, inferiores esse. Quod discrimen circa Nicænum concilium invaluit. Antea enim presbyter & Episcopus iidem erant. Deinde ex novo Ecclesiæ instituto facta nominis, ordinis & muneris divisione, unus ex eodem olim ordine ac collegio, *Episcopus* dictus est cum majore dignitate, cæteri *presbyteri* cum minore. Quæ forma regiminis nec Apostolica fuit, nec Apostolicæ ac divinæ institutionis, nec etiam Apostolicæ successionis. *Salmas.*

1 *Bellum Valentiniano Imperatori inferens.*] Causa ejus, vel prætextus fuit illata Ambrosio injuria. Eum enim, instinctu Justinæ matris Arianæ, Valentinianus templo inclusum male tractarat. Quam occasionem arripiens Maximus, primo per literas hortatur Valentinianum, ut à persecutione piorum desistat; mox bellum eidem, quasi vindex Ambrosii, infert. *Theodor.* v. 13. 14. *Socrates* v. XI. *Nicephor.* XII. 19. 20.

2 *Valentinianus in fugam versus est.*] Adventu Maximi cognito, Valentinianus Mediolano in Illyricum fugit, auxilia Theodosii contra Maximum implorans. *Iidem*, & Orosius.

3 *Captum intra Aquileiæ muros Maximum interfecit.*] Prosper Aquitanicus: *Theodosio* II. *& Cynegio* Coss. *Maximus Tyrannus à Valentiniano & Theodosio Imperat. tertio ab Aquileia lapide spoliatus indumentis regiis, sistitur & capite plectitur.* Ausonius in claris urbibus de Aquileia:

——— *sed magis illud*
Eminet, extremo quod te sub tempore legit,
Solveret exacto cui justa piacula bello.

XXIV. Constat autem etiam Angelos ab eo plerumque visos, ita ut conserto invicem apud eum sermone loquerentur: Diabolum vero tam conspicabilem & subjectum oculis habebat, ut sive se in propria substantia contineret, sive in diversas figuras spiritualesque nequitias transtulisset, qualibet ab eo sub imagine videretur. Quod cum diabolus sciret se effugere non posse, conviciis eum urgebat frequenter, quia fallere non posset insidiis. Quodam autem tempore cornu bovis cruentum in manu tenens, cum ingenti fremitu cellulam ejus irrupit, cruentamque ostentans dexteram, & admisso recens scelere congaudens: *Ubi est*, inquit, *Martine virtus tua? unum de tuis modo interfeci.* Tunc ille [1] convocatis fratribus refert, quid diabolus indicasset: solicitos esse præcepit per cellulas singulorum, quinam hoc casu fuisset adfectus. Neminem quidem deesse de monachis, sed unum rusticum mercede conductum, ut vehiculo ligna deferret, esse ad silvam nuntiant. Jubet Igitur aliquos ire ei obviam. Itaque haud longe à monasterio jam pæne exanimis invenitur. Extremum

Maximus, armigeri quondam sub nomine lixæ.
Felix quæ tanti spectatrix læta triumphi
Punisti Ausonio Rutupinum morte latronem.

Anno CCCLXXXVIII. VI. Kal. Septembr. Sextus Flavius Maximus cum Victore filio necatur. Hoc uno maxima saltem laude dignus, quod fraudes detexit Heresiarchæ Priscilliani, eumque de Hispaniis expulit, reluctantemque parere concilio Cæsaraugustano, deinde Burdegalensi, coëgit ire Treviros: ac tandem dignas de homine impuro sceleratoque pœnas sumsit, licet non servato juris ordine, tamen convictum gladio animadverti jussit. *Dexter.* Eadem fere Idatius Lamacensis in Hispania Episcopus habet, cujus Chronicon Jacobus Sirmundus publicavit. De cæde Maximi sic: *Æra* 426. (A.C. 388.) *Maximus Tyrannus occiditur per Theodosium tertio lapide ab Aquileia*, V. *Kal. Augusti. & eodem tempore vel ipso anno, in Galliis per Arbogastem comitem filius Maximi, nomine Victor, extinctus est.* Vide & Orosium.

1 *Convocatis fratribus.*] Paulinus substituit, *proceres.* Ut alludat ad nobiles multos qui in Monasterio Martini fuerunt: de quibus supra cap. VII. Fratres inter se omnes Christiani, atque ita invicem se olim appellabant. Tertullian. in Apologetico: *At quanto dignius fratres & dicuntur & habentur qui unum patrem Deum agnoverunt.* Inde est quod Episcopi antiqui quoslibet è plebe *fratres* appellare solebant. *Salmasius.*

1 *Indicat*

mum tamen ſpiritum trahens, [1] indicat fratribus caſum mortis & vulneris: junctis ſcilicet bubus dum diſſoluta arctius loro conſtringit, bovem ſibi excuſſo capite inter inguina cornu injeciſſe. Nec multo poſt vitam reddidit. Videtis quo judicio Domini, diabolo data fuerit hæc poteſtas. In Martino illud mirabile erat, quod non ſolum hoc quod ſupra retulimus, ſed multa iſtiuſmodi, quoties accidiſſent, longe ante prævidebat, & ſibi nuntiata fratribus indicabat. Frequenter autem diabolus, dum mille nocendi artibus ſanctum virum conabatur illudere, viſibilem ſe ei formis diverſiſſimis ingerebat. Nam interdum in Jovis perſonam, plerumque Mercurii, perſæpe etiam ſe Veneris ac Minervæ transfiguratum vultibus offerebat. Adverſus quem ſemper interritus, [2] ſigno ſe crucis & orationis auxilio protegebat. Audiebantur etiam plerumque convicia, quibus illum turba dæmonum protervis vocibus increpabat. Sed omnia falſa & vana cognoſcens, non movebatur objectis. Teſtabantur etiam aliqui ex fratribus, audiſſe ſe dæmonem potervis Martinum vocibus increpantem, cur intra monaſterium aliquos ex fratribus, qui olim baptiſmum diverſis erroribus perdidiſſent, converſos poſtea recepiſſet, exponentem crimina ſingulorum: Martinum diabolo repugnantem reſpondiſſe conſtanter, antiqua delicta melioris vitæ converſatione purgari; & per miſericordiam Domini abſolvendos eſſe peccatis, qui peccare deſinerent. Contradicente diabolo, non pertinere ad veniam criminoſos, & ſemel lapſis nullam à Domino clementiam præſtari; tunc in hanc vocem fertur exclamaſſe Martinus; *Si tu ipſe, ô miſerabilis, ab hominum inſectatione deſiſteres, & te factorum tuorum vel hoc tempore, cum dies judicii in*

1 *Indicat fratribus caſum mortis.*] Codex Jureti: *cauſam mortis.* Quod rectius.

2 *Signo ſe crucis & orationis auxilio protegebat.*] Sic ſæpe. Vide ſupra cap. 9. & Epiſt. 1. *Ubi vero auxilium crucis & orationis arma repetiiſſet.* Nimirum ſuperſtitio illa paulatim tum invaluit.

in proximo est, pœniteret, ego tibi vere confisus in Domino, [1] *Christi misericordiam pollicerer.* O quam sancta de Domini pietate præsumptio! in qua, etsi auctoritatem præstare non potuit, ostendit affectum. Et quia de diabolo, ejusdemque artibus sermo exortus est; non ab re videtur, licet extrinsecus, referre quod gestum est, quia & quædam in eo Martini virtutum portio est, & res digna miraculo recte memoriæ mandabitur, in exemplum cavendi, si quid deinceps uspiam tale contigerit.

XXV. [2] Clarus quidam nomine, adolescens nobilissimus, mox [3] presbyter, nunc felici beatus excessu, cum relictis omnibus se ad Martinum contulisset, brevi tempore ad summum fidei virtutumque omnium culmen enituit. Itaque cum [4] haud longe sibi ab episcopi monasterio tabernaculum constituisset, multique apud eum fratres commorarentur, juvenis quidam ad eum Anatolius nomine, sub professione monachi omnem humilitatem atque innocentiam mentitus accessit, habitavitque aliquamdiu in commune cum cæteris. Dein procedenti tempore, angelos apud se loqui

1 *Christi misericordiam pollicerer.*] Intolerabilis hic Martini error. Nec Sulpicius excusatione sua demit, sed auget. Origenes primus ejus erroris author. Diabolos enim salvandos, docuit Homil. IX. in Hierem. & I. περὶ ἀρχῶν 6. 8. alibi contrarium asserit. Vide Dialog. I. 3. *Horn.*

2 *Clarus quidam.*] Hic Martino fuit carissimus discipulus, ut indicio est epistola Severi ad Aurelium, qui domino & præceptori suo præmortuus, à Severo fratre dedicato altari, à Paullino epitaphiis tribus honestatus est: è quibus è Paullini ep. XII. illud primum est,

Nominis ut titulo sic mentis lumine Clarus,
Presbyter hoc tegitur, sed membra caduca, sepulcro.

Giselin. Epistola II. *presbyterum sanctum Clarum, qui nuper excesserat.*

3 *Presbyter.*] Hoc nomen ex Judaismo recentiori, post urbis excidium, ad Christianos fluxit. זקנים iis dicebantur, quos LXX. πρεσβυτέρους transtulere. Vide Cod. Theod. lib. 16. tit. 8. l. 8. 14. *Seldenus.*

4 *Haud longe sibi ab episcopi monasterio tabernaculum constituisset.*] In veterum Monasteriis non cohabitabant omnes Monachi, sed fere singuli, in vicino quodam tractu, cellas sibi in rupibus, vel ex alia materia, struebant. In Vita Antonii Cap. XXI. *Erant in monte monasteria tanquam tabernacula.* Ruffinus de vitis Monachorum Ægypti: *Commanent per eremum dispersi & separati cellulis.* Plurima ejusmodi exempla in vitis Patrum extant. *Horn.* Vide notas ad Dial. I. cap. V.

loqui solére dicebat. Cum fidem nullus adhiberet, signis quibusdam plerosque ad credendum cohortabatur. Postremo eousque processit, ut inter se ac Deum angelos discurrere prædicaret; jamque se unum ex prophetis haberi volebat. Clarus tamen nequaquam ad credendum cogi poterat. Ille ei iram Domini & præsentes plagas, cur sancto non crederet, comminari. Postremo in hanc vocem erupisse se fertur; *Ecce hac nocte vestem mihi candidam Dominus de cœlo dabit, qua indutus* [1] *in medio vestrum diversabor: idque vobis signum erit, me Dei esse virtutem, qui Dei veste donatus sim.* Tum vero grandis omnium ad hanc professionem exspectatio. Itaque ad mediam fere noctem fremitu insultantium commoveri omne monasterium loco visum est. Cellulam autem, in qua idem adolescens continebatur, crebris cerneres micare luminibus, fremitusque in ea discurrentium, & murmur quoddam multarum vocum audiebatur. Deinde facto silentio egressus, unum de fratribus, Sabatium nomine ad se vocat, tunicamque ei, qua erat indutus, ostendit. Obstupefactus ille convocat cæteros. Ipse etiam Clarus accurrit; adhibitoque lumine, vestem omnes diligenter inspiciunt. Erat autem summa mollitie, candore eximio, micante purpura, nec tamen cujus esset generis aut velleris, poterat agnosci. Curiosius tamen oculis aut digitis attrectata, non aliud quam vestis videbatur. Interea Clarus fratres admonet, orationi instare, ut manifestius eis Dominus quidnam esset ostenderet. Itaque reliquum noctis [2] hymnis psalmisque consumitur. At ubi illuxit dies, adpre-

1 *In medio vestrûm diversabor.*] Hac voce nihil hic & apud Marcellinum, aliosque horum æquales frequentius. *Gisilin.*

2 *Hymnis psalmisque consumitur.*] Paulinus docet jam tum temporis Psalmos in monasteriis decantatos fuisse:

— *Ocyus omnis*
Turba ad consuetos modulamina dulcia psalmos
Advolat & sanctis solatia quærit in hymnis.

Et lib. 1.

— *cellamque replevit, (ces.*
Et sanctas cecinit concors Symphonia voces.

Sigebertus in Chronico author est, Damasum Papam rogatu Hieronymi Psalterium in Gallicanis Ecclesiis decantari instituisse.

adprehensum dextera trahere ad Martinum volebat, bene conscius, illudi illum diaboli arte non posse. Tum vero reniti ac reclamare miser cœpit, interdictumque sibi dicebat, ne se Martino ostenderet. Cumque invitum ire compellerent, inter trahentium manus vestis evanuit. Unde quis dubitet hanc etiam Martini fuisse virtutem, ut phantasiam suam diabolus, cum erat Martini oculis ingerenda, dissimulare diutius, aut tegere non posset. Animadversum est tamen eodem fere tempore fuisse in Hispaniis juvenem, qui cum sibi multis signis auctoritatem paravisset, eousque elatus est, ut se Heliam profiteretur. Quod cum plerique temere credidissent, addidit, ut se Christum esse diceret: in quo etiam adeo illusit, ut eum [1] quidam episcopus, nomine Rufus, ut Dominum adoraret: propter quod eum postea ab episcopatu dejectum vidimus. Plerique etiam nobis è fratribus retulerunt, eodem tempore in Oriente quendam exstitisse, [2] qui se Joannem esse jactitaret. Ex quo conjicere possumus, istiusmodi pseudo-prophetis existentibus, [3] Antichristi adventum imminere, qui jam in istis mysterium iniquitatis operatur. Neque enim prætereundum videtur, quanta Martinum sub iisdem diebus diabolus arte tentaverit. Quodam enim die præmissa præ se, & circumjectus ipse luce purpurea, quo facilius clari-

1 *Quidam episcopus, nomine Rufus, ut Dominum adoraret.*] Fl. Jul. Dexter in Chronico A. C. ccccxxxiv. *Ruffus ex Charia, Episcopus in Hispania creatur, qui per aliquot annos mirifice deceptus, de gradu Pontificio ex sententia frequentis concilii dejicitur.* Ad quem locum Bivarius: Rem gestam scripsit Severus in Vita Martini, capite vigesimo quinto.

2 *Qui se Joannem esse jactitaret.*] Ultimis his in Anglia annis, secta quædam pestilens exorta est, eorum qui se Quærentes vocant sive expectantes. Illi expectant Apostolum Joannem, quem adhuc vivere credunt, & brevi compariturum ut Ecclesias restituat. Alii dixerunt eum jam in Suffolcia conspectum. Juxta alios vero in Transylvania adhuc hæret; & eo destinarunt literas quibus ipsum hortantur, ut maturet in Angliam venire. Ideo moris apud eos est, cum peregrinum aliquem vident, inquirendi num is Johannes Apostolus sit. *Honorius Reggius.*

3 *Antichristi adventum imminere, qui jam in istis mysterium iniquitatis operatur.*] Supra 11. Hist. de Nerone: *subseculi fine mittendum, ut mysterium iniquitatis exerceat.* Vide Dialogo 11. cap. xvi.

1 *Calcei*

claritate adsumpti fulgoris illuderet, veste etiam regia indutus, diademate ex gemmis auroque redimitus, [1] calceis auro illitis, sereno ore, læta facie, ut nihil minus quam diabolus putaretur, oranti in cellula astitit. Cumque Martinus primo aspectu ejus fuisset hebetatus, [2] diu multumque silentium ambo tenuerunt. Tunc prior diabolus: *Agnosce*, inquit, *Martine, quem cernis. Christus ego sum: descensurus ad terram, prius me manifestare tibi volui.* Ad hæc cum Martinus taceret, nec quidquam responsi referret, iterare ausus est diabolus professionis audaciam: *Martine quid dubitas credere, cum videas?* [3] *Christus ego sum.* Tum ille, revelante sibi spiritu, ut intelligeret diabolum esse, non Deum; *Non se*, inquit, *Jesus Dominus purpuratum & diademate renitentem venturum esse prædixit. Ego Christum, nisi in eo habitu, formaque qua passus est,* [4] *nisi crucis stigmata proferentem, venisse non credam.* Ad hanc ille vocem statim ut fumus evanuit, & [5] cellulam tanto fœtore complevit, ut indubia indicia relinqueret, diabolum se fuisse. Hoc ita gestum, ut supra retulimus, ex ipsius Martini ore cognovi, ne quis forte existimet fabulosum.

XXVI. Nam cum olim audita fide ejus, vita atque virtutibus,

1 *Calceis auro illitis.*] Fortunatus II. 10.

—— *cui calceus illitus auro.*

Usitatum id veteribus. *Athenæus* XII. 18. Plautus Bacchid. *qui soccis habeat auro suppactum solum.* Lampridius in Heliogabalo: *quæ aurum vel gemmas in calceamentis haberent.*

2 *Diu multumque silentium ambo tenuerunt.*] Fortunatus:

Mutuaque ambo diu tenuere silentia fastu,
Mirans ille virum, dum despicit iste superbum.

3 *Christus ego sum.*] Simili fraude Diabolus apparuit Pachomio. In vita ejus: *Introivit ad eum diabolus habitu simulato & ex adverso consistens:* Ave, *inquit*, Pachomi. Ego sum Christus, & venio ad te fidelem amicum meum.

4 *Nisi crucis stigmata proferentem.*] Quæ sibi impressa fuisse Franciscus finxit, & Monachus ille Bernensis superiori seculo, de quo Sleidanus in commentariis. Respiciunt hæc Thomæ incredulitatem. Nam etiam stigmata crucis Diabolus, fallendis hominibus, repræsentare posset. *Horn.*

5 *Cellulam tanto fœtore replevit.*] Dæmoni fœtorem tribuebant, ut ex multis Paulini locis patet. Hieron. in Hilarione: *Habebat senex hanc gratiam, ut ex odore corporum, vestiumque sciret, cui dæmoni vel cui vitio subjaceret.*

tutibus, desiderio illius æstuaremus, gratam nobis ad eum videndum peregrinationem suscepimus, simul quia jam ardebat animus vitam illius scribere; partim ab ipso, inquantum ille interrogari potuit, sciscitati sumus; partim ab his qui interfuerant, vel scribebant, cognovimus. Quo quidem tempore credi non potest, qua me humilitate, qua benignitate susceperit; congratulatus plurimum, & gavisus in Domino, quod tanti esset habitus à nobis, quem peregrinatione suscepta expetissemus. Miserum me (pæne non audeo confiteri) cum me sancto convivio suo [1] dignatus est adhiberi; aquam manibus nostris ipse obtulit, ad vesperum autem [2] ipse nobis pedes abluit; nec reniti ad hoc aut contraire constantia fuit. Ita auctoritate illius oppressus sum, ut nefas putarem si non acquievissem. Sermo autem illius non alius apud nos fuit, quam mundi hujus illecebras & sæculi onera relinquenda, ut Dominum Jesum liberi expeditique sequeremur; præstantissimumque nobis præsentium temporum [3] illustris viri Paullini, cujus supra mentionem fecimus, exemplum ingerebat, qui summis opibus abjectis, Christum secutus, solus pæne his temporibus Euangelica præcepta compleret: illum nobis sequendum, illum clamabat imitandum; beatumque esse præsens sæculum, tantæ fidei virtutisque documento, cum secun-

1 *Dignatus est adhiberi.*] Eam loquendi formam observavimus loco non uno: nominatim, ubi de manna agit: *Sexto tamen die, quia sabbatho colligi non licebat, duplum præsumerent.* Et Exodi 1. *Nec dissimulari cruentum imperium licebat.* Giselinus.

2 *Ipse nobis pedes abluit.*] Pedes abluere Orientalibus in usu, qui plerumque discalceati incedebant. Quod si quis alteri eos ablueret, id summæ humilitatis signum. Et hoc Christus ostendit cum discipulis suis pedes lavaret. Hinc ritus ille in Ecclesia invaluit, adeo ut ablutionem pedum Cyprianus lib. de unctione Chrismatis dicat à Christo in æternum institutam. Unde Papa quotannis, & magni Reges ac Reginæ, pedes pauperum, mimico ritu, & vanissima superstitione, abluunt, cum omni humilitate interna careant. *Horn.*

3 *Illustris viri Paullini.*] Hic est Episcopus ille Nolanus, vir imprimis sæculo suo celebris & Martino charus. Ejus collum sanavit, supra c. XXI. Alium nunc fuisse ab illo Paullino, qui carmine vitam & miracula Martini scripsit, Baronius multis probat argumentis.

1 *Non*

ſecundum ſententiam Domini, dives & poſſidens multa, vendendo omnia & dando pauperibus, quod erat factu impoſſibile, poſſibile feciſſet exemplo. Jam vero in verbis & confabulatione ejus quanta gravitas, quanta dignitas erat! quam alacer, quam efficax, & quam in exſolvendis ſcripturarum quæſtionibus promptus & facilis! Et quia multos ad hanc partem incredulos ſcio, quippe quos viderim, meipſo etiam referente, non credere; Jeſum teſtor, ſpemque communem, me ex nullius unquam ore tantum ſcientiæ, tantum ingenii, tam boni, & tam puri ſermonis audiſſe. Quanquam in Martini virtutibus quantula eſt iſta laudatio? niſi quod mirum eſt, homini illitterato ne hanc quidem gratiam defuiſſe. Sed jam finem liber poſtulat, ſermo claudendus eſt; [1] non quod omnia quæ de Martino fuerant dicenda, defecerint; ſed quia nos, ut inertes Poëtæ, extremo in opere negligentes, victi materiæ mole ſuccumbimus. Nam etſi facta illius explicari verbis utcumque potuerunt; interiorem vitam illius, & quotidianam converſationem, & animum cœlo ſemper intentum nulla unquam (vere profiteor) explicabit oratio, illam ſcilicet perſeverantiam, & temperamentum in abſtinentia & jejuniis, potentiam in vigiliis & orationibus; nocteſque ab eo perinde ac dies actas, nullumque vacuum ab opere Dei tempus, quo vel otio indulſerit, vel negotio. Sed nec cibo aut ſomno quidem, niſi inquantum naturæ neceſſitas cogebat. Vere fatebor, non ſi ipſe (ut ajunt) ab inferis Homerus emergeret, poſſet exponere; adeo omnia majora in Martino ſunt, quam ut verbis concipi queant. [2] Nunquam hora ulla momentumque præteriit, quo non aut orationi incumberet;

1 *Non quod omnia quæ de Martino erant dicenda, defecerint.*] Epiſt. 1. *Cum ibidem ſim profeſſus, me non omnia illius facta complexum: quia ſi perſequi univerſa voluiſſem, immenſum volumen legentibus edidiſſem.*

2 *Nunquam hora ulla momentumque præteriit, quo non aut orationi incumberet.*] Nondum eo ſeculo horæ Canonicæ invaluerant; ſed libere obſervabant tempora precandi. Walafridus Strabo cap. xxv. longo poſt Apoſtolos tempore eas inſti-

ret; aut si quid aliud forte agebat, nunquam animum ab oratione laxabat. Nimirum ut fabris ferrariis moris est, qui inter operandum pro quodam laboris levamine incudem suam feriunt; ita Martinus etiam dum aliud agere videretur, semper orabat. O vere beatus, in quo dolus non fuit; neminem judicans, neminem condemnans, nulli malum pro malo reddens! Tantam quippe adversum omnes injurias patientiam adsumpserat, ut cum esset [1] summus sacerdos, impune etiam ab infimis clericis læderetur; nec propter id eos aut loco unquam amoverit, aut à sua quantum in ipso fuit, caritate repulerit. Nemo unquam illum vidit iratum, nemo commotum, nemo mœrentem, nemo ridentem; unus idemque semper, cœlestem quodammodo lætitiam vultu præferens, extra naturam hominis videbatur. Nunquam in illius ore nisi Christus, nunquam in illius corde nisi pietas, nisi pax, nisi misericordia inerat. Plerumque etiam pro eorum qui obtrectatores illius videbantur, solebat flere peccatis, qui remotum & quietum venenatis linguis & vipereo ore carpebant. Et vere nonnullos experti sumus invidos virtutibus vitæque ejus, qui in illo oderant, quod in se non videbant, & quod imitari non valeinstitutas ait. Cassianus, *primæ* officium suo tempore institutum asserit. III. Instit. Cœnob. 4. Falsum est quod Baron. dicit *de quatuor diurnis horis*, sæpe agere Chrysostomum & Basilium. *Perkins.*

1 *Summus sacerdos.*] Id est Episcopus. Qui etiam Papæ illis seculis dicti. Quod ex Cypriano, Hieronymo, aliis inferioris multo ævi patet. Nam & Anselmus Cantuariensis Archiepiscopus ab Urbano II. vocatus est *Papa alterius orbis*, quod legitur apud Gervasium Dorobernien sem Monachum in l. Mss. quem sub titulo *Imaginationis*, contra Robertum Abbatem S. Augustini, annis abhinc amplius quadringentis composuit. *Selden.* Ab initio omnes Episcopi dicti sunt Pontifices & summi sacerdotes, non solus Episcopus Romanus. Ab Ecclesia Judaica hæc appellatio fluxit, ut plurima alia ritus Judaici nomina à Synagoga in Ecclesiam Christi post primum & alterum seculum migrarunt, ut *Sacerdotes*, *Levitæ*, *altaria*, *sacrificia*, *azyma*, temporibus Apostolicis plane incognita, & ab eorum institutis ac Christiana religione prorsus aliena. *Summus* autem *Sacerdos* non semper apicem potestatis aut Imperii significabat, sed etiam qui in aliqua re aut ordine primus censebatur, nuncupatus etiam summus est. Sic *summus Senator*, *summus Lictor*, & alia. *Salmasius.* Sic Johannes Baptista vocatur הכהן הגדול in Historia Ebraica & Chronico templi secundi, & in Johasin Augustinus.

1 *Non*

valebant. Atque ô nefas dolendum & ingemiscendum, non alii fuere insectatores ejus, licet pauci admodum, [1] non alii tamen quam episcopi [2] ferebantur! Nec vero quenquam nominare necesse est, licet nosmetipsos plerique circumlatrent. Sufficit, ut si quis ex his hæc legerit, & agnoverit, erubescat. Nam si irascitur, de se ipse dictum fatebitur, cum fortasse nos de alio senserimus. Non refugimus autem, ut si qui ejusmodi sunt, nos quoque cum tali viro oderint. Illud facile confido, omnibus sanctis opusculum istud gratum fore. De cætero si quis hæc infideliter legerit, ipse peccabit. Ego mihi conscius sum, me rerum fide, & amore Christi impulsum, ut hæc scriberem, manifesta exposuisse, vera dixisse: paratumque, ut spero, habebit à Deo præmium, non quicumque legerit, sed quicumque crediderit.

1 *Non alii tamen quam Episcopi.*] Paulinus *Sacerdotes* nominat. Quia nempe iidem Sacerdotes qui Episcopi, ut ex Paulino apparet, & Gregor. Turon. lib. de glor. Confess. cap. 17. Ambros. v. epist. 30. *Juret.*

2 *Ferebantur.*] Juretus ex Codice suo emendat *videbantur.*

Sul-

SULPICI SEVERI

EPISTOLÆ.

AD

EUSEBIUM PRESBYTERUM,

Contra æmulos virtutum B. Martini.

EPISTOLA I.

HEsterna die cum ad me plerique Monachi veniſſent, inter fabulas juges, longumque ſermonem, mentio incidit libelli mei, quem de vita B. viri Martini edidi, ſtudioſeque eum à multis legi, libentiſſime audiebam. Interea indicatur mihi, dixiſſe quendam malo ſpiritu ſuſcitatum, cur Martinus, qui mortuos ſuſcitaſſet, flammas domibus depuliſſet, ipſe nuper aduſtus incendio, periculoſæ fuiſſet obnoxius paſſioni. O iſtum, quiſquis eſt, miſerum! Judæorum in verbis ejus perfidiam & dicta cognoſcimus, qui in cruce poſitum Dominum his verbis increpabant: *Alios ſalvos fecit, ſe ipſum ſalvum facere non poteſt.* Vere plane iſte, quicumque

AD EUSEBIUM PRESBYTERUM.] Lazius hanc epiſtolam ſuperiori libro præmittit, & ad eundem Deſiderium miſſam vult, cui adſtipulantur tres mſſ. Lovanienſes. Verum reliqui iidemque antiquiſſimi eandem Euſebio presbytero, poſtmodum Epiſcopo, inſcribunt, ſumpto eodem hoc titulo ex verbis Galli Dial. 2. ſegm. 9. Quid quod ex ſolo epiſtolæ argumento certa poterat fieri conjectura ad Deſiderium non eſſe ſcriptam? Eſt enim perpetua querela de libello ſuo apud quoſdam male audiente. Cujus quidem querelæ tota culpa, in eo ſolo hærebat, qui ejuſdem non modo nemini, ſed etiam improbis copiam fecerat. Cur hic Deſiderium eo nomine non accuſat, ut epiſtola 3. ſuam ſocrum, quam non atteſtatione nuda, ſed obtorto collo quaſi loris adſtrictam ad tribunal prætoris rapit. Deſiderio enim ſoli eum libellum ediderat, & ediderat non prodendum: quod & ille ita fore ſpoponderat. Denique non niſi eraſo frontis titulo, & ſuppreſſo auctoris nomine legi à quoquam eum voluerat. Atqui horum hic nulla mentio. Quæ ſine dubio fuiſſet, ſi eidem Deſiderio fuiſſet inſcripta. *Giſelin.*

que est, si illis temporibus natus esset, & in Dominum hac voce dicere potuisset, qui simili sanctum Domini blasphemat exemplo. Quid ergo, quisquis es, Martinus ideo non potens, ideo non sanctus, quia est periclitatus incendio? O beatum, & per omnia similem Apostolis, etiam in his conviciis, virum! Nempe hoc & de Paullo gentiles illi, cum eum vipera momordisset, sensisse referuntur: *Hic homo debet homicida esse, quem salvum factum de mari, fata vivere* [1] *non sinunt.* At ille, excussa vipera in ignem, nihil mali patiebatur. Illi autem subito casurum, & repente moriturum eum putabant: sed cum viderent nihil mali contingere ei, convertentes se, dicebant eum Deum esse. Alioquin, vel horum exemplo, omnium mortalium infelicissime, perfidiam tuam coarguere ipse debueras: ut si tibi scandalum moverat, quod Martinus flamma ignis videbatur attactus, hunc rursum attactum ad merita illius & virtutem referres, quod circumseptus ignibus non periisset. Agnosce enim miser, agnosce quod nescis, omnes fere sanctos magis insignes periculorum suorum fuisse virtutibus. Video quidem Petrum fide potentem, rerum obstante natura mare pedibus supergressum, & instabiles aquas corporeo pressisse vestigio. Sed non ideo minor mihi videtur [2] gentium prædicator, quem fluctus absorbuit, & post triduum totidemque noctes emergentem è profundo, unda restituit: atque haud scio, an pene plus fuerit vixisse in profundo, an supra maris profunda transiisse. Male νυχθήμερον de integro triduo accepit, cum sit una tantum, cum die, nox. Cæterum quomodo Paulus ἐν βυθῷ fuerit, variæ interpretum sententiæ sunt. Quidam id de loco, cui nomen βυθὸς, accipiunt, in quo Paulus Lystræ latuerit. Alii de mari in quo post naufragium natarit. Sic Græcus Scholiastes: νυχθήμερον νηχόμενος ἐν τῷ πελάγει. Severus eum in ipso maris profundo fuisse opinatur. *Horn.*

1 *Non sinunt.*] Fortasse verior sit lectio, *sinerunt*. Nam hoc etiam præteritum à *sino* formari testatum reliquit Diomedes lib. 1. Gramm. Publius de vita sua: *Quod si me invitum abire siniſſet*, Item Scaurus: *Prædium non sini fieri.* Giselinus.

2 *Gentium prædicator, quem fluctus absorbuit.*] De Paulo, non de Jona loquitur. Meminit hujus rei 11 Cor. XI. 25. νυχθήμερον ἐν τῷ βυθῷ πεποίηκα. Quæ Severus ita transfert: *Post triduum totidemque noctes emergentem è profundo, unda restituit: atque haud scio, an pene*

totidemque noctes emergentem è profundo unda restituit: atque haud scio, an pæne plus fuerit vixisse in profundo, an supra maris profunda transiisse. Sed hæc tu, ut arbitror, stulte non legeras, aut lecta non audieras. Neque enim absque divino consilio istiusmodi exemplum beatus Euangelista sacris litteris protulisset, nisi ut ex his humana mens erudiretur naufragiorum atque serpentium casus: &, sicut Apostolus refert, qui nuditate, fame latronumque periculis gloriatur, omnia hæc sanctis hominibus, atque omnibus ad perpetiendum, quidem esse communia: sed his tolerandis atque vincendis præcipuam semper justorum fuisse virtutem, dum per omnia tentamenta patientes, semper invicti, tanto fortius vincerent, quanto gravius pertulissent. Unde hoc, quod ad Martini infirmitatem vocatur, plenum est dignitatis & gloriæ: si quidem periculosissimo casu tentatus, evicerit. Cæterum id omissum à me libello illo, quem de vita illius scripsimus, nemo miretur: cum ibidem sim professus, [1] me non omnia illius facta complexum: quia si persequi universa voluissem, immensum volumen legentibus edidissem. Neque sunt tam parva quæ gessit, ut omnia potuerint comprehendi. Sed tamen hoc de quo quæstio incidit, latere non patiar, & rem omnem, ut gesta est, referam, ne forte inconsultum hoc, quod ad vituperationem beati viri poterat opponi, prætermisisse videamur. Cum [2] ad diœcesim quandam pro solenni consuetudine (sicut Episcopis visitare Ecclesias suas moris est) media fere hyeme Martinus venisset, mansionem ei [3] in secretario

1 *Me non omnia illius facta complexum.*] Sic in Prologo vitæ Martini testatur. Vide etiam cap. xxv.

2 *Ad diœcesin quandam.*] Ante Constantinum nullæ notæ Diœceseos, quæ plures Provincias complecterentur, & vicariis parerent. Hic primus plures Provincias in unum velut corpus redactas, uni dedit administrandas. Administratio ejus διοίκησις. Plures vicarii uni præfecto suberant. Quatuor tales præfecti prætorio in toto Imperio Romano. Hinc & in Ecclesia diœceseon Exarchi & Patriarchæ. Diœcesis igitur Episcopi, est cujuscunque territorii jurisdictio ad unius civitatis Episcopum pertinens. *Salmas.*

3 *In secretario Ecclesiæ.*] De secreto sive se-

creatario Ecclesiæ clerici paraverunt, multumque ignem scabro jam & pertenui pavimento subdiderunt, lectumque ei plurimo stramine exstruxerunt. Dein cum se Martinus cubitum collocasset, insuetam mollitiem strati male blandientis horrescit: quippe qui [1] nuda humo uno tantum cilicio superjecto, cubare consueverat. Itaque quasi accepta permotus injuria stramentum omne projecit. Casu super fornaculam, partem paleæ illius, quam removerat, aggessit. Ipse, ut erat moris, nuda humo, lassitudine itineris urgente requievit. Ad mediam fere noctem, per interruptum, ut supra diximus, pavimentum ignis æstuans, arescentes paleas apprehendit. Martinus somno excitus re inopinata, ancipiti periculo, & maxime (ut referebat) diabolo insidiante atque urgente præventus, tardius quam debuit ad orationis confugit auxilium. Nam erumpere foras cupiens, cum pessulo, quem ostio obdiderat, diu multumque luctatus, gravissimum circa se sensit incendium: adeo ut vestem, qua indutus erat, [2] ignis assumpserat. Tandem in se reversus, non in fuga, sed in Domino esse præsidium: scutum fidei & orationis arripiens, mediis flammis totus

ve secretario Ecclesiæ vide Baronium Tomo VI. ad A. CCCCLI. Appellatur etiam *diaconicum* & παραπέτασμα Nazianzeno Orat. XX. & Pastophoria. Hieronymus in Ezechiel. XLII. (dicit in omnibus Ecclesiis duo pastophoria exstrui consuevisse, eaque hinc inde apud Apsidem (ubi Episcopi sedes) posita fuisse. De usu eorum Paulinus epistol. XII.

Hic locus est veneranda penus, qua conditur, & qua
Promitur alma sacri pompa ministerii.

Sic infra Dial. II. I. *Secretarium ingressus, cum solus, ut erat illi consuetudo, resideret (hanc enim sibi etiam in Ecclesia solitudinem, permissa clericis libertate præstabat) cum quidem in alio secretario presbyteri sederent, vel salutationibus vacantes, vel audiendis negotiis occupati.*

1 *Nuda humo, uno tantum cilicio superstratus.*] Ita moris erat illis Ascetis. Quod etiam Stoicos atque Judæorum Essenos fecisse legimus. Sic Epistola III. de eodem Martino: *nuda humo, uno tantum cilicio superjecto, cubare consueverat.*

2 *Ignis assumserit.*] Simile illi, ignis arescentes paleas apprehenderit. Langii liber *absumpserit*, Laz. *consumpserit*. Neutrum credo verum. Si enim tota vestis fuisset absumpta, ipse qui vestis fartum erat, paullo propius sensisset. *Giselin.*

totus ad Dominum conversus, incubuit. Tum vero divinitus igne submoto, innoxio sibi orbe flammarum, orabat. Monachi autem, qui pro foribus erant, crepitante & colluctante incendii sono, obseratas effringunt fores: dimotoque igne, mediis flammis Martinum auferunt, cum jam penitus esse consumptus tam diuturno incendio putaretur. Cæterum (ut verbis meis Dominus est testis) mihi ipse referebat, & non sine gemitu fatebatur, in hoc se diaboli arte deceptum, ut excussus è somno consilium non haberet, quo per fidem & orationem periculo repugnaret: denique tam diu circa se sæviisse ignem, quamdiu erumpere ostium turbatus mente tentaverit. Ubi vero [1] auxilium crucis & orationis arma repetisset, medias cessisse flammas: seque tunc sensisse rorantes, quas male esset expertus urentes. Unde intelligat, quisquis hæc legerit, tentatum quidem illo Martinum periculo, sed probatum.

1 *Auxilium crucis & orationis arma.*] Sic supra: *Signo se crucis & orationis auxilio protegebat.* cap. XXIV. vitæ Martini. Vetus Ecclesia & in vitæ communis usu, & in ritibus sacris, multum usa est venerabili signo crucis, sed ut pia ceremonia, quæ orationi adjecta, animos fidelium ad Christi crucem evehe-ret, non materiæ alicui terrenæ aut figuræ aut gestui affigeret. *Casaubonus.* Vide Nazianzenum ad Nemesium, Origenem contra Celsum III. & VIII. Theodoretum in Petro & Thalassio, Eusebium VIII. Histor. 7. Victorem II. De persecutione Vandalica, & alios.

EPISTO-

EPISTOLA II.

AD AURELIUM DIACONUM;

De obitu, & apparitione B. Martini.

SULPICIUS Severus Aurelio diacono Salutem. Posteaquam à me mane digressus es, eram residens solus in cellula, subieratque me illa quæ sæpius occupat, spes futurorum, præsentiumque fastidium, judicii metus, formido pœnarum, & quod consequens erat, atque unde cogitatio tota descenderat, peccatorum meorum recordatio tristem me confectumque reddiderat. Deinde cum fatigata angore animi in lectulo membra posuissem, ut plerumque ex mœstitudine solet, somnus obrepsit: qui ut semper matutinis horis levior incertusque, ita suspensus & dubius per membra diffunditur: ut quod in alio sopore non evenit, pæne vigilans dormire te sentias. [1] Cum repente sanctum Martinum episcopum videre mihi videor, prætextum toga candida, vultu igneo, stellantibus oculis, crine purpureo: atque ita mihi in ea habitudine corporis, formaque, quam noveram, videbatur, ut quod eloqui nobis pæne difficile est, non posset aspici, cum posset agnosci. Arridensque mihi paululum, libellum quem de vita illius

AURELIO DIACONO.] Diaconi nudi Episcoporum ministri erant ὑπηρετοῦντες, qui etiam in Synodis & disputationibus exceptorum seu Notariorum munere fungebantur, vel aliqua Episcopos adjutabant. *Epiphan.* Hæres. LXXI. *Rufin.* 1. Hist. 14. Hanc Epistolam Bassula socrus Severi publicarat. Cum qua peramanter propterea expostulat sequenti epist. De hac ita Paullinus Epist. 1. *Merito socrum sanctam omni liberaliorem parente in matrem sortitus æternam.* Hanc igitur instituti sui habuit sociam, mortua, uti ego existimo, uxore, ut Therasiam suam habuit Paullinus. *Giselinus.*

1 *Cum repente sanctum Martinum Episcopum videre mihi videor.*] Hæc Monachorum somnia originem tot monstrosis erroribus ac fabulis de apparitione & statu mortuorum dederunt.

illius scripseram, dextera præferebat. Ego sancta genua ejus amplexus, [1] benedictionem pro consuetudine flagitabam: superpositamque capiti meo manum tactu blandissimo sentiebam, cum inter benedictionis verba solennia familiare illud ori suo crucis nomen iteraret, mox in eum luminibus intentis, cum exsatiari vultu illius conspectuque non possem, subito mihi in sublime sublatus eripitur: donec emensa aëris istius vastitate, cum tamen rapida nube subvectum acie sequeremur oculorum, [2] patenti cœlo receptus, videri ultra non potuit. Nec multo post, presbyterum [3] sanctum Clarum, discipulum illius, qui nuper excesserat, video eandem, quam magistrum, viam scandere. Ego impudens sequi cupiens, dum altos gressus [4] molior & conitor, evigilo: somnoque excitus, congratulari cœperam visioni, cum ad me puer familiaris ingreditur, solito tristior vultu, loquentis pariter & dolentis. Quid tu tam tristis loqui gestis? *Duo*, inquit, *monachi modo à Turonis adfuerunt:* [5] *Dominum Martinum obisse nuntiant.* Concidi fa-

1 *Benedictionem pro consuetudine flagitabam.*] Hæc, ut ex sequentibus apparet, fieri solita manus impositione, recitatisque verbis ad eam rem solennibus, inter quæ Martino familiare crucis nomen. Sic infra Dial. 1. cap. XIV. de eodem Martino: *Episcopi quoque sanctissimi, sacerdotali authoritate depositâ, contingi se ab ea atque benedici, humiliter postulantes, sanctificatos se ac divino munere illustratos, quoties manum illius vestemque contigerant, non immerito credidderunt.*

2 *Patenti cœlo receptus, videri ultra non potuit.*] Sic Romulum ad superos transisse dejerabat Julius Proculus. *Livius* 1. *Dion. Halic.* 11. Sic & Julium Cæsarem ac alios Imperatores. Hinc orta ἀποθέωσις. Vide Senecam in Apocolocynthesi.

3 *Sanctum Clarum.*] Supra in Vita cap. XXV. *Clarus quidam nomine, adolescens nobilissimus, mox presbyter, nunc felici beatus excessu.* In eum, ipso Severo poscente, Paulinus Episcopus Nolanus, duo Epitaphia versibus conscripsit. *Paulin.* Epist. XII.

4 *Molior & conitor.*] Sumptum videri possit ex illo Terent. Heaut. *Dum moliuntur, dum conantur:* ut quidem Faërnus, & alii legunt. Coniti potius, quam conniti veteribus usitatum fuisse, docuerunt alii. *Gisel.*

5 *Dominum Martinum.*] Giselinus legit: *Domnum.* Hæc vox, *inquit*, ita concisa per mediæ vocalis extritionem media ea ætate plusculum dignitatis, atque, ut ita dicam, majestatis præ se ferre visa est. unde & Domnionis nomen apud Hieronymum est deformatum. *Giselinus.* Domini appellatio eo tempore passim frequentabatur in conversatione civili inter familiares ac pares, *Domine frater.* Quod etiam irridet Græci

di fateor, obortiſque lacrymis flevi uberrime. Quinetiam dum hæc ad te frater ſcribimus, fluunt lacrymæ, nec ullum impatientiſſimi doloris admitto ſolatium. Te vero, ubi hoc nuntiatum eſt, participem eſſe volui luctus mei, qui eras ſocius amoris. Veni ergo ad me ſtatim, ut pariter lugeamus, quem pariter amamus: quanquam ſciam virum illum non eſſe lugendum, cui poſt evictum [1] triumphatumque ſæculum, nunc demum [2] reddita eſt corona juſtitiæ. Sed tamen ego non poſſum mihi imperare, quin doleam. Præmiſi quidem patronum, ſed ſolatium vitæ præſentis amiſi: & ſi rationem ullam dolor admitteret, gaudere deberem. Eſt enim ille, ut eſt conſertus Apoſtolis ac prophetis, &, quod pace ſanctorum omnium dixerim, [3] in illo juſtorum grege nulli ſecundus, ut ſpero, credo, confido, illis potiſſimum, [4] qui ſtolas ſuas in ſanguine agni laverunt, adgregatus: agnum ducem ab omni integer labe comitatur. Nam licet ei ratio temporis non potuerit præſtare martyrium, gloria tamen martyris non carebit, quia voto atque

Græci Epigrammatici auctor: Δόμινε φρώτερ εὐθὺς ἔγραψεν. *Salmaſius.* Feſtum ejus celebratum fuit Octobr. Quod antiquitus etiam Miſſa dicebatur. Nam ſic ſolennem aliquam feſtivitatem nominabant. In capitulari Carol Magni, libro II. 18. *Ut abſque ulla excuſatione cito poßit emendari, ſpatium uſque ad Miſſam S. Martini dare decrevimus.* Et 20. *ita ut ad Miſſam Sancti Andreæ reſtaurati fiant.* Et ita non raro apud Aimonium & id genus ſcriptores. *Caſaubonus.*

1 *Triumphatumque ſeculum.*] Sic Tacitus loqui amat: *Triumphati magis quam victi Germani.*

2 *Reddita eſt corona juſtitiæ.*] Alludit ad verba Pauli II Tim. cap. IV. verſ. 8. ἀπόκειταί μοι ὁ τῆς δικαιοσύνης στέφανος. Præcipue in Martyrio ea voce utebantur. Unde locutiones creberrimæ: *Martyrio coronatus eſt. Coronam Martyrii accepit.* Hinc factum ut Scholaſtici varias coronas fingerent. Aureolas aſſignarunt Virginibus, Doctoribus, Martyribus. De quibus vide Magnum Theologum Fredericum Spanhemium tertio Dubior. Euangelicor. LXXXIX.

3 *In illo juſtorum grege nulli ſecundus.*] Fuit in opinione illa Sulpicius, dari gradus gloriæ in æterna vita. Quam Hieronymus acriter propugnavit contra Jovinianum, dicentem poſt reſurrectionem duos tantum ordines futuros, ovium & hircorum, juſtorum & peccatorum, ſtantium à dextris & ſtantium à ſiniſtris. Vide eum II. contra Jovinian. cap. XII. Contra non dari tales gradus, diſputat Spanhemius III. Dub. Euangel. CXXXV.

4 *Qui ſtolas ſuas in ſanguine agni laverunt.*] Deſumtum ex Apocalypſi.

atque virtutibus [1] & potuit esse martyr, & voluit. Quod si ei Neronianis Decianisque temporibus, in illa quæ tunc existit, dimicare congressione licuisset, testor Deum cœli atque terræ, sponte equuleum ascendisset, ultro se ignibus intulisset: [2] Hebræisque pueris æquandus, inter flammarum globos media licet hymnum Domini in fornace cantasset. Quod [3] si Esaianum illud supplicium persecutori forte placuisset, nunquam profecto impar Prophetæ, serris & [4] laminis dissecari membra timuisset. Ac si præcisis rupibus, abruptisque montibus agere felicem furor impius maluisset, perhibeo confisus testimonium veritatis, sponte cecidisset. Si vero [5] gentium doctoris exemplo gladio deputatus inter alias, ut sæpe provenit, victimas duceretur, primus omnium carnifice compulso, [6] palmam sanguinis occupasset. Jam vero adversus omnes pœnas atque supplicia, quibus plerumque humana cessit infirmitas, ita à confessione Domini non recedens, immobilis stetisset, ut lætus ulceribus congaudensque cruciatibus quælibet inter tormenta risisset. Sed quanquam ista non tulerit, implevit tamen etiam [7] sine cruore martyrium. Nam quas ille pro spe æternitatis humanorum dolorum non pertulit passiones, fame, vigiliis, nuditate, jejuniis, opprobriis invidorum, infectationibus improborum, cura pro infirmantibus,

1 *Et potuit esse Martyr & voluit.*] Martinus per effusionem sanguinis martyr non fuit: nisi quod tota vita ejus martyrium fuit. *Odo* Cluniacensis, in libro quo probat Martinum Apostolis parem.

2 *Hebræisque pueris æquandus.*] De quibus supra 11. Hist. pag. 292. ubi Notas vide.

3 *Si Esaianum illud supplicium persecutori forte placuisset.*] Serra dissectum à Manasse Esaiam, antiqui tradunt. Vide Epiphanium & Dorotheum in vitis Propher.

4 *Laminis dissecari membra.*] Hocunum ex gravissimis Christianorum suppliciis fuit. Vide Eusebii Historiam Ecclesiasticam in Diocletiani persecutione, & alibi. Vide Gallonium.

5 *Gentium Doctoris exemplo gladio deputatus.*] Vide supra 11. Histor. p. 355. a. & ibi Notas.

6 *Palmam sanguinis.*] Palma victoriæ signum. Hinc Martyres cum palmis pinguntur. Ergo palma idem quod Martyrium hoc loco. *Horn.*

7 *Sine cruore martyrium.*] Tales Confessores dicebantur, atque etiam Martyres. Vide Eusebium v. Histor. Eccles. iast. 11.

1 *Standa-*

bus, solicitudine pro periclitantibus? Quo enim ille dolente non doluit? quo [1]scandalizante non ustus est? quo pereunte non gemuit? præter illa quotidiana illius adversum humanæ spiritalisque nequitiæ diversa certamina, dum in eo variis tentationibus appetito, semper exsuperat fortitudo vincendi, patientia exspectandi, æquanimitas sustinendi. O vere ineffabilem virum, pietate, misericordia, charitate, quæ quotidie etiam in sanctis viris seculo frigente frigescit: in illo tamen usque ad finem aucta, indies perseveravit! quo ego illius bono vel specialiter fruitus sum, cum me indignum & non merentem unice diligebat. En rursus lacrymæ fluunt, imoque de pectore gemitus erumpit: in quo mihi post hæc homine similis requies, in cujus erit charitate solatium? Me miserum, me infelicem, poterone unquam, si diutius vixero, non dolere, quod Martino superstes sum? Erit mihi post hæc vita jucunda, erit dies aut hora sine lacrymis: aut tecum, frater dilectissime, potero illius mentionem habere sine fletu: aut unquam loquens apud te aliud quam de illo loqui potero? Sed quid te in lacrymas fletusque commoveo? ecce nunc te cupio consolatum esse, qui me consolari ipse non possum. Non deerit nobis ille, mihi crede, non, non deerit, [2]intererit de se sermocinantibus, adstabit orantibus, quodque jam hodie præstare dignatus est, videndum se in gloria sua sæpe præbebit, & assidua, sicut ante paullulum fecit, benedictione nos proteget. Inde secundum ordinem visionis, qua

1 *Scandalizante.*] Vox Ecclesiastica, ex Novo Testamento petita.

2 *Intererit de se sermocinantibus, adstabit orantibus.*] Creditum vulgo præsentes adesse sanctos Martyres sepulcris suis, aut ubi vellent. *Hieronymus* contra Vigilantium. Nam is negaverat *Martyres posse suis tumulis aut ubi vellent, præsentes esse.* Maximus Taurinensis in Natali Martyrum Tauricorum: *Universi sancti ubique sunt & omnibus prosunt. Semper nobiscum morantur, hoc est, & in corpore nos viventes custodiunt, & de corpore recedentes excipiunt.* Basilius, Nazianzenus & alii Patres, oratorio more, per προσωποποιΐαν sanctos tanquam præsentes, in Panegyricis alloquebantur. Unde Sanctorum invocatio postea fluxit.

qua cœlum ſequentibus ſe patere monſtravit, quo ſequendus eſſet, edocuit: quo ſpes noſtra tendenda, quo animus dirigendus inſtruxit. Quid tamem fiet frater? quod mihi ipſe ſum conſcius, conſcendere arduum illud, ac penetrare non potero, ita ſarcina moleſta me prægravat, & peccati mole depreſſum negato in aſtra conſcenſu, ſæva miſerabilem ducit in tartara. Spes tamen ſupereſt, illa ſola, illa poſtrema, ut [1] quod per nos obtinere non poſſumus, ſaltem pro nobis orante Martino mereamur. Sed quid te frater diutius occupo epiſtola tam loquaci, demororque venturum? ſimul jam pagina impleta non recipit. Mihi tamen hæc fuit ratio, ſermonem iſtum longius proferendi, ut quia doloris nuntium epiſtola deferebat, eadem tibi ex quadam noſtri confabulatione præſtaret charta ſolatium.

1 *Quod per nos obtinere non poſſumus, ſaltem pro nobis orante Martino mereamur.*] Veteres, præſertim poſt annum cccc. in Sanctorum Invocatione peccarunt. Paulinus in Natal. III. Felicis:

Exora ut precibus plenis meritiſque redonet
Debita noſtra tuis. ——

In vita Martini lib. II.

Dulcis, adorande, & mihi pectore, voce colende,
Fer pietatis opem miſero, miſeri miſerere.

Et paulo poſt:

Inter me & Dominum mediator adeſto benigne.

EPI-

EPISTOLA III.

AD

BASSULAM SOCRUM SUAM,

Quomodo B. Martinus ex hac vita ad immortalem transierit.

SULPICIUS Severus Bassulæ parenti venerabili salutem. Si parentes vocari in jus liceret, te plane expilationis furtique ream, ad prætoris tribunal justo loro traheremus. Quid enim non conquerar, quam à te patior injuriam? Nullam mihi domi chartulam, nullum libellum, nullam epistolam reliquisti; ita furaris omnia, ita universa divulgas. Si quid ad amicum familiariter scripsi, si quid forte dum ludimus, quod velim tamen occultum esse, dictavi, omnia ad te prius pæne, quam fuerint scripta, aut dictata, perveniunt. Nimirum obæratos habes notarios meos, per quos tibi nostræ ineptiæ publicantur. Nec tamen adversum eos possum moveri, si tibi parent, qui in jus nostrum ex tua potissimum liberalitate venerunt, seque adhuc tuos quam meos esse meminerunt. Tu sola ea rea, tu sola culpabilis, quæ & mihi insidiaris, & illos fraude circumvenis, ut sine delicto ullo familiariter scripta, aut negligenter emissa, inlucubrata tibi penitus atque impolita traduntur. Nam ut de reliquis taceam, rogo quemadmodum tam cito ad te epistola illa potuit pervenire, [1] quam nuper ad Aurelium Diaconum scripseramus? Ego enim Tolosæ positus, tu Treveris constituta, & tam longe à patria filio inquietante divulsa, qua tandem familiarem illam epistolam occasione furata es? Nam-

AD BASSULAM.] De hac ita Paullinus epist. 1. *Merito socrum sanctam omni liberaliorem parente in matrem sortitus æternam.* Hanc igitur instituti sui habuit sociam, mortua, uti existimo uxore, ut Therasiam suam habuit Paullinus. *Giselin.*

1 *Quam nuper ad Aurelium Diaconum scripseram.*] Ea est Epistola præcedens.

Namque accepi litteras tuas, quibus scribis, in eadem epistola, qua de obitu Domini Martini fecerim mentionem, ipsum beati viri transitum exponere debuissem. Quasi vero ego illam epistolam aut legendam alii, praeterquam ipsi, ad quem missa videtur, ediderim: aut ego tanto sim operi destinatus, ut omnia quae de Martino cognosci oportet, me potissimum scribente noteſcant. Itaque si qua de obitu sancti episcopi audire desideras, ab illis potius qui interfuere, cognosce. Ego tibi statui nihil scribere, ne ubique me publices. Tamen si das fidem, nulli te esse lecturam, paucis tuae satisfaciam voluntati. Itaque praestabo te his, quae mihi sunt comperta, participem.

Martinus igitur obitum suum longe ante praescivit, dixitque fratribus dissolutionem sui corporis imminere. Interea causa exstitit, qua [1] Condatensem diœcesim visitaret. Nam clericis inter se ecclesiae illius discordantibus, pacem cupiens reformare, licet finem dierum suorum non ignoraret: proficisci tamen istiusmodi ob causam non recusavit: bonam hanc virtutum suarum consummationem existimans, si pacem ecclesiae redditam reliquisset. Ita profectus cum suo illo, ut semper frequentissimo discipulorum sanctissimoque comitatu, [2] mergos in flumine conspicatur piscium praedam sequi, & rapacem ingluviem assiduis urgere capturis. *Forma*, inquit, *haec daemonum est, insidiantur incautis, capiunt nescientes: captos devorant, exsaturarique non queunt devoratis.* Imperat deinde potenti virtute ver-

1 *Condatensem diœcesin visitaret.*] Epistola 1. *Cum ad diœcesin quandam, pro solemni consuetudine (sicut Episcopis visitare Ecclesias suas moris est) media fere hyeme Martinus venisset.* Dial. II. IV. *Iter cum eo, dum diœceses visitat, agebamus.* Guibertus Gemblacensis epistola ad Philippum episcopum Colonienſem cap. XII. Condatum vocat ipsum opidum, in Turonum & Pictavorum finibus situm: quod hodieque à Martini ibidem mortui celebritate S. Martini nomen usurpat. *Gisselinus.*

2 *Mergos.*] Avis voracissima, helluonum & Daemonum imago. Refert Scaliger Exerc. CCXXXIII. contra Cardanum: *Venetiis quendam habuisse cicuratum mergum, quem solitus fuerit manu emittere, atque mergum ingressum in mare quaesivisse cibos, & satiatum rediisse ad Dominum.*

1 *Resolvi.*]

verborum, ut eum cui innatabant gurgitem relinquentes, aridas peterent, deſertaſque regiones: eo nimirum circa aves illas uſus imperio, quo dæmones fugare conſueverat. Ita grege facto, omnes in unum illæ volucres congregatæ, relicto flumine, montes ſilvaſque petierunt, non ſine admiratione multorum, qui tantam in Martino virtutem viderent, ut etiam avibus imperaret. Aliquamdiu ergo in vico illo, vel in eccleſia ad quam ierat, commoratus, pace inter clericos reſtituta, cum jam regredi ad monaſterium cogitaret, viribus corporis cœpit repente deſtitui: convocatiſque diſcipulis, indicat ſe jam [1] reſolvi. Tum vero mœror & luctus omnium, vox una plangentium: [2] *Cur nos pater deſeris? aut cui nos deſolatos relinquis? invadent gregem tuum lupi rapaces: & quis eos à morſibus noſtris, percuſſo paſtore, prohibebit? Scimus quidem deſiderare te Chriſtum: ſed* [3] *ſalva tibi ſunt tua præmia: nec dilata minuentur: noſtri potius miſerere, quos deſeris.* Tunc ille motus his fletibus, ut totus ſemper in Domino miſericordiæ viſceribus affluebat, lacrymaſſe perhibetur: converſuſque ad Dominum hac tantum flentibus voce reſpondit: *Domine ſi adhuc populo tuo ſum neceſſarius, non recuſo laborem: fiat voluntas tua.* Nimirum inter ſpem amoremque poſitus, dubitavit pæne quid mallet: quia nec hos deſerere, nec à Chriſto volebat diutius ſeparari: nihil tamen in voto ſuo ponens, aut voluntati relinquens, totum ſe Domini arbitrio poteſtatique committens. Nonne tibi his pauciſſimis verbis dicere videtur; *Gravis quidem eſt Domine corporeæ pugnæ militiæ, & jam ſatis eſt, quod hucuſque certavi; ſed ſi adhuc in eodem labore pro caſtris tuorum ſtare me præcipis, non recuſo, nec fatiſcentem cauſſabor ætatem. Munia tua devotus implebo, ſub ſignis tuis quod ipſe*

1 *Reſolvi.*] Sic ſupra *diſſolutionem* dixit, exprimens illa Apoſtoli Phil. 1. 23. τὸ ἐπιθυμίαν ἔχων εἰς τὸ ἀναλῦσαι.

2 *Cur nos pater deſeris? aut cui nos deſolatos relinquis?*] Hæc ex Virgilio expreſſa ſunt IV. Æneid. 323.

3 *Salva tibi ſunt tua præmia; nec dilata minuentur.*] Etiam hæc ex Poëta expreſſit.

ipse tu jusseris militabo. Et quamvis optata sit seni missio post laborem, est tamen animus victor annorum, & cedere nescius senectuti. Ac si jam parcis ætati, bonum est mihi Domine voluntas tua: hos vero, quibus timeo, ipse custodies. O virum ineffabilem, nec labore victum, nec morte vincendum, qui in nullam se partem pronior inclinaverat, nec mori timuit, nec vivere recusavit. Itaque cum jam per aliquot dies vi febrium teneretur, non tamen à Dei opere cessabat; pernox in orationibus & vigiliis, fatiscentes artus servire spiritui cogebat, [1] nobili illo stratu suo, in cinere & cilicio recubans. Et cum à discipulis rogaretur, ut saltem vilia sibi sineret stramenta supponi; *Non decet*, inquit, *filii, Christianum, nisi in cinere mori. Ego si aliud vobis exemplum relinquo, ipse peccavi.* Oculis igitur ac manibus in cœlum semper intentus, invictum ab oratione spiritum non relaxabat. Et cum à presbyteris, qui tum ad eum confluxerant, rogaretur, ut corpusculum lateris mutatione relevaret; *Sinite*, inquit, *sinite me fratres cœlum potius respicere, quam terram, ut suo jam itinere iturus ad Dominum spiritus dirigatur.* Hæc locutus, diabolum vidit prope assistere. *Quid hic*, inquit, *astas cruenta bestia? nihil in me, funeste, reperies. Abrahæ me sinus recipit.* Cum hac ergo voce flagitantem divinis operibus [2] spiritum cœlo reddidit; testatique nobis sunt, qui affuerant, jam exanimo corpore glorificati hominis vidisse se gloriam. Vultus luce clarior renitebat, cum membra cætera

1 *Nobili illo stratu suo, in cinere & cilicio recubans.*] Sic supra Epist. 1. *humo, uno tantum cilicio superjecto, cubare consuevérat.*

2 *Spiritum cœlo reddidit.*] A.C. CCCCII. ut ex Severo & aliis demonstrari potest. Nam, ex Severi sententia, sub consulatu Euodii LXX. fuit anno nimirum CCCLXXXVI. & supervixit, eodem asserente XVI. annos. ergo defunctus anno CCCCII. ætatis LXXXVI. Cum sedisset annos XXXI. Tot enim numerandi sunt anni Episcopatus Martini, si Gregorii sententiæ consenserimus X. Hist. 31. dicentis creatum fuisse Episcopum anno octavo Valentiniani & Valentis Imper. Obiit eadem die, qua festum ejus celebratum postea fuit. Ex quibus omnibus erroris arguuntur, qui Cæsario & Attico consulibus, suæ ætatis anno LXXXI. Martinum mortuum esse tradunt. In qua opinione est Gregor. Turon. 1. Hist. 48. Vide Baronium Tomo V. ad A. CCCCII.

1 *Sancta*

cætera ne tenuis quidem macula fuscaret. In aliis etiam, & in illo tantum artubus non pudendis, septennis quodammodo pueri gratia videbatur. Quis istum unquam cilicio tectum, quis cineribus crederet involutum? ita vitro purior, lacte candidior, jam in quadam futuræ resurrectionis gloria, & natura demutatæ carnis, ostensus est. Jam vero in obsequium funeris, credi non potest, quanta hominum multitudo convenerit. Tota civitas obviam corpori ruit, cuncti ex agris atque vicis, multique ex vicinis etiam urbibus affuerunt. O quantus luctus omnium! quanta præcipue mœrentium lamenta monachorum: qui eo die fere ad duo millia convenisse dicuntur, specialis Martini gloria ejus exemplo in Domini servitutem stirps tanta fructificaverat. Agebat nimirum ante se pastor exstinctus greges suos, [1] sanctæ illius multitudinis pallidas turbas, [2] agmina palliata, & aut emeritorum laborum senes, aut [3] juratos Christi in sacramenta tirones. Tum [4] virginum chorus, fletu abstinens præ pudore, cum lætandum potius illi esse sentiret, quem jam suo Dominus gremio confoveret, quam sancto dissimulabat gaudio quod dolebat! siquidem fides flere prohiberet, gemitum extorqueret affectus. Etenim tam erat sancta

1 *Sanctæ illius multitudinis pallidas turbas.*] Monachi, austera vita & crebris jejuniis ac vigiliis pallorem affectabant. Notum id ex vitis Patr. Cassiano & aliis.

2 *Agmina palliata.*] Pallium *sacerdotalis habitus* appellatur, quod eo habitu tunc sacerdotes uterentur Christiani. Non igitur omnes Christiani palliati; sed solorum presbyterorum hic habitus. Neque hoc omnium olim Græcorum erat gestamen; sed proprie τὸ τῶν φιλοσόφων σχῆμα: ac propterea hunc etiam habitum vindicarunt sibi è Christianis, qui φιλοσοφικώτεροι in vera religione erant. Ita ascetæ καὶ ἀνελευθέρως χρισταμίζοντες vestem olim mutare soliti & pallium Philosophi sumere. Vide Tertull. 1. de Pallio. *Salmasius.* In funere igitur Martini, *agmina palliata*, Sacerdotes sive presbyteri sunt. Nam quinque ordines funus comitabantur, Monachi, Presbyteri, Senes, Tirones, Virgines.

3 *Juratos in Christi sacramenta tirones.*] Catechumenos intelligit. Qui sacramento in fidem Christi adigebantur, & Diabolo abjurabant. Notum ex Patribus.

4 *Virginum chorus.*] Illæ erant, quæ virginitatem Deo voverant, aliæ tamen à Monialibus. Supra in vita cap. xx. *Ut statim puellam Deo voverit, & perpetuæ virginitati dicarit: neque ab alio eam, quam à Martino, habitu virginitatis impositio, passus est consecrari.* Qualem virginem infra Dial. III. XIII. describit.

ſancta de illius gloria exſultatio, quam pia de morte confuſio. Ignoſceres flentibus, gratularere gaudentibus: quia & pium eſt gaudere Martino, & pium eſt flere Martinum, dum unuſquiſque & ſibi præſtat ut doleat: & illi debet ut gaudeat. Hoc igitur beati viri corpus uſque [1] ad locum ſepulcri, [2] hymnis canora cœleſtibus turba proſequitur. Comparetur, ſi placet, ſæcularis illa pompa, non dicam funeris, ſed triumphi: quid ſimile Martini exſequiis conferetur? Ducant illi præ curribus ſuis vinctos, poſt terga captivos: Martini corpus, hi qui mundum ductu illius vicerant, proſequuntur. Illos confuſis plauſibus populorum honoret inſania, Martinus hymnis cœleſtibus honoratur. Illi poſt triumphos ſuos in tartara ſæva truduntur, Martinus Abrahæ ſinu lætus excipitur; Martinus hîc pauper & modicus, cœlum dives ingreditur: illinc nos, ut ſpero, cuſtodiens me hæc ſcribentem reſpicit, te legentem.

1 *Ad locum ſepulcri.*] *Copiatæ* ſeu *laboratores* tumulos componebant. Epiphanius in fine Panarii: λοιπὸν δὲ καὶ κοπιαταὶ, οἱ τὰ σώματα περιστέλλοντες τῶν κοιμωμένων καὶ θυρωροί. Iidem clericis interdum accenſebantur. De quo vide Bellarminum I. de Clericis. Mirandum ſane, cum hic B. Martini exſequias, & pompam funebrem adeo accurate deſcribat Severus, nullum eum verbum facere de Pictavis & Turonibus migrante eo altercantibus: deque ejus corpore, dum Pictavi violento ſopore oppreſſi ſtertunt, à Turonibus furtim in navim demiſſo, indeque è vico Condatenſi per Vingennam fluvium ac Ligerim ad ſuum opidum avecto. De quibus copioſe Greg. Turonenſis libro X. Hiſt. extremo, ubi addit Turonis ſepultum fuiſſe, & Briccium eidem in Epiſcopatu ſuccedentem ſanctiſſimi viri corpus baſilica ornaſſe, cujus Baſilicæ (ſive ea ipſa ſit, ſive quæ à Perpetuo Epiſcopo VI. amplior facta eſt) deſcriptionem, ut in Trudon. L. antiquiſſimo exarata eſt, lubet adſcribere. Baſilica S. Martini abeſt à civitate paſſus D. fere & L. habet in longitudine pedes CLX. in latitudine pedes LX. in altitudine uſque ad cameram pedes XLV. feneſtras in altario XXXII. columnas XLI. in toto ædificio feneſtras LXXII. columnas CXX. oſtia VIII. tria in altario, quinque in capſo. Addam etiam quod in eodem libro additum reperi. Sollennitates ipſius Baſilicæ III. Idus Novemb. Diſpoſitio S. Martini: unde viceſima dies menſis miſſa, IV. Nonas Julias, ordinatio Epiſcopatus. *Giſelinus.*

2 *Hymnis canora cœleſtibus turba proſequitur.*] In vita Simeonis Stylitæ cap. XIX. *Supponentes corpus feretro, cum pſalmis & hymnis duxerunt Antiochiam.* Cap. XXI. *Corpus ſancti Simeonis cum pſalmis & hymnis, & cum multis lampadibus portaverunt in Eccleſiam,* Cum Pſalmis & Hymnis deducta olim cadavera. Frequentiſſimum hoc in vitis Patrum *Chryſoſtomus* Hom. IV. in Epiſt. ad Hebr.

SUL-

SULPICI SEVERI DIALOGI TRES.

DIALOGUS I.

De virtutibus Monachorum Orientalium.

CUM in unum locum ego & Gallus noſter conveniſſemus, vir mihi & propter Martini memoriam (ex illius enim diſcipulis erat) & propter ſua merita cariſſimus, intervenit nobis [1] Poſthumianus meus, noſtri cauſa ab Oriente, quo ſe ante triennium patriam relinquens contulerat, regreſſus. Complexi hominem amantiſſimum, exoſculatique genua & pedes ejus, cum uno atque altero ſpatio quaſi obſtupefacti, invicem flentes gaudio, deambulaſſemus: jactis in terram ciliciis conſedimus. Tum prior Poſthumianus me intuens: Cum eſſem, *inquit*, in remotis Ægypti, libuit ut ad mare uſque procederem. Navim illinc onerariam offendi, quæ cum mercibus Narbonam petens, ſolvere parabat. Eadem nocte aſtare in ſomnis mihi viſus es, & injecta me manu trahere, ut navim illam conſcenderem, mox tenebras rumpente diluculo, cum eo loco, in quo quieveram, ſurrexiſſem, ſomnium meum ipſe mecum reputans, tanto tui deſiderio ſubito correptus ſum, ut nihil cunctatus, navim conſcenderem: triceſimo die Maſſiliam adpulſus, inde huc decimo pervenerim. Adeo proſpera navigatio piæ adfuit voluntati. Tu modo, propter quem tot maria tranſnavigavimus, tantum terræ tranſcucurrimus, complectendum, perfruendumque te, remotis omnibus, trade. Ego vero, *inquam*, etiam cum tu in Ægypto morareris, totum ſemper animo & cogitatione verſabat:

[1] *Poſthumianus meus.*] Labitur Reatinus Victorius in vita S. Hieronymi, qui exiſtimavit Severum in Ægyptum profectum, meque cum ipſe Poſthumiani profectionem narret. *Roſweydus.*

1 *Gallus*

meque de te dies ac noctes cogitantem, totum tua caritas possidebat: nedum modo tibi æstimes puncto temporis defuturum, quo minus amore tuo pendens, te intuear, te audiam: tecum loquar: nullo penitus in secretum nostrum, quod hæc remotior cellula præstat, admisso. Nam hujus nostri, ut arbitror, Galli præsentiam non moleste feres: quia hoc adventu tuo, ut vides, perinde atque ego ipse, triumphat gaudio. Recte plane, *inquit* Posthumianus, in societate nostra [1] Gallus iste retinebitur: quia etsi mihi parum cognitus est, pro eo tamen quod tibi est carissimus, non potest mihi non esse carus, maxime cum ex Martini sit disciplina. Neque gravabor quamlibet conferte vobiscum, ut poscitis, fabulari: quippe cum huc propter hoc venerim, ut me hujus Sulpicii mei (me autem utraque manu complectebatur) desiderio etiam verbosus impenderem. Enimvero, *inquam*, satis probatis, quantum plus amor possit, qui nostri caussa tot maria, tantumque terrarum emensus, à summo (ut ita dicam) solis egressu usque in ejus occidua venisti. Age ergo, & quia secreti inter nos, nec occupati sumus, & sermoni tuo vacare debemus, edisseras nobis velim omnem peregrinationis tuæ historiam, qualiter in Oriente fides Christi floreat, quæ sit sanctorum quies, quæ instituta monachorum, quantisque signis ac virtutibus in suis Christus operetur. Nam certe, quia in regionibus, inter ista quæ vivimus, ipsa nobis vita fastidio est: libenter ex te audiemus, si vel in eremo vivere Christianis licet. Ad hæc Posthumianus: Faciam, *inquit*, ut desiderare te video. Sed quæso prius ex te audiam, an isti omnes quos hic reliqueram sacerdotes, tales sint, quales eos antequam proficiscerer, noveramus. Tum ego: Absit, te, *inquam*, ista quærere, quæ aut una mecum,

1 *Gallus iste.*] Qui Martini discipulus, & Severi amicus intimæ admissionis fuit. Cujus etiam nomine Dialogum II. inscripsit. Hieronymus: *Et nuper Severus noster in Dialogo cui Gallo nomen posuit.* In Ezech. XXXVI.

1 *Cili-*

mecum, ut puto, noſti, aut ſi ignoras, non audire ſit melius. Illud reticere non poſſum, non ſolum illos de quibus interrogas, nihil meliores quam noveras factos; ſed unum illum noſtri quondam amantem, in quo reſpirare ab iſtorum inſectationibus ſolebamus, aſperiorem nobis fuiſſe, quam debuit. Nec vero quidquam in illum inclementius dicam, quia & amicum colui, & tunc etiam amavi, cum putabatur inimicus. Me autem hæc tacitis cogitationibus revolventem, admodum dolor iſte compungit, pæne nos ſapientis & religioſi viri amicitia deſtitutos, illum quondam tam amarum in nos eſſe potuiſſe. Verum hæc quæ mœroris plena ſunt, relinquamus; te potius, ut dudum ſpoponderas, audiamus. Ita, *inquit*, fiat Poſthumianus. Quod cum dixiſſet, paullulum omnes conticuimus. Dein [1] cilicium cui inſederat, ad me propius admovit, atque ita exorſus eſt.

II. [2] Ante hoc triennium, quo tempore tibi Sulpici hinc abiens valedixi, ubi Narbona navim ſolvimus, quinto die portum Africæ intravimus, adeo proſpera Dei nutu navigatio fuit. Libuit animo adire Carthaginem, [3] loca viſitare ſanctorum, & præcipue [4] ad ſepulchrum Cypriani Martyris adorare. Quintodecimo die ad portum regreſſi, provectique in altum, Alexandriam petentes, reluctante Auſtro, [5] pæne in Syrtes illati ſumus; quod providi nautæ caventes, jactis

1 *Cilicium cui inſederat.*] Paulo ante: *jactis in terram ciliciis conſedimus.* Unde patet ſolo inſediſſe, Orientalium modo.

2 *Ante hoc triennium.*] Quæ ſequuntur uſque ad cap. XVI. ex Sulpicio vitis Patrum inſerta ſunt, ſed ita ut quædam omittantur, quædam paſſim addantur. Vide Roſweydum, IV. Vitarum.

3 *Loca viſitare ſanctorum.*] Peregrinationes ad Martyria & loca ſancta, jam tum invaluerant. De Jeroſolymitana vide Hieronymum epiſt. XVII. ad Marcellam, & Præfation. in IV. Comment. Jerem.

4 *Ad ſepulchrum Cypriani Martyris adorare.*] Qui ſub Decio paſſus. Vide Notas ad pag. 367. a. Eum Carthaginenſes imprimis coluerunt, ſtructo extra urbem ad littus maris templo magnifico. Feſtum quoque diem τῷ Κυπριανῷ καλοῦσι, in memoriam ejus inſtituerunt. *Evagrius* IV. Hiſt. XVI. ex Procopii Vandalicis, *Baſilius* in Hexaemer.

5 *Pene in Syrtes illati ſumus.*] Syrtes duæ ſunt, major & minor, loca impor-

jactis navim anchoris sistunt. Sub oculis autem terra continens erat, in quam scaphis egressi, cum vacua ab humano cultu omnia cerneremus, ego studiosius explorandorum locorum gratia longius processi, tribus fere millibus à litore parvum tugurium inter arenas conspicio; cujus tectum, [1] sicut Sallustius ait, quasi carina navis erat, contiguum terræ, satis firmis tabulis constratum, [2] non quod ibi vis imbrium ulla timeatur; fuisse autem illic pluviam, nequando quidem auditum est: sed quod ventorum ea vis est, ut si quando vel clementiori cœlo aliquantulus spirare flatus cœperit, majus in illis terris, quam in ullo mari naufragium sit. Nulla ibi semina, germina nulla proveniunt; quippe [3] instabili loco arentibus arenis, ad omnem motum ventorum cedentibus. Verum ubi aversa quædam à mari promontoria ventis resistunt, terra aliquantulum solidior, herbam raram atque hispidam gignit. Ea ovibus est pabulum satis utile. Incolæ lacte vivunt. Qui solertiores sunt, vel, ut ita dixerim, ditiores, hordeaceo pane utuntur. Ea ibi sola messis est, quæ celeritate proventus, per naturam solis sive aëris ventorum casus evadere solet. Quippe fertur à die jacti seminis, tricesimo die matureſcere. Consistere autem ibi homines non alia ratio facit, quam quod omnes tributo liberi sunt. Extrema siquidem Cyrenorum ora est, deserto illi contigua, quod inter Ægyptum & Africam interjacet, per quod olim [4] Cato Cæsarem fugiens, duxit exercitum. Ergo ut ad tugurium illud, quod eminus con-

tuosa & atrocia, ob vadorum frequentiam, & alternos pelagi motus. *Mela* 1. 7. Hinc *barbaras Syrtes* vocat Flaccus 11. Carm. Vide Lucan. IX. Sallust. Jugurth.

1 *Sicut Sallustius ait.*] In Jugurtha: *ædificia Numidarum agrestium, quæ mapalia illi vocant, oblonga, incurvis lateribus tecta, quasi navium carinæ sunt.*

2 *Non quod ibi vis imbrium ulla timeatur.*] Sallustius: *cœlo terraque penuria aquarum.* Mela 1. 4. *pleraque ejus ob sitim cœli terrarumque deserta sunt.*

3 *Ventorum ea vis est.*] Idque ob arenas ad omnem motum ventorum cedentes. Unde velut in mari, areenaceæ tempestates fluctusque, quibus integri etiam exercitus Cambysis obruti sunt. Vide Herodotum.

4 *Cato Cæsarem fugiens duxit exercitum.*] De qua profectione, vide Lucanum IX.

1 *Senem*

conſpexeram, pertendi, invenio [1] ſenem in veſte pellicea, molam manu vertentem. [2] Conſolatus accepit nos benigne, ejectos nos in illud litus exponimus, & ne ſtatim repetere curſum poſſimus, [3] maris mollitie adtineri: egreſſos in terram (ut eſt mos humani ingenii) naturam locorum, cultumque habitantium voluiſſe cognoſcere: Chriſtianos nos eſſe: id præcipue quærere, an eſſent aliqui inter illas ſolitudines Chriſtiani. Tum vero ille flens gaudio ad genua noſtra provolvitur: iterum nos ac ſæpius exoſculatos invitat ad orationem: deinde [4] impoſitis in terram vervecum pellibus facit nos diſcumbere. Apponit prandium ſane locupletiſſimum, dimidium panem hordeaceum. Eramus autem nos quatuor, ipſe erat quintus. [5] Faſciculum etiam herbæ intulit, cujus nomen excidit, quæ mentæ ſimilis, exuberans foliis, ſaporem mellis præſtabat; hujus prædulci admodum ſuavitate delectati atque exſatiati ſumus. Ad hæc ſubridens ego, ad Gallum meum, Quid, *inquam*, Galle, placetne tibi prandium, faſciculus herbarum, & panis dimidius viris quinque? Tum ille, ſicut eſt verecundiſſimus, aliquantulum erubeſcens, dum fatigationem meam accepit; Facis, *inquit*, Sulpici, tuo more, qui nullam occaſionem, ſi qua tibi porrecta fuerit, omittis

1 *Senem in veſte pellicea.*] Quæ veſtis ependytes dicitur ſcriptoribus Vitarum Patrum. Græcis ἐπενδύμα vel ἐπενδύτης, omne extimum veſtimentum. Vita Antonii cap. XXXII. *Lavit ependyten ſuum.* Vita Hilarionis: *pelliceum habens ependyten.* Pelles ejuſmodi Græca voce *melotæ* vocabant, Hieron. præfat. in regulam Pachomii: *Et caprinam pelliculam quam meloten vocant.* Caſſianus I. Inſtit. V. *Ultimus eſt habitus eorum pellis caprina, quæ melotes vel pera appellatur.*

2 *Conſolatus.*] In vitis patrum: *conſalutatus.*

3 *Maris mollitie.*] Legendum *malacia.*

4 *Impoſitis in terram vervecum pellibus.*] Vitæ Patrum: *ferinis pellibus.* De hoc ritu diſcumbendi, paulo ante, ad caput I. dictum.

5 *Faſciculum etiam herbæ intulit.*] Caſſianus IV. Inſt. XI. *Summæ reputantur delicie, ſi herba ſale condita, quam lapſanium vocant, aqua diluta, ad refectionem fratribus apponatur.* Et cap. XXII. *Apud quos ſecta ſingulis menſibus porrorum folia, lapſania, ſal frictum, olivæ, piſciculi minuti ſalſi, quos illi mænidia vocant, ſumma voluptas eſt.* Unde Proverbium, *Lapſana vivere.* Dioſcorides λάπαθον vocat.

tis quin nos [1] edacitatis fatiges, sed facis inhumane, qui nos Gallos homines cogis exemplo Angelorum vivere. Quanquam ego studio manducandi etiam Angelos manducare credam. Nam istum dimidium hordeaceum timeo vel solus attingere. Sed contentus sit hoc Cyrenensis ille, cui vel necessitas vel natura est esurire; vel postremo isti, quibus credo marina jactatio inediam cibi fecerat. Nos procul à mari absumus; & quod tibi sæpe testatus sum, Galli sumus. Sed pergat hic potius explicare sui Cyrenensis historiam. Enimvero Posthumianus *ait*, cavebo posthac cujusquam abstinentiam prædicare, ne Gallos nostros arduum penitus offendat exemplum. Statueram autem etiam cœnam Cyrenensis illius, vel consequentia (septem enim diebus apud ipsum fuimus) referre convivia. Sed supersedendum est, ne Gallus se æstimet fatigari. Cæterum postero die cum aliqui ex incolis ad nos visendos confluere cœpissent, cognoscimus illum hospitem nostrum esse [2] prebyterum, quod summa nos dissimulatione celaverat. Deinde cum ipso ad ecclesiam processimus, quæ fere duobus millibus aberat, à conspectu nostro interjectu montis excluſa. Erat autem vilibus texta virgultis, non multo ambitiosior, quam nostri hospitis tabernaculum, in quo nisi incurvus quis non poterat consistere. Cum hominum mores quæreremus, illud præclarum animadvertimus, nihil eos neque emere, neque vendere. Quid sit fraus aut furtum, nesciunt. Aurum atque argentum, quæ prima mortales putant, neque habent, neque habere cupiunt. Nam cum ego presbytero illi decem nummos aureos obtulissem, [3] refugit, altiore consilio protestatus, *Ecclesiam auro non strui, sed potius destrui.* Aliquantulum ei vesti-

1 *Edacitatis fatiges.*] Sæpe cum Gallo Sulpicius ob edacitatem, jocatur. Nam Septentrionales, ob frigoris & humorum abundantiam, cui quoque prava consuetudo accedit, voraciſſimi sunt.

2 *Presbyterum.*] Quales parœciæ, sive parochiæ, ut nunc vocantur, curatores, qui hodierni sunt *curati*. Salmas.

3 *Refugit.*] Vitæ Patrum, *refutavit*, habent.

ei vestimentorum indulsimus. Quod cum ille benigne accepisset, revocantibus nos ad mare nautis, discessimus.

III. Prosperoque cursu septimo die [1] Alexandriam pervenimus, ubi [2] fœda inter Episcopos atque monachos certamina gerebantur, ex ea occasione, quia congregati in unum sæpius Sacerdotes [3] frequentibus decrevisse Synodis videbantur, [4] ne quis Origenis libros legeret, aut haberet: qui tractator sacrarum scripturarum peritissimus habebatur. Sed Episcopi quædam in libris ipsius insanius scripta memorabant, quæ adsertores ejus defendere non ausi, ab hæreticis potius fraudulenter inserta dicebant: & ideo non propter illa, quæ in reprehensionem merito vocarentur, [5] etiam reliqua esse damnanda, cum legentium fides facile possit habere discrimen, [6] ne falsata sequeretur, & tamen catholice disputata retineret. Non esse autem mirum, si in libris neotericis & recens scriptis fraus hæretica fuisset operata, quæ in quibusdam locis non timuisset incidere Euangelicam veritatem. Adversum hæc Episcopi obstinatius renitentes pro potestate cogebant [7] recta etiam universa cum

1 *Alexandriam pervenimus.*] Non quidem eodem anno, sed tamen paulo post quam Synodus contra Origenistas habita. *Baron.*

2 *Fœda inter episcopos & monachos certamina.*] Non Oriens tantum, sed & Occidens eo tempore gravissimis contentionibus flagravit ob Origenis errores. Lis ex libris περὶ ἀρχῶν orta est. Eos Ruffinus in Latinum transtulerat. Hinc errores illi in Latinas Ecclesias invecti. Quibus ut obviam iretur, Hieronymus aliam versionem eorum librorum adornavit A. C. cccxcix. & Romam misit. Vide eum Epistola lxv.

3 *Frequentibus decrevisse Synodis.*] Quarum hæc, cujus mentio fit, habita A. cccxcix. per Theophilum Alexandrin. Episcopum. In ea notati errores Origenis, & sectatores ejus condemnati. *Bar.*

4 *Ne quis Origenis libros legeret.*] Non hoc de omnibus Origenis libris intelligendum, sed illis tantum qui περὶ ἀρχῶν sunt. Errat ergo Severus. *Baronius.*

5 *Etiam reliqua esse damnanda.*] Ego Origenem propter eruditionem sic interdum legendum arbitror, quomodo Tertullianum, Novatum, Arnobium, Apollinarium & nonnullos Ecclesiasticos Scriptores Græcos pariter & Latinos, ut bona eorum diligamus, vitemusque contraria. *Hieronymus* Epistola lxxvi.

6 *Ne falsata sequeretur.*] Origenis scripta ab hæreticis corrupta fuisse, contendit etiam Ruffinus, eumque secutus Sulpicius.

7 *Recta etiam universa cum pravis & cum ipso auctore damnare.*] Ita Orthodo-

cum pravis & cum ipso auctore damnare: *quia satis superque sufficerent libri, quos ecclesia recepisset: respuendam esse penitus lectionem, quæ plus esset nocitura insipientibus, quam profutura sapientibus.* Mihi autem ex illius libris quædam curiosius indaganti, admodum multa placuerunt, sed nonnulla deprehendi, in quibus illum prava sensisse non dubium est, quæ defensores ejus falsata contendunt. Ego miror unum eundemque hominem tam diversum à se esse potuisse, ut in ea parte qua probatur, neminem post Apostolos habeat æqualem: in ea vero quæ jure reprehenditur: nemo deformius doceatur errasse. Nam cum ab episcopis excerpta in libris illius multa legerentur, quæ contra catholicam fidem scripta constaret, locus ille vel maximam parabat invidiam, in quo editum legebatur, quia Dominus Jesus, sicut pro redemptione hominis in carne venisset, crucem pro hominis salute perpessus, mortem pro hominis æternitate gustasset, ita esset eodem ordine passionis [1] etiam diabolum redempturus: quia hoc bonitati illius pietatique congrueret, ut qui perditum hominem reformasset, prolapsum quoque Angelum liberaret. Cum hæc atque alia istiusmodi ab Episcopis proderentur, ex studiis partium orta est seditio. Quæ cum reprimi sacerdotum auctoritate non posset, scævo exemplo ad regendam ecclesiæ disciplinam præfectus assumitur, cujus terrore [2] dispersi fratres, ac [3] per diversas oras monachi sunt fugati, ita ut propositis edictis in nulla consistere sede sinerentur. Illud me

xos calumniati sunt Origenistæ, & eorum fautores historici, Sozomenus, Socrates, Palladius & alii, quos Severus noster, per errorem, secutus est. *Idem.*

1 *Etiam diabolum redempturus.*] Vide Notas ad Vitam Martini cap. 24.

2 *Dispersi fratres.*] Et ex Ægypto pulsi. Theophilus ad Hieronymum, epist. LXIX. *Origenis hæresin in Monasteriis Nitriæ quidam nequam & furiosi homines serere & fundare cupientes, prophetica falce fuerisi sunt.* Idem legatos in Palæstinam misit, qui & inde Origenistas expellerent. *Hieron.* epist. LXX.

3 *Per diversas oras Monachi sunt fugati.*] Coërcenda est freno veritatis hyperbole. Nam quod ad Monachos spectat, nonnisi Origenistas, ut turbarum auctores, expulsos esse, ex literis Theophili ad Hieronymum patet. *Baron.*

1 *Ori-*

me admodum permovebat, quod Hieronymus vir maxime catholicus, & sacræ legis peritissimus, [1] Origenem secutus primo tempore putabatur, quem nunc idem præcipue, vel omnia illius scripta damnaret. Nec vero ausus sum de quoquam temere judicare: præstantissimi tamen viri & doctissimi ferebantur in hoc certamine dissidere. Sed tamen sive illud error est, ut ego sentio, sive hæresis, ut putatur, non solum reprimi non potuit multis animadversionibus sacerdotum, sed nequaquam tam late se potuisset effundere, nisi [2] contentione crevisset. Istiusmodi ergo turbatione cum veni Alexandriam, fluctuabat. Me quidem episcopus illius civitatis benigne admodum, & melius quam opinabar excepit, & secum tenere tentavit. Sed non fuit animus ibi consistere, ubi [3] recens fraternæ cladis fervebat invidia. Nam etsi fortasse videantur parere Episcopis debuisse, non ob hanc tamen caussam multitudinem tantam sub Christi confessione viventem, præsertim ab Episcopis oportuisset affligi.

IV. Igitur inde digressus, [4] Bethleem opidum petii, quod ab Hierosolymis sex millibus disparatur, ab Alexandria autem [5] sedecim mansionibus abest. Ecclesiam loci il-

1 *Origenem secutus primo tempore putabatur.*] Valida hæc in Occidente opinio fuit, & plurimi exemplum ejus sequebantur. Hinc coactus Hieronymus, ut se purgaret, libros περὶ ἀρχῶν, post Rufinum, qui eos interpolarat, vertere, & Apologiam scribere cœpit. Vide eum Epist. LXVI. & adv. Ruffinum, Apol. II. *Eodem fervore quo Originem laudavimus, nunc damnatum toto orbe damnemus.*

2 *Contentione crevisset.*] Nam ejecti ex Nitria Monachi, Constantinopolim fugerunt, ac de Theophilo apud Johannem Chrysostomum graviter conquesti sunt. Ille apud Theophilum, pro exulibus, intercedit, sed frustra. Hinc contentio inter eos, maxime Epiphanium Cypri Episcopum, & Chrysostomum. Hinc infinita Ecclesiarum mala fluxerunt. *Sozomen.* VIII. 15. 16. *Socrat.* VI. 13.

3 *Recens fraternæ cladis fervebat invidia.*] Alludit ad Monachos à Theophilo pulsos. Quam invidiam auxit, quod ab eodem expulsus est Paulus Episcopus, idemque confessor, cui apud Imperatorem Hieronymum faviisse, Ruffinus loco criminis ei objicit. Vide eum II. Apol. contra Ruffin.

4 *Bethleem opidum petiit.*] Hieron. in vita Paulæ: *Bethleem ingressa, & in specum Salvatoris introiens, postquam vidit sacrum virginis diversorium & stabulum, &c.*

5 *Sedecim mansionibus.*] Vita Antonii

ci illius [1] Hieronymus presbyter regit: [2] nam parochia, est Episcopi, qui Hierosolymam tenet. Mihi jam pridem Hieronymus superiore illa mea peregrinatione compertus, facile obtinuerat, ut nullum mihi expetendum rectius arbitrarer. Vir enim præter fidei meritum, dotemque virtutum, non solum Latinis atque Græcis, sed & Hebræis etiam ita litteris institutus est, ut se illi in omni scientia nemo audeat comparare. Miror autem, si non & vobis per multa

cap. LIV. *ad primam mansionem Alexandriæ, quæ appellatur Chæreum.* Græce μονὴ, certus & status in itinere interquiescendi locus. Quæ dictæ etiam ἀλλαγαὶ & συστήματα. *Rosweydus.*

1 *Hieronymus presbyter.*] Vulgo dicunt Hieronymum Ecclesiæ Romanæ presbyterum fuisse. Sic in vitis patrum, in Basilio. Contra est Hieronymus ipse, qui Antiochiæ se ordinatum asserit. *Idem.*

2 *Nam parochia.*] Ex verbo παροικεῖν factum est nomen παροικία, quod non solum de Ecclesiæ paroecia accipiebatur, sed etiam diœcesana totius civitatis. Nam nomen παροικία etiam pro diœcesi civitatis usurpatum est, ut & contra *diœcesis* pro paroecia, id est, pro membro particulari & regionali universæ civitatis Ecclesiæ. Falluntur autem viri docti qui putant in his vocibus παροικεῖν & παροικία, dum hoc sensu sumuntur, significationem inesse peregrinationis, cum incolatum simpliciter denotent, & παροικεῖν idem omnino sit quod κατοικεῖν. Hæc est origo παροικιῶν & παροικουσῶν πόλιν τινα ἐκκλησιῶν. Quæ vox aliquando plurium minutarum Ecclesiarum complexionem significat, & unam Ecclesiam civitatis in plures dispertitam minores conventus. Aliquando minores illos cœtus, qui ut *Ecclesiarum* nomine vocitabantur, ita etiam παροικιῶν. Ut ecce *Ecclesiæ* in Epistola Innocentii ad Decentium sunt majores Ecclesiastici conventus, quas & παροικίας indigitarunt, *cum omnes Ecclesiæ nostræ intra civitatem sint constitutæ*, id est, omnes παροικίαι. Alioquin circa illa ipsa tempora *paroecia* distinguebatur ab Ecclesia, præcipue in Africana Ecclesia: quia *Ecclesiæ* nomen proprie sumebatur de matrice & principali Ecclesia. Sic Canon XIX. codicis Africani, *Tempore sane quo non communicat, nec in sua Ecclesia vel paroecia communicet.* Malim tamen hoc ibi intelligi ἐξηγητικῶς, ut paroeciam exponat, quam dixerat Ecclesiam. Illud vero certum est eo tempore in Ecclesiis Occidentis παροικίαν appellatam, quæ pars esset Ecclesiæ civitatis, Basilicam nempe particularem, cui unus presbyter præerat, in qua sacramenta administrabantur, & conciones dicebantur. Totam autem civitatem Ecclesiasticam sub presbyterio suo vel Episcopo quæ ex multis ejusmodi paroeciis constabat, vocata fuit *diœcesis.* Διοίκησις plures provincias metropolitanas & Ecclesiasticas complectebatur, id est, ἐπαρχίας. Ἐπαρχία, sive provincia plures παροικίας, sive sedem Episcopalem cum territoriis suis, sive ἐνορίαις. Infimis Latinitatis & Græciæ temporibus diœcesis etiam dicta est quæ olim fuit παροικία. *Salmas.*

1 Nam

multa quæ scripsit opera compertus est, cum per totum orbem legatur. Nobis vero, *Gallus inquit*, nimium nimiumque compertus est. Nam ante hoc quinquennium quendam illius libellum legi, in quo tota nostrorum natio monachorum ab eo vehementissime vexatur & carpitur. Unde interdum Belgicus noster valde irasci solet, quod dixerit, *nos usque ad vomitum solere satiari*. Ego autem illi viro ignosco; atque ita sentio, de Orientalibus illum potius monachis, quam de Occidentalibus disputasse. Nam edacitas in Græcis gula est, in Gallis natura. Tum ego; Scholastice, *inquam*, Galle defendis gentem tuam; sed quæso te, liber iste, nunquid hoc solum vitium damnat in monachis? Immo vero, *inquit*, nihil penitus omisit, quod non carperet, laceraret; præcipue avaritiam, nec minus vanitatem insectatus est. Multa de superbia, non pauca de superstitione disseruit; vere fatebor, pinxisse mihi videtur vitia multorum. Cæterum de familiaribus virginum & monachorum, atque etiam clericorum; quam vera, quam fortia disputavit. Unde à quibusdam, quos nominare nolo, dicitur non amari. Nam sicut Belgicus noster irascitur, edacitatis nimiæ nos notatos; ita illi fremere dicuntur, cum in illo opusculo scriptum legunt, *Cœlibem spernit virgo germanum fratrem, quærit extraneum*. Ad hæc ego; Nimium, *inquam*, Galle progrederis; cave ne & te aliquis, qui hæc fortassis agnoscit, exaudiat, teque una cum Hieronymo incipiat non amare. [1] Nam quia scholasticus es, non immerito te versu Comici illius admonebo; *Obsequium amicos, veritas odium parit*. Tua nobis potius, ut cœperas, Posthumiane, repetatur Orientalis oratio. Ego, *inquit*, ut dicere institueram, apud Hieronymum sex mensibus fui; cui

1 *Nam quia scholasticus es.*] Accepta vox pro erudito. Paschasius VIII. 19. *Hic Eulogius Scholasticus erat, secularibus literis eruditus.* Et VIII. 26. *fuit disciplinarum liberalium scholasticus.* Hieron. Catal. Illustr. Scriptor. cap. XCIX. *Serapion ob elegantiam ingenii, cognomen scholastici meruit.*

cui jugis adversus malos pugna, perpetuumque certamen. Concivit odia perditorum. [1] Oderunt eum hæretici, [2] quia eos impugnare non desinit; oderunt clerici, quia vitam eorum insectatur, & crimina. Sed plane eum boni omnes admirantur, & diligunt; nam qui eum hæreticum esse arbitrantur, insaniunt. Vere dixerim, catholica hominis scientia, sana doctrina est. Totus semper in lectione, totus in libris est; non die, non nocte requiescit; aut legit aliquid semper, aut scribit. Quod nisi mihi fuisset fixum animo, & promissum, Deo teste, propositam eremum adire, vel exigui temporis punctum à tanto viro discedere noluissem. Huic ergo traditis atque commissis omnibus meis, omnique familia, quæ me contra voluntatem animi mei secuta tenebat implicitum, exoneratus quodammodo gravi fasce penitus ac liber, regressus Alexandriam visitatis ibi fratribus, ac [3] superiorem inde Thebaida, id est, ad Ægypti extrema contendi. Ibi enim vastæ patentis eremi solitudines plurimum ferebantur habere monachorum.

V. Longum est, si omnia cupiam referre, quæ vidi; tamen pauca perstringam è pluribus. [4] Haud longe ab eremo contigua Nilo, multa sunt monasteria. Habitabant uno

1 *Quia eos impugnare non desinit.*] Cum adversus hæreticos agendum esset magnis semper atque vehementibus spiritibus insurrexit. De seipso: *Canes latrant pro Dominis suis: tu non vis me latrare pro Christo?* 1. Apol. 1.

2 *Oderunt eum hæretici.*] Origenistæ, quorum in Occidente caput Ruffinus Presbyter, qui tres libros contra Hieronymum, acerbissimo stilo, scripsit. De hoc vide Baronium ad A. C. cccc.

3 *Superiorem inde Thebaida.*] Ægyptus olim varie divisa, seu provincias seu diœceses spectes. Sæpe occurrit *inferior* & *superior*. Socrates IV. 18. superiorem opponit Alexandriæ. Fere Thebais & Ægyptus inter se distinguuntur. Hieronymus in vita Pauli: *Multas apud Ægyptum & Thebaidem tempestas sæva populata est.* Ptolemæus Thebaidem superiorem facit Ægyptum, reliqua inferiorem. *Thebaida*, sæpe pro Thebaide, casu nominandi. Duplex erat, inferior & superior. In vitis Patrum sæpe.

4 *Haud longe ab eremo contigua Nilo, multa sunt monasteria.*] Quam illustrata fuerit Ægypti eremus Monachorum classibus, Chrysostomus narrat Homilia VIII. in Matth. cap. II. καὶ γὰρ ἐλθὼν εἰς τὴν ἔρημον τὴν Αἰγύπτιων

uno loco plerumque centeni; quibus summum jus est, sub Abbatis imperio vivere, nihil arbitrio suo agere, per omnia ad nutum illius potestatemque pendere. Ex his, si qui majorem virtutem mente conceperint, ut acturi [1] solitariam vitam se ad eremum conferant, non nisi permittente Abbate discedunt. Hæc illorum prima virtus est, parere alieno imperio. Transgressis ad eremum, Abbatis illius ordinatione, panis, vel quilibet cibus alius ministratur. Casu per illo dies, quibus illo adveneram, cuidam, qui nuper ad eremum secesserat, neque amplius ab hoc monasterio, quam sex millibus tabernaculum sibi constituerat, panem Abbas per duos pueros miserat, quorum major habebat ætatis annos quindecim, minor [2] duodennis erat. His ergo inde redeuntibus, aspis miræ magnitudinis fit obviam, cujus occursu nihil perterriti, ubi ante pedes eorum venit, quasi incantata carminibus [3] cærula colla deposuit. Minor è pueris manu adprehensam, ac pallio involutam ferre cœpit. Deinde monasterium quasi victor ingressus, in occursum fratrum, inspectantibus cunctis, captivam bestiam, resoluto pallio, non sine jactantiæ tumore deposuit. Sed cum infantium fidem atque virtutem cæteri prædicarent, Abbas ille altiori consilio, ne infirma ætas insolesceret, virgis utrumque compescuit, multum objurgatos, *cur ipsi, quod per eos Dominus operatus fuerat, pro-*

ὡς δὲ εἶδε πάντας βελτίω τὴν ἔρημον ὄψει μεγαλοπρεπῆ καὶ χορὸς ἀσκητῶν μυρίους ἐν ἀνθρωπίνῳ κήπῳ. Sic & Epiph. Hæres. LXXX. contra Massalianos. Vita Antonii, cap. XXI. *Erant ibi monasteria tanquam tabernacula, plena divinis choris psallentium, legentium, orantium.*

1 *Solitariam vitam.*] Ruffinus de vitis Monachorum Ægypti, in vitis Patrum, lib. II. *Commanent per eremum dispersi & separati cellulis, sed charitate connexi. Ob hoc autem dirimuntur habitaculis, ut in silentii quiete & intentione mentis divina sectantes, nec vox aliqua, nec occursus ullus, aut sermo aliquis otiosus obturbet. Sunt alii in suburbanis locis, alii per rura, plures autem per eremum dispersi.*

2 *Duodennis.*] Ita legit Giselinus, pro *duodecennis.* Vide notas ejus.

3 *Cærula colla.*] Sic meliores libri ex illo Virgilii:

Attollentem iras, & cærula colla tumentem. Giselin.

1 *Ægyptii*

prodidissent. Opus illud non suæ fidei, sed divinæ fuisse virtutis; discerent potius, Deo in humilitate servire, non in signis & virtutibus gloriari: quia melior esset infirmitatis conscientia, virtutum vanitate. Hoc ubi ille monachus audivit, & periclitatos infantulos serpentis occursu, & ipsos insuper multa verbera victo serpente meruisse, abbatem obsecrat, ne sibi post hæc panis ullus, aut cibus aliquis mitteretur. Jamque octavus dies fuerat emensus, quo se homo Christi intra periculum famis ipse concluserat; arebant membra jejunio, sed deficere mens cœlo intenta non poterat; corpus inedia fatiscebat, fides firma durabat. Cum interim admonitus Abbas ille per spiritum, ut discipulum visitaret, pia solicitudine cognoscere cupiens, qua vitæ substantia vir fidelis aleretur, qui ministrari sibi panem ab homine noluisset, ad requirendum eum ipse proficiscitur. Ille ubi eminus senem venire conspexit, occurrit; agit gratias, ducit ad cellulam, cum ingressi pariter ambo, conspiciunt palmiciam sportam calido pane congestam, foribus affixam de poste pendere. Ac primum calidi panis odor sentitur, tactu vero, ac si ante paullulum focis esset ereptus, ostenditur. [1] Ægyptii tamen panis forma non cernitur. Obstupefacti ambo, munus cœleste cognoscunt. Cum ille hoc Abbatis adventui præstitum fateretur, Abbas vero illius fidei ac virtuti id potius adscriberet, ita ambo cœlestem panem cum multa exsultatione fregerunt. Quod cum senex ad monasterium post regressus fratribus retulisset, tantus omnium incenderat ardor animos, ut certatim ad eremum & sacras solitudines ire properarent; miseros se fatentes, qui diutius in congregatione multorum, ubi humana esset patienda conversatio, resedissent.

VI. In

1 *Ægyptii tamen panis forma non cernitur.*] Panes Monachorum Ægypti dicebantur paximates seu paximatia. Suidas: δίπυρος ἄρτος ὁ παρὰ Ῥωμαίους λεγόμενος παξαμᾶς. Frequens vox in vitis Patrum.

1 *Duos*

VI. In hoc monasterio [1] duos ego senes vidi, qui jam [2] per quadraginta annos ibi degere, ita ut nunquam inde decesserint, ferebantur, quorum prætereunda mihi commemoratio non videtur; siquidem id de eorum virtutibus, & Abbatis ipsius testimonio, & omnium fratrum audierim sermone celebrari, quod unum eorum sol nunquam vidisset epulantem, alterum vidisset iratum nunquam. Ad hæc Gallus, me intuens: O si vester ille (nolo nomen edicere) nunc adesset, vellem admodum istud audiret exemplum; quem in multorum sæpe personis nimium experti sumus, vehementer irasci; sed tamen, quia inimicis suis, quantum audio, nuper ignovit, si istud audiret, magis magisque proposito confirmaretur exemplo, præclaram esse virtutem, iracundia non moveri. Nec vero inficiabor justas illi caussas irarum fuisse; sed ubi durior pugna, ibi glorioſor est corona. Unde quendam, si agnoscis, censeo jure laudandum, quod cum eum libertus deseruerit ingratus, miseratus est potius, quam insectatus abeuntem. Sed neque illi irascitur, à quo videtur abductus. Ego autem, nisi istud vincendæ iracundiæ Posthumianus prodidisset exemplum, graviter irascerer discessione fugitivi: sed quia irasci non licet, tota istorum commemoratio, quæ nos compungit, abolenda est. Te, *inquam*, Posthumiane, te potius audiamus. Faciam, *inquit*, Galle quod præcipis, quatenus tam studioſos audiendi esse vos video. Sed mementote, quia non sine fenore istum apud vos depono sermonem; libens præsto quod poscitis: dummodo paullo post quod poposcero, non negetis. Nos vero, *inquam*, habemus, in quo tibi mutuum vel sine fenore restituere possimus. Sed tamen quicquid putaveris, impe-

1 *Duos ego senes vidi.*] Quæ hic de duobus senibus narrantur sine nomine, hoc de Pæsio & Joanne narrat Cassianus v. Institut. capite XXVII. Idem habetur apud Pelagium lib. I v. num. 24.

2 *Per quadraginta annos.*] Alii sexaginta, ut Onuphrius Paphnutii præceptor, & alii in Vitis Patrum.

imperato, dummodo ut cœperas, desideriis nostris satisfacias. Valde enim nos delectat tua oratio. Nihil, *inquit* Posthumianus, vestra studia fraudabo: & quia eremitæ unius incipientis agnovistis virtutem, referam adhuc vobis pauca de plurimis.

VII. Ergo ubi prima eremi ingressus sum, duodecim fere à Nilo millibus, (habebam autem unum è fratribus ducem, locorum peritum) pervenimus ad quendam senem monachum, sub radice montis habitantem. Ibi, quod in illis locis rarissimum est, puteus erat. Bovem unum habebat, cujus hic erat totus labor, impulsa rotali machina aquam producere. Nam fere mille aut amplius pedum, putei profundum ferebatur. Hortus illic erat multis oleribus copiosus: id quidem [1] contra naturam eremi, ubi omnia arentia, exusta solis ardoribus, nullius unquam seminis vel exiguam radicem ferunt. Verum hoc sancto illi labor cum pecore communis, & propria præstabat industria. Frequens enim irrigatio aquarum tantam pinguedinem arenis dabat, ut mirum in modum vivere atque fructificare horti illius olera videremus. Ex iis igitur una cum domino bos ille vivebat. Nobis quoque ex ea copia, cœnam sanctus dedit. Ibi vidi, quod vos Galli forte non creditis, ollam cum oleribus, quæ nobis in cœnam præparabatur, [2] sine igne fervere. Tanta vis solis est, ut quibuslibet coquis etiam ad Gallorum pulmenta sufficiat. Post cœnam autem jam inclinante vespera, invitat nos ad arborem

1 *Contra naturam eremi.*] Eremos ita describit Hieron. Procœmio in Amos ad Pammachium: *nullus est viculus, ne agrestes quidem casæ & furnorum similes, quas Afri appellant mapalia. Et quia humo arida atque arenosa nihil omnino frugum gignitur, cuncta sunt plena pastoribus, ut sterilitatem terræ compensent pecorum multitudine.* Idem Epist. 1. ad Heliodorum: *O desertum floribus Christi vernans! O solitudo, in qua illi nascuntur lapides, de quibus in Apocalypsi, civitas magni regis extruitur! O eremus familiarius Deo gaudens!* Incommoda vitæ anachoreticæ latius ostendit Fr. Spanhemius 11. Dub. c. & 111. 1.

2 *Sine igne fervere.*] Frequens id in Africa. Quin & ferrum nimio solis ardore molescere scribunt qui interiorem Libyam perlustrarunt.

1 Hæ

rem palmam, cujus interdum pomis uti ſolebat: quæ fere duobus millibus aberat. Nam [1] hæ tantum in eremo arbores, licet raro, habentur tamen. Quod utrum ſollers antiquitas procuraverit, an ſolis natura gignat, ignoro: niſi ſi Deus præſcius habitandam quandoque à ſanctis eremum, hæc ſervis ſuis paraverit. Ex majore enim parte, qui intra illa ſecreta conſiſtunt, cum alia ibi germina nulla ſuccedunt, [2] iſtarum arborum pomis aluntur. Ergo ubi ad illam, ad quam nos humanitas noſtri hoſpitis ducebat, arborem pervenimus, leonem ibi offendimus; quo viſo, ego & ille dux meus intremuimus, ſanctus vero ille incunctanter acceſſit; nos, licet trepidi, ſecuti ſumus. Fera paululum (cerneres imperatam à Deo) modeſta diſceſſit, & conſtitit; dum ille adtigua ramis humilioribus poma decerperet. Cumque plenam palmulis manum obtuliſſet, accurrit beſtia, accepitque tam libere quam nullum animal domeſticum; & cum comediſſet, abſceſſit. Nos hæc intuentes, & adhuc trementes, facile potuimus expendere, quanta in illo fidei virtus, & quanta in nobis eſſet infirmitas.

VIII. Alium æque ſingularem virum vidimus, [3] parvo tugurio, in quo non niſi unus recipi poſſet, habitantem. De hoc illud ferebatur, quod lupa ei ſolita erat adſtare cœnanti; nec facile unquam beſtia falleretur, quin illi ad legitimam horam refectionis occurreret, & tamdiu pro foribus exſpectaret, donec ille panem, qui cœnulæ ſuperfuiſſet, offerret; illam manum ejus lambere ſolitam; atque ita quaſi impleto officio, & præſtita conſolatione diſcedere. Sed forte accidit, ut ſanctus ille, dum fratrem qui

1 *Hæ tantum in eremo arbores.*] Vide Notas ad 1. Hiſtor. pag. 77. b.

2 *Iſtarum arborum pomis aluntur.*] Hieron. in Vita Pauli Eremitæ: *Cibum & veſtimentum ei palma præbebat.*

3 *Parvo tugurio, in quo non niſi unus recipi poſſet.*] Sic Hilarion: *æſtus & pluvias brevi tuguriunculo declinavit, quod junco & carice texerat. Extructa deinceps brevi cellula, latitudine pedum quatuor, altitudine pedum quinque, ut ſepulchrum potius quam domum putares.*

qui ad eum venerat, deducit abeuntem, diutius abesset, & non nisi sub nocte remearet. Interim bestia ad consuetudinarium illud cœnæ tempus occurrit. Vacuam cellulam, cum familiarem patronum abesse sentiret, ingressa, curiosius explorans ubinam esset habitator; casu contigua cum panibus quinque [1] palmicia sportella pendebat. Ex his unum præsumit, & devorat; deinde perpetrato scelere discedit. Regressus eremita, vidit sportulam dissolutam, non constante panum numero. Damnum rei familiaris intelligit, ac prope limen panis absumpti fragmenta cognoscit. Sed non erat incerta suspicio, quæ furtum persona fecisset. Ergo cum sequentibus diebus secundum consuetudinem bestia non venisset, nimirum audacis facti conscia, ad eum venire dissimulans cui fecisset injuriam, ægre patiebatur eremita, se alumnæ solatio destitutum. Postremo illius oratione revocata, septimum post diem affuit, ut solebat ante, cœnanti. Sed ut facile cerneres verecundiam pœnitentis, non ausa propius accedere, dejectis in terram profundo pudore luminibus, quod palam licebat intelligi, quandam veniam precabatur; quam illius confusionem eremita miseratus, jubet eam propius accedere, ac manu blanda caput triste permulcet. Dein pane duplicato ream suam refecit. Ita indulgentiam consecuta, officii consuetudinem deposito mœrore reparavit. Intuemini quæso Christi etiam in hac parte virtutem, cui sapit omne quod brutum est, cui mite est omne quod sævit. Lupa præstat officium, lupa furti crimen agnoscit, lupa conscio pudore confunditur; vocata adest, caput præbet; & habet sensum indultæ sibi veniæ, sicut pudorem gessit errati. Tua hæc virtus Christe, tua sunt hæc Christe miracula. Etenim quæ in tuo nomine operantur servi tui, tua sunt; & in hoc ingemiscimus, quod majestatem tuam feræ sentiunt, homines non verentur.

IX. Ne

1 *Palmicia sportella.*] Quales Monachi texebant. Vita Hilarionis cap. III. *Simulque fiscellas junco texens, æmulabatur Ægyptiorum Monachorum disciplinam.*

1 *Vivunt*

IX. Ne cui autem hoc incredibile forte videatur, majoramemorabo. Fides Christi adest, me nihil fingere, neque incertis auctoribus vulgata narrare: sed quæ mihi per fideles viros comperta sunt, explicabo. Habitant plerique in eremo sine ullis tabernaculis, quos Anachoretas vocant. [1] Vivunt herbarum radicibus: nullo unquam certo loco consistunt, ne ab hominibus frequententur. Quas nox coëgerit, sedes habent. Ad quendam igitur hoc ritu atque hac lege viventem, duo [2] ex Nitria monachi, licet longe & diversa regione, tamen quia olim ipsis in monasterii conversatione carus & familiaris fuisset, auditis ejus virtutibus, tetenderunt: quem diu multumque quæsitum, tandem mense septimo repererunt extremo illo deserto, quod est Memphis contiguum, demorantem: quas ille solitudines jam per annos duodecim dicebatur habitare. Qui licet omnium hominum vitaret occursus, tamen agnitos non refugit, seque carissimis per triduum non negavit. Quarto die aliquantulum progressus, cum prosequeretur abeuntes, [3] leænam miræ magnitudinis ad se venire conspiciunt. Bestia licet tribus repertis, non incerta quem peteret, Anachoretæ pedibus advolvitur, & cum flexu quodam & lamentatione procumbens indicabat gementis pariter & rogantis affectum. Movit omnes, & præcipue illum, qui se intellexerat expetitum. Præcedentem

1 *Vivunt herbarum radicibus.*] Mira Ascetarum abstinentia. Qui multoties herbis tantum, quæ in deserto existebant, alebantur. Sic Josaphat & alii in vitis Patrum. Vide etiam Sozomenum VI. Hist. 28.29.30.31.32.33.34. Nicephorum XI. 14. & seq. qui vitam moresque priscorum Ægypti, Palæstinæ, Syriæ, Monachorum accurate describunt, & huic Dialogo illustrando imprimis faciunt, una cum Vitis Patrum.

2 *Ex Nitria.*] Καλεῖται τὸ χωρίον τὸν Νιτρίαν, καθότι κώμη τίς ἐστιν ὁμωνύμως ἐν ᾗ τὸ νίτρον συλλέγεται. *Sozomen.* VI. 31. Alio nomine tractus ille *Sceti* appellatur, in quo *Nitria*, & *Cellia*, loca monasteriis maxime per universam Ægyptum frequentata. *Cellia* à cellis Monachorum dicta, quod ibi ἀποῤῥήδην essent μοναχικὰ οἰκήματα πολλά.

3 *Leænam miræ magnitudinis.*] Similis historia in Palladio habetur de Macario. Vide Vitas Patrum libro octavo.

tem sequuntur. Nam præiens, & subinde restans, subinde respectans, facile poterat intelligi, id eam velle, ut quo illa ducebat, Anachoreta sequeretur. Quid multis? Ad speluncam bestiæ pervenitur, ubi ille adultos jam quinque catulos male feta nutriebat: qui, ut clausis luminibus ex alvo matris exierant, cæcitate perpetua tenebantur. Quos singulos de rupe prolatos, ante Anachoretæ pedes mater exposuit. Tum demum sanctus animadvertit, quid bestia postularet; invocatoque Dei nomine, contrectavit manu lumina clausa catulorum: ac statim cæcitate depulsa, apertis oculis bestiarum diu negata lux patuit. Ita fratres illi, Anachoreta quem desiderabant visitato, cum admodum fructuosa laboris sui mercede redierunt: qui in testimonium tantæ virtutis admissi, fidem sancti, gloriam Christi, quæ per ipsos esset testificanda, vidissent. Mira dicturus sum. Leænam post dies quinque ad auctorem tanti beneficii revertisse, eidemque inusitatæ feræ pellem pro munere detulisse: qua plerumque sanctus ille quasi amiculo circumtectus, non dedignatus est munus per bestiam sumere, cujus alium potius interpretabatur auctorem.

X. Erat etiam alterius Anachoretæ in illis regionibus nomen illustre, qui in ea parte deserti [1] quæ Syenis jungitur, habitabat. Hic cum primum se ad eremum contulisset, & herbis herbarumque radicibus, quas prædulces interdum, & saporis eximii fert arena, victurus, ignarus germinis eligendi, noxia plerumque carpebat. Nec erat facile vim radicum sapore discernere: quia omnia æque dulcia: sed pleraque occultiore natura virus lethale cohibebant. Cum ergo edentem vis interna torqueret, & immensis doloribus vitalia universa quaterentur, ac frequens vomitus cruciatibus non ferendis ipsam animæ sedem stomacho

1 *Quæ Syenis jungitur.*] Syene, urbs Ægypti in Æthiopiæ confinibus ad Nilum sita, quam hodie Asuam vocant. Vide Strabonem XVII.

1 *Cui*

macho jam fatiscente dissolveret, omnia penitus quæ essent edenda formidans, septimum in jejuniis diem spiritu deficiente ducebat. Tum ad eum fera, cui [1] ibicis est nomen, accessit. Huic propius astanti, fasciculum herbarum, quem collectum pridie attingere non audebat, objecit. Sed fera, quæ virulenta erant, ore discutiens, quæ innoxia noverat, eligebat. Ita vir sanctus ejus exemplo quid edere, quid respuere deberet, edoctus, & periculum famis evasit, & herbarum venena vitavit. Sed longum est de omnibus, qui eremum incolunt, comperta nobis, vel audita memorare. Annum integrum & septem fere menses intra solitudines constitutus exegi, magis virtutis admirator alienæ, quam quod ipse tam arduum atque difficile potuerim tentare propositum. Sæpius tamen cum sene illo, qui puteum & bovem habebat, habitavi.

XI. [2] Duo beati Antonii monasteria adii, quæ hodieque ab ejus discipulis incoluntur. Ad eum etiam locum, in quo beatissimus [3] Paullus primus eremita [4] est diversatus, accessi. [5] Rubrum mare vidi: [6] jugum Sina montis ascendi, cujus summum cacumen cælo pœne contiguum, nequaquam

1 *Cui ibicis est nomen.*] De ibicibus vide Plinium VIII. 53.

2 *Duo beati Antonii monasteria adii.*] De quo vide vitas Patrum, cum Notis Rosweydi. Martyrol. Roman. XVII. Jan. *In Thebaide S. Antonii Abbatis, qui multorum Monachorum pater, vita & miraculis præclarissimus vixit.* Quot ab eo Monasteria condita, vide apud Baronium ad A. CCCXXVIII.

3 *Paullus primus eremita.*] Ita communiter antiqui. *Hieron.* in vita Pauli. Cassianus Collat. XVIII. 6. Quidam ad ipsum Eliam & Johannem Baptistam retulerunt. Idem *Cassianus* & *Hieronymus* vita Pachomii cap. 1. *Sozomenus* I. 12. *Niceph.* VIII. 39. & alii plurimi. Hieronymus Epist. XXII. ad Eustochium: *Hujus vitæ auctor Paulus, illustrator Antonius, princeps Johannes Baptista fuit.* Eremitæ autem alias anachoretæ dicti, id est, secessores, *qui prius in cœnobiis instituti, solitudinis elegere secreta.* Cassian.

4 *Est diversatus.*] Quem locum describit Hieronymus in vita ejus cap. IV. *Saxeus mons, ad cujus radicem haud procul erat grandis spelunca, quæ lapide claudebatur. Intus grande vestibulum, quod aperto desuper cœlo, patulis diffusa ramis vetus palma contexerat, fontem lucidissimum ostendens. Igitur adamato habitaculo, omnem ibidem in orationibus & solitudine duxit ætatem.*

5 *Rubrum mare vidi.*] Vide Notas ad I. Histor. pag. 41. b. 76. a. 77. b.

6 *Jugum Sina montis ascendi.*] Vide Notas ad I. Hist. pag. 81. b.

quam adiri potest. Inter hujus recessus Anachoreta esse aliquis ferebatur, quem diu multumque quæsitum videre non potui, qui fere jam ante quinquaginta annos à conversatione humana remotus, nullo vestis usu, [1] setis corporis sui tectus, [2] nuditatem suam divino munere vestiebat. Hic quoties eum religiosi viri adire voluerunt, cursu avia petens, [3] congressus vitabat humanos. Uni tantummodo ferebatur se ante quinquennium præbuisse, qui credo potenti fide id obtinere promeruit: cui inter multa colloquia percunctanti, cur homines tantopere vitaret, respondisse perhibetur: *Eum qui ab hominibus frequentaretur, non posse ab Angelis frequentari.* Unde non immerito recepta opinione multorum fama vulgaverat; sanctum illum ab Angelis visitari. Ego autem à Sina monte digressus, ad Nilum flumen regressus sum, cujus ripas frequentibus monasteriis consertas utraque ex parte lustravi. Plerumque vidi, ut dudum dixeram, uno in loco habitare centenos: sed & [4] bina & terna millia in iisdem viculis degere constabat. Nec sane ibi minorem putetis diversantium in multitudine monachorum esse virtutem, quam eorum esse cognoscitis, qui se ab humanis cœtibus removerunt. Præcipua, ut jam dixeram, ibi virtus, & prima, est obedientia: neque aliter adveniens ad monasterium Abbatis suscipitur, quam qui tentatus prius fuerit, & probatus, nullum unquam recusaturus, quamlibet arduum ac difficile, indignumque toleratu, Abbatis imperium.

XII. Duo

1 *Setis corporis sui tectus.*] Macarius: *Capilli capitis totum viri corpus operuerunt.* S. Onuphrius: *Cui tanta capillorum prolixitas erat, ut corpus illius, ipsorum diffusione tegeretur.* Vita Pauli Eremitæ: *Crinitum calcaneo tenus hominem.*

2 *Nuditatem suam divino munere vestiebat.*] Paphnutius Abbas in vita Onuphrii: *pro vestimento quoque foliis herbisque utebatur, quibus subtexiora renum tantummodo cingebat.*

3 *Congressus vitabat humanos.*] Sic Anachoretæ multi, ut Joannes. De quo in vitis Patrum lib. 11. *Nulla fœmina ad conspectum ejus accessit, sed & viri raro & certis quibusque temporibus.*

4 *Bina & terna millia.*] Imo quina. Cassian. IV. Inst. I. *In Tabennensiotarum in Thebaide cœnobio, plusquam quinque millia fratrum sub uno Abbate reguntur.*

1 Mona-

XII. Duo vobis referam incredibilis obedientiæ admodum magna miracula, licet ſuppetant plura recolenti: ſed ad excitandam virtutum æmulationem, cui pauca non ſufficiunt, multa non proderunt. Ergo cum quidam ſæculi actibus abdicatis, [1] monaſterium magnæ diſpoſitionis ingreſſurus, cæpiſſet rogare: [2] Abbas ei cœpit multa proponere, graves eſſe iſtius diſciplinæ labores, ſua vero dura imperia, quæ nullius facile valeret implere patientia. Aliud potius monaſterium, ubi facilioribus legibus viveretur, expeteret: non tentaret aggredi, quod implere non poſſet. Ille vero nihil his terroribus permoveri, ſed magis ita omnem obedientiam polliceri, ut ſi eum Abbas in ignem ire præciperet, non recuſaret intrare. Quam illius profeſſionem ubi magiſter accepit, non cunctatur probare profitentem. Caſu clibanus propter ardebat, qui multo igne ſuccenſus, coquendis panibus parabatur: exundabat abruptis flamma fornacibus: & intra camini illius concava totis habenis regnabat incendium. Hoc igitur advenam illum jubet magiſter intrare. Nec diſtulit parere præcepto: medias flammas nihil cunctatus ingreditur: quæ mox tam audaci fide victæ, velut illis quondam Hebræis pueris ceſſere venienti. Superata natura eſt, fugit incendium; & qui putabatur arſurus, velut frigido rore perfuſus ſe ipſe miratus eſt. Sed quid mirum, ſi tuum Chriſte tironem ignis ille non attigit? ut nec Abbatem pigeret dura mandaſſe, nec diſcipulum pœniteret imperio paruiſſe, qui eo die quo advenerat, dum tentaretur infirmus, perfectus inventus eſt; merito felix, merito glorioſus, probatus obedientia, glorificatus eſt paſſione.

XIII. In

1 *Monaſterium magnæ diſpenſationis.*] Hieronymus præfat. in Regulam Pachomii: *Habent per ſingula monaſteria patres & diſpenſatores, & hebdomadarios & miniſtros.*

2 *Abbas ei cœpit multa proponere.*] Epiſcopi olim dicti Patres. Unde Patriarcharum nomen poſtea fluxit, quos Arabice *Abuna* vocant. Quod nomen poſtea præfectis monaſteriorum hæſit in occidente, qui Abbates dicti.

XIII. In eodem autem monasterio factum id quod dicturus sum, recenti memoria ferebatur. Quidam itidem ad eundem Abbatem recipiendus advenerat, cum prima ei lex obedientiæ poneretur, ac perpetem polliceretur ad omnia vel extrema patientiam; casu Abbas storacinam virgam jampridem aridam manu gerebat. Hanc solo fixit, atque illi advenæ id operis imponit, ut tamdiu virgulæ aquam irriguam ministraret, donec, quod contra omnem naturam erat, lignum aridum in solo arente vivisceret. Subjectus advena duræ legis imperio, aquam propriis humeris quotidie convehebat, quæ à Nilo flumine per duo fere millia petebatur. Jamque emenso anni spatio, labor non cessabat operantis, & de fructu operis spes esse non poterat; tamen obedientiæ virtus in labore durabat. Sequens quoque annus vanum laborem jam affecti fratris eludit. Tertio demum succedentium temporum labente curriculo, cum neque nocte neque interdiu aquarius ille cessaret operator, virga floruit. Ego ipsam ex illa virgula arbusculam, quæ hodieque intra atrium monasterii est ramis virentibus, vidi: quæ quasi in testimonium manens, quantum obedientia meruit, & quantum fides possit, ostendit. Sed me dies ante deficiet, quam diversa miracula, quæ mihi de virtutibus Sanctorum sunt comperta, consummem.

XIV. Duo vobis adhuc præclara memorabo, quorum unum egregium erit adversus inflationem miseræ vanitatis exemplum; alterum adversus falsam justitiam non mediocre documentum. Quidam ergo Sanctus fugandorum de corporibus obsessis dæmonum [1] incredibili præditus potestate, inaudita per singulos dies signa faciebat. Non solum

1 *Incredibili præditus potestate.*] De qua multa in Patrum vitis; In Vita Pachomii cap. XLIX. Diabolus ipse fatetur: *Ex quo mirabilis incarnatio Christi facta est in terris, nos sine viribus prorsus existere cœpimus: ita ut ab his qui credunt in nomine ejus, illudamur ut passeres.*

1 *Cilicii*

lum enim præsens, neque verbo tantum, sed absens quoque interdum [1] cilicii sui fimbriis, aut epistolis missis, corpora obsessa curabat. Hic ergo mirum in modum frequentabatur à populis ex toto ad eum orbe venientibus. Taceo de minoribus: præfecti Comitesque, ac diversarum Judices potestatum pro foribus illius sæpe jacuerunt. [2] Episcopi quoque sanctissimi, sacerdotali auctoritate deposita, contingi se ab eo, atque benedici humiliter postulantes, sanctificatos se ac divino munere illustratos, quoties manum illius vestemque contigerant, non immerito crediderunt. Hic ferebatur omni potu in perpetuum penitus abstinere, ac pro cibo (tibi Sulpici in aurem loquar, ne Gallus hoc audiat) [3] septem tantum caricis sustentari. Interea sancto viro, ut ex virtute honor, ita ex honore vanitas cœpit obrepere. Quod malum ille ubi primum potuit in se sentire grassari, diu multumque discutere conatus est: sed repelli penitus vel tacita conscientia vanitas, perseverante virtute, non potuit. Ubique nomen ejus dæmones fatebantur: excludere à se confluentium populos non valebat. Virus interim latens serpebat in pectore, & cujus nutu ex aliorum corporibus dæmones fugabantur, se ipsum occultis cogitationibus vanitatis purgare non poterat. Totis igitur precibus conversus ad Dominum fertur orasse, ut permissa in se mensibus quinque diaboli potestate, similis his fieret, quos ipse curaverat.

Quid

1 *Cilicii sui fimbriis.*] Sic supra de Martino: *fimbriæ vestimenti ejus, cilicioque detractæ, crebras super infirmantibus egere virtutes.* In vita ejus cap. XIX.

2 *Episcopi quoque sanctissimi, sacerdotali auctoritate deposita.*] Id est, Episcopali. Concil. Taurinense C. V. *Juxta literas venerabilis memoriæ Ambrosii Episcopi, vel Romanæ Ecclesiæ Sacerdotis.* Ubi Romanæ Ecclesiæ Sacerdos Papa Syricius vocatur. Vide quæ notavimus ad cap. XXVI. Vitæ Martini.

3 *Septem tantum caricis.*] Sunt ex ficorum genere, Syriæ peculiares. *Plin.* XIII. 5. Cassianus Collat. VIII. cap. I. Caricas inter eremitarum edulia refert. Hieron. in vita Pauli eremitæ cap. V. *Quinque caricis per singulos dies sustentabatur.* Et in Hilarione cap. III. *Herbarum ergo succo & paucis caricis, post triduum vel quatriduum deficientem animam sustentabat.*

Quid multis morer? ille præpotens; ille qui signis atque virtutibus toto Oriente vulgatus, ille ad cujus limina populi ante confluxerant, ad cujus fores summæ istius sæculi se prostraverant potestates, correptus à dæmone est, tentus in vinculis, omnia illa quæ [1] energumeni solent ferre, perpessus. Quinto demum mense purgatus est non tantum dæmone, sed, quod illi erat utilius atque optatius, vanitate. Sed mihi ista replicanti, nostra infelicitas, nostra occurrit infirmitas. Quis enim nostrum est, quem si unus homunculus humilis salutaverit, aut fatuis atque adulantibus verbis fœmina una laudaverit, non continuo elatus sit superbia, non statim inflatus sit vanitate? ut etiamsi non habeat conscientiam sanctitatis, tamen quia vel stultorum adulatione, aut fortassis errore sanctus esse dicatur, sanctissimum se putabit. Jam vero si ei munera crebra mittantur, Dei se munificentia asserit honorari, cui dormienti atque resoluto necessaria conferantur. Quod si vel de modico ei aliqua virtutis signa succederent, Angelum se putaret. Cæterum [2] cum neque opere neque virtute conspicuus sit, si quis clericus fuerit effectus, dilatat continuo fimbrias suas, gaudet salutationibus, inflatur occursionibus: ipse etiam ubique discurrit. Et qui ante pedibus aut asello ire consueverat, spumante equo superbus invehitur: parva prius ac vili cellula contentus habitare, erigit celsa laquearia, construit multa conclavia, sculpit ostia, pingit armaria, vestem respuit grossiorem, indumentum molle desiderat. Atque hæc caris viduis ac familiaribus mandat tributa virginibus: [3] illa, ut byrrum rigen-

1 *Energumeni.*] Sic dicebantur illi quos malus genius insederat, δαιμονιοσόμβροι.

2 *Cum neque opere, neque virtute conspicuus sit.*] Operæ pretium est vitam ac mores clericorum illius ætatis graphice depictam nativisque coloribus expressam, verbis Sulpicii ex Dialogo 1. & initio secundi proponere. Ex qua Cleri superbia monachorum ordo fluxit, qui se ab illis vitæ austeritate & ἀσκήσει sejunxerunt. *Salmasius.*

3 *Illa, ut byrrum rigentem, hæc ut fluentem texat lacernam.*] Epitheta non sunt hic

gentem, hæc ut fluentem texat lacernam. Verum hæc describenda mordacius, beato viro Hieronymo relinquamus: ad propositum revertamur. Tu vero, *inquit Gallus meus*, nescio quid Hieronymo reliqueris disputandum, ita breviter universa nostrorum instituta complexus es, ut pauca hæc tua verba, si æquanimiter acceperint, & patienter expenderint, multum eis arbitrer profutura, ut non indigeant libris post hæc Hieronymi coërceri. Sed tu illa potius evolve, quæ cœperas, & illud quod adversus falsam justitiam dicturum te esse promiseras, prode documentum. Nam ut vere tibi fatear, nullo pernicioſius malo intra Gallias laboramus. Ita faciam, Posthumianus *inquit*, nec te diutius tenebo suspensum.

XV. Adolescens quidam ex Asia prædives opibus, genere clarus, habens uxorem & filium parvulum, cum in Ægypto tribunus esset, & frequentibus [1] adversum Blembos

hîc inania: sed superbiam vestium captum vulgi superantem innuunt. Alioqui byrrus & lacerna vestium genera plebeia olim erant, & utcunque vilia. Nam lacernis nobiliores atque illustriores non utebantur, nisi tempore pluvio aut in spectaculis, quas & togis tum superinduebant. Byrrus videtur fuisse vestis hirsuta pilis, qualis fortasse endromis Martialis: aut certe, qualiscumque fuit, rigebat potius, quam fluebat: & militibus propria fuit, quod indicat lex 1. *quo quisque habitu*, C. Th. omnibus enim, præterquam militum servis, byrris uti licebat. Atrebaticos & Canusinos byrros nominat Capitolinus in Carino. *Giselinus.* Byrrus, lacerna, chlamys, eadem vestis, solo nomine diversa, ut ex Artemidoro II. ὀνειρ. III. patet. Byrrus coloris ut plurimum, byrri, hoc est, russei, unde & nomen. Nam *burrum* & byrrum Latini dixere, quod Græci πυῤῥὸν. Sed & cujuslibet coloris lacernas, byrros etiam κληρικικῶς appellabant. Cum apud Romanos togæ desiissent, byrris sive lacernis usi sunt. Eo igitur tempore byrrus erat κοινὴ ἐσθὴς, pallium ascetarum gestamen. Byrris pretiosioribus Episcopi, minus pretiosis presbyteri, postquam pallia reliquerunt, usi. Ideo byrros sibi monachi interdixerunt, quod ambitiosior esset vestis. *Cassianus* de habitu Monachi cap. VII. *Isidorus.* Sub byrro clerici colobia primum, hoc est, tunicas sine manicis, postea dalmaticas gestare cœperunt auro clavatas. *Salmasius.* Vide & Rosweydum in Vitis Patrum.

1 *Adversum Blembos.*] Lege Blemmyos. Blemmyi Æthiopes sunt apud Syenen. Chrysostomus: *Palladius Blemmyorum sive Æthiopum Episcopum servari prope locum qui Syene vocatur.* Citat Baronius. *Strabo* XVII. Βλέμμυες νῦν Νῶβαι, καὶ Μεγάβαροι, οἱ ὑπὲρ Συήνης Αἰθίοπες.

bos expeditionibus quædam eremi contigisset, sanctorum etiam tabernacula complura vidisset, à beato viro Johanne verbum salutis accepit. Nec moratus inutilem militiam cum vano illo honore contemnere, eremum constanter ingressus, brevi tempore in omni genere virtutum perfectus emicuit: potens jejuniis, humilitate conspicuus, fide firmus, facile se antiquis monachis studio virtutis æquaverat: cum interim subiit eum cogitatio, injecta per diabolum, quod rectius esset, ut rediret ad patriam filiumque unicum ac [1]domum totam cum uxore salvaret: quod utique esset acceptius Deo, quam si solum se sæculo eripere contentus, salutem suorum non sine impietate negligeret. Istiusmodi ergo falsæ justitiæ colore superatus, post quadriennium fere cellulam suam atque propositum eremita deseruit. Sed ubi ad proximum monasterium, quod à multis fratribus habitabatur, accessit, caussam discessionis atque consilium quærentibus, confitetur. Renitentibus cunctis, & præcipue loci illius Abbate renitente, malo animo fixa sententia non potuit avelli. Igitur infelici se obstinatione proripiens, cum dolore omnium digressus à fratribus, vix è conspectu abscesserat, impletus à dæmone, cruentasque spumas ore provolvens, suis dentibus se ipse lacerabat. Deinde ad idem monasterium fratrum humeris reportatus, cum coërceri in eo immundus spiritus non valeret, necessitate cogente, ferreis nexibus alligatur, pedes cum manibus vinciuntur. Non immerita pœna fugitivo, ut quem non cohibuerat fides, catenæ cohiberent. Post biennium demum oratione sanctorum ab immundo spiritu liberatus, ad eremum, unde discesserat, mox regressus, & ipse correptus & aliis post futurus exemplo, ne quem aut falsæ justitiæ umbra decipiat, aut incerta mobilitas inutili levitate compellat semel cœpta de-

1 *Domum totam cum uxore salvaret.*] Validum hoc contra monasticam vitam argumentum, nec à Dæmone, ut Sulpicius putat, sed ipso Deo profectum.

1 *Quæ*

deserere. Hæc vos de virtutibus Domini, [1] quas in servis suis vel imitanda operatus est, vel timenda, scire sufficiat. Sed quia satisfeci vestris auribus, immo etiam verbosior fortasse, quam debui, tu modo (ad me autem loquebatur) debitum fenus exsolve, ut te de Martino tuo, ut es solitus, plura referentem, jam pridem in hoc desideriis meis æstuantibus, audiamus. Quid, *inquam*, tibi de Martino meo liber ille non sufficit, quem ipse tu nosti me de illius vita atque virtutibus edidisse?

XVI. Agnosco id quidem, Posthumianus *inquit*, neque unquam à dextera mea liber ille discedit. Nam si agnoscis (aperit librum, qui sub veste latebat) en ipsum. Hic mihi, *inquit*, terræ ac mari comes, hic in peregrinatione tota socius & consolator fuit. Sed referam tibi plane, quo liber iste penetraverit; & quam nullus fere in orbe terrarum locus sit, ubi non materia felicis historiæ pervulgata teneatur. Primus eum Romanæ urbi, vir studiosissimus tui, Paulinus invexit. Deinde cum tota certatim urbe raperetur, exsultantes librarios vidi, quod nihil ab his quæstuosius haberetur, siquidem nihil illo promptius, nihil carius venderetur. Hic navigationis meæ cursus, longe ante progressus: cum ad Africam venissem, jam per totam Carthaginem legebatur. Solus eum Cyrenensis ille presbyter non habebat: sed me largiente descripsit. Nam quid ego de Alexandria loquar? ubi pæne omnibus magis quam tibi notus est. Hic Ægyptum, Nitriam, [2] Thebaidam, ac tota [3] Memphitica regna transivit. Hunc ego in eremo à quodam sene legi vidi: cui cum me familiarem tuum

1 *Quas in servis suis vel imitanda.*] Mira constructio. sed quis ausit libris uno ore sic legentibus repugnare, Laz *quæ*. Idem hic dialogum secat, novo præfixo titulo, cum dialogismus sit perpetuus, neque vel unus ms. liber hujusmodi lectionem præ se ferat. *Giselin.*

2 *Thebaidam.*] Sic hoc loco o.l. quos sequor, cum videam & Hilarium eadem vocis consignatione uti. *Giselinus.* Notatum id supra ex vitis patrum, ubi frequens.

3 *Memphitica regna.*] Vide Notas ad 11. Histor. pag. 418. b.

1 *Iste*

tuum esse dixissem, & ab illo & à multis fratribus hæc mihi injuncta legatio est, ut si unquam terras istas te incolumi contigissem, ea te supplere compellerem, quæ in illo tuo libro de virtutibus beati viri professus es præteriisse. Age ergo, quia non illa à te audire desidero, quæ scripta sufficiunt, illa quæ tum vel propter legentium, ut credo, fastidium præteristi, multis in una mecum à te poscentibus explicentur. Equidem Posthumiane, *inquam*, cum te jam dudum de sanctorum virtutibus intentus audirem, tacitis ad Martinum meum cogitationibus recurrebam, merito perspiciens omnia illa quæ singuli diversa fecissent, per unum istum facile completa. Nam cum excelsa retuleris (quod mihi dixisse liceat pace sanctorum) nihil à te penitus audivi, in quo Martinus esset inferior.

XVII. Sed sicut nullius unquam cum illius viri meritis profiteor conferendam esse virtutem: ita & illud animadverti decet: iniqua illum cum eremitis, vel etiam anachoretis, condicione conferri. Illi enim ab omni impedimento liberi, cœlo tantum, atque Angelis testibus plane admirabilia docentur operari. [1] Iste in medio cœtu & conversatione populorum, inter clericos dissidentes, inter episcopos sævientes, cum fere quotidianis scandalis hinc atque inde premeretur, inexpugnabili tamen adversus omnia virtute fundatus stetit: & tanta operatus est, quanta ne illi quidem, quos ante audivimus esse in eremo vel fuisse, fecerunt. Ac si illi paria fecissent, quis judex tam esset injustus, ut non istum esse potiorem merito judicaret? Puta enim istum fuisse militem qui pugnaverit in iniquo loco, & tamen victor evaserit: illos autem æque compone militibus, sed qui ex æquo loco, aut etiam de supe-

1 *Iste in medio cœtu.*] Vere dictum, Anachoretæ se tantum diligunt: proximum negligunt. Tanto illis excelsior Martinus, qui proximi sui studiosus fuit. Vide quæ Spanhemius contra Anachoretas in Dubiis, incomparabili opere, disputat. Locus paulo ante notatus est.

1 *Sapini*

superiore certaverint. Quid ergo? & si omnium una victoria est, non potest esse par gloria. Et tamen cum præclara retuleris, à nemine retulisti mortuum suscitatum: quo uno utique te necesse est confiteri Martino neminem conferendum. Nam si admirandum est, quod illum Ægyptium flamma non attigit: hic quoque [1] sæpius imperavit incendiis. Si revolvas, quod Anachoretis feritas bestiarum victa succubuit: hic familiariter & rabiem bestiarum, & serpentium venena compescuit. Quod si illum conferas, qui immundis spiritibus obsessos verbi imperio, ac etiam fimbriarum virtute curabat: ne in hac quidem parte inferiorem fuisse Martinum multa documenta sunt. Si etiam ad illum recurras, qui setis suis pro veste contectus, putabatur ab Angelis visitari; cum isto Angeli quotidie loquebantur. Jam vero adversus vanitatem atque jactantiam ita invictum spiritum gessit, ut illa vitia fortius nemo contempserit, cum quidem immundis spiritibus adflatos absens plerumque curaverit; nec solum Comitibus, aut Præfectis, sed [2] ipsis etiam Regibus imperaret. Minimum id quidem in illis virtutibus: sed credas velim, non solum vanitati, sed caussis etiam atque occasionibus vanitatis, neminem fortius repugnasse. Parva quidem, sed non prætereunda dicturus sum: quia & ille laudandus est, qui summa præditus potestate, tam religiosam ad reverentiam beati viri ostenderit voluntatem. Memini [3] Vincentium Præfectum, virum egregium, & quo nullus sit intra Gallias omni virtutum genere præstantior, dum Turonos præteriret, à Martino sæpius poposcisse, ut ei convivium in suo monasterio daret: in quo quidem exemplum B. Am-

1 *Sæpius imperavit incendiis.*] Bis, ut in Vita annotavit cap. XI. & Epist. I.

2 *Ipsis etiam Regibus imperaret.*] Vide Notas ad caput XXIII. Vitæ Martini.

3 *Vincentium præfectum.*] A. CCCC. sub Stilicone Consule Vincentius prætorii præfecturam in Galliis gessit, ut rescriptum Honorii Imperatoris ad eundem datum significat. l. I. *Utrum vi.* C. Theodos. Hujus cum laude Severus meminit. *Baron.*

B. Ambrosii Episcopi præferebat: qui eo tempore Consules & Præfectos subinde pascere ferebatur; sed virum altioris ingenii, ne qua ex hoc vanitas atque inflatio obreperet, noluisse. Ergo fatearis necesse est, in Martino omnium illorum quos enumerasti, fuisse virtutes: Martini autem in illis omnibus non fuisse. Quid tu, *inquit* Posthumianus, ita mecum? quasi non eadem tecum sentiam semperque senserim.

XVIII. Ego vero quoad vivam semper, & sapiam, Ægypti monachos prædicabo. Laudabo anachoretas, mirabor eremitas: Martinum semper excipiam, non illi ego quemquam audebo monachorum, certe non episcoporum quempiam comparare. Hoc Ægyptus fatetur, hoc Syria, hoc Æthiops comperit, [1] hoc Indus audivit, hoc [2] Parthus & Persa noverunt: nec ignorat Armenia. [3] Bosphorus excluſa cognovit, & postremo si quis aut [4] Fortunatas Insulas, aut [5] Glacialem frequentat Oceanum. Quo miserior est regio ista nostra, quæ tantum virum cum in proximo habuerit, nosse non meruit. Nec tamen huic crimini miscebo populares: soli illum clerici, soli nesciunt sacerdotes. Nec immerito. Nosse illum invidi noluerunt; quia si virtutes illius nossent, sua vitia cognovissent. Horreo dicere, quod nuper audivi, infelicem dixisse nescio quem, te in illo libro tuo plura mentitum. Non est homi-

1 *Hoc Indus audivit.*] In vita Macarii Romani: *Ubi cœlum terræ jungitur.* Ita putarunt antiqui, planam esse terram, & alicubi cœlo jungi. Ibique Paradisum collocarunt. Alcimus Avitus 1. de Genesi:

Ergo ubi transmissis mundi caput incipit Indis,
Quo perhibent terram confinia jungere cœlo,
Lucus inaccessa cunctis mortalibus arce,
Permanet. ——

2 *Parthus & Persa.*] Vide Notas ad libros Historiarum, ubi de his nominibus.

3 *Bosphorus.*] Scythia, quæ Christianismum amplexa, & cui unicus tum præerat Episcopus. *Sozomen.* VII. 19. *Salmas.*

4 *Fortunatas Insulas.*] Quæ Canariæ. De quo in Opere de Originibus Americanis.

5 *Glacialem Oceanum.*] De eodem in opere citato. Juvenalis:

Ultra Sauromatas fugere hinc libet & glacialem
Oceanum.

1 *Hominem*

hominis vox ista, sed diaboli; nec Martino in hac parte detrahitur, sed fidei Euangelii derogatur. Nam cum Dominus ipse testatus sit istiusmodi opera, quæ Martinus implevit, ab omnibus fidelibus esse facienda; qui Martinum non credit ista feciſſe, non credit Christum ista dixiſſe. Sed infelices, degeneres, somnolenti, quæ ipsi facere non possunt, facta ab illo erubescunt; & malunt illius negare virtutes, quam suam inertiam confiteri.

XIX. Verum nobis ad alia properantibus, omnis istorum memoria relinquatur; tu potius, ut jamdudum desidero, residua Martini opera contexe. At ego, *inquam*, arbitror rectius istud à Gallo esse poscendum, quippe qui plura noverit (neque enim ignorare potuit magistri facta discipulus) & qui non immerito istam vicem non solum Martino, sed etiam nobis debeat; ut, quia ego jam librum editum, ac tu hactenus Orientalium gesta memorasti, istam demum necessarii sermonis historiam Gallus evolvat: quia, ut dixi, & nobis debet loquendi vicem, & Martino suo credo præstabit, ut non gravate illius facta commemoret.

XX. Ego plane, *inquit* Gallus, licet impar sim tanto oneri, tamen relatis superius à Posthumiano obedientiæ cogor exemplis, ut munus istud quod imponitis, non recusem. Sed dum cogito me [1] hominem Gallum inter Aquitanos verba facturum, vereor ne offendat vestras nimium urbanas aures sermo rusticior. Audietis me tamen ut [2] Gurdonicum hominem, nihil cum fuco aut cothurno loquentem. Nam si mihi tribuitis Martini me esse discipulum; illud

1 *Hominem Gallum inter Aquitanos.*] Vide Notas ad 11. Historiarum ubi illa verba: *Aquitanis, Gallis ac Hispanis.*

2 *Gurdonicum hominem.*] In Mſ. *Gortonicum*, & *Gurtonicum*. Giselin. Gurdonicus homo est stolidus, importunus, vel potius simplex. Quintil. 1. 9. *Gurdos, quos pro stolidis accepit vulgus, ex Hispania traxisse originem audivi.* Hispani ab Africis acceperunt eam vocem. Laberius enim apud Gellium xv 1. 7. se *gurdum ex Africa venientem accepisse* scribit.

1 *Celtice,*

lud etiam concedite, ut mihi liceat exemplo illius inanes sermonum phaleras & verborum ornamenta contemnere. Tu vero, *inquit* Posthumianus, vel [1] Celtice, aut si mavis, Gallice loquere, dummodo jam Martinum loquaris. Ego autem profiteor, quia etiamsi mutus esses, non defutura tibi verba, quibus Martinum facundo ore loquereris: sicut [2] Zachariæ in Joannis nomine lingua resoluta est. Cæterum cum sis scholasticus, hoc ipsum quasi scholasticus artificiose facis, ut excuses imperitiam, quia exsuperas eloquentia. Sed neque monachum tam astutum, neque Gallum decet esse tam callidum. Verum aggredere potius, & quod te manet explica. Nimium enim dudum alias res agentes consumimus tempus: & jam solis occidui umbra prolixior monet, non multum diei, vicina nocte, superesse. Deinde cum paullulum omnes conticuissemus, Gallus ita cœpit: Cavendum mihi imprimis esse arbitror, ne ea de Martini virtutibus repetam, quæ in libro suo Sulpicius iste memoravit. Unde prima illius inter militandum gesta prætereo: neque ea attingam, [3] quæ laicus egit, ac monachus; nec vero audita ab aliis potius, quam quæ vidi ipse, dicturus sum.

1 *Celtice, aut si mavis, Gallice loquere.*] Celtas intelligit, qui antiqua lingua Gallorum utebantur, Gallos qui recentiori, & in Romanam corrupta. *Horn.*

2 *Zachariæ in Ioannis nomine.*] Luc. c. 11.

3 *Quæ laicus egit ac monachus.*] Infra Dial. III. 20. *Sævit in clericos, grassatur in laicos.* Ubi vide Notas. Monachi tum adhuc à clericis distincti. Supra id ostensum.

DIA-

DIALOGUS II.

De virtutibus B. Martini.

QUo primo igitur tempore, relictis scholis, beato me viro junxi, paucos dies euntem ad ecclesiam sequebamur. Interim ei seminudus hibernis mensibus pauper occurrit, orans sibi vestimentum dari. Tunc ille, accersito [1] archidiacono, jussit algentem sine dilatione vestiri. Deinde [2] secretarium ingressus, cum solus, ut erat illi consuetudo, resideret (hanc enim sibi etiam in ecclesia solitudinem permissa clericis libertate præstabat) cum quidem in alio secretario Presbyteri sederent, vel salutationibus vacantes, vel audiendis negotiis occupati, Martinum vero usque in eam horam qua solennia populi agi consuetudo deposceret, sua solitudo cohibebat. Illud non præteribo, quod in secretario sedens, nunquam cathedra usus est. Nam in ecclesia nemo unquam illum sedere conspexit; sicut quendam nuper (testor Dominum) non sine meo pudore vidi, [3] sublimi solio quasi regio tribunali, celsa sede residentem. Sedebat autem Martinus in sellula rusticana, ut est in usibus servulorum, quas [4] nos rustici Galli tripetias, vos scholastici,

[1] *Archidiacono.*] Sicut primus presbyter dictus est Episcopus, ita primus Episcopus Archiepiscopus: primus Diaconus Archidiaconus. Vide Salmasium de primatu capite 1.

[2] *Secretarium.*] Vide Notas ad Epistolam 1.

[3] *Sublimi solio quasi regio tribunali, celsa sede residentem.*] Hi mores clericorum jam Sulpicii ævo. Ambitio, fastus, avaritia regnabant. Unde mirum non est illam Hierarchiam exortam. Diaconi presbyterorum locum ambiebant; hi Episcoporum: Episcopi dignitas in dominatum degenerarat & manifestam tyrannidem. *Isidor. Pelusiot.* 11. Epist. CXXV. *Salmasius.*

[4] *Nos rustici Galli tripetias.*] Vides, amice lector, linguam illam, qua hodie Galli omnes utuntur, non hodie aut heri natam esse, sed ante annos M. CC. cepisse suum initium ac originem, indeque in sequentibus sæculis majore incremento ad nostram usque ætatem propagatam, in eam tandem copiam & elegantiam exuberasse, ut nulli propemodum primigeniæ linguæ ulla in parte concedat, multas etiam superet. Tripetias hodie, qui iis utuntur, à

ſtici, aut certe tu qui de Græcia venis, tripodas nuncupatis. Hoc ergo ſecretum beati viri pauper ille captatum, cum ei Archidiaconus dare tunicam diſtuliſſet, irrupit, diſſimulatum ſe à clerico quærens, algere deplorans. Nec mora, ſanctus, paupere non vidente, [1] intra amphibalum ſibi tunicam latenter eduxit, pauperemque contectum diſcedere jubet. Dein paullo poſt Archidiaconus ingreſſus, admonet, pro conſuetudine exſpectare in eccleſia populum, illum [2] ad agenda ſolennia debere procedere. Cui ille reſpondens ait, *pauperem prius* (de ſe autem dicebat) *oportere veſtiri: ſe ad eccleſiam non poſſe procedere, niſi veſtem pauper acciperet.* Diaconus vero nihil intelligens, quia extrinſecus indutum amphibalo, veſte nudum interius non videbat, poſtremo pauperem non comparere cauſſatur. *Mihi*, inquit, *veſtis quæ præparata eſt, deferatur: pauper non deerit veſtiendus.* Arctatus demum clericus, neceſſitate compulſus, jamque felle commoto, à proximis tabernis [3] bigerrigam veſtem, brevemque atque hiſpidam, quinque comparatam argenteis rapit, atque ante Martini pedes iratus exponit. *En*, inquit, *veſtem, ſed pauper hic non eſt.* Ille nihil motus, jubet eum paullulum ſtare pro foribus, ſecretum utique procurans, dum ſibi veſtem nudus imponeret; totis viribus elaborans, ut poſſet occultum eſſe quod fece-

voce Latine trepide vocant, *tripiées.* Sic & bigerrigam veſtem, quaſi bariegatam *bigaré.*

1 *Intra amphibalum.*] Sic & Paulinus IV. Fortunatus III. Gregor. Turonenſ. lib. de glor. Confeſſ. cap. IIX. de Sancto Trajano: *Si novum, ut adſolet, amphibalum induiſſet, cum quo proceſſurus diœceſin circumiret, fimbriæ hujus veſtis à diverſis diripiebantur.* In veteri Lexico D. Benigni Divionenſis: *Amphibalus*, Byrrhus villoſus. In aliis gloſſis vetuſtis: *Amphibalum eſt veſtis ex utraque parte villoſa.* Juretus.

2 *Ad agenda ſolennia.*] Editio Aldina: *ad agenda miſſarum ſolemnia.* Paulinus IV. *Præcedat miſſam.* Quod nomen etiam in Milevitano concilio extat, & uſitatum eſt Ambroſio, Victori Uticenſi, aliiſque. Veriſimile eſt ex Paulino extitiſſe quoque apud Severum, & in V. C. ab Aldo repertum. *Juret.*

3 *Bigerrigam veſtem.*] Aldus: *nigerrimam.* Male. Fortunatus III. I.

Induitur ſancta hirſuta bigerrica palla.

In Gloſſis vetuſtis: *veſtis nigra & groſſior.* A Bigerrionibus populis Aquitaniæ. *Juret.*

1 *Cum*

fecerat. Sed quando in sanctis viris latent ista, quærentibus velint nolint cuncta produntur.

II. [1]Cum hac igitur oblaturus sacrificium Deo veste procedit. Quo quidem die (mira dicturus sum) [2]cum jam altarium, sicut est solenne, benediceret, globum ignis de capite illius vidimus emicare, ita ut in sublime contendens, longius collum crinemque flamma produceret. Hoc, licet celeberrimo factum die, in magna populi multitudine viderimus, una tantum de virginibus, & unus de Presbyteris, tres tantum videre de monachis: cæteri cur non viderint, non potest nostri esse judicii.

III. Per idem fere tempus, cum Euantius, avunculus meus, vir licet sæculi negotiis occupatus, tamen admodum Christianus, gravissima ægritudine extremo mortis periculo cœpisset urgeri, Martinum evocavit. Nec cunctatus ille properavit, prius tamen quam medium viæ spatium vir beatus evolveret, virtutem advenientis sensit ægrotus: receptaque continuo sanitate, venientibus nobis obviam ipse processit: Altera die redire cupientem, magna prece detinuit; cum interim unum è familia puerum lethali ictu serpens perculit; quem jam exanimem vi veneni ipse Euantius suis humeris illatum ante pedes sancti viri, nihil illi impossibile confisus, exposuit. Jamque se malum serpentis per omnia membra diffuderat. Cerneres omnibus venis in-

1 *Cum hac igitur oblaturus sacrificium Deo veste procedit.*] Vestes sacerdotales per incrementa, ad eum qui nunc habetur, auctæ sunt ornatum. Nam primis temporibus communi vestimento induti Missas agebant; sicut & hactenus quidam Orientalium facere perhibentur. Stephanus autem constituit Sacerdotes, & Levitas vestibus sacratis, in usu quotidiano non uti, nisi in Ecclesia tantum. Statutum est Concil. Bracarensi ne Sacerdos sine Oratorio celebret Missam. Addiderunt in vestibus sacris alii alia, vel ad imitationem eorum, quibus veteres utebantur sacerdotes, vel ad mysticæ significationis expressionem. *Walefridus Strabo de Reb. Eccles. cap.* 24. *Vestes sacræ, quibus jam celebrantur Missæ, in usu non fuerunt in Ecclesia per annos à Christo* 400. Perkins.

2 *Cum jam altarium, sicut est sollenne, benediceret.*] Circa ann. cccc. usus altarium obtinuit non ad sacrificium offerendum, sed ad honorem, & memoriam martyrum. Concil. Carthag. v. cap. 14. *Perkins.*

inflatam cutem, & ad utris instar tensa vitalia. Martinus porrecta manu, universa membra pertractans, digitum prope ipsum vulnusculum, quo bestia virus infuderat, fixit. Tum vero (mira dicturus sum) vidimus venenum ex omni parte revocatum, ad Martini digitum cucurrisse; deinde per illud ulceris foramen exiguum, ita virus stipasse cum sanguine, ut solet ex uberibus caprarum aut ovium, pastorum manu pressis, longa linea copiosi lactis effluere. Puer surrexit incolumis. Nos obstupefacti tantæ rei miraculo, id quod ipsa cogebat veritas, fatebamur, non esse sub cœlo qui Martinum possit imitari.

IV. Consequenti itidem tempore [1] iter cum eo, dum diœceses visitat, agebamus. Nobis nescio qua necessitate remorantibus, aliquantulum ille processerat. Interim [2] per aggerem publicum plena militantibus viris [3] fiscalis rheda veniebat. Sed ubi Martinum [4] in veste hispida, nigro & pendulo pallio circumtectum, contigua de latere jumenta viderunt, paullulum in partem alteram pavefacta hæserunt. Deinde funibus implicatis, protentos illos, quibus, ut sæpe vidistis, misera illa animalia conglobantur, ordines miscuerunt; dumque ægre expediuntur, moram fecere properantibus. Qua permoti injuria militantes, præcipi-

1 *Iter cum eo dum diœceses visitat, agebamus.*] Vegetius I. 23. *aut si iter agitur.* Laz. *iter facientes.* Abhorruisse videtur locutionem nonnihil inusitatam, *iter agere:* quam tamen Ovidius de arte lib. 2. non abhorruit. Ipse Severus lib. 2. Sacræ histor. de Nehemia agens, *Statimque eum cum præsidio, quo tutius iter ageret, demisit.* Giselin. Diœcesis Episcopi non heri atque hodie appellari cœpta est, cujuscunque territorii jurisdictio ad unius civitatis Episcopum pertinens. Passim ita usurpari invenias in Codice Africanæ Ecclesiæ. Ut *Hipponensis Diarrhytorum diœcesis.* Can. CIII. & *Mappalienſis diœcesis,* Canone LIV. & alibi. Etiam capitur pro parœcia, id est, diœceseos Episcopalis parte. Ut apud Severum Sulpicium Dialog. II. de Martino Turonensi Episcopo: *Consequenti itidem tempore, iter cum eo, dum diœceses visitat, agebamus.* Salmasius.

2 *Per aggerem publicum.*] Eum fortasse intelligit, qui *longus pons* apud Tacitum dici solet. *Giselin.*

3 *Fiscalis rheda.*] Vide Notas ad II. Histor. pag. 401. 402.

4 *In veste hispida, nigro & pendulo pallio circumtectum.*] Hic habitus ascetarum & Monachorum. Vide Salmasium in Tertull. de pallio.

1 *Con-*

cipitatis in terram saltibus se dederunt. Dein Martinum flagris ac fustibus urgere cœperunt: cum quidem ille mutus & incredibili patientia præbens terga cædentibus, majorem insaniam infelicibus commoveret; magis ex hoc furentes, quod ille quasi non sentiens verbera illata contemneret. Nos illico consecuti, fœde cruentum, atque universa corporis parte laniatum, cum exanimis in terram procubuisset, invenimus; statimque eum asello suo imposuimus, ac locum cædis illius exsecrantes, raptim abire properavimus. Interea illi regressi ad rhedam suam, furore satiato, agi quo ire cœperant jumenta præcipiunt. Quæ cum omnia solo fixa, ac si ænea signa, riguissent; tollentibus altius vocem magistris, flagris hinc atque inde resonantibus nihil penitus movebantur. Consurgunt deinde omnes pariter in verbera. [1] Consumit Gallicas mularum pœna mastigias. Tota rapitur silva de proximo; trabibus jumenta tunduntur; sed nihil penitus sævæ manus agebant; uno atque eodem in loco stabant fixa simulacra. Quid agerent infelices homines nesciebant. Nec jam ultra dissimulare poterant, quin, quamlibet brutis pectoribus, agnoscerent, divino numine se teneri. Tandem ergo in se regressi, cœperunt quærere, quis ille esset quem in eodem loco ante paullulum cæcidissent; cum percunctantes cognoscunt ex viantibus, Martinum à se tam crudeliter verberatum. Tunc vero apparere omnibus caussa manifesta, nec ignorare jam poterant quin ob illius viri injuriam tenerentur. Igitur omnes rapidis nos passibus consequuntur, [2] conscio facti ac meriti pudore confusi, flentes, & pulvere, quo se ipsi fœdaverant, caput atque ora conspersi, an-

1 *Consumit Gallicas mularum pœna mastigias.*] Lazius legit: *galligas mularum pœnam.* Mastigias pro scuticis & flagellis ponit, quæ mastiges, μάστιγας. Alias *mastigia* sumitur pro verberone, cui tergum flagris conscissum. Gallicas mastigias vocat, qualibus rustici Galli & muliones usi.

2 *Conscio facti ac meriti pudore confusi, &c.*] Sic Dialogi primi capite octavo: *Lupa conscio pudore confunditur.*

si, ante Martini se genua provolvunt, veniam precantes, & ut eos abire sineret, postulantes: *satis se vel sola conscientia dedisse pœnarum: satisque intellexisse, quam eosdem ipsos vivos absorbere terra potuisset, vel ipsi potius amissis sensibus in immobilem saxorum naturam rigescere debuissent, sicut affixa locis quibus steterant jumenta vidissent. Orare se atque obsecrare, ut indulgeret sceleri veniam, & copiam præstaret abeundi.* Senserat etiam, priusquam accurrerent, vir beatus, illos teneri, nobisque id ante jam dixerat. Veniam tamen clementer indulsit, eosdemque abire permisit, animalibus restitutis.

V. Illud autem animadverti sæpe, Sulpici, Martinum tibi dicere solitum, nequaquam sibi in Episcopatu eam virtutum gratiam suppetisse, quam prius se habuisse meminisset. Quod si verum est, immo quia verum est, conjicere possumus, quanta fuerunt illa quæ monachus operatus est, & quæ teste nullo solus exercuit, cum tanta illum in Episcopatu signa feciisse, sub oculis omnium viderimus. Multa quidem illius gesta prius innotuere mundo, neque potuere celari; sed innumerabilia esse dicuntur, quæ dum jactantiam vitat, occultavit, neque in hominum notitiam passus est pervenire: quippe qui humanam substantiam supergressus, virtutis suæ conscientia mundi gloriam calcans, cœlo teste frueretur. Quod verum esse, vel ex his quæ comperta nobis sunt, nec latere potuerunt, possumus æstimare; si quidem ante Episcopatum duos mortuos vitæ restituerit, quod liber tuus plenius est locutus; in Episcopatu vero, quod, prætermisisse te miror, unum tantummodo suscitaverit. Cujus rei ego testis sum, si tamen nihil de minus idoneo teste dubitatis. Id ipsum autem vobis, qualiter gestum sit, explicabo. Fuerat causa nescio quæ, qua Carnotum opidum petebamus. Interea dum vicum quendam habitantium multitudine frequentissimum prætereimus, obviam nobis immanis turba processit, quæ erat tota genti-

gentilium. Nam nemo in illo vico noverat Christum. Verum ad famam tanti viri campos omnes late patentes confluentium multitudo contexerat. Sensit hic Martinus operandum, & annuntiante sibi spiritu totus infremuit; [1] nec mortale sonans verbum Dei gentilibus prædicabat; sæpius ingemiscens, cur tanta [2] Dominum Salvatorem turba nesciret. Interea sicut nos incredibilis circumdederat multitudo, mulier quædam, cujus filius paullo ante defecerat, corpus exanimum beato viro protensis manibus cœpit offerre, dicens; *Scimus quia amicus Dei es, restitue mihi filium meum; quia unicus est mihi.* Junxit se cætera multitudo, & matris precibus acclamat. Tum Martinus videns pro exspectantium salute, ut postea nobis ipse dicebat, consequi se posse virtutem, defuncti corpus propriis manibus accepit; & cum inspectantibus cunctis, genua flexisset, ubi consummata oratione surrexit, vivificatum parvulum matri restituit. Tum vero multitudo omnis in cœlum clamore sublato, Christum Dominum fateri; postremo cuncti catervatim ad genua beati viri ruere cœperunt, fideliter [3] postulantes, ut eos faceret Christianos. Nec cunctatus, in medio ut erat campo, cunctos [4] imposita universis manu catechumenos fecit, cum quidem ad nos conversus

1 *Nec mortale sonans.*] Imitatur, ut sæpe, Virgilium:

Nec vox hominem sonat.

2 *Dominum Salvatorem.*] Christus recte & Servator dicitur & Salvator. Frustra hanc vocem Ciceroniani quidam rejiciunt, quæ frequentissima in Veteri versione Bibliorum & apud scriptores Ecclesiasticos.

3 *Postulantes ut eos faceret Christianos.*] Sicut pagani docebantur ardentissimo desiderio diem epoptiæ expectare, ut ex Tertull. adv. Valentinianos patet: sic & Catechumeni fuerunt instituti, ut tota cupiditate Sacramentorum participationem desiderarent. Unde in Veteri Glossario legitur: λειτυργία, πλείη, *desiderata.* Sic enim legendum. Ergo *desiderata* est initiatio in Christianismo, id est, baptismus & Eucharistia. Augustinus Epist. CVII. *Audit Sacerdotem exhortantem populum Dei, orare pro Catechumenis, ut eis desiderium regenerationis inspiret.* Hujus desiderii Chrysostomus sæpe meminit, & alii Patr. *Casaub.*

4 *Imposita universis manu Catechumenos fecit.*] Primo fiebant Catechumeni, deinde competentes, postremo fideles & Christiani. Plena sunt Patrum monumenta, præsertim Augustini, hujus necessariæ observationis. *Casaub.* Vide Notas ad vitam Martini cap. x.

versus diceret, *non irrationabiliter in campo catechumenos fieri, ubi solerent martyres consecrari.* Vicisti, *inquit Posthumianus*, Galle, vicisti; non utique me, qui Martini sum potius adsertor, & qui hæc omnia de illo viro & scivi semper, & credidi; sed eremitas omnes, anachoretasque vicisti. Nemo enim illorum, sicut Martinus hic vester, immo noster, mortibus imperavit. Meritoque hunc iste Sulpicius Apostolis comparat & Prophetis: quem per omnia illis esse consimilem, fidei virtus, ac virtutum opera testantur. Sed perge, quæso, quanquam nihil magnificentius audire possimus, perge tamen Galle, quod etiam nunc de Martino supereſt sermonis evolvere. Nam etiam minima illius, & quotidiana, animus festinat agnoscere: quia minima illius, aliorum maximis majora esse, nulli dubium est. Ita faciam, *Gallus inquit.* Verum id quod dicturus sum, ipse non vidi; prius enim gesta res est quam me illo viro jungerem. Sed factum celebre est, fidelium fratrum, qui interfuerant, sermone vulgatum.

VI. Eodem fere tempore, [1] quo primum Episcopus datus est, fuit ei necessitas [2] adire comitatum. [3] Valentinianus tum major rerum potiebatur. Is cum Martinum ea petere cognovisset, quæ præstare nolebat, jussit eum palatii foribus arceri. Etenim [4] ad animum illius immitem ac superbum [5] uxor accesserat Arriana, quæ totum illum à sancto viro,

1 *Quo primum Episcopus datus est.*] Anno Christi CCCLXXV.

2 *Adire comitatum.*] Eo verbo curiam Principis tum designabant. Sic Dial. II. cap. 15. *ad comitatum ire compulsus.* Ammianus lib. 18. *litteris ad comitatum missis.* Giselin. Vide quæ dicta ad vitam cap. 22.

3 *Valentinianus tum major.*] Ratio, quamobrem quod hic narratur evenisse putem, Valentiniano & Valente II. Coss. est ea unica, quod eo anno frequentes in Hispaniis & Galliis Synodi contra Arrianos fuerint coactæ. Si tamen quis idem rejicere malit in tertium, quartum, aut quintum annum subsequentem, nihil pugnabo. *Giselinus.*

4 *Ad animum immitem ac superbum.*] Ammian. lib. XXIX. non immitem solum, sed suopte etiam ingenio trucem nominat: ejusque immanis truculentiæ egregia aliquod exempla subjicit. *Giselinus.*

5 *Uxor accesserat Arriana.*] Justina τὴ ἀρειανὴν φρονοῦσα. *Socrates* V. II. *Theodo-*

viro, ne ei debitam reverentiam præstaret, averterat. Itaque Martinus, ubi semel atque iterum superbum principem frustra adire tentavit, recurrit ad nota præsidia: cilicio obvolvitur, cinere conspergitur, cibo potuque abstinet, orationes diebus noctibusque perpetuat. Septimo vero die astitit ei Angelus: jubet eum ad palatium ire securum, regias fores quamlibet clausas sponte reserandas, imperatoris spiritum superbum molliendum. Igitur istiusmodi præsentis Angeli confirmatus alloquio, & fretus auxilio, palatium petit. Patent limina, nullus obsistit; postremo usque ad regem nemine prohibente pervenit. Qui cum venientem eminus videret, infrendens cur fuisset admissus, nequaquam assurgere est dignatus astanti, donec regiam sellam ignis operiret, ipsumque regem ea parte corporis, qua sedebat, adflaret incendium. Ita solio suo superbus excutitur, & Martino invitus assurgit: multumque complexus, quem spernere ante decreverat, virtutem sensisse divinam emendatior fatebatur; nec exspectatis Martini precibus, prius omnia præstitit, quam rogaretur. Colloquio illum atque convivio frequenter adscivit; postremo abeunti multa munera obtulit, quæ vir beatus, ut semper paupertatis suæ custos, cuncta rejecit. Et quia palatium semel ingressi sumus, licet diversis in palatio temporibus gesta connectam. Nequaquam enim prætermittendum videtur, circa Martini admirationem, reginæ fidelis exemplum.

VII. [1] Maximus Imperator rempublicam gubernabat, vir

Theodorit. v. 13. Eadem etiam Valentiniani II. mater fuit. Itaque marito & filio impotens mulier magnorum causa malorum fuit. Vide Scriptores Ecclesiasticos.

1 *Maximus Imperator.*] Maximus, confirmato trans Alpes Imperio, omnes sibi conciliare studuit, Catholicos, Judæos, gentiles. Nam gentilibus reddere demta per Gratianum sacrificia voluit, restituereque sublatam in Capitolio victoriæ aram. Unde & incredibili plausu eum exceperunt, & laudes ejus Symmachus consularis peculiari libro conscripsit recitavitque, teste Socrate v. 14. Pro Judæis edicta composuit. Unde illa vox Christianorum: *Rex iste Judæus factus est.* Ambros. Epist. LXXIX.

[1] vir omni vitæ merito prædicandus, si ei vel diadema non legitime, tumultuante milite, impositum repudiare, vel armis civilibus abstinere licuisset. Sed magnum imperium nec sine periculo renui, nec sine armis potuit teneri. Hic Martinum sæpius evocatum, receptumque intra palatium, venerabiliter honorabat. Totus illi cum eo sermo de præsentibus, de futuris, de fidelium gloria, de æternitate sanctorum. Cum interim diebus ac noctibus de ore Martini regina pendebat, Euangelico illo non inferior exemplo, pedes sancti fletu rigabat, crine tergebat. Martinus, quem nulla unquam fœmina contigisset, istius assiduitatem, immo potius servitutem non poterat evadere. Non illa opes regni, non imperii dignitatem, non diadema, non purpuram cogitabat: divelli à Martini pedibus solo strata non poterat, postremo à viro suo poposcit, deinde Martinum uterque compellunt, ut ei remotis omnibus ministris, præberet sola convivium. Nec potuit vir beatus obstinatius reluctari. Componitur castus reginæ manibus apparatus; sellulam ipsa consternit, mensam admovet, aquam manibus subministrat: cibum, quem ipsa coxerat, apponit. Ipsa, illo sedente, eminus secundum famulantium disciplinam solo fixa consistit immobilis, per omnia ministrantis modestiam, & humilitatem exhibens servientis: misicuit ipsa bibituro, & ipsa porrexit. Finita cœnula, fragmenta panis assumpti, micasque collegit, satis fideliter illas teliquias imperialibus epulis anteponens. Beata mulier, tantæ pietatis affectu illi merito comparanda, quæ venit à finibus terræ, audire Salomonem, siquidem simplicem sequamur historiam. Sed si fides reginarum est conferenda (quod mihi liceat

Catholicæ etiam fidei acerrimus defensor videri volebat. Quod ex ejus ad Siricium Papam Epistola patet, quæ extat Tomo 1. Epist. Rom. Pont.

1 *Vir omni vitæ merito prædicandus.*] Sic & Orosius VII. 34. judicat. Supra eum vocat *ferocis ingenii virum & bellorum civilium victoria elatum.* In vita c. XXIII. Oroso, *trux, & ab immanissimis Germanorum gentibus tributa solo terrore nominis exigens.* Vide quæ supra notavimus non uno loco, ad II. Hist. & Vitam.

1 *Verum-*

ceat separata mysterii majestate dixisse) illa expetiit audire sapientem; ista non tantum audisse contenta, sed & meruit servire sapienti: Ad hæc Posthumianus: Jamdudum, *inquit*, Galle audiens te loquentem, vehementer admiror reginæ fidem. Sed illud ubi est, quod nulla unquam fœmina ferebatur propius astitisse Martino? Ecce ista regina non solum astitit, sed etiam ministravit. Et vereor, ne isto aliquantulum se tueantur exemplo, qui libenter fœminis inseruntur. Tum Gallus: Quid tu, *inquit*, non vides quod solent docere grammatici, locum, tempus, personam? Propone enim tibi ante oculos captum in palatio Imperatoris precibus ambiri, reginæ fide cogi, temporis necessitate constringi, ut clausos carcere liberaret, exsiliis datos restitueret, bona ademta redhiberet. Hæc quanti putes constare Episcopo debuisse, ut pro his omnibus non aliquantulum de rigore proposiți relaxaret? [1] Verumtamen quia occasione hujus exempli male usuros esse aliquos arbitraris, illi vero felices erunt, si à disciplina exempli istius viri non recedant. Videant enim, quia Martino semel tantum in vita sua, [2] jam septuagenario, non vidua libera, non virgo lasciviens, sed sub viro vivens,

1 *Verumtamen quia.*] Multus etiam in eo Paulinus est, ut hoc Martini factum excuset libro IV. sed alio colore quam fecit Severus. Indicat enim neminem culpæ imputare debere quod fœminæ potius facilem se exhibuerit quam viro, quia fides plus quam sexus mereri istud videbatur. Ac suspicor id de industria feciſſe Paulinum, ne quis iniquus arbiter calumniaretur, quod haberet uxorem suam Therasiam comitem. *Juret.*

2 *Jam septuagenario.*] Cum unico hoc loco parum mihi convenit: Gregorio autem Turonensi nullo modo. Si enim B. Martinus duodeviginti annos natus, id est, duobus annis ante Arbetionem Cons. sacramento baptismi susceptо, nomen Christo dedit: non ille Cæsario & Attico Coss. ex hac vita decedens annos 81. potuit numerare: cum ab Arbetione ad hos Coss. anni non plures quadraginta & uno numerentur. Neque vero hic discrimen est biennii aut triennii, sed annorum undeviginti, quod, ut uno verbo ingenue dicam quod sentio, tolli nullo modo potest, nisi alterutri, aut Severo, aut Gregor. Turonensi fides abrogetur. Nam quod ad me attinet; dummodo mihi Chronologiæ meæ ad Valentinianum, sive B. Martini episcopatum ex ipsarum rerum historia & verbis Severi inoffense deductæ ratio constet: de reliquis non magnopere laboro. Nam hoc loco non tam mihi cum Severo controversia est, quam ipsi Severo secum. Ut enim, quod hic de Martino septuagenario scribitur, veritati sit consentaneum: necesse est omnia,

vivens, ipso viro pariter supplicante, regina servivit & ministravit. Hæc edenti astitit, non cum epulante discubuit: nec ausa est participari convivio, sed deferebat obsequium. Disce igitur disciplinam; serviat tibi matrona, non imperet; & serviat, non recumbat; sicut Martha illa ministravit Domino, nec tamen est ascita convivio; immo prælata est ministranti, quæ verbum potius audiebat. Sed in Martino ista regina utrumque complevit; & ministravit ut Martha; & audivit ut Maria. Quod si quis hoc uti voluerit exemplo, per omnia teneat exemplum; talis causa sit, talisque persona, tale obsequium, tale convivium, & in omni vita semel tantum. Præclare, *inquit Posthumianus*, nostros istos, ut Martini non egrediantur exemplum, tua constringit oratio; sed profiteor tibi, quia hæc surdis auribus audientur. Nam si Martini sequeremur vias, nunquam

omnia, quæ de ejusdem baptismo, de relicta militia, de convictu & occursu Hilarii, de ipso denique Hilario & magna Sacræ Historiæ parte cum temporum & locorum distinctione accuratissime memoriæ prodidit; ea non solum vero dissentanea esse, sed pugnantia etiam ac plane falsa. Nam qua tandem ratione aut colore potius, qui Arbetione consule vix 21. annum ætatis attigerat, vivo Maximo dici possit septuagenarius, cum idem Maximus post Arbetionem anno 33. sit interfectus? Sed & eadem cum iis, quæ de morte & ætate ejus scribit Turonensis, pugna est. Nihil enim verius quam hoc Martini septuagenarii in Reginæ palatio convivium ad illud tempus pertinere, quo à Maximo idem se invitari, & regia mensa excipi passus est, Fl. Eudodio & Fl. Honorio Coss. anno urbis 1138. Christi 386. Eo tempore nondum Priscillianum capitis damnatum fuisse, multoque minus Treverensem Synodum habitam, ubi B. Martinus suis ipse ingratiis Episcoporum adversum se vim regiam implorantium communionem inire à Maximo coactus est: non difficile est ex ipsis Severi verbis evincere cap. 23. Vitæ B. Martini: & præcipue cap. 15. dialog. 3. in quo ab ea Synodo sedecim annis superstes fuisse, neque ullam deinde synodum aut conventum episcoporum adiisse narratur. Unde & necessario sequitur eundem non 81. ætatis anno, ut testatur Turonensis, sed 87. sexto nempe post Atticum & Cæsarium Coss. esse mortuum: tot enim vel absque abaco & calculis numerantur. His ego rationibus eo redigi mihi videor, ut alterutrum fatendum sit, aut memoria sua Severum misere esse lapsum, aut, quod vero propius est, depravatum esse locum, idque aut à nimium piis librariis, aut ab impudentibus interpolatoribus, qui Severum cum aliis potius auctoribus ipsi parum feliciter & importune succenturiantibus, quam secum concordare maluerunt. Simul varietas scripturæ dictionem, *septuagenario*, proxime antecedens, & litura libri Laur. suspicionem meam varie exaugent. *Giselinus.*

1 *Clan-*

quam cauſſas de oſculo diceremus, & univerſis ſcævæ opinionis opprobriis careremus. Verum ſicut tu ſoles dicere, cum edacitatis argueris, *Galli ſumus*: ita nos in hac parte nunquam vel Martini exemplo, vel tuis diſputationibus corrigendi fatemur. Veruntamen hæc nobis jamdudum agentibus, quid tu tam obſtinate, Sulpici, taces? Ego, *inquam*, non ſolum modo taceo, ſed olim de iſtis tacere diſpoſui. Nam quia quandam viduam vagam, nitidulam, ſumptuoſam objurgaverim, laſcivius victitantem; itidemque virginem adoleſcenti cuidam mihi caro indecentius adhærentem, cum quidem ipſam frequenter audiſſem, alios etiam qui talia agerent increpantem; tanta mihi omnium fœminarum, cunctorumque monachorum odia concitavi, ut adverſum me utræque legiones jurata bella ſuſceperint. Unde quæſo taceatis, ne etiam hoc quod vos loquimini, ad meam referatur invidiam; tota vobis iſtorum mentio relinquatur, ad Martinum potius revertamur. Tu Galle, ut aggreſſus es, cœptum opus explica. Tum ille: Jam quidem vobis, *inquit*, tanta narravi, ut ſatisfacere ſtudiis veſtris meus ſermo debuerit. Sed quia voluntati veſtræ non obſecundare nefas mihi eſt, quantum adhuc diei ſupereſt, loquar. Nam certe dum ſtramen illud, quod in lectos noſtros paratur, aſpicio, ſubvenit in memoriam etiam de ſtramine, in quo Martinus jacuerat, factam eſſe virtutem. Res ita geſta eſt.

VIII. [1] Claudiomachus vicus eſt in confinio Biturigum atque Turonorum. Eccleſia ibi eſt celebris religione ſanctorum, nec minus glorioſa ſacrarum virginum multitudo. Præteriens ergo Martinus, [2] in ſecretario eccleſiæ habuit manſionem. Poſt diſceſſum illius, cunctæ in ſecretarium illud [3] virgines irruerunt, [4] adlambunt ſingula loca ubi aut

1 *Claudiomachus.*] Fortunatus: *Incola quem vicum vocitavit Claudiomagum.*

2 *In ſecretario Eccleſiæ habuit manſionem.*] Vide Notas ad Epiſt. 1.

3 *Virgines.*] Vide Notas ad caput XX. Vitæ.

4 *Adlambunt ſingula loca.*] Paullinus: *Solium*

aut sederat vir beatus, aut steterat, stramentum etiam in quo quieverat, partiuntur. Una earum post dies paucos partem straminis, quam sibi pro benedictione collegerat, energumeno, quem spiritus erroris agitabat, de cervice suspendit. Nec mora, dicto citius ejecto dæmone, persona purgata est.

IX. Per idem fere tempus Martino à Treveris revertenti fit obviam vacca, quam dæmon agitabat, quæ relicto grege suo, in homines ferebatur, & jam multos noxie petulca confoderat. Verum ubi nobis cœpit esse contigua, hi qui eam eminus sequebantur, prædicere magna voce cœperunt, ut caveremus. Sed postquam ad nos torvis furibunda luminibus propius accessit, Martinus elevata obviam manu, pecudem consistere jubet. Quæ mox ad verbum illius stare cœpit immobilis. Cum interea videt Martinus, dorso illius dæmonem supersedentem, quem increpans; *Discede*, inquit, *funeste, de pecude, & innoxium animal agitare desiste.* Paruit nequam spiritus, & receſſit. Nec defuit sensus in bucula, quin se intelligeret liberatam; ante pedes sancti recepta quiete prosternitur; deinde jubente Martino, gregem suum petit, seque agmini cæterarum, ove placidior, immiscuit. Hoc illud fuit tempus, quo inter medias flammas positus, non sensit incendium, quod mihi non arbitror esse referendum, quia in hoc plenius iste Sulpicius, licet in libro suo præteritum, in epistola tamen postea, quam ad Eusebium, [1] tunc Presbyterum, modo Episco-

[1] — *Solium doctoris adorant.* Gregorius Turonensis 1. de Miracul. Martini 2. *Singula loca adlambens oscu-lis, vel irrigans lacrymis, in quæ vir beatus aut sederat aut oraverat, sive ubi cibum sumserat, vel corporis quieti post multos labores indulserat.* Sic & Paulinus epistol. x. ad Severum, de tunica Melaniæ Sanctæ fœminæ. Paul. Diacon. lib. XIV. de Theodosio Imperat. *Fertur quod cum Constantinopoli Episcopus Chebronensis fuisset mortuus, sagum ejus valde sordidissimum quæsierit, & eo circumamictus sit, credens aliquid se ex defuncti sanctitate promereri.* Sic & Demonacten Athenienses coluerunt, ut ex Luciani Dialogis patet. *Juret.*

[1] *Tunc Presbyterem, modo Episcopum.*] Tum temporis Episcoporum & Presbyterorum ordo distingui cœpit. Vide quæ

Episcopum, fecit, exposuit; quam tu Posthumiane, aut, credo, legisti; aut si incognita tibi est, cum libuerit in promptu ex illo armario habes, nos ab illo omissa referimus.

X. Quodam autem tempore, dum diœceses circuiret, venantium agmen incurrimus. Canes leporem sequebantur. Jamque multo spatio victa bestiola cum undique campis late patentibus nullum esset effugium, mortem imminentem jam jamque capienda crebris flexibus differebat. Cujus periculum vir beatus pia mente miseratus, imperat canibus ut desisterent sequi & sinerent abire fugientem. Qui continuo ad primum sermonis imperium constiterunt. Crederes vinctos, immo potius affixos in suis hærere vestigiis. Ita lepusculus persecutoribus alligatis, incolumis evasit. Operæpretium autem est etiam familiaria illius verba, spiritali sale condita, memorare.

XI. Ovem recens tonsam forte conspexerat: *Euangelicum*, inquit, *mandatum ista complevit: duas habuit tunicas, unam earum largita est non habenti: ita ergo & vos facere debetis.* Item cum subulcum algentem, ac pæne nudum in pellicea veste vidisset, *En*, inquit, *Adam ejectus de Paradiso, in veste pellicea sues pascit: sed nos illo vetere deposito, qui adhuc in isto manet, novum Adam potius induamus.* Boves ex parte prata depaverant, porci etiam nonnulla suffoderant: pars cætera quæ manebat illæsa, diversis floribus, quasi picta vernabat. *Speciem*, inquit, *gerit pars illa conjugii, quæ pecore depasta, & si non penitus gratiam amisit herbarum, nullam tamen florum retinet dignitatem: illa vero quam porci, pecora immunda, foderunt, fornicationis imaginem fœdam prætendit: cæterum illa portio quæ nullam sensit injuriam, gloriam virginitatis ostendit, herbis fœcunda luxuriat fœni, in ea fructus exuberat,*

quæ supra passim annotata, & imprimis Salmasium de primatu Papæ, qui Episcoporum superbiam & πατριαρχίαν solidissime dejecit. Vide & Seldenum ad Eutychium.

x Cin-

rat, & ultra omnem speciem distincta floribus, quasi gemmis micantibus ornata radiat. Beata species & Deo digna: nihil enim virginitati est comparandum. Ita & illi qui conjugia fornicationi comparant, vehementer errant: & illi qui conjugia virginitati æquanda æstimant, miseri penitus & stulti sunt. Verum hæc à sapientibus tenenda distinctio est, ut conjugium pertineat ad veniam, virginitas spectet ad gloriam: fornicatio deputetur ad pœnam, nisi satisfactione purgetur.

XII. Miles quidam [1] cingulum in ecclesia, monachum professus, abjecerat: cellulam sibi eminus in remoto, quasi eremita victurus, erexerat. Interea astutus inimicus variis cogitationibus brutum pectus agitabat: ut conjugem suam, quam Martinus in monasterio puellarum esse præceperat, voluntate mutata secum potius vellet habitare. Adiit ergo Martinum fortis eremita: quid haberet animi confitetur. Ille vero vehementer abnuere, fœminam viro rursus, jam monacho, non marito, incongrua ratione misceri: Postremo cum miles instaret, affirmans nihil hoc proposito esse nociturum, se solo conjugis uti velle solatio: porro, ne rursus se in sua vitia revolverent, non esse metuendum: se esse militem Christi, illam quoque in eadem ejusdem militiæ sacramenta jurasse: pateretur Episcopus [2] sanctos, & sexum fidei merito nescientes, pariter militare. Tum Martinus (verba vobis ipsa dicturus sum) *dic mihi*, inquit, *si unquam in bello fuisti, si in acie constitisti?* At ille respondens, *Frequenter*, inquit, *in acie steti, & bello frequenter interfui.* Ad hæc Martinus: *Dic mihi ergo, nunquid & in illa acie, quæ armata in prælio parabatur, aut cum jam adversus hostilem*

1 *Cingulum in Ecclesia, monachum professus abjecerat.*] Cingulum insigne militare, & dignitatis argumentum. Ideo inter maximas pœnas numeratum, cingulo privari, & qui exautorabantur, discincti fuerunt. *Herodianus* II. *Brisson.* II. Select. Interpr. 7.

2 *Sanctos.*] Sic promiscue nominabant omnes, qui se Christo jam devovissent: ut si professioni proprium. Sic init. dialogi III. *Convenistis ad me audiendum & sancti & diserti.* Et in fine Vitæ B. Mart. *Illud facile confido, omnibus sanctis opusculum hoc fore gratum.* Gisel.

1 *Mulier,*

stilem exercitum collato cominus pede, districto ense pugnabat, ullam fœminam stare aut pugnare vidisti? Tunc demum miles confusus erubuit, gratias agens, errori suo se non fuisse permissum: nec aspera increpatione verborum, sed vera & rationabili secundum personam militis comparatione, correctum. Martinus autem conversus ad nos, sicut eum frequens fratrum turba vallaverat: [1] *Mulier*, inquit, *virorum castra non adeat, acies militum separata consistat: procul fœmina in suo degens tabernaculo sit remota. Contemptibilem enim reddit exercitum, si virorum cohortibus turba fœminea misceatur. Miles in acie, miles pugnet in campo: mulier se intra murorum munimenta contineat. Habet & illa gloriam suam, si pudicitiam viro absente servaverit: cujus hæc prima virtus, & consummata victoria est, non videri.*

XIII. Illud vero, Sulpici, meminisse te credo, quo affectu nobis, cum & coram adesses, illam [2] virginem prædicaret, quæ ita se penitus ab omnium virorum oculis removisset, ut ne ipsum quidem ad se Martinum, cum eam ille officii causa visitare vellet, admiserit. Nam cum præter agellum illius præteriret, in quo se jam ante complures annos pudica cohibebat, audita fide illius, atque virtute, divertit, ut tam illustris meriti puellam religioso officio Episcopus honoraret. Nos consequentes, gavisuram illam virginem putabamus: siquidem hoc in testimonium virtutis suæ esse habituram, ad quam tanti nominis sacerdos, deposito propositi rigore venisset. Verum illa fortissimi vincula propositi, ne Martini quidem contemplatione laxavit. Ita vir beatus accepta per aliam fœminam excusatione laudabili, ab illius foribus, quæ videndam se salutandam-

1 *Mulier*, inquit, *virorum castra non adeat.*] Servius ad illud Æneid. VIII.

——— *ultima secum*
Bactra vehit, sequiturque, nefas, Ægyptia conjux.

Ingenti, *inquit*, turpitudini apud majores fuit, si mulier castra sequeretur. Postea tamen id Imperatorum legibus permissum. l. *quicunque.* C. de re militari. *Juret.*

2 *Virginem prædicaret, quæ ita se penitus,*] Vide quæ notata ad cap. XX. Vitæ.

tandamque non dederat, lætus abscessit. O virginem gloriosam, quæ ne à Martino quidem passa est se videri! ô Martinum beatum, qui illam repulsam non ad contumeliam suam duxit; sed magnificans illius cum exsultatione virtutem, inusitato in his dumtaxat regionibus gaudebat exemplo! Ergo cum haud longe ab illa villula nos manere nox imminens coëgisset, [1] xenium beato viro eadem illa virgo transmisit; fecitque Martinus quod antea non fecerat; nullius enim ille unquam xenium, nullius munus accepit. Nihil vero ex his quæ virgo venerabilis miserat refutavit, dicens; *benedictionem illius à sacerdote minime respuendam, quæ esset multis sacerdotibus præferenda.* Audiant, quæso, virgines illud exemplum, ut fores suas, si eas mali obsidere voluerint, etiam bonis claudant; & ne ad se improbis sit liber accessus, non vereantur excludere etiam sacerdotes. Totus hoc mundus audiat; videri se à Martino virgo non passa est. Non utique illa quemcumque à se repulit sacerdotem; sed in ejus viri conspectum puella non venit, quem videre salus videntium fuit. Quis autem hoc [2] alius præter Martinum sacerdos, non ad suam injuriam retulisset? quos adversum sanctam virginem motus, quantasque iras mente concepisset? hæreticam judicasset, & [3] anathematizandam esse decrevisset. Quam vero illi beatæ animæ illas virgines prætulisset, quæ crebris occursibus ubique se præbent obvias sacerdoti, quæ convivia sumptuosa disponunt, quæ una pariter accumbunt. Sed quo me ducit oratio? paullulum iste liberior sermo reprimendus est, ne in aliquorum forsitan incurrat offensam. Etenim infidelibus objurgationis verba non proderunt, fidelibus autem satisfaciat exemplum. Verum ego ita virtutem hujus

1 *Xenium.*] Hospitale munus. Glossar. Cyrill. Ξένιον τὸ δῶρον τὸ πεμπόμενον ξένῳ.

2 *Alius præter Martinum Sacerdos.*] Sacerdos pro Episcopo. Notatum supra aliquoties.

3 *Anathematizandam.*] Vox Ecclesiastica, qua proprie in hæreticos utuntur.

1 *Agnes*

hujus virginis prædicabo, ut tamen nihil illis, quæ ad Martinum videndum ex longinquis regionibus sæpe venerunt, arbitrer derogandum; siquidem hoc beatum virum frequenter affectu etiam Angeli frequentarint.

XIV. Cæterum id quod dicturus sum Posthumiane, hoc tibi (me autem intuebatur) teste recte perhibeo. Quodam die, ego & iste Sulpicius pro foribus illius excubantes, jam per aliquot horas cum silentio sedebamus, ingenti horrore & tremore, ac si ante Angeli tabernaculum mandatas excubias duceremus: cum quidem clauso cellulæ suæ ostio, nos ibi esse nesciret. Interim colloquentium murmur audivimus, & mox horrore quodam circumfundimur, ac obstupentes nec ignorare potuimus, nescio quid fuisse divinum. Post duas fere horas ad nos Martinus egreditur: ac tum eum iste Sulpicius (sicut apud eum nemo familiarius loquebatur) cœpit orare, ut perquirentibus indicaret, quid illud divini fuisset horroris, quod fatebamur nos ambo sensisse, vel cum quibus fuisset in cellula collocutus: tenuem enim nos licet, & vix intellectum sermocinantium sonum pro foribus audisse. Tum ille diu multumque cunctatus, (sed nihil erat, quod ei Sulpicius non extorqueret invito) incredibiliora forte dicturus sum, sed Christo teste non mentior; (nisi quisquam est tam sacrilegus, ut Martinum æstimet fuisse mentitum.) *Dicam*, inquit, *vobis, sed vos quæso nulli dicatis:* [1] *Agnes, Thecla, & Maria mecum fuerunt.* Referebat autem nobis vultum atque habitum singularem. Nec vero illo tantum die, sed frequenter se ab eis confessus est visitari; Petrum etiam & Paullum Apostolos videri à se sæpius, non negavit. Jam vero dæmones, prout ad eum quisque venisset, suis nominibus increpabat. [2] Mercurium maxime patiebatur infestum;

1 *Agnes, Thecla, & Maria mecum fuerunt.*] Vides jam illo ævo superstitiosas ejusmodi apparitiones jactatas. De his fœminis vide Baronium & alios scriptores Ecclesiasticos.

2 *Mercurium maxime patiebatur infestum.*]

ſtum; Jovem brutum atque hebetem eſſe dicebat. Hæc pleriſque in eodem etiam monaſterio conſtitutis incredibilia videbantur; nedum ego confidam omnes, qui hæc audient, credituros. Nam niſi inæſtimabilem vitam atque virtutem Martinus egiſſet, nequaquam apud nos tanta gloria præditus haberetur. Quamquam minime mirum, ſi in operibus Martini infirmitas humana dubitaverit; cum multos hodieque videamus, nec Euangeliis quidem credidiſſe. A Martino autem ſæpe Angelos viſos familiariter, & ſenſimus, & experti ſumus. Rem minimam dicturus ſum, ſed tamen dicam.

XV. Apud Nemauſum Epiſcoporum Synodus habebatur, ad quam quidem ire noluerat; ſed quid geſtum eſſet, ſcire cupiebat. Caſu cum eo iſte Sulpicius navigabat; ſed procul, ut ſemper, à cæteris in remota navis parte reſidebat. Ibi ei Angelus, quid geſtum eſſet in Synodo, nuntiavit. Nos poſtea tempus habiti concilii ſolicite requirentes, ſatis compertum habuimus, ipſum diem fuiſſe conventus, & ea ibi ab Epiſcopis fuiſſe decreta, quæ Martino Angelus nuntiarat.

XVI. [1]Cæterum cum ab eo de fine ſeculi quæreremus, ait nobis, [2]*Neronem & Antichriſtum prius eſſe venturos: Neronem*

ſtum.] Putabant Dæmones fuiſſe gentilium Deos, Mercurium, Jovem & ſimiles, & eorum formas à Dæmone aſſumi. Vide ſupra cap. 24. Vitæ.

1 *Cæterum.*] Totum hoc caput ea fide, qua inveni, deſcripſi ex antiquiſſimo lib. Drudonenſi, ne ſyllaba quidem mutata. Idem cuivis legere eſt in Bethl. l. & Parcenſi. Reliqui l. & Laz. omiſerunt. Quod ipſum ego quoque facere decreveram, niſi ſummorum virorum conſilium & auctoritas me diverſam in partem impuliſſet. *Giſelin.*

2 *Neronem & Antichriſtum prius eſſe venturos.*] Vide Notas ad 11. Hiſt. pag. 356. Fuit & illa conſtans plerorumque in veteri Eccleſia opinio, venturum Neronem ante ſeculi finem; & vel ipſum fore Antichriſtum, (Johannes Chryſoſtomus ſerio affirmat Neronem Antichriſti fuiſſe typum:) vel temporibus iiſdem per occidentem ſæviturum, quibus ille per Orientem: qua de re ſuaviter fabulatur ille verè θαυμάσιος Martinus, apud Severum Sulpicium dialogo ſecundo. Auctor verſuum qui Sibyllis tribuuntur, de Nerone,

Ἀλλ' ἕξει ποτὲ αὖτις ὁ λοίγιος εἶτ' ἀνακάμψῃ
Γοτίζων θεὸν αὐτόν.

& plura

nem in Occidentali plaga regibus ſubactis decem imperaturum, perſecutionem autem ab eo hactenus exercendam, ut idola gentium coli cogat. [1] *Ab Antichriſto vero Orientale imperium eſſe capiendum: qui quidem ſedem & caput regni Hieroſolymam eſſet habiturus; ab illo urbem & templum eſſe reparandum. Illius eam perſecutionem futuram eſſe, ut Chriſtum Dominum cogat negari, ſe potius Chriſtum eſſe confirmans: omneſque ſecundum legem circumcidi jubeat. Et ipſum denique Neronem ab Antichriſto eſſe perimendum: atque ſub illius poteſtate univerſum orbem, cunctaſque gentes eſſe redigendas: donec adventu Chriſti impius opprimatur. Non eſſe autem dubium, quin Antichriſtus malo ſpiritu conceptus, eſſet etiam in annis puerilibus conſtitutus, ætate legitima ſumpturus imperium.* Quod autem hæc ab illo audivimus, annus octavus eſt. Vos autem æſtimate, quo in præcipitio conſiſtunt, quæ futura ſunt. Hæc cum maxime Gallus, necdum explicitis, quæ ſtatuerat referre, loqueretur; puer familiaris ingreſſus eſt, nuntians, Refrigerium Presbyterum ſtare pro foribus. Dubitare cœpimus, utrum Gallum adhuc

& plura in hanc ſententiam variis locis ejus operis. B. Auguſtinus de Civitate Dei lib. xx. dictum Pauli Apoſtoli explicans, *Jam enim myſterium iniquitatis operatur*, inter cætera ſcribit: *Quidam putant hoc de imperio dictum fuiſſe Romano: & propterea Paulum Apoſtolum non id aperte ſcribere voluiſſe, ne calumniam videlicet incurreret, quod Romano imperio male optaverit, cum ſperaretur æternum. ut hoc quod dixit, Jam enim myſterium iniquitatis operatur, Neronem voluerit intelligi: cujus facta velut Antichriſti videbantur. Unde nonnulli ipſum reſurrecturum, & futurum Antichriſtum ſuſpicantur. Alii vero nec eum occiſum putant: ſed ſubtractum potius, ut putaretur occiſus: & vivum occultari in vigore ipſius ætatis, in qua fuit cum crederetur extinctus, donec ſuo tempore reveletur, & reſtituatur in regnum.* Caſaub.

1 *Ab Antichriſto vero Orientale imperium eſſe capiendum.*] Imo occidentale, ut eventus oſtendit. Nam Antichriſtus eſt Papa Romanus. Proditurum hunc ex ruina Occidentalis ac Romani Imperii certa fides ex veridica Prophetia per traditionem Apoſtolicam penes primitivæ Eccleſiæ Chriſtianos ſemper fuit. Ideo orabant pro mora finis & pro ſalute Imperatorum, etiam idololatrarum, etiam perſequutorum. Quia pro certo credebant Imperatore qui Romæ ſedem tenebat è medio ſublato, exoriturum illud monſtrum hominis, filium perditionis, qui Chriſto opponeretur contrarius, quamvis in Eccleſia ejus ſedens. Hoc eſt quod τὸ κατέχον vocavit Paulus, Imperium ipſum, nempe Romanum, quod quoad ſtaret, Antichriſti adventum moraretur atque impediret. *Salmaſ.* Ridicula & inepta H. Grotii opinio, de Trajano Antichriſto, jamdudum ab eruditis exploſa eſt.

adhuc esset melius audire; an exoptatissimo nobis viro, qui officii caussa ad nos veniebat, occurrere. Tum Gallus: *Etiamsi non ob adventum sanctissimi sacerdotis relinquenda nobis hæc esset oratio, nox ipsa cogebat, hucusque protractum finire sermonem. Verum quia de Martini virtutibus nequaquam explicari universa potuerunt, hæc vos hodie audisse sufficiat, cras reliqua dicemus.* Ita pariter accepta Galli sponsione, surreximus.

DIALOGUS III.

De eadem re.

LUcescit ô Galle, surgendum est. Nam ut vides, & Posthumianus instat, & hic Presbyter, qui hesterno auditorio est admissus, exspectat, ut quæ de Martino nostro in hodiernum diem explicanda distuleras, debitor sponsionis evolvas. Non ignarus quidem iste omnium quæcunque memoranda sunt; sed dulcis & grata cognitio est etiam nota relegenti: siquidem natura ita comparatum sit, ut meliore quis conscientia se nosse gaudeat, quæ multorum testimoniis non esse incerta cognoscat. Nam & hic à prima adolescentia Martinum secutus, novit quidem omnia, sed libenter cognita recognoscit. Fatebor enim tibi Galle, Martini mihi sæpius auditas esse virtutes: quippe qui de eo etiam litteris multa mandaverim; sed per gestorum admirationem semper mihi nova sunt, quæ de illo licet audita sæpius revolvuntur. Proinde additum nobis Refrigerium auditorem eo impensius gratulantur, quo promptius Posthumianus iste, qui hæc Orienti inferre festinat, quasi sub testibus consignatam abs te accepturus est veritatem. Hæc me loquente, Gallo jam ad narrandum parato, irruit turba monachorum: Eugrius Presbyter,

Aper,

Aper, Sebastianus, Agricola; & post paullulum ingreditur Presbyter noster Etherius, cum [1] Callipione Diacono, & [2] Amatore Subdiacono. Postremus Aurelius Presbyter dulcissimus meus, longiore via veniens, anhelus cucurrit. *Quid vos*, inquam, *tam subito & tam insperati, tam ex diversis regionibus, tam mane concurritis? Nos*, inquiunt, *hesterno cognovimus, Gallum istum per totum diem Martini narrasse virtutes: & reliqua in hodiernum diem, quia nox oppresserat, distulisse. Propterea maturavimus frequens auditorium facere, tantam materiam locuturo.* Interea nuntiatur, multos sæcularium stare pro foribus, nec ingredi audentes, sed ut admitterentur orantes. Tum Aper: *Nequaquam istos*, inquit, *nobis admisceri convenit, quia ad audiendum curiositate potius quam religione venerunt.* Confusus ego illorum vice, quos non admittendos esse censebat: ægre tamen obtinui, ut Eucherium ex vicariis, & Celsum admitterent consularem: cæteri sunt repulsi. Tum Gallum in media sede componimus; qui cum diu nobili sua verecundia silentium tenuisset, tandem ita exorsus est. *Convenistis*, inquit, *ad me audien-*

[1] *Callipione Diacono.*] *Custodes sacrorum* in ordine etiam Ecclesiastico ponuntur ab Isidoro inter Diaconos & subdiaconos, quos & *Custodes sacrarii* vocat. In quibusdam Ecclesiis etiam Psaltæ vel Psalmistæ in canone Ecclesiæ numerati, quos & Ψάλτας ηγεμονικὸς ex eo appellat concilium Laodicenum. Consilium Sardicense præter Episcopum tres tantum ordines ponit, Lectorum, Diaconorum & Presbyterorum. Nam canone XIII. sanxit, *ut non prius ordinetur Episcopus nisi & lectoris munere, & officio diaconi aut presbyteri fuerit perfunctus, ut per singulos gradus si dignus fuerit, adscendat ad culmen Episcopatus.* Non ergo ab eo concilio agniti sunt cæteri ordines minores, per quos transire deberet qui Episcopus esset ordinandus. Hodie apud Græcos munus Acoluthi exercetur à lectore, ostiarii à subdiacono. At fuere in ordine quondam Ecclesiastico qui nunc non sunt, & institutionis quidem Apostolicæ ordinatione. Olim quippe & Diaconissæ in hoc numero Ecclesiæ ordinum locum habuerunt ab Apostolis institutæ, quorum meminit Paulus in Epistola ad Romanos capite XVI. vers. 1. & in priore ad Timoth. cap. V. Quædam Ecclesiæ habuere etiam presbyteras sive πρεσβύτιδας, quæ aliæ omnino videntur à Diaconissis: quas canon XI. Laodicenæ Synodi constitui in Ecclesia vetat. *Salmas.*

2 *Amatore subdiacono.*] Habebant archidiaconos, diaconos, subdiaconos; de quibus officiis vide Salmasium de Primatu Papæ cap. 1.

audiendum, & sancti & diserti, sed religiosas potius, quam doctas aures, uti arbitror, attulistis, audituri, me fide testis, non oratoris copia locuturum. Quæ autem hesterno dicta sunt, non revolvam; illa qui non audierunt, ex scriptis recognoscent. Nova Posthumianus exspectat, nuntiaturus Orienti, ne se in comparatione Martini præferat Occidenti. Ac primum gestit animus, quod Refrigerius in aurem suggerit, explicari.

II. Res in Carnotena gesta est civitate. Paterfamilias duodecennem ab utero mutam puellam Martino cœpit offerre, poscens, ut linguam ligatam meritis suis sanctus absolveret. Ille cedens Episcopis, qui tum forte latus illius ambiebant, Valentiniano atque Victricio; imparem se esse tantæ moli, sed illis quasi sanctioribus nihil impossibile fatebatur. At illi pias preces una cum patre supplici voce jungentes, orare Martinum, ut sperata præstaret. Nec cunctatus ultra, (utrumque præclarum, & ostendendo humilitatem, nec differendo pietatem) jubet circumstantis populi multitudinem submoveri: Episcopis tantum & puellæ patre assistentibus, [1] in orationem suo illo more prosternitur. Dein [2] pusillum olei [3] cum exorcismi præfatione benedicit, atque ita in os puellæ [4] sanctificatum liquorem, cum & linguam illius digitis teneret, infudit. Nec fefellit san-

1 *In orationem suo illo more prosternitur.*] Fortunatus IV. 1.

Sternitur ergo solo tacitus prece, sydera pulsans,
Corpore fusus humi. ——

Sic & Paulinus. Augustinus de cura pro mort. agen. cap. v. *Orantes de membris sui corporis faciunt, quod supplicantibus congruit, cum genua figunt, cum extendunt manus, vel etiam prosternuntur solo.*

2 *Pusillum olei.*] Chrisma veterum non tantum in fronte, sed etiam in aliis partibus fuit adhibitum. Cyrillus, Catech. 3. Mystag. *Hoc sanctum oleum est donum Christi & Spiritus sancti, præsentia ejus divinitatis factum efficax. Quo frons & alii sensus corporis sui Symbolice inunguntur, & corpus quidem isto visibili unguento perungitur, anima vero sancto vivificoque spiritu sanctificatur.* Idem etiam fuit ad oculos, nares, aures adhibitum, Synodus Trullana, cap. 95. *Perkins.*

3 *Cum exorcismi præfatione.*] Solennis quædam formula fuit, quam exorcismum vocabant. Vide infra cap. VI.

4 *Sanctificatum liquorem.*] Oleum benedictum. Paulinus v.

—— *medicati infusio succi.*

Et II.

Singula contingit medicato chrismate membra.

1 *Misisse*

sanctum virtutis eventus: Patris nomen interrogat: mox illa respondit. Proclamat pater cum gaudio pariter & lacrymis, & Martini genua complexus, & hanc primam se filiæ audisse vocem cunctis stupentibus fatebatur. At ne cuiquam incredibile forte videatur, perhibeat vobis præsens Euagrius testimonium veritatis. Nam res ipso præsente tum gesta est.

III. Parum illud est quod nuper Harpagio Presbytero referente cognovi. Sed non prætermittendum videtur, Avitiani comitis uxorem [1] misisse Martino oleum, quod ad diversas morborum causas necessarium (sicut est consuetudo) benediceret: ampullulam vitream istiusmodi fuisse, ut rotunda in ventrem crescceret, ore producto, sed oris exstantis concavum non repletum: quia ita moris sit vascula illa compleri, ut pars umbonibus obstruendis libera relinquatur. testatur Presbyter, vidisse se oleum sub Martini benedictione crevisse, quoad exundante copia supernè defluceret; eandemque, dum ad matremfamilias vasculum referretur, servasse virtutem. Nam inter manus pueri portantis ita semper exundasse oleum, ut omne illius vestimentum copia superfusi liquoris operiret: matronam itaque ad superum labrum plenum vasculum recepisse, ut Presbyter hodieque fatetur, obdendi pessuli, quo claudi diligentius servanda consueverunt, in vitro illo spatium non fuisse. Mirum & illud quod huic (me autem intuebatur) memini contigisse. Vas vitreum cum oleo, quod Martinus benedixerat, [2] in fenestra paullulum editiore deposuit:

1 *Misisse Martino oleum.*] Eo ævo viris sanctitate conspicuis, oleum benedicendum & consecrandum offerebant, quo postea ad propulsandos morbos utebantur. Hieronymus in Hilarione: *Ut benedictum ab eo panem vel oleum acciperent.* Eo morbos curatos volunt. Hieronym. ibid. *Benedicto itaque oleo universi agricolæ atque pastores tangentes vulnera, certam salutem resumebant.* Paulo post: *Cujus generum & filiam de morte liberavit unctione olei.* Tertullian. lib. ad Scapulam: *Proculum Christianum, qui eum per oleum aliquando curaverat, requisivit.* Juret.

2 *In fenestra paullulum editiore deposuit.*] Paulinus v. addit, suo tempore oleum illud benedictum, à Christianis

fuit: puer familiaris incautior linteum superpositum, ampullam ibi esse ignarus, attraxit. Vas super constratum marmore pavimentum decidit. Cunctis metu exterritis, ne benedictio deperisset, ampulla perinde incolumis est reperta, ac si super plumas mollissimas decidisset. Quæ res non potius ad casum, quam ad Martini est referenda virtutem, cujus benedictio perire non potuit.

IV. Quid illud, quod factum est à quodam, cujus nomen quia præsens est, & prodi se vetuit, supprimetur; cui quidem tempori hic etiam Saturninus interfuit. Canis nobis importunior oblatrabat. *In nomine*, inquit, *Martini jubeo te obmutescere.* Cani hæsit latratus in gutture; linguam ut abscissam putares, obmutuit. Ita parum est, ipsum Martinum fecisse virtutes. Credite mihi, quia etiam alii in nomine ejus multa fecerunt.

V. Avitiani quondam Comitis noveratis [1] barbaram nimis, & ultra omnes cruentam feritatem. Hic rabido spiritu ingressus Turonum civitatem, sequentibus eum miserabili facie ordinibus catenatis, diversa perdendis parari jubet genera pœnarum, disponens postera die attonita civitate ad opus tam triste procedere. Quod ubi Martino compertum est, solus paullo ante mediam noctem ad prætorium bestiæ illius tendit. Sed cum profundæ noctis silentio quiescentibus cunctis, nullus foribus obseratis pateret ingressus, ante limina cruenta prosternitur.

Interea

recondi solitum in sacris locis martyrum & aliorum sanctorum, quo efficacius redderetur. Isque mos maxime in Oriente invaluit, in urbe Bethlehem, in Calvariæ loco apud sepulcrum Christi, & in monte Oliveti. *Idem.*

1 *Barbaram nimis & ultra omnes cruentam feritatem.*] Paulin. v.

Hic sævos vincens diva feritate Tyrannos.

Fuit sub Juliano Vicarius Africæ; ut patet ex l. 15. C. Theod. de Curs. Publ. l. 2. Cod. de Indul. Deb. & l. 2. Cod. de Itin. muniendo. Hujus quoq; meminit Ammian. Marcell. XXVII. sub Valentiniano & Valente quem *Exvicarium* vocat.

2 *Miserabili facie ordinibus catenatis.*] Paulinus v.

Agmina conveniunt, & longa catenarum
Accrescente coma, quorum caro tota fluebat.

De diversis pœnarum generibus vide eundem, & ibi Juretum.

1 *Agmina*

Interea Avitianus gravi somno sepultus, Angelo ingruente percellitur: *Servus*, inquit, *Dei ad tua limina jacet, & tu quiescis?* Qua ille voce percepta, lecto suo turbatus excutitur; convocatisque servis trepidus exclamat, *Martinum esse pro foribus, irent protinus, claustra reserarent, ne Dei servus pateretur injuriam.* Sed illi, ut est omnium natura servorum, vix prima limina egressi, irridentes dominum suum, quod somno fuisset illusus, negant quemquam esse pro foribus; ex suomet ingenio conjectantes, neminem nocte posse vigilare: nedum illi crederent, in illo noctis horrore jacere ante aliena limina sacerdotem: idque Avitiano facile persuasum. Rursum solvitur in soporem. Sed mox vi majore concussus, exclamat Martinum stare pro foribus, sibi ideo nullam quietem animi corporisque permitti. Tardantibus servis, ipse usque ad limina exteriora progreditur: ibi Martinum, ut senserat, deprehendit. Perculsus miser tantæ manifestatione virtutis: *Quid*, inquit, *mihi hoc domine feci*sti? *nihil loqui te necesse est, scio quid desideres, video quid requiras: discede quantocyus ne me ob injuriam tuam cœlestis ira consumat: satis solverim hucusque pœnarum. Crede, quia non leviter apud me actum est, ut ipse procederem.* Post discessum autem sancti, advocat officiales suos, jubet omnes custodia relaxari; & mox ipse proficiscitur. Ita fugato Avitiano, lætata est se civitas liberatam. Hæc cum multis Avitiano referente, comperta sunt; tum nuper Refrigerius Presbyter, quem coram videtis, ab Euagrio fideli viro, ex tribunis, sub invocatione divinæ majestatis audivit, qui sibi hoc ab ipso Avitiano relatum esse jurabat. Cæterum nolo miremini, me hodie facere, quod hesterno non feci, ut ad singulas quasque virtutes nomina testium personasque subnectam, ad quas si quis fuerit incredulus, quia adhuc in corpore sunt, recurrat. Exigit id infidelitas plurimorum, qui in aliquibus, quæ hesterno memorata sunt, nutare dicuntur. Accipiant ergo testes

adhuc

adhuc incolumes atque viventes, quibus, quia de fide nostra dubitant, magis credant. Sed si adeo infideles sunt, profiteor quia nec illis sunt credituri. Miror autem quemquam, qui vel tenuem sensum religionis habeat, tantum piaculi velle committere, ut putet quemquam de Martino posse mentiri. Facessat à quoquam qui sub Deo vivit, ista suspicio. Neque enim Martinus hoc indiget, ut mendaciis asseratur; sed tamen totius sermonis fidem apud te Christe depromimus, nos nec alia dixisse, nec alia dicturos, quam quæ aut ipsi vidimus, aut quæ manifestis auctoribus, vel plerumque ipso referente, cognovimus. Cæterum etsi dialogi speciem, quo ad revelandum fastidium lectio variaretur, assumpsimus, nos pie præstare profitemur historiæ veritatem. Hæc me extrinsecus inferere, nonnullorum incredulitas, non sine meo dolore compulerit. Sed redeat ad nostrum sermo confessum; in quo cum me tam studiose audiri videam, fateor, necesse est Aprum feciſſe constanter, qui repulit infideles; eos tantum judicans audire debere, qui crederent.

VI. Efferor, siquidem creditis, spiritu, & præ dolore totus insanio. Non credent Martini virtutibus Christiani, quas dæmones fatebantur? Monasterium beati viri duobus à civitate erat millibus disparatum: sed si quoties venturus ad ecclesiam, pedem extra cellulæ suæ limen extulerat, videres per totam ecclesiam energumenos rugientes, & quasi adveniente judice [1] agmina damnanda trepidare, ut adventum Episcopi clericis, qui venturum esse nescirent, dæmoniorum gemitus indicaret. Vidi quendam appro-

1 *Agmina damnanda trepidare.*] Paulinus *larvas* vocat. Sic & Fortunatus IV.

Agmina larvarum trepidabant ore rotato.

2 *Orabat.*] Paulinus V.

— *Admoto verbi terrore fugavit.*

Minucius Felix in Octavio: *Ipsos dæmonas de semetipsis confiteri, quoties à nobis tormentis verborum, & orationum incendiis de corporibus exiguntur.* Lactantius II. Inst. 16. *cultores Dei metuunt, cujus nomine adjurati, de corporibus exeunt: quorum verbis tanquam flagris verberati.* Vide Cyprianum libro, quod Idola Dii non sint.

appropiante Martino in aëre raptum, manibus extensis in sublime suspendi, ut nequaquam solum pedibus attingeret. Si quando autem exorcizandorum dæmonum Martinus operam recepisset, neminem manibus attrectabat, neminem sermonibus increpabat, sicut plerumque per clericos rotatur turbo verborum, sed admotis energumenis, cæteros jubebat abscedere, ac foribus obseratis in medio ecclesiæ cilicio circumtectus, cinere respersus, solo stratus [2]orabat. [3] Tum vero cerneres miseros diverso exitu perurgeri, hos sublatis in sublime pedibus quasi de nube pendere, nec tamen vestes defluere super faciem, ne faceret verecundiam nudata pars corporum. At in parte alia videres sine interrogatione vexatos & sua crimina confitentes: nomina etiam nullo interrogante prodebant. Ille se Jovem, iste Mercurium fatebatur. Postremo cunctos diaboli ministros cum ipso cerneres auctore cruciari. Ut jam in Martino illud fateamur impletum, quod scriptum est: *Quoniam sancti de Angelis judicabunt.*]

VII. Pagum quendam in Senonico annis singulis grando vastabat. Compulsi extremis malis incolæ à Martino auxilium proposcerunt, missa per Auspicium præfectorium virum satis fida legatione, cujus agros specialiter gravior quam cæterorum adsueverat procella populari. Sed facta ibi oratione, Martinus ita universam penitus liberavit ab ingruenti peste regionem, ut per viginti annos, quibus postea mansit in corpore, grandinem in illis locis nemo pertulerit. Quod ne fortuitum esse, & non potiùs Martino præstitum putaretur, eo anno quo ille defunctus est, rursus incubuit rediviva tempestas. Adeo sensit & mun-

3 *Tum vero cerneres miseros.*] Idem de energumenis ad sepulcra Martyrum cruciatis refert Hieronymus in epitaphio Paullæ matris, ad Eustochium. Quem tamen locum ex isto sic opinor emendandum: *Alios rotare caput, &c. suspensisque pede fœminis vestes non defluere in faciem.* Giselinus. Idem factitatum ad memorias & tumulos martyrum legimus. *Paulinus* in Natali VII. S. Felicis. *Hieronym.* in Epitaphio Paulæ ad Eustochium.

mundus viri fidelis exceſſum, ut cujus vita jure gaudebat, etiam ejuſdem mortem lugeret. Cæterum ſi ad hæc probanda, quæ diximus, teſtes etiam infirmior auditor exegerit, non unum ego hominem, ſed multa millia producam; & totam in teſtimonium virtutis expertæ Senonum advocabo regionem. Et tamen tu Refrigeri Presbyter, credo, meminiſti, nuper nobis ſuper hoc cum Romulo Auſpicii illius filio, honorato, & religioſo viro, fuiſſe ſermonem; qui hæc nobis tanquam incomperta referebat, & cum futuris proventibus per aſſidua damna trepidaret, ut ipſe vidiſti, magno ſecum mœrore lugebat, Martinum non in hæc tempora reſervatum.

VIII. Sed ut ad Avitianum recurram, qui cum in omnibus locis cunctiſque urbibus ederet crudelitatis ſuæ infanda monumenta, Turonis tantum innocens erat. Et illa beſtia, quæ humano ſanguine, & infelicium mortibus alebatur, mitem ſe atque tranquillum beato viro præſente præſtabat. Memini quodam die ad eum veniſſe Martinum; qui ubi [1] ſecretarium ejus ingreſſus eſt, vidit poſt tergum ipſius dæmonem miræ magnitudinis aſſidentem. Quem eminus (ut verbo, quia neceſſe eſt, parum Latino loqua-

1 *Secretarium ejus ingreſſus eſt.*] Avitiani. In his ſecretariis jura olim reddebant Judices. Eaque vox frequens eſt, ut l. pen. C. de accuſat. & in Cod. Theodoſ. l. 1. de offic. rect. prov. in lib. 20. de Exactio. & in Novella Valentiniani de Epiſc. Judic. Auguſtinus III. contra Creſcon. cap. 56. *ſecretarium prætorii* vocat.

2 *Exſufflans.*] Paulinus v.

—— *Ut flatu benedicti contigit oris.*

Nihil frequentius in Sanctorum geſtis dæmonum *exſufflatione*, *inſufflatione*, *inſputatione*. Vita Pachomii: *Qui ſigno crucis frontem ſuam muniens, exſufflavit in eum, moxque fugatus eſt.* Irenæus 1. 9. *exſufflantes & anathematizantes eum.* Tertullianus de Idol. XI. *Quo ore ſumantes aras deſpuet & exſufflabit, quibus ipſe proſpexit?* Exſufflatio fiebat non ſolum à baptizante in faciem baptizandi; ſed etiam à baptizando in Diabolum, cui renunciabat. Hujus meminit Cyprianus, ſive potius Author lib. de Duplici Martyr. *Denunciaſti perpetuas inimicitias, renunciaſti omnibus illius pompis ac voluptatibus, exſufflaſti, exibilaſti, juraſti in verba Redemptoris.* Rabanus, lib. 1. c. 27. de Inſt. Cler. ait à baptizato *poteſtatem ſævam exſufflari.* Dionyſ. de Eccleſ. Hierarchia c. 2. ait: *Deinde cum illum, occidentem verſus, attendentem, manuſque porrigentem collocavit, tunc eum jubet ter Satanam inſufflare, & præterea quæ abrenunciationis ſunt, profiteri.*

1 *Quæ*

loquamur) [2] exsufflans, Avitianus se exsufflari existimans. *Quid me*, inquit, *sancte sic aspicis?* Tum Martinus: *Non te*, inquit, *sed eum qui cervici tuæ teter incubuit.* Ita recessit diabolus & reliquit familiare subsellium. Satisque constat, ab illo die Avitianum mitiorem fuisse; seu quod intellexerit, egisse se semper assidentis sibi diaboli voluntatem; seu quod immundus spiritus ab illius confessu per Martinum fugatus, privatus est potestate grassandi, cum erubesceret minister auctorem, nec ministrum auctor urgeret.

IX. In vico autem Ambatiensi, id est, castello illo veteri, quod nunc frequens habitatur à fratribus, idolum noveratis grandi opere constructum. Politissimis saxis moles turrita surrexerat, [3] quæ in conum sublime procedens, superstitionem loci operis dignitate servabat. Hujus destructionem Marcello, ibidem consistenti Presbytero, vir beatus sæpe mandaverat. Post aliquantum tempus regressus, increpat Presbyterum, cur adhuc idoli structura consisteret. Ille caussatus, vix militari manu & vi publicæ multitudinis, tantam molem posse subverti, nedum id facile putaret per imbecilles clericos, aut infirmos monachos quivisse curari. Tum Martinus recurrens ad nota subsidia, noctem totam in orationibus pervigilat. Mane orta tempestas, ædem idoli usque ad fundamentum provolvit. Verum hæc Marcello teste dicta sint.

X. Aliam ejus non dissimilem, in simili opere, virtutem Refrigerio adstipulante perhibeo. Columnam immensæ molis, cui idolum superstabat, parabat evertere: sed

3 *Quæ in conum sublime procedens.*] Nemo non videt, ea verba, *in quo collectio summitatis*, scholiastæ nescio cujus esse. At utrum verius censeri debeat, *thronum* ne an *conum*, dubitare quis possit, nisi glossema faceret pro posteriore. Nihil enim aliud conus, quam collectio summitatis, ut in meta, pyramide, & turbine inverso. Non ignoro in Fortunato aliud legi:

In sublime thronum procedens æde superba.

Verum ille versus aut depravatus est, ut totum ejus opusculum, aut certe, ut clementissime dicam, quod elegantissime extulit Severus, reddidit non optime. *Giselin.*

1 *Piscem*

sed nulla erat facultas, qua id daretur effectui. Tum ad orationem suo more convertitur. Visam, certum est, parilem quodammodo columnam ruere de cœlo, quæ impacta idolo totam illam inexpugnabilem molem solvit in pulverem: parum scilicet, si invisibiliter cœli virtutibus uteretur, nisi ipsæ virtutes visibiliter servire Martino humanis etiam oculis cernerentur.

XI. Idem autem Refrigerius mihi testis est, mulierem profluvio sanguinis laborantem, cum Martini vestem (exemplo mulieris illius euangelicæ) contigisset, sub momento temporis fuisse sanatam.

XII. Serpens flumen secabat, & ripæ, in qua constiteramus, adnatabat: *In nomine*, inquit, *Domini jubeo te redire.* Mox se mala bestia ad verbum sancti retorsit, & in ulteriorem ripam nobis exspectantibus transmeavit. Quod cum omnes non sine miraculo cerneremus, altius ingemiscens ait: *Serpentes me audiunt, & homines non audiunt.*

XIII. [1] Piscem Paschæ diebus edere consuetus, paullo ante horam refectionis interrogat, an haberetur in promptu. Tum Cato Diaconus, ad quem monasterii administratio pertinebat, doctus ipse piscari, negat per totum diem sibi ullam cessisse capturam, sed neque alios piscatores, qui vendere solebant, quidquam agere quivisse. *Vade*, inquit, *mitte linum tuum, captura proveniet.* Contigua flu-

1 *Piscem Paschæ diebus edere consuetus.*] Jejunia sua solemnibus Paschæ & Pentecostes diebus laxabant. *Paulinus* v. *Tertullian.* 1. de Corona mil. *Epiphan.* III. contra hæreses. *Hieronym.* epist. LIV. & LVIII. Jejunium Quadragesimale fuit quondam observatum admodum severe in sicco & aqua, sine vino aut piscibus. Veteres enim siccorum esu utebantur, id est, pane & sale cum aqua. *Epiphan.* in fine Panarii. Et jejunatum est à carnibus & vino. *Greg. Nyss.* Oratione de amandis pauperibus. Et Concil. Carthag. IIII. c. 85. Hieron. ad Lætam: *In jejuniis ab oleo & pomis abstinebant.* & in Epitaph. Paulæ, *à vino, liquamine, piscibus, melle, ovis.* Chrysost. Serm. de jejunio, ait, *à vino & carne jejunare Ecclesiam.* Micrologus cap. 49. *Nec juxta canones Quadragesimaliter jejunare censemur si ante vesperam reficimur.* Ambros. serm. 34. Jejunum in Quadragesima pransо opponit. *Perkins.*

1 *Ex*

flumini, ut Sulpicius iſte deſcripſit, habebamus habitacula. Proceſſimus cuncti, utpote feriatis diebus, videre piſcantem; omnium ſpebus intentis, non incaſſum futura tentamina, quibus piſcis Martino auctore, Martini uſibus quæreretur. Ad primum jactum reti permodico immanem eſocem Diaconus extraxit, & ad monaſterium lætus accurrens, nimirum, ut dixit poëta, neſcio quis (utimur enim verſu ſcholaſtico, quia inter ſcholaſticos fabulamur) *Captivumque ſuem mirantibus intulit Argis.* Vere Chriſti iſte diſcipulus, geſtarum à Salvatore virtutum, quas in exemplum ſanctis ſuis edidit, æmulator, Chriſtum quoque in ſe monſtrabat operantem, qui ſanctum ſuum uſquequaque glorificans, diverſarum munera gratiarum in unum hominem conferebat.

XIV. Teſtatur Arborius [1] ex præfecto, vidiſſe ſe Martini manum [2] ſacrificium offerentis, veſtitam quodammodo nobiliſſimis gemmis, luce micare purpurea, & ad motum dextræ colliſarum inter ſe fragorem audiſſe gemmarum.

XV. Veniam ad illud, quod propter notam temporum ſemper occultavit; ſed nos celare non potuit. In quo illud eſt miraculi, quod facie ad faciem cum eo eſt angelus collocutus. [3] Maximus Imperator, alias ſane bonus, depravatus conſiliis ſacerdotum, poſt Priſcilliani necem, Ithacium Epiſcopum Priſcilliani accuſatorem, cæteroſque illius ſocios, quos nominari non eſt neceſſe, vi regia tuebatur, ne quis ei crimini daret opera illius [4] cujuſcumquemodi homi-

1 *Ex præfecto.*] Supra de Vita Martini x x. *Vir præfectorius.* Fortunatus IV.

Nobile quinetiam ex præfecto Arborius ſignum.

Fit ejuſdem Arborii mentio in Vita B. Martini cap. 20. ubi virum præfectorium nominat: Meminit Æmilii Magni Arborii Avunculi, & Cœcilii Agricii Arborii avi ſui Auſon. parent. 3. & 4. qua è familia hic fortaſſe eſt oriundus. *Giſelinus.*

2 *Sacrificium offerentis.*] Sic veteres vocarunt cœnam Domini, variis de cauſis. Vide Mornæum & alios.

3 *Maximus Imperator.*] Vide II. Hiſtor. & ibidem Notas pag. 426. & 427.

4 *Cujuſcumquemodi hominem.*] Non abſi-

minem fuisse damnatum. Interea Martinus multis gravibusque laborantium caussis ad comitatum ire compulsus procellam ipsam totius tempestatis incurrit. Congregati apud Treveros Episcopi tenebantur,[1] qui quotidie communicantes Ithacio communem sibi caussam fecerant. His ubi nuntiatum est inopinantibus, adesse Martinum, totis animis labefacti, mussitare & trepidare cœperunt. Et jam pridie Imperator ex eorum sententia decreverat, tribunos summa potestate armatos ad Hispanias mittere, qui hæreticos inquirerent, deprehensis vitam & bona adimerent. Nec dubium erat, quin sanctorum etiam maximam turbam tempestas ista depopulatura esset, parvo discrimine inter hominum genera: etenim tum solis oculis judicabatur, cum quis[2] pallore potius, aut veste, quam fide hæreticus æstimaretur. Hæc nequaquam placitura Martino, Episcopi sentiebant: sed male conscIis illa vel molestissima erat cura, ne se ab eorum communione adveniens abstineret, non defuturis qui tanti viri constantiam præmissa auctoritate sequerentur. Ineunt cum Imperatore consilium, ut missis obviam[3] magisterii officialibus, urbem illam propius vetaretur accedere, nisi se cum pace Episcoporum ibi consistentium adfore fateretur. Quos ille callide frustratus, profitetur se cum pace Christi esse venturum. Postremo

absimile est vero, substituendam hoc loco vocem omni antiquitati hac notione usitatissimam, *cuicuimodi*, ubique fere superioribus sæculis è bonis scriptoribus ejectam. Gellius lib. 9. cap. 2. *Demus huic aliquid æris, cuicuimodi est.* Quod solius lituræ occasione propono. Neque enim alterum displicet, cum eadem fere forma in Sallustii Catilina legatur, *cujusque modi hominum genus.* Giselin.

1 *Qui quotidie communicantes Ithacio communem sibi causam fecerant.*] Condemnato, opera Ithacii, Priscilliano, Ecclesia graviter scissa fuit. Quidam enim eum aversabantur ut sanguinarium: alii factum defendebant. *Baronius.*

2 *Pallore potius, aut veste.*] Vide Notas ad 11. Histor. pag. 428.

3 *Magisterii officialibus.*] Sub finem libri 11. Hist. Sacræ, eum qui huic officio præest, vocat magistrum officiorum. Et Ammian. lib. XXVI. *tractatique asperius ab Ursatio tunc magistro officiorum.* Ut Magisterium sit ipsum dignitatis nomen. Ibidem Ammian. *Auctus magisterii dignitate, &c.* Giselinus.

1 *In*

ſtremo ingreſſus nocturno tempore, adiit Eccleſiam tantum orationis gratia. Poſtridie palatium petit. Præter multas, quas evolvere longum eſt, has principales petitiones habebat; pro Narſete comite, & Leucadio præſide, quorum ambo Gratiani partium fuerant, pertinacioribus ſtudiis, quæ non eſt temporis explicare, iram victoris emeriti. Illa præcipua cura, ne tribuni cum jure gladiorum ad Hiſpanias mitterentur. Pia enim erat ſollicitudo Martino, ut non ſolum Chriſtianos, qui ſub illa erant occaſione vexandi, ſed ipſos etiam hæreticos liberaret. Verum primo die, atque altero, ſuſpendit hominem callidus Imperator, ſive ut rei pondus imponeret, ſive quia nimis ſibi implacabilis erat, ſeu quia (ut plerique tum arbitrabantur) avaritia repugnabat: ſiquidem [1] in bona eorum inhiaverat. Fertur enim ille vir multis boniſque actibus præditus, adverſus avaritiam parum conſuluiſſe: niſi fortaſſe regni neceſſitate, quippe exhauſto ſuperioribus principibus reipublicæ ærario, pæne ſemper in expeditione atque procinctu bellorum civilium conſtitutus, facile excuſabitur, quibuſlibet occaſionibus ſubſidia imperio paraviſſe. Interea Epiſcopi, quorum communionem Martinus non inibat, trepidi ad regem concurrunt, prædamnatos ſe conquerentes, *actum eſſe de ſuo omnium ſtatu, ſi Theogniſti pertinaciam, qui eos ſolus palam lata ſententia condemnaverat, Martini armaret auctoritas, non oportuiſſe hominem recipi mœnibus: illum jam non defen-*

1 *In bona eorum inhiaverat.*] Idem ei Latinus Pacatus objecit. Immane atque incredibile, quibus verbis Maximi avaritiam in ſua ad Theodoſium panegyri efferat Latinus Pacatus: *Quid*, inquit, *referam perfunctorum honoribus ſummis virorum bona publicata, capita diminuta, vitam ære taxatam? Stabat ipſe purpuratus ad lances, & momenta ponderum, nutuſque trutinarum pallens atque inhians exigebat. Comportabantur interim ſpolia provinciarum, exuviæ exſulum, bona peremptorum. Hîc aurum matronarum manibus extractum: illic raptæ pupillorum cervicibus bullæ: iſtic dominorum cruore perfuſum appendebatur argentum: numerari ubique pecuniæ: fiſci replevi: æra cumulari: vaſa concîdi: cuivis ut non Imperatoris domicilium, ſed latronis receptaculum videretur.* Hæc, aliaque plura Pacatus: in quibus tamen non minus rhetorem, quam hiſtoricum agnoſcas. *Idem.* Vide Notas ad 11. Hiſtor.

defensorem hæreticorum esse, sed vindicem: nihil actum morte Priscilliani, si Martinus exerceat illius ultionem. Postremo prostrati, cum fletu & lamentatione potestatem regiam implorant, ut utatur adversus unum hominem vi sua. Nec multum aberat, quin cogeretur imperator Martinum cum hæreticorum sorte miscere. Sed ille licet Episcopis nimio favore esset obnoxius, non erat nescius Martinum fide, sanctitate & virtute cunctis præstare mortalibus: alia longe via Sanctum vincere parat. Ac primo secreto accersitum, blande appellat, [1] hæreticos jure damnatos more judiciorum publicorum, potius quam infectationibus sacerdotum: non esse caussam, qua Ithacii, cæterorumque partis ejus communionem putaret esse damnandam. Theognistum odio potius, quam caussa feciisse discidium; eundemque tamen solum esse, qui se à communione interim separarit: à reliquis nihil novatum. Quin etiam ante paucos dies [2] habita Synodus, Ithacium pronuntiaverat culpa non teneri. Quibus cum Martinus parum moveretur, rex ira accenditur, ac se de conspectu ejus abripuit. Et mox percussores his, pro quibus Martinus rogaverat, diriguntur. Quod ubi Martino compertum jam noctis tempore est, palatium irrupit. [3] Spondet, si parceretur, se communicaturum,

1 *Hæreticos jure damnatos more judiciorum publicorum, potius quam infectationibus sacerdotum.*] Caute Sancti patres civilem Magistratum interpellarunt, ut opem Ecclesiæ contra hæreticos ferret. Nam ab inferendo capitali supplicio eum magnopere dehortati sunt, ut ex Augustino & aliis patet. Unde & in Ecclesia Catholica usu receptum est, ut cum quis expetit à secularibus Magistratibus opem adversus hæreticos, ne Ithacianæ partis consors & sectator esse videatur, contestationem illam occulte præmittere; nimirum sic se correctionem expetere delinquentium, ut tamen citra pœnam sanguinis puniatur. *Baronius.*

2 *Habita Synodus.*] Burdigalensisne, de qua sub finem lib. II. Sacræ historiæ? quod sane non videtur. Nam Priscillianus quidem in ea hæreseos damnatus est & motus episcopatu: sed multum deinde temporis interjectum, cum provocasset ad principem, idemque Martini rogatu quoad Treviris fuit, cognitionem & sententiam suspendisset. *Gisselinus.*

3 *Spondet, si parceretur, se communicaturum.*] Cur Martinus dimoverit Imp. ab inquisitione hæreticorum, causam Severus justissimam affert. Quia nimirum optimi quique Christiani, quorum palle-

caturum, dummodo ut & tribuni jam in excidium Ecclesiarum ad Hispanias missi retrahrentur. Nec mora interceſſit, Maximus indulget omnia. Postridie [1]Felicis Episcopi ordinatio parabatur, sanctissimi sane viri, & plane digni, qui meliore tempore sacerdos fieret. [2] Hujus diei communionem Martinus iniit, satius æstimans ad horam cedere, quam his non consulere, quorum cervicibus gladius imminebat. Veruntamen summa vi episcopis nitentibus, ut communionem illam subscriptione firmaret, extorqueri non potuit. Postero die se inde proripiens, cum revertens in via mœstus ingemisceret, se vel ad horam noxiæ communioni fuisse permixtum: haud longe à vico, cui nomen est Andethanna, qua vastas solitudines silvarum secreta patiuntur, prægressis paullulum comitibus, ille subsedit, causſam doloris & facti accusante ac defendente invicem cogitatione pervolvens. Astitit ei repente Angelus: Merito, *inquit*, Martine compungeris, sed aliter exire nequisti. Repara virtutem, resume constantiam, ne jam non periculum gloriæ, sed salutis incurreris. Itaque ab illo tempore satis cavit, cum illa Ithacianæ partis communione misceri. Cæterum cum quosdam ex energumenis tardius quam

pallerent ora jejuniis, & ex disciplina gravior esset incessus, facile pro hæreticis habiti fuissent absque diligentiori examine, & cæsi: cum ipsi Priscillianiut laterent, secularibus se moribus conformarent, & solito more, pejerarent ac fallerent. Cuinam parcerent exploratores, si ipse Martinus ob magnam abstinentiam vultu pallens, in crimen ejus hæresis adductus fuit? Accidebat proculdubio in Hispaniis, quod de urbe Hieronymus tradit: *Quam*, inquit, *viderint pallentem atque tristem, miseram & Manichæam vocant.* Epist. XXII.

1 *Felicis Episcopi ordinatio parabatur.*] Felix hic, una cum Martino, in causa Ithaciana lapsus, & ab illis Episcopus Trevirensis ordinatus fuit, ut Marianus Scotus affirmat. Ejus meminit Concilium Taurinen. c. 5. *Illud decrevit præterea sancta Synodus, ut, quoniam Legatos Episcopi Galliarum, qui Felici non communicant, destinarunt, si quis ab ejus communione sequestrare velit, in nostræ sanctæ pacis consortium suscipiatur.*

2 *Hujus diei communionem Martinus iniit.*] Majore constantia Maximo ad id ipsum allicienti, nempe ut communicaret Episcopis partis Ithacianæ, Ambrosius restitit anno sequente, cum apud eum legatione fungeretur pro Valentiniano Imperatore. *Baronius.*

quam solebat, & gratia minore curaret, subinde nobis cum lacrymis fatebatur se propter communionis illius malum, cui se vel puncto temporis, necessitate, non spiritu, miscuisset, detrimentum sentire virtutis. Sedecim postea vixit annos, nullam Synodum adiit, ab omnibus Episcoporum conventibus se removit.

XVI. Sed plane, ut experti sumus, imminutam ad tempus gratiam multiplici mercede reparavit. Vidi præterea [1] ad pseudothyrum monasterii ipsius adductum energumenum, & prius quam ad limen attingeret, fuisse curatum.

XVII. Testantem quendam nuper audivi, cum in Tyrrheno mari cursu illo, quo Romam tenditur, navigaret, subito turbinibus exortis, extremum vitæ omnium fuisse discrimen. In quo cum quidam Ægyptius negotiator necdum Christianus, magna voce clamaverit, *Deus Martini eripe nos:* mox tempestatem fuisse sedatam, seque optatum cursum cum summa placidi æquoris quiete tenuisse.

XVIII. Lycontius [2] ex Vicariis vir fidelis, cum familiam illius lues extrema vexaret, & inauditæ calamitatis exemplo per totam domum corpora ægra procumberent, Martini per litteras imploravit auxilium. Quo tempore vir beatus

1 *Ad Pseudothyrum.*] In tribus hisce opusculis unicum hunc locum ex ingenio non etiam è libris correxi, ac mutavi. Cum enim in Lazio & quatuor Lovan. esset pseudophoram, quintus autem Laurent. duplicem afferret scripturam, nempe pseudoforum & pseudoriforum, quod posterius item Trudon. ostendit: ausus sum penultima syllaba extrita scribere *pseudothyrum*, ipsa sententia idem postulante. Quam (ut ex Langio meo intellexi) secutus olim Aldus, fores monasterii, supposuit. Accedit, quod Orosium huic nostro ætate supparem eadem Græca voce usum videbam lib. VII. cap. 6. Quæ tamen itidem, ut hoc loco in manuscriptis lib. depravata visitur, in seudocherum. Ammian. lib. 27. latentem posticam appellat, Horat. ad Torquatum, ex verbo fecit orationem, Atria, *inquit*, servantem postico falle clientem. *Giselin.*

2 *Ex vicariis.*] Sic hoc dialog. cap. 1. de Eucherio, more ejus seculi, quo eos qui ejusmodi muneribus, aut dignitatibus functi erant, ex præfecto, ex tribunis, ex consule, ex prætore, &c. appellabant, quomodo Rom. olim quæstorios viros, prætorios & consulares, nominabant, qui eos magistratus aliquando gessissent. Quin & posteriori ætate exconsules & exquæstores dicebant, ut ex Cod. Just. est discere, eadem ratione, qua eumdem & pro consule & pro consulem nominitabant. *Giselin.*

1 Qui-

beatus rem esse promisit difficilem impetrari. Nam spiritu sentiebat, domum illam divino numine verberari: tamen non prius destitit septem totos dies, totidemque noctes orando & jejunando continuans, quam id quod exorandum receperat, impetraret. Mox ad eum Lycontius, divina expertus beneficia pervolavit, nuntians simul & agens gratias, domum suam omni periculo liberatam. Centum etiam argenti libras obtulit, quas vir beatus nec respuit, nec recepit. Sed priusquam pondus illud monasterii limen attingeret, redimendis id captivis continuo deputavit. Et cum ei suggereretur à fratribus, ut aliquid ex eo in sumptum monasterii reservaret; omnibus enim augustum esse victum, multis deesse vestitum: *Nos*, inquit, *Ecclesia & pascat & vestiat, dummodo nihil nostris usibus quæsisse videamur.*

XIX. Succurrunt hoc loco illius viri magna miracula, quæ facilius admirari possumus, quam referre. Agnoscitis profecto quod dico: multa sunt illius quæ non queunt explicari. Veluti istud est, quod nescio an ita, ut gestum est, à nobis possit exponi. [1] Quidam è fratribus (nomen non ignoratis: sed celanda persona est, ne sancto viro verecundiam fecerimus) quidam ergo cum ad fornaculam illius carbonum copiam reperisset, & admota sibi sellula divaricatis pedibus super ignem illum nudato inguine resideret, continuo Martinus factam sacro tegmini sensit injuriam, magna voce proclamans: *Quis*, inquit, *nudato inguine nostrum incestat habitaculum?* Hoc ubi ille frater audivit, & ex conscientia quod increpabatur agnovit: continuo ad nos cucurrit exanimis, pudorem suum non sine Martini virtute confessus.

XX. Quodam itidem die dum in area, quæ parva admodum

1 *Quidam è fratribus.*] Hæc duo, quæ sequuntur miracula, absunt à quinto libro Paulini. Ea autem Fortunatus IV. 19. 20. habet. Sextus autem liber miraculorum Martini, complectitur ea quæ Severus non habet, quorum indiculum Paulinus à Perpetuo Episcopo Turonensi acceperat.

modum tabernaculum illius ambiebat in illo suo (quod nostis omnes) sedili ligneo resedisset, vidit duos dæmones in excelsa illa quæ monasterio supereminet, rupe consistere, inde alacres ac lætos vocem istiusmodi adhortationis emittere: *Heia te Brictio, Heia te Brictio.* Credo cernebant miserum eminus propinquantem, conscii quantam illi rabiem spiritus suscitassent. Nec mora, Brictio furibundus irrupit, ibi plenus insaniæ, evomuit in Martinum mille convicia. Objurgatus enim pridie ab eo fuerat, cur qui nihil umquam ante clericatum (quippe qui in monasterio ab ipso Martino nutritus) habuisset, equos aleret, mancipia compararet. Nam jam illo tempore arguebatur à multis, non solum pueros barbaros, sed etiam puellas scitis vultibus coemisse. Quibus rebus infeliciſſimus insano felle commotus, &, ut credo, præcipue dæmonum illorum agitatus instinctu, Martinum ita aggressus est, ut vix manibus temperaret: cum quidem sanctus vultu placido, mente tranquilla infelicis amentiam per mitia verba cohiberet. Sed ita in eo nequam spiritus redundabat, ut ne sua quidem illi, quamvis vana admodum, mens subesset, trementibus labiis, incertoque vultu, decolor præ furore, rotabat verba peccati, se asserens sanctiorem: quippe qui à primis annis in monasterio inter sacras ecclesiæ disciplinas ipso Martino educante crevisset: Martinum vero & à principio, quod ipse diffiteri non posset, militiæ actibus sordvisse, & nunc per inanes superstitiones & phantasmata visionum ridicula prorsus inter deliramenta senuisse. Hæc cum multa, atque alia etiam, quæ reticere melius est, acerbiora vomuisset, egressus tandem furore satiato quasi qui se penitus vindicasset, rapidus ea qua parte venerat, recurrebat: cum interea, credo per Martini orationes, fugatis ab illius corde dæmonibus, reductus in pœnitentiam, mox revertitur, atque ad Martini se genua prosternit veniam poscens, fatetur errorem: nec sine dæmone se fuisse

tandem

tandem sanior confitetur. Non erat apud Martinum labor iste difficilis, ut ignoscceret supplicanti. Tunc & ipsi, & nobis omnibus sanctus exposuit, qualiter illum à dæmonibus vidisset agitari: se conviciis non moveri, quæ magis illi à quo essent effusa, nocuissent. Exinde cum idem Brictio multis apud eum magnisque criminibus persæpe premeretur, cogi non potuit [1] ut eum à Presbyterio submoveret, ne suam persequi videretur injuriam: illud sæpe commemorans, si Christus Judam passus est, cur ego non patiar Brictionem? Ad hæc Posthumianus? Audiat, *inquit*, istud exemplum noster iste de proximo. Qui cum sit sapiens, immemor præsentium, immemor futurorum, si fuerit offensus, insanit, in sua se non habens potestate: [2] sævit in clericos, grassatur in laicos; totumque terrarum orbem in suam commovet ultionem: in qua per triennium jugiter dimicatione consistens, nec tempore, nec ratione sedatur. Dolenda hominis & miseranda conditio, etiamsi hac sola insanabilis mali peste premeretur. Verum ista ei patientiæ & tranquillitatis exempla referre sæpius Galle debueras, ut sciret irasci, & sciret ignoscere. Qui si istum ipsum breviter insertum sermonem meum in se prolatum forte cognoverit, sciat non magis ore inimici, quam amici animo me locutum: quia si fieri posset, optarem ut Martino potius Episcopo, quam Phalari tyranno similis diceretur. Sed istum, cujus commemoratio parum suavis est, transea-

1 *Ut eum à presbyterio submoveret.*] Hunc Brictionem sive Briccium Gregor. Turonensis narrat B. Martino Arcadii & Honorii anno 11 successisse, & eo munere annis 47. sanctissime, nonnullis tamen cum molestiis ac miseriis obito, sepultum tandem fuisse in eadem basilica, quam B. Mart. vivus ædificaverat. Hist. l. 11. item l. x. Hujus tamen rei nullam à Severo factam esse mentionem, non possum satis demirari. *Gistlin.*

2 *Sævit in clericos, grassatur in laicos.*] Clerici apud Veteres à Laicis distincti, quod munus gerebant in Ecclesia publicum, quo distinguebantur ab iis, quibus non fuit cura Ecclesiæ. Deinde quia in pœnis ratio habebatur personarum; si clerici, majores erant; si laici, minores. Abusus ergo dictinctionis est, ut populus æstimetur prophanus, & clerici immunes fiant à civili gubernatione. *Perkinsius.*

transeamus, & ad Martinum noſtrum Galle redeamus. Tum ego, cum jam adeſſe veſperum occiduo ſole ſentirem, *Dies*, inquam, *abiit, Poſthumiane: ſurgendum eſt. Simul tam ſtudioſis auctoribus cœna debetur.*

XXI. De Martino autem exſpectare non debes, ut ulla ſit meta referendi. Latius ille diffunditur, quam ut ullo valeat ſermone concludi. Ita interim de illo viro portabis Orienti. Sed dum recurris, diverſaſque regiones, loca, portus, inſulas, urbeſque præterlegis, Martini nomen & gloriam ſparge per populos. In primis memento non præterire Campaniam, & ſi maxime curſus in devio ſit, non tamen tibi tanti ſint vel magnarum morarum ulla diſpendia, quin illic adeas illuſtrem virum, ac toto laudatum orbe, Paullinum: illi, quæſo te, primum ſermonis noſtri, quem vel heſterno confecimus, vel hodie diximus, volumen evolve: Illi omnia referes, illi cuncta recitabis, ut mox per illum ſacra viri laudes Roma cognoſcat: ſicut primum illum noſtrum libellum non per Italiam tantum, ſed per totam etiam diffudit Illyricum. Ille Martini non invidus gloriarum, ſanctarumque in Chriſto virtutum piiſſimus æſtimator,[1] non abnuet præſulem noſtrum cum ſuo Felice componere. Inde ſi forte ad Africam transfretabis, referes audita Carthagini: licet jampridem, ut ipſe dixiſti, virum noverit, tamen nunc præcipue de eo plura cognoſcat, ne ſolum ibi Cyprianum martyrem ſuum, quamvis ſancto illius ſanguine conſecrata, miretur. Jam ſi[2] ad lævam, Achaiæ ſinum paullulum devexus intraveris, ſciat

1 *Non abnuet Præſulem.*] Videtur expetiiſſe Severus, ut vitam Martini ſcriberet Paulinus Nolanus. Ac in ea opinione eſt Gregor. Turon. ac Venantius Fortunatus, lib. 1.

—— Fide pollens Paullinus & arte
Verſibus explicuit Martini dogma magiſtri.

Sed errant, qui vitam Martini à Paulino Seniore ſcriptam putant. Junior enim quidam fuit, cujus extant verſus de Martino. Quod oſtendt Baronius ad A. CCCCII. Præſul nomen ſummi in Eccleſia honoris, idem quod πολιάρχης, Antiſtes, Pontifex ſummus. *Salmaſ.*

2 *Ad lævam, Achaiæ ſinum.*] Corinthiacum ſinum ſignificat, qui Achaiæ ad lævam eſt. *Giſelin.*

1 *Solum*

ſciat Corinthus, ſciant Athenæ, non ſapientiorem in Academia Platonem, nec Socratem in carcere fortiorem. Felicem quidem Græciam, quæ meruit audire Apoſtolum prædicantem: ſed nequaquam à Chriſto Gallias derelictas, quibus donaverit habere Martinum. Cum vero ad Ægyptum uſque perveneris, quanquam illa ſuorum ſanctorum numero & virtutibus ſit ſuperba, tamen non dedignetur audire: quia illi, vel univerſæ Aſiæ, in ſolo Martino Europa non ceſſerit.

XXII. Cæterum cum Hieroſolymam inde petiturus ventis curſuum vela commiſeris, negotium tibi noſtri doloris injungo, ut ſi umquam illuſtris illius Ptolemaidis litus acceſſeris, ſolicitus inquiras, ubi ſit conſepultus noſter ille Pomponius: nec faſtidias viſitare oſſa peregrina. Multas illic lacrymas, tam ex affectu tuo, quam ex noſtris funde viſceribus. Ac, licet inani munere, [1] ſolum ipſum flore purpureo, & ſuave redolentibus ſparge graminibus. Dices tamen illi, ſed non aſpere, non acerbe, compatientis alloquio, non exprobrantis elogio: Quod ſi vel te quondam, vel me ſemper audire voluiſſet, & Martinum magis quam illum, quem nominare nolo, fuiſſet imitatus, nunquam à me tam crudeliter diſparatus, ignoti pulveris regione tegeretur, naufragi ſorte prædonis paſſus in medio mari mortem, & vix in extremo nactus littore ſepulturam. Videant hoc opus ſuum, quicunque ex illius abſceſſu mihi nocere voluerunt: videant gloriam ſuam, & vel nunc adverſum me graſſari deſinant vindicati. Hæc cum maxime flebili voce gemeremus, omnium lacrymis per noſtra lamenta commotis, cum [2] magna quidem Martini admiratione,

1 *Solum ipſum flore purpureo, & ſuave redolentibus ſparge graminibus.*] Ethnicorum hic mos, ut notum. Qui & ſepulcris coronas appendebant floridas, cujus ritus meminit Lucianus aliquoties, ut in Scytha, & περὶ τῶν ἐπὶ μισθῷ συνόντων Chriſtiani vero hoc non faciebant. Quo nomine etiam à paganis accuſati. Cæcilius apud Minucium in Octavio: *Coronas ſepulcris denegatis.*

2 *Magna quidem Martini admiratione.*] Feſtum ejus ad XI. Novemb. in Faſtos rela-

tione, sed non minore ex nostris fletibus dolore, discessum est.

relatum est. Qua die Christiani, turpe dictu, altera Bacchanalia vivunt, & anserina carne se farciunt. Cujus moris origo incerta est. Quæ communiter tradunt, id propterea fieri, quod anseres Martinum strepitu suo prodiderint, vel ei causa mortis, ex nimio esu anserinæ carnis fuerint; & alia hujus generis, mera commenta sunt, ut Magnus Vossius censet. Cujus opinio est (ut mihi Cl. Vir G. Andreas Richterus perscripsit) à Septentrionalibus populis, rusticana præsertim plebe, hanc festivitatem descendisse, cui avis illa inter præcipua mensæ fercula, sicut urbanis turdus vel perdix.

FINIS.

Temporum ratio Sacræ SULPICI SEVERI Hiſtoriæ & reliquis opuſculis accommodata.

Ann. Mund.		
2242.	*AB orbe condito uſque ad eluvionem & Noë ex arca egreſſum ſunt anni*	2242
3312.	1. *Ab eo tempore, ad Abrahamum ortum anni ſunt*	1070
3387.	2. *Idem admonitus à Deo relicta patria venit in terram Chananæorum, ætatis anno*	75
3817.	3. *Ab ea Abrahami migratione, in illud tempus quo Hebræi ex Ægypto ſunt egreſſi, anni*	430
3884.	4. *Ab eo Hebræorum egreſſu, ad Ioſuæ mortem, anni*	67
4303.	5. *A Ioſuæ morte ad mortem Samſonis, anni*	419
4405.	6. *A Samſone ad quartum Salomonis annum, quo templi prima fundamenta jacta ſunt, anni*	102
4829.	7. *A quarto Salomonis anno ad captivitatem Babylonicam ſub Ieconia Rege cæptam, anni*	424
5089.	8. *A primo ejus captivitatis die ad reſtaurationem templi perfectam & Hieroſolymorum, anni*	260
5487.	9. *Ab eadem templi reſtitutione ad Chriſti crucem duobus Geminis Coſſ. anni* *	398
ſive 5437.	*vel potius.*	348
5869.	10. *Ab iiſdem Coſſ. ad Stiliconem Conſulem, anni*	382
ſeu potius 5819.		

Ex hac tabella cuivis intelligere eſt, quam vere Severus initio Sacræ hiſtoriæ dixerit, Mundum ſua ætate ſex pœne annorum millibus fuiſſe conditum, Quam vero parum conſentiant qui rationem temporum inveſtigatam ediderunt, mox oſtendam, ſi prius ſingulorum capitum rationem paucis reddidero.

Primum igitur auctoris eſt. Secundum nos ex ſacra Bibliorum hiſtoria accerſivimus, quod reliqua ei ita videantur inniti, ut alioquin nullo modo conſtent. Inter ſecundum & tertium aliud medium Sulpicius inſerit eo tamen omiſſo, idem reliquas annorum ſummas ab Abrahamo in terram Chananæam commigrante, orditur. Quare & nos ſatis habuimus idem caſtigare, non etiam in hunc indicem advocare.

Tertium ſummæ caput cum duobus ſequentibus ipſi auctori ſeſe debent: optimeque ea inter ſe convenire, indicio ſunt numeri minores iiſdem ſubſervientes.

Sexti vero, ut ab auctore ſubductum eſt, ea demum eſt ratio, ut Heli annis 20. Samuelis & Saulis 38. Davidis ac Salomonis 44. id eſt, annis 102. utraque proxime ſuperior adjiciatur. Sic enim efficientur 588.

In

In septimo colligendo auctoris verba secuti sumus, nulla habita ratione, dissentanea ne ea sint aliorum scriptis, an minus. Neque enim hoc agimus. Omnium itaque Regum Judæ anni ad unam summam revocati, redeunt ad 424. & menses 6. quorum mensium ea re non fecimus mentionem, quod in proximo item sequenti capite aliquot desiderentur.

Octavi capitis Severus est auctor: neque numeri, quibus Babylonicam servitutem & Persarum regna describit, eidem disconveniunt. Soli enim tres menses desiderantur, ut ex septem mensibus Magorum, qui Cambysem trucidarunt: & duobus Xerxis secundi, integer annus redeat. Minime vero hoc loco prætereundum, à Severo aliam longe supputandi viam monstrari, qua & propius multo itur, & minor est erratio. Scribit enim Darii, qui Hystaspis filius fuit, regnantis annum 32. eumdem esse, qui ab Urbe condita est 260. A quo deinde anno, si, inquit, investigatio Romanorum Consulum non fallit, anni reliqui sunt ad Stiliconem Consulem 888. cui summæ si annos 70. captivitatis Babylonicæ, 31. Darii. 9. Cambysis, 7. menses Magorum, & 32. Darii secundi adjeceris (sunt autem 102. & medius) summa nascetur annorum à die captivitatis Babylonicæ ad Consulem Stiliconem, 990. Illud scitum, quod quibus Severus maxime visus est diffidere, iidem minime omnium fefellerint, Consules dico Rom. quorum fastos ceteris omnibus Chronographiis certiores esse, solus hic locus fidem faciet. Quot enim annos tum Severus à T. Geganio Macerino & P. Minutio Augurino Coss. ad Stiliconem Cons. numerabat: totidem fere etiam hodie recensent omnes, qui eosdem fastos magno studio & sumptibus restituere atque illustrare enisi sunt, nominatim Hubertus Golzius noster, omnium longe princeps, qui duobus dumtaxat annis Severum nostrum superat numerans annos 890. cujus varietatis, quia item postea occurrit, alio loco & tempore rationem, volente Deo, sum redditurus.

Reliqua duo numerorum capita Auctori sua sunt: atque ut è variis auctoribus concinnata, ita quoque à fastis consularibus multum evariant, annis enim 50. eos excedunt. Qui excessus quoniam immodicus est, & severo Sulpicii calculo indignus, prope abest, ut levi mutatione illum ausim corrigere, & ad annorum numerum cum superiori æqualem reducere. quod facile fiet, si pro CCCXCVIII. restituamus CCCXLIII. tum enim in utriusque summæ reductione neque plures erunt neque pauciores ann. 990.

Vita

Vita B. MARTINI, & quæ eodem tempore gesta sunt, Onuphrii fastis sive Chronico Ecclesiæ accommodata.

Ann. Ubr.	Ann. Chr.	
1087	533	*Hoc anno Constantini Imper. 21. moritur S. Silvester Papa Rom. Nascitur eodem fere tempore B. Martinus Sabariæ, patre militum tribuno.*
1088	336	*S. Marco Papæ post menses 8. dies 22. mortuo succedit S. Iulius, Pontifex 36.*
1089	337	*Morienti Constantino succedunt filii Constantinus Iunior, Constantius, & Constans.*
1090	338	
1091	339	
1092	340	*Constantinus Iun. Imp. occiditur.*
1093	341	*Synodus Arrianorum contra Athanasium Antiochena.*
1094	342	
1095	334	*Moritur S. Paullus Thebæus primus Eremita.*
1096	344	*B. Martinus fit catechumenus.*
1097	345	*Altera Synodus Antiochena.*
1098	346	
1099	347	*Synodus magna Sardicensis pro Athanasio.*
1100	348	*Nascitur Aur. Prudentius Clemens.*
1101	349	*B. Mart. anno ætatis 15. militari sacramento implicatur.*
1102	350	*Constans Imp. occiditur: Magnentius imperium accipit. Synodus Syrmiensis.*
1103	351	
1104	352	*B. Martinus baptizatur, anno ætatis 18. in Vita cap. 11.*
1105	353	*S. Iulio Pontif. morienti succedit Liberius, Pont. 37. Magnentius ac Decentius tyranni in Galliis à Constantino superantur. Hist. Sacr. pag. 406.*
1106	354	*Synodus Mediolanensis, contra Athanas. Eusebius Vercell. cum aliis abit exsulatum, Hist. Sacræ pag. 409.*
1107	355	*Fl. Arbetione & Mavortio Lolliano Coss. Iulianus occiso Gallo Cæsar appellatur, & in Galliæs mittitur. S. Liberius Rom. Pont. pellitur in exsilium.*
1108	356	*B. Martinus à Iuliano Imp. prope Vangionas impetrat missionem. Inde aliquot mensibus B. Hilario convivit. Qui hoc ipso anno abit in exsilium.*

Revo-

Ann. Urb.	Ann. Chr.	
		Revocatur ab exsilio Liberius.
1109	357	
1110	358	*Eusebio & Hypatio Coss. Arimini in Occidente, & Seleuciæ in Oriente coactæ Synodi sub mensem Octob.*
1111	359	
1112	360	*B. Hilarius Constantinopoli à Constantio tribus libellis audientiam poscit & jubetur Pictavos redire.*
1113	361	*Hilario pleraſque ecclesias Ariminensi concilio corruptas obeunti, Romæ occurrere B. Martinus meditatur, ac deinde eumdem sequitur.*
1114	362	*Moritur Constantius. Cui Iulianus succedit. Monasterium sibi Pictavis B. Martinus ædificat.*
1115	363	*Occiso in Persica expeditione Iuliano succedit Iovianus.*
1116	364	*Moritur Iovianus. Succedunt Valentinianus & Valens, hic in Oriente, ille in Occidente.*
1117	365	
1118	366	*Liberio Papæ sufficitur S. Damasus Pont. 38. Moritur B. Hilarius in patria, anno reditus sui sexto.*
1119	367	*Gratianus Valent filius creatur Augustus.*
1120	368	*Frequenter in Gallia Synodi contra Arrianos.*
1121	369	*Ambrosius Mediolanensis Episc*
1122	370	*Hoc fere tempore B. Mart. in Episcopum Turonensem electus fuit. Et Imp. Valentinianus solio suo divinitus excussus eumdem ejusque preces cogitur admittere. Dial. 2. c. 6.*
1123	371	
1124	372	
1125	373	*Synodus Valentina in Gallia.*
1126	374	
1127	375	*Decedit Valentinianus. Fit Valentinianus Iunior Augustus.*
1128	376	
1129	377	*Vlphilas Gothorum Episcopus litteras Gothicas invenit.*
1130	378	*Valens Imperator occiditur.*
1131	379	*D. Ausonio & Hermogeniano Olybrio Coss. creatur Cæsar & Augustus Theodosius.*
1132	380	Synodus Cæsar-Augustana.
1133	381	*Gratiani rescriptum contra Priscillianum & cæteros hæreticos.*
1134	382	

Gratianus

Ann. Urb.	Ann. Chr.	
1135	383	*Gratianus occiditur. Maximus Occidentis Imperium occupat.*
1136	384	*Moritur Damasus. Surrogatur Siricius Pont.* 39.
1137	385	*Maximus Treveros victor ingreditur. Synodo Burdigalensi condemnatur. Instantius Priscillianus ad Principem provocat.*
1138	386	*B. Martinus Treveris excipitur regio convivio à Maximo Imp. Fl. Euodio Consule præsente. Item à Regina. Elicit sponsionem ab Imp. ut sanguine reorum abstineat. eo tamen ad suos reverso, instante Ithacio & aliis Episcopis, Priscillianus & reliqui supplicio afficiuntur. in Vit. cap.* 23. *Dial.* 2. *cap.* 7.
1139	387	*Ithacii caussa à Synodo Episcoporum & Imp. Maximo approbatur, non autem à B. Martino, Dial.* 3. *cap.* 15.
1140	388	*Victoriam Theodosii & Valentiniani Iunioris de Maximo Onuphrius in hunc annum refert: Hub. Golzius in sequentem, Promoto & Timasio Coss. Certe in Vita Martini cap.* 23. *ait Severus primo anno conversum esse in fugam Valentinianum: altero vero sequente Maximum intra Aquileiæ muros interfectum.*
1141	389	*Promoto & Timasio Coss. Ithacius & Nardacius eccleſiæ communione privantur. Prosper in Chron.*
1142	390	
1143	391	
1144	392	*Valentiniano Iuniore occiso occupat Occidentis imperium Eugenius.*
1145	393	*Honorius Augustus appell.*
1146	394	*Eugenius occiditur. Honorius Imper. in Occid.*
1147	395	*Moritur Theodosius.*
1148	396	
1149	397	*Fl. Cæsarius & Pontius Atticus Coss. Hoc anno mortuum vult B. Mart. Gregor. Turonensis. De quo post.*
1150	398	
1151	399	
1152	400	*Fl. Stilico V. C. Fl. Aurelianus Coss. Ad hunc annum perducit historiam Sacram Severus, nulla in ea de B. Martini morte facta mentione. Idemque de discordiis à Priscilliani morte excitatis in fine ejusdem Hist. Sac. sic scribit:* Quod jam per quindecim annos fœdis dissensionibus agitatum,

Ann. Urb.	Ann. Chr.	
		&c. *Quæ verba proximo demum anno, qui à Prisciliani morte est decimusquintus, locum habent suum.*
1153	401	
1154	402	*Theodos. Iunior Augustus app.*
1155	403	
1156	404	*Hic annus à Trevirensi Episcoporum conventu, sive à 4. anno Maximi Imp. est decimus septimus. Verba autem Sulpicii Dial. 3. cap. 15. hæc sunt*; Sedecim postea vixit annos: nullam Synodum adiit: ab omnibus Episcoporum conventibus se removit, &c. *quæ verba cum illis Gregorii Turonensis lib. 1. Histor. sub finem comparabit qui volet. Nam judicium non est meum.*
		Arcadii & Honorii secundo Imperii anno S. Martinus Turonorum Episcopus, plenus virtutibus & sanctitate, præbens infirmis multa beneficia, octogesimo & primo ætatis suæ anno, Episcopatus autem XXVI. *apud Condatensem diœcesis suæ vicum, excedens è sæculo, feliciter migravit ad Christum. Transiit autem media nocte, quæ Dominica habebatur Attico Cæsarioque Consulibus, à passione Domini anno* CCCCXII.

FINIS.

CHRO-

CHRONOLOGIA

Ab Orbe Condito

Ad HONORIUM Imp.

1	Creatio Mundi.	
1656	Diluvium.	
1948	Abrahami Nativitas.	
2083	Migratio in Chananæam.	
2513	Exitus ex Ægypto.	
	JUDICES ISRAELIT.	REGES ASSUR.
2553	Josva.	
2599	Othoniel.	
2679	Ehud.	
	Shamcar.	82. Belus.
2719	Debora.	55. 0. 0.
2759	Gideon.	37. Ninus.
2768	Abimelech.	52. 0. 0.
	3. 0. 0.	
2772	Thola.	
	23. 0. 0.	
2795	Jair.	89. Semiramis.
	22. 0. 0.	42. 0. 0.
2817	Jephtah.	
	6. 0. 0.	
2823	Ibzan.	
	7. 0. 0.	
2830	Elon.	
	10. 0. 0.	
2840	Abdon.	31. Ninus II. *sive* Ninyas.
	8. 0. 0.	
2848	Eli.	
	40. 0. 0.	
2867	Samson.	
	20. 0. 0.	
2888	Samuel.	
	21. 6. 0.	

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Ægypt.		REGES ISRAEL.	
	2909	SCHAUL.	
		Israël.	*Iuda.*
	2949	ISBOSCHETH. 8. 0. 0.	DAVID. 7. 6.
	2957	DAVID. 33. 0. 0.	
	2981	Abſchalom.	
	2999	ADONIA. 0. 0. 1.	SCHELOMO. Jedidja Lemuel. 40.
SESAK, ſ. Seſoſtris.		*Israël.*	*Iuda.*
	3030	JEROBOAM. 22. 0. 0.	REHOBOAM. 17. 0. 0.
	3046		ABIAH. 3. 0. 0.
	3049		ASA. 41. 0. 0.
	3050	NADAB. 2. 0. 0.	
	3051	BAASA. 24. 0. 0.	
	3074	ELA. 2. 0. 0.	
	3075	ZIMRI. 0. 0. 7.	
		THIBNI. 3. / AMRI. 12. 0. 0.	
	3086	ACHAB. 22. 0. 0.	
	3090		JEHOSAPHAT. 25. 0. 0.
	3106	ACHAZIA. Prorex.	JEHORAM. Prorex.
	3107	ACHAZIA.	
	3108	JEHORAM. 12. 0. 0.	
	3112		JEHORAM Rex cum patre.

Iudæ.		*Israël.*	
Ahazia Prorex.	3118		
AHAZIAH. 1. 0. 0.	3119		
ATHALIA. 6. 0. 0.	3120	JEHV. 28. 0. 0.	
JOAS. 40. 0. 0.	3126		
	3148	JEHOACHAZ. 17. 0. 0.	
	3163	JOAS cum patre.	
AMAZIAS. 29. 0. 0.	3165	JOAS. 16. 0. 0.	
	3168	JEROBOAM cum patre.	
	3179	JEROBOAM. 41. 0. 0.	
UZZIAS sive AZARIAS. 52. 0. 0.	3194		
	3220	Interregnum annorum XI. & aliquot mensium.	
	3232	ZACHARIAS. 0. 6. 0.	PHUL, Acracarnes, Ocrazapes, Cyndaraxes, Anacyndaraxes, Anababaxares.
		SCHALLUM. 0. 1. 0.	
		MENACHEM. 10. 0. 0.	SARDANAPALES, Tonos concoleros. 20. 0. 0.
	3242	PEKAHIA. 2. 0. 0.	

Ægypt.	Iudæ.	Israël.		Assyr.		
		PEKAH. 20.0.0.	3245			
			3246			
	JOTHAM. 16. 0. 0.					
				Assyr.	*Babyl.*	*Mediæ.*
			3257	THILGATH Pilneser,	BALADAN, Belesus,	
				Thiglat Pileser,	Nanybrus,	
			3262		NABONASARVS.	
	ACHAZ. 16. 0. 0.					
Æthiop.		HOSEA.	3265	Thilgamus, sive NINVS Junior.		
		Interregnum annorum 9.		19.0.0.		
SOO, s. SABACON.		HOSEA.	3274			
		9. 0. 0.	3276	SALMANASSER.		
	Ezechias cum patre.		3277			
Thirhaka, s. Tearco.	1. 0. 0.					
	EZECHIAS.		3278		JVGAEVS, s. Ilulæus.	
					5. 0. 0.	
SEVECHVS, s. Sethos.		Finis regni Israël.	3283	87. SENACHERIB.	MARDOCEMPAD, s. Merodach Baladan.	94. DEIOCES, sive Arphaxad.
				94. ESARCHADDON, s. Asaradinus.	12. 0. 0.	
	MANASSES. 55. 0. 0.		3306			
				36. SAOSDVCHINVS, s. Nabuchodonosor.		47. PHRAORTES. 22. 0. 0.
				56. CHINALADANVS Saracus.		
	AMMON. 2. 0. 0.		3361			

Ægypt.	*Iudæ.*		*Babyl.*	*Medor.*
	JOSIAS. 31.0.0.	3363		69. CYAXARES. 40.0.0.
Pharao NECO.		3378	NABOPALLASAR. 21.0.0.	
	SCHALLUM, sive Jehoachaz. 0.3.0.	3394		
		3397	NEBUCHADNESAR.	
	ELIAKIM, sive Jehojakim. 11.0.0.			
Psammis.	JEHOIACIN, sive Conias & Jechonias. 0.3.10.	3405		9. ASTYAGES. 35.0.0.
HOPHRAVAPHRES, s. Apries.	MATTANIAS SEDEKIA. 11.0.0.			
	Finis regni Iudæ.	3415		

Ægypt.		Babyl.	Medor.
	3442	EVILMERODACH.	
	3444	NERIGLISSORUS. 4. 0. 0.	CYAXARES, sive DARIUS MEDUS.
	3448	LABOROSOARCHODUS. 0. 9. 0.	
	3449	NABONIDUS Labynitus, Nabannidochus. BELHAZAR. 17. 0. 0.	
	3466	CYAXARES, sive DARIUS MEDUS. 2. 0. 0.	
		Monarchia Persarum.	
AMASIS. 44. 0. 0.	3468	CYRUS. 7. 0. 0.	
	3475	AHASUERUS CAMBYSES.	
PSAMMINITUS. 0. 6. 0.	3480	7. 0. 0.	
	3482	ARTACHSHASHTA Sphendadates Smerdis Oropastes. 0. 7. 0.	
	3483	DARIUS Hystaspis. 36. 0. 0.	
	3519	XERXES. 21. 0. 0.	
	3531	ARTAXERXES μακρόχειρ. 40. 0. 0.	
	3579	XERXES II. 1. 0. 0.	
	3580	SECUNDIANUS, sive Sogdianus. 0. 6. 15.	
	3581	DARIUS Nothus. 19. 0. 0.	
	3600	ARTAXERXES Mnemon. 43. 0. 0.	
	3644	ARTAXERES Ochus. 23. 0. 0.	
	3666	ARSES sive ARSAMES. 3. 0. 0.	
	3368	DARIUS Codomannus. 6. 0. 0.	

Monarchia Macedonum.

3681 PHILIPPUS ARRIDÆUS. 6. 4. 0.

3688 ALEXANDER ÆGUS. 6. 0. 0.

3694 HERCULES. 2. 0. 0.

3696 CLEOPATRA. 2. 0. 0.

	Maced.	*Thrac.*	*Asiæ.*	*Ægypt.*	*Syriæ.*
3698	CASSANDER. 19. 0. 0.	LYSIMACHVS.	ANTIGONVS & DEMETRIVS.	PTOLEMAEVS Lagi Σωτὴρ ϗ εὐεργέτης. 40. 0. 0.	SELEVCVS Nicator. 30. 0. 0.
3707	PHILIPPVS.				
3719				PTOLEMAEVS Philadelphus.	
3722				40. 0. 0.	ANTIOCHVS Soter. 21. 0. 0.
3743					ANTIOCHVS Theos.
3758				PTOLEMAEVS Evergetes. 26. 0. 0.	15. 0. 0.
3762	DEMETRIVS. 10. 0. 0.				
3772	ANTIGONVS Doson.				
3781	12. 0. 0.				ANTIOCHVS Magnus.
3784	PHILIPPVS.				
3785	42. 0. 0.			PTOLEMAEVS Philopator, Tryphon, Gallus. 17. 0. 0.	37.
3800					
3818				PTOLEMAEVS Epiphanes. 24. 0. 0.	SELEVCVS Philopator & Soter. 12.
3825	PERSEVS. 11. 0. 0.				

Alexander. 4. 0. 0.
Antipater, f. Antigonus. 5. 0. 0.
10. Demetrius. 7.
16. Antigonus Conatas.
21. Ptolemæus Ceraunus. 0. 0. 270.

ANTIOCHVS Hierax.
SELEVCVS Callinicus Pogon.

	Ægypt.	*Syriæ.*
3824	PTOLEMAEVS Philometor. 35. 0. 0.	
3829		ANTIOCHVS Epiphanes & Epimanes. 12. 0. 0.
3842		ANTIOCHVS Eupator. 1. 6. 0.
3844		DEMETRIVS Soter. 12. 0. 0.
3853		ALEXANDER Bala sive Ballas, Epiphanes. 5. 0. 0.
3858	PTOLEMÆVS Evergetes, Kakergetes, Physcon, Philologus. 29. 0. 0.	DEMETRIVS Nicator. 59. Antiochus Entheus. 2. 0. 0. 64. Diodotus Trypho. 6. 0. 0.
3866		ANTIOCHVS Sidetes, Soter, Eusebes.
3876		DEMETRIVS Nicator.
3880		ANTIOCHVS Gryphus. 29. 0. 0. 77. Alexander Zebina. 4.
3884	PTOLEMAEVS Lathyrus, Soter, Physcon, Lamyrus & CLEOPATRA.	
3887		Antiocho Cyzicenus Aspendius. 18. 0. 0.
3209		14. Demetrius Eukærus. 5. 0. 0. 12. Philippus. 9. 0. 0. 12. Antiochus. 0. 6. 0. Seleucus. 3. 19. Antiochus Dionysius. 1. 0. 0.
3962	ALEXANDER. 0. 0. 19. PTOLEMAEVS Dionysius Auletes. 31. 0. 0.	
3937	BERENICE & SELEVCVS Ciibiosactes & Archelaus. 3. 0. 0.	ANTIOCHVS Asiaticus. 1. 0. 0.
3948		TIGRANES Rex Armeniæ.
3950	PTOLEMAEVS Dionysius Auletes.	
3954	PTOLEMAEVS Dionysius & CLEOPATRA.	
	MONARCHIA ROM.	
3957	C. JVLIVS CAESAR *& ita reliqui Imperatores usque ad* HONORIVM.	

INDEX
RERUM MEMORABILIUM,

Quæ in textu Sulpicii & Commentariis occurrunt.

Literæ *a, b,* columnas paginarum indicant, ubi litera deest, textus innuitur.

A.

Aaron est Horus. 105.a. *vitulum facit.* 97.a. *obit.* 108.a,b
Ab actor. 90.b
Abbas. 517. *initiandum igne probat.* ibid.
Abdolcharitz. 9.b
Abel. 8.a,b. *an cœlebs fuerit.* ibid. *occisus.* ibid.
Aben Eatrich. ibid.
Abiatar Pontifex. 165.a,b
Abila urbs. 442.b
Abimelech Rex. 40.a
Abimelech Pontifex. 164.b. *interficitur.* 165.a. *Tyrannus.* 129.a. *non Judex.* ibid. *occisus.* 130.a
Abirom. 105.a
Abiud. 194.a
Abner. 173.a
Abraam. 23.b. 29.b. *Ægyptios docuit.* 26.a
Abram. 23.b. *quando natus?* 24.a. *an Damasci regnarit?* 26.a. *Chaldaice locutus.* 25.a
Absalon rebellat. 179.a. *ejus casum David luget.* ibid.
Absolvere somnium. 54.b
Acaciani & Basiliani. 405.a,b
Acacius. 386.a. *schisma facit.* 405.a,b
Accitor. 306.b. *Bethuliam venit.* 307.b. *fit Judæus.* ibid.
Achab impius. 199.b. *pœnitentiam simulat.* 206.a. *Syris bellum infert.* 208.a. *interficitur.* ibid.
Achas. 228.b. *Idololatra.* ibid. *genuit nondum x. annorum.* 229.b.
Achasweros est Xerxes. 280.a
Achazias. 209.b
Achaz, rex Judæ. 220.a
Achitob Sacerdos. 147.a
Achitophel an avus Bethsabes. 177.b
Acosta castigatus. 15.a
Adad quis. 214.a. *pro Deo cultus.* ibid. *Rex.* ibid.
Ἀδαμα quid? 5.b
Adam. 6.a. *quot filios genuerit.* 9.b. 10.a. *quando mortuus.* 10.a. *ubi sepultus.* ibid. & 184.b. *quo tempore & die lapsus opiniones variæ.* 7.a
Addon Propheta. 193.b
Adon. 120.a
Adonizedek. 114.b
Adorandi mos Persicus. 297.b
Adullam spelunca. 164.b
Adversa pars. 453.a
Aëtius. 402.a. *hæreticus.* 397.a
Ægypti divisio. 506.a,b. *nomina.* 26.a
Ægyptii à Persis deficiunt. 302.b. *an literas à Mose didicerint.* 62.b. *Judæos execrabantur.* 70.b. *minio fores illinere soliti.* 71.a. *eorum commenta de Israëlitis.* ibid.b. *reposcunt bona sua.* 72.a. *lingua.* 56.b. 303.a
Ægyptus Cham. 19.a. 23.b. *unde dicta.* 240.a
Ænigmata in nuptiis proposita. 135.b
Æra Alexandri. 320.a,b. *Græcorum* 312.b. *martyrum.* 367.b
Ætas hominum decrescit. 38.a
Æthiopes. 37.b. *Abyssini.* 232.b
Æthiopes in Ægypto regnant. 226.a
Æthiopia unde dicta. 232.a,b. *duplex.* ibid.
Africa à quo condita. 37.b
Africæ descriptio. 497. & seqq.
Agag commune nomen. 40.a
Agape seducit Helpidium. 418.b
Agnus Paschalis an Sacrificium. 69.b. *quare immolatus.* 70.a,b. *à quibus.* ibid.b
Agra urbs. 33.a
Aharonitæ. 102.a,b
Achimus. 333.a. *Pontifex.* ibid. *moritur.* ibid.b
Alcorani fabulæ de Abrahamo. 25.a
Alcuinus. 14.a
Alemanni Gallias vastant. 444.a. *pacem petunt.* 445.b
Alexander Balas. 334. *Syriam invadit.* 335. *fœdus cum Jonatha init.* ibid.a. *Demetrium occidit.* ibid. *interficitur.* 337.a
Alexander Jannæus. 341.b. *frater Aristobuli*

buli. 342. a. *bellicosissimus.* ibidem. *θρακίδας dictus.* ibid.
Alexander Macedo spurius. 311.a. *cur Bicornis dictus.* ibid. *Darium debellat.* ibid. *Hierosolymam adit.* ibid.b. *obit.* 312.a. *veneno necatus.* ibid. *ejus Epistola ad Aristotelem.* 10.b
Alexandra. 342.b
Alexandria contentionibus ardet. 503
Allon, 133.b
Ἀλλόφυλοι. 40.a. 120.b. *fusi.* 151.b
Altaria. 17.a
Altarium. 95.b. *usus.* 531.b
Amalechitæ. 81. b. *incantatores.* 82. b. *ubi sedes suas habuerint.* 126. a. *quare deleti.* 158.b. *direpti.* ibid.b
Amassia. 214.b.215.a
Amazias bellum Joæ infert. 215.b. *capitur.* ibid.
Ambrosius Ep. Mediol. rejicit Priscillianum. 424.a. *an Legatus Episcopi Romani?* ibid.a,b
America an ante diluvium culta? 11.b
Amestris an Esther. 293.b.294.a
Aminadab primus ingreditur mare rubrum. 76.a
Ammiogli posteri Saneballat. 290.b
Ammon. 33.a.237.b. *est Cham.* 19.a
Ammonitæ alii à filiis Ammon. 33.a.131. a.154.b
Ammonitis bellum David infert. 176.b
Amorrhæi Magi. 109.a
Amosis. 51.a
Amphibalum quid. 530.a
Amri. 198.b. *quamdiu regnarit.* ibid.
Anachoreta nudus in monte Sina degit. 516.
Anachoretæ. 514.515
Anania Propheta. 196.a
Anatolius fingit sibi Christum apparere. 470. *confunditur.* 472
Andethanna vicus. 565
Andromedes fabula ex Jonæ historia expressa. 222.b
Angeli an cum mulieribus concubuerint? 12.b. *præfecti regionum.* 44.a. *Sodomam missi.* 31.a. *lapsi.* 12.a
Angelus pestem immittens. 182.a
Anna. 145.a
Annacus. 11.a. *est Enochus.* ibid.a
Anni diversum initium. 69.a
Anni servitutis quomodo supputandi. 122. a,b
Annus Israëlitarum vetus. 169.a. *Sabbathicus.* 95.a. *quæ ejus privilegia.* ibid.
Anomœousia. 396
Ἀνόμοιον. 397.a
Anselmus Cantuariensis Episcopus, Papa alterius orbis dictus. 476
Antichristus. 275.b
Antichristus quis. 548.a,b
Antiochia. 328.a,b. *undecim Arianos Episcopos continuos habuit.* 385.b
Antiochus Epiphanes. 316.b. *Judæos cogit Græcam religionem suscipere.* 318.b. *Ægypto cogitur excedere.* 319.a. *templum spoliat.* ib.b. *ejus spurcities.* 322.a. *est Gog.* ibid. *præsidium arci imponit.* ibid.b. *legem abolere conatur.* ibid. *Tyrannis ejus.* 325.a. *inopia.* 326.b. *Elymum diripere conatus obit.* 330.a
Antiochus Eupator. ibid.b. *vincitur à Juda.* 331.a. *petit pacem.* ibid.b. *interficitur.* 332.b.
Antiochus Soter. 320.b. *Theus.* ibid. *Hierax.* 321.a. *à Scipione victus.* ibid. *Magnus.* 321
Antiochus Theos Rex Syriæ à Tryphone factus & occisus. 357.b.358.a
Antipater Ascalonita procurator Judææ. 345.a
Antoninus Pius. 365.b. *sub eo pax Ecclesiis.* ibid.
Antonius Monachorum pater. 515.a
Aod Eglonem trucidat. 120.a
Ἀορασία. 31.a
Apis unde dictus. 303.a,b. *vulneratur à Cambyse.* ibid.b. *irridetur ab Ocho.* ibid.
Ἀποβατήριον. 16.b
Apocalypsis in Patmo scripta. 362.a. *à quibus rejecta sit.* ibid.b
Apollonius. 326.a
Apostoli albati. 456.a,b
Ἀποθέωσις. 484.a
Appellationes ad Episcopum Romanum quales. 382.a
Ἀπρίης. 263.b
Aqua ex dente. 137.a
Aqua in deserto an ab asino monstrata. 81.b
Aquæ penuria. 106.107.a
Aquitani à Gallis distincti. 401.a
Arabes ἐρεμβοί. 218.a,b. *unde dicti.* ibid.
Arad. 108.b.109.a
Aræ privatæ. 151.b
Arafet mons. 34.a

Ἄρακκα.

Ἄρακκα. 20.b
Ararat mons. 17.a
Arborius. 463.b
Arbor, unde Adam edit, qualis? 6.b.7.a.b
Arca à quibus & quomodo gestata. 112.b. 113.a. *in pugnam effertur.* 146.a. *capitur.* ibid.b. *reducitur.* 149.a,b. *quamdiu capta.* 171.a. *translata in Sion.* 175.a
Arca federis. 96.b
Arca Noæ. 13.b.14.a. *structa in Babyl.* ibid. *in ea quot salvati.* 14.b. 15.a,b. *hæsit in Armenia.* 15.b.16.b
Archelaus Tetrarcha. 348.b
Archidiaconus. 529.a
Areccæi campi. 21.a
Arelate urbs, unde sic dicta. 397.b
Arelatum sedes Præfecti Prætorii. 388.b
Areuna. 182.b. *in ejus area exstructa ara.* ibid.
Arfaxat. 305.b
Ariani controversiam extenuant. 402.a.b. *orthodoxis Sabellianismum impingunt.* 405.a. *Usiæ & Homoousiæ verba rejiciunt.* 407.a,b. *eorum dogmata.* 376.a,b. *damnantur in Concilio Nicæno.* 377.a,b. *simulant consensum.* 378.a. *odium in Catholicos.* ibid. a,b. *in Athanasium.* ibid. b. & 379. *Concilium Sardicense pervertunt.* 382.b. *perfidiam suam occultant.* 383.a,b. *Catholicos se gerunt.* ibid. b. *præcipuos Episcopatus invadunt.* 385.a,b. *vim adhibent.* 384. b. *Principes eorum qui.* 385.a,b. *Epistolam sub Imperatoris nomine, omni pravitate refertam emittunt.* 391.b. *Synodum Nicænam pro se interpretantur.* 395.b. ὁμοούσιον *omnibus viribus oppugnant.* ibid. & seqq. *concedunt similitudinem, adimunt unitatem.* 396.a
Ariminenses Patres decepti ab Arianis. 410. a,b. *resipiscunt.* 413.a,b. *recipiuntur in communionem.* 414
Aristobuli & Hyrcani contentiones. 443.a,b
Aristobulus à Pompejo capitur. 345.b. *primus Rex post captivitatem.* 341.b
Aristocratia sub Mose. 83.b
Arius hæresin excitat. 375. & seqq. *duo ejus nominis.* 375.b
Arma hostium consecrare mos antiquus. 161.b
Arma rustica. 156.b. *antiqua.* ibid.
Arridæus Philippus. 313.a
Ars metallica ante diluvium in Lamechi familia floruit. 9.a
Artaxerxes. 285.a,b. *an impedierit structuram templi.* ibid. *quamdiu regnaverit.* 301.a
Artosasta. 283.a
Arx Hierosolymitana. 329.a
Asa. 194.b. *quotus à Davide.* ibid. *obit.* 199.a
Asaël frater Joab. 173.b
Asarhaddon an Sardanapalus. 234.a
Ascalon. 149.a.345.a
Ascetarum abstinentia. 513.a. *rigida vita.* 481.b. *vestitus.* 453.454.a,b. *victus.* 499.a
Aseneth. 55.b
Aser. 42.43.a
Asina loquitur. 110.a
Ἄσκρα. 125.a
Aspidem puer illæsus defert. 507
Assuerus quis. 294.a,b. *ejus convivium.* 295.a,b.
Assur idem qui θούρρας. 221.a
Assyrii bellum Josuæ denunciant. 114.a.b
Assyrii an Samariam ducti. 227.a
Astarte. 189.a
Astyagos an Nabonnedus. 272.a. *Rex Medorum.* 276.a *ei quis successerit.* ibid.b
Asyla. 88.a,b
Athanasius Alexandriæ Episcopus. 378.b. *ab Arianis falsis criminibus oneratur.* ibid. *damnatur in Concilio Tyrio.* ibid. *relegatur in Gallias.* 380.a. *revocatur.* 380.381.a. *iterum damnatur ab Arianis.* 383.a,b. *incredibilis ejus constantia.* 384 a. *defenditur à Paulino & Lucifero.* 385.a,b. *ejus damnationem urgent Ariani.* ibid.b
Atlantica. 11.b
Attila & Timur Lenck jactitant se à Deo missos ad castiganda hominum peccata. 231.a,b
Avitiani Comitis crudelitas. 554.a,b. *à Martino inhibetur.* ibid. & seqq. *Dæmon ab eo pellitur.* 558.559
Augures Palæstinorum. 149.b
Auranitis. 6.b
Aurelius Diaconus. 483.a. *Imp. quintam persecutionem movet.* 365.b
Aurem perforare signum servitutis. 87.b
Αὐτοχειρία *an licita.* 139.a,b
Auxentius. 448.a

Aza.

Aza. 12.a
Azaël. ibid.a
Azahel Rex Syriæ. 213.b. *ſtrangulat Benhadadum.* 214.a
Ἀζωῖται. 96.b
Azarias. 217.a. *ſacerdos.* 219.a
Azotus. 147.b

B.

Baalim. 118.b
Baalzebub. 210.b
Baaſa. 196.a,b. *impius.* ibid. *quamdiu regnarit.* ibid.b. *non fuit filius Jeroboam.* 195.b
Babylonia igneos campos habet. 7.b
Babylon. 20.b. *quis ejus conditor.* ibid. *locus ubi Petrus paſſus.* 355.a
Babylonium regnum ab Aſſyriorum jugo liberatum. 225.b
Bacchides victus. 334.a
Bagoa ſpado Ochum tollit. 304.a,b. *quale id nomen.* 309.a
Βαθύλια. 41.a
Balac. 109.b. 110.a
Balthaſar an filius Evilmerodachi. 269.a *an Nabonidus.* ibid. *epulatur.* ibid.b. *videt manum ſcribentem.* 270.a. *occiditur.* 271.b. 272.a
Baptiſmi neceſſitas. 442. & ſeqq. *ritus veteres.* 462.a,b
Baptizandi olim candidati erant. 391.b. 392.a
Βαπτίζειν *immerſionem ſignificat.* 462.a.b
Barac an maritus Deboræ. 121.b
Barbari Gallias irrumpunt. 444.a
Barca deſertum. 281.b
Barchochabas Judæos ad rebellionem movet. 363.a,b
Baris mons. 16.b
Baſan. 109.a,b
Baſiliani & Acaciani. 405.a,b
Baſilius. 5.a
Baſſula Sulpicii ſocrus. 489
Bathuel. 36.b
Beda. 17.b
Bel. 277.278.a. *fabula de eo.* ibid.
Beleſes Rex Aſſyriæ. 224.a
Bellare Chriſtianis quando liceat. 445.a
Bellum Æthiopicum. 62.b. *Benjamiticum.* 141.a. *Palæſtinum ſub Davide.* 179. 180.a. *primum.* 27.a.b
Belus. 125.b
Belus conditor Babylonis. 277. *eſt Nimrod.* ibid. *alius ab eo Tyrius.* ib. *ſtatua ejus.* ib.
Benedictio. 484.a
Benhadad. 195.b. *divino honore Damaſci cultus.* 214.a. *Rex Syriæ.* 206.a. *funditur.* 207.a,b. *in gratiam recipitur.* ibid.b
Benjamin. 48.a. *charus Joſepho.* 57.b
Benjamitæ ad internecionem cæſi. 142.b
Beregeſus Abbas. 447.b
Beroſus Annianus. 18.b
Berſabe. 177.b
Berſabea unde dicta. 40.b
Bethabara, ubi. 127.a
Bethlehem. 503.b
Bethſabe. 177.b. *an impudica.* 178.a
Bethſames. 150.a. *ejus incolæ pereunt.* ibid.
Bethulia. 307.b
Biblia an & à quibus corrupta. 187.a
Bigerriga veſtis. 530.b
Bitumen in Babylonia. 14.b
Blemmyes. 521.b
Bocchoris Rex Ægypti. 226.a
Booz an Ebſan. 133.b
Boſphorus, id eſt, Scythia. 526.b
Brictio Martinum calumniatur. 566. *ſuccedit Martino in Epiſcopatu.* 567.a
Britanni unde ſic dicti. 431.b
Brith pictum Cambris denotat, ibid.
Bulkis regina Sabæ. 185.a
Buſiris. 66.b
Buteo. 14.a
Byrrus quid. 521.b

C.

Cadavera condita. 59.b
Cades ubi. 106.b
Cadmus Og. 109.b
Cædes infantium Chriſtianis objectæ. 417.a,b. *Iſraëlitarum ob fornicationem.* 110.a *Priſcillianiſtarum.* 430. & ſeqq. *de ea quæſtio.* 432.a. *Regum à quibus metuendæ.* 197.b
Cæſarea Palæſtinæ metropolis. 386.a. *dejicitur ab Hieroſolyma.* ibid.
Cæſar unde. 352.b
Caſila. 50.a
Cain. 8.a,b
Cainan. 10.b. *ejus ſepulcrum.* ibid.
Calaris Sardiniæ urbs. 390.a
Calcei auro illiti. 473.a
Cambyſes. 282.b. *ſubigit Ægyptum.* ibid. *perit.* ibid.
Cambyſes an Nabuchodonoſor ſecundus. 302
Candens ferrum inter innocentiæ teſtim. 166

Candi-

Candidus color in sacris. 456.a,b
Caphthoræi. 74.a
Capita hostibus præscindere Orientalibus & præsertim Scythis receptum. 161.b
Caravana. 50,a
Carcemis. 244.b
Cardyæi montes. 16.b
Cariathjarim. 150.b
Caricæ. 519.b
Carnes an ante diluvium comestæ. 17.b
Caro coturnicum Israëlitis lethalis. 103.a
Carolus Magnus an gigas fuerit. 160.b
Carthago à quibus condita. 116.a
Cataclysmus unicus. 15.a
Catechumeni qui. 391.b. 443.a.b. *candida induti.* 392.a
Cathathitæ. 112.b.113.a
Catholicus quis. 378.a.391.a
Cato Diaconus. 560
Causæ Ecclesiasticæ, ubi & à quibus, dijudicandæ. 427.a,b. & seq.
Cecrops, διφυὴς. 5.b
Cedri Libani, an exceptæ fuerint ab inundatione. 15.b
Cellaria dare. 401.a
Cellia. 513
Censere populum. 180.a
Cetura. 37. a. *an Hagar.* ibid.
Ceturæi quas regiones occuparint. 37.b
Cete quod Jonam devoravit, quale. 222.a
Chabor Iberi. 226.b
Chædreanech. 116.a
Chalach Colchi. 226.b
Chaldæi. 24.b.67.b.255.a. *interficiuntur.* 256.b
Chaldæorum imperium primum. 258.a,b
Chaleb. 104.a,b
Chalifæ. 111.b
Cham. 19.a. *an patrem irriserit.* ibid. *meridiem occupavit.* 23.b. *à quibus cultus.* ibid.
Chananæa. 25.b. *dividitur tribubus.* 115.b. *ejus fertilitas.* 103. b. *oppida.* ibid.
Chananæi an Hebræi dicti. 87.a. *Ægyptiis suspecti.* 57.a. *fugiunt in Africam.* 115.b. *in Americam veniunt.* 116.a. *in gentem coalescunt.* 121.a
Chaos quid. 5.a
Charræ. 25.a
Chavila. 6.b
Chelfalini. 6.b
Cherubin quales. 96.b.97.a
Chiddekkel. 6.b
Chilias. 124.b
Chlamys Romanorum alba. 443.b
Xvæ. 25.b
Χοῤῥαῖοι. 47.a
Choziba rebellat. 363.a
Chrestiani. 350.b
Chrestus. ibid.
Christiani. 350.b. *multiplicantur.* 353.b. *flammantur.* ibid. & 354.a
Christiani olim milites. 444.a.445.a
Christiani pro maleficis quare habiti. 354. a, b. *invidia Romæ incensæ onerati.* 353.b. *pro Judæis habiti.* 361.a
Christiani qui dicti. 458.b. *iis objecta immania scelera.* 418.a.429.b
Christianus sum, locutio veterum. 447.a
CHRISTVS *quando natus.* 347.b. *quando passus.* 349.b
Chronicon Severi. 1.a
Chronologia Sulpiciana. 4.a,b. 573.& seqq.
Chronologicæ controversiæ. 143.b.144.a
Chur & Churshid apud Persicos Poëtas, quid. 258.b.259.a
Chus. 19.b
Chymia an Adamo cognita fuerit. 9.a
Cingulum insigne militare. 544.a
Ciniphes. 68.a
Circumcisio. 30.a,b.
Civitas prima. 9. a. *plures ante diluvium.* ibid.
Clarus discipulus Martini. 470.a
Clarus Presbyter. 584.a,b
Claudiomachus. 541.b
Clerici qui. 367.a
Clerici reprehenduntur. 116.b
Clerici à civili jurisdictione exempti fuerunt. 465.b
Clericorum & Laïcorum distinctio. 569
Clericorum mores. 529.a
Clericorum superbia. 520
Cœli pugnant contra Siseram. 122.a
Cognati Regis. 273.a
Collatio. 401.b
Columna nubis. 73.b.99.b. *Mosen tabernaculo exclusit.* 101.b
Comam alere quid. 135.a
Comitatus. 536.a
Comites Augusti qui? 466.a,b
Comitia in Silo celebrata. 118.a
Commendatum pecus si pereat, quid juris. 91.b.92. a

Com-

Communio, ab ea suspendere quid. 393.b
Concilia pro sessionibus. 402.b
Concilium Arelatense. 388.b. *Ariminense.* 399.b. *fuit Orthodoxum.* 405.b. *Biterrense.* 388.b.414.b. *in eo damnatur Hilarius.* 389.b. *Parisiense.* 414. b. *Constantinopolitanum.* 411.a. *in eo damnatur nomen ὑποστάσεως.* ibid.b. *Mediolanense.* 389. b. *ei interfuit Hilarius.* 390.a. *Nicænum.* 376.b. *quot in eo Episcopi.* ibid. & 377.a. *damnat Arianos.* ibid. *Sardicense.*380.a,b. *& in eo schisma.* 381. a, b. *damnatur ab Arianis.* 482.b. *Seleucience.* 403.b
Concubinatus veterum. 37.a.128.b
Condatensis diœcesis. 490.a
Confessores. 486.b
Confirmatio quid. 458.a,b
Confusio linguarum. 20.b. *morum.* ibid.
Consecrare quid. 464.a
Constantii imbecillitas. 399.b
Constantinopolis nova Roma. 382.a
Constantinus M. primus Imperator Christianus. 369.a. *vincit Licinium.* ibid. *celebrat concilium Nicænum.* 376. b. *Athanasium relegat.* 380.b. *obit.* ibid. *donatio ejus ficta.* ibid.
Constantinus Manasses. 15.a,b
*Constantius Arianorum mancipium.*385.a. *milites baptizari jubet.* 387.a. *timidus.* ibid. *hostis Ecclesiæ.* 388.a,b. *improbat vocem ὁμοουσίου.* 396.a. *quo argumento subversus fuerit.* ibid.b.
Controversia ob Origenis scripta. 501. & seqq.
Cophti. 26.a
Copiatæ qui. 494.a
Core seditiosus. 105. a. *absorbetur à terra.* ibid.b.
Coriandrum. 79.a,b
Corona in Martyrio. 485.a,b
Coturnices. 78.b
Corvi cibum ministrant. 201.b
Corvus nuncius. 16.a. *cadaveribus detentus.* ibid.
Crucis signum apud veteres quid. 445.a. 458.a,b. 459.a. 469.a,b. *orationi conjunctum.* 482.a
Crux. 114.a. *Domini an ab Helena reperta.* 372.373.374. *est fabulosum.*375.a. *an ex cedro.* 374. a. *titulus semper cruci affixus.* ibid.
Cryptæ. 156 a
Ctesias Gnidius. 3.a
Cubitus. 14.a
Cuthæi à leonibus devorati. 227.b
Cypriani sepulcrum. 497.b
Cyrenaicæ descriptio. 498.499.
Cyrus. 258.b
*Cyrus cur canis ubera suxisse dicatur.*104.b. *unde dictus.* 276.a,b. *Babyloniam occupat.* ibid. *Monarchiam ad Persas transfert.*ibid.b. *quamdiu regnarit.*281.a. *perit in bello Scythico.* ibid.b. *sepulcrum ejus.* 282.a. *Solem designat.* 358.b

D.

Dæmon Esavi. 45.a
Dæmones ejiciuntur. 462.463
Dæmones Martinum metuunt. 556.557
*Dagon.*147.b. *Idolum ejus corruit.* 148.a
Damascus. 306.a. *à quo condita.* 35.b
Damasus Episcopus Romæ. 423.a
Dan. 43.a
Daniel. 271.a. *Satrapa.* 272.b. *in magno honore* 273.a. *Prophetia ejus.* 275 a. *an Propheta.* 251.a,b. *an castratus.* 252.a,b
Darius Codomannus. 310.b. *an Arsami filius.* ibid. *vincitur ab Alexandro & occiditur.* 311.a
Darius Hystaspes. 284.a. *sub eo templum restituitur.* ibid. *sigillum ejus.* ibid.b. *vincitur apud Marathonem.* ibid. *ejus uxor Esther.* 294.a
Darius Medus quis. 272.a. *vult adorari,* 273.b. *convertitur.* 274.a. *quamdiu regnarit.* 275.b
David. 159.a. *ungitur.* ibid.b. *quot annorum.* ibid. *pastor ovium.* 160.a
David Adoniam exhæredat. 183.a. *ei parcit Salomo.* ibid.b.
David ad Regem Moab fugit. 164.b. *an Saulem licite potuerit occidere.* 167.a. *arma capit contra Saulem.* 164.a. *ei non fidunt Palæstini.* 179. b. *obit.* 183.b. *sepultus Hierosolymis.* ibid. *in ejus sepulcro thesauri.* ibid. *pestem eligit.* 181.b. *quot in ea perierint.*ibid. *Rex appellatur.* 173.a. *tribunus.* 162.a.
Dea Egeria. 387.b
Debbora. 121.b. *an uxor Barac.* ibid.
Decalogi divisio. 85.b
Decius persequitur Christianos. 367
Decuriones. 83.b
Delila, 137. b. *uxor Samsonis.* ibid. *eam*

mam ejus abradit. ibid.
Delphinus Episcopus Burdigalæ. 423.b
Delphidius rhetor. 424.a
Demetrius Roma profugit ac Syriam occupat. 332.b. occiditur. 335.a. in Cretam fugit. 336.a. filiam Ptolemæi ducit. ibid. b. Syria potitur. 337
Depositum. 91.a
Desertum inter Ægyptum ac Chananæam. 74.b
Desiderius quis. 437.b
Desitudo. 438.b
Desperatio hostium. 198.a,b
Deucalion. 11.b
Deus invisibilis. 100.a. retro videtur. ibid.
Diabolos salvandos qui putarint. 470.a
Diabolus Christi specie apparet. 473.a. fœtore cellam replet. ibid. Martinum vexat. 468. ei variis formis apparet. ibid.
Diaconi qui. 483.a. 551.a
Diaconissæ. 551.b
Diadema quid. 341.a,b. quando Romanis Imperatoribus in usu esse cœperit. 357.b
Dianæ Ephesiæ templum. 184.b
Διαπάλαιον. 38.b
Diar. 47.a
Dicæarchus. 6.a
Diglito. ibid.b
Diluvii memoria inter Americanos. 15.a
Dina. 42.b. violatur. 47.b
Diocletianus Christianos persequitur. 367.b
Diodori Siculi libri amissi. 3.a
Diœcesecon origo. 480.a,b
Diœcesis quid. 504.b. 532.a,b
Dionysius Episc. Mediolanens. 390.b. 416.b pellitur in exilium. 392.a. qua conditione damnationi Athanasio subscribere voluerit. 391.a
Diplois. 167.a
Disciplina veteris Ecclesiæ circa lapsos. 416.a
Discordia Episcoporum. 434.a,b
Distinctio membrorum Ecclesiæ in Laïcos & Clericos, unde orta. 422.a
Divisio orbis. 22.b. 23.a
Doëg. 165.b. ejus filius an Davidi mortem Saulis annunciarit. 173.a
Domine frater. 484.b
Dominus, id est, Christus. 45.a apparet Iacobo. ibid.
Domitianus persequitur Christianos. 362.a
Domnus. 484.b
Dona Ceturæis data. 37.b
Donativum. 444.b
Doron. 327.b
Dosanus. 393.a,b
Dos danda vitiatæ puellæ & ducenda. 92.a,b
Druma concubina Gedeonis. 128.b
Duces Alexand. M. Reges se vocant. 313.b
Duces belli à mulieribus occisi. 130.a
Dura. 264.b
Dynastiæ Regum Ægypti quomodo conciliandæ. 190.b

E.

EBræa an lingua primitiva. 21.a
Ebræi unde dicti. 36.b
Ebsan. 133.b
Ecclesia pro templo. 402.a
Edacitas Gallorum notatur. 505.a
Eden. 6.b
Edicta Impp. contra Priscillianistas. 433.b
Editus. 37.a
Edom unde dictus. 44.b
Εἴδωλον. 85.b
Elchana. 145.a
Elephantorum usus in bello. 331.a
Eliachim. 242.b. dictus Joachis. ibid. filius Josiæ. 243.a
Elias. 200.b. an Phinees. 144.b. eremum petit. 201.b. sacerdotes Idolorum occidit. 203.a. 205.a. sacrificium ejus. 203.b aquam affundit altari. 204.a. ejus fuga. ibid. transfertur. 209.b. 210.a,b. an Sacerdos. 209.b
Eliezer. 35.b. 65.a
Elim. 78.a
Elisæus. 210.a. miracula ejus. ib. & seqq.
Elleborus venenatus. 448.b
Elmacinus. 17.b
Elon. 133.b
Elusates populi Galliæ. 423.b
Emor. 47.a
Enakim. 160.a
Encænia templi. 188.a
Engaddi desertum. 166.a
Enochi liber. 11.a. ejus translatio. ibid.b
Enos. 10.b
Ephraim Regnum. 191.b
Ephrem. 56.a
Ἐπιπίπτοντες. 12.b
Episcopi à quibus olim electi. 451.b. 452.a
Episcopi Catholici in causa Priscilliani quid peccarint. 427.b

Episcopi Catholici in causa Priscilliani quid peccarint. 427.b
Episcopi & Presbyteri nihil differunt. 446.a. 467.a
Episcopi Romani authoritas. 425.b
Episcoporum ambitio. 368.a,b. *causa Hierarchiæ.* ibid.b
Episcoporum in causa Athanasii factiones. 384.a
Ἐπίτροπος. 52.b
Equi Solis. 239.a,b
Eremi quid. 510.a
Eremitæ setis corporis sui tecti. 516.a
Eris Armenius est ille miles Syrus, quem Elisa suscitavit. 210.b
Esaias. 218.a. 231.b. *serra dißectus.* 486.a
Esaui uxores. 48.b. *primogenituram vendit.* 38.a. *asper setis.* 39.a. *unde dictus.* ibid.
Esdras. 287.a. *an Josedec vel Malachias.* ibid. *Hierosolymam venit.* 288.b
Esebon. 133.b
Ἐσκίρτων. 38.b.
Esthera Mardochæo desponsata. 296.a. *fit Sultana Assueri.* ibid.b. *ad Regem ingreditur non vocata.* 299.a. *quando vixerit.* 293.b. *an à Mardochæo adoptata.* 296.a
Ethbaal Rex Tyri. 200.a,b
Ethnarcha. 340.a. 348.b
Εὖα *quid.* 7.a
Eva unde. 6.a
Euantius à Martino curatur. 531
Εὐχαριστία *etiam infantibus data.* 462.b
Euchrocia uxor Delphidii. 424.a. *capitis damnatur.* 431.a
Evectio quid. 404.a
Eugenius tempestatibus debellatur. 122.a. 151.b. 152.a
Evilmerodach. 246.b. *interfectus.* 268.b. *quis ei successerit.* ibid.
Eunuchi in aulis Regum. 50.b. 52.b
Euodius. 429.b. *capitis damnat Priscillianum.* 430.a
Euphrates centrum divisi orbis. 23.a
Eusebius Vercell. Episcopus. 390.a. 414.a *in exilium pulsus.* 394.b. *dißidium ejus cum Lucifero.* 415.b. 416.a
Excelsa. 195.a
Exilium primorum parentum. 7.b. 8.a
Exodus. 101.b
Exorcismus. 552.b
Exorcista quid. 446.a,b
Expectantes in Anglia Johannem expectant. 472.a,b
Expræfectus. 501.a
Exsufflatio. 558.a,b
Exvicarius. 566.b
Exules Episcopi celebrantur. 395.a,b
Ezechias. 229.a. *an Achazi filius.* ibid. *Pascha celebrat.* ibid.b. *moribundus.* 234.b. *vita ei prorogatur.* 235.a
Ezechiel. 262.a. *an Pythagoras.* ibid. *ejus liber difficilis.* ibid.b

F.

Fabula ridicula de Ogo. 109.a,b
Falsi testes quomodo puniti. 94.b
Falsi rumores sparguntur à Dæmone. 463
Faltim. 167.b
Fames. 157.b. 158.a. *Ægypti, nota gentilibus.* 55.b. *an universalis.* 56.b. *quanta Hierosolymis.* 358.b. *tempore Davidis.* 179.b
Faran. 103.a
Fares. 52.a
Femur quare sacrum in juramentis. 36.a
Festi Flori tyrannis in Judæos. 355.b
Festum μαγοφωνίας. 283.b
Feriæ gentilium sanctis adscriptæ. 455.b
Feris objicere mos vetus. 274.a,b
Fervor Ægypti. 510
Fidelis quid à Christiano differat. 458.b
Filia Jephtæ immolata. 132.b
Filii Noæ. 18.a
Fiscalia quid. 401.b
Flammare quid. 354.a
Flores spargere in sepulcris mos. 471.a
Fœgadius Episcopus. 408.b
Fœminæ Persicæ pulcherrimæ. 295.a. *nolunt conspici ab aliis.* ibid.
Fontes quid Sulpicio. 3.b
Forma Dei. 96.a
Fortunatæ insulæ. 526.b
Franci pacem petunt à Juliano. 445.b
Frater unanimis. 438.a
Fratres omnes Christiani. 468.b
Fratris uxor cur ducta. 51.b
Φύλαρχοι. 83.b
Φυλή. 35.b
Fundarum usus. 161.a
Fur nocturnus occidi potest. 90.b. 91.a
Furti pœna. 90.a,b
Fusius Geminus Consul. 349.b

G. *Gabaa.*

G.

Gabaa. 141.b
Gabaonitæ in deditionem recepti. 4.a,b
Gad. 43.a
Gader, turris. 48.a
Galaad. 44.a
Galba. 357.a
Gallia fidem Christi suscipit. 366 a
Gallica lingua quando cœperit. 529.b
Gallinaria Insula. 448.a,b
Gallorum & Britannorum lingua antiqua una. 397.b
Gallus Martini discipulus. 496.a,b. Martini virtutes enarrat. 527
Gavidius Episcopus. 401.b
Gedeon. 123 a. an sacrificarit. 125.a. aram diruit. ibid. contra Madianitas proficiscitur. ibid.b. eos cædit. 127.a,b. regnum aspernatur. ibid.
Genius Socratis, unde & quid. 387.b
Gennadius. 437
Gentes ad internecionem devotæ. 113.b
Gentes circumcisæ. 30.a,b
Gerara. 40.a
Gersom. 64.b
Gichon. 6.b
Gigantes. 103.b. ante diluvium. 12.b. unde nati. 13.a. Palæstini. 179.b
Γίγας. 20.a
Γιγαντομαχία. 22.a
Gnostici. 417.b. in Ægypto. 418.a. fugiunt in Hispaniam. ibid. eorum turpitudo. 429.b
Godolia. 250.b. occisus. 263.a
Goijm. 27.a
Goliat, gigas. 160.a,b
Gomor. 80.b.81.a
Gopher ligna. 14.a
Gosen qualis regio. 58.a
Gothi civitate Romana donantur. 260.b
Gotholia. 212.a. ejus crudelitas. ibid.a,b. interficitur. 213.a
Gozan. 226.b
Gradus gloriæ an dentur. 485.b
Gratianus Priscill. coërcet. 422.b.423.a. corrumpitur. 424.b
Græcia, id est, Asia. 259.a
Græci rerum occidentalium ignari. 409.a
Gregorius Episcopus. 425.b. Hispaniarum vicarius. ibid.
Gurdonicus homo. 527.a,b

H.

Habitatio prima post diluvium ubi? 21.a
Hadad. 195.b
Hadar Eser rex. 176.b
Hadrianus Hierosolymis Idola constituit. 363.b.364.a. Judæos ejus aditu arcet. 364.a,b. Christianis favet. ibid. quartam persecutionem movet. 365. a, b. ea sedatur. ibid.
Haë. 113.b
Hagar. 30.b. an Cetura? 37.a. urbs. 33.a
Haman Amalecita. 297.b. an Mamuchan. ibid. Hebræos delere conatur. 298.a. suspenditur. 300.a
Harseroth urbs. 121.a
Hasamonæorum nomen unde. 323.a
Hazohar. 12.b
Heber. 39.a
Hebræi an ex Chananæis. 87. a. victi. 146.b
Hebræi & Græci cur in Chronologia adeo dissentiant. 4.b.5.a
Hebron sepulchrum Patriarcharum. 59.a
Hela Rex Israël. 197.a. interfectus. ibid.
Helchias. 238.a
Helena it Hierosolymam. 370.b.371.a. Basilicam ibi struit. ibid.b. an crucem Domini repererit. 372.b. mater Constantini Magni. 370. b. fuit Edessena. ibid. non fuit concubina Constantii Chlori. 371.a
Heli. 141.a. Sacerdos. 144.b. Ithamarides. ibid. ejus filii impii. 145.b. perit. 147.a judex quamdiu. ibid.
Helias. 200.b. falsus in Hispania apparet. 472.
Helpidius seducitur ab Agape. 418.b
Hemor. 47.a
Her. 51.a
Hercules est Samson. 140.a. ejus nominis multi. 117.a
Herodes. 345.b. alienigena quomodo dictus. 346.a. fit Rex Judææ. ibid.a. primus externus Rex. ibid. b. Tyrannis ejus. 347. a. Messias esse vult. ibid. dictus Magnus. ibid. obit. 348.a
Herodes Antipas. 349.a
Herodiani. 347.a
Hiericho. 112.b. munitissima. ibid. muri ejus corruunt. 113.a
Hieroboam, Rex Israëlis. 216.a

Hieronymi laus. 505.506
Hieronymus Presbyter. 504. *an Originem secutus fuerit.* 503.a
Hierosolyma capitur à Nabuchodonosore. 249.a,b. *obsessa à Sennacheribo.* 230.b. *à Tito.* 357. *quanta ibi fames.* 358. *capitur.* 358.b.359. *quanta hominum multitudo in urbe fuerit.* 359.a. *templis exornata.* 370.a,b. *ejus majestas.* 175.a
Hierosolymitani Episcopi Judæi. 364.a
Hierosolymitanus Episcopus sit Patriarcha. 386.a
Hilarius ab exilio revertitur. 448.b. *Martinum excipit.* 446. *exul.* 389.a.403.b. *interest Synodo Seleuciensi.* 404.a,b. *in Phrygiam relegatus.* 393.a. *quando id factum.* 394.a,b. *per eum Galliæ hæresi Arriana liberatæ.* 415.a. *obit.* 416.b. 417.a. *Occidentem ab Arianismo purgat.* 414.a,b. *tres libellos Constantio exhibet.* 412.a. *acerrime invehitur in Imperatorem.* ibid.b. *revertitur ab exilio.* ibid.b. & 413.a
Hirom est Suron. 185.a
Historia Ecclesiast. quomodo scribenda. 1.b.2.a
Historia Sacra ubi desinat. 2.b.3.a
Holofernes. 304.a. *Persa.* 305.b. *à Judith decollatur.* 309.b
Homicidium, capitale. 87.b. *nisi factum sit casu.* ibid.
Homines, armenta, plaustra in lapides conversa. 32.a
Homo primus cur ἀνδρόγυνος putatus. 5.a,b. *ubi creatus.* ibid. 86.a
Honorare parentes, quid. 475
Horæ Canonicæ.
Hosius. 393.a,b. *in exilium pulsus.* ibidem. *an in Arianismum lapsus.* 397.b. *ejus authoritas.* 398.a. *exitus.* ibid.
Hospitia publica per Asiam. 141.b
Hutchinsonia. 418.b
Hyginus Episcopus Cordubæ. 420.a. *sit Priscillianista.* 421.b
Hyrcani nomen unde. 341.a.344.a
Hyrcanus à fratre Aristobulo pellitur regno. 343.a. *fugit ad Pompeium.* ibid.b. *ab eo in Pontificatum restituitur.* 344.b. *capitur à Parthis.* 345.a,b. *quamdiu Pontifex.* ibid.

I.

Jabin. 121.a
Jacobi femur loco suo motum. 46.a. *claudicat.* ibid. *an sanatus?* ibid.b. *filios benedicit.* 59.a,b. *vult in Chananæa sepeliri.* 60.a. *in Ægyptum descendit.* 58.a. *obit.* 60.a. *sepelitur.* ibid. *unde dictus.* 39.b. *luctatur cum Domino.* 45.a
Jaddua Alexandrum placat. 311.b
Jair. 130.b
Janus an Noë? 19.b
Japhet. 19.a. *an maximus natu?* 18.b. *Septentrionem tenuit.* 23.a,b
Jason. 316.b. *Sacerdotium invadit.* 317.a,b. *pellitur.* 318.b
IAΩ. 85.a
Ibn Sumbelat. 290.b
Ibbum. 51.b
Idacius Priscillianistas editis scriptis exagitat. 423.a. *eorum scelera detegit.* 418.b. *Episcopus Emeritæ.* 420.a. *seculares judices adit contra Priscillianum.* 423.a
Idatius Lamacensis. 468.a
Idola ante diluvium. 10.b. *ex metallis combusta.* 239.a,b
Idololatria capitalis. 93.a. *quando cœperit?* 23.b.24.a
Idolum. 85.b
Idomenei votum. 132.a
Idumæi iidem cum Phœnicibus. 107.b. *rebellant.* 209.a. *eorum Reges.* 107.b. *an transitum dederint Israëlitis.* 108.a. *unde.* 44.b
Jehu Rex factus. 212.a
Jejunia veterum. 558.a,b
Ἰησοῦς. 34.a
Jephta. 131.a,b. *an filiam immolarit.* 132.b.133.a. *votum ejus.* 133.a
Jeremias. 247.b. *in carcerem conjicitur.* 247.b.248.a. *liberatur.* 248.b
Jericho. 112.b. *diripitur.* 113.a
Jeroboal. 123.a,b
Jeroboam rebellis. 190.a,b. *in Ægyptum fugit.* 190.b. *eligitur Rex.* ibid.b. *regnum superstitione stabilit.* 191.b
Jeroboam Sacerdotium ad plebem infimam transfert. 193.b
Jesus Dux contra Amalechitas. 82.a
Jesus & Josua idem nomen. 82.a,b.104.a
Jethro. 64.a,b. *ad Mosen venit.* 82.b. *domum ingreditur.* 84.a

Jezabel.

Jezabel. 200.a
Isricus. 37.b
Ignei Serpentes. 108.b
Ignis cœlo missus. 203.b.204.a
Ignominiosum à muliere interfici. 130.a
Imago & Idolum nil differunt. 85.b
Imago pro statua. 257.b
Imperatores Catechumeni. 391.b. *etiam Reges dicti.* 403.a
Imperia magna à Semo & Japheto condita. 258.a
Inachidæ sunt filii Enac. 103.b
Inane tempus. 14.b
Inca Garcilasso. ibid.
India. 291.b
Indo-Scythæ à Persis. ibid. & 292.a
Indus terminus Persarum. 298.b
Infantes in utero Rebeccæ exultant. 38.b
Inhospitalitas. 141.b
Instantius Episc. 426. *deponitur.* 421.a
Insulæ & flumina an ex diluvio nata sint. 15.a
Intercessio pro mortuis. 461.a
Invocatio Sanctorum. 488.a,b
Joab interficit Abner. 174.a
Joachas. 215. a. *à Syris afflictus.* ibid. *obit.* ibid.
Joachas. 241.b. *captivus abductus.* 242.a
Joacim. 245.a. *abducitur.* 246.a,b
Joas an bellum Amasiæ intulerit. 215.b. *Syrum placat.* 214.b. *interfectus à suis.* ibid. *sepultus.* ibid.
Joathas. 219.b. *obit.* 220.a
Jobab, non est Job. 65.a,b
Jobus moritur. 104.b. *quando, quis?* 65.a,b
Joannes. 431
Joh. Arca Sardus Luciferum sanctis adscribit. 416.a,b.
Johannes à quibus expectetur in Anglia. 472.a,b
Joh. Carthwright. 22.a
Johannes falsus apparet. 472.a
Johannes Hyrcanus. 340.b. *unde sic dictus.* ibid.
Johannes in Patmum relegatus. 362.a. *ibi scribit Apocalypsin.* ibid.
Joiada Gotholiam tollit è medio. 213.a,b
Jonas est Hercules. 222.a. *quando vixerit.* 220.a. *à ceto devoratus.* 222.a
Jonathan à populo liberatus. 158.a,b
Jonathan Judæ Maccabæo succedit. 333.b. *fœdus cum Alexandro Bala init.* 334.a.b. *ab eo Pontifex constituitur.* 335.a. *insignibus regiis donatur.* ibid.b. *à Tryphone interficitur.* 338.b
Joppe ante diluvium. 9.a.221.b.
Joram. 209.a. *cæsus.* 212.a. *Rex Israëlis.* 216. & seqq.
Jordanes. 112.a. *origo ejus unde.* ibid. *exundat ut Nilus.* ibid. *scinditur.* ibid.b
Josaphat. 199.a. *an cum Iambri pacem habuerit.* ibid.b
Joseph. 43.a. *in carcerem conjicitur.* 53.a,b. *obit.* 60.a. *dignitas apud Pharaonem.* 55.a,b. *potestas.* ibid.b. *ejus somnium.* 49.a. *venditur.* ibid.b. *Apis dictus.* 303.a,b. *Serapis.* 55.a. *Simeonem ligat.* 57.a. *fratribus se agnoscendum dat.* ibid.b. *somniorum interpres.* 55.a
Josephi oscitantia. 270.b. *error.* 272.a. *mendax.* 155.a. *nugatur.* 170.a. *Romanorum causa multa omittit.* 97.a. *sæpe fallit.* 114.a,b.
Josias. 238. *Pascha celebrat.* 240.a. *à Nechao cæditur.* 240.b
Josua. 105.a. *est Hercules Phœnicius.* 117.a *obit & sepelitur.* ibid.b. *quot annis regnarit.* ibid. *Rahabam an duxerit.* 113.a,b. *Dux primus.* 111.a. *ejus successor quis.* 118.a
Iraka. 20.b
Isaac. 30.b. *ducit uxorem quadragenarius.* 38.a. *ejus ætas.* 48.b. *immolatio nota gentilibus.* 34.a
Isbaal Rex. 173.b
Isboseth Rex. 174.a. *septem annis.* ibid.
Ismaël. 30.b
Ismaëlitæ mercatores. 49.a. *eorum lis cum Israëlitis coram Alexandro.* 33.b
Issachar. 42.b
Israël. 45.a
Israëlitæ an cum Iudæis Hierosolymam redierint. 291.a,b. *dispersi in Oriente.* 292.a. *an recta mare transgressi.* 78.a. *à Salmanasseare abducti.* 226.a,b. *nunquam reversi.* ibid.b. *Chananæam occupant.* 117.b. *civitates struunt in Ægypto.* 61.a. *corrumpuntur.* 118.a.b. *cur adeo pressi in Ægypto.* 61.a. *in Idololatriam lapsi.* 130.b. 131.a. *Iordanem transeunt.* 112.a. *multiplicantur in Ægypto.* 60.a. *quomodo ca-*

ſtra moverint. 107. b. *quanto numero egreſſi; & quamdiu in Ægypto.* 72. b. 73. a. *admixti iis Ægyptii.* 73. b. *Regem poſcunt.* 152. a. *cur improbatum id.* 153. a,b. *exitus ex Ægypto.* 71. b. *ſpoliant Ægyptios.* 72. a. *eorum ſeditio.* 102. b. 105. a.

Ithaciana factio. 432. & ſeqq.

Ithacius à Latino Pacato exagitatur. 430. a,b. *ejus factum condemnatur.* 432. b. *Epiſcopatu dejicitur.* ibid.

Ithamaridæ. 144. b

Ithacius Priſcillianum coram Maximo accuſat. 426. *peccat.* 427. *reprehenditur.* 428. *Martinum accuſat.* ibid. b

Jubal, Apollo. 13. a

Judas. 42. b. *Maccabæus.* 325. a. *Apollonium & Seronem profligat.* ibid. b. *nec non Duces Lyſiæ.* 327. 328. *templum repurgat.* 329. *encænia celebrat.* ibid. a. *Eupatorem ad pacem adigit.* 331. b. *Nicanorem vincit.* 333. b. *cadit.* ibid.

Judæa fluctuat inter Babylonios & Ægyptios. 244. a. *pro οἰκουμένη.* 177. a. *quamdiu Ptolemæis paruerit.* 314. b. *fluctuat.* 315. a,b. *ſub Davide florentiſſima.* 180. a,b.

Judæ fornicatio. 51. b. 52. a

Judæi ad Gentiles Græcos deficiunt. 318. b. *in factiones diviſi.* 319. b. *arcentur Hieroſolymæ aditu.* 364. a,b. *exoſi gentibus.* 298. a. *fœdus cum Romanis pangunt.* 332. a. *rebellant.* 335. b. *vincuntur à Veſpaſiano.* 336. a. *obſidentur Hieroſolymis.* 358. a,b. *numerus peremtorum.* 359. b. *captivorum.* 360. a *rebellant duce Barchochaba.* 363. b. *debellantur ab Hadriano.* 364. b. *iis non licuit ducere alienigenas.* 288. b. *tributarii Regum Syriæ.* 314. a. *non ſubjecti Seleuco Nicatori.* ibid. *Sacerdotibus ſubſunt.* 315. a. *eorum nomen invaleſcit.* 279. a,b. *alii Babylonii, alii Palæſtini.* ibid. *inſtauvant templum & urbem.* ibid. b. *Reſpublica.* 191. b. 192. a. *ultima captivitas.* 250. a,b. *diſperſio.* 260. b. *in Ægyptum fugiunt.* 263. a,b.

Judices Iſraëlitarum. 119. a,b

Judith quando vixerit. 293. & ſeqq. *an ſub Cambyſe.* 302. a. *Ocho.* ibid. & 305. a *ejus hiſtoria figmentum eſt.* ibid. *non eſt liber Canonicus.* ibid. *in Caſtra Aſſyriorum venit.* 308. b. *Holofernem capite truncat.* 309. b. *ejus hiſtoria ad Manaſſis tempora pertinet.* 310. a

Julianus Cæſar. 412. b. 444. a,b. *Epiſcopos exilio liberat.* 413. a,b. *Chriſtianiſmum ſimulat.* ibid.

Juramentum. 91. a,b. *per ſanguinem Abelis.* 8. b

Jurandi mos antiquus. 36. a

Jurare per caput Regis. 85. b

Jus regis. 153. a

K.

Kainan. 15. b

Kaiomarthis. ibid.

Καμεσίνη. 19. a

Καραυνοβόλῳ legio. 122. a. 151. b

Κίσσιοι. 19. b

Κνίψ. 68. a

Κόρες. 78. b

Κραναὸς τόπος. 10. b

Κρόνος. 4. a

Kurdi. 16. b

L.

Laban. 41. a. *Magus.* ibid. *Jacobum perſequitur.* 44. a

Laboroſarchodus eſt Balthaſar. 269 a,b

Lacerna quid. 520. b

Lacus. 49. b. *pro carcere.* 248. b

Lamech. 9. a. 11. b. *quem occiderit.* 9. a

Lamia Jonam devoravit. 222. a

Lapides oleo delibuti. 40. b

Lapis ſine manibus abſciſſus. 261. a

Lapſi quomodo in communionem recepti. 416. a

Lapſus gentilibus notus. 7. a

Λάρναξ. 13. b

Laſthenes Cretenſium Dux. 336. a

Latinus Pacatus Rhetor paganus. 430. a,b

Latronianus capite plectitur. 431. a

Lazii error. 437. a,b. 478. a,b

Lea. 41. a

Leæna anachoretæ ſupplicat. 513. *ejus gratitudo.* 514

Legati Ariminenſis Synodi. 403. a. *decipiuntur.* 406. a,b

Legatorum violatio. 177. a

Leges Medorum & Perſarum immutabiles. 274. a

Legiones. 326. b

Leo diſcerptus à Samſone. 135. b

Leporoſum vicus. 459. a,b

Leonidas Martyr. 366. b

Leron insula. 422.a
Levi. 42.a
Levitæ increpiti à Mose. 99.a,b. *an peccarint in cultu vituli.* ibid.b. *trucidant vituli cultores.* ibid.
Leviticus. 102.a
Levita uxorem in XII. *partes secat.* 141.a,b
Levi tribus. 102 a
Lex fertur. 85.a. *per angelum.* ibid.
Lex naturæ, quæ. 65.b
Lia. 41.a. *oculis deformior.* ibid.b
Liber de vita Martini laudatur. 523.524
Liberi fabula unde. 103.a,b
Liberius restituitur. 394.b.395.a. *fit Arrianus.* ibid. *Romæ Episcopus.* 392.a. *ejus primatus nullus.* ibid.b. *prærogativa tamen aliqua.* ibid. *in exilium pellitur.* 393. & seqq.
Librariorum negligentia. 187.a
Librorum corruptio. ibid.a.b
Licinius. 369.a,b. *victus & occisus.* ibid. *Milites litare cogit.* ibid.
Lignum quo aquæ edulcatæ, quale. 78.a
Limina Apostolorum, quid. 352.a
Lingua primitiva, quæ. 21.a,b
Linguarum confusio unde? 22.a,b
Litare. 102.a
Literæ Uriæ. 177.b
Longævitas primorum hominum. 10.b
Lot. 25.b. *captus.* 28.a. *ejus filiæ incestuosæ.* 32.b. *uxor.* 31.b. *in statuam conversa.* 32.a
Lubar mons. 16.b
Luci Diis sacri. 125.a. *eos violare nefas.* ib.
Lucifer Calaritanus. 390.b. *schisma facit.* 413.b.415.b
Lucorum consecratio. 195.a
Luctus signa. 104.b
Lunæ. 13.a
Lupa astat cœnanti eremitæ. 512
Lupicinus Consul. 450.b
Lycontius peste liberatur. 567
Lysias. 327.b.329.b
Lysimachus Pontifex. 318.a,b

M.

Maccabæorum nomen unde. 325.a,b. *sepulchra.* 339.a
Macedonicum imperium. 259.a.b
Macedonius favet Priscill. 424.b
Macedonum origo. 259.a,b
Machabæi. 12.a,b
Madanæi. 50.b
Madian duplex. 122.b. *regio.* 63.b
Madianitæ. 49.b.122.b. *cæsi.* 110.a
Μαχαιζειν. 33.a
Μαχαιρα. ibid.
Magi. 283.a. *regnum Persicum occupant.* ibid.a,b. *cæduntur.* ibid.b
Magisterii officiales. 562.b
Magistratus potestas in hæreticos. 564.a
Magistri officiales. 400.a
Magnentius vincitur apud Morsam. 386.b
Magus unde. 255.b
Majestas Dei. 100.a,b
Majores LXX. *qui.* 95.b
Majus monasterium. 454.a
Malasar. 252.b
Manasse. 55.b. 56.a
Manasse Rex. 236.b. *abducitur.* ibid. *resipiscit.* 237.a
Manehem. 223.b. *crudelissimus.* ibid.
Manes Paracletum sive consolatorem denotat. 224.a
Manichæi. 417.a. *solis nominibus à Priscillianistis discreti.* 423.b
Manna. 79.a,b. *quando defecerit.* 80.b. *unde dictum.* ibid. *ubi asservatum.* 81.a
Manus in pariete scribens. 270.a
Manuum impositio. 458.a,b
Marcellus Ancyræ Episcopus damnatur. 378.b. *restituitur.* 379 b. *iterum damnatur.* 382.a. *Sabellianus.* 383.a
Marcus Memphiticus Priscilliani magister. 423.a
Marcus primus Episcopus Hierosolymis ex gentibus. 365.a
Mardochæus an Mardonius. 295.b. *an patruus Estheræ.* 296.a. *insidias Regi prodit.* 297.a. *non adorat Hamanem.* ibid.b
Mardokempad. 225.b
Μαίραν gentilium, *esse Mariam, Liberi, h. e. Mosis sororem.* 105.b
Maris Rubri divisio miraculosa. 76.a,b
Martini funus. 494. *morientis verba.* 493. *à flamma ambustus.* 479.480.481. *comparatur cum Monachis Ægypti.* 424.425. *Martyrii cupidus.* 486. *obit.* 484.485.486.487. *quo anno.* 492.a,b. *pauperem vestit.* 530. *Euantium sanat.* 531. *à militibus misere verberatur.* 532.533. *currum sistit.* ibid. *majora ante Episcopatum miracula fecit quam post.* 534. *Catechumenos in campo facit.* 535.

apud uxorem Maximi convivatur. 539. *quando mortuus.*ibid. & 536. *leporem à venatoribus liberat.* 543. *Agnes, Thecla, Maria ei apparent.*547. *Dæmones.* 547. 548. *Angeli.* 548. *opinio ejus de Antichristo.* 548.549. *puellam mutam sanat.* 552. *oleum benedicit.* 553. *canis ad nomen ejus obmutescit.* 554. *Avitiani comitis crudelitatem inhibet.* 555. *exorcizat Dæmones.* 556.557. *regionem à grandine liberat.* 557. *Idola destruit.* 559.560. *Serpentem fugat.* 560. *Ithacio communicat.* 561.562. & seqq. *pœnitet propterea.* 565. *tempestates sedat.* 566. *absens quid actum cognoscit.* 567. *Brictionis injurias tolerat.* 569. *ejus laus.* 570. *festum.* 570.571. *Priscillianismi accusatur.* 428.a. *Apostolis conferendus.*ibid.b. *resistit Ithacio.* ibid. *ejus communionem deserit.* 433.a. *Sulpicio in somnio apparet.* 584.585. *ubi natus.* 440.a,b. *militat.* 441.a. *convertitur.* ibid. *vestit pauperem.* 442. *missionem Remis petit.* 444.b. *inermis ante aciem stare cupit.* 445.a. *degit apud Hilarium.* 446.a. *Exorcista fit.* ibid.a,b. *latronem convertit.* 447. *Diabolum fugat.* ibid. *Arianis resistit.*ibid. *mortuum excitat.* 449.450. *vir Apostolicus.* 450.a,b. *fit Episcopus.* 451. & seqq. *Monasterium sibi struit.* 454. *umbram latronis evocat.* 455.456. *funus sistit.* 456.457. *arboris casum avertit.* 458. *flammam sistit.* 459. *fana evertit,* ibid. *paralysin curat.* 460.461. *Diabolum ejicit.* 462.463. *leprosum sanat.* 463. *febrim curat.* 464. *Paullinum curat.*ibid. *Maximum corripit.* 465. *apud eum convivatur.* 466. *prædicit ei exitium.* 467. *Diabolum videt.* 468. *eum salvari posse credit.* 469.470. *Anatolium confundit.* 472. *Diabolum fugat.* 473. *Paullinum commendat.* 474. *Virtutes ejus.* ibid. & seqq. *ejus inimici Episcopi.* 477

Martyres adesse sepulcris. 487.a,b

Martyres in Gallia. 366.a

Martyria erecta. 387.a. *quid.* 455.a

Martyrium incruentum. 486.b

Martyrologia. 368.b

Martyr quis. 366.b. *Martyrium.* ibid.

Martyrum sub Diocletiano mirabilis alacritas. 368.a

Masoretharum diligentia. 187.b

Mastigia. 533.a

Mathathias. 323.a. *dictus Hasamonæus.* ibid. *an Pontifex.* ibid. *Hebræum occidit.* 324

Mathusala. 11.b

Mathusalam. 9.a

Matrimonia cum gentilibus corrumpunt Israëlitas. 118.b

Matronianus capite plectitur. 431.a

Maxilla asini Simsonis. 136.b.137.a. *fons ex ea.* ibid. & 137.a

Maximinus persequitur ecclesiam. 366.b. 367.a

Maximus Imperator Martinum recipit. 465. *Imperium rapit.* 466.a. *Martinum convivio adhibet.* 466. *interficitur.* 467.b. 468.a. *Priscillianum plectit.* 468.a. *ejus avaritia.* 563.a. *ob cædem Priscillianistarum accusatur.* 430.b. *excusatur.*537.a,b.538. *ejus uxor Martinum convivio excipit.* 537

Medi. 292.a.b. *iidem cum Persis.* ibid.

Medius locus honoratiß. 466.b

Mel inter saluberrima edulia. 158.a. *eo infantes nutriendi.* ibid.

Melchi, nomen Mosis. 62.b

Melchisedec. 28.a

Melchol. 162.b

Memphis. 56.a.418.b

Menelaus Pontifex. 318.a

Menophanes. 386.a.b

Menses Iudæorum Lunares. 69.a,b

Mensis primus Nisan. ibid.

Mensium nomina. ibid.

Mephres. 60.a

Mercatura veterum. 46.b.47.a

Mercurius Trismegistus. 54.b

Mereri quid. 236.a

Μέροπες. 22.b

Meretricius habitus. 51.b

Mergus. 490.b

Mesa Rex Moab obsessus. 211.a

Mesopotamia. 36.a,b

Μέσσα. 26.a

Μελεμψύχωσις fratrum Iosephi. 50.a

Metropolitani unde orti. 385.b. *eorum jus vetus.*ibid. *omnes inter se pares.* 386.a. *tres eorum præcipui.* ibid.

Mexicanorum migrationes. 110.b

Michal. 162.b. *amat Davidem.* ibid. *eum servat.* 164.a

Michæa. 208.a
Midianitæ à Gedeone cæsi. 127.a,b
Milites Christiani. 443.b
Ministri Ecclesiarum. 116.b
Miracula Magorum qualia. 67.b
Missa. 141.b
Missa quid. 485.a
Mithras τεσπλάσιος. 235.b.236.a
Mithridates. 343.b
Mixtio cum pecude, capitalis. 92.b
Moab. 32.b
Moabitæ à Davide subacti. 175.b. *regionem suam à Iephta repetunt.* 109.a. 132.a
Mo Ægyptiis aqua. 32.b
Modin. 324.b
Moloch. 131.a
Monachi non cohabitabant. 470.b. *sordes affectarunt.* 452.a,b. *non radebant.* ibid.b. *eorum vita.* 487.490. *obedientia.* 518. *patientia.* ibid. *sobrietas.* 519
Monarchia Babylonica. 119.a. *Macedonica dilaceratur.* 313.a,b. *quarta.* 259.a
Monasteria Ægypti. 506.a,b 507.a. *veterum qualia.* 470.b. *Scholæ fuerunt.* 454.a. *suberant Episcopis.* ibid.b. *eorum origo.* 448.a
Monos. 62.b
Monomachia. 160.b
Montes diluvio obruti. 15.a
Morgangabica. 37.a
Moria mons. 34.b
Morsa ubi. 386.b
Mortui suscitati. 202.b.203.a.210.a,b
Mos orandi. 552.a
Moses an Magus. 68.a. *gentilium Liber.* 110.a,b. & 117.a. *Imperator bello Æthiopico.* 63.b. *Ægyptium occidit.* 63.a,b. *an excusari queat factum ejus.* ibid. *ligno aquas edulcat.* 78.a. *montem conscendit.* 95.b. *nascitur.* 62.a. *exponitur.* ibidem. *cur Pharaoni non successerit.* ibid. *obit.* 110.a,b. *an in cœlum adscenderit.* ibid.b. *sepulcrum ejus.* 111.a. *tantum triennii gesta in deserto describit.* 106.a,b. *unde dictus.* 62.b.82.a. *xl. dies in monte.* 96.b. *desperatur ejus reditus.* 97.a. *facies renidet.* 100.b. *cur cornutus putetur.* ibid.a. *velata.* 101.a. *ejus incredulitas.* 107.a. *causa cur non ingressus Chananæam.* ibid. *institutio.* 62.b. *miracula.* 67.a. *Genesin in Madian scribit.* 64.b
Muhammed. 9.a.10.b. *Abrahamo similis esse voluit.* 25.a
Mumiæ. 59.b
Mundiales historici. 304.b. *cur sacra præterierint.* ibid.
Mundus, quando creatus. 4.a,b
Mures Palæstinam vastant. 148.a
Musicæ vis. 163.b.164.a
Mysterium. 257.a

N.

Naama. 12.b
Naaman. 210.b
Nabonassar. 224.b
Nabonnedus. 269.a,b.272.a. *quare Medus dicatur.* ibid.
Nabuchodonosor. 243.b. *bellum Ægyptiis infert.* 244.a. *Ægyptum occupat.* ibid. *Hierosolymam occupat.* 245.b. *populum captivum abducit.* ibid. *ejus victoriæ.* 264.a. *statua.* ibid.b. *regno ejicitur in feram mutatus.* 266.b. *restituitur.* 267.a,b. *quamdiu regnarit.* ibid.
Nabuth. 205.a. *interficitur.* ibid.
Nadab. 196.a
Najoth ubi. 164.a,b
Narcissus Episcopus. 385.a,b
Nardacius. 432.b
Nathan. 178.a
Nazireatus. 134.b
Nebuzardan. 250.a
Nechao Rex Ægypti. 240.a. *bellum Assyriis infert.* ibid.b
Nehemias. 289.a. *Hierosolymam restituit.* 291.a,b
Nembrod. 20.a
Nephilim. 12.b
Nephtalim. 43.a
Neriglossorus Evilmerodach interficit, ejusque regnum occupat. 268.b. *quis ei successerit.* ibid.
Nero. 350.a,b. *primus persecutionem movet.* ibid b. *Antichristus putatur.* 351.a. & 356.a,b. *Pythagoræ nubit.* 352.a. *Romam incendit.* 253.b. *Christianos urit.* 353.a,b. *dubitatum de morte ejus.* 356.a,b. *Antichristus.* 548.549.
Nicææ Thracum fides improba conscribitur. 407.a,b.408.a
Nicæensis formula Ariana. 395.b.396.a

Nicænum concilium. 376.b
Nicanna Regina Sabæ. 185.a
Nicanor. 327.333.b
Nilus dictus σῆρις. 61.b. *fœcundat Ægyptum.* 54.b
Ninive à quo structa. 220.a,b. *urbs ingens.* ibid. *hodie periit tota.* ibid.
Ninus an Nembrod? 20.a. *Gigas.* ibid.
Nisan mensis. 69.a
Nisi fabula à Samsone petita. 138.a.
Nitocris. 270.b
Nitria. 513.a,b
Noa an in Brasiliam navigarit? 22.b. *an vini repertor?* 19.a,b. *ejus nurus.* 14.b. *Deucalion.* 11.b
Nomina mulierum unde? 36.b. *Regum Assyriorum.* 225.b. *Chaldæorum.* 244.a
Νυχθήμερον. 475
Numerus Israëlitarum qui egressi Ægypto. 72.b

O.

O Alab Aos quis. 315.b
Ochi crudelitas. 302.b. *Ægyptum recipit.* ibid. *ejus exitus.* 310.a,b. *veneno tollitur.* 288.a
Ochozias. 208.a. 211.b. *Idolum consulit.* 208.b. *moritur.* 211.b.212.a
Oculi molles, pro pulchris. 42.a
Og. 111.b. *ejus lectus ferreus.* ibid. *occisus à Mose.* ibid.
Olla Prophetissa. 238.b
Olei augmentum. 202.b. *benedicendi mos.* 552.a,b
Oleum multiplicatur. 211.a,b *sanctum absconditur.* 242.a
Oliva. 16.a
Olla in Ægypto fervet ardore Solis. 510
Olympiadum initium. 217.b
Omar Califa. 17.a
Ὁμοούσιον *Arianorum.* 396.a. & seqq.
Ὁμοούσιον *ab Arianis oppugnatur.* ibid. & seqq.
Onan. 51.b
Onias. 315.b.321.b. *exautoratur.* 317.a
Ophir ubi. 188.b
Oppida prima post diluvium quæ. 20.b
Orbis ante diluvium qualis. 11.b
Orbis Arianus. 413.b
Ordinandi coram Ecclesia prædicari soliti. 452.a
Oreb. 81.b
Orfa. 25.a
Orientales pro Græcis. 385.a
Orientales suos Reges adorant. 56.b
Origenistæ pelluntur Ægypto. 502
Origenis scripta damnantur. 501.502
Origines pro Genesi. 48.b
Or mons. 108.a,b
Orpha an mater Goliathi. 160.a
Osee. 224.b. *an ultra omnes impius.* 225.a
Ossonoba civitas. 421.b
Ostracismus. 40.b
Otho. 357.a,b
Othoniel. 119.a. *quamdiu Judex.* ibid.b
Ozias. 216.b. *quando regnare cœperit.* 217.a. *lepra percussus.* 219.b. *obiit.* ibid.

P.

P Aches. 224.a,b
Pæan Israëlitarum. 77.a,b
Palæstini unde orti. 74.a,b. *eorum potentia.* 175.b
Pallium habitus Sacerdotum. 493.a
Palma pro martyrio. 486.b
Palmæ. 79.a. *in eremis.* 510.511
Palmicia sportella. 512.a,b
Παμφυλία. 27.a
Pamphylium mare Alexandro cedit. 76.a
Παῤῥησία. 98.a
Papa Antichristus. 549.a,b
Papæ, pro Episcopis. 476.a,b
Papa Patriarchatum Occidentis invadit. 381.b.382.a
Papæ universalis potestas tempore Liberii nulla. 392.a,b
Paradisus an extra orbem. 7.a.b. *quomodo perierit.* ibid.b. *quid, ubi, unde?* 6.a,b. *an exceptus fuerit ab inundatione.* 15.b
Parentes percutere, capitale. 88.a
Parochia quid. 504.a,b
Parthi Antigonum reducunt. 345.b. *cum Persis iidem.* 259.a,b
Partus deformatus quid. 89.a,b
Parvuli submersi. 61.a,b
Pascha quando celebratum. 70.a. *unde dicatur.* 229.b
Pastores Ægyptiis exosi. 58.a
Pastorum vetustissimorum vita. 26.b
Patibulum. 373.b
Patres familias αὐτόνομοι. 28.a
Patriarchæ tres pro diis habiti. 76.b
Paullini laus. 474.570
Paulinus Episcopus. 416.b
Paulinus Episcopus Treverorum. 384.a,b. *defendit*

defendit causam Athanasii. ibid. b. *in exilium agitur.* 389.a.
Paullinus curatur à Martino. 464
Paulus Romanæ Ecclesiæ fundator. 352. a,b. 353.a,b. *decollatur.* 355.a. *Cæsarem appellat.* 353.a. *viperam excutit.* 479. *triduum in profundo.* ibid.a,b
Paulus primus eremita. 515.a
Pax Ecclesiæ sub Constantino. 2.b
Paximates panes Ægypti. 508.a,b
Pedes abluere, mos antiquus. 474.a,b
Pelasgi à Pelego. 24.a
Pellex. 141.a
Pelusium à Sennacheribo obsessum. 231.b. 232.a. *liberatum.* 232.b
Pepuza. 419.a
Peregrini an exosi Judæis. 95 a
Περιχωρεῖς *aliud est quam* βαπτοδεῖς. 462.b
Persæ iidem qui Parthi. 259 a
Perseverantia Monachorum. 508.509
Persica Monarchia quamdiu steterit. 311.b
Pestis duplex, divina & naturalis. 182.a
Petavius reprehensus. 5.a
Petrus an Romæ Episcopus. 352.a,b. *& ubi passus.* 355.a,b. *crucifixus.* ibid.
Phacee. 224.b
Phægadius Episcopus. 420.b
Phalti. 167.b
Pharan. 33.a,b
Pharao nomen Regum Ægypti. 50.b. 51.a
Pharao qui afflixit Israëlitas, an Assyrius. 60.b. *quod ejus nomen.* ibid. *submersus.* 76.b. *sub quo egressi Israëlitæ, quis.* 75.b. *prosequitur eos.* ibid.
Pharao Rex dicitur. 54 a
Philippo Aridæo qui successerint. 313.b,314
Philippus primus Christianus Imperat. 369.a
Philistæi in vulpes animadvertunt. 136 b. *ob Arcam captam affliguntur.* 148.a,b
Philostratus. 6.b
Phinees an Elias. 200.b. 201.a. *exantoratus.* 144.b. *noluit absolvere Jephtam.* 133.a
Photinus damnatur. 378.b. 379.a. *ejus hæresis.* 383.a,b
Phrat. 6.b
Phrygiæ duæ. 403.b
Phul Belochus quis. 224.a
Pico in Teneriffa altissimus mons. 14 b. 15.a
Πικρίδες. 71.b
Pincerna & pistor Pharaonis quid peccarint. 53.a,b
Pischon. 6.b
Pistor Pharaonis suspensus. 53.b
Plagæ Ægypti. 68.b
Plagium capitale. 88.b
Plinius pro Christianis intercedit. 362.b. 363.a
Pœna Regum apud Hebræos. 178.b
Polygamiæ patrum. 42.a. *permissa Regibus Judæis.* 178.a
Pompejus Mithridatem domat. 343.b. *Hierosolymam capit.* 344.b. *templum ingreditur.* ibid.a,b. *Hyrcanum restituit.* ibid. *tributum Judæis imponit.* ibid.
Pomponii obitus. 571
Pontificatus perpetuus esse desinit. 317.a. *conjunctus cum Principatu.* ibid.b
Pontifices in Judæa post captivitatem. 315.a,b. *qui.* 476.b
Pontifex quomodo Deum consuluerit. 168.b
Popilius Antiochum Epiphanem cogit Ægypto excedere. 319.a
Populi numeratio sub Davide. 180.a,b
Porsennæ fedus cum Romanis. 156.b
Posthumiani profectio in Orientem. 495
Potamius. 431.b
Potifar. 50.b. *an præfuerit coquis, an satellitibus regiis.* 53.a
Potta Armeniæ oppidum. 16.b
Præcepta filiis Noæ data. 17.b.18.a
Præcinere. 256.a
Prædæ divisio quomodo facta. 166.b
Præputia quare David afferre jussit. 162.b. 163 a
Præsidium templi. 329.b
Presbyteræ. 551.b
Presbyter Joannes Imperator Abyssinorum, quare sic dictus. 232.b
Presbyteri. 253.b. *convincuntur à Daniele.* 255.a
Presbyteri eadem munia quæ Episcopi olim. 2.a
Presbyteri & Episcopi ut differant. 446.a. 467.a
Presbyteri nomen unde. 470.b
Presbyterorum continentia. 500
Priapus. 195.a
Primogenita Deo sacra. 94.a
Principium. 39.a
Priscilliani qui. 419.a
Priscillianistæ. 417. & seqq. *ex variis hæresibus constati.* ibid. *horrenda eorum dogmata & facta.* ibid. b. *habitabant in spe-*

in speluncis. ibid. *sunt alii à Priscillianis.*419.a. *hæresis eorum crescit.* 433
Priscillianistis Martinus quare faverit. 562.563
Priscillianus. 2.b. *pro Martyre habitus.* 433.b. *quis.*419.a. *Episcopus Abilensis.* 442.b. *provocat ad Maximum.*426.b. *Romam & Mediolanum contendit.*424. a. *capitis damnatus plectitur.* 430.a
Privata dominia quando cœperint. 8.a
Procopius Gazæus. 28.a
Propagatio hominum post diluvium. 21.a
Proprietas rerum humanarum non amissa per lapsum 8.b
Πρόσωπον θεῦ. 45.a
Provinciæ proconsulares. 425.a.b
Psalmi in monasteriis decantati. 471.a,b
Pseudothyrum. 566.a,b
Πτερύγης. 39.b
*Ptolemæus Demetrio infestus.*334.b.335.a *Alexandro Balæ infestus.*336.a,b. *Syriam occupare conatur.* ibid. *obit.* ibid. & 337.a
Ptolemæus Lagi Judæam occupat. 314.b. 315.a
Puer pro servo. 87.a
Pul Sardanapali pater. 223.a
Purgatorium unde ortum. 450.a
Pyramides ab Israëlitis structæ. 61.a *an à Josepho structæ.*55.b. *sepulcris impositæ.* 339.a
Pythagoras an Ezechiel. 262.a,b.282.b

Q.

Quadringenti anni servitutis Ægyptiacæ. 29.a
Quærentes in Anglia Joannem expectant. 472.a,b
Quercus Abrahami. 129.a

R.

Rabsace an Israëlita fuerit. 231.a
*Rachel.*42.a. *nupta Jacobo.* ibid.
*Rachel furatur Theraphim.*43.b. *obit.*48.a
Raguel. 64.a
Rameſſes. 61.a
Raphidim. 81.b
Rebecca. 36.b. *quando pepererit.* 38.a,b
Rege peccante cur populus puniatur. 182.b
Reges adorati. 56.b
Reges Babylonii. 268.a
Reges & Sacerdotes olim iidem. 28.b
Reges Idumæi. 107.b
Reges Israël & Judæ quomodo differant. 194.b.196.b
Reges Israëlis an uncti. 196.a. *Medianitarum cæsi.* 127.a,b. *Persarum.*280.b. *primi.* 27.a. *socii parum prosunt.*206. a,b. *Syriæ.* 195.b. *Tyri.* 200.a,b
Regina Sabæ. 185.a
Regni Judæ finis. 249.b. *splendor sub Josia perit.* 241.a,b
Regnum Israëlis & Judæ divisum. 191.b
*Regum communia nomina.*40.a.50.b. *libri.* 143.a
Roboam. 190. *duriora minatur.* ibid.a. *rex duarum tribuum.* 191.b.192.a. *parat exercitum.* ibid. *obit.* 193.b.194.a
Respicere vetitum. 31.b.32.a
Rex Chananæus. 108.b.109.a
Rex Haë suspensus. 114.a
Rex Mesopotamiæ subigit Israëlitas. 119.a
Rheaviensis quid. 370.b
Roma à Nerone incensa. 353.b.354.a. *ejus encomium.* ibid.
Romana Ecclesia particularis, non universalis. 423.a.b. *ejus auctoritas.* ibid.
Romani Episcopi cur tam diversimode enumerentur. 352.a,b
Ruben. 42.a
*Rubrum mare unde.*44.b. *ejus sinus.* 75.a. *dividitur.* 76.a
Rubus ardens. 66.a
Ruffinus Origenista. 506.a
*Rufus Episcopus.*429.a,b. *decipitur.*472.a
Ruricius. 451.b
Rustici ab aratro ad pugnam, ubi. 120.b. 121.a

S.

Sabbathum quando institutum. 80.a. *ejus religio nota gentilibus.* 86.a
Sabæa rebellat. 179.b. *cæditur.* ibid.
Sabellii dogma. 405.a
Sacerdos pro Episcopo. 476.a,b.477.a
Sacerdos quid. 64.a,b
Sacerdotes. 102.a,b
Sacerdotes Ægyptiorum Philosophi. 54.a
Sacerdotes & Reges olim iidem. 28.b
Sacerdotes non immolarunt agnos Paschales. 70.b
*Sacerdotium pro Pontificatu ponitur.*315.b
Sacramentum quid. 392.a
Sacrificia an soli Sacerdotes obtulerint. 155.b. *incruenta ante diluvium.* 17.b

Sacrificiorum multitudo. 188.a
Sacrificium propter viam. 71.b
Saga Endorenſis. 168.b
Sal terræ inſperſus, fertilitatem an ſterilitatem inducat. 129.b
Salem an Sichem. 46.a,b
Salina. 342.a
Salmanaſſer an idem cum Senacheribo. 225. a,b. *an Rex Chaldæorum.* ibid.b.
Salmaſii Hiſtoria Eccleſiaſtica. 2.a
Salome. 342.b
Salomonis divitiæ. 188.b
Salomo corrumpitur. 188.b. *ducit alienigenas.* 189.a. *uxores ejus quot.* ibid. *Idololatriam permittit.* ibid. a,b. *ſcivit cauſas præceptorum.* 102.a. *rebellionem ſuorum experitur.* 189.b. *obit.* ibid. *reſipuit.* 190.a. *Rex factus.* 183.a. *ungitur.* ibid. *ſapientiſſimus.* 184.a. *ejus judicium de puero mortuo.* ibid.b. *ſcripta ejus.* 185.a. *conſtituit Academiam.* ibid. *templum ſtruit.* 185.a,b
Salſedo terræ ex nimia ſiccitate naturalis cauſa murium. 148.a,b
Salvator Chriſtus. 535.a
Samaria exciſa. 226.a. *obſeſſa.* 211.a. *ſtructa.* 198.b.199.a
Samaritæ qui Aſſyriis. 227.b
Samaritani an columbam coluerint. 228.b *eorum verſutia.* ibid. *origo.* 227.b. *fuerunt contemtiſſimi.* ibid. *unde dicti.* 227.b *eorum religio.* ibid. *multa de iis conficta.* 228.a
Samgar. 120.b. *an fuerit Judex.* ibid.
Sammaël. 34.a,b
Samſon an αὐτόχειρ. 139.b. *eſt Hercules.* 140.a. *natus.* 134.a. *fuit Naziræus.* ibid. *intonſus.* 135.a. *facta ejus.* ibid. *raditur.* 138.a,b. *capitur.* ibid. *templum diruit.* 139.a,b. *vulpes ſegeti immittit.* 136.a
Samuel an Pontifex. 151.a,b. *an Sacerdos.* 171.b. *an verus Sauli apparuerit.* 168.b. *Levita.* 144.b. *miniſtrat Domino.* 145.a. *obit.* 167.b. 168.a. *quamdiu judicarit.* 171.a
Sanctificatio Sacerdotum. 86.a
Sanctorum veneratio. 542.a,b
Sanballat duplex. 286.a.b. 290.a. *ejus poſteritas adhuc ſupereſt.* 290.a
Sanguine veſci cur vetitum. 18.a
Sara. 24.b.29.b
Saraceni. 122.b. *à ſitu ſic appellati.* 33.a,b
Sarchin. 273.a
Sardanapalus. 224.a. *an Aſarhaddon.* 224.a
Sarepta. 202.a
Sarra. 33.b
Saturninus Arelatenſis Epiſcopus. 397.b. 415. 389.a *damnat Hilarium.* 390.a. *homo peſſimus.* 397.b
Saturnus Abraham. 34.a
Saul an iterato unctus. 155.a. *Deum ſciſcitatur.* 168.a. *ejus juramentum temerarium.* 157. a,b. *interdicit ſuis cibum.* ibid. *melancholia.* 163.a,b. *peccatum.* 156.a. *quamdiu regnarit.* 171. a. *Rex ungitur.* 153.b.154.a. *ejus virtutes & forma.* ibid. & 154.a,b. *victus à Palæſtinis, cadit in prælio.* 169.a,b. *cadaver ejus combuſtum.* 172.b
Sceptrum Judæ. 191.a,b. *non pertinet ad ſolos Reges.* ibid.
Sceti. 513.b
Schiſma Eccleſiæ Orientalis & Occidentalis. 381.b. 400.b. 411.b. *inter Arianos & Orthodoxos.* 402.b. *ob Ithacianam factionem.* 432.b. *Anglorum.* 418.b
Scholares alæ. 441.a,b
Scholaſticus. 505.a,b.
Scribæ legis. 287.b
Scythæ. 281.b
Scythia Japheto attributa. 23.a,b
Scythopolis. 26.a
Secretarium Eccleſiæ quid. 480.b.481.a. *aulæ quid.* 557.b
Seculares libri. 302.a.b
Sedecias. 270.b.271.b. *obſidetur à Nabuchodonoſore.* 272.a. *capitur.* 274.a,b
Segreges dominatus. 13.a
Seleucus an primus Syriæ rex. 314.a. *an Judæam tenuerit.* ibid.b. *Callicinus.* 321.a. *Ceraunus.* ibid. *Philopator.* ibid.b. *Nicator Rex Syriæ.* 320.a,b
Sellum. 223.b
Sem. 18.b.19.a
Semeia Propheta. 193.b
Semen, de uno. 175.b
Σῆμ. 18.b.19.a
Σεναάρ. 19.b
Senacherib. 230.b. *denuo obſidet Jeroſolymam.* 233.a. *cæditur ab angelo.* ibid.b. *interficitur à filiis.* ibid. *quando.* 234.a.

ſolvit

solvit obsidionem Jerosolymæ. 232. b. *scribit ad Ezechiam.* 233.a. *alio nomine Sargon.* 230.b
Senones à grandine liberantur. 557
Seon. 109.a
Sephora. 64.b
Septem fratrum martyrium. 325.a
Septenarius numerus mysticus. 113.a
Septuaginta & quinque Hebræi in Ægyptum venerunt, an verum. 72.b
Septuaginta hebdomades. 293.a. *Interpretes.* 3.b
Sepulchra Pseudoprophetarum combusta. 239.b
Sepulchrum Mosis cur occultum. 111.a
Serapis est Josephus. 55.a
Seron. 326
Serpentes in Liberi sacris. 108.b
Sesostris. 232.a. *socer Salomonis.* 189.a
Sesbio, quid. 402.b
Seth. 9.b.10.a
Sethon est Tirhaca. 231.b.232.a
Severi liber de vita Martini. 437. *Epistola ad Desiderium.* ibid. *à Martino convivio excipitur.* 474. *Epistola ad Eusebium.* 478. *queritur de calumniis.* ibid. & seqq. *castigat Episcopos.* 401.b
Severus sextam persecutionem movet. 366.a
Servus quamdiu servierit. 87.a. *quando liberatus.* ibid.
Sex præcepta Adamo tradita. 8.b
Sibyllina carmina. 14.b
Siccitas tempore Eliæ. 201.a
Sicera quid. 134.b
Sichem. 26.a. 46.b. *excisa.* 129.b
Sichimitarum cædes. 47.b
Sicima. 46.a,b. *unde dicta.* ibid.
Sidera culta. 239.a
Sidon. 200.a,b
Sigonius correctus. 3.b
Sihon Moabitis regionem adimit. 109.a
Sillyes Insulæ. 431.b
Simeon. 42.a. *obses.* 57.a
Simmichar. 140.b. *quando regnarit.* ibid.
Simon. 316.a
Simon Magus archihæreticus. 418.a. *Romam venit.* 353.a,b. *fabula videtur evolare conantem delapsum.* ibid.b
Simon Thasi Jonathæ succedit. 338.b. *Judæos plene in libertatem vindicat.* 339. a,b. *Ethnarcha.* 340.a. *interficitur.* ibid.b
Simulacra Dæmoniis dicata. 148.a
Sina. 84.a.b. *an mons.* ibid.
Sinai. 84.a.b
Sin desertum. 106.a
Sinerunt. 477.a
Singara. 21.b
Σῖρις. 61.b
Sisera à fœminis debellatus. 121.b
Σκυλισμός. 13.a
Smerdis. 283.b
Sodoma eversa. 32.a
Sodomæ. 26.b.27.b
Sodomia. 27.a
Sogdianus. 286.b.287.a
Solina. 342.b
Solis quadrigæ ex Eliæ raptu. 210.a
Sol immobilis stat. 115. a,b. *retrogressus tempore Ezechiæ.* 235.a,b
Somnium Pharaonis. 54.a
So Rex Ægypti. 226.a
Sossuba civitas. 421.b
Σπάδων. 50.b.52.b
Spelunca Eliæ. 201.b
Speluncarum usus. 166.a,b
Statua Nabuchodonosoris. 258. a,b. *salis.* 31.b.32.a
Status Asiæ sub Josia. 240.a
Stellæ à Chaldæis cultæ. 239.a. *earum numerus.* 28.b.29.a
Stephanus Antiochenus. 385.b
Stigmata crucis. 473.b
Stilico consul. 1.b.285.a
Strabo. 6.a
Stratagemata. 126.b.127.a
Sua. 51.a
Substantia. 37.b
Successio Regum post Sardanapali vivicomburium. 225.a,b
Sucdianus. 285.b
Suffetes. 119.b
Sulpicii error. 476.a,b
Sulpicius Severus. 1.a
Summus Sacerdos, pro Episcopo. 476.a,b
Supplicia Hebræorum. 88.b
Suron Rex Tyri. 185.a
Susa. 288.a
Susacus Hierosolymam diripit. 194.a
Susakim Rex Ægypti. 190.b
Susannæ Historia. 253.a,b. *an vera.* 254.a
Syene. 514.a,b
Sylina Insula. 431.b
Symbolum Nicænum. 377.a,b

Synodus Ariminensis. 400.a,b. 401.a,b. *fuit Orthodoxa.* 405.b. *Burdegalensis.* 426.b.564.b. *Cæsar-augustana.* 418. a,b.420.b. *Constantinopolitana.*403.a. *Parisiensis.* 404.a,b. *Seleuciensis.* 403. a,b. *in ea schisma.* 405.a,b
Syria. 176.b. *cur Scham dicta.* 23.a
Syriæ Reges. 320. & seqq.
Syriæ Rex primus quis. 314.a
Syrtes. 497.b.498.a

T.

TA'αυτος. 54.a
Tabernacula. 47.b
Tabernaculi partes. 106.a
*Tabernaculum extra castra quale.*99.b.101. a,b
Tabernaculum quamdiu Nobe. 171.a
*Tabulæ lapideæ.*98.a. *scriptæ à Deo.*ibid.b. *creatæ.*ibid. *confractæ.*99. *refectæ.*100
Talio naturalis. 18.a
Tanis. 67.a
Tarquinius Superbus. 282.a,b
Tarsus à quo condita. 221.b.222.a
Tataria deserta. 281.a,b
Tatari. ibid. *an ab Israëlitis orti.* 292.b
Taurus mons. 108.a
Taurus præf. prætorio. 400.a. *præest concilio Ariminensi.* 408
Tempe in Asia quatuor. 26.b
Templi Salomonici magnificentia. 185.a,b *quando cœptum.*ibid.b.& 186.a. *absolutum.* 187.b
Templum & urbs quando à Judæis instaurata. 279 b.280.a
*Templum Heliopolitanum.*321.b. *Hierosolymitanum à Romanis dirutum.* 361.a *Meccanum.* 33.a. *Salomonis ubi exstructum.* 40.b
Tempus ἄδηλον, μυθικὸν, ἱστορικόν. 4.a
Terik Dhilkarnain. 320.a
Terra absorbet seditiosos. 105.b
Terra Israël. 116.a
Tertullus. 431.b
Testamentum Patriarcharum. 42.b.59.b
Tetradius. 461
Thamar. 51.a
Thamni. 198.b
*Thara quanda obierit.*25.b. *statuarius.*24.a
Tharbi. 64.b
Tharsis ubi. 188.b
Thau litera mystica. 28.a
Thebaida. 523.a
Thebez ubi. 129.b
Thebni. 198.a
Theodorus Heracliæ Episcopus. 385.b
Theognistus Ithacium damnat. 563.564
Θεοκρατία. 105.b.106.a,b
Θεὸς *unde.* 4.a
Theraphim. 43.b
Thermuthis. 61.b. *Mosen adoptat.* 62.b
Θίβη. 13.b
Thola. 130.a,b
Thubal-cain. 9.a. *Vulcanus.* 13.a
Tiberianus. 432.a
*Timur.*242.b. *ejus historia Arabica.*281.b
Tirhaka Rex Æthiopum. 231.b.232.a. & *Ægypti.*ibid. *Assyriam invadit.* 232.b
Tisuccorum claustra. 381.b
Titus Hierosolymam obsidet. 358.a. *an pacem Judæis obtulerit.* ibid. *deliberat an templum evertendum.* 360.b
Tobias in captivitatem ductus. 228.b
Tollere viros ob potentiam suspectos, arcanum dominationis. 190.b
Tonsura Monachorum. 452.b
Toulon urbs. 397.b
Trajanus Christianos persequitur. 362.b *persecutionem inhibet.* 363.a
Transitus Israëlitarum per mare rubrum cognitus Ethnicis. 76.a
Tres pueri. 265.a,b
Tributum populo remittere, est inter novi imperii firmandi arcana. 190.a
Tripetiæ quid. 529.b
Triturandi mos. 123.b.124.a
Tryphon. 337.b. *Syriam occupat.* ibid.
Turris Babylonica. 21.a,b. *rudera ejus supersunt.* 22.a. *à quibus structa.* 21.a,b
Tyrannus primus quis. 20.a
Tytea uxor Noæ. 14.b
Tzoan. 67.a
Tzoba regnum. 176.a,b

V.

VAcua *occupantium sunt.* 26.b
Valens & Ursatius vafri veteratores. 409. *fallunt Ariminenses.* 410
*Valens Mursorum Episcopus Arianus.*385.b *ejus calliditas.* 387.b
Valentinianus major Martinum admittit. 536.537. *ejus uxor Ariana.*536.b.537.a
Valentinianus à Maximo fugatur. 467.b
Valerianus octavam persecutionem movet. 367.a,b
*Vastis.*294.b. *repudiatur ab Assuero.*295.a

Versio

Versio LXX. *Interpretum.* 314.b. 315.a
Vespasianus contra Iudæos bellum gerit. 356. & seqq. *Imperator creatur.* 357.b
Vestes conscindere luctus signum. 104.b
Veste purpurea donari mos in Oriente. 272.a,b
Vestes sacerdotales. 531.a
Vestigia Christi in monte Oliveti, fabulosa. 372. a, b
Vexationes pro persecutionibus. 2.b
Vexilla quatuor in castris Israëlitarum. 107. b
Via lactea cumulus infinitarum stellarum. 29.a
Via Regia. 108.a
Vigiliæ noctis quot. 126.b
Villicæ mulgentes cum vaccis in salarias statuas redactæ. 32.a
Vincentius præfectus. 525.a
Vini usus & viticultura ante diluvium. 19. b
Virga arida floret. 518
Virgines sacræ. 493.b
Virginitatis laus. 543.544
Virgo Martinum non admittit ad conspectum. 545.546
Vita Martini. 437. *à quibus scripta.* ibid. a,b
Vitarum Scriptores quid spectarint. 439
Vitellius. 357.a. *perit.* 358.a
Vitiare puellam, quale crimen. 92.a,b
Vitulus aureus imitatione Ægyptiorum confectus. 97.b. *an vivus fuerit.* 98.a
Vituli aurei Ieroboami. 192.b.193.a. *quare iis usus.* 193.a. *positi in Bethel & Dan.* ibid. b
Ultionis jus. 136.b
Umbra regreditur. 235.a,b
Unctio Regum. 174.b. *cessat.* 241.b.242.a. *cur iterata.* 174.b. *qualis.* 159.b. *veterum qualis.* 461.a,b
Volventius Proconsul. 425.a,b
Ὑποζύγιον. 94.b
Ὑποστάσεως *nomen damnatur.* 411.a,b
Ur. 24.b.25.a
Uranius Episc. Tyri. 406.a
Urbes consecratæ. 116.a,b
Urias est Bellerophron. 177.b. *quare Hetthæus.* ibid.
Urim & Thummin pereunt. 241.a,b
Ursacius à Singiduno princeps Arianorum. 385.391
Usiæ verbum rejicitur. 407.a,b
Usura quatenus vetita. 93.b
Uva ingens. 103.b
Vulpes capere. 136.a
Uxama. 421.b

X.

Xaib. 64.a
Xenium, quid. 546.a
Xenophon. 6.a
Xerxes. 285.a. *Achasweros.* 280.a

Z.

Zabelus Arabum Dynasta. 337.a
Zabii. 70.a
Zabulon. 42.b
Zacharias Propheta. 218.a
Zacharias Rex Israël. ibid.
Zambri Rex Israël. 197.b. *Elam interficit.* 198.a
Zara. 52.a
Zarah Rex Æthiopiæ. 232.a,b
Zardust. 256.a
Zelpha. 42.b
Ζεὺς *unde.* 4.a
Ziglaca. 172.b.173.a
Zoroastræorum Magica præcepta. 7.a
Zorobabel. 286.b. *restituit templum.* 287.a

FINIS.

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Th
4964